

પુસ્તકાલય

સંપાદન :

દેશી વાર્ષિક રૂ. ૪-૮-૦
પરદેશી „ રૂ. ૫-૦-૦
છુટક નકલ રૂ. ૦-૬-૦

વંચીતો :

નાનાવાળા સંદર્ભગ્રંથ સંગ્રહ,
મહાલક્ષ્મી પ્રવાસીકર વ્યાસ

અનુવાદ :

મહાલક્ષ્મી નારાયણાણી, ડૉક્ટર
બી. કે. એમ. સિ.
રાવપુરા જોડાદરા.

અનુક્રમણિકા

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠાંક
સોજાના સોજાન પર —તંત્રીસ્થાનેથી		૧
પુસ્તકપરિચય શ્રી. ના. ચં. દીવાનજી,		૩
નવીન શાલ		૧૦
માસિકા મળ્યા તારીખ		૧૧
પુસ્તકાલય નોંધ		૧૨
પુસ્તકાલયોનું કામનિધિ ભંડોળ ... શ્રી. હિમેશભાઈ મો. પટેલ ...		૧૪
કામનિધિની વિગતવાર હકીકત		૧૭
વ. રા. પુ. મંડળની જાહેરાત નં. ૩		૬૯
જરૂર હિતો : પુસ્તકાલય પર્વણી		૭૧
પુ. સ. સ. મંડળની જાહેરાત નં. ૩		૭૨
પત્રો સર ચમાની માહિતી : યાદી નં. ૨		૭૩
પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી		૭૪
પુસ્તકાલય ખાતાનો વટહુકમ નં. ૩		૭૬

જોક અગત્યનો ખુલાસો

“યુવક” માસિકના વ્યવસ્થાપક જણાવે છે કે—“જાન્યુઆરી ૧૯૪૧ થી ‘યુવક’ની સાઈઝ-કદ અને તેના સર્જનમાં ફેરફાર થતો હોઈ ૧૧ મા વર્ષથી તેનું લવાજમ રૂપીઆ બે ને બદલે ત્રણ રૂપું છે. પણ વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે તો મૂળ લવાજમ રૂા. ૨-૦-૦ રાખ્યું છે. એટલે ૧૦ રાંનાં પુસ્તકાલયોને રૂા. બેના લવાજમે ‘યુવક’ મળશે.”

આ માસિક વડોદરામાં ‘ધી સુદાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ’માં અંબાલાલ વિ. હકરે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ દ્વારા મારે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું. તા. ૧૫-૧-૪૧

પુસ્તક ૧૬ સુ

જાન્યુઆરી-૧૯૪૨

અંક ૧ લા

સોળમા સોપાન પર

—તંત્રીસ્થાનેથી

“પુસ્તકાલય” માસિક પંદર વર્ષ પૂરાં કરી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો પેગમ પહોંચાડવા આજે સોળમા સોપાન પર પગ મૂકે છે.

વીતેલા વર્ષે દરમિયાન એણે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં આપેલા એના ફાળાનું કંઈક વિહંગાવલોકન કરી જઈએ.

“પુસ્તકાલય” માસિક ખાસ ઉદ્દેશપૂર્વક પ્રસિદ્ધ થાય છે. વિવિધ વિષયનું વાચન આપતાં સામયિકો આપણે ત્યાં જોઈએ તેટલાં છે એટલે એમાં સાહિત્યવિષયક વા અન્ય વિષયને લગતા લેખોની અપેક્ષા ભાગ્યે જ ઠાઈ રાખી શકે. એ એક વિશિષ્ટ ક્ષેત્રને અનુલક્ષીને પ્રકટ થતું માસિક છે. એટલે એ ઉદ્દેશને અનુરૂપ તેમજ તેના વિકાસમાં વ્યવહારૂ માર્ગદર્શન આપી શકે તેવા લેખો ગત વર્ષે આપવા પ્રયત્ન કરાયો હતો. તેમાં આહુ વિષયો “પુસ્તકપરિચય” “પુસ્તકાલય નોંધ” “નવીન ફાલ” “માસિકો મળ્યા તારીખ” તેમ જ પુસ્તકાલયોની પ્રચારકોએ કરેલી તપાસણીની હકીકત આપી છે. આ ઉપરાંત “શું વાંચશો ?” વાળો વિભાગ સ્થળસંકાયને કારણે કેટલીકવાર જતો કરવો પડ્યો છે; જ્યારે “પુસ્તકોનો પરિચય સંગ્રહ” એ વિભાગ સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સાહેબે જે ઉદ્દેશથી શરૂ કરાવેલો તેનો ભાલ પૂરતા પ્રમાણમાં મંત્રી-અધ્યપાલ ભાઈઓ લઈ શક્તા નહોતા; કારણ કે જે તે ઉલ્લેખાયેલાં પત્રો, “પુસ્તકાલય” પ્રસિદ્ધ થયા બાદ શોધવાની તકલીફમાં ભાગ્યે જ કોઈ અધ્યપાલ ભાઈ ઊતરતા. આથી, એ વિભાગ પરિણામે નિરૂપયોગી થઈ પડવાથી તે બંધ કર્યો છે. અને “સામયિક ટોહન” વિભાગની દશા પણ અમારે કેટલીક વાર નહૂતકે “શું વાંચશો ?” વાળા વિભાગ જેવી કરવી પડી હતી, જે માટે વાચકવર્ગે દરજુબર કરશે. પરંતુ એ વિભાગો હવે ખનતા મુઠ્ઠી તો દર માસે નિયમિત

આપવા ધારણા છે. તેમાં પણ “ સામયિક ઢોહન ” વિભાગ તો કોઈપણ માસે ન જ રહેવા દેવો એવો અમે નિર્ણય કર્યો છે. x

અમા ઉપરાંત મંત્રી શ્રંધપાલ ભાઈઓ તરફથી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનાં કાર્યોમાં અવારનવાર પડતી મુશ્કેલીઓ વા ત્રુટિઓને લગતા જે અનુભવો તેમને મળેલા તે પેંટી જેમના અમારા તરફ લખાઈ આવ્યા અને અમને છાપવા જેવા જણાયા તે અન્ય મંત્રી-શ્રંધપાલ ભાઈઓના માર્ગદર્શન માટે “ અનુભવનિતાર ” નામે ગયા વર્ષે આપવા પ્રયત્ન કર્યો હતો.

અમા ઉપરાંત પુસ્તકાલય ખાતામાં અવારનવાર, પુસ્તકાલયોના સંચાલકોના માર્ગમાં મુશ્કેલ જણાયેલી મહત્ત્વની ગાળતો વિષય પુછાતા પ્રશ્નોના ખાતા તરફથી જે જવાબો સર્વસામાન્ય-સર્વ પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવા હતા તે-પણ ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપકે મોકલી આપતાં તેને “ પ્રશ્નોત્તરી ” શીર્ષક હેઠળ છાપ્યા હતા.

પુસ્તકાલયવિષયક કાવ્યો કેટલાક ભાઈઓ તરફથી અમને અગાઉ મળતાં તેમાંનાં માગ્યેજ કોઈ પ્રકટ કરવા જેવાં જણાતાં તેમ જ હવે પુસ્તકાલયને લગતાં પ્રેરણાત્મક કાવ્યો લખનાર નહિ નીકળવાથી એવાં કાવ્યો લેવાનું મોકુફ રાખ્યું છે; જો કે ખાસ પસંદગીવાળાં કાવ્યોને સ્થાન આપવા અમે યથાશક્ય પ્રયત્નશીલ રહીએ છીએ.

અમા સ્થળે અમે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં કામ કરનાં ભાઈબહેનો જે તેમના આ પ્રવૃત્તિવિષયક અનુભવો-નહર અનુભવો-તેમ જ વ્યવહાર માર્ગદર્શનને લગતા લેખો લખી મોકલશે તો તે અવશ્ય સ્થાન આપવાને પાત્ર નીવડશે.

અમા સ્થળે અમારા વાચકવર્ગને, અમે અગાઉ પણ કરી હતી તેવી વિનંતિ ફરીવાર પણ કરીએ છીએ કે, જે પણ સામયિકમાં તમારા વાંચવામાં સારો લેખ આવ્યો હોય, તમને તે પસંદ પડ્યો હોય એવો “ સામયિક ઢોહન ”માં લેવા જેવો જે લેખ તમને જણાય તે અમા તરફ જરૂર લખી મોકલો. સામયિક ઢોહનમાં અપાતા સારા જનહિતકારી લેખોમાં તેની પાત્રતા પ્રમાણે જરૂર સ્થાન મળશે.

વૃળી, દર અંકે અપાતા પુસ્તકપરિચય માટે જે તે પ્રકાશક ગંધુઓએ વળતોવખત અમારા તરફ તેમનાં પ્રકાશનો મોકલતા રહી, વાચકોને-પુસ્તકાલયના સંચાલકોને-નવાં પ્રકટ થતાં પુસ્તકોનો પરિચય આપવામાં સારો સાથ આપ્યો છે. આ “ પુસ્તક પરિચય ” માટે કેટલાક લેખક-પ્રકાશક ગંધુઓ ત્વરા સેવતા હોય છે પરંતુ અનિવાર્ય કારણે જ તે વહેલા-મોટા પ્રકટ કરવા પડે છે.

અંતે, વર્ષ દરમિયાન જે જે લેખક ભાઈએ તેમ જ વાચક-પ્રકાશક ભાઈ-બહેનોએ અમને સાથ-સહકાર આપ્યો છે તેમને યથાવત્ આગામી વર્ષમાં પણ આપતા રહેવા વિનંતી પુનઃ હ્ર મંગલમ ।

x અમારા આ નિર્ણય છતાં આ અંકમાં અપાયેલી વિશેષ માહિતીના કારણે અનુભવવા પડેલા સ્થગનકોચને લીધે તે જતો દરવો પડ્યો છે —તંત્રી

૧ પરાગ—લેખક: સ્વ. વ્યોમેશચન્દ્ર જનાર્દન પાઠકજી; પ્રકાશક: શ્રીમતી જયમનગૌરી વ્યો. પાઠકજી, ખપારીઆ ચક્રા, સુરત; ૧૯૪૦: પૃષ્ઠ ૧૫૩, મુદ્રિત, કાઢિત ૧૬ પેજ, આચ્છાદનવાળું પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

જીવતી જીવિયેટ, વહેમી, સંવાદો વગેરે પુસ્તકોના કર્તા સ્વ. વ્યોમેશચન્દ્ર પાઠકજી, સાહિત્યસિક્ષાથી અગ્રણ્ય નથી. વક્તા તેમજ સુરત પાઠશાળાના અધ્યાપક અને એક રસુજી વ્યક્તિ તરીકે તેઓ વિદ્યાર્થીઆત્રમમાં તેમજ જનતામાં લોકપ્રિય થઇ પડ્યા હતા. તેમનું આ 'પરાગ' તેમના અવસાન પછી તેમના પત્ની તરફથી પ્રસિદ્ધ થાય છે. આવા સિદ્ધહસ્ત લેખકોની કૃતિઓ આધુનિક સમયમાં નેટલી વહેલી અને વધારે પ્રસિદ્ધ થાય એટલું આપણું સાહિત્ય સમૃદ્ધ થાય છે. આ પુસ્તકમાં સ્વર્ગરથે આપેલાં વ્યાખ્યાનો, પુસ્તકોનાં અવલોકનો, પ્રવેશકો વગેરેના સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. સાહિત્યરસિકોને આમાંથી ઘણું જાણવાનું અને મનન કરવાનું મળશે. ભાષા સાફરી હોવા સાથે સરળ અને શુદ્ધ છે. એમનાં લખાણો કટાક્ષમય વાક્યોથી ભરપૂર હોઇને રસુજી આપે છે. લેખો બધા જ ઉચ્ચકોટીના અને બોધક છે, પરંતુ વિવેચક નાનાત્રાસ, યુવાનો અને સાહિત્ય, ગદ્ય સાહિત્ય પરિષદ, સ્વ. કમળાશંકર પ્રાણશંકર ત્રિવેદી, શંકર જયન્તિ ઉત્સવ વગેરે ખાસ અભ્યાસ કરવા જેવા છે. અવલોકનની એમની શક્તિ, ઉચ્ચ કોટિની અને ઝીણવટભરી જણાય છે.

કાગળ, છપાઈ, બંધામણી, રૂપરંગ વગેરે સંતોષકારક છે. દરેક પુસ્તકાલયે આ પુસ્તક ખરીદ કરવું જોઈએ. છેક નાનાં પુસ્તકાલયો પણ એક નમૂનેદાર નિર્ગંધપુસ્તક તરીકે ખરીદે તે ખોટું નહિ, પરંતુ કાયદાકારક છે.

૨. 'રાજપીપળામાં' નવી વસાહતનો વિકાસ—લેખક તથા પ્રકાશક: શ્રી. મણિ-ભાઈ દિવેદી, નવસારી; ૧૯૪૦; કાઢિત ૧૬ પેજ કદનાં; પૃષ્ઠ ૪૬; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય લખ્યું નથી. 'પાંચ હમર વર્ષ પૂર્વેનું ગુજરાત' 'પુરાતન દક્ષિણ ગુજરાત' વગેરેના કર્તા મણિભાઈ દિવેદીને ગુજરાત એક દિવસોજ કાર્યકર અને સંશોધક તેમજ પ્રયોજક તરફે સારી રીતે ઝાળખે છે. નવસારી પ્રાંતમાં તે એ ખાસ પરિચિત છે. કારણ કે એમનું સેવાકાર્ય મુખ્યત્વે એ તરફ જ થઇ રહ્યું છે. રાનીપરજનું કાર્ય તે એમણે પોતાનું જ ક્યું છે તેમાં આ રાજપીપળાનું વસાહતનું કાર્ય પણ એમની જ ખર્તનું પરિણામ છે. 'જંગલમાં મંગળ' ની વાતો સાંભળવામાં તે આવી દશે પરંતુ જેણે નજરે જોવી હોય તેમણે આ રાજપીપળાની વસાહત પણ જોવી જોઈએ, એવી અમારી ભલામણ છે. રાજ્યની સહાયત્વિત અને મદદ, સાચી દારવણી અને દિવસોજ દેશસેવક રાનીપરજના લોકો પાસે પણ કેવું કામ કર્યું શકે છે અને તેમને પણ શહેરીઓ અને ગામડાના લોકો જેવાં રહેતાં કેવી રીતે શીખવી શકાય છે

તેમજ સંપ્રસાદિત કેળવવાથી કેવું સુંદર કાર્ય થઈ શકે છે અને છેક શ્રમજીવીઓનાં જીવનો ઉન્નત કરી રીતે કરી શકાય છે તે આ નિવેદન દ્વારા બાહ્ય મહિલાઓએ દર્શાવ્યું છે. બાહ્ય મહિલાઓનો પોતાનો પણ એમાં દિરસો દોરવણી તેમ જ અંગત મદદ વગેરે છેજ. ગીચ, ગાંઠ વસ્તીવાળા, અસુખાકારી અને અનારોગ્ય પ્રદેશમાં પડી રહેલા કરતાં આવા અણખેડેલી પણ મહેનતથી ફળદ્રુપ બનાવી શકાય એવી જાતની વસાવાય તો જીવન સુખરૂપ વીતે અને જીવનની હાડભારીઓનો અંત આવે. શ્રી હગનસાહ હ. બક્ષી જેવા દાનવીરો મન પર હે તો આવી વસાહતો ઘણી વધી શકે અને હોઠો સુખમાં પોતાની જાંઘળી આરોગ્યથી વિતાવી શકે. રાજપીપળા સંસ્થાનના નકશા સાથે વસાહતનો ચોખ્ખો ખ્યાલ આપવાથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો થાય છે.

આ પુસ્તકમાં જેમણે તનતોડ મહેનત અને મદદ કરી આ વસાહત વસાવી અને તેને વિકસાવી તેમનાં દર્શન કેળવ્યાં છે. આ નિવેદન માત્ર અદ્યાર વીસ વર્ષ પછીનું છે. હુંકા સમયમાં ત્યાં કેવી પ્રગતિ થઈ છે તેમજ ત્યાંના વતનીઓ કેટલા પાવરંદા તથા સુખી થયા છે અને તેઓ શું શું કરે છે તેમજ આ સ્થિતિ થવાનું કારણ શું તે આ પુસ્તકમાંથી સ્પષ્ટ સમજાય છે. આવી સુંદર માહિતી આપવા માટે બાહ્ય મહિલાઓએ અભિનન્દન ધરે છે.

દરેક પુસ્તકાલય આ પુસ્તક વંચાવે અને ગ્રામજોડો એ વાંચી ગનન કરે અને એવી પ્રવૃત્તિ કરવા પ્રેરાય એવો પ્રયત્ન કરે, એ ઇચ્છવાયોગ્ય છે. રાજ્યનું કોષપણ પુસ્તકાલય આ પુસ્તક વિના ચલાવી ન શકે. કામળ, હાથાઈ વગેરે સુંદર છે.

૩. શોભા.—લેખક : શ્રી. ઇન્દ્ર વસાવડા, પ્રકાશકો : શ્રી. પુરોહિતમ પારેખ અને નટવરસાહ વોરા, નવચેતન સાહિત્ય મંદિર; ૨૪૫૬; બદ; અમદાવાદ; ૧૯૩૯; કાઠિન ૧૬ પૈજ પૃષ્ઠ ૩૯૨; કાચું પૃષ્ઠ, સચિત્ર; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૮; પાકું પૃષ્ઠ રૂ. ૨-૧૨-૦.

શુદ્ધકર્મી ગ્રંથમાળાનું આ ૨૧મું પુસ્તક પ્રથમ લેખકે દિંદી બાપામાં લખી પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું, પરંતુ મિત્રોના આપ્રેક્ષે એમણે પોતેજ એ પુસ્તક ગુજરાતીમાં ઉતાર્યું છે. બાપામાં કેટલેક ફેરફારો દિંદી શબ્દપ્રયોગો જેવામાં આવે છે. ગુજરાતી કરતાં દિંદીનો કાણુ એ બાપાને વિશેષ હોય એમ લાગે છે. નવજકયાનુ સ્થળ મધ્યપ્રાંતમાં જામનપુર વગેરે સ્થળે છે. એટલે તોગો પણ તાઉજ, તાઉજ, બેવાજ વગેરે જેવામાં આવે છે. પુસ્તકનું વસ્તુ સામાજિક છે. મધ્યપ્રાંતમાં સામાજિક વાતાવરણ કેવું છે એ આ પુસ્તકમાં જણાય છે.

અરણ્ય અને અનિલ બે યાત્રુદારના પુત્રો છે. તેઓ ઘેર બાણતા નદિ હોવાથી અને પિતાથી વ્યવસાયી અને કડક મગજના હોવાથી જન્મે પોતાના જામનપુર એમના કાકાને ત્યાં બાણવા જાય છે. પરંતુ કાકાનો દીકરો વિનોદ ઉગરે, મોજાઓ અને સ્વચ્છંદી છે; શોભા તરમ તથા કામમાં દટાયેલી છે. બાણવાને જદલે અનિલને રાંધવું, જામનપુર વગેરે કામ કાઢી સોંપે છે. અરણ્ય તો આખરે ઠંઠાળી ચાલ્યો જાય છે અને જાપને બધી દષ્ટિકત કરે છે. તે અનિલને પાછો બોલાવે છે. શોભા અનિલની કાળજીથી તેના તરફ આકર્ષાય છે. પરંતુ અનિલ જતાં એકલી પડે છે. જાણુ જદુ બોળા અને સાધુ વૃત્તિવાળા છે પરંતુ મા જદુ જાતની અને આજસુ છે. શોભાને એક ટુંડમિનજી માંદા સુવક જોડે પંજાબી દેવામાં આવે છે; ત્યાં મુંડનેમવચાત અનિલ પણ ત્યાં બાણવા જાય છે. અને સ્વાભાવિક રીતે

ભાઈબહેન મળે છે એટલે ગિરીશબાણુ મુરસે થઈ શોભાને સતાવે છે. તેમાં ઘરેણાં સંગ્રામી સસરા-જમાઈને તકરાર થાય છે એટલે શોભાને કષ્ટ થાય છે. અનિલ કૌશલજના સાથીઓ કરુણા, નીલા, પ્રેક્ષિતર માયુર વગેરે જોડે આનંદ કરે છે. નીલા અનિલના પ્રેમમાં પડે છે. પરંતુ અનિલ એ કબૂલતો નથી. કરુણા તરફ એ વધારે ખેંચાયેલા રહે છે. વળી એ રાધાના પ્રેમમાં પડતો પડતો બચી ગયો પરંતુ રાધા પણ એના સાથીઓ કરતાં એના તરફ વધારે ખેંચાય છે. અનિલ ઘેર જાય છે એટલે રાધા પોતાની વીંથી સમેટી ગોવિંદ મહારાજ જોડે ગંગાને કિનારે મહાદેવમાં રહેવા જાય છે. વિનોદ ઘરથી કંટાળી નાસી જાય છે તેને અનિલ સમજાવે છે. ગિરીશ બાણુનું અવસાન થતાં શોભા ઉપર જીવનમ ગુનરે છે. અનિલને અચાનક જવું પડે છે. સાસુના ત્રાસથી કંટાળી શોભા નાસી જાય છે અને ગંગામાં પડે છે. રાધા નાહીને મંદિરમાં જતી હોય છે ત્યાં શોભા તણાતી આવે છે અને તેને બચાવે છે, એટલામાં એને શોધવા નીકળેલાં અનિલ અને કરુણા હોડીમાં આવી પહોંચે છે. અનિલ બન્નેને ઓળખે છે અને અશ્રાંત બને છે. તેને કરુણા સાંત્વન આપે છે અને ધીરો પાડે છે.

આમાં ધણું પાત્રો છે. માળાપો વિશેષ સખ્તાઈથી કેવો જીવનમ વતીવે છે તેની મા ઓકરને કાણુમાં રાખી તેને ઉરકેરી પુત્રવધૂ ઉપર કેવો ત્રાસ વતીવે છે તે વિનોદ અને શોભા તથા એની તાઇજનાં પાત્રો બતાવે છે. મધ્ય પ્રતિભા સંસારિક સ્થિતિ યુગરાત જેવી જ છે, એ પણ આ પુસ્તક પરથી બરાબર સમજાય છે. આમાં પાત્રો ધણું હોષ ખાસ પાત્રોનું છેવટ અધુરું રહી જાય છે; તે નીચેના 'ગંગાનાં તીર' નામના પુસ્તકમાં પૂરું થાય છે. આ રીતે એ પ્રદેશની રહેણીકરણી તથા ત્યાંના સામાજિક જીવનમાં જોડે દષ્ટિપાત નાખવાનું આપણને મળે છે. છપાઈ ઠીક છે. કાગળ ઝાંખા છે. વધારે ઉજળા નોંધ્યો. બાંધણી પણ પાકી નોંધ્યો.

૪ ગંગાનાં તીર—કતી, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, ૧૯૪૦; કાલિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૬+૩૩૨; સચિત્ર આસ્વાદનવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

મૂલલક્ષ્મી ગ્રંથમાળાનું આ ૨૭ મું પુસ્તક છે, એમાં શોભા ગંગામાં ભુરકો ખારે છે અને તણાતાં રાધાના જોવામાં આવે છે અને હોડી વાટે અનિલ તથા કરુણા આવે છે અને અનિલ બન્નેને ઓળખે છે ત્યાંથી સરખાત થાય છે. શોભાને કાઠી મંદિરમાં લઈ જાય છે અને ત્યાં રાધા કરુણા તથા અનિલ એને સારવારથી સાજી કરે છે. અનિલ શોભાને આસ્વાસન આપે છે રાધા બધાને જમાડે છે. ત્યાં એક દિવસ રાધા અનિલની શોધમાં ગંગાને કિનારે ઝાડ તળે આવે છે અને ત્યાં રાધાનો પહેલાંનો પ્રેમ એકદમ ઉછળે છે અને રાધા અનિલના બાહુમાં પડે છે. એ જ અરસામાં કરુણા ત્યાં આવી પહોંચે છે તે આ નોંધ અનિલને જૂમ પાડી ચોંકી ચાલી જાય છે. અનિલ તથા રાધા સ્તબ્ધ થઈ જાય છે. અનિલ ત્યાંથી થોડા દિવસ જતો રહે છે. રાધા, કરુણા તથા શોભા એકમેકની હૃદમાં દિવસ વિતાવે છે ત્યાં અરુણ આવે છે. શોભાને લઈ જવા એના પિતા આવે છે તેને અનિલ ના પાડે છે, છતાં તાલિજ માનતી નથી. શોભા ગમરાય છે. અનિલને કાકાજીની રહે પડે છે પરંતુ ગોવિંદ મહારાજ મદદે આવે છે અને તાલિજને પાછા ચાલ્યા જવું પડે છે. શિરીય બાણુ, શોભાના સસરા પણ ત્યાં જ હતા તે તો આ બધું

જોઈ જુવવાઈ ગયા. તેમને ધીરા પાડી બધું સમજાવ્યું. શિરીષ બાણ આખરે શોભાને પોતાને ત્યાં લઈ જાય છે. કર્ણુને તાર આવવાથી માની સારવાર કરવા જવું પડે છે. અનિલ પણ થોડા દહાડા ફરવા જાય છે. એ અરસામાં અરુણ આવે છે અને શોભાની સારવારમાં રહેતાં શોભા એના તરફ ખેંચાય છે. ગોટરાગ મહારાજ ગોવિંદ મહારાજ અને રાધા સાથે હાજી ગયા છે. ખાલુ, નાહલુ અને ભજન કરવું અને અરુણની સંભાળ લેવી એ એમનું કામ. એટલામાં અનિલ આવતાં બે ચાર દિવસ રહી શોભાને લઈ તેઓ શોભાને સાસરે મૂકી આવે છે. ત્યાંથી પાછી એની અવદશા શરૂ થાય છે. શિરીષબાણને તો પુત્રવધૂ ઉપર રનેહ છે પરંતુ પત્ની તેને ગણકારતી નથી અને શોભાને સંતાપે છે. અનિલ અને અરુણ પોતાને ઘેર આવી ઉઘે છે અને શોભાને હમણાં પોતાને ગામ તેડી જવાય નહિ કારણ કે શિરીષબાણનું જીવન એને આધારે છે તેથી અરુણ બનારસ જવા તૈયાર થાય છે. અનિલબાણ કલકત્તા જવા વિચાર કરે છે. અનિલના ગયા પછી રાધા પણ મંદિરમાંથી એકદમ ચાલી જાય છે. કલકત્તાના એક નાના ગામડામાં રહી અનિલ ગાડી દ્વારા કોલેજમાં જન-આવ કરતો. સાં બીજી એક કુમારિકા તરફ ખેંચાય છે. અને વિચાર કરતાં, રાધા, નીલા, કર્ણુ બધાં યાદ આવે છે. રાધા નાસીને એક માળીના ખેતરમાં પેસે છે. માળી એને ઉઘતી દેખી સવારે ચગડે છે અને તેને ઉઠાડે છે. સાં એની માફણ આ દેખી જાય છે અને તે એને ધમકાવે છે. રાધા સાંથી નાસી જાય છે. રાધા મુખદુઃખ વેહતી ચાલી જાય છે અને જંગલમાં થાકથી બેભાન બને છે સાં હાજીબાબા નામના મુસાફર અને તેના મોટર હાંકનાર વિનોદબાણ તેને જણાવે છે. હાજીબાબા ભક્ષા હોવાથી ઘેસા જેવી રાધાને પોતાની જોડે લઈ લે છે અને ફરતા ફરતા ગંગાકિનારે આવે છે. રાધા અનિલનું રટણ કરે છે. શોભા ઉપર હવે દુઃખનો દાવાનળ ઉગ્યો. સાસુએ પોતાનાં મૂકી વાળ ઉતરાવવા નક્કી કર્યું. શોભા સામી યાય છે અને રાતોરાત નાસી જાય છે. હવે કર્ણુને નીલા જોડે વાત કરતાં અનિલ સાંભરે છે. કર્ણુ વિચાર કરી બધા સાથે ફરવા જાય છે ત્યાં અનિલ મળે છે. બન્ને પાછા નિકટમાં આવે છે. દરમિયાન શોભા જેમ તેમ દિવસો ગાળે છે એવામાં અરુણ તથા મોટરામ તેડવા આવે છે. શોભા કાકાને લાં આવે છે અને પ્રસંગોપાત અરુણ જોડે ગ્રેમમાં પડે છે અને પછી ચગડી નાસી જાય છે. કર્ણુ અચાનક કલકત્તા પાસે અનિલને ત્યાં જાય છે. ફરતાં ફરતાં બન્ને એક દિવસ ગંગામાં સહેલ કરવા હોડીમાં નીકળે છે. ત્યાં ધયાકો સાંભળી જોતાં શોભા જ માલુમ પડી અને પછી આસ્વાસન મળતાં શોભા પોતાના પતનની કથની કહે છે. અનિલ સાંતવન આપે છે. રાધા પણ તાજમહારથી ગંગા-તીરે જવા ઉત્સુક થઈ હોવાથી હાજીબાબા વિનોદને મોટર તે તરફ લેવડાવે છે. ત્યાં હાજીબાબાને આસ્વાસન આપી રાધા ચિરનિદ્રામાં પોઢે છે. તેની ઉત્તરક્રિયા વિનોદ પાસે કરાવી હાજીબાબા ફક્ત ચઢાવે છે. એટલામાં અનિલ, શોભા અને કર્ણુ આવે છે. દરમિયાન વર્ષ દિવસ પછી અરુણ મળે છે અને બધાં એકઠાં થઈ આનંદ કરે છે.

હાજીબાબાનું પાત્ર પરોપકારી, ઉદારચરિત, સગબાવવાળું અને સહૃદય છે. પત્નીની યાદમાં રાધાની પણ તેટલીજ તજવીજ રાખે છે. પરમાત્મા પર અચ્છ શ્રદ્ધા તેનામાં દેખાય છે. પુરતક લીધા પછી પૂરું કર્યાં સિવાય છોડવું ગમે એવું નથી. પુરતકાલથો જરૂર ખરીદે.

કાગળ, છપાઈ, બાંધણી, રૂપરંગ વગેરે સુંદર છે.

૫. ભાભી—મૂળલેખક શ્રી. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, અનુવાદકો: શ્રી. ભોગીલાલ ગાંધી અને ધનશંકર હીરાશંકર ત્રિપાઠી, પ્રકાશક: હિંમતલાલ પી. પરિખ, વડવાણ સીટી ૧૯૪૦; કાલિદ ૧૬ પેજ, સચિત્ર આચ્છાદનવાળું સચિત્ર પાકું પૂઠું; પૃષ્ઠ ૨૧૫; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦. સોલ એજન્ટસ એન. એમ. ઇલ્કરની કુંપની, ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

કવિવર શ્રી. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરકૃત 'નણીડ' નામક જંગાળી વાર્તાસંગ્રહમાંની આ વાર્તાઓ છે. ભોગીલાલ ગાંધીએ એનો અનુવાદ કર્યો અને 'બાંબી' નામ આપ્યું. પરંતુ પ્રકાશક ભાઈના આગ્રહથી 'ભાભી' નામે પ્રસિદ્ધ કર્યું. 'ભાભી' ઉપરાંત ટાગોરકૃત અન્ય ૧. કલ્યાણી, ૨ માતાની પ્રાર્થના, ૩ દાસિયા, ૪ મણિ અને જ્યોતિ, ૫ પત્નીને દમનાર પતિ, ૬ રાજસુકૃતની સ્પર્ધા, ૭ વહાલું વતન, ૮ બાળવિધવા મળી કુલ નવ સામાજિક વાર્તાઓ આમાં પ્રસિદ્ધ કરી છે. ભાઈ ભોગીલાલે 'ભાભી' નો અનુવાદ કર્યો, જ્યારે ભાઈ ધનશંકર હીરાશંકર ત્રિપાઠીએ અન્ય આઠે વાર્તાઓ અનુવાદિત કરી હતી. પરંતુ હવે હમણાં જ ભાઈ હિંમતલાલે તેના હક્ક ખરીદી લઈ જન્ને નામથી આખું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. બધી વાર્તામાં 'ભાભી' સૌથી મોટી અને સારી હોવાથી મુખ્ય તેને ગણી છે. કવિવર ટાગોર વાર્તાઓ દ્વારા જંગાળી સમાજના સડા ઉપર પ્રહાર કર્યા જાય છે તે પ્રમાણે ભાભી, કલ્યાણી, પત્નીને દમનાર પતિ તથા બાળવિધવામાં સ્ત્રીઓની કંદેડી અને હૃદયવેધક સ્થિતિનું ખ્યાન કર્યું છે. વાંચનારને પણ આંસુ પડાવે એવું અસરકારક વર્ણન છે. એક રાજ્યની માલિકી માટેની ખટપટ આબેહૂબ વર્ણવી છે. અન્ય વાર્તાઓ પણ સમાજની કપરી સ્થિતિ વર્ણવે છે. જંગાળી સંસારનું નગ્ન સ્વરૂપ આ વાર્તાઓ દ્વારા આપણા આગળ રજૂ થયું છે. શુન્દરાત અને જંગાળામાં સ્થિતિ સરખી જ છે. દુનિયામાં ઘેર ઘેર માટીના જૂલા. વાર્તાઓ રસિક તેમજ બોધક છે. એ વાંચી વાચકો સમજી એને જીવનમાં ઉતારે તો કવિવર તેમજ અનુવાદકોનો શ્રમ સફળ થયો ગણાય.

કાગળ, છપાઈ, બાંધણી વગેરે સારાં છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે અને સમાજ-સુધારામાં પોતાનો ફાળો આપવા બનતા બધા પ્રયત્નો કરે.

૬. સ્વાધ્યાય ભા. ૨ જો—લેખક: શ્રી. કેશવલાલ હિંમતલાલ કામદાર; પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કુંપની, કેશવળાગ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨; ૧૯૪૦; ૧૬ પેજ કદનાં પૃષ્ઠ ૧૬+૪૭૦; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

વડોદરાની પાઠશાળાના તવારીખના અધ્યાપક શ્રી. કામદાર આમાં પોતાના વિષયમાં ખાસ જાણકાર છે. આ પુસ્તકમાં ઐતિહાસિક બાજતો જ ચર્ચામાં આવી છે. ચરિત્રો પણ ઐતિહાસિક પુરોવાનાં જ છે. આધુનિક સમયની હેઠ્ઠામાં હેઠ્ઠી ઐતિહાસિક બાજતોની સમાવેશના પણ આમાં જોવામાં આવે છે. અધ્યાપક કામદારે પોતાનાં મંતવ્યો અને નિર્ણયો છૂટથી દર્શાવ્યા છે. તેઓ ઇતિહાસસંશોધનના શોખીન છે. પ્રથમ ભાગ કરતાં પણ આ ભાગ ઉપયોગી જણાતાં આમાં અધ્યાપકશ્રી પૂર્ણ બહારમાં પ્રકાશ્યા છે. કારણ કે આ તો તેમના પોતાના સ્વીકૃત કાર્યને લગતા લેખો છે. શુન્દરાતી તેમ જ અંગ્રેજી બંને ભાષાના લેખોનો આમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. અજ્ઞાત, આ પુસ્તક વિદ્વદ્ભોગ્ય છે. ઇતિહાસરસિકોને તેમ જ સંશોધનકારોને આમાંથી અવસર થઈ જાણવા વિચારવાનું મળશે.

પરંતુ અગને લાગે છે કે એમના અંગ્રેજી લેખો સાથે ભાષાંતર પણ એ સાથે સાથે રાખ્યું હોત તો આંગ્રજભાષાથી અનભિન્ન વાચકોને પણ તેનો લાભ મળી રહેત. સાક્ષરો, થોડું ગુપ્તરાત્રી ભણેલા સામાન્ય વાચકથી ન સમગ્રજ એવું પોતાના પુસ્તકમાં ગણે એ જમાનો દવે નથી. દવે તો અધુર જનતા સમજી શકે એવું જોઈએ. અધ્યાપક કામદાર પોતે સારા ઉચ્ચ ગુપ્તરાત્રી દ્વારા અધુર સારી રીતે સમજાવી શક્યા હોત. આ માત્ર એક સ્વના-રૂપે છે એ અધ્યાપક કામદારની દૃષ્ટિ બહાર નહિ જાય. પુસ્તક સંબંધી વિશેષ નહિ લખતાં સાક્ષરશ્રી રમણલાલની પ્રસ્તાવનાનો જ નિર્દેશ કરવો ઉચિત છે. એમણે ટૂંકમાં સમીક્ષા કરી પુસ્તકનું ખરું રહસ્ય સમજાવી દીધું છે. અગ્રે પણ રા રમણલાલની વિનંતિ સાથે સદમત થઈએ છીએ. ભાષ્યશ્રી રમણલાલની પ્રસ્તાવના ટૂંકી, સરળ અને મધુરી જણાયા વગર નહિ રહે. આધુનિક સમયમાં આ પુસ્તક ખરેખર ઘણું ઉપયોગી થઈ પડશે. અત્યારે ચર્ચાતી ઘણી મદત્તવની ઐતિહાસિક બાજુનો સંબંધી પોતાના વિચારો અધ્યાપકશ્રીએ આમાં ચર્ચ્યા છે. ચરિત્રો, સમાલોચના, ફેરેશન, આપણું રાજતંત્ર, રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું રાજકારણ, ગાંધીજીના કાર્યક્ષેત્ર ઉપર એક દૃષ્ટિપાત, ગાંધીજીની અનન્ય આગેવાની, સ્વ. શ્રીમંત મહારાજ સયાજીરાવ કળના અમજની ઐદિક અને રાજ્યધારણીની ભૂમિકા, વાઘસરોયનું જાહેરનામું વગેરે લેખો તત્કારીખનવેશોમાં અધ્યાપક કામદારને ઉચ્ચ કોટીમાં ગણવા લાયક લેખાય એવા છે. એમાં એકંદરે ૪૭ લેખો અપાયા છે. અધ્યાપક કામદાર ગુપ્તરાત્રના ઇતિહાસની નવેસર રચનામાં અગત્યનો ફાગો આપે એ જ અભિલાષા. આ પુસ્તકમાં વધારા પડ્યું નહિ લેખાય.

કર્યા પુસ્તકાલયો આ બન્ને ભાગો જરૂર ખરીદે. આવા સિદ્ધ લેખકોનાં પુસ્તકો વિના કોઈપણ કર્યા પુસ્તકાલય ચલાવી ન લે.

પુસ્તક જ્ઞાન સાથે આનંદ આપે એવું છે. છપાઈ, કાગળ, બાંધણી. બધું જ ઉત્તમ છે.

અન્ય ભાગો જલદી પ્રસિદ્ધ કરે એવી અધ્યાપક કામદારને અમારી વિનંતિ છે.

૭. ચાર અધ્યાય અને માલંચ—ભાષાંતરકાર: શ્રી. જયભાઈ શુક્લ, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે. કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૮+૨૧૨=૨૨૦. ૧૯૪૦; સચિત્ર આરંભવાળું પાકું પૃષ્ઠ; મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦

વિરાટ ગ્રંથાવલિનું આ ૩૧ મું પુસ્તક છે. આ વાર્તાઓના મૂળલેખક તો કવિવર શ્રી રવીન્દ્રનાથ ટાગોર છે. પ્રથમ વાર્તા 'વિષ્ણવવાદીઓની દુનિયાને રૂપરંતી નાનકડી કથા છે. એમાં પ્રેદેસર ઈન્દ્રનાથના પાત્રને એમણે ન્યાય નથી કયો, એવું જંગાળના ઘણા લોકો માનતા હોવાથી જંગાળીઓનો રોષ એમણે વહોરી લીધો. પરંતુ ગુપ્તરાત્રને એ સાથે સંબંધ નથી. મૂળ નામિકા નાયક તો ઇલા અને સતીન છે. એમાં 'કરુણાન્ત' કથની 'ટ્રેન્ડેડી' ભારોભાર ભરી છે. બન્ને પ્રતિભાશાળી પાત્રો છે એમનો પ્રેમ પણ એટલેજ પ્રચંડ છે અને એ પ્રેમ વિષ્ણવવાદના અગ્નિસ્રોતે જલ અથડાય છે. એવું પરિણામ એકજ દોષ. વિધિના લેખની નિષ્ફૂટતાથી લેખક આપણને એ પરિણામ બતાવે છે. બન્ને પાત્રો ઉચ્ચ કોટીનાં ઉદાત્ત અને બદ્ધપ્રતિજ છે. ધ્યેયની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રેમને પણ દોષી દે છે. ઇલાનું પાત્ર ઘણું સ્થિર પ્રતિજ્ઞાવાળું, નીડર અને કૃતનિશ્ચયી તેમજ અડગ છે. શાળાના યુવક-યુવકોની પ્રશ્નિ ઉપર આ વાર્તા પ્રકાશ પાડે છે. પ્રસ્તાવનામાં પૂર્વભૂમિકા સમજાવી છે

અને શરૂઆત બંડખોર ઈડા બાપની રજા મેળવી મોકરી કરવા જાય છે ત્યાંથી શરૂ થાય છે. એટલે પુસ્તકની મૂળ શરૂઆત ખરી રીતે પ્રસ્તાવનાથીજ થાય છે. વિશ્વવવાદી વક્ત્રુને અંતે એને પકડવા આવે છે ત્યારે નિરાંતે મરવા તૈયાર થાય છે અને સતીન ચાલ્યો જાય છે.

માત્રાંચમાં પ્રેમભીની ગિરજા મોતને આરે ઊભી છે. પતિ પત્રકાર હોવાથી પત્ની તરફ બહુ ધ્યાન આપી શકતા નથી. પત્ની પ્રેમની બૂખી છે. તેને બાગ ઉપર પ્રેમ કરવા પ્રેરે છે. ગિરજા કરે છે પરંતુ તેમાં સરલા આવવાથી એ ગુસ્સે થઈ જાય છે. અને દિવર તથા સરલા સાથે મળે એવી પેરવી કરે છે. પોતાના પતિ આદિત્ય સરલા તરફ ના ખેંચાય એની પેરવી કરવા પોતાના દિવર રોમેનને સરલા જોડે જલદી પરણી જવા ઉત્કેરે છે, પરંતુ રોમેન માનતો નથી. સરલા જોડે પ્રેમમાં તો છે પરંતુ બાઈની ખાતર અને બાબીની ખાતર હાથ પરણવાનું મોકુફ રાખે છે. આખરે ગિરજાથી કંટાળી આદિત્ય સામે થઈ સરલાના ગાઠ સંસર્ગમાં આવે છે. રોમેન બાબીને સમજાવી મોટા બાઈનો પ્રેમ સરલાને અપાવવા બાબીને વિનવે છે. પ્રથમ હા કહી છેલ્લી ઘડીએ મરતાં મરતાં પણ અદેખાઈ નિત મેળવે છે અને સરલાને ધમકાવી દૂર જતી રહેવા સૂચવે છે, અને મૃત્યુ પામે છે. બન્ને વાતીઓ કર્ણાન્ત છે. વાંચવી જાએ એવી છે. આ બાબતો હવે તો સામાન્ય થઈ ગઈ છે. આવા કિસ્સા હવે નવાઈના નથી. શોકો જરૂર વાંચશે કાગળ, બાંધણી, છપાઈ, રૂપરંગ સારાં છે. કિંમત વધારા પડતી લાગે છે.

૮. પશ્ચિમના સમરંગણે—મૂળ લેખક એરિશ મેરિયા રેમાર્ક, અનુવાદક: હરજીવન સોમૈયા; પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ, શ્રીમાળી સોસાયટી, પો. બો. નં. ૭૩; અમદાવાદ; ૧૯૪૦; કાલિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૨+૨૧૫; મૂળલેખકના ભાવવાદી મુખારવિંદના ચિત્રવાળા આંચાદન સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

ભારતી પ્રકાશનનું આ ૭૬ મું પુસ્તક, વિશ્વસાહિત્ય માળાનું ત્રીજું પુસ્તક છે. એમાં મૂળ લેખકે મત ૧૯૧૪-૧૯૧૯ ના યુદ્ધમાં પોતાના જાતઅનુભવનું તેમ જ કથવાતે મને યુદ્ધમાં જોઈ જીવતાં પાછા ફરતાં પોતાને કેવું એકલવાયું લાગ્યું તથા નસીબ નોંવડ્યું તે કહી અને દુઃખદ ભાષામાં જનતા સમક્ષ અંગ્રેજીમાં 'આંત્ર ક્રાપેટ ઓન ધિ વેસ્ટર્ન ફ્રન્ટ' નામનાં પુસ્તક દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરેલું તેનો આ અનુવાદ છે. જ્યારે એ પુસ્તક અંગ્રેજીમાં ત્યારે મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાંના આપ-લે વિભાગના મારા અધ્યવેક્ષક તરીકેના અનુભવથી હું જોઈ શક્યો કે એ માટે માગણી ઘણી હતી એટલે પુસ્તક માટે દરેકને ખૂબ શાહ જોવી પડતી હતી. જે નકલો પણ પહોંચી વળતી નહોતી, એટલું બધું એ શોકપ્રિય હતું. તેનો આ અનુવાદ ગુજરાતી વાંચકોને ગમશે. એમાં લેખકે પોતાના કડવા અનુભવો, સુરેલીઓ, ચાતનાઓ, કુટુંબનારા વગેરે બનાવેા હૃદય હૃદયમાંથી નાખે એવી હૃદયસ્પર્શી ભાષામાં વર્ણવ્યા છે. અધ્યાપક અનંતરાય રાવળે ટૂંકમાં અંશનો પરિચય આપ્યો છે તે વાંચવા ખાસ બલામણુ છે. એમાં પુસ્તકનો સાર આવી જાય છે. એ વાંચ્યા પછી પુસ્તક વાંચ્યાથી પુસ્તક સમજવામાં સરળતા થશે. એક પાનામાં મૂળ લેખકનો પરિચય આપવાનું પણ બાઈ સોમૈયા ચૂક્યા નથી. પુસ્તક વંચાશે જ. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

છપાઈ, કાગળ, બાંધણી, રૂપરંગ વગેરે સારાં છે. કિંમત પણ માફકસર છે. ભાષાં પણ સરળ અને રસદાયક છે.

ના. અં. દીવાનજી

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો :

(૧) સર્વેશ્વર—રેખક: મહાત્મા ગાંધીજી, મૂલ્ય રૂ. ૦-૧-૬, (૨) બ્રહ્મદેશનો પ્રવાસ—રેખક: કાકા કાલેશ્વર—મૂલ્ય રૂ. ૦-૩-૦, (૩) વાલ્મીકિનો જય—રેખક: મહામહોપાધ્યાય હરપ્રસાદ શાસ્ત્રી, મૂલ્ય રૂ. ૦-૬-૦.

જીવનલાલ એન્ડ સન્સ, અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો :

(૪) સમ્રાટ વિક્રમ અથવા અવંતિપતિ—રેખક: શ્રી. જોહાવાલ ના. ત્રિવેદી, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦, (૫) ઇલા—રેખક: ભગવાનદાસ સાહિત્યવિદ્યાસી, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦, (૬) રાધારાણી—રેખક: બંકિમબાણુ, મૂલ્ય રૂ. ૦-૮-૦.

ગૂર્જર અંતરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો .

(૭) રાવતાન—રેખક: ટાલ્સ્ટોય, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦, (૮) હેમચંદ્રાચાર્ય—રેખક: ધૂમકેતુ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

(૯) હિંદુસ્તાનનો રાજકારભાર—રેખક: ચિમનલાલ મ. ડોક્ટર, નવચુજરાત એક્સિસ, વડોદરા. મૂલ્ય રૂ. ૧-૬-૦.

(૧૦) સુખોદ્ધ આલસાગવત (હિંદી)—રેખક: રૂપનારાયણ પાંડેય, પ્રકાશક: હિંદુસ્તાની બુક ડેપો, લખનૌ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

(૧૧) રમતારામ—રે. બેકાર, પ્રકાશક: હરિદર પુસ્તકાલય, સુરત મૂલ્ય રૂ. ૨).

(૧૨) બહેન—રે. બંકિમબાણુ, પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦.

(૧૩) રાષ્ટ્રિકા—રેખક: કવિશ્રી અરેશ્વર દુરામજી ખખરદાર; સોત્ર એન-ટ્રસ: એન. એમ. ત્રિપાઠીની કું. મુંબઈ-૨, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

(૧૪) ગાવાની મગ—રેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. મૂળજીભાઈ ભટ્ટ, કૃષ્ણદે ગાંધીમંદિર, નડીઆદ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૨-૦.

(૧૫) ખોવાએલો રાજકુમાર—રેખક-પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે. મૂલ્ય રૂ. ૦-૨-૦

(૧૬) હું રાજા થયો—રેખક-પ્રકાશક નં. ૧૪ પ્રભાણે.

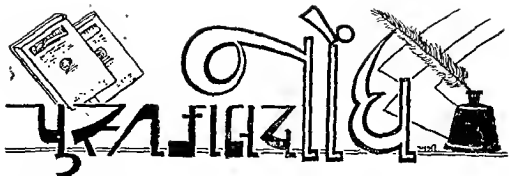
(૧૭) મોઢાનો બગીચો—રેખક અને પ્રકાશક: ડૉ. કેપુરજી દોરામજી જીલા, નવસારી. મૂલ્ય લખ્યું નથી.

(૧૮) પ્રજાપ્રેરિત મારા સ્વરચિત ઉદગારો-પદ્યમ અંક—રેખક અને પ્રકાશક: કવિ ભગવાનદાસ કાલીદાસ, મોરી બાટિયાવાડ, પાટણ.

(૧૯) હુજર ઉદોગ અને વ્યાપાર—રેખક: હુંગરશી ધરમશી મુંબઈ; પ્રકાશક: એન. એમ. દક્કરની કું. મુંબઈ ૨. મૂલ્ય રૂ. ૧૦).

માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
ભર્મિ	૧૦	૧૦	જન-મુઆરી	૫-૧-૪૧
કિશોર	૫	૧૨	ઓગસ્ટ	૧૫-૬-૪૦
કુમાર	૧૭	૧૦	ડિસેમ્બર	૨૧-૧૨-૪૦
અઢાયતામિત્ર	૨૭	૨	પોષ	૧-૧-૪૧
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૨૯	૫	ડિસેમ્બર	૭-૧-૪૧
ગુણસુંદરી	૩૫	૫	જન-મુઆરી	૧-૧-૪૧
આમજીવન	૧૧	૬	જન-મુઆરી	૧-૧-૪૧
ધરશાળા	૧	૫	ડિસેમ્બર	૧૮-૧૨-૪૦
ચરોતર	૧૦	૧૨	ડિસેમ્બર	૧૬-૧૨-૪૦
ચિત્રમય જગત	૨૬	૧૦	જન-મુઆરી	૪-૧-૪૧
નવચેતન	૩૮	૪	જન-મુઆરી	૫-૧-૪૧
નવચરના	૫	૭	ડિસેમ્બર	૨૦-૧૨-૪૦
પાટીઠાર	૧૮	૩	પોષ	૨૬-૧૨-૪૦
પ્રસ્થાન	૧૫	૧	કાર્તિક	૨૯-૧૨-૪૦
શ્રી કાર્તિક ગુ. સભા ત્રિમાસિક	૫	૩	ઓક્ટો-ડિસેમ્બર	૨-૧૧-૪૦
બાલજગત	૩	૧	જન-મુઆરી	૧-૧-૪૧
બાલજીવન	૨૧	૩	જન-મુઆરી	૯-૧-૪૧
બાલમિત્ર	૨૦	૬	જન-મુઆરી	૩-૧-૪૧
બાલસખા	૪	૮	જન-મુઆરી	૨-૧-૪૧
બાળક	૧૯	૧	જન-મુઆરી	૧-૧-૪૧
બુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૭	૩	ઓક્ટો-ડિસે.	૩૦-૧૨-૪૦
યુવક	૧૧	૧	જન-મુઆરી	૫-૧-૪૧
રેખા	૨	૬	જન-મુઆરી	૨૭-૧૨-૪૦
વૈદ્યકદંપતરુ	૪૫	૧૨	ડિસેમ્બર	૧૦-૧૨-૪૦
વ્યાયામ	૨૫	૧૨	ડિસેમ્બર	૧૫-૧૨-૪૦
શારદા	૩૩	૯	ડિસેમ્બર	૧૫-૧૨-૪૦
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૨	૪	જન-મુઆરી	૧-૧-૪૧
સુવાસ	૭	૭	ડિસેમ્બર	૧૧-૧૨-૪૦
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૪	૧	જુન-જુલાઈ-ઓગસ્ટ	૩-૧-૪૧
શ્રીભોધ	૮૫	૧	જન-મુઆરી	૫-૧-૪૧
સ્કાઉટવીર	૧૦	૧૨	ડિસેમ્બર	૧૫-૧૨-૪૦

વડોદરા રાજ્ય

સા. પુ. દામનગરની શ્રીમંતે લીધેલી મુલાકાત—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની દામનગરના મુલાકાત વખતે તેઓ શ્રીમંતે ત્યાંના મણિભાઈ સા. પુસ્તકાલયની મુલાકાતે લીધી હતી. ત્યારે સદર પુસ્તકાલય તરફથી ફૂલદાર તથા પાનચોપારી કરવામાં આવ્યાં હતાં.

સાક્ષાર સ્વીકાર—વડોદરાના સ્વ. મો. ન. અમીન રમારક જ્યુનિલી બાગ વાચનાલયને મુંબઈના ઝવેરી શેઠ હગનલાલ નરોત્તમદાસ તરફથી રૂ. ૬૦) ની મદદ મળી છે; તે માટે પુ. સ. સ. મંડળ તેઓશ્રોનો આભાર માને છે.

પુસ્તકાલયોને મળેલી મદદ—

સા. પુ. વઢલા (તા. પલસાણા) ને રૂ. ૨) વઢલાના દેસાઈ લક્ષ્મભાઈ લક્ષ્મભાઈ તરફથી.

સા. પુ. હરિપુરા (તા. પલસાણા) ને રૂ. ૧૦) અમદાવાદના ભટ્ટ મગનલાલ નરસુરામ તરફથી, રૂ. ૨-૮-૦ હરિપુરાના પટેલ નાથુભાઈ લાલભાઈ તરફથી.

વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળ

હજી તક છે—શિષ્ટવાચનની ૧૯ મી પરીક્ષા માટે ઉમેદવારી નોંધાવવાની મુદત ચાલુ માસ આખર સુધી લાગુવાળી છે. ઉમેદવારી ન નોંધાવી હોય તો હજી પણ તક છે. ઈચ્છુક ઉમેદવારો રખે ચૂકે ! જાહેરાત જોવી હોય તો જોજો ડિસેમ્બર અંકનું છેલ્લું પૃષ્ઠ.

પુસ્તકાલય પર્વણીદિન—તા. ૧ લી ફેબ્રુઆરીને શનિવારે વસંતપંચમીનો તહેવાર; અને વસંતપંચમી એટલે તો પુસ્તકાલયખતોનો પર્વણીદિન ! એ પર્વણીદિન ચાલુ સાથે ગત્યના ચારે પ્રાંતોમાં ઠેર ઠેર ઉજવાય એમ ઈચ્છીએ છીએ. પુસ્તકાલયના મંત્રી ભાઈઓ ને યુવાનો એને અંગે જરૂરી તૈયારી કરવા માંડી એ ઉત્સવ ઉમંગે બિજાવે અને તેના અહેવાલ પ્રસિદ્ધિ માટે જરૂર મોકલી આપે.

આ સંબંધી જાહેરાત ચાલુ અંકમાં છે તે જોવાની લાગતા વળગતાએને બલામણુ.

કડી મહાલ પુ. મંડળની કા. વા. સલા—તા. ૧૫-૧૨-૪૦ ના રોજ મળી હતી. તેમાં (૧) ગામ પંચાયતના અધ્યક્ષને ત્યાં આવતાં પુસ્તકો-સામયિકો પુસ્તકાલયમાં મળવા બાબતનો, (૨) યુ. વ. સોસાયટીના આજીવન સભ્ય થવા પુસ્તકાલયો માટેના વેતનમાં ઘટાડો કરવાના બકામણુનો, (૩) શ્રીમંત છત્રપતિ ઠાકુરપુરનરેશના અવસાન ૧૨]

બદલ શોકનો, તથા શિષ્ટવાચનની પાંચમી પરીક્ષાનું કામકાનું પ્રમુખની સલાહથી મંત્રીએ કરવાના હરાવો થયા હતા.

શિષ્ટવાચન પરીક્ષા—સિદ્ધપુર મહાલ તરફે બાળકો માટેની શિષ્ટવાચન પરીક્ષા શ્રી. જુગતરામ દવેદૃત “ ગાંધીજી ” પુસ્તક મુકરર કરાયું હતું. આ પરીક્ષાનો લાભ ૫૦૩ વિદ્યાર્થીઓએ લીધો હતો, જે પૈકી ૨૯૮ ઉત્તીર્ણ થયાં છે. ઉંચા નંબરે ઉત્તીર્ણ થનારને પારિતાપિક આપવામાં આવ્યાં હતાં. તેમજ દરેક ઉત્તીર્ણ થનારને સ્થાનિક ગંગાબાઈ ગીતા પાઠશાળા તરફથી “ સોપાન ” નામની પુસ્તિકા આપવામાં આવી હતી. આ પરીક્ષાનો પાટણ મહાલનાં વિદ્યાર્થીઓએ પણ લાભ લીધો હતો.

નવસારી મહાલ તરફે શિષ્ટવાચન યોધી પરીક્ષા—તા. ૨૮-૧-૪૧ ના રોજ રાખી છે. તે માટે ચરોતર એન્જીકેશન સોસાયટી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ : કિશોર ચરિત્રમાળા ગ્રંથ ૨ નાનું પુસ્તક “ સર જમશેદજી ટાટા ” નિયત કરવામાં આવ્યું છે. પુસ્તક ૦-૨-૦ ની કિંમતે શ્રી સયાજી વૈભવ પુસ્તકાલયમાંથી મળી શકશે. પ્રશ્નપત્રો આગલે દિવસે મેળવવા માટે પરીક્ષામાં બેસનારની સંખ્યા ૪૬. વિગત માટે મંત્રી, નવસારી મહાલ પુ. મંડળ તરફ લખવું.

મહાલ પરિષદો—(૧) વડોદરા મહાલ પુ. પરિષદનું ત્રીજું અધિવેશન તા. ૨૯-૧૨-૪૦ ના રોજ માણેજી મુકામે સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈના પ્રમુખપદે મળી ગયું. તેમજ (૨) ડોહાઈ મહાલ પુ. પરિષદનું પ્રથમ અધિવેશન ડોહાઈ વિભાગ નાયબ સુખા શ્રી. કાનુનગો સા. ના પ્રમુખપદે મંડળા મુકામે ગઈ તા. ૫-૧-૪૧ ના રોજ મળ્યું હતું. બંને પરિષદોના હેવાલ સ્થળસંકોચને લીધે આવતા અંકે.

ગણદેવી મહાલ પુસ્તકાલય બીજી પરિષદ—બીલીમોરા મુકામે તા. ૨૬-૧-૪૧ના રોજ સરકારી કન્યાશાળાના મકાનમાં બપોરે અઢી વાગે મળનાર છે.

રાજ્ય બહાર

ઈનામી નિબંધ—મુખ્યની ફાર્જસ યુજરાતી સભા તરફથી કોલેજનાં વિદ્યાર્થીઓ માટે નિબંધલેખનની એક હરીફાઈ યોજવામાં આવી છે. આ માટે વિષય “ કાયદાની દૃષ્ટિએ યુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીઓની સ્થિતિ ” રખાયો હોઈ ૩૦-૩૫ કુલ્લકેપ પાનાનું લખાણ જોઈશે. ઈનામ રૂ. ૫૦ છે. વધુ વિગત ફાર્જસ યુજરાતી સભાના મંત્રી, ૩૬૫, ફાર્જસ યુજરાતી સભા મંદિર, વિક્રમભાઈ પટેલ રોડ, કોંગ્રેસ બેન, મુખ્ય-૪ એ સરનામેથી મળાવી લેવી.

પુસ્તકાલય સંમેલન—તા. ૧૨ મીના રોજ યુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી અમદાવાદનાં પુસ્તકાલયોનું સંમેલન શ્રીમતી સરલાદેવી સારાભાઈના પ્રમુખપદ હેઠળ મળનાર હતું.

પાર્વતીબાઈ હિંદુ લાયબ્રેરી—મુખ્ય-સંસ્થા સાર્વજનિક હિંદુઓની હોમને સૌને પત્રો તથા પુસ્તકોનો મફત લાભ આપવામાં આવે છે. પુસ્તકો ઘેર લઈ જવા માટે રૂ. ૫) ડિપોઝીટ લેવાય છે. હેલ્લાં પાંચ વર્ષમાં ૧૦૯૫૫૧ પુસ્તકો ધર્યું થયાં હતાં, ન્યારે વાચક-સંખ્યા ૨૨૫૪ ની છે.

પુસ્તકાલયોનું કાયમનિધિનું ભંડોળ

“પુસ્તકાલયો”નો આ અંક રાજ્યનાં રાજ્યાશ્રયથી રચાવિત થયેલાં અગર મદદ મેળવેલાં તમામ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોના કાયમનિધિના જ કાયમનિધિ અંક આંકડાઓથી ભરેલો જણાશે; છતર વાચનીય સાહિત્ય ઝાંઝું નહિ કાઢવાની જરૂરીઆત જોવાના કારણે કદાચ વાચકને અણગમે થાય; પરંતુ એ સાહિત્ય તો અવારનવાર દરેક માસે મળવાનું જ છે. રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોનાં કાયમનિધિનાં ભંડોળો ક્યાં કેટલાં પડ્યાં છે તેની એકત્રિત માહિતી જાહેર જનતા સમક્ષ મૂકવાની જરૂર જિભી થતાં તે વહેલી તકે પ્રકટ કરવાની અનિવાર્ય અગત્ય જિભી થઈ છે. કેટલાંક મામ પુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપકો પોતાના ભંડોળની રિથિતિ શું છે તે વારંતવિક રીતે જાણતા નથી અને તે વધુ ચોક્કસાઈથી ક્યાં મૂકવી જોઈએ એવો ખ્યાલ તેમને આછો હોય છે. સદરતા માટે વધુ સુદૃઢ પ્રયાસો હજી કરે અને અવ્યવસ્થિત રીતે મુકાયેલી રકમ ઉપાડી અનામત મૂકવા માટે સરકારમાન્ય સંસ્થાઓ હોય ત્યાં જ મૂકવા પ્રેરાય એ શુભ હેતુથી આજે આપણાં પુસ્તકાલયોની કાયમી આર્થિક સદરતા શું છે તે રજૂ કરવાની તક લઈ છું.

કાયમનિધિનો ઉદ્દેશ પુસ્તકાલયની આર્થિક રિથિતિ સદર બનાવવાનો, સરકાર અને પ્રાંત પંચાયતની મદદ બવિધ્યમાં કોષ વખત બંધ પડે તો પણ કાયમનિધિનો ઉદ્દેશ કાયમનિધિના વ્યાજમાંથી પણ પુસ્તકાલય આણુ રાખી ચકાસ તે માટે અગાઉથી તૈયારી કરી રાખવાનો, અને પુષ્કળ નાણાંની બીડવા પુસ્તકાલયોના સંચાલકોના કુસંપના પ્રસંગોએ લોકમદદ જિભી થઈ ન શકે તેવા પ્રસંગે ખાતાની પરવાનગીથી વ્યાજની રકમ ઉપાડી સરકાર તથા પંચાયતમદદ મેળવી પુસ્તકાલયો આણુ રાખવા માટે છે.

ઉપરનો ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે આ યોજનાનો પ્રથમ અમલ એ પ્રમાણે કરવામાં આવતો હતો કે અત્યેક મદદ લેનાર સાર્વજનિક પુસ્તકાલય પોતે કાયમનિધિમાં રકમ સરકાર પાસેથી નેટલી રકમ મેળવે તેનો કે ભાગ કાયમનિધિ મૂકવાનું ધોરણ ખાતે રકમ મૂકે કમઃ આ યોજનાની સફળતા માત્રમ પડતાં સને ૧૯૨૪-૨૪ માં સરકારમદદની નીમે અને છેવટે સને ૧૯૨૫-૨૬ ની સાલથી અપવાદ સિવાય સરકારમદદ નેટલી જ કાયમનિધિ ખાતે રકમ મૂકવાની ફરજ તમામ મદદ મેળવતાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોને પાડવામાં આવી. છેવટે એમ જણાવવામાં આવ્યું કે હવે તો જે લોકમદદ મામ પુસ્તકાલય કે વાચનાલય જિભી કરે તેની નીમે રકમ કાયમનિધિ ખાતે લઈ જવી અને બાકીની નીમે રકમ પર સવડ પ્રમાણે સરકારપંચાયતની મદદ મેળવી શકે.

જે ઉદ્દેશથી આ નિધિ જિભો કરવામાં આવ્યો હતો તેનો યોગ્ય અમલ થાય તે માટે જ કાયમનિધિ વ્યવસ્થાપક મંડળના સીધા અંકુશ નીચે રહી શકે, જોઈએ ત્યારે મળી શકે, અને તેનો વ્યાજ સાથેનો વર્ષ આખરે ચોક્કસ હિસાબ મળી શકે તે માટે સદરદુ રકમો ખાનગી ગૃહસ્થોને

ત્યાં નહિ મૂકતાં અ વર્ગની સહકારી મંડળીઓમાં, વડોદરા જે'ક અગર તેની શાખાઓમાં, પોર્ટ સેવિંગ્સ જે'કમાં, મહાત્તની જયત પેઢીઓમાં, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. માં અગર એવી જ બીજી સરકારે માન્ય કરેલી સંસ્થાઓમાં મૂકવાની ફરજ પાડવામાં આવી છે. વાયક આ સાથે આપેલી યાદી ઉપરથી જે'ક શકશે કે સામાન્યતઃ મોટા ભાગનાં પુસ્તકાલયોની રકમો હવે વ્યવસ્થિત રીતે રોકાઈ ગઈ છે; અને લગભગ ૨૧ પુસ્તકાલયોની કેટલીક રકમો હજી ખાનગી ઇસમોને ત્યાં છે. ગામડાંની સહકારી મંડળીઓમાં ૧૫૪ પુસ્તકાલયોની રકમો છે તે પૈકી ૫૪ નેટલી સંસ્થાઓ અમારી બાંધે પ્રમાણે અ. વર્ગની છે. મંડળી કયા વર્ગની છે તે સહેલાઈથી કામ કરનારા બાંધી શકે નહિ પણ તે માટે અમને તપાસ કરતાં માલુમ પડ્યું છે કે દર વર્ષે મંડળીઓની કામ કરવાની પદ્ધતિ અને સદ્દરતા પરથી તેને વર્ગ આપવામાં આવે છે અને તેનું પ્રમાણપત્ર તેના તરફ મોકલવામાં આવે છે. આમ પ્રત્યેક પુસ્તકાલયના સંચાલકો પોતે નાણાં મૂકતા પહેલાં સ્થાનિક સરકારો અધિકારી સાહેબ મારફત ખાત્રી કરી શકે કે આ સંસ્થા કયા પ્રકારની છે. જ્યાં નાણાં ક કે ઢ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં હોય ત્યાંથી ઉપાડી લેવાં એ પુસ્તકાલયોની સદ્દરતા માટે ખાતાને આવશ્યક જણાતાં સને ૧૯૨૭-૨૮ થી આ પ્રકારની સૂચનાઓ મૂકે જ ગય છે છતાં હજી એ સંસ્થાઓનાં નાણાંના પ્રશ્નોનો ઉકેલ આવી શક્યો નથી. તેવી જ રીતે ખાનગી ઇસમોને ત્યાં રહેલાં નાણાં પણ પોતાની અટપટ અગર વિષમ પરિસ્થિતિને લીધે સંસ્થાઓ નાણાં હજી મેળવી શકી નથી. આ અડચણો સવેળા દૂર થાય એ સ્તુત્ય હેતુથી આ અંક કાઢવામાં આવ્યો છે.

કેટલાંક ગ્રામ પુસ્તકાલયો જેમની લોકમદદ બિમી થઈ શકતી નથી પણ તેમની રકમ જે કાયમનિધિ ખાતે હોય તેા વ્યાજની રકમમાંથી પણ પોતાના

અંદાજ ન થતાં
પુસ્તકાલયો અને
કાયમનિધિ.

પુસ્તકાલયનું અંદાજ બનાવી શકાય છે; છતાં હજી રાજ્યમાં લગભગ દર વર્ષે સો નેટલાં પુસ્તકાલયો વા વાયનાલયો મદદ લીધા સિવાય પડી રહે છે. આશા છે કે આવાં પુસ્તકાલયો પણ હવે જગૃત થઈ પ્રતિવર્ષે પોતાના કાયમનિધિની સદ્દરતા તપાસશે

અને જરૂર પડે વ્યાજમાંથી અંદાજ બનાવવાની પણ તકેદારી રાખશે.

ગ્રામ પુસ્તકાલયો અને કરગા પુસ્તકાલયો પોતાનાં પુસ્તકાલયો માટે કાયમનિધિ ખાતે મૂકવાની રકમની ફરજમાંથી ક્યારે મારી મળશે એમ પૂછે છે. આ

કાયમનિધિની રકમ પ્રશ્ન ઘણા વખતથી ચાલે છે એ માટે પ્રશ્નોત્તરીમાં પૂ. અમીન સાહેબે ક્યાંસુધી મૂકવાની છે.

કેટલીક વખત અતુકૂળ જવાબો આપ્યા પણ છે. અને કેટલેક રચને આંકડા પણ દર્શાવે, પાંચ હજાર કે એક હજાર રૂપિયા થાય ત્યાં સુધી કરગાએ, મકાનવાળા ગ્રામપુસ્તકાલયે કે સામાન્ય પુસ્તકાલયે મૂકવા જે'કએ એમ જણાવ્યું છે. તેઓશ્રીએ બતાવેલી દૂરદેશી ખરેખર સાચી છે જ. આપ સૌ સહમત થશે કે કાયમનિધિ એટલે કે કાયમ ખાતે રાખવાની રકમ; તેના વ્યાજ કે ઉત્પન્નનો જ ઉપયોગ કરી શકાય. જ્યારે કાયમનિધિ દર વર્ષે વધવું જ જે'કએ. મારી માન્યતા પ્રમાણે જે કોઈ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય સરકાર સંચાલતી મદદ સિવાય પોતાની મેળે પોતાની સ્થળ હકમતની તમામ રૈયતને મફત વાચન પૂરું પાડી શકે તેવી સદ્દરતામાં ન આવે ત્યાંસુધી

કાર્પણ પુસ્તકાલયને કાયમનિધિમાંથી મુક્તિ મળવી ન જોઈએ. આ બાબત વધારે સ્પષ્ટ કરવાની તક લઉં છું. આપને એક ગામડાનો દાખલો આપું. ગામની વસ્તી ૫૦૦ સુધીની હોય. તેના વાચકો માટે પ્રતિવર્ષે પોતાની અસલ પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ કરતાં તેને રૂ. ૭૫) જોડતા હોય તો તે રૂપિયા પંચોતર ઉત્પન્ન આવે ત્યાં સુધી કાયમનિધિ ખાતે રકમ મૂકેજ નય. એક ગામ ૧૦૦૦ વસ્તીનું છે તેને રૂ. ૧૫૦) ખર્ચ કરવાની જરૂર છે તો તેટલું ઉત્પન્ન થાય તેટલી રકમ તેણે અનામત ખાતે લઈ જવી જોઈએ. એ પુસ્તકાલય ત્યારેજ સરકાર કે પંચાયતની મદદની માગણી ન કરતાં માત્ર પોતાનીજ રકમથી પોતાનું અંદાજ બનાવી મંજૂર કરાવી ખર્ચ કરી શકશે. આજ પ્રમાણે નાના કે મોટા તમામ પુસ્તકાલયો માટે સમજવાનું છે. આ દાખલો વધારે આગળ લંબાવતાં આપને સમજાવીશ કે, આજે સરકાર પંચાયત અને લોકમદદનો કુલ ખર્ચ નિભાવણી માટે રૂપિયા ૧,૨૫૦૦૦ અંકે એક લાખ પચીસ હજાર છે ત્યારે કાયમનિધિ ખાતે આજે જમા થયેલી રકમ રૂ. ૭,૧૧,૧૮૫ નું સરાસરી ઉત્પન્ન આપણે ૨૧૦૦૦ એકવીશ હજાર જેટલુંજ ગણી શકીએ. હજી આપણે માત્ર રૂ. ૬૬૬ પહોંચ્યા છીએ. અને પ્રત્યેક પુસ્તકાલયનો અભ્યાસ કરતાં માત્ર ડોઢ કરોડ પુસ્તકાલયે પોતાનું ભંડોળ એટલું ઠપું છે કે જે ઉત્પન્ન દ્વારા તે પોતાના પુસ્તકાલયની નિભાવણી સરકાર પંચાયત મદદની અપેક્ષા સિવાય કરે છે. મારી વિનંતિ છે કે આપણે સૌ આપણા પુસ્તકાલયોની સદ્વસ્તતા વધારીએ અને તેને વધુ વ્યાપક બનાવવા પ્રયાસો કરીએ. આજે જે ગતિથી આપણું કાયમનિધિ ભંડોળ વધે છે તે જોતાં તો ૧,૨૫૦૦૦ નો ખર્ચ કરી શકાય તેટલું ઉત્પન્ન થઈ જરૂર માટે રૂ. ૫,૦૦,૦૦૦૦ નું ભંડોળ જોઈએ અને તે થઈ જરૂર કરતાં હજી આપણને બીજા ૧૦૦ વર્ષ જોઈશે. આપને લાગે છે કે આટલી લાંબી મુદત સુધી આપણે પગબર થયા સિવાય આપણાં પુસ્તકાલયો નબાવી શકીશું ?

હેવટે અંતમાં આપ સૌને મારી વિનંતિ છે કે તમારા પુસ્તકાલયમાં, તમારા ગામના નજીકના પુસ્તકાલયમાં ત્યાં પુસ્તકાલયનાં કાયમનિધિનાં નાણાં નાણાંકીય ભંડોળ ગેરરીતિએ રાકાયાં હોય તે બાબત ત્યાંના સંચાલકોનું, જે તે વધારવા વિચારિત. મહાત્મ ગંડોળનું, પ્રાંત અને રાજ્ય ભંડોળનું ખ્યાન ખેંચી વ્યવસ્થિત બનાવી યોગ્ય રીતે મુકાવવા પ્રયાસો કરો. અને પ્રતિવર્ષે કુલ મેળવેલી મદદની નીચે રકમ કાયમનિધિ ખાતે અવશ્ય મૂકો; ભંડોળ થઈ જરૂર માટે વિષાદાનના દિવસો વસંતપંચમીએ ઊજવો.

ભિરૂભાઈ માતીભાઈ પટેલ

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

કાયમનિધિની વિગતવાર હકીકત

વડોદરા પ્રાંત

કરજી મહાલ

૧. સા. પુ. અટાલી—પુ. સ. સ. મંડળમાં રૂ. ૭૦-૨-૧૧, પુ. સ. સ. મંડળના શેર નં. ૧ ના ૨૫), લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંકના શેર નં. ૨ રૂ. ૫૧-૮-૦ કુલ રૂ. ૧૪૬-૧૦-૧૧
૨. „ અલ્પરત્ન—પુ. સ. સ. મંડળમાં રૂ. ૫૧-૧૦-૨, અલ્પરત્ન સહકારી મંડળમાં રૂ. ૨૦૬-૪-૦ કુલ રૂ. ૨૫૭-૧૪-૨
૩. „ આલમપુર—રાંદા સહકારી મંડળમાં રૂ. ૫૨૦-૩-૬, કુલ રૂ. ૫૨૦-૩-૬
૪. „ આસનેરા—આસનેરા સહકારી મંડળમાં રૂ. ૫૮-૪-૬, કુલ રૂ. ૫૮-૪-૬
૫. „ ઓઝ—રૂ. ૨૫-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળનો શેર નં. ૧, રૂ. ૨૪૩-૦-૦ ઓઝ સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૬૮-૦-૦
૬. „ ઓસલામ—રૂ. ૩૨૫-૮-૨ બરોડા બેંકમાં, કુલ રૂ. ૩૨૫-૮-૨
૭. „ ઉમજ—રૂ. ૭૦-૦-૦ બરોડા બેંકમાં, કુલ રૂ. ૭૦-૦-૦
૮. „ ઉરદ—પુ. સ. સ. મંડળનો તથા લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંકનો મળી ૨ શેરના રૂ. ૪૮-૪-૦, પુ. સ. સ. મંડળમાં રૂ. ૧૪૭-૬-૦, કુલ રૂ. ૧૯૫-૧૦-૧૦
૯. „ કરજી—કરજી સહકારી મંડળમાં રૂ. ૩૩-૦-૦ કુલ રૂ. ૩૩-૦-૦
૧૦. „ કરમડી—રૂ. ૨૬૬-૫-૩ કરમડી સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૬૬-૫-૩
૧૧. „ કલા—રૂ. ૫૦) શેર નં. ૨, પુ. સ. મંડળમાં રૂ. ૧૩૪-૧૨-૦, કુલ રૂ. ૧૮૪-૧૨-૦
૧૨. „ કંઠારી—રૂ. ૫૦૦) લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંકના શેર નં. ૨૦, રૂ. ૩૬૯-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૭૫૦) લેન્ડ મોર્ટગેજની વ્યાવૃત્તિ ચીટી, કુલ રૂ. ૧૬૧૯-૮-૦
૧૩. „ કંઠારીઆ—રૂ. ૨૦૨-૧૩-૮ પુ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૩૦-૩-૦ સીમળી સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૩૩-૧-૮
૧૪. „ કહોણા—રૂ. ૬૫-૪-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૫-૪-૧
૧૫. „ કંબોલા—રૂ. ૫૯૪-૧૨-૮ કંબોલા સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૯૪-૧૨-૮
૧૬. „ કાસમપુર—રૂ. ૭૦-૮-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં રૂ. ૨૪-૮-૦ કાસમપુર સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૫-૦-૦
૧૭. „ કુરાઈ—કરજી બેંકમાં રૂ. ૩૨૮-૦-૦, કુલ રૂ. ૩૨૮-૦-૦
૧૮. „ કુરાલી—પુ. સા. સ. મં. નો રૂ. ૨૫-૦-૦ શેર નં. ૧, રૂ. ૩૩૦-૧૦-૭ કુરાલી સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૫૫-૧૦-૭

૧૯. સા. પું. કોલીઆ—૫૦-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળના શેર નં. ૨, ૩. ૧૧૧-૧૨-
પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧૧-૧૨-૧
૨૦. „ કોરલ—ખેતર નં. ૧, સ. નં. ૪૨૨ વી. ૧૪ રૂ. ૦-૧૪-૦, રૂ. ૧૭૧-૧૨-
પું. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૧-૧૨-૨
૨૧. „ કોલીઆદ—રૂ. ૨૫) શેર નં. ૧, પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૨૭૨-૫-૦ પુ. સ.
સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૬૭-૫-૦
૨૨. „ ખાંધા—રૂ. ૩૭૮-૭-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૭૮-૭-૧૦
૨૩. „ ગણપતપુરા—રૂ. ૪૫૬-૦-૦ લેન્ડ મોટગેજ બેંકના ૧૦ શેર સાથે મળી કુલ
રૂ. ૪૫૬-૦-૦
૨૪. „ ગંધારા—રૂ. ૧૯૩-૪-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૯૩-૪-૭
૨૫. „ ચોરદા—રૂ. ૪૩૦-૧૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૩૦-૧૨-૧
૨૬. „ હંછવા—રૂ. ૨૭૪-૩-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૭૪-૩-૭
૨૭. „ જૂનીચીયરડી—૩૦૦) જમીનનો દરતાવેજ; ૧૦૦) શેર નં. ૪ પું. સ. સ. મંડળના,
કુલ રૂ. ૪૦૦-૦-૦
૨૮. „ તેગવા—રૂ. ૪૨-૧૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૨-૧૨-૦
૨૯. „ દેયાણુ—રૂ. ૧૦૦-૦-૦ શેર નં. ૪ પુ. સ. સ. મંડળના, રૂ. ૭૯-૦-૦
પુ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૮૦-૦-૦ ખાનગી હસ્તમું ખાતું, કુલ રૂ. ૭૪૨-૦-૦
૩૦. „ દેરોલી—રૂ. ૫૦) શેર નં. ૨ પુ. સ. સ. મંડળના, રૂ. ૧૦૧) ટ્રસ્ટફંડમાં પું.
સા. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫૧-૦-૦
૩૧. „ દેલવાડા—રૂ. ૭૬-૧૩-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૬-૧૩-૭
૩૨. „ ધાવટે—રૂ. ૩૯૮-૧૦-૬ કરજણ બેંકમાં, કુલ રૂ. ૩૯૮-૧૦-૬
૩૩. „ નવી છયરડી—૧૩૪-૦-૦, કુલ રૂ. ૧૩૪-૮-૦
૩૪. „ પાઠીઆપુરા—રૂ. ૭૧૭-૮-૦ પાઠીઆપુરા સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૬૧૭-૮-૦
૩૫. „ પીંગળવાડા—રૂ. ૮૨-૬-૦ પુ. સ. મંડળમાં, ૮-૦-૦ કરજણ બેંકમાં કુલ રૂ. ૮૦-૬-૩
૩૬. „ પુરા—રૂ. ૨૫-૮-૦ શેર નં. ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, ૨૮૭-૧-૦ પુરા સહકારી
મંડળીમાં; કુલ રૂ. ૩૧૨-૧-૦
૩૭. „ રોપુરા—રૂ. ૫૦-૧૨-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૦-૧૨-૧૦
૩૮. „ ખચાર—૨૫-૦-૦ લેન્ડમોર્ગેજ બેંકના શેર નં. ૧, રૂ. ૧૨૫-૦-૦ પુ. સ. સ.
મંડળના શેર નં. ૫, રૂ. ૫૬૮-૨-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૫૦૦-૦-૦ લેન્ડ-
મોર્ગેજની વ્યાવૃત્તિ ચીટી, કુલ રૂ. ૧૨૧૮-૬-૩
૩૯. „ વાગણગામ—૧૯૭-૩-૦ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૯૭-૩-૦
૪૦. „ બોડકા—રૂ. ૨૫) શેર નં. ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૬૪-૬-૦ પું.
સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮૯-૦-૦
૪૧. „ બરયાયા—રૂ. ૨૨-૧-૦-૦ શેર નં. ૯ પુ. સ. સ. મંડળના, ૫૦-૪-૦ પુ. સ.
સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૨૭૫-૪-૦
૪૨. „ બરયાયા—રૂ. ૨૦૦-૦-૦ શેર નં. ૮ પુ. સ. સ. મંડળના, કુલ રૂ. ૨૦૦-૦-૦

૪૩. સા. પુ. માંગલેજ - રૂ. ૨૫-૦-૦ શેર નં. ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૨૧૭-૨-૦ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૪૨-૨-૦
૪૪. „ માત્રોજ - રૂ. ૭૩-૧૨-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૩-૧૨-૭
૪૫. „ માનપુર - રૂ. ૧૪૩-૧૧-૨ કરજણ બેંકમાં, કુલ રૂ. ૧૪૩-૧૧-૨
૪૬. „ મિયામામ - રૂ. ૧૫૦-૭-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૦૭-૦-૦ હુકમનામું ખાનગી વ્યક્તિ પાસે, રૂ. ૬૩-૩-૦ ખાનગી વ્યક્તિ પાસે ખાતુ, કુલ રૂ. ૩૫૦-૧૦-૦
૪૭. „ મેથી - રૂ. ૭૦૫-૧૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૦૫-૧૨-૧૦
૪૮. „ મેસરાડ - રૂ. ૭૬-૪-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૬-૪-૭
૪૯. „ માંગરોજ - રૂ. ૬૨-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૨-૦-૦
૫૦. „ રણપુર - રૂ. ૨૫) શેર નં. ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો રૂ. ૨૪૧-૧૫-૦ સહકારી મંડળમાં, ખાનગી ધસમનો નિકાલ કરી હપ્તા કરેલા છે. કુલ રૂ. ૨૬૬-૧૫-૦
૫૧. „ રારોદ - રૂ. ૩૬૩-૦-૦ રારોદ સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬૩-૦-૦
૫૨. „ રોપા - રૂ. ૨૬-૨-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૬૮-૨-૦ રારોદ સહકારી કુલ રૂ. ૯૪-૪-૮
૫૩. „ વજણ - રૂ. ૫૦-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૮૨૯-૮-૦ લેન્ડ મોટગેજ બેંકનો શેર નં. ૧-૩૪, રૂ. ૪૮૩-૦-૦ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૩૬૨-૮-૦.
૫૪. „ વિરજ - રૂ. ૨૨૬-૯-૯, પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૨૬-૯-૯.
૫૫. „ વેમાર - રૂ. ૨૫) શેર નં. ૧, પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૪૫૩-૬-૪ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૭૮-૬-૪.
૫૬. „ વેમારડા - રૂ. ૫૦૦) શેર નં. ૨૦, પુ. સ. સ. મંડળનો રૂ. ૧૦૦ લેન્ડ મોટગેજ બેંકના શેર નં. ૪, રૂ. ૬૮-૧૫-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૬-૭-૮ ખરોડા બેંકની શાખામાં કુલ રૂ. ૭૨૯-૬-૧૦.
૫૭. „ લીલોડ - રૂ. ૬૪-૪-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૪-૪-૦.
૫૮. „ લાકોદરા - પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૫-૮-૧, કુલ રૂ. ૧૫-૮-૧.
૫૯. „ સણપુર - પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૬૨-૧૫-૧૧ કુલ રૂ. ૧૬૨-૧૫-૧૧.
૬૦. „ સંગડોલ - રૂ. ૨૯-૦-૦ રારોદ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૯-૦-૦.
૬૧. „ સણીઆદ - રૂ. ૧૨૨-૧૧-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૨-૧૧-૩.
૬૨. „ સરપુરડીબી - રૂ. ૧૧૧-૨-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૧૧૧-૨-૪.
૬૩. „ સંબોધ - રૂ. ૬૩-૩-૮ „ „ કુલ રૂ. ૬૩-૩-૮.
૬૪. „ સામરા - રૂ. ૩૬-૧૫-૩ „ „ કુલ રૂ. ૩૬-૧૫-૦.
૬૫. „ સારંગ - રૂ. ૫) લેન્ડ મોટગેજ બેંકના શેર નં. ૨, રૂ. ૮૪-૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩૪-૨-૧૧.
૬૬. „ સાંસરોદ - રૂ. ૩૧-૧૫-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૧-૧૫-૭.
૬૭. „ સાંદરણા - રૂ. ૧૦૧-૧૨-૮ „ „ કુલ રૂ. ૧૦૧-૧૨-૮.
૬૮. „ સાંપા - રૂ. ૫૭-૬-૪ „ „ કુલ રૂ. ૫૭-૬-૪.
૬૯. „ સીમળી - રૂ. ૪૩૭-૦-૦ „ „ અવર્ગ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૩૭-૦-૦

૭૦. સા. પુ. સુરવાણ—રૂ. ૧૦૦-૦-૦ ૪ શેર પુ. સ. સ. મં. તા, રૂ. ૬૭-૩-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૭-૩-૦.
૭૧. ,, હાંડોદ—રૂ. ૫૦) શેર નંબર ૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૧૬-૧૩-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૨૬૬-૧૩-૯
૭૨. ,, અમરા—રૂ. ૪૭-૧૫-૮ ,, ,, કુલ રૂ. ૪૭-૧૫-૮
૭૩. ,, હળદરવા—રૂ. ૨૧-૦-૦ ,, ,, કુલ રૂ. ૨૧-૦-૦
૭૪. ,, કીયા—રૂ. ૧૭-૦-૦ ,, ,, કુલ રૂ. ૧૭-૦-૦
૭૫. ,, સામરા—રૂ. ૩૫-૧૫-૬ ,, ,, કુલ રૂ. ૩૫-૧૫-૬
૭૬. ,, ધામણુખ—રૂ. ૧૫-૧૫-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫-૧૫-૩
૭૭. ,, લતીપુરદીબી—રૂ. ૨૬-૦-૬ ,, ,, કુલ રૂ. ૨૬-૦-૩
૭૮. ,, નિશાળીયા—રૂ. ૩૬-૦-૧૦ ,, ,, કુલ રૂ. ૩૬-૦-૧૦
૭૯. ,, કરજણુ—રૂ. ૧૦૦૦-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળના તથા રૂ. ૨૪૧-૦-૦ વ. લે. શે. બેન્કના શેર, રૂ. ૬૫-૮-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૪૧૫૬-૮-૬ બરોડા બેન્કમાં, ૪૫૦-૦-૧૦ પોસ્ટ ઓફીસમાં, કુલ ૫૯૪૩-૨-૨

ડબોઈ મહાલ

૧. ,, અમરેશ્વર—૧૦૨-૫-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૨-૫-૬.
૨. ,, અકોટી—રૂ. ૫૩-૩-૩, ,, ,, કુલ રૂ. ૫૩-૩-૩.
૩. ,, અંશુભયુ—રૂ. ૨૮૨-૧૪-૯ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૮૨-૧૪-૯.
૪. ,, અંતોલી—રૂ. ૬૨-૨-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૨-૨-૫.
૫. ,, કરણેટ—રૂ. ૬૩-૬-૧ ,, ,, કુલ રૂ. ૬૩-૬-૧
૬. ,, રૂ. ૬૬-૪-૨ ,, ,, કુલ રૂ. ૬૬-૪-૨
૭. ,, કરમાળ—રૂ. ૧૦૦) લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કના શેર નં. ૪, રૂ. ૧૨-૧૦-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૧૧૨-૧૦-૨
૮. ,, કરાશી—રૂ. ૭૨-૩-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૨-૩-૩
૯. ,, કારવણુ—રૂ. ૪૩૧-૨-૫ ,, ,, રૂ. ૩૫૦૦) લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કમાં કુલ રૂ. ૩૬૩૧-૧-૩
૧૦. ,, કુકડ—રૂ. ૧૪૬-૧૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં રૂ. ૬૭-૧૦-૧૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૪૪-૬-૧૦
૧૧. ,, કુંદેલા—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળના શેર નં. ૧, રૂ. ૨૬૨-૬-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૧૭-૬-૯
૧૨. ,, કુંવરપુરા—રૂ. ૨૭૧-૩-૭ કુંવરપુરા સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૭૧-૩-૭
૧૩. ,, કુંવરવાળ—રૂ. ૬૧-૪-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૧-૪-૧૦
૧૪. ,, ગામડી—રૂ. ૫૦-૧૨-૦ ,, ,, કુલ રૂ. ૫૦-૧૨-૦
૧૫. ,, છત્રાલ—રૂ. ૧૬૧-૩-૮ ,, ,, કુલ રૂ. ૧૬૧-૩-૮
૧૬. ,, જૂલી માંગરોળ—રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧, પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૬૭-૧-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૩૨૨-૧૦-૦
૧૭. ,, દોલાર—રૂ. ૩૮-૨-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૮-૨-૮

૧૮. સ. પુ. થુવાવી—રૂ. ૨૫૨-૧૧-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૫૨-૧૧-૫
૧૯. „ ધમેલી—રૂ. ૧૩૯-૧૩-૬ „ „ કુલ રૂ. ૧૩૯-૧૩-૬
૨૦. „ નડા—રૂ. ૧૨૫૮-૧૩-૭ „ „ કુલ રૂ. ૧૨૫૮-૧૩-૭
૨૧. „ નારીઆ—રૂ. ૧૫૧-૧૫-૭ „ „ કુલ રૂ. ૧૫૧-૧૫-૭
૨૨. „ પલાસવાડા—રૂ. ૧૯૦-૯-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૯૦-૯-૧૦
૨૩. „ પારીખા—રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧, પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૪૯-૧૩-૫ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૭૪-૧૩-૫
૨૪. „ પીસાર્ધ—રૂ. ૨૭૭-૧૧-૯ બેખડા સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૭૭-૧૧-૯
૨૫. „ પુતીઆદ—રૂ. ૭૫-૦-૦ શેર નંબર ૩ પુ. સ. સ. મં. ના, રૂ. ૬૭-૧૩-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૪૨-૧૩-૧
૨૬. „ પુડા—રૂ. ૩૨-૦-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૨-૦-૧૧
૨૭. „ ફરતીકુઈ—રૂ. ૧૮૩-૦-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮૩-૦-૮
૨૮. „ નાના ફેફળીઆ—રૂ. ૨૦૦) શેર નંબર ૮, રૂ. ૬૦-૧૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૫૦) ફેફળીઆ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૧૦-૧૫-૦
૨૯. „ ખોરખાર—રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧, પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૩૫૪-૨-૯ બરોડા બેન્કની ડબોધ શાખામાં, કુલ રૂ. ૩૭૯-૨-૯
૩૦. „ ખોરીઆદ—રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧, પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૩૫૪-૨-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૭૯-૨-૯
૩૧. „ બહેરામપુરા—રૂ. ૨૩-૫-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૩-૫-૧૧
૩૨. „ ભીલાપુર—રૂ. ૨૧૬-૧-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧, પુ. સ. સ. મંડળનો, કુલ રૂ. ૨૪૧-૧-૨
૩૩. „ ભીમપુરા—રૂ. ૨૬-૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૬-૨-૦
૩૪. „ મટેલી—રૂ. ૨૦૨-૧-૬ રસુલાવાડ સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૦૨-૧-૬
૩૫. „ મેનપુરા, રૂ. ૨૯૭-૧૨-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૯૭-૧૨-૯.
૩૬. „ મંડાળા, રૂ. ૧૦૧૧-૦-૦ લે-ડ ગોર્ટગેજ બેંકમાં ૧ શેર, રૂ. ૧૧૭૦-૧૨-૬, કુલ રૂ. ૨૧૮૧-૧૩-૬.
૩૭. „ માવલી—રૂ. ૭૬-૮-૪, પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૬-૮-૪.
૩૮. „ રાજલી—રૂ. ૨૧૨-૧૨-૧૦, „ „ કુલ રૂ. ૨૧૨-૧૨-૧૦.
૩૯. „ લીંગરથળા—રૂ. ૨૮૮-૪-૫ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૮૮-૪-૫.
૪૦. „ વડજ—રૂ. ૩૩૩-૯-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૩૩-૯-૮.
૪૧. „ વઢવાણા—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર નંબર ૧, રૂ. ૧૦૮-૫-૬ પુ.સ.સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૧૦-૭-૨ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૪૩-૫-૬.
૪૨. „ વણાદરા—રૂ. ૧૮૯-૧૪-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮૯-૧૪-૧૦.
૪૩. „ વસાર્ધ—રૂ. ૪૦-૨-૯, „ „ કુલ રૂ. ૪૦-૨-૯.
૪૪. „ વ્યારા—રૂ. ૫૦-૮-૦ શેર નં. ૨, પુ. સ. સ. મં. ના, ૧૮૭-૩-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮૭-૩-૯.

૪૫. સાં. પુ. શમશેરપુરા—રૂ. ૩૧-૭-૬, પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૧-૭-૬.
 ૪૬. „ સોડોદ—રૂ. ૧૭૨-૫-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૯૦-૧-૦ સાડોદ સ. મંડળમાં
 કુલ રૂ. ૨૬૨-૬-૭.
 ૪૭. „ સીતપુર—૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર નંબર ૧, રૂ. ૩૩૦-૧૪-૧૦ પુ. સ. રૂ.
 મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૫૫-૧૪-૧૦.
 ૪૮. „ હળીપુર મોટી—રૂ. ૨૫-૩-૦ પુ. સ. સ. મંડળનો શેર ૧, રૂ. ૩૫૩-૫-૦ મોટી
 હળીપુર સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૭૮-૫-૦.
 ૪૯. „ બાણજી—રૂ. ૨૬-૯-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૩-૯-૧૦.
 ૫૦. „ ડબોઈ કર્ણો—રૂ. ૬૪૪૩-૭-૩ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૨૧૦૮૮-૨-૦ પોસ્ટલ
 સરટિફિકેટ, કુલ રૂ. ૨૭૫૭૧-૯-૩

તીલકવાડા મહાલ

૧. „ કરનાળી—રૂ. ૨૫૧-૦-૦ શેર ૧૦ પુ. સ. સ. મં. નાં, રૂ. ૧૭૧-૦-૧૦ પુ.
 સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૨૨-૦-૧૦,
 ૨. „ આમરોલી—રૂ. ૪૯૧-૯-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૯૧-૯-૬
 ૩. „ છુલેદા—રૂ. ૨૩-૬-૭ „ „ કુલ રૂ. ૨૩-૬-૭
 ૪. „ તિલકવાડા, રૂ. ૬૪૬-૨-૭ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૬૪૬-૨-૭

પાદરા મહાલ

૧. „ અબોળા—રૂ. ૧૪૧-૧૦-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૪૧-૧૦-૮
 ૨. „ અંબાડા—રૂ. ૨૫-૦-૦ પુ. સા. સ. મંડળના શેર નં. ૧, રૂ. ૧૪૪-૮-૯
 પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૯-૮-૯
 ૩. „ આંતી—રૂ. ૫-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૫-૦-૦
 ૪. „ આમળા—રૂ. ૧૧૭૫-૬-૯ „ „ કુલ રૂ. ૧૧૭૫-૬-૯
 ૫. „ ઉમરાળા—રૂ. ૧૦૬-૧-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૬-૧-૧૦
 ૬. „ કણુજી—રૂ. ૩૧૭-૧૩-૩ „ „ કુલ રૂ. ૩૧૭-૧૩-૩
 ૭. „ કરણાકુવા—રૂ. ૫૮-૧૦-૬ „ „ કુલ રૂ. ૫૮-૧૦-૬
 ૮. „ કરખડી—રૂ. ૧૩૬૦-૧૫-૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૩૬૦-૧૫-૦
 ૯. „ કંપાણકુઈ—રૂ. ૧૪-૪-૪ „ „ કુલ રૂ. ૧૪-૪-૪
 ૧૦. „ કાંદા—રૂ. ૪૭-૩-૪ „ „ કુલ રૂ. ૪૭-૩-૪
 ૧૧. „ કુરાળા—રૂ. ૧૨૭-૪-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૪૦૦-૦-૦ ટ્રસ્ટ ફંડ પુ. સ.
 સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૨૭-૪-૨
 ૧૨. „ કોટણા—રૂ. ૫૧-૪-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૦-૦-૦ પ્રમુખ પાસે છે,
 કુલ રૂ. ૬૧-૪-૧૦
 ૧૩. „ ગણુપતપુરા—નથી.
 ૧૪. „ ગવામદ—રૂ. ૨૫-૮-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, શેર નં ૧, રૂ. ૬૬૨-૮-૨ પુ. સ.
 સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૧૭-૮-૨

૧૫. સા. પુ. ગામેદા—રૂ. ૪૯-૧૨-૧૧ કુલ રૂ. ૪૯-૧૨-૧૧
૧૬. „ ગોરીઆદ—રૂ. ૨૫) શેર નં. ૧, પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૨૯૫-૩-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૨૦-૩-૫
૧૭. „ ધાયજ—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર નં. ૧, રૂ. ૩૫૬-૭-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૮૧-૭-૯
૧૮. „ ચાણસદ—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર ૧, રૂ. ૪૩૧-૫-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૫૬-૫-૮
૧૯. „ ચિત્રાજી—રૂ. ૩૦-૯-૭-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૦૬-૭-૦
૨૦. „ ચોકારી—રૂ. ૨૫-૦-૦ નો શેર ૧, પુ. સ. સ. માં, રૂ. ૩૪૭-૧૩-૨ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૩૪૭-૧૩-૨
૨૧. „ જલાલપુર—રૂ. ૨૯૫-૩-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૯૫-૩-૧
૨૨. „ ડબ્કા—રૂ. ૧૦૦-૦-૦ શેર નં. ૪, રૂ. ૧૨૭-૩-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૨૭-૩-૧૧
૨૩. „ ડભાસા—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. શેર નં. ૧, રૂ. ૧૧૮૪-૨-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૮૨-૪-૯ ખેડૂત સહકારી મંડળી ડભાસામાં, કુલ રૂ. ૧૩૯૧-૭-૩
૨૪. „ તાજપુરા—રૂ. ૧૩૪-૧૧-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩૪-૧૧-૪
૨૫. „ તીથાર—રૂ. ૧૯૬-૪-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૯૬-૪-૩
૨૬. „ દણોલી—રૂ. ૩૩-૯-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૩-૯-૧૧
૨૭. „ દરાપુરા—રૂ. ૧૯૬-૦-૦ પડતર ગભાણુ રાખ્યું છે. રૂ. ૧૫૦) લેન્ડ મોર્ટગેજનાં શેર નં. ૬, રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર નં. ૧, રૂ. ૧૯૦૪-૮-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૬૭-૦-૦ દરાપુરા પોષ્ટમાં, કુલ રૂ. ૨૭૪૫-૮-૭
૨૮. „ દુધવાડા—રૂ. ૫૪૩-૩-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૫૯-૮-૯ પટેલ વિક્રમભાઈ ગોવિંદભાઈને ત્યાં છે, કુલ રૂ. ૬૦૨-૧૨-૫
૨૯. „ નરમીપુરા—રૂ. ૨૫-૧૩-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫-૧૩-૯
૩૦. „ પાટાદ—રૂ. ૫૦) શેર નં. ૨, પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૪૫-૭-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૫-૭-૩
૩૧. „ પીંડાપા—રૂ. ૬૨-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૨-૧૩-૦
૩૨. „ પીંપળા—રૂ. ૨૫) શેર નં. ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૬૯-૫-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૪-૫-૧૦
૩૩. „ ભદારી—રૂ. ૨૯-૧૫-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૯-૧૫-૧૧
૩૪. „ ભોજ—રૂ. ૧૬૧-૧૩-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૧-૧૩-૩
૩૫. „ ભાણપુર—રૂ. ૨૭-૪-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૭-૪-૬
૩૬. „ માસર—રૂ. ૨૫) શેર નં. ૧, પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૬૬૬-૪-૯ પુ. સ. સ. મં. માં, કુલ રૂ. ૭૨૧-૪-૯
૩૭. „ મુજપુર—રૂ. ૧૧૮૯-૭-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૮૯-૭-૫
૩૮. „ સુવાલ—રૂ. ૫૦) શેર નં. ૨, પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૦૮-૬-૦ કુલ રૂ. ૨૫૮-૬-૦
૩૯. „ મેદાદ—રૂ. ૧૭૬-૧૫-૬ મેદાદ સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૬-૧૫-૬
૪૦. „ મોભા—રૂ. ૪૦૫-૮-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૬૦૦) ટ્રસ્ટ ફંડના પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૦૫-૮-૦
૪૧. „ રણુ—રૂ. ૩૫૦) ધર્મશાળાનું મંદિર વૈષ્ણી ઝોન રૂમ કબજે છે. રૂ. ૨૫) શેર નં. ૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૬૨૩-૬-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૯૮-૬-૧૧

૪૨. સા. પુ. રાઘુપુરા—૩. ૧૭૩-૩-૧, પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૩-૩-૧
૪૩. „ લતીપુરા—૩. ૩૩૫ ૧૨-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૩૫-૧૨-૧૦
૪૪. „ લુણા—૩. ૧૭૭) કબજગીરો જમીન છે, રૂ. ૧૦૦) શેર નંગ ૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૫૮-૭-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૩૫-૭-૭
૪૫. „ વડલા—૩. ૧૦૫-૧૫-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૫-૧૫-૪
૪૬. „ વડુ—૩. ૩૩૧-૩-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૩૦-૦-૦ વડુ મુસલમાન સહકારી મંડળમાં, રૂ. ૯૫૬-૧૪-૭ વડુ પોરતમાં, રૂ. ૭૫૦) પાદરા મહાલ બચત પેદીમાં, કુલ રૂ. ૨૧૬૮-૧-૮
૪૭. „ વણુછરા—૩. ૨૦૬-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૦૬-૦-૦
૪૮. „ વીરપુર—૩. ૫૯-૪-૪ „ „ કુલ રૂ. ૫૯-૪-૪
૪૯. „ વિશ્વામપુરા—૩. ૫૨-૫-૧ „ „ કુલ રૂ. ૫૨-૫-૧
૫૦. „ શાણપુર, રૂ. ૨૪૪-૨-૬ „ „ કુલ રૂ. ૨૪૪-૨-૫
૫૧. „ સરસવણી—૩. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૪૧૪-૨-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૩૯-૨-૧૦
૫૨. „ સાદડ, રૂ. ૨૫-૨-૦ સા. પુ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૫-૨-૦
૫૩. „ સાદરા—૩. ૨૫) શેર નંગ ૧, પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૯૧-૫-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૬-૫-૩
૫૪. „ સાંગમાં—૩. ૬૧-૯-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૬૨-૧૦-૨ સાંગમાં સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૪-૩-૮
૫૫. „ સાંધી—૩. ૭૮૦-૦-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૮૦-૦-૯
૫૬. „ સાંપલા—૩. ૮૫-૧-૯ પુ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૫-૧-૯
૫૭. „ સોનકુવા—૩. ૨૫) શેર નંગ ૧, પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૪૮-૯-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૭૩-૯-૫
૫૮. „ સોખડાખુર્દ—૩. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળમાં શેર નંગ ૧, રૂ. ૨૪૫-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૭૦-૦-૦
૫૯. „ સોખડરાપુ—૩. ૬૨-૨-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૨-૨-૯
૬૦. „ દુસેપુર—૩. ૯૨-૧૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૨-૧૨-૦
૬૧. „ નેદરા—નથી
૬૨. „ દરણમાળ—નથી
૬૩. „ જ્ઞાન્નજુવસી—૩. ૧૫-૦-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫-૦-૩
૬૪. „ પાદરા ઠરમાં—૩. ૨૫-૦-૦ પુ. મંડળમાં શેર, રૂ. ૩૪૦-૪-૦ નવસારી બે. એ. બેન્કના શેર, રૂ. ૩૭૧-૬-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૫-૫-૧૦ બેન્કના બેન્કમાં, રૂ. ૨૧૦૫-૧-૭ પાદરા મહાલ બચત પેદી, કુલ રૂ. ૨૮૫૭-૪-૭

પેટલાદ

૧. „ અગાસ—૩. ૨૩-૧૨-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૩-૧૨-૭
૨. „ અરડી—૩. ૫૮-૬-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૮-૭-૧

૩. સા. પુ. કણીઆ—રૂ. ૨૧-૨-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧-૨-૯
૪. „ કલોલી—રૂ. ૧૨૩-૫-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૩-૫-૩
૫. „ કાવીદા—રૂ. ૧૧૮૬-૧-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૮૬-૨-૬
૬. „ કોદાવી—રૂ. ૧૦-૧૨-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦-૧૨-૫
૭. „ કાસર—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેર નંબર ૧, રૂ. ૩૪૩-૧૧-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬૮-૧૧-૧
૮. „ ખણસોદા—રૂ. ૧૭-૦-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૧૭-૦-૧
૯. „ ગંગાપુર—રૂ. ૧૮-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮-૦-૦
૧૦. „ ગાડા—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર નં. ૧, રૂ. ૯૮-૦-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૩૪૦-૦-૦ પેટવાદ સહકારી બેંકમાં, કુલ રૂ. ૧૪૩૮-૦-૨ + ૨૫-૦-૦
૧૧. „ ધુટેલી—રૂ. ૩૯-૮-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૯-૮-૭
૧૨. „ ચાંગા—રૂ. ૧૭૦૦) ની જમીન વિધા ૧૭ રાખી છે, રૂ. ૩૦૦) પોસ્ટ સર્વેય બેંકમાં, કુલ રૂ. ૨૦૦૦-૮-૦
૧૩. „ જામાબોરડી—નથી
૧૪. „ જોળ—રૂ. ૩૨-૧-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૨-૧-૦
૧૫. „ ઝોલો—રૂ. ૨૦૦૦-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૯૦૦) ચ. એ. સોસાયટીમાં, કુલ રૂ. ૨૯૦૦-૦-૦
૧૬. „ ડેમોલ—રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૬૨-૧૨-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧૭-૧૨-૩.
૧૭. „ ડાલી—નથી
૧૮. „ ત્રાંબોવાડ—રૂ. ૧૮-૧૧-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૮-૧૧-૦
૧૯. „ થલેડી—રૂ. ૯૮-૧૦-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૮-૧૦-૨
૨૦. „ દંતાલી—રૂ. ૩૭૮-૧૧-૬ દંતાલી સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૭૮-૧૧-૬
૨૧. „ દેવા—રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૩૦-૧-૬ વસો સહકારી બેંકમાં, કુલ રૂ. ૧૫૫-૧-૯
૨૨. „ ધૈર્યપુરા—રૂ. ૧૭-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬-૦-૦
૨૩. „ નવાગામ—રૂ. ૧૨૬૮-૧-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૬૮-૧-૧૦
૨૪. „ પલાણા—રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૫૦૦) ટ્રસ્ટ ફંડમાં, રૂ. ૩૪૧-૫-૧૧ કા. ફં., રૂ. ૭૫) ચાલુ સાથે, પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૨૦૦૦) ચ. એ. સોસાયટીમાં, કુલ રૂ. ૨૮૬૬-૫-૧૧
૨૫. „ પલોદા—રૂ. ૨૪૭-૪-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૪૭-૪-૯
૨૬. „ પાડગોલ—રૂ. ૧૪૪-૮-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૪૪-૮-૩
૨૭. „ પેટલી—રૂ. ૧૭૦-૯-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૦-૯-૨
૨૮. „ આકરોલ—૯૦૧) ટ્રસ્ટફંડના રૂ. ૧૮૩-૧૫-૪ પુ. મંડળમાં જમા, ૨૦૦) શેર નંબર ૮) પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ ૧૨૮૪-૧૫-૮
૨૯. „ આમળોલી—રૂ. ૭૦-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૦-૦-૦

૩૦. સ. પુ. બાંટવા—રૂ. ૧૬-૧૧-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬-૧૧-૦
૩૧. „ બાંટા—રૂ. ૨૬-૪-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૬-૪-૩
૩૨. „ બાંધણી—રૂ. ૧૩૨૭-૨-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૩૫ ટકાની લોનમાં રૂ. ૯૦૦) કુલ રૂ. ૧૩૨૭-૨-૪
૩૩. „ બોરીઆ—રૂ. ૨૨૨-૧-૬ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૨૨-૧-૬
૩૪. „ બડકદ—રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૧૧-૧૫-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૩૬-૧૫-૪
૩૫. „ બંડરેજ—રૂ. ૩૬-૧૧-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬-૧૧-૮
૩૬. „ બાટીએલ—રૂ. ૫-૧૧-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫-૧૧-૨
૩૭. „ બાબલ—
૩૮. „ બુરોકોષ—રૂ. ૫૬૪-૦-૦ બુરોકોષ પાટીદાર સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૬૪-૦-૦
૩૯. „ મધરોલ—રૂ. ૧૭૭-૫-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૭-૫-૫
૪૦. „ મલાતજ—રૂ. ૪૦૦) ગીરો જમીનનો દસ્તાવેજ કયો છે. રૂ. ૨૨૯-૧૦-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૨૯-૧૦-૧૧
૪૧. „ માણજ—રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧) પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૯૬-૧૫-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૨૦-૧૫-૫ સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૪૫-૧૪-૬
૪૨. „ માનપુરા—રૂ. ૧૬૫-૦-૦ સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૫-૦-૦
૪૩. „ માલાવાડા—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળમાં શેર નંબર ૧, રૂ. ૨૨૬-૦-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૨૫૧-૦-૧
૪૪. „ મેઘલપુર—નથી
૪૫. „ મોગરી—રૂ. ૭૫૩-૭-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૫૩-૭-૩
૪૬. „ મોરડા—રૂ. ૭૯-૦-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૯-૦-૭
૪૭. „ રામપુર—રૂ. ૮૨-૧૪-૬ વસો સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૨-૧૪-૬
૪૮. „ રામોદ—રૂ. ૪૪-૭-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૭૯૩-૨-૭ પોસ્ટ સર્ટિફિકેટ, રૂ. ૧૦૦૦) ચ. એ. સો. માં ટ્રસ્ટ ફંડના, કુલ રૂ. ૧૮૩૭-૯-૬
૪૯. „ રામોદડી—રૂ. ૧૨-૧૫-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨-૧૫-૮
૫૦. „ રાવલી—નથી.
૫૧. „ રણુ—રૂ. ૪૦૦-૦-૦ જમીન લીધેલી છે, ૫૫-૧૩-૦ વસો સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૫૫-૧૩-૦
૫૨. „ રણુજ—રૂ. ૧૩૦-૭-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩૦-૭-૫
૫૩. „ લીંબાલી—રૂ. ૨૨-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૨-૦-૦
૫૪. „ વધાવ—રૂ. ૬૧-૨-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૧-૨-૧૦
૫૫. „ વિશ્રામપુરા—૨૫) શેર નંબર ૧) પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૧૩-૮-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૮-૮-૨
૫૬. „ વિરોલ—રૂ. ૧૦૫-૧૪-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ ૧૦૫-૧૪-૪
૫૭. „ સંન્યા—રૂ. ૨૫) શેર નંબર ૧) પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૭૫-૧૧-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૦૦-૧-૮

૫૮. સા. પુ. સાંસેદ—રૂ. ૨૦-૧૧-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૦-૧૧-૧૧
૫૯. „ સોખાડા—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧) પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૬-૧-૬ પુ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૧-૧-૬
૬૦. „ સીહોલ—રૂ. ૭૫૯-૧૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૫૯-૧૦-૦
૬૧. „ સીમરડા—
૬૨. „ સીવવાઈ—રૂ. ૨૫-૦-૦ પુ. સ. સહકારી મંડળનો શેર નં. ૧, કુલ રૂ. ૨૫-૦-૦
૬૩. „ સુંદરણા—રૂ. ૧૪-૧૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૩૯૦-૧૩-૦ પેટલાદ બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૪૦૫-૭-૦
૬૪. „ સુંદરા—૧૨-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૦-૦-૦ પોસ્ટ ઓફીસ સેવીંગ બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૩૨-૦-૦
૬૫. „ પેટલાદ કરખા—રૂ. ૨૫-૦-૦ પુ. મંડળનો શેર, રૂ. ૨૦૪૨-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૧૧૮૬૩-૧૧-૩ પોસ્ટ ઓફિસમાં, ૪૯૬૯-૪-૧૧ ગ્રા. લોન, કુલ રૂ. ૧૮૯૦૦-૦-૨
૬૬. „ ધર્મજ—રૂ. ૭૨૫-૦-૦ પુ. મંડળના શેર, રૂ. ૧૫૦૦-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૨૦૧-૦-૦ ધર્મજ સહકારી મંડળમાં, ૧૦૦૦૫-૧૦-૧૦ પોસ્ટ ઓફિસમાં, રૂ. ૬૬૮-૦-૦ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૭૦૯૯-૧૦-૧૦
૬૭. „ નાર—રૂ. ૧૦૦-૦-૦ પુ. મંડળના શેર, રૂ. ૨૭૦૭-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૮૦૦-૦-૦
૬૮. „ પીઝ—રૂ. ૨૫-૦-૦ પુ. મં. ના શેર, રૂ. ૧૨૭૫-૦-૦ પોસ્ટમાં, રૂ. ૩૦૮-૦-૦ પેટલાદ મહાલ, કુલ રૂ. ૧૬૦૦-૦-૦
૬૯. „ મહેળાવ—રૂ. ૧૨૫-૦-૦ પુ. સ. મં. ના શેર, રૂ. ૧૨૦૨-૧૪-૩ પુ. સ. સ. મં. માં, રૂ. ૨૬૦૦-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૧૦૫૭-૮-૦ પોસ્ટ ઓફિસમાં, ૧૦૦૦-૦-૦ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૫૪૮૫-૬-૩
૭૦. „ વસો—રૂ. ૧૫૦૦-૦-૦ બો. મ્યુ. ડી., રૂ. ૧૫૦૦-૦-૦ અ. મ્યુ. ડી., રૂ. ૨૨૦૦-૦-૦ વ. વિ. મં., કુલ રૂ. ૫૨૦૦-૦-૦
૭૦. „ સોજીત્રા—રૂ. ૨૫) પુ. મં. ના શેર એક, રૂ. ૧૨૫ મુ. એ. કં. ના શેર, સે. ખા. રૂ. ૬૧૯૨-૧૦-૫, કે. ચ. સ. ૨૧૮૨-૩-૦, કુલ રૂ. ૮૮૨૪-૧૩-૫

ભાદરણ મહાલ

૧. „ કણજી—રૂ. ૧૦૬-૪-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૬-૪-૭
૨. „ કાણીસા—રૂ. ૧૧૯-૦-૦ કાણીસા સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૭૦-૦-૦
૩. „ કોંબલોડ—રૂ. ૧૧૯-૦-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૯-૦-૭
૪. „ કોંસીશા—રૂ. ૨૮૨-૮-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૯-૨-૯ ભાદરણ ખેતીવાડી સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૧૧-૧૧-૫
૫. „ ગંભીરા—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેર નંગ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૦૦૯-૭-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૩૩-૭-૧
૬. „ ચમારા—રૂ. ૧૭૨-૧૮-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૧૭૨-૧૦-૧

૭. સા. પુ. સુવા—રૂ. ૨૧૦-૧૫-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧૦-૧૫-૪
૮. „ જલસણુ—રૂ. ૪૦) જમીન રક્ષક પાસે, રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, ૪૧૪-૦-૦ રૂ. જલસણુ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૭૯-૦-૦
૯. „ જલુધ—રૂ. ૪૦૦) ખેતર ગીરો રૂ. ૭૫-૦-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૭૫-૦-૮
૧૦. „ ઝાઝ—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૫૩-૦-૦ ઝાઝસહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૮૮-૦-૦
૧૧. „ જોશીકુવા—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧) પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૪૦૬-૧૩-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૩૧-૧૩-૧
૧૨. „ ઝારોળા—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેર ૧ પુ. સ. સ. મં. નો રૂ. ૯૫૯-૧૫-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૮૦-૦-૦ બાદરણ ખેતીવાડી પેટીમાં, રૂ. ૮૯-૪-૦ ખાનગો ગૃહસ્થને ત્યાં, કુલ રૂ. ૧૧૪૯-૦-૦
૧૩. „ ટીંગા—રૂ. ૫૫-૯-૬ ટીંગા સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૫૫-૯-૬
૧૩. પીપળી—રૂ. ૨૫) શેર નં. ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૨૩૯-૧૧-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૬૪-૧૧-૮
૧૫. „ પીપળોષ—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૨૫-૧-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫૦-૧-૩
૧૬. „ શીશુવન—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૦૭-૧૫-૬ બાદરણ ખેતીવાડી સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૩૨-૧૫-૬
૧૭. „ બામણગામ—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૫૦૮-૧૫-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫૩૩-૧૫-૨
૧૮. „ શુવેલ—રૂ. ૨૮૩-૨-૧૧ શુવેલ સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૮૩-૨-૧૧
૧૯. „ રણોલી—રૂ. ૨૫-૦-૦ પુ. સ. સ. મં. નો શેર ૧, રૂ. ૨૦૬૩-૬-૯ ચરોતર એન્યુ-કેશન સોસાયટીમાં, રૂ. ૧૦૪૭-૮-૫ પોસ્ટ સેવિંગ બેંકમાં, કુલ રૂ. ૩૧૩૫-૧૫-૨
૨૦. „ રૂદેલ—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૦૦) પુ. સ. સ. મંડળનો ટ્રસ્ટ ફંડના, ૧૦૫૪) પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૬૧) બાદરણ ખેતીવાડી સહકારી મંડળીમાં, રૂ. ૭૫) ગીરો ખેતર નંગ ૧, રૂ. ૨૦૦) ગીરો દરતાવેગ ધરનો, કુલ રૂ. ૧૮૧૫-૦-૦
૨૧. „ લાલપુરા—રૂ. ૮૯-૧૫-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૯-૧૫-૬
૨૨. „ વટાદરા—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧, પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૨૮૨-૦-૦ ટ્રસ્ટફંડ સાથે, રૂ. ૫૨૭-૦-૦ વટાદરા સહકારી મંડળીમાં જમા, કુલ રૂ. ૮૩૪-૦-૦
૨૩. „ વાલવોડ—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૭૫૫-૩-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૬૮૨-૧૫-૬ વાલવોડ સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૪૪૯-૩-૧૧
૨૪. „ વાસણા—રૂ. ૭૨-૧૩-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૨-૧૩-૩
૨૫. „ સીસ્વા—રૂ. ૮૦૧-૫-૦ સીસ્વા સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૮૦૧-૫-૦
૨૬. „ સુદણુ—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧, પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૨૧૪-૩-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૩૯-૩-૧૧

૨૭. સા. પુ. શેરડી (મોટી)—રૂ. ૨૫ ૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૫-૦-૦
 ૨૮. „ ભાદરણ કસો—રૂ. ૨૫-૦-૦ આણંદ ચ. એ. ૨૫-૦-૦ પુ. મંડળ,
 ૧૧૨૦-૦-૦ ભા. એ. પેટીના શેર, રૂ. ૭૪૨૧-૪-૦ પોરટમાં, રૂ. ૭૪૭-૧૧-૯
 ભાદરણ મ. પુ. માં, કુલ રૂ. ૯૫૬૩-૧૫-૯
 ૨૯. „ ભાદરણ મહીલા—રૂ. ૨૫-૦-૦ પુ. મં. નો શેર, રૂ. ૧૨૦૦-૦-૦ ભાદરણ ખેતી-
 વાડી પેટીના શેર, રૂ. ૩૧૮૬-૬-૮ ચ. એ. સોસાઈટીમાં, કુલ રૂ. ૩૨૧૧-૬-૮
 ૩૦. „ ભાદરણ બાળ—રૂ. ૭૦૦-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૦૦૦) શુ. વ.
 સો. માં, રૂ. ૮૮૦-૧૧-૬ ભા. એ. પેટી, કુલ રૂ. ૪૫૮૦-૧૧-૬

વડોદરા મહાલ

૧. „ અણખી—રૂ. ૨૯૬-૨-૬ અણખી સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૯૬-૨-૦
૨. „ અટલાદરા—રૂ. ૨૭-૭-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૭-૭-૧૧
૩. „ આસોજ—રૂ. ૬૨૯-૬-૩ બરોડા બેંકમાં, કુલ રૂ. ૬૨૯-૬-૩
૪. „ આગેડ—રૂ. ૨૧૦-૫-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૪૦૦-૦-૦ પુ. સ. સ. મં.
 માં ટ્રસ્ટ, ૨૫-૦-૦ બોર્નગી ઇસમને ત્યાં, કુલ રૂ. ૬૩૫-૫-૧
૫. „ અકોડીઆ—રૂ. ૫૦) પુ. સ. સ. મંડળના શેર નંગ ૨, રૂ. ૨૫) લેન્ડ મોટી-
 ગેજ બેન્કનો શેર નંગ ૧, રૂ. ૪૧૪-૦-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૮૯-૦-૭
૬. „ છટોલા—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર ૧, રૂ. ૯૬૮-૯-૩ છટોલા સ.
 મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૯૩-૯-૩
૭. „ ઉડેરા—રૂ. ૨૫) નો શેર ૧ પુ. સં. સ. મંડળનો, રૂ. ૨૦૨-૨-૦ પુ. સ. સ.
 મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૨૭-૨-૦
૮. „ કરચીઆ—રૂ. ૭૫) શેર નંગ ૩ પુ. સ. સ. મંડળના, રૂ. ૦-૧૧-૫ પુ. સ.
 સ. મંડળમાં, રૂ. ૬૦) રૂ. ૧૦૦) નો નિકાલ કરી પ્રમુખને આપ્યા છે. કુલ
 રૂ. ૧૩૫-૧૧-૫
૯. „ કલાળી—રૂ. ૩૩૯-૭-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૩૯-૭-૩
૧૦. „ કાશીપુરા—રૂ. ૧૧૪-૧૨-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૮૧-૭-૦ કાશીપુરા સહકારી
 મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૯૬-૮-૩
૧૧. „ કોયલી—રૂ. ૧૦૬૦-૭-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૬૦-૭-૫
૧૨. „ ખાનપુર—રૂ. ૫૩-૧૧-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૩-૧૧-૧૦
૧૩. „ ગોકળપુરા—રૂ. ૩૬-૧૪-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬-૧૪-૦
૧૪. „ ગાત્રી—રૂ. ૨૫) નો શેર ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૩૨૧-૧૧-૨ બરોડા બેંકમાં,
 કુલ રૂ. ૩૪૬-૧૧-૨
૧૫. „ ગારવા—રૂ. ૨૧૬-૮-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧૬-૮-૦
૧૬. „ ચાપડ—રૂ. ૯૭-૮-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૪-૨-૦ ચાપડના પટેલ કાલી-
 દાસ દેશાઈમાં પાસે, કુલ રૂ. ૧૩૧-૧૦-૦

૧૭. સા. પુ. છાણી—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૮૮૬-૫-૭ પુ. સ.
સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૯૧૧-૫-૭
૧૮. „ જાન્યુવા—રૂ. ૨૭૦-૧૨-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૭૦-૧૨-૧
૧૯. „ તતારપુરા—રૂ. ૧૦૮-૮-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૮-૮-૦
૨૦. „ તરસાળી—રૂ. ૧૭૭-૩-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૭-૩-૭
૨૧. „ દશરથ—રૂ. ૨૫૦) લેન્ડ મોટર્સ બેન્કના ડીબોચનર, રૂ. ૬૮૯-૧૪-૧૧ પુ. સ. સ.
મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૩૯-૧૪-૧૧
૨૨. „ દામાપુર—રૂ. ૩૩-૦-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૩-૦-૨
૨૩. „ દુમાડ—રૂ. ૫૯-૫-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૯-૫-૪
૨૪. „ ધનીઆવી—રૂ. ૧૧-૮-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧-૮-૮
૨૫. „ નિમ્નમપુરા—રૂ. ૮-૫-૯ નિમ્નમપુરા સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૯-૫-૯
૨૬. „ પદમલા—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૪૫૮-૯-૧ પુ. સ.
સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૮૩-૯-૧
૨૭. „ પાતાળવેણી—રૂ. ૧૩૧-૫-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩૧-૫-૨
૨૮. „ પોર—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૬૫૨-૨-૬ પોર સહકારી
મંડળમાં જમા છે, કુલ રૂ. ૬૭૭-૨-૬
૨૯. „ ખાનવા—રૂ. ૧૧૬-૯-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૬-૯-૯
૩૦. „ ખીલ—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૭૭૩-૪-૦ પુ. સ.
સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૧૪૪-૧૪-૬ સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૯૪૩-૨-૬
૩૧. „ બાયલી—રૂ. ૧૦૧૧-૧૩-૦ બાયલી સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૧૧-૧૩-૦
૩૨. „ મકરપુરા—રૂ. ૩૩૮-૧૧-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૩૮-૧૧-૮
૩૩. „ માણેજ—રૂ. ૪૪-૫-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૪-૫-૫
૩૪. „ માંજલપુર—રૂ. ૯૧-૦-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૧-૦-૩
૩૫. „ મેઘાકુપ્ત—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૩૦-૦-૩ પુ. સ.
સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫૫-૦-૩
૩૬. „ રણેલી—રૂ. ૨૫) શેર નંગ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૭૧૧-૬-૪ પુ. સ.
સ. મં. માં કુલ રૂ. ૧૭૩૬-૬-૪
૩૭. „ રવાલ—રૂ. ૨૨૨-૩-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૨૨-૩-૬
૩૮. „ વડલા—રૂ. ૪૧-૦-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૧-૦-૬
૩૯. „ વરણામા—રૂ. ૫૦૦) લેન્ડ મોટર્સ બેન્કના શેર નંગ ૨૦, રૂ. ૨૫) પુ. સ.
સ. મંડળનો શેર નંગ ૧, રૂ. ૪૦૧-૧૨-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૫૦૦) લેન્ડ
મોટર્સ બેન્કનાં કેશ સરટીફિકેટ, કુલ રૂ. ૧૪૨૬-૧૨-૫
૪૦. „ વાસણા કાતરીઆ—રૂ. ૨૪૪-૧૫-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૪૪-૧૫-૮
૪૧. „ સમા—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર નંગ ૧, રૂ. ૨૫) લેન્ડ મોટર્સ
બેન્કનો શેર ૧, રૂ. ૭૧-૬-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૧-૬-૩
૪૨. „ સરાર—રૂ. ૮૦૭-૧-૦ સરાર સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૦૭-૧-૦
૪૩. „ વડસર—રૂ. ૮૯-૩-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૯-૩-૭

૪૪. સા. પુ વડસાલા—૩. ૧૩૧-૯-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩૧-૯-૩
૪૫. „ સમસાળાદ—૩. ૬૬-૮-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૬-૮-૧૧
૪૬. „ સલાડ—૩. ૧૭૧-૨-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૧-૨-૩
૪૭. „ સમીઆલા—૩. ૯૯-૧૧-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૯-૧૧-૧
૪૮. „ સીરવા—૩. ૧૧૪-૫-૨ સીરવા સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૧૪-૫-૨
૪૯. „ સુદરપુરા—૩. ૨૧-૧-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧-૧-૮
૫૦. „ સેરળી—૩. ૨૧૯-૨-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧૯-૨-૩
૫૧. „ સેવાસી—૩. ૨૫) શેર નંગ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૦૬૭-૧૦-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૬૨-૧૦-૨.
૫૨. „ સોખડા—૩. ૨૫) શેર નંગ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૨૪૬-૨-૭ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૭૫૭-૭-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૨૮-૧૦-૫
૫૩. „ સેવદવાસણા—૩. ૬૪-૨-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૪-૨-૬
૫૪. „ સાકરદા—૩. ૨૫) શેર નંગ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૨૯-૧૫-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫૪-૧૫-૧
૫૫. „ હરણી—૩. ૮૪-૦-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૪-૦-૯
૫૬. „ વેમાલી—નથી
૫૭. „ કરોડીઆ—૩. ૩૨-૧૧-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૨-૧૧-૭
૫૮. „ ગયપુરા—૩. ૨-૧-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨-૧-૦
૫૯. „ લાવજપુરા—૩. ૧૨-૦-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨-૦-૩

વાઘોડીઆ મહાલ

૧. „ આસોજી—૩. ૩૨-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૨-૦-૦
૨. „ કરમાલીઆપુરા—૩. ૨૪૬-૨-૦ કરમાલીઆપુરા સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૪૬-૨-૦
૩. „ કામરોલ—૩. ૨૦૦) શેર નંગ ૮) લેન્ડ મોટીંગેજ બેન્કના, રૂ. ૧૨૫) પુ. સ. સ. મંડળના શેર નંગ ૫, રૂ. ૧૬૮-૨-૫ કામરોલ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૯૩-૨-૫
૪. „ કાશીપુરા—૩. ૮૪-૧૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૪-૧૫-૦
૫. „ કોટબી—૩. ૧૩૫-૮-૦ સુલાળાદ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૩૫-૮-૦
૬. „ ખેઘાડી—૩. ૧૩૩-૪-૦ રસુલાળાદ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૩૩-૪-૦
૭. „ ખાધા—૩. ૭૮-૧-૩ રસુલાળાદ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૭૮-૧-૩
૮. „ ગળદરા—૩. ૨૮-૦-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૮-૦-૩
૯. „ ગણેશપુરા—૩. ૨૯૯-૦-૦ જમીન ૩ વીધા, કુલ રૂ. ૨૯૯-૦-૦
૧૦. „ યુતાન—૩. ૪૭-૧૦-૯ રસુલાળાદ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૭-૧૦-૯
૧૧. „ જરોદ—૩. ૬૦૦) જમીન વિધા ૬) માં આસોજીની સીમની ૨૨૫) શેર નંગ ૯) પુ. સ. સ. મંડળના, ૧૧૯-૧૫-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૪૪-૧૫-૫

૧૨. સા. પુ. ઢાંડીઆપુરા—૩. ૭૫-૮-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં (ખાનગી ઇસમ પાસે રકમ હતી તેનું ખાતું છે.) કુલ રૂ. ૭૫-૦-૦
૧૩. „ પીપળાઆ—૩. ૨૬૩-૧૨-૬ રસુલાઆદ સ. મંડળીમાં કુલ રૂ. ૨૬૩-૧૨-૬
૧૪. „ બણીઆરા—૩. ૧૧૭-૧૨-૯ રસુલાઆદ સ. મંડળીમાં કુલ રૂ. ૧૧૭-૧૨-૯
૧૫. „ માડોધર—૩. ૧૪૭-૦-૦ રસુલાઆદ સ. મંડળીમાં કુલ રૂ. ૧૪૭-૦-૦
૧૬. „ રવાલ—જમીન વિ. ૪-૧૭ બક્ષીસ છે. રૂ. ૩૨૧-૧૪-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૨૧-૧૪-૭
૧૭. „ લીમડા—૩. ૨૬-૧૧-૦ રસુલાઆદ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૬-૧૧-૦
૧૮. „ શંકરપુરા—૩. ૫૧-૬-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૧-૬-૪
૧૯. „ રસુલાઆદ—૩. ૫૧૫) જમીન વિધાં ૨૨) ખરીદી છે. ૨૫) શેર નંબ ૧ પુ. સ. સ. મંડળના, કુલ રૂ. ૧૦૮૫-૦-૦
૨૦. „ સાકરીઆ—૩. ૧૦૦-૧૪-૬ સાકરીઆ સહકારી મંડળીમાં કુલ રૂ. ૧૦૦-૧૪-૬
૨૧. „ સાંગાડાલ—૩. ૨૬-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૬-૦-૦
૨૨. „ લીસેરા—
૨૩. „ વાધોડીઆ—૩. ૩૮૦૮-૮-૦ સ્થાવર મિલકત, ૧૦૦૦ પુ. મં. શેર ૨૫, વ. શે. મો. ભેં. રૂ. ૫૬૭-૨-૩ રસુલાઆદ મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૫૪૦૦-૧૦-૩

શિનોર મહાલ

૧. „ અચીસરા—૩. ૧૫૫-૧-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫૫-૧-૦
૨. „ અવાખલ—૩. ૪૫૫-૮-૦ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૫૫-૮-૦
૩. „ અંબાલી—૩. ૨૫) શેર નંબ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૧૪૧-૧૩-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૬-૧૩-૨
૪. „ આણંદી—૩. ૫૦) શેર નંબ ૨ બેન્ડ મોટંગેજ બેન્કના રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર નંબ ૧ રૂ. ૩૧-૪-૪ સેવીંગ બેન્કમાં, રૂ. ૨૬૪-૬-૦ કેશ સર્ટીફિકેટ નંબ ૩, કુલ રૂ. ૩૭૦-૧૪ ૪
૫. „ અનુસોયા—૩. ૩૪૭-૬-૯
૬. „ ઉતરાજ—૩. ૨૫) શેર નંબ ૧ પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૩૧૯-૦-૬ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૪૪-૦-૬
૭. „ કણ્વેડ—૩. ૯૦-૬-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૦-૬-૭
૮. „ નાના કરાળા—૩. ૮૬-૧૦-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૬-૧૦-૫
૯. „ મેટા કરાળા—૩. ૭૫) શેર નંબ ૩ પુ. સ. સ. મંડળના, રૂ. ૧૬૭૬-૨-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૫૧-૨-૭
૧૦. „ કુકસ—૩. ૨૫) શેર નંબ ૧) પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૬૫૦-૮-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૫-૮-૧૧

૧૧. સા. પુ. છાણુભોષ—રૂ. ૨૫) શેર નંબ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૩૦-૧૪-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૫૬-૭-૪ છાણુભોષ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૧૫-૬-૨
૧૨. „ જાંઝડ—રૂ. ૨૫) શેર નંબ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૫૧૪-૯-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૩૯-૯-૨
૧૩. „ ટીબરવા—રૂ. ૨૫) શેર નંબ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૩૮૩-૧૧-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૦૮-૧૧-૨
૧૪. „ ટિંગલોદ—૫૮-૪-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ ૫૮-૦-૨
૧૫. „ તરવા—રૂ. ૪-૧૨-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૭૨-૩-૬ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૭૭-૦-૬
૧૬. „ તેનતલાવ—રૂ. ૧૦૦૦) જમીન તેજ ગામની વિ. ૬ થું. ૨, રૂ. ૨૫) શેર નંબ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, ૧૪૯-૬-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૭૪-૬-૦
૧૭. „ તેરસા—રૂ. ૪૫-૫-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૫-૫-૧
૧૮. „ દામનગર—રૂ. ૪૫-૧૨-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૫-૧૨-૪
૧૯. „ દામાપુરા—રૂ. ૧૧૨-૩-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૨-૩-૧
૨૦. „ દીવેર—રૂ. ૭૫) શેર નંબ ૩ પુ. સ. સ. મંડળના, રૂ. ૬૬૫-૮-૧૦ બરોડા બેન્કની કરજણુ શાખામાં, કુલ રૂ. ૭૪૦-૮-૧૦
૨૧. „ પુનીઆદ—રૂ. ૧૭-૫-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૯૭-૧૫-૦ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૧૫-૪-૧૧
૨૨. „ ફોણીઆ મોટા—રૂ. ૩૫૨-૧૩-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૫૨-૧૩-૧
૨૩. „ બરકાત—રૂ. ૩૦૦) લેન્ડ મોટીંગ બેન્કના શેર નંબ ૧૨, રૂ. ૭૬૮ ૭-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫૬૮-૭-૯
૨૪. „ બાવળીઆ—રૂ. ૭૭-૨-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૭-૨-૩
૨૫. „ ખીયળી—રૂ. ૨૮૧-૪-૦ બરોડા બેન્કની ડબોષ શાખામાં, કુલ રૂ. ૨૮૧-૪-૦
૨૬. „ ભેખડા—રૂ. ૫૧) પુ. સ. સ. મંડળના શેર નં. ૨, ૫૧-૮-૦ લેન્ડ મોટીંગ બેન્કના શેર નંબ ૨, રૂ. ૧૫-૧૦-૦ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૧૮-૨-૦
૨૭. „ માલપુર—
૨૮. „ માલસર—રૂ. ૯૭૩-૭-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૩૨-૦-૦ કેથ સરટીફિકેટ કુલ રૂ. ૧૧૦૫-૭-૦
૨૯. „ માંજરોળ—રૂ. ૨૫) શેર નંબ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૫૭-૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૨-૫-૩
૩૦. „ માંડવા—રૂ. ૪૨-૨-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૨-૨-૭
૩૧. „ મીટોળ—રૂ. ૧૮૮-૧૨-૮ મીટોળ સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૮૮-૧૨-૮
૩૨. „ મોલેયા—રૂ. ૭૧-૬-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૧-૬-૦
૩૩. „ વણીઆદ—રૂ. ૭૮-૧૩-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૮-૧૩-૧
૩૪. „ વરખડ રૂ. ૨૫) શેર નંબ ૧) પુ. સ. સ. મંડળનો, રૂ. ૯૪-૧૨-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૯-૧૨-૧
૩૫. „ સિરોળા—રૂ. ૮૫-૭-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૫-૭-૦

૩૬. સા. પુ. સતીસણા—રૂ. ૨૫) શેર નંબ ૧) લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કમાં, રૂ. ૩૨૮-૭-૨ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૫૩-૭-૩
૩૭. „ સાદલી—રૂ. ૨૫) શેર નંબ ૧) પુ. સા. સ. મંડળનો, રૂ. ૬૮૧-૬-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૦૬-૬-૧૦
૩૮. „ સાંઢા—રૂ. ૨૩૦-૭-૬ સાંઢા સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૩૦-૭-૬
૩૯. „ સીમળી—રૂ. ૫૩૦) જમીન સાનગીરો દસ્તાવેજ છે, રૂ. ૨૫) લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કનો શેર નં. ૧, રૂ. ૨૭૫) ખાનગી ઇસમ જગત્તાથ ખાળાશકં પાસે છે, કુલ રૂ. ૬૯૦-૦-૦
૪૦. „ સુરાસામળ—રૂ. ૧૫૭-૧૫-૪ સુરાસામળ સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫૭-૧૫-૪
૪૧. „ સેગવા—૧૦૦) લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કના શેર નં. ૪, રૂ. ૧૨૯-૬-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૨૯-૬-૦
૪૨. „ હખીપુરા નાના—રૂ. ૫-૧૩-૯ નાના હખીપુરા સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૫૮-૧૩-૦
૪૩. „ શિનેર કરખા—રૂ. ૭૮૪૪-૧-૦ પોસ્ટ ઓફિસમાં, રૂ. ૨૦૦-૦-૦ પા. બચત પૈકી, રૂ. ૧૦૦૦-૦-૦ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૯૦૪૪-૧-૦

સંખેડા મહોલો

૧. „ અરીઠા—રૂ. ૮૦-૫-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૦-૫-૨
૨. „ અલ્હાદપુરા—રૂ. ૩૦-૩-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૦-૩-૧૦
૩. „ હસુખીઆ—રૂ. ૩૭૨-૪-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૭૨-૪-૭
૪. „ કાવીઠા—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર નંબ ૧, રૂ. ૯૮-૧૦-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૩-૧૦-૨
૫. „ કોર્સીદ્રા—રૂ. ૧૨૫) શેર નંબ ૫ પુ. સ. સ. મંડળના, રૂ. ૨૫) લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કનો શેર નંબ ૧, રૂ. ૧૪-૬-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૨૯૩-૮-૦ કોર્સીદ્રા અ વર્ગ સહકારી મંડળીમાં, રૂ. ૦-૮-૨ પોસ્ટમાં, કુલ રૂ. ૧૫૪૮-૬-૦
૬. „ ખુનવાડ—રૂ. ૧૮૭-૦-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮૭-૦-૮
૭. „ ગરડા—રૂ. ૫૬-૭-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૬-૭-૧
૮. „ શુંડીયા—રૂ. ૨૭૯-૮-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૭૯-૮-૦
૯. „ ચંદાનગર—રૂ. ૩૧-૬-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૧-૭-૮
૧૦. „ ચીખોલ્લ—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળનો શેર નંબ ૧, રૂ. ૪૫૬-૧૮-૦ અ વર્ગ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૮૧-૧૮-૦
૧૧. „ ટીંગા—રૂ. ૯૮-૬-૮ પુ. સ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૯૦-૬-૮
૧૨. „ ડોડમાર—રૂ. ૩૪-૧૨-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૪-૧૩-૧૦
૧૩. „ તાંદળાન—રૂ. ૧૮૨-૫-૬ પુ. સ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૮૨-૫-૬
૧૪. „ નંદપુર—રૂ. ૬૧-૫-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૧-૫-૧૦
૧૫. „ પરના—રૂ. ૩૧-૧૫-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૧-૧૫-૨
૧૬. „ પાણેત—રૂ. ૨૮-૪-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૮-૪-૧
૧૭. „ પતરા—રૂ. ૩૮-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૮-૦-૦

- સા. પુ. પીપળસઠ—રૂ. ૫૦) શેર ૨ પુ. સ. સ. મંડળના, રૂ. ૮-૦-૬ પુ. સ. સ.
મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૮-૦-૬
- „ ફાંટા—રૂ. ૭૩-૨-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૩-૨-૩
- „ ફાફટ—રૂ. ૧૫-૧૧-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧-૧૧-૧૦
- „ બોડેલી—રૂ. ૬૩-૦-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૩-૦-૬
- „ ભાટપુર—રૂ. ૨૭૬-૧૩-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૭૬-૧૩-૬
- „ માડણી—રૂ. ૧૧૭-૧૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૭-૧૨-૦
- „ માલપુર—રૂ. ૮૦-૭-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૦-૭-૭
- „ માંજરોલ—રૂ. ૨૧૬-૧૩-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧૬-૧૩-૭
- „ માલુ—રૂ. ૬૦-૧૧-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૦-૧૧-૫
- „ રાજનગર—રૂ. ૧૨-૫-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨-૫-૧
- „ રતનપુર કમારજી—રૂ. ૨૪-૧૨-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૪-૧૨-૨
- „ લદોદ—રૂ. ૧૩૩-૧૬-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૫૧) પુ. સ. સ. મંડળના
શેર નં. ૨, કુલ રૂ. ૧૮૩-૧૬-૧૧
- „ રાયપુર—નથી.
- „ વડેલી—રૂ. ૧૨૩-૬-૦ વડેલી સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૨૩-૬-૦
- „ વાસણા—રૂ. ૧૦૧૦-૫-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૫૦૦) શેર નં. ૨૫) બેન્ડ મોટી
ગેજ બેન્કના, કુલ રૂ. ૧૫૧૦-૫-૭
- „ સરગી—રૂ. ૧૬૬-૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૬-૫-૦
- „ સરડીઆ—રૂ. ૨૧૧-૬-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧૧-૬-૨
- „ સૂક્ષ્મધોડા—રૂ. ૨૮૦-૨-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૩૦૦) જમીન રાખી છે. વિ. ૩
૧૪ વસા, કુલ રૂ. ૩૩૪-૨-૪
- „ સોનગીર—રૂ. ૧૬૬-૧૨-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૬-૧૨-૮
- „ હાંડોદ—રૂ. ૧૬૧-૧૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૧-૧૨-૧૧
- „ પાટણા—રૂ. ૧૭-૧-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭-૧-૬
- „ લાહરસ—રૂ. ૨૦-૩-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૦-૩-૦
- „ પીઠા—રૂ. ૩૮-૧૦-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૮-૧૦-૧૧
- „ સંખેડા કરખા—રૂ. ૨૫-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળના શેર, ૬૫૪-૮-૪ પુ. સ. સ.
મંડળમાં, રૂ. ૧૬૮૬-૧૨-૮ સહકારી મંડળીમાં, રૂ. ૪૨૧-૬-૧૦
સં. મા. ગચત પેટીમાં, કુલ રૂ. ૨૯૯-૧૪-૧૦
- „ ખહાદરપુર—રૂ. ૩૬૬૩-૦-૦, કુલ રૂ. ૩૬૬૩-૦-૦

સાવલી મહાલ

- „ અંજેસર—રૂ. ૧૬૭-૦-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૭-૦-૧૧
- „ ખાખરીઆ—રૂ. ૨૩૮-૧૨-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૩૮-૧૨-૪
- „ ઇંદાડ—રૂ. ૨૫-૬-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૧૧-૩-૨ જરોડા બેન્કમાં,
કુલ રૂ. ૧૩૬-૧-૧

૪. ,, ગરધીઆ—રૂ. ૪૫-૧૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૫-૧૫-૦
૫. ,, ગાંગડીઆ—રૂ. ૧૦૦-૦-૦ શેર નં. ૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૧૯-૧૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧૯-૧૨-૯
૬. ,, ગોહા—રૂ. ૫૧-૯-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૧-૯-૮
૭. ,, હુંડાવ—રૂ. ૨૩૪-૧૪-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૩૪-૧૪-૪
૮. ,, હેસર—રૂ. ૨૫) શેર નં. ૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૧૩૭-૪-૧૧ પુ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૭-૦-૦ વહોરા રોશનઅલી પાસે, કુલ રૂ. ૧૧૬૯-૪-૧
૯. ,, હુળશીપુરા—રૂ. ૧૦૫-૯-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૫-૯-૧
૧૦. ,, ધનતેજ—રૂ. ૧૭૧-૧૪-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૧-૧૪-૨
૧૧. ,, ધર્મપુર—૧૭૨-૦-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૨-૦-૨
૧૨. ,, નમીસરા—રૂ. ૭૪-૧૩-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૪-૧૩-૪
૧૩. ,, નાની બાડોલ—રૂ. ૨૩-૧૧-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૭૧-૦-૦ નાની બાડોલ સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૪ ૧-૨
૧૪. ,, પીશોલ—રૂ. ૩૪-૧૫-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૩૦-૩-૬ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૬૫-૨-૯
૧૫. ,, મંજુસર—રૂ. ૪૯૬-૪-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૯૬-૪-૦
૧૬. ,, રતનપુર—રૂ. ૨૫) શેર નં. ૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૯૬-૦-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૧-૦-૯
૧૭. ,, મુદેશા—રૂ. ૮૫-૪-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૫-૪-૮
૧૮. ,, મુવાલ—રૂ. ૯૫-૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૫-૨-૦
૧૯. ,, બાકરોલ—રૂ. ૩૫૦-૫-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૫૦-૫-૧
૨૦. ,, મોટી બાડોલ—રૂ. ૭૯-૬-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૯-૬-૫
૨૧. ,, રાણીઆ—રૂ. ૮૧-૧૧-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૧-૧૧-૮
૨૨. ,, રાણીપુરા—રૂ. ૫૧-૯-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૧-૯-૧૧
૨૩. ,, વરસડા—રૂ. ૧૬૮-૧-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૮-૧-૭
૨૪. ,, વાત્રાવાવ—રૂ. ૧૩૮-૧૪-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩૮-૧૪-૧૧
૨૫. ,, વેજપુર—રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળમાં શેર નં. ૧, રૂ. ૧૨૦૫-૮-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૦૦-૮-૨
૨૬. ,, ચાંદાપુર—રૂ. ૧૮૬-૭-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮૬-૭-૧૦
૨૭. ,, સાંદાસાન—રૂ. ૩૪૯-૧૧-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૯૫-૩-૫ પોસ્ટ ઓફિસમાં, કુલ રૂ. ૬૪૪-૧૫-૩
૨૮. ,, સમજાયા—રૂ. ૨૬-૯-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬-૯-૩
૨૯. ,, હિતમનગર—રૂ. ૬૮-૬-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૮-૬-૧૦
૩૦. ,, વેમાર—રૂ. ૨૦-૧૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૦-૧૨-૧૧
૩૧. ,, સાવલી કરઆ—રૂ. ૫૦૦-૦-૦ રથાવર મિલકત, રૂ. ૫૩૮૪-૭-૨ પોસ્ટ ઓફિસમાં, કુલ રૂ. ૫૮૮૪-૭-૨
૩૨. ,, સાવલી બાલ—રૂ. ૭૪૪-૯-૬ પોસ્ટ ઓફિસમાં, કુલ રૂ. ૭૪૪-૯-૬

નવસારી પ્રાંત

કામરેજ મહાલ

૧. સા. પુ. કઠોર—રૂ. ૮૫૪૯-૦-૩ પોસ્ટ ઑફિસમાં, કુલ રૂ. ૮૫૪૯-૦-૩
૨. „ અપ્પામા—રૂ. ૩૮૪-૧૧-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૮૪-૧૧-૧
૩. „ આરતા—રૂ. ૧૨૦૫-૦-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૦૫-૦-૪
૪. „ ઉમેલ—રૂ. ૬૪૭-૧૫-૮ વિગત નથી.
૫. „ ઓરણા—રૂ. ૧૩૫૬-૮-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૩૮૧-૮-૨
૬. „ કઠોદરા—રૂ. ૧૧૦-૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૦-૨-૦
૭. „ કરજણ—રૂ. ૬૩-૭-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૩-૭-૩
૮. „ કામરેજ—રૂ. ૬૮૧-૧૫-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૭૧૬-૧૫-૧
૯. „ ડાસમાડા—રૂ. ૯૬-૧૩-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૯૬-૧૩-૨
૧૦. „ ડોળીબરથાણુ—રૂ. ૧૨૨-૨-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૧૨૨-૨-૯
૧૧. „ ખાનપોર—રૂ. ૭૫-૨-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૭૫-૨-૨
૧૨. „ ખોલવડ—રૂ. ૮૬-૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૬-૫-૦
૧૩. „ ખોલેશ્વર—રૂ. ૧૩૧-૧૨-૫ „ „ કુલ રૂ. ૧૩૧-૧૨-૫
૧૪. „ ધળા—રૂ. ૪૧૬-૧૪-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૪૧૬-૧૪-૧૦
૧૫. „ ચીખલી—રૂ. ૩૮૧-૧૫-૧ „ „ કુલ રૂ. ૩૮૧-૧૫-૧
૧૬. „ જોખા—રૂ. ૭૬-૦-૧ „ „ કુલ રૂ. ૩૦૮-૦-૫
૧૭. „ ટિંબા—રૂ. ૧૮૧-૧૫-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૮૧-૧૫-૧૦
૧૮. „ ડુંગરા—રૂ. ૧૧૦-૬-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૧૦-૬-૧૦
૧૯. „ દિગસ—રૂ. ૯૭૯-૧૪-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૯૭૯-૧૪-૧૦
૨૦. „ દેલાડ—રૂ. ૨૨૭-૬-૯ „ „ કુલ રૂ. ૨૨૭-૬-૯
૨૧. „ દેલોદ—રૂ. ૩૦૯-૧૦-૯ „ „ કુલ રૂ. ૩૦૯-૧૦-૯
૨૨. „ ધાત્વા—રૂ. ૧૦૨૫-૧૫-૫ „ „ કુલ રૂ. ૧૦૨૫-૧૫-૫
૨૩. „ ધોરણપારડી—રૂ. ૧૦૦-૦-૦ જ વર્ગ સિવાયની સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૦-૦-૦
૨૪. „ નગોડ—રૂ. ૧૮૯-૩-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮૯-૩-૫
૨૫. „ નનસાડ—રૂ. ૨૩૮-૯-૦ „ „ રૂ. ૧૫-૦-૦ ખાનગી ઇસમને ત્યાં, રૂ. ૧૦૦-૦-૦ સતોકબાઇ બૂ. ટ્રસ્ટફંડ, કુલ રૂ. ૩૫૩-૯-૦
૨૬. „ નેત્રંગ—રૂ. ૭૨-૫-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૨-૫-૧૦
૨૭. „ પરખ—રૂ. ૭૧૪-૧૦-૫ વલણ સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૧૪-૧૦-૫
૨૮. „ પાલી—રૂ. ૧૧૭-૬-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૭-૬-૫
૨૯. „ બેરવ—રૂ. ૯૬-૧૪-૪ „ „ કુલ રૂ. ૯૬-૧૪-૪

૩૦. સાં. પુ. ભાદા—રૂ. ૨૭-૫-૦
૩૧. , માંકણા—રૂ. ૨૪૪-૪-૯ માંકણા સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૪૪-૪-૯
૩૨. , મોરચણા—(હકીકત મળી નથી.)
૩૩. , લાડવી—રૂ. ૭૪-૧૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૪-૧૫-૦
૩૪. , વરીઆવ—રૂ. ૨૭૦૩-૪-૯ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૭૦૩-૪-૯
૩૫. , વલણુ—રૂ. ૪૨૨-૭-૧ વલણુ સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૨૨-૭-૧
૩૬. , વાવ—રૂ. ૧૭૧-૧૪-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૧-૧૪-૪
૩૭. , વિહાણુ—રૂ. ૧૯૨-૩-૦ , , કુલ રૂ. ૧૯૨-૩-૦
૩૮. , વેલંગા—રૂ. ૧૫૦-૧૧-૦ , , કુલ રૂ. ૧૫૦-૧૧-૦
૩૯. , સામપુરા—રૂ. ૧૦૧૨-૯-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૧૨-૯-૮
૪૦. , સિમાડા—રૂ. ૫૧૩-૩-૨ અ વર્ગ સિવાયની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૫૧૩-૩-૨
૪૧. , શેખપુર—રૂ. ૨૯-૧૩-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૯-૧૩-૪
૪૨. , શેખવા—રૂ. ૧૫૨-૧-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫૧-૧-૬
૪૩. , શેવણી—રૂ. ૨૪૧-૧૪-૨ , , રૂ. ૩૫૦-૦-૦ શેરામાં,
રૂ. ૧૦૦-૦-૦ ખાનગી ઇસમને ત્યાં, કુલ રૂ. ૬૯૧-૧૪-૨
૪૪. , હળધર—રૂ. ૭૦૩-૧૫-૩ અ વર્ગ સિવાયની સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૭૦૩-૧૫-૩

વાચનાલય

૧. , મોવાણી—રૂ. ૧૩-૫-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩-૫-૫

મણુદેવી મહાલ

૧. , મણુદેવી—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૧૦૨-૭-૬ મણુદેવી મહાલ ખચત પેઢીમાં,
૮૩૦૦-૦-૬ પોસ્ટ ઓફિસમાં, રૂ. ૧૭૦૦-૦-૦ લે. મો. બેન્કમાં,
રૂ. ૫૦૦-૦-૦ લોન, કુલ રૂ. ૧૦૬૨૭-૮-૦
૨. , અબેટા—રૂ. ૫૭-૪-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૭-૪-૧૦
૩. , અજરાધ—રૂ. ૧૦૩-૧૩-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ
રૂ. ૧૨૮-૧૩-૭
૪. , ખખવાડા—રૂ. ૩૯૦-૫-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૯૦-૫-૫
૫. , ગડત—રૂ. ૬૬૮-૨-૮ , , રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ
રૂ. ૬૬૮-૨-૭
૬. , ખીત્રીમેર—રૂ. ૧૨૦૦ જા. સે. બે. ઇન્ડિયા, કુલ રૂ. ૧૨૦૦૦-૦-૦
૭. , ગંધાર—રૂ. ૮૮-૬-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૮-૬-૧
૮. , તગોદ કળિયા—રૂ. ૮૫-૮-૬ , , કુલ રૂ. ૮૫-૮-૬
૯. , તોરણગામ—રૂ. ૨૦૨-૦-૨ , , કુલ રૂ. ૨૦૨-૦-૨
૧૦. , દેવયા—રૂ. ૧૭૯-૭-૧૧ , , કુલ રૂ. ૧૭૯-૭-૧૧
૧૧. , દેસરા—રૂ. ૧૩૯-૧૪-૧ , , કુલ રૂ. ૧૩૯-૧૪-૧
૧૨. , ધકવાડા—રૂ. ૩૯-૧૪-૩ , , કુલ રૂ. ૩૯-૧૪-૩

૧૩. સા. પુ. ધનોડી—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૫-૦-૦ (આ સિવાય બીજી વિગત નથી. કુલ રૂ. ૮૦૨-૦-૦)
૧૪. „ ધમડાછા—રૂ. ૧૭૩૨-૩-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, ૩૩૧-૦-૦ ધમડાછા સા. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૦૬૨-૩-૨
૧૫. „ પાથરી—રૂ. ૧૨૧-૧૩-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૧-૧૩-૨
૧૬. „ ભાઠા—રૂ. ૧૫-૩-૪ „ „ કુલ રૂ. ૧૫-૩-૪
૧૭. „ માણેકપુર—રૂ. ૧૯૩-૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૦૧-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૯૩-૪-૦ લેન્ડ મા બેંક વ્યાજુચિટ્ટી, કુલ રૂ. ૩૬૪-૨-૧૧
૧૮. „ માસા—રૂ. ૨૨૦-૧૨-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૨૦-૧૨-૩
૧૯. „ વલોડી—રૂ. ૩૭૭-૮-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૪૦૨-૮-૬
૨૦. „ વડસાંગળ—રૂ. ૫૬-૧૫-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૬-૧૫-૫
૨૧. „ સોનવાડી—રૂ. ૪૮-૦-૭ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૭૧૩-૦-૦ પોસ્ટ ઓફીસમાં કેશ સ્ટિપેન્ડિટ, કુલ રૂ. ૭૮૬-૮-૭

વાચનાલય

૧. „ કેસલી—રૂ. ૭-૨-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭-૨-૫
૨. „ ફેવર—રૂ. ૭-૮-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૭-૮-૧૦
૩. „ પાટી—રૂ. ૫-૩-૧ „ „ કુલ રૂ. ૫-૩-૧

નવસારી મહાલ

૧. „ નવસારી—રૂ. ૧૦૦-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૧૪૧૫-૧-૯ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૮૮૧૨-૮-૦ પોસ્ટમાં, રૂ. ૫૦૦-૦-૦ ખાનગી ઇસમને ત્યાં, રૂ. ૬૬૮-૦-૦ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૧૪૯૬-૧-૧
૨. „ અલુરા—રૂ. ૫૮-૧૦-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૮-૧૦-૧૧
૩. „ આમલી—રૂ. ૨૫ ૦-૦ શેરમાં રૂ. ૧૯૧-૪-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧૭-૪-૯
૪. „ આમડપુર—રૂ. ૮૮-૧૦-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૮-૧૦-૧૧
૫. „ આસણા—રૂ. ૧૫-૮-૧ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૪૦-૮-૧
૬. „ ઉમરાટ—રૂ. ૮-૧૫-૪ „ „ રૂ. ૩૨૭-૫-૨ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૩૬૧-૬-૬
૭. „ કરાંખટ—રૂ. ૧૯-૩-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૦૦-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૧૯-૩-૫
૮. „ કરગાપાર—રૂ. ૧૮૪-૨-૭ „ „ કુલ રૂ. ૧૮૪-૨-૭
૯. „ કડોલી—રૂ. ૨૮૧-૬-૫ „ „ કુલ રૂ. ૨૮૧-૬-૫
૧૦. „ કાળીઆવાડી—રૂ. ૭૮૫-૧૧-૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૭૮૫-૧૧-૦
૧૧. „ કાળાકાળા—રૂ. ૧૫૪-૧૧-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫૬-૧૧-૬

૧૨. સા. પુ. કુચેદ—૩. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, ૩. ૪૬૯-૧-૦ બરોડા બેન્કની નવસારી શાખામાં,
કુલ રૂ. ૪૬૯-૧-૦
૧૩. „ ટોડાસણા—૩. ૪૧૧-૮-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૧૧-૮-૬
૧૪. „ હાપરા—૩. ૬૬-૩-૧ „ „ કુલ રૂ. ૬૬-૩-૧
૧૫. „ છીણમ—૩. ૪૩૬-૦-૦ છીણમ સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૩૬-૦-૦
૧૬. „ ડાબેલ—૩. ૭૬-૧૦-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૬-૧૦-૩
૧૭. „ તવડી—૩. ૫૦-૦-૦ શેરમાં, ૨૩૮-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૮૮-૦-૦
૧૮. „ દાંતી—૩. ૬૯-૨-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૯-૨-૯
૧૯. „ દેલવાડા—૩. ૧૪૫-૭-૫ „ „ કુલ રૂ. ૧૪૫-૭-૫
૨૦. „ ધામણ—૩. ૭૫) શેરમાં, ૩. ૧૨૫૦-૦-૦ કેશ સર્ટિફિકેટ પોસ્ટના, ૩. ૩૦૦)
કુલ રૂ. ૧૬૨૮-૦-૦
૨૧. „ નડોદ—૩. ૩૭-૮-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૩. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, ૩. ૬૨-૮-૪
૨૨. „ નિમળાઈ—૩. ૨૩-૧૫-૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૩-૧૫-૦
૨૩. „ પડધા—૩. ૧૭૩-૧૫-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૭૩-૧૫-૧૦
૨૪. „ પરયાણા—૩. ૨૫) શેરમાં, ૩. ૨૩૩-૨-૬ બરોડા બેન્કની નવસારી શાખામાં,
કુલ રૂ. ૨૫૮-૨-૬
૨૫. „ પડબજી—૩. ૪૧૩-૧-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૧૩-૧-૩
૨૬. „ પિનસાડ—૩. ૨૫) શેરમાં, ૩. ૩૪૪-૦-૭ બરોડા બેન્કની નવસારી શાખામાં,
કુલ રૂ. ૩૬૯-૦-૭
૨૭. „ પોપડા—૩. ૧૦૩-૧૦-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૩-૧૦-૩
૨૮. „ પોસરા—૩. ૪૪૫-૧૫-૪ બરોડા બેન્કની નવસારી શાખામાં, કુલ રૂ. ૪૪૫-૧૫-૪
૨૯. „ ખોરસી—૩. ૬૬-૭-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૬-૭-૭
૩૦. „ ખાદા—૩. ૭૩-૫-૦ „ „ કુલ રૂ. ૭૩-૫-૦
૩૧. „ બીનાર—૩. ૯૩-૯-૪ „ „ કુલ રૂ. ૯૩-૯-૪
૩૨. „ મરોલી—૩. ૨૫) શેરમાં, ૩. ૨૨૦-૭-૨ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૪૫-૭-૨
૩૩. „ મદુવર—૩. ૨૫) શેરમાં, ૩. ૫૮-૭-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૩-૭-૫
૩૪. „ માંગરોળ—૩. ૭૫-૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૫-૫-૦
૩૫. „ માણેકપુર—૩. ૪૭-૮-૨ „ „ કુલ રૂ. ૪૭-૮-૨
૩૬. „ મીરગપુર—૩. ૪૦-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૪૦-૦-૦
૩૭. „ વડોલી—૩. ૭૪-૭-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૭૪-૭-૧૦
૩૮. „ વિનાવળ—૩. ૨૭૯-૨-૬ „ „ ૩. ૨૮૩-૨-૮ બરોડા બેન્કમાં,
કુલ રૂ. ૫૬૨-૫-૨
૩૯. „ વેળવપુર—૩. ૧૧૬-૧-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૧૧૬-૧-૧૧
૪૦. „ વેરમા—૩. ૨૫) શેરમાં, ૩. ૩૧૭-૦-૦ પોસ્ટ ઓફિસ કેશ સર્ટિફિકેટમાં,
કુલ રૂ. ૩૧૯૫-૦-૦
૪૧. „ સરઘ—૩. ૪૨૫-૧૦-૪ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૪૨૫-૧૦-૪

૪૨. સા. પુ. સાગરા—રૂ. ૧૪-૧-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૭૯-૧-૮ બરોડા બેન્કમાં,
કુલ રૂ. ૧૮૬-૧૨-૮
૪૩. „ સીસોદરા—રૂ. ૮૦-૪-૩ „ „ રૂ. ૧૩૬૯-૧૩-૮ બરોડા બેન્કમાં,
કુલ રૂ. ૧૩૬૯-૧૩-૮
૪૪. „ સીમલગામ—રૂ. ૩૪૭-૬-૨ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૩૪૭-૬-૨
૪૫. „ સંદલપુર—રૂ. ૫૦) શેરોમાં, રૂ. ૪૭૮-૧૩-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ.
૮૨૫-૧૩-૧૧

વાચનાલય

૧. „ નવસારી મહિલા—રૂ. ૩૩૩૫-૬-૦ શેરમાં, ૧૦૧૩-૧૪-૮ બરોડા બેન્કમાં, કુલ
રૂ. ૪૩૪૯-૪-૦
૨. „ નવસારી બાળ—રૂ. ૧૨૫-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૨૫-૦-૦
૩. „ ચોખડ—રૂ. ૯૬-૧-૮ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૯૬-૧-૮.
૪. „ નવસારી રોશનરોડ—રૂ. ૭૨-૩-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૨-૩-૮

પલસાણા મહાલ

૧. „ પલસાણા—રૂ. ૪૩૩૬-૧૩-૬ અ વર્ગની સહકારી મંડળમાં, રૂ. ૪૧૦-૧૧-૧૦
મ. બ. પેઢીમાં, કુલ રૂ. ૪૭૪૭-૯-૪
૨. „ અસ્તાન—રૂ. ૨૧૧-૫-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧૧-૫-૯
૩. „ અંત્રોલી—રૂ. ૧૩૧-૧૦-૬ „ „ કુલ રૂ. ૧૩૧-૧૦-૬
૪. „ ઉમરાખ—રૂ. ૧૪૮૯-૨-૩ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ
રૂ. ૧૫૧૪-૨-૩
૫. „ ઝોના—રૂ. ૨૯૬-૬-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૭૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ
રૂ. ૩૭૧-૬-૧૧
૬. „ એરથાણુ—રૂ. ૨૨૭-૧૩-૮ પલસાણા મહાલ ખચત પેઢીમાં, કુલ રૂ. ૨૨૭-૧૩-૪
૭. „ કડોદરા—રૂ. ૪૫-૭-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૫-૭-૨
૮. „ કરણુ—રૂ. ૪૨-૧૧-૦ „ „ કુલ રૂ. ૪૩-૧૧-૦
૯. „ ખરવાસા—રૂ. ૯૩-૫-૧ „ „ કુલ રૂ. ૯૩-૫-૧
૧૦. „ ગંગાધરા—રૂ. ૮૦-૧૨-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૮૦-૧૨-૧૦
૧૧. „ ગાંગપુર—રૂ. ૫૬૯-૫-૬ „ „ કુલ રૂ. ૫૬૯-૫-૬
૧૨. „ ચલથાણુ—રૂ. ૧૪૦-૪-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૪૦-૪-૧૦
૧૩. „ બેળવા—રૂ. ૧૧૦-૧૧-૦ બચુમરા સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૦-૧૧-૦
૧૪. „ તળોદરા—રૂ. ૫૨-૧-૯ „ „ કુલ રૂ. ૫૨-૧-૯
૧૫. „ તાંતીયૈયા—રૂ. ૧૯૧-૮-૦ બ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૯૧-૮-૦
૧૬. „ ઘુંડી—રૂ. ૧૦૯-૧૪-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૯-૧૪-૫

૧૭. સા. પુ. દસ્તાન—૩. ૨૯૨-૮-૧ અ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૯૨-૮-૦
૧૮. „ ધામડોદએના—૩. ૧૩૩-૭-૪ પુ. સ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૩૧-૭-૪
૧૯. „ ધામડોદલુખા—૩. ૧૧૧-૧૫-૭ „ „ કુલ રૂ. ૧૧૧-૧૫-૭
૨૦. „ નિયોળ—૩. ૨૦૭-૧૩-૬ „ „ ૨૫ શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૩૨-૧૩-૬
૨૧. „ બગુમરા—૩. ૨૦૫-૬-૬ વ. સ. મં., કુલ રૂ. ૨૦૫-૬-૬
૨૨. „ બલેશ્વર—૩. ૮૦-૩-૭ પુ. સ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૮૦-૩-૭
૨૩. „ બાબેન—૩. ૨૪૦-૧૩-૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૪૦-૧૩-૦
૨૪. „ બારસડી—૩. ૧૦૨-૧૩-૭ „ „ કુલ રૂ. ૧૦૨-૧૩-૭
૨૫. „ વડદલા—૩. ૧૭-૧૧-૦ પ. મ. અ. પેઢીમાં, કુલ રૂ. ૧૧૭-૧૧-૦
૨૬. „ લિંગડ—૩. ૩૧૧-૧-૩ પ. મ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૧૧-૧-૩
૨૭. „ સોયાણી—૩. ૧૨૮-૧૩-૮ પુ. સ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૨૮-૧૩-૮
૨૮. „ વણેસાપિસાદ—૩. ૧૬૧-૧૫-૬ „ „ કુલ રૂ. ૧૬૧-૧૫-૬
૨૯. „ સાંકી—૩. ૪-૨-૫ પુ. સ. સ. મંડળીમાં, રૂ. ૧૨-૦-૦ અ. સ. મંડળીમાં,
કુલ રૂ. ૧૬-૨-૫
૩૦. „ દરિપુરા -૩. ૫૫૦-૭-૧૧ અ વર્ગની સદકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૫૫૦-૭-૧૧
૩૧. „ છટાળવા—૩. ૧૦૫-૧૦-૮ (વિગત નથી)

વાચનાલય

૧. „ કથાન—
૨. „ થલુડા—૩. ૬-૧૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૬-૧૫-૦
૩. „ તાંતીમગડા—
૪. „ વંઝોળિયા—૩. ૮-૧-૩ „ „ કુલ રૂ. ૮-૧-૩

મહુવા મહાલ

૧. „ અનાવત—૩. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૭૦૦-૧૪-૨ અ વર્ગની સદકારી મંડળીમાં,
કુલ રૂ. ૭૨૫-૧૪-૨
૨. „ આમચક—૩. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૯૨-૧૧-૦ પુ. સ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૧૭-૧૧-૦
૩. „ આમરોલી—૩. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૬૦-૨-૩ „ „ રૂ. ૧૨૩-૭-૪ મ.
યુ. સો., કુલ રૂ. ૨૦૮-૯-૭
૪. „ ઝોંડ્ય—૩. ૦-૧૨-૧ પુ. સ. સ. મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૦-૧૨-૭
૫. „ ઠરચેલિયા—૩. ૩૮૩-૧૫-૮ „ „ કુલ રૂ. ૩૮૩-૧૫-૮
૬. „ ઠાન્ની—૩. ૩૩૭-૮-૭ „ „ રૂ. ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૫૭૩-૧૧-૫
૭. „ ઠોસ—૩. ૧૧૪-૬-૬ „ „ કુલ રૂ. ૧૧૪-૬-૬
૮. „ ફરેલ—૩. ૨૧૬-૪-૬ „ „ કુલ રૂ. ૨૧૬-૪-૬
૯. „ ગુબસવેલ—૩. ૬૦-૬-૪ „ „ કુલ રૂ. ૬૦-૬-૪
૧૦. „ મડોમ—૩. ૧૦૦-૦-૫ „ „ કુલ રૂ. ૧૦૦-૦-૫
૧૧. „ ઝેંવાવત—૩. ૭૮૩-૦-૦ બરોડા બેઠની નવસારી શાખામાં, કુલ રૂ. ૭૪૨-૦-૦

૧૨. સા. પુ. ધોળાકુઈ—રૂ. ૪૭-૦-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૭-૦-૨
 ૧૩. „ છુટવાડા—રૂ. ૩૦-૧-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૦-૧-૧૦
 ૧૪. „ મહુવા—રૂ. ૩૫-૪-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૧૮૨-૧૪-૬ વ્યાજી ચિઠ્ઠી
 કુલ રૂ. ૨૧૮૨-૧૪-૬
 ૧૫. „ રાણત—કુલ રૂ. ૬૬-૦-૦
 ૧૬. „ વેલણપુર—રૂ. ૮૫-૪-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૫-૪-૫
 ૧૭. „ સાંઘા—રૂ. ૧૦-૪-૮ „ „ કુલ રૂ. ૧૦-૪-૮

વાચનાલય

૧. „ અંધારી—(હકીકત મળી નથી.)
 ૨. „ ઉમરા—રૂ. ૩-૦-૦
 ૩. „ કુંગરી—રૂ. ૫-૬-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫-૬-૦
 ૪. „ બામણીઆ—રૂ. ૫-૪-૯ „ „ કુલ રૂ. ૫-૪-૯
 ૫. „ બારતાડ—રૂ. ૪-૦-૬ „ „ કુલ રૂ. ૪-૦-૬
 ૬. „ બીલખડી—રૂ. ૧૫-૮-૭ „ „ કુલ રૂ. ૧૫-૦-૭
 ૭. „ મહુવરીઆ—
 ૮. „ લસણપોર—
 ૯. „ વડિયા—રૂ. ૫-૦-૦ મંત્રી પાસે છે.
 ૧૦. „ વહેવલ—રૂ. ૫-૩-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫-૩-૪
 ૧૧. „ વાછાવાડ—
 ૧૨. „ વાંસકુઈ—
 ૧૩. „ શેખપુર—રૂ. ૨૩-૭-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૩-૭-૧૦

માંરોળ મહાલ

૧. „ કંટવા—રૂ. ૧૦૧-૧૪-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૧-૧૪-૨
 ૨. „ કુંવારદા—રૂ. ૧૩-૪-૬ „ „ રૂ. ૧૪૭-૦-૦ કું. સ. મં. માં,
 કુલ રૂ. ૧૬૦-૪-૬
 ૩. „ કોસાડી—રૂ. ૬૨-૨-૬ „ „ કુલ રૂ. ૬૨-૨-૬
 ૪. „ કોસંઘા—રૂ. ૧૫૯૦-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, રૂ. ૧૦૦ શેરમાં, કુલ
 રૂ. ૧૬૯૦-૦-૦
 ૫. „ ગીજરમ—રૂ. ૧૦૧-૦-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૧-૦-૭
 ૬. „ દીણાદ—રૂ. ૧૩-૫-૦ „ „ રૂ. ૨૫ શેરમાં, કુલ રૂ. ૩૮-૫-૦
 ૭. „ નંદાજ—રૂ. ૯૯-૪-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૯૯-૪-૦
 ૮. „ નાની નરોલી—રૂ. ૩૪-૧૧-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૩૧૨-૦-૦ શેરમાં,
 રૂ. ૨૦૦-૦-૦ દરદ ફંડ, કુલ રૂ. ૩૫૪૫-૨-૬
 ૯. „ પિપોદરા—રૂ. ૭૧૦-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૭૧૦-૦-૦
 ૧૦. „ ખોરીદરા—રૂ. ૧૭-૧૦-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭-૧૦-૯

૧૧. સા. પુ. મહુવેજી—૩૨-૦-૦
૧૨. „ મોંગરોળ—૩. ૨૫-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળના શેરમાં, રૂ. ૧:૦૧-૦-૦ અ
વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૬૨૫-૦-૦
૧૩. „ મોસાલી—૩. ૨૦૫-૧૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૦૫-૧૨-૦
૧૪. „ વાંકળ—૩. ૪૧૧-૦-૦ અવર્ગ સિવાયની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૧૧-૦-૦
૧૫. „ વેળાછા—૩. ૧૫૭૫-૦-૦ અવર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૫૭૫-૦-૦
૧૬. „ લોળાડા—૩. ૫૬-૧૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૬-૧૫-૦
૧૭. „ લીમોદરા—૩. ૫૫-૧૫-૪ „ „ કુલ રૂ. ૫૫-૧૫-૪
૧૮. „ સરદા—૩. ૧૪૫-૫-૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૪૫-૫-૦
૧૯. „ સિમોદા—૩. ૭૯-૧૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૭૯-૧૦-૦ .
૨૦. „ હથુરણ—૩. ૧૨૪-૧-૧૧ વિગત નથી.
૨૧. „ હથોડા—૩. ૩૬૧-૨-૦ અવર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૬૧-૨-૦

વ્યારા મહાલ

૧. „ અંધારવાડી—વિગત નથી.
૨. „ કેળકુષ્ઠ—૩. ૨૫-૧૨-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૫-૧૨-૦
૩. „ કપુરા—૩. ૫૭૦-૧૩-૭ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ.
૫૬૫-૧૩-૭
૪. „ કમકવા—૩. ૨૭-૪-૫ „ „ કુલ રૂ. ૨૭-૪-૫
૫. „ કાનપુર—
૬. „ કાંજળુ—૩. ૩૮-૧૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૮-૧૦-૦
૭. „ ગડદ—૩. ૫૬-૧૩-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૫૬-૧૩-૧૧
૮. „ ડોલવાણુ—૧૨૬-૧-૯ „ „ કુલ રૂ. ૧૨૬-૧-૯
૯. „ રાવાડા—૩. ૧૦૪-૫-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૦૪-૫-૧૦
૧૦. „ ખુટાડીઆ—
૧૧. „ બેડગીત—૩. ૪૩-૧૦-૫ „ „ કુલ રૂ. ૪૩-૧૦-૫
૧૨. „ વાંસકુષ્ઠ—૩. ૭૯-૫-૦ „ „ કુલ રૂ. ૭૯-૫-૦
- વ્યારા મહિલા અને બાલ—૩. ૧૧૬૦-૦-૦ પોસ્ટ ઓફિસ કેશ
સર્ટિફિકેટમાં, કુલ રૂ. ૧૧૬૦-૦-૦

વ્યારા કર્યા—૩. ૭૭૩૦-૦-૦ પોસ્ટમાં, કુલ રૂ. ૭૭૩૦ ૦-૦

વાચનાલય

૧. „ ઉમરવાવ દર—૩. ૧૬-૧૪-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬-૧૪-૦
૨. „ „ નજીક—દર્શીકત મળી નથી.
૩. „ કાંકડવા—
૪. „ વડકુષ્ઠ—
૫. „ મગરકુષ્ઠ—
૬. „ પાટી—૩. ૨૫-૧-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૫-૧-૬

સોનગઢ મહાલ

૧. સા. પુ. સિંગપુર—રૂ. ૨૬-૦-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૬-૦-૩
૨. „ ડોસવાડા—રૂ. ૨૭-૩-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૭-૩-૧૦
૩. „ સોનગઢ—રૂ. ૩૩-૬-૧-૧૧ „ „ રૂ. ૩૦૧-૧૪-૧ પોસ્ટ ઓફિસ-માં, કુલ રૂ. ૩૬૦૮-૦-૦

મહેસાણા પ્રાંત

આતરસુખા મહાલ

૧. „ આંખવેલ—
૨. „ કનીપુર—રૂ. ૨૦૯-૮-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૦૯-૮-૧
૩. „ કાણીએલ—રૂ. ૩૪-૧૦-૧ „ „ ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૩૪-૩-૩
૪. „ દેવકરણુના મુવાડા—રૂ. ૫૮-૦-૩ „ „ કુલ રૂ. ૫૮-૦-૩
૫. „ બારીઆ—રૂ. ૯૦-૧૦-૮ „ „ કુલ રૂ. ૯૦-૧૦-૮
૬. „ વ્યાસવાસણા—રૂ. ૩૨૧-૦-૮ „ „ કુલ રૂ. ૩૨૧-૦-૮
૭. „ હીલોત—રૂ. ૧૩૯-૧૩-૯ „ „ ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૬૪-૧૩-૯
૮. „ ઉકરડીના મુવાડા—
૯. „ આતરસુખા કર્યા—રૂ. ૧૫૩-૧૫-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૧૦૦૦) અ. મ્યુ. ડીપેન્ડર, કુલ રૂ. ૧૧૫૩-૧૫-૬

૧. „ કમાલખંધવાસણા—રૂ. ૨૧-૧૧-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧-૧૧-૩
૨. „ ઝંડા—કુલ રૂ. ૫-૦-૦
૩. „ સંદેસર—રૂ. ૬-૧-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬-૧-૮
૪. „ ગરોડ—રૂ. ૧૫-૪-૫ „ „ કુલ રૂ. ૧૫-૪-૫
૫. „ વાધણપુર—
૬. „ શિહોરા—રૂ. ૮-૩-૧ „ „ કુલ રૂ. ૮-૩-૧
૭. „ ધડીઆ—રૂ. ૫-૬-૩ „ „ કુલ રૂ. ૫-૬-૩

કડી મહાલ

૧. „ અગોળ—રૂ. ૧૨૦-૯-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૦-૯-૦
૨. „ અળેસણુ—રૂ. ૧૯-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૯-૦-૦
૩. „ આદરજમેડા—રૂ. ૧૦૧-૯-૨ „ „ રૂ. ૨૬૮-૫-૧૧ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૬૮-૭-૧
૪. „ આદુંદરા—રૂ. ૪૯-૨-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૯-૨-૫
૫. „ આણુદપુરા—રૂ. ૫-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૫-૦-૦
૬. „ ઇદાડ—રૂ. ૩૨-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૨-૦-૦
૭. „ ઇરાણા—રૂ. ૩૨-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૨-૦-૦
૮. „ ઉંટવા—રૂ. ૨૯-૫-૯ „ „ કુલ રૂ. ૨૯-૫-૯

६. सा. पु. कल्याणपुरा—३. १००१-०-० रथावर भिन्नकत, ३. २५-०-० शेरभां, ३. १२-६-०
७-८ पु. स. स. भंडणभां, कुल ३. १२८६-७-८
१०. ,, कंड—३. ३०६-७-१. अरोडा भेन्डभां, कुल ३. ३०६-७-१०
११. ,, कलुअरी—३. ७२-२-२ पु. स. स. भंडणभां, ५०-०-० रथावर भिन्नकत,
कुल ३. ७२-२-०
१२. ,, करणसल्लु—३. ६४-१४-० ,, ,, कुल ३. ६४-१४-०
१३. ,, कान्वा—३. ४३-१५-६ ,, ,, कुल ३. ४३-१५-६
१४. ,, कुडाव—८८-१३-७ ,, ,, कुल ३. ८८-१३-७
१५. ,, कयल—३. ४०-१-१ ,, ,, कुल ३. ३१५-८-२
१६. ,, भावड—३. १२८-११-११ ,, ,, कुल ३. १२८-११-११
१७. ,, भोरननाहोडा—७५-६-११ ,, ,, कुल ३. ७५-६-११
१८. ,, गबोहरी—३. ३८-२-११ ,, ,, कुल ३. ३८-२-११
१९. ,, धुमासल्लु—३. २५-०-० शेरभां, १६५-१-५ अ वर्गनी सहकारी भंडणभां.
३. ३२-०-० अ वर्गनी सिवायनी सहकारी भंडणभां, कुल ३. २३४-८-६
२०. ,, अडासल्लु—३. १०-०-५ पु. स. स. भंडणभां, कुल ३. १०-०-५
२१. ,, आरोल—३. ६६-७-० ,, ,, कुल ३. ६६-७-०
२२. ,, आलासल्लु—३. १०-०-० ,, ,, कुल ३. १०-०-०
२३. ,, नसल्लपुर—३. १२६-१-१० ,, ,, कुल ३. १२६-१-१०
२४. ,, जुलासल्लु—३. १२५-०-० शेरभां, ३. १०४-१-११ क वर्गनी सहकारी
भंडणभां, कुल ३. २२६-१-११
२५. ,, डरल्लु—३. १२४-१२-२ पु. स. स. भंडणभां, ३. २५-०-० शेरभां,
कुल ३. १४६-१२-०
२६. ,, डांगरवा—३. २५-०-० शेरभां, ३. ४४१-१-११ ढ वर्गनी सहकारी भंडणभां,
३. ४६६-७-३
२७. ,, डोरीआ—३. १०-१-० पु. स. स. भंडणभां, कुल ३. १०-१-१०
२८. ,, थोण—३. ३६६-१२-७ ,, ,, २५-०-० शेरभां, कुल
३. ३६१-१२-७
२९. ,, देविसल्लु—३. ६२-७-५ पु. स. स. भंडणभां ३. २५-०-० शेरभां,
कुल ३. ११७-७-५
३०. ,, नानी कडी—३. १०-५-१ पु. स. स. भंडणभां, कुल ३. १०-५-१
३१. ,, नंदसल्लु—३. ६७-५-८ ,, ,, कुल ३. ६७-५-८
३२. ,, नगरासल्लु—३. ५-१३-० ,, ,, कुल ३. ५-१३-०
३३. ,, नूलेत्रा—३. ५-०-० ,, ,, कुल ३. ५-०-०
३४. ,, भोरीसल्लु—३. ५७-१४-६ ,, ,, कुल ३. ५७-१४-६
३५. ,, अटासल्लु—३. ३६-०-६ ,, ,, ३. २४-०-० रथावर भिन्नकत,
कुल ३. ३६-०-६

૩૬.	સા. પુ. બાલ્ડી(કુમારપુરા)—રૂ. ૭-૦-૦	પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૭-૦-૦
૩૭.	,, મણિપુર—રૂ. ૯૫-૦-૬	,, ,,	કુલ રૂ. ૯૫-૦-૬
૩૮.	,, માથાસળ—રૂ. ૨૧-૨-૦	,, ,,	કુલ રૂ. ૨૧-૨-૦
૩૯.	,, મોકાસળ—રૂ. ૨૩૪-૧૧-૫	,, ,,	કુલ રૂ. ૨૩૪-૧૧-૫
૪૦.	,, રાજપુર—રૂ. ૨૯૯૦-૦-૦	સ્થાવર મિલકત, રૂ. ૩૯૦-૮-૦ શેરમાં,	રૂ. ૭૧૦-૦-૯
	અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૧૦૦-૦-૯		
૪૧.	,, રંગપુરડા—રૂ. ૧૮-૦-૦	પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૧૮-૦-૦
૪૨.	,, રંગપુર—રૂ. ૬-૪-૧૦	,, ,,	કુલ રૂ. ૬-૪-૧૦
૪૩.	,, લુણાસળ—રૂ. ૧૩૮-૦-૦	,, ,,	કુલ રૂ. ૧૩૮-૦-૦
૪૪.	,, લહોર—નથી		
૪૫.	,, વડુ—રૂ. ૧૩૬-૧૨-૦	,, ,,	કુલ રૂ. ૧૩૬-૧૨-૦
૪૬.	,, વડાવી—રૂ. ૩૩-૦-૦	,, ,,	કુલ રૂ. ૩૩-૦-૦
૪૭.	,, વાઘરોડા—રૂ. ૬-૦-૦	,, ,,	કુલ રૂ. ૬-૦-૦
૪૮.	,, વામજ—રૂ. ૪૦૯-૫-૩	અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં,	કુલ રૂ. ૪૦૯-૫-૩
૪૯.	,, વીડન—રૂ. ૬૦-૧-૮	પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૬૦-૧-૮
૫૦.	,, શિયાપુરા—રૂ. ૧૦-૦-૦	,, ,,	કુલ રૂ. ૧૦-૦-૦
૫૧.	,, સરસાવ—રૂ. ૯૩-૭-૬	,, ,,	કુલ રૂ. ૯૩-૭-૬
૫૨.	,, સાદરા—રૂ. ૩૫-૮-૨	,, ,,	કુલ રૂ. ૩૫-૮-૨
૫૩.	,, સુરજ—રૂ. ૭૬-૯-૩	,, ,,	કુલ રૂ. ૭૬-૯-૩
૫૪.	,, સોદરડી—રૂ. ૨૫-૬-૦	,, ,,	કુલ રૂ. ૨૫-૬-૦
૫૫.	,, કડી કર્મો—રૂ. ૫૦-૦-૦	શેરમાં, રૂ. ૩૫૦૦-૦-૦	બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૩૫૫૦-૦-૦
૫૬.	,, અંબાવપુરા—રૂ. ૫-૨-૧૧	પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૫-૨-૧૧

કલોલ મહાલ

૧.	,, અલુવા—રૂ. ૪૮-૧-૨	પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૪૮-૧-૨
૨.	,, આદરજ મોટી—રૂ. ૫૭-૧૪-૬	,, ,,	કુલ રૂ. ૫૭-૧૪-૬
૩.	,, બોળા—રૂ. ૪૫-૪-૨	,, ,,	કુલ રૂ. ૪૫-૪-૨
૪.	,, ઇસંડ—રૂ. ૨૯૨-૧૦-૧	,, ,,	કુલ રૂ. ૨૯૨-૧૦-૧
૫.	,, ઉનાકિ—રૂ. ૧૧-૧૩-૭	,, ,,	રૂ. ૨૫૫-૪-૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૬૭-૧-૭
૬.	,, કોઠા—રૂ. ૧૩૩-૧૫-૫	,, ,,	કુલ રૂ. ૧૩૩-૧૫-૫
૭.	,, કુંડાસળ—રૂ. ૩૧૧-૧૦-૦	,, ,,	કુલ રૂ. ૩૧૧-૧૦-૦
૮.	,, કોલવડા—રૂ. ૨૦૬-૦-૧	પુ. સ. સ. મંડળમાં,	રૂ. ૧૪૭-૧૧-૯ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૫૩-૧૧-૧૭

૩૬. સા. પુ. બાલ્ડી(કુમારપુરા)—રૂ. ૭-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭-૦-૦
૩૭. „ મણિપુર—રૂ. ૯૫-૮-૬ „ „ કુલ રૂ. ૯૫-૦-૬
૩૮. „ માયાસુળ—રૂ. ૨૧-૨-૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૧-૨-૦
૩૯. „ મોકાસણ—રૂ. ૨૩૪-૧૧-૫ „ „ કુલ રૂ. ૨૩૪-૧૧-૫
૪૦. „ રાજપુર—રૂ. ૨૯૯૦-૦-૦ સ્થાવર મિલકત, રૂ. ૩૯૦-૮-૦ શેરામાં, રૂ. ૭૧૦-૦-૯
અવર્ગની સહકારી મંડળોમાં, કુલ રૂ. ૧૧૦૦-૦-૯
૪૧. „ રંગપુરડા—રૂ. ૧૮-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮-૦-૦
૪૨. „ રંગપુર—રૂ. ૬-૪-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૬-૪-૧૦
૪૩. „ લુણાસણ—રૂ. ૧૩૮-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૩૮-૦-૦
૪૪. „ લહોર—નથી
૪૫. „ વડુ—રૂ. ૧૩૬-૧૨-૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૩૬-૧૨-૦
૪૬. „ વડાવી—રૂ. ૩૩-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૩-૦-૦
૪૭. „ વાઘરોડા—રૂ. ૬-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૬-૦-૦
૪૮. „ વામજ—રૂ. ૪૦૯-૫-૩ અવર્ગની સહકારી મંડળોમાં, કુલ રૂ. ૪૦૯-૫-૩
૪૯. „ વીડજ—રૂ. ૬૦-૧-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૦-૧-૮
૫૦. „ શિયાપુરા—રૂ. ૧૦-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૦-૦-૦
૫૧. „ સરસાવ—રૂ. ૯૩-૭-૬ „ „ કુલ રૂ. ૯૩-૭-૬
૫૨. „ સાદરા—રૂ. ૩૫-૮-૨ „ „ કુલ રૂ. ૩૫-૮-૨
૫૩. „ સુરજ—રૂ. ૭૬-૯-૩ „ „ કુલ રૂ. ૭૬-૯-૩
૫૪. „ સોદરડી—રૂ. ૨૫-૬-૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૫-૬-૦
૫૫. „ કડી કરમો રૂ. ૫૦-૦-૦ શેરામાં, રૂ. ૩૫૦૦-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં,
કુલ રૂ. ૩૫૫૦-૦-૦
૨. „ અંબાવપુરા—રૂ. ૫-૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫-૨-૧૧

કલોલ મહાલ

૧. „ અલુવા—રૂ. ૪૮-૧-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૮-૧-૨
૨. „ આદરજ મોટી—રૂ. ૫૭-૧૪-૬ „ „ કુલ રૂ. ૫૭-૧૪-૬
૩. „ ઝોળા—રૂ. ૪૫-૪-૨ „ „ કુલ રૂ. ૪૫-૪-૨
૪. „ ધસંડ—રૂ. ૨૯૨-૧૦-૧ „ „ કુલ રૂ. ૨૯૨-૧૦-૧
૫. „ ઊનાલિ—રૂ. ૧૧-૧૩-૭ „ „ રૂ. ૨૫૫-૪-૦ બરોડા બેન્કમાં,
કુલ રૂ. ૨૬૭-૧-૭
૬. „ મોડા—રૂ. ૧૩૩-૧૫-૫ „ „ કુલ રૂ. ૧૩૩-૧૫-૫
૭. „ કુંડાસણ—રૂ. ૩૧૧-૧૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૧૧-૧૦-૦
૮. „ કોત્રવડા—રૂ. ૨૦૬-૦-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૪૭-૧૧-૯ અવર્ગની
સહકારી મંડળોમાં, કુલ રૂ. ૩૫૩-૧૧-૧૦

૯. સા. પુ. ખોરજ ડાબી—રૂ. ૯૮-૧૨-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૨૫) શેરમાં
કુલ રૂ. ૯૮-૧૨-૬
૧૦. „ છનાલ—રૂ. ૨૨૫-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં કુલ રૂ. ૨૨૫-૦-૦
૧૧. „ જામલા—રૂ. ૫૦-૦-૦ શેરમાં, ૩૬-૯-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬-૯-૫
૧૨. „ જાસપુર—રૂ. ૧૬૫-૧૪-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૫-૧૪-૩
૧૩. „ ટીટોડા—રૂ. ૨૫ ૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૨૬-૪-૮ + ૨૫-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં,
રૂ. ૫૦-૧૪-૫ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૭૨-૩-૧
૧૪. „ ડીચુઆ—રૂ. ૧૨૦-૮-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૦-૮-૯
૧૫. „ ધમાસણા—રૂ. ૫૦-૦-૦ + ૫૮-૬-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૪૫-૮-૪
બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૩૫૩-૧૪-૧૧
૧૬. „ ધાનજ—રૂ. ૧૨-૫-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ ૧૨-૫-૨
૧૭. „ નારદીપુર—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૨૭૨૮-૪-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં,
રૂ. ૨૪૦-૦-૦ પોસ્ટ ઓફિસમાં, કુલ રૂ. ૨૯૯૩-૪-૦
૧૮. „ પલસાણા—રૂ. ૧૪-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૪-૦-૦
૧૯. „ પલિયડ—રૂ. ૮૯૪-૬-૧૦ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ.
૨૭૩-૧૦-૨ પોસ્ટમાં, ૧૦૦૧-૦-૦ ખાનગી ધસમને ત્યાં, કુલ
રૂ. ૨૧૬૪-૪-૦
૨૦. „ પાનસર—રૂ. ૧૦૬-૯-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૦૦૦-૦-૦ શેરમાં, કુલ
રૂ. ૧૧૦૬-૯-૦
૨૧. „ પીપળજ—રૂ. ૭૮૭-૦-૦ „ „ રૂ. ૨૫)શેરમાં, કુલ રૂ. ૭૮૭-૦-૦
૨૨. „ બાલવા—રૂ. ૧૦૬-૧૫-૨ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં,
[કુલ રૂ. ૧૦૬-૧૫-૨
૨૩. „ બીજેશ્વરપુરા—રૂ. ૫-૯-૯ „ „ કુલ રૂ. ૫-૯-૯
૨૪. „ ભોરીસણા—રૂ. ૨૫-૧૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૫-૧૦-૦
૨૫. „ બાહોલ—રૂ. ૫૪-૧૫-૫ „ „ કુલ રૂ. ૫૪-૧૫-૫
૨૬. „ સુખારકપુર—રૂ. ૧૯-૩-૧૧ „ „ રૂ. ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૪૪-૩-૧૧
૨૭. „ મોખાસણ—રૂ. ૧૮-૦-૦ „ „ રૂ. ૨૯૧-૩-૦ અ વર્ગની સહ-
કારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૦૯-૩-૦
૨૮. „ રકનપુર—રૂ. ૧૩-૦-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩-૦-૬
૨૯. „ રાંચરડા—રૂ. ૩૩૩-૨-૬ „ „ કુલ રૂ. ૩૩૩-૨-૬
૩૦. „ રાંધેજ—રૂ. ૧૬૧-૬-૧૦ „ „ રૂ. ૭૪૦-૪-૯ અ વર્ગની સહ-
કારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૯૦૨-૧-૭
૩૧. „ રૂપાલ—રૂ. ૧૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૫૪૩-૪-૬ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં,
કુલ રૂ. ૬૬૮-૪-૬
૩૨. „ હીંબોદરા—રૂ. ૨૮૮-૩-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૮૮-૩-૦
૩૩. „ વડવરામી—રૂ. ૭૫-૫-૮ „ „ કુલ રૂ. ૭૫-૫-૮
૩૪. „ વડસર—રૂ. ૬૪-૯-૮ „ „ કુલ રૂ. ૬૪-૯-૮

૩૫. સા. પુ. વાવોલ—રૂ. ૫૬૮-૮-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૬૮-૮-૫
૩૬. „ વેડા—રૂ. ૧૧-૧૨-૪ „ „ રૂ. ૨૭૫-૦-૦ શેરમાં,
કુલ રૂ. ૨૮૬-૧૨-૪
૩૭. „ વાધોસણ—રૂ. ૬૩-૦-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૬૩-૦-૧૦
૩૮. „ વાસણા—રૂ. ૫૪-૦-૫ „ „ કુલ રૂ. ૫૪-૦-૫
૩૯. „ સમજ—રૂ. ૧૪૮-૮-૧૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૪૮-૮-૧૦
૪૦. „ સરહવ—રૂ. ૧૩૧૦-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩૧૦-૦-૦
૪૧. „ સાતેજ—રૂ. ૭૮-૧૦-૨ „ „ કુલ રૂ. ૭૮-૧૦-૨
૪૨. „ સેરયા—રૂ. ૪૧-૪-૭ રયાવર મિલકત, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૧૦૧-૦-૦
અ વર્ગની સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮૧૬-૦-૦
૪૩. „ સેરીસા—રૂ. ૪૮-૨-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૮-૨-૨
૪૪. „ સોળ—રૂ. ૨૨-૧૪-૪ „ „ રૂ. ૩૦૦-૦-૦ શેરમાં, કુલ
રૂ. ૩૨૩-૧૪-૪
૪૫. „ સોભાસણ—રૂ. ૭૬-૧૦-૯ „ „ કુલ રૂ. ૭૬-૧૦-૯
૪૬. „ કલોલ મહિલા—રૂ. ૩૫૦-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૩૫૦-૦-૦
૪૭. „ કલોલ કરબા—રૂ. ૧૧૦૦-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૧૦૦-૦-૦
૧. „ આઢાણા—રૂ. ૨૧-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧-૦-૦
૨. „ બોયણ રાહોડ—
૩. „ હાજીપુર—
૪. „ નાદરી—
૫. „ તારાપુર—રૂ. ૫-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫-૦-૦

ખેરાળુ મહાલ

૧. „ અબાવાડા—
૨. „ હિણાદ—રૂ. ૮૪-૮-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૮૪-૮-૧૦
૩. „ મઝાવા—રૂ. ૨૧-૧-૪ „ „ કુલ રૂ. ૨૧-૧-૪
૪. „ હિમતા—રૂ. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૧૫૦૦-૦-૦ પોસ્ટ ઓફિસમાં, કુલ રૂ. ૧૫૦૦-૦-૦
૫. „ હિદાઈ—રૂ. ૨૧૩-૨-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૧૬-૨-૮
૬. „ કમાલપુરા—રૂ. ૪૪-૧૪-૪ „ „ કુલ રૂ. ૪૪-૧૪-૪
૭. „ આડા—રૂ. ૨૧-૮-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧-૮-૫
૮. „ કરબદીઆ—રૂ. ૧૯૬-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૯૬-૦-૦
૯. „ કરસનપુરા—રૂ. ૬૦-૬-૪ „ „ કુલ રૂ. ૬૦-૬-૪
૧૦. „ હઠીપુર—રૂ. ૨૯-૧૦-૯ „ „ ૫૦) શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૯-૧૦-૯
૧૧. „ હેસીપા—રૂ. ૩૪-૭-૨ „ „ કુલ રૂ. ૩૪-૭-૨
૧૨. „ ચાણસોલ—રૂ. ૫૯-૧૪-૪ „ „ કુલ રૂ. ૫૯-૧૪-૪
૧૩. „ ત્રાંસવાડ—રૂ. ૮-૮-૭ „ „ કુલ રૂ. ૮-૮-૭

૧૪. સી. પુ. જાસ્કા—રૂ. ૩૦૫-૩-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૦૫-૩-૬
૧૫. „ ડભોડા—રૂ. ૧૨૬-૧૧-૫ „ „ કુલ રૂ. ૧૨૬-૧૧-૫
૧૬. „ ડભોડા—રૂ. ૪૨-૫-૬ „ „ કુલ રૂ. ૪૩-૫-૬
૧૭. „ થાંગણા—રૂ. ૫-૬-૬ „ „ કુલ રૂ. ૫-૬-૬
૧૮. „ બલાદ—રૂ. ૪૬-૨-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૪૬-૨-૧૦
૧૯. „ બહાદરપુર—રૂ. ૨૨-૧૦-૨ „ „ કુલ રૂ. ૨૨-૧૦-૨
૨૦. „ બાખીપુર—રૂ. ૩૬-૧૩-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૬-૧૩-૧૦
૨૧. „ મલેકપુર—રૂ. ૨૧-૪-૫ „ „ કુલ રૂ. ૨૧-૪-૫
૨૨. „ મંડાળી—રૂ. ૫૧-૧-૫ „ „ કુલ રૂ. ૫૧-૧-૫
૨૩. „ મોળાપુર—રૂ. ૧૧-૭-૮ „ „ કુલ રૂ. ૧૧-૭-૮
૨૪. „ રાજપુર—રૂ. ૪૮-૪-૫ „ „ કુલ રૂ. ૪૮-૪-૫
૨૫. „ રંગપુર—રૂ. ૪૫-૪-૮ „ „ કુલ રૂ. ૪૫-૪-૮
૨૬. „ લુણવા—રૂ. ૧૧૮-૮-૫ „ „ કુલ રૂ. ૧૧૮-૮-૫
૨૭. „ વિડોડા—રૂ. ૫૦-૪-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૫૦-૪-૧૧
૨૮. „ સખતપુર—રૂ. ૫૮-૬-૨ „ „ કુલ રૂ. ૫૮-૬-૨
૨૯. „ હસનપુર—રૂ. ૩૨-૨-૬ „ „ કુલ રૂ. ૩૨-૨-૬
૩૦. „ સીપેર—રૂ. ૨૦૩-૫-૫ „ „ કુલ રૂ. ૨૦૩-૫-૫
૩૧. „ સુઢીઆ—રૂ. ૪૦૭-૧૦-૧ „ „ કુલ રૂ. ૪૦૭-૧૦-૧
૩૨. „ શેખપુર—રૂ. ૩૬-૧૨-૬ „ „ કુલ રૂ. ૩૬-૧૨-૬
૩૩. „ શામાસણ—રૂ. ૬૬-૫-૬ „ „ કુલ રૂ. ૬૬-૫-૬
૩૪. „ હીરવાણી મોટી—રૂ. ૬૬-૧૪-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૪-૧૪-૧
૩૫. „ વડનગર મહિલા—રૂ. ૧૦૦-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૮૫૦૦-૦-૦ હિંદુસ્તાન સરકાર
લોન, રૂ. ૨૦૦-૦-૦ એડવાન્સ મીલના શેર, કુલ રૂ. ૮૮૦૦-૦
૩૬. „ વડનગર બાલ—રૂ. ૧૦૦-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૮૫૦૦-૦-૦ હિંદુસ્તાન સરકાર
લોન, ૨૦૦-૦-૦ એડવાન્સ મીલના શેર, કુ. રૂ. ૮૮૦૦-૦-૦
૩૭. „ મંદ્રોપુર—નથી.
૧. „ ખેરાળુ દરખો—રૂ. ૨૭૮૮-૬-૨ ખેરાળા બેન્કમાં, રૂ. ૧૬૨૦-૧૦-૫ પોસ્ટ
રૂ. ૩૩-૧૫-૩ મા. બ. પેટીમાં, કુલ રૂ. ૪૪૪૩-૨-૧૦
૧. „ વડનગર દરખો—રૂ. ૩૦૦ શેરમાં, રૂ. ૮૫૦૦ લોનમાં, કુલ રૂ. ૮૮૦૦-૦-૦
૨. „ ગોરીસણા—નથી.
૩. „ પાનહા—રૂ. ૨૭-૪-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૭-૪-૪

.. ચાણુરમા મહાલ

૧. „ અંબાલા—રૂ. ૪૩-૧-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૩-૧-૪
૨. „ આદીવાલી—રૂ. ૫૪-૧૨-૪ „ „ કુલ રૂ. ૫૪-૧૨-૪
૩. „ ધરત્રામપુર—રૂ. ૬૩-૧૪-૭ „ „ કુલ રૂ. ૬૩-૧૪-૭

૪. સા. પુ. કનોડા—રૂ. ૧૯૧-૯-૨	„	રૂ. ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૬૧-૭-૨
૫. „ કંબોઈ—રૂ. ૧૭૦-૧૧-૧૦	„	રૂ. ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૭૦-૧૧-૧૦
૬. „ કારોડા—રૂ. ૫-૧-૮	„	કુલ રૂ. ૫-૧-૮
૭. „ કાલરી—રૂ. ૧૩૩-૧૩-૭	„	કુલ રૂ. ૧૩૩-૧૩-૭
૮. „ ખાંભેલ—રૂ. ૩૦-૦-૦	„	કુલ રૂ. ૩૦-૦-૦
૯. „ કેશણી—રૂ. ૪૯-૪-૩	„	કુલ રૂ. ૪૯-૪-૩
૧૦. „ ખેરસમ—રૂ. ૩૯-૧૦-૨	„	રૂ. ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૩૯-૧૦-૨
૧૧. „ ગંગેટ—રૂ. ૪૬-૫-૧૦	„	કુલ રૂ. ૪૬-૫-૧૦
૧૨. „ ગાંધુ—રૂ. ૮૬-૧૪-૧	„	કુલ રૂ. ૮૬-૧૪-૧
૧૩. „ ગેલીઆવાસણા—રૂ. ૩૬-૧૫-૯	„	કુલ રૂ. ૩૬-૧૫-૯
૧૪. „ ગોખરવા—રૂ. ૭૦-૧૩-૪	„	કુલ રૂ. ૭૦-૧૩-૪
૧૫. „ ગોરાદ—રૂ. ૧૭૪-૩-૫, બરોડા બેન્કમાં	કુલ રૂ. ૧૭૪-૩-૫	
૧૬. „ ચવેલી—રૂ. ૭૨-૧૦-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૭૨-૧૦-૪	
૧૭. „ ચડાસણા—રૂ. ૮૨-૧૫-૧૦	„	કુલ રૂ. ૮૨-૧૫-૧૦
૧૮. „ છમીછા—		
૧૯. „ જસલપુર—રૂ. ૩૧-૧૪-૧૦	„	કુલ રૂ. ૩૧-૧૪-૧૦
૨૦. „ જાખાના—રૂ. ૨૨૮-૮-૪ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૨૫) શેરમાં,	કુલ રૂ. ૨૨૮-૮-૪	
૨૧. „ જીતોડા—રૂ. ૧૩૬-૨-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૧૩૬-૨-૧૦.	
૨૨. „ જોતપુર—રૂ. ૮૬-૧૧-૩	„	કુલ રૂ. ૮૬-૧૧-૩
૨૩. „ ટાકોડી—રૂ. ૨૫-૦-૦	„	કુલ રૂ. ૨૫-૦-૦
૨૪. „ દાંતકોડી—રૂ. ૪૦-૭-૫	„	કુલ રૂ. ૪૦-૭-૫
૨૫. „ ડોડીવાડા—રૂ. ૭૧-૧૩-૩	„	કુલ રૂ. ૭૧-૧૩-૩
૨૬. „ દાણોદરડા—રૂ. ૬૮-૧૧-૨	„	કુલ રૂ. ૬૮-૧૧-૨
૨૭. „ ધરમોડા—રૂ. ૫૨-૫-૮	„	રૂ. ૨૦-૫-૪ ખાનગી ઇસમને
ત્યાં, કુલ રૂ. ૭૨-૧૧-૦		
૨૮. „ પતાસર—રૂ. ૩૪૨-૧૫-૧૦	„	કુલ રૂ. ૩૪૨-૧૫-૧૦
૨૯. „ ધાણોધરડા—રૂ. ૩૭-૧૩-૦	„	કુલ રૂ. ૩૭-૧૩-૦
૩૦. „ પીપળ—રૂ. ૧૬૦-૫-૬	„	કુલ રૂ. ૧૬૦-૫-૬
૩૧. „ પિંહારપુરા—રૂ. ૫૭-૧-૧૦	„	કુલ રૂ. ૫૭-૧-૧૦
૩૨. „ શીયાલ—રૂ. ૩૫-૧૪-૧૧	„	કુલ રૂ. ૩૫-૧૪-૧૧
૩૩. „ અરિયક—રૂ. ૨૦-૫-૩	„	કુલ રૂ. ૨૦-૫-૩
૩૪. „ બાલ્મજીવાડા—રૂ. ૧૫૦-૦-૭	„	કુલ રૂ. ૧૫૦-૦-૭
૩૫. „ બદ્દયરાજ—રૂ. ૨૪૮-૧૧-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૦૦) ગવર્નમેન્ટ લોનમાં	કુલ રૂ. ૪૪૦-૧૧-૩	
૩૬. „ ભાટસર—રૂ. ૩૨-૯-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૩૨-૯-૬	
૩૭. „ મણીઆરી—રૂ. ૧૦૨-૬-૧૦	„	કુલ રૂ. ૧૦૨-૬-૦

૩૮. સા. પુ. મીઠી ધરવા—રૂ. ૩૯-૧૦-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૩૯-૧૦-૧૧
૩૯. „ મીઠી ધારીએલ—રૂ. ૪૦-૧૧-૧ „ „ કુલ રૂ. ૪૦-૧૧-૧
૪૦. „ મુઢેરા—રૂ. ૨૦૭-૧૩-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૦૭-૧૩-૧૦
૪૧. „ મેરવાડા—રૂ. ૧૦૦-૩-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૧૦૦-૩-૧૧
૪૨. „ મોટપ—રૂ. ૧૭૧-૩-૮ „ „ કુલ રૂ. ૧૭૧-૩-૮
૪૩. „ રણેલા રૂ. ૩૬-૮-૬ „ „ કુલ રૂ. ૩૬-૦-૬
૪૪. „ રૂપપુર—રૂ. ૪૬-૨-૪ „ „ કુલ રૂ. ૪૬-૨-૪
૪૫. „ ધીણોળ—રૂ. ૨૦૦૪-૬-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ર૫) શેરમાં ૨૫૦ લે. મો. મેં.ના શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૨૭૯-૬-૭
૪૬. „ લણુવા—રૂ. ૨૭૫-૧૧-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૭૫-૧૧-૪
૪૭. „ વડાવલી—રૂ. ૨૨૩-૧૩-૪ „ „ રૂ. ૨૫)શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૨૩-૧૩-૪
૪૮. „ વસાઈ—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, ૩૪૮-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૩૪૮-૦-૦
૪૯. „ વીરતા—રૂ. ૧૪૭-૧૪-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૪૭-૧૪-૧૧
૫૦. „ વેણુપુર—રૂ. ૭૪-૧૪-૫ „ „ કુલ રૂ. ૭૪-૧૪-૫
૫૧. „ સફુથલા—રૂ. ૧૮-૬-૬ „ „ કુલ રૂ. ૧૮-૬-૬
૫૨. „ સંખમપુર—રૂ. ૧૩૪-૪-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૩૪-૪-૧૦
૫૩. „ સરસાવ—રૂ. ૫-૧-૩ „ „ કુલ રૂ. ૫-૧-૩
૫૪. „ સેત્રાવી—રૂ. ૧૨૬-૧૨-૪ „ „ કુલ રૂ. ૧૨૬-૧૨-૪
૫૫. „ સુણસર—
૫૬. „ ચાણુરમા કરમે—રૂ. ૫૦-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૨૫૦-૦-૦ પોસ્ટમાં, રૂ. ૨૫૦૦-૦-૦ લેન્ડ મોટીંગેન્ડ બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૮૦૦-૦-૦

દહેગામ મહાલ

૧. „ ધસનપુર મોટા—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૩૪૭-૬-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૩૯-૯-૧૦ જરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૧૪૨-૮-૩ અવર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૧૪૫-૧૧-૯
૨. „ ઉદણુ—રૂ. ૩૨-૬-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૨-૬-૧૦
૩. „ કલવાડા—રૂ. ૯૭-૧૪-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૯૭-૧૪-૧૧
૪. „ કરોલી—રૂ. ૨૬૯-૧૨-૯ „ „ કુલ રૂ. ૨૬૯-૧૨-૯
૫. „ ગલુદણુ—રૂ. ૫૯-૧૨-૫ „ „ કુલ રૂ. ૫૯-૧૨-૫
૬. „ ચીલોડા—રૂ. ૮૬-૧૫-૯ „ „ કુલ રૂ. ૮૬-૧૫-૯
૭. „ ચંદ્રાણુ—રૂ. ૪૮-૧૨-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૪૮-૧૨-૧૧
૮. „ ધમીળ—રૂ. ૧૭૩-૨-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૭૩-૨-૧૦
૯. „ છાત્રા—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૨૨૭-૦-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૦૪૬-૧૫-૧૧ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, રૂ. ૧૬૪-૩-૯ ખાનગી ધસનમે ત્યાંથી ઉપાડી લીધા છે, કુલ રૂ. ૧૪૬૩-૩-૧૧

૧૦. સા. પુ. મોટા જલુદરા—રૂ. ૫૨-૦-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૨-૦-૫
૧૧. ,, ઝીંડવા—રૂ. ૭૭-૩-૬ ,, ,, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૭૭-૩-૬
૧૨. ,, ધનીઓલ—રૂ. ૬-૧૨-૧ ,, ,, કુલ રૂ. ૬-૧૨-૧
૧૩. ,, ધારીસણી—રૂ. ૯૫-૧૨-૫ ,, ,, કુલ રૂ. ૯૫-૧૨-૫
૧૪. ,, નાંદોલ—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૩૬૧-૧-૧ પુ.સ.સ.મંડળમાં, રૂ. ૧૮૩૩-૧-૪, રૂ. ૨૭૮-૧૦-૩ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૨૭૭-૧૪-૨ પોસ્ટ ઓફિસમાં, કુલ રૂ. ૨૪૪૩-૧૦-૯
૧૫. ,, પાટનાકુવા—રૂ. ૮૦-૧૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૦-૧૨-૧૧
૧૬. ,, પરાંતીઆ—રૂ. ૯૫-૧૦-૧૦ ,, ,, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં કુલ રૂ. ૯૫ ૧૦-૧૦
૧૭. ,, બહીએલ—રૂ. ૫૬૬-૨-૧૦ ,, ,, કુલ રૂ. ૫૬૬-૨-૧૦
૧૮. ,, બાવડા—રૂ. ૧૧૮-૧૩-૧૧ ,, ,, કુલ રૂ. ૧૧૮-૧૩-૧૧
૧૯. ,, મગોડી—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૫૬૩-૧૨-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૫૬૩-૧૨-૦
૨૦. ,, સોનારડા—રૂ. ૪૭-૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૭-૨-૧૧
૨૧. ,, મહુદરા—રૂ. ૪૨-૫-૦ ,, ,, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, ૨૫-૦-૦ મહુદરા સહકારી મંડળી(ફડયા)માં, કુલ રૂ. ૯૧-૨-૩
૨૨. ,, સાંપા—રૂ. ૪૧-૫-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૧-૫-૪
૨૩. ,, વાસણા રોડોડ—રૂ. ૩૧-૩-૧૧ ,, ,, કુલ રૂ. ૩૧-૩-૧૧
૨૪. ,, હાથીજળુ—રૂ. ૧૦૫-૪-૫ ,, ,, રૂ. ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૦૫-૪-૫
૨૫. ,, હાલીસા—રૂ. ૧૪૮-૧૧-૧ ,, ,, કુલ રૂ. ૧૪૮-૧૧-૧
૨૬. ,, લવારપુર—રૂ. ૮-૦-૦ ,, ,, કુલ રૂ. ૮-૦-૦
૨૭. ,, દહેગામ કરબો—રૂ. ૫૦-૦-૦ પુ. મં.ના શેરમાં, રૂ. ૧૫૬૭-૮-૯ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૧૪૬૮-૩-૯ પોસ્ટમાં, કુલ રૂ. ૩૦૮૫-૧૨-૬
૧. ,, આલમપુર—રૂ. ૧૦-૪-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦-૪-૮
૨. ,, નાના જલુદરા—
૩. ,, પદલાના મઠ—
૪. ,, વાસણા રોડોડ—રૂ. ૩૧-૯-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૩૧-૯-૨
૫. ,, સલાટપુર—
૬. ,, સીહોલી મોટી—રૂ. ૧૦-૩-૬ ,, ,, કુલ રૂ. ૧૦-૩-૬
૭. ,, વડવાસા—
૮. ,, જખોરા—
૯. પાલજ—રૂ. ૭-૨-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭-૨-૭

પાટણ મહાલ

૧. ,, કંથરાવી—૧૮૮-૫-૦ મહેસાણા ગ્રાંત સહકારી બેન્ક લિ. માં, કુલ રૂ. ૧૮૮-૫ ૦

૨. સા. પુ. અધાર—૩. ૩૬-૫-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬-૫-૪
૩. „ આંખાપુર—૩. ૬૦-૧૩-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૦-૧૩-૮
૪. „ કમલીવાડા—૩. ૬૪-૮-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૬૪-૮-૦
૫. „ કાંસા—૩. ૪૫-૨-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૫-૨-૯
૬. „ કણી—૩. ૪૫-૧૨-૭ „ „ કુલ રૂ. ૪૫-૧૨-૭
૭. „ કોંબુવા—૩. ૧૭-૧-૨ „ „ કુલ રૂ. ૧૭-૧-૨
૮. „ કુણુધેર—૩. ૧૨૨૩-૧૫-૪ „ „ ૫૦૦૦) બરોડા બેન્કમાં,
કુલ રૂ. ૬૨૨૩-૧૫-૪
૯. „ ખારીવાવડી—૩. ૨૨-૯-૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૨-૯-૦
૧૦. „ ખમીઆણા—૩. ૫૪-૩-૬ „ „ કુલ રૂ. ૫૪-૩-૬
૧૧. „ ચંદ્રમણી—૩. ૩૧-૬-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૧-૬-૧૦
૧૨. „ ચાંપ—૩. ૩૧-૪-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૧-૪-૧૦
૧૩. „ જંગરાલ—૩. ૨૯૪-૮-૯ „ „ કુલ રૂ. ૨૯૪-૮-૯
૧૪. „ ડાભડી—૩. ૨૦-૧૫-૧૦ „ „ રૂ. ૪૩-૮-૦ અ વર્ગની
સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૬૪-૭-૧૦
૧૫. „ નવાપુરા—૩. ૭૦-૬-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૦-૬-૬
૧૬. „ દુધારામપુરા—૩. ૪૭-૨-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૪૭-૨-૧૦
૧૭. „ ધારણોજ—૩. ૨૦-૧૫-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૦-૧૫-૧૦
૧૮. „ બાત્રીસણા—૩. ૫૯-૧૨-૦ મકાન દુરસ્તી ફંડમાં, રૂ. ૨૫) શેરમાં, ૧૩૦૦-૦-૦
અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૩૫૯-૧૨-૦
૧૯. „ પળા—૩. ૧૦૯-૪-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૦૯-૪-૦
૨૦. „ મણુદ—૩. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૪૧૩-૫-૨ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૨૫૨-૯-૪ પોસ્ટ
ઓફીસમાં, કુલ રૂ. ૬૬૫-૧૪-૬+૨૫
૨૧. „ બોસણુ—૩. ૩૨-૪-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૨-૪-૧
૨૨. „ માતપુર—૨૫-૦-૦ શેરમાં, ૨૭૨-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં,
કુલ રૂ. ૨૯૭-૦-૦
૨૩. „ બીલવણુ—૧૫-૧૧-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫-૧૧-૧૧
૨૪. „ મીઠીવાવડી—૩. ૭૧-૧૬-૨ „ „ કુલ રૂ. ૭૧-૧૧-૨
૨૫. „ માડાની—૩. ૧૯-૧૦-૦ „ „ રૂ. ૨૬-૦-૦ અ વર્ગની સહ-
કારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૫-૧૦-૦
૨૬. „ રણુજી—૩. ૧૧૪-૧૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ.
૧૨૪૯-૬-૯ પોસ્ટ ઓફીસમાં, કુલ રૂ. ૧૩૮૮-૧૨-૦
૨૭. „ મેસર—૩. ૩૦-૮-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૦-૮-૦
૨૮. „ રવાવી રૂ. ૪૧૫-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૪૧૫-૦-૦
૨૯. „ વીસલવાસણા—૩. ૪૫-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૫-૦-૦

- ૩૦.-સા. પુ. વાગડોદ—રૂ. ૧૦-૭-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૪-૪-૧ બરોડા બેન્કમાં,
કુલ રૂ. ૩૪-૧૧-૧૦
૩૧. „ સમોડા—રૂ. ૩૯-૧૪-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૯-૧૪-૬
૩૨. „ સંખારી—
૩૩. „ સરિયદ—રૂ. ૩૬-૬-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬-૬-૧૧
૩૪. „ સંડેર—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૨૦૨૨-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં,
કુલ રૂ. ૨૦૪૭-૦-૦
૩૫. „ સરવા—રૂ. ૨૪-૧-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૪-૧-૯
૩૬. „ પાટણ મહિલા—રૂ. ૨૪-૫-૫ બરોડા બેન્કમાં, રૂ. ૧૨૭૩-૧૨-૦ પોસ્ટલ ફેશ
સર્ટિફિકેટમાં, કુલ રૂ. ૧૨૫૮-૧-૫
૩૭. „ પાટણ બાલ—રૂ. ૧૬૫-૧૩-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૫-૧૩-૧૧
૩૮. „ ડેર—રૂ. ૨૫) પાટણ મહાલ પુ. મં. પાસે, કુલ રૂ. ૨૫)

મહેસાણા મહાલ

૧. „ અમોડા—રૂ. ૮૬-૮-૫ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૮૬-૮-૫
૨. „ અંબાસણ—રૂ. ૨૧૨-૧-૫
૩. „ અંબલિયાસણ (ભાલકિયા)—રૂ. ૧૭૦-૧૫-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ
રૂ. ૧૭૦-૧૫-૭
૪. „ આખજ—રૂ. ૧૧૫-૧૫-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં રૂ. ૨૫) શેરમાં, કુલ
રૂ. ૧૧૫-૧૫-૧૦
૫. „ આયાપુરા—રૂ. ૪૭-૧૨-૯ „ „ કુલ રૂ. ૪૭-૧૨-૯
૬. „ ખારા—
૭. „ ખેરવા—રૂ. ૧૪૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૮૦૦-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં,
કુલ રૂ. ૯૪૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૯૪૫-૦-૦
૮. „ ધડા—રૂ. ૫૮-૭-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૮-૭-૧
૯. „ છડીઆરડા—રૂ. ૨૫-૦-૦ કુલ રૂ. ૬૨૭-૫-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં,
કુલ રૂ. ૬૨૭-૫-૦
૧૦. „ જગુદણ—રૂ. ૨૧૪-૦-૭ પોસ્ટ ઓફિસમાં, ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૧૪-૦-૭
૧૧. „ જોરણગ—રૂ. ૧૭૮-૦-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭૮-૦-૪
૧૨. „ દેલા—કુલ રૂ. ૪૮-૭-૪
૧૩. „ દેવરાસણ—રૂ. ૧૩-૪-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩-૪-૮
૧૪. „ પદારીઆ—૧૦૫-૦-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૫-૦-૯
૧૫. „ પાંચોટ—રૂ. ૨૫) શેરમાં, ૬૩૫-૧-૧૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ
રૂ. ૬૩૫-૧-૧૦
૧૬. „ પાલોદર—રૂ. ૧૦૬-૨-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૬-૨-૧૦

૧૭. સો. પુ. પીલુદરા—રૂ. ૩૨૫) શેરમાં, રૂ. ૭૫૫-૦-૦+૧૨૫-૦-૦ ખેડુત સહકારી બેન્ક મહેસાણામાં, કુલ રૂ. ૮૮૦-૦-૦
૧૮. „ બોલોલ—રૂ. ૨૫) શેરમાં, ૬-૯-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૪૪૨-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૪૭૩-૯-૦
૧૯. „ બામોસણા—૧૪૯-૪-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૪૯-૪-૧૧
૨૦. „ જુદાપાલડી—રૂ. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૧૮૩-૧૫-૮ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૮૩-૧૫-૮
૨૧. „ બોરીઆવી—૨૦૬-૧૦-૧ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૦૬-૧૦-૧
૨૨. „ બેંસાણા—
૨૩. „ માંકજીવ—રૂ. ૫૭-૦-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૭-૩-૧ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૬૪-૭-૬
૨૪. „ મીઠા—
૨૫. „ મુલસણુ—૯૦-૪-૧ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૯૦-૪-૧
૨૬. „ મેઉ—૧૨૩-૧૧-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૩-૧૧-૧
૨૭. „ મેવડ—રૂ. ૩૫-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૩૫-૦-૦
૨૮. „ મોટીદાઉ—
૨૯. „ રૂપાલ હરિપુરા—
૩૦. „ લાખવડ—રૂ. ૭૦-૩-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૦-૩-૪
૩૧. „ લાંધજીવ—રૂ. ૧૬-૧૪-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૭૧-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૧૮૨૦-૧૦-૪ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, રૂ. ૮-૧-૬ પોસ્ટ ઓફિસમાં, કુલ રૂ. ૧૬૨૬-૧૦-૫
૩૨. „ લીંચ—રૂ. ૧૮૮-૭-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮૮-૭-૦
૩૩. „ વડરમા—રૂ. ૧૪૪-૧૨-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૧૪૪-૧૨-૧૧
૪૪. „ સાલડી—રૂ. ૧૬૪-૧-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૬૪-૧-૧૦
૩૫. „ સાંગણુપુર—રૂ. ૧૧-૧-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧-૧-૩
૩૬. „ હાડવી—રૂ. ૫૮-૪-૪ „ „ કુલ રૂ. ૫૮-૪-૪
૩૭. „ ચરાડુ—રૂ. ૪૨-૨-૧ „ „ કુલ રૂ. ૪૨-૨-૧
૩૮. „ સીડોસણા—રૂ. ૩૪-૯-૧૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૪-૯-૧૦
૧. „ આંબલિયાસણુ—રૂ. ૨૮-૧-૫ „ „ કુલ રૂ. ૨૮-૧-૫
૨. „ ખદલપુર—રૂ. ૭-૮-૦ „ „ કુલ રૂ. ૭-૮-૦
૩. „ ધાંધુસણુ—રૂ. ૨૦-૮-૧ „ „ કુલ રૂ. ૨૦-૮-૧
૪. „ ભાસરિયા—રૂ. ૨૧-૦-૦ મહેસાણા શિ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૧-૦-૦
૫. „ મહેસાણા કચ્છા—રૂ. ૧૨૭૧૧-૦-૦ પોસ્ટ ઓફિસમાં, કુલ રૂ. ૧૨૭૭૧-૮-૦

વિજાપુર મહાલ

૧. „ આગસોડ—રૂ. ૧૪૧૬-૬-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૪૧૬-૬-૧૧

૩. સા. પ્ર. આમોલ—૨. ૫૩૮-૧૧-૫ પ્ર. રા. રા. મંડળમાં, કક્ષા ર. ૫૩૮-૧૧-૫
૪. " ઉપખલ—૨. ૬૦-૧૧-૨ " " કક્ષા ર. ૬૦-૧૧-૨
૪. " કુકરવાડા—૨. ૧૪૩૧-૧૧-૨ પોરબામાં સર્વિશિષ્ટ તમા સો. મેન્કમાં રેડિસા. ડિ.
શેરમાં ર. ૨૫), કક્ષા ર. ૧૪૩૧-૧૧-૨
૫. " અંબોડ—૨. ૧૬-૧૧-૧ પ્ર. રા. રા. મંડળમાં, કક્ષા ર. ૧૬-૧૧-૧
૬. " ડાલવાડા—૨. ૧૭-૧૩-૨ " " કક્ષા ર. ૨૫) શેરમાં,
ર. ૭૦-૮-૦ આનગી ડાલવાડે ત્યાં, કક્ષા ર. ૭૦-૮-૦
૭. " ડેલીરાણા—૨. ૪૪-૭-૫ પ્ર. રા. રા. મંડળમાં, કક્ષા ર. ૪૪-૭-૫
૮. " ખરણા—૨. ૧૧૦-૫-૮ " " કક્ષા ર. ૧૧૦-૫-૮
૯. " અણીશા—૨. ૪૦-૧-૬ " " કક્ષા ર. ૪૦-૧-૬
૧૦. " ખરોડ—૨. ૨૫-૪-૬ " " ડા મંડળી રાજકોટી મંડળમાં,
ર. ૪૭૦-૦-૦ પોરબામાં, શેરમાં ર. ૨૫-૦-૦ કક્ષા ર. ૫૨૦-૪-૬
૧૧. " ગળાડા—૨. ૧૧૩૪-૧૦-૧૭ પ્ર. રા. રા. મંડળમાં, કક્ષા ર. ૧૧૩૪-૧૦-૧૭
૧૨. " ગેરીતા—૨. ૧૦૩-૮-૪ " " ર. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કક્ષા ર.
૧૦૩-૮-૪
૧૩. " જોઝારીઆ—૨. ૧૧૭-૫-૧૦ " " ર. ૨૫) શેરમાં, ર. ૭૫૦-૦-૦
મ. લેન્ડ પોર્ટલેન્ડ મેન્કમાં, ર. ૭૫૦-૦-૦ પોરબામાં, કક્ષા
ર. ૧૧૧૭-૫-૧૦
૧૪. " ગાડારાણા—૨. ૭૩-૧-૪ પ્ર. રા. રા. મંડળમાં, કક્ષા ર. ૭૩-૧-૪
૧૫. " ગારોડા—૨. ૬૦૦-૦-૦ રમાગર વિલકા, ર. ૨૮૭-૧-૧ મારોડા મેન્કમાં, કક્ષા
ર. ૨૮૭-૧-૧
૧૬. " જોપુર—૨. ૫૦-૧૪-૬ ખરોડા મેન્કમાં, કક્ષા ર. ૫૦-૧૪-૬
૧૭. " જાંનાલ—૨. ૨૪૨-૨-૨ પ્ર. રા. રા. મંડળમાં, ર. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કક્ષા ર.
૨૪૨-૨-૨
૧૮. " દીંડોલજી—૨. ૩-૨-૧ " " કક્ષા ર. ૫૧૨-૦-૦ (૧)
૧૯. " ડાળલા—૨. ૨૦૪-૧૦-૧૧ " " કક્ષા ર. ૨૦૪-૧૦-૧૧
૨૦. " તાતોરાણી—૨. ૩૩-૧૨-૬ " " કક્ષા ર. ૩૩-૧૨-૬
૨૧. " હાવાડાડીઆ—૨. ૩૮૭-૮-૩ " " કક્ષા ર. ૩૮૭-૮-૩
૨૨. " હેવાડા—૨. ૧૩૩-૪-૧ " " કક્ષા ર. ૧૩૩-૪-૧
૨૩. " હેલાવાડા—૨. ૮૪-૧૧-૧ " " કક્ષા ર. ૮૪-૧૧-૧
૨૪. " પકુરવા—૨. ૩૮-૦-૧ " " કક્ષા ર. ૩૮-૦-૧
૨૫. " પાગોમ—૨. ૧૭૪-૧૫-૧ " " કક્ષા ર. ૧૭૪-૧૫-૧
૨૬. " પારશા—૨. ૧૩-૧૩-૭ " " કક્ષા ર. ૧૩-૧૩-૭
૨૭. " પીલાવાળી—૨. ૧૧૧-૧૦-૭ " " ર. ૧૫૨૫-૮-૦ શેરમાં,
ર. ૧૧૪૧-૧૦-૭
૨૮. " પુલારી—૨. ૨૦૨-૧૩-૨ " " કક્ષા ર. ૨૦૨-૧૩-૨

૨૯. સા. પુ. પેદામલી—૩. ૭૫-૧૦-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૫-૧૦-૮
૩૦. „ ફેડા નવા—૩. ૭૧-૫-૭ „ „ કુલ રૂ. ૭૧-૫-૭
૩૧. „ ફલુ—૩. ૭૫-૧૦-૧ „ „ કુલ રૂ. ૭૫-૧૦-૧
૩૨. „ બામથુવા—૩. ૧૦૮-૨-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૧૦૮-૨-૧૧
૩૩. „ બીલિયા—૩. ૧૧૬-૧૨-૭ „ „ કુલ રૂ. ૧૧૬-૧૨-૭
૩૪. „ બીલોદરા—૩. ૫૪-૬-૩ „ „ રૂ. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૨૧૪-૪-૦
 ખાનગી ધસમને ત્યાં; રૂ. ૧૧૦૦) મહેસાણા પ્રાંત સહકારી બેંક
 લિ.માં મુદતબંધી થાપણ કુલ રૂ. ૧૩૯૩-૧૩-૩
૩૫. „ બાવસોર—૩. ૧૬-૧૩-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૫૦-૦-૦ શેરમાં, કુલ
 રૂ. ૬૯-૧૩-૧૧
૩૬. „ બોર—૩. ૧૬-૧-૨ „ „ કુલ રૂ. ૧૬-૧-૨
૩૭. „ મહાદેવપુરા—૩. ૪૨-૧૨-૦ „ „ કુલ રૂ. ૪૨-૧૨-૦
૩૮. „ મહુડી—૩. ૪૨-૪-૩ „ „ કુલ રૂ. ૪૨-૪-૩
૩૯. „ માણેકપુર—૩. ૩૬૬-૧૫-૧૧ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં,
 કુલ રૂ. ૩૬૬-૧૫-૧૧
૪૦. „ માઠી—૩. ૩૩-૧૧-૩ „ „ કુલ રૂ. ૩૩-૧૧-૩
૪૧. „ માલોસણ—૩. ૧૭૩-૩-૮ „ „ કુલ રૂ. ૧૭૩-૩-૮
૪૨. „ મોરવાડ—૩. ૩૫-૭-૬ „ „ કુલ રૂ. ૩૫-૭-૬
૪૩. „ રણાસણ—૩. ૧૩૧-૧૦-૪ „ „ કુલ રૂ. ૧૩૧-૧૦-૪
૪૪. „ રણમીપુર—૩. ૫૧-૩-૬ „ „ કુલ રૂ. ૫૧-૩-૬
૪૫. „ રીઢોલ—૩. ૧૭૨-૧૩-૮ „ „ કુલ રૂ. ૧૭૨-૧૩-૮
૪૬. „ લાકરોડા—૩. ૩૪-૧૧-૩ „ „ કુલ રૂ. ૩૪-૧૧-૩
૪૭. „ લોદ્રા—૩. ૫૦૫-૧૦-૬ „ „ રૂ. ૧૫૦-૦-૦ પુ. સ. સ.
 મંડળના તથા રૂ. ૨૫૦-૦-૦ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંકના શેર, ૧૬-૧-૨
 પોસ્ટમાં, કુલ રૂ. ૯૨૧-૧૧-૮
૪૮. „ વડાસણ—૩. ૯૬-૩-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ
 રૂ. ૯૬-૩-૧૦
૪૯. „ વસાઇ—૩. ૫૦-૩-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫) પુ. સ. સ. મંડળના
 તથા રૂ. ૭૫૦) લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંકના શેરમાં, કુલ રૂ. ૯૨૫-૩-૬
૫૦. „ વિહાર—૩. ૬૨-૩-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૩૭૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૪૩૭-૩-૦
૫૧. „ વેડા—૩. ૧૬૪-૧૪-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૧૬૪-૧૪-૬
૫૨. „ સમૌ—૩. ૮૩-૧૩-૪ „ „ કુલ રૂ. ૮૩-૧૩-૪
૫૩. „ સરદારપુર—૩. ૩૮-૧૫-૬ „ „ કુલ રૂ. ૩૮-૧૫-૬
૫૪. „ સંઘપુર નવા—૩. ૭૧-૧૪-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૭૧-૧૪-૧૧
૫૫. „ સુદરપુર—૩. ૫૧-૪૧-૧ „ „ કુલ રૂ. ૫૧-૪-૧૧
૫૬. „ સોખગા—૩. ૧૦૯-૧૦-૭ „ „ કુલ રૂ. ૧૦૯-૧૦-૭

૫૭. સા. પુ. હીરપુરા—રૂ. ૧૦૩-૧૫-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૩-૧૫-૧૦
 ૫૮. „ પાલડીબાસ—રૂ. ૨૫-૦-૦ કબાટ
 ૫૯. „ ધનપુરા—રૂ. ૨૩-૧૮-૦
 ૬૦. „ લાડોલ—રૂ. ૫૯૧૪-૧૪-૬ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૫૯૧૪-૧૪-૬
 ૬૧. „ વિગપુર—રૂ. ૧૨૦૦૦-૦-૦ અ. મ્યુ. ડીબેન્ચર કુલ રૂ. ૧૨૦૦૦-૦-૦
 ૧. „ ધભરામપુરા—
 ૨. „ યુદરાસણ—રૂ. ૫૧-૦-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૧-૦-૬
 ૩. „ હરણુહોડા—રૂ. ૫-૪-૩ „ „ કુલ રૂ. ૫-૪-૩
 ૪. „ વસાઇ વિદ્યાર્થી વાચનાલય—

વિસનગર

૧. „ ઉદલપુર—રૂ. ૧૮૧-૩-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮૧-૩-૭
 ૨. „ ઠડા—રૂ. ૧૫૮૪-૮-૭ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૫૮૪-૮-૭
 ૩. „ કમાણા—રૂ. ૨૫૨-૧૪-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૫૨-૧૪-૭
 ૪. „ કંસારાકુહ—રૂ. ૮૩-૪-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૩-૪-૯
 ૫. „ કંસા—રૂ. ૬૯૭-૮-૪ „ „ કુલ રૂ. ૬૯૭-૮-૪
 ૬. „ કુવાસણા—રૂ. ૧૧૨-૬-૦ „ „ કુલ રૂ. ૧૧૨-૬-૦
 ૭. „ ખરવડા—રૂ. ૯૭-૧૦-૭ „ „ કુલ રૂ. ૯૭-૧૦-૭
 ૮. „ ખરસદા—રૂ. ૫૨-૧૧-૬ „ „ કુલ રૂ. ૫૨-૧૧-૬
 ૯. „ ખદલપુર—રૂ. ૪૪-૧-૩ „ „ કુલ રૂ. ૪૪-૧-૩
 ૧૦. „ યુગ્મ—રૂ. ૧૬૮-૩-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬૮-૩-૮
 ૧૧. „ ખંડોરણુ—૫૨-૯-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૫૨-૯-૮
 ૧૨. „ ચિત્રોડ મોટા—રૂ. ૧૧-૭-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧-૭-૧
 ૧૩. „ જોતવાસણા—રૂ. ૩૭૩-૧૩-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૩૭૩-૧૩-૧
 ૧૪. „ તરભ—રૂ. ૧૦૭-૪-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૦૭-૪-૫
 ૧૫. „ ગણેશપુરા—રૂ. ૩૬-૪-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬-૪-૭
 ૧૬. „ યલોટા—રૂ. ૫૫-૬-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૫-૬-૦
 ૧૭. „ દવાડા—રૂ. ૮૨-૩-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૨-૩-૮
 ૧૮. „ દહીઆળ—રૂ. ૭૩-૫-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૩-૫-૪
 ૧૯. „ ધાધરેટ—રૂ. ૪૧-૧૦-૯ „ „ કુલ રૂ. ૪૧-૧૦-૯
 ૨૦. „ દેણુપ—રૂ. ૪૫૦-૭-૧ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૪૨૧)
 વડોદરા તા. બ. પેટી વિસનગર, કુલ રૂ. ૮૯૬-૭-૧

૨૧. સા.પુ. પાવડી—૩. ૬૭-૯-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૭-૯-૬
૨૨. „ બાસણા—૩. ૬૭-૦-૩ „ „ કુલ રૂ. ૬૭-૦-૩
૨૩. „ બોકરવાડા—૩. ૫૫-૧૧-૩ „ „ કુલ રૂ. ૫૫-૧૧-૩
૨૪. „ બોડવા—૩. ૩૨૫-૮-૧ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૩૨૫-૮-૧
૨૫. „ બાલક—૩. ૨૪૦-૯-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૪૦-૯-૧૧
૨૬. „ બાન્ડ—૩. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૯૬૬-૫-૫ અ વર્ગની સહકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૬૬-૫-૫
૨૭. „ રાજગઢ—૩. ૩૬-૭-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬-૭-૨
૨૮. „ રાલીસણા—
૨૯. „ લાહડી—૩. ૧૬૬-૧૪-૮ „ „ કુલ રૂ. ૧૬૬-૧૪-૮
૩૦. „ મગરોડા—૩. ૬૬-૧૨-૬ „ „ કુલ રૂ. ૬૬-૧૨-૬
૩૧. „ વડુ—૩. ૬૪-૧૨-૦ „ „ કુલ રૂ. ૬૪-૧૨-૦
૩૨. „ વાલમ—૩. ૧૦-૫-૨ મ. ફુ. પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૮૮૧-૪-૦ + ૬૩-૨-૮ પોસ્ટમાં, ૨૫૦) ના વ્યાજી ચીકી બરોડા બેન્ક મો. બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૨૬૨-૪-૦
૩૩. „ સેવાલિયા—૩. ૮૭-૩-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૭-૩-૦
૩૪. „ સાણસણા—૩. ૨૬-૨-૮ „ „ કુલ રૂ. ૨૬-૨-૮
૩૫. „ શુશી—૩. ૨૭-૧૩-૩ „ „ કુલ રૂ. ૨૭-૧૩-૩
૧. „ વિસનગર કરબો—૩. ૩૯૬૮-૬-૧ પોસ્ટમાં, રૂ. ૯૫૦૦-૦-૦ વી. સુ. ડી., કુલ રૂ. ૧૩૪૬૮-૬-૫
૨. „ રંગાકુદ—૩. ૨-૦-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨-૦-૮
૩. „ વિસનગર બાલ—૩. ૫૬-૨-૬ „ „ કુલ રૂ. ૫૬-૨-૬
૪. „ પુલગારા—૩. ૫-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૫-૦-૦
૫. „ બાકરપુર—૩. ૪-૧-૫ „ „ કુલ રૂ. ૪-૧-૫

સિદ્ધપુર મહાલ

૧. „ અમુલ—૩. ૨૪-૪-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૪-૪-૮
૨. „ ઉનાવા—૩. ૧૬૬૭-૩-૦ „ „ રૂ. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૧૬૧-૩ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૮૮૩-૬-૦
૩. „ ઉપેરા—૩. ૧૪૬-૧૦-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૧૪૬-૧૦-૧૧
૪. „ ઐકોર—૩. ૨૮૩-૨-૭ „ „ કુલ રૂ. ૨૮૩-૨-૭
૫. „ કરણપુર—૩. ૫-૫-૧ „ „ કુલ રૂ. ૫-૫-૧
૬. „ કરલી—૩. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૨૬૨-૭-૨ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૨૬૨-૭-૨
૭. „ કલ્યાણા—૩. ૧૩૧-૨-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩૧-૨-૩
૮. „ કહોડા—૩. ૨૨૮-૧૨-૭

૯.	સા. પુ. કાકોસી—રૂ. ૧૮-૧-૧૧	પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮-૧-૧૧
૧૦.	,, કુવારા—રૂ. ૮૨-૧૨-૨	,, ,, કુલ રૂ. ૮૨-૧૨-૨
૧૧.	,, ખંટાસણા—રૂ. ૧૦-૧૪-૧	,, ,, કુલ રૂ. ૧૦-૧૪-૧
૧૨.	,, કાંબળી—રૂ. ૧૭૮-૫-૦	,, ,, કુલ રૂ. ૧૭૮-૫-૦
૧૩.	,, ગાંગાસણુ—રૂ. ૨૬-૪-૨	,, ,, કુલ રૂ. ૨૬-૪-૨
૧૪.	,, ચંડાળજી—રૂ. ૩૧-૭-૭	,, ,, કુલ રૂ. ૩૧-૭-૭
૧૫.	,, જગન્નાથપુરા—રૂ. ૬૨-૪-૪	,, ,, કુલ રૂ. ૬૨-૪-૪
૧૬.	,, હુંડાવ—રૂ. ૪૮૧-૫-૮	પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૨૫-૦-૦ શેરમાં, ૧૨૭-૪-૮ અવગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૬૩૩-૧૦-૪
૧૭.	,, ડાબી—રૂ. ૪૪-૫-૧	પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૪-૫-૧
૧૮.	,, ડોડરોડ—રૂ. ૨૭-૦-૫	,, ,, કુલ રૂ. ૨૭-૦-૫
૧૯.	,, દાસજી—રૂ. ૨૧૮-૧-૭	પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૨૧૮-૧-૭
૨૦.	,, દેથલી—	
૨૧.	,, ખીલિયા—રૂ. ૬૯-૫-૧૧	પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૯-૫-૧૧
૨૨.	,, નાગવાસણા—રૂ. ૧૭-૭-૫	પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૭-૭-૫
૨૩.	,, બ્રાહ્મણવાડા—રૂ. ૪૮૦-૬-૦	પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૬૧૮-૧૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૧૨૪-૩-૦
૨૪.	,, ભાંખર—રૂ. ૧૮-૬-૭	પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૮-૬-૭
૨૫.	,, ભુણાવ—રૂ. ૧૦૭-૧૩-૮	,, ,, કુલ રૂ. ૧૦૭-૧૩-૮
૨૬.	,, ભામવાડા—રૂ. ૧૦-૦-૦	,, ,, કુલ રૂ. ૧૦-૦-૦
૨૭.	,, મકલુપુર—રૂ. ૧૦૧-૧૩-૧	,, ,, કુલ રૂ. ૧૦૧-૧૩-૧
૨૮.	,, મુડાણા—રૂ. ૧૮-૬-૨	,, ,, કુલ રૂ. ૧૮-૬-૨
૨૯.	,, મહેરવાડા—રૂ. ૮૨-૨-૯	,, ,, કુલ રૂ. ૮૨-૨-૯
૩૦.	,, મેયાણુ—રૂ. ૨૭-૬-૪	,, ,, કુલ રૂ. ૨૭-૬-૪
૩૧.	,, મેળાજી—રૂ. ૨૫-૧૩-૪	પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૫-૧૩-૪
૩૨.	,, વનાસણુ—રૂ. ૮-૨-૪	,, ,, કુલ રૂ. ૮-૨-૪
૩૩.	,, વડવાડા—રૂ. ૬૯-૩-૦	,, ,, કુલ રૂ. ૬૯-૩-૦
૩૪.	,, વણાગલા—રૂ. ૧૬-૭-૧૧	,, ,, કુલ રૂ. ૧૬-૭-૧૧
૩૫.	,, વિશેળ—રૂ. ૯૫-૧૨-૮	,, ,, કુલ રૂ. ૯૫-૧૨-૮
૩૬.	,, રસુલપુર—રૂ. ૨૫-૦-૦	,, ,, કુલ રૂ. ૨૫-૦-૦
૩૭.	,, સમોડા—રૂ. ૮-૧૧-૧૦	,, ,, કુલ રૂ. ૮-૧૧-૧૦
૩૮.	,, સુખણપુર—રૂ. ૨૫-૦-૦	પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૫-૦-૦
૩૯.	,, સેદાણા—રૂ. ૩૭-૫-૧૦	,, ,, કુલ રૂ. ૩૭-૫-૧૦
૪૦.	,, રણછોડપુરા—રૂ. ૩૦-૪-૧૧	,, ,, કુલ રૂ. ૩૦-૪-૧૧
૪૧.	,, સીલી—રૂ. ૨૨૧-૬-૧૧	,, ,, કુલ રૂ. ૨૨૧-૬-૧૧
૪૨.	,, સુણક—૯૭-૩-૧૦	,, ,, કુલ રૂ. ૯૭-૩-૧૦

૪૩. સા. પુ. હાથપુર—૩. ૯૯-૧૧-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૯૯-૧૧-૧૧
૪૪. ,, સિદ્ધપુર મહિલા—૨૦૩૫-૦-૦
૪૫. ,, ઉંઝા મહિલા—૩. ૫૦-૦-૦ લેન્ડમેન્જેન બેન્કના શેરમાં, ૧૦૩૬-૭-૭ પોસ્ટ
ઓફિસમાં, કુલ રૂ. ૧૦૩૬-૭-૭
૧. ,, ઉપલવા—
૨. ,, ઉંઝા રામપુર—૩. ૨-૭-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭-૬-૦
૩. ,, ભિંઝા કરબા—૩. ૨૫) શેરમાં, ૧૯-૧-૯ અ વર્ગની સહકારી મંડળમાં,
૩૨૬૭-૧૧-૯ પોસ્ટમાં, કુલ રૂ. ૩૩૧૨-૧૩-૬
૪. ,, સિદ્ધપુર કરબો—૩. ૧૨૬-૨-૦ શેરમાં, રૂ. ૪૬૯૪-૧૫-૧૦ બરોડા બેન્કમાં,
૫૪૬૩-૧૨-૦ પોસ્ટમાં, કુલ રૂ. ૧૦૨૮૪-૧૩-૧૦

હારીજ મહાલ

૧. ,, અડીઆ—૩. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૨૮-૨-૨ અ વર્ગની સહકારી મંડળમાં,
રૂ. ૪૯-૫-૦ પોસ્ટમાં, રૂ. ૧૮૦) મહેસાણા સહકારી બેન્કમાં,
કુલ રૂ. ૨૮૧-૭-૨
૨. ,, જમણપુર—૩. ૪૫-૩-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૫-૩-૭
૩. ,, વાંસા—૩. ૨૧-૧૫-૩ ,, ,, કુલ રૂ. ૨૧-૧૫-૩
૪. ,, ભોરતવાડા—૩. ૧૪-૧૪-૬ ,, ,, રૂ. ૧૦૧-૧૨-૦ મહેસાણા
સ. બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૧૫-૧૪-૬
૫. ,, હારીજ—૩. ૩૪૯-૦-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૪૯-૦-૧
૬. ,, કુનાવાડા—૩. ૭૪-૧૫-૮ ,, ,, કુલ રૂ. ૭૪-૧૫-૮
૧. ,, પીપલાણા—૩. ૬-૧-૧૦ ,, ,, કુલ રૂ. ૬-૧-૧૦

અમરેલી પ્રાંત

અમરેલી મહાલ

૧. ,, આંકડીઆ નાના—૩. ૮૬-૮-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૮૦) શેરમાં,
કુલ રૂ. ૧૬૬-૮-૫
૨. ,, આંકડીઆ મોટા રૂ. ૮૦-૪-૪ ,, ,, રૂ. ૪૦૦) ૩૬ ટકાની
ભોનમાં મૂકવામાં આવ્યા છે, કુલ રૂ. ૪૮૦-૪-૪
૩. ,, ઇશિરીઆ—૩. ૧૨૭-૧૦-૩
૪. ,, કમીગઢ—૩. ૨૭-૧-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૭-૧-૫
૫. ,, કેરાળા—૩. ૧૧-૧૫-૧ ,, ,, કુલ રૂ. ૧૧-૧૫-૧
૬. ,, કેરીઆચાડ—૩. ૧૮૭-૧૪-૫ ,, ,, કુલ રૂ. ૧૮૭-૧૪-૫
૭. ,, કેરીઆનાગસ—૩. ૨૬-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૨૬૬-૦-૦ અ વર્ગ સિવાયની સહકારી
મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૬૨-૦-૦

૮.	સા. પુ. ખીજડીઆ ખારી—રૂ. ૧૧-૧૧-૮	પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૧૧-૧૧-૮
૯.	„ ખીજડીઆ રાંદડીઆ—રૂ. ૫-૨-૨	„ „	કુલ રૂ. ૫-૨-૨
૧૦.	„ ગાવડકા—રૂ. ૨૪-૧-૧૦	„ „	કુલ રૂ. ૨૪-૧-૧૦
૧૧.	„ ગોખરવા—રૂ. ૨૬-૧૨-૦	„ „	કુલ રૂ. ૨૬-૧૨-૦
૧૨.	„ ચકરગઢ—રૂ. ૯૯-૧૨-૧૧	પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૯૯-૧૨-૧૧
૧૩.	„ ચાડીઆ—રૂ. ૭૮-૪૧	„ „	રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ
	રૂ. ૧૦૩-૪-૧		
૧૪.	„ ચાંદગઢ—રૂ. ૧૩૪-૫-૮	„ „	રૂ. ૨૦) ખાતગી ઇસમને ત્યાં, [કુલ રૂ. ૧૫૪-૫-૮
૧૫.	„ ભાળીઆ—રૂ. ૮૦-૬-૦	„ „	રૂ. ૨૦૦-૦-૦ શેરમાં, કુલ
	રૂ. ૨૮૦-૬-૦		
૧૬.	„ જોશીગપુરા—રૂ. ૩૦૦-૧૧-૬	„ „	રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ
	રૂ. ૩૨૫-૧૧-૬		
૧૭.	„ હોલરવા—રૂ. ૪૧-૧૩-૧	„ „	રૂ. ૫૦-૦-૦ શેરમાં, કુલ
			[કુલ રૂ. ૯૧-૧૩-૧
૧૮.	„ તરકતલાવ—રૂ. ૭૮-૧૨-૬	„ „	કુલ રૂ. ૭૮-૧૨-૬
૧૯.	„ દહીડા—રૂ. ૨૪-૧૩-૫	„ „	કુલ રૂ. ૨૪-૧૩-૫
૨૦.	„ દેવરાજીઆ—રૂ. ૩૬-૩-૪	„ „	કુલ રૂ. ૩૬-૩-૪
૨૧.	„ દેવળીઆ—રૂ. ૪૭-૧૫-૧૦	„ „	કુલ રૂ. ૪૭-૧૫-૧૦
૨૨.	„ પીઠવાળળ—રૂ. ૪૮-૧૧-૧૧	„ „	કુલ રૂ. ૪૮-૧૧-૧૧
૨૩.	„ બાબાપુર—રૂ. ૧૦૬-૬-૩	„ „	કુલ રૂ. ૧૦૬-૬-૩
૨૪.	„ બંડારીઆ નાના—રૂ. ૨૪-૩-૩	„ „	કુલ રૂ. ૨૪-૩-૩
૨૫.	„ બંડારીઆ મોટા—રૂ. ૪૯-૪-૮	„ „	રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં,
			[કુલ રૂ. ૭૪-૪-૮
૨૬.	„ માચીઆળા નાના—રૂ. ૨૬-૩-૮	પુ. સ. સ. મંડળમાં,	રૂ. ૧૨૧-૧૫-૦ બરોડા
			[બે-કમાં, કુલ ૧૭૬-૨-૮
૨૭.	„ માચીઆળા મોટા—રૂ. ૬૩-૩-૮	„ „	કુલ રૂ. ૬૩-૩-૮
૨૮.	„ માળીલા—રૂ. ૫૪-૦-૪	„ „	કુલ રૂ. ૫૪-૦-૪
૨૯.	„ માંગવાપાળ—રૂ. ૪૦-૧-૬	„ „	કુલ રૂ. ૪૦-૧-૬
૩૦.	„ માંડવડા મોટા—રૂ. ૭૭-૧૨-૭	„ „	કુલ રૂ. ૭૭-૧૨-૭
૩૧.	„ રંગપુર—રૂ. ૧૧૨-૧૨-૨	„ „	કુલ રૂ. ૧૧૨-૧૨-૨
૩૨.	„ લાલાવદર—રૂ. ૫૦-૧-૦	„ „	રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં,
			કુલ રૂ. ૫૦-૧-૦
૩૩.	„ વરસંકા—રૂ. ૧૨૩૧-૧૩-૫	„ „	કુલ રૂ. ૧૨૩૧-૧૩-૫
૩૪.	„ વાંકીઆ—રૂ. ૨૫) શેરમાં,	રૂ. ૩૩૭-૮-૦ સહકારી મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૪૦૨-૮-૦
૩૫.	„ વિકલપુર—રૂ. ૧૬ ૨-૮	પુ. સ. સ. મંડળમાં,	કુલ રૂ. ૧૬-૨-૮

૩૬. સા. પુ. સંજોસરા—રૂ. ૪૬-૧૩-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૬-૧૩-૧૧
૩૭. „ સરંભડા—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, પુ. સ. સ. મંડળમાં, ૧૬૭-૧૦-૬ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૬૨-૧૦-૬
૩૮. „ સાજીઆવદર—રૂ. ૬૭-૮-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૭-૮-૧
૩૯. „ સોનારીઆ—રૂ. ૧૧-૬-૮ „ „ રૂ. ૧૦૦-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૧૧-૬-૮
૪૦. „ અમરેલી તાપીબાઇ મ. પુસ્તકાલય—રૂ. ૪૫૦૦) બરોડા બેંકમાં, રૂ. ૩૦૦૦) અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, ૨૫ શેરમાં, કુલ રૂ. ૭૫૨૫-૦-૦
૪૧. „ અમરેલી બાલ પુસ્તકાલય—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૬૫૭-૫-૧૧ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૧૫૭-૫-૧૧

વાચનાલયો

૪૨. „ ચોરાપા—રૂ. ૪૫-૮-૦
૪૩. „ અમરેલી જીવન ગાંધીપા—રૂ. ૮૭-૦-૦
૪૪. „ ચાંપાયળ—
૪૫. „ તરવડા—
૪૬. „ પીપળલગ—રૂ. ૧૫-૫-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૫-૫-૮
૪૭. „ કત્તેપુર—રૂ. ૨૦-૦-૦
૪૮. „ માલવજી—રૂ. ૩-૧૫-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩-૧૫-૩
૪૯. „ મેડી—રૂ. ૨-૧-૧ „ „ કુલ રૂ. ૨-૧-૧
૫૦. „ રાજદયળી—રૂ. ૨૨-૪-૧ „ „ કુલ રૂ. ૨૨-૪-૧
૫૧. „ અમરપુર વરડી—
૫૨. „ ટોંજલા—રૂ. ૫-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૫-૦-૦
૫૩. „ શ્રી. લક્ષ્મી નારાયણ હ. વાચનાલય—
૫૪. „ અમરેલી કરબો—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૯૨૫-૦-૦ પોસ્ટમાં, રૂ. ૫૬૫૦+ ૫૮૪-૧૫-૨ બે. પેદીમાં, કુલ રૂ. ૭૪૮૪-૧૫-૨

આખામંડળ મહાલ

૧. „ આરંભડા—રૂ. ૪૮-૧૫-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૮-૧૫-૬
૨. „ કલ્યાણપુર—રૂ. ૧૨૫-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨૫-૦-૦
૩. „ ખડુંબા—રૂ. ૨૫-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૫-૦-૦
૪. „ ધીણકી—રૂ. ૨૮-૩-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૨૮-૩-૧૧
૫. „ ધાસણવેલ—રૂ. ૨૧-૧૦-૬ „ „ કુલ રૂ. ૨૧-૧૦-૬
૬. „ બરડીઆ—રૂ. ૨૫-૦-૦
૭. „ વરવાળા—રૂ. ૨૦૬-૦-૩ „ „ કુલ રૂ. ૨૦૬-૦-૩
૮. „ કુપ્પી—રૂ. ૨૫-૦-૦
૯. „ રાજપુર ગોપી—રૂ. ૦-૩-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૦-૩-૭

વાચનાલય

૧. સા. પુ. બેટ શંખોદ્ધાર મહિલા—રૂ. ૬૦-૧૩-૮ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૬૦-૧૩-૮
૨. „ દારકા મહિલા—રૂ. ૧૫૦૦-૦-૦
૩. „ દારકા બાલ—રૂ. ૧૦૦૦-૦-૦ બરોડા બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૧૦૦૦-૦-૦
૪. „ દારકા કરબો—રૂ. ૨૬-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૩૨૭૬-૪-૧૦ બરોડા બેન્કમાં,
રૂ. ૯૯૯૯-૧૧-૮ પોસ્ટમાં, કુલ-રૂ. ૧૩૩૦૨-૦-૬
૫. „ બેટકરબો—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૧૩૭૭-૪-૧ પોસ્ટમાં, કુલ રૂ. ૧૩૯૮-૪-૧

કોડીનાર મહાલ

૧. „ અરબુજ—રૂ. ૨૮-૧-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૮-૬-૧૧
૨. „ આલીદર—રૂ. ૩૪-૭-૦ „ „ કુલ રૂ. ૩૪-૭-૦
૩. „ કોડોદરા—રૂ. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૨૦૧-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં,
કુલ રૂ. ૨૨૬-૦-૦
૪. „ કોલ—રૂ. ૬૫-૬-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૬૫-૬-૦
૫. „ ધાંતવડ—રૂ. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૭૯૩-૨-૭ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ
રૂ. ૭૯૩-૨-૭
૬. „ છાહર—રૂ. ૫૮-૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૫૮-૨-૧૧
૭. „ છારા—રૂ. ૩૭-૦-૭ કોડીનાર સ. યુની. બેન્ક લિ. માં, કુલ રૂ. ૩૭-૦-૭
૮. „ ડોળાસા—રૂ. ૩૭-૫-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૭-૫-૫
૯. „ દેવળી—રૂ. ૧૧૫-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૧૫-૦-૦
૧૦. „ પાણીદર—રૂ. ૮-૦-૦ અ વર્ગની „ „ કુલ રૂ. ૮-૦-૦
૧૧. „ પાંચ પીપળવા—રૂ. ૨૮-૧૧-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૪૬-૦-૦ અ વર્ગની
સહકારી મંડળીમાં કુલ રૂ. ૭૪-૧૧-૫
૧૨. „ પ્રાચી—
૧૩. „ મીતીઆજ—રૂ. ૩૧-૧૨-૪ કોડીનાર પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૧-૧૨-૪
૧૪. „ વડનગર—રૂ. ૩૫-૩-૩ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૫-૩-૩
૧૫. „ વેલણુ—રૂ. ૧૧૪-૧૦-૭ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૪-૧૦-૭
૧૬. „ સરખડી—રૂ. ૨૧-૦-૦ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૨૧-૦-૦
૧૭. „ સિંધાજ—રૂ. ૧૬-૮-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૬-૮-૮
૧૮. „ હરમડીઆ—રૂ. ૩૩૮-૫-૦ કોડીનાર સ. યુ. બેન્કમાં, કુલ રૂ. ૩૩૮-૫-૦
૧૯. „ કોડીનાર કરબો—રૂ. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૪૩૦૬-૦-૦ યુનિયન બેન્કમાં, કુલ રૂ.
૪૩૩૧-૦-૦

વાચનાલય

૧. „ અડની—
૨. „ ગોહિલની ખાણુ—રૂ. ૯-૧૨-૦
૩. „ પીપળા—રૂ. ૧૧-૧૧-૧૦ કોડીનાર સહકારી બેન્ક લિ.માં, કુલ રૂ. ૧૧-૧૧-૧૦
૪. „ માલગામ—
૫. „ માલસરમ—રૂ. ૨-૧-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨-૧-૧

ખાંભા મહાલ

૧. સા. પુ. ઈગોરાગા—રૂ. ૮૫-૪-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૫-૪-૮
૨. „ ખાંભા—રૂ. ૧૧૩૬-૧૨-૫ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૧૪૦-૦-૦ ખાંભા મહાલ બચત પેઠીમાં, કુલ રૂ. ૧૨૦૧-૧૩-૫
૩. „ બાડ—રૂ. ૧૦-૪-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦-૪-૮
૪. „ સમઢીઆગા—રૂ. ૭૬-૧૧-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૬-૧૧-૫
૫. „ તાંતણીઆ—રૂ. ૮૪-૧૩-૧ „ „ કુલ રૂ. ૮૪-૧૩-૧
૬. „ વાંકીઆ—રૂ. ૨૯-૦-૦ „ „ રૂ. ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૫૪-૦-૦

વાચનાલય

૧. „ ઝીંકીમાળી—
૨. „ રૂગનામપુર—
૩. „ પીપળવા—રૂ. ૩૪-૧૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૪-૧૨-૧૧

દામનગર મહાલ

૧. „ આંબરડી—રૂ. ૧૨-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૨-૦-૦
૨. „ કાંચરડી—રૂ. ૩૯-૩-૬ „ „ કુલ રૂ. ૩૯-૩-૬
૩. „ ખીજડીઆ—રૂ. ૪૦-૧૧-૨ „ „ કુલ રૂ. ૪૦-૧૧-૨
૪. „ ગણેશગઢ—રૂ. ૧૨૨-૫-૩ „ „ ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૪૭-૫-૩
૫. „ ચાવડ—રૂ. ૫૩૩-૧૧-૨ પોસ્ટ ઓફિસમાં, કુલ રૂ. ૫૩૩-૧૧-૨
૬. „ હભાડીઆ—રૂ. ૭૮-૦-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૭૮-૦-૪
૭. „ હાંસા—
૮. „ દહીયરા—રૂ. ૧૦-૦-૦ દામનગર સદકારી બેંકમાં, કુલ રૂ. ૧૦-૦-૦
૯. „ ધામેત્ર—રૂ. ૧૧૩-૫-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૧૩-૫-૬
૧૦. „ હુકણીઆ—રૂ. ૨૭ ૭-૦ „ „ કુલ રૂ. ૨૭-૭-૦
૧૧. „ નાના રાજકોટ—રૂ. ૧૮૨-૪-૧૦ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૮૨-૪-૧૦
૧૨. „ નારણગઢ—રૂ. ૩૦-૬-૧ „ „ કુલ રૂ. ૩૦-૬-૧
૧૩. „ પાડરિંગા—રૂ. ૨૫) શેરમાં, રૂ. ૧૪૫-૧-૫ અ વર્ગ સિવાયની સદકારી મંડળમાં, રૂ. ૬૫૦-૦-૦ દા. સ. બેંક. કુલ રૂ. ૧૧૨૦-૧-૫
૧૪. „ રામડા—રૂ. ૧૦-૮-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦-૮-૫
૧૫. „ રૂપાવટી—રૂ. ૧૧૮-૧૦-૮ „ „ કુલ રૂ. ૧૧૮-૧૦-૮
૧૬. „ વીરપુર—રૂ. ૬૦-૦-૬ „ „ કુલ રૂ. ૬૦-૦-૬
૧૭. „ ચાખપુર—૪૦-૧૦-૬ „ „ રૂ. ૧૭૪-૦-૦ દામનગર સદકારી બેંકમાં, કુલ રૂ. ૨૧૪-૧૦-૬
૧૮. „ હોરાણા—રૂ. ૮-૩-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં કુલ રૂ. ૮-૩-૬
૧. „ દામનગર ગદિયા રૂ. ૨૫-૦-૦
૨. „ દામનગર કર્મો—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૨૩૧૫-૯-૨ અ વર્ગની સદકારી મંડળમાં, કુલ રૂ. ૨૩૪૦-૯-૨

ધારી મહાલ

૧. સા. પુ. આંબરડી—રૂ. ૩૬-૬-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૩૬-૬-૪
૨. „ ઠેરાળા—રૂ. ૨૬-૧-૬ „ „ કુલ રૂ. ૨૬-૧-૬
૩. „ ખીચા—રૂ. ૬૬-૧૩-૧ „ „ કુલ રૂ. ૬૬-૧૩-૧
૪. „ ગરમલી—રૂ. ૭-૦-૦ „ „ કુલ રૂ. ૭-૦-૦
૫. „ ગોવિંદપુર—રૂ. ૬૪-૮-૮ „ „ રૂ. ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૧૧૯-૮-૮
૬. „ ચલાલા—રૂ. ૧૩૦-૧૩-૧૦ „ „ રૂ. ૧૫૦) શેરમાં, રૂ. ૧૪૨-૩-૧૧
અરોડા બેંકમાં, ૯૮-૧૫-૨ અ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં,
રૂ. ૧૬૦-૧૨-૧ પોસ્ટમાં, કુલ રૂ. ૬૬૨-૧૭-૩
૭. „ ઘરા—રૂ. ૧૦૯-૧૧-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૯-૧૧-૧૦
૮. „ ઝર—રૂ. ૬૬-૧૦-૯ „ „ કુલ રૂ. ૬૬-૧૦-૯
૯. „ દલખાણીઆ—રૂ. ૭૩-૫-૩ „ „ રૂ. ૨૬-૧૦-૧૧ અ વર્ગની સહ-
કારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૦૦-૦-૨
૧૦. „ દીતલા—રૂ. ૮-૦-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮-૦-૫
૧૧. „ દેવળા—રૂ. ૩૩-૪-૮ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, કુલ
રૂ. ૫૮-૪-૮
૧૨. „ ધારંગણી—રૂ. ૨૦૭-૪-૭ „ „ રૂ. ૫૦-૦-૦ શેરમાં,
કુલ રૂ. ૨૦૭-૪-૭
૧૩. „ બલગામ—રૂ. ૭૧-૧૪-૪ „ „ રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં,
કુલ રૂ. ૭૧-૧૪-૪
૧૪. „ બાડેર—રૂ. ૧૦૭-૧૫-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૦૭-૧૫-૨
૧૫. „ વીરપુર—રૂ. ૩૬-૩-૬ „ „ કુલ રૂ. ૩૬-૩-૬
૧૬. „ સરસિયા—રૂ. ૧૮૨-૧૧-૫ „ „ કુલ રૂ. ૧૮૨-૧૧-૫
૧૭. „ ધારી—રૂ. ૨૫-૦-૦ શેરમાં, રૂ. ૧૫૭૫-૦-૦ પોસ્ટમાં, કુલ રૂ. ૧૬૦૦-૦-૦

વાચનાલય

૧. „ ચલાલા—રૂ. ૧૧૦૦-૦-૦ સ્થાવર મિલકત, રૂ. ૮-૩-૫ અ વર્ગની સહકારી
મંડળીમાં, રૂ. ૧૧૭-૦-૩ પોસ્ટમાં, રૂ. ૧૧૪૦-૦-૦ દ. શા. ટ્રસ્ટ
ફંડમાં, કુલ રૂ. ૧૨૨૦-૩૦૮
૨. „ નાગધરા—
૩. „ હુડલી—રૂ. ૧૩-૧૩-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૧૩-૧૩-૨
૪. „ કમી—રૂ. ૧૩-૧૪-૧૧ „ „ કુલ રૂ. ૧૩-૧૪-૧૧

ભીમકદા મહાલ

૧. „ ભીમકદા—રૂ. ૬૫-૩-૯ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૨૫) શેરમાં, કુલ રૂ. ૯૦-૩-૯

રતનપુર મહાલ

૧. સા. પુ. ઈશ્વરીઆ—રૂ. ૪૫-૭-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૪૫-૭-૨
૨. „ નવાગામ—રૂ. ૧૦૦) અ વર્ગની સદકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૧૦૦-૦-૦
૩. „ ગેવાસા—રૂ. ૬૦) રતનપુર મહાલ જાયત પેઢીમાં જમા છે, કુલ રૂ. ૬૦-૦-૦
૪. „ મેલિપુર—રૂ. ૧૧૨-૧૫-૪ પુ. સ. સ. મંડળમાં, રૂ. ૧૦૦-૦-૦ રોડમાં, કુલ રૂ. ૧૧૨-૧૫-૪
૫. „ રતનપુર—રૂ. ૮૧૫-૧૨-૧ અ વર્ગની સદકારી મંડળીમાં, રૂ. ૮-૦-૨ પોરટમાં, કુલ રૂ. ૯૨૪-૧૨-૧
૬. „ શાદપુર—રૂ. ૮૬-૦-૦ અ વર્ગની સદકારી મંડળીમાં, કુલ રૂ. ૮૬-૦-૦
૭. „ શિયાનગર—રૂ. ૮૬-૧-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં, કુલ રૂ. ૮૬-૧-૧૦

ભંડોળની કુલ તારીજ

વડોદરા પ્રાંત	૨,૮૧,૭૨૮-૮-૦
નવસારી „	૧,૨૬,૫૫૧-૧૪-૫
મહેસાણા „	૨,૪૩,૬૯૩-૭-૪
અમરેલી „	૫૮,૬૧૮-૧૪-૪

કુલ ૭,૧૧,૧૮૪-૧૨-૧

કુલ એકઠરે સાત લાખ અગીઆર હજાર એકસો ચોવીસી રૂપિયા બાર આના એક પાઇ છે.

ઉપર પ્રમાણે જે તે પુસ્તકાલયના સને ૧૯૩૯-૪૦ આખર મુખીમાં તા. ૧૫-૧૨-૪૦ સુધીનાં જેનાં અંદાજે મંદર થયાં છે તેમના આંકડા છે અને જેમનાં અંદાજે મંદર થયાં નથી તેમના સને ૧૯૩૮-૩૯ આખરના આંકડા છે. પોતાના પુસ્તકાલયની કાયમનિધિની રકમમાં ભૂલચૂક હોય તો પ્રત્યેક પુસ્તકાલયના મંત્રીએ ખાતરી કરી સવેળા દુરસ્તી કરાવવા માટે ઘટિત તજવીજ કરવી; નહિં તો તે રકમમાં પાછળથી ભૂલ જણાશે તો તેઓની જવાબદારી રહેશે.

ખાનગી ઇસમો તથા જે સદકારી મંડળીઓમાં પોતાનાં નાખૂં સહીસલામત ન લાગતાં હોય તે મંડળીઓમાંથી નાખૂં ઉપાડી બેવા ઘટિત તજવીજ કરવી. નવા વર્ગે આ મુજબથી યોગ્ય નિશાન થયા સિવાય અંદાજે મંદર થશે નહિ. મોડિપણ સંલેખોમાં દેવળી અ વર્ગ સિવાયની સદકારી મંડળીમાં નાખૂં રોકવાં નહિ. પાછલી મુદાએલી રકમો માટે જવાબદાર વ્યક્તિઓ પાસેથી ઘટિત નિશાન દેવાની બેવે.

વડોદરા,
તા. ૮-૧-૪૧ }

ઉ. ઓ. પટેલ
મહાનીય સ્વરસ્યાયક

ગાહેરાત નં. ૩ સન ૪૦-૪૧

રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી મહાલ અને પ્રાંત મંડળોને
મળનારી ફાળવણી બાબત

“પુસ્તકાલય” માસિકના મે સન ૧૯૩૮ના અંકમાં પૃષ્ઠ ૩૧૪ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયેલી ગાહેરાત નં. ૨ પ્રમાણે, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી મહાલ અને પ્રાંત મંડળને, ચાલુ સાલે મળનારી ફાળવણીની રકમ, જે તે પ્રાંતના પ્રાંત મંડળો તરફ, જન્યુઆરી આખર સુધીમાં મોકલી આપવામાં આવશે. મહાલ મંડળોએ પોતાની ફાળવણી મેળવવા સારૂ પોતા પોતાના પ્રાંત મંડળો તરફ ગત વર્ષના અહેવાલ, હિસાબ મોકલી તેની સાથે ફાળવણીની માગણી કરવી. અને તે પછી પ્રાંત મંડળોએ જે તે મહાલ મંડળોને તેમની ફાળવણી, એપ્રિલ '૪૧ આખર સુધીમાં મોકલાવી આપવા તજવીજ કરવી.

જે તે મહાલનાં પુસ્તકાલયો તરફથી લવાજમની આવેલી રકમ અને તે ઉપરથી મંડળના અંધારણ પ્રમાણે પ્રાંત અને મહાલ મંડળોને મળનારી ફાળવણીની રકમ નીચે પ્રમાણે છે:

અનુ- ક્રમ મહાલનું નામ નંબર	લવાજમની ફાળવણીની આવેલી મળનારી કુલ રકમ રકમ	અનુ- ક્રમ મહાલનું નામ નંબર	લવાજમની ફાળવણીની આવેલી મળનારી કુલ રકમ રકમ
અમરેલી પ્રાંત		મહેસાણા પ્રાંત	
૧ અમરેલી	૬૬-૦-૦ ૩૭-૨-૦	૫ મહુવા	૨૧-૦-૦ ૧૧-૧૩-૦
૨ ઢાડીનાર	૨૫-૦-૦ ૧૪-૧-૦	૬ માંગરોળ	૨૪-૦-૦ ૧૩-૮-૦
૩ ખાંભા	૭-૦-૦ ૩-૧૫-૦	૭ વ્યારા	૧૨-૦-૦ ૬-૧૨-૦
૪ દામનગર	૨૨-૦-૦ ૧૨-૬-૦	૮ સોનગઢ	૫-૦-૦ ૨-૧૩-૦
૫ ધારી	૨૫-૦-૦ ૧૪-૧-૦		૨૩૬-૦-૦ ૧૩૪-૭-૦
૬ બીમકટી	૧-૦-૦ ૦-૬-૦	મહેસાણા પ્રાંત	
૭ રતનપુર	૭-૦-૦ ૩-૧૫-૦	૧ આતરમુખા	૧૬-૦-૦ ૬-૦-૦
	૧૫૩-૦-૦ ૮૬-૧-૦	૨ કડી	૫૧-૮-૦ ૨૮-૧૧-૬
ઓખામંડળ પ્રાંત		૩ કલેલ	૫૩-૦-૦ ૨૬-૧૩-૦
૧ ઓખામંડળ	૩૧-૦-૦ ૧૭-૭-૦	૪ ખેરાળુ	૫૬-૦-૦ ૩૩-૩-૦
	૩૧-૦-૦ ૧૭-૭-૦	૫ ચાણસ્મા	૫૩-૧-૦ ૨૬-૧૩-૦
નવસારી પ્રાંત		૬ દહેગામ	૩૦-૦-૦ ૧૬-૧૪-૦
૧ કામરેજ	૪૬-૦-૦ ૨૭-૬-૦	૭ પાટણ	૩૭-૦-૦ ૨૦-૧૩-૦
૨ ગણદેવી	૩૬-૦-૦ ૨૦-૪-૦	૮ મહેસાણા	૫૬-૦-૦ ૩૩-૩-૦
૩ નવસારી	૬૦-૦-૦ ૩૨-૧૨-૦	૯ વિજાપુર	૭૬-૦-૦ ૪૨-૧૨-૦
૪ પલસાણા	૩૨-૦-૦ ૧૮-૦-૦	૧૦ વિસનગર	૫૧-૦-૦ ૨૮-૧૧-૦
		૧૧ સિદ્ધપુર	૬૩-૦-૦ ૩૫-૮-૦
		૧૨ હારીજ	૬-૦-૦ ૩-૬-૦
			૫૫૪-૮-૦ ૩૧૧-૧૪-૬

વડોદરા પ્રાંત

૧ કર્જળુ	૮૫-૦-૦	૪૭-૧૩-૦	૭ વડોદરા	૬૮-૦-૦	૩૮-૪-૦
૨ ડોહા	૪૭-૦-૦	૨૬-૭-૦	૮ વાધોડીઆ	૨૫-૦-૦	૧૪-૧-૦
૩ તિલકવાડા	૧૦-૦-૦	૫-૧૦-૦	૯ સિનોર	૫૧-૦-૦	૨૮-૧૧-૦
૪ પાદરા	૭૩-૦-૦	૪૧-૧-૦	૧૦ સંખેડા	૫૦-૦-૦	૨૮-૨-૦
૫ પેટલાદ	૧૪૯-૦-૦	૮૨-૧૩-૦	૧૧ સાવલી	૩૬-૦-૦	૨૦-૪-૦
૬ બાદરણુ	૫૫-૦-૦	૨૦-૧૫-૦			
				૬૪૯-૦-૦	૬૭૫-૧-૦

કુલ : પાંચે પ્રાંતોનું

પ્રાંતનું નામ	લવાજમની આવેલી કુલ રકમ	સંભાળના ફાળે જતી રકમ	પ્રાંતમંડળને ફાળે જતી રકમ	મહાલ મંડળને ફાળે જતી રકમ
૧ અમરેલી પ્રાંત	૧૫૩-૦-૦	૩૮-૪-૦	૨૮-૧૧-૦	૮૬-૧-૦
૨ ગોઆમંડળ પ્રાંત	૩૧-૦-૦	૭-૧૨-૦	૫-૧૩-૦	૧૭-૭-૦
૩ નવસારી પ્રાંત	૨૭૯-૦-૦	૫૯-૧૨-૦	૪૪-૧૩-૦	૧૩૪-૭-૦
૪ મહેસાણા પ્રાંત	૫૫૨-૮-૦	૧૩૮-૧૦-૦	૧૦૩-૧૫-૬	૩૧૧-૧૪-૬
૫ વડોદરા પ્રાંત	૬૪૯-૦-૦	૧૬૨-૪-૦	૧૨૧-૧૧-૦	૨૬૫-૧-૦
	૧૬૨૧-૮-૦	૪૦૬-૧૦-૦	૩૦૪-૧૫-૬	૯૧૪-૧૪-૬

વડોદરા
તા. ૨૭-૧૨-૪૦ }

મ. મં. કાશીવાળા
રામભાઈ. કા. પટેલ.
મંત્રીશ્રી, વડોદરા સંભાળ પુ. મંડળ

સ્વીકાર

નીચેના હેવાલો મળ્યા છે:--(૧) વસો વાર્ષિક પત્રિકા ૧૬મી, (૨) બાદરણુના કા. સા. પુસ્તકાલયનો તથા કંકુબા મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલયનો સાં. ૧૯૯૬નો, સા. પુ. ભાન્ડુ (તા. વિસનગર)નો ૧૯૭૭ થી ૪૦નો, ગોઝારિયા કેળવણી મંડળ અને એ. વી. રફૂલનો ૧-૮-૩૯ થી ૩૧-૭-૪૦ સુધીનો સા. પુ. કર્જળુનો, ૧૯૭૯-૪૦નો, શેઠ લ. સુ. સા. પુ. સિદ્ધપુરનો ૧૯૩૯-૪૦નો, શેઠ બે. દા. મુ. સા. પુ. ખેટનો ૧૯૩૯-૪૦નો, સિનોર સયાજી શ્વે. પુસ્તકાલયનો ૧૯૩૯-૪૦નો, વાકળ-કેળવણી મંડળનું પહેલું નિવેદન, શેઠ બો. ચ. વિદ્યાવર્ધક પુસ્તકાલય-વડનગરનો, શ્રી. મહારાણી ચાન્તાદેવી મહિલા અને બાલ સા. પુ.નો ૧૯૩૯-૪૦નો, અલોની સા. પુ. સાવલીનું ૧૯૯૬નું નિવેદન પારેખ વ. હે. સા. પુ. વીસનગરનો ૧૯૩૯-૪૦નો, સા. પુ. ગણદેવીનો ૧૯૩૯-૪૦નો, સમાજસેવામંડળ-ગોઆમ્નાનો, ૧૯૩૯નો, ચરેતર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો-૧૯૩૯ ૪૦નો, સા. પુ. રસુજખાદનો ૧૯૯૬નો.

પુસ્તકાલય પર્વણી !

લોકભદ્ર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં આમજનતાને રસ લેતી કરવાના, તથા ગામની આંખાલવૃદ્ધ લણ્ણેલી જનતાનો વાચનરસ જાગ્રત કરી તેમને પુસ્તકાલયનો લાભ લેવાની તથા તેને પોષવાની પ્રેરણા કરવાના સદુદ્દેશથી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે એક ખાસ પર્વણીદિન ઉજવવાની પ્રથા છેલ્લાં ઠરેક વર્ષથી પાડી છે. તે મુજબ દર સાલ મહા મુદ્ધ પાંચમનો વસંત પંચમીનો દિવસ પર્વણીદિન તરીકે અનેક પુસ્તકાલયો ઉજવે છે, અને તે દ્વારા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સેવકો અને ભક્તો પોતાની માનીતી પ્રવૃત્તિનો સંદેશ ઘેર ઘેર પહોંચાડવાની, સ્થાનિક સંસ્થાને લોકપ્રિય બનાવવાની, વર્ષ દરમિયાન પોતે કરેલા કામનો હિસાબ ગામલોક આગળ રજુ કરવાની તથા પોતાની જરૂરિયાતથી ગામલોકને વાકેફ કરવાની તક લે છે.

આલું સાલે એ શુભ દિન તા. ૧ લી ફેબ્રુઆરીને રોજ આવે છે, એ વાત પુસ્તકાલય-ભક્તોની ધ્યાન ખેંચાર ન જ હોય. આ વર્ષે એ દિન રાજ્યના ચારે પ્રાંતોમાં વિવિધ કાર્યક્રમોથી ઠેરઠેર ઉજવાય અને તેનો અહેવાલ પ્રસિદ્ધિ માટે જરૂર મોકલી અપાય. કાર્યક્રમોનું દિશાસૂચન તો ગત વર્ષોના પર્વણીઉત્સવના અહેવાલ 'પુસ્તકાલય'નાં પૃષ્ઠોમાં છપાયા છે તે જોઈ જવાથી મળી રહે તેમ છે. છતાં નીચેની રૂપરેખા ધ્યાનમાં લેવા લલામણુ છે:—

- ૧ પુસ્તકાલયના સ્થળને સ્વચ્છ ને સુવ્યવસ્થિત કરી ધન-પતાકાથી શણગારવું.
- ૨ શક્ય હોય તો ગામના વિવિધ નાકા પર તથા મુખ્ય માર્ગો વચ્ચે પુસ્તકાલય સૂત્રોનાં બોર્ડો કે કાપડી તોરણો લટકાવી દેવાં.
- ૩ પ્રભાતફેરી કાઢી ભજનો અને ગીતો લલકારતાં મહોદલે મહોદલે ફરવું.
- ૪ ઉત્સાહ હોય તેમણે પુસ્તકાલય તેમ આમ ઉદ્યોગનાં પ્રદર્શનોની ગોઠવણુ કરવી.
- ૫ બપોરના સમયમાં સ્ત્રીબાળકો માટે અનુકૂળ સ્થળોએ ઇલાયદાં સમ્મેલનો ભરી સ્ટીરીઓસ્કોપ, રમતગમતનાં સાધનો, ચિત્રપોથીઓ, વાર્તાકથન વગેરે દ્વારા તેમનું મનરંજન કરવું.
- ૬ સાંજે પંચી ૬ ના સમયમાં જાહેર સભા રાખી તેમાં પોતાના પુસ્તકાલયની પ્રગતિ સંબંધી ટુંકી હકીકત અને વાર્ષિક હિસાબ જાહેર કરવા ઉપરાંત સંભાષણ, નાટ્ય-

વિષય

મકાનોવાળાં પુસ્તકાલયોએ પુસ્તકાલયના નિયમો ઘડી મોકલવા બાબત
તેમજ લોકોપકારક મંડળ સંબંધી નિયમ અન્વયે રાજ્યમાં
નોંધાવવા બાબત

રાજ્યનાં કરખા પુસ્તકાલયોએ તથા સ્વતંત્ર મકાન ધરાવતાં અને મોટાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ પોતાના નિયમો ઘડી તે લોકોપકારક મંડળ સંબંધી વટહુકમ કરવાનું નિયમ અન્વયે રાજ્યમાં નોંધાવી લેવા બાબતના હરાવો માલમર ખાતે મળેલી વડોદરા પ્રાંતની તથા ઠાસબા ખાતે મળેલી નવસારી પ્રાંતની પરિષદોમાં થયેલા. તેના પરિણામનાર્થે સર્વસાધારણ નિયમોનો એક ખરડો ખાતા તરફથી એકીકરણ બાગ ૩ જળના પૃષ્ઠ ૨૧૪ થી ૨૩૪ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે તે પ્રમાણે મકાનોવાળાં પુસ્તકાલયો તરફથી ઘણાંખરાં પુસ્તકાલયોએ નિયમો ઘડી પ્રસિદ્ધ કરેલા નથી, એમ અમારી તપાસણીમાં જણાયું છે. આવાં તમામ પુસ્તકાલયોમાં નિયમો હોય તો પુસ્તકાલયનું કામકાજ નિયમિત ને પદ્ધતિસર થઈ બીજાં પુસ્તકાલયોને અનુકરણીય થઈ પડે તેટલા માટે આ વટહુકમથી હરાવવામાં આવે છે કે

૨. રાજ્યનાં કરખા પુસ્તકાલયો, સ્વતંત્ર મકાન ધરાવતાં અને મોટાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીએને જણાવવામાં આવે છે કે. આવાં ને ને પુસ્તકાલયના નિયમો પુસ્તકાલયોએ નિયમો ઘડી મંજૂર કરાવ્યા હોય તેની છાપેલી બે નો મુસદ્દો મંજૂરી માટે પ્રતો આ તરફ મોકલી આપવી અને ને પુસ્તકાલયોએ પોતાના મોકલવા બાબત પુસ્તકાલયના નિયમોનો મુસદ્દો એક માસની અંદર તૈયાર કરી અમારી પાસેથી મંજૂર કરાવી છપાવી તેની બે પ્રતો આ તરફ મોકલી આપવા નોંધ લેવી.

૩. પુસ્તકાલયોના નિયમો લોકોપકારક મંડળ સંબંધી નિયમ અન્વયે રાજ્યમાં નોંધાવવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. પુસ્તકાલય એ સાર્વજનિક નિયમો મંજૂર થયા સંસ્થા હોઈ લેખોના કાળાની રકમો પુસ્તકાલયમાં આવતી હોવાથી બાદ લોકોપકારક મંડળ પુસ્તકાલયની રકમો સુરક્ષિત રહે અને પુસ્તકાલયનું કામ વ્યવસંબંધી નિયમ અન્વયે સ્થિત, નિયમિત ચાલે અને લોકો વધુ મદદ આપવા પ્રેરાય એ રાજ્યમાં નોંધાવવા માટે સદર સંસ્થા કાયદેસર નોંધાવવાની જરૂર છે. ને ને પુસ્તકાલયોએ પોતાના નિયમો મંજૂર કરાવ્યા હોય તેમજ અને ને પુસ્તકાલયોના નિયમો યથા જ ન હોય તેમજ નવેસર નિયમોનો મુસદ્દો તૈયાર કરાવી અત્રેથી મંજૂર કરાવી લોકોપકારક મંડળ સંબંધી નિયમ અન્વયે રાજ્યમાં નોંધાવવા ખાસ તજવીજ કરવી.

ઉપર પ્રમાણે તજવીજ નહિ થઈ દશે તેમજ સરકારપંચાયત મદદ. અપાતી બંધ મદદ બંધ થવા થવાને પાત્ર ગણાશે.

બાબત

વડોદરા,

તા. ૮-૧-૧૯૪૧

ઉ. મા. પટેલ

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

પુસ્તકાલય

સવાજમ :

દેશમાં વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦
પરદેશમાં „ રૂ. ૫-૦-૦
છુટક નકલ રૂ. ૦-૬-૦

વંચીજો :

નાનાલાલ થાંદરીખર દીવાનજી
મળિંગાલ પ્રવાસાદર બ્યાસ

અવરજાપક :

વાચણવાઈ નારણભાઈ અમીન
બી. કેમ
મંત્રી, પુ. સં. સ. મં. લિ.
શાવપુરા.....વડોદરા.

અનુક્રમણિકા

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠાંક
અશ્લીલ અને નુકસાનકારક ગદ્યરચનાઓ —તંત્રીરચનાથી	૭૫
સાહિત્યકૃષ્ટિનું અવનવનું શ્રી. છોટાલાલ મા. કામદાર	૭૭
પ્રાચીન ગુજરાતનો વિદ્યાવ્યાસંગ અને વડોદરાનું મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય શ્રી. અમૃતલાલ વ. પંડ્યા	૭૯
પરદેશી નકકર સાહિત્યની ચોખ્ખાને સહાનુભૂતિ શ્રી. રતિભાઈ અમીન	૮૧
સ્વાધ્યાયની સિદ્ધિ શ્રી. કાન્તિપ્રસાદ લા. ત્રિવેદી	૮૩
અવળી વાણી " "	૮૩
મહાલ પુ. પરિષદોના પ્રયુષ્ઠોનાં પ્રવચનો		
૧. વડોદરા મહાલ પુ. પરિષદ શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ	૮૪
૨. ડોહોઈ મહાલ પુ. પરિષદ શ્રી. રૂપનારાયણ સુ. કાનુનગો	૮૬
૩. ભાદરણ મહાલ પુ. પરિષદ શ્રી. મગનભાઈ પ્ર. દેસાઈ	૮૯
૪. અમદાવાદ પુસ્તકાલય સંમેલન શ્રી. સરલાદેવી સારાભાઈ	૯૫
મહાલ પુ. પરિષદોના હેવાલ-કરારો		
વડોદરા મહાલ પુ. પરિષદ	૧૦૦
ડોહોઈ મહાલ " "	૧૦૨
અમદાવાદ પુ. સંમેલન	૧૦૪
ગણદેવી મહાલ પુ. પરિષદ	૧૦૭
ભાદરણ મહાલ દિ. પુ. પરિષદ	૧૧૦
વરણમાર્ગ દરિયન યાનમંદિરની ખાતાકથા	...	૧૧૧
મેથી (તા. કરજણ) ના સા. પુ. ના મકાનની ઉદ્ધાટનકથા	...	૧૧૨
ગ્રામ પુસ્તકાલયો અંગેના વિવિધ અનુભવો	... શ્રી. ઉ. મો. પટેલ	૧૧૩
પુસ્તકપરિચય શ્રી. ના. ચં. દીવાનજી	૧૧૪
સામયિકોમાંથી શું વાંચશો ?	... 'દ્રષ્ટા' મ. પ્ર. વ્યાસ	૧૧૫
નવીન કાલ	૧૨૩
માસિકો મળ્યા તારીખ	૧૨૭
પુસ્તકાલય નેધિ	૧૨૮
પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી	૧૨૯
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	૧૩૦
સિદ્ધ વાંચન પરીક્ષાનો પ્રશ્નપત્ર	૧૩૧
પત્રો ચર્ચવાની માહિતી : યાદી નં. ૨	૧૩૬
વર્ષિકૃત નામાવલિ પુસ્તકની ચર્ચા ૧૭	૧૪૦
આવતા માસની કાર્યદિશા તથા પુ. ખાતાની ચર્ચા નં. ૧૬	...	૧૪૩
સામયિક હોલન		
સુપ્રસિદ્ધ કેન્દ્ર લેખક કુમા	૧૪૪
વિખ્યાત વિચારક વેદસની વિચારસંજ્ઞા	૧૪૬
સામયિક અક્ષરચાનની ત્રિસાપ્તિક ચોખ્ખા	...	૧૪૮

આ માસિક વડોદરામાં 'ધી લુહાણમિત્ર પ્રિં. પ્રેસ'માં અખાલાલ વિ. દક્ષરે પુસ્તકાલય સ. સ. મડગ લિ. ને મારે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું. તા. ૧૫-૨-૪૧

પુસ્તક ૧૬ મું

ફેબ્રુઆરી-૧૯૪૧

અંક ૨ જો

અસ્તીત્વ અને નુકસાનકારક જાહેરખબરો — તંત્રીસ્થાનેથી

“ એક વાત સાચી છે કે, અસ્તીત્વ રાષ્ટ્ર, સાહિત્ય અને કળાનો રોગ આપણા દેશમાં એટલો બધો નવો અને વ્યાપેલો છે કે લગભગ અસાધ્ય જવો લાગે. * * * આપણા સંસ્કૃત તેમજ પ્રાકૃત ધૃત્યારસિક સાહિત્યમાં અસ્તીત્વતાની પરાક્રમ્યા પહેંચેલી છે. એ વસ્તુ ગદ્ય નથી. નવાં રૂપો લઈ રહી છે, એની સામે અણગમેા બતાવનારા એટલા લઘુમતીમાં છે કે તેમને અવગણી શકાય છે. પણ એક જ હોય તોયે તેણે પોતાનો અણગમેો સ્પષ્ટ રીતે જાહેર કરવો એ તેનો ધર્મ છે. (“ શિક્ષણ અને સાહિત્ય ”) , , , [કિશોરલાલ ધ. મશરુવાળા]

આપણે ત્યાં એમ કહેવાય છે કે, વર્તમાનપત્રોને જીવતાં રાખવામાં જાહેરખબરોની આર્થિક આવક મુખ્ય લાગ જાજવે છે. શિક્ષ અને ઉપયોગી જાહેરખબરો વર્તમાનપત્રો અથવા સામયિકો સ્વીકારે તે માટે કેાઈએ કંઈ જ ફરિયાદ કરવાનું કારણ રહેતું નથી. પરંતુ જ્યારે અસ્તીત્વ અને માનસવિકૃતિ પેદા કરનાર જાહેરખબરો વર્તમાનપત્રો વા સામયિકોનાં પૃષ્ઠોનો મોટો ભાગ રોકી લે છે ત્યારે હરકોઈ મુશ વાચકને તેના પ્રત્યે ઘૃણા ઉત્પન્ન થયા વિના રહેતી નથી.

આજે આપણા પત્રકારો-ખાસ કરીને દૈનિક પત્રકારોને અસ્તીત્વ નહિ એવી જાહેરખબરો સારા પ્રમાણમાં મળતી રહે છે; તે ઉપરાંત આજના સંજોગો અને જનતાની વાચન પ્રતિ વધતી જતી અભિરુચિના પરિણામે તેમની આર્થિક સ્થિતિ સારા પ્રમાણમાં ચાલતી હોવાની કહેવાય છે. આમ છતાં, એક જમાનામાં અને આજે પણ જે જાહેરખબરો પ્રત્યે જનતા ઘૃણાની નજરે જોતી તેવી જાહેરખબરોનું પ્રમાણ દિનપ્રતિદિન વધતું જાય છે એ ખરે જ, જનતાની અભિરુચિને વિકૃતિના નીચા માર્ગે દોરી જવા સમાન છે.

પત્રકારો જે જનતાના, એક રીતે તો, માર્ગદર્શક છે તેઓ જ જો આવી વિષયે હોરનાર જાહેરખબરો દ્વારા લોકમાનસને હલકું બનાવવામાં સાથ આપશે તો પછી તેને ઉત્થાનના માર્ગે લઈ જવાના દેશનેતાઓના અનેકવિધ પ્રયત્નોને કદાચ નિષ્ફળતા પણ મળે.

અને આવી જાહેર ખર્ચા એકલાં દૈનિક કે અઠવાડીક વર્તમાનપત્રો લે છે એવું પણ ક્યાં છે ? જુદાં જુદાં ધ્યેય લઈ જે તે સમાજવિભાગની સેવાના જાહેર ખર્ચા પહેલાં માસિકો પણ આવી અનિબંધ જાહેર ખર્ચાથી મુક્ત નથી રહી શકતાં.

સ્ત્રીજાતિની સેવાના, સ્વાંગ ધારણ કરી નીકળી આવેલાં માસિકોમાં બંધ માસિક માંદગી, ગર્ભ અટકાવવા, તેમજ અત્રે ન ઉલ્લેખી શકાય તેવા પ્રકારની જાહેર ખર્ચા છૂટથી લેવામાં આવાં માસિકોના સંચાલકોમાંથી ભાર્યે જ કોઈ પાંછા પડે છે.

લોકસાહિત્યકાર શ્રી. રાયચુરાના કથન મુજબ માતા-પુત્ર, પિતા-પુત્રી, ગહેન-ભાઈ સાથે એસી વાંચી શકે તેજ શિષ્ટ સાહિત્યમાં લેખાવું જોઈએ. અને આવું સાહિત્ય આપનારાં માસિકોમાં પણ જ્યારે અશ્લીલ જાહેરખર્ચાની ભરખોર ભરવામાં આવે ત્યારે તો હજી જ કહેવાય.

વંજી બાળકોનાં માસિકોમાં પણ આવી નીતિ. અખત્યાર થતી કેટલીક વાર જોવામાં આવે છે. બાલસાહિત્ય આપતા માસિકમાં ભક્ષા ટિકીનાં (હુકમનામાંના) વેચાણ કરનારાઓની જાહેરખર્ચાને સ્થાન આપવું અને વડીલોને ઉપયોગી નીવડે તેવી દવાઓ કે વીમા કંપનીઓની જાહેરતો લેવી એ કેવળ 'અસ્થાને' જ લેખાવું જોઈએ. બિચારાં બાળકોને ડીકીઓનાં વેચાણ કે 'વીમા સાંધે શું' નિરૂણત ? તેમજ વડીલોના વેપારને ઉપયોગી જાહેરખર્ચામાંથી એ અણસમજી બાળકોને શું મળવાનું ? આવી જાહેરખર્ચા લઈને તો આવાં સામયિકોના સંચાલકો જનતાના હક્ક પર ત્રાપ મૂકવા સરખું જ પગલું ભરતા હોવાનું લેખી શકાય.

અમે આશા રાખીએ છીએ, ભાઈબંધ પત્રકારો અશ્લીલ જાહેરતોથી વેગળા રહી એની આવક વિના ચલાવી લેવાની નૈતિક હિંમત દાખવશે તો જનતા પરના તેમના અનેક ઉપકારોમાં આથી વિશેષ વૃદ્ધિ થશે.

અમે નવજીવન પ્રકાશન મંદિરના કોઈ પણ પુસ્તકમાં અથવા એના સામયિક “ શિક્ષણ અને સાહિત્ય.”માં વગર જાહેર ખર્ચા એવું સરસ સંચાલન થતું જાણવાં મળે છે. અન્ય પત્રકાર અંધુઓ એમનો દાખલો કાં ન લે ?

છેલ્લે, આ સંબંધે પુસ્તકાલયોના મંત્રી-અધ્યક્ષો પોતાની મહાલ પુસ્તકાલય પરિવહોમાં વખતોવખત ઠરાવો કરી આ સામે સખત ચાલુગમે જાહેર કરે અને આવી જાહેરતોવાળાં પુસ્તકો વા સામયિકોના સંચાલકોને તાકીદ કરે કે, આવી જાહેર ખર્ચાવાળાં પુસ્તકોને અમારા પવિત્ર જ્ઞાનમંદિરમાં હરગીજ પ્રવેશવા નહિ દઈએ; પછી ભલે તે શ્રેષ્ઠ સાહિત્યકારનું પણ કાં ન હોય !

હું એ પછી મળનારો મહાલ પુસ્તકાલય પરિવહો આ સવાલને સવેળા ઉપાડી લઈ તેનો ચૂસ્તપણે અમલ કરવા લાગે.

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવનું

લંડનના મેસર્સ માઈકલ જેસેફ લિમિટેડ, ન્યુયોર્કની મેસર્સ ડગ્લસ ડે ડોરાન કોં. તથા હોલીવૂડની કોલંબિયા પિક્ચર્સ કોર્પોરેશને એકત્ર મળીને 'સંગ્રા' ધારીને નવલકથા લખનાર માટે ૬,૦૦૦ પૌંડનું ધનામ જાહેર કર્યું છે. આધુનિક કાર્યપ્રધાન નવલકથાને પસંદગી આપવામાં આવશે. જે લેખકોનાં એક કે વધારે પુસ્તકો ગ્રંથ થયાં હોય તેવાને માટે જ આ હરિકાષ ખુલ્લી છે. ૧૯૪૧ ના માર્ચની-૧ લી તારીખ પહેલાં નવલકથાનું લખાણ મોકલી આપવાનું છે. આ હરિકાષના અવસ્થાપક મેસર્સ કર્ટિસ બ્રાઉન લિમિટેડ, ૬ હેન્નિએટા સ્ટ્રીટ, લંડન W. C. I. પાસેથી વિશેષ વિગતો તથા પ્રવેશપત્ર મળી શકશે.

સમર્સેટ મોઘામે પોતાના પ્રસિદ્ધ પુસ્તક 'બુક્સ એન્ડ યુ' (Books and you) માં જે પુસ્તકોનો નિર્દેશ કર્યો છે, તેની એવી નકલ ક્વિસ્ટલનાં જાહેર પુસ્તકાલયોએ પોતાના વાચકોને મોકલી છે. આના પર દીકાં કરતાં, 'લાઇબ્રેરી વર્ડ્સ' કહે છે કે, 'અમે તો 'બુક્સ એન્ડ યુ' ની દરેક જાહેર પુસ્તકાલયે ૫૦૦ વાચકો દીકાં એક નકલ ખરીદ કરવાની બંધામણ કરીએ છીએ. જે કે આ સંખ્યા મોટી થશે છતાં તે ખરીદી તફાવત વાળંખી જ છે; કારણ કે મોઘામે તેના અભિપ્રાય પ્રમાણે-અને તેનો અભિપ્રાય કંઈ નવો તેવો નથી-અતિ ઉપયોગી પુસ્તકોને જ. પસંદ કર્યો છે.

જ્યારે દેશ પોતાના અસ્તિત્વ માટે લડી રહ્યો હોય ત્યારે લડાયક અયોગ્યતાવાળા વિદ્વાનની ફરજ શું? આ પ્રશ્ન સામાન્યતઃ ઘણા અંગ્રેજ લેખકોને તથા ખાસ કરીને શિલ્પિ સિન્ડસેને મૂંઝવી રહ્યો છે. લંડનના પ્રસિદ્ધ સાપ્તાહિક 'ગાર્ડિયન' તેનો જવાબ લખ્યો છે. તે જણાવે છે કે લડાઈ જીતવા માટે સીધી રીતે મદદ કરે તેવું તેઓ કંઈ લખી ન શકે તો બહેતર છે કે તેઓ લખે જ નહિ.

આપરમાં, બીબલ્સ હોવાના કારણે નીચેનાં પુસ્તકો પર, તાજેતરમાં પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે:—રિચર્ડ રાઈટનું 'નેટિવ સન' (Native Son); રિચર્ડ લેવિલિનનું 'હાઉ ગ્રીન વૉઝ માય વેલી' (How green was my valley); હેન્નિ દ મોંથર લન્ડનું 'ધી લેપર્સ' (The Lepers); મોરિસ ડોઝાયાનું 'બેડરૂમ આઈઝ' (Bedroom Eyes) અને ક્રોમ્વોલ્ડનું 'ધી કેઝી હન્ટર' (The Crazy Hunter).

માત્ર એકજ વર્ષ પર શરૂ થયેલ જગતના ખનાવો વિષેના ઑકસફર્ડ પેમ્ફલેટસ, દુનિયાભરમાં પ્રિય થઈ પડ્યાં છે. કુલ અંગ્રેજ ભાષામાં જ તેની ૧,૭૫૦,૦૦૦ નકલો ખપી ગઈ છે. તેનાં ફ્રેન્ચ, જર્મન, ઇટાલિયન, રુષિયન, પોર્ટુગીઝ, સ્પેનિશ, ચાઈનીઝ, જાપાનીઝ, બ્રહ્મી, તથા ગુજરાતીમાં ભાષાંતર થયેલ છે.

ગયા વર્ષના સપ્ટેમ્બરની કટોકટી વખતે, મંબીર જાગૃતોથી પોતાના મનને દૂર રાખવા માટે તેવિલ એમ્પ્સને હમેશાં મોરિયનો 'રેબેકા' વાંચતા એમ લાગ્યું જણાયું છે.

અર્થિનથી નાઝીનો પ્રચાર કરનાર, છઠ્ઠાંડોનો ત્યાગ કરનાર અંગ્રેજ લૉર્ડ હૉ-હૉ, અમેરિકામાં તાજેતરમાં પ્રગટ થયેલ નવલકથા 'ધી ડેથ ઓફ લૉર્ડ હૉ-હૉ' (The Death of Lord Haw-Haw) માં મુખ્ય પાત્ર છે.

સાહિત્યનાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં અત્યંતિમ ગ્રંથ લખનારને લંડનની શાહી સાહિત્યસભા તરફથી દર વર્ષે અપાતા એ. સી. બેન્સન ચંદ્રકો ફેન્ક એવ. દ્યુકાસ તથા એન્ડ્ર્યુ યંગને આપવામાં આવ્યા છે. મી. દ્યુકાસે કાવ્યો, નવલકથાઓ, નાટકો, હાસ્યગ્રંથો તથા સાહિત્ય-વિષયક વિવેચનો લખ્યાં છે. તેણે યુરીપીડીઝનું ભાષાંતર કર્યું છે તથા વેબ્સ્ટરનાં સંપૂર્ણ પુસ્તકોનું સંપાદનકાર્ય કર્યું છે. મી. એન્ડ્ર્યુ યંગની કવિતા સર્વત્ર પ્રશંસા પામી છે.

હિંદી લેખકોના સહકારથી ચાલતું એક ત્રૈમાસિક લંડનમાંથી પ્રગટ થાય છે. તેનું નામ 'ઇન્ડિયન રાઇટિંગ' (Indian Writing) છે. તેનો છેલ્લો અંક-વસંત અંક-થોડાજ વખતમાં બહાર પડ્યો છે. તેમાં એક શરદ્યાશુની વાર્તાનું ભાષાંતર, 'હિંદી કળા' પર ઇકબાલસિંગનો લેખ તથા આદમદઅલીનો 'પછી યુદ્ધ આવ્યું' પરના લેખો ગ્રામ્ય-જીવનની પૃથ્થુ એક વાર્તા- 'કલકત્તાની ટ્રાગેડી' છે. આ ત્રૈમાસિકના જોડિયા તંત્રીઓ ઇકબાલસિંગ, આદમદઅલી, કે. એસ. રોશવંદર તથા એ. સુબ્રમનિયમ છે. તેનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૮-૦ તથા છૂટક નકલની કિંમત ૦-૧૨-૦ છે.

ગવર્નર જનરલના વાર્ષિક પારિતોષક યોજના ૧૯૩૬માં લૉર્ડ ટવીઝ મૂલે કરી હતી. દર વર્ષે કેનેડાના લેખકોએ પ્રગટ કરેલ વિધિવિધ વિભાગોમાં શ્રેષ્ઠ પુસ્તકો માટે કંસાના ચંદ્રકો આપવામાં આવે છે. નવલકથાનું છેલ્લું પનામ ફ્રેન્કલિન મેક ડોવેલના પુસ્તક 'ધી ચેમ્પ્લેન રોડ' (The Champlain Road) ને આપવામાં આવ્યું છે. કવિતા તથા સાહિત્ય માટે પણ ચંદ્રકો છે. અને ૧૯૪૦ માટે ઇતિહાસને લગતો પણ ચંદ્રક આપવાની દરખાસ્ત ચૂકવામાં આવી છે.

કેનેડાના ગ્રંથકારોનું મંડળ આ ખર્ચ ઉપાડી લે છે. નિર્ધારો ધડવાની તથા જન નીમવાની સત્તા પણ તે મંડળ હસ્તક છે. કેનેડામાં સાહિત્યવિષયક પનામ આપવાની એક બીજી પ્રથા છે. તે લૉર્ડ પીઅર્સ સુવર્ણ ચંદ્રક છે.

હિંદી તત્ત્વજ્ઞાનનો સર્વસંગ્રહ રચવાની યોજના માટે કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં મહાન તત્ત્વજ્ઞ તથા સંસ્કૃત વિદ્વાનોનું મંડળ નીમવાની એક દરખાસ્ત આવી છે.

સર એસ. રાધાકૃષ્ણ અને મહામહોપાધ્યાય વિદ્યુશેખર શાસ્ત્રીને બોડના અનુક્રમે પ્રમુખ તથા મંત્રી નીમવાની દરખાસ્ત છે.

પત્રકારિવ શીખવવાનો વર્ગ ઉઘાડવામાં અલિગઢ યુનિવર્સિટીએ પહેલ કરી છે. આ વર્ગમાં વર્તમાનપત્ર તૈયાર કરવા માટેના સિદ્ધાંતો તથા રીત, દેશના અનુભવી પત્રકારો સમગ્રવે છે. અગ્રદ્યેષ લખવાની, ખબરોની ચોગ્ય ચૂંટણી કરવાની, મથાળાંની, રિપોર્ટ વગેરેની તાલીમ આપવામાં આવે છે તથા વર્તમાનપત્રની ઑફિસના કામથી વિદ્યાર્થીને પરિચિત રાખવા હરેકે યતન કરવામાં આવે છે. છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

પ્રાચીન ગુજરાતનો વિદ્યાવ્યાસંગ

અને વડોદરાનું 'મધ્યવર્તી' પુસ્તકાલય

ગુજરાતની ભૌગોલિક વિશેષતાને લઈ તેની પ્રજાનો મુખ્ય ધંધો વેપારનું રહ્યો છે. કહેવત છે કે લક્ષ્મી અને સરસ્વતીને પરસ્પર વિરોધ હોય છે. ગુજરાતે જરૂર એ કહેવત ખોટી પાડી બતાવી છે. ઇતિહાસનો પ્રકાશ જ્યારથી ગુજરાતના ભૂતકાળ ઉપર પથરાય છે ત્યારથીજ એ વિદ્યાની સાધનામાં આગળ પડતો ભાગ લેતો નજર પડે છે.

વલભીના મૈત્રેય રાજાએ ધણી વિદ્યાવ્યાસંગી હતો. ગ્રહેસન' (ઇ.સ. ૫૬૮-૫૯૦) સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશમાં પ્રજાધરયના માટે પંકાતો, શિક્ષાદિત્ય (૫૬૫-૬૧૦) સારો કવિ અને વિદ્વાનોનો આશ્રયદાતા હતો. તેનો ઉત્તરાધિકારી દુવસેન વ્યાકરણનો પંડિત હતો. એ નૃપતિઓના આશ્રયે વલભી નગરીની પ્રજા પણ વિદ્યાની સાધના કરતી હતી. ધનેશ્વર સૂરિએ શત્રુંજયમાહાત્મ્ય અને મહાકવિ ભટ્ટિએ રાવણવંધ (ભટ્ટિકાવ્ય) વલભીમાં જ રચ્યાં હતાં. પ્રાચીન જૈન સાહિત્યનો પહેલવેહેલો ઉદ્ધાર રાજ્યાશ્રયે વલભીને આંગણેજ થયો હતો. જૈન આગમોની વલભીવાચના પ્રસિદ્ધ છે જ. ઉપરાંત બૌદ્ધધર્મના પઠનપાઠનનું પણ વલભીપુર મહાન કેન્દ્ર થઈ પડ્યું હતું. તક્ષશિલાના વિનાશ પછી આખા હિંદમાં વલભી અને નાલંદાની બૌદ્ધ વિદ્યાપીઠો જ મુખ્ય ગણાતી હતી. એની પડખે સિંહપુર અને આનંદપુર (હાંગા) પણ વિદ્યાવ્યાસનાં સારાં મેથંદે હતાં.

વલભીનો નાશ થતાં ગુજરાતના પાટનગર તરીકેનું તેનું સ્થાન શ્રીમાળે લીધું. ત્યાં ધણી મોટી વિદ્યાપીઠ હતી. તેનાં ચાર હમર મઠો અને એક હમર બ્રહ્મચારીઓમાં દરદરના વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષણ લેવા આવતા. શિશુપાલવંધ અને બ્રહ્મસ્કંદ સિદ્ધાંતના કર્તા મહાકવિ માધ અને મહાન જ્યોતિષી બ્રહ્મગુપ્ત તથા જૈન પંડિત હરિભદ્ર અને ઉદ્યોતનસૂરિ એ શ્રીમાળનાં જ પ્રજાજનો હતાં.

શ્રીમાળ પડી ભાંગતાં તેનાં રાજ્ય અને વિદ્યાનો વારસો અણહિલગિરિ (પાટણ) ને ગયો. સોલંકી અને વાઘેલા રાજાએને આશ્રયે એ નગરના નેટલી વિદ્યાની પ્રગતિ તે વખતના હિંદના કોષ ખીજ નગરે સાધી નહોતી. સિદ્ધરાજે પાટણમાં રાજકીય પુસ્તકાલય સ્થાપી ખાસ તેના માટે ત્રણસો લંહિયાઓ રોક્યા હતા. વળી ખીજ હમરો લંહિયાઓ રોકી સિદ્ધ હેમ વ્યાકરણની સવાલાખ નકલો તૈયાર કરાવી હિંદનાં તત્કાલીન પુસ્તકાલયો અને વિદ્વાનોને મક્કત ભેટ મોકલાવી હતી. કુમારપાળે ગુજરાતમાં એકવીસ વૃહદ્ અંથભંડારો સ્થાપ્યા હતા. મહામંત્રી વસ્તુપાલ, તેજપાલ, આગ્રભટ્ટ, ત્વાગભટ્ટ, કમૌશાહ વગેરેએ કેટલાય મોટા અંથભંડારો ગુજરાતનાં ભિન્ન ભિન્ન નગરોમાં સ્થાપ્યાં હતાં. માંડવગઢના મહામંત્રી પેચડશાહે લૃગુકચ્છ અને આણંદ અંદ્રાવતીમાં અંથભંડારો સ્થાપ્યાની વાત જાણીતી છે.

મુસલમાની જમાનામાં રાજ્યાશ્રયના અભાવે ગુજરાતની વિદ્યાસાધનાને ધણી ક્ષતિ સહન કરવી પડી; એટલું જ નહિ પણ કેટલાય અંથભંડારોનો નાશ પણ કરવામાં આવ્યો. એ છતાં સમૃદ્ધ પ્રજાજનોના આશ્રય નીચે ગુજરાત થોડા ધણા પ્રમાણમાં પોતાની જાન- [૭૬

સાધનાને શ્રવતી રાખી ચક્રું ખરું. પ્રાચીનકાળના અંધભંડારો હાલ પાટણ, ખંભાત, અમદાવાદ, પાલીતાણા, પાલનપુર, ચરાદ, ખેડા, લીંબડી, વઢવાણ, જામનગર, કચ્છ કોડાણ, ભરૂચ, સુરત, ઘોઘા, વડોદરા, ઝોઝા, ખદરા, શિનોર, ગાંધી, છાણી વગેરે શહેરોમાં મોજૂદ છે.

હાલના સમયે ગુજરાતની એ ઐતિહાસિક વિદ્યાસાધનાનો વારસો વડોદરાએ માર્યો છે, એટલું જ નહિ પણ તેના પુનરોદ્ધાર માટે સતત અને મૃદુ પ્રયાસો પણ અહીં થતા આવ્યા છે. પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર, સમાજ સાહિત્યભાગા વગેરે તેના ઉદારણો છે. એ રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ તો એટલી બધી બહુમતી અને માર્ગદર્શક થઈ પડી છે કે તે વિશે કંઈ બહુવા જેવું રહેતું નથી.

અહીંના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની ગણતરી હિંદમાં પ્રથમ પંકિતનાં જે થોડાંક પુસ્તકાલયો છે તેમાં થાય છે, એ વાત ઘણી બહુમતી છે. બીજા વિભાગોને, કોરૂ મૂકી માત્ર ગુજરાતી વિભાગની જ વાત કરીએ તો એમ કહ્યા વગર નહિ ચાલે કે ચાળીસ હજાર ગુજરાતી પુસ્તકો ધરાવતો એ અંધભંડાર ખરેખર અજોડ જ છે.

ગુજરાતી વિભાગની પહેલી વિશેષતા છે, પુસ્તકસંખ્યાની દૃષ્ટિએ એની સમૃદ્ધિ. એનો ખ્યાલ પુસ્તકોની સંખ્યા જે આપી રહે છે. એટલા બધાં તો શું પણ એથી અરધી સંખ્યાનાં ગુજરાતી પુસ્તકો બીજા કોઈ પુસ્તકાલયમાં. મારા જેવામાં તો આવ્યાં નથી. બીજી વિશેષતા છે એની મૃદુ વ્યવસ્થા અને સ્વચ્છતા. ટીમતી કાચની પારદર્શક ફરસખંદી ઉપર ગોઠવેલી ધાતુની સુધડ અને સ્વચ્છ અભરાષ્ટ્રો ઉપર પુસ્તકો હંમેશાં વર્ગ અને ક્રમ પ્રમાણે ચોખ્ખામ્મ સાથે મૂકેલાં હોય છે. એ વ્યવસ્થા જોનારના મગજમાં પાશ્ચાત્ય દેશોનાં પુસ્તકાલયોનો ખ્યાલ ઉપજાવ્યા વગર રહેતી નથી. ત્રીજી વિશેષતા છે એ અંધભંડારોની જનસમાજ માટે સુગમતા. બીજાં સ્થળોનાં પુસ્તકાલયોની જેમ અહીં જ્ઞાનલાભ માટે કંઈ બદશે આપવો પડતો નથી. અધ્યયનવિભાગમાં વાચકોને મળતી સગવડો પણ એ પુસ્તકાલયની સમૃદ્ધિ અને વ્યવસ્થાના જેવી જ અજોડ છે. કાર્યકર્તાઓની મીઠાશ અને કાળજીભરી વર્તણૂક તથા દેખરેખ પ્રશંસાપાત્ર હોયને વાંચનારને તેના કાર્યમાં સદાયકથઈ પડે તેવી હોય છે.

અમૃતલાલ વ. પંડ્યા

અમદાવાદ પુસ્તકાલય સંમેલન અંગે આચાર્ય શ્રી આનંદશંકર બાપુલાઈ મુવ તરફથી આવેલો સંદેશો:—

પુસ્તકો એ મનુષ્ય જીવિનાં ફળ તેમજ પોષક તત્વો છે. અને તે સામાન્ય જીવિ કરતાં પુસ્તકોનો અભ્યાસ મનુષ્ય જાતિના વિકાસ માટે કોઈ પણ શિક્ષણનાં સાધન કરતાં ઓછા ઉપયોગી નથી. હું ઈચ્છું છું કે પુસ્તકોનો શોખ આપણી પ્રજામાં વધે, મનુષ્ય જાતિની જીવિનો વિકાસ જોતાં કોઈ પણ ખાનગી શૃદ્ધત પુસ્તક સંગ્રહની મર્યાદા બાંધી શકે નહિ. અને તેથી જ પુસ્તકાલયની ઉપયોગીતા ઘણી જ મોટી છે. આપણે ત્યાં હાલ છે તે કરતા ઘણાં વધારે પુસ્તકાલયો સ્થપાય અને એના નેતાઓ કને કાર્યકારિણી સભાઓ વિદગ્ધનોથી ભરાઈ તેઓ દેશના સામાન્ય જીવિના વિકાસમાં મોટો ભાગ લે એમ હું ઈચ્છું છું.

[અનુસંધાન પાન ૮૨ ને છેડે]

પરદેશી નક્કર સાહિત્યની યોજનાને સહાનુભૂતિ

ગુપ્તા નવેમ્બર માસના 'પુસ્તકાલય' માં શ્રી. કલ્યાણરાયભાઈના શ્રી. વાકનીસ સાહેબ સાથેના વાર્તાલાપવાળી ક્ષેપ છે. તેના પૃષ્ઠ ૫૮૬ ઉપર તેમણે એક સુંદર વિચાર મૂક્યો છે.

સારા પુસ્તકાલયો જનતાને વર્તમાનપત્રો, સામયિકો અને પુસ્તકોથી અનેકોની સંખ્યામાં પોતા તરફ ખેંચે છે. સંસ્કારી લોકસંમુદાયની પણ દિવસે દિવસે વાચનભૂખ વધી છે. એ વખતે કોઇપણ વિષયનું તત્ત્વપર્ણ, નક્કર જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છાવાળા પાંચ પંદર માણસો મોટા ગામમાં સહેજે નીકળી આવે. ગૂંચરાતી ભાષામાં ઉચ્ચ વિચારો અને ધંધારોજગાર હુન્નર ઉલોગને લગતું ઘણું સાહિત્ય આજના અંગ્રેજીમાંથી ભીતરે જાય છે. ગામનો અંગ્રેજી જાણકાર વર્ગ એવા અંગ્રેજી સાહિત્યનો સંપર્ક સાધે તો એ વિચારોની અસર થોડાજ સમયમાં સામાન્ય થઈ મુખી પહોંચી જતાં વાર નહિ લાગે. પણ શ્રી કલ્યાણરાયભાઈના લખવા પ્રમાણે એ મોંઘું સાહિત્ય દરેક પુસ્તકાલય મંગાવી ન શકે એ સાત્ય છે. અને આપણે એ સાહિત્યનો લાભ લેવો છે. એટલા માટે એમણે રજુ કરેલી યોજનાનો અમલ કરવો લાભદાયી થઈ પરદેશીઓને વહેલામાં વહેલા અમલ દર્શાવે રચના એકમાં મળી કરી દે તો તેમાં હું મારી પણ સહાનુભૂતિનો સૂર પૂરું છું. અને હમણાં એક સંસ્થાને પંદર રૂપિયાથી વાર્ષિક ખર્ચ ન કરાવીએ તો હું તેવી એ સંસ્થા આ યોજનાનો લાભ લેવા તૈયાર કરીશ.

આવી રીતે દેસ સંસ્થાનાં નામ આવી ગયે અનુભવીઓ પાસે સાહિત્યની પસંદગી કરાવો સાહિત્ય મંગાવવું શરૂ કરી દેવું. અને પાછળથી હિમેરાતી સંસ્થાનાં નામ નોંધતા જઈ આવતા પૈસાનું સાહિત્ય મંગાવે જવું. સાહિત્ય અનુક્રમે ફરતું ધઈ જાય એવી વ્યવસ્થા કરી લેવી. આ વ્યવસ્થા પુસ્તકાલય ખાતાને સાંપવી અને યોજનાના મંત્રી તરીકેના કાર્યને વેગ મળે એ હેતુથી આ વિષયમાં ખૂબ રસ લેતા શ્રી. કલ્યાણરાયભાઈ મંત્રી તરીકે કામ કરે એવી મારી સૂચના છે.

જે જે ભાષાઓ આ યોજનામાં સહાનુભૂતિ ધરાવતા હોય અને પોતે કોઇપણ સંસ્થામાં આ યોજનાનો લાભ લેવાવાની યોજના કરી શકે તેમ હોય તેમજ 'પુસ્તકાલય' દ્વારા પોતાના વિચારો વ્યક્ત કરવા જેથી આ યોજનાનો અમલ વહેલો શરૂ થાય એમ મારું માનવું છે.

સારા કામમાં દીલ શી !

રતિભાઈ અમીન.

[અનુસંધાન પાન ૮૦ નું]

પુસ્તકાલયોના કાર્યકર્તાઓની એક ફરજ તરફ પ્રજનનું લક્ષ દોરવાની હું રજા લઉં છું, અને તે એ કે અંધપાલોનો ફરજ કેવલ અંધના પાત્રમાં સમાપ્ત થતી નથી, પરંતુ અંધની પસંદગી અને યોગ્ય વર્ગીકરણમાં પણ વીસતરે છે, અને તે તરફ કાર્યકર્તાઓનું લક્ષ જાય અને એ કાર્ય સારી રીતે થાય એમ હું ઇચ્છું છું. પ્રભુ આ પુસ્તકાલય સંમેલનના કાર્યને યોગ્ય દોરણી અને વિજય આપો એવી મારી પ્રાર્થના છે.

સ્વાધ્યાયની સિદ્ધિ

આપણામાંથી મોટા ભાગે તો એવો છે કે જે સ્વાધ્યાયનો અર્થ પણ સારી રીતે સમજતો ન હોય. સ્વાધ્યાયની માત્ર તેના અભ્યાસકના જીવન પર જ કાયમી અસર પહોંચે છે એટલું જ નહિ પરંતુ આદર્શ રીતે સિદ્ધ થએલા સ્વાધ્યાયની અસર તો પેઢી-ઉતાર સુધી પણ પહોંચી શકે છે. માત્ર વાંચવાની ખાતર વાંચનાર કે વાચન પછી મનન કરવાની બિલકુલ પરવા નહિ કરનાર પણ આપણામાં અનેક છે. પરંતુ એથી વાચન-મનનનો હેતુ તદ્દમાત્ર પણ જળવાતો નથી.

સ્વાધ્યાય શબ્દના બે અર્થ થાય છે: (૧) શાસ્ત્રી એટલે કોઈ બીજાની મદદ વિના જાતે જ અધ્યયન કરવું. અથવા અધ્યયન કરેલાનું મનન અને નિદિધ્યાસન કરવું. (૨) ચોતે ચોતાનું અધ્યયન કરવું અને એથી ચોતાનું જીવન ઉત્તરોત્તર ક્રમશઃ હિન્નત થઈ રહ્યું છે કે કેમ તે જોતા રહેવું. આપણું જીવન કેવું છે તેનું નિરીક્ષણ આપણે પ્રતિદિન કરતા રહેવું. તેને અંતઃપ્રેક્ષણ (Introspection) કહે છે. આવી અંતઃપ્રેક્ષણથી આત્મોન્નતિ સાધી કેટલાંય માણસો મહાન થઈ ગયાં છે. સાધારણ રીતે લોકો સ્વાધ્યાયનો એવો અર્થ કરે છે કે કોઈ ધર્મપુસ્તકનો હંમેશાં અમુક પાઠ કરી લેવો બસ છે. પરંતુ મનનપૂર્વકના સ્વાધ્યાય માટે તો (૧) એકાગ્રતા, (૨) નિશ્ચિંતપણું, અને (૩) કંઈક નવીન પ્રકાશમય જ્ઞાન મેળવવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા આવશ્યક છે. આવા સ્વાધ્યાય માટેનો યોગ્ય સમય જો કે પ્રાતઃકાળ જ હોઈ શકે, પરંતુ બધાને માટે તે અનુરૂપ બની શકતો નથી, જૂથો હંમેશાં નિયમિત રીતે અધ્યયન થવું જરૂરનું છે: ઓછામાં ઓછું અર્ધ કલાક જેટલું તો કરવું જ જોઈએ. સ્વાધ્યાયને અંતે માનસિક વિચારો પર દિવસમાં એક બે વાર ચિંતન થવું જ જોઈએ. અને સાથે સાથે એમ પણ વિચારવું ઘટે કે-કયા કયા વિચારોનું પ્રાપ્ત્ય તે દિવસે જીવનમાં રહેલું છે-કેમકે ક્યાંક ક્યાંક સંકુચિત વાસનાઓએ આક્રમણ કરેલું હોય છે તો ક્યાંક પ્રલોભનો, દુર્બલ્યનો અને દુઃસ્વભાવોનો સામનો કરવો પડે છે. પરંતુ એકધારા અભ્યાસથી આવા કુવિચારો લાંબે ગાળે નાશ પામશેને, નવીન દષ્ટિ પ્રાપ્ત થશે. જીવન તો એક મહાસંગ્રામ છે. તે કંઈ એક બે દિવસનું કામ નથી. ઉંમરભર પણ જો કમર કસીને યુદ્ધ કરવાથી કામ પાર પડ્યું તો ચોતાને ધન્ય સમજવા. સ્વાધ્યાયને માટે જો બધા ધર્મગ્રંથો લખે તો તે સારા તો છે જ. પરંતુ સાધક, વાચનની રૂચિ, યોગ્યતા વગેરે પર તે ઘણો જ આધાર રાખે છે. પરંતુ સામાન્ય રીતે તો જે પુસ્તકો આપણાં ગૃહસ્થ-જીવનનાં સુધારક તથા આપણી આત્મિક સ્થિતિનાં ઉદ્ધારક હોય, તથા જેમાં સાધકની અપૂર્વ શ્રદ્ધા હોય તેવાં જ પુસ્તકો તેને ઉપયોગી હોય છે.

દાંખલા તરીકે ધાર્મિક પુસ્તકોના સ્વાધ્યાય માટે રામાયણ, મહાભારત, ભાગવત, વિષ્ણુ પુરાણ, મનુસ્મૃતિ, ગીતાદર્શન, ઉપનિષદ, વેદ-એમાંથી સાધકને પૂર્ણતઃ સમજી શકતા યોગ્ય કોઈ પણ પુસ્તક પસંદ કરી લેવું જોઈએ. કદાચ જો તે ગ્રંથ સમજી ન શકાય તો કોઈ આધુનિક મહાલેખકનું તે વિષય પરનું પુસ્તક અધ્યયન તરીકે ઉપયોગમાં લેવું. પરંતુ તેમાંથી જે વાંચવામાં આવે તેનો સાચાસાર સમજી વ્યવહારમાં ઉતારવાનો નિયમ પણ સાથે

સાથે જ રાખવો જોઈએ. કેમકે વ્યવહારમાં લાભ્યા વિનાનો સ્વાધ્યાય તો ભારૂં જ બની જાય છે. બધી નહિ તો છેવટે તેમાંથી એકાદ બે વાતો તો વ્યવહારમાં બુદ્ધિપૂર્વક ઉતારવીજ જોઈએ. દાખલા તરીકે જો આપણે ગીતાનો પાઠ કરતા હોઈએ તો તેની બધીયે વાર્તા પર આરુઢ થઈ શકતા નથી. તો એનો અર્થ એમ નથી કે તેમાંથી વ્યવહારમાં ઉતારવા જેવી વાતોનું જ માત્ર અધ્યયન કરવું જોઈએ. પરંતુ ગહોળા જ્ઞાન માટે ગીતાનું સંપૂર્ણ અધ્યયન કરવું અને પોતાની સ્થિતિને અનુકૂળ થઈ પડે તેવી બે ચાર વાતો આચરણમાં ઉતારવી જોઈએ.

આપણામાં આવી સ્વાધ્યાયશીલતાનો દીલગીરીભર્યો અભાવ છે. આપણું આજનું શિક્ષણ શૂન્ય છે. ઘરમાં પણ ધર્મના ભાવોનો લોપ થતો જાય છે; અને ધર્મવિહીન જાતિનું અધઃપતન કાંઈ દૂર હોતું નથી. આથી વાચન પછી હિંદા મનનપૂર્વક સ્વાધ્યાય કરવાની ટેવ એક મહાવ્રતસમ કેળવવી જોઈએ. કેમકે ‘યોગશિલ્પોપનિષદ’માં પણ કહ્યું છે કે ‘જેમ લાકડાંમાં રહેલો અગ્નિ મન્યન વિના પ્રકટ થતો નથી તેમ આપણી અંદર રહેલો જ્ઞાનદીપક પણ અંદર તો પ્રગ્વસિત જ છે. પરંતુ તે સ્વાધ્યાયની સિદ્ધિના અભ્યાસ સિવાય પ્રકાશિત થઈ શકતો નથી.’*

કાન્તિપ્રસાદ લાલશંકર ત્રિવેદી

અવળી વાણી

—જેમ વનનો પાલક તે વનપાલ અને ગાયોનો પાલક તે ગોપાલ તેમ ગ્રંથનો પાલક તે ગ્રંથપાલ. ગોપાલ જેમ ગાયોને ખૂબજ આસાનીથી જાળવે છે, તેમ આદર્શ ગ્રંથપાલ પણ પુસ્તકોને કોષનાય અડ્યાઆબડ્યા સિવાય તફાત સારી હાલતમાંજ કળાટમાં સુંદર રીતે સુવ્યવસ્થિત જાળવે છે. ને હંમેશાં ચિવટાછથી સાદરૂક કરે છે. ને પુસ્તકો અગડવાની બીકે કોષનેય વાંચવા આપતો નથી.

—દેવના આદ્યમાં જેમ કોઈ ભાવિક ભક્ત દેવમૂર્તિને દૂરથીજ અત્યંત ભાવપૂર્વક ભક્તિભાવે પ્રાર્થે છે, તેમ આદર્શ વાચક પણ પુસ્તકોના આદ્ય-પુસ્તકાલયમાંનાં પુસ્તકોને સ્પર્શ્યાં સિવાય દૂરથી જ ભક્તિભાવે નિહાળે છે. પુસ્તકોનો ખરો ભક્ત કદી તેને વાંચતો જ નથી.

—આજનાં અનેક શેખરો તેમના પુરોગામી શેખર કે કવિઓના ઋણી હોય છે, જેથી આજના બધા જ શેખરો દેવાળીઆ છે, અને તેમણે ભવિષ્યના શેખર-કવિઓને વધારે દેવાળીઆ થતા અટકાવવા હોય તો પોતાની બધી શેખનપ્રવૃત્તિને સત્વરે આટોપી જ દેવી જોઈએ.

—આજનાં બધાં વર્તમાનપત્રો ‘છપાએલાં’ કે ‘છાપેલાં’ હોવા છતાં તેને માત્ર ‘છાપુ’ કહેવામાં સાહિત્યનો ભારોભાર દ્રોહ થાય છે. આથી તેને ‘છાપુ’ નહિ કહેતાં ‘છાપેલું’ કે ‘છાપું’ કહી-પ્રચારી સાહિત્યકોએ પોતાની વર્ણોની ભૂલ સુધારી લેવી જોઈએ.

—સમાશ્રયના=સમા એટલે સરખી અને શ્રેયના એટલે આંખોવાળી. તો આ ‘સરખી આંખોવાળી’ કરતાં તો સુ એટલે સારી આંખોવાળી—‘સુશ્રેયના’ જ નામ રાખવું વધુ બંધબેસતું છે.

—ટીકા=એટલે ચાંદલો. ખરેખર પુસ્તકની જો ભારોભાર દોષવાળી ટીકા કરવામાં આવે તો તે પુસ્તકની સતોષપૂર્વકની અપતના અભાવે આવેલી આર્થિક ખોટ એ તેને “ચાંદલો” જ થાય છે ને ?

કાન્તિપ્રસાદ લાલશંકર ત્રિવેદી

* ‘કલ્યાણ’ના એક લેખને આધારે સાચત.

પ્રમુખોનાં પ્રવચનો

૧. વડોદરા મહાલ ત્રીજું અધિવેશન

[માણેજ તા. ૨૯-૨૨-૪૦]

—સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ

અહીં ધણા શિક્ષક બંધુઓ હાજર હશે. તમને આ પ્રવૃત્તિમાં તદ્દલિન થયેલાઓને શું કહેવું? તે જ સમજાવું નથી. આપ તો આ પ્રવૃત્તિના લાભો જાણો જ છો. એ વિષય પર નિર્બંધો પણ લખો છો, અને એ પ્રવૃત્તિ અર્થે પ્રયત્નો પણ કરો છો.

નિવેદનમાં જણાવ્યું છે કે, હવે તાલુકામાં ૧૯ શાળાવાળા ગામે પુસ્તકાલયો ઉઘડવાનાં બાકી છે. ૧૧૯ ગામેવાળા આ મહાલમાં માત્ર ૧૯ ગામે જ પુસ્તકાલય વિનાનાં રહ્યાં છે તેમાં અસંતોષ રાખવાને કંઈ કારણ નથી. આ પરિપદ માણેજ જેવા નાના ગામે બરી છે તો આવી ગ્રેરણથી આપણે આવતી પરિપદ દરમિયાન એ ગામે પુસ્તકાલયો વિનાનાં રહ્યાં નહિ હોય, એવી મને ખાતરી છે. અહીંની માહિતી સંતોષ આપે તેવી છે. જ્યાં આવા યુવાનો હોય, અને આવાં ગામે હોય ત્યાં અડચણ નહિ આવે. આ ગામે ૫૦ ટકા માણસો ભણેલા છે તે પરથી ગામની કેળવણીવિષયક પ્રગતિ આપણને જાણવા મળે છે. ખીજાં ગામે આ ગામનો દાખલો જરૂર બેશે, એમાં શક નથી. આવા કામમાં સુદૃઢી ખાતાનો સહકાર મળે તો ખૂબ કામ થઈ શકે.

પુસ્તકાલય વિષે કે કેળવણી વિષે વિવેચન કરવું હવે બીજાં જરૂરી છે, છતાં કેળવણીના પ્રશ્ન વિષે જે એક પ્રકાર ચાલે છે તે વિષે કંઈક વિવેચન કરું છું.

આપણો દેશ અભણ છે, એ ખરું છે. એમ કહેવાય છે કે, હિંદમાં ૯૦ ટકા લોકો અભણ છે, અક્ષરશન્ય છે, લખતાં વાંચતાં ન આવડે એવા છે. પણ વડોદરા રાજ્યમાં એવું નથી. એ તો હિંદ કરતાં પણ આગળ છે, વડોદરા રાજ્યમાં તો લખી-વાંચી જાણનારાઓની સંખ્યા ૪૦ ટકા નેટલી છે, એટલે સમસ્ત હિંદની સરખામણીમાં આપણે આગળ છીએ. આમ છતાં એ પૂરતું નથી. એ સો ટકા કેમ ન થાય? શાળાવાળા ગામે એવી ધમશ, ચીવટ હોવી જોઈએ કે, તેનાં બાળકો-બહેનો ભણેલાં કેમ ન થાય? તમારે ત્યાં ગ્રેન્ડુ-એટોની સંખ્યા કમી હોય તેની ફિકર ન કરશો, કેમ કે એવા ગ્રેન્ડુએટો તો ગામડાં છોડી શહેરોમાં આવે છે. ગામડામાં રહેનારને લખતાં વાંચતાં તેમજ હિસાબ ગણતાર અને જગતમાં શું ચાલી રહ્યું છે તે જાણી શકાય તેવું વાંચવાનું આવડવું જ જોઈએ.

* આ રથજે જુદા જુદા મહાલોમાં ભરાયેલી મહાલ પુ. પરિષદોના પ્રમુખોનાં બાવણા ક્રમાનુસાર આપ્યાં છે. તે પછી અમદાવાદ ખાતે મળેલા અમદાવાદ શહેર પુ. સંમેલનના પ્રમુખશ્રી વક્તવ્ય પણ આપ્યું છે. અને તે પછી જે તે પરિષદના હેવાલ તથા કરાવો આપ્યા છે. —તંત્રી.
૮૪]

હું ગામડામાં ફરું છું ત્યાં બધે મંદિરો જોવામાં આવે છે બધે તે ભગ્ન સ્થિતિમાં હોય છે અથવા પૂજા નહિ થતી હોય, પણ એ મંદિરોની સંસ્કૃતિ એ જીવતાં જનતાં પુસ્તકાલયો હતાં. ત્યાં પંડિતો, સાધુ, વિદ્વાન રહેતા અને વાતી, ભજન, કીર્તનથી જનતાના જ્ઞાનમાં વધારો કરતા. ત્યારે આપણા ગામડાનાં સંસ્કાર, ડેળવણી ઊંચાં હતાં, અને માટેજ આપણાં ત્યારનાં ગ્રામજીવન સુખી હતાં. આજે આપણે સમયને અનુકૂળ મંદિરો સ્થાપવાં પ.શે. આજના જમાનાને અક્ષરજ્ઞાન જોઈએ છે. કેટલાકો કહે છે કે, ખેતીવાડી કરનાર ગામડીઆ ભણીને શું કરશે ? પરંતુ ખેતી, વાક, દલાલ, શાહુકાર એ બધાંજ ખેડૂત પર આધાર રાખે છે, તે સમજીએ તો ખાતરી થશે કે, ગામડામાં ગમે તેને ભણવાની જરૂર છે. તેઓ ભાવ-તોલ નથી જાણતા તેથી હુટાય છે. એ પરિસ્થિતિને અટકાવવા માટે અમુક અંશેના પણ બહુતર વગર છૂટકોજ નથી.

વળી બહેનોને પણ યોગ્ય ડેળવણી મળવી જોઈએ. આજે બહેનોએ ગાયેલાં ગીતો સરસ હતાં, પરંતુ સારામાં પણ પાયરી હોય છે. એટલે બહેનોને પણ જીવનોપયોગી ડેળવણી આપવી જોઈએ. નહિ તો રસ, સુખ, સંવાદ જતું રહેશે.

રશિયામાં વીસ વર્ષ પહેલાં આપણા જેવીજ સ્થિતિ હતી. તેમને ત્યાં પણ ૯૦ ટકા લોકો અભણ હતા. પરંતુ માત્ર દશ વર્ષના પ્રયત્નમાં ત્યાંની સૌ ટકા ગ્રામ શિક્ષિત બની ગઈ છે. આજે તમે જુઓ છો કે, મોટાં મોટાં રાજ્યો યુદ્ધમાં ઊતરેલાં છે એ બધાં આજે રશિયાની ખુશામત કરે છે. એક વખતે જે દેશની ગ્રામમાં દશ ટકા ભણેલા હતા તે દેશની આજે મહાન મુસ્લિમી ખુશામત કરી રહ્યા છે, કેમકે રશિયાને ખોટું ન લાગે, ખીમ્મતે મદદ ન કરે, તે માટે સૌ કાળજી રાખે છે. આ બધો એ ૯૦ ટકા ભણતરે બજવેલા ભાગ છે. એટલે આપણી ગ્રામ પણ ૯૦ ટકા ભણતરવાળી થાય તે માટે પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. વાર્ષિક ૭૫ રૂપિયાની આવકવાળા ગ્રામજીવનમાં સુધારો કરવા માટે ડેળવણી જરૂરી છે. એ ડેળવણી ગામડે ગામડે વ્યાપક કરનાર આપ શિક્ષકો છો. એ શિક્ષણપ્રચારનાં સાધનરૂપ શાળા-પુસ્તકાલયોનો સમન્વય કરવાની તમારી ફરજ છે. શિક્ષકોને માથે ભારજીની ફરિયાદ છે. આમાં સત્યાંશ છે તે હું માતું છું. પરંતુ એમ ફરિયાદ કર્યે ચાલે તેમ નથી. તમે તો ગામડાના પંડિતો સાધુઓ છો. મેળાવડો, સેન્સસ બધું શિક્ષકને કરવાતું હોય છે. અને કેટલીક વાર અમલદારનો રસોઇઓ પણ શિક્ષક બનતો; પરંતુ એ જમાનો આજે નથી.

જૂના વખતના પંડિતોનો દાખલો લઈએ તો જોશ જોવા. મંત્રજપ કરવા, કે કેમ કાંડને લગતું તેમજ બોધ આપવાતું, ભણતરતું, અને કથાવાર્તાતું કામ એ સાધુઓ કરતા. તમે વિચાર કરો કે, એ એક સાધુ કેટકેટલું કામ કરતો હશે ? એટલે શિક્ષકોને સાધુ, પંડિત કે ભાવનાશાળી સાધુ નહિ હોય તો ડેળવણી નિષ્ફળ નીવડશે; આજાગણા કરશે તો મને ડર છે કે આજણુ આજણ નહિ વધી શકીએ. કેમકે તલાટીઓ, મુલ્કી અમલદારો એ નહિ કરી શકે.

આપણે તાજેજ દાખલો જુઓ. શ્રી. કમ્બુજાશંકર ભારતર જેવા આદર્શ શિક્ષકે ટ્રાસીન્દ્રા ગામની સૂરત કેવી ફેરવી નાખી ! ! સ્ટેશનથી દૂર છતાં સંસ્કારી, વિચારશીલ અને વિવેક-વિનયવાળા માણસો ત્યાં મળે છે. એટલે શિક્ષકો ધારે તો ખૂબ કામ કરી શકે. શિક્ષ-

કેમાં આદર્શભાવે લાગણી હોય તો તેમણે કામે લાગી જવું જોઈએ. તેમણે ગામને પદ-
ટાવવાનું સુધારવાનું છે. એઓ મંદિરોમાં બેસે, કથાવાર્તા કરે, પણ તે આધુનિક રીતે.
આપણું આજનું ગામનું મંદિર તે. પુસ્તકાલય છે. કેટલીકવાર પુસ્તકાલયમાં કુચલી કરનારા
પણ આવે છે, તેઓ બસે કુચલી કરે પણ તેમને આવવા દો. પુસ્તકાલયને ગામના હૃદયરૂપ,
આત્મારૂપ અને અને એ રીતે જગતનું સારું ગામમાં લાવે, વહેંચે, ઘેર ઘેર પહોંચે એમ ઇચ્છું છું.

હવે પુસ્તકાલયવિજ્ઞાન વિષે મારે કંઈ કહેવાનું નથી. કેમ કે એ તો તમે બધા
તથા આ અધિકારી સાહેબો મારા કરતાં સારું જાણે છે. પરંતુ હું તો એટલું જ કહું છું
કે, પુસ્તકાલયને જૂના વખતના મંદિર, આત્મા, હૃદયરૂપ બનાવજો. એમ કરવાથી ગામના
ઇતિહાસમાં કદાચ તમારાં નામ લુલાયાં હશે, પણ તમે કરેલાં કામ તો અમર રહી જશે.
આપણે ત્યાં પ્રાચીન વીરોના પાણિયા નજરે પડે છે તેના પર કંઈ નામ કોતરેલાં હોતાં
નથી છતાં તેઓ વીર હતા એટલી ભાવના તો તેનાથી આપણામાં જાગ્રત થાય જ છે.

૨. હોમોઇ મહાલ પ્રથમ અધિવેશન

[મંડાળા તા. ૫-૧-૪૧]

—શ્રી. રૂપનારાયણ સુ. કાનુનગો

શિક્ષિતોનું ઝલુ

સ્નેહ અને સૌજન્યથી આપ સૌએ આ પરિષદના પ્રમુખ તરીકે મારી પસંદગી કરી મને
ઝલ્લી કર્યો છે. પુસ્તક અને પુસ્તકાલય સાથેની મારી પુરાણી પ્રીતે આ ઝલુસ્વીકાર કરવા
મને ફરજ પાડી છે. તેથી કાચે તાંતણે બંધાઈને હું આપની વચ્ચે દોરાર્ધ આગ્યો છું.
જ્ઞાનપ્રચાર એ શિક્ષિતોનું મહાઝલુ છે. એ પવિત્ર ઝલુ અદા કરવાની આવી આનંદ-
કારી તક આપવા માટે હું આપ સૌનો આભાર માનું છું. મંડાળા અને મહાલના આ
સહભાવભર્યા આદરસત્કારને હું સહર્ષ અભિનંદુ છું.

હોમોઇ મહાલની આ મહેલીજ પુસ્તકાલય પરિષદ છે. તે મોટી ભણે હોય, પણ તે
આ મહાલના આદર્શ મંડાળા ગામે તેની પરંપરાથી ચાલતી આવેલી ઉદારતા ને સહિષ્ણુતાને
અનુસરીને આ વર્ષે પરિષદ બોલાવવાની ને યોજના આગળ કરી છે તેનું શ્રેય અને માન
આ ગામના સંગઠિત કાયકર્તા આગેવાનોને ઘટે છે. તે માટે સહુના વતી મંડાળાના આગે-
વાનોને અભિનંદન આપું છું.

મિત્રો, કોઈ પણ ધર્મકાર્યના પ્રારંભમાં જુઓ તો અધિક્ષાતા દેવને અર્ધ્યાદિ પૂજા
અર્પવાની આપણી આર્થ પ્રણાલી છે. આ પાવનકારી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના અધિક્ષાતા કે.
રાજપિતા શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજના પુણ્ય પ્રતાપે જ આવી પરિષદો ભરવા આપણે
સમર્થ બન્યા છીએ. વંદન હો એવા જ્ઞાનાંજનની સળી વડે પ્રજ્વલ્ય ક્રિયાડવાની ઇચ્છા-
વાળા શુભાશયી પ્રજ્વલાવકને.

એવાજ શુભાશયી આપણા શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ મહારાજ છે. પ્રજ્વલ્યગતિનાં કાર્યોમાં

પોતે દાદાને પગલે આગળ વધ્યા છે. સુધરાઇઓ અને પ્રાંત પંચાયતોને પ્રમુખીય સ્વરૂપ એઓઓએજ બક્ષ્યું છે. ધારાસભા અને રાજ્યસાસનમાં પણ પ્રમુખીય તત્વોનો સમાવેશ કરીને જ ધારણીય પ્રગતિ થઈ છે, તે તેઓશ્રીનેજ આભારી છે. શ્રેયસ્કારી તમામ પ્રવૃત્તિઓમાં પોતે પૂરતો રસ ધરાવે છે તે અનેકવિધ સંભાવતોમાંથી આપ જોઈ શકો તેમ છે.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો શક્તિમંત્ર

સદ્ગૃહસ્થો, કે. શ્રીમંતે સ્વમુખે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો જે હેતુ નિર્દિષ્ટ કરેલો તેને હું આ પ્રવૃત્તિનો શક્તિમંત્ર કહું છું તે આ છે:

“ પુસ્તકાલયનો લાભ થોડા અંગેજી ભણેલા જ લઈ શકે એવી હદ ન રહેવી જોઈએ. એનો લાભ વધારેમાં વધારે માણસો કેવી રીતે લઈ શકે એ જ હેતુ સતત લક્ષમાં રાખવો જોઈએ. અને તેટલા સાડ માતૃભાષાવાળા વિભાગ તરફ વધારે લક્ષ આપવું જોઈએ. એ હેતુથી મેં રાજ્યમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ શરૂ કરી છે. અને તેના પ્રચાર માટે જે યોજના ઘડાવી અમલમાં મુકાવી છે તેના સંપૂર્ણ લાભ મારી સડળ પ્રબળે મળે એટલા માટે શિક્ષિત ને સમજી પ્રબળર્થે પણ પોતાની શક્તિ અનુસાર પોતાનો હિસ્સો આપવાની જરૂર છે. ”

શિક્ષિતોનો સહકાર હોત તો ?

આ શક્તિમંત્ર તો વર્ગો પૂર્વે આ પ્રવૃત્તિના આરંભમાં શ્રીમંતે ઉચ્ચારેલો; પણ જેમ ઠાઠ ઉદ્દગાતા ઋષિનો ઉચ્ચારો ઉચ્ચો અને માહાસિદ્ધિવાળો મંત્ર તેના સાચા સાધકો વગર અફળ પડી રહે, તેમ આનું નથી બન્યું ? અજ્ઞાત, અધિષ્ઠાતાના ગણોએ આ બાબત બળવું બધું જ કયું છે અને યોજના પ્રમાણે અદ્યપિ તેઓ તો કરે જ છે; પણ શ્રીમંતની આકાંક્ષા પૂરવા શિક્ષિત ને સમજી પ્રબળર્થે આનું પૂરું પાલન કયું છે ? પ્રબળર્થને શિખરે પધરાવવાનું અભિમાન લેતા અગ્રણીઓએ આ કદી વિચાર્યું છે ? પોતાના રચનાત્મક કાર્ય-ક્રમમાં કદી આના પર પૂરવું લક્ષ આપ્યું છે ? પ્રાથમિક શિક્ષણે પ્રકટાવેલી જ્ઞાનબોધિતિને જુઝાતી બચાવવા, તેને પરિપોષવા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ છે. સમજી શિક્ષિતોનો પૂરતો સહકાર હોત તો આજ ૩૫ વર્ષે આ પરિસ્થિતિ હોત ? આજ તો આપણી આજીબાજી ટેટલાં નિરક્ષરો છે ? નિરક્ષરતા વગરનું છે ઠાઠ ગામ ? પરમેશ્વરને આપણે પિતા માનીએ છીએ. એકજ પિતાના આપણે સંતાનો છીએ. એવાં તત્ત્વજ્ઞો તારવોએ છીએ, પણ પછાત-ઉત્તરજાતના આપણે કેવા ભેદો પાળ્યા ? અને તે તેમને શિક્ષણ અને સંસ્કારથી વંચિત રાખીને ? એમ વંચિત રાખીને આપણે કયારેય સમરસ થવાના કે ? ન્યારે અજ્ઞાનતાના અંધકારમાં આપણાંજ બાંકુઓ ગણીને તેમને આપણે સડવા દઈશું ? તેમને પતિત રાખીને તરવું છે ખરું ? પણ એમ તરાશે ? એ ઘોર નિરક્ષરતાનાજીવીનાં ધર્મયુદ્ધો કે જીવેશો ઉપાડવા કયા શિક્ષિત વર્ગો ઝમૂચ્યા ? નેઓ લોકરાસનવાદ સાડ મેદાને પડે છે તેઓનું શું આ પ્રથમ કર્તવ્ય નથી ?

લોકશિક્ષણની મહત્તા

લોકરાસનની પ્રતિષ્ઠા તો લોકશિક્ષણના પાયા પર આધાર રાખે છે. લોકશિક્ષણની જેમ જેમ વધારે ઉચ્ચતર કક્ષા, તેમ તેમ લોકરાસનવાદ વધારે સફળ. લોકરાસનવાદ તો એ માગે છે. એ વિનાના પ્રજામતવાદનાં બધાં બધાં પોષણ છે. પ્રજામતને બળવાન

બનાવવો હોય, તો તેને પ્રથમ સજ્ઞાન કરવો જોઈએ. એવો જગૃત પ્રજ્ઞમત પ્રજ્ઞમાં એતન પૂરશે. એવા તન્દુરસ્ત પ્રજ્ઞમતને જગૃત કરવા જ શ્રીમંતે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની સ્થાપના કરી છે. પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વ્યાપક કરી આપણો પ્રથમ આગળો ઉધાડીએ, એટલે શોકશાસન-વાદનાં આરણ્યં એની મેળે ઉધડી જશે.

તમે જ જ્ઞાનદીપ છો.

પણ શિક્ષક મહાશયો, આ તો સમજી શિક્ષિતવર્ગના સહકારની સામાન્ય વાત થઈ. બ્યારથી તમે શિક્ષકનો આ પવિત્ર ધર્મો સ્વીકાર્યો સારથી જ્ઞાનપ્રચારની પવિત્ર દરજ્જા તો તમેજ ધારણ કરી છે ને ? તે જોડલી વધારે જમ્મવો તેટલી તમારી વધારે શોભા. ઓછા જમ્મવો એટલું ઓછું શોભાસ્પદ. પરંતુ હું જાણું છું કે, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના સાચા પ્રચારકો આપ છો. રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની વેલ આટલી પાંગરી છે તે તમારા વડે. ગામડે ગામડે તમેજ જ્ઞાનદીપ છો. તમારાજ દીવે બીજા દીવા પ્રકટે છે. એકમાંથી અનેક જ્ઞાન-જ્યોતિ પ્રકટે છે, તે તમે શિક્ષકોનાજ પ્રતાપે. દરજ્જાત શિક્ષણની તમારી મુશ્કેલીઓ હું સમજું છું. પટેલ તક્ષાડી, મુખી મતદારોની મદદ વખતે નહિ મળતી હોય. ગામના મત-દારો, શાહુકારો, હોટેલમાલિકો, કલાકો કે બીજા પોતાના નોકરચાકરના કે લાગતાવળગતાના બાળકોને દરજ્જાતમાંથી મુકત કરાવવા મથતા હશે. તેમના ખોદ વહોરવાના પ્રસંગો પણ આવતા હશે. એવાં વિદ્વો વખતે ગામની પક્ષાપક્ષીમાં કે ખરપટમાં ન પડતાં તમે પવિત્ર દરજ્જા અને ધ્યેય તરફ જોશો, અને અડગતાથી કાર્ય કરે જશો તો વાળ નહિ વાંઠો થાય. જગત ભરે પંતુણ કહે; સમાજ ન્યાં સુધી શિક્ષકને તિરસ્કારશે ત્યાં સુધી તેજ હલકો રહેશે. તમે પંતુણ નહિ, મિશનરી થઈને જવ. જગત ઝૂકવું આવશે. સમજી લેને, ધ્યેય-વાદીઓ તરફજ જગત ઝૂકે છે.

એ ધનનો સમન્વય સાધો.

ગામનું બાળધન અને પુસ્તકાલયનું પુસ્તકધન તો તમારાજ હાથમાં છે ને ? તેનો સુયોગ્ય સમન્વય કરો. જુઓ ! અર્ચક શક્તિ ઉભી થશે. પાઠ્ય પુસ્તકો ઉપરાંત પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો તરફ તમારા વિદ્યાર્થીઓને વાળો. વર્ગવાંચનાલયો કાઢો, અને વર્ગશિક્ષકની દેખરેખ હેઠળ વિદ્યાર્થીઓનેજ તેનાં પુસ્તકોની આપ-લે વગેરેની વ્યવસ્થા કરવા દો. કોઈપણ હિસાબે વાંચનનો શોખ, વાંચનનો નાદ લગાડો. ગભરાશો નહિ. બાળકો એથી નાપાસ નહિ થાય. તમારું પરિણામ નહિ જગડે. ઉઘડું પરિણામ વધારે સારું આવશે, ને તમને દોષાવશે. પણ દીપજ ન પ્રકટે અગર મંદમંદ પ્રકટે, તો તે શું દીપાવે ? નિષ્ણય કરો. તમારી પાસે આવેલો વિદ્યાર્થી વાચનશ્રમ ન જની જવો જોઈએ ત્યારેજ તે ભણેલું ન જૂલે. નવી પેઢીમાં જ્ઞાનસંભાર એટલો ભરો કે તે તમને પૂજતી આવે. પછી જૂની પેઢી ભરે જખ મારે. તિ જ્ઞાનવાન અને તો એર આનંદની વાત છે. પણ નવી પેઢી તો તમારી મૂઢીની વાત છે, જેથી છતી જાણે તો છત તમારી છે. જસ તમને મારી એજ વિનંતિ છે.

ગામડાની ગતાગમ વગરનાં સાહિત્યસર્જનો

શ્રીમંતની યોજના મુજબ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રચારના પુસ્તકાલય ખાતાના પ્રયામો

સ્તુત્ય છે. પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો અમણુતામાંથી ઉગારી લેવાનો શુભ હેતુ બરાબર રીતે બર આવે તે સારૂ આમપુસ્તકાલયે હવે વિશેષ કાળજી માગે છે. ગામડાની ગતાગમ વગર શહેરમાંથી સર્જતાં અનેક સાહિત્યસર્જનો અને પ્રકાશનોનાં પુસ્તકો આમપુસ્તકાલયને માથે મારવા કરતાં આમજનો રસથી વાંચી શકે એવું તેમનાજ લાભ તેમનેજ સમગ્રતય તેવું, તેમનાજ હિતવાળું, આકર્ષક આમસાહિત્ય, સર્જન ન થતું હોય તો સર્જની વિશેષ પ્રમાણમાં વંચાય તેવું વસાવવાની ખાસ જરૂર છે.

વર્ગવાચનાલયની યોજના

નવી પેઢીનો વાચનરસ વિકસાવવા પ્રત્યેક શાળામાં કક્ષાનુક્રમે વર્ગવાચનાલયની યોજના કરતા પુસ્તકાલયના પેઢે અમલમાં આણવાની જરૂર છે. શિક્ષકોને તે વધારે સહાયકારી ધર્મ પડશે.

નિરક્ષરતાનિવારણ માટે પુસ્તકાલય ખાતું કાંઈક સક્રિય પગલાં લે એ છુટ છે. તો આભોદારની યોજનામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિશેષ ફલદાયી નીવડશે.

જ્ઞાનથીજ આખાદી

સદૃશ રથે, જ્ઞાનજ બલિષ્ઠ છે. જ્ઞાનનો સંચય જે પ્રજાએ કર્યો, તે જગતમાં આખાદીની રોએ આવી છે, એ હવે કાંઈ સમગ્રવતું પડે તેમ નથી. આપણો ઉદ્ધાર આપણેજ કરવાનો છે.

“ આત્મના આત્મનોહરેત્ ” એ ગીતાવાક્ય છે. માટે ચાલો, ઉઠો, આજસ ખંખેરી મચી પડો અને શ્રેય તેમજ વિજયને પામો.

૩. ભાદરણ મહાલ બીજું અધિવેશન

[રૂઢેલ તા. ૨-૨-૪૧]

—શ્રી. મગનભાઈ પ્ર. દેસાઈ

બાપ્ત્રો,

આ પરિપક્વના પ્રમુખસ્થાન માટે મને નોતરીને આપ સૌ ભાપ્ત્રોનો અને ખાસ રીતે તો આપની મહાત્મ-પ્રવૃત્તિ દ્વારા વડોદરા રાજની સમગ્ર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો પ્રત્યક્ષ પરિચય મેળવવાની જે તક મને આપી છે, તેને માટે હું આપનો આભારી છું. ૨૧. મોતીભાઈ અમીનના એક કાયમી સ્મારકરૂપ આ પ્રવૃત્તિ વિષે, પરાક્ષ રીતે તો હું ક્યારનો જાણું છું. પરંતુ આપે મને અહીં બોલાવ્યાથી એ પ્રવૃત્તિનો કાંઈક પ્રત્યક્ષ પરિચય પણ મેળવી શકાય તેને સારૂ મારે ખાસ આભાર માનવો જોઈએ.

પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિનાં ધ્યેયો અને તેની પાસેથી રખાતી અપેક્ષાઓ; પુસ્તકાલયનું મકાન તથા રાચરચીલું વગેરે કેવું હોવું જોઈએ; તેનું કામ કઈ ઢબે ગોઠવાય તો તે ઉત્તમ ગણાય-એટલે કે વાચકને ફાવે, કામ કરનારને ફાવે, અને સમય તથા સવડની દૃષ્ટિએ સુધડ ગણાય; પુસ્તકાલયનો અંતર્યામી કેવો હોવો જોઈએ, તેના ધર્મો શા હોય, તેનામાં કઈ કઈ આવડતો અને કેની લાયકાત હોવી જોઈએ; પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકો કયાં રાખવાં, તેમની પસંદગીનું

ધોરણ શું હોયું થયે; પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ કઈ રીતે થાય છે, તેમાં શું વધારે ખર્ચું છે, શું ઓછા ખર્ચું છે; શું તેમાં ખુટે છે ને શું તેમાં ખુચે છે; તેનો ખર્ચ કંમ કાઢવો અને ને ખર્ચાએ તેમાંથી મળતર મળી રહે છે કે કંમ ?-આ અને આવી જાતના અનેક મહત્વના મુદ્દાઓ વિશે ધણું કહેવાયું છે, વિચારાયું છે, અને મને લાગે છે કે, હમેશા વિચારાયા કરશે. આ પરિપદના કાર્યના આરંભના મારા ટૂંકા વિવેચનમાં હું એ મુદ્દાઓ ચર્ચવા પાછળ આપણો વિશેષ સમય ખર્ચવા ચાહતો નથી. એ બધા મુદ્દા આ રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિશે પ્રસિદ્ધ થયેલા સાહિત્યમાં સારી પેઠે છણાયેલા મળે છે, અને મારા કરતાં વધારે અધિકારી પુરોગો મારફતે. હું તો મારા આ પ્રારંભિક વિવેચનમાં આજે આપણે ધ્યાન પર લેવા જેવી ગણાય એવી એક બે વાતો તરફ ધસારો કરવા ચાહું છું. તે જો પરિપદના કાર્યમાં કાંઈક મદદરૂપ થાય, તો હું તેને સાર્થક યથા ગણીશ.

સરવૈયું કાઢો :

નહિ નહિ કરતાં વડોદરા રાજ્યની આ પ્રવૃત્તિ આજ એક વીસીથી વધારે જૂની થશે. અને આ મહાત્મ માટે જોઈએ તો દોઢેક દાયકો આ પ્રવૃત્તિ અહીં ઉપાડયાને થાય છે. એટલે, કુશળ વેપારીની પેઠે, કાર્યદક્ષ વ્યવહારી તરીકે આપણે એવું સરવૈયું ખેંચવા વખત આવ્યો છે, એમ ગણાય. ધણી વાર એવું બને છે કે, એક કામ ચીલા ઉપર બરાબર ગોઠવાયા પછી તે પોતાની હબે ચાલ્યા તો કરે છે; પરંતુ એક જીવંત જાગતી વસ્તુ તરીકે જો તેને ચલાવ્યા કરવું હોય, તો વચ્ચે વચ્ચે તેનો ધરમૂળથી વિચાર કરતા રહેવું જોઈએ. એટલે કે, તે કામતું સરવૈયું કાઢતા રહેવું જોઈએ. આપણી કેળવણી જુઓ, આપણા શિક્ષકો જુઓ, આપણી ધર્મશિલ્પિ અને સામાજિક દશા જુઓ, આપણી ખેતી અને ઉદ્યોગધંધા જુઓ; બધે જ આ જાતના સરવૈયાની જરૂર આજ આપણને દેખાય છે. સ્વતંત્ર દેશની પ્રજાઓ અને સરકારો તથા તેમની સંસ્થાઓ એમ કરે છે, અને એ રીતે પોતાના જીવન-વૃક્ષને નવપક્ષવતું રાખે છે. એ દષ્ટિએ હું કહું છું કે, આપણે આપણી આ પ્રવૃત્તિનો ધરમૂળથી વિચાર કરી સરવૈયું ખેંચવા વખત આવ્યો છે.

શું સરવૈયું કાઢશો ?

આજ કાંઈને એ કહેવા-સમજાવવાની જરૂર નથી કે, જગત કપાટાબેર પલટાવું જાય છે. જગત છે એટલે એના નામ પ્રમાણે એ ચાલતું અને પલટાવું રહે એ તો તેવું લક્ષણ જ છે. પરંતુ, છેલ્લી પેઢીમાં, અગાઉ કદી નહિ પલટાયું હોય એટલું બધું એ પલટાઈ ગયું છે. અને એની અસર આપણા દેશ ઉપર પણ થાય જ છે.

ખીજ બાજુથી, બ્યારે આપણી આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની શરૂઆત યર્ષાત્યારે આપણા દેશનું અને આ રાજ્યનું શોકજીવન જુદું હતું; આજે એ જુદું થયું છે, ને આશાઓ, આદર્શો, તથા ઊર્મિઓ આપણા શોકજીવનમાં આજે બિછળે છે, તે ત્યારે નહોતી. અથવા હતી તો એવી સૂક્ષ્મ ખીજરૂપે કે કાંક જ તે જોઈ શકતા હતા. આજે એ શોકબ્યાપી બની છે.

તેથી કરીને, જગત પ્રજાએ, દાયકે દાયકે નહિ તોય વીસીએ વીસીએ તો, પોતાના જીવનની બધી પ્રવૃત્તિઓનાં મૂળ તપાસવાં જોઈએ, તેના આદર્શો નવા જમાના સાથે મેળ-વાળા કરી લેવા જોઈએ; તેવું કાર્યક્ષેત્ર તે પ્રમાણે વિસ્તારવું કે વિકસાવવું જોઈએ.

એ દષ્ટિએ હું કહું છું કે, આપણે આજ સવે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો વિચાર કરતા થવું જોઈએ. સરવૈયું આ વસ્તુનું જોઈએ.

આજે પ્રગ્નજીવન ને રીતે આપણે ધડવા ચાહીએ છીએ, તેમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ શો ક્ષણે આપી શકે, એ આપણે તપાસવું જોઈએ. આપણે વ્યવહારમાં ને નિર્ણયો કરીએ તે આ નવા જીવનને અનુરૂપ છે કે જૂના સીલામાં જ પડેલા છે, તે ડગરે ને પગરે આપણે આપણી જાતને પૂછતા રહેવું જોઈએ. આજ સુધી ને રીતે આપણે આ પ્રવૃત્તિ ચત્રાવતા આવ્યા છીએ, તેનાથી પ્રગ્નજીવનમાં કઈ વસ્તુ આપણે નિર્માણ કરી શક્યા છીએ. એ ઝીણી નંદરે આપણે શોધવું જોઈએ. આપણે એ પ્રવૃત્તિ મારફત પ્રગ્નજીવન ઉપર ને છાપ પાડવા ધારેલી તે પડી છે ? અથવા, ખીજી રીતે જોઈએ. તો, ને છાપ પડી છે તે આપણે ધારેલી તે છે ? આપણને તે પડેલી છાપ ઈષ્ટ લાગે છે ? તે પ્રવૃત્તિથી સરવાળે સમાજને શું મળ્યું, એ તોળવું જોઈએ અને એની ઇષ્ટાનિષ્ટતાનો અંદાજ મૂકવો જોઈએ. આ જાતનો કોઈ પ્રગ્નજીવનના દરેક અંગને માટે હોવો જોઈએ. પુસ્તકવાચન ને રી માર્મિક પ્રવૃત્તિને માટે તો તે ખાસ હોવો ઘટે. હું માનું છું કે, આપણી આ પરિપક્વતા સમય એને માટે બહુ અનુકૂળ ગણાય.

વાચનવૃદ્ધિ તો રથૂસ માત્ર છે.

પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ ચલાવવાથી વાચન તો વધે જ, એમ ન વધે તો તેનો રથૂસ અને સાવ પ્રાથમિક ઉદ્દેશ પણ ન સંધો ગણાય. એના આંકડા કાઢીએ અને એ વધતા જતા જોઈએ અસુક સંતોષ જરૂર આપણે અનુભવી શકીએ છીએ. પરંતુ એટલામાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો ઇરાદો પૂરો નથી થતો. એ પ્રવૃત્તિ તો લોકકેળવણીનું એક અંગ છે. અથવા ન હોય તો તેને બનાવવી જોઈએ, એમ આજ આપણે ઈચ્છીએ છીએ.

પ્રજાને ઘડવામાં શું કયું તે તપાસો.

અને વાચન એ કાંઈ આખર નથી; એ તો એક સાધન છે. તે દ્વારા આપણે અન્યના અનુભવને મેળવીએ છીએ; પરંતુ તેનો ઇરાદો તો તે દ્વારા આપણા અનુભવને વધારવા પોષવા પ્રેરવા અને સારા તરફ ગતિમાન કરવાને સાર છે. એટલે હું સૂચવું છું કે, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિથી આ બાબતમાં શો ફેર પડ્યો છે, એ તે પ્રવૃત્તિનો સાચો હિસાબ છે. પ્રગ્ન-સેવાના એક અંગ તરીકે, આપણને પૂછવો ઘટે એવો એ પ્રશ્ન છે.. હું ને સરવૈયું કાઢવાનું કહું છું તે આ જાતનું છે. એ કામ કદાચ એક ગામ કે મલક કાંઠે તો તે સહેલું છે. આખા રાજ્યને માટે એ અઘરું પશ્ચ હોય. મારી તમને સૂચના છે કે દરેક ગામ આ રીતે પોતાના પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ અને તેની અસર વિચારે. અને જ્યાં ઊણુપ કે કચારા દેખાય ત્યાં તે સુધારવાને માટે પોતાનો વાર્ષિક કાર્યક્રમ બનાવે. એવો ડોઈ ગડ કે કમમબધ કાર્યક્રમ હું સૂચવી ન શકું. અને મારે ને કહેવું છે તેમાં એની સૂચના બહુ કામ દઈ ન શકે. એ કાર્યક્રમ તો પ્રત્યક્ષ કામ કરનારે ઘડવો ઘટે. તો જ તે વ્યવહાર અને અમીલમાં ઉતારવા જેવો થાય.

સામાજિક પ્રવૃત્તિ છે

પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ આખી પ્રજાને માટે છે. આજ આપણા દેશમાં ૧૦-૧૨ ટકા જ વાંચે લખે, માટે એમની જ ખાતર જો એ ચાહે, તો તેમાં અનેક પ્રકારના દોષો ઊભા

થવાનો સંભવ છે. એ એક સામાજિક પ્રવૃત્તિ છે. એટલે કે, પ્રજાજીવનને ધડનારાં બળોમાં તેની ગણના થવી જોઈએ; તેણે પોતાનું કાર્ય એવી ધગશથી કરવું જોઈએ કે તેને તે સ્થાન મળે. તે દષ્ટિએ હવે બે ચાર વિચારો રજૂ કરવા તરફ વળું છું.

આ જમાનાની વિકૃતિઓ

મેં શરૂમાં કહ્યું કે, વેગ કે ઝપાટો એ આજના યુગનું લક્ષણ છે. આપણું બધું કામ મોટર અને એરોપ્લેનના વેગે વહે છે. તેથી જો વેગભરે લાભ થયો છે, તો હાનિ પણ વેગભરે જ થાય છે. જ્ઞાન અને વેગ તો બેધારી તરવાર છે. એણે જો મનુષ્યના જીવનમાં આરામ વધાર્યો છે, તો તેની જોડે અજાણ્ય અને અકળામણ જ નહિ પણ મરણભય પણ ઓછાં નથી વધાર્યાં. તેથી કરીને, આ યુગમાં એક મોટું કામ એ આવીને બેસું રહે છે કે, વેગની આ સંસ્કૃતિનો લાભ લેવા હોય તો તેની જ જોડે આપોઆપ બીજી થતી વિકૃતિઓથી સંભાળતા રહેવું જોઈએ. જીવનના ગમે તે ક્ષેત્રમાં નિહાળો: આ યુગલક્ષણ અચૂક તમને જોવા મળશે. દરેક જગ્યાએ જમા પાસાની સામે જ તેનું ઉધાર પાસું ભારે ભયાનક અને વિકરાળ હોય છે. આપણી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિએ પણ આ બેઉ પાસાં વિચારનાં પડશે. છાપખાનાની શોધથી ચોપડી સસ્તી થઈ છે. પૂર્વે રાજ્ય મહારાજના આશ્રયે જ ચાલી શકતા ગ્રંથમંડારો આજ આપણે ગામે ગામે બિના કરવા હાથ ભીડી શકીએ છીએ, તે તેથી જ.

પુસ્તકાલયોને માટે સંભાળવા જેવું

પણ ત્યારે તેની જ સાથે ચોપડીનું વસ્તુ પણ સસ્તું થવા લાગ્યું નથી કે? જેટલું લખાય છે એટલું બધું છપાવવા જેવું હોય છે કે? અને જેટલું છપાય છે તે બધું વાંચવા જેવું પણ ક્યાં હોય છે? છતાં લખાય છે, છતાં છપાય છે. અને છતાં વંચાય છે. શાથી? આના ઉત્તરમાં આપણી પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિની ઉધાર પાસાની એક મોટી વિગત છુપાયેલી છે. આ પ્રવૃત્તિએ એનો ફડકો આણવા વ્યવહારુ માર્ગ વિચારવા જોઈએ. એ બાબતમાં એક વસ્તુ તમારી આગળ મૂકીશ. એ નવી નથી એ હું જાણું છું, કેમકે ૨૫. મોતીભાઈ સાહેબ એ વિષે જાગ્રત હતા તે મને ખબર છે. છતાં તે વિષે પુનરુક્તિ દોષિત નથી, કેમકે આપણી પ્રવૃત્તિની જવાબદારીનું એમાં બાન સમાયેલું છે.

ખરીદી દ્વારા સારાને ઉત્તેજ

મહાત્મ કે રાજ્યની આ પ્રવૃત્તિનો સંબંધિત વિચાર કરો તો જણાશે કે, પુસ્તક છાપાં વગેરેના તમે એક મોટા ધરાક છો. જેને તમે અપનાવો તેને તમારા તરફથી ઉત્તેજન પણ આપી શકો. એટલે તમાની ખરીદી તે માત્ર ખરીદી નથી, પણ સારાનરસાને ઉત્તેજન આપવાપણું પણ એમાં રહેલું છે. એટલે તેમાં અદ્યતિ લાગવગ કે અણુજાજતા કડદા જો થાય, તો તેમાં બેઉ બાજુથી તુકસાન છે. એક તો એ કે, તમે મોટામાં પડો છો, કેમકે ખરચ કરવા છતાં તમે તેનું સારું વળતર નથી મેળવતા. પણ એમાં એક સામાજિક દોષ પણ થાય છે, અને તે એ કે, સમાજની અંદર ટકવાને તેને તમે મદદ આપો છો, અને ઉલટ-બાજુએ સારાને આપવી ઘટતી મદદ નથી મળતી તેથી તેને ટકવામાં વાંધો આવે છે. નવું વાચન તમે સર્જી ન શકો, કેમકે એ લેખકોનું કામ છે. તમે જનતાને સુવાચન પીરસો, એ તમારું કામ છે, પણ જો તમે કુવાચન ન પીરસો તો તેનું વાચન

પછી લખવાવાળા પછુ વિચાર દરે ને ? આમ આડકતરી રીતે તમે સારાને ઉત્તેજન આપી શકો, અને આપણું જોઇએ.

પુસ્તકખરીદી વગેરેમાં કમિશનના ટકા ક્યાં વધારે ને કદાચ એપણી ઉપર મળે છે, એ વિચાર જરૂર કરવો જોઇએ. પણ એ વિચાર ગૌણ છે. મફત મળતો હોય પણ કચરો કંદી જ ન સંઘરાય. પૂરાં દામ ભરવાં પડે, પણ પ્રેરણાને ચડાવે એવું વાચન આપણા સંપ્રદાયમાં હોય જ. આ નીતિ તમારી નથી, એમ અહીં મુદ્દત દું સૂચવતો નથી. પરંતુ, આપણી આ પ્રવૃત્તિ કેવી રીતે સામાજિક અસરો પણ પાડી શકે, તે યત્નાવવાને એક અતિ વ્યવહાર દૃષ્ટાન્ત એ લઈ જતાવું છે.

આજનાં અગત્યનાં કામો

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ગામના સામાજિક જીવનનું એક કેન્દ્ર છે, એ તો સૌ કોઈ કહે છે. પણ વિચારવાનું એ છે કે, વાચનની સોઇ ક્યાં માનવી એ કેન્દ્રપદ શોધાવી શકારી ? એક જમાનો હતો કે જ્યારે ગામનું મંદિર કે મસ્જીદ તે ગામના જીવનનું કેન્દ્ર હતું. દેવદર્શન કે ઉપાસના જેવી આધ્યાત્મિક વાતથી માંડીને, કથાવાતી અને ગામગોષ્ઠી સુધીની સવડ ત્યાં થતી. સાધુબોકોનો ત્યાં ઉતારો થતો. ઉત્સવ ઊજવવાને માટે પણ એ જગા કામ દેતી. આજે એ રિયલિટી સાવ મટી ગઇ ન હોય, તોય મટવા આવી પહોંચી છે. આજ અમલગ અલગ પ્રગોળનોથી અમલગ અલગ સ્થાનો ને સંસ્થાઓ યતનવા લાગી છે. છતાં કેટલાંય કામો એવાં છે કે જે આજે કોઈ કરતુ નથી, ને તેથી તે રહી જ જાય છે. અને લાગે છે કે, શાળા અને પુસ્તકાલય યદ્યપે આ નોંધારાં કામો ખોળા કાઢીને, પોતાના કાર્યની સીમા વધારવી જોઇએ. તે કામો પોતાના કામને મળતાં અને તેને મદદગાર હોય એટલે બસ. એવાં કામોમાં દુ', પ્રૌદશિક્ષણ અને ગામડાનો અભ્યાસ તે ગામના લોકને કરાવવો, એમને આજના દેશકાળમાં અગત્યનાં માનું છું.

ગામસ્થિતિનો અભ્યાસ અને ઉકેલ

ગામડાની સ્થિતિનો અભ્યાસ સરકાર તેની રીતે ને જરૂરિયાતો અનુસાર કરે છે. પણ પ્રજાની જરૂર તેનાથી જરા જુદી અને વિશેષ પણ છે. જેમ દરેક શુદ્ધ પોતાના કુટુંબની ચિંતા કરે છે, તેમ દરેક ગામે પોતાની સુખાકારી ને સમૃદ્ધિનો વિચાર કરવો જોઇએ. આ વિચાર શી રીતે કરી શકાય ? આજે તેને સારૂ વ્યવસ્થિત અભ્યાસ કરવાની રીતો ગોઠવાઈ છે. આખા ગામની આજાદી, તેની ખેતી, તેનું શિક્ષણ, તેની ગરીબી, તેના રોગચાળા, સ્વચ્છતા વગેરે બાબતો તરફ આખા ગામનું ધ્યાન જતું જોઇએ. એટલે કે કોઈ સંસ્થાએ તે તરફ દોરતા રહેવું જોઇએ. પુસ્તકાલય દેશપરદેશની સ્થિતિ જણાવવાને માટે છાપાં મંગાવે છે, તે સમજવા માટે પુસ્તકો વસાવે છે; તેમ જ તેણે પોતાના જ ગામને માટે સાધનો ઉપજાવવાં જોઇએ. આને માટે અને લાગે છે કે, દરેક ગામની શાળા-પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિએ ગામનું દસ્તાવિજિત સમાચારપત્ર દાઢવું જોઇએ. તેમાં પક્ષાપક્ષી કે કોઈ તરેહની ખેંચાખેંચીને સ્થાન ન હોય; પણ આખા ગામની બધી વસ્તીનાં સુખદુઃખનો, દિતઅદિતનો વિચાર હોય. ખેતી-સુધાર, દોરડાંખર વગેરે પ્રયોગોની સમજ તેમાં અપાય. અને તે મુખ્ય અને દરેકને પરિચિત મુદ્દાની આસપાસ, દેશના અન્ય ગામોના સમાચાર અને પુસ્તકાલયની આખી વાચનપ્રવૃત્તિ ગોઠવાય. આ રીતે જો કામ થાય તો પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિ જીવતી અને;

ગામના લોકો પોતાના જ ઘરના પ્રશ્નો ભારતે દેશની ને જગતની સ્થિતિ સમજે, તે રીતે પોતાનાં જ્ઞાન અને સમજ વધારે. તો પછી લોકને આપોઆપ સમજશે કે, શું વાંચવું, શા માટે વાંચવું અને તે વાંચીને તેમાંથી મેળવવું છે શું ?

આમ કરવાથી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પણ એક અમૂલ્યના કામની પ્રવૃત્તિ થઈ શકશે. તેમાંથી લોકો જીવનનું બાધું મેળવી શકશે. આ જાતનું જો ન થાય, તો મને બધ છે કે, આપણી પ્રવૃત્તિ એક ખાતા જેવી બની જાય, અને જેને ચેતન ધરાવનાર કામ કરવાનું છે તે માત્ર આંખો ફેડવાનો જ ધંધો કરાવ્યા કરે.

પ્રૌઢશિક્ષણનો મહાપ્રશ્ન

બીજી મારી સૂચના પ્રૌઢશિક્ષણને અંગે હતી. આપણા દેશમાં આજે સ્વરાજનો જન્મનો ઝુંબેડો છે. સૌ કોઈ હવે સ્વરાજને જાણે છે. એ સ્વરાજ જો સમસ્ત પ્રજાનું એટલે કે માત્ર શહેરોનું ને પૈસાદારોનું નહિ પણ ગામડાનું અને ગરીબોનું થવાનું હોય, તો સમાજનાં સૌ ક્ષેત્રોમાં એને સારું સંભાળ લેવાની જોઈએ. આ પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિને પણ તે બાજતમાં વિચારવાનું રહે છે. બીજાં ક્ષેત્રોની જેમ, વિદ્યાનાં ક્ષેત્રોમાં પણ વાગાજાંદી છે આપણી પ્રવૃત્તિ આખી જનતાની આજે નથી, એ આપણે સમજવું જોઈએ. તે આખી જનતાની કરવી હોય તો પ્રૌઢોને જ્ઞાન આપવાનું કામ પણ શાળા-પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિનું છે, એમ હવે સ્વીકારવાનું જોઈએ. તો પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ કરનારા વધશે. જેમ વેપારી પોતાની ધરાડી વધારવા અગમચેતી રાખે છે, તેમ અંધપાત્રે પણ ચેતવું જોઈએ. એમ કરવાથી તે પોતાનું જ નહિ, આજના સ્વરાજ-યુગનું પણ એક કામતી કામ કરે છે. અને એ એણે કરવું ઘટે. આ હું કહું છું તે વખતે મારો કહેવાનો ધરાઈ એ નથી કે; અંધપાળ પોતે તે કરે; ગામમાંથી જેની મદદ મળે તેની તે લઈ શકે.

અને આ કામ એટલે માત્ર વાચન એમ સમજવાનું નથી. કદાચ આપણા અમણે લોક બધા વાંચવાનું શીખવા તૈયાર ન પણ થાય, એમ લાગે છે. પણ સાંભળવા દ્વારા જ્ઞાન મેળવવા તે હમેશ તૈયાર છે. તેમને એ રીતે કોઈ કશું આજ આપવું નથી. તેવા સંજોગોમાં પુસ્તકાલય એમ ન કહી શકે કે, વાંચતાં શીખનારને જ અંગે તો કામ દ્રષ્ટવું. મને લાગે છે કે કથાગતી, સમાચાર-કથન, વ્યાખ્યાન ચર્ચાઓ મ. દારા ગામતી. અમણે જનતાને આપણે જ્ઞાન આપવું જોઈશે; નહિ તો સ્વરાજ-યુગમાં ક્ષતિ આવશે. આ બાજતમાં જો ઉપગ્રહ શક્તિવળો અંધપાત્ર હોય તો ઘણું કરી શકે. ગામના નવજુવાનોની સેવા તે ખાતે તે જોતી શકે. શાળાપ્રવૃત્તિ પણ આમાં સેવા દારા કેળવણીની તક સાધી શકે. આ કામો જ એવાં છે કે, તે કરવા જતાં અનેક રીતે આપણને ફાયદો થઈ શકે.

ઉપસંહાર

આથી વધારે મારે તમારો વખત હવે ન લેવા જોઈએ. મેં આટલા વખતમાં જે વાતો કહી તે તમને કેટલી ગમી. કે તમારી પ્રવૃત્તિમાં કેટલી બંધબેસતી આવી, એ મને ખબર નથી. આગલી આપણી જરૂર જોઈને મને જે બે-ચાર વાતો તરફ આંગળી કરવા જેવું લાગ્યું તે મેં તમારી આગળ મૂકી છે. આપણે હવે સ્વરાજને પંથે વળ્યા છીએ. આપણી પ્રજા, જેવી હોય તેવી, તે પંથે જવા હવે તૈયાર થાય છે. તેને મદદ કરીને, સૌ પ્રવૃત્તિઓ પોતપોતાની કૃતાર્થતા પામી શકે છે. પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ તો સત્ય જ્ઞાન અને સમજ અર્થે

છે. આટલાં વર્ષો બાદ, આપણે હવે એ નવી દૃષ્ટિએ આપણા કામનું સરલું કાઢીએ, અને એમ કરતાં જે ત્રુટિઓ નજરે આવે તે સુધારવાને સાર આપણે કાર્યક્રમ ઘડીએ. તો આપણી એક પ્રવૃત્તિની અસર બીજી સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ ઉપર પણ પહોંચશે, અને સામેથી તેઓ આપણને પરિપુષ્ટિ આપશે. છેવટે સ્વરાજનું કે સુવ્યવસ્થિત સમાજનું કામ, ગીતા કહે છે એમ, પરસ્પરં માદયન્તઃ શ્રેયઃ પરમવાપ્સ્યથ । એવું છે સૌ સાથે હળી-મળીને સૌના સુખની ને સમજની વૃદ્ધિમાં મથીએ, તો કલ્યાણ થાય. આપણી આ પ્રવૃત્તિ એ માર્ગે આપણે વાળીએ એમાં જ એનું સાચું આપણે જોઈએ.

આટલી પ્રસ્તાવનાની સાથે હવે આપણે પરિપક્વતા કામ તરફ વળીશું. અતિ આપનો ફરી આભાર માનીને, હવે પરિપક્વનું આગળનું કામ શરૂ કરવા વિનંતિ કરું છું.

૪. અમદાવાદ પુસ્તકાલય સંમેલન

[તા. ૧૨ મી જાન્યુઆરી ૧૯૪૧]

—શ્રી. સરલાદેવી અંબાલાલ સારાભાઈ

મિત્રા,

આજે આવા પ્રકારનું સંમેલન આ શહેરમાં ભરાય છે તે જોઈ મને અત્યંત આનંદ થાય છે. અક્ષયત, ૧૯૩૪ માં સર મનુભાઈના પ્રમુખપદે “ પ્રથમ ગુજરાત પુસ્તકાલય પાર્વદ ” અહીં ભરાઈ હતી; પણ આ શહેરને ઉદ્દેશીને ભરાયેલું આ પહેલું જ સંમેલન છે. મને કહેવાનું મન થાય છે, કે અત્યાર અગાઉ આવાં અનેક સંમેલનો આ શહેરમાં ભરાવાં જોઈતાં હતાં. તેમ છતાં મોડી મોડી પણ આ સંમેલનની યોજના થઈ શકી છે, તે આનંદની વાત છે. આપણે સર્વેએ તેના કાર્યકર્તાઓનો આભાર માનવો ઘટે છે.

પુસ્તકાલયની કલ્પનાના પ્રથમ સર્ગિક અને પૂરક

આપ સર્વે સારી રીતે જાણો છો, કે પુસ્તકાલયોનું પ્રજાના જીવનઘડતરમાં કેવું અગત્યનું સ્થાન છે. તેની સર્જન કલ્પના ગુજરાતમાં પ્રથમ સ્વર્ગસ્થ મહારાજ સયાજીરાવ ખાયકવાડને આવેલી, અને આપ એ પણ જાણો છો, કે એ કલ્પનાને વ્યવસ્થિત અને મૂર્ત સ્વરૂપ આપનાર મૂક સેવક સ્વર્ગસ્થ મોતીભાઈ અમીન હતા. વડોદરા રાજ્યમાં, ચરોતરમાં અને ગુજરાતના બીજા ભાગોમાં આ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને જે વેગ મળી રહેલો આપણે જોઈએ છીએ તે મોટે ભાગે સ્વ. મોતીભાઈને આભારી છે. તેમણે પ્રેરેલો ઉત્સાહ સકળ ગુજરાતમાં હવે ફેલાતો જાય છે. પણ આપણા શહેરની વાત કરીએ તો, તેનાં ઐતિહાસિક મહત્ત્વ, વૃદ્ધિ પામતી વસ્તી અને સમૃદ્ધિ જોતાં, એટલું તો આપણે સ્વીકારવું જોઈએ, કે એક વિશિષ્ટ યોજનાપુરઃસ્સરની પ્રવૃત્તિ તરીકે, અહીંની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિએ હજી ભાગ્યે જ પ્રાથમિક સ્વરૂપ પકડ્યું કહેવાય. આ દિશામાં હજી આપણું ધ્યાન ગરમર ગયું નથી.

મને લાગે છે, કે આપણે જે જે સ્થાનિક યોજનાઓ હાથ ધરીએ તે સર્વ સ્થાનિક

અને તાત્કાલિક જરૂરિયાતને પહોંચી વળે એવી તો હોવી જ જોઈએ; પણ તે સાથે સમસ્ત રાષ્ટ્રનિયોજનના ચિત્રમાં તેનું યથાયોગ્ય યોજ્ય સ્થાન હોવું જોઈએ. આથી કરીને આપણી સર્વ પ્રવૃત્તિઓ દીર્ઘ દૃષ્ટિથી વિચારાયેલી હોવી જોઈએ.

સંસ્કારનગરની શ્રેષ્ઠ કલ્પના

અદ્યતન શતકની શરૂઆતથી અમદાવાદની સાથે સુરત અને વડોદરા પણ સંસ્કારના કેન્દ્રો તરીકે ગુજરાતમાં આગળ આવે છે. પણ તદ્દન આધુનિક કોળમાં જે સમયે પશ્ચિમના સંપર્કથી આપણું સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય જીવન ત્વરિત ગતિથી પંચટાતુ રંજીતું છે, તે સમયે શુભ્ર ગુજરાતી સમાજને માર્ગદર્શન કરાવી શકે એવા બુદ્ધિ, કલા અને સંસ્કારના એક શ્રેષ્ઠ અને પોષક કેન્દ્રની જરૂર આપણને લાગી રહી છે. આપણું શહેર સંસ્કારનું આવું પાટનગર બને, એવી આપણી મહેચ્છા રહેવી જોઈએ. વિદ્વાતા અને સંસ્કારના વહન માટે અને જનતાની અભિરૂચિ ડેળવવા માટે એક આદર્શ કેન્દ્રની આવશ્યકતા રહે છે જ. આપણે આ નગરને આવું એક આદર્શ કેન્દ્ર કેમ ન બનાવી શકીએ? રાજ્યાશ્રય વિના પણ, સિદ્ધરાજના પાટણની કે ભોજની ધારાનગરીની સ્પર્ધા કરવાના મનારથી આપણે કેમ ન સેવીએ? તેના વિદ્વાનો, કલાવિદ્વાપકો અને પૌરજનોનાં રસિક જીવનની સૌરભ સમસ્ત ગુજરાતને કેમ સુવાસિત ન કરી શકે? આવી ઉચ્ચ ભાવનાથી આ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ કેમ ન ચલાયેલી હોવી જોઈએ? શરૂઆતમાં મેં કહ્યું છે તેમ, આપણી બધી પ્રવૃત્તિઓ વિશાળ રાષ્ટ્રનિયોજનના અંગ તરીકે આવી જવી જોઈએ. તેથી આપણને સ્પષ્ટ થવું જોઈએ, કે પુસ્તકાલય વિષેની જે કંઈ પ્રવૃત્તિ આપણે હાથ ધરીએ તે એવી રીતે ચલાયેલી હોવી જોઈએ, કે જે અમદાવાદને યથાર્થરૂપે સંસ્કારનગર બનાવવાની દિશામાં રહેલી હોય.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની ખાસ આકાંક્ષા

વળી, આપણને આશા છે કે મોકુલહેલું પણ આ નગર ગુજરાત યુનિવર્સિટીનું ધામ બનશે. તેથી એ સુભગ દિવસ વહેશે આવી પહોંચે એ રીતની આપણી પ્રવૃત્તિઓ હોવી જોઈએ. યુનિવર્સિટી સ્થપાશે ત્યારે એકાંક તેનું સ્વતંત્ર પુસ્તકાલય તો હશે જ; તેનો વિચાર આપણે અત્યારે કરવાનો નથી. પણ આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની એક ખાસ આકાંક્ષા રહેવી જોઈએ છે. બિન્ન બિન્ન રુચિનાં નાગરિકોનાં રસ અને જિજ્ઞાસાને પોષીને ઉન્નત કરવાનું કર્તવ્ય તો તેને છે જ; પણ તે ઉપરાંત એવી એક વિશિષ્ટ પ્રકારની યોજના ધરાવી જોઈએ કે જેથી વિદ્વાનો અને ઉચ્ચ કેટિના વિદ્યાર્થીઓને પોતાના કામમાં ઉત્તેજન અને પોષણ મળે, અને આ નગર, અત્યારે છે તેમ, માટે આજે ધનપરાયણ નહિ, પણ ઉત્તમ વિદ્યાભ્યાસગી સ્ત્રીપુરુષોથી એવું તો ભભરાઈ ગયું કે જેથી, પુરાણા એથેન્સ માટે કહેવાતું હતું તેમ, આ નગરમાં બે દિવસે ૫ વસતું એ પણ એક પ્રકારની જળવણીરૂપ ગણાય. હું ગાણું છું, કે આના પ્રકારની યોજના એ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની અંદર સર્વોચ્ચ સમાઈ શકે એમ નથી; તેને માટે ખીમ સ્વતંત્ર અને સમર્થ પ્રયાસો કરવાના રહે છે. તેમ છતાં, મારી કલ્પના પ્રમાણે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો એક વિભાગ જરૂર એવી દીર્ઘ દૃષ્ટિથી ચોખ્ખોરો દોવો જોઈએ કે જેથી આ નગર સાચા વિદ્યાસિત્થાનું ધામ બને.

રાષ્ટ્રનિયોજનની અંગભૂત પ્રવૃત્તિ

બળી એક બીજી રીતે પણ, આ પ્રવૃત્તિ સમગ્ર રાષ્ટ્રનિયોજનની અંગભૂત રહેવી જોઈએ. આપણા રાજકારણમાં જેવા પ્રકારના લોકશાસનનાં સ્વપ્નાં આપણે સેવીએ છીએ તેને સાચક અને સફળ બનાવવા ખાસ પ્રયત્નો કરવાનાં રહે છે. લેખનવાચન એ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું મુખ્ય સાધન છે, એટલે દેશનું કોષ્ટ પણ સ્ત્રીપુરુષ નિરક્ષર તો ન જ રહેવું જોઈએ. પણ તે સાથે તેમનું દરેકનું જીવન ઉન્નત, વિશાળ અને સંસ્કારી થવું જોઈએ, કે જેથી લોકશાસનમાં અંતર્ગત રહેલો સૂક્ષ્મ ભાવ તેઓ જીવનમાં ઉતારી શકે. લોકશાસનને સફળ કરવા પ્રગ્નમાં સામાન્ય કેળવણી, રાજકીય ઉદ્દાપણ અને અમુક પ્રકારના નાગરિક ગુણોની અપેક્ષા રહે છે. પણ આ તો પ્રમાણમાં તેના સ્વૂચ અર્થ છે. લોકશાસન, સ્વરાજ્ય કે સ્વાતંત્ર્ય, જે કહેવું હોય તે કહીએ પછી તે જીવનનું ધ્યેય તો ન જ બની શકે તે તો એક કેવળ સાધન છે. દરેક જણ પોતાની ઈશ્વરદત્ત શક્તિઓનો નૈસર્ગિક વિકાસ સાધે, પોતાનામાં જે ઉત્તમ અને વિશિષ્ટ તત્ત્વ રહેલું હોય તે પ્રકટ કરે તે જ અર્થે સ્વાતંત્ર્યને પરિણામે જીવનમાં બે પૈસા વધારે પ્રાપ્ત થાય, જરા વધારે આરામ મળે; પણ એ પૈસા અને આરામનો યથાર્થ ઉપભોગ કરી જાણવાની કળા આપણે પ્રાપ્ત ન કરીએ તો તે ઉઘટો અનર્થ ઉપગમશે. શુદ્ધિ, સંસ્કાર અને ચારિત્રના ઉત્કર્ષથી જ એ ઉપભોગની શક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકાશે. એ કળાનું નામજ સર્જનાત્મક જીવન. આવું સર્જનાત્મક જીવન આપણે કેળવીએ તે જ અર્થે પુસ્તકાલય જેવી કેળવણીવિષયક પ્રવૃત્તિઓનો હેતુ તો ખરો જ, પણ તે ઉપરાંત, સર્વ રાજકીય પ્રવૃત્તિઓનો પણ એવોજ હેતુ રહેવો જોઈએ. જીવનની આવી ઉદાત્ત ભાવના આપણને પૂર્ણ મહાત્માજી તરફથી મળેલી જ છે અને તે વિચારસરણિ અનુસાર તેઓ રાષ્ટ્ર જીવનની પુનર્રચના કરી રહ્યા છે. તેથી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પણ આ વિશાળ જ્ઞાનનાના અંગ તરીકે તેના વિસ્તાર અને ગુણ બંનેમાં આપણે યોજીએ.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ અને પ્રૌઢ શિક્ષણ

અલખત, હાલ પ્રથમ તો નિરક્ષરતા નાશ કરવાની છે, પ્રૌઢ શિક્ષણને સંગીન મદદ કરવાની છે. જડતા અને વહેમની મૂર્છામાંથી આપણે જાગવાનું છે. આપણા અંગત અને આસપાસના જીવનમાં આપણે રસ લેતાં થવાનું છે. હા, આ બધા પ્રયત્નો પુરત-કાર્યપ્રવૃત્તિ સાથે પડેલા છે. આટલો જ કાર્યક્રમ મેટો છે. અને આપણાં સાધનો અને શક્તિઓનો વિચાર કરતાં પણ એ કાર્યક્રમ પૂરતો પણ લાગે. પણ મારો આગ્રહ છે, કે કેવળ એટલાથી સંતોષ ન માનતાં આપણી યોજના એવી સર્વદેશીય અને જીવંત બનાવીએ કે જેથી આબાલવૃદ્ધ સર્વને પુસ્તકાલય એ પોતે જ એક પ્રકારનાં વિદ્યાપીઠ લાગે. આપણને એમ લાગે કે જ્ઞાન તે માત્ર અન્નવસ્ત્ર મેળવવાનું સાધન કે અલંકારરૂપ નથી, પણ અન્નપાનથી બે વિશેષ આવશ્યક છે. જ્ઞાનથી સમૃદ્ધ બનેલા જીવનથી આપણે કૃતકૃત્ય થતાં શીખીએ તો જરૂર આપણે પુસ્તકો તરફ આદર રાખતાં થઈશું. ધાર્મિક અથર્ભકારો.

આવી વિશાળ યોજના માટે કદપના અને વ્યવસ્થાશક્તિ ઉપરાંત પુષ્કળ નાણાંની અપેક્ષા રહે છે, એ સ્પષ્ટ જ છે. લોકકલ્યાણની ઘણી બાજોમાં બહારની મદદની આશા રાખવાની આપણી એક રીત પડી ગઈ હોય એમ લાગે છે, પણ ખરી રીતે તો, આપણે ઉદ્ધાર આપણે જાતે જ કરી લેવાનો છે.

શ્રી ત્વામિનારાયણના અને રૂનોના મુખ્ય ધામ જેવું શહેર, અને અહીંની કાર્યદક્ષ અને આદરણીય મુનિસાધારિની, કે જેણે આ દિશામાં ઘણું સ્તુત્ય પગલું ધ્યાનરતું થયું છે. શહેરના પાણીમાં અને નાનેમોટે બધે રસ્તે, હામરના રસ્તા અને વીજળીના પ્રકાશની લોકો અપેક્ષા રાખે તો પોણે પોણે. બધા જ લાક્ષણિકતામાં શા માટે, શ્રીપૂરુષો અને બાળકો ઉચ્ચ સાહિત્ય પૂરું પાઠતાં વાચનાલયો અને પુસ્તકાલયોની અપેક્ષા ન રાખી શકે ? તેમનામાં સાત્ત્વિક જરૂરિયાતો અને તેવા કેમ ન પાડી શકાય ? આજના, આપણે સમૃદ્ધ હોયું જોઈએ, કે કેટલાક ચિરંજીવ અપવાદો સિવાય, જ્ઞાન એ જીવનની અનિવાર્ય આવશ્યકતા તરીકે દૃઢ આપણને સમજવું લાગતું નથી. સર્વ દુષ્કર્મો આપણે જો જ્ઞાન છે તેના મહિમાની આંખી આપણને થયેલી જણાતી નથી. હા, જૈનિક જીવનની સફળતા માટે આપણે તેનો સ્વીકાર કરીએ છીએ, અને તે મેળવવા યથાશક્તિ યતન પણ કરીએ છીએ. પણ આંતરજીવન માટે દૃઢ આપણી ભૂખ પૂરી લેખડી નથી. તેમ છતાં યોગ્ય વ્યવસ્થા અને એકનિષ્ઠાથી આપણે સફળ થઈશું, તે વિશે મને સંદેહ રહેતો નથી.

પ્રાચીન મથર્મગરો

આ કાર્ય એક સરોવર તો છે જ, પણ એ મુશ્કેલીનો સફળતાથી સામનો કરવામાં જ આપણે પુરુષાર્થ રહેલો છે. મને લાગે છે, કે આવી જનહિતની પ્રવૃત્તિઓમાં જેની મુખ્ય જરૂર છે, તે તો એ પ્રવૃત્તિને વરેલી શોષ અદ્યત્ત ઉત્સાહવાળી વ્યક્તિ, વેધક કષ્ટપનાથી પૂર્ણ અને અત્યંત કાર્યદક્ષ, આ દિશામાં શોષોને માત્ર જનમત કરવાના રહે છે. મંથો અને મંથમંડરોની અગત્ય આ દેશના, અને તે વળી આ નગરનાં જનોને સમજાવવાની રહેતી નથી. આપણે બધા જ જાણીએ છીએ, કે પ્રાચીન કાળમાં મર્મ અને વિદ્યાથી પવિત્ર અનેક આપણા વિદારો મંથોથી એટલા તો ઉર્મિરાઈ જતા, કે સુગમની રેતીનાં રણ વીંધીને પણ શરિયાન અને રથેનચાંગ જેવા કેટલાયે ચીની વાગાળુઓ નાનકાત્ર પામવા અને મંથો સ્વદેશ ઘર્ષ જવા રિક્તમાં આવેલા. આપણા જ પ્રાંતની વાન કરીએ તો સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના મંથમંડરોની કથા દરેક વિદ્યાર્થી જાણે છે. જનપ્રમીયા વળું છે, કે અદાર દરોઝ સ્પિવાને ખર્ચે વરતુરને જાણ મંથમંડરો રચાયા હતા. પાટણ, ખંભાત અને અમદાવાદના જનમંડરોમાં સંચિત થયેલા મંથો તે કંઈ નાસ્તંદા કે વિક્રમશીલાના વિદારોની મોઝક દેવજ મતિદાસની જ પટના નથી, પણ આપણી આંખે આજે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકાય એવી વાત છે. મધ્યકાલીન યુગમાં જે દર્શનચુદ્ધિથી જોનોએ મંથાનું સંસ્કારણ કર્યું છે તે માટે આપણે તો શું, પણ આજુ વિદ્યાર્થિક જગત જૈન સમાજનું દંભેશનું ઝાણી છે. પણ દલે, મંડરોના અધિકારમાંથી એ મંથાનો ઉદ્ધાર થવો ઘટે છે. એ મંથો માત્ર સંગ્રહણ ન રહેતા પ્રાચીન સમય નિઃસંશય રજુ કરાવા જોઈએ. આપણે આખા જૈન સમાજને, અને તેમની પ્રતિનિધિરૂપ આજુદૃષ્ટ કષ્ટાળુછની પેઠીને જરૂર આમદમરી વિનંતિ કરી શકીએ છીએ, કે તેમની મર્મપરંપરા પ્રમાણે તેમણે પ્રાચીન જ્ઞાનસાહ કરાવેલા જોઈએ, અને તે પણ દેશકાળ પ્રમાણે નવી રીતે. તેમને તેમ જ શ્રી ત્વામિનારાયણના અને શ્રી વજ્રમહાપ્રદાના અગામોને પણ આપણી વિનંતિ છે, કે તેમની પામે તેમના જે મંથો દોષ તેમનો પ્રાચીન સંજ્ઞાથી લાભ મળે છે તે રીતે જમને આવવા જોઈએ. આ ઉપરાંત, મર્મોના કેશ આંધ્રાવિક અર્થ ન કરતાં તેના વિશાળ અર્થમાં સર્વ ધર્મોને

તુલનાત્મક અભ્યાસ થાય તે અર્થે, સર્વેનાં સહકારથી એક રંધાને એક વિશાળ ગ્રંથાગાર યોજવામાં આવે તો તે અતિ સ્તુત્ય કહેવાય. આવો ગ્રંથાગાર મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયના વિભાગ તરીકે રહે એ જ ઉચિત છે. ધર્મ અલગ ન પડી જતાં, વિજ્ઞાન અને ખીજા વિષયોના સહવાસમાં રહે એ આવશ્યક છે. અંગ્રુમને ઇસ્લામને પણ આપણે આવી વિનંતિ કરીએ. બધા ધર્મોના નેતાઓ જાગૃત થઈ સહકાર આપે અને ધર્મજ્ઞાનના મોણક બને, એવો આપણો આગ્રહ હોવો જોઈએ.

સાર્વજનિક મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય

પૂજ્ય ગાંધીજીના આશ્રમ પુસ્તકાલય અને તેમની પ્રેરણાથી યોગ્યેલા વિદ્યાપીઠ પુસ્તકાલયની છાયા નીચે કેટલાય નવનવીન અને પ્રાણુવાન કવિઓ, વિદ્વાનો અને સમાજ-સેવકો ઉછર્યા છે. આ લેખકોની શિષ્ટ કલમમાંથી ઝરતા સાહિત્યથી આજે કોઈ અનુભુ નથી. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી, કે જે જૂના ગ્રંથોની હસ્તપ્રતો અને તેટલી મેળવીને સંગ્રહવાનું સ્તુત્ય કાર્ય કેટલાંયે વર્ષોથી કરતી આવી છે, તે પોતાના અમૂલ્ય ગ્રંથભંડારના પ્રતાપે આજે અનુરનાતક વર્ગો ચલાવવા શક્તિમાન બની છે. શેઠ માણિકલાલ નેહાભાઈ પુસ્તકાલયમાં નજરે પડતા તત્કાલીન વાચકોના દૃશ્યથી આંખો ઠેલી ઠરે છે, તે અનુભવવા જેવું છે. પણ હવે આ શહેરની તાત્કાલિક જરૂરિયાતોનો વિચાર કરતાં પ્રથમ તો વિશાળ અને સર્વ વિષયોનાં શિષ્ટ પુસ્તકોથી સુસંપન્ન એક મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયની ખામી લાગે છે. આ શહેર અત્યારે એટલું બહુ વિસ્તાર પામ્યું છે કે આવાં બેત્રણ પુસ્તકાલયો હોય તો પણ તે આવકારદાયક છે. આ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય સામાન્ય વાચકો તેમજ ઉચ્ચ કોટિના અભ્યાસકોને ઉપયોગી નીવડે તે માટે તેમાં સર્વ વિષયોનાં ઉચ્ચ પુસ્તકો ઉપરાંત આકર ગ્રંથો પણ રાખવા જોઈએ. વળી બાળકો માટે એક મધ્યસ્થ સ્વતંત્ર બાલપુસ્તકાલયની યોજના હાલ તુર્ત પાર ન પડે તો આ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયના એક અંગ તરીકે પણ બાળકો માટે ખાસ વ્યવસ્થા થવી ઘટે છે. આ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય ઉપરાંત, શહેરના દરેક વોર્ડમાં પણ સર્વ વિષયોનાં પુસ્તકોથી ભરેલું પુસ્તકાલય રચવાનું જોઈએ. આ દરેકમાં તેમજ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયમાં જો સ્ત્રીઓ માટે અલગ વ્યવસ્થા કરવામાં આવે અને તે સાથે બાળકો માટે પણ સ્વતંત્ર વિભાગ હોય તો મને મુદ્દલેય શંકા નથી કે દરેક પુસ્તકાલય સ્ત્રીઓ અને બાળકોથી ઉભરાઈ જશે.

ઉપસંહાર

આ શહેરમાં નાનાં મોટાં થઈને આશરે ૭૦ પુસ્તકાલયો છે. એ બધાં જ એક મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય સાથે સંગઠિત થાય તે ઇષ્ટ છે. તેમ થાય તો જ અસ્સપરસ પુસ્તકોની અદલી-અદલીથી દરેક પુસ્તકાલય નિત્યનવીન રહી શકે અને ખીજી રીતે વ્યવસ્થા અને તંત્રમાં પ્રાણ આવી શકે.

મિત્રો, હું જાણું છું કે આપણી કલ્પનામાં જે સંસ્કારનગર રચવાની ભાવના રહેલી છે તેને મૂર્તિગત કરવા માટે સમર્થ આદોષને જગાવવાની જરૂર રહે છે. પણ મને શ્રદ્ધા છે કે પરસ્પર સહકારથી આપણે-આપણો હિંદુ પાર પાડી રાષ્ટ્રશું. અંતમાં આપણુ સર્વની ઇશ્વરને પ્રાર્થના છે કે:—

सर्वे मेधाविनः सन्तु सर्वे सन्तु निरामयाः ।

आत्मज्योतिष पश्यन्तु मां कश्चित्तम आप्नुयात् ॥

પુ. પરિષદોના હેવાલો અને ઠરાવો

વડોદરા મહાલ ત્રીજી પુ. પરિષદ

વડોદરા મહાલ ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદ માણેજ મુકામે રવિવાર તા. ૨૯-૧૨-૪૦ના રોજ જાણીતા સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેશામ્બા પ્રમુખપદે મળી હતી, જે પ્રસંગે ગામના રસ્તા તથા મંડપને જ્વળ-તોરણો અને સૂત્રાથી શણગારવામાં આગ્યા હતા.

પરિષદમાં તાલુકાના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી. વાઠ્ઠીસ સાહેબ, મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલ, વહીવટદાર શ્રી. આપ્ટે સા., ડો. આપ્ટે અન્ય આમંત્રિત ગૃહસ્થો અને પુસ્તકાલય ખાતાના સ્ટાફના ભાઈઓ વગેરે હાજર હતા.

શરૂઆતમાં પ્રાર્થના સ્વાગતગીત ગરબા યથા બાદ સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. રાવજીભાઈ જોરવનભાઈએ આવકારતું બાવણુ આપ્યું હતું અને માણેજ ગામની તથા પ્રવૃત્તિની લક્ષીકત જણાવી હતી.

બાદ વડોદરા મહાલ પુ. મંડળના પ્રમુખ શ્રી. ચિમનભાઈ દ. અમીને પરિણામ પ્રમુખસ્થાન માટે સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ દેસાઈની દરખાસ્ત રજુ કરતાં એઓશ્રીની મામ. સુધારણા અંગે અમલદારી પ્રસંગોની પ્રગતિવા અને દેશપ્રેમ તથા મામસેવાથી ભરેલી સાહિયસેવાનો ઉદ્દેશ્ય કયો હતો, જેને શ્રી. ગહીજીભાઈ નેદાભાઈએ અનુમોદન આપતાં મે. રમણલાલ દેસાઈએ પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું હતું. જે પછી મહાલ મંડળના મંત્રી શ્રી. છોટાભાઈ રાવજીભાઈએ મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું નિવેદન તથા હિસાબ રજુ કર્યો હતા. બાદ પ્રમુખશ્રીએ પ્રવચન કર્યું હતું, જે આ અંકમાં અન્યત્ર છપાયું છે. ત્યારબાદ નીચે મુજબ ઠરાવો પસાર થયા હતા:

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—કૈલાસવાસી શ્રીમંત સયાજીરાવ મદારાલ સાહેબની ચરાલ્લી કારકિર્દી દરમ્યાન રાજ યજ્ઞેડી પ્રત્યેષકારક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ મદારાલની કારકિર્દીમાં દદમ્બળ અને એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે અને શ્રીમંત મદારાલ સાહેબને તેમજ રાજકુટુંબને આદેશ્યસદ દીર્ઘાયુ બક્ષવા પ્રયત્ને પ્રાર્થે છે.

ઠરાવ ૨—રાજલભાતા સ્વ. કાલ્દાપુરનરેસના અવસાન બદલ શોકનો;

ઠરાવ ૩—રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના કાર્યવાહક મે. રા. રા. મોનીલાલ ઊરાલાલ દેશાઈ સાહેબ લોકલ પ્રધાન નીમવા તે બદલ અભિનંદનો;

ઠરાવ ૪—પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપકના પદ પર મે. ઉમેદભાઈ મોનીભાઈ પટેલ કાયમ થયા તે બદલ તેઓશ્રીને દાર્દિક અભિનંદન આપી તેમની કારકિર્દી રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની સંજ્ઞતા અને કાર્યક્ષમતા સાધવાની દ્રષ્ટિએ સફળ ઇચ્છવાનો;

ઠરાવ ૫—મુખ્યસિદ્ધ “ચારદા” માસિકના તંત્રી અને મુજરાતના જાણીતા લોક-સાહિત્યકાર શ્રીયુત ગોપાલસ દારકાંદાસ રાવચુરાના જન્મવાતા પચાસવર્ષી ઉત્સવ અંગેના યજ્ઞ

પ્રસંગ તેઓશ્રીને અભિનંદન પાઠવી અને ગુજરાતી સાહિત્ય આલમની વધુ સેવા બતાવવાં માટે તેમને આરોગ્ય સહિત દીર્ઘાયુ ઇચ્છતો;

ઠરાવ ૧—વડોદરા મહાલમાં સાળાવાળાં નીચેનાં ગ્રામે પુસ્તકાલયો વિનાનાં બાકી છે. તે ગ્રામેએ પુસ્તકાલય સરેયા વહેલામાં વહેલી તકે ઉઘડી નય તેમ તજવીજ કરવા જે તે ન્યૂમંડળના મંત્રીઓને તથા નીચે જણાવેલા ગ્રામેના શિક્ષકોને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરતો: પુસ્તકાલય વિનાનાં સાળાવાળાં ગ્રામે (૧) અકોટા, (૨) અશ્વદાપુરા, (૩) આમલી-આરા, (૪) અંપાડ, (૫) હંડીઆ, (૬) કપુરાઈ, (૭) કરાલી, (૮) દેવનપુર, (૯) કોટણા, (૧૦) ખડીપુર, (૧૧) ગારીદા, (૧૨) તાંદળજ, (૧૩) ધનેરા, (૧૪) ફાજલપુર-પોર, (૧૫) ફાજલપુર-સાંકરદા, (૧૬) મહાપુરા, (૧૭) રાધવપુરા, (૧૮) વિરોડ, (૧૯) ચોતીઆપુરા.

ઠરાવ ૭—પ્રજ્ઞની વાચનભૂષ સંતોષવા માટે પ્રસિદ્ધ થતું નવું નવું સાહિત્ય પુસ્તકાલયો વસાવે એ બહુ જરૂરું છે. પણ નાનાં બજેટવાળાં પુસ્તકાલયોથી ઇચ્છા છતાં તેમ યદ્ય શક્ય નથી; એ ભેતાં ન્યૂનાં પુસ્તકાલયો પુસ્તકો, સામયિકોની ખરીદીમાં તેમજ વાંચનમાં ગરસપર વિનિમય કરવા માટે સહકાર સાધે એ ખાસ ઇચ્છવા ભેગ હોઈને પુસ્તકોના વિનિમયની સગવડ ખાતર ફરતાં પુસ્તકાલયની પેઠીઓ સવર હોય ત્યાં લગી ચોક્કસવાની જે ચોખ્ખા ખાતાની સૂચના નં. ૫૦ અને ૩૬-૪૦ ની કલમ ૬ માં પ્રસિદ્ધ થઈ છે, તેને આપકાર લાયક ગણી તેનો લાભ લેવાની મહાલ ન્યૂમંડળોને બલામણુનો;

ઠરાવ ૮—પુસ્તકાલયોની સુવ્યવસ્થા અને કાર્યસાધકતાની દૃષ્ટિએ ‘પુસ્તકાલયના વહીવટ અંગે ફેરફાર સૂચનાઓ’ પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી ‘પુસ્તકાલય’ માસિકના ઓક્ટોબરના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી સૂચના નં. ૬ અને ૪૦-૪૧ માં જે કરી છે તેને આપકાર પાત્ર લેખી તેનો ચથાથોગ્ય અમલ કરવાનો લાગતાવળગતા કાર્યકર્તાઓને આગ્રહ કરતો;

ઠરાવ ૯—ફેબ્રુઆરી માસની પહેલી તારીખે વસંતપંચમી પુરવણીથી “પુસ્તકાલય દિન” સાલાનુબાદ ઉજવવાની તેમજ ફેબ્રુઆરીની ૧૬ મી તારીખે વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે રાખેલી શિક્ષાવાચનની ૧૯ મી પરીક્ષાનો લાભ લેવા-લેવડાવવાની બલામણુનો;

ઠરાવ ૧૦—ન્યૂ મંડળોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે પણ તે હજી સુધી ભેદથી તે પ્રમાણમાં કાર્ય કરતાં યદ્ય ક્યાં નથી જેથી ન્યૂ મંડળોના મંત્રીઓને તેઓ આ વર્ષથીજ પોતાની નીચેની ફરજે ચુસ્તપણે બતાવતા યદ્ય નય તેની વિનંતિનો:—

- (૧) જે તે ન્યૂમંડળ વાર્ષિક સભા ભરે અને તેનું નિવેદન મહાલ, પ્રાંત તથા રાજ્યમંડળ તરફ મોકલી આપે;
- (૨) ન્યૂમાં આવેલાં એકેએક પુસ્તકાલય અને વાચનાલયનું વાર્ષિક નિવેદન ભરાવે તથા બજેટ બનાવરાવે;
- (૩) ન્યૂમાં આવેલાં સાળાવાળાં પુસ્તકાલય વિનાનાં ગ્રામે પુસ્તકાલયો બોલવા પ્રયત્ન કરે;
- (૪) ન્યૂમાં આવેલા એકેએક પુસ્તકાલયની વાર્ષિક તપાસણી કરે;
- (૫) મહાલ તથા રાજ્ય તરફથી લેવાતી શિ. વા. ની પરીક્ષાઓનો પ્રચાર કરે.

ઉપરના ઠરાવો પર શ્રી. નાગેશ્વરલાલ ચોકસી, તેમજ અન્ય વક્તાઓએ જરૂરી વિવેચનો કરી હતી. ખાદ પુ. ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી. વાકીનીસ સાહેબે વિવેચન કરતાં જણાવ્યું હતું કે પરિવર્દોમાં કાર્યની વિચારણા થાય છે, એ યોગ્ય છે. પુસ્તકાલયોનું મુખ્ય કાર્ય સંભાળની ઉન્નતિ કરવાનું છે. આજના પ્રમુખશ્રી સાક્ષર હોઈ ગામડાનું દુઃખદ સારી રીતે સંભળે

છે. શ્રી. રમણભાઈ જેવા નેત્રવેલો સમાજને દિવ્ય ચક્ષુ આપે છે એનો પ્રચાર કરવાનું કામ અમારું અને પુસ્તકાલયનું છે. દરેક પોતપોતાની ફરજ યથાર્થ રીતે બજાવે એમ ઇચ્છું છું.

બાદ પુ. સ. સ. મંડળના મંત્રી શ્રી. વાઘજીભાઈ અમીને વિવેચન કરતાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ખીલવવા તેમજ પુ. મંડળ તરફથી કંઈ પણ અગવડ પડતી હોય તો કહેવા જણાવ્યું હતું.

છેલ્લે પ્રમુખશ્રી રમણજી દેસાઈએ ઉપસંહારનું વિવેચન કરતાં થયેલા ઠરાવોની મીમાંસા કરી હતી અને પુસ્તકાલયો દ્વારા જનસમાજનું કલ્યાણ સાધવા જણાવ્યું હતું.

જે પછી શ્રી. છોટાભાઈ રાયજીભાઈએ પ્રમુખશ્રીનો પધારેલા સર્વ મહેમાનો પ્રતિનિધિઓ તથા ઉત્સાહી આગજનોનો આભાર માન્યો હતો.

છેવટે ફૂલદાર ચંદ્ર રાજગીત ગવાઈ વંદે માતરમના જયનાદ સાથે પરિષદનું કાર્ય પૂરું થયું હતું.

ભોજનવિધિ પછી રાત્રે આઠ વાગે મેળાવડો થયો હતો, જેમાં શિક્ષક, વિદ્યાર્થી-યુવકો તથા કન્યાઓના બોધ અને આનંદદાયક સંવાદ, ગરબા અને સંગીતનો કાર્યક્રમ થયો હતો, જેમાં સ્ત્રી-પુરુષોની મોટી મેદની જામી હતી. એ વખતે પુ. ખાતાના કારકુન શ્રી. જીણાભાઈ ભગતનાં ભજનો થયાં હતાં, તેમજ શ્રી. ચીમનભાઈ અમીન તથા પુ. ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલે વિવેચનો કરી માણેજ પુસ્તકાલયના તથા મંદાલના મંત્રી શ્રી. છોટાભાઈના ઉત્સાહની પ્રશંસા કરી એક ઉત્સાહી શિક્ષક ગામના પક્ષે સાંધી સાવજનિક કાર્યોમાં ટેટ્રો સાથ મેળવી શકે છે તે જણાવી દરેક ગામે ઉત્સાહભર્યા કાર્યક્રમો ગોઠવી લોકોમાં સેવાભાવ ખીલવવા જણાવ્યું હતું.

જે પછી મેળાવડો મોટી રાત્રે વિસર્જન થયો હતો.

ડોહોઈ મહાલ પહેલી પુ. પરિષદ

ડોહોઈ મહાલ પુસ્તકાલય પ્રથમ પરિષદ ગઈ તા. ૫ મીના રોજ મંડળના મુકામે ડોહોઈ વિભાગ ના. સુગા શ્રી. કાનુનજોના પ્રમુખપદ હોજન મળી હતી. બહારમામથી આવેલા તાલુકાનાં પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત આમજનો તથા પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ, વ. રા. પુ. મંડળના સદમંત્રી શ્રી. ચૌકસી અને પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ, મદદનીશ સદકારી અધિકારી શ્રી. સિંધે સા., ડોહોઈ મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. પન્નાલાલ, ડોહોઈવાળા શ્રી. મગનલાલ શાસ્ત્રી વગેરે પણ દાગ્દર દના.

પરિષદની શરૂઆત થતાં ઇશ્વરપ્રાર્થના અને બાળાઓના મરખાનો કાર્યક્રમ થયો હતો. ત્યારબાદ સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. મગનભાઈએ એમનું સ્વાગતવ્યાખ્યાન વાંચ્યું હતું. તેમાં ખામને લગતી ઇટલીક ઐતિહાસિક મારિતી આપવા ઉપરાંત ત્યાંના પુસ્તકાલયને લગતું નિવેદન પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું. બાદ મહાલ મંડળના મંત્રીએ પણ મહાલ પુસ્તકાલયોને લગતું નિવેદન વાંચી સંભળાવ્યું હતું.

બાદ પ્રમુખશ્રીએ એમનું વ્યાખ્યાન વાંચી સંભળાવ્યું હતું, જે આ અંકમાં અન્યત્ર ઉપાધું છે.

પસાર થયેલા ઠરાવો .

ઠરાવ ૧—શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ મહારાજ સા. ને બિહાર સરકાર તરફથી જી. સી. એસ. આઈ. નો માનવંતો ખિતાબ મળ્યા બદલ અભિનંદનનો;

ઠરાવ ૨—પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ શ્રી. હમેદમાઈ મોતીભાઈ પટેલ કાયમ થવા બદલ હર્ષ પ્રદર્શિત કરી તેઓ માટે મદદનીશ વ્યવસ્થાપક પૂજ્ય અમીન સા. ના પગલે ચાલી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને ખૂબ વિકસાવે એવી આશા વ્યક્ત કરતો;

ઠરાવ ૩—શિષ્ટ પુસ્તકો જનતામાં ખૂબ વંચાય એ હેતુથી રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી લેવાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની યોજનાનો મોટા પ્રમાણમાં લાભ લેવાય તેવા પ્રચાર કરવા, મહાલનો તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરી મહાલ પુ. મંડળે પણ વિદ્યાર્થીઓ માટે આવા પ્રકારની પરીક્ષાની યોજના સ્વીકારવાની બકામણનો;

ઠરાવ ૪—પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પ્રચાર માટે વસંતપંચમીએ 'પુસ્તકાલયપર્વ'ની દિન જળવવાની બકામણનો;

ઠરાવ ૫—પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ તરફથી જે તે પુસ્તકાલયને રેલ્વેથી મોકલાતાં પુસ્તકો ધણી ખર્ચા ગામોએ દૈનિક ટપાલ નહિ હોવાના કારણે વર્ષાતસર ન મળતાં હલટો ઉમેરેલો થાળું ભરવો પડે છે એમ ન થાય તે માટે નીચેનાં સ્થળોએ જે તે સ્થળને લગતાં પુસ્તકો મોકલવાનો અમલ કરવા ખાતાને તથા પુ. સ. સ. મંડળને વિનંતિનો;

(૧) કારવણ—કારવણ, લીંગરબી, બાણ, મંજુરા, નવા ફાંફળીઆ, (૨) પારીખા—પુનીઆદ, પારીખા, કુંવરપુરા, (૩) મંડાળા—પિસાઈ, છત્રાલ, મંડાળા, કરમાલ, (૪) નડા—નડા, બોરબાર, હળીપુરા, ફરતીકોઈ, સાકોઈ, ગામડી, (૫) ડલોઈ—ધમેલી, બોરીઆદ, કુકડ, કરણેઈ, જુની મંજીરાળ, (૬) વઢવાણા—વઢવાણા, સમશેરપુરા, ભીમપુરા, આમોદર, (૭) શુવાઈ—શુવાઈ, પુડા, (૮) બીલાપુર—નારીઆ, કંઠધર, માવલી, રાજલી, અગુઠણ, (૯) કુંઢેલા—બહેરામપુરા, પલાંસવાડા, (૧૦) વડજ—વડજ, સિતપુર, અકોટી, (૧૧) વ્યારા—વણાદર, ટોલાર, મહેલી.

ઠરાવ ૬—ડલોઈ કસબા પુસ્તકાલયે મહાલનો પુસ્તકાલયોને જે હદારભાવે મદદ આપી છે તે બદલ ઉપકાર માનવાનો;

ઠરાવ ૭—સહકારી ધોરણે બજેટ બનાવવાની ખાતાએ પ્રસિદ્ધ 'કરેલી યોજનાને આવકારી મહાલના તમામ પુસ્તકાલયોને એ યોજનાનો અમલ કરવા વિનંતિનો;

ઠરાવ ૮—ગ્રામ જનતાની વાચનરુચિને ખીલવે અને પોષે એ 'જનનું' સાહિત્ય પુસ્તકાલયમાં હોય એ ખાસ ધ્યાન યોગ્ય હોઈને એ પ્રકારનું સાહિત્ય પ્રગટ થાય એવા પ્રયત્ન કરાવવા પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિનો;

ઠરાવ ૯—પ્રાથમિક શાળાના ૧ થી ૬ ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થીઓની બરતના ખાસ સાહિત્યની યાદીઓ પ્રગટ કરવા પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિ કરતો; અને

ઠરાવ ૧૦—પરિષદના પ્રમુખ શ્રી. કાનુનગ સાહેબના આભારનો.

આ ઠરાવો પર પ્રાસંગિક વિવેચનો થયાં હતાં, જે

છેલ્લે રાજગીત ગવાઈ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

અમદાવાદ પુસ્તકાલય સંમેલન

ગુજરાત પુ. મંડળ તરફથી આગાધી નિયત થયા પ્રમાણે અમદાવાદનાં પુસ્તકાલયોના સંમેલનનું અધિવેશન ગઈ તા. ૧૨-૧-૪૧ના રોજ અમદાવાદ શહેરનાં આગેવાન સન્નારી શ્રી. સરલાદેવી સારાભાઈના પ્રમુખપદે શ્રેષ્ઠ મંગળદાસ મેમોરિયલ હોલમાં બપોરના બે વાગે મળ્યું હતું. તે પ્રસંગે શહેરનાં પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત એ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા ગૃહસ્થો અને બહેનોની સારી સંખ્યા હાજર હતી. ઉપરાંત કેટલાક મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલરો પણ હાજર હતા. આપણા રાજ્ય તરફથી પુ. ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક પણ હાજર હતા.

સભાની શરૂઆતમાં પ્રાર્થના થયા બાદ બેડી વિદ્યાબહેન નીલકંઠે સ્વાગતવાક્યાન આપ્યું હતું, જેમાં તેમણે સાર્વજનિક કામો જેવાં કે શાળા, દવાખાનાં, પુસ્તકાલયો વગેરે સમાજપ્રગતિનાં સાધનોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. તેમાં પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ જે વ્યવસ્થિત રીતે ચાલે તો સારી પ્રગતિ સાધી શકાય એમ જણાવ્યું હતું.

બાદ મંત્રીઓ તરફથી શ્રી. કીકુભાઈ દેસાઈએ નિવેદન વાંચી સંબળાવ્યું હતું, જેમાં ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો હેવાલ આપી જણાવ્યું હતું કે, “ ગુજરાતમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વ્યાપક બનાવવાનું માન શ્રીમંત સયાશ્રાવ ગાયકવાડને તથા ગુજરાતના લોકસેવક મોતીભાઈ અમીનને ધટે છે. વડોદરા રાજ્યનાં નાનાં નાનાં ગામડાં તથા કરખાઓમાં પુસ્તકાલયોની જે જાળગૂંથણી થઈ છે તે તેમને જ આભારી છે. જેને આપણે બ્રિટિશ ગુજરાત તરીકે ઓળખીએ છીએ તે ગુજરાતના પાંચે જિલ્લાઓમાં તથા ગુજરાતનાં ખીર્ગ દેશી રાજ્યોમાં પુસ્તકાલયોની આવી જાળગૂંથણી બની રહે તે માટેની વ્યવસ્થિત પ્રવૃત્તિ કરવાના હેતુથી ઇ. સ. ૧૯૩૪ માં બેડી વિદ્યાગૌરી નીલકંઠ, દિરાવાલ ત્રિશુવનદાસ પારેખ, તથા મોતીભાઈ અમીનના પ્રયત્નના પરિણામે પ્રથમ ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ અમદાવાદમાં ભરવામાં આવી હતી. બાદ તેમણે આજુબાં મેળેલી ખીજ ગુ. પુ. પરિષદનો હેવાલ આપ્યો હતો.

વળી આગળ ચક્રતાં જણાવ્યું હતું કે, વિવિધવાર કેટલાં પુસ્તકો વંચાય છે ? કયા કયા વિષયોનાં કેટકેટલાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયોમાં છે અને નવાં ખરીદાતાં પુસ્તકોમાં જુદા જુદા વિષયનાં પુસ્તકોનું પ્રમાણ કેટલું છે તેના આંકડા રાખવાનું અત્યંત જરૂરી છે. આ આંકડા વાચકોની રુચિ કેળવી યોગ્ય દિશામાં વાળવા માટે ધણી જ ઉપયોગી થઈ પડે છે. પુસ્તકાલયના કાર્યકર્તાઓએ અંધપાલના કામને પુસ્તકો સાચવવાનું જ નહિ ગણતાં પુસ્તક તથા વાચકોનો સંબંધ ભેડી આપી વાચકોના જ્ઞાનસંપાદનના કાર્યમાં સહાભૂત થવાનું છે, એ હિમેશાં પદાનમાં રાખવું જોઈએ. પોતાની દરજ્જા પ્રત્યે જાગૃત રહેનાર અંધપાલને પુસ્તકાલયના દરેક પુસ્તકનો પરિચય મેળવવાની અને વાચકોની જિજ્ઞાસા સંતોષી તેમની ભેડે જીવંત સંબંધ બાંધવાનો પૂરતો અવકાશ રહે એવી સગવડ પણ કરી આપવી જોઈએ.

પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકપસંદગીનું કામ અત્યંત મદત્તવું હોવા છતાં બહુ થોડાં

પુસ્તકાલયોમાં એ વિષે પુરંપુરી કાળજી રાખવામાં આવે છે. વાચકોની માગણીને સંતોષવા માટે જ નહિ પરંતુ વાચકની દૃષ્ટિ ઉત્તરોત્તર કેળવાય અને સમાજમાં સંસ્કૃતિના ફેલાવો કરે તેમજ ધંધાના બુદ્ધા બુદ્ધા ક્ષેત્રમાં ઉપયોગી થઇ પડે તેવાં વેપાર, હુન્નરઉદ્યોગને પોષક નીવડે તેવાં પુસ્તકની પસંદગી થવી જોઇએ. પુસ્તકાલયોને પુસ્તકપસંદગીનાં કાર્યમાં દોરવણીરૂપ થાય તેટલા માટે આવાં પુસ્તકોની યાદીઓ વખતોવખત ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળે તે તે વિષયમાં નિષ્ણાતોની સહાયથી પ્રગટ કરવી જોઇએ એમ અમને લાગે છે.

વાચકોને પુસ્તકો બહાર વાંચવા માટે આજે તો લગભગ બધાં જ પુસ્તકાલયોમાં એકેને માટેનાં પત્રોમાં વાચકના નામ તથા તેમની સહી, પુસ્તકનાં નામ, તારીખ વગેરે હંકીકતો ભરવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિથી પુસ્તક આપનારનો તથા લેનારનો ધણો વખત નકામો જેતો હોવાથી તેમાં સુધારો થવાની જરૂર છે. અમને આશા છે કે સંમેલનને અંગે યોજાવામાં આવેલા પ્રદર્શનના “ પુસ્તકાલય સંચાલન ” વિભાગમાંથી કંઈ ને કંઈ નવું જાણવાનું પુસ્તકાલયના સંચાલકોને મળી રહેશે. ”

૧. આ સંમેલન સાથે પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક માહિતીઓ અને વસ્તુઓનું પ્રદર્શન પણ ભરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં વડોદરા રાજ્ય તરફથી રજૂ થયેલ વસ્તુઓ પ્રેક્ષકોનું ખાસ ધ્યાન ખેંચતી હતી. એ પ્રદર્શનની ઉદ્ઘાટનક્રિયા કરતાં અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રમુખ શ્રી. મણિલાલ ચતુરભાઈ શાહે જણાવ્યું હતું કે,

આ ક્રિયા આ વિષયમાં રસ લેતા હોય તેમની પાસે કરાવી હોત તો હીક યાત. આ પ્રદર્શનમાં પુસ્તકાલયવિષયક જાણવા જોગ માહિતી સંગ્રહાઈ છે. તેમાંથી તમને ઉપયોગી માહિતી મળી આવશે. બાદ આગળ ચાલતાં તેમણે પ્રાથમિક શિક્ષણ પાછળ મ્યુનિ. ના ખર્ચની વિગત આપી આવાં કાર્યોમાં ધનપતિઓને દાન આપવા વિનંતી કરી હતી.

ત્યારબાદ પ્રમુખ શ્રી. સરલાદેવી સારાભાઈએ પોતાનો પ્રમુખપદ મોટેની વરણી મોટે આભાર માની તેમનું છાપેલું બાપણ વાંચ્યું હતું, જે આ અંકમાં અન્યત્ર છપાયું છે.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—શહેરના દરેક વૉર્ડમાં એક એક સાફ પુસ્તકાલય તથા દરેક લતામાં એક એક સાફ વાંચનાલય વહેલામાં વહેલી તકે સ્થપાય તેથી અગ્રવળ ઉપાડવા માટે શહેરની પ્રજાને આગ્રહ કરતો તથા શહેરના ધનિકોને પોતાના દાનનો પ્રવાહ વિદ્યાદાનની આ અત્યંત મહત્વની પ્રવૃત્તિ તરફ વાળવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિઓ;

ઠરાવ ૨—હાલના આપવા ચોખ્ખા શહેરના પુસ્તકાલયોને વધારેમાં વધારે મદદ આપી સારાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરાવીને તે છૂટથી જનતામાં વંચાય એવી વ્યવસ્થા કરવાની પુસ્તકાલયોને સગવડ કરી આપે, તથા નવાં વાંચનાલયો અને પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની પ્રવૃત્તિને મદદ કરી શહેરના શિક્ષણના આ કાર્યમાં પોતે મહત્વનું અંગ બની રહે, એવી મ્યુનિ. ને વિનંતિ કરતો;

ઠરવ ૩—મ્યુનિસિપાલિટીના ચુકાવેલા સભ્યોને પોતપોતાના યોગ્ય પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો સ્થાપવાની હિલચાલને ઉપાદી લઈ પોતાથી બનતું કરવા આમંત્રણ તથા મહામણુનો;

રાવ ૪—હાલમાં મંદિરોના ધર્મચાર્યો તથા વહીવટદારે પોતપોતાનાં મંદિરોમાં હાલ તત્કાલથી સ્થાપે અને તેમને નિભાવે, એવી વિનંતિને;

ઠરવ ૫—પ્રબલુ માનસિક, સારીરિક આરોગ્ય વંધે, વ્યક્તિઓનું મહત્ત્વ સમજાય, દરેક પુરૂષ સમાજની ઉન્નતિના કાર્યમાં મદદરૂપ થાય, અને દેશના આર્થિક, સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજકીય પ્રશ્નો પ્રબલ સમસ્ત સમજે એવાં લખાણુ યુગધર્મ ધ્યાનમાં લઈ કરવા પત્રકારો-લેખકોને વિનંતિને;

ઠરવ ૬—ચોટું બહુલા લોકો પોતાનું બહુતર તાલુકું રાખી શકે તથા પોતાની આસપાસના જીવનના બનાવોથી પરિચિત રહી શકે તે માટે પરંચોની ચાલીઓમાં નાનાં નાનાં વાચનાલયો સ્થાપવાની ચાકીઓના માલિકોને તેમજ તેમાં રહેનારાઓને બહામણુનો;

ઠરવ ૭—મન્દર મહાજને ઠેકઠેકાણે મન્દરવર્ગોના લક્ષમાં વાચનાલયો તથા પુસ્તકાલયો સ્થાપવા બદલ અભિનંદન અને મન્દરોની નવૃત્તિને જોતાં આ પ્રવૃત્તિને વિસ્તાર કરવાનો દરેક પ્રયત્ન મન્દર મહાજન કરશે એવી પોતાની શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરતો;

ઠરવ ૮—પોતાનાં પુસ્તકાલયોમાં બાળકો માટેનું સાહિત્ય-ચિત્રો, વાર્તાનાં પુસ્તકો, ધરમાં રમવાની રમતોનાં સાધનો વગેરે વસાવવા તથા તે સાહિત્યનો અલગ વિભાગ કરી બાળકોને ખાસ સગવડ કરી આપવા તથા શહેરમાં બાળકોને માટે એક ખાસ પુસ્તકાલયની આવશ્યકતા હોવાથી આવાં પુસ્તકાલયો સ્થાપવા માટે શહેરના દાનવીરોને વિનંતિ કરતો;

ઠરવ ૯—આજની આપણી સામાજિક પરિસ્થિતિ જોતાં, સ્ત્રીઓને માટે પુસ્તકાલયોમાં ખાસ જુદી જગા રાખેલી હોય તે વધારે પ્રમાણમાં તેઓ પુસ્તકાલયોનો લાભ લે છે તે ધ્યાનમાં લઈ, પુસ્તકાલયોમાં જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં આવી જુદી જગા રાખવાને પુસ્તકાલયો માટે નવાં મકાનો બંધાવતી વખતે સ્ત્રીઓ તથા બાળકો માટે ખાસ જગા રહી શકે એ લક્ષમાં રાખવાની બહામણુનો;

ઠરવ ૧૦—દરેક પુસ્તકાલયે અને ખાસ કરીને જે પુસ્તકાલયમાંથી વાંચવા માટે બહાર લઈ જવામાં આવતાં પુસ્તકોનું પ્રમાણુ બહુ ઓછું હોય તેમણે પોતાની આસપાસ લક્ષમાં ફરતાં પુસ્તકાલયોની યોજના કરી પોતાનાં પુસ્તકોનો મોટા પ્રમાણમાં લાભ લેવાય એવી ગોઠવણુ કરવાની બહામણુનો;

ઠરવ ૧૧—દરેક પુસ્તકાલયે પોતાનાં પુસ્તકોનું સાસ્ત્રીય વર્ગીકરણુ કરી પુસ્તકોની વિષયવાર અને લેખકો તથા પુસ્તકોની નામવાર ચાલીઓ તૈયાર કરવાની બહામણુનો;

ઠરવ ૧૨—નાનાં પુસ્તકાલયોને પુસ્તકો ખરીદતી વખતે તેમણે એકબીજા સાથે સહકાર સાધી દર ત્રણ મહિને પુસ્તકોની અદલાબદલી કરવાની યોજના કરી થોડે ખર્ચે વધારે પુસ્તકોનો લાભ પોતાના વાચકો હાંસી શકે તેવી વ્યવસ્થા કરવાનો;

ઠરવ ૧૩—સંસ્થાઓનાં પુસ્તકાલયો તેમ જ સંસ્થાનાં લવાજમોથી નબળાં પુસ્તકાલયો પુસ્તકાલયની અંદર જ બેસીને પુસ્તકો વાંચવાની ઇચ્છા રાખનાર સદુ કોઈને માટે ખુલ્લા રાખવાની આવશ્યકતા સ્વીકારી તેમના સંવાલકોને તેવી વિનંતિપૂર્વક શક્ય પદમાં લેવાની બહામણુનો;

કરો ૧૪—અમદાવાદનાં બધાં પુસ્તકાલયો શુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના સભાસદ બની મંડળની પ્રવૃત્તિમાં સહકાર આપે, એવી બલામણુનો;

કરો ૧૫—૨૬ કરી કાઢી નાખવાનાં પુસ્તકોની ચાલી શુજરાત પુસ્તકાલય મંડળને મોકલી આપી બીજાં પુસ્તકાલયોને એની જરૂર હોય તે તે આપવાની વ્યવસ્થા કરવાને લગતો;

કરો ૧૬—પુસ્તકાલયો તથા બીજી સંસ્થાઓ પોતાનાં પુસ્તકાલયોનાં વાર્ષિક નિવેદનો શુજરાત પુસ્તકાલય મંડળને મોકલી આપે, એવી બલામણુનો;

કરો ૧૭—માધ્યમિક શિક્ષણની સંસ્થાઓના સંચાલકોને પોતાપોતાની સંસ્થાઓમાં વર્ષોવર્ષ વિદ્યાર્થી પામતાં પુસ્તકાલયો નિભાવવા અને તેનો લાભ વિદ્યાર્થીવર્ગ મોટા પ્રમાણમાં લે એવી વ્યવસ્થા કરવાને લગતી વિનંતિનો;

કરો ૧૮—પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ શહેરમાં સતત ચાલુ રહે તે માટે શુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના શહેરમાંથી નોંધાયેલા સભ્યોમાંથી ચાલુ વર્ષ માટે એક વ્યવસ્થાપક મંડળ નીમવાનો;

કરો ૧૯—શહેરમાંનાં પુસ્તકાલયો પોતાનાં પુસ્તકો બીજાં પુસ્તકાલયો તથા શિક્ષણની સંસ્થાઓને વાંચવા આપી શકે એવી પરસ્પરના સહકારની એક યોજના ઘડવાની ઉપરના મંડળને વિનંતિનો.

આમ કુલ ૧૯ કરોનો પસાર થયા હતા. એ કરોનો ૫૨ જુદા જુદા વક્તાઓએ ખાસ વિવેચનો કર્યાં હતાં, તેમાં ડૉ. શ્રી. હરિપ્રસાદ દેસાઈનાં કરોનોના સમર્થનને લગતાં મુખ્ય હતાં.

ગણુદેવી મહાલ બીજી પુ. પરિષદ

ગણુદેવી મહાલ પુસ્તકાલય બીજી પરિષદ તા. ૨૬-૧-૪૧ને રવિવારે બપોરે બીલી-મોરામાં સ. શુ. ક. શાળાના મકાનમાં મે. ગણુદેવી મહાલ વહીવટદાર સાહેબ શ્રી. કુમાર વસંતસિંગના પ્રમુખપદે મળી હતી. બહેનો અને બાળકોની સારી હાજરી હતી. નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી વકીલ શ્રી. કસનજી દયાળજી દેસાઈ તથા બીલીમોરા મુખ-રાષ્ટ્રના ઉપાધ્યક્ષ અને નવસારી પ્રાંત પંચાયતના સભ્ય શ્રી. વલ્લભભાઈ લાકડાવાળા, બીલીમોરા ટાટા હાઇસ્કૂલના હેડમાસ્ટર સાહેબ અને શિક્ષકો હાજર હતા. ઇશ્વરસ્તુતિ અને સ્વાગતગીત બાદ પ્રમુખ સાહેબનો, હારથી સત્કાર થઈ, સુંદર ગરબા પછી પરિષદનું કાર્યકાળ શરૂ થયું હતું.

સ્વાગતપ્રમુખ બીલીમોરાના શેઠ ખા. જી. અરેસર રસ્તમજી બીલીમોરીઆજો, સભાગતોને આવકાર આપતાં, બીલીમોરાનો ટૂંક ઇતિહાસ રજૂ કરી બીલીમોરાની કાપડની મિશો, ઔદ્યોગ મિત્ર, નળિયાના કારખાના વગેરેથી બીલીમોરાની પ્રગતિનો ખ્યાલ આપી બીલીમોરામાં ઇ. સ. ૧૮૮૨ માં રચનાયેલા પુસ્તકાલયને ઇ. સ. ૧૯૦૬ માં પીટીટ પુસ્તકાલયમાં ફેરવાયેલું જણાવી શ્રી. મહારાજ સાહેબની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પ્રત્યેની સહાનુભૂતિની પ્રશંસા કરી, આવી પરિષદો ભરવાથી પુસ્તકાલયો અને તેના સંચાલકોને થતા લાભો જણાવી પુસ્તકાલયને ગામડાની ખેડૂત પ્રજાને ફરસદના વખતે જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપવાનું સાધન

જણાવી એ પ્રવૃત્તિને વધુ વેગ આપવા શિક્ષકબાઈઓને વિરૂપિત કરી મે. પ્રમુખ સાહેબને પ્રમુખપદ સ્વીકારવા વિનંતિ કરી હતી.

પ્રમુખ સાહેબે પોતાને આપેલા માન માટે આભાર માન્યા બાદ કાર્યક્રમ શરૂ થયો હતો.

૨૧. નાનુભાઈ નિર્ભયરામ વૈદે નિવેદન કરતાં સ્વ. મોતીભાઈ અને એવા જ અન્ય શિક્ષકોની મહેનતથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિદ્વારા જનસમાજને ઉચ્ચ કક્ષામાં લાવ્યાનું અને હાલના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ પણ એ જ કક્ષાના જણાવી, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વધુ વેગ આપવા શિક્ષકોનો સહકાર યાચી જણાવ્યું કે તાલુકાની ને ગામ બાહા અને તક્ષીઆ-રામાં નવીન પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યાં છે અને દેવસર અને નાંદરખા, કુરોલી અને પાટી એ ચાર ગામનાં વાચનાલયોને પુસ્તકાલયમાં ફેરવવા મદદ કરવાની જરૂર છે વગેરે કહી તાલુકાના પુસ્તકાલયના કા. ફંડની વટહુકમ પ્રમાણે સર્વ ઠેકાણે વ્યવસ્થા થયાનું, હાલ આખા તાલુકામાં મકાનવાળા એ કર્યા પુસ્તકાલયો અને એ ગ્રામ પુસ્તકાલયો હોવાનું ને ગડત ગામે પુસ્તકાલયનું મકાન બંધાવવાની ત્યાંના કાર્યવાહકોને વિનંતિ કરી હતી.

ત્યારબાદ પ્રમુખશ્રીએ હિંદોમાં બાપણ કરતાં પહેલાંના વખતની શિક્ષણની ગુરના ઘેરે જવાની પદ્ધતિ અને તેનાથી મળતું. જે તે એક જ વિષયના શિક્ષણની વિગત જણાવી, પુસ્તકાલય એ ઘર બેઠાં ઘણા ઘણા વિષયોનું ગુરુસ્થાન યા આશ્રમ જણાવી તથા ઘેરબેઠાં તેનાથી મળતો અમૂલ્ય લાભ ન જતો કરવા સર્વને વિનંતી કરી, પુસ્તકાલયનો વધુ લાભ લેવાથી જનસમાજની અને છુવનની ઉન્નતિ થતી, વાચન માટે પુસ્તકો જાય અને કપાટો ખાલી ખાય તેમાં જ પુસ્તકાલયની મહત્તા જણાવી, એની મહત્તા વધારવા સર્વને આગ્રહ કર્યો હતો.

૫સાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ મહારાજ સાહેબને ગાદીએ બેઠા પછી લોકોપયોગી કામે માટે જે હકાર રાજનીતિ ગ્રહણ કરી છે તે બદલ મુબારકબાદી અને નામદાર બ્રિટિશ સરકાર તરફથી મળેલા છ. સી. આઈ. ના ખિતાબ બદલ એઓ શ્રીમંતને અભિનંદન આપતો;

ઠરાવ ૨—ગણદેવી કર્ણાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં તેમજ લોકકલ્યાણના કાર્યમાં રસ લેતા બીકીમીરાના સ્વ. શેઠ બરજેટજી નંદારવાનજી મંચુશીતા તથા નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર નવસારી પ્રાંત પંચાયતના લોકજ્ઞ પ્રમુખ શ્રી. દ્વારકાનાથ રંગનાથ શેઠજીના અવસાન બદલ શોકનો;

ઠરાવ ૩—મે. મદદનીશ ચંદ્રચંદ્ર સાહેબ શ્રી. હમેદભાઈ પટેલ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં પોતાથી બની શકતી રીતે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વેગવંતી બનાવી રહ્યા છે તે માટે તેઓશ્રીની શ્રીમંતે હદર કરી એમને એજ પદ પર કાયમ કર્યા છે તે બદલ એઓને અભિનંદન આપતો;

ઠરાવ ૪—ગણદેવી મહાલનાં પુસ્તકાલયોને ઓછી રકમના બજેટમાં પણ સારાં સારાં અને નવીન સામગ્રિકો, પુસ્તકો વાંચવા મળી શકે તે હેતુથી સહકારના ધોરણે તથા ટકાવારી પ્રમાણે બજેટો બનાવવા દરેક પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને બક્ષામણનો;

ઠરાવ ૫—સાળામાંથી ફડી ગયેલાં બાળકો બજેટ બૂકી ન જાય અને તેમની શુદ્ધિ ખાંચે તે માટે વાચનને પ્રચાર વધારવા, સાળાઓ તરફથી ફડી ગયેલાં બાળકોની યાદી પુસ્તક

કાલ્ય તરફ મોકલવા ઠરેલું છે તે પ્રમાણે યાદી મોકલવા તથા શાળામાંથી હડી જતાં બાળકોને પુસ્તકાલયનો લાભ લેવા સમજૂતી આપવા શાળાના શિક્ષકોને વિનંતિનો;

ઠરાવ ૧—રાત્ર્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી લેવાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો લાભ લેવડાવવા તાલુકાનાં પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને વિનંતી કરી અને મહાલ પુ૦ મંડળે પણ વિદ્યાર્થીઓ માટે આવા જ પ્રકારની પરીક્ષાઓ લેવાની યોજનાઓ ધડવાને લગતો;

ઠરાવ ૭—તાલુકાનાં પુસ્તકાલયોનાં કાયમકંડો વધે એ ખાસ હિતાવહ હોવાથી દર સાલે કાયમકંડ નિયમ હપરાંત પણ વધારે મૂકવાની નીતિ રાખવા પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને બલામણનો;

ઠરાવ ૮—શ્રી નવસારી પ્રાંત પંચાયતે કરુણા પુસ્તકાલયોને મદદ આપવાનું બંધ કર્યાથી કરુણા પુસ્તકાલયોની પ્રવૃત્તિ મંદ બનવા પામી છે, નેથી તે મદદ પાછી ચાલુ કરવા નવસારી પ્રાંત પંચાયતના સભાસદોને આગ્રહપૂર્વક બલામણનો;

ઠરાવ ૯—શ્રી ગણદેવી સુધરાઈ પોતાના કરુણાની કેળવણીને દત્તેજન આપી જ્ઞાન-દીપક હંમેશા ઝળકતો રહે એ હેતુથી ગણદેવી લાયબ્રેરીને રૂ. ૩૦૦, મદદ આપે છે તે બદલ ગણદેવી સુધરાઈને અમિનંદન આપી તેવી જ રીતે બીલીમોરા સા. પુસ્તકાલયને બીલીમોરા સુધરાઈ તરફથી રૂ. ૩૦૦, ની મદદ આપવા એ સુધરાઈને વિનંતિનો;

ઠરાવ ૧૦—ગામડાની શાળાના શિક્ષકો પ્રવૃત્તિમાં રસ લઈ ગામડાના લોકોને જ્ઞાનનું પાન કરાવી આ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા કરે છે તે બદલ તેમનો આભાર માની આ સેવા ચાલુ રાખવાને લગતો;

ઠરાવ ૧૧—તાલુકાનાં નૃસિંહમંડળોની વાર્ષિક સભાઓ બરાવવી, તેમના તરફથી વાર્ષિક, ત્રિમાસિક નિવેદનો નિયમિત બરાવવા તેમ જ પુસ્તકાલયો બ્યવસ્થિત રહે તેવા પ્રયત્નો કરવા સા. મણિભાઈ દેસાઈ “ ગણદેવી કરુણા લાયબ્રેરીના લાયબ્રેરીઅન ” માનદ પ્રચારક તરીકે જે સેવા બજાવી રહ્યા છે તેમનો આભાર માનવાનો તેમ જ સા. શુભાળભાઈ બીખાભાઈ મહેતા, અન્નરાધવાલા પણ માનદ પ્રચારક તરીકે સેવા બજાવે છે તેમનો આભાર માનવાનો; તથા ૧૨ મે ઠરાવ મહાલ સાળાધિકારી સા. નો આભાર માનવાને લગતો હતો.

ઠરાવ ૧૩—પુસ્તકાલયોએ પોતેજ પોતાનાં સહકારથી બહુ કરેલું પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. પુસ્તકાલયોની સેવા અર્થેજ રચવાયું છે, જેથી આ પરિપદ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને વિનંતિ કરે છે કે બીજા રચયેથી પુસ્તકાલયને લગતું કોઈપણ સાહિત્ય ન ખરીદતાં પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરામાંથીજ ખરીદવું.

છેલ્લે કેટલાક આભારદર્શક ઠરાવો થયા હતા.

બાદ પ્રમુખ સાહેબે ઉપસંહારમાં આવી પરિપદો વર્ષમાં નિદાન એક વાર પણ બરવાની અગત્ય અને યતા લાભો સમજાવી શિક્ષકોનો ઉસદ જોઈ પોતાની ખુશાલી જાહેર કરી તાલુકાની પ્રવૃત્તિ માટે સંતોષ જાહેર કરી પોતાની જની રાકતી મદદ આપવાનું જણાવ્યું હતું.

છેવટે ફૂલહારનો સત્કાર થયા બાદ ગજગીત પછી પરિપદ સમાપ્ત થઈ હતી,

ભાદરણુ મહાલ દ્વિતીય પુ. પરિષદ

ભાદરણુ મહાલ પુ. પરિષદનું બીજું અધિવેશન તાલુકાના રૂદેલ ગામે તા. ૨-૨-૪૧ને રવિવારના રોજ બપોરે બે વાગ્યા પછી ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના મહામાત્ર શ્રી. મગનભાઈ ટ્ર. દેસાઈના પ્રમુખપદે મળ્યું હતું. સમાસ્થાન માટે ખાસ મંડપ બિમા કરવામાં આવ્યો હતો. આ પરિષદમાં મહાલ પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત ગ્રામજનો અને પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલ, વ. રા. પુ. મંડળના સહમંત્રી શ્રી. નાણુકલાલ ચોકસી, તેમજ બોચાસણના વલ્લભ વિદ્યાલયના સંચાલક શ્રી. શિવાભાઈ ગો. પટેલ હાજર હતા.

પરિષદના કામકામની શરૂઆત કરતાં સ્વાગતપ્રમુખ ભાદરણુ મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. રણુછોડભાઈ પટેલે સ્વાગત બાધણમાં તાલુકાને લગતી માહિતી આપવા ઉપરાંત તાલુકાની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને લગતી વ્યવહાર માહિતી રજૂ કરી હતી. ખાસ પ્રમુખશ્રીની વરણી થતાં પ્રમુખશ્રીએ તેમણે જેખી બાધણ વાંચ્યું હતું, જે આ અંકમાં અન્યથા છપાયું છે.

બાદ આવેલા નિર્મલ વાંચવામાં આવ્યા હતા. નિર્મલવાચન પૂરું થતાં ઠરાવોનું કાચ હાથ પર લેવામાં આવ્યું હતું. પસાર થયેલા ઠરાવો નીચે પ્રમાણે હતા:

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને ઇ. સી. આઈ. નો માનવંત ખિતાબ મળ્યા માટે અભિનંદનનો;

ઠરાવ ૨—પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક મે. રા. રા. ઉમેદભાઈ પટેલની કદર કરી તેમને આ હોદ્દા ઉપર શ્રી. સરકારે કાયમ કર્યા તે બદલ તેઓને અભિનંદન આપતો;

ઠરાવ ૩—પુસ્તકાલયનો ત્રિમાસિક રિપોર્ટ દરેક પુસ્તકાલયના મંત્રીએ દર ત્રણ માસે પોતાના ન્દય મંડળ તરફ મોકલવા ઉરેલું છતાં નિયમિત રીતે મંત્રીઓ તરફથી રિપોર્ટ મોકલવા નથી. તે સદર રિપોર્ટ નિયમિત રીતે ન્દયમંડળ તરફ મોકલવા મંત્રીને વિનંતિનો;

ઠરાવ ૪—“ સદરા ” તથા “ ગુજરાત સમાચાર ” પેપર એજન્ટ પાસેથી તાજું મળે તે તેવી રીતે પાવતી લઈ લેવાની પરવાનગી આપવા ખાતાને વિનંતિનો;

ઠરાવ ૫—જે ગામે સુવાચન અને શિષ્ટવાચનનો પ્રચાર થાય તેજ પુસ્તકાલયનો હેતુ બર આવે. આ માટે દરેક ગામે શિષ્ટવાચન માટેની રાજ્યની અને તાલુકાની પરીક્ષાઓનો પૂરતો લાભ લેવડાવવા દરેક મંત્રીને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિનો;

ઠરાવ ૬—અ. મં. ઠરાવે તે કાયમકંડની રકમોમાંથી જમીન વેચાણ અથવા ગીરો રાખવામાં આવે તે ઉત્પન્ન વધારે મળે તે આવી મંદૂરી માગનારાને મળવા વિનંતિનો;

ઠરાવ ૭—વડોદરા રાજ્યનાં મહાલ પુસ્તકાલયોને વેગવાન બનાવવા માટે રાજ્યનાં દરેક ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં બજેટ તથા પત્રવ્યવહાર મહાલ પુસ્તકાલય મારફતે ખાતા તરફ મોકલવાનો વહીવટ રાખવાને લગતો;

ઠરાવ ૧૦—શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા ઉપરાંત શિષ્ટ પુસ્તકો સ્વયંસેવકની યોગ્યતા દ્વારા ઘર ઘર વ્યાવવાને વિનંતિનો;

કરાવ ૧૧—ખાતાએ બજેટમાં સહકારી યોજનાનો અમલ કરવા ને પ્રયત્ન આદર્યો છે તેને આવકારી કાર્યકર્તાઓને તેના અમલ કરવા આગ્રહપૂર્વક ભલામણો;

કરાવ ૧૨—મદદનીશ વ્યવસ્થાપક મે. હમેદભાઈ સાહેબે રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોની કાયમકુંડની વિગત પ્રસિદ્ધ કરી છે તે બદલ તેઓશ્રીને અભિનંદન આપી ને પુસ્તકાલયોએ દુસ્તી ન કરાવી હોય તેમને દુસ્તી કરાવી લેવા વિનંતિને;

કરાવ ૧૩-૧૪—અનુક્રમે ગામ લોકો તેમજ પ્રમુખશ્રીના આભારદર્શક પસાર થયા હતા.

આ કરાવો પર ને તે કરાવની મહત્તા અને ઉપયોગિતા તેમજ સારાસરપણા પર જીદા જીદા વક્તાઓએ વિવેચનો કર્યાં હતાં. અંતે સર્વાનુમતે પસાર થયા હતા.

કરાવોનું કામ પૂરું થઈ ગયા બાદ પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. હમેદભાઈ પટેલે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ જેવી બીજી પુસ્તક વેચનાર કંપની બની થયા બાબત જણાવ્યું હતું કે, એ સંસ્થાના સંચાલક મંડળના જ એક જીદા ભાઈ છે. ફક્ત ટકા કમિશન વધારે આપવાની ને જાહેરાત કરી છે એવી લાલચમાં કોઈ ભાઈએ ફસાવું ન જોઈએ. વેચાણમાં ધરાકોને તેઓ કમિશન આપે છે. પરંતુ કંપનીની કમાણી વ્યક્તિઓને મળશે, જ્યારે પુસ્તકાલય મંડળની કમાણીમાં પુસ્તકાલયોને હિસ્સો મળવાનો છે. આ સંસ્થામાં ખર્ચની ઠરકસર તથા વહીવટ અંગે ને ફરીઆદો હોય તે પણ આપણે જ ભેગા થઈ દૂર કરવાની છે અને તેવી મુશ્કેલીઓને આપણે પહોંચી વળી શકીશું. માટે તમારી સાચી તકરારો જરૂર અમને જણાવજો. ગ્રામપુસ્તકાલયોને એક પણ મોડર ને કોઈ ખાનગી વેચનારને મળે તો રવ. મોતીભાઈ અમીન સાહેબની યોજના પર ધા કરવા સમાન એ નીવડશે. એટલે આવી કોઈ બીજી સંસ્થામાં દોડી જઈ વ્યક્તિને લાભ આપી સંસ્થાને હુકસાન કરવું ન જોઈએ.

બાદ રાજગીત ગવાઈ પરિષદ વિસર્જન થઈ હતી.

વરણામામાં હરિજન જ્ઞાનમંદિરની ખાતક્રિયા

વરણામામાં શ્રી સેવા સમાજ તરફથી પુસ્તકાલયપર્વણી—“વસંતપંચમી” તા. ૧-૨-૪૧ ના શુભ દિને “હરિજન જ્ઞાન મંદિર”ની ખાતક્રિયા જાણીતા અમણી રાજરતન શ્રી. તુલસીભાઈ બકોરભાઈ અમીનના પ્રમુખપણા નીચે એઓશ્રીના શુભ હસ્તે થઈ હતી; તેમજ “બાલમંદિર”નું ઉદ્ઘાટન જાણીતા કાર્યકર્તા અને પ્રાંત પંચાયતના અધ્યક્ષ શ્રી. મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલના પ્રમુખપદે જાણીતાં જાળકેળવણીકાર અને “શિક્ષણ પત્રિકા”ના તંત્રી શ્રી. તારાબહેન મોડકના શુભ હસ્તે થઈ હતી.

બન્ને પ્રસંગોએ પ્રમુખશ્રી તથા શ્રી. તારાબહેન મોડક ઉપરાંત કાર્યકર્તાઓ શ્રી. છોટાભાઈ સુતરીઆ, શ્રી. સુનીલાલ શાહ, શ્રી. કમલાશંકર પંડિત વગેરેએ જ્ઞાનમંદિર દ્વારા હરિજનોમાં જ્ઞાનપ્રચાર કરવા અને આબડબેટ છોડવાની જરૂર પર તેમજ બાલમંદિર દ્વારા સમાજના પાયાનું ઉત્તમ ધડતર કરવા વિવેચનો કર્યાં હતાં.

મંત્રી શ્રી. ચીમનભાઈ હ. અમીને વિવેચન કરી રવ. શ્રી. મોતીભાઈ અમીનની પુણ્ય તિથિએ અને પુસ્તકાલયદિનના શુભ દિવસે એઓશ્રીની ભાવનાનુસાર હરિજન જ્ઞાન મંદિરની ખાતક્રિયા તથા બાલ મંદિરનું ઉદ્ઘાટન થયા બદલ આનંદ દર્શાવી પ્રમુખશ્રી અને વક્તાઓનો આભાર માન્યો હતો.

મેથી તા. કરજણુંના શ્રી. ઉંદુમતી સા. પુસ્તકાલયની ઉદ્ઘાટનક્રિયા.

કરજણ તાલુકામાં મેથી નામનું આશરે ૮૦૦ માણસોની વસ્તીનું એક ગામ છે. આ ગામ નાનું છે; છતાં ત્યાં અનેક પ્રકારની મંદિરાઓ અસ્તિત્વ ધરાવે છે, અને તે પ્રગ્ની તમામ પ્રકારની જરૂરીઆતો પૂરી પાડે છે-જેમકે, સ્વતંત્ર મકાન સાથે સરકારી ગુજરાતી શાળા, સ્વતંત્ર મકાન સાથે સા. પુસ્તકાલય, સ્કાઉટ, સ્વતંત્ર મકાન સાથે દવાખાનું, વૉટર વર્ક્સ, ટાવર સાથે પરગીરી, આગ હોત્તવવાનો બંબો, શાળા અંગે બાંકડા સાથે સુંદર બાગ.

આ ગામે સા. પુસ્તકાલયના બંધાયલા મકાનની ઉદ્ઘાટનક્રિયા તા. ૨૯-૧-૪૦ના રોજ બપોરના ૧૨ વાગે વડોદરાના શેઠ ઝવેર લક્ષ્મીચંદલા શેઠ શ્રી. ત્રીકમલાલ ગિરધર-લાલ દસ્તક કરવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે બહારથી પધારેલા મહેમાનોમાં શેઠશ્રી. ઈશ્વર-લાલની હાજરી ખાસ ધ્યાન ખેંચતી હતી.

શરૂઆતમાં સ્વાગતગીત તથા ઈશ્વરપ્રાર્થના થયા બાદ શ્રી. બાપુલાલ શેઠ તરફથી પ્રમુખપદની દરખાસ્ત મુકાતાં અને તેને શ્રી. શાન્તિલાલ શેઠ અનુમોદન આપતાં શેઠ શ્રી. ત્રીકમલાલે પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું હતું. તે પછી ગરબો ગવાઈ પુસ્તકાલયના મંત્રી શ્રી. રતિલાલે પોતાનું નિવેદન રજૂ કર્યું હતું. ત્યારબાદ સંવાદ ભજવાઈ, મકાન બાંધવામાં દાન આપનાર શેઠ શ્રી. ભાઈલાલ ગોવિંદભાઈએ પ્રમુખશ્રીને મકાન ખુલ્લું મુકવાની વિનંતિ કરતાં, પ્રમુખ-શ્રીએ મકાન ખુલ્લું મૂકી પોતાનું ભાષણ વાંચી સંબળાવ્યું હતું, જેમાં તેઓએ પુસ્તકા-લયોની અગત્ય દર્શાવી જણાવ્યું હતું કે, દેશની પ્રગતિમાં ઉત્તમ સાધન તરીકે પુસ્તકાલય અથવા વાંચનાશય પૂરવાર થયેલ છે. જ્ઞાનપ્રચાર ઉપરાંત તેનાથી આપણે એકબીજાના સંસર્ગમાં પણ આવી શકીએ છીએ અને એકબીજાના વિચારોની આપ દે કરવાની પણ સુગમતા આપાં પુસ્તકાલયોમાં મળી શકે છે. દરેક વ્યક્તિ પોતાના નવરાશના વખતે પોતાનો વાચનનો શોખ પૂરે કરે, જૂતા જડ થયેલા વહેમો અનેક પુસ્તકો દ્વારા દૂર કરે, બીજા દેશોની રીતભાત વગેરેનું અનેક જાતનું જ્ઞાન મેળવી શકે, એ પુસ્તકાલયનો મુખ્ય હેતુ છે. વિશેષમાં આવા પુસ્તકોના ભંડારમાં જ જુદી જુદી શૈલીના જુદા જુદા વિષયો ઉપર વાર્તાના, નિબંધના, ધાર્મિક અને સાંસારિક વિષયનાં પુસ્તકો રાખી શકાય અને તેનો લાભ દરકોઈ વ્યક્તિ સહેલાઈથી લઈ શકે.

આગળ ચાલતાં શ્રીમંત સરકારની વિશાળ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ વિશે જણાવી, વડોદરા રાજ્યની અંદર જ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાવે છે. અને તેને માટે શ્રીમંત સરકારનો આભાર માન-વાની ફરજ સમજવી હતી. બાદ આગળ ચાલતાં તેમણે વડોદરા રાજ્યના લાયબ્રેરીના ક્યુરેટર ઉમેદભાઈની વખતોવખતની સલાહનો ઉપયોગ કરી પુસ્તકાલયને વધુ સંગીન પાયા ઉપર લાવવાનો પ્રયત્ન કરવા વિશે જણાવ્યું હતું.

પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ પૂરું થઈ રહ્યા બાદ, ગામના શ્રી. મીઠાભાઈ, શ્રી. હાર્યાભાઈ તથા બહારના પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી ઉમેદભાઈ સા. મહાત્મ શાળા-ધિકારી શ્રી. શાન્તિલાલ, ડૉક્ટર શ્રી. જની, રાજ્ય પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ વગેરેએ પુસ્તકાલયને જગતાં વિવેચન કરી, પુસ્તકાલયનો ખૂબ ઉપયોગ કરવા સમજાવ્યું હતું. આ પછી શ્રી ભાઈલાલભાઈ તરફથી સોનો આભાર મનાતાં ફૂલદાર-રાજગીત વગેરે થઈ મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો.

ગ્રામ પુસ્તકાલયો અંગેના વિવિધ અનુભવો

[પુસ્તકાલયોની તપાસણી અંગે મારે ગામડે ફરવાનું થાય છે. મને મળતા ગ્રામ અનુભવો કાર્યકર્તા સમક્ષ મૂકવાની ઇચ્છાથી મેં આ દૃઢી નોંધ મૂકી છે. —ઉમેદભાઈ પટેલ]

કોટાલી:—ગામડાની વસ્તી લગભગ ૩૫૦ માણસની છે. શાળાનો વર્ગ છે. લોકોમાં આઠ ઘર પાટીદાર અને દસ પંદર ઘર બાલીઆ બાકીના તમામનીઆ લોકો છે. પુસ્તકાલય ઉઘાડવાની જરૂરીઆત વિષે કેટલાક લાભીઓ સાથે વાતચીત કરતાં જુદોએ તો તેની ખિન્નકુદ જરૂર જ નથી, એમ જણાવ્યું. પરંતુ એક યુવાન બાઇએ રાત્રે પોતે બીજાઓ સમક્ષ એક કાવ્ય વાંચી બતાવ્યું હતું તેનો લાભ લેવા બાઇઓને તે વાત રજૂ કરતાં તેઓએ વાચનથી થતા મનના આરામ વિષે પોતાની ખાતરી અનુભવી છે તેમ જણાવ્યું. પરંતુ રૂપિયા પચાસ જેટલી લોકમદદ ઉભી કરવાની અશકિત જણાવી છે. વાચનાલય છે, પણ તેનો યોગ્ય ઉપયોગ થતો નથી. જુવાનોમાં એ ભાવના જગૃત નથી કે પોતે મોટેથી સમાચાર અગર બીજું શિષ્ટવાચન વડીલો આગળ વાંચે તેવી વાચનપ્રીતિ જગૃત થઈ નથી. સમયનો અભાવ આ ગામડામાં નથી. પ્રેરણાની જરૂર છે. બીજામાંના એક જુવાન છોકરાની મુલાકાતમાં મને જણાયું કે, પોતે બે ચોપડી સુધી ભણેલો ને હવે નિરંકુશ થઈ ગયો છે. તેને વાંચવાનો માહવરો ન હતો. કોઈ તેને તેવી સામગ્રી પહોંચાડતું નથી. ગામે શિક્ષક રહેતા નથી એટલે શાળાના વર્ગનું વાતાવરણ શાળા સિવાયના ગામ જેવું જ છે.

મંડાળા:—આ ગામે પરિષદ હોવાથી ગયો હતો. ગામની વસ્તી લગભગ ૧૭૦૦ માણસની હશે. પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન છે લોકોએ પરિષદ માટે ઠીક મહેનત કરેલી; પણ પુસ્તકાલયમાં તો જીવ જણાયો નહિ. ગામના આગેવાનોને જણાવ્યું કે પુસ્તકાલય તો તેની મુલાકાત દરેક રીતે ફેલાવી પોતાનું બેસાવાનું સુંદર ધામ બનાવે. પણ જોઈએ છે સેવાભાવી યુવકો. યુવાનોને મળ્યો, તેઓ આ કામ કરવા તૈયાર છે. ત્યારે કોણ તેમને રોકે છે ? અંધપાલના કામનું ભારણ જડ છે એમ જણાવે છે. જુવાનોને પુસ્તકાલય સંભાળવા સલાહ આપી છે. અંધપાલ અને મંત્રીને પણ આ બાબત વિચાર કરી પુસ્તકાલય સુધારવા સમજાવ્યું છે. પુસ્તકાલયનો લાભ પછત કોમના બાઇઓ બીરા, ટેડ, ભંજી વગેરે વધારે પ્રમાણમાં લે એ બેવાની જરૂર છે. નિર્મથક પુસ્તકો કમી કરવા વ્યવસ્થાપક મંડળ કામ કરતું જ નથી એ તો ખોટું જ કહેવાયને ! આ પુસ્તકાલય સાઈ અને તે બેવા જુવાનોને પુસ્તકાલયના ગામ વ્યવસ્થાપકો મદદ કરશે ?

નકા:—ગામના આ કાર્યમાં શિક્ષકો રસ લે તેમ છે. પણ ગ્રામનાયકો અને તેમની વચ્ચે થોડાક ભેદ રહ્યો છે. તે રૂપકમાં મુલાકાત કરી દૂર કરાવવા કોશિષ કરી છે. જુવાન છોકરાઓ પૈકી કોઈ નળબા છોકરાએ પુસ્તકાલયનાં તાળાં તોડ્યાં હતાં. આ માટે એ નિશાળે જતાં જુવાન છોકરાને મળ્યા. તેમને પુસ્તકાલયમાં બેસી રમતો, સંવાદ, શિષ્ટ વાચન કરી તેને દીપાવવા બોધ કર્યો. શનિ અને રવિવારે કિશોર ઉમરના જુવાન વિદ્યાર્થીઓને આ કાર્યમાં ગામના શિક્ષકો રસ પેદા કરાવશે તો પુસ્તકાલય સાઈ અને એવા સંજોગો છે. અહીંયાં વિદ્યાર્થીઓની સાંકળ બેડવામાં શિક્ષકો સારો ફાળો આપી શકે તેમ છે.

અકોટા:—આ ગામ લગભગ ૫૦૦ માણસની વસ્તીનું હશે બારિયા અને મુસલમાનની મુખ્ય વસ્તી છે. બન્ને કોમે ઘણા સુંદર સહકારથી રહે છે. વાચનાલયથી તેમનું કાર્ય ચાલતું હતું તે વધુ સાઈ અને અને નાનાં બાળકો તેમજ મોટી ઉંમરનાં યુવાનો સાઈ યુજરાતી વાચન મળે તે માટે મદદ જીભી કરવા ઘેર ઘેર વિદ્યાર્થીઓ દાન માટે ક્યો. એક રમુજ પ્રસંગ તો એવો છે કે એક જુદા બાઇએ પોતાના ઘણીએ આઠ આના આપ-

વાના કલા છતાં એક રૂપિયાની મદદ તેણીએ આપી. તેમને માત્ર એટલું જ અમે જણાવ્યું હતું કે અમે વિદ્યાર્થીઓ નામે નવીન પુસ્તકાલય ઉઘાડવા માટે દરેક ઘરથી કંઈ ને કંઈ મદદ મેળવવા નીકળ્યા છીએ. સૌ કેઈ પોતાની યથાશક્તિ મદદ આપે. ચોપડીઓ સૌ બાઈ-ઓને મફત વાંચવા મળશે. ગામમાં કેળવણીનું પ્રમાણ ઠીક છે. પુસ્તકાલયની જરૂર પ્રગળે સ્વીકારી છે તે તો તમામ કોમોએ સુખેથી મદદ કર્યા ઉપરથી જણાઈ આવ્યું હતું. મને લાગે છે કે આ ગામે પુસ્તકાલય વધારે લોકપ્રિય થશે કારણ, ગરીબ તેમ તત્વગર સૌએ યથા-શક્તિ ફાળો આપ્યો છે.

તાંદળખા:—આ ગામ પણ હિંદુ મુસલમાનની મિત્ર વસ્તીવાળું છે. ધણા મુંદર સહકારથી તેમનું કામ ચાલે છે. ગરીબ પ્રગળ વધુ છે. વાઘરી, બારીઆ અને મુસલમાન કોમો ધણી વખત લણીને જૂલી ગયેલા અહીં જોવામાં આવ્યા. તેમને રૂબરૂમાં મળતાં પાછળના જીવનમાં તેનો બીજકુલ ઉપયોગ નહિ થયાનું તેમના કહેવાથી માલુમ પડ્યું. તેમને વાર્તાઓ તથા સારી બીનાઓ બનતી જણવાનું મન થાય છે, લોકોની સ્થિતિ ધણી નરમ છે. સાધનવાળા કેટલાક બાઈઓને પોતાને ત્યાં કોઈ બહુનાર નથી માટે મદદ નથી આપવી એમ પણ સાંભળવાનું મળ્યું. તેમને સમજાવવા છતાં તેઓએ પોતાની ઈચ્છા બદલી નહિ છેવટે તેઓ એમ પણ જોત્યા કે પાવતી લઈ પૈસા લોકો ખાઈ જાય છે સમાજસેવકોએ આવા જવાબ પર બહુજ વિચાર કરવાનો છે. ગરીબોની મદદામહેનતે મળતો મદદનો ફાળો સામાન્ય લોકોને જરૂરી ઉપયોગી થઈ પડે તેનું જો કંઈ અપાય નહિ તો તેમને કેટલું માફું લાગે !

દેવસર:—આ ગામ બધાજ કોળી લોકોનું છે. તાડીથી લોકો સાંને ચક્ર્યુર રહે છે. પછાત વસ્તી છે. ગામે પુસ્તકાલય ઉઘાડવા માટે ઉપદેશ કરવા અમે એક કોળીને ત્યાં ગયા. પુરુષ મજૂરીએ મિલમાં ગયો હતો તેની ગાંધેર હતી. તેને અમે સુખદુઃખની વાતો પૂછી તેની સાથે વાંધાટ કરી: વાંચવાની સારી સારી ચોપડીઓ તમારા છોકરાને મફત મળે એવી યોજનામાં તમે કંઈ મદદ આપશો ? તો તેમને આનંદપૂર્વક જવાબ આપ્યો કે બે ચાર આના નું પણ દર વર્ષે આપું. આમાં આર્થિક અવાજ હતો. આવી રીતે લોકોને મળી તેમનાં સુખદુઃખ, મન:સ્થિતિઓનું થઈ વાસ્તવિક હકીકત રજૂ કરી દાન મેળવવા પ્રયાસ કરવામાં આવે તો જરૂર થોડે ધણે અંશે ક્ષણભૂત થવાય છે.

કેશલી:—આ ગામ પણ કોળી લોકોની વસ્તીનું છે. જીવાનોમાં જોમ છે. સારે રસ્તે કામ કરવા ટેવાય તેવા છે. પુસ્તકાલયની મદદ તેમણે બિંબી કરી દીધી. વાચનાલયનો ઉપયોગ ધણે સારો થાય છે.

નાંદરખા:—ગામમાં કોળી અને મુસલમાન લોકોની વસ્તીમાં સારો સહકાર છે. રૂબરૂમાં લોકોને ભેગા કરતાં લગભગ દરેક રૂપિયા ભેગા થયા. ગામની સ્વચ્છતા સારી છે. લોકોએ સહકારી મંડળીમાંથી મદદ માગવાનું નક્કી કર્યું છે. ફરતા પુસ્તકાલયનો અને વાચનાલયનો ઉપયોગ ઠીક થયો છે

ઉપરના મારા અનુભવોએ મને જણાયું છે કે ગામડામાં ભણેલા બાઈ જે પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ ઘણું શક્તા નથી તેનાં મુખ્ય કારણો નીચે મુજબ છે:

- (૧) મુલાન કાર્યકરોનો અભાવ
- (૨) પુસ્તકો આપ-લે કરનાર અંચાલનો રૂપત સાથેનો જોછો સંપર્ક
- (૩) વાંચના જેવાં પુસ્તકોનો અભાવ

ઉપરની બાબતમાં સમાજસેવકે પુસ્તકાલયોને સક્રિય મદદ કરશે એવી આશા છે.

પુસ્તક પરિચર

૧. જાગતા રેન્જે-પૂર્વાર્ધ-લેખક: સોપાન, પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ, પાનકોર નાકા, અમદાવાદ; ૧૯૭૯; કાગિન ૧૬ પેજ ૬૬; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું સચિત્ર પાકું પૂઠું; પૃષ્ઠ ૩૦૪; મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦.

ભારતી સાહિત્ય સંઘ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતી 'અંબલિ' ગ્રંથમાળાનું આ પાંચમા વર્ષનું ૨ જી પુસ્તક છે. એમાં સત્યાગ્રહ સંબંધી પ્રગ્નની તમન્ના અને તે હિંદુઓનું રસમય અને આકર્ષક વર્ણન છે. દેશસેવકોને પ્રગ્નમાં કેવી ગરીબાઈ, નમાત્તાપણું, કાયરતા, અભણતા, ડરપોકપણું જણાયાં તથા તેમને સ્વરાજ્યને માટેની મહાસભાની પ્રવૃત્તિનું રહસ્ય સમજવતાં શું શું અનુભવો થયા તેમજ પ્રગ્નની સહાનુભૂતિ ઉપર તેમાંથી કાર્યકરો તન મન અને ધન અર્પે એવા તૈયાર કરતાં અને ચૂંટી કાઢતાં કેટલી મહેનત પડી અને કેટલો સમય લાગ્યો તેમજ કેવા નેતાઓ પસંદ કરવા પડ્યા, કેઈ દુશ્મણો ધર કરી ના બેસે તથા તેમજ પ્રગ્નની અધીરાઈ અને તમન્નાનો દુરુપયોગ કરી નાણાં નેતાઓ પચાવી ન પડે અને પ્રગ્નની બધી જવાબદારી માથે બેઠેલી બે એ બધું કરતાં કેટલો શ્રમ, આત્મભોગ, નીડરતા દાખવવાં પડ્યાં તેમજ જૂથ તરસ વેડી, સાદુ તપસ્વી જીવન જીવી જાતમહેનત કેટલી કરવી પડી વગેરે આ નવલકથામાં બહુ સરસ રીતે સમજાવ્યું છે. આત્મમંથન તેમજ આધ્યાત્મિક મનન ને ઉન્નતિ વિના આ કાર્યમાં કેવી રીતે પતન થાય છે વગેરે ચંદ્રમોહન, સુભદ્રાબહેન, મનુભાઈ અને ગોપાળભાઈનાં પાત્રોદ્વાર દેખાડી આપ્યું છે. આમાં લેખકનું પોતાનું હાર્દન વાંચકો સમક્ષ મુકાય છે. પૈસાદારનો પુત્ર છતાં દેશખંડુનાં દારિદ્ર્ય, અભણતા તેમજ અમલદારી દોસ્તા ડરનું આત્મબલિદાન અને પ્રલયચર્ચના નિશ્ચયથી ચંદ્રમોહન કેવું સુંદર કાર્ય કરી શકે છે તેમજ પ્રગ્નનું કેવું મમત્વ મેળવી શકે છે અને ઉત્સાહી તથા આઝાદી ઇચ્છનારાં બોલો કેવી રીતે પોતાની મદદમાં મેળવી શકે છે એ પણ બહુ સારી રીતે આમાં વર્ણવ્યું છે.

પુસ્તકનું પાત્રલેખન, ભાષા, છપાઈ, કાગળ, રૂપરંગ, બધું સુંદર છે. ચુનરોતના ચાણુ વાતાવરણમાં આ પુસ્તક ખૂબ જ વંચારો. દેશસેવક થવા ઇચ્છનારને, શું શું તપાસવાનું છે તેમજ કેવી રીતે યુક્તિપૂર્વક કાર્ય કરવાનું છે વગેરે બધું જાણવાનું મળશે.

૨ જાગતા રેન્જે-ઉત્તરાર્ધ-લેખક પ્રકાશક, વર્ષ, પૂઠું, ૬૬ વગેરે ઉપર પ્રમાણે. પૃષ્ઠ ૨૪૮, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

ભારતી પ્રકાશનનું ૭૦ થી પુસ્તક પાંચમા વર્ષના ૩ જી પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે. આમાં મૂળ વાતોનો પ્રવાહ આગળ વધે છે. કેવાં વિઘ્નો કેવા સમયે ઉપસ્થિત થાય છે તે સૂચકાન્ત અને લક્ષ્મીચંદ શેઠનાં પાત્રો દ્વારા અહીં પ્રદર્શિત કર્યું છે. અનુભવ અને આધ્યાત્મિક બળહીન ઉચ્ચ શિખરેથી કેવી રીતે ઉચલી પડે છે અને પછી પથારીપ કરી કેટલું કષ્ટ સહન કરે છે અને ગોપાળભાઈ, સુભદ્રાબહેન વગેરેનાં આત્મબળ અને શ્રદ્ધા તથા

મદદથી પોતાને રસ્તે ચઢી જાય છે અને પ્રવિણા આખરે વિજય મેળવે છે અને ચંદ્રમોહન તથા પ્રવિણા, સુભદ્રામહેન, વિશાખા અને મનુભાઈના આશીર્વાદ મેળવી પોતાના પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવા દૂર નીકળી જાય છે અને એ રીતે સુખદ અંતમાં નવલકથા પરિણમે છે. પાત્રાલેખન સુંદર છે. છપાઈ, કાગળ, રૂપરંગ, બાંધણી વગેરે સુંદર છે. પૂર્વાર્ધ માર્કિ ઉત્તરાર્ધ વિના વાર્તા અધૂરી જ ગણાય અને એક વારંવા પછી ૨ જો ભાગ વારંવા વિના ન જ ચાલે.

૩. પશ્ચિમ—કર્તા: દુર્ગેશ શુક્લ; પ્રકાશક: જયન્તિ દલાલ. 'ગતિ અને રેખા' કાર્યાલય, પિપ્પલ્સ બેંક બિલ્ડિંગ, કારંજ, અમદાવાદ. ૧૯૪૦; કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૫૮; રંગીન ચિત્રવાળું કાચું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦.

'ગતિ' ગ્રંથમાળાના ૨ જ વર્ષનું બીજું પુસ્તક ભાઈ દુર્ગેશ શુક્લકૃત વાર્તાસંગ્રહ 'પદ્મવતી' નામથી પ્રસિદ્ધ થાય છે. એમાં એકંદર ૧૧ વાર્તાઓ દ્વારા જીવનની અટપટી સમસ્યાઓ વાચક સમક્ષ મૂક્યાં છે. પાત્રો નીચલા યરનાં મોટે ભાગે છે. રેશનો ઉપર, ચાલીઓમાં, ગરીબ લતાઓમાં, હોટેલોમાં વગેરે સ્થળે શું ચાલી રહ્યું છે અને ગરીબ ભાઈમહેનો તરફ પૈસે સુખી વર્ગ કેવું હીલ્ડ વર્તન રાખે છે તેમજ તેમની નેડે કેટલી નિર્દયતાથી અને સ્વર્થબુદ્ધિથી વર્તે છે તે આમાં વર્ણવ્યું છે. બીજા માગી પેટ ભરનારાંમાં પણ પ્રેમ અને સહૃદયતા કેટલાં બધાં હોય છે તે 'પેલા ભવનાં વેરી,' 'સૌ સૌનો ધરમ,' 'ત્રીજી પેઢીએ' માં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે; 'ઓધડ દાદાનો અનુભવ,' 'નીલિમાનું સ્વર્ગ,' 'રાજમાતાનું રૂઢન' વગેરે વાર્તા પણ બોધક છે અને જીવનના અવનવા પ્રસંગો જેવા કે રાજમહેનના કાવાદાવા, પ્રેમ અને સહૃદયતાની પરાકાષ્ટા, વગેરે વર્ણવે છે. વાર્તાઓ રસપ્રદ હોઈ વાંચવી ગમે એવી છે. જાતિસ્વભાવ જાય નહિ એ કહેવત પૂરવાર કરતી 'પુનરાગમન,' 'આખરાની ખીસઠાણી' માં આબેહુળ ચીતરી છે.

. પિયાસી:—લેખક: શ્રી. ત્રિભુવનદાસ પુ. લુહાર (સુન્દરમ), પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કુંપની, સુ.આઈ નં. ૨; ૧૯૪૦; કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૩૧૬; મૂલ્ય ચિત્રવાળા આરંભન સહિત પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

આમાં ભાઈ સુન્દરમની જુદે જુદે સમયે અને જુદાં જુદાં સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી ઉપરાંત એ ચાર નવીન એવી કુલ ૧૪ વાર્તાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. જીવનની જુદી જુદી મુશ્કેલીઓ આમાં વર્ણવેલી હોઈને નીચલા તેમજ વચલા યરમાં જીવનની કેટલી હાડમારી છે તેમજ અભણ બોહોને શાહુકારે કેવી રીતે દગે છે, વહેમને લીધે પ્રતિષ્ઠા ખાતર રાજપૂતો કેવા બચકર બને છે; ઉદ્વાસ અને પ્રેમમાં ઉછરેલી કન્યા વિવાદને નામે કેટલી ત્રાસે છે; દરિજનોમાં પણ કેવો સંપ હોય છે વગેરે બાજતો આમાં બહુ અવગોળનપૂર્વક અને ત્રીજીવટથી વર્ણવી છે. કેટલીક વાર્તા ખાસ ઉપદેશાત્મક અને બોધક છે. જીવનની લીલો સૂકી આવાં પુસ્તકો દ્વારા જનતા સમક્ષ સચોટ રીતે મૂકી શકાય છે, એ પણ જોવા મળે છે. વાર્તાઓમાં વિવિધતા છે. વાંચવી ગમે એવી છે.

ના. ચં. દીવાનજી

૫. સ્વાતંત્ર્યવીર સ્વાવરકર—હિન્દીમાં મૂળલેખક: ચંદ્રગુપ્તજી વેદાનંદકાર; અનુવાદક: સુવધાર-દલિલાલ માવજી દ્વિધ્યા. (જામનગર) પ્રકાશક: હેમરાજ દયાળજી જુકસેવર્સ સાંકડીશેરી કબીરના મંદિર પાસે. અમદાવાદ. પૃષ્ઠ ૨૩૯, પૂઠું કાંઠામાંની પદીવાળું; કિં. ૦-૮-૦, આવૃત્તિ ૧ લી.

આ પુસ્તકનો હિંદીમાંથી અનુવાદ કરવામાં આવ્યો છે. આથી જીવનચરિત્રોના સાહિત્યમાં એક વધુ ઉમેરો થાય છે.

પુસ્તક હકીકતની દૃષ્ટિએ સાચું છે, પણ મુદ્રણદોષો ને જોડણીદોષો ખૂબ રહી જવા પામ્યા છે. બીજી આવૃત્તિ વખતે એ તરફ ધ્યાન આપાય તો સાચું. વિનાયક દામોદર સાવરકર. આ સાવરકરને કોણ નથી જાણખતું ? એમણે આદ્યાવસ્થાથી જ કાન્તિનાં પાન પીધેલાં. વિદેશ ગયા, યુરોપમાં ઘૂમ્યા, લંડનમાં ગિરફતારી થઈ, સરકારે દરિયામાર્ગે ભારત તરફ વિદાય કર્યો, રસ્તામાં જ દરિયામાં પડતું નાખીને ફ્રાન્સને કિનારે ઊતર્યો, ત્યાંથી પુનઃ પકડાયા. આન્દામાનમાં વરસો આજવાં પડ્યાં, ત્યાંથી છૂટયા. રત્નાગિરિમાં નજરકેદમાં પડ્યા. અત્યારે હિન્દુ મહાસભાના સુકાનીનો ભાર વહેતા દેશની સેવા કરી રહ્યા છે.

૬. જગતના સિતારા ભા. ૨—લેખક: શ્રી. કુલાભાઈ પટેલ અને નરુભાઈ શેવળ; પ્રકાશક: શ્રી. પાટણુ વિદ્યાર્થી મંડળ; ડા. પંડ્યા અખ્યાસગૃહ-સાળવીવાડો, પાટણુ; પૃ. ૧૫૮; પૂઠું પાતળા કાગળનું, કિં. ૦-૭-૦.

વધો પછી 'જગતના સિતારા' નો બીજો ભાગ બહાર પડે છે. મોડો મોડો પણ આવો સંગ્રહ બહાર પડ્યો તે ખુશી થવા જેવું છે જીવનનો સંગ્રહ એ તો જીવતી જગતી ભોલ છે. આવાં પુસ્તકો જ પુસ્તકાલયોની સાચી ચૂડી છે.

આમાં કુલ ૨૦ ચરિત્રોના સંગ્રહ છે. દેશી, વિદેશી, અર્વાચીન, પ્રાચીન સઘળા યુવાનોએ પરિચય મેળવી પ્રેરણા પામવા જેવા નરોતો આમાં સમાવેશ છે. પદ્મિયાર, દાદાભાઈ, કવે, ટાગોર, ખોઝ, ગજનર, હેલનકેલર, ડૉ. મોન્ટેસોરી, બેડ' ક્રિસ્ટર, બેનિન, શરદ્વાણુ, ગેરીબદી, લિંકન, ગિજુભાઈ, કલાપિ. નવલરામ, ભગવાનલાલ એ ઉપરાંત શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર અને રામચંદ્રજી પણ આમાં છે.

ચરિત્રસંગ્રહની પસંદગી વ્યવહાર અને ઉપયોગી હકીકત પૂરી પાડે તેવી છે. વિદ્યાર્થીઓને આ પુસ્તકના વાચનમાંથી સારી પ્રેરણા મળશે.

૭. કુર્સની ક્રિસ્ટા—લેખક: 'સિદ્ધીક' પ્રકાશક: બ્રમ્હે ઇકબાલ-કંડોર. પૃષ્ઠ ૮૨, પૂઠું. કાગળનું, કિં. ૦-૫-૦

'બ્રમ્હે ઇકબાલ' ગ્રંથમાળાનું આ ચોથું પુસ્તક છે. આ પુસ્તકો ગુજરાતી જાણનાર ઇસ્લામી ગ્રંથ માટે કુર્સને શરીફમાંના સુંદર ક્રિસ્ટાઓ વીણીને યૂકવામાં આવ્યા છે. વાચકોને આ ક્રિસ્ટાઓ વાંચીને આનંદ સાથે જ્ઞાન મળશે. 'ઇકબાલ' ગ્રંથમાળાએ ટૂંક વખતમાં સર્વદેશીય અને પોષક સાહિત્ય ખીરસવા માંડ્યું છે, એ ખુશી થવા જેવું છે. શોખીનો આ ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક થાય એ ઇચ્છવા જેવું છે.

૮. બહાદૂર હંસા—લેખક: વિમળા સેતલવડ, સોલએનન્ટ: એન. એમ. ટક્કરની કંપની, ૧૪૦. પ્રિન્સેસ રોડ મુંબઈ ૨. કાજિન કદનાં પૃષ્ઠ ૩૨, પૂઠું કાગળનું કિં. ૦-૩-૦ વાતીનું વસ્તુ નજીવું છે, છતાં બાળકોને વાંચવું ગમે તેવું છે.

હંસાને રસ્તામાંથી ઊનનો દડો મળે છે. દડો એના ઘણીને પાછો સોંપે છે. ચાર આના છનામમાં મળે છે. હંસા એ પૈસામાંથી રમકડું બેવાને બદલે ચોપડી બે છે. એ ચોપડી સાંભળવાં બધા વાધ આવે છે. વાધ ચોપડીની વાત સાંભળવા બેસે છે અને છોકરીને

ખાઈ જવાનું બૂલી જાય છે. છેવટે હંસા વાઘોને મહિમામાંહે લડાવે છે. અંતે જીતેલા એક અહાહુર વાઘને એ પાણીમાં દોડાવી પોતે જયી જાય છે.

પુસ્તક સચિત્ર હોઈ ગ્રેટઅપ બહુ જ સુંદર બન્યું છે. ખાળકો માટે દરેક પુસ્તકાલયમાં વસાવવા જેવું છે.

૯. વિદ્યાર્થી વાચનમાળા શ્રેણી ૧૦—(૧) એકનાથ-લેખક રમણલાલ પી. સોની પૃષ્ઠ ૨૪ કિં. ૦-૧-૬, (૨) હજરત મહમ્મદ પેગમ્બર-લેખક સોમાભાઈ પટેલ પૃષ્ઠ ૨૪ કિં. ૦-૧-૬, (૩) અશો જરથુસ્ત-લેખક સોમાભાઈ પટેલ પૃષ્ઠ ૨૩ કિં. ૦-૧-૬, (૪) અહદયાખાઈ-લેખક રમણલાલ સોની પૃષ્ઠ ૨૪ કિં. ૦-૧-૬, (૫) ડૉ. અન્સારી લેખક સોમાભાઈ પટેલ, પૃષ્ઠ ૨૦ કિં. ૦-૧-૬, (૬) શ્રી રમેશચંદ્ર દત્ત-લેખક ભોગીલાલ ગાંધી પૃષ્ઠ ૩૨ કિં. ૦-૨-૦, (૭) વિજયાવ્રક્ષમી પંડિત-લેખક કુરચંદ હરિચંદ દોશી પૃષ્ઠ ૨૪ કિં. ૦-૧-૬, (૮) શ્રી કૃષ્ણમૂર્તિ-લેખક રમણલાલ સોની પૃષ્ઠ ૨૮ કિં. ૦-૧-૬, (૯) સંતકવિ પઠિયાર-લેખક ખાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ પૃષ્ઠ ૨૪ કિં. ૦-૨-૦, (૧૦) ચિત્રકાર રવિવર્મા-લેખક ખાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ પૃષ્ઠ ૨૪ કિં. ૦-૧-૬, (૧૧) શ્રી શરદખાણુ લેખક ખાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ પૃષ્ઠ ૩૨ કિં. ૦-૨-૦, (૧૨) સોરઠના બહારવટિયા લેખક મનુભાઈ જોષાણી પૃષ્ઠ ૨૪ કિં. ૦-૧-૬, (૧૩) મોતીભાઈ અમીન-લેખક ખાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ પૃષ્ઠ ૨૮ કિં. ૦-૧-૬, (૧૪) આણુ-લેખક ધીરજીલાલ ટોકરશી શાહ પૃષ્ઠ ૨૪ કિં. ૦-૧-૬, (૧૫) શત્રુંજય-લેખક નાગકુમાર મકાતી પૃષ્ઠ ૨૮ કિં. ૦-૧-૬, (૧૬) ગોમટેશ્વર-લેખક નાગકુમાર મકાતી પૃષ્ઠ ૨૩ કિં. ૦-૧-૬, (૧૭) અમદાવાદ-લેખક ખાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ પૃષ્ઠ ૩૨ કિં. ૦-૨-૬, (૧૮) લખનૌ-લેખક રમણલાલ સોની પૃષ્ઠ ૨૪ કિં. ૦-૧-૬, (૧૯) વડોદરા-લેખક નાગકુમાર મકાતી પૃષ્ઠ ૨૪ કિં. ૦-૧-૬, (૨૦) ગિરનાં જંગલો-લેખક ડૉ. રઘુનાથ અંબારામ કદમ પૃષ્ઠ ૨૭ કિં. ૦-૨-૬.

વિદ્યાર્થી વાચનમાળાની ૧૦ શ્રેણી ના સંપાદક 'જયભિષ્ણુ' છે. એનું પ્રકાશન અમદાવાદના ગૂજર ગ્રંથ રત્ન કાર્યાલયે કર્યું છે. પ્રકાશન સંસ્થાએ આમાંનાં કેટલાંક પુસ્તકોમાં ચિત્રો મૂકવાની ગોઠવણ કરી છે.

તેમાં ચરિત્રો ૧૩ ને શહેરવર્ણનો ૭ છે. ચરિત્રોની પસંદગીમાં હિંદુ મુસલમાન ને પારસી કોમોમાંથી લીધાં છે, જે અચરિત્રો પણ છે.

આખીએ માળા કિશોરોને ઉપયોગી વાચન આપે છે. એથી આને વિદ્યાર્થીઓ આગળ મૂકતાં પહેલાં જોડણીનો સુધારો કરવાની ખાસ જરૂર છે.

આ પુસ્તકોમાંનાં ઘણાંખરાં પુસ્તકો હકીકતના ખીચડાથી ભરેલાં છે. જોષાએ તેટલી વ્યવસ્થા સચવાઈ નથી.

‘દષ્ટા’

૧૦ આપવીતી—લેખક: અધ્યાપક ધર્મોત્તમ દોસાંખી, પ્રકાશક: નવજીવન પ્રકાશન મંદિર-અમદાવાદ. કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૮૪૦૮, સાદું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂપિયા સવા.

અધ્યાપક ધર્મોત્તમ દોસાંખીએ એમનો જીવનપરિચય આપતું આ પુસ્તક લખ્યું છે. ગૂજરાત વિદ્યાપીઠની સ્થાપના બાદ તેઓ ત્યાં પાઠીના અધ્યાપક હતા ત્યારે આજે રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં પડેલા અને ત્યારે ગૂજરાત વિદ્યાપીઠમાં અભ્યાસ કરનારાઓને એમનો પરિચય મળ્યો હશે. એ અધ્યાપકનો પાઠીપ્રેમ, તેમણે આપજો કેવી રીતે અભ્યાસ કર્યો, તેમજ

શુદ્ધર્મને લગતા એમના અભ્યાસને લગતી માહિતી કોઇપણ જાતના આડંબર વગર સરળ એકધારી શૈલીએ વાચક સમક્ષ આ પુસ્તકમાં એમણે રજૂ કરી છે. અન્ય આત્મકથાલેખકોની જેમ આ પુસ્તકના પ્રણેતા એમની કુલપરંપરાની વિગતમાં જિતથી સિવાયજ પોતાના પ્રવાસ ઇ. ને-લગતી માહિતી આ પુસ્તકમાં આપે છે. એમને અમેરિકાની હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટીએ ત્યાં કામ કરવા આમંત્રણ આપેલું, પરંતુ દેશમાં રહીનેજ કામ કરવાની વૃત્તિએ તેઓ ફરીવાર અમેરિકા ગયા ન હતા. અને પરિણામે તેઓ ફ્યુઝન કોલેજમાં માત્ર ૭૫ રૂ. ના પગારે રહી ગયા હતા. એમની પાસે શિક્ષણ પામેલા શ્રી. જાપટ અને રાજવાડે જેવા પાલીનિષ્ણુઓ તૈયાર થયા છે.

આપણે આગળ વધવા ઇચ્છનારને આ જીવનચરિત્રમાંથી કંઈ ને કંઈ ઉપયોગી પ્રેરણા મળશે.

૧. **શુદ્ધલીલા**—લેખક: અધ્યાપક ડોસમ્પી; પ્રકાશક, કદ ઉપર પ્રમાણે. પૃષ્ઠ ૧૬+૩૩૬, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

અગાઉ ગુજરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી અડી રૂપિયાની કિંમતે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલા આ પુસ્તકની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે. આ આવૃત્તિ પ્રકટ કરતી વેળા એનું નામ હુકાવી માર્ત “શુદ્ધલીલા”જ રખાયું છે. એમાં ભગવાન શુદ્ધતા જીવનને લગતી ઉપયોગી અને બોધક માહિતી સંગ્રહાઈ છે. આજના હિંસક યુદ્ધકાળે આવું અહિંસાપ્રેરક પુસ્તક અને એમાંનો બોધ ધરધરનો પ્રચાર પામે તો અહિંસાના પ્રચારમાં જરૂર કેટલેક અંશે સહાયજૂત નીવડે. સર્વ-ધર્મસમન્વયમાં માનનાર સૌએ તેમજ પરમતસહિષ્ણુતા ઢેળવવા માટે ભગવાન શુદ્ધતા જીવનનો અભ્યાસ કરવા આ પુસ્તક અવશ્ય પોતાને ત્યાં વસાવવું જોઈએ.

૨. **ગીતામંથન**—લેખક: શ્રી. કિશોરલાલ મશરવાળા, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. કેમી કદનાં પૃષ્ઠ ૮+૩૬૬, પાકું આચ્છાદનવાળું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. સવા.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા ઉપર તાત્ત્વિક દષ્ટિએ અત્યારસુધીમાં અનેક બાબો રચાયાં છે; તેમજ તેને સરળ અને સુગમ રીતે સમજવા માટે એની જુદી જુદી રીતે રજૂઆત પણ અત્યાર સુધીમાં થઈ ગઈ છે. શ્રી. કિશોરલાલભાઈ જેવા ચિંતકે ગીતાના તત્ત્વને વધુ વિરતૂત રીતે સમજાવવા આ પુસ્તકમાં પ્રયત્ન કર્યો છે. પુસ્તકનું “ગીતામંથન” નામ સાર્ય છે. કેમકે વલ્લોળમાંથી આપણને જેમ તત્ત્વ મળી આવે છે, તેમ આ ગીતામંથનમાંથી આપણને ગીતાનો સરળ સુગમ બોધ પ્રાપ્ત થાય છે. એટલે સર્વસામાન્ય જનતા સમજી શકે તેવી ગીતાની આમાં રજૂઆત થઈ છે. ગીતાપ્રેમી વાચકોને ગીતાને સમજવામાં આ પુસ્તક ઠીક સાધનજૂત થાય તેવું છે. આવા પુસ્તકનું માત્ર સવા રૂપિયા જેટલું મૂલ્ય જરૂર સરવું કહેવાય.

૩. **યંત્રની મર્યાદા**—લેખક: શ્રી. નરહરિ પરીખ. પ્રકાશક, કદ ઉપર મુજબ. પૃષ્ઠ ૨૦+૧૮૮, ખોડનું પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૪-૦.

આને યુદ્ધની ભૂમિકરતા પ્રત્યક્ષ અનુભવવા મળે છે તે વખતે યંત્રો આપણને કેવાં હાનિકારક કે ઉપયોગી છે તેની મીમાંસા કરવું આ પુસ્તક આજના આપણા આમેલોગોના વિકાસમાં યંત્રની મર્યાદા નક્કર કરી આપે છે. આપણા હિલોગોમાં યંત્રનું શું સ્થાન છે તેમજ એની મર્યાદા શું હોઈ શકે, અને એનો ઉપયોગ કેટલે દરજ્જે ફળદાયી કે હાનિકારક છે

તે આ પુસ્તકમાં દેશપરદેશના અતુલવીઓના વિચારો-અભિપ્રાયો અને અતુલવો આપી દર્શાવ્યું છે. યંત્રોએ આપણા જીવનમાં શું ભાગ ભજવ્યો છે તે પણ સીધી સચોટ રીતે સમજાવ્યું છે. ગ્રામજીવનના પ્રશ્નોમાં રસ લેતા સૌએ આ પુસ્તક વાંચી જવું ધરે.

૧૪. રંગલીલા:—પ્રયોજક: કલગ મંડળના સભ્યો, મુખ્ય વિકેતા: એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની, મુંબઈ ૨, કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૨૦+૭૨, ત્રિરંગી સચિત્ર પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૪-૦.

જાણીતા હાસ્યલેખક શ્રી. ધનસુખલાલ મહેતાના વનપ્રવેશપ્રસંગે એ પ્રસંગની યાદગીરી કાયમ કરવા ઉપયોગી નીવડે એવી હાસ્યનાટિકાએ મુંબઈમાં ભજવાઈ હતી. પ્રયોજકોએ હાસ્યલેખકોની કૃતિઓને ટુંકાવીને તેમજ ફેરવીને આમાં આપી છે.

માધ્યમિક શાળાઓ કે કોલેજોના જાહેર મેળાવડાઓ વા ધતર પ્રસંગે ભજવવા જેવા છે. પ્રયોજકોની કિંમતવધારાની દલીલ સાથે અમે સંમત થઈ શકતા નથી. ૯૨ પૃષ્ઠના પુસ્તકની યોદ આના નેટલી કિંમત વધારા પડતી જ લેખાય.

૧૫. મીઠી નજરે—લેખક: શ્રી. ધનસુખલાલ મહેતા, મુખ્ય વિકેતા તેમજ ૮૬ ઉપર મુજબ. પૃષ્ઠ ૧૬+૨૬૪, પાકું ખોડતું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨).

શ્રી. ધનસુખલાલે અવારનવાર લખેલાં વિવેચનો-લેખોના આ પુસ્તકમાં સમ્રહ કરવામાં આવ્યો છે અને તે એમના વનપ્રવેશ સમયે પ્રકટ થયો છે. બાઈ ધનસુખલાલ હાસ્યરસપ્રધાન લેખક છે. પરંતુ સાથે સાથે તેઓ કેવા વિવેચક પણ છે તે આ પુસ્તકમાં સંપ્રદાયેલા તેમના લેખોમાંથી જાણવા મળે છે. એમના ચિત્રો, નૃત્ય-અભિનય, તેમજ કાવ્યો અને સાહિત્યનો કેવા જીડો ખળ્યાસ છે તે આમાં આપેલા વિવેચનલેખો વાંચનારથી જરાય અજણ્યું રહે તેમ નથી.

આ પુસ્તકની આવક જાણીતા વિવેચનસામયિક “ માનસી ”ના સંચાલન માટે આપવાનું જાહેર થયું છે.

૧૬. સુખોષ બાલભાગવત (હિંદી)—લેખક: પં. રૂપનારાયણ પાણ્ડેય; પ્રકાશક: હિન્દુસ્તાની બુક ડિપો, લખનૌ. કાઉન આઠ પેજ ૮૬નાં પૃષ્ઠ ૧૬+૧૬૬, પાકું ખોડતું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. દોઢ.

હિંદી સાહિત્યકારોની હરોલમાં અગ્રસ્થાન ધરાવતા “ માધુરી ” માસિકના સંપાદક શ્રી. રૂપનારાયણ પાણ્ડેયજીએ બાળકો માટે આ ભાગવતગ્રંથ સરળ અને સુખોષ રૂપમાં રજુ કર્યો છે. એમાં સરળ હિંદી બાપાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. એટલે સર્વ સામાન્ય હિંદી જાણનાર જનતાને પણ એ વાંચવા સમજવામાં સારી સુમમતા મળે તેમ છે. આ પુસ્તકમાં આખા ભાગવતને બદલે મુખ્યત્વે શ્રીકૃષ્ણના ચરિત્રને મધ્યમાં રાખી એની રચના કરવામાં આવી છે. એટલે એથી શ્રીકૃષ્ણના જીવનપ્રસંગો એમાં વિશેષ રથાન ધરાવે છે.

આવું ઉપયોગી સાહિત્ય આપવા સાથે એને અંગેનાં કેટલાંક ત્રિરંગી એકરંગી અને સાદાં ચિત્રો પણ અપાયાં છે. એથી પણ પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો થયો છે.

કરના પુસ્તકાલયોએ ખરીદવા જેવું છે.

૧૭. હુન્નર-ઉદ્યોગ અને વ્યાપાર—(સચિત્ર)પ્રયોજકો: શ્રી. હુન્નરશી ધરમશી સંપત અને ગદુલાલ સી. ચોકસી; પ્રકાશક: એન. એમ. દક્કરની કંપની, પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબઈ ૨. કાઉન ૮૬નાં પૃષ્ઠ ૩૨+૩૦૪, બે કક્કરમાં છાપેલા આજ્ઞાદન સંદિત પાકું પૂઠું, મખમલના આકર્ષક બૅન્ડસ સાથે, મૂલ્ય રૂ. ૧-)

આ પુસ્તક ત્રણ ભાગમાં વહેંચાયેલું છે. પહેલા ભાગમાં ઉદ્યોગોને લગતી પ્રારંભિક સૂચના અને ધંધા-વ્યાપારમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવી અગત્યની માહિતી આપવામાં આવી છે. આ ભાગમાં વેપાર ધંધો કરતા અગાઉ શેવાવી જોઈતી સાવચેતી તેમજ તેમાં રાખવી જોઈતી ગણતરીને લગતી કેટલીક વ્યવહાર માહિતી આપેલી છે; તેમજ વેપાર વિકસાવવા માટેના માર્ગો પણ દર્શાવેલા છે. બીજા ભાગમાં હુન્નર-ઉદ્યોગની ખંનાવટોને લગતી માહિતીઓ આપી જે તે ખનાવટને લગતી ચીજોનાં પ્રમાણો વગેરે આપ્યાં છે. અને છેલ્લે ત્રીજા ભાગમાં હિંદની ઔદ્યોગિક સ્થિતિનું દિગ્દર્શન કરાવતાં શ્રેષ્ઠો આપ્યા છે. વચ્ચે વચ્ચે ખનાવટો અંગે સંખ્યામંધ ચિત્રો પણ આપવામાં આવ્યાં છે.

એકંદરે પુસ્તકમાંની માહિતી ઔદ્યોગિક અખતરો કરનારને ઉપયોગી નીવડવા સંભવ છે. જાડા કાગળ પર છપાવાથી પુસ્તકનું કદ વધારે લાગે છે, અને ચિત્રો ધ. તેમજ એને આકર્ષક બનાવવા પાછળ કરવામાં આવેલો ખર્ચ પ્રકાશનકળામાં એક નવીન દિશાસૂચન જેવું છે. આમ છતાં એની કિંમત મૂલ્યુદ્યોગ કરનારાઓના ગળવાને ભારે પડે તેવી લાગે છે.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

સામયિકો

૧. ફાર્મસ ગુજરાતી સભા ત્રૈમાસિક પુ. ૫, અંક ૩ ઓક્ટોબરથી ડિસેમ્બર ૧૯૪૦; સંપાદક અને પ્રકાશક: અંબાલાલ જી. જાની, ૩૬૫, શ્રી કા. ગુ. સભા મંદિર, મુંબાઈ નં. ૪, પાન ૨૭૧ થી ૪૪૧ મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦.

આ અંકમાં વર્ષ ૪ અંક ૧-૩ અને વર્ષ ૫ અં. ૧-૩ ના વધારા પણ આપવામાં આવ્યા છે. ગુજરાતનો અરબી ઇતિહાસ અને કેળવણીના ગુજરાતની આર્થિક સ્થિતિ એ બે શ્રેષ્ઠો આ વધારા ખાતે અનુક્રમે અપાયા છે. પુરાતત્ત્વ સંબંધી વિષયો ચર્ચાનું આ સામયિક ખરેખર ઉત્તરોત્તર સારી પ્રગતિ કરી ઐતિહાસિક અને સંશોધનની દૃષ્ટિએ સારૂ ઉપયોગી અને બોધક શ્રેષ્ઠોદ્ધાર ગુજરાતની પ્રાચીન અર્વાચીન જાડેજલાલીનું દર્શન કરાવે છે. ચાલુ અંકમાં ગુજરાત સંબંધી ચાર પાંચ શ્રેષ્ઠો ઉપરાંત, આપણું, બીજા સામયિકોમાં આપણું ગુજરાતને લગતાં શ્રેષ્ઠો ખાસ વાંચવા લાયક જણાય છે. ખાસ ગુજનો કેળવણીના ગુજરાતની આર્થિક સ્થિતિવાળો શ્રેષ્ઠ પણ વાંચી મનન કરવા લાયક છે. નિબંધ નાનો છે છતાં એક પારસી બહેને લખ્યો છે એ પ્રશંસાપાત્ર છે. દેવમંદિરોમાં બોગાસનોનાં શિલ્પ સંબંધી બાર્ધ સાંડેસરાનો પૂરવણી શ્રેષ્ઠ પણ વૈષ્ણવોને ખાસ વાંચવા લાયક છે. અ. દોશીનો ગુજરાતી ભાષાની ઉત્ક્રાન્તિ નામક શ્રેષ્ઠક રા. જે. મા. દેસાઈનો વૃષભ પૂજવાળો શ્રેષ્ઠ તેમજ ભરૂચની લલ્લુભાઈની હવેલીવાળો સૈયદ તુર્રદીન હુસેન એ. કાજીસાહેબનો શ્રેષ્ઠ ખાસ વાંચવાયોગ્ય જણાય છે. ઐતિહાસિક સંશોધકોને ગુજરાતના ઇતિહાસની સામગ્રીમાં સંગીન ઉમેરો કરતા શ્રેષ્ઠોવાળો આ અંક ખાસ ઉપયોગી જણાશે.

૨ ગુજરાત સાહિત્ય સભા-અમદાવાદ; કાર્યવાહી સને ૧૯૩૯-૪૦-૫૪ ૪૨૬ (૧૪૮+૨૪૩+૩૬) અમદાવાદની સાહિત્ય સભા ખરેખર નમુનેદાર કાર્ય કરી રહી છે, એ આ વાર્ષિક નિવેદન પરથી જણાય છે. કાર્યવાહી ૩ વિભાગમાં વહેંચાયેલી છે. ભાગ ૧ કામાં ઓગણચાળીસના અંકરૂપ વાક્યમંથની સમીક્ષા, બીજામાં બાપણો અને ત્રીજામાં

સ્વ. શ્રી. રણુજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક વગેરે વિસ્તારથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યાં છે. ત્રીજા ભાગમાં ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈનું 'નાલંદા' સંબંધી વાર્ષિક વિવેચન પણ સુંદર છે. એમાંથી પણ આપણને ઘણું જાણવાનું મળે છે. 'દેશપતરામ' ભારતીય શિક્ષ અને સાહિત્ય, કવિતાનાં લક્ષણો, 'સરસ્વતીચંદ્ર'નું પાત્રવિધાન, ગુજરાતી નવલકથાની ઉત્પત્તિ અને વિકાસ, સિધ્ધી સાહિત્ય, વગેરે લેખો ખાસ મનનીય અને રસપ્રદ છે. એ લેખોદ્વારા આપણને ઘણું જાણવા વિચારવાનું મળે છે.

એકંદરે ગુજરાતની સાહિત્ય સભાઓમાં અમદાવાદની ગુજરાત સાહિત્ય સભા ઘણું મહત્વનું કાર્ય કરી રહી છે એ નિર્વિવાદ છે. અન્ય સાહિત્ય સભાઓએ ધોડા સેવા લાયક છે.

ના. ચં. દીવાનજી

૩. વ્યાયામ—(રોપ્પ મહોત્સવ ખાસ અંક) સંપાદક : ઘોડે નારાયણ વિદ્યાસ, પ્રકાશક : વ્યાયામ કાર્યાલય, વડોદરા. (વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૮-૦)

છેલ્લાં પચીસ વર્ષથી એક ધ્યેય લઈને બહાર પડેલા આ માસિકે ગયા સપ્ટેમ્બર માસમાં ૨૫ વર્ષ પૂરાં કર્યાં તે પ્રસંગે એનો રોપ્પ મહોત્સવ અંક પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. જનતાના માનસિક વિકાસ માટે આપણે ત્યાં થોડાંક સાહિત્ય ઉપલબ્ધ થાય છે, પરંતુ હજી શારીરિક કેળવણી માટેનું સાહિત્ય અતિઅદ્ય પ્રમાણમાં છે.

આજથી ૨૫ વર્ષ પૂર્વે જેમ આપણું અન્ય સાહિત્ય આટલું પ્રચરિત નહોતું, તેમ આ વિષયને લગતું સાહિત્ય તો જવલ્લેજ મળી આવતું, એવે વખતે આ માસિકે ગુજરાતી સાહિત્યમાં શારીરિક શિક્ષણને અંગે ગુજરાતને સારો ફાળો આપેલો. એની આખાં ૫ પચીસ વર્ષની કારકિર્દી દરમિયાન એણે અનેક અનુભવો મેળવ્યા છે. એની ચડતી-પડતી પણ આવી ગઈ છે, છતાં આને પણ એ ગુર્જર જનતાની સેવામાં એકધારી સેવા આપવા શક્તિમાન રહ્યું છે તે માટે અભિનંદન.

આને ગુજરાતમાં વધતા જતા વ્યાયામગ્રેમ વખતે આ માસિકનો વિશેષ વિકાસ થાય એ જ ઇચ્છા.

૪. ગીતાગૌરવાંક—ભાગ ત્રીજો—(સચિત્ર) સં. શ્રી. વિદ્યાનંદજી મહારાજ, પ્રકાશક : ગીતાધર્મ કાર્યાલય, સાક્ષીવિનાયક, કાશી. રોપ્પ આઠ પેજ પૃષ્ઠ ૩૬ + ૬૨૪, રૂ. ૪).

સ્વામીશ્રી વિદ્યાનંદજી આને ગુજરાતભરમાં ભાગ્યે જ ઠાઠ અજાણુ દશે. એઓશ્રીનાં ગીતાવ્યાખ્યાનોના અનેક નરનારીઓએ પરમજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યો છે. અને હજી પણ એ વ્યાખ્યાનપ્રવાહ ચાલુ જ હોય છે. એઓશ્રીની ગીતાને સમજવવાની શૈલી અનોખી છે, એટલે જ દુનિયો નરનારીઓ એમના ગીતાજ્ઞાનનો લાભ મેળવવા જિજ્ઞાસુ રહ્યા કરે છે.

આ અગાઉ આ ગીતાગૌરવાંકના બે ભાગો પ્રકટ થઈ ચૂક્યા છે. આ ત્રીજો ભાગ પણ સ્વામીશ્રીનાં ગીતાવિષયક દ્વિતી વ્યાખ્યાનોના ટાંચણ ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. ગીતાજ્ઞાનેષુ જનતાને અગાઉના બે ભાગોની જેમ આ ભાગ પણ ઉપયોગી થઈ પડે તેવો છે, દ્વિતી પરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં બાધાની સરળતા અને સમજવાની સુગમતા થાય તેવી શૈલિએ એની યોજના થઈ છે. એટલે ગ્રામજનતા પણ એનો સારો લાભ લઈ શકશે.

સાક્ષરશ્રી રમણરામ વ. દેસાઈનો અંકની શરૂઆતમાં આપેલો આમુખ આ ગ્રંથને સમજવાની ચાવી રૂપ છે. પ્રસ્તુતકાલે પોતાને ત્યાં વસાવે. વાર્ષિક મૂલ્ય રૂ. ૪)માં આટલું વાચન આપવું એ ખરેખર સાદસ જ લેખાય.

ભિર્મિ : ફેબ્રુઆરી : ૧૯૪૨

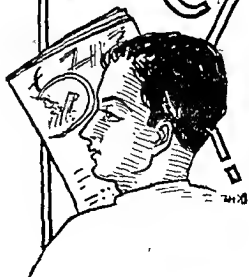
લોકતંત્ર-વર્તમાનપત્ર-
સાહિત્ય : જેમ રાજતંત્રમાં રામ-
રાવણની કહાણી રહેલી છે, તેમ
લોકતંત્રમાં પણ તેવું રહેવાનું જ.
એવા આવનારા લોકતંત્રમાં વર્તમાન-
પત્રો અને સાહિત્ય કેવો ભાગ ભજવી
શકે તેમજ શિષ્ટ વર્તમાનપત્રો અને
સાહિત્યને, જનતાના સંસ્કારોને ધડવા
મોટેપગબર બનાવવા પ્રત્યે પોતાનો
સાથ આપવો જોઈએ.

યુદ્ધકાળમાં અમેરિકાપ્રયાણ :
કાકા સાહેબ કાલેશકરના પુત્ર બાળ
કાલેશકર “ જિરલા રકોર્ડર ” તરીકે
એન્જનિયરિંગનો અભ્યાસ કરવા યુદ્ધ શરૂ
થયા પછી અમેરિકા જતાં સ્ટીમરમાંથી
ગાંધીજી પર લખેલા આ પત્રમાં સ્ટીમર પરનું
હીક બ્યાન-આપ્યું છે. બાળ કાલેશકરને પણ
જાણ્યે અજાણ્યે ત્યાં માંસાહાર કરવો પડેલો.

મૃત્યુનું તર્પણ : મરણ ઇષ્ટ છે કે
અનિષ્ટ ! એ પ્રશ્નની આ લેખમાં ચર્ચા
કરવામાં આવી છે. ફેટલીક વખત મરણ
માણસને પ્રિય પણ હોય છે અને નથી પણ
હોતું. આને લગતા જુદા જુદા દાખલા
કાકા સાહેબ કાલેશકરે આ લેખમાં આપ્યા છે.
લેખને અંતે જણાવ્યું છે :

“ જે લોકો મોડો આવ્યે મરણને અપ-
નાવતા નથી તેમણે જીવન નિરંતર, ભારરૂપ અને

પાંચરો

વ્યથા યતી નય છે. ત્યાર બાદ તેમને માટે યજ્ઞોદિતે વન્મરણ, યન્મરણ સોડસ્ય વિધાન્તિ: ॥ અર્થાત્ “તે જેટલું જીવે છે તેટલું તેના વ્યક્તિત્વનું મરણ છે; અને શારીરિક મરણ તે તેની વિશ્વાન્તિ છે.”

આ ઉપરાંત કાકા સાહેબનો શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાવાણી બેખ તેમ જ સ્વ. અમનલાલ વેળુવનો પંચગાની બેખ પણ વાંચવા જેવા છે.

કિશોર : ઑક્ટો.-નવેમ્બર : ૧૯૪૦

મનુષ્ય કે વરુ ? : આજે આગતા યુરોપીય યુદ્ધ સંબંધે જે તે દેશનાં બાળકોને તે દેશ જીતે ત્યારે રાજી થવા જણાવવામાં આવે છે. પણ બેખકના મંતવ્ય પ્રમાણે એ અની-તિનો ઉપદેશ છે. વરુ વરુ હડે તો એકબીજાને નારા કરવા પ્રેરાય, પણ મનુષ્ય મનુષ્યની લડાઈમાં તેમ નથી; કેમકે મનુષ્યમાં બુદ્ધિની વિશેષતા રહેલી છે. પણ જે તે તે પ્રમાણે વર્તે નહિ તો પછી તેનો ઉપયોગ શો ? આવા ઝઘડાઓના અંત માટે ગાંધીજી બીજા જ માર્ગ બતાવી રહ્યા છે. અને તે અહિંસાનો માર્ગ.

સર સૈયદ અહમદ ખાન : સર સૈયદ અહમદખાન અંગ્રેજી બોલેલા નહોતા, પરંતુ તે સમજદાર અને જમાનાને ઓળખી જાણનાર ચતુર પુરુષ હતા. એમની એક માત્ર ઝંખના પડતી પામતી મુસ્લીમ કોમમાં અંગ્રેજી શિક્ષણ આપી એનો ઉદ્દાર કરવો. અને એ માટે એમણે અલીગઢ યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરેલી. આથી તેઓ અર્વાચીન હિંદના એક મોટામાં મોટા મુસ્લીમ આગેવાન ગણાયા. ૧૮૫૭ ના બળવાને લગતી એમના તટસ્થ નીતિ અને જીવનના અન્ય પ્રસંગો જાણવા માટે આજો બેખ વાંચવા જેવા છે.

સૈદધ્ધામ કાશ્મીર : કાશ્મીરની વનશી જોનારને જાણે એમજ લાગે કે કોઈ કલાકાર માળાએ અમુક અમુક અંતરને છેડે વૃક્ષારોપણ કર્યું ન હોય ! તત્ત્રપ્રદેશ ઓખો ચટક, નહિ ક્યાંય છોડ કે વેણો ! અને આ વનશી ઉપરાંત ત્યાંનાં ઓ પુરુષો તેમજ વસ-વાટ વગેરેને લગતી જાણવા જોગ હકીકત આ બેખમાં છે.

કૃમાર : જાન્યુઆરી : ૧૯૪૧

આચાર્ય પ્રફુલ્લચંદ્ર રાય : આચાર્ય રાયથી આજે ભાગ્યેજ કોઈ રાષ્ટ્રીય વિદિવાન અમળું હશે. તેઓ રસાયણશાસ્ત્રના સાત જાતા છે. અહીં સદી જેટલું એકવાર અધ્યાપક જીવન વીતાવી તેઓ નિરૂત થયલા છે, છતાં રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિમાં તેઓ કામ કરી રહ્યા છે. એમણે રચાયેલી બેંગાલ ક્ષમ્પ્રસી એમની કારકિર્દીનું જ્વલંત પ્રતીક છે. એઓના જીવન-પ્રસંગો આ બેખમાં આપેલા છે.

એટલાન્ટિક : આજથી સાડતેર દમ્બર વર્ષ પૂર્વે ભયંકર ધરતીકંપનો ભોગ યદ નાચ પામેલી અને આપણી આધુનિક સંસ્કૃતિ કરતાંય આગળ વધેલી પ્રજાની હકીકત આ બેખમાં આપી છે. ઇ. સ. પૂર્વે સાતમા સૈકાની આ વાત છે, તે કાળે આપણા હિંત-દાસપ્રયોના ઐતિહાસિક કામનો તો આરંભ પણ થયો નહોતો. આવા સંશોધન અને પુરાતત્ત્વને લગતી માહિતી આ બેખમાં સંપ્રદર્શ છે.

સંસારનાં શહેરો : આ બેખમાં અમેરિકાના શિકાગો શહેરનું વર્ણન આપ્યું છે.

પશ્ચિમ ગોળાર્ધની ધાર્મિક, શૈક્ષણિક, ને સુધારક પ્રવૃત્તિઓનું એ ધામ છે. એનાં વેપાર-વાણિજ્ય દુનિયાના દૂર દૂરના ખુણા સુધી પહોંચ્યાં છે. એ શહેરને લગતી ઇતર-ભાહિતી આ લેખમાંથી મળશે.

ગુણસુંદરી : રેખાઆરી : ૧૯૪૧

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનાં પ્રમુખનું આપણું : બેંગ્લોર ખાતે અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનું જે અધિવેશન મળેલું તેનાં પ્રમુખ તરીકે શ્રી. રામેશ્વરીદેવીએ આપેલા આ ભાષણમાં ખાદી, હરિજનઉદ્ધાર, હરિજનો માટેનાં રહેઠાણો, ગૃહઉલ્લેખ, કોમી એકતા વગેરે વિષયો ચર્ચેલા છે.

શ્રીમતી ઇલીનોર રૂઝવેલ્ટ : અમેરિકાના પ્રમુખ રૂઝવેલ્ટનાં પત્નીનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર આ લેખમાં આપવામાં આવ્યું છે. એમાં એમની નમ્રતા અને સમાજસેવાનાં ગુણોનું દિગ્દર્શન છે.

નવચેતન : રેખાઆરી-૧૯૪૧

હિંદની આર્થિક ઉન્નતિમાં ગુજરાતીઓ : હિંદની આર્થિક ઉન્નતિમાં અત્યાર સુધીમાં ગુજરાતે નોંધાવેલા ફાળાનો આ લેખમાં ભાહિતી આપવામાં આવી છે. તેમાં મુખ્યત્વે ગુજરાતના પ્રાચીનકાળ-નરસિંહ મહેતાથી માંડી આજના સર ટાટાના ઉદ્યોગ-પ્રચાર સુધીના મુખ્ય ગુજરાતીઓની ગણતરી આપી છે.

વાચન-સાહસિકની સૃષ્ટિ : ઇતર દેશોમાં જેમ સાહસની જરૂર હોય છે, તેમ વાચન માટે પણ સાહસિકોની આવશ્યકતા એ લેખમાં દર્શાવાઈ છે. એમાં જુદા જુદા વાચનરસિકો અને વાચન વિરોધી હળવી સમીક્ષા આપવામાં આવી છે. ઇશ્વરેચ્છા તો “ પુસ્તકાલય ”માં યથાવકાશ એ લેખ ઉતારારો.

કાલ્પદ્રુમના કુમાર : વરો અગાઉ સ્વ. પ્રેમચંદ્રજીએ હિંદીમાં હાસ્યરસિક લખેલી વાર્તાનો આ અનુવાદ છે.

કેટલાક કરોડપતિઓ : દુનિયામાં ધનકુબેર લેખાતા કેટલાક ધનપતિઓનાં આજીં રેખાચિત્રો આ લેખમાં છે, તેમાં મુખ્યત્વે જોન ડી. રોકફેલર અને જી. પી. મોર્ગન, દક્ષિણ આફ્રિકાનો સોલી જોબેસ, ચિકાગોનો કરોડપતિ સેમ્યુઅલ ઇન્સન, સ્વીડનના દીવાસળીના રાજા તરીકે ગણાઈ ગયેલા આર્થવાર કુગર, હેન્રી ફોર્ડ, જાણીતા અંગ્રેજ જનીલિસ્ટ લોર્ડ રોધરમિયર અને આપણા દેશના નિઝામ સરકારનાં મુખ્ય છે.

નવરચના : જાન્યુઆરી : ૧૯૪૧

મહારાષ્ટ્રની દિલ્હી :—દક્ષિણમાં આવેલા ઔરંગાબાદ શહેર અને એની આસપાસને લગતું કવિત્વમય જ્ઞાન કાકા સાહેબે આ લેખમાં આપ્યું છે. ઔરંગઝેબ ખાદશાહની કાર-કિર્દી અને તેણે ત્યાં બંધાવેલા મકબરાનું તેમજ પાણીવાળાનો ધોધ અને ખુદાઆદનું વર્ણન છે.

લાલ સાંજની પેશાલ :—હિંદના ના. વાઈસરોયની રોષિયલ ટ્રેનનો ત્યારે પ્રવાસ

હોય છે ત્યારે એ ટ્રેનની બન્ને બાજુએ જે સિપાઇઓ ગોઠવવામાં આવે છે તેમનું ઠંડી ઈ. ને કીધે ચતી દશનું કરેણ વર્ણન આ વાર્તામાં અપાયું છે.

યુવક : દેશુઆરી : ૧૯૪૧

કલ્પના અને ક્રિયા:—કલ્પના અને ક્રિયાની વચ્ચે એક મહાસાગર પડેલો છે. એ મહાસાગરનું ખેડાણ નેટલી કુશળતાથી માણસ કરી શકે એટલી જ એની જીવનસિદ્ધિ છે. એને અર્થેની જીવનકલા સાધ્ય કરવા માટે જીવાન વયમાંથી માણસે પોતાના હરેક તરંગને, હરેક વિચારને, અને વિશેષ કરી કલ્પના અને ક્રિયા વચ્ચે રહેલા મહાન અંતરને તુલનાત્મક વિવેકદષ્ટિથી માપતાં શીખવું જોઈએ.

મહાગુજરાતના ગુજરાતીઓ:—ગુજરાતીઓ જ્યાં જ્યાં જમ વસ્યા છે તે પૈકી સિંધ, બ્રહ્મદેશ અને બંગાળ ત્યાંની કંઈક જાણવાજોગ અને આર્થિક તેમજ ઇતર આત્મતાનું વર્ણન આ લેખમાં છે.

રેખા : દેશુઆરી : ૧૯૪૧

પાછી ફરેલી વાર્તા:—તંત્રી તરફ રવાના કરેલી વાર્તા લેખકે ટેવી રીતે લખી હતી, એનું વસ્તુ કેમ મેળવ્યું હતું અને એને ટેવી રીતે તૈયાર કરી હતી, એને મન એ બ્રેજ વાર્તા હતી છતાં તંત્રીએ એકેય અક્ષર પાડ્યા સિવાય એને પાછી મોકલી એ વિષેનું મનોરમ વર્ણન આમાં છે.

ઉપદેશ : આ લખવા હાસ્યપ્રધાન લેખમાં લેખકે ઉપદેશ આપવાની—વધુમાં સલાહ આપવાની રીતિનીતિની ઠીક ઠીક જણાવટ કરી છે. ધડીબર આનંદ મેળવવા માટે વાંચવા જેવો.

આ ગુજરાત ? આ દુનિયા : છેલ્લા ટેટલાક વખતથી અમુક પ્રકારની ભાવના ઈશોવર્તા, કહેવાતાં સાંતિ સંપત્તિ અને સુખપ્રચારક ભાવનાવ્યવસ્થાની નકલો કરી સગાં વડાના કે મિત્રોને પહોંચાડવાની સાંકળ પ્રચલિત થયેલી છે. લેખકના કહેવા પ્રમાણે એ િનિયામાં લગભગ ૨૦૦ વર્ષથી પ્રચલિત છે. ગુજરાતની દૃષ્ટા ઉડાવનારને દુનિયાની દૃષ્ટા માટે આ પણ એક સાદું સાધન છે.

મારેલા : જાન્યુઆરી : ૧૯૪૨

ગુજરાતરેશના મહાઅમાત્ય : ગુજરાતમાં પડોદરા રાજ્ય એ રાજસ્થાનોમાંનું અમાણી રાજ્ય છે. એના ગજકર્તાના મહાઅમાત્ય ને. ના. દીવાન સાહેબનું જીવનચરિત્ર આ લેખમાં અપાયું છે.

શિક્ષણ અને સાહિત્ય : દેશુઆરી : ૧૯૪૨

યુવાનોની કેળવણીવાળો લેખ જાણીતા શિક્ષક શ્રી. જીગનનાથભાઈનો લખેલો છે. ગ્રામજામાંના અભણ જીવાનોની નિરક્ષરતા નિવારવાનું વ્યવહાર માર્ગદર્શન આમાં છે. “ પુસ્તકાલય ”માં હવે પછી લેવાવા સંભવ.

૧ મારી વ્યાપક કેળવણી : મૂળલેખક: બૃહર ડી. વૉશિંગ્ટન, અનુવાદક: શ્રી. ચંદુભાઈ રાવજીભાઈ પટેલ. પ્રકાશક: નવજીવન પ્ર. મંદિર, અમદાવાદ મૂલ્ય રૂ. સવા.

૨ ગુજરાતી પાંચમી ચોપડી : ગુજરાત વિદ્યાપીઠ વાચનમાળા. પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૦-૫-૦

૩ એક સત્યવીરની આત્મકથા અથવા સોક્રેટીસનો ખ્યાલ : લેખક: ગાંધીજી. પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૦-૧-૦

જ્વનિકા : લેખક: શ્રી. જયંતિ દલાલ, પ્રકાશક: રેખા-ગતિ કાર્યાલય, પિપ્પલ્સ બેન્ક બિલ્ડિંગ, કારંજ-અમદાવાદ, મૂલ્ય ૦-૮-૦.

૪ વિભાવરી : મૂળલેખક: રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, અનુવાદક: શ્રી. ધનશંકર હીરાશંકર ત્રિપાઠી; પ્રકાશક: એન. એમ. ઈસ્ટર્ની કંપની, મુંબઈ ૨. મૂલ્ય રૂ. અઢી.

૫ હંસાકુંભારી : લેખિકા: વિમળા સેતલવડ, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૦-૩-૦

૬ ભારતની મહાન જ્યોતિષી : લેખક: એમ. એફ. હમદાની, પ્રકાશક: હરિહર પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સુરત. મૂલ્ય ૮-૩-૦.

૭ હિંદુસ્તાની પ્રારંભ : શ્રી. સંતોકલાલ માણેકલાલ ભટ્ટ, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૦-૬-૦.

૮ વિદ્યાર્થી વાચનમાળા—એણી ૧૦ મી : (૧ શ્રી. એકનાથ, ૨ હનરત મહમ્મદ પયગમ્બર, ૩ અશોક જરથુસ્ત્ર, ૪ અહલ્યાબાઈ, ૫ ડૉ. અનસારી, ૬ શ્રી રમેશચંદ્ર દત્ત, ૭ વિન્યાસદમ્પતી પંડિત, ૮ શ્રીકૃષ્ણમૂર્તિ, ૯ સંત કવિ પદ્ધિયાર, ૧૦ ચિત્રકાર રવિવર્મા, ૧૧ શ્રી શરદ્યાણુ, ૧૨ સોરઠના બહારવટિયા, ૧૩ શ્રી મોતીબાઈ અમીન, ૧૪ આણુ, ૧૫ શત્રુંજય, ૧૬ ગોમતેશ્વર, ૧૭ અમદાવાદ, ૧૮ લખના, ૧૯ વડોદરા, ૨૦ ગિરના જંગલો. આખી એણીનું મૂલ્ય રૂ. ૨).

૯ વૌગિક જીવન : લેખક: હરિભાઈ નારાયણભાઈ પટેલ, પ્રકાશક: પ્રાણજીવનભાઈ દેસાઈ, અમરેલી. મૂલ્ય ૦-૬-૦.

૧૦ વાચનપ્રવેશપાથી—ભા. ૧ ભા. ૨ ભા. ૩ ભા. ૪ : પ્રયોજક અને પ્રકાશક: શ્રી. રતિલાલ રા. અધ્વયુ—પોલારપુર, (ભીમનાથ) કાઠિયાવાડ. મૂલ્ય દરેકનો ૦-૧-૩.

૧૧ ગણિતપ્રવેશપાથી—ભાગ ૧ ભા. ૨ : પ્રયોજક તથા પ્રકાશક અને મૂલ્ય ઉપર પ્રમાણે.

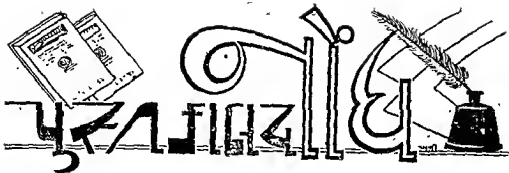
૧૨ પાંતગોષ્ઠિ—લેખક: શ્રી. ધૂમકેતુ. પ્રકાશક: ગૂર્જર અંચરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

૧૩ જનપદ—લેખક: શ્રી. મનુભાઈ બેઘાણી; મળવાનું સ્થળ ઉપર પ્રમાણે.

૧૪ કુતરની કહાણી—પ્રયોજક: શ્રી. રમણલાલ નાનાલાલ શાહ, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે.

માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
ભિં	૧૦	૧૧	ફેબ્રુઆરી	૫-૨-૪૧
કિશોર	૬	૨-૩	ઓક્ટો.-નવે.	૧૨-૧-૪૧
કુમાર	૧૮	૧	જાન્યુઆરી	૨૬-૧-૪૧
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૨૯	૬	જાન્યુઆરી	૭-૨-૪૧
શુભસુન્દરી	૩૫	૬	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૪૧
આમજીવન	૧૧	૭	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૪૧
ધરશાળા	૧	૭	ફેબ્રુઆરી	૯-૨-૪૧
ચરોતર	૧૧	૧	જાન્યુઆરી	૧૬-૧-૪૧
ચિત્રમય જગત	૨૬	૧૨	ફેબ્રુઆરી	૮-૨-૪૧
નવચેતન	૩૮	૫	ફેબ્રુઆરી	૩૧-૧-૪૧
નવચેતના	૫	૯	જાન્યુઆરી	૨૧-૧-૪૧
પાટીદાર	૧૮	૪	માઠ	૨૬-૧-૪૧
પ્રસ્થાન	૧૫	૧	કાર્તિક	૨૯-૧૨-૪૦
શ્રી કાર્તિક શુ. સભા ત્રિમાસિક	૫	૩	જાન્યુ.-માર્ચ.	૩૧-૧-૪૧
બાલજગત	૩	૨	ફેબ્રુઆરી	૨-૨-૪૧
બાલજીવન	૨૧	૪	ફેબ્રુઆરી	૯-૨-૪૧
બાલચિત્ર	૨૦	૭	ફેબ્રુઆરી	૨-૨-૪૧
બાલસખા	૪	૯	ફેબ્રુઆરી	૨૯-૧-૪૧
બાળક	૧૯	૨	ફેબ્રુઆરી	૧-૨-૪૧
શુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૭	૪	ઓક્ટો.-ડિસે.	૩૦-૧૨-૪૦
યુવક	૧૧	૨	ફેબ્રુઆરી	૪-૨-૪૧
રેખા	૨	૭	ફેબ્રુઆરી	૨૮-૧-૪૧
વૈષ્ણવપત્ર	૪૬	૨	ફેબ્રુઆરી	૧૨-૨-૪૧
વ્યાયામ	૨૬	૪	જાન્યુઆરી	૧૬-૧-૪૧
શારદા	૩૩	૧૦	જાન્યુઆરી	૧૫-૧-૪૧
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૨	૫	ફેબ્રુઆરી	૩૧-૧-૪૧
સુવાસ	૭	૭	ડિસેમ્બર	૧૧-૧૨-૪૦
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૪	૧	જુન-જુલાઈ-ઓગસ્ટ	૩-૧-૪૧
સ્ત્રીબોધ	૮૫	૨	ફેબ્રુઆરી	૭-૨-૪૧
સ્કાઉટવીર	૧૦	૧૨	ડિસેમ્બર	૧૫-૧૨-૪૦

વડોદરા રાજ્ય

સા. પુ. કઢીની સભા—કઢીના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના વ્ય. મં. ની એક સભા મળી તા. ૨૬-૧-૪૧ ના રોજ મળી હતી. તેમાં નીચે પ્રમાણે ઠરાવો થયા હતા: (૧) કઢી સુધારાઈ તરફથી રૂ. ૩૦૦) ની ગ્રાન્ટ મળ્યા બદલ આભાર માનવાનો; (૨) સુધારાઈ તરફના એક સભાસદની કારોબારીમાં નિમણૂકનો, તેમ જ (૩) કઢી કર્યા પુસ્તકાલયને સ્થપાયે ૬૦ વર્ષ પૂરાં થતાં હોવાથી તેનો હીરક મહોત્સવદિન ઉજવવા માટેની વિચારણા માટે સમગ્ર કર્યાની સામાન્ય જનતાની તેમજ પુસ્તકાલયની સમગ્ર સભા બોલાવી જે તે નિષ્ણુ કરવાને લગતા ઠરાવો પસાર થયા હતા.

પુસ્તકાલયોને મળેલી મદદ—

સા. પુ. પલાસર (તા. ચાણુરમા)ને એ જ ગામના પટેલ જેઠીદાસ સાંકળદાસે તેમના ભાઈની પુત્રીના લગ્નપ્રસંગે રૂ. ૪૦૧) અને તેમના વેવાઈ ગોઝારીઆના પટેલ અમીચંદાસ બેચરદાસે રૂ. ૩૦૧) પુસ્તકાલયનું મહાન ધંધાવવા માટે તેમ જ રૂ. ૫) ભેટ આપવા તેઓએ જાહેર કર્યું છે. સ્તુત્ય.

આ ઉપરાંત રૂ. ૪) જેઠાના પટેલ પ્રભુદાસ ઉગરદાસ તરફથી ભેટ મળ્યા છે.

સા. પુ. લુણાવ (તા. સિદ્ધપુર) ને ૧૫) કાંબળીવાળા પટેલ મૂળચંદાસ પીતાંબરદાસ તથા ૧૫) પટેલ ચેલદાસ ઉમેદદાસ તરફથી.

સા. પુ. કૃષ્ણધેર (તા. પાટણ) ને ૭) મહેસાણાના શા. સુનીલાલ વલ્લભરામ તરફથી.

સા. પુ. મણુંદ (તા. પાટણ) ને ૫) ગાંધી વાડીલાલ હરખચંદ તરફથી, તથા ૫) ઉનાવાના શા. મોહનલાલ માધવજી તરફથી.

સા. પુ. છઠીઆરદા (તા. મહેસાણા) ને ૩) ધાંચી પ્રભુદાસ રણછોડદાસ તરફથી.

સા. પુ. બચાર (તા. કરજણ) ને ૧૩) બાદરવાના મહેતા ગોવિંદદાસ મૂળજીભાઈ તરફથી.

સા. પુ. સરસાવ—(તા. કઢીને) ૨) સરસદના નાયક જીવરામ ગોાવંદરામ તથા ૨) રાવળ ચિમનલાલ બવાનીશંકર તરફથી.

સા. પુ. દામનગર—(તા. અમરેલી) ને ૫) શિહોરના મણિશંકર લક્ષ્મીશંકર, ૨) શુક્લ ભૂપતરાય રામશંકર, ૨) દામનગરના વોરા મુસાજી મદમદઅલી, ૨) વેળાવદરના માસ્તર લક્ષ્મીશંકર પ્રાણજીવન તથા ૨) લાડીના શેઠ લક્ષ્મીચંદ રાજપાળ, તરફથી.

સા. પુ. ચાંદગઢ—(તા. અમરેલી) ને ૨) ચકરમદની પટેલ ભુગવાનદાસ તરફથી.

સા. વાચનાલય ઝીંકીઆળી—(તા. ખાંભા) ને પટેલ જીવરાજભાઈ રણછોડા-ભાઈ તરફથી.

સા. પુ. તાંદળજી—(તા. પાદરા) ને ૫) હકકર અંબાલાલ પુરુષોત્તમ, ૪) છત્ર-સિંહ મોહનસિંહ રાવ, ૨) મુસાભાઈ વલ્લીમહમદ અને ૨) અલીભાઈ કાળીદાસ તરફથી.

સા. પુ. અકોટા—(તા. વડોદરા) ને ૫) રમણલાલ ચિમનલાલ તથા ૨) આદમભાઈ બાપુભાઈ તરફથી.

સા. પુ. સામરા—(તા. કરજણ) ને ૫) શેઠ નાનચંદ વલ્લભદાસ તરફથી અને ૨) ગંભીરસિંહ બાપુજી તરફથી.

વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળ

શિક્ષણવર્ગ—ચાલુ સાથે નવસારી તથા અમરેલી પ્રાંતો માટે પુસ્તકાલયશિક્ષણ વર્ગો ભરવાની યોજના છે. અમરેલીનો વર્ગ તળ અમરેલીમાં એપ્રિલ માસના છેલ્લા અઠવાડિયામાં, તથા નવસારી પ્રાંતનો વર્ગ મે મહિનામાં નવસારી તાલુકાના કાલિયાવાડી ગામમાં ભરાવાનો છે. ચોક્કસ તારીખો, સ્થળ વગેરેની માહિતી આપતી જાહેરાત માટે આવતો અંક જોવો. દરમ્યાન ઇચ્છુક ઉમેદવારો વર્ગનો લાભ લેવાનો વિચાર પાઠો કરી ઉમેદવારી નોંધાવવા માટે.

શિ. વા. પરીક્ષા—શિષ્ટવાચનની ૧૯ મી પરીક્ષા ચાલુ માસની તા. ૧૬ માંએ ને તે સ્થળે લેવાઈ ગઈ છે. ઉમેદવારપત્રક જોતાં શુભારે ૨૦૦ ઉમેદવારો હોવાનું જણાય છે.

પર્વણીદિન—વસંત પંચમીએ ઉજવાયલા પર્વણીઉત્સવના હેવાલો જોમળે ન મોકલ્યા હોય તેમને અચૂક મોકલી આપવાની વિનંતિ. અહેવાલ આવતા અંકમાં છપાશે.

પ્રચારક છૂટા થયા છે—મહેસાણા-અમરેલી પ્રાંતોના પગારદાર પ્રચારક રા. રમેશ-જી. મજમુદાર પોટણના ફતેહસિંહરાવ કર્યા પુસ્તકાલયના પ્રથમપાલ તરીકેનાં પ્રચારકપદ પરનામું આપી છૂટા થયા છે.

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી (જાન્યુઆરી '૪૧)

યાદી નં. ૧ : સંખ્યા ૪૯

પેટલાદ—ભૂગોળ

વડોદરા—રાયપુરા

કરજણ—રણાપુર, ઉરદ

સંજેડા—સરગી

દહેગામ—સાંપા, લાતીસા, મગોડી, જલુદ્રા મોટા, ભાવડા, ગણદણ, માદોલ, પરાંતીઆ, લવારપુર.

કડી—કલ્યાણપુરા, શિવાપુરા, કુલેત્રા, ચાલસણ, ઠોરીઆ, નંદાસણ, ભાલ્ડી (કુમારપુરા), જોરીસણ, મેડા આંદરજ, સરસાવ, સુરજ, જાંટવા

આતરમુખા—ઉકરડીના મુવાડા, કનીપુર, બ્યાસવાસણા.

કલોલ—જમળા, વાવોલ, જસપુર, ઇસંડ, પલસાણા, વાસણા, મુખારકપુર, પાનસર, વેડા, રંધેજ, કોલવડા, શેરયા, સમંજ, ઉનોફ.

સિદ્ધપુર—કોઠોસી

ચાલુસમા—બુદુચરાજી

બ્યારા—કપુરા

અમરેલી—માંગવાપાલ

ધારી—વીરપુર, ગોવિંદપુર

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

(નવેમ્બર માસમાં)

પુનારદાર પ્રાંત પ્રચારકોએ આહે નવેમ્બર માસમાં નીચેનાં રચણોની મુલાકાત લઈ ત્યાંનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી, દફતરી વ્યવસ્થા, વર્ગીકરણ તથા પ્રચારની કામગીરી બજાવી છે. જે તે સ્થાનને લગતી મહત્વની માહિતી તેમ જીણુપો કો'સમાં દર્શાવાઈ છે તે તરફ લક્ષ આપવા લાગતા વળગતાઓને વિનંતિ.

૧. વડોદરા પ્રાંત પ્રચારક રા. છગનભાઈ મથુરભાઈ પટેલ પેટલાદ મહાલનાં:—

(૧) અગાસ—વિષયવારી નામવારી તૈયાર કરાવ્યાં. દફતરી કામ વ્યવસ્થિત કરાવ્યું. જીણું માસિકો હરાજ કરાવી ઉત્પન્ન રૂ. ૧-૮-૦ રોજમેળમાં જમા કરાવ્યા. પુસ્તકોને પટ્ટીઓ લગાવડાવી. સિક્કો નથી તે ખરીદી બેવાની ખાસ અગત્ય. દૈનિક પત્ર માટે ગામબોક્સનો ખાસ આગ્રહ. કા. ફ. રૂ. ૨૩-૭-૦ પુ. સ. સ. મં. માં. લગન વા. છતર પ્રસંગે મળતી બક્ષિસો ગામઆગેવાનો પોતાની પાસે રાખી મૂકે એ પદ્ધતિ સુધારો માગે છે.

(૨) ભોરીઆ—મેળવણી કરતાં ૫ પુસ્તકો ખૂટ્યાં. વિષયવારી નામવારીની અધુરાશ મૂરી કરી આપી. જીણું માસિકો કમા કરાવી રૂ. ૨૧ રોજમેળમાં જમા કરાવ્યા. સિક્કો નથી તે પ્રથમ તકે ખરીદી બેવાની સમજ આપી. પુસ્તકોને પટ્ટીઓ તથા સિક્કો નંબર દેવા ધોરણે થવાની જરૂર. કા. ફ. રૂ. ૨૨૨-૧-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં.

(૩) ભાટીએલ—પુસ્તકો બરાબર મળી રહ્યાં. નામવારી વિષયવારી તૈયાર કરાવ્યાં. સિક્કો નથી તે મંગાવી બેવા સૂચવ્યું. જીણું માસિકોની હરાજના ઉત્પન્નના રૂ. ૨-૬-૩ રોજમેળમાં જમા કરાવ્યા. પાછલી ત્રણ સાલનો હિસાબ તપાસી વસુલ કેરવા નોગી રકમ વસુલ કરાવી હિસાબ ચોખ્ખો કર્યો. ત્રિમાસિક નિવેદન મોકલતા રહેવાની તથા દરેલાં ધોરણે સિક્કો બેગલ કરી દેવાની સમજ આપી. કા. ફ. રૂ. ૫-૦-૦ પુ. સ. સ. મં. માં.

(૪) સિહોલ—વિષયવારી નામવારી અધુરા છે તે પૂરાં કરી બેવાની સમજ આપી. જ. ર. જીણું થઈ ગયું છે તે ફરી કરવાને સૂચવ્યું. જૂનાં માસિકો તથા પરતી વેચાણના ઉત્પન્નના રૂ. ૧૧-૪-૦ રોજમેળમાં જમા કરાવ્યા. લગનપ્રસંગની બોટો ગામ આગેવાનો રાખી લે છે તે પદ્ધતિમાં સુધારો થવાની ખાસ જરૂર. જુદા જુદા ઇસમો પાસેની આવી રકમો રીતસર પુસ્તકાલયને નામે ચડી જાય એ ખાસ ધ્યાન આપવું. ગ્રામ પંચાયતની રકમો પણ ખર્ચા વગરની આગેવાનો પાસે પડી રહે એ તો બિલકુલ અયોગ્ય જ ગણાય. એ જોઈને તે સાથે જ ખર્ચા જમી ઘટે. ફરિયાદોમાં ગયેલી રચાનિક સહકારી મંડળીમાં કા. ફંડની કેટલી રકમ મુકાયેલી છે તે જાણી બેવાની તે રકમ કઢાવી બેવાની અગત્ય. કા. ફંડ ના રૂ. ૭૪૮-૬-૬ પુ. સ. સ. મંડળમાં પણ છે. અનુરાત વ. સો. માં રજીસ્ટર થયેલું છે.

(૫) અમરદી—વિષયવારી નામવારી અધુરા હતાં તે પૂરાં કરાવ્યાં, પુસ્તકોને પટ્ટીઓ મરાવી. જૂનાં માસિકો હરાજ કરાવી રૂ. ૨-૧૨-૦ જમા કરાવ્યાં. પાવતી છુક રાખવાની.

સમજ આપી. સુદત બહાર ગયેલું એક ખાતું તાજું કરાવ્યું. બેટ મળતાં પુસ્તકો જ. ૨. માં ચટાવતા રહેવાની, રકમની પાવતીઓ આપવાની સમજ આપી. કમી કરેલાં પુસ્તકોના શેરા મંત્રી જાતે કરી લે છે ? કા. ફ. રૂ. ૫૭-૯-૫ પુ. સ. સ. મં. માં.

(૬) મારફ—વેળવણી કરતાં ૪ પુસ્તકો ખૂટ્યાં. વિષયવારી નામવારીની અધુરાશ પૂરી કરી આપી. જીર્ણ માસિકોની હરાજના રૂ. ૨-૮-૦ રોજમેળમાં જમા કરાવ્યા. લગ્નપ્રસંગની બક્ષિસો ગામઆગેવાનો રાખી લે છે તે રીતનું ગેરવાજખીપણું સમજાવ્યું. એ બાબતમાં મંત્રીને ઘટતી સૂચના આપી. બાઇ લલિતા તે રહેલના સાકરચંદ નાથાચંદની દીકરી તરફથી પુસ્તકાલયને ૧ વીધું જામીન બક્ષિસ મળેલી છે તેનો વહિવટ ખાનગી ઇસમે કરતા હોઇ ઉત્પન્ન પુસ્તકાલયને ચોપડે નથી ચઢાવાતું એ વાત સાચી ? કા. ફ. રૂ. ૭૭-૧૪-૨ પુ. સ. સ. મં. માં. યુ. વ. સો. માં રજીસ્ટર્ડ.

(૭) વટાવ—વિષયવારી નામવારી અધુરાં હતાં તે પૂરાં કરી આપ્યાં. પુસ્તકો બરાબર મળી રહ્યાં. જૂનાં માસિકોની હરાજમાં રૂ. ૨-૮-૦ ઉપજ્યા, લગ્નપ્રસંગોની રકમે આગેવાનો પાસે હતી તે સમજાવી રૂ. ૪૦) કઢાવી લીધા. મંત્રી પાસે હિસાબની ચોખ્ખવટ કરાવી. કા. ફ. રૂ. ૫૬) પુ. સ. સ. મં. માં. યુ. વ. સો. માં રજીસ્ટર્ડ. ઠરેલા ધોરણે પુસ્તકોને સિક્કા નંબરો કરવાની, ફોટેલાં તૂટેલાં પુસ્તકો કમી કરાવી બેવાની, પાવતી છુક રાખી ઉપયોગ કરવાની, તથા દવાખાનાના શીશ પુસ્તકોનાં કબાટમાં રખાય છે તેો તેમ ન કરવાની સમજ સૂચના આપી.

(૮) વિશ્વોદી—પુસ્તકાલય નથી. સુસજ્જમાન તથા બારિયાની વસ્તી છે. રૂ. ૭૫) ૧૪ સાથે ખાતામાં બરાબ છે. ચાલુ સાથે પુસ્તકાલય ઉધડી જવાની આવૃત્તિ સેવાય છે.

(૯) બાંધણી—વિષયવારી નામવારીની અધુરાશ પૂરી કરાવી. ખૂટતાં પુસ્તકો મી કરાવી બેવાની સમજ આપી. જીર્ણ માસિકોની હરાજમાં રૂ. ૧૮-૧૨-૦ ઉપજ્યા તે અંચપાઝને સોંપી રોજમેળમાં જમા લેવા સૂચવ્યું. ખાનગી ઇસમે પાસે રહેતી લગ્નપ્રસંગોએ મળતી રકમોનો હિસાબ મળી રાકચો નથી. ઠરેલા ધોરણે પુસ્તકોને તેમજ દફતરી કાગળોને સિક્કા નંબર એકુણાત થવાની તથા સ્વચ્છતા જળવાવાની ખાસ જરૂર. કા. ફ. રૂ. ૯૦૦) પુ. સ. સ. મં. મારફત લેન; રૂ. ૩૨૪-૧૨-૬ પુ. સ. સ. મં. માં જમા. યુ. વ. સો. માં રજીસ્ટર્ડ. પુ. સ. સ. મં. નો ૧ શેર. રૂ. ૭૧-૧૪-૩ મંત્રીના હાથ પર.

(૧૦) ધુંડેલી—દૈનિક માટે લોકોનો ખાસ આગ્રહ. પુસ્તકોને પટ્ટીઓં કરી ચોટાકાવી. પસ્તીવેચાણના રૂ. ૧-૨-૩ ઉપજ્યા. પુસ્તકાલયની શિક્ષકમાંથી દવાખાના ખાતે વપરાયલા રૂ. ૭-૮-૦ વસુલ લેવડાવ્યા. વિષયવારી નામવારી પૂરાં કરી આપ્યાં. કા. ફ. રૂ. ૭૮-૧૫-૧૦ પુ. સ. સ. મં. માં.

(૧૧) સંજયા—વિષયવારી નામવારી પૂરાં કરી આપ્યાં. પુસ્તકો બરાબર મળી રહ્યાં. હિસાબ તપાસી ચોખ્ખવટ કરાવી લીધી. સેન્ટરના શિક્ષક પાસે વાર્ષિક હિસાબ તપાસાવરાવી બેવાની સમજ આપી, કા. ફ. રૂ. ૨૭૧) પુ. સ. સ. મં. માં; યુ. વ. સો. માં રજીસ્ટર્ડ તથા પુ. સ. સ. મં. નો ૧ શેર.

(૧૨) બામણોલી—વિષયવારી નામવારી ઉધાધથી ખરાબ થયેલાં તે ફરી કરી આપ્યાં. ઉધાધનો ઉપદ્રવ પુષ્કળ છે. યોગ્ય સાવચેતી કાયમ રહેતા રહેવાની જરૂર. બહિસ મળેલી જમીન વીધા ૧-૭-૦ નો વહિવટ મંત્રીએ કરતા રહેવાની સમજ આપી. ઠરેલા ધોરણે સિક્કા નંબર થવાની, ત્રિમાસિક નિવેદન મોકલતા રહેવાની, હિસાબ સેન્ટરમાં તપાસાવી લેવાની સમજ આપી. ઠા. ફ. રૂ. ૬૫-૯-૨ પુ. સ. સ. મં. માં. યુ. વ. સો. માં ૨૭૨૮૨ થયેલું છે.

(૧૩) રાવલી—ગામ ગરીબ. વસ્તી મુસલમાનોની. બજેટ માટે મહાલ મંડળ-માંથી મદદ મેળવવાની સમજૂતી કરી. વિષયવારી નામવારી નથી તે કેમ કરવાં તેની સમજણ આપી. ત્રિમાસિક નિવેદન મોકલવાની જરૂર સમજાવી. ઠરેલા ધોરણે પુસ્તકોને તથા દફતરી કાગળોને સિક્કા નંબર કરી લેવાની તથા પટ્ટીઓ ચોટાડવાની સમજણ આપી. ઠા. ફ. બિલકુલ નથી ?

(ડિસેમ્બર માસમાં)

૧. વડોદરા પ્રાંત પ્રચારક રા. હનુમાઈ મથુરભાઈ પટેલ માટે ડિસેમ્બરમાં પેટલાદ મહાલનાં—

(૧) દંતાલી—મેળવણી કરતાં પુસ્તકો ખરાબર મળી રહ્યાં. વિષયવારી નામવારી અધૂરાં હતાં તે પૂરાં કરી દીધાં. પુસ્તકોને ઠરેલા ધોરણે સિક્કા નંબર થવાની, સેટનાં પુસ્તકો પુસ્તકવાર જુદે નંબરે ચઢાવવાની, પુસ્તકાલયનું ધડિયાળ ડેડરેક્ટે ચઢાવી લેવાની, ફડયામાં ગયેલી સહકારી મંડળીમાંથી વસુલ આવે તે રકમ બેન્કમાં વા પુ. સ. સ. મં. માં મૂકવાની સમજ આપી. નવીન કબાટ વધારાનું વસાવવાની જરૂર. ઠા. ફ. રૂ. ૪૨૬-૧૧-૦ ફડયામાં ગયેલી દંતાલી-સહકારી મંડળીમાં, પુ. સ. સ. મંડળને ૧ શેર ધરાવે છે. તથા યુ. વ. સો. માં ૨૭૨૮૬ થયેલું છે.

(૨) રીઝરફા—મેળવણીમાં પુસ્તકો ખરાબર મળી રહે છે. વિષયવારી નામવારી તૈયાર કરી આપ્યાં. પુસ્તકોને પટ્ટીઓ મરાવી. જીર્ણ માસિકો હરાજ કરાવી ઉત્પન્નના રૂ. ૮ રોનમેળમાં જમા કરાવ્યા ને તેનાં પુસ્તકો ખરીદી લેવા સૂચ્યું. પુસ્તકાલય માટે બહારથી આવતી મદદનો વહિવટ ગામઆગેવાનો કરે છે. એવી રકમ રૂ. ૧૨૫ ની જણાઈ છે. ઠા. ફ. રૂ. ૨૧૮-૧૧-૬ પુ. સ. સ. મં. માં. પાવતી જુક રાખવાની તથા વધારાનું નવીન કબાટ ખરીદવાની જરૂર.

(૩) કાવીઠા—વાર્ષિક હિસાબ ધોરણસર મંજૂર કરાવેા નથી તે કરાવી લેવા સૂચ્યું. વિષયવારી પૂર્ણ કરી આપ્યું. નામવારી કેમ કરવું તેની સમજ આપી. પુસ્તકોની મેળવણી કરતાં મંજૂર રહ્યાં. મકાનના ઉપલા મજલે દવાખાનું રખાયું છે. ઠરેલા ધોરણે પુસ્તકોને સિક્કા નંબર થઈ જવાની, પાવતી જુક રાખવાની, અંધપાલે તાલીમ વર્ગનો લાભ લેવાની તથા જીર્ણ પુસ્તકો રીતસર કમી કરાવી લેવાની જરૂર. ઠા. ફ. રૂ. ૧૧૬૮-૯-૭ પુ. સ. સ. મં. માં, પુ. સ. સ. મં. નો એક શેર તથા યુ. વ. સો. માં ૨૭૨૮૬ :

(૪) સુદરણા—મેળવણી કરતાં પુસ્તકો બરાબર મળી રહ્યાં. પાંચ પુસ્તકો જે ત્રણ વર્ષથી પાછાં ફર્યાં નથી, તે આખત યોગ્ય તબીબી કરવા સૂચવ્યું. વિષયવારી નામવારી કરી આપ્યાં. કચાટ નંબર ૨ નાં બારણાં તત્કાળ દુરસ્તી આગે છે. ઠરેલા ધોરણે પુસ્તકોને સિક્કા નંબર થઈ જવાની, ત્રિમાસિક નિવેદન નિયમિત મોકલતા રહેવાની, તથા પસ્તીવેચાણ સાલ આખરે કરતા રહેવાની જરૂર સમજાવી. કા. ફ. રૂ. ૩૬૦-૧૩-૦ પેટલાદ જે કંઠમાં તથા રૂ. ૧૪-૬-૦ પુ. સ. સ. મં. માં.

(૫) વિદ્યામપુરા—પુસ્તકો બરાબર મળી રહે છે. વિષયવારી નામવારી કરી લેવાની સમજ આપી. ઠરેલા ધોરણે સિક્કા નંબર તથા એકુણાત થવાની, પાવતી છુદેનો ઉપયોગ કરવાની, અંચણા શિક્ષણવર્ગનો લાભ લેવાની તથા વાર્ષિક હિસાબ ધોરણસર તપાસી લેવાવવાની સૂચના કરી.

(૬) માનપુરા—હિસાબ તપાસતાં રૂ. ૧૩-૧૪-૦ પાછલી સાલેના બીનખર્ચા યલા જણાયા તે ચાલુ રોજમેળમાં જમા લેવાવ્યા ને ખાતાની પરવાનગી મેળવી તત્કાળ પુસ્તકખરીદી ખાતે ખર્ચો નાખવાનાં તાકીદ આપી. જીલ્લો માસિકોની હરાજ કરાવતાં રૂ. ૪-૨-૦ ઉપજ્યા. પુસ્તકોને તેમજ દફતરી કાગળોને ધોરણ પ્રમાણે સિક્કા નંબર તથા એકુણાત થવાની જરૂર. કા. ફ. રૂ. ૧૬૫) માનપુરા સહકારી મંડળમાં છે, પણ તે જ વર્ગની નહિ હોવાથી ત્યાંથી ખસેડી લેવાની જરૂર. આગ્રસાહિય વસાવવાની ખાસ જરૂર.

(૭) સુદરા—મેળવણીમાં ૭ પુસ્તકો ખૂટ્યાં, તે મેળવી લેવા અંગર નિકાલ કરાવવા સૂચવ્યું. નામવારી અધૂરું છે તે પૂરું કરી લેવા સમજાવ્યું. પુસ્તકોને તેમજ દફતરી કાગળોને સિક્કા નંબર, એકુણાત થવાની જરૂર. પુસ્તકાલયનું કચાટ દવાખાનાના કામે વપરાય એ બરાબર નથી. કા. ફ. રૂ. ૧૧૧-૧૩-૬ ફડયામાં ગયેલી સુદરા સહકારી મંડળમાં, રૂ. ૨૦) નાર સહકારી મંડળમાં. યુ. વ. સો. માં રજીસ્ટર્ડ.

(૮) કણિયા—વિષયવારી, નામવારી અધૂરાં પૂરાં કરી આપ્યાં. પુસ્તકોની મેળવણી કરતાં બરાબર જણાયાં. પટ્ટીઓ ઉખડી ગયેલી નવેસર ચોડાવી. રોજમેળ તપાસતાં રૂ. ૩-૫-૬ દવાખાના ખાતે વપરાયલા તે પરત વસુલ કરાવી રોજમેળે જમા લેવાવ્યા. પુસ્તકોને તેમજ દફતરી કાગળોને સિક્કા નંબર એકુણાત થવાની જરૂર. જૂથનાં પુસ્તકોને દરેકને સ્વતંત્ર નંબરે મોકિવાની ત્રિમાસિક નિવેદન નિયમિત મોકલતા રહેવાની જરૂર. પુસ્તકાલયના તથા દવાખાનાના હિસાબ જુદા રહે એ ખાસ જરૂરનું. કા. ફ. રૂ. ૨૬-૨-૬ પુ. સ. સ. મં. માં.

(૯) ભુરાકુંઢ—મેળવણી કરતાં ૧૨ પુસ્તકો ખૂટતાં જણાયાં. જીલ્લો માસિકો હરાજ કરાવતાં ઉપજેલા રૂ. ૬) રોજમેળમાં જમા લેવાવી તત્કાળ ખર્ચો દેવાની સૂચના આપી. પાછલી ૪ સાલના હિસાબ તપાસણીમાં રૂ. ૧૬-૧૦-૯ ની બીનખર્ચાયલી રકમ ચાલુ સાલે જમા લેવાવી. પુસ્તકખરીદી ખાતે વાપરી દેવાના તાકીદ આપી. પુસ્તકોને તેમજ દફતરી કાગળોને સિક્કા નંબર એકુણાત થવાની અગત્ય. કા. ફ. રૂ. ૫૬૪) ભુરાકુંઢ સહકારી ખાતીદાર મંડળમાં, ૧૫૦) સદર મંડળમાં રજીસ્ટર્ડ, પુ. સ. સ. ૧. નો એક શેર, યુ. વ. સો. માં રજીસ્ટર્ડ.

(૧૦) રામોદ્દી—પુસ્તકો મેળવતાં બરાબર જણાયાં. ઉપાધ્યયી અમડવા પામેલાં વિષયવારી નામવારી ફરી કરી આપ્યાં. પટ્ટીઓ નવીન ચોટાડવાની. દફતરી કાગળો તૈયાર કરાવ્યાં. સ્વચ્છતા તરફ લક્ષ અપાવાની તથા સાદા આખરે પરતીવેચાણુ કરતા રહેવાની જરૂર. જીર્ણુ પુસ્તકો કમી કરાવી ભેવાં ધરે. કા. ફ. રૂ. ૧૧-૭-૧૦ પુ. સ. સ. મં. માં.

(૧૧) સાંસિદ—પુસ્તકો મેળવતાં મળી રહ્યાં. વિષયવારી નામવારી કરી આપ્યાં. પુસ્તકોને તથા દફતરી કાગળોને ધોરણુસર સિકકા નંબર તથા એકુણાત કરી ભેવાની જરૂર. પુસ્તક પટ્ટીઓની મરામત માગે છે. વસ્તી બહુજ ગરીબ હોઈ કા. ફ. ની મુક્તિ અપાય તો ખોટું નહિ. કા. ફ. રૂ. ૨૧-૮-૦ પુ. સ. સ. મં. માં.

(૧૨) ભંડેરજી—વિષયવારી નામવારી કરાવ્યાં. પાછલા રોજમેળો તપાસતાં રૂ. ૬-૮-૮ બીનખર્ચાચલા ચાલુ. મેળમાં જમ્મા ભેવડાવી ખાતાની પરવાનગીસહ પુસ્તક-ખરીદીમાં વાપરવાની સમજૂત કરી. સિકકા નંબર એકુણાત થવાની જરૂર, સરતાં પુસ્તકોને પુસ્તકવાર સ્વતંત્ર નંબર નોંધવાની, ત્રિમાસિક નિવેદનો મોકલતા રહેવાની જરૂર. કા. ફ. રૂ. ૩૫) પુ. સ. સ. મં. માં. રૂ. ૧૨-૧૫-૯ મંત્રીના હાથ પર.

(૧૩) ધૈર્યપુરા—લોકમદદના અભાવે ગણસાક્ષના બનેટનો અમલ ન થઈ શકે. ચાલુ સાથે તેમ ન થાય તે માટે આગેવાનોને એકત્ર કરી જરૂરી સમજ આપી. ઉપડી ગયેલી પટ્ટીઓ ફરી ચોટાડાવી. વિષયવારી નામવારી કરી આપ્યાં. પુસ્તકો મેળવતાં બરાબર જણાયાં. કા. ફ. ની ચોપડી મંડળમાં મોકલી બ્યાજ ચઢાવી ભેવા સૂચવ્યું. જીર્ણુ માસિકોના વેચાણના રૂ. ૦-૧૪-૦ કંટીજન્ટ ખર્ચમાં વાપરવા સમજ આપી. કા. ફ. રૂ. ૧૭) પુ. સ. સ. મં. માં.

(૧૪) માણેજ—વિષયવારી નામવારી થયેલાં છે, પણ જીર્ણુ થઈ ગયાં હોવાથી ફરી કરી ભેવા સૂચવ્યું. જીર્ણુ માસિકો વેચાવતાં રૂ. ૧-૧૪-૦ ઉપજ્યા. સિકકા નંબર ધોરણુસર થઈ જવાં જોઈએ. કા. ફ. રૂ. ૨૨૦-૧૫-૫ ફડયામાં ગયેલી ગામાત સહકારી મંડળીમાં. ; રૂ. ૧૦૦) પુ. સ. સ. મં. માં. ; મંડળનો ૧ શેર. યુ. વ. સો. માં રજીસ્ટર્ડ.

(૧૫) જહાજ તા. ભાદરણ—જનરલ રજીસ્ટર ફરી નવેસર કરવાની સમજ આપી. વિષયવારી નામવારી તે પછી કેમ કરવાં તે સમજવ્યું. પુસ્તકોને પટ્ટીઓ, સિકકા નંબર ધોરણુસર લગાડવાની જરૂર. જીર્ણુ માસિકોની હરાજના રૂ. ૧૧) ઉપજ્યા તેનાં પુસ્તકો ખરીદવા તાકીદ આપી. કા. ફ. રૂ. ૧૭૧) ક વર્ગની જહાજની સહકારી મંડળીમાં હોઈ ખસેડી ભેવરાવવાની જરૂર.

(૧૬) જલસણ તા. ભાદરણ—રેલસંકટ વખતે ઘણાં પુસ્તકોને તુકસાન પહોંચ્યું હોઈ તેવું સાહિત્ય કમી થવાને પાત્ર ગણાય. વિષયવારી નામવારી કરી ભેવાની જરૂરી સમજ આપી. કમી થવાં લાયક પુસ્તકોની યાદી કરાવી ખાતા તરફ મોકલાવી. પુસ્તકોને ફરેલા ધોરણુ સિકકા નંબર તથા પટ્ટીઓ થઈ જવાની જરૂર. કા. ફ. રૂ. ૪૮૩) ફડયામાં ગયેલી જલસણ સહકારી મંડળીમાં.

(૧૭) સેખડી—વિષયવારી થયેલું છે. નામવારી કેમ કરવું તેની સમજ આપી. ફરેલા ધોરણુ સિકકા નંબર પટ્ટીઓ એકુણાત કરી ભેવા સૂચવ્યું. નવા કચાટની જરૂર. કા. ફ. રૂ. ૫૧-૧-૬ પુ. સ. સ. મં. માં; ૧ શેર મંડળનો.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

[શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા ૧૯ મી તા. ૧૬-૨-૪૧]

સમય ૯૦ થી ૧૦૦

ટીપ્સ:-

- (૧) જવાબ માટે કાગળોની નોટ બાંધવી અથવા ફૂટા હોય તો શીવી લેવા.
- (૨) જવાબ લખતી વખતે પુસ્તકની વા બીજી કોઈ બાબતની મદદ લેવી નહિ; પ્રામાણિકપણું પૂરેપૂરું જાળવવું.
- (૩) દરેક ઉમેદવારે પોતાની ઉત્તરવહીના પૂઠા પર નામ કામ સાથે ઉમ્મર, અભ્યાસ અને ધર્મો પણુ અવરજી જણાવવા.
- (૪) જવાબ સુવાચ્ય અક્ષરે શાહીથી લખવા.
- (૫) ચોપડીની બાયામાં નહિ પણ પોતાની બાયામાં લખાયલા જવાબ વધારે પસંદગી પાત્રગણાયો.

પ્રશ્નપત્ર

ભારતસેવક ગોખલે

[સૂચના:-૧ હો અને ૬ હો સવાલ ફરજિયાત હોડી બીજા ગમે તે છ મળી કુલ આઠ સવાલના જવાબ લખવા.]

૧. (અ) ગોખલેજીની શિષ્યપરંપરા ગણાવી મહાત્મા ગાંધીજી તેમનું શુરુપદ સ્વીકારવાને કેમ પ્રેરણા તે સમજાવો.
- (વ) ગોખલેજી અને ગાંધીજીના જીવનસિદ્ધાંતો તથા કાર્યપદ્ધતિઓનો મુકાબલો કરો.
૨. ગોખલેજીના રાજદારી ગુરુ કેણુ ? ગોખલેના જાહેર જીવનના ધડતરમાં એમણે કેવાકે ભાગ ભજવ્યો છે તે સમજાવો.
૩. અમલદાર થવાની યોગ્યતાવાળા ગોખલેજી રાષ્ટ્રસેવાને વીશે કેવી રીતે ચઢયાં તે હુંકમાં પણ રૂપેટ સમજાવો.
૪. ગોખલેજીના વિદ્યાર્થીજીવનની હાડમારીઓનો ખ્યાલ આપી તે પરથી હાલના વિદ્યાર્થીઓ શો બોધ લઈ શકે તે સમજાવો.

૫. ગોખલેની સ્મરણશક્તિ અને શરમાળ પ્રકૃતિ વિશે શું જણ્યો છો ?

૬. પૂર્વોપર સંબંધ સાથે સમજાવો:—

- (૧) “ આ દેશનો તે ભગતો સિતારો છે. ” (૨) “ તું તો ભાર્ગ ગાડી ઘોડે ફરશે અને આપણે તો હવે આખું જીવન પગ ઘસડતાં ચાલશું. ” (૩) “ આપને માટે આ સર્વોત્તમ કાચો મસાલો છે. ” (૪) “ જોસ તમારા વિચારોમાં આણું ભાપામાં નહિ. ” (૫) “ ગયેલો લુધવાર કદી પાછો ફરવાનો નથી. ” (૬) “ હું તો બોલીશ જ. ” (૭) “ તમે આ ગાંધીને તાર કરોને કે એ મારો જીવ લેવા બેઠો છે. ”

૭. ‘ગોખલે નાનપણથી જ સત્યવાદી અને ધર્મનિષ્ઠ હતા’ એ પૂરવાર કરનારા પ્રસંગો વર્ણવો.

૮. ‘ બૉયકોટ ’ અને ‘ સ્વદેશી ’ની હીલચાલો કેવી રીતે હસ્તીમાં આવી તે સમજાવી તે વિષે ગોખલેજીના વિચારો દર્શાવો.

૯. પુતાના પહેલા પ્લેગસંક્રંતે ગોખલેની જામતી કીર્તિ પર ઉતારેલી આક્રમણ બ્યાન કરી તે પરથી શો બોધ મળે છે તે લખો.

૧૦. (અ) ગોખલે સ્થાપિત ‘ ભારતસેવક સમાજ ’ના આદર્શો લખી એ સમાજના જાણીતા સેવકોનાં નામ ગણાવો.

(ઘ) ગાંધીજી ગોખલેના શિષ્ય ગણાવા છતાં ‘ ભારત સમાજ સેવક ’ના સભ્ય કેમ ન થઈ શક્યા ?

૧૧. ગોખલેજીએ જાહેર જીવનમાં ઝોકાબુક તે વારે હિંદના વાઇસરોયપદે કોણ હતો ? હિંદ મધ્યેનાં એનાં કતુકેનો ખ્યાલ આપી એનું શું પરિણામ આવ્યું તે જણાવો.

૧૨. દક્ષિણ આફ્રિકામાં વસતા હિંદીઓની હાડમરીઓનો ખ્યાલ આપી તેને દૂર કરાવવા માટેની લડતમાં ગોખલેજીએ મળેલો ભાગ અને તેનું પરિણામ આલેખો.

૧૩. ગોખલે અને તિલકના જીવનસિદ્ધાંત અને કાર્યપદ્ધતિની સરખામણી કરો.

૧૪. ‘ બંગમગ ’ના એ ઐતિહાસિક બનાવ વિષે જાણતા હો તે હુકમાં પણ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવો.

૧૫. ફરગ્યુસન કૉલેજનું શાંત સેવાક્ષેત્ર છોડી જાહેર જીવનમાં ઝંપલાવવાને ગોખલેજી કેમ ને કેવા સંજોગોમાં પ્રેરાયા ? વડી ધારાસભામાં પહેલે સપાટે તેમણે પાડેલી છાપ અને તેની અસર વર્ણવો.

પત્રો શરૂ થવાની માહિતી સન ૧૯૪૦-૪૧

યાદી નં. ૨ :- સંખ્યા ૨૬૩

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાંચનાલયો તરફથી લોકમદદની રકમ તથા બજેટ તા. ૨૦-૧૨-૪૦ સુધીમાં આવી ગયાં છે, એટલે તેમને તા. ૧૫ ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૧ થી પત્રો શરૂ કરાવી આપવાની બ્યવસ્થા થઈ છે. તા. ૨૦-૩-૪૧ સુધીમાં જેમની લોક-મદદની રકમ તથા બજેટ આવી ગયાં હશે તેમને પણ એપ્રિલથી પત્રો શરૂ થઈ તેમની યાદી માર્ચ માસના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે. યાદી પૈકી તેમજ બીજાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી સરકાર પંચાયત મદદ મેળવવાની પાવતીઓ ખાતા તરફ મોકલવામાં ન આવી હોય તેઓ સત્વરે મોકલી આપે.

પેટલાદ—ખણસોલ, ધુટેલી, થર્ડેડી, પેટલી, બામણોલી, ભાટીએલ, સીમરાડ, સંજયા, પચરાણીઆ.

ભાદરેજી—કણ્ઠડ, જલસણ, જલુંધ, જોશીકુવા, પીપળી, ભુવેલ, વાલવોડ, વાસણા, મુંદણ.

વડોદરા—અંકોડીઆ, આસોજ, કાશીપુરા, કોયલી, ગોત્રો, સમીઆળા, સલાડ, સાંકરદા, સીરવા, ધનોરા, સૈયદ વાસણા, વડસર, દુભાડ, માણેજ, કરોડીઆ, અંકોટા, તાંદળજા.

પાદરા—કરણાકુવા, ગામેદા, ગોરીઆદ, ચોકારી, ડભાંસા, નરસીપુરા, પીપળી, મોભા, ભોલા, વિશ્રામપુરા, સાદરા, સાંપજા, સોખડારાધુ, બાણપુર, લતીપુરા.

કરજી—કોલીઆદ, ચોરંદા, નવી જીયરડી, પુરા, કતેપુર બામણગામ, બોડકા, રારોદ, રોપા, ભરવાલી સાદરણા, કોણા, લોકોદંદા, વીરજી, અભરા, તેગવા, સાંસરોદ, હળદરવા, સગડોળ, પાછીઆપુરા.

હલોઇ—અંચુલ, દોલાર, નડા, નહારીઆ, પુતીઆદ, બોરીઆદ, મહેલી, મેનપુર, રાજડા, વઢવાણા, કરાંગી, કુંવરપુરા, સીમળીઆ, પુડા, કરતીકૂઈ, પાદરીઆપુરા.

શિનોર—અચીસરા, અનસૂયા, નાના હળીપુરા, ફોફળીઆ, સાદલી, સાંધા, સીમળી, સુતરામજી, શિરોળા, નાના કરાળા, દામનગર, બાવળીઆ, મીઠોળ.

સાવલી—દુંડાન, બાકરોડ, રાણીપુરા, વસરસવડા, ગાંગડીઆ, મુંદેલો, કડાચડા, વેમાર, અંજેસર, પોઈયા, જહુયા, રામનગર, લાંબાપુગ.

વાઘોડીઆ—ખંધા, ગળદરા, ડાંડીઆપુરા, માડેધર, જરોદ, સાંગાડોળ

સંખેડા—કસુંબીઆ, ટીંગા, માવપુર, માલુ, લાહરસ, વડેલી, પીળાસડ, સૂર્યોધોડા, ડોળમાર, પરપટા, અલ્હાદપુર, જુનેઠા, સોનગીર, ફાફટ.

દહેગામ—કલવાડા, કરોલી, ધમીજ, જીડવા, ધારીસણા, ચાહપુર, ચીલોડા, ધણુપ.

આંતરસુંબા—કાણીએલ, હીલોલ, દેવકરણના સુવાડા, સીડોરા, આંબવેલ, ગરોડ, સંદેસર, વાઘો.

કહી—કેપલ, ઘોળ, મણિપુર, જલસણપુર, આફંદરા, કરજીસણ, ચડાસણા વડાવી, માયાસુલ, આણંદપુરા, અગદેસણ, કાસ્વા, ધુમાસણ.

કલોલ—કુંડાસણ, ડોંગુયા, ધમાસણ, પીપળજ, વડાવસ્વામી, સરઢવ, શોભાસણ, વાગોસણ, બાદોલ, મોટી આદરજ. રાંચરાડા.

વિજાપુર—ચડાસણ, બામણવા, રણાસણ, વડાસણ, વેડા, મહાદેવપુરા, રીદરોલ, પેઢામત્રી, તાતોસણ, ખણુસા, ડામલા, ખીલીઆ.

વિસનગર—કાંસા, કુવાસણ, ગોઠવા, જેતંલવાસણ, તરમ, બાસણ, લાછડી, સાતુસણ, ખંડોરણ, પાલડી, ધામણવા, ચલોટા, બાકરપુર, બાન્ડુ, વડુ, શુશી.

મહેસાણા—આખજ, જયુદણ, મેલિ, દેલા, સમિત્રા, લાખવડ, પઢારોઆ, મેવડ, ચલોવા, નવી સેઢાવી, પો. હે. પુ. મહેસાણા, માકણજ, વઘરમા, રેદીઆસણ, ધનપુરા.

સિદ્ધપુર—ચંડાજળ, હિરોરા, ડાબી, વિરોળ, હાજીપુર, મકતુપુર વડવાડા, મુનણપુર, કરણપુર, સિદ્ધપુર કર્યા પુ.

ખેરાળુ—કરખટીઆ, લુણવા, વીઠોડા, હસનપુર, બહાદરપુર, મંડાલી, કેસીપા, બલાદ, મહાવા.

પાટણ—કોણવા, કંથરાવી, માતપુર, વાગડોદ, બોરસણ, મેસર, મહમદપુરા, બાલ પુ. પાટણ, કણી, મોડોત્રી, એંદલા, આંબાપુરા, રેની, નવાપુરા, સાંપરા, વામૈયા, કોસા.

ચાણુરમા—કંબોઈ, ખાંબેલ, ચવેલી, મુંદેરા, વસાઈ, છમીછા, સેઢાવી, જીતોડા, વીરતા, રૂપપુર, સદુથળા, ફોંઆલ, ઘેલીઆવાસણ, ડોડીવાડા, ધરમોંડા.

હારીજ—બોરતવાડા.

નવસારી—કડોલી, કાઠીઆવાડી, તવડી, ઢાંતી, પડધા, પોપડા, કરાખટ, દેલવાડા, છાપરા.

ગણુદેવી—મણુકપુર, ગણુદેવી કર્યા પુસ્તકાલય, કેસલી, દેવસર, નાંદરખા, ખીલીમોરા.

પલસાણા—કરણ, તાંતીયૈયા, તુંડી, દરતાન, ધામડોદ એના, ધામડોદ હુંબા, બારસડી, અસ્તાન, વડલા.

કામરેજ—કોસમાડી-સીમડા, હલધર, મોવાળી, જિભેલ.

મહુવા—કરચેલીઆ, વડીઆ, વાંસકુષ, બામણીઆ, વહેવલ, શેખપુરા, ખીલખડી, ડુંગરો, ખરવાણુ, વલવાણુ, હિમરા, ખમરતાડ.

માંગરોળ—લીમોદરા, સરદા.

બ્યારા—ડોલવાણુ, કેળકૂષ, હિમરવાવ દર.

અમરેલી...ઈમ્મિવરીઆ, કેરીઆચાડ, ખીજડીઆ-રાંદડીઆ, જળીઆ, દેવળીઆ, નાના આંકડીઆ, રતેપુર, બાબાપુરા, માળીલા, મોટા આંકડીઆ, મોટા ગોખરવાળા, વરસડા, દહીડા, સાજીઆવદર, માલવણુ, અમરપુર, મેડી, રાજરથળી, સોનારીઆ.

દામનગર—ખીજડીઆ, ગણેશગઢ, નાના રાજકોટ, નારણગઢ.

ધારી—કેરાળા, છરા, દલખાણીઆ, દોતલા.

કોડીનાર—અરણેજ, આલીદર, છારા, માલસરમ, વેલણુ, દેવલપુર, અડવી, બલગામ.

ખાંભા—ઈગોરાળા, તાંતણીઆ, બાડ, પીપળવા.

રતનપુર—નવાગામ, મોણપુર, ચાહપુર, સિયાનગર.

ચોખામંડળ—આરંબડા, ધાસણવેલ, ખતુઆ, કુંપણી, ગોપીપુરા.

વર્ગીકૃત નામાવલિ પૂરવણી અંક ૪૭

ક્રમ ૩૦૪	જૈનધર્મ પ્રસારક સભા, ભાવનગર	ક્રમ ૪૨૯	પટેલ નરસિંહભાઈ ધર્મરમાઈ
૧૯૩૫	જૈનધર્મ પ્રકાશક સુવર્ણ- મહોત્સવ વિશેષાંક	૭૭	લગ્ન કે પ્રપંચ ?
	૧૯૩૫; રૂ. ૧-૦-૦		૧૯૩૫; રૂ. ૦-૮-૦
ક્રમ ૬૮૧	મયરવાળા, કિશોરલાલ ધનસ્થામ	ક્રમ ૬૧૦	શાહ, શંકરલાલ રતિલાલ
૨૩	ગીતા-મંથન	૨૮	જાણવું જોઈએ (દ. બા.
	૧૯૩૫; રૂ. ૧-૪-૦	(અં)	વા. પુ. ૨)
ક્રમ ૬૯૫૩	હિમાંશુવિજયજી, મુનિશ્રી	ક્રમ ૪૯૯	ગિજુભાઈ (બધેકા, ગિ. બ.)
૬૩	મહાકવિ શોભનમૂનિ અને તેમની કૃતિ	૫૮.૧	પ્રાથમિક શાળામાં કલાકારી-
	૧૯૩૫; રૂ. ૦-૩-૦		ગરીબ શિક્ષણ બા. ૧ લો.
ક્રમ ૨૫૭૫	ઘોડા, મોતીલાલ રવિશંકર	ક્રમ ૫૯૦	ગિજુભાઈ (બધેકા, ગિ. બ.)
૭૭.૧	(શ્રી) ઋગ્વેદ સંહિતા, અષ્ટક ૧ હું, વિભાગ ૧ લો	૨૮.૨	પ્રાથમિક શાળામાં કલાકારી-
	(સ. સા. ૧૮૨)		ગરીબ શિક્ષણ બા. ૨ ને
	૧૯૩૨; રૂ. ૨-૦-૦		૧૯૩૪; રૂ. ૦-૧૦-૦
ક્રમ ૨૫૭૫	ઘોડા, મોતીલાલ રવિશંકર	ક્રમ ૬૮૧	મયરવાળા, કિશોરલાલ ધનસ્થામ
૭૭.૧	(શ્રી) ઋગ્વેદ સંહિતા, અષ્ટક ૧ હું, વિભાગ ૨ ને	૬૬	સુવર્ણની માયા
	(સ. સા. ૧૯૫)		૧૯૩૫; રૂ. ૦-૧-૦
	૧૯૩૪; રૂ. ૨-૦-૦	ક્રમ ૪૦૮	કુરકાળ, જ્યેષ્ઠરાય ભગવાનલાલ
ક્રમ ૨૫૭૫	ઘોડા, મોતીલાલ રવિશંકર	૧૨	આશ્રમવૃક્ષો
૭૭.૨	(શ્રી) ઋગ્વેદ સંહિતા, અષ્ટક ૨ જી, પૂર્વાર્ધ		૧૯૩૫; રૂ. ૦-૫-૦
	(સ. સા. ૨૪૪)	ક્રમ ૪૭૬૪	નિઝામી, મુહમ્મદ અબુસાલેહ અ.
	૧૯૩૪; રૂ. ૨-૦-૦	૨૫	ચામડા પકવવાનો ઉલોગ
ક્રમ ૩૭૬૮૪	હલાલ, રતિલાલ વિઠ્ઠલદાસ		૧૯૩૫; રૂ. ૧-૮-૦
૫૮	ફળ કથા, ભાગ ૨ (ગાં. બા.	ક્રમ ૨૯૪૮	જોષી, ઉમિયાશંકર મુગટરામ (સં. ગ્રા.)
પ્રે)	વર્ષ ૩૭૫-૫-૬)	૨૧	કેશુડાં (અશોક બા. પુ. નં ૫)
	૧૯૩૫; રૂ. ૦-૭-૦	(અં)	૧૯૩૫; રૂ. ૦-૩-૦
ક્રમ ૫૩૫૨૬	મંડ્યા, પ્રદીપજી કે.	ક્રમ ૬૩૨૫	શેલત, વાસુદેવ રામચંદ્ર
૧૨	આરોગ્ય દીપક બા. ૧-૨	૫૮	ફલવાડી
	૧૯૩૪; રૂ. ૧-૪-૦		૧૯૩૧; રૂ. ૦-૧૨-૦
		ક્રમ ૧૨૬૫	આવસત્થી, વિઠ્ઠલરાય યજ્ઞચંદ્ર
		૬૦	બાળસંવાદો અને નાટકો
		(અં)	૧૯૩૫; રૂ. ૦-૧૦-૦

મ $\frac{૨૯૮૬}{૨૫.૬}$ જોશી, બાળકૃષ્ણ અને પં. હસમુખ ચાલો ભજવીએ ભાં. ૬ હો	ચર $\frac{૬૧૮૫૭}{૨૫}$ અલ્લભદ્ર, પ્રહલાદ મૃદુલદમી
(અં) ૧૯૩૫; રૂ. ૦-૮-૦	૧૯૩૫; રૂ. ૧-૦-૦
મ $\frac{૫૯૦}{૮૩}$ અધિકા, ગિ. ભ. (ગિજુભાઈ) ચા માટે ?	ચર $\frac{૬૬૫૫૩}{૨૫}$ મહેતા, પ્રતાપરાય ગિરધરલાલ ચાંદરડાં ભા. ૧ હો
(અં) ૧૯૩૫; રૂ. ૦-૩-૦	૧૯૩૪; રૂ. ૦-૮-૦
મ $\frac{૭૫૮૯}{૨૫.૪}$ ચોગી, હમનલાલ ચાલો ભજવીએ ભા. ૪	ચર $\frac{૮૬૧}{૬૮}$ વ્યાસ, હરિપ્રસાદ શ્રીશક્તિની રમુજ વાતો
(અં) ૧૯૩૫; રૂ. ૦-૧૨-૦	૧૯૩૪; રૂ. ૦-૪-૦
મ $\frac{૮૬૧}{૨૫.૫}$ વ્યાસ, હરિપ્રસાદ ચાલો ભજવીએ ભા. ૫	ચર $\frac{૬૪૧૩}{૫૫}$ ભટ્ટ, મૂળચંદર મોહનલાલ (અનુ.) પાતાળપ્રવેશ (જુલે વર્તી કૃત)
(અં) ૧૯૩૫; રૂ. ૦-૮-૦	૧૯૩૫; રૂ. ૦-૧૦-૦
ચર $\frac{૨૧૮૬}{૨૨}$ અધેડીઆ, જુહારાવ કુબેરાવ ખાટી મીડી વાતો	ચપ $\frac{૧૮૬૪૭}{૧૧}$ કાન્તાદેવી, શ્રીમતી (અનુવાદક) અનુરાગ (પ્ર. અં. ૩) (પૂર્ણચંદ્રદેવી કૃત)
(અં) ૧૯૩૫; રૂ. ૨-૦-૦	૧૯૪૦; રૂ. ૧-૪-૦
ચર $\frac{૨૩૬૬૫}{૧૨}$ ગાંધી, સુરેશ આરતી	ચપ $\frac{૨૧૧૬}{૧૦}$ ખલીલ, ઐયુબખાન અયઝાર્તા હૈયાં,
૧૯૩૫; રૂ. ૧-૪-૦	૧૯૩૫; રૂ. ૩-૮-૦
ચર $\frac{૨૭૬૬૨}{૨૫}$ જોશી, દીનુભાઈ ગોરીલાલો ગ્રેમ અને ખીજી	ચપ $\frac{૨૫૬૬૪}{૨૭}$ ચાવડા, કિસનસિંહ જો. (અનુ.) છુટકારો (સ્વ. અં. ૩-૧)
(અં) કુમારકયાઓ (ગાં.કુ.પુ.૧) ૧૯૩૫; રૂ. ૦-૮-૦	૧૯૩૪; રૂ. ૧-૪-૦
ચર $\frac{૨૯૭૬૨}{૫૪}$ જોશી, દીનુભાઈ પવનપાવડી	ચપ $\frac{૪૦૬}{૭૫}$ દિવેડીઆ, ભોગીરદરાવ રતનલાલ મોહિની (વિ. અં. ૩૪)
(અં) ૧૯૩૫; રૂ. ૦-૬-૦	૧૯૪૦; રૂ. ૩-૦-૦
ચર $\frac{૪૨૦૪૩}{૨૨}$ દેસાઈ, કીકુભાઈ રતનજી (અનુ.) ખોવામલા તારા	ચપ $\frac{૫૦૦}{૭૬}$ પટેલ, નાગરદાસ ધ. રણધીર
૧૯૩૫; રૂ. ૧-૮-૦	૧૯૩૫; રૂ. ૦-૩-૦
ચર $\frac{૪૩૫૪}{૧૨}$ દેસાઈ, યશવંત મ. આંસુજી જીવન	ચપ $\frac{૫૦૦}{૭૮}$ પટેલ, નાગરદાસ ધ. લાલિયો
૧૯૩૫; રૂ. ૧-૮-૦	૧૯૩૫; રૂ. ૦-૩-૦

ચપ $\frac{૫૦૦}{૬૬}$ પટેલ, નાગરદાસ ઇ.
હેમલતા
૧૯૩૫; રૂ. ૦-૨-૦

ચપ $\frac{૫૦૬૧}{૭૮}$ પટેલ, રણછોડ નારણદાસ (પ્રકા.)
લાલ મોરચા
૧૯૩૫; રૂ. ૧-૮-૦

ચપ $\frac{૫૬૬૬}{૨૧}$ ખાજીગર,
કોને ખાતર ?
૧૯૩૪; રૂ. ૧-૦-૦

ચપ $\frac{૭૦૨}{૬૬}$ મહેતા, રજનીકાન્ત
સમાજની બીતરમાં
૧૯૩૪; રૂ. ૧-૦-૦

ચપ $\frac{૭૮૬૫}{૫૬}$ સુન્દરમ (લુહાર, ત્રિલુવનદાસ પી.)
પિયાસી (સં. ગ્ર. ૨૨)
૧૯૪૦; રૂ. ૨-૮-૦

પ $\frac{૮૦૬}{૬૩}$ વસાવડા, ઇન્દ્ર
શોભા (ગ્ર. ગ્ર. ૨૧)
૧૯૩૬; રૂ. ૨-૮-૦

પ $\frac{૮૫૩૪}{૩૬}$ વ્યાસ, છેલસંકર દ.
દાવાનળ
૧૯૩૫; રૂ. ૨-૮-૦

ચપ $\frac{૯૦૮}{૪૪}$ શાહ, રમણલાલ નાનાલાલ
દોઢ ગાલા
૧૯૩૫; રૂ. ૦-૮-૦

ચપ $\frac{૯૭૮૬}{૬૫}$ શ્રી સાહિત્ય મંદિર, સુરત (પ્રકા.)
બલી બાબી
૧૯૩૪; રૂ. ૦-૧-૦

ચપ $\frac{૯૭૮૬}{૬૫}$ શ્રી સાહિત્ય મંદિર, સુરત (પ્રકા.)
સામાજિક વાતો
૧૯૪૪; રૂ. ૦-૫-૦

ચપ $\frac{૮૬૫}{૧૬}$ શાહ, સુનીલાક્ષ વર્ધમાન
કર્મચોગી રાજેશ્વર
૧૯૩૫; રૂ. ૧-૧૨-૦

ચટ $\frac{૨૬૩૭૬}{૧૦}$ બેઠાણી, મનુભાઈ,
અદ્ભુત સુવાનો
૧૯૩૫; રૂ. ૧-૦-૦

ર $\frac{૨૬૮૨૪}{૬૭}$ ચૌહાણ, પુરુષોત્તમ
સૌરભ
૧૯૩૫; રૂ. ૦-૧૨-૦

ર $\frac{૪૦૮}{૧૧}$ દુરકાળ, જયેન્દ્રરાય ભગવાનલાલ
.. અમી
૧૯૩૫; રૂ. ૧-૮-૦

ર $\frac{૯૦૬૫૫}{૨૦}$ શાહ, પદ્માકાન્ત રણછોડલાલ
કેવલ
૧૯૩૫; રૂ. ૦-૨-૦

સ૧ $\frac{૭૨૨૬૪}{૬૬}$ વડીલ, અંબલાલ જ. (ભા. ઇ.)
હિંદુસ્તાનનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ
૧૯૩૩; રૂ. ૧-૪-૦

સ૨ $\frac{૮૭૬૧}{૫૮.૧}$ શાહ, ત્રિભોવનદાસ લહેરચંદ
પ્રાચીન ભારત ભા. ૧ ભા. ૧
૧૯૩૫; રૂ. ૫-૦-૦

ઝ૨ $\frac{૨૭૭૧}{૬૨૦}$ જયન્તવિજયજી, મુનિશ્રી
આલ્મજીવાડા
૧૯૩૫; રૂ. ૦-૪-૦

જ૨ $\frac{૭૬૩૮}{૪૬૧૮૬}$ પટેલ, ગોપાલદાસ જીવાભાઈ (સં. ગ્રા.)
શ્રીમદ્દની જીવનયાત્રા (રાજચંદ્ર)
૧૯૩૫; રૂ. ૦-૮-૦

જ૨ $\frac{૭૭૦}{૬૧૪}$ ભટ્ટ, વૃત્તિસંદ્રપ્રસાદ કાળીદાસ
રાવણ
૧૯૩૫; રૂ. ૦-૭-૦

આવતા માસની કાર્યદિશા

૧ જેમનાં અંદાજે મંજૂર થયાં છે તેમણે લોકમદદ વેળાસર પુ. સ. સ. મંડળમાં જમા કરાવવી. તા. ૨૦ મી માર્ચ સુધી હવે જે ગામો મદદ મોકલશે તેમને એપ્રિલથી પત્રો શરૂ થશે.

૨ સરકાર પંચાયત મદદની પાવતીઓ જેમણે ન મોકલી હોય તે તાકીદે મોકલે.

૩ ત્રિમાહી નિવેદનો હજી આજસુધી રૂઢી જાય છે. વાચક રજીસ્ટર અને આપ-લે નોંધવહીમાં પણ ત્રિમાહી અને વાર્ષિક તારીખ કઢાતી નથી તે કાઢી હકીકત ચોક્કસાપથી મોકલવી.

વડોદરા,
તા. ૮-૨-૪૧

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૧૬ સને '૪૦-૪૧

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે બહામણ કરવામાં આવેલાં માસિકો

ક્રમાંક	નામ	પ્રકાર	વાર્ષિક લવાજમ	ઠેકાણું
૧	જીવનવિકાસ	ગુજરાતી માસિક	૨-૮-૦	ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ, સંપાદક, જીવનવિકાસ વિદ્યાલય, ૩ જે માળે, પોદાર હાઉસ, સેન્ટરલ રોડ. મુંબઈ ૪.
૨	Pushpa	English	૨-૧-૦	Editor, Pushpa, "Gulistan" 12th Road, Khar, Bombay.
૩	હિન્દી સ્વસંવેદ	હિન્દી માસિક	૨-૮-૦	વ્યવસ્થાપક, સ્વસંવેદ કાર્યાલય કબીર પ્રેસ, શિયાળાગ, વડોદરા.
૪	ગુજરાતી સ્વસંવેદ	ગુજરાતી માસિક	૨-૩-૦	

વડોદરા,
તા. ૪-૨-૪૧

પુ. ત્રિ. શાહ

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

આમાચિંક દોહન

સુપ્રસિદ્ધ ફ્રેન્ચ લેખક કુમા

તેણે “ શ્રી મરકેટીઆસ ” નેવી જગવિખ્યાત નવલકથા લખી, જેણે ૧૨૦૦ પુસ્તકો જેટલો સાહિત્યમાં ફરજો આપ્યો, ગરીબોમાં જન્મી, લાખો ડૉલરની કમાણી કરી અને ગરીબોમાં ગાયબ થયા તે જગવિખ્યાત લેખકની આ કથા છે. આપણા કેટલાક શ્રેષ્ઠ નવલકથાકારો માટે કહેવાય છે કે, એ નવલકથાઓ રચાયા પાછળ આ વિખ્યાત ફ્રેન્ચ લેખક કુમાની છાયા છે.

વિચિત્ર તો લાગશે, પરંતુ એ મારા તમારા ને સાના રથૂલદેહ જેટલી જ અને જેવી જ નક્કર હકીકત છે કે એલેક્ઝાન્ડર કુમા પોતે પાંચસો બાળકોનો પિતા હોવાનું ગૌરવ લેતો, એવી બહારા હાંકતાં તે નિરવધિ હર્ષ અનુભવતો.

સો સો વર્ષથી કલમના બાદુથી સૌને હેરાત પમાડનાર એ ફ્રેન્ચ લેખક જન્મ્યો હતો બેહાલ માતૃપિતાને ત્યાં ને એની છેલ્લી પળો પણ એટલી જ કર્ણ કંગાલિયતમાં ગઈ.

કુમાનો માતૃપ્રેમ

કુમાનું એક નાટક પેરીસમાં પહેલવહેલું બજવાનું હતું. એ વખતે હાજર રહેવા કુમા તરફપાવડ થઈ રહ્યો હતો, પરંતુ તેના ખર્ચાને કૉલર નહોતું. કુમાની મૂંઝવણનો પાર નહોતો કારણ કે એ નાટકનો ખુદ આલેખનાર જ કૉલરવિહીન નિરાધાર દશામાં કેવી રીતે હાજર રહે ? છેવટે તેને એક ઉપાય સૂઝ્યો. તેણે જાગા પૂંદામાંથી કૉલર બનાવી કાઢ્યો અને એ કૉલર ચડાવીને તેણે તેના જીવનના એ મહદ્ પ્રસંગે હાજરી આપી.

નાટક બજવાનો એવો જ બીજો એક પ્રસંગ હતો. કુમાની માતા ત્યારે મરણશય્યામાં સૂતી હતી. કુમા નાટક બજવાનું જોયા વગર રહી શકે તેમ ન હતું, તેમ તેની માતા પ્રત્યેનો તેનો અતુલ પ્રેમ તેને એકલી મૂર્ખા જતાં અટકાવતો હતો. છેવટે કુમા રંગભૂમિ પર ગયો તો ખરો, પરંતુ નાટકના દર અંકે ઝડપભરે દોડતો દોડતો તે તેની માતાની સંભાળ લેવા તેની ખોલીએ આવતો ને પાછો એ જ ઝડપથી દોડતો થીએટરે જતો.

એની રાક્ષસી ભૂખ

એ રાત્રિએ પેરીસ કુમાના નામના ગુંજારવ કરતું હતું, તેની ચશગાથા પેરીસના પ્રત્યેક આવાસોના વિષય બની હતી, અને પેરીસને ઘેરું બનાવનાર એ અકિંચન માનવી એ કથાને ને બિનિટો તેની અર્ધપ્રકાશિત ખોલીમાં શેતરંજ પર પડખાં ઘસતો પડ્યો હતો.
૧૪૪]

કુમાને તેના દાદાના વારસારૂપે વાદળા આંખો, બરછટ હોઠ, પહોળું ને ચપટું નાક અને વાંકડીઆ વાળ મળ્યાં હતાં. તેની દાદી હબ્સી ગુલામ હતી અને વેસ્ટ ઇન્ડિયામાં શેરડીનાં ખેતરોમાં મજૂરી કરી પેટ ભરતી.

કુમાના ખોરાકનું પ્રમાણ પણ શરીર જેટલું જ વિચિત્ર હતું. તેની રાક્ષસી બૂખ ખુદ ખીરમાર્કને ય શરમાવે તેવી જમરી હતી. મરચાં તેને અતિશય પ્રિય હતાં. મરચાં જોઇને તો તે ગાંડાતૂર બની જતો. કુમા માદક પદાર્થોથી દૂર રહ્યો હતો. કોંઈ કે દારૂને તે કદી અડક્યો જ નહોતો. ખીડીથી પણ જીવનપર્યંત તે દૂર રહ્યો હતો.

કુમાની ખાસિયતો

કુમાની બૂખ અસામાન્ય હતી, પરંતુ તેણે તેની ભેખનપ્રવૃત્તિમાં કદી અંતરાય નથી નાખ્યો. ઘણી જે વખત લખતી વેળા તેને જમવાનું સુઢાં યાદ ન આવતું. લખવામાં તો તે એટલો મશગુલ રહેતો કે કોષ આંગતુકને સત્કારવા માટે તેણે લંબાવેલો હાથ એમ ને એમજ રહેતો ને ખીજ હાથે તેનું ભેખનકાર્ય વણથંબુ ચાલુ જ રહેતું.

ભેખન અંગે તેનામાં કેટલી જે ખાસિયતો હતી. જુદી જુદી જાતનાં લખાણો માટે તેને જુદા જુદા રંગનાં કલમકાગળ જોઈતાં; નવલકથાઓ લખતી વેળા વાદળા કાગળ અને તે માટેની ખાસ કલમ હોય તો જ તેનું ભેખનકાર્ય આગળ ચાલતું. કવિતા લખવામાં તેને પીળા રંગનો કાગળ અને ખીજ જ જાતની કલમ જોઈતી અને સામયિકો માટે લખતાં તે ગુલાખી કાગળ જ વાપરતો. વાદળા શાહી તરફ તેને અતિશય ધ્રુણા હતી.

વળી લખતી વખતે તેને જુદી જુદી રીતે બેસવાની ટેવ હતી. નાટક લખતાં તે કદી ટેબલનો ઉપયોગ ન કરતો, અને તેમ કરતો તો તેની કલમ જ ન ચાલતી. ત્યારે તેને તંકિયો ટેકવીને પલંગમાં પડ્યા રહે જ લખવાનું ફાવતું.

શ્રી મરકેટીઅર્સ'એ કુમાને નવજંત કીર્તિ અપાવી. કેટલાક તેને જગતની સર્વોત્તમ સાહસકથા કહે છે. અનેક ભાષામાં તેનો અનુવાદ થયો છે. તેણે 'બેસ્ટ સેલર 'નું સ્થાન મેળવ્યું છે. 'શ્રી મરકેટીઅર્સ' પછી અનેક નવલકથાઓ લખાઈને ક્યાંય લુપ્ત થઈ ગઈ; પરંતુ 'શ્રી મરકેટીઅર્સ' હજી જે એ જ કીર્તિ પામી રહેતો છે. કુમા તેનાં પુસ્તકો કદી ન વાંચતો, પરંતુ જીવનની છેલ્લી પળો પહેલાં થોડી જ વારે તે તેને અંગ્રેજ કીર્તિ અપાવનાર એ અપ્રતિમ નવલ વાંચી રહ્યો હતો.

એણે ૧૨૦૦ પુસ્તકો લખ્યાં.

કુમા વિરમયકારી ઝડપથી લખતો. એક સાથે પાંચ પાંચ નવલકથાઓ તે જુદાં જુદાં સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ કરાવતો. આ ઝડપથી તેણે બારસો પુસ્તકો લખ્યાં છે. કુમાની લખવાની ઝડપનો સાચો ખ્યાલ તો એ હકીકતથી આવે તેમ છે કે જહોન ગાદસવર્ધી. બર્નોડ શા, ચેમ્પર્ટ લુઇ સ્ટીવન્સન, એચ. જી. વેલ્સ, ફ્યાર્ડ ક્રીષ્નાંગ, મેરી રોગર્ટ રાઇનહાર્ટ અને એમ એ-એ વિશ્વવિખ્યાત લેખકોનાં તમામ પુસ્તકોની સંખ્યા કુમાનાં કુલ પુસ્તકોની સંખ્યાથી પૂરી અર્ધો પણ નથી થતી.

કુમાના સમયમાં પુસ્તકોનો પૂરો પુસ્તકાર મેળવવાનું અતિશય દુર્લભ હતું, અને છતાંય કુમાને તેમાં પચાસ લાખ ડોલર જેટલી જંગી રકમ મળી હતી, તેના કોષ સમકા-

હીન લેખકને એટલી રકમ તો નથી મળી અને લેખકોની સમગ્ર તવારીખનાં પાનાં ઉકેલનાંય એ આંકડે પહોંચનાર લેખકોની સંખ્યા આંગળીના વેટે ગણી શકાય તેટલી અદ્ય હોવાનું નજરે ચડે છે.

કુમા તેનાં પાત્રો સાથે અદિતીય તાદાત્મ્ય સાધતો. તેને મન એ પાત્રો કોઇ કલ્પના મૂર્તિઓ જ નહોતી, પરંતુ ધરતી પરનાં જીવંત પ્રાણીઓ હતાં. કેટલીક વખત તો તે પોતાં તેમાં એટલેા હીત બની જતો કે તે પાત્રો જાણે તેની સાથે બેસીને વાતો કરતાં હોય તો કુમા હસતો, વાતો કરતો કે હક્ક મેરકરી કરતો.

કુમાના શરીર-વૈચિત્ર્ય છતાં ય ગમે તેમ પણ બીઓ તેના માટે મરી શીટની આં કુમા કહેતો કે “ મારે કદી ય લગ્ન તો નથી જ કરવાં ! ” પરંતુ કુમાની એક પ્રેયસીએ તેની એ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરાવ્યો.

રમણી આગળ હાર્યો.

કુમા ગળાદૂળ દેવામાં ફસાઇ ગયો હતો. તેની એક પ્રેયસીના વાલીએ કુમાના જે દેવાનો હવાલો પોતાના ખાતામાં નાખી દીધો, અને પછી તેનો લાભ ઉઠાવી કુમાની ચમકાવે. પ્રેયસીએ કુમા પાસે લગ્નગાંધી જોડાવાની માગણી કરી. કુમા આનાકાની કરવા લાગ્યો એટલે કુમા સમક્ષ ‘ જ્ઞાનિવાસ કે રમણી ’ એ બેમાંથી ગમે તેની પસંદગી કરવાની વાત આવી પડી, અને નક્કર કે કુમાએ રમણી પસંદ કરી.

કુમા અતિ વિલાસી પણ હતો. તેની વિલાસપ્રિયતા તેની જરાવરથામાં પણ મર્યાદા ત્યાગી અછ હતી વિલાસ અને વિલાસી મિત્રોને મોકળો માર્ગ આપનાર પેરીસમાં ય કુમાર્ન વિલાસિતાએ તરખાટ મચાવ્યો હતો. ખુદ કુમાનો પુત્ર પણ પિતાની અમર્યાદ રીતિનીતિથી ત્રાસીને બાપને ત્યાગીને નાસી ગયો હતો.

પાછલા દિવસોમાં

પુસ્તકલેખનમાં પુષ્કળ પૈસા મેળવતાં છતાં કુમાને જીવનનાં પાછલાં વર્ષોમાં કંગાલિયતે ઘેરી લીધી. તેને કોઇ આશયેશ ન રહી. સૌ તેનાં પ્રત્યે ધિક્કારની છોળો ઉઠાડવા લાગ્યાં. તેને તેનું સર્વસ્વપણું વેચવું પડ્યું. તેથી કાંઇ તેની યાતનાનો અંત ન આવ્યો. એક વખત તો ધરતું ભાડુ ભરવા તેને પોતાનો ઓવરકોટ પણ વેચવો પડ્યો અને ગાંધીનું નામું ચૂકવવાના પૈસા તેના પુત્રે ન આપ્યા હોત તો એ પ્રસિદ્ધ ફ્રેન્ચ લેખક જીવનનાં છેલ્લા દિવસોમાં જોકમાં હોત અને કદાચ જીવનનાં છેલ્લા શ્વાસ પણ તેણે કારાગૃહમાં જ ખેંચ્યો હોત !

[તા. ૩૦-૧૨-૪૦ ના “ નવસૌરાષ્ટ્ર ” માંથી]

સંસ્કાર દેલાવવાનું સખળ સાધન

પુસ્તકાલયો એ માત્ર પુસ્તકોના સંગ્રહસ્થાનો નથી. ધુળવાળી અમરાહઓ ઉપર ધુળીયા પુસ્તકો પડ્યાં હોય તેથી પુસ્તકાલય નથી બનતું, સંસ્કાર ને જાગૃતિના દેલાવાનું સૌથી સખળ અને લોકશાંસનમય સાધન પુસ્તકાલય બની શકે છે.

— સર મોરીસ વ્વાય :

વિખ્યાત વિચારક વેલ્સની વિચારસરણિ

માણુસના મૂળભૂત અધિકારો વિષે ઇંગ્લંડના સમર્થ વિચારક મિ. એચ. ઇ. વેલ્સે ત્યાંના ' ટાઈમ્સ ' પત્ર જેડે, પત્રવ્યવહાર-ચલાવી, પાછળથી એ મૂળ ખરીતામાં ઘટતા ફેરફારો કરી ' The Rights of Man ' નામનું પુસ્તક બહાર પાડ્યું છે; તેમાં માનવના અધિકારોનો જે ખરીતો આપ્યો છે તે અહીં ઉતારીએ છીએ.

ખોરાક : માણુસ પોતાના ભૌતિક વિકાસ માટે જરૂર પૂરતું મેળવી શકે અને પોતાની જિંદગી અને સમાજ પ્રત્યેની જવાબદારી સંપૂર્ણ સ્વસ્થપણે અદા કરી શકે એ રીતનો ખોરાક તેણે ખાવો જોઈએ.

તંદુરસ્તી : એક એક માણુસને પોતાના જન્મથી તે મરણ પર્થત સંપૂર્ણ વૈદ્યકીય સર્જિત્વ સિદ્ધિઓનો લાભ મેળવી તંદુરસ્ત અને રોગપ્રતિકારક જીવન જીવવાનું મળવું જોઈએ.

એક એક માણુસને સાધનસંપૂર્ણ ઘરમાં પોતાની પ્રવૃત્તિને અતુલ્લ મર્યાદા વચ્ચે રહેવાનું મળવું જોઈએ.

કેળવણી : દરેક માણુસને સંપૂર્ણ કેળવણી અને વિકાસની સમાન તક મળવી જોઈએ, અને એ કેળવણી કોઈ પણ પક્ષ કે ધર્મ પર રહેવી જોઈએ.

સ્વતંત્રતા : બીજાઓની સ્વતંત્રતા ન જોખમાય એટલી હદે દરેક માણુસ સ્વતંત્ર રહેવો જોઈએ. વિચાર, વાણી, સંમેલન સઘળાંની એને સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ અને પાસપોર્ટના અંકુશ વિના દુનિયામાં ગમે ત્યાં ફરી શકવાની તેને છૂટ હોવી જોઈએ.

એ ચાહે ત્યાં રહી કે કામ કરી શકે; બીજા કોઈના પ્રવેશ કે આક્રમણથી એનો નિવાસ સહીસલામત રહેવો જોઈએ અને તેમાં ચાહે તેણે સાહિત્ય વસાવવાની એને સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ. ખાનગી ઉપયોગ માટે જાહેર થયા સિવાયની ચાહે તે જગ્યા પર, તે, હરીફરી શકે.

કોઈ પણ માણુસને એટલા પ્રમાણની કે એવા પ્રકારની મૂડીનો સંચય કરવા ન દેવો જોઈએ કે જે વડે તે બીજાઓનું શોષણ કરી શકે.

સામાન્ય હિત માટે મુકાબેલાં નિયંત્રણો સિવાયની સઘળી વસ્તુઓનો સર્વ કોઈ સ્વતંત્ર રીતે વેપાર કરી શકે.

કોઈ પણ માણુસને દુનિયાના કોઈ પણ ભાગમાં એની જાહેરમાં તપાસ ચાલ્યા સિવાય જેલમાં ન મોકલવો જોઈએ અને એ તપાસ દરમિયાન એની સઘળી કાવત્રી સલાહ તથા આગળની અપીલની સ્પષ્ટ સમજણ વિનામૂલ્ય મળવી જોઈએ.

કોઈ પણ માણુસ જાનસૂચી કે દેશનિકાલીનો ભોગ ન બનવો જોઈએ. કોઈ યુનાસર એને જેલમાં મોકલવાનું થાય તો એના આરોગ્યને સહેજ પણ નુકસાન ન પહોંચે એવી સગવડો એને મળવી જોઈએ. અને યુનાખોરીને એક રોગ જ સમજ એ મુજબ એનું નિદાન થવું જોઈએ.

દરેક માણુસને સત્યપ્રાપ્તિનો સરખો હક્ક રહેવો જોઈએ.

દરેક માણસે એની શારીરિક અને માનસિક શક્તિના પ્રમાણમાં સમાજને સીધી કે આડકતરી રીતે ઉપયોગી નીવડે એવું કંઈ ને કંઈ કામ કરતા રહેવું જોઈએ.

સમાન વહેંચણીના ધોરણસર આવશ્યક એવું છતાં નગમતું કે નજાજતું કોઈ કામ કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી મુકરર થએલા ઓછામાં ઓછા કલાકોથી ઉપરાંત ન લેવાવું જોઈએ.

પોતાના હિતવું કામ મેળવવાનો દાવો કોઈ પણ વ્યક્તિ જાહેરમાં મૂકી શકે. કોઈ પણ હોદ્દો કે જાહેર રચના વ્યક્તિની અંગત લાયકાત પર જ નિર્ભર હોવાં જોઈએ.

કોઈ પણ વ્યક્તિ કે સંસ્થા ચિંતન કે સંશોધનને યા કુદરતી પ્રતિભાને આધારે બીજાઓને ઉપયોગી નીવડે એવી કંઈ સિદ્ધિ કે પ્રાપ્તિ કરી શકે તો તેણે એ સિદ્ધિ કે પ્રાપ્તિ જાહેરમાં મૂકવી, જેનું પૂરું વળતર તેને મળી રહેશે.

દરેક માણસે પોતાની ફરજિયાત નાગરિક ફરજો જાળવતા રહેવી અને મરજિયાત પણુ સામાન્ય હિત માટે મથતા રહેવું.

માનવના અધિકારો અને ફરજોની આ ઉદ્ધોષણ જાળવતે રહેવા છે અને સર્વોપરિ સરકારની પહેલી ફરજ સર્વ શ્રેયોને સર્વત્ર એના સંરક્ષણની બાંહેધરી આપવાની છે.

(તા. ૩૦-૧૨-૪૦ ના " નવસૌરાષ્ટ્ર " માંથી)

સામુદાયિક અક્ષરજ્ઞાનની ત્રિવાર્ષિક યોજના

(યુક્ત પ્રાંત માટે યોજાયેલી)

રાષ્ટ્રની રાજકીય, સામાજિક અને આર્થિક પ્રગતિ માટે વિશ્વવ્યાપી સામુદાયિક અક્ષરજ્ઞાન ખામ અગત્યનું છે. લોકશાસનવાદી સરકારની રચના માટે એ મજબૂત પાયા સંભાળ છે. લોકશાસનનો વિકાસ નિરક્ષરતાથી થઈ શકતો નથી. પ્રાંતિક સ્વતંત્રતાના અમલ પંચીથી એ એક અગત્યનો પ્રશ્ન બની રહ્યો છે.

અમુક વિસ્તારમાં ટુંકામાં ટુંકા સમયમાં અને ઓછામાં ઓછા ખર્ચે સરકારની મદદ સિવાય પણુ સામુદાયિક અક્ષરજ્ઞાન શક્ય છે. એ દર્શાવવાનો આ અખતરાનો હેતુ છે. જો આ અખતરો સફળ થાય તો યુક્ત પ્રાંતના શહેરી વિસ્તારને પાંચ વર્ષમાં સંપૂર્ણ રીતે અક્ષરજ્ઞાન આપવાનું શક્ય બની જાય. અદ્દહાવાદ શહેરને આ અખતરો માટે પસંદ કરવામાં આવ્યું છે.

વિવિધ વર્ગો

૧૯૪૧ ની વસ્તીગણતરી પ્રમાણે અદ્દહાવાદ શહેરની વસ્તી ૧૮૩૯૧૪ ની હતી, જેમાંથી ૪૬૭૩૬ શિક્ષિત હતા. ૨૪૦૦૨ બાળકો પાંચ વર્ષની અંદરનાં હોવાથી શિક્ષણને યોગ્ય ન હતાં અને ૧૧૨૧૭૮ માણસો અશિક્ષિતની ગણતરીમાં હતાં, જેમને અક્ષરજ્ઞાન આપી શકાયું હોત. એટલે લગભગ ૧૧૩૦૦૦ માણસોને અક્ષરજ્ઞાનનો લાભ આપવાની વ્યવસ્થા કરવાની હતી. યાળીસ વર્ષની વય ઉપરના માણસોની સંખ્યા વીસ હજારની છે, જેમને જુદાં જુદાં કારણોને લીધે સામાન્ય રીતે અક્ષરજ્ઞાન આપી શકાય તેમ ન હવું.

તેમને માત્ર તેમની સહી કરતાં શીખવી શકાય તેમ છે છતાં તેમાંના જેઓને વધુ શિક્ષણ લેવાની ઇચ્છા હોય તેમને આલીસ વર્ષની વય નીચેનાઓ સાથે વર્ગોમાં હાજરી આપવાની છૂટ આપવામાં આવશે. ત્રણ વર્ષ જેટલાં હુકા સમયમાં સોએ સો ટકા અક્ષરજ્ઞાન માટે આવા માણસોને ગણતરી બહાર રાખવા પડે એમ છે.

છ અને તેર વર્ષની વય વચ્ચેના આશરે ચોવીસ હજાર જેટલાં બાળકો નિરક્ષર તરીકે ગણાવવામાં આવ્યાં હતાં, જેને માટે નાની વય કે શાળામાં નાનકવાનાં કારણો દર્શાવવામાં આવ્યાં હતાં. છેલ્લાં દસ વર્ષમાં આ સંખ્યામાંનો મોટો ભાગ શાળામાં હાજરી આપી રહ્યો છે. સૌથી પહેલાં તેઓ થી તેર વર્ષની વયનાં બાળકોને લલચાવવા માટે શાળાઓમાં જાઓ ની હિલચાલ ઉપાડી લેવામાં આવશે. તેમનો અત્યારની શાળાઓમાં સમાવેશ કરવામાં આવશે. જે એ શાળાઓ સંખ્યામાં ઓછી પડશે તો મ્યુનિસિપાલિટીની મદદથી ચાલતી શાળાઓ કાંઈ વ્યવસ્થા કરવાનો ઇન્કાર કરશે તો સાતથી આઠ વર્ષની વય ઉપરનાં બાળકો માટે ચારથી છ માસનો અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરવામાં આવશે.

ચાર ભાગો

આ નિરક્ષરોને અક્ષરજ્ઞાન તરફ પ્રેરવા માટે જુદા જુદા ચાર ભાગો અખત્યાર કરવા પડશે. (૧) તેમના મહેસૂલોમાં આ પ્રશ્ન હાથ ધરવામાં આવશે. દરેક મહેસૂલોમાં અક્ષરજ્ઞાન માટે કેન્દ્રો સ્થાપવામાં આવશે. નિરક્ષરોની ગણતરી કરવામાં આવશે અને તેમને આ કેન્દ્રોમાં જોડાવી માટે સમજાવવામાં આવશે.

(૨) માલિકોને, તેમના નોકરોને તેમના અર્થે શિક્ષણ આપવા માટે કહેવામાં આવશે. નોકરણવચ્ચે તેઓ આમ નહિ કરી શકે તો, અક્ષરજ્ઞાન સમિતિને સઘળી જાતની સમજાવક આપવા માટે તેમને વિનંતિ કરવામાં આવશે.

(૩) જાતિપ્રચારો અને કોમી સંસ્થાઓ દ્વારા આ પ્રશ્ન હાથ ધરવામાં આવશે. તેમની કોમના દરેક સ્ત્રી અને પુરુષોને અક્ષરજ્ઞાન આપવા માટે આ સંસ્થાઓને સમજાવવામાં આવશે.

(૪) દરેક કામદારો અક્ષરજ્ઞાનનો લાભ લે તે માટે કામદાર મંડળોને આગ્રહ કરવામાં આવશે.

માત્ર પ્રાથમિક શિક્ષણ

અક્ષરજ્ઞાનને ચાર ભાગમાં વહેંચી નાખવામાં આવશે. આળીસ વર્ષની વય ઉપરના નિરક્ષરો જેઓ પોતાના નામની સહી કરતાં શીખ્યા હશે તેમને પ્રથમ વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે. જેઓ હિંદી અને ઉર્દુ બાળપણથી પૂરો કરી શક્યા હશે તેમને બીજા વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે. જે માણસો હિંદી અથવા ઉર્દુમાં રામાયણ અથવા વર્તમાનપત્રો વાંચી શકશે તેમને ત્રીજા વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે, જેઓ હિંદી અને ઉર્દુ પ્રાથમિક શિક્ષણ કરતાં વધુ જ્ઞાન ધરાવતા હશે તેમને ચોથા વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે. હાલમાં તો વધારે પડતા શિક્ષણ માટે કાંઈ પ્રયત્ન કરવામાં નહિ આવે; પરંતુ જે જરૂર પડતું હોય એક જ થશે અને કોઈ સંજ્ઞાન આ કાર્ય ઉપાડી લેવા તૈયાર થશે તો આ પ્રશ્ન પણ ઉપાડી લેવામાં આવશે. હિંદી અને ઉર્દુ દ્વારા કામચલાઉ અક્ષરજ્ઞાન મેળવવા માટે સામાન્ય રીતે બે થી ત્રણ મહિના લાગશે.

સ્ત્રીઓની સમસ્યા

સ્ત્રીઓના અક્ષરજ્ઞાન માટે જુદી જુદી પદ્ધતિ અપેક્ષા કરવાની જરૂર પડશે. શિક્ષિત પુરુષો અને ખાસ કરી વિદ્યાર્થીઓને તેમના કુટુંબમાંની પુખ્ત વયની સ્ત્રીઓને અક્ષરજ્ઞાન આપવા માટે સંમતિપ્રાપ્તિમાં આવશે. શહેરનાં અર્ધ જીવનમાં મકાનોને આ પ્રયાસ માટે શાળાઓના સ્વરૂપમાં ફેરવી નાખવામાં આવશે; જે નિરક્ષરોને અક્ષરજ્ઞાન આપવામાં આવ્યું હશે તેમને તેમનાં ઘરની સ્ત્રીઓને પ્રાર્થનિક જ્ઞાન આપવા માટે સમજાવવામાં આવશે. જ્યાં આ યોજનાનો સફળતાથી અમલ નહિ થઈ શકે એમ હોય ત્યાં શિક્ષિકાઓ, ચોદ વર્ષ નીચેનાં ઉત્સાહી છોકરાઓ અને ૫૫ વર્ષ ઉપરનાં પુરુષોને આ કામ સોંપવામાં આવશે. એમ માનવામાં આવે છે કે, જ્યારે એક કુટુંબના સઘળા પુખ્ત વયના પુરુષો, અક્ષરજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે અને તેમનાં બાળકો પણ જ્ઞાન મેળવતાં થશે ત્યારે અક્ષરજ્ઞાનનું એક જાતનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન થશે અને સ્ત્રીઓ તેમની જાતે જ એ બાબતમાં રસ લેતી થઈ જશે, જે તેઓ આ રીતે બહુ ધન્યતા વાંચતાં શીખશે તો પછી અમુક સમયમાં તેઓ વધારે પ્રમાણમાં જ્ઞાન મેળવી શકશે.

ખર્ચનો હિસાબ

જ્યારે શહેરમાં દરેક કુટુંબ અક્ષરજ્ઞાન ધરાવતું થશે ત્યારે લગભગ દરેક અઠવાડિયે છાપેલી પુસ્તિકાઓ દરેક ઘેર પહોંચાડવામાં આવશે. આ ઉપરાંત દીવાલ પરની જાહેરાતો, મોટાં દીવાલપત્રો, સિનેમા તથા નામનાં પોસ્ટર્સ વગેરે દરરોજના વાચન માટે તો ઉપયોગી થઈ પડશે જ. આ ઉપરાંત વાંચવા યોગ્ય જ્ઞાન મળ્યા પછી દરેકને રાખાયું અને કુરાનની નકલ આપવામાં આવશે. આ બંને પુસ્તકો ધાર્મિક હોવાથી દરેક પુરુષ અગર સ્ત્રી ઓછામાં ઓછું, મહિનામાં એક વખત તો તેને વાંચશે જ. આમ હોવાથી સુલભ જવાનો સંભવ નથી.

એક અમંજી માણસને અક્ષરજ્ઞાન આપવાનો ખર્ચ સરાસરી એક રૂપિયો થશે. પચીસ હજાર માણસોને અક્ષરજ્ઞાન આપવા માટે પચીસ હજારની રકમની જરૂર પડશે. આટલા અમાણસો સ્ત્રીઓને અક્ષરજ્ઞાન આપવા માટે વધુ રકમની જરૂર ઉભી થાય એટલે આ રીતે આખા શહેરના અક્ષરજ્ઞાન માટે પચાસ હજારની જરૂર પડશે.

આ કાર્ય માટે પ્રત્યેક માણસ દીઠ બે આનાં પૂરતા થઈ પડશે. એક પૈસાની કિંમતની પ્રાથમિક તૈયાર કરવામાં આવી છે. પુસ્તકોની કિંમત એક આનાં થશે. દીનની રહેતના બે પૈસા અને પેનના બે પૈસા. આ પ્રમાણે ખર્ચનો હિસાબ પૂરો થશે.

કાર્યપદ્ધતિ

આખા શહેરને એક હજાર કે દોઢ હજાર માણસોના વિસ્તારમાં વહેંચી નાખવામાં આવશે. શરૂઆતમાં મહોલ્લાઓમાં વસતાં બાઈબહેનોની એક સભા બોલાવવામાં આવશે અને શંકય હશે તો તેમાં કીર્તીનો કાર્યક્રમ રાખવામાં આવશે. આ સભામાં શિક્ષણના ક્ષાલ સમજાવવામાં આવશે. આ મહોલ્લામાંના અમંજી માણસોની ગણતરી કરવામાં આવશે. ત્યાર પછી સહી કરતાં શીખવવાની હીલચાલ ઉપાડી લેવામાં આવશે, જેમાં ચાલોસ વર્ષ ઉપરની વયનાં માણસોને લેવામાં આવશે. તે પછી અમંજીને અક્ષરજ્ઞાન આપવા એક અગર બે શિક્ષકોની ગોઠવણ થશે. આ સઘળા કામકાજ પર એક વડો અમલદાર દેખરેખ રાખશે. દરેક પંખવાડીએ સુખાકારી તેમ જ બીજા વિષયો પર વ્યાખ્યાનોની પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે.

પુસ્તકાલય

સંપાદન : વચીત્ર : અવસ્થાપક :

દેશમાં વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦૦ માતાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી વાઘજીભાઈ નારણભાઈ અમીન
પરદેશમાં રૂ. ૫-૦-૦૦ અનુભાવ મગાસરજી વા. રૂ. ૦.૦૫
છેતક નકલ રૂ. ૦-૬-૦૦ મંત્રી, પે. સ. સ. મં. સિ.
શાવપુરા.....વરોહરા.

અનુક્રમણિકા

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠાંક
મહાલ પુ. પરિષદના ઇરાવેનો અમલ...	—ત્રીશ્યાનેથી	૧૫૧
પુસ્તકો લખવા માટે ...	શ્રી. છોટાલાલ મા. કામદાર	૧૫૩
ગામડાના અંધપાલને- (કાવ્ય)	શ્રી. બાણુલાલ હિરાલાલ શ્રોફ	૧૫૪
એ સુદિન (કાવ્ય) ...	શ્રી. હિંમતલાલ સુ. શાહ	૧૫૫
સાહિત્યસંદર્ભનું અવનવું ...	શ્રી. છોટાલાલ મા. કામદાર	૧૫૬
કેટલાક ઉપયોગી સૂચનો ...	શ્રી. રણછોડભાઈ પટેલ	૧૫૯
કોટાકીની પળે પુસ્તકોલયની સેવા ...	શ્રી. ઉમેદવાઈ મો. પટેલ	૧૬૦
સાહસિકંત્રી સૃષ્ટિ સરખી વાચનસૃષ્ટિ ...	શ્રી. રતિભાઈ ઉઠાલાઈ પટેલ	૧૬૩
પર્વણદિનના અહેવાલ	૧૬૫
ગારી ફેરણીમાંથી ...	શ્રી. હ. મો. પટેલ	૧૬૯
પુસ્તકોલયોની તપાસણી ...	શ્રી. ના. નં. ચોકસી	૧૭૩
પુસ્તકપરિચય ...	શ્રી. ના. ચં. દીવાનજી,	...
	શ્રી. સુ. પુ. શાહ, 'દ્રષ્ટા' ઇં. સો. પટેલ	૧૮૦
માસિકો મળ્યા તારીખ	૧૮૮
સામયિકોમાંથી શું વાંચશો ?	૧૮૯
નવીન કાલ	૧૯૩
પુસ્તકોલય નોંધ	૧૯૪
પત્રો ચક્ર ચપાની માહિતી : ચાદી નં. ૩	૧૯૬
પ્ર. સ. સ. મંડળની જાહેરાત નં. ૪/૧૯૪૦-૪૧	૧૯૬
વ. મ. પુ. મંડળની જાહેરાત નં. ૩/૪૦-૪૧	૧૯૭
પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી	૧૯૮
સામયિક દોહન		
કન્યાઓના મરખા	૧૯૯
"દાસ" કે "વીર" ? ...	શ્રી. વિનોબા ભાવે...	૨૦૦
મરીઆઈ વધારવાનો-ધંધો ...	—વિ. ...	૨૦૨
સાદિર કે સાર્થક ? ...	શ્રી. વિનોબા ભાવે...	૨૦૪
નજીવે સુધારો ...	શ્રી. હેમુલાઈ ...	૨૦૬
અખાતા મોર ઉપર જવાત	૨૦૮
લાળ્યા પછી	૨૧૦

હેતુ સમાચાર મળે છે કે, પેટલાદ મહાલ પુ. પરિષદ ગાંઠા મુકામે તા. ૨૩-૩-૪૧ ને રવિવારના રોજ બપોરના ત્રણ વાગે પેટલાદના ચેક શ્રી. નવીનચંદ્ર ચંદ્રલાલ પરીખના પ્રમુખપદ હેઠળ મળનાર છે.

આ માસિક વહેદામાં 'ધા હાલાખામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ'માં અખાલાલ વિ. દક્ષરે પુસ્તકોલય સ. સ. મંડળ લિ. ને માટે ખાખી પ્રમિદ કર્યું. તા. ૧૫-૩-૪૧

પુસ્તક ૧૬ મું

માર્ચ-૧૯૪૧

અંક ૩ નો

મહાલ પુ. પરિષદોના ઠરાવોના અમલ —તંત્રીરધાનેથી

જે વર્ષમાં રાજ્ય કે પ્રાંત પુ. પરિષદ ન ભરાઈ હોય તેવાં વર્ષોમાં મહાલ પુ. પરિષદો ભરવાનું વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળનું ધોરણ છે. તદ્દનુસાર આ વર્ષે જુદા જુદા મહાલનાં કેટલાંક ગામોએ મહાલ પુ. પરિષદો ભરાઈ ગઈ અને હજી ભરાશે.

આ પરિષદો ભરવાનો મુખ્ય હેતુ આપણી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને સુવ્યવસ્થિત અને એકધારી સ્ફૂર્તિપૂર્વક કામ કરતી કરવાનો છે. કોઈ પણ પુસ્તકાલય આગસ કે પ્રસાદને વશ રહી પુસ્તકાલયના કાર્યને અવ્યવસ્થિત કે રક્તે ન રાખે, તેમ જ એ પ્રવૃત્તિમાં કયા કયા મુદ્દારાઓ કરવાના છે, પ્રગતિ માટે શું શું પગલાં લેવાનાં જોઈએ તેમજ ન્યાં ન્યાં ત્રુટિ નજર ચડે ત્યાં ત્યાંથી તેને દૂર કરવાને લગતી વિચારણાઓ અને ઠરાવો કરવાના હોય છે.

આવી મહાલ પુ. પરિષદો બોલાવવા પાછળ કેટલીક વાર ઊંઠે ઊંઠે કોઈ કોઈના અંગત સ્વર્થો જેવું પણ જણાઈ આવે છે: કોઈ અમલદારને કે કાર્યકર્તાને એ બહાને પોતાને ત્યાં નોતરવાના સાધન તરીકે આવી પરિષદોનો ઉપયોગ થાય તો તે પણ સંભવિત છે. બાહ્યે-અભ્યંત્રે આવાં અનિષ્ટોત્તો ભોગ આપણી પ્રવૃત્તિ ન બને તેટલું ધ્યાન ખેંચવા પૂરતો જ અત્ર આટલો ઉદ્દેશ કર્યો છે.

હવે આપણે આપણી મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદોમાં થતા ઠરાવો સંબંધે કંઈક વિચાર કરીએ.

આ પરિષદોમાં કેટલાક ઔપચારિક ઠરાવો થાય છે તે બાદ કરતાં આપણી પ્રવૃત્તિને સ્પર્શતા અને અતિ ઉપયોગી થઈ પડે તેવા ઠરાવો જોઈએ.

ગયા વર્ષથી સહકારી પદ્ધતિએ બનેટો બનાવવાની યોજના, ખાતાએ આપણને બતાવી છે. એ યોજના નજીક નજીકનાં ગામોવાળાં પુસ્તકાલયોએ અપનાવવાને લગતો ઠરાવ મુખ્યત્વે તમામ મહાલ પુ. પરિષદો પસાર કરે છે.

આ ઠરાવ સંબંધે અત્યાર અગાઉ અનેક વાર કહેવાઈ ગયું છે, વખતોવખત એ યોજના સમજાવાઈ છે અને ગયા વર્ષના અનુભવો આપણા અંતરમાં ભાઈઓ જણાવે તો તે કેટલે દરજ્જે ઉપયોગી નીવડી છે તેનો પણ ખ્યાલ મળી આવતાં જો

યોજનાને વધુ વેગવાન બનાવવાના પ્રયત્નો કરી શકાય. પરંતુ લગભગ દરેક પરિષદોમાં આ ઠરાવ આવતો હોવાથી સહજે અનુમાન થઈ શકે કે આ યોજના સારી સફળ નીવડી હોવી જોઈએ. એટલે એ યોજના જેમ બને તેમ વધુ વિસ્તૃત થાય તેવા પ્રયત્નો નજીક નજીકનાં ગામોવાળાં પુસ્તકાલયો અપનાવી લે એમ ખાસ પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે. તો જોછા ખર્ચે વધુ વાચન જનતાને આપી શકાશે, અને આજે આર્થિક મુશ્કેલીનાં જમાનામાં જરૂર આશીર્વાદરૂપ નીવડશે.

ખીજો અગત્યનો ઠરાવ શાળામાંથી બિડી ગયેલાં બાળકોમાં વાચનપ્રચાર વધારવાને લગતો આવે છે. આ પ્રશ્ન અતિ અગત્યનો છે. આ પ્રશ્નને આજે આપણે ઉપાડીએ છીએ તે જો અગાઉ-પુસ્તકાલયો સ્થપાયાં ત્યારથી-સક્રિયરૂપે ઉપાડયો હોત તો આજે રાજ્યમાં સ્થળે સ્થળે પ્રૌઢ શિક્ષણના વર્ગો કાઢી પ્રૌઢોને ભણાવવાનો વખત આવી લાગ્યો છે તે ભાગ્યે જ આવત. અને આપણી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું ધ્યેય જ તપાસીએ તો સહજે જણાઈ આવશે કે, ગ્રામજનતા ભણેલું ભૂલી ન જાય અને તેનું શાળામાં ભણેલું કાયમ રહી તેમાં ઉત્તરોત્તર વધારો કરવાનું પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું ધ્યેય છે. એટલે આ અગત્યના ઠરાવને આપણે જેટલું સક્રિય રૂપ આપીશું તેટલી તે આપણી પ્રવૃત્તિને વધુ દીપાવનાર નીવડશે. એટલે શાળા છોડી ગયેલાં અને કામધંધે લાગેલાં આપણાં ગ્રામ કુમારો, કિશોરો અને પ્રૌઢોને પણ વાચનરસ લગાડવા-તેમને વાચન પ્રત્યે આકર્ષવા જેમ બને તેમ વધુ પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે. અને તો જ આપણા પ્રૌઢ શિક્ષણનો પ્રશ્ન સરળતાથી ઉકેલાઈ જશે. પુસ્તકાલયના મંત્રી વા અંધ-પાલે આ પ્રવૃત્તિને વધુ વિકાસવાન બનાવવા માટે ગામના કુમારોકિશોરોને પોતા તરફ આકર્ષી જેમ બને તેમ ઘેર ઘેર વાચનપ્રચાર વિસ્તરે, વાંચવા પ્રેરતા ન હોય તેમને નવરાશના વખતે લેગા કરી સારાં સારાં પુસ્તકોનું વાચન સાંભળાવવાની યોજના થાય તો એ થાકીને ઘેર આવતાં માનવીઓ આવું સાંભળવાનો લાભ લેતાં લેતાં વાચન પ્રતિ પણ આકર્ષાશે. અને તો આપણી આ પ્રવૃત્તિની વિશેષ સાર્થકતા થશે.

આવે જ ખીજો એક ઠરાવ આવી પરિષદોમાં આપણાં જૂથ મંડળોને લગતો આવે છે. આપણે ત્યાં જ્યારે રાજ્ય પુઠ મંડળની સ્થાપના થઈ ત્યારે એ મહાન સાંકળના અંકોડારૂપ આપણે પ્રાંત મંડળો, મહાલ મંડળો અને જૂથ મંડળોની પણ એના એક અંગરૂપે સ્થાપના કરી છે નાજ્ય પુઠ મંડળરૂપી આખા શરીરનાં આ મંડળો જુદાં જુદાં અંગો છે. એમાંનું એક પણ અંગ નિષ્ક્રિય તો ન જ રહેવું જોઈએ, એક પણ અંગ જો નિષ્ક્રિય રહે તો શરીરને લકવો લાગુ પડી જાય અને પરિણામે તે કામ કરતું અંધ થઈ જાય. માટે રાજ્ય મંડળનાં અંગભૂત તમામ મંડળોએ સક્રિય કામ કરતાં થઈ જવું જોઈએ. અને એ બધામાં પણ જૂથ મંડળો એ તો અતિ અગત્યનું અને મહત્ત્વનું અંગ છે. ગ્રામ પુસ્તકાલયો ઠરેલી બાબતો માટે જૂથ મંડળો સાથે સંપર્ક સાધે, ખજેડો, ઠરાવો, પત્રવ્યવહાર વગેરે બધું જ જૂથ મંડળો સાથે હોય

અને જૂથ મંડળો મહાલ મંડળો સાથે સતત સંપર્કમાં રહે તો આપણી સાંકળ એવી મજબૂત અને ચક્રચક્રિત રહે, કે તેના જોનારને ઘણીબર આશ્ચર્ય જ ઉપજે. એટલે જે જૂથ મંડળો હજી પણ ઊંઘતાં હોય તેઓ જાગૃત થઈ જાય અને કામ કરવા લાગી જાય. અને પોતાને “ જાગતાં જૂથ મંડળો ”ની હરોલમાં મૂકી દે.

એવી જ બીજી મહત્વની બાબત પુસ્તકાલયનાં કાયમ ફંડોને લગતી છે. પુસ્તકાલયનું કાયમ ફંડ એ એની ભવિષ્યની જીવનદોરી છે. કટકે કટકે ભેગી કરેલી એ એની કમાણી છે. અને એની જો કંઈક પણ ગેરવ્યવસ્થા હોય તે તો હરગીજ પણ ન જ ચલાવી લેવાય. એટલે “ પુસ્તકાલય ” માસિકના ગયા જાન્યુઆરી અંકમાં કાયમ નિધિને લગતી જે વિગતો બહાર પડી છે તેને તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રી-અંત્યપાલો જોઈ જાય, કરેલે સ્થાને સુકાયેલી ન હોય તો તે પ્રમાણે મૂકવા તજવીજ કરે.

ખીજે પ્રશ્ન હમણાં હમણાં પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને લગતો છે, જે વિષેની વિગતવાર ચર્ચા આપણે આવતા અંકે કરીશું.

પુસ્તકો લખવા માટે—

ધૈર્ય ખરા ધંધાદારી સેખકોને દર વર્ષે અથવા દર બે વર્ષે “ એક બાળક ” હોવું જોઈએ. જેવી રીતે એક ખેડૂત પોતાની જમીનને અણખેડાયેલ રહેવા ન દઈ શકે, તેવી રીતે કલમ પર નિર્ભર રહેનાર સેખક પોતાના મગજને સંપૂર્ણ આરામ આપી ન શકે. જેનાં પુસ્તકો ખૂબ વેચાય છે તેવા એક સેખકને હું જાણું છું. તેની પત્ની તેને તેના અખ્યાસગ્રહમાં સવારની સાડાનવ વાગ્યે ધડેલી મૂકે છે અને બપોરે જમવા વખતે બોલાવવાનું કહે છે. ત્યાર પહેલાં બે હજાર શબ્દો લખી નાખવાનું તેને કહે છે અને પછી તાણું મારીને ચાલી જાય છે. આવા કેટલાક સેખકો ઑફિસના કક્ષામાં પ્રમાણે કામ કરે છે. કેટલાકો, ખરેખર ન પડે તે ખાતર ધરથી દૂર ઑફિસ રાખે છે. કેટલાક લ્યોર્ડ બ્નોર્ડ શોની માફક ધરથી છે. વાડીમાં બંધાયેલ આરામગ્રહ પસંદ કરે છે. અને તેથી મળતા આવનારાઓ માટે તેઓ ઘેર હોતા નથી. જી. કે. ચેસ્ટર્ટન પુસ્તકો તથા લખવાના પેડોને બીકન્સશીડમાં ટાપમેટોમાં ઢગશે કરેલા; એચ. જી. વેલ્સ ઇસેકસમાં ઇસ્ટન ગ્રીન ખાતે અગ્નિપ્રવાણ માણસોને જોઈને તેના પરંથી પોતાનાં અનુમાનો બાંધેલા; તે ગધરાતે ખૂબ લખતો અને ઘણી વખત પુષ્કળ ચા પીતો હતો. જ્યારે તેને કહેવામાં આવતું હતું કે ‘ આથી પાચન-શક્તિ પર અસર થશે ! ’ ત્યારે રમુજમાં જવાબ આપતો કે ‘ પાચનશક્તિ ખરાબ ચલા સિવાય કોઈ માણસ લખી શકતો જ નથી. જેમ ટેનિસન ફેરિંગફોર્ડ ખાતે કોઈને મળી શકતો નહિ, તેમ કિરિલ્ગ બવોશ ખાતે કોઈને મળતો નહિ. બોર્સ દિલ ખાતે રોજર્ટ ટિલ્ડસ દરજીની માફક ચર્ચણ હોવાથી મળી શકતો નહિ અને મેરશીડસ પણ પાસેના ઘરમાં એકાંતનો આનંદ લૂંટતો હતો. કોમ્પ્ટન ગ્રેકેન્ઝી પક્ષીઓની માફક બટકયા કરતો હતો. હજી તો આપણે સાંભળીએ કે તે કેમિગ્રાં છે ત્યાં તો તે જેપુમાં હોવાની ખબર પડે તે બાઈ સાહેબ નીકળે રજાટલેડના કોર્ટ ટાપુમાં ! !

છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

ગામડાના

ગ્રંથપાલને—

બાબુલાલ હીરાલાલ શ્રોફ

(૧)

એ ગ્રંથરસક ગ્રંથની મીઠી મઝા મન માણી લે,
એ ગ્રંથની ગ્રંથિ તણી રચના મનોહર જાણી લે;
એ ગ્રંથનાં પૃષ્ઠો મહિં જે તત્ત્વ સાચું છે બચું,
કોણ એને કેટલું નિજ જીવનમાં વાંચી વચું.

(૨)

એ ગ્રંથને યોથાં કહી અપમાન કેા કરશે નહિ,
એ ગ્રંથને અભરાઈ પર ધૂળી ખૂણે ધરશે નહિ;
એ ગ્રંથના આત્મા મહિં નિર્વાણની ભાષા ભરી,
એ ગ્રંથમાં જીવન તણી ચાવી સદા જડશે ખરી.

(૩)

તું ભકત બન એ ગ્રંથનો ભક્તિ ભલેરી રાખીને,
ને લહાણ કર એ જ્ઞાનની તત્ત્વો અનેસં ભાખીને;
નિજ ગામમાં તું જ્ઞાનની પરખો મીઠી બેસાડજે,
સમભાવ ને સ્વાતંત્ર્યની ખ્યાલી સદા પીવડાવજે.

બાબુલાલ હીરાલાલ શ્રોફ

એ સુદિન

(૧)

વીત્યાં વર્ષો દૂર-સુદૂર એ કાળ કિંતુ રમે છે,
આજે મારા સ્મૃતિપટ પર ને દિલે કંઈ ભરે છે;
ના જાણ્યું મેં સમિપ રમતા એ દિને શું થવાનું,
આજે લાગે પરમ અદકેઃ જીવંતીનું લલાણું.

(૨)

હું નાનેરો કંઈ ન સમજ્યું એક દિ પંથ સૂઝ્યો,
નાના ગામે, ગરીબ ઘરને આંગણે પાથ મૂક્યો;
ભાંગેલા એ જરિત ઘરમાં પુસ્તકો સ્વલ્પ બેઠાં,
વાતો કીધી કંઈ કંઈ મુંઝી ને પછી હાથ લીધાં.

(૩)

બૂલ્યો સર્વેઃ મગજ ભમતું, હસ્તમાં અંધ ધાર્યો,
વીત્યા દિનોઃ અમૃત સરખા સાગરે હું નહાયો;
ને જીવનમાં હરદમ ગરી જ્ઞાનની પુણ્ય ઝરણી,
શા ભાવો ! શી જીવનઘડતી શક્તિથી તેજ વરણી.

(૪)

આજે વીત્યા દિન કંઈ અને મંત્ર હું કંઈક પામ્યો,
એણે રંગી જીવન-કરણી ને પછી માર્ગ સાધ્યો;
દીકું હિયે સળવળ થતું જોમ ભંડા ઘરે ગે,
ને વિચારો ઉછળી ઉછળી શાન્ત યાતા દીઠા છે

(૫)

આજે જીવું ઉર મહીં ભરી કલ્પના ભળ્ય રંગી,
ને નીતિ ને પરહિત તણી ભાવના શક્ય સાધી;
રોડ કિંતુ અજાણ ન બનું, કુદ્ર કિંતુ ન જનું,
યાત્રું કિંતુ નહિ પતિત એ, અંધનું જ્ઞાન સંધું.

(૬)

હું નાનેરો નિરખું દૂરના યોગીઓ જ્ઞાનગરવા,
યોદ્ધા પેલા મથન કરતા સૃષ્ટિ નવલી સરજવા;
ઉત્કાન્ત ને ઉનતપથના માર્ગ જેઓ ખતાવે,
ત્યાં જઈ હું, દિલ જળ ભરી પુસ્તકેથી લીધું જે.

હિંમતલાલ ચુ. શાહ

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

એમ કહેવાય છે કે, અંગ્રેજ ભાષા બોલતા જગતમાં કોઇપણ દેશ કરતાં ઑસ્ટ્રેલિયા તથા ન્યુઝીલેંડમાં માથા દીઠ વધારે પુસ્તકો ખરીદવામાં આવે છે.

x

x

x

આવતે મહિને પંડિત જવાહરલાલ નહેરુની આત્મકથા અમેરિકામાં પહેલી વખત પ્રગટ કરવામાં આવશે. ઇંગ્લેંડમાં તો તેની ચૌદ આવૃત્તિઓ નીકળી ચૂકી છે. “ન્યૂયૉર્ક ટાઇમ્સ” “જૂરનિંગ” લખે છે કે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં તે મૂળ સ્વરૂપમાં પ્રગટ કરવામાં આવી નહોતી, કેમકે હિંદી રાજકારણ વિષે તેમાં ઘણી મૂઢમ અને ગૂંચવાડાવાળી વિગતો હતી અને અઝાણો વ્યક્તિઓ વિષે પણ તેવી હરકતો હોઇને અમેરિકન વાચકોને તેમાં રસ પડે નહિ. ત્રણ વર્ષની વાટાઘાટ પછી અમેરિકા માટે ખાસ સુધારેલ આવૃત્તિની જ્ઞાન કે કંપનીએ પંડિતજીની સંમતિ મેળવી છે. બીનજરૂરી રાજકીય બાબતો વિષેના મોટા વિભાગો કાઢી નાખવામાં આવ્યા છે. તથા નવાં પ્રકરણો લખીને વાતને અદ્યતન બનાવવામાં આવી છે. છેલ્લું પ્રકરણ તો હિંદ સંરક્ષણ કાયદા હેઠળની ધરપકડ પહેલાં થોડા જ વખતે અફલાહાબાદથી ટપાલમાં નાખવામાં આવ્યું છે.

x

x

x

જે. બી. પ્રીસ્ટલિંગે પોતાના છેલ્લા પુસ્તક ‘બ્રિટન સ્પીક્સ’ (Britain speaks) ઉપર પોતાને મળતી સઘળી રૉયલ્ટી બ્રિટિશ વૉર ફંડમાં આપી દેવાને પોતાના અમેરિકન પ્રકાશકોને સૂચના આપી છે. પ્રકાશકોએ પણ પોતાનો સઘળો નફો તેજ ફંડમાં આપવાનું કબૂલ કર્યું છે.

x

x

..

બ્યારે ક્રાન્સનું પતન થયું ત્યારે પેરિસના હિપેરેપિન પ્રેસે કળા વિભાગની શ્રેણીમાં ચાલ નવાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવાની જાહેરાત કરી હતી. કેટલાંક છપાતાં અને કેટલાંક તો પ્રસિદ્ધિ માટે તૈયાર હતાં, જન કેસનના ‘પિકારસો (Picasso)’ નામક પુસ્તકની એક નકલ સિવાય આ બધાં પુસ્તકોનો નાશ થયો હતો. આ પુસ્તકને અમેરિકા મોકલી આપેલ હોવાથી તે બચી જવા પ્રાપ્ત્યું હતું. હવે ત્યાં તેનું પુનર્મુદ્રણ કરવામાં આવ્યું છે.

x

x

x

ક્રાન્સે ટ્રૉરટ નામની અમેરિકન લેખિકાએ કાવ્યનાં કેટલાંક પુસ્તકો તથા બે નવલકથાઓ લખી છે. તાજેતરની ચૂંટણી વખતે મતદાર તરીકે નોંધણી કરાવવા પહેલાં તેને શિક્ષિતતાની કસોટીમાંથી પસાર થવાની ફરજ પાડવામાં આવી હતી. તેનો કૉલેજનો ડિપ્લોમા ગ્રૂમ થપેલ હોવાથી, પોતે લખી વાંચી શકે છે તે સાબીત કરવા તેણે પોતાનાં બે પુસ્તકો, ‘પોક ઑફ સ્ટાર્ટ’ તથા ‘અન્કલ ર્નો બૉલ’ નોંધ ઑફિસે રજૂ કર્યાં; પણ ત્યાં બેઠેલા વૃધ્ધે તે માન્યું નહિ. પછી તેણે પોતાની જન્મનોંધનું સર્ટિફિકેટ, પાસપોર્ટ તથા લાયબ્રેરી કાર્ડ રજૂ કર્યાં. પણ વૃધ્ધે કહ્યું: “તમે કસોટીમાંથી પસાર થઇને પછી અહીં આવો.” પછી મિસ ટ્રૉરટ કહે છે કે ‘મિડવર્નરીમાં ગ્રીક ભાષાની પરીક્ષા આપતાં જે કુખરી મને વહૂટી હતી તે કુખરી સહિત હું તે કસોટીમાંથી પસાર થઇ. પણ આજે મેં ૧૫૬]

મત આપ્યો છે અને અંગ્રેજી ભાષા લખી તથા વાંચી શકું છું તે જાણીને કેટલો આનંદ થાય છે તેની તમને કલ્પના આવશે નહિ.

x

x

x

લંડન પર તાજેતરમાં થયેલ હવાઇ દુર્ઘટના વખતે 'રુડોલ્ફો' માસિકની ઓફિસ પણ તેનો ભોગ યથા પડી હતી. જૂના મકાનનો સમૂળગ્રો નાશ થઈ ગયો. નવું 'રુડોલ્ફો' વાર્ષિક તૈયાર હતું તેનો પણ તેજ દિવસે નાશ થયો, પણ વ્યવસ્થાપકો ગિરતસાંઘી બન્યા નથી. તેઓએ નવું મકાન લીધું છે અને માસિક નિયમિત રીતે પ્રગટ થશે.

x

x

x

દક્ષિણ લંડનના પરામાં નાનાં સ્વચ્છ સુંદર ઘરોવાળી એક શેરી છે. (અથવા 'હતી' એમ કહેવું જોઈએ.) આવા એક ઘરમાં એક નિવૃત્ત કારકુન રહે છે. (અથવા રહેતો હતો.) તેને સાહિત્યનો ખૂબ શોખ હતો. ઉનાળાની સાંજે પોતાની નાની વાડીમાં સ્ત્રીપર પહેરી બેસીને 'ડિકન્સ' નાં પુસ્તકો વાંચવાની તેને હમેશની ટેવ હતી. હમણાં એક સાંજે દાહક બોંબમારાંથી આ ઘરે નાશ પામ્યો. બીજી સાંજે પાસેની શેરીઓમાંથી જેવા આવનારાઓએ પોતાના વિનાશ પામેલા ઘરના અવશેષોમાં વાચનરસિયા આ મનુષ્યને જોયો. નાશમાંથી બચાવી લીધેલા ચેસ્ટરફીલ્ડ પર બેસીને, સ્ત્રીપર પહેરીને અસ્ત પામતા સૂર્યના પ્રકાશમાં તે 'ડિકન્સ' વાંચતો હતો.

x

x

x

ન્યારે લૉરા કે ટેકસસમાં મોટા ઉદ્યાનમાં રહેતી હતી ત્યારે તેના પિતાએ તેને કહ્યું હતું કે 'ઝીનુ' નામ ફક્ત ત્રણ જ વખત છાપવામાં આવે છે. ન્યારે તેનો જન્મ થાય, તેનાં લગ્ન થાય તથા ન્યારે તે મૃત્યુ પામે. હવે તો જૂતકાળના બની ગયેલ આ નિયમને આપણે વળગી રહીએ તો લૉરા કેને ઝી કહી શકાય નહિ; કેમકે 'લોંગ ટાઇડ' તથા '...એન્ડ ટેલ ઓફ ટાઇમ' ની લેખિકા તરીકે તેનું નામ ઘણી વખત છાપાયું છે.

x

x

x

આપણામાંના ઘણાને જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે 'ચાઇના ટ્રેડર' (China Trader) નામની નવલકથા તથા 'થી સીસ્ટર્સ' (Three Sisters) નામક જીવનચરિત્રની લેખિકા કેનેડિયા સ્પેન્સર, પદ્મ બકની બહેન થાય છે. તે પદ્મ બક કરતાં ઉંમરમાં સાત વર્ષે નાની છે. અને લેખિકા તરીકે બહાર પડ્યાને તેને હજી સાત જ વર્ષ થયાં છે. બન્ને વચ્ચેના સમયગાળાને છાતું રાખવાનું કારણ એ હતું કે પોતાની મોટી બહેનની કીર્તિનો લાભ મેળવવાની ખિસ સ્પેન્સરને ઇચ્છા નહોતી.

x

x

x

ન્યારે સ્કૉટલેન્ડમાં પોતાના સાક્ષરોની કિંમત કરવાનો પ્રસંગ આવે છે ત્યારે સ્કૉટલેન્ડ વાળી રહી શકતું નથી તેમ જાહેર કરીને એકલ કેન્ડે સ્કૉટલેન્ડમાં ઠીક થયાં જગાડી છે. તેના કહેવા પ્રમાણે બન્સ અને સ્કૉટલેન્ડ સાતમા આરમાને ચઢાવી દેવામાં આવ્યા છે, પરંતુ બીજા સારા કવિઓ-ડન્બાર, હેલિસન, સમસે તથા ફ્યુર્સન અને ગલ્લેબ્રાઈ-સ્મોલેટ, ગસ્ટ, ઠાલોમ્સ, સ્ટીવન્સન અને બેરી-નું વધારે વાચન તો અંગ્રેજો જ કરે છે.

x

x

x

મહાસભાના ૨૫૪ હેતુઓની સમજ આપતાં 'પં. જવાહર નહેરુનાં અતિ ઉપયોગી ભાષણો તથા નિબંધોનો સંગ્રહ તાજેતરમાં ઈંગ્લંડમાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકનું નામ ' ધી યુનિટી ઓફ ઇન્ડિયા ' (The Unity of India) છે.

x

x

x

લંડનની યુનિવર્સિટી કૉલેજના પુસ્તકાલય પર થયેલ હવાઈ હુમલાને અંગે ૧૦૦,૦૦૦ પુસ્તકોનો નાશ થયો ત્યારે તે નાશમાંથી બચાવી લેવામાં આવેલ પ્રથમ પુસ્તકને ' જર્મન સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ ' (A History of German Culture) હતું. જર્મન ઇતિહાસ તથા સાહિત્યનાં પુસ્તકોનો લગભગ આખો સંગ્રહ બળી ગયો ત્યારે આ પુસ્તક જ બચી જવાથી ઇંગ્લંડમાં રમુજ ફેલાઈ છે.

x

x

x

લુથારેસ્ટના બૂકસેલરોને હમણાં તકડો પડે છે. હર્મન રોસિનગના પ્રસિદ્ધ પુસ્તક ' જર્મનીઝ રેવોલ્યુશન ઓફ ડિસ્ટ્રક્શન ' (Germany's Revolution of Destruction) ની નકલો આવતાં વેંતજ ઉપડી જાય છે. બધા બૂકસેલરોને માત્ર આટલુંજ કરવાનું છે કે પુસ્તકો આવે એટલે તેને કપાટમાં દેખાડવાં અને નાઝી લોકોની એક્સાચે આવવાની રાહ જોવી.

x

x

x

જન રટ્ટપરના પુસ્તક ' મિસિસ મિનિવર ' (Mrs. Miniver) ની યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં દરરોજની ૧૫૦૦ નકલોના હિસાબે ખપત થાય છે. તે પુસ્તકના ફિલ્મના હજો મેટ્રો-ગોલ્ડવિન-મેયરે મેળવી લીધા છે.

x

x

x

યુદ્ધ માટે બ્રિટનની ખીનતૈયારીની ખરી જોખમદારી બ્રિટિશ લોકોના પોતાનાજ સંતોષ પર, જહોન કેનેડીના પુસ્તક ' વ્હાય ઇંગ્લંડ સ્લેપ્ટ ' (Why England slept) માં નાખવામાં આવી છે. સેંટ નેમ્સની કોર્ટમાં હમણાં સુધી અમેરિકન એલચી તરીકે કામ કરતા મિ. જોસેફ કેનેડીનો તે પુત્ર થાય છે.

x

x

x

નાઝીવિરોધી લખાણ કરનાર પ્રસિદ્ધ લેખક મિ. રોડલ્ફ ઓડેન, બાળકોને લખતે મતા. વહાણને ટોપાંડો લાગવાથી, તાજેતરમાં સમુદ્રમાં ચત્યુ પામ્યા છે. તેના છેલ્લામાં છેલ્લા પુસ્તકનું નામ ' ઈઝ જર્મની એ હોપલેસ કેસ ? ' (Is Germany a hopeless case ?) છે.

x

x

x

' ઝાંખક 'નું 'હેદયું' પુસ્તક ' એ સ્ટેચ્યુ ટુ ઇમ્મોર્ટેલિટી ' (A statue to Immortality) થોડા સમયમાં પ્રસિદ્ધ થશે. હિંદમાં તથા પૂર્વના દરેક દેશોમાં આવતા શ્વેત શુદ્ધાઓના વેપારનું તેમાં વર્ણન કરેલું છે.

લેખક " સન્ડે સ્ટોન્ડર્ડ "ના જાણીતા લેખક છે. આ પુસ્તક ફેબ્રુઆરીની શરુઆતમાં બહાર પડનાર હતું.

કેટલાંક ઉપયોગી સૂચનો

જેમ શરીરમાં આત્મા હોય તો જ શરીરની કિંમત છે, તેમ પુસ્તકાલયનો આત્મા કે જે અંયપાલ છે, જે અંયપાલ નેટલે અંશે સેવાભાવી અને જ્ઞાનવાન હોય તેટલે અંશે એ પોતાના પુસ્તકાલયને ખીલવે અને લોકોમાં વાચનનો પ્રચાર કરે.

આટલા માટે અંયપાલની પસંદગી કરતી વખતે તે વાચનનો શોખીન, સારા નરસાનો બેદ જાણનાર, જ્ઞાન અને માયાળુ સ્વભાવનો તેમજ સેવાભાવી હોવાનો વિચાર થવો ઘટે છે. અંયપાલનું વાચન બહોળું હોવું જોઈએ. પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો પૈકી તેણે ઘણાંખરાં વાંચેલાં હોવાં જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ કયા વાચકોના માટે કયાં પુસ્તકો ઉપયોગી છે તે પણ તેમણે જાણવું જોઈએ. અને તે જાણે તો જ વાચકોને તેની શક્તિ અને જરૂરના પ્રમાણે પુસ્તકો વાંચવા આપી શકે અને એ પ્રમાણે થાય, તો જ પુસ્તકાલય ઉપયોગી નીવડે.

અંયપાલનું વાચન બહોળું હોવું જોઈએ. એમનું વાચન એમના પોતાના લાભ ઉપરાંત, વાચકોના હિત માટે છે. માટે તે તરફ અંયપાલનું ધ્યાન રહેવું જોઈએ. વળી વર્તમાન સમાચારથી પરિચિત રહેવું જોઈએ, આથી એ પોતાના ગામની પ્રજામાં ખૂબ પ્રચાર કરી શકશે, અને લોકોમાં વર્તમાનપત્રો વાંચવામાં રસ ઉત્પન્ન કરી વાંચવાની ટેવ પાડી શકશે અને પોતાના કામમાં ખીજની મદદ પણ મેળવી શકે.

પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકોની પસંદગીનું કામ ખાસ મહત્વનું છે. પુસ્તકાલયોમાં યુવાનોના ચારિત્ર્ય ઉપર ખરાબ અસર ઉપજાવે એવી નોવેલો અને કથરાપટ્ટી જેવાં પુસ્તકો પેસી ન જાય એની તકેદારી તેણે રાખવી જોઈએ, પુસ્તક મંજૂર કરતા પહેલાં નિષ્ણાતો પોસે પુસ્તકો વંચાવી તે ઉપર તેમનો અભિપ્રાય મંગાવી ચોગ્ય લાગે તો જ ખાતુ પુસ્તકો મંજૂર કરે છે. પરંતુ પરભારે લેટ મળેલાં કે ખરીદાયેલાં પુસ્તકોમાં આવાં પુસ્તકો પેસી ન જાય તેની સાવચેતી રાખવાની જરૂર છે.

કાયમ ફંડની રકમો ખાનગી ગૃહસ્થોને ધીરવાની મનાઈ છે, કારણ કે આવી રીતે ધીરેલી રકમો ફૂગી જાય છે; માટે એ મનાઈ જરૂરની છે. પરંતુ બેંક, પોસ્ટ ઓફિસ, સેવિંગ બેંક કે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળમાં મૂકવાથી વ્યાજ બહુ જ થોડું એટલે ૧ ફૂંટકો આવે છે. આ કારણે અંયપાલો અને વ્ય. મંડળના સભ્યો ખાનગી ગૃહસ્થોને ધીરવા લલચાય છે અને તેનો ઉદ્ધાપોહ કરે છે, પરંતુ પુસ્તકાલયના હિતની ખાતર એ માર્ગે જવામાં લાભ નથી, પરંતુ સદરુ રકમમાંથી વ્ય. મંડળના સભ્યો સર્વાનુમતે જમીન વેચાણ કે કમ્પજગીરો રાખવાનું ઠરાવે તો તેની મંજૂરી ખાતાએ આપવાનું ધોરણ ઠરાવવું જોઈએ.*

રજુછોડભાઈ પટેલ
(ભાદરજ મદાલ સાળાખિકારી)

*ભાદરજ મદાલ ખીજ પુ. પરિષદના સ્વાગતાધ્યક્ષ તરીકે આપેલા વ્યાખ્યાનમાંની કેટલીક કંટિકાઓ.

કટોકટીની પણ પુસ્તકાલયોની સેવા

[ઇન્સ્ટિટ્યુટના પાર્લામેન્ટના કેળવણી મંડળે (ઍડ્ ઍન્ડ એગ્રયુકેશન) એક નિવેદન દ્વારા પુસ્તકાલયો સંબંધી જે હકીકત પ્રગટ કરી છે તે અરેખર નોંધપાત્ર છે. 'Times Literary Supliment'ના ૨૪ જુલાઈ ૧૯૪૦ માં એની નોંધ પ્રસિદ્ધ થઈ છે તે પુસ્તકાલયોના સંચાલકો અને પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર લાઘ્યો માટે ઉપયોગી નીવડે તેવી હોવાથી આ નીચે રજૂ કરી છે.]

અત્યારના કટોકટીના સમયે પુસ્તકાલયોના સંચાલકોને પુસ્તકાલયોની અગત્ય અને શક્ય હોય તેટલો તેનો વિકાસ કરવા માટે સઘળા પ્રયાસો કરવા એક નિવેદન બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, પુદ્ગસમયે ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રોમાં કામ કરતા કામદારોનાં સુખ સગવડ માટે કામદાર પ્રધાન મંડળ જે લાભદાયી યોજનાઓ વિચારી રહ્યું છે તે પૈકી પુસ્તકાલયોની સંગવડો ને તૃપ્તિને લગતું પણ છે. કેળવણી અને કામદાર પ્રધાનોની આ પ્રવૃત્તિઓ આવકાર અને પ્રશંસાને પાત્ર છે, એટલું જ નહિ પણ તે તીવ્ર જીદ્દ દર્શાવનારી અને સમયસરની છે.

સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓને આજે ઠેર ઠેર ખીનજરૂરી ખર્ચ કમી કરવાની યોજનાઓનો વિચાર કરવાની ફરજ પડી છે. દરિયાકિનારાને લગતાં સ્થળોએ જ્યાં પ્રવાસીઓ અને રહીશોની તે સ્થળો ખાલી કરવાના કારણોએ ઓછી થતી સંખ્યાનો વિચાર કરતાં તેમની સંસ્થાઓના ખર્ચમાં કંઈક સર કરવાની બારે જરૂર જીભી યથ છે. કચ્છા કે શાળા પરગણાની સંસ્કારી પ્રવૃત્તિઓ જે શાન્તિની પુનઃસ્થાપના થતા સુધી સ્વદેશાભિમાનના કારણે જતી કરવાની વિચારણા કરવાને પણ અરેખર આવી કટોકટીના પ્રસંગો સ્થાનિક કાર્યકરોને લલચાવે છે. છતાં કેળવણી મંડળ એટલું તો જરૂર બારપૂર્વક જણાવે છે કે સાર્વજનિક પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ એ કોઈપણ રીતે આજસુ અને વિલાસની વસ્તુ નથી. થોડાંક વાચકોને તે પુસ્તકો દ્વારા શિક્ષણ અને આરામ પૂરો પાડે છે, અને આવા કટોકટીના સમયે જ્યારે લાંબી અંધકારમય રાત્રિઓ વધુ ને વધુ વીતાવવી પડશે ત્યારે તો આપણાં બીજાં આરામનાં સાધનો આપણને પ્રાપ્ત થશે નહિ અને તેવે સમયે પુસ્તકો એ મોટામાં મોટું આરામ મેળવવાનું સાધન બની રહેશે. આથીજ પુસ્તકાલયો પણ પોતાની સ્થળસીમામાં અભ્યાસમંડળો અને ગમ્મત સાથે વાચનનાં મંડળો જીભાં કરે, એ સૂચવવું અસ્થાને નથી. આ સૂચનાને ઠોષ પુસ્તકાલય નકારી શકે તેમ નથી એટલું જ નહિ પણ આ દિશામાં પુસ્તકાલયોના વાચકોને ક્યાં ક્યાં પુસ્તકો વાંચવા ભેદ છે અમર વાંચવામાં રસ પેદા થાય તેવાં સક્રિય પગલાં લેવાની તેની અનિવાર્ય ફરજ યથ પડશે.

પુદ્ગસમયે દેશસેવા માટે જુદી જુદી કામગીરીઓમાં અવિરત રીતે આખો દિવસ કામ ક્યાં પછી દરેક વ્યક્તિને બોલું આનંદ અને પ્રમોદના પ્રસંગો કરતાં પોતાને મનગમતા પુસ્તક સાથે રાત્રિ વીતાવવી એ વધારે આરામ અને આરામ્યેશ આપનાર નીવડશે; વળી પોતાની કામગીરીમાં પણ તેને પોતાના પ્રિય બેખંડનું ઠોષ પુસ્તક કામના કલાકોમાં પડતા આંતરાઓમાં વાંચવાનું મળે એ કંઈ ઓછા આરામની વાત નથી.

કેટલીય પેઢીઓએ કદાચ ઇતિહાસમાં-કદો નહિ અનુભવેલી એવી યુદ્ધની દારુણતા આને આપણા દેશપર છેલ્લાં થોડાં અઠવાડિયાં, ચયાં આવી પડી છે. આ દિવસોમાં મનની એકાગ્રતાની ટેવની ખાસ આવશ્યકતા છે અને જે પ્રત્નો ઉપરછડા વિચારાયા હશે અગર છોડી દેવાયા હશે તે પ્રત્નોનો અભ્યાસ કરવાની હમરો લોકોમાં આને તીવ્ર ઇચ્છા ભરત થઈ હશે. એમને માટે રાજનીતિ, સમાજશાસ્ત્ર, તત્ત્વજ્ઞાન અને ધર્મને લગતાં અનેક પુસ્તકોની સગવડ આને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો પૂરાં પાડી શકે તેમ છે, એ ખરેખર એક અમૂલ્ય લાભ છે. માટે જ પુસ્તકાલયોની સેવાનો લાભ વધારે પ્રમાણમાં મળે તેવા ઉપાયો યોજવાની જરૂર છે એટલે તેને અટકાવવાના કોઈ ઉપાયો વિચારી શકાયજ નહિ એ ખુલ્લું છે.

આપણા ગ્રંથપાલને આપણે વધારે માનની લાગણીથી જોવા જોઈએ અને એ ખરેખર સમાજ-સેવક છે. આપણે માત્ર દેશના લોકોની કટોકટીના પ્રસંગે તેની જરૂરીઆતો પૂરી પાડનાર વ્યક્તિ તરીકે ગ્રંથપાલને નહિ ઓળખતાં તે ખરેખર મહાન સમાજ-સેવક છે, એમ માની તેનું માન અને મહત્ત્વ વધારે આંકવાં જોઈએ. આથીજ દરેક ખાનગી કે સાર્વજનિક તમામ પ્રકારની મદદો દ્વારા દેશની આ અત્યંત મહત્ત્વની રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિને નભાવવાની ફરજ છે.

ઉપરના નિવેદનમાંથી ખાસ અગત્યની કેટલીક બાબતો સાતું ધ્યાન ખેંચવા સરખી છે તે આપણી પ્રવૃત્તિને પણ લાગુ પડે તેમ છે, તેની નીચેની નોંધ અસ્થાને નહિ ગણાય.

૧. સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ જેવી કે મુશ્કરાઈ અને ગ્રામ પંચાયતોએ આ બાબતોમાં વિશેષ મદદ આપી તેમાં રસ લેવાની જરૂર;
૨. કસ્ટો અને પ્રાંત પુસ્તકાલયોએ પોતાના જ વર્તુલમાં આ પ્રવૃત્તિને બહુજ વિકાસાવવાની જરૂર;
૩. તમામ પુસ્તકાલયોએ પોતાનાં પુસ્તકાલયો અંગે અભ્યાસમંડળો યોજવાની જરૂર;
૪. ઉદાર ધનિકોની દાનવૃત્તિને આ દિશામાં વધુ પ્રમાણમાં વાળવાની વલણ;
૫. પુસ્તકો સામાન્ય લોકોને સહેલાઈથી પહોંચાડવાની યોજનાઓ;

ઉપરની બાબતોમાં સ્થાનિક પુસ્તકાલયની સમિતિઓ જરૂર વિચાર કરી માત્ર એકલા વહીવટી-પ્રમુખોએ નહિ પણ વિકાસના પ્રત્નોનો પણ ઉદારભાવે વિચારશે એવી આશા છે.

ઉ. મા. પટેલ

અનુકૂળ કેળવણી

કયા મામને કઈ ભતતું શિક્ષણ અનુકૂળ આવશે તે શહેરમાં જોડેલા શું બહે ? ગામડાંની પરિસ્થિતિ બહુનાર તો શિક્ષક છે છતાં એને કોઈ પૂછતું જ નથી, અને લંડનમાં શીખી આવેલા શિક્ષણના નિયમો અહીંની હવાને અનુકૂળ છે કે નહિ તે જોયા તપાસ્યા સિવાય જ મુબઈ કે પૂનાથી ફેંકવામાં આવે છે અને પછી એ ચંત્રની પેઠે ચાલવા લાગે છે. શિક્ષકો એના શાળાના નૂતના અભ્યાસક્રમ સાથે બાળકના જીવન સાથે મેળ સાધી શકતા નથી. સાહેબોને બતાવવા પૂરતું ગાખાવી ગાખાવી થોડુંક તૈયાર કરાવે છે.

ગામડાંની મુશ્કેલી જોઈને શિક્ષકો તેનો ઉકેલ કરવો જોઈએ એ બીજું કોઈ કરી શકવાનું નથી. આને તો આપણે રાષ્ટ્રીય સેવક બનવાનું છે; સરકારી નોકર માત્ર નહિ. સરકારી નોકર અને સેવકમાં ફેર છે, સેવકને આખું ગામ પોતાનું લાગે છે. એને માટે કંઈ ન કહી શકાય તો તેનું અંતર એને ઠપકો આપે છે. સરકારી નોકરને અંતરમાં ઠપકો નથી, આજે શાળામાં મોટી જણ છે. આને આ ઠપકોના જોરે જ આપણે સ્વરાજ્યની કંઈક નજીક આવ્યા છીએ. શિક્ષકે, 'ગામડું મારું જીવન છે.' એમ માનતું પડશે. આ વસ્તુ નાની લાગશે, પણ સાત લાખ ગામડાંમાં આ વસ્તુ પહોંચે તો એ કેવી વિરાટ લાગે, નાની નાની વાતને પણ આપણે તો સાત લાખની સાથે ગુણવાની છે.

શ્રી. મગનલાલ પ્ર. દેસાઈ
(મહામાત્ર ગુ. વિ.)

સાહસિકની સૃષ્ટિ સરખી વાચનસૃષ્ટિ

ભૌગોલિક સંશોધક અને વાચક વચ્ચે સામ્ય

હરકોઈ પ્રકારનું વાચન એ એક સાહસિક સૃષ્ટિ નેવું છે. જ્યારે વાચક કંઈ પણ વાંચવાનું શરૂ કરે ત્યારે તેને કંઈ ખબર હોતી નથી કે પોતાને કયા પ્રદેશમાં બટકવું પડશે. ઘાઘ ભૌગોલિક સંશોધકના જેવી વાચકની સ્થિતિ છે. એકાદ પ્રદેશમાં બટકતાં બટકતાં અજાણ્યા પહાડો, નદીઓ અને ખડકો પરથી સંશોધક પસાર થાય છે તે વખતે કવચિત્ ભેજવાળી આબોહવાનો અનુભવ તેને થેવો પડે છે. તો કોઈ વખત ઠડકડતી ઠંડી અથવા ઉષ્ણ તાપમાંથી તેને પસાર થવું પડે છે. એ પ્રદેશમાં જે મનુષ્યો તેને મળે છે તેમાં કેટલાક તેની સાથે શત્રુતા બતાવે છે તો કેટલાક તેના મિત્ર બની જાય છે. વાચકનું પરિભ્રમણ પણ આવા સાહસિક સંશોધકના પરિભ્રમણ જેવું જ છે. એ પરિભ્રમણ કરતાં તે કોઈ વખત એવા વિચારપ્રદેશમાં આવી ચડે છે કે જ્યાં તેનો આત્મા નાચી ઉઠે છે. બીજી જ ક્ષણે તેના હૈયામાં નિરાશા, શોક, દુઃખાના બાવો જાગે એવા પ્રદેશોમાં પણ તેને બટકવું પડે છે. કોઈ અંતરનું તલસ્પર્શી વાચન કરવું એ વિચારોની સાહસિક સૃષ્ટિમાં વિહરવા જેવું છે.

સંસ્કૃતિનો સિમાડો વિસ્તૃત કરનાર વિચારો છે.

માનવી માત્ર વિચાર કરવાને ટેવાએલ છે. તેને પોતાના વિચારોથી સંપૂર્ણ સંતોષ થતો જ નથી. જ્યાંથી મળી શકે એમ હોય ત્યાંથી નિત્યનવીન વિચારો મેળવવા તે ઝંખે છે. અન્યના વિચારોમાં તે રાચે છે, તેવું કલાપૂર્ણ સંયોજન, સંકલન કરવામાં અને પોતાની રચિ મુજબ એ વિચારોની ગોઠવણી કરવામાં તેને આનંદ થાય છે. સંસ્કૃતિનો સિમાડો એ રીતે વિસ્તૃત થાય છે. અર્વાચક અને વાંચક વચ્ચેના તફાવત માત્ર એ છે કે અર્વાચકનું વિચારપરિભ્રમણ શેરીઓમાં કે ઘેર મિત્રો સાથેના વાર્તાલાપ પૂરતું જ હોય છે; જ્યારે વાચકની વિચારસૃષ્ટિને સ્થળાકાળનાં બંધન હોતાં નથી. એક હજાર વર્ષ પહેલાંના ભ્રમક સાથે, ત્રણ હજાર માઇલ દૂર આવેલ પ્રદેશ વિષે વાતો કરવામાં વાચકને મજા પડે છે. સ્થળનું અંતર ઓછું કરવા માટે આને આપણી પાસે તારનાં દોરડાં અને પવનની પાંખે ઉડતા સંદેશાની યોજના છે. પરંતુ સમયને પણ સૂક્ષ્મ રૂપે રજૂ કરનારા અંધોની મહત્તા તો એથીયે વિશેષ છે.

વાચનનો આનંદ

જે વ્યક્તિ એમ સાચા દિલ્લથી માને છે કે વાચન એ એક સાહસિકની સૃષ્ટિ છે- વિચારોના પ્રદેશમાં બટકવાની અલૌકિક ભૂમિ છે-તે કદી એમ તો નહિ જ કહે કે મને પૂરતો સમય મળતો નથી. ભૌગોલિક સંશોધન કરનાર પોતાની શોધ પાછળ પુષ્કળ સમય ખર્ચે છે. હિમાલયના સર્વોચ્ચ શિખર પર જતાં તે એમ વિચારીને નથી જતો કે બીજો જ દિવસે પોતે ઘેર આવીને નિરાતે ભોજન લઈ શકશે. વળી એથી સાથે, એક જ કલાકમાં બે કાસમીરી સૌંદર્યકુળેમાં કે ટીબેટની ગિરિક્કદરાઓ પર જઈ શકતો નથી. પરંતુ વાચનની ભૂમિ પર બટકનારને તો એ લાભ મળી શકે છે. સવારે દશેક મિનિટ સુધી જે વિચાર-ભૂમિમાં બટકવાનો આનંદ વાચક લે છે ત્યાંથી જ છોડી દીધેલા પ્રદેશમાં સાંજના એટલા જ

ઉત્સાહથી તે વિહરી શકે છે. તે સવારે શંકરાચાર્યના તત્ત્વજ્ઞાનની મિજબાની માણે છે અને બપોરના સમયે પોતાના ધંધામાં અટવાય છે. વળી સાંજના કવિ ન્હાનાલાલની કાવ્યસૃષ્ટિનો રસ ધરાવને પી શકે છે. વાચનનો આનંદ કલીએપેટ્રાના નિત્યનવીન સૌંદર્ય જેવો છે. એ સૌંદર્ય કદી કરભાતું નથી, રૂઢિનો કાતિલ પંજે તેના અનંત વૈવિધ્યને શુંગળાવી શકતો નથી.

અણુગમતા પ્રદેશ પર ઝડપી કૂચ

ભૌગોલિક સંશોધકને ધણી વખત અત્યંત આકરી 'કસોડીમાંથી પસાર થવું' પડે છે. ધગધગતી રેતીવાળા વિશાળ રણ અથવા હિંસક પશુઓથી ભરપૂર ગાઢ જંગલમાં તે કોઈ વખત ફસાઈ જાય છે અને તેમાંથી ધણી વખત છટકી શકતો નથી. એવા શુષ્ક પ્રદેશમાં તેની સંશોધનવૃત્તિ ઓસરી જાય છે. તુષાના ત્રાસથી મોતને ભેટવાનો પ્રસંગ પણ કોઈ વખત આવે છે. વાચનની સાહસિક સૃષ્ટિ પર પરિભ્રમણ કરનારને આવો અનુભવ કદી થતો નથી. જે અંચનું વાચન તે કરતો હોય તેમાં કંટાળાભયો પ્રદેશ આવતાં તેને છોડીને અથવા ઉતાવળે તેના પર નજર ફેરવીને તે આગળ જઈ શકે છે. પરંતુ આપણે એક વસ્તુ ધૂંટી ધૂંટીને યાદ રાખવી જોઈએ કે, એ કંટાળો આપનાર પ્રદેશથી આપણે છેતરાયા તો નથી ને ! કારણ કે ધણી વખત આપણી અપૂર્ણતાને પરિણામે પણ આપણે એ અંચને અન્યાય કરી બેસીએ છીએ. એક વિદ્વાન લેખકે સાચું કહ્યું છે કે 'વાચન એ એક એવી કળા છે, જેમાં ભુદિયુક્ત તારવણી આવશ્યક છે.'

વાચકની મર્યાદાઓ

વાંચતી વખતે કેટલીક વ્યક્તિઓને નિરાંત હોતી નથી; વચ્ચે વચ્ચે પોતાના ધંધાને લગતી પ્રવૃત્તિને અંગે તે શાંતિથી વાંચી શકતો નથી. વાચકે વાંચતી વખતે ધંધાને સંભારવો ન જોઈએ. કેટલાક વાંચકોને એવી ટેવ હોય છે કે એક સાથે આઠ દશ પુસ્તકો લઈને બેસે અને બધા પર એકસાથે આક્રમણ કરે. એમ કરવાથી તે એક પણ પુસ્તકને નિરાંતે વાંચી શકતો નથી અને વાંચેલું વિચારી શકતો નથી. કેટલાક વાચકોને એવી ટેવ હોય છે કે પુસ્તકમાંથી અમુક ભાગ કાઢી પણ કારણ વિના છોડી દે છે. જોડા બિતરીને પુસ્તકનું રહસ્ય જાણવાની ઇતેજારીને અભાવે કેટલાક વાંચકો પુસ્તકને અધું વાંચીને જ છોડી દે છે. આવા વાચકો ઉત્તમ મોટિના વાંચકો ગણાય નહિ. કેટલાકને એવી ટેવ હોય છે કે ગમે તે પુસ્તક હાથમાં આવતાં તે વાંચી કાઢે છે. પોતાને ગમતું ન હોય છતાં વાંચવાને ખાતર વાંચનારા આવા વાંચક પોતાની શક્તિ નિરર્થક વેડણી નાખે છે. વસ્તુતઃ વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી પુસ્તકોની ચૂંટણી કરી પછી જ વાંચવાની શરૂઆત કરવી જોઈએ.

વાચનની ભૂખ વખતે સંચાલન અને માર્ગદર્શન

વિચારના એક પ્રદેશ પરથી બીજા પ્રદેશ પર-જવા માટે વાચક ઝડપથી પોતાની પરિભ્રમણ ગતિને વધારે છે અને જુદા જુદા પુસ્તકોના ત્વરિત વાચનથી તેની કુતૂહલવૃત્તિ પોષાય છે. આવી કુતૂહલવૃત્તિ સતત જાગત રહે તે માટે તેણે કોઈ સમૃદ્ધ પુસ્તકાલય શોધવું જોઈએ. સદ્ભાગ્યે આને તો આપણે ત્યાં કેટલાંક જાહેર પુસ્તકાલયો એવી સારી સ્થિતિમાં છે કે વાચકને હજારો પુસ્તકો પર નજર ફેરવવાની તક સહેલાઈથી મળે છે. પરંતુ આવાં પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોના દગથી વાચકે મંત્રમુગ્ધ બની જવાનું નથી. અહીં તો તેણે વિવેક-

શક્તિનો પૂરતો ઉપયોગ કરવાનો છે. વળી પુસ્તકાલયમાં જનારા કેટલાક વાચકોને એવી આદત હોય છે એક અંકમાં એકાદ પરિચ્છેદ વાંચી તુર્ત જ બીજું ઉપાડે છે. એવી રીતે આંક દશ પુસ્તકો વાંચી જાય છે. આમ કરવાથી તેને આનંદ પણ મળતો નથી તેમ વાંચેલ વસ્તુમાંથી પણ કાયમની કંઈ વસ્તુ તેને મળતી નથી. હીરામાણેકના ઢગ ઉપર એકાદ ફાણુ બિભા રહી માત્ર હાથ અડાડવાથી કાયમી લાભ કે આનંદ મળતો નથી. એટલે વાચકે પોતાની વિવેકબુદ્ધિ વાપરી તુર્ત જ નિર્ણય કરી લેવો જોઈએ કે કયું પુસ્તક તેને ઉપયોગી છે. અલબત્ત, આવો નિર્ણય કરવામાં ધણી વખત વાંચકને યોગ્ય સંચાલન અને માર્ગદર્શનને અભાવે નિષ્ફળતા મળે છે, તેમાં કેટલીક વખતે તો પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થાશક્તિની ખામી જવાબદાર હોય છે. ખરી રીતે તો વાચનની સાહસિક ભૂમિ પર લઈ જવા માટે વાચક અને પુસ્તકનું મધુર મિલન કરાવી આપવામાં અંકપાલે મદદ કરવી જોઈએ.

વાચન માટે સમયના અભાવની ફરિયાદ

કેટલાકની ફરિયાદ એ છે કે અમને વાંચવાનો શૌખ છે, પરંતુ સમય મળતો નથી. આવી ફરિયાદ કરનારને વાંચનની સાહસિક ભૂમિનો સાચો પરિચય હોતો નથી. જોજન માટે એમને સમય મળે છે, પણ આવી મધુર ભૂમિ પર વિહરવા માટે તેમને સમય મળતો નથી. સાચી રીતે કહીએ તો જેમાં માણસને જરા પણ રસ છે તેને માટે પૂરતો સમય સહેલાઈથી મળી રહે છે. જેમાં તેને અણમમે છે અથવા આનંદ નથી આવતો તેને માટે જ તેને સમય મળતો નથી. પરંતુ જેમાં હૃદયમાં વાચન પ્રત્યે સાચો પ્રેમ છે અને છતાં કહે છે કે તેમનો બધો સમય વ્યવસાયમાં જ રાકાયેલ છે અને કુરસદ બિલકુલ મળતી જ નથી તેમણે વિચારવું જોઈએ કે આપણે કેટલોક સમય તો અવશ્ય નિરર્થક ખર્ચાદ કરીએ છીએ. ટ્રેનમાં મુસાફરી કરતાં, નીસતો લેતાં, નાટક સિનેમાના અંતર (Interval) સંમંથે અથવા પથારીમાં નિદ્રાદેવીનું આવાહન કરતાં આપણે સહેલાઈથી સર્વ યુગનાં સર્વ દેશના ભદ્ર પુરુષો મહાપુરુષોની સાથે જ્ઞાનગોષ્ઠિ કરી શકીએ એ આપણાથી શક્ય ન હોય તો તો આપણું અત્યંત દુર્ભાગ્ય ગણાય. સમય નથી એવી ફરિયાદ કરનાર ઘણી વખત માત્ર ટાઇમની રાહ જોવામાં જ કેટલોક સમય ગુમાવે છે અને કેટલીક વખત તો જ્યારે આપણે ચિંતામાં હોઈએ ત્યારે સમય જલદી પસાર થાય એવી પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

વિચારસૃષ્ટિને વિસ્તારો

અંતમાં એટલું કહેવું ઉચિત છે કે સમસ્ત સૃષ્ટિ અને આપણે બધા, વિચારોની ભૂમિકા પર જ જીવીએ છીએ. જે આપણે વિકાસ સાધવો હોય તો આપણી વિચારસૃષ્ટિને વિસ્તૃત કરવી જ જોઈએ. બીજાના વિચારો શોધી, તેનું પૃથક્કરણ કરી, આપણા પોતાના વિચારો સાથે વણી લેવા જોઈએ, કે નથી એક સુભગ વિચારસૃષ્ટિનું સર્જન થાય. આવી સૃષ્ટિનું સર્જન કયે માર્ગે શક્ય છે ? અંકોમાં વહેતા વિચારપ્રવાહો પર આપણી માનસ-હોડકોને સ્વતંત્રપણે પરિભ્રમણ કરવા દેવામાં આવે તો એ સહજ સાધ્ય છે *

નવિભાઈ ઉદાભાઈ પટેલ

પર્વણીદિનના અહેવાલ

[વસંતપંચમીનો તહેવાર પુસ્તકાલય-પર્વણીદિન તરીકે ઉજવવાનો શિરસ્તો વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોએ રાખ્યો છે. આઠ વર્ષે એ શુભ દિન તા. ૧-૨-૪૧ ના રોજ રાજ્યના આરે પ્રાંતોમાં ઉજવાયેલો. તેના ને અહેવાલ અમારા તરફ આવ્યા છે તેનો સારમાગ અરે આપવામાં આવ્યો છે.]

(૧) કંઠારી તા. કર્જણુ:—પુસ્તકાલયના મકાનને ધ્વજપતાકાથી તથા આસોપાલવનાં તોરણોથી શણગારવામાં આવ્યું હતું, અંદર પશુ સાફસૂંધી ને શણગાર કરવામાં આવ્યો હતો. બપોરે બાળાઓના ગરબાનો અને સાંજરે બજન મંડળીનો કાર્યક્રમ રાખ્યો હોય બન્ને વખતે પ્રસાદ વહેંચવામાં આવ્યો હતો.

(૨) કાસર તા. પેટલાદ:—મકાનને સ્વચ્છ કરી શણગારવામાં આવ્યું. તે પછી વિદ્યાર્થીઓનું સરઘસ બોધગીતો ગાતું ગામમાં ફરી વળ્યું. બપોરે સ્ત્રીઓને માટે સ્ટીરીઓ-રોપ બતાવવાનો, સાંજરે જાહેરસભામાં વ્યાખ્યાન, સંવાદ, ગરબા વગેરેનો મનોરંજક કાર્યક્રમ રા. મણિશંકરભાઈના પ્રમુખપદે રખાયો હતો. આ પ્રસંગે રૂ. ૨૦) ગામના શેઠ શ્રી. મૂળચંદ સુનીલાલ તરફથી પુસ્તકાલયને ભેટ બળ્યા.

(૩) પેટલી તા. પેટલાદ:—બાળકોએ ઉમંગે બેગા યજ્ઞ ગામેગામ જ્ઞાનપરબ બેસાડનાર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના ગુણગાન ગામ રાજકુટુંબને દીધોયુ ઇચ્છ્યું. બાળકોને પતાસાં વહેંચવામાં આવ્યાં.

(૪) વઢવાણ તા. ડભોઇ:—સવારમાં સરઘસ નીકળ્યું તે આખા ગામમાં મહોલ્લે મહોલ્લે ફરી વળ્યું. પુસ્તકાલયનાં પ્રચારપાટિયાં ગામમાં ઠામ ઠામ લટકાવી દેવામાં આવ્યાં. શાળાના મકાનને સાફસૂંધી કરી ધ્વજતોરણોથી શોભાવવામાં આવ્યું. સાંજે પટેલ સા. ના પ્રમુખપદે જાહેરસભા ભરી પુસ્તકાલયના કામકાજનો અહેવાલ ઠીકી સંબળાવવામાં આવ્યો તેમ જ સંવાદ ગરબાનો કાર્યક્રમ ઉજવાયો.

(૫) સમિયાળા તા. વડોદરા:—શાળાના મકાન તથા આંગણુને સાફસૂંધી કરી ધ્વજતોરણોથી સુશોભિત કરવામાં આવ્યું. બોધક સુભાષિતોનાં પાટિયાં ઠેર ઠેર લટકાવાયાં. બાળબાળાઓનું સરઘસ ગીતો ગાતું ગાતું ગામમાં ફરી વળ્યું. સાંજરે જાહેરસભા રખાઇ તેમાં રમતગમત અને સંભાષણનો કાર્યક્રમ ઉજવાયો.

(૬) સાંગમા તા. પાદરા:—શાળાના મકાન તથા કંપાઉ-ડની સાફસૂંધી કરવામાં આવી ને ધ્વજ-પતાકાનો શણગાર કરવામાં આવ્યો. સુભાષિત સૂત્રો લટકાવવામાં આવ્યાં. બાળકોનું સરઘસ ફેરવવામાં આવ્યું. સાંજના વ્યવસ્થાપક મંડળની સભા ભરી નિયમ વિરુદ્ધ મુકાબલી કા. ફ. ની રકમ બનતી ઉતાવળે યોગ્ય ઠેકાણે ફેરવી બેવાની મંત્રીને સત્તા આપવાનો ઠરાવ કર્યો. જાહેર સભામાં રમતગમતનો કાર્યક્રમ ઉજવાયો.

(૭) વેળપુર તા. સાવલી:—પુસ્તકાલયની સફાઈ કરી કબાટોને ફૂલદારથી શણગારવામાં આવ્યું. બાળકો પાસે બાલવિભાગનાં પુસ્તકો વંચાળ્યાં. પુસ્તકાલયના તથા શાળાનાં

મકાનો પર રાત્રે રોશની પ્રગટાવવામાં આવી. ગામનો આગેવાન વર્ગ બીજી પ્રવૃત્તિમાં રોકાયેલા હોવાથી સમાનો કાર્યક્રમ પડતો મૂકવામાં આવ્યો.

(૮) કોસીન્દ્રા તા. સંખેડા:—સાંજના ચાર વાગે પુસ્તકાલયના મકાનમાં સભા ભરી ફરજિયાત મફત કેળવણી તથા પુ. પ્રવૃત્તિની યોજનાઓ બદલ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો આભાર માનવામાં આવ્યો. સંવાદો, ગીતો ને ગરબાઓનો મનોરંજન કાર્યક્રમ ઉજવાયો તથા શિષ્ટવાચન, વાચનપ્રચાર સંબંધમાં પ્રાસંગિક વિવેચનો થયાં.

(૯) આમરોલી તા. તિલકવાડા:—પુસ્તકાલય માટેની જમીનમાં મંડપ ઉભો કરી શ્રીમંતની છબીને પધરાવવામાં આવી, અને સભા ભરીને ઈશ્વરતુતિ, સંવાદ બજાવે અને ગરબાઓનો મનોરંજન કાર્યક્રમ ઉજવાયો. મકાન બંધાવવા માટેની યોજનાની ચર્ચા થઈ. પ્રમુખ શેઠ શ્રી. નગીનદાસ, મુકુન્દલાલ તથા પનાલાલનાં પ્રાસંગિક વિવેચનો થયાં.

(૧૦) કરનાળી તા. તિલકવાડા:—પુસ્તકાલયના મકાનની સાફસૂરી કરી તેને ધ્વજ-પતાકાથી શણગાર્યું. શ્રી. કાંતિભાઈના પ્રમુખપદે ભરાયલી સભામાં ઈશ્વરતુતિ, શ્રીમંતનાં મુશુગાન, સરસ્વતીસ્તવન અને પ્રાસંગિક વિવેચનો થયાં.

(૧૧) ઉનાઉ તા. કલોલ:—પુસ્તકાલયના મકાનને તોરણોથી શણગારવામાં આવ્યું. નવીન પુસ્તકો માસિકોનું પ્રદર્શન ગોઠવવામાં આવ્યું. ગ્રામ પંચાયતના અધ્યક્ષ રા. ચતુરભાઈ બેઠારભાઈના પ્રમુખપદે સભા થઈ તેમાં પ્રાસંગિક વિવેચન અને સમારંજનનો કાર્યક્રમ થઈ તથાસાકર વહેંચવામાં આવ્યાં.

(૧૨) ઊમતા તા. ખેરાળુ:—મેળાવડો કરવામાં આવ્યો. પુસ્તકાલયના કાયદા વિષે વિવેચનો થઈ વાર્ષિક હિસાબ રજૂ કરવામાં આવ્યો. પર્વણીનિમિત્તે બાળકોએ પુસ્તકાલયને આંગણે બેઠા બળવી ઉત્સાહ પ્રદર્શિત કર્યો.

(૧૩) ધીણાજ તા. ચાણુરમા:—સવારે છોકરા-છોકરીઓનું સરવસ કાઢવામાં આવ્યું. મુ. શિક્ષકના પ્રમુખપદે મેળાવડો થયો. પ્રાસંગિક વિવેચનો થયાં. વિદ્વાદાન માટે જોળી ફરતાં તેમાં રૂ. ૧૨-૨-૩ ભેગા કર્યા. કન્યાઓએ પણ ગામમાં ફરી રૂ. ૧-૧૦-૦ એ ફાળા માટે મેળવ્યા.

(૧૪) ચવેલી તા. ચાણુરમા:—પર્વણી તહેવાર પૂરબમકાથી ઉજવવામાં આવ્યો. સવારે રખાયક્ષા મેળાવડામાં ગામ દોડે પણ સારી હાજરી આપી હતી. રાત્રે મહાલ શાળા-ધિકારી સા. ના પ્રમુખપદે રંજનનો કાર્યક્રમ યોજાયો હતો તેમાં પણ સારી હાજરી હતી. રાતનો કાર્યક્રમ ૮ થી તે ૧-૧૧ લગી ચાલુ રહ્યો હતો. રૂ. ૨૮) નો ખરડો થયો તેમાંથી રૂ. ૧૫) પુસ્તકાલયને મળ્યા તથા રૂકાળી પાલા ને ચોપડીઓ બાળકોમાં વહેંચાયાં. બીજે દિવસે પણ રમતોનો મેળાવડો થયો. ગામના સખી ગૃહસ્થ પા. જોષ્ઠતાભાઈ તરફથી બાળકોને ભોજન આપ્યું.

(૧૫) મજુલ તા. પાટણ:—પુસ્તકાલયને શણગાર્યું. રાત્રે જાં થી ૧૦ના સુધી જાહેરસભા ભરચક ભરાઈ, તેમાં ઈશ્વરતુતિ, શ્રીમંતપ્રશસ્તિ, સંવાદ ગરબા અને પ્રાસંગિક વિવેચનનો કાર્યક્રમ રખાયો. પ્રમુખસ્થાને પુસ્તકાલયના પ્રમુખ શ્રી. ભગવાનભાઈ અમીન બિરાજ્યા હતાં.

(૧૬) સંડેર તા. પાટણુ:—રાત્રે મેળાવડો

થયો તેમાં વાચનપ્રચારક સંવાદો ને બોધક ગરબાનો કાર્યક્રમ ઉત્સાહથી પાર પડ્યો. પ્રાસંગિક વિવેચનો થયાં. ઉત્સાહી ગૃહસ્થ રા. ભવાનીદાસભાઈએ બાળકોમાં પિતળનાં ૬૦ પવાલાં વહેંચ્યાં તથા રા. મનજીભાઈ તરફથી રૂ. ૫) નાં પતાસાં વહેંચાયાં. આમ તરફથી પણ રૂ. ૧૦) નાં ધનમ આપવાનું જાહેર થયું.

(૧૭) સિદ્ધપુર:—ધન-પતાકાથી પુસ્તકાલયને શોભાવ્યું. નીતિબોધક સૂત્રોનાં પાટિયાં જાહેર રથએ લટકાવ્યાં. બાળપ્રિય શિક્ષણના આકર્ષક નમૂનાઓનું પ્રદર્શન યોજાયું. પતાસાં વહેંચાયાં. મહિલા પુ. માં કન્યાઓના ગરબાનો મનોરંજક કાર્યક્રમ યોજાયો. સાંજે પુસ્તકાલયના મકાનમાં સભા રખાઈ. રાત્રે સંગીત ભજનનો પણ કાર્યક્રમ પાર પડ્યો.

(૧૮) પીલુદરા તા. મહેસાણા:—મકાનને શણગારવામાં આવ્યું. લોકમદદ ઉધરાવાતાં રૂ. ૬૦) મેળા થયા. સાંજે પ્રાંત પંચાયતના સભાસદ રા. નયુભાઈ પ્રજ્ઞાસના અધ્યક્ષપદે મેળાવડો થયો.

(૧૯) વિસનગર:—પુસ્તકાલયના મકાનને ધ્વજપતાકાથી શણગારવામાં આવ્યું. સાંજે રાજસ્થાન શેઠ શ્રી. મહાસુખભાઈના પ્રમુખપદે ટાઉન હોલમાં જાહેર સભા રખાઈ તેમાં પ્રાસંગિક વિવેચનો કરવામાં આવ્યાં.

(૨૦) વાલમ તા. વિસનગર:—પુ. ના મકાનને શણગારવામાં આવ્યું. યોગાનમાં મે. વહીવટદાર સાહેબના પ્રમુખસ્થાને ભરાયલી જાહેર સભામાં ઇશ્વરવન, શ્રીમંતનાં ગુણગાન, રાજ્યધ્વજરોપણની ક્રિયા બાદ પુસ્તકાલયના કાર્યક્રમ તથા તેને છૂટથી મદદ આપતા રહેવા બાબતનું પ્રમુખસ્થાનેથી વિવેચન થયું. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ તથા મ. ગાંધીજીની છબીઓ સાથેનું પાલખી સરઘસ વાજાંત્રા ગાજતે ગામમાં ફરી વળ્યું. રાત્રે પણ સભા દાતાર શેઠશ્રી લલ્લુભાઈના પ્રમુખપદે ભરાઈ. ગરબા સંવાદ વગેરેનો મનહર કાર્યક્રમ યોજાયો. આમોન્નતિના પ્રશ્નો સંબંધી પણ શ્રી. ઉમેદભાઈએ જોસદાર વિવેચન કર્યું. પ્રમુખશ્રીને હસ્તે કાર્યક્રમમાં સારો ભાગ ભજવનાર બાળાએને કાપડની લઢાણી વહેંચાઈ ને વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકની બેટ અપાઈ.

(૨૧) દુનાવાડા તા. હારીજ:—શાળાના મકાનને ફૂલપાન તથા ધ્વજ-પતાકાથી શણગારવામાં આવ્યું હતું. સાંજે ડૉ. શ્રી. પરાંજીએના પ્રમુખપદ હેઠળ સભા મળતાં તેમાં આમજનો સારી સંખ્યામાં હાજર હતા. શાળાનાં બાળકોનો કવિતા, સંવાદ તેમજ ભાષણોનો કાર્યક્રમ યોજાયો હતો. આ ઉપરાંત આમસફાર્ષતથા પુસ્તકાલયને લગતાં વિવેચનો થયાં હતાં.

(૨૨) વ્યાસવાસણા તા. આતરમુબા:—પુસ્તકાલયને ધ્વજ, પતાકાથી સુંદર

શા માટે ?

“ફક્ત ટકા કમિશન વધારે આપવાની જાહેરાતની લાલચમાં કોઈ ભાઈએ ફસાવું ન જોઈએ. વેચાણમાં ધરાકોને કમિશન આપવમાં આવે, પરંતુ કંપનીની કમાણી વ્યક્તિઓને મળશે, ન્યારે પુસ્તકાલય મંડળની કમાણીમાં પુસ્તકાલયોને હિસ્સો મળવાનો છે. આમ પુસ્તકાલયનો એક પણ આંકડો જો કોઈ ખાનગી વેચનારને મળે તો સ્વ. મોતીભાઈ અમીન સાહેબની યોજના પર ધા કરવા સમાન એ નીવડશે. એટલે આવી કોઈ બીજી સંસ્થામાં દોડી જઈ વ્યક્તિને લાભ આપી સંસ્થાને નુકસાન કરવું ન જોઈએ.”

ઉ. મો. પટેલ

મદદ. વ્યવસ્થાપક

(ભાદરજી મ. પુ. યરિધના બાપજીમાંથી)

રીતે શણુગારવામાં આવ્યું હતું. સરસ્વતી, શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના અને સ્વ. મોતીભાઈ સા. ના ફોટાઓને હારતોરા વડે ટાંકવામાં આવ્યા હતા. પુસ્તકાલયગીતો ગાતાં રકાઉટો, વિદ્યાર્થીનીઓ અને નાનાં બાળકોનાં ત્રણ સરઘસો નીકળ્યાં હતાં. બાદ સભા શ્રી. વૈદ્ય નાથલાલના પ્રમુખપદે મળી હતી. તેમાં પ્રભુપ્રાર્થના, શ્રીમંતપ્રશંસા, સંવાદો ગરબાનો કાર્યક્રમ યોજાયો હતો. આ પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો લઈ જઈ રકાઉટવીરો ગામમાં વાચન-પ્રચાર કરે છે.

(૨૩) સરઘં તા. નવસારી:—પુસ્તકાલયને ઉપયોગી સૂત્રો પુસ્તકાલયના સ્થળે ઢાંગવામાં આવ્યાં હતાં, લોકોને પુસ્તકો વાંચવા વિષે સમજૂત આપવામાં આવી હતી.

(૨૪) અમરેલી:—પર્વણીની ઉજવણી નિમિત્તે “ અમારું પુસ્તકાલય ” એ વિષય પર ૧૧ થી ૧૩ અને ૧૪ થી ૧૬ વર્ષના એ પક્ષબદ્ધ વિદ્યાર્થીઓ ‘ વચ્ચે વફત્વ હરીફાઈ ગોઠવવામાં આવી હતી. હરીફાઈમાં જીતે નંબરે આવનારને રૂ. ૧૦ નાં રોકડ ધનામે આપવા ક્યું હતું. બેન્ડ અને પુસ્તકાલયનાં સૂત્રો સાથેનું વિદ્યાર્થીઓ-વિદ્યાર્થીનીઓનું એક સરઘસ નીકળ્યું હતું. સાંજે, ફાળો એકઠો કરવા પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો. ઉપરાંત લોકો પ્રિય જનજન અને સા. પુસ્તકાલયના પ્રમુખ શ્રી. ચતુરભાઈ પટેલના પ્રમુખપદ હેઠળ સભા યઈ હતી.

(૨૫) કોડીનાર:—કોડીનાર મિ. સ્કૂલના હેડમાસ્ટર શ્રી. સંજયકુમાર મજમુદારના પ્રમુખપણા હેઠળ વિદ્યાર્થી સંમેલન ભરવામાં આવ્યું હતું. ગ્રંથપાલે પુ. પર્વણીની ઉજવણી સંબંધે સમજૂત આપી હતી. પ્રમુખશ્રીએ સદ્વાચનને લગતો કેટલોક ઉપયોગી બોધ આપ્યો હતો.

(૨૬) શાખપુર તા. દામનગર:—ચુજરાતી શાળાના મકાનમાં શ્રી. રામભાઈ કરશનદાસના પ્રમુખપદે ઉજવાઈ. બન્ને શાળાનાં બાળકોને બાલસાહિત્યનાં પુસ્તકો વંચાવવામાં આવ્યાં. પ્રમુખશ્રી તેમજ મંત્રીએ પ્રાસંગીક પ્રવચન કયું.

(૨૭) બેટ:—મકાનને રંગબેરંગી ધ્વજપતાકાઓથી શણુગારવામાં આવ્યું. પુસ્તકાલયના મકાનમાં પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો, આરોગ્યના નકશા તથા બાલસાહિત્યને લગતું પ્રદર્શન ભરવામાં આવ્યું. સવારમાં સરઘસ કાઢવામાં આવ્યું હતું. શેઠ ગોકળદાસ હરજીભાઈએ બાળકોને પતાસાં વહેંચ્યાં હતાં. બપોરે બેથી પાંચ વાગ્યા સુધી ગામની સન્નારીઓનું સંમેલન ભરાયું હતું. બહેનોએ પુસ્તકાલયને લગતું વિવેચન કયું હતું. સાંજે હિંદુ-મુસ્લીમ તમામ પ્રજાની સભા યદ્ય હતી. વળી હરિકીર્તનનો કાર્યક્રમ પણ યોજાયો હતો.

(૨૮) વસો:—આ ગામે પુસ્તકાલયપર્વણી ખૂબ ઉત્સાહપૂર્વક ઉજવાઈ હતી. આ દિવસે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને પોતાની કરી આજીવન એનીજ પાછળ જીવન અર્પનાર સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સા. ની બીજી સંવત્સરી પણ તેજ દિવસે આવવાથી આ દિવસ ત્યાં હર્ષ-શોકની મિશ્ર લાગણીથી ઉજવાયો. ત્યાંના ગોપાલદાસ બાગમાં સભા યદ્ય હતી. બાલોપયોગી પુસ્તકોનું પ્રદર્શન પણ યોજવામાં આવ્યું હતું. પ્રસંગને અનુરૂપ ગીતો વગેરે ગવાતાં સ્વ. મોતીભાઈ સા. ની પુણ્ય સ્મૃતિ તાજ થાય તેવું વાતાવરણ જામી ગયું હતું. રાત્રે પુસ્તકાલયના મકાનમાં બજનમંડળીનો પણ કાર્યક્રમ રખાયો હતો.

મારી ફરજીયાતી

દારાપુરા—આ ગામે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન છે. પુસ્તકાલયની કારોબારીએ હમણાં જ નિયમો ઘડ્યા છે. પુસ્તકાલયના સંચાલકો ધણા ખરા યુવકો છે. યથેચ્છા તરીકે સેવાભાવી યુવક બાઇ જ્યુબાઈ કામ કરે છે તે નોંધને પાત્ર છે. એ બાઇ પ્રોવિયસ પાસ થયેલા છે. તેમનામાં સમાજસેવાની તમન્ના છે. તેમની સાથે મેં કરેલી ચાતચીતો બીજા બાઇઓને ઉપયોગ લાગે તેવી છે. મુશ્કેલીઓ સામે પહેંચવાની શક્તિ યુવાનોએ ફેળવવી જોઈશે. એ એમની વાતચીત પરથી જણવાતું મળે છે. મેં પૂછ્યું:

“તમે તમારાં ગામના પછાત લક્ષ્યાંકોમાં તેઓ સામાન્ય રીતે પોતાની જવાબદારી એકમેક પ્રત્યે સમજે તેવી આરોગ્ય, સ્વચ્છતા વગેરે સંબંધી તેમ જ દેશપરદેશના સમાચારોની ટૂંકી નોંધ ભીંતપત્રો પર તેમને સમજાય તેવી સાદી ભાષામાં ટીકારહિત આપવા કંઈ કરી શકો ખરા ?”

“મેં આવા અખતરા મારા કોલેજ સમયના વિદ્યાર્થીજીવનમાં કરેલા. લોકોએ મારા આ પ્રયાસોને હસી કાઢ્યા, અને સહકાર ન આપ્યો તેથી મેં બંધ ક્યું.”

“તમે ફરી પાછા ત્યારે આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં સેવાભાવે કેમ જોડાયા છો ?”

“મને અત્યારના વ્યવસ્થાપકો સહકાર આપે છે, તેમ જ આ ખાતમાં શરૂઆતથી રસ હતો અને મારૂં સ્વભાવ જળવાય તેવી રીતે કામ કરવાની તક મળતાં મેં ફરીથી આ કાર્ય ઊપાડ્યું છે.”

“આ પહેલાં તમને લોકો કેમ હસી કાઢતા હતા ?”

“મેં માત્રસક્ષાત્, ભીંતપત્રો વગેરેના કાર્યમાં રસ લેવા માંડ્યો એટલે ગામના પંચ અને આગેવાનોએ મારી સામે કટાક્ષથી જોવા માંડ્યું. મેં કોઈ લક્ષ્યાંકો જઈ ગરીબોને પોતાના કામ અને જવાબદારીઓ સંબંધે વાતોચીતો કરી હોય તો મારા ત્યાંથી નીકળ્યા પછી આ ગરીબ વર્ગને જોઈું સમજાવી મેં જે કાર્ય કરવા પ્રેયી હોય તેમાં કંઈ જ કરી શકાતું નહિ. સામાન્ય બેઠકીઆ લોકોમાં તો આ લોકો એવીજ વાતો કરે કે હવે જ્યુબાઈ આ ગરીબ લોકોને ફેરવી નાખશે. આજણાં માન-આખર હવે આ લોકો રાખશે નહિ અને આપણા ગામમાં અવદશા લાવશે. ગરીબ વર્ગ પૈકી મોટા ભાગના લોકો આ આગેવાનોની ચૂડમાં નાણાંના ધીરાણુ, સામાજિક રિવાજો, અગર કાયદાની અજાણતાના કારણે સપડાયેલા હોવાથી અમારા જેવા સેવાભાવી કાર્યકરને તેમાં નિષ્ફળતા મળે છે. હાલમાં તેવી પ્રવૃત્તિવાળા આગેવાનો ઓછા છે અને ટેટલાક આગેવાન બાઇઓ મારી સાથે સહમત છે. એટલે જ મેં આ પુસ્તકાલયમાં કામ કરવાનું પસંદ ક્યું છે. અને એ દારા હું એટલું તો કહું છું કે જેથી સારું વિચારશીલ અને ચારિત્ર ધડનાર વાચન લોકોને વધારે વાંચવા મળે.”

એ ગામના પટેલ તથા બીજા પંચો સાથે ગામની સક્ષાત્ અને ગંદકી સંબંધે વાતચીત કરી. તેઓએ જણાવ્યું કે, ન્યાંમુધી અમને કોઈ લેખી ફરીઆદ ન આપે ત્યાંમુધી અમે કોઈ બારણામાં ગંદકો કરે તો તેના ફુસ્મન થવાનું પસંદ કરતા નથી. મેં તેઓને વિનંતિ કરી કે, આપ ગામના ચુંટાયેલા અને સરકારથી નિભાયેલા આગેવાનો હોઈ આપની ફરજ છે કે, આંગણામાં કે જાહેર જગ્યાએ ચૂંટી ગંદકી અટકાવવા કોશિષ કરવી જોઈએ.

તેમણે જવાબ આપ્યો: “ અમે એ બાબતમાં સંમત છીએ, પણ જેને અમે ગ્રુન્ડગાર ગણીએ તેને શિક્ષા કરવાનો અમને અધિકાર નથી. અમારે મહાલે લખવું પડે છે.”

“ મેં જણાવ્યું કે, આપની આરોગ્યને લગતી હરેક બાબતો પર રા. વહીવટદાર સા. પણ અવશ્ય ધ્યાન આપે જ. અને તમારી ભલામણ પ્રમાણે શિક્ષા કરે. ”

તેમણે જવાબ આપ્યો: “ પણ એથી તો અમે તેના દુશ્મન હરીએ છીએ અને પછી કલેશનાં બીજ રોપાય છે. ”

મેં તેમને સમજ આપી કે સાર્વજનિક ફરજો બજાવવા માટે આપણે ગામમાં બે-ચાર કે પાંચ વખત લોકોને સાદ પડાવી, ફળીઆમાં સભા ભરી કોષએક સુધારણા માટે યોજના રજૂ કરવી અને પછી તેનું પાલન ન થાય તો તે માટે જરૂરી પગલાં લેવાથી દુશ્મન થતા નથી. તમે જણો છો કે, આપણા જૂના રિવાજો પ્રમાણે પણ નાતીલાઓ ભેગા થઈ ગ્રુન્ડગારને શિક્ષા કરવામાં જરા પાછી પાતી કરતા નહિ. આપણું ગામ એ ‘એક આપણા સમાજનું’ એકમ છે, એના વિકાસ માટે આપણે આપણી સામાજિક ફરજ બજાવવામાં નૈતિક હિંમત કેળવવી જ જોઈએ.

સોબકાખુર્દ:—આ ગામે પુસ્તકાલય છે. પુસ્તકો લગભગ ૬૭૫ છે. પુસ્તકો વંચાનું પૂર્ણ ૧૨૫ છે. આજે માત્ર ૨૫ છે. કામ કરનાર મંત્રી ભાઈ રામજીભાઈ ગામના જ સિનિયર શિક્ષક છે. તેઓ વિદ્યાર્થીઓને પણ પૂરું વાચન આપી શકતા નથી. કહો, આ પુસ્તકાલયમાં કેટલું (દળદર) આજસ હશે ! ! એ ભાષને મેં કહ્યું:

“ મારતર સાહેબ, આપની પદ્ધતિમાં આટલી બધી બેકાળજી કેમ ? ”

“ સાહેબ, કોષ વાંચવા માગતું નથી; જે કોષ આવે છે તેને આપીએ છીએ. ”

આ વાત સાચી ન હતી. પાસે આવેલા ગ્રામ ઔપચાલયમાં હું અને એ ભાઈ બન્ને ગયા, ત્યાંના કામ કરનાર ભાઈ અંબાલાલની કામગીરી એ રોજ જોતા હશે; મેં એમને ઝીણી નજરે જોવા કહ્યું; દર માસે છસો જેટલા દરદીઓને માત્ર સેવાભાવે દવા આપનાર કેમ રૈયતને આકર્ષી શકે છે ? ગામમાં નવજીવાનો છે, વૃદ્ધો છે, બહેનો છે, જેઓ કોષ કોષ વખત વાંચવાનું ઇચ્છતાં પણ હશે. પણ તેમને પોતાના ગામના પુસ્તકાલયની માહિતી નથી. નવાં નવાં પુસ્તકો કે વાર્તાઓ અંથપાલ અને મંત્રી અથવા વ્યવસ્થાપકો પૈકી સેવાભાવી જીવાનો એમને જતાવે તો જરૂર તેઓ વાંચે. અરે ! નિશાળમાં બહુતા આજેકે જ વાંચતા નથી. તો બહી ગયેલા પછાત કેમના લોકોનું શું કહેવું ! ! પુસ્તકાલયની વિચારસરણી સમાજમાં જ્ઞાન સાથે વિચાર અને સારા આચારો ફેલાવવાની છે. શિક્ષકો અને ગ્રામ આગેવાનો તેમાં સેવાભાવે કામ કરવાની હોંશ રાખે તો ખરેખર એ કાર્ય વધારે ઠણઠ પૂર્વક કરવા મેં એ ભાષને ખાસ વિનંતિ કરી છે. એક બીજ અને બે અત્યંત વિદ્યાર્થીઓની મારે મુલાકાત થઈ. તેમને પણ ગામના આ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનો લાભ લેવા રૂબરૂમાં જ તેમને ગમે તેવાં “ અશોક અંથમાળા ”માંનાં પુસ્તકો આપ્યાં. તમને જણીને આનંદ થશે કે એક અત્યંત વિદ્યાર્થી જે ત્રીજું ધોરણ બહુજો હતો તે પુસ્તક ઉપરથી નખર જોઈ તમામ હકીકત આપ-લે નોંધવહીમાં નોંધી શક્યો. તેની જીવનકથા પણ બહુ રસુજ છે. શાળામાં બહુ છે; પોતાનાં માઆપ મજૂરી કરી શકે તેમ ન હોવાથી પોતે ગ્રામસંસ્કૃતિ નોકરી કરે છે, તેમજ કપાસ વીણવાની અગર ખીજ મજૂરી કરે છે. સવારના સાડાસાતથી ખાર એક વાગ્યા સુધી કામ કરવા બદલ તેને માત્ર છ પૈસા મજૂરી મળે છે ! લોકોની

ભારી કે દાતણ સીમમાંથી લાવી કવચિત્ વેચીને આનો બે આના મેળવે છે, તેમ જ ભર સાચવવાની રાખે છે. મજૂરીનાં આ કાર્યો જેવાં બીજાં કાર્યો ગામમાં ધણાં કરવાનાં હોય છે: જે સામાન્ય વર્ગ પોતાની પાસે સાધન ન હોય છતાં મજૂરી કરવામાં માન સમ-જતો થશે તો ગ્રામઉદ્યોગોને ધણું સ્થાન મળે તેમ છે. એકંદરે લોકો સામાન્યતઃ સંતોષકારક રીતે રહે છે. પુસ્તકાલયની પ્રગતિને આ ગામે ધણું અવકાશ છે. અંબાલાલ અને બીજા ભાઈઓ દૈનિક પેપર નથી મળતું તે માટે ફરીઆદ કરતા હતા. તેમને મેં પુસ્તકાલયની બાવના તથા સરકાર અને લોકમદદના તેમ જ પંચાયત મદદનો સાચો ઉપયોગ પુસ્તકાલયની પ્રગતિ બતાવી કરી આપવા વિનંતિ કરી છે. હુંકા અંદાજમાં દૈનિક માટે સવડન થઈ શકે. એકાદ અઠવાડિક કે અર્ધસાપ્તાહિકથી ગામડામાં આપણે સંતોષ મેળવી શકીએ, પુસ્તકાલયોને જેઈએ છે સાદી અને સરળ ભાષામાં ગામના તાલુકાના રોજના બનાવોની માહિતી ભીંત-પત્રો પર લખી લોકમુખાકારી વધારનારા નવલુપાનો આમ થશે તો આપોઆપ મદદ વધારે આવશે અને મોટું અંદાજ બનાવવાથી દૈનિકની પણ સવડ થઈ શકશે. ચાલુ સાલે ૭૫૨૩=૨૨૧૧ ના અંદાજમાં આ સવડ થઈ શકે નહિ તે તેમને સમજાવ્યું.

ભાંગરોજા:—આ ગામે પુસ્તકાલય છે. ઉ. શિ. કામ કરે છે, ગામ પર હતા નહિ એટલે બીજા આગેવાનોને મળ્યા. પુસ્તકાલય સંબંધી માહિતી પૂછતાં બે આરિયા આગેવાનોએ તે સંબંધે પોતાને માહિતી નથી તેમ જણાવ્યું. બીજા વ્યવસ્થાપકો પણ પુસ્તકાલયને હિસાબ વગેરે કંઈજ જ્ઞેતા નથી. મુખ્ય શિક્ષકે રોજમેળજ ચાલુ વર્ષે લખ્યો નથી. રૂ. ૨૦-૮-૦ ની પાવતીઓ ચાલુ વર્ષની છે, એક જનના સાત રૂપિયા ઉ. શિ. લઈ આવ્યા છે, પણ તે જમા કર્યો નથી. ગ્રામ પંચાયતની મદદ મળે છે તે પણ ગ્રામ પંચાયતના સભ્ય જણતા નથી. આ બાબત કોનો હોય ? આથી હાજર રહેલા આગેવાન ભાઈઓને વિનંતિ કરી કે, તમે તમારી ફરજે તમારા તેમામ ભાઈઓને સમજાવો, તેમને રસ લેતા કરો અને પુસ્તકાલય તો થોડું બહુલા માટે દેવમંદિર કરતાં પણ વિશેષ છે. એક ભાઈએ કહ્યું કે, સરકાર આપે માટે બહુવાની વધુ સવલત કંઈજ આપતી નથી. મેં તે ભાઈને સરકારની બંધી પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આપ્યો. ગામડે ગામડે કંઈ મોટી શાળાઓ ઉઘાડાય નહિ. માન્યમિક શાળાઓ હોય નહિ અને બહુનારા પણ હોય નહિ. મેં તેમને સલાહ આપી કે, અંગ્રેજ બહુનારા સૌ પૈકી ગામડામાંથી એકાદ વિદ્યાર્થી સાતમી અંગ્રેજ સુધી પહોંચતો નથી. નાણાં-પૈસાનો ફરિયોગ ધણો થાય છે. હા, ધણા હોંશિયાર બાળકને માઆપે સારી બોર્ડિંગવાળા સ્થળે બહુવા મૂકે, ગરીબ હોય તો ધણા પ્રકારની મદદ મળી શકે છે. માત્ર ખરી બહુવાની વૃત્તિવાળા વિદ્યાર્થીઓ અને બહુવવાની વૃત્તિવાળાં માઆપે હશે તો શાળાઓની પૂરતી મદદ મળી રહેશે. નહિ જેવું બહુનારા માટે શાળાની જરૂર કરતાં ઘરકેળવણી, ખેતીવાડી, બીજા સાદા ઉદ્યોગો અને પુસ્તકાલયનો સારો ઉપયોગ એ વધારે અનુકૂળ થશે, બજેટ ૧૦૪૪=૪૦ તું હતું. પુસ્તકાલયની દફતરી વ્યવસ્થા બદલ રા. મહાલ શાળાધિકારીને કરજણ મુકામે રાજમાં હકીકત જણાવી છે અને તપાસણી કરવા જણાવ્યું છે.

મિયાગામ:—પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા હમણાંજ ઠીક થઈ છે. પુસ્તકો ૬૦૩ છે, પણ વાચકોની યાદી જ નથી. આપ-બે મોંઘવહી જોતાં ૧૧૨ પુસ્તકો વંચ્યાં છે. વ્યવસ્થાપકો પૈકી એક ભાઈ મળી શક્યા. મહેરબાન દોકોરથી જે પુસ્તકાલયના મકાનનું બાંડું

આપતા હતા તે હવે પુસ્તકાલયને કબજે આપવા તજવીજ થઈ છે. ખાનગી ઇસમે પાસે નાણાં રૂ. ૯૩-૩-૦ અને ૧૦૮-૦-૦ તે વસુલ લેવા તાત્કાલિક તજવીજ કરવા મંત્રીને જણાવ્યું છે. આવાં ખાનગી નાણાંનો તુર્ત જ નિકાલ તમામ પુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપકોએ લાવવો જોઈએ. ખેદરકારી એ સંસ્થામાં તુરંત સાનકારક છે. પુસ્તકાલયમાં શિક્ષિત બાઈએને કન્યાશાળાની શિક્ષિકા અને વિદ્યાર્થીઓને વધુ રસ લેવાની જરૂર છે. રાજ્યભેજ વગેરે પદ્ધતિસર રાખવા મંત્રીને જણાવ્યું છે. તેમ જ રા. મહાલ શાળાધિકારી સા. ને પણ જણાવ્યું છે.

દેથાણા:—પુસ્તકાલયનું કામ સંતોષકારક છે. લગભગ ૪૬ પુસ્તકો કમી કરવા-પાત્ર જણાયાં તે કમી કર્યાં. ખાનગી ઇસમે પાસે લહેણા નીકળતા રૂપિયા સંબંધી નોંધવા લાયક બનાવ અહીં જણાવવા મળ્યો તે હું ટાંકુ છે.

એક બાઇ પાસે રૂ. ૧૦) અંકે દસ સને ૧૯૭૬ માં ધીરેલા તે ઇસમ પાસેથી રૂ. ૩૪) અંકે ચોત્રીસ તો જમા થયા છે અને બાકી ૫૧) અંકે એકાવનતું ખાતું પાડેલું છે. તપાસ કરતાં દોકડાની તેરીએ ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ ગણેલું છે. આસામી અને ગામની ધણી-ખરી વસ્તી બારેયાં કોમની છે. આ વ્યાજ ખરેખર ગામમાં બધા લોકો એકમેક પાસે લે છે. એટલે તેમાં વ્યવસ્થાપક મંડળ છૂટ મૂકવા તૈયાર ન હતું. મેં, સમાજજનમાં આપણે વ્યાજુકા ધંધા સામે જે ધૂણા છે તે શા માટે આટલી બધી વધી છે તેનો ખ્યાલ આપી જણાવ્યું કે, રૂપિયા દશની બેડી મૂડી પર વીસ વર્ષમાં નવગણી રકમ આપણે લેવા તૈયાર થયા. આથી આપણે એવી પદ્ધતિનો અમલ ન કરીએ કે જેથી ગરીબ માણસની મજૂરી કરી લઈએ. આમાં નાણાં લઈ જનારની શુદ્ધિ છે એટલે તેને અવશ્ય આપણે રાહત આપવી જોઈએ. છેવટે રૂપિયા ૭ લઈ તે બાઇનું ખાતું માંડી, વાળવા વ્યવસ્થાપકોએ નિર્ણય કર્યો છે. એજ પ્રમાણે ગામના મુખી નેશિંગબાઇ પાસે સંવત ૧૯૮૦ માં ધીરેલા રૂ. ૨૫) અંકે પચીસના બાળે રૂપિયા ૧૪૦) અંકે એકસો ચાલીસ નેટલા થાય છે. આ બાઇ તો ગામના આગેવાન પટેલે કોઇ દહાડો એક પૈસા પણ પુસ્તકાલયને આપવા તૈયાર ન હતા. માત્ર ખાતું પાડી સહી કરી આપતા. તે જણતા કે કોણ પૈસા લેવા ભેરી રહ્યું છે ? હવે તેઓ એમ પણ સમજ્યા છે કે, કંઈ આઠ આનાથી વધારે કાંઈ મળી શકવાનું નથી. વ્યવસ્થાપકો નવજીવાનો છે. આ બાઇ લોકોને દોકડાની તેરીએ પૈસા ફરે છે અને આગેવાની કરીને પૈસા આપતા નથી એટલે રૂપિયા બધા જ લેવાનો દંડ થયો. અને એમને સમજતી નેશિંગબાઇની દયા ખાવા સમજાવ્યું. એમની વૃત્તિ તરફ ન લેતાં સાદી નીતિ શીખવવાનું કાર્ય આપણું છે, એમ સમજાવી અગારી રૂબરૂમાં ભાઈશ્રી નેશિંગબાઈએ દિન ૧૫ માં રૂપિયા ૬૫) અંકે પાંસઠ રોકડા આપવા કબજા કર્યું છે તો તે પ્રમાણે નાણાં લઈ નિકાલ કરવા અને મંત્રી અને વ્યવસ્થાપકોને જણાવ્યું છે. આ પ્રશ્ન છે સમાજના કાર્યકરોને વિચારવા જેવો છે. વ્યાજના દારૂ હુખમાં બેસત કેમ સભ્ય છે, તેની મનાવૃત્તિ કેમ બગડે છે, તે માટે વિચાર કરવાનું આમાં ઘણું છે.

ઉ. મા. પટેલ

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

(માહે જન્યુઆરી માસમાં)

પુનારદ્વાર પ્રાંત પ્રચારકોએ માહે જન્યુઆરી માસમાં નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઇ ત્યાંનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી, દફતરી વ્યવસ્થા, વર્ગીકરણ તથા પ્રચારની કામગીરી બજાવી છે. જે તે સ્થાનને લગતી મહત્વની માહિતી તેમ જિણપો દર્શાવાઇ છે તે તરફ લક્ષ આપવા લાગતા વળગતાઓને વિનંતિ.

૧. વડોદરા પ્રાંત પ્રચારક રા. હગનભાઈ મથુરભાઈ પટેલ વડોદરા મહાલમાં:—

(૧) દામાપુરા:—વિષયવારી નામવારી કરી દીધાં. પુસ્તકો મેળવણી કરતાં બરાબર મળી રહ્યાં. જીર્ણ માસિકો દરાજી કરાવતાં રૂ. ૧-૪-૦ ઉપજ્યા. પુસ્તકોને પરીઓ નહોતી તે ચોટાડી નંબર નાખી કચાટમાં વ્યવસ્થિત ગોઠવ્યાં. ત્રણ સાલનો દિસાજ તપાસ્યો. કા. ફ. રૂ. ૩૩) પુ. સ. સ. મંડળમાં જમા. બજેટ સહકારના ધોરણે કરતા રહેવા તથા મદદ ફેરારને પાવતી આપવાનું ધોરણ અંગીકારવા મુચ્છું.

(૨) લાલજીપુરા:—પુસ્તકો બરાબર મળી રહ્યાં. નવીન આવેલાં ૫૩ પુસ્તકો જ. રજીસ્ટરે નહોતાં ચકાવ્યાં તે ચકાવી આપ્યાં. ધોરણસર સિદ્ધા એકજાત કરી બેવા, ત્રિમાસિક નિવેદન મોકલતા રહેવા, પરતી વેચાણ દર સાલ કરતા રહેવા તથા સરકારના ધોરણે બજેટ બનાવતા રહેવાને મુચ્છું. વાચનપ્રચાર ખૂબ જ ઓછો હોઇ વધારવાની સમજ આપી.

(૩) વાસજી કોતરીઆ:—પુસ્તક પરીઓ જીર્ણ થઇ ગયેલ તે ફરી લગાવરાવી. નંબરો નંખાવી પુસ્તકોની ગોઠવણી વ્યવસ્થિત કરાવી. જૂનાં માસિકો દરાજી વેચી નાખવા સમજૂતી કરી, પુસ્તકો બરાબર મળી રહ્યાં. વિષયવારીની અધુરાય પૂર્ણ કરી આપી. કા. ફ. રૂ. ૨૫૯-૧૫-૮ પુ. સ. સ. મં. માં. ડેડરોડ પત્રક રાખવા, વાચનપ્રચાર વધારવા, બજેટ સહકારી ધોરણે કરતા રહેવા સમજ આપી.

(૪) મોતિયાપુરા:—વાચનાવ્યવહાર ગામ હોઇ પુસ્તકાલય સ્થાપવાની ગામ-આગેવાનોને સમજ આપતાં રૂ. ૪૫) હીરક મહોત્સવ નિમિત્તે કરી આપવા કળ્હ્યું. ખાતા તરફ પુસ્તકાલય મળવા અરજી કરી છે તે મંજૂર રહેતાં રકમ મોકલી આપવા કળ્હ્યું છે.

(૫) સોખરા:—વિષયવારી, નામવારી ચકેજાં છે, જીર્ણ માસિકો દરાજી કરાવતાં રૂ. ૪-૮-૦ ઉપજ્યા, મેળવણી કરતાં ૪૦ પુસ્તકો ખૂટ્યાં તથા ૫૬ પુસ્તકો જીર્ણ સ્થિતિમાં જણાયાં, જે બદલ ખાતા તરફ તુમાર મોકલાવરાગ્યો. મકાનની સ્વચ્છતા જાળવવાની, ત્રિમાસિક નિવેદન મોકલતા રહેવાની, દિસાજ પદ્ધતિસર લખવાની, જીર્ણ પુસ્તકો કમી કરાવી બેવાની, સાલ આખરે દિસાજ તપાસરાવી બેવાની, પાવતી છુટ રાખી યોગ્ય ઉપયોગ કરતા રહેવાની સમજણ આપી. કા. ફ. રૂ. ૨૪૬-૨-૭ બરોડા બેંકમાં, ૭૪૬-૫-૧ પુ. સ. સ. મં. માં; મંડળનો એક શેર.

(૬) બાકરોલ:—મકાનસફાઈ કરાવી. નામવારી વિષયવારી અધૂરાં હતાં તે પૂર્ણ

કરાવ્યાં. જીર્ણુ માસિકો હરાજી વેચી નાખવા સૂચ્યું. ગેળવણીમાં પુસ્તકો નં. ૧૩૪ રૂ. ૧૦૪-૮-૦ કિંમતનાં ખૂટતાં જણાયાં તેનો યોગ્ય તે નિકાલ કરાવી લેવા સૂચના કરી. પુસ્તકોમાં હરેલા ધોરણે નંબરો નાખવાની, ત્રિમાસિક નિવેદનો મોકલતા રહેવાની, ડેડસ્ટોક રજીસ્ટર રાખવાની સમજ આપી. કા. ફંડ પુ. સ. સ. મં. માં રૂ. ૨૦૮-૦-૦ શેર ખાતે, શેરમાં રૂ. ૯૦૧-૦-૦ પુ. સ. સ. મં. માં ટ્રસ્ટફંડ તરીકે, તથા રૂ. ૧૮૭) ચાપણ તરીકે, રૂ. ૨૭૩-૮-૧ વડોદરામાં મગનલાલ શંકરભાઈ પટેલની પેઢીમાં, રૂ. ૪૭-૧૪-૯ મંત્રીના હાથ પર.

(૭) જોળા:—ગેળવણી કરતાં પુસ્તકો બરાબર મળી રહ્યાં. વિષયવારી નામવારીની અધુરાશ પૂરી કરી આપી. બજેટમાં કપાત યવા બદલ લેખોની જૂમ. વાચનપ્રચાર ધણેજ ઓછો હોય તે વધારવાની જરૂર: જીર્ણુ માસિકો વેચાવતાં રૂ. ૩-૬-૦ ઉપજ્યા તે રોજગેળમાં જમા કરાવ્યા. પુસ્તકો તેમજ દફતરી કાગળોમાં રીતસર સિલ્કા નંબર તથા એકુણાત કરી લેવા, ત્રિમાસિક નિવેદનો મોકલતા રહેવા વગેરે બાબત જરૂરી સૂચના કરી.

(૮) પાડગોલ:—ગેળવણીમાં ૧૮ પુસ્તકો ખૂટતાં જણાયાં. પુસ્તકોને પટ્ટીઓ નવેસર ચોટાડાવી. જીર્ણુ માસિકો રૂ. ૩)માં હરાજ કરાવ્યાં. બજેટ સહકારથી કરવા તથા ત્રિમાસિક નિવેદન મોકલતા રહેવા સમજ આપી. કા. ફંડ રૂ. ૧૪૪-૮-૩ પુ. સ. સ. મં. માં.

(૯) ચાંગા:—નામવારી પૂર્ણ કરાવ્યું. વિષયવારી પૂર્ણ કરવા સમજ આપી. પુસ્તકો મળી રહ્યાં. કાટીવટી છેકજ નિરૂપયોગી બનેલાં પુસ્તકો નંબ ૧૩૭ કિં. રૂ. ૧૦-૧૧-૯ નાં કમી કરાવવા ધક્કાપટ્ટો રિપોર્ટ કરાવ્યો. બે વર્ષની આગપંચાત મદદની રકમ રૂ. ૪૬) વગર ખચોએલી મંત્રી પાસે રહી છે તે બરાબર નથી થયું તેવું સમજાવી તત્કાળ પુસ્તકખરીદીમાં ખચી નાખવાની તાકીદ આપી. ચાલુ સાલે રૂ. ૩૦૦) પોરટમાંથી ઉપાડી ખાતાની વગર પરવાનગીએ જમીન ખરીદાઈ હોવાનું જણાયું છે. મકાનનું કંપાઉન્ડ પુષ્કળ અસ્વચ્છ. પુસ્તકાલયનો વહીવટ હરેલા ધોરણે ચલાવવાની, સ્વચ્છતા તરફ ધ્યાન આપવાની, પુસ્તકોને સિલ્કા નંબરો ધોરણસર કરવાની, વિષયવારી પૂર્ણ કરી લેવાની, પાવતીશુક રાખવા વગેરે બાબતની યોગ્ય તે સૂચના સમજૂત કરી. કા. ફંડ રૂ. ૧૭૦૦) જમીન વીધાં ૧૫ નો દસ્તાવેજ ૩૦૦) વીધાં ૨ નવીન જમીન ખરીદીમાં, રૂ. ૧૫૦ મંત્રીના હાથ પર છે.

(૧૦) થલેડી:—ગેળવણી કરતાં પુસ્તકો બરાબર મળી રહ્યાં. વિષયવારી નામવારી અધૂરાં હતાં તે પૂર્ણ કરી દીધાં. પુસ્તકોને પટ્ટીઓ નંબર કરાવી વ્યવસ્થિત ગોઠવાવ્યાં. ત્રણ સાલનો હિસાબ તપાસ્યો. ઉધાણથી ખરાબ થયેલાં ૨૨ પુસ્તકો કમી કરાવવા સમજણ આપી. સ્વચ્છતા ને સાફસૂરી તરફ ખાસ લક્ષ આપવાની જરૂર. હરેલા ધોરણે સિલ્કા, લેખલ, નંબર એકુણાત કરી લેવાની, સહકારી ધોરણે બજેટ બનાવતા રહેવાની તથા ત્રિમાસિક નિવેદનો મોકલતા રહેવાની સૂચના આપી. કા. ફંડ રૂ. ૯૮-૧૦-૨ પુ. સ. સ. મં. માં.

(૧૧) રામોલ:—પુસ્તકો બરાબર મળી રહ્યાં. વિષયવારી નામવારી થયેલાં છે. જીર્ણુ માસિકો હરાજ કરાવતાં રૂ. ૨) ઉપજ્યા, જે રોજગેળે જમા કરાવ્યા. ત્રણ સાલનો હિસાબ તપાસ્યો. વધારાની ઓરડીનું બાંધકામ ચાલે છે. ત્રિમાસિક નિવેદનો મોકલવાની અને સહકારથી બજેટ બનાવતા રહેવાની, તથા વાચનપ્રચાર વધારવાની સમજૂત કરી. કા. ફંડ.

રૂ. ૧૦૦૦) ચ. એ. સો. માં રૂ. ૨૨૬૩; ૭૯૩-૨-૦
પોસ્ટના કેશ સર્ટિફિકેટ; ૪૪-૭-૬ પુ. સ. સ.
મં. માં., પુ. સ. સ. મં. નો એક શેર.

(૧૨) ઉમેલ:—જૂનાં માસિકો ૧ મણુ
દર રૂ. ૨) ના બાવે વેચાળ્યાં. પુસ્તકોની મેળવણી
કરતાં બરાબર મળી રહ્યાં. વિષયવારી નામવારી
અધૂરાં છે તે પૂરાં કરી નાખીને શિક્ષણવર્ગની
તાલીમને સાર્થક કરી બતાવવા મંત્રી બાઇને ટકોર્ચી.
મકાન માટે જગ્યા સંપાદનનો સવાલ જલદી ઉકેલાઈ
જાય એ ખાસ ધ્યાનવાળેગ રજીસ્ટરો નવીન કરવા,
પુસ્તકોને પટ્ટી ચોટી નંબર સિદ્ધા કરવા વગેરેની
સમજૂતી કરી. કા. ફં. ૮૦૦) પા. રજીસ્ટ્રાબાઇ
શિ. રમારક ફંડ ખાતે પુ. સ. સ. મં. માં;
૨૫૧-૧૩-૫ પુ. સ. સ. મં. માં ચાપણુ તરીકે,
મંડળનો ૧ શેર; યુ. વ. સો. માં રજીસ્ટર્ડ. મંત્રી
પાસે રૂ. ૫૯-૧૨-૦.

(૧૩) ગંગાપુરા:—વિષયવારી નામવારી
નવેસર કરી આપ્યાં. પુસ્તકો અવ્યવસ્થિત હતાં તે
રીતસર ગોઠવાવરાળ્યાં. જીર્ણુ માસિકો મણુ ૧
રૂ. ૨૧ માં વેચાળ્યાં. સેટનાં પુસ્તકો જુદે જુદે
નંબરે ચઢાવવાની ખાસ સૂચના આપી. વધારાનું
કપાટ ખરીદવાની જરૂર. રોજગેળ પદ્ધતસર રાખ-
વાની જરૂર. પાવતી છુક અવસ્થા રખાવી જોઈએ.
કા. ફં. રૂ. ૧૮-૦-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં. દરેલા
ધોરણે પુસ્તકોને સિદ્ધા નંબર તથા પટ્ટીઓ લગાવી
દેવાને સૂચવ્યું.

(૧૪) રામપુરા:—પુ. ડું મકાન બંધાવ-
વાની ઇચ્છા રાખતા ગામલોકો સાથે એ બાબતમાં
વાટાઘાટ કરી. જીર્ણુ માસિકો મણુ ૧ અડીને બાવે
વેચાળી કાઢ્યાં. વિષયવારી નામવારીનાં પત્રો
બંધાવી સંગ્રહો જ. ર. માં લખી દીધા પ્રમાણે
એ પત્રો કેમ તૈયાર કરવાં તે સમજાવ્યું. કા. ફં.
રૂ. ૮૮-૧૧-૯ વસો સહકારો એન્કર્મ. પટ્ટીઓ,
સિદ્ધા, નંબર દરેલા ધોરણે કરી દેવાને સૂચવ્યું.

(૧૫) પલાણા:—વિષયવારી નામવારી
૪.

ગંદવાડ

ન્યુયોર્કના નગરપતિએ ત્રણ મહિના
પહેલાં તે શહેરમાં ઢગલાબંધ ગંદાં
માસિકો ને અડવાડિકો સામે એકલે
હાથે લડત ચલાવી હતી. તેની હકીકત
હમણાં જ આ તરફ વહી આવી છે.

નગરપતિ ફિયેરેલો હેબી લાગાર્ડિયા
એક દિ બેઠા ને ૧૩૦૦ કાગળો લખી
કાઢ્યા અને અમેરિકાની રાજધાનીની
છાપાંદુકાનો પ્રતિ પાઠવ્યા કે: “બબરદાર,
ગંદાં છાપાં-ચાપાનિયાં વેચ્યાં તો !”

નામવરે લખ્યું: “ગટગંદવાડ—
એકવાડકચરો સાફ કરવાનો નગરપતિનો
અધિકાર છે, ને તે અધિકારની રૂઢિએ
તમારો ગંદો વાચનકચરો સાફ કરવાનાં
પમણાં લેવા હું ચૂકવાનો નથી. માટે
સાવધાન !”

પણ આ ચેતવણીને તે છાપાંની
દુકાનોએ હસી કાઢી ને કાગળ પરતી
ખાતે નાખ્યો. એટલે નગરપતિ થોડે
દહાડે ઊઠળ્યા. એમણે આરોગ્ય
ખાતામાંથી કચરો વહેનારી ચાળીસ
માટર લોરીઓ બહાર કઢાવી અને એક
નવા નીકળેલા ચાપાનિયા (બનામ
Mark 10 Mark—“મરદેમરદ ગોઠડી”)ની
નકલો પકડી લાવવા ફરમાવ્યું.

પોતાની મામલતદારી સત્તાનો પછી
એમણે ઉપયોગ કર્યો ને એક આબહાનપત્ર
(વોરંટ) કાઢ્યું ને “મરદેમરદ ગોઠડી”
પ્રગટ કરનાર ઇન્ટરબરો ન્યુઝ કંપનીના
શેઠ શ્રીમાન બુલિયસ સ્ટોલ્કની ધર-
પકડનો હુકમ કર્યો. પછી હોડયા
અદાલતે અને ત્યાં જ એક પુરશી
પર ચઢી બેઠા અને પોતે જ ફરિયાદ
સાંભળી. આરોપ મૂકેલો: “ગંદુ,
અમ્લીક, વિષથી, ધૂણાજનક
વાચનસાહિત્ય વેચવાનો.” પણ
સ્ટોલ્ક સાહેબ છટ્યા.

શ. ૧૫૦૦૦ની નમીનગીરી તેમના
વતી કોઇએ કબ્જી ત્યાદે !

[“કાંડીઓ” તા. ૧-૧-૪૧ માંથી]

યથેચ્છાં છે. પુસ્તકો નં. ૩૯ કમી કરાવવા બાબત રિપોર્ટ કરાવ્યો. લાંબા વખતથી પાછાં નહિ ફરેલાં પુસ્તકો મંગાવી લેવા તાકીદ કરી. ઠરેલા ધોરણે સિક્કા, નંબર, લેખકો લગાડવાની, હિસાબ પદ્ધતિસર રાખવાની, સ્વચ્છતા તરફ ધ્યાન આપવાની સૂચનાઓ કરી. કા. ફં. રૂ. ૨૦૦૦) ચ. એ. સો. માં ટ્રસ્ટફંડ; ૫૦૦) પુ. સ. સ. મં. માં ટ્રસ્ટફંડ; ૩૪૬-૭-૮ પુ. સ. સ. મં. માં; મંડળનો ૧ શેર. ગ્રામ પંચાયત મદદ મળતી નથી. લગ્નપ્રસંગે પુસ્તકાલયને નામે લેવાતી ભેટોનો હિસાબ પુ. ના ઓપડે નથી રહેતો તે રહેવાની ખાસ જરૂર.

(૧૬) મહાત્મજી:—ગ્રામ પંચાયત મદદ મળતી નથી, વિષયવારી નામવારીની અધુરાશ પૂરી કરી આપી. પુસ્તકો બરાબર મળી રહ્યાં. લાંબા વખતથી ૩ પુસ્તકો પાછાં નથી ફર્યાં તે તાકીદે મંગાવી લેવાની જરૂર. પાવતી નં. ૧૯/૧૯૩૮-૩૯ ની રકમ રોજ મેળમાં જમા નથી લેવાઈ તે બાબત ચોખ્ખી થવી ઘટે. મંત્રીને તે બાબત ખાસ સૂચવ્યું. કાયમ ફંડમાંથી કબજાગીરો રખાયલી જમીનનો ગણેતપટો રીતસર નથી થતો તે થતો રહે એ જોવાની ખાસ જરૂર. જીર્ણુ માસિકો મળુ ૧૧-૫ રૂ. ૧૧૧ ના બાવે કરાવ્યાં વેચાવ્યાં. કા. ફં. રૂ. ૪૦૦) જમીન વીધાં ૨-૧૦-૧૦ કબજાગીરો; રૂ. ૨૧૮-૪-૪ પુ. સ. સ. મં. માં. રોજમેળ પદ્ધતિસર રાખવાને પેપરો વાચનાક્રમનાં ટેબલો પર ઠરેલા વેખતે મૂકતા રહેવા જરૂરી સમજૂત આપી. ઠરેલાં ધોરણે સિક્કા નંબરો લેખકો પુસ્તકો પર થવાની જરૂર.

(૧૭) પેટલી:—વિષયવારીની અધુરાશ પૂરી કરી આપી. નામવારી કેમ બનાવવું તેની સમજ પાડી, જીર્ણુ માસિકો હરાજ કરાવ્યાં તેના રૂ. ૨) ઉપજ્યા. પુસ્તકોને પટ્ટીઓ ચોટાડાવી. મેળવણીમાં ૨ પુસ્તકો ખૂટતાં જણાયાં. ત્રણ સાલનો હિસાબ તપાસ્યો. કા. ફં. રૂ. ૧૬૦-૬-૨ પુ. સ. સ. મંડળમાં.

૮. મહેસાણા પ્રાંત પ્રચારક રા. રમેશરાય ઉ. મજમુદાર આતરમુંબા મહાલમાં

(૧) કનીપુર:—સ્વતંત્ર ગામાત મકાન છે તે તદ્દન ખખડો ગયેલું ને દવા ઉગસ વગરનું છે. જનરલ રજીસ્ટર નવું થવાની જરૂર. સંજાઓ લખી આપી. વિષયવારી નામવારી કેમ બનાવવાં તે સમજવું. જૂનાં માસિકોની હરાજ કરાવી. પુસ્તકાલયની ખુરશીઓ વગેરે સામાન પુસ્તકાલયના મકાનમાં રહે તે જોવાવાની જરૂર. કા. ફં. રૂ. ૨૦૯-૮-૧ પુ. સ. સ. મં. માં. ચાલુ સાલે મૂક્યા રૂ. ૧૫) પુસ્તક ગોઠવણી વ્યવસ્થિત.

(૨) હીલોલ:—પુસ્તકોની ગોઠવણી વ્યવસ્થિત. પટ્ટીઓ ચોટાડવાની જરૂર સમજાવી. વર્ગીકરણની સંજાઓ જ. ર. માં લખી આપી. વિષયવારી નામવારીની શરૂઆત કરી આપીને પૂરાં કરી દેવા સૂચવ્યું. મેળવણીમાં પુસ્તકો બરાબર જણાયાં. હિસાબ તપાસ્યો. કા. ફં. રૂ. ૧૩૭-૧-૪ + ૧૦-૦-૦ ચાલુ સાલના પુ. સ. સ. મં. માં. બાલસાદિત્ય બિલકુલ નથી તે વસાવી લેવાની તાકીદ આપી.

(૩) ઘમીજ:—પુસ્તકોની મેળવણી કરી કમી કરાવવા જેવાંની યાદી ખાતા તરફ રવાના કરાવી. પુસ્તકો વ્યવસ્થિત ગોઠવ્યાં. વિષયવારી નામવારીનાં પત્રો જાહેર કરી આપી. જ. ર. માં સંજાઓ લખી દીધી. વાચનપ્રચાર વધારવાની અગત્ય. કા. ફં. રૂ. ૧૬૫-૧૦-૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં. ગુ. વ. સો. માં રજીસ્ટડ.

(૪) કરોલી:—મેળવણી કરતાં પુસ્તકો બરાબર છે. મુદત ઉપરાંતનાં પુસ્તકો પરત મંગાવી લેવા તાકીદ આપી. પુસ્તકવ્યવસ્થા સંતોષકારક. જ. ર. માં વિષયસંગ્રાઓ લખી આપી. દરેલા ધોરણે સિક્કા નંબર કરવાની સમજ આપી. ડેડસ્ટોક રજીસ્ટર રાખવાની તથા વાચનપ્રચાર વધારવાની સમજૂતી કરી. મંત્રી પાસે શિક્ષક રૂ. ૧૪-૨-૬. હિસાબ તપાસ્યો.

(૫) જલુદ્રા મોટા:—પુસ્તકોની મેળવણી કરી વ્યવસ્થિત ગોઠવ્યાં. પટ્ટીઓ સિક્કા ચયેત્રાં હતો. વિષયવારી નામવારી કેમ નથી થયાં? શિક્ષણવર્ગમાં લીધેલી તાલીમને સાર્થક કરી દેખાડવા મંત્રીને ટોચે. જ. ર.માં સંગ્રાઓ લખી આપી. હિસાબ બરાબર છે. કા. ફં. રૂ. ૫૭-૦-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં.

(૬) ગલુદ્ધણ:—મેળવણીમાં પુસ્તકો ખૂટતાં જણાયાં. જ. ર. માં અધુરી સંગ્રાઓ લખી આપી. વિષયવારી નામવારી પત્રો પૂરાં કર્યાં. ડેડસ્ટોક રજીસ્ટર બાંધવા સૂચ્યું. કા. ફં. રૂ. ૫૯-૧૨-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં.

(૭) સોનારકા:—પુસ્તકવ્યવસ્થા સંતોષકારક. પુસ્તકો મેળવતાં બરાબર જણાયાં. વર્ગીકરણની કચારા પૂરી કરી આપી. હિસાબ ખાતાવાર ચોખ્ખો છે. વાચનપ્રચાર વધારવાની જરૂર. કા. ફં. રૂ. ૫૭-૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં.

દહેગામ મહાલમાં:—

(૮) દહેગામ:—અંધપાત્ર બાઈ નવીન હોવાથી તેમને પુસ્તકોની વ્યવસ્થા તથા વર્ગીકરણ કામમાં મદદ કરી.

(૯) નાંદોલ:—સ્વતંત્ર મકાન છે. પુસ્તકો વ્યવસ્થિત છે. દરેલા ધોરણે સિક્કા નંબર કરવા સમજ આપી. જ. ર. માં સંગ્રાઓ લખી રીધી. ફોર્મ મંગાવ્યાં છે તે આવ્યે નામવારી વિષયવારી કરી લેવાની સમજૂતી કરી. વ. હ. નં. ૩ સને ૪૦-૪૧ નોં અમત્ર કરવા સૂચ્યું. રોજમેળમાં પાવતી નંબર લખવાની અમત્ર સમજાવી. કા. ફં. રૂ. ૨૭૭-૧૪-૧ નાંદોલ પોસ્ટ ઓફિસમાં, ૩૫-૩-૦ પુ. સ. સ. મં. માં, ૨૧૬૧-૧૪-૧૧ બરોડા બેંકની અમદાવાદ શાખામાં. મુદત ઉપરાંતનાં પાછાં નહિ ફરેલાં પુસ્તકો ઘણાં હોઈ તે તરત મંગાવી લેવાની તાકીદ આપી.

(૧૦) વડવાસા:—પુસ્તકો મેળવતાં બરાબર છે. હિસાબ બરાબર છે. પાવતી છુક નથી તે રાખી લેવા સૂચ્યું. ગ્રામપંચાયતના રૂ. ૧૦) સન ૧૯૩૯-૪૦ ના વગર ખર્ચાં પડી રહ્યા છે તેનાં પુસ્તકો તરત ખરીદી લેવા તાકીદ કરી. ચાલુ સાથે રકમ હાથ પર હોવા છતાં બ્લેટ કેમ નથી બન્યું? લોકમદદના રૂ. ૬-૮-૦ તથા ૦-૧૨-૯ પરતી વેચાણના શિક્ષકમાં છે.

(૧૧) ધારીસણા:—જ. ર. માં વિષય સંગ્રા લખી આપી. ફોર્મો મંગાવી વિષયવારી નામવારી રજીસ્ટરો બનાવી લેવાની સમજ આપી. પુસ્તકો મેળવતાં બરાબર જણાયાં. દરેલા ધોરણે સિક્કા નંબર લેખલો કરી દેવા સૂચ્યું. અત વર્ષનો હિસાબ બરાબર છે. કા. ફં. રૂ. ૬૫-૧૨-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં.

(૧૨) ધનીઓલ:—પુસ્તકવ્યવસ્થા સુંદર, વિષયસંગ્રાઓ લખી આપી ને વિષય-

વારી રજીસ્ટર 'લગભગ પૂરું' કરી આપ્યું તથા નામવારીની શરૂઆત કરી આપી. ઠા. ફં. ર. ૯૫-૧૨-૫. પુ. સ. સ. ગં. માં, બ્યાજ ચક્રવર્તી માટે પાસણક મોકલી આપવા સમજ પાડી.

(૧૩) પાટનાકુવા:—પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા સંતોષકારક. વિષયવારી નામવારીની અધુરાશ પૂર્ણ કરી દીધી. હિસાબ ખાતાવાર લખવા સમજ આપી, મેળવણી કરતાં જે પુસ્તકો ખૂટતાં જણાયાં. વાચનપ્રચાર વધારવાની જરૂર. ઠા. ફં. ર. ૮૦-૧૨-૧૧ પુ. સ. સ. મંડળમાં.

(૧૪) ઉદ્દણ:—મેળવણી કરતાં પુસ્તકો બરાબર જણાયાં. બાલસાહિત્ય મુદ્રણ નથી તે વસાવી લેવા મુશ્કેલી. જ. રજીસ્ટર છૂટું થયેલું હોવાથી નવું બંધાવી શરૂઆત કરી આપી. સંજ્ઞાઓ જૂના રજીસ્ટરમાં લખી આપી. વિષયવારી નામવારી કેમ કરી લેવાં તે સમજાવ્યું. જૂનાં માસિકોની હરાજીમાં ૦-૮-૦ ઉપજ્યા. ઠા. ફં. ર. ૪૪-૧-૧૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં.

(૧૫) અષોઢા:—મેળવણી કરતાં ૫ પુસ્તકો ખૂટતાં જણાયાં. સિદ્ધા નંબર થયેલાં છે પણ ફરેલા ધોરણે નથી. તે બાબત સમજ પાડી. લાંબી મુદતથી પાછાં નદિ ફરેલાં પુસ્તકો તરત પરત મંગાવી લેવા તાકીદ આપી. ઠા. ફં. ર. ૮૫-૧૨-૧ પુ. સ. સ. મં. માં, હિસાબ તપાસ્યો; બરાબર છે.

(૧૬) મહુદર:—મેળવણીમાં જે પુસ્તકો ખૂટ્યાં. પુસ્તકોની ગોઠવણ વ્યવસ્થિત, જનરલ રજીસ્ટરમાં સંજ્ઞાઓ લખી આપી, સિદ્ધા એકુણત કરી લેવા સમજ આપી. સંજ્ઞાઓ લખી આપી. ફાંમે મંગાવી પત્રો તૈયાર કરી દેવા મુશ્કેલી. હિસાબ પદ્ધતિસર ને ચોખ્ખો છે, ડેડસ્ટોક રજીસ્ટર બાંધી દેવા સમજાવ્યું. વાચનપ્રચાર વધે એ છત્રવા ચોખ્ખ. ઠા. ફં. રા. ૪૨-૫-૦ પુ. સ. સ. મંડળમાં. મંડળનો એક શેર.

(૧૭) હરાજનપુર મોટા:—પુસ્તકવ્યવસ્થા સારી. જ. ર. માં સંજ્ઞાઓ લખી આપી. વિષયવારી નામવારીનાં ફાંમે પડ્યાં હતાં તેનાં રજીસ્ટરો બંધાવી શરૂઆત કરી આપી. પેપરો પુ. ના મકાનમાં વાચનાલયમાં નથી મુકાતાં તે બરાબર નથી, એમ સમજાવી તેમ કરવા તાકીદ આપી. મકાન કાયમ બંધ રહે તો મકાન બંધાવવાનો અર્થ શો ? ડેડસ્ટોક સામાન પણ પુસ્તકાલયના મકાનમાં ન હોય એ વ્યવસ્થા હપકાપાત્ર જ ગણાય. વ. ફ. નં. ૭૩ સને ૨૨-૨૩ પ્રમાણે ચુસ્ત અમલ થવો જોઈએ. રીટીરીએક્ષોપનો સામાન ડેડસ્ટોક કઢાવવાની સમજ આપી. ઠા. ફં. ર. ૩૪૭-૯-૮ પુ. સ. સ. મં. માં; ૬૩૦-૯-૧૦ બરોડા બેન્કમાં, ૧૪૨-૮-૩ ફડચાર્જ ગયેલી ગામાત સહકારી મંડળીમાં, મંડળનો એક શેર. મકાન દરરોજ નિયમિત ઉઘડતું રહે તે જોવાની અગત્ય.

(૧૮) મગોડી:—જ. ર. માં સંજ્ઞાઓ લખી આપી. પુસ્તકો બરાબર છે. જૂનાં માસિકોનું ક્યાટ બરેલું હતું. તે હરાજ કરવા સમજ આપી. હિસાબ ચોખ્ખો છે, ડેડસ્ટોક સામાન પર નંબર લખાવવાની જરૂર. ઘડિયાળ માસ્તરને ઘેર ન જ રહેવું જોઈએ. વાચનપ્રચાર વધારવાની સમજ આપી. ઠા. ફં. ર. ૫૮૭-૦-૦ ટ વર્ગની ગામાત સહકારી મંડળીમાં હોષ ખસેડી લેવાવવાની જરૂર; ૧૦) પુ. સ. સ. મંડળમાં. મંડળનો ૧ શેર.

(૧૯) હાલીસા:—પુસ્તકવિધિ સંતોષકારક કરેલા પાને સિદ્ધા નંબર નથી તે થવાની જરૂર. સંગ્રાઓ લખી આપી. નામવારી વિષયવારી બનાવી લેવા સમજ આપી. વાચનપ્રચાર વધારવાની સૂચના કરી. ડેડસ્ટોક રજીસ્ટર રાખવાની તથા બાંગેલું કપાટ દુરસ્ત કરાવી લેવા સમજ આપી. કા. ફં. રૂ. ૧૪૨-૪-૫ પુ. સ. સ. મંડળમાં. ગુ. વ. સો. માં રજીસ્ટર્ડ.

(૨૦) ગીઆળા:—વાચનાત્મક પેટી સંચેતું. મંત્રી હાજર નહિ હોવાથી ઉપશિક્ષક બાઇને જરૂરી સમજ આપી.

(૨૧) છાલા:—ચાલુ સાલે મકાનબાકું નામજૂર થવા બદલ અસંતોષ. શાળાના મકાનમાં સંકડાશ તો ખરી જ, ગામની વસ્તી ૨૦૦૦. પુસ્તકોની સંગ્રાઓ લખી આપી. મેળવણી કરતાં પુસ્તકો બરાબર. ફાટી ગયેલાં પુસ્તકો કમી કરાવવા સમજનવ્યુ. નિરૂપયોગી માસિકોનાં જૂથો કમી કરાવ્યાં. રજીસ્ટર ચોખ્ખું. પુ. શાળામાં ખસેડવાનું થતાં સ્ત્રીઓ લાભ લેતી બંધ પડી છે. કામવ્યવસ્થા સારાં છે. કા. ફં. રૂ. ૧૦૩૬-૧૨-૧૦ પુ. સ. સ. માં. ૫૫૦) ષ વર્ગની ગામત સહકારી મંડળીમાં; ખસેડી લેવા તજવીજ ચાલે છે. મં. ૧ શેર.

(૨૨) ચંદ્રાળા:—પુસ્તકો મેળવી વ્યવસ્થિત ગોઠવ્યાં. ત્રણ પુસ્તકો ખૂટે છે. સિદ્ધા નંબર, પટ્ટીઓ મારવા સમજ આપી. દફતર વ. ફ. નં. ૬ સને '૩૮-૩૯ પ્રમાણે રાખવા સમજ આપી. કા. ફં. રૂ. ૪૮-૧૨-૧૧ પુ. સ. સ. મં. માં.

(૨૩) પરાંતીઆ:—જનરલ રજીસ્ટર નવીન થવાની જરૂર. મેળવણી કરતાં સંધાવા લાયક પુસ્તકો જુદાં પાડી સંધાવી લેવા સમજ આપી. નવીન આવેલાં પુસ્તકો રજીસ્ટરે ચકાવરાવ્યાં. નામવારી વિષયવારીનાં રજીસ્ટરો બાંધી ચક્રચાત કરી આપીને પૂર્ણ કરી લેવા સૂચવ્યું. હિસાબ ખાતાવાર રાખવા સમજ આપી. રૂ. ૬) '૩૬-૪૦ ના ખર્ચોવા બાકી છે તે તત્કાળ ખર્ચો નાખવા તાકીદ કરી. પાવતીજીક મેળવતાં રૂ. ૧૧) ની જૂલ પકડી જમા લેવડાવ્યા. શિક્ષક રૂ. ૪૩-૩-૬.

(૨૪) લવારપુર:—પુસ્તકોની ગોઠવણ વ્યવસ્થાસર. હિસાબ બરાબર. સંગ્રાઓ લખી દીધી. વિષયવારી પૂર્ણ બનાવી આપી નામવારીની ચક્રચાત કરી આપી. હિસાબી કાગળોને ફાઈલમાં બાંધવા તાકીદ કરી. કા. ફં. રૂ. ૮) પુ. સ. સ. મંડળમાં, ગઈ સાલનાં સ્ટીરી-ઝરકોપ કાર્ડઝ નથી આવ્યાં તે બદલ મંડળ તરફ ઉધરાણી કરાવી.

૩. સાવલી મહાલના માનદ પુ. પ્રચારક રા. છગનભાઈ સોમેશ્વરે જાન્યુઆરી માસમાં નીચેનાં ગામોની મુલાકાત લઈ તપાસણી કરી છે:—(૧) ધંદ્રાડ (૨) પીલોલ.

ના. નં. ચોકસી

બંગાળ પ્રલાકમાં રજીસ્ટર થયેલાં પુસ્તકોની યાદી, દર ત્રણ માસે, કલકત્તાની બંગાળ લાઇબ્રેરી, કલકત્તા ગેઝેટના વધારા તરીકે પ્રગટ કરે છે. આ યાદી હવેથી વખતોવખત 'મૌડર્ન રિવ્યુ'માં પ્રગટ કરવામાં આવશે. 'ફેલ્યુઆરી'ના અંકમાં આવી એક યાદી પ્રગટ થંછ ચૂકી છે. આ યાદીમાં કળા, નાટક, વાતો, ભાષા, કાયદો, દવાશાસ્ત્ર તથા પરચુરન્સ-એટલા વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે. પુસ્તકોનું બંગાળી નામ, તેનો અંગ્રેજી અર્થ, લેખક, પાનાં તથા પ્રસિદ્ધ થવાની તારીખ એટલું તેમાં આપવામાં આવે છે. આવી યાદી આપણે ત્યાં કેઈ પ્રગટ કરશે ખરું?

૧. સુખદુઃખનાં સાથી:—કતી: પનાલાલ નાનાલાલ પટેલ, પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ નં. ૨; ૧૯૪૦; કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬નાં પૃષ્ઠ ૧૪+૨૮૨; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું પાકું પૃષ્ઠ; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

આનન્દ અંશવલિનું આ ૫ મું પુસ્તક છે. એમાં સમાજના જીવન જીવન થરની, ખાસ કરીને નીચલા થરની, કુટુંબજીવનની, રજવાડાના જીવનની વગેરે જીવનની જુદી જુદી બાબતો બહુ કશ્વતાથી વર્ણવી છે. લૂલાં લંગડાં બીજા ભાગીને પેટ ભરનારાંમાં પણ પ્રેમનું સામ્રાજ્ય એકસરખું જ હોય છે, તે સુખદુઃખનાં સાથીમાં પ્રત્યક્ષ થાય છે. 'પન્નાની તરવીર' દેશી રાજ્યના રાજવીઓના કુટુંબજીવનની અધમતા બતાવે છે. એ ઉપરાંત બે-ચાર વાતો સમાજજીવન દર્શાવનારી છે ત્યારે બેત્રણ કુટુંબજીવન આલેખે છે. સ્ત્રીઓ પોતાનું ધાયું કરવા કેવા કેવા ઢોંગ કરે છે તે 'રસમડી'માં જણાવ્યું છે. વાર્તાઓમાં વિવિધતા છે. વાંચવાનું મન થાય એવી અને વાંચવા લીધા પછી પૂરું થયું સિવાય છોડવું ન ગમે એવું પુસ્તક છે. પ્રસ્તાવનામાં રા. રામનારાયણ પાઠકે ઠીક પરિચય આપ્યો છે. એકંદર ૧૫ વાર્તાઓ આમાં છે. રૂપરંગ, છપાઈ, કાગળ વગેરે સુંદર છે. બાંધ પન્નાલાલની શૈલી રસમય અને આલંકારિક હોઇને અલંકાર બહુ રુચિકર રીતે આપોઆપ રૂઝી બંધાયેલો જ જણાય છે. બાર્ષાતર કરતાં આવી મૌલિક ટૂંકી વાર્તાઓ વિશેષ આવકારને પાત્ર છે.

૨. સમ્રાટ વિક્રમ અથવા અવંતીપતિ:—કતી: નેહાલાલ નારાયણ ત્રિવેદી, પ્રકાશક: જીવનલાલ અમરશી મહેતા એન્ડ સન્સ તરફથી ચંદ્રકાન્ત મહેતા, અમદાવાદ અને મુંબાઈ; ૧૯૪૦; કાઉન ૧૬ પેજ, પૃષ્ઠ ૩૧૭; પાકું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

સાનવર્ષક અંશભાળાનું આ ૯૭મું પુસ્તક છે. એમાં ઉત્તરચિનીપતિ સમ્રાટ વિક્રમની પૂર્વકથની, ગંગલી તથા સરસ્વતીની મદદથી પોતાનું રાજ્ય વીરતાથી પાછું મેળવનાર અને શક લોકોની સત્તા નાશ કરનાર વિક્રમે શરવીર શક સરદારો પાસેથી પોતાનું રાજ્ય કેવી રીતે પાછું મેળવ્યું, વૈતાળને કેવી રીતે મદ્દયુદ્ધમાં જીત્યો તથા તેની મદદથી ગુપ્તચરોદ્ધાર કરે જાતમી મેળવી તેના યોગ્ય લાભ લઈ પોતાના થોડા લશ્કરથી મહાન સેનાને કેવી રીતે હરાવી વગેરે તેમજ અત્યાચાર અને રાજ અત્યાચાર સામે થવાની નીડરતા વગેરે શુભો એનામાં કેવા હતા તે બહુ સુંદર રીતે વર્ણવ્યું છે. હવે આવાં પુસ્તકો બહુ ઓછાં લખાય છે. બાંધ નેહાલાલ ઐતિહાસિક નવલકથાઓ, જૂના જૂના લેખો, પોથીઓ, પુસ્તકો ઉપરથી સંશોધન કરી લખે છે તે પણ રસમય અને બોધક છે.

રાજરમતમાં સ્ત્રીઓ પણ પહેલાં ભાગ લેતી એટલું જ નહિ પરંતુ અગ્રભાગ લેતી. તે દેવદમ્બી અને પદ્માવતી, સુનંદા, સરસ્વતી વગેરે સ્ત્રીપાત્રોની કાર્યકુશળતા ઉપરથી સમ-
૧૮૦]

ન્ય છે. પંડિતો કેટલા વિદ્વાન, દુરદેશી અને ભવિષ્યવેત્તા હતા તે ગર્ગાચાર્યનું પાત્ર સમજાવે છે. પુસ્તક જેમ વધારે વંચાય તેમ એની ખુબી વધારે તરી આવે છે.

૩. રાધારાણી—અનુવાદકો: ચંદ્રકાન્ત જી. મહેતા અને કેશવલાલ ચ. પટેલ, પ્રકાશક ઉપર મુજબ. કાઠિન ૧૬ પેજ ૬૬, કાચું પૂઠું; સચિત્ર, પૃષ્ઠ ૪૫૫૬; મૂલ્ય ૮ આના.

શ્રી. જંકિમચંદ્રની આ એક નવલકથા છે. એમાં રાધારાણી નામની કુમારિકા, શ્રીમંત પિતાની પુત્રી, પિતાના મૃત્યુ પછી પોતાની વિધવા માતા સાથે મહાકષ્ટે દિવસ ગુજારે છે. ત્યાં એક રાત્રે માળા વેચવા જતાં એક પુરુષ જોડે અથડાય છે અને પડી જાય છે. પુરુષ તેને સંભાળથી ઉઠાડી ઘેર પહોંચતી કરે છે અને ઘરની રિયતિ જોઈ એક નોટ તથા માળાના બે રૂપીઆ આપે છે. રાધારાણી નોટ જૂલથી રહી ગઈ હશે એમ ધારી સાચવી રાખે છે. એટલામાં ત્યાંનો એક વેપારી બે ચાર સાડીઓ એને આપી જાય છે. થોડા દિવસમાં પોતાનો કેસ જીતતાં રાધારાણીને એના પિતાની મિલકત મળે છે અને એ પૈસાદાર બને છે. પછી એક આશ્રમ બનાવી અનાથોની સેવા કરે છે. પોતાના આશ્રયદાતાની તપાસ કરે છે પરંતુ જણાવતો નથી. એક દિવસ એક સજ્જન ત્યાં આવે છે અને રાધારાણીને મળે છે. બંને એકબીજાને ઓળખે છે અને પોતે દેવેન્દ્ર નારાયણ રૌંચ છે એમ જણાવે છે. મોટા જમીનદાર તરીકે ઘણા જાણીતા છે. આખરે બંને લગ્નમંચિથી જોડાય છે. ચડતી પડતીના ચમકારા જણાવતી આ નાનકડી નવલકથા બહુ રસમય છે. કટુષ્ઠ અને આનંદરસેથી ભરપૂર છે. ગરીબાઈમાંથી તવંગર બનતાં માણસે કેવી રીતે રહેવું જોઈએ અને પૈસાનો કેવો સદુપયોગ કરવો જોઈએ એ આમાંથી જનતાને જણવા મળશે. છપાઈ, કાગળ વગેરે સારાં છે.

૪. બહેન—લેખક: શ્રી. નિરંખમાદેવી, અનુવાદક: દયારામકર બ. કવિ; પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય મંદિર ૨૪૫૬, બદ્ર, અમદાવાદ, ૧૯૪૦; કાઠિન ૧૬ પેજ, પૃષ્ઠ ૭૫૪૨૪, સચિત્ર આનંદનવાણું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

ગૃહલક્ષ્મી ગ્રંથમાળાનું આ ૨૮ મું પુસ્તક છે. બંગાળી ઉપરથી અનુવાદ છે. બંગાળી જીવનનો આજેકુબ ચિતાર આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યો છે. લક્ષ્મીનંદન અમરનાથ પિતાની આરા માની પરણે છે. પરંતુ પોતે 'ચારુ'ને વચન આપ્યું છે તેથી કચવાતે બને પરણે છે અને પોતાની સ્ત્રીને અલગ રાખે છે. આખરે પોતે 'ચારુ'ને પરણવા તૈયાર થાય છે અને પિતાને ખબર આપે છે. પિતા એને તન્ને છે અને પુત્રવધૂને ઓછું ન આવે એ રીતે તેને ઘરનો બધો કારભાર સોંપે છે. ચારુ એને મળવા તલપે છે. અમરનાથ ગુરસે થાય છે. પરંતુ ચારુ ગમે તે રીતે એને મળે છે. અને પછી મોટી બહેન તરીકે એને સત્કારવા તૈયાર થાય છે. અમરનાથ ગુરસે થાય છે; સુરમા જતી રહે છે. છોકરાંને તેમજ ચારુને મોટી બહેન તરીકે સંભાળે છે. સુરમા અભિમાનથી આકર્ષાયા છતાં પોતાના બાપને ત્યાં ચાલી જાય છે. ચારુ ત્યાં પણ જઈ પહોંચે છે અને પતિની માફી માગવા સુરમાને વિનવે છે. સુરમા હાથતાળી આપી છટકી જાય છે, પરંતુ આખરે મંદવાડને બહાને બોલાવે છે અને આખરે બંને વચ્ચે મેળ થાય છે. સુરમાને માફી મળે છે અને પોતાનું સ્થાન પણ પ્રાપ્ત થાય છે, પુસ્તકની વાર્તા બહુ હૃદયદ્રાવક છે. સુરમાને આપણે બહુ દોષપાત્ર લેખી ચકીએ

એમ નથી. અમરનાથનો પણ દોષ તો ખરો. પરંતુ સ્ત્રી આખરે રાંક જત જ છે એટલે આચં મહિલાના સિદ્ધાન્તે પતિના ચરણમાં નમી પડે છે અને અમરનાથના હૃદયમાં સ્થાન મેળવે છે. વાર્તા રસમય અને ઉપદેશાત્મક તેમજ આહ્વાદક છે.

છપાઈ, બાંધણી, ભાષા, ખીયાં વગેરે સુંદર છે.

૫. જવનિકા—લેખક અને પ્રકાશક: જ્યોતિ દલાલ. 'ગતિ અને રેખા' કાવ્યોલય, પિપ્પલસ એંક બિલ્ડિંગ, અમદાવાદ; ૧૯૪૦, કાઉન. ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૬૫+૨૩; મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦; કાચું પૂઠું.

'ગતિ' ગ્રંથમાળાનું આ ૯ સું પુસ્તક છે. એમાં બાઈ જ્યોતિ દલાલે એકાંકી સંવાદો બજવી શકાય એ શૈલિએ લખેલા, તે પ્રસિદ્ધ કાવ્ય છે. એકંદરે ૧૨ સંવાદો ઉપરાંત 'એકાંકી' સંબંધી વિવૃત્ત માહિતી છેવટે આપેલી છે. પરવાનગી વગર કોષ્ટએ ઉપયોગ કરવો નહિ એ આદેશ શા માટે તે સમજાવું નહિ. પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયા પછી શાળાઓ મેળાવડાઓ વગેરેમાં આવા સંવાદોનો ઉપયોગ થતો આવ્યો છે, છતાં અહીં એના નિષેધ કરી પરવાનગી માગવાનું. શા માટે રાખ્યું હશે તે સમજાવું નથી. પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયા પછી તેનો જેમ વિશેષ ઉપયોગ થાય-એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ. ફેરફાર નહિ કરવાનું સૂચન અસ્થાને ન ગણાય. એમાંથી ઉત્પન્ન મેળવી ન શકાય, એ પણ સમજી શકાય; પરંતુ એનો ઉપયોગ જ ના થઈ શકે-પરવાનગી વગર એ જરા વધારા પડતું લાગે છે. પાશ્ચાત્ય દેશોમાં One Act Playનો અલ્પ પ્રચાર થઈ રહ્યો છે અને એ લોકરુચિને પોષે છે. એના અનુકરણરૂપે આવા પુસ્તકો આપણે ત્યાં લખાય છે. "

નાટકોના વસ્તુમાં વિવિધતા છે પરંતુ સામાન્ય વાંચકને કેટલાક કટાક્ષમય સંવાદો, આમ સરજત જેવાં નહિ સમજાય. સાહિત્યરસિકોને તો એમાં બહુ ગમ્મત પડશે. એ સિવાય, બેકાર દાક્તર, સ્ત્રીઓની પરાધીનતા વગેરેને લગતા સંવાદો કારણે ઉપજાવે એવા છે. એકંદરે સંવાદો બોધાત્મક, વિનોદાત્મક અને કટાક્ષમય છે.

કાગળ સામાન્ય છે, છપાઈ વગેરે ઠીક છે. મોટાં પુસ્તકાલયોમાં આ પુસ્તક ઉપયોગી થઈ પડે અને એના વાંચનાર મળશે. સાહિત્યરસિકો તો એને ઉત્તેજન આપશેજ. સંવાદો મનનીય અને વિચારપ્રેરક છે.

૬. જીવનનાં વહેણો—લેખક: રસિકલાલ છોટાલાલ પરીખ; પ્રકાશક: યુગધર્મ કાવ્યોલય, ૧૧/૪ પહેલો પારસીવાડો, મુંબઈ ૪; ૧૯૪૦, કાઉન ૧૬ પેજ ૬૬; પૃષ્ઠ ૨૨૨; સચિત્ર આચ્છાદનવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

'યુગધર્મ' ગ્રંથમાળાનું ૧૯૪૮નું આ ૬જું પુસ્તક છે. બાઈ રસિકલાલે 'પ્રસ્થાન' માસિકમાં છૂટક છૂટક પ્રસિદ્ધ કરાવેલી જીવનની જુદી જુદી બાબતો ચર્ચાતી ૮ વાર્તાઓનો સંગ્રહ છે. વાર્તાઓમાં વિવિધતા છે. રસમય પણ છે એટલે વાંચકોને વાંચવી ગમશે. એમાં વિદુરલક્ષ્મ, ગ્રેમલક્ષ્મ, સરકારલક્ષ્મ વગેરે પ્રમુખ ચર્ચા છે. કડવો વંદો અને શોભનકુમારની વાર્તાઓ વાંચતાં ઘણા પ્રમુખ ઉદ્ભવે છે. 'રાજસત્તા' અને 'રાજમાતા'માં દર્શીરાજ્યોમાં અન્યોન્ય વચ્ચે કેટલું વેર ઝેર હોય છે તેમજ ભુલું ભગવાનના અર્ધિંસા અને ગ્રેમના સિદ્ધાન્તાનુસાર વિન્નતા પરાભવ પામેલા કુસ્મન ઉપર માતૃપ્રેમને આધીન થઈ રહેમ

કરી છોડી મૂકે છે અને એ જ વિનેતા આખરે કાશ્મીરમાં, માતાના યુરુઓ શિરચ્છેદ કરાવે છે અને એ સમાચાર સાંભળી રાજમાતા પણ પ્રાણસાગર કરે છે. ' શોભન કુમાર ' માં વિધવા અને વિધુરનો પ્રશ્ન ચર્ચ્યો છે. સૌન્દર્યનો ઉપાસક સ્ત્રી તરફ અણુગમે સેવે છે. રસ્તામાં નોકરોની મિલમજૂરી કેવી દશા કરે છે તે વર્ણવ્યું છે. છગન ક્ષયનો ભોગ યાય છે અને સ્ત્રી ગુમાવે છે. રવચંદ ગરીબોની હાડમારીથી ત્રાસે છે અને મોટરો તેમજ અમલદારથી, જનતાની યતી નાલેશી અને તેમની મુશીબતો દેખી પગપાળો જ ચાલ્યો જાય છે. ' બે મિત્રા ' અને ' કમળા ' પણ મિત્રની સ્વાર્થપરાયણતા અને પરણેતરની સાસુ સસરા તરફની કનડગતો અનુક્રમે વર્ણવે છે. વાર્તાઓમાં વિવિધતા હોઇને વાંચવી ગમે એવી છે. કાગળ, છપાઈ, આંધણી, શૈલી, બાધા વગેરે સુંદર છે.

ના. ચં. દીવાનજી

૭. ગ્રામપંચાયતનો કાયદો—પ્રયોજક: શ્રી. નરહરિ પરીખ. પ્રકાશક: નવજીવન પ્રેસ મંદિર, અમદાવાદ. કાલિન આઠ પેજી કદનાં પૃષ્ઠ ૨૦૫૦, સાફ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૦-૪-૦

આ પુસ્તક પંચાયતનો કાયદો સમજાવવા માટે છે. પણ વાંચક તો કાયદો વાંચતાં પહેલાં પ્રસ્તાવના-આપણી ગ્રામપંચાયત વાંચ્યા વગર નહિ રહે. અને જ્યારે એ વાંચીએ છીએ ત્યારે આપણે તેમાં લીન યષ્ટએ જઈએ છીએ. આપણી પ્રાચીન પરિસ્થિતિનું બાન થાય છે અને આપણે અત્યારે કેટલા નાના બની ગયા છીએ તે જાણતાં આપણને શોક થાય છે. શેક્ષપીઅરનાં નાટકો વાંચનારને મગજના રોગના કારણે વિસ્મૃતિ થાય અને તેનો અર્થ સમજનાર અને ફરીથી અંગ્રેજીમાં એ. બી. સી. બણવાની શરૂઆત કરે ત્યારે તેનું ને દર્દબધુ દશ્ય દેખાય તેવું સ્વરાજની બાવના ખીલેલું, લોકસત્તાને પૂરેપૂરું માનનાર અને તેનો અત્યાર સુધી સુંદર રીતે અમલ કરનાર-આને ગ્રામપંચાયતનો કાયદો સમજવા પ્રયત્ન કરે ત્યારે એ કરુણાજનક સ્થિતિ અને આપણી પાંચેદકનું સંપૂર્ણ બાન આવે છે. ત્યારે અત્યારે લોકશાહીની વાતો કરીએ છીએ અને એણે કાંઈ બહારથી નવીન વસ્તુ-મહાગોળી ચીનતું આપણને દશ્ય થયું હોય ત્યારે આ વસ્તુ તો આપણી હતી એટલું જ નહિ પણ આપણાં લોકોમાં પેઢેહિતાર આવ્યા કરતો હતો અને ફક્ત ધિંકાટશ સરકારનો પાયો બરાબર સ્થાપિત થયો ત્યારથી એ વસ્તુ વિસ્મરણ થવા માંડી એ આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનાથી આપણે જાણી શકીએ છીએ.

કાયદો બહુ સરળ ભાષામાં અને ગામડામાં રહેતા સાધારણ બણેલા પણ સમજ શકે તેવી શૈલીમાં સમજાવ્યો છે.

કર્તાએ જે મહેનત લીધી છે અને આખું પુસ્તક જે જૂજ કિંમતમાં વેચવાનું સાહસ કરવામાં આવ્યું છે તે આપણે વાંચી-સમજી આ પંચાયતની ફરીથી સ્થાપના કરી જૂતા વખતની પંચાયતની હરોળમાં આપણે ફરીથી ઉભા રહીશું તો કર્તાની મહેનત અક્ષય નહિ જાય.

ચુનીલાલ પુ. શાહ

૮. આરસના કટકા:-સંગ્રહ પહેલો-લેખકો: મણિલાલ દાકર અને ઇન્દુપ્રસાદ બદ; પ્રકાશક: નેચંદ તલકશી એન્ડ સન્સ; એમ્પાયર બિલ્ડિંગ, હોન'બીરોડ મુંબાઇ. કાલિન કદનાં પૃષ્ઠ ૪૮, પૃષ્ઠ જડા કાગળનું, કિં. ૦-૩-૦.

આ શિશુ સાહિત્યમાળાનું પુષ્પ ૩૫ મું છે. એમાં કુલ તેર પ્રસંગો આલેખ્યા છે. સ્ત્રીઓ સ્વયંસેવક, ખાંભી, નામુનો દયાલાવ, મલાવ તળાવ વગેરે બાળકોને ગમી જાય તેવા પ્રસંગો છે.

૯. શિવુભાઈની વાતો—લેખક : ડૉ. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે. પૃષ્ઠ ૪૮, પૂઠું કાગળનું, કિં. ૦-૩-૦.

આ શિશુ સાહિત્યમાળાનું પુષ્પ ૩૬ મું છે. આમાં કુલ પાંચ વાતો છે. રાજકુમારી, ઉરાશીમા, સિપાઈની નજર, બોલતી રમણ, હનુમતું ચાતુર્ય, વાર્તાઓ અને વાર્તા લખવાની શૈલિ આકર્ષક છે.

૧૦. સોનેરી પાન—લેખક: મણિલાલ ઠાકર અને ઇન્દુપ્રસાદ બદ. પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. પૃષ્ઠ ૬૮, પૂઠું કાગળનું, કિં. ૦-૪-૬.

આ શિશુ સાહિત્યમાળાનું પુષ્પ ૩૭ મું છે. એમાં ૭ સુંદર વાર્તાઓ છે. 'સૂર્ય-ચંદ્ર' ને પવન 'એ આકર્ષક વાર્તા છે.

૧૧. તાનસેન—લેખક: જયતિલાલ આચાર્ય, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે, પૃષ્ઠ ૩૦, પૂઠું કાગળનું, કિં. ૦-૨-૦.

આ શિશુ સાહિત્યમાળાનું પુષ્પ ૩૮ મું છે. એમાં શ્રી. ક્ષિતિમોહન સેનના 'તાનસેન' લેખનું શુદ્ધરૂપી ભાષાંતર છે. બાળકોને ગમે તેવી શૈલિમાં લખાયું છે.

૧૨. મૂળાક્ષરની પલટન—લેખક: મણિભાઈ ઠાકર અને ઇન્દુપ્રસાદ બદ; પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. પૃષ્ઠ ૩૯, પૂઠું કાગળનું, કિં. ૦-૨-૬.

આ શિશુ સાહિત્યમાળાનું પુષ્પ ૩૯ મું છે. એમાં ૨-મ-ત ત્રણ મૂળાક્ષરોનો સંવાદ છે. તે ઉપરાંત 'રાજકુમારી અને ગોવાળ' બાળનાટક છે. બાળકો ભજવે તેા આનંદ આપે એવું હોવાનું લખાયું ઉપરથી જણાય છે.

૧૩. ઠાકુરદાની વાતો—સંગ્રહક: જયતિલાલ આચાર્ય, પ્રકાશક: પૂઠું, વગેરે ઉપર પ્રમાણે પૃ. ૪૦, કિં. ૦-૨-૬.

આ શિશુ સાહિત્ય માળાનું પુષ્પ ૪૦ મું છે. આમાં કુલ ૧૧ વાતો છે. કુતોખ, શિયાળી, વૈજ્ઞાનિકની વાતો, જકકો દાદીમા આકર્ષક છે. મૂળ બંગાળીમાંથી ઉતારી હોઈ તે શ્રી. ક્ષિતિમોહન સેને લખેલી છે.

૧૪. અગરબત્તી:—લેખક: ઇન્દુભાઈ અને મણિલાલ, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે, પૃ. ૪૭, પૂઠું કાગળનું, કિં. ૦-૩-૦.

આ શિશુ સાહિત્યમાળાનું પુષ્પ ૪૧ મું હોઈ એમાં કુલ ૭ વાતો સંગ્રહી છે બાલમ ને વનનાં પંખીડાં એ મજની વાતો છે.

૧૫. સોરઠની બાળવાર્તાઓ ભા. ૧-૨:—લેખક: હીરાલાલ લ. દવે, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. ભા. ૧ પૃ. ૪૮, કિં. ૦-૩-૦; ભા. ૨ પૃ. ૩૮, કિં. ૦-૨-૬.

ભા. ૧ એ શિશુ સાહિત્યમાળાનું પુ. ૪૨ મું છે. તેમાં કુલ પાંચ વાતો છે. વીરનાં વેણુ, માયાનાં દાન ને દીકરી કે દીકરો આકર્ષક છે.

ભા. ૨, એ માળાનું પુષ્પ ૪૩ મું છે. એમાં ૪ વાર્તાઓ છે. 'એમલવાળો' સૌથી સુંદર છે.

૧૬. વનવાસીઓ:—લેખક: હાકર અને ભટ્ટ; પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે. પૃ. ૪૮, પૂ. ૬ કાગળનું, કિં. ૦-૩-૦.

આ શિશુ સાહિત્યમાળાનું પુષ્પ ૪૪ મું છે. આમાં જંગલનાં પ્રાણીઓ સંબંધી આકર્ષક હકીકત લખાઈ છે. હકીકત વાંચવી ગમે તેવી છે.

૧૭. ગુણવંતી ગૂંજરાત:—લેખક: ભટ્ટ અને હાકર, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે. પૃ. ૧૨૧, પૂ. ૬ કાગળનું, સંચિત્ર કિં. ૦-૬-૦.

આ શિશુ સાહિત્યમાળાનું પુષ્પ ૪૫ મું છે. એમાં કુલ ૨૬ પ્રસંગો વર્ણવ્યા છે. આ પ્રસંગો ગૂંજરાતનું ગૌરવ વધારે તેવા હોઈ બાળકોએ અને શિક્ષકોએ નજર તળે કાઢી જવા જેવા છે.

૧૮. વનરાજ—ભા. ૧-૨ લેખક: ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ, પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે, ભા. ૧ પૃ. ૫૬; ભા. ૨. પૃ. ૫૫; કિંમત ૦-૩-૬ દરેક ભાગની.

આ શિશુ સાહિત્યમાળાનાં પુષ્પ ૪૬-૪૭ છે. આ બંને પુસ્તિકાઓમાં વનરાજ સંબંધી સંપૂર્ણ માહિતી પીરસાએલી છે. બાળકને ગમે તેવી શૈક્ષિકાં એ લખવામાં આવી છે.

૧૯. ફૂલગીતો—લેખક: સોમાભાઈ ભાવસાર, પ્રકાશક, ઇ. ઉપર પ્રમાણે. પૃ. ૩૬, કિં. ૦-૨-૬.

આ શિશુ સાહિત્ય માળાનું પુષ્પ ૪૮ મું છે. એમાં ફૂલો સંબંધી ગીતો સંગ્રહી છે. પ્રત્યેક ગીતને મથાળે ઉચિત ચિત્ર મુકાયું છે. કાગળ ગ્લેઝ વાપરી હોઈ છાપકામ પણ સારું થયું છે. ગીતોની દુનિયામાં આ પુષ્પ જરૂર શોભશે.

૨૦. અગાશી—લેખકો: વળુભાઈ દવે અને ગોવિંદભાઈ હાકર, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે, પૃ. ૨૯ પૂ. ૬ કાગળનું, કિં. ૦-૩-૦

આ શિશુ સાહિત્ય માળાનું પુષ્પ ૪૯ મું છે. આમાં બાલભોગ્ય રમુજ પાઠો આપ્યા છે. રવિવાર, દેને માળાપ, ફૂલા કરીએ છીએ-એ મળના પાઠો છે.

૨૧. રમતાં ગીતો—સંગ્રાહક : વળુભાઈ દવે, પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે. પૃ. ૫૪, પૂ. ૬ કાગળનું, કિં. ૦-૪-૦.

શિશુ સાહિત્યમાળાનું પુષ્પ ૫૦ મું છે. આમાં દેશજી પરમાર, જીગતરામ દવે, સોમાભાઈ ભાવસાર, શાન્તિકુમાર, મૂળજીભાઈ ભક્ત, મેઘાણી, પુંડરીક, સોની, મર્યાદ વગેરે જાણીતા બાલલેખકોનાં ગીતોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે.

ઉપરનાં પુષ્પ ૩૫ થી ૪૦ સુધીનાં પુસ્તકો સારી રીતે લખાયાં છે, એમાં જોડણીશીલ રહેવા પામ્યો છે તે નવી આવૃત્તિ વખતે સુધરે એ તરફ પ્રકાશન સંસ્થાનું ધ્યાન ખેંચાય તો ઠીક. આ માળાનાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયો સવડે ખરીદે તો વાંધો નથી, એમ અમારું માનવું છે.

૨૨. આંસુ—સંપાદક: બચુઅલી જી પટેલ, પ્રકાશક: મોહનદ લાખાણી, મૂલ્ય ૦-૧-૦, પૃ. ૨૪, પૂ. ૬ નથી.

મોહનદ ઉપર નિશાત, કાની, લાહોરી, રક્તાર, મુનવ્વર. મનસુર વગેરે લેખકોએ લખેલા લેખોનો આ સંગ્રહ છે. પૂ. ૬ હોત તો સારું.

૨૩. કિશોરવાર્તાવલિ—સંપાદક: રમણલાલ નાનાલાલ શાહ, પ્રકાશક: બાલજીવન કાર્યાલય, બાજવાડા વડોદરા, પૃ. ૮૩, પૃ. ૫૬૦ જાડા કાગળનું, કિં. ૦-૬-૦.

આ કિશોર સાહિત્યભાળાનું પુસ્તક ૧ છું છે. આમાં કુલ ૧૨ વાર્તાઓ છે. જુદા જુદા લેખકોની એકઠી કરેલી છે. વાર્તાઓમાંની કેટલીક તો કિશોર તામને અયોગ્ય જેવી લાગે છે. કિશોરોના બરની માળા હોય એમાં કિશોરોના બુદ્ધિવિકાસને મદદરૂપ થઈ પડે તેવું સાહિત્ય હોય તો સારું.

મારવાડીનો નામ, મનુઆ, સાપિયાં પાન એ વાર્તાઓ એના પુરાવા માટે બસ થશે.

૨૪. કૂતરાની કહાણી—પ્રયોજક: ર. ના. શાહ, પ્રકાશક: ગૂજર્ અંચલન કાર્યાલય, અમદાવાદ, પૃ. ૯૪; પૃ. ૫૬૦ જાડા ગ્રેજ કાગળનું સચિત્ર, કિં. ૦-૮-૦, આવૃત્તિ ૨ જ.

આ ગૂજર્ બાલગ્રંથાવલિ શ્રેણી બીજીનું પુસ્તક બીજું છે. આમાં જુદા જુદા દેશના કૂતરાઓની સચિત્ર માહિતી આપી છે, વાર્તાઓ વાચકોને ગમે તેવી હોય અભ્યાસકો વાચકો અને પ્રાણીજીવનસંબંધી જાણવા ઇચ્છનારને ખરેખર આવકાર યોગ્ય છે એમ કહ્યા વગર ન આવે.

૨૫. વર્તમાન યુગના વિધાયકો—લેખક: શારદાપ્રસાદ વખો; પ્રકાશક: યુગાન્તર કાર્યાલય, સુરત; પૃ. ૧૨૮; પૃ. ૫૬૦ જાડા કાગળનું. કિં. ૦-૧૦-૦, પાકું પૃ. ૦-૧૪-૦

આમાં એડિસન, માદામ ક્યુરી, લૂઈ પાસ્ટ્યુર, આઈઝીની, લિસ્ટર, સર રોનાલ્ડ રૉસ, પ્રેસિડન્ટ વિલ્સન, વિશ્વર ફોર્સ, ડેલ્ટન, બ્લૉન્ડે રીફ્રેન્સન એમ દશ પરદેશી મહાજનો સંબંધી જાણવાનોગ માહિતી પીરસવામાં આવી છે.

કિશોરો અને સાહિત્યશોખીનો આ જીવનાદર્શ જેવાં પુસ્તકને વેળાસર ખરીદે.

માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓને આમાંથી ઘણું જાણવાનું મળશે.

‘ દ્રષ્ટા ’

૨૬. પ્રભાત નર્મદા—કર્તા અને પ્રકાશક: મગનલાલ બ્રૂધરભાઈ પટેલ, સુભાનવાડ, અંકલેશ્વર; કેમી કદનાં; પૃષ્ઠ ૧૫૨, પૃ. ૫૬૦ સારા કાગળનું ચિત્રવાળું; કિંમત ૨-૦-૦.

શ્રી. મગનલાલ પટેલ ‘ પતીલ ’ના તખલ્લુસથી કવિતાઓ લખે છે. એમની કવિતાઓ ‘ પ્રસ્થાન ’, ‘ કિશોર ’, ‘ કૌમુદી ’, ‘ ગુણસુંદરી ’, ‘ શારદા ’, વગેરે માસિકોમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. એ માસિકો પૈકીની કવિતાઓ તેમ જ કેટલીક અપ્રગટ કવિતાઓ આ પુસ્તકમાં સંગ્રહવામાં આવી છે. કવિતાઓ વિવિધ વિષયો ઉપર વિવિધ છંદોમાં રચાયેલી છે. ભાષામાં બહુ શરસી શબ્દોનું ભારજી કેટલીક કવિતાઓમાં વધારે પડતું છે. આ કવિ ગુજરાતના નવીન કવિઓમાં જાણીતા છે; પણ અમને જાણાવતાં દિલગીરી થાય છે કે એમની બહુ ઓછી કવિતાઓ સુંદરમ્, ઉમાશંકર, મેઘાણી કે રત્નેશ્વરશિખરી કવિતાઓ જેટલી પ્રાસાદિક કે શોકપ્રિય નીવડી શકે. આ સંગ્રહની પ્રસ્તાવના તથા નોંધ એમણે પોતે લખેલી છે; અને પ્રસ્તાવનામાં તેઓ એમની જ્ઞાતની તથા એમની કવિતાની કંઈક વધારે પડતી કિંમત આંકતા હોય અને ગુજરાતી સાહિત્યકારો અને પ્રકાશકોને વિનાશકરું કોષ દેતા હોય એમ અમને લાગે છે. પુસ્તકના કાગળ, છપાઈ વગેરે સારું છે. આ પુસ્તક આપણી તદ્દન અવીચીન કવિતાને અજ્ઞાસુ કરવા ઇચ્છનારને તથા મોટા પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી નીવડશે.

૨૭. ધ યુનિવર્સલ હેંડ ટ્રેડનર:—બનાવનાર: ધ યુનિવર્સલ હેંડ ટ્રેડનર કંપની, ૧૦૭૮, લાલાભાઈની પોળ, માંડવીની પોળ, અમદાવાદ; પિત્તળના અક્ષરોવાળાની રૂ. ૧-૦-૦ આ 'હેંડ ટ્રેડનર' અક્ષરો સારા લખતાં આવડે તે માટેનું સાધન છે. એમાં ઘીસીવાળા અક્ષરો આવે છે, અને તે ઘૂંટવા માટે લાકડાની પેન આવે છે.

આ હેંડ ટ્રેડનર બનાવનારનો દાવો છે કે મોટીસોરી વગેરે પદ્ધતિઓમાં બાળકોના અક્ષરો સારા આવે તે માટે જે યોજના છે તે બધાંને આ વટાવી જાય છે. આ દાવો સિદ્ધ કરવા માટે મોટીસોરી પદ્ધતિમાં રેતિયા અક્ષરો છે તેમાં પેનનો વપરાશ કરવાનો હોતો નથી તે આમાં છે. રેતિયા અક્ષરો આંધળાં બાળકોને લાભ આપે છે અને સાધારણ બાળકોને નુકસાનકારક છે, તથા રેતિયા અક્ષરો મોંઘા છે, એવી હકીકતો અત્રે રજૂ કરવામાં આવી છે.

આ બનાવનારે કંઈ અવનવું બનાવ્યું હોય એમ જે માને છે તે અમને બરાબર લાગતું નથી. ઘીસીવાળા અક્ષરો લેખન શીખવવામાં ઉપયોગી છે, એમ જૂના વખતથી જણીતું છે. ગામડી નિશાળોમાં પણ પાટી ઉપર છાણપાટી ચોપડી તેમ કરતા; એમાં લખાણનો પણ ઉપયોગ હતો. મોટીસોરી પદ્ધતિ સામે આ સાધન બનાવનારે જે ટીકા કરી છે તે અમને વાંજળી લાગતી નથી. મોટીસોરી પદ્ધતિમાં રેતિયા અક્ષરો સાથે પેન વાપરવાની નથી હોતી; પણ તેની સાથે બાળકો જે આકૃતિઓ દોરતાં હોય છે તથા લીટાં પૂરતાં હોય છે તેમાં પેનનો વપરાશ છે જ. આથી અક્ષરો લખતી વખતે બાળકોને પેન પકડવામાં તથા તે ફેરવવામાં મુશ્કેલી પડતી નથી.

રેતિયા અક્ષરોથી અક્ષરોના આકાર યાદ રાખવામાં જે સરળતા છે તે આ સાધનમાં નથી. આકારો યાદ રાખવાનું નાનાં બાળકો માટે સ્પર્શ એ સખળ સાધન છે; પછી એ બાળકો આંધળાં હોય કે દેખતાં. દેખતાં બાળકોને સ્પર્શેન્દ્રિય તો હોય છે જ. એકલી આંખ કરતાં સ્પર્શેન્દ્રિય અને આંખ અક્ષરોના આકાર યાદ રાખવામાં વધારે મદદગાર થાય છે.

રેતિયા અક્ષરો મોંઘા નથી. આઈલ્ડ્સ આનામાં એ બનાવી શકાય. એ બનાવવાનું કામ હરકોઈ શિક્ષક કરી શકે; એમાં કારખાનાની ખાસ જરૂર નથી.

રેતિયા અક્ષરો બાળકના યાનર્તવુઓને નુકસાનકારક છે એમ દાકતરો કહે છે, પણ કદી રેતિયા અક્ષરોથી બડકાવવાનું કારણ નથી; કારણ કે ડોક્ટર મોટીસોરી પોતે એક અખર ફેળવણીકાર હોવાની સાથે જ એક મોટી પદવીવાળાં દાકતર પણ છે. જે વિદ્વાન બાઈબે પોતાનું આખું જીવન બાઈબેવામાં ખર્ચી નાખ્યું તે બાઈબે બાળકોના આરોગ્યને નુકસાન કરે તેવી પદ્ધતિ ચલાવે એ માનવું જ વિચિત્ર લાગે છે. એમ છે ખરું કે જૂના મતવાદી અંગ્રેજ તથા અમેરિકન ફેળવણીકારોથી આ ઇટાલિયન બાઈબુ વર્ચસ્વ સાંખી શકાવું નથી અને તેથી તે તેમની પદ્ધતિ સામે થાય તેટલી દલીલો ખડી કરે છે. આ દલીલોનો ઉપયોગ-કોઈ વેપારી પોતાના સાધનના પ્રચાર માટે કરે તે તદ્દન સ્વાભાવિક છે; પરંતુ તે યોગ્ય નથી.

આ હેંડ ટ્રેડનર બાળકોને ઉપયોગી છે અને તેનો ઉપયોગ કરી જોવાની જેમને સંવડ હોય તે કરે. અંગ્રેજી, દેવનાગરી, બ્રહ્મ, વગેરે લિપિ માટે જુદાં જુદાં હેંડ ટ્રેડનર બનાવેલાં છે.

શ. સો પટેલ

સ્વીકાર—શ્રી ડેસર યુવક મંડળનો ૧૯૪૦-૪૧ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ. સાવંનિક પુસ્તકાલય-આણંદનો ૧૯૪૦ નો વાર્ષિક હેવાલ.

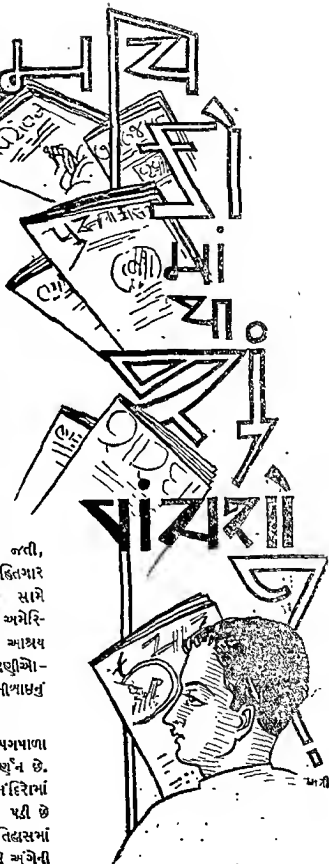
માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
ભિર્	૧૦	૧૧	ફેબ્રુઆરી	૫-૨-૪૧
કિશોર	૬	૨-૩	ઑક્ટો.-નવે.	૧૨-૧-૪૧
કુમાર	૧૮	૨	ફેબ્રુઆરી	૨૫-૨-૪૧
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૨૯	૭	માર્ચ	૧-૩-૪૧
ગુણસુન્દરી	૩૫	૭	માર્ચ	૧-૩-૪૧
આમજીવન	૧૧	૮	માર્ચ	૧-૩-૪૧
ધરશાળા	૧	૭	ફેબ્રુઆરી	૬-૨-૪૧
ચરોતર	૧૧	૨	ફેબ્રુઆરી	૧૬-૨-૪૧
ચિત્રમય જગત	૨૭	૧	માર્ચ	૫-૩-૪૧
નવચેતન	૩૮	૬	માર્ચ	૨૮-૨-૪૧
નવરચના	૫	૧૦	ફેબ્રુઆરી	૨૧-૨-૪૧
પાટીદાર	૧૮	૫	ફાગણ	૨૬-૨-૪૧
પ્રસ્થાન	૧૫	૨	માગશર	૧૩-૨-૪૧
શ્રી કાર્ગિસ ગ્રુ. સભા ત્રેમાસિક	૫	૩	જાન્યુ.-માર્ચ.	૩૧-૧-૪૧
બાલજગત	૩	૩	માર્ચ	૧-૩-૪૧
બાલજીવન	૨૧	૫	માર્ચ	૩-૩-૪૧
બાલમિત્ર	૨૦	૮	માર્ચ	૩-૩-૪૧
બાલસખા	૪	૧૦	માર્ચ	૧-૩-૪૧
બાળક	૧૯	૩	માર્ચ	૧-૩-૪૧
બુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિમાસિક	૮૭	૪	ઑક્ટો.-ડિસે.	૩૦-૧૨-૪૦
યુવક	૧૧	૩	માર્ચ	૧૧-૩-૪૧
રેખા	૨	૭	ફેબ્રુઆરી	૨૮-૧-૪૧
વૈદ્યકલ્પતરુ	૪૬	૩	માર્ચ	૧૧-૩-૪૧
વ્યાયામ	૨૬	૫	ફેબ્રુઆરી	૧૬-૨-૪૧
ચારદા	૩૩	૧૧	ફેબ્રુઆરી	૧૫-૨-૪૧
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૨	૬	માર્ચ	૧-૩-૪૧
સુવાસ	૭	૭	ડિસેમ્બર	૧૧-૧૨-૪૦
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૪	૧	જુન-જુલાઈ-ઑગસ્ટ	૩-૧-૪૧
સ્ત્રીબોધ	૮૫	૩	માર્ચ	૬-૩-૪૧
રકાષ્ટવીર	૧૧	૨	ફેબ્રુઆરી	૧૫-૨-૪૧

ક્રમાર : ફેબ્રુઆરી : ૧૯૪૧

હસાબેલા : યુરોપના નકશામાં સ્પેનને પહેલી કક્ષાના રાષ્ટ્ર તરીકે અંકિત કરનાર આ રાષ્ટ્રી હતી. ઇતિહાસમાં યર્ષ ગયેલી કોષ પશુ ગૌરવશાળી રાષ્ટ્રી કરતાં એ ઊતરે તેમ ન હતી. સ્પેન તેલું હમેશતું અણી રહ્યું છે. મધ્યયુગમાં સ્પેન ત્યારે ચારે બાજુએ અધિકારથી ઘેરાયેલું હતું ત્યારે એણે સ્પેનમાં નવજીવનની ઉપા પ્રકટાવેલી. તેનામાં મન્ય શક્તિ હતી. આખો દિવસ તે ધૌડેસ્વારી કરતી છતાં તે ચાકતી નહિ, ચાલતા કેસે તે કોટે જઈ બેસતી, મંત્રીસભામાં ઓચિંતી ચડી જતી, રાજ્યના એકેએક ખાતાથી તે માહિતગાર રહેતી. ઇસ્લામના ધાર્મિક આક્રમણ સામે તેણે સખત ઝુંબેશ ઉપાડેલી. વિખ્યાત અમેરિકાના શોધક કોલંબસને તેણે સારો આશ્રય આપેલો. એની કારકિર્દી હિંદની મહારાણીઓ-રઝિયા, ચાંદબીબી, દુર્ગાબાઈ કે લક્ષ્મીબાઈનું આપણને જ્ઞાન કરાવે છે.

જૂતકાળની શોધમાં : લેખકે પગપાળા સંશોધન અર્થે કરેલા પ્રવાસનું વર્ણન છે. તેમાં ગામની ભાગોળે તેમ જ મંદિરોમાં ફેટલી ઐતિહાસિક સામગ્રી ભરી પડી છે તેનો ગામમાં વસતા અને પુરાઈતિહાસમાં રસ લેનારાઓ માટે, એવા સંશોધનને અંગેની

માહિતી કેમ એકત્ર કરવી તેને લગતી ઉપયોગી સૂચના આપી છે. કેટલેક સ્થળે આવ ઐતિહાસિક પાળિયા પરના ઐતિહાસિક લેખો દોરેા ચરાવતા, બરવાડોના ભોગ થઇ પડે છે અથવા જૂનાં હસ્તલિખિતો ગાંધીનો દુકાનોમાં પડીકાં માટે ચાલ્યાં જાય છે, અને તાત્રપત્રે કંસારાની બહીનો ભોગ થઇ જાય છે. આવું ઉપયોગી સાહિત્ય કેમ બચાવી લેવાય તેને લગતી ઉપયુક્ત હકીકત આ લેખમાંથી મળે છે.

હૂંઠી તરવાર : તોરણના કિલ્લા પર સિવાજી મહારાજે તેમના સૈનિકોને રાત્ર-સરંજામની ભેટ કરી તે વખતે દરેકને તલવારો આપવામાં આવેલી. છેલ્લે એક હૂંઠી તરવાર વધી તે લેવા કોણ તૈયાર છે ? એમ પૂછ્યું. પરંતુ તે લેવા કોઈ આગળ ન આવ્યું. છેલ્લે યેસાજી નામના એક જીવાને, પોતાને મળેલી આખી તલવાર પાછી આપી એ હૂંઠી તરવાર લીધી અને એ તરવાર વડે પરાક્રમ કરી એણે આખી તરવાર અને ઘોડો કેવી રીતે મેળવ્યો તેને લગતી ઉત્તેજક વાર્તા છે. “ માણસમાં જે આવડત હોય તો અધુરાં સાધનથી પણ યશ મેળવી શકાય છે. લડવામાં બહાદૂર છતાં કુળશંતા ન હોય તો નવી તરવાર શા કામની ? ”

ગુણસુન્દરી : માર્ચ : ૧૯૪૧

આ અંક બાળકઅંક છે. બાળકોને વંચાવા જેવા સંખ્યાબંધ લેખો આમાં છે. પુસ્તકાલયમાં આવતાં બાળકોને વંચાવવા જેવા પણ કેટલાક છે.

ચિત્રમયજગત : માર્ચ : ૧૯૪૧

આ અંક ખાસ યુદ્ધઅંક હોઇને ચાલુ યુરોપીય યુદ્ધને લગતી જાણવાનું ભાહિતી અને શસ્ત્રાસ્ત્રોના વર્ણનથી ભરપૂર છે. યુદ્ધસ્થ યાત્રા રમ્યામાં માનનારને એમાંથી પણ જાણવા જેવું મળી આવશે.

નવચેતન : માર્ચ : ૧૯૪૧

અખૂટ ધનનો ધારનાર : સાગર : આગલા વખતમાં આપણે દરિયાના ઉત્પન્નમાં મોતી, હીપ, મીઠું, સંખ, કોડીઓ વગેરે જાણતા હતા; પરંતુ વિગાને હવે એથી પણ વધુ જાતાવવા માંડ્યું છે. આ વિગાને જાતાવેલી કઈ કઈ ચીજો દરિયામાંથી મળી શકે છે તે આ લેખમાં આપ્યું છે.

આપણા દેશની ગરીબીનાં કારણો : એમાં પહેલું કારણ ધર્મ-દુરજના અભાવનું, બીજું નિરક્ષરતા, ત્રીજું ખોટા ખર્ચ, ચિત્થાભિમાન, કોર્ટના કનિયા, હદ ઉપરાંતનું વ્યાજ, દલાલી, ઔદ્યોગિક અખતરનો અભાવ વગેરે એની વિગતવાર હકીકત આ લેખમાં છે.

મસ્તર, હાથી ને માણસ : આ ત્રણ અટકો આપણે ત્યાં નાગર કામમાં છે. એને લગતી હજીવી અને રમૂજભરી સમીક્ષા લેખકે આ લેખમાં કરી છે.

પેટ્રોલિયમ : આને દુનિયાભરમાં અગત્યનું માન પામનાર તેલનો જાણવા એમ ઇતિહાસ આ લેખમાં આપ્યો છે.

નવરચના : એપ્રિલ : '૪૧

પ્રગતિ અને અહિંસા : પ્રગતિ એટલે સાધનોની વિશાળતા નહિ, પણ સમભાવની ખીલવણી. એક જ પિતાનાં સંતાન માનવજાણકોમાં એકબીજા પ્રત્યે આદરતાં, અનુકંપા કે

આદર વધે તે જ વારતવિક પ્રગતિ છે. પણ આવી પ્રગતિ સમાજ કે વ્યક્તિ કેમ સાધી શકે ? એની સાધનામાં તો અહિંસા-પ્રેમનો દિસો આપણે વિચારવો જોઈએ.

ઝાન.અર મંગળદાસ નથુલાલ : સોળ વરસની નાની વયમાં મોટી મિલકત સંભાળવાનો ભાર એમના ઉપર આવી પડ્યો. શ્રી. મંગળદાસે ચાર ચોપડી સુધીનો અભ્યાસ કરેલો. પરંતુ પાછળથી ધર આગળ માછ ઝોરીએન્ટલ ટ્રાન્સલેટર શ્રી. વિનાયકરાવ વાસુદેવ જેધી પાસે એ ભણેલા. એમણે એમને સામાજિક કાર્યક્ષેત્રમાં આગળ આણેલા. એમના જીવનની વધુ વિગત આ લેખમાં છે.

ચંપકલાલ ચૌધ્ય કરે છે : આ લેખમાં લેખકે આપણા સમાજમાં અનેક સ્થળે મળી આવે તેવા એક કોયડાનો પોતાના મત મુજબ ઉકેલ આપ્યો છે. આપણા સામાજિક જીવનમાં 'ડાકિયું' કરવા માટે આ લેખ ખાસ વાંચવા જેવો છે.

પ્રસ્થાન : માગશર : ૧૯૮૭

નિષ્કિંચ સાહિત્યસેવન : મનુષ્ય મનનશીલ પ્રાણી ખરો, પણ એનો વિકાસ કર્મ-દ્વારા જ થાય છે; તેથી હૃદયની દરેક વૃત્તિનો પરિપાક ત્યાં સુધી અનુકૂળ કર્મમાં અને એની ટેવોમાં થયો નથી ત્યાં સુધી એ વૃત્તિ હાડમાં જીતરી ન કહેવાય, તેવી જ રીતે સાહ્ય સાહ્ય સંગીત સાંભળવું પણ એકેય રાગ જાણવો નહિ, વીર કર્મના અને ઉદાત્ત ચારિત્ર્યના પ્રસંગો રસિક વૃત્તિથી માણવા અને છતાં પોતાનું જીવન પામરનું પામર જ રહેવા દેવું એ આ યુગનો એક મોટો રોગ છે. આને લગતા બીજા પણ કેટલાક દાખલા આ લેખમાં છે.

માટી : માટીના મનુષ્યજીવનમાં કેટકેટલા ઉપયોગો છે તે આ લેખમાં ગણાવ્યા છે. એના વૈજ્ઞાનિક ઉપયોગો પણ બતાવ્યા છે. અને 'માટીનો માનવી માટી માંહે મળે' એ કાવ્યપંક્તિની સાર્થતા સાબીત કરી છે.

આચાર્ય શ્રી. ક્ષિતિમોહન સેન : કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના વિશ્વભારતીના વિદ્યા-ભવનના એ મુખ્ય આચાર્ય છે. તેઓ પ્રખર અભ્યાસી હોવા ઉપરાંત પ્રાચીન સંતકવિઓનાં ભજનોના પ્રચારક પણ છે. ખૂબ જ વિનોદી અને સરળ પ્રકૃતિના છે. તેઓ કુશળ વૈદ પણ છે. શહેરો કરતાં તેમને ગામડાં વધુ પ્રિય છે. અને તેથી કવિવરની સાથે તેઓ ન્યારે ચિન-જાપાનની યાત્રાએ ગયેલા ત્યારે ગામડાંમાં ખૂબ ફરેલા.

શારદા : કૃષ્ણચારી : ૧૯૪૧

ગરીબનો બેઠી : “ દુનિયા તણા વ્યવહારમાં થાતો ગરીબ સંહાર છે ” એ સૂત્રના જાણે ભાષ્યરૂપ આ કાવ્યની રચના લાગે છે. ગરીબોના સમાજમાં અને સર્વજન યતા હાસનો આમાં હૃદયસ્પર્શી ચિતાર છે. અને “ કોલેજિયનની વિદાય ”માં “ મારા કેસરબીના કંથ સિધાવો રણવાટ ”ના પ્રતિકાવ્યરૂપ આજના કૉલેજિયનને ઠીક કટાક્ષ આપ્યો છે.

કલાપિનું લાઠી : આપણા જાણીતા રાજકવિ કલાપિનું રાજનગર લાડી, જે એક રીતે સાહિત્યકરોના યાત્રાધામરૂપ લેખાય છે તેનો કંઈક પરિચય આ લેખમાં આપવામાં આવ્યો છે. લાડીની કીર્તિ, પ્રસિદ્ધિ અને નામનાની ભૂમિકા તેની વસ્તી કે વિસ્તાર પર નથી, પણ એના મહાપુરુષની સાહિત્ય અને કાવ્યશક્તિ પર છે.

સંતકવિ કબીર સાહેબ : એક મહાન ધર્મસુધારક, મહાન પંથના સ્થાપક અને ગુપ્ત જ્ઞાનના અતિ હિય ઝેણીના કવિતું જીવનચરિત્ર આમાં છે. કબીર સાહેબે ગ્વેલી રમૈનીઓ, પદો, સાખીઓ, દોહાઓ, શબ્દો અને રેખતાઓમાં જે ઉત્તમ પ્રકારનું જ્ઞાન છે તેમાં કોઈ તેમની બરાબરી કરી શકે તેમ નથી. કવિવર ટાગોર કહે છે કે “ હવે એક યુગ એવો આવશે કે જે સમયે લોકો કબીરની કવિતાઓને અત્યંત આદરની દ્રષ્ટિથી જોશે. તેમની કવિતાઓમાં એવું રહસ્યમયં બહુ ભરેલું છે કે તે તેમને સર્વદાને માટે અમર બનાવી રાખશે. ”

સલામતી ભૂખ : એ હાસ્યજનક વાર્તામાંથી વાચકને હજીવું હાસ્ય મળી આવશે. શિક્ષણ અને સાહિત્ય :

સહજીવનનું વાતાવરણ : આ લેખમાં વિદ્યાર્થીઓના બહુતરને લગતા પ્રશ્નો છેડી પછી શિક્ષણ સાથે સહજીવનના પ્રશ્નની ચર્ચા કરી છે. એમાંનો નીચેનો ફકરો ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે.

“ કોઈપણ સ્ત્રીનું દર્શન સરખું ન કરવું, સ્ત્રીઓ સાથે કામકાજ પરત્વે પણ ન બોલવું, સ્પર્શ માત્ર ટાળવો, વગેરે જતા આકરા નિયમો આપણે ન પાળીએ, પણ એની પાછળ રહેલી સાવધાની અને સાવચેતી આપણે ભૂલી ન જોઈએ. ”

ડેન્માર્કની લોકશાળાઓ : ડેન્માર્ક એક નાનો સરખો દેશ છે છતાં પણ તેની પ્રજામાં ચેતન છે. તેની ખેતી નાના પાયા પર પણ સુધરેલી હોયે ચાલે છે તેનું માખણ તો સર્વત્ર વખણાય છે અને તેનો મોટો વેપાર ચાલે છે. આ ગ્રંથું સહકારી પ્રવૃત્તિ દ્વારા ચાલે છે. એ દેશ આ પ્રવૃત્તિમાં મોખરે છે. કેળવણીની બાબતમાં ત્યાં જેવી પદ્ધતિએ કામ લેવાય છે તેને લગતું દિગ્દર્શન આ લેખમાં છે.

સાક્ષર કે સાધક ? : આ લેખ આ અંકમાં “સામયિક દોહન” ભાગમાં આપ્યો છે.

એક અમર ત્રિપુટી : આ લેખમાં ત્રણ વિજ્ઞાનશોધકોનો દૂંક જીવનપરિચય આપ્યો છે. તેમાં (૧) નસ્તર મૂકતા પહેલાં સુધાગવાની દવાના શોધક સર જેમ્સ યંગ, (૨) નસ્તર મૂક્યા પછી ધાવમાં પડતા કીડાના અટકાવને લગતી દવાના શોધક અંગ્રેજ ડાક્ટર, જેસેફ લીસ્ટર તેમ જ (૩) પ્રખ્યાત ફ્રેન્ચ વૈજ્ઞાનિક લૂઈ પેસ્ટર; એ ત્રણેનો જીવનપરિચય મેળવવા આ લેખ વાંચો.

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૬૩ નું]

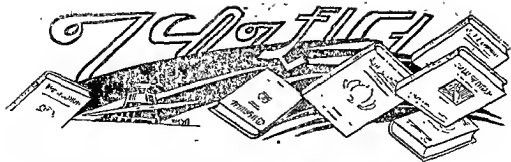
૧૦ આંસુ : સંપાદક: બચુઅલી જી. પટેલ, પ્રકાશક: મોહનદ લાખાણી.

૧૧ હૃદયવિભૂતિ : લેખક: શ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈ, પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કંપની, મુંબઈ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

૧૨ અજંપાની માહુરી : લેખક: શ્રી. સ્વપ્રસન્ન; પ્રકાશક: બનુભાઈ ર. વ્યાસ, ૮ બેઅનમ રોડ, ગામદેવી, મુંબઈ ૭. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

૧૩ બાલસાહિત્યસર્વસમૃદ્ધ લા. ૧લાની પૂરવણી : સંયોજક: શ્રી. જીવરામ જોષી; પ્રકાશક: વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ, વડોદરા, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

૧૪ કવિ શામળ : પ્રકાશક: વડોદરા સાહિત્યસભા, વડોદરા, મૂલ્ય ૨-૦-૦.

- ૧ સુક્તદ્વાર : લેખક: શ્રી. રમણીલાલ જ. દલાલ; પ્રકાશક: ગૂર્જરઅંથરતન કાર્યાલય, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ, મૂલ્ય ૧-૪-૦.
- ૨ કીર્તિમંદિર : લેખક: શ્રી. કેશવલાલ લ. શાહ, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૦-૬-૦.
- ૩ વાંકવિનાની : સંપાદક: શ્રી. ચંદ્રકાન્ત જીવનલાલ ગહેતા; પ્રકાશક: જીવનલાલ એન્ડ સન્સ, પીરમશરોડ, અમદાવાદ, મૂલ્ય ૨-૦-૦.
- ૪ સો વર્ષ જીવવાની કળા : લેખક: શ્રી. જટાશંકર નાન્દી, પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ, ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ, મૂલ્ય ૧-૮-૦.
- ૫ જીવનનાં વહેણ : લેખક: શ્રી. રસિકલાલ છા. પરીખ, પ્રકાશક: યુગધર્મ અંથમાળા, અમદાવાદ. મૂલ્ય ૨-૮-૦.
- ૬ શિશુ સાહિત્યમાળા
આરસના કટકા-સંગ્રહ ૧લો : લેખકો: મણિલાલ દાકર અને ઇન્દુપ્રસાદ ભટ્ટ, મૂલ્ય ૦-૩-૦, સોનેરી પાન: લેખક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૪-૬; મૂળાક્ષરની ધસદન : લેખક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૨-૬; અગરખત્તી : લેખક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૩-૦; વનવાસીઓ : લેખક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૦-૩-૦, ગુણવંતી ગુજરાત : લેખક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૬-૦; શિવુલાઇની વાતો : લેખક: ડૉ. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી, મૂલ્ય ૦-૩-૦; તાનસેન : લેખક: જયંતિલાલ આચાર્ય; ઠાકુરદાની વાતો : સંગ્રાહક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૨-૬; સોરઠની બાળ-વાર્તાઓ : ભાગ ૧-૨, લેખક: હિરાલાલ લ. દવે, મૂલ્ય ભા. ૧ તુ ૦-૩-૦, ભા. ૨ તુ ૦-૨-૬; પનરજ : ભા. ૧-૨ લેખક: શ્રી. ચંદ્રભાઈ ડા. ખટ્ટ, મૂલ્ય દરેકના ૦-૩-૬; ફૂલગીતો : લેખક: સોમાભાઈ ભાવસાર, મૂલ્ય ૦-૨-૬; અગાશી : લેખક: શ્રી. વળુભાઈ દવે, મૂલ્ય ૦-૩-૦; રમતાં ગીતો : સંગ્રાહક: ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય ૦-૪-૦. આ બધાં પુસ્તકોના પ્રકાશક: મેસર્સ જેમ્સ હંડલકશી એન્ડ સન્સ, એમ્બાયર બિલ્ડિંગ, હોન'બ્લે રોડ, મોટ, મુંબઈ.
- ૭ અંબુલાઇના પત્રો : લેખક: શ્રી. અંબાલાલ પુરાણી, પ્રકાશક: બ્યાયામ પ્રચારકમંડળ, કરોડી, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.
- ૮ વર્તમાન યુગના વિધાયકો : લેખક: શ્રી. સારદાપ્રસાદ વર્મા, યુગાન્તર કાર્યાલય, ગોપીપુરા, સુરત. મૂલ્ય ૦-૧૦-૦.
- ૯ કિશોર વાર્તાવલિ : સંપાદક: શ્રી. રમણીલાલ નાનાલાલ શાહ, પ્રકાશક: બાલજીવન કાર્યાલય, બાજવાડા, વડોદરા. મૂલ્ય ૦-૬-૦.

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૬૨ નીચે]

વડોદરા રાજ્ય

પુસ્તકાલયનો ઉદ્ઘાટનવિધિ—ડબોઇના સયાજી સા. પુસ્તકાલય તરફથી બંધાવેલા “ ભક્ત કવિ શ્રી દયારામ મલિયા અને બાલ પુસ્તકાલયના મહાનતી ઉદ્ઘાટન વિધિ શ્રીમંત રાજરત્ન ગણપતરાવ વિઠ્ઠલરાવ ગાયકવાડ સા. ના શુભ હરતે તા. ૯-૨-૪૧ ના રોજ ઉજવાયો હતો.

વિસનગર મહાલ પુ. પરિષદ—ધામણવા મુકામે સદર પરિષદ તા. ૨૪-૩-૪૧ ના રોજ રાજરત્ન શેઠ મહાસુખભાઈના પ્રમુખપદે મળનાર છે.

કરજી મહાલ પુ. પરિષદ—ગણપતપુરા મુકામે મે ૧૯૪૧ ના પહેલા અઠવાડિયામાં ભરવાની તજવીજ ચાલે છે.

પેટલાદ મહાલ પુ. પરિષદ ગાડા ગામે ચાલુ માસમાં ભરવાની તજવીજ ચાલે છે.

—કરજી મહાલની પરિષદ ગણપતપુરા ગામે, અને અમરેલી મહાલની પરિષદ અમરેલીમાં ભરવાનું વિચારાય છે.

બાકીના મહાલો સમયસર નિયત બની નજ પોતપોતાના મહાલની પરિષદો ભરવાનું કરાવી તેનો અમલ કરી દેખાડે એ ખાસ ઇચ્છવાયોગ્ય.

મહાલ પુ. મંડળની સભા—વીસનગર મહાલ પુ. મંડળની ત્રિમાસી વ્યવસ્થાપક મંડળની સભા તા. ૨૬-૧-૪૧ ના રોજ મળી હતી. તેમાં વિહાર, વાકમ, કાંસા, કડા, દેણુપ, ગોઠવા, શુંળ, યજ્ઞેદા, પાલંડી, ધામણવા સા. પુ. ના મંત્રીઓ હાજર હતા. તેમાં મહાલનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ બંધાવવા માટેનાં ચાલુ સાક્ષનાં પુસ્તકો વીસનગરના પટેલ ત્રિ. પ્રેસમાં બાંધવા આપવા કરાવાયું હતું.

પુસ્તકાલયોને મળેલી મદદ—

સા. પુ. સાંકરદા (તા. કરજી)ને ૫૧) ચોરદાના પા. દેસાઈભાઈ પ્રરપોતમે તેમના પુત્રના લગ્નપ્રસંગે, ૩૫) લિંગરથળી તા. ડબોઇના પા. બહેચરભાઈ રણછોડભાઈએ તેમના દિકરાના લગ્ન પ્રસંગે.

વડરમા (તા. મહેસાણા)ને ૫) પીપળજના દરબાર હયુજી ધમીરજી તરફથી તેમના દિકરાના લગ્નપ્રસંગે.

સા. પુ. બહેરામપુરા (તા. ડબોઇ)ને ૫) સમા તા. વડોદરાના પટેલ કલ્યાણભાઈ ગોવિંદભાઈ તરફથી તેમના દિકરાના લગ્નપ્રસંગે.

સા. પુ. કનોડા (તા. ચાણુરમા)ને ૧૦) ગોરાદ તા. ચાણુરમાના પટેલ રામદાસ શિવદાસ તરફથી, ૫) સદુથળાના પટેલ રેવણીદાસ ગોહનદાસ તરફથી.

સા. પુ. શિહોર (તા. આતરમુખા)ને ૭) લાલ માંડવાના કાકિર સાહેબે, ૫) શેઠ ૧૯૪]

કરતુરભાઈ નગીનદાસ તરફથી, ૪) જોશી ભાઈશંકર ગિરિનશંકર અને ૨) લાલપુરના શેઠ યુનીલાલ વીરચંદભાઈ તરફથી.

સા. પુ. રણુ (તા. પાદરા)ને ૭) સોજીત્રાના જોષી સોમેશ્વર મોતીરામ, ૫) સરસવણીના પટેલ મયુરભાઈ મોતીભાઈ, ૫) પીઝના પટેલ મણિભાઈ છોટાભાઈ, ૫) આમળાના પટેલ ડાહ્યાભાઈ લલ્લુભાઈ, ૨) રણુના લુહાર હરગોવિંદ ગિરધરભાઈ તરફથી.

સા. પુ. ખેરવા (તા. મહેસાણા)ને ૨૧) પૂજપુરાના શાહ ખોડીદાસ કેવળદાસ, ૧૫) નાંદોલના ઠાકર નાથાલાલ શામળભાઈ, ૨) બલોલના પા. જોષી શંકરદાસ, ૨) પા. સોમાભાઈ શંકર, ૨) લાખવડના પા. માધવલાલ ત્રિભોવનદાસ તરફથી.

સા. પુ. શિયાપુરા (તા. ઢાડી)ને ૨) પા. હીરાભાઈ જીજીદાસ સૈમજવાળા, ૨) પા. ગિરધરદાસ જગનદાસ નંદાસજીવાળા, ૨) પા. કેશવલાલ નેશંગદાસ ભોરીસજી, ૨) પા. હીરદાસ શંકરદાસ ડરજીવાળા.

સા. પુ. ઉમતા (તા. ખેરાળુ)ને ૬) સુંદિયા-તા. ખેરાળુના રાવળ મુગટરામ મયારામ, ૫) લાડોલ-તા. વિળપુરના પા. મણિલાલ જગનલાલ, ૫) લાડોલ-તા. વિળપુરના પા. હીરદાસ ધનેજીદાસ, ૫) લાડોલ તા. વિળપુરના પા. પરસોતમદાસ માધવજી, ૫) ઉમતા-તા. ખેરાળુના ઝવેરી જોસંગલાલ મોતીરામ, ૪) ઉમતાના ભોજક જગનલાલ વાલચંદ, ૩) ચાણુરમાના પા. જગનદાસ ઘેલદાસ, ૩) ચાણુરમાના પા. મનોરભાઈ હરખદાસ, ૨) ચાણુરમાના પા. હર્શિરલાલ મગનદાસ, ૨) લાડોલ-તા. વિળપુરના સુથાર નાથાલાલ ગણુપતરામ, ૨) ચરાડ-તા. વિળપુરના સુથાર જગજીવન પાનાચંદ, ૨) ભાલક તા. વિસનગરના સુથાર યુનીલાલ અમયારામ, ૨) ગંજા-તા. સિદ્ધપુરના પા. મગનદાસ હેમરાજદાસ, ૨) ચાણુરમાના જોષીતનદાસ ભાઈચંદદાસ, ૨) અમદાવાદના સોની નેદાલાલ લલ્લુભાઈ, ૨) લાંધણુજ-તા. મહેસાણાના પા. શંકરલાલ હીરદાસ, ૨) ચાણુરમાના પા. અંબારામદાસ મનજીદાસ.

વડોદરા રાજ્ય પુઠ મંડળ

શિક્ષણવર્ગો—ચાલુ સાથે ભરાનાર અમરેલી તથા નવસારી પ્રાંતો માટેના પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગો સંબંધી જાહેરાત નં. ૩ ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી છે તે તરફ લાગતાવળગતાઓનું ધ્યાન ખેંચી ઘટતી તજજીજ કરવાની તથા ધરજીજ જોડવારોને સુદતસર અરજ મોકલી આપવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

શિ. વા. પરીક્ષાનું પરિણામ—ઉત્તરવહીઓ તપાસાય છે. પરિણામ એપ્રિલ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

પુ. પ્રવૃત્તિ પાછળ સરકાર શું ખર્ચે છે ?—વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પાછળ પાછલાં વર્ષોમાં લાખ ઉપરાંત રૂપિયા ખર્ચાતા હતા; પરંતુ ધારાસભામાં રજૂ થયેલા આંકડા પરથી જણાય છે કે હાલ એ રકમ ૮૭ હજાર રૂપિયાની છે.

રાજ્ય બહાર

તા. ૪-૩-૪૧ ના રોજ બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટીના “ સયાજીરાવ ગાયકવાડ વાંચનાલય ”ની ઉદ્ઘાટનક્રિયા બિઝનેસનરેશન્ટ હસ્તે થઇ હતી. આ મકાનના સુશોભિત દરવાજા ચાંદીની ચાવી વડે ખોલવામાં આવ્યા હતા. આ વાંચનાલયના મકાનનો પાયો ૧૯૨૭ માં માજી વાઈસરોય લોર્ડ ઇરવિને નાખ્યો હતો.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી સન ૧૯૪૦-૪૧

યાદી નં. ૩ : સંખ્યા ૫૮

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો તરફથી લોકમદદની રકમ તથા બજેટ તા. ૭-૩-૪૧ સુધીમાં આવી ગયાં છે, એટલે તેમને તા. ૧૫ માર્ચ ૧૯૪૧ થી પત્રો શરૂ કરાવી આપવાની વ્યવસ્થા થઈ છે. તા. ૨૩-૩-૪૧ સુધીમાં જેમની લોકમદદની રકમ તથા બજેટ આવી ગયાં હશે તેમને પણ એપ્રિલથી પત્રો શરૂ થઈ તેમની યાદી એપ્રિલ માસના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે. યાદી પૈકી તેમજ બીજાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી સરકાર પંચાયત મદદ મેળવવાની પાવતીઓ ખાતા તરફ મોકલવામાં ન આવી હોય તેઓ સત્વરે મોકલી આપે.

પેટલાદ—દેમોલ, રામોદી.

ભાદરજી—દીખા.

વડોદરા—છાણી.

પાદરા—કાંઠા, રાજુપુરા.

કરજી—કાયા, સાંપા, ઉમજ, કરજી.

ડભોઈ—કુંવરવાડા, મોટા હાથીપુરા, ડભોઈ વિદ્યાર્થી વાચનાલય.

શિતોર—વણીઆર, કણુજેઠા.

પાવલી—વઢેસર, સાવલી બાલ, ધનતેજ, વાલાવાવ, રામપુરા.

ડંબોઈ—રાજનગર, રાયપુરા, પીઠા, રતનપુર કમારજ.

હોગામ—બહીએલ, જળીઆના મઠ.

આતરસુઆ—ઝંડા.

કડી—ગોરજના દોડા, ઝુલાસણ, ચારોલ, ગભોદરા, ધીરાણા.

કલોલ—કોઠા.

વિજપુર—દમાવાડીઆ, અંબોડ.

મહેસાણા—મોટી દાઉ, નાગલપુર.

સિદ્ધપુર—નાગવાસણા, ઉપલવા.

બેરાળી—ઉણાદ, શેખાસણ, પાંચ...

ચાણુરમા—ગોરાદ, ધાણુધરડા

હારીજ—કુનાવાડા.

નવસારી—મીરજપુર.

ગણુદેવી—ભાઠા.

પલસાણા—સોયાણી.

કામરેજ—કોસમાડા.

વ્યારા—પ્રુટાડીઆ.

અમરેલી—મોટા ભંડારીઆ, કેરાળા.

દામનગર—કાંચરડા.

ધારી—ઝર, વીરપુર.

કોડીનાર—સિંધાજ, પાંચ પીપળવા.

આખામંઠળ—દારકાં બાલ.

પુસ્તકાલય સં સં મંડળ લિં

જાહેરાત નં. ૪ / ૧૯૪૦-૪૧

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ તરફ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ તરફથી મોકલતા મનીઓર્ડરોમાં કેટલીક વાર મનીઓર્ડર કુપનમાં ખૂટતી વિગતો લખેલી આવતી નહિ હોવાથી કામકાજમાં કેટલીક અગવડો જોવા યાય છે. તો મનીઓર્ડર મોકલનાર સૌ કોઈને જણાવવાનું કે, મનીઓર્ડર મોકલતી વખતે પુસ્તકાલયના ગામનું નામ, તાલુકો, રકમ તેમજ તે શા મઠે મોકલવામાં આવ્યું છે તે સઘળી વિગત સવિસ્તર જણાવવી.

આશા છે ગ્રા. પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ આ જાહેરાતનો યોગ્ય અમલ કરવાનું નહિ ચૂકે.

વડોદરા,
તા. ૨૮-૨-૪૧ }

વા. ના. અમીન
મંત્રી
પુ. સ. સ. મંડળ લિ.

જાહેરાત નં. ૩ / સને '૪૦-૪૧

ગ્રામ પુસ્તકાલયોના ગ્રંથપાલો અને મંત્રીઓ માટે પ્રાંતવાર શિક્ષણવર્ગો

ગ્રામ પુસ્તકાલયોનું કામ કરનારા મંત્રીઓ તથા ગ્રંથપાલો માટે પ્રાંતવાર તાલીમવર્ગો દર વર્ષે ભરાય છે. તે મુજબ ચાલુ સન ૧૯૪૦-૪૧ ની સાથે અમરેલી અને નવસારી પ્રાંતો માટે એ વર્ગો નીચેની વિગતે ભરવાનું ઠરાવ્યું છે:—

પ્રાંત	તારીખ : વાર	સ્થળ
૧ અમરેલી	૨૪-૨૫-૨૬ એપ્રિલ : શુક્ર, શુક્ર, શનિ	અમરેલી
૨ નવસારી	૧૨-૧૩-૧૪ મે : શુક્ર, શુક્ર, શનિ	કાછિયાવાડી (તા. નવસારી.)

આ વર્ગો અંગે થતો બધો જ ભોજનખર્ચ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ ભોગવી લેશે અને પ્રાંતના હરકોષ્ટ પુસ્તકાલયના મંત્રી વા ગ્રંથપાલ ઉમેદવારને થતો મુસાફરી ખર્ચ ને તે પુસ્તકાલયના બજેટમાં પાડી શકાય તેવી યોજના રહેશે. આ શિક્ષણવર્ગો ચલાવવા માટે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીઓ, રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રચારક તથા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા ને તે પ્રાંતના બાઇઓ હાજર રહેશે. પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાહેબ પણ આવશે જ.

શિક્ષણવર્ગોનું કામ ત્રણે દિવસ સવારના ૭ા થી ૧૦ા તથા બપોરે ૨ થી ૫ એમ બે કક્કે ચાલશે. વચ્ચે વખત ભોજન, આરામ, વાતોલાપ અને રમતગમત વગેરે માટે રહેશે. રાત્રે ૮ા થી ૧૦ સુધીના વખતમાં શક્ય હશે તો મનરંજનનો કાર્યક્રમ રાખવામાં આવશે કે પછી ઉપયોગી છતાં આનંદજનક વાતોલાપ ચાલશે. ત્રીજે દિવસે સવારના ભાગમાં શંકાનિવારણનું કાર્ય અને સાંજના ભાગમાં નજીકમાં જેવા જાણવા જેવું કોઇ સ્થળ હશે તો તેની મુલાકાતે જવાનું ગેરહવારો.

પુસ્તકાલયોના મંત્રી વા ગ્રંથપાલ ને હાલ હશે તેમને આ વર્ગમાં પ્રથમ પસંદગી આપવામાં આવશે. બીજા બાઇઓ પણ પોતાના ખર્ચે આવવાની શરતે અરજી કરી શકશે અને જગો હશે તો તે મંજૂર રખાશે. બહેનો પણ લાભ લઇ શકશે.

આ વર્ગોનો લાભ લેવાની ઇચ્છા રાખનારાઓએ પોતાનાં નામ, હામ, પોસ્ટનું સ્થળ, અબ્યાસ, ઉંમર, ધંધો અને પુસ્તકાલય અંગેની કામગીરીની હકીકત સાથેની અરજી અમારા તરફ મોકલ્લી આપવી. અમરેલી પ્રાંતના વર્ગ માટેની અરજીઓ તા. ૧૫ મી એપ્રિલ સુધીમાં, તથા નવસારી પ્રાંતના વર્ગ માટેની અરજીઓ તા. ૫ મી મે સુધીમાં મળી જવી જોઇએ.

આ શિક્ષણવર્ગોનો લાભ જેમને લેવો હોય અને ચાલુ સાલના બજેટમાં તે માટે જેમણે સવડ ન રાખી હોય તેવાં પુસ્તકાલયોએ જરૂરી રકમ પૂરતો ફેરફાર કરવાનું લખાણ પુસ્તકાલય ખાતાના મે. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ તરફ આ વાંચતાં બરાબર મોકલ્લી આપવું.

આ વર્ગો માટે જેમની અરજીઓ મંજૂર થશે તેમને વ્યક્તિગત ખર્ચ આપવામાં

આવશે, અને તેમણે વર્ગનું કામ હરેલા દિવસના સવારથી જ શરૂ થવાનું હોવાથી આગલી રાત્રે જ વર્ગના સ્થળે હાજર થઈ જવું જોઈશે.

પંચારી, જળપાત્ર વગેરે અંગત જરૂરી સામાન ઉપરાંત પુ. ખાતાના વટકુકમ-સૂચનાઓનાં એકીકરણના ત્રણે ભાગ, વર્ગીકરણપદ્ધતિનું પુસ્તક, પોતપોતાના પુસ્તકાલયનું જનરલ રજીસ્ટર ઉપરાંત વિષયવારી નામવારી પત્રકો તૈયાર થયેલાં હોય તો તે અને રા. ગ. ગોવિંદભાઈ દેસાઈ કૃત “ ઘરમાં રમવાની રમતો ” એટલું સૌએ લેતા આવવું.

શિક્ષક હશે તેમની કામગીરી ગણાય એ માટે હાજરીના દાખલા આપવામાં આવશે.

આ પહેલાં બરાઈ ગયેલા શિક્ષણવર્ગોનો લાભ ન લીધો હોય એવા જે તે પ્રાંતના મંત્રીઓ વા અધ્યક્ષો અને જૂથ મંડળના મંત્રીઓ આ વર્ગોનો લાભ જરૂર લે અને જે મહાસભામાં વર્ગ ભરતો હોય તે મહાસભા તો બધાજ લે. જે તે પ્રાંત ખાતે નવીન ઊધડેલાં વેં ઊધડવાનાં પુસ્તકાલયોનું કામ કરનાર મંત્રી વા અધ્યક્ષને તો આ વર્ગનો લાભ લેવાની ખાસ બલામણુ છે.

વડોદરા રા. પુ. મંડળ
વડોદરા,
તા. ૮-૩-૪૧

મ. મં. કાશીવાળા
રામભાઈ કા. પટેલ
માનદ મંત્રીઓ

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી (ફેબ્રુઆરી '૪૧)

યાદી નં. ૩ : સંખ્યા ૧૧૩ : કુલ ૧૬૨

કડી—મોઠાસણ, બટાસણ, કુંડાલ, દેહસણ,
રંગપુર, ડાંગરવા, સાદરા, હુણાસણ,
સેદરી, રંગપુરડા.

કલોલ—સેરીસા, રકનપુર, પત્રીઆડ, નારદી-
પુર, મોખાસણ, રપાલ, ધાનજ, લીખોદ્રા,
વડસર, સાંતેજ, દીંટોડા, હાજીપુર,
તારાપુર, જામળા, ખેરજડામી, બાલવા.

દહેગામ—હાથીજળ.

વિગ્નપુર—ઠાલવાડા, કુકરવાડા, સોદ્રા, સુમૈ,
હીરપુરા, જેપુર, કેત્રીસણ, પાલડીઆસ,
દેલવાડા, પકુરમા, પુધરા, મોરવાડ,
જંત્રાત્ર, લાકરોડા, ફલુ, સોખડા, ધન-
પુરા, ભાવસોર, ધમરામપુરા, માણેકપુર,
ખરણા, નવા સંધપુર, બોર, આગબોડ.
ગવાડા, ચરાડા, આગ્નેલ; બીલોદરા,
દીંટોદણ, ગેરીતા, પારસા.

વિસનગર—ખરવાડા, વાલમ, કંસારકૂંધ,
બોરવાડા, મગરોડા, સેવાસિયા ધાધેરેટ,
દવાડા, દેણપ, દહીઆળ, કમોણા,
ગણેશપુરા, ખદલપુર, ચિત્રોડા મોટા.

અમરેલી—ખાલ પુ., મહિસા પુ., ચંપાચળ,
સલોસરા, કમીગદ, ચહરગદ, ગાવડકા,
કેરિયાનાગસ, સરંભડા, તરક તલાવ,
તરવાડા, નેશિંગપુરા, ચાડીઆ, ટોલરવા,
નાના માંચીઆળા, વિઠ્ઠલપુર, મોટા
માંચીઆળા, વાંકીઆ.

દામનગર—રામડા, ચાવંડ, વીરપુર, કુર-
ણીઆ, આંખરડી, દહીયરા, શાખપુર,
ધામેલ, હીરાણા.

ધારી—જરા, ચકાલા, માડેર, સરસિયા,
ધારંગણી, દેવળા, આંખરડી.

ખાંસા—ખાંસા, મોટા સમડીઆળા.

દોડીનાર—દેવળા, મીતીઆળ, ડાકાસા,
દરમડીઆ, પીપળી.

સામાયિક દોહન

કન્યાઓના ગરબા

અનેક શાળાઓના સંચાલકો પોતાના વિદ્યાર્થીઓ પાસે નિયુનિયમ તરીકે પ્રાર્થના કરાવી તેમને ધાર્મિક કેળવણી આપવાનો સંતોષ લે છે; વિદ્યાર્થીઓનાં પાલકોને પણ કદાચ એવો સંતોષ થતો હશે. પણ એનું પરિણામ એ આવે છે, કે જેમ સમાજ આજે ક્રિયા-કાણ્ડથી અંધશ્રદ્ધાળુ અને જડ વૃત્તિનો થઇ ગયો છે, તેમ વિદ્યાર્થીઓનાં હૃદય પણ પ્રાર્થનાને વિષે જડ થઇ જાય છે. કેટલોક કન્યાશાળાઓના અને સહશિક્ષણ આપતી મિશ્ર શાળાના સંચાલકો પોતાની વિદ્યાર્થીનીઓ પાસે ગરબા ગવરાવે છે. તેમને પોષાકપૂતળીઓ બનાવી કળાને નામે તેમને વિચિત્ર કલાદીન રીતે અંગમરોડ અને બાવસંગી સાથે નચાવે છે; અને વળી બાળાઓને ઠેવી કલાસૂપન બનાવીએ છીએ તેના તમાશો દેખાડવા બહારના પુરુષ-વર્ગને આમંત્રણ આપી નોતરે છે. વિદ્યાર્થીનીઓ, બીજું તો કશું નહિ પણ, પોતે પોતાનું કેવું સુંદર પ્રદર્શન કરાવી શકે છે એ વિષે દૃષ્ટિ રાખતી તે વખતથી જ રીખતી થાય છે અને જેમ જેમ મોટી થતી જાય છે, તેમ તેમ તેની દૃષ્ટિ એ વિષયમાં તીવ્ર થતી જાય છે. અને જોવા આવતા પુરુષો ? એ શોક એ કન્યાઓને પુત્રીની દૃષ્ટિથી જુએ છે, એમ જો શાળાના સંચાલકો માનતા હોય તો તે ભીંત જૂલે છે. તેમને જો આ વાતની ટકોર કરીએ તો તેઓ કહેશે કે કન્યાઓની શરમાળ વૃત્તિ આ રીતે જ છોડાવી શકાય છે, તેમને આ રીતે પુરુષથી નિર્ભય બનાવાય છે.

પ્રાચીન કાળથી સ્ત્રીઓ નવરાત્રિ વગેરે પ્રસંગે પુરુષોની હાજરીમાં ગરબા ગાતી આવી છે. પણ તેથી તે નિર્ભય બન્યાનું જાણ્યું છે ? પોતાની મરકરી કરનાર પુરુષની ખમર કોઈ ગરબાક્રમણ કન્યાએ લીધાનું જાણ્યું છે ? પુરુષો અને વિદ્યાર્થીઓ સાથે સ્ત્રીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓ નિકટ સંસર્ગમાં આવે તો તેનાં શાં પરિણામ આવે એ જોવું હોય તો યુરોપ-અમેરિકાના અનુભવીઓને પૂછો. હૅવલોક એલિસનું *Psychology of Sex* (છ ભાગમાં) અને જર્જર સિંક્સેનું *Revolt of the Youth* વાંચો. તે દેશોના કેટલાક પ્રદેશોમાં લગ્ન પહેલાં સંતાન થયું એ તો દેશચાર ગણાય છે. આવા દેશોને જો પોતાના ગુરુ માનતા હોય તે તો ગમે તે કરે, પણ કન્યાઓનાં માથાપે અને એકંદર આપણી સમસ્ત જાતિએ સાવધાન થવું ઘટે; અનિષ્ટ પાણી વહેતાં થાય તે પહેલાં પાણ બાંધવી ઘટે. આથી એમ કોઈ ન માની લે કે હું ગરબની જ વિરુદ્ધ છું. બાળાઓ આત્માનંદને માટે એકઠી થઈ સ્ત્રીસમાજમાં ભલે ગરબા ગાય, પણ પુરુષોને તમાશો દેખાડી તેમને રીઝવવા માટે તો નહિ જ.

[“પાટીદાર” શાળા-૧૯૯૭ ના અંકમાંથી]

“દાસ” કે “વીર” ?

મહા વદ નોમનો દિવસ સમસ્ત મહારાષ્ટ્રમાં “ દાસ-નોમની ” તરીકે જાણીતો છે. એ દિવસ પવિત્ર અને નિર્ભય છે. એ દિવસે સન્મનગદ ઉપર સમર્થ રામદાસ સ્વામીએ પોતાનો દેહ ત્યજ્યો.

દાસ-નોમનો ઓચ્છવ પુરાણો છે. પડેલાં એની મહત્તા અને સ્વરૂપ સાંપ્રદાયિક હતાં, પણ રાષ્ટ્રીય જાગૃતિના ઉદયકાળથી એ ઉત્સવને માર્વાજનિક સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું છે.

મહા વદ નોમના દિવસે જ સિંહગદ ઉપર વીર તાનાજી માલસરેએ પોતાનો દેહ કારાતીયમાં પાડ્યો. એથી વળી આ દિવસને “ વીર-નોમ ” નામ પણ શોભે એવું છે.

“દાસ” અને “વીર” આ બે શબ્દોમાં ફરક શો ? રામદાસ સ્વામીને હનુમાનની પ્રતિમાઓ બનાવવાનો છંદ હતો. તેઓ બે પ્રકારના મારુતિ બનાવતા: એક “દાસ” મારુતિ અને બીજો “વીર” મારુતિ. રાજ્ય રામચંદ્રના ચરણકમલની સેવા કરે છે તે “ દાસ ” મારુતિ; અને લંકામાં પરાક્રમ મળવનારો તે “ વીર ” હનુમાન. એક છોકરાને મેં સહેજ પૂછ્યું: “ તને “ દાસ ” મારુતિ વધારે કે “ વીર ” મારુતિ ? ” છોકરાએ હાન-જવાબ આપ્યો “ દાસ-મારુતિ ! ”

“ કેમ ? ”

“ મારુતિ દાસ હતો માટે તો વીર બન્યો. ” આ છોકરાનો જવાબ તદ્દન સાચો છે. દાસ ભક્તિના બળ ઉપર હનુમાને પ્રભુ રામચંદ્રજીને જીતી લીધા એમાં જ એવું ખરું થરાત ન છે. જેણે રાજ્ય રામચંદ્રને જીત્યા તે રાવણને જીતે એમાં શી નવાઈ ? ચક્રવર્તી રાવણને જીતનારો તે “ વીર ” હનુમાન અને રામચંદ્રને જીતનારો તે “ દાસ; ” એવી વિરૂદ્ધ અને સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા કરીએ તો “દાસ” એજ સાચો “વીર” હશે એમાં શી શંકા ?

“ એજ શૂરતવરું અંગ, જેણે જીત્યો શ્રીરંગ. ”

એવું તો તુકોબાએ પણ ગાયું છે.

અને તાનાજીને આપણે વીર કહીએ છતાં પણ એ પોતે તો પોતાને સ્વદેશની અપ સેવા કરનારો એક નહોતો સેવક સમજતો હતો. એને તો “દાસ” કહેવડાવવામાં જ પોતાનું જૂઠું લાગણું હતું. એટલે “ વીર-નોમ ” આ નવીન શબ્દની પછી બધે એ સમર્પક હોય-આપણને એની ભિન્નકૃત જરૂર નથી. “ દાસ-નોમ ”માં જ “ દાસ-નોમ ”નો સમાવેશ થાય છે અને “ વીર-નોમ ” પણ આવી જાય છે.

તાનાજીને વિશેષ લખતાં વાંચતાં આવડતું ન હતું. નેત્રે, અર્ધાં આં ‘વિશેષ’ કહું છું; નહિ તો આવતી કાલે એકાદ છતિદાસસંશોધકને ગુસ્સો આવે અને તાનાજીને સહી કરતાં આવડતી હતી એવું પૂરવાર કરવા બેસશે. છતાં પણ એટલું તો દીધા જેવું સ્પષ્ટ છે કે નાનાજી વિદ્વાન કે સાક્ષર તો ન હતા. કદાચ મરાઠી ભાષા ‘ શુદ્ધ ’ પણ બોલી શકતો ન હતો; પણ એને તો આત્માની શુદ્ધ ભાષા આવડતી હતી; એમાં એ પારંગત હતો.

આત્માની ભાષામાં તાનાજી એક નિષ્ણાત સાક્ષર હતો અને એ જ પ્રવીણ ભાષામાં એણે પોતે પોતાનું આત્મચરિત્ર-એ વિશાળ અને અદ્ભુત મંથ-સિંહગદ ઉપર લખીને મૂક્યો છે.

સ્વામી રામદાસે “ દાસબોધ ” ગ્રંથ લખ્યો. તાનાજીએ એનું પદન પાઠન તથા મનન પણ કર્યું ન હતું, દાસબોધ કંઈસ્થ પણ કર્યો નહોતો; પણ એણે સમસ્ત બોધ રંગેરંગમાં આચરણમાં ઉતાર્યો હતો.

“ દેવના સખ્યત્વ માટે, ત્યજવા માખાપ ને પુત્ર;
સર્વ અર્પણું અંતે, પ્રાણુ પણ સમર્પવો.”

આ છે સમર્થના ઉપદેશનો સાર. તાનાજીએ જેવું આચાર્યું તેવું આચરનારા બીજા કોણ છે ? રામદાસે “ પહેલાં કર્યું ” અને તાનાજીએ “ પ્રથમ કર્યું ” અને “ પછી ? ” પણ “ કર્યું ” જ. કર્તવ્ય કર્મ કરનારાના શબ્દોમાં દિવ્ય શક્તિ સંચરેલી હોય છે. અને કરનારના મૌનમાં એ શક્તિ નથી હોતી ? આ હિંદ દેશ ! તાનાજીના મૌનનો સાચો અર્થ તને સમજાય છે ?

તાનાજીની સ્વકાર્યનિષ્ઠા અદ્ભુત હતી. છત્રપતિ શિવાજી મહારાજના દરેક કાર્યમાં તાનાજીએ પોતાનો સંપૂર્ણ સાથ આપ્યો હતો. તાનાજીનું ચરિત્ર શિવાજીના ચરિત્રમાંનું “ સુંદર-કાંડ ” છે. તાનાજી સિવાય શિવાજીનું ચરિત્ર “ મોણું ” અને “ ફિકુંફ્ય. ” તાનાજી માત્રમુરે જેવા કાર્યનિષ્ઠ સેવકો મળ્યા ત્યારેજ સ્વરાજ્યની સુંદર અને મજબૂત ઇમારત સંગીન પાયા ઉપર ઊભી થઈ હતી.

સંત પુરુષોએ હિંદુ શાસ્ત્રમાં એવી ખાસ વ્યવસ્થા કરી ચૂકી છે કે પરમાર્થમાં પ્રયત્નવાદ અને પ્રપંચમાં દેવવાદ સ્વીકારવો. અને તાનાજીએ વળી બીજું શું કર્યું ? તાનાજીએ સંતની આજ્ઞાનું અક્ષરશઃ પાલન કર્યું. તાનાજીએ આ વ્યવસ્થા પ્રમાણે પોતાનો આખો સંસાર ધ્રુવરેને જ સોંપી દીધો. ધરતું લગન છોડી હાથ ધર્મક્ષેત્ર સિંહગઢ ઉપર સ્વારી કરી. “ લગન તો ધ્રુવર નેહ લેશે; પણ મારે તો પ્રથમ મારું ધર્મકર્તવ્ય કરવું નેહએ ” એવી એની અંતઃકરણની બાવના હતી. “ આજે લગન આટોપીને આવતી કાલે સિંહગઢ ઉપર મોરચો લઈ જઈશું ” આ કાયરની ભાષા એ અરદારત કરી શક્યો નહિ. આજનો દિવસ પોતાની ફરજ અદા કરવાનો છે, એ જેણે જાણી લીધું એણે જ જીવનનું અર્થ રહસ્ય પિછાણ્યું છે.

તાનાજીનું રમરણ તો સૂર્યાજીના રમરણ સિવાય અધુરું જ કહેવાય. તાનાજી મરણ પામ્યા પછી ગભરાયેલા સૈનિકો પાછેહક કરી નાસી છૂટ્યા. જે દોરડાની મદદથી સૈનિકો કિલ્લા ઉપર ચઢતા હતા તેજ દોરડાથી તેઓ પાછા ઉતરી જવા માંગતા હતા. પેણુ તે પહેલાં જ સૂર્યાજીએ દોરડું કાપી કાઢ્યું હતું. “ એ દોરડું તો મેં પહેલાં જ કાપી નાખ્યું છે. ” આ દિવ્ય મંત્ર વડે કિલ્લો સર થયો. યશસ્વિતાનો આ મહામંત્ર સૂર્યાજીએ કુનિયાને આપ્યો છે. “ આસાનો દોર ” પહેલાં કાપ્યા વગર આગેકૂચ કરી શકાય જ નહિ ! માટે જ પાછડું બધુંય સાફસૂફ કરીને પછી જગમાં પડવું નેહએ-આગેકૂચ કરવી નેહએ. પાછળ “ ઉપાધિ ” કે “ લફરો ” રાખવાં નેહએ જ નહિ.

ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પણ આ જ વાત કહી છે:—

“ અશ્વત્થમેનં સુચિરુદ્ધમૂલં અસંગ-શસ્ત્રેણ દૃઢેન છિત્વા ॥
તતઃ પદં તત્ પરિમાર્ગિતવ્યમ્ ।”

વૈરાગ્યના શસ્ત્ર વડેથી આશાને જડમૂળમાંથી કાઢી, મૂળમાંથી જ એનો નાશ કરી તે પછી જ આગેકૃત્ય કરવી.

તાનાજી જ્યારે રણસંગ્રામમાં મૃત્યુ પામ્યો ત્યારે દુશ્મનોને કાણુબર એવું લાગ્યું કે હવે આપણે વિજય થયો છે; પણ એ નયો ભાસ હતો. રત્નરનો દડો જમીન પર પડે છે, પણ એ ફરી ઉપર ઉછળવા માટે જ પડે છે; તેવીજ રીતે મૃત્યુ પછી પણ તાનાજીએ ફરી ઉછળેા માર્યો-ફલાંગ મારી. દિવ્ય દૃષ્ટિના ઇતિહાસકારો આ ફલાંગ-ઉછાળાને સૂચીતરી સ્ફૂર્તિ તરીકે ઓળખે છે. પણ તે વખતને સૂચીત એટલે તાનાજીનો સાક્ષાત્ અવતાર હતો. “ ગદ્ જીયો પણ સિંહ ગયો !” આ સિવાજી મહારાજના રમરણીય વચનમાં પણ આ જ ભાવ છે. એનો આ જ સાદો અને સરળ અર્થ નીકળે છે.

તાનાજી માત્રસુર જેવાનું ચરિત્ર જેટલું ગાંધએ એટલું ઓછું જ; અને થોડું આચરીએ તો પણ બસ છે.

“ પાર્થ સિવાય કદી નહીં સુખ, પ્રજાનું દુઃખ ન મટે પીકા;
તો પછી થવું ઉદાર જીવ ઉપર, સકળનો આધાર એ સ્વામી છે. ”*

—ગુકારામ

ચિનોખા ભાવે

ગરીબાઈ વધારવાનો ધંધો !

વહાણું વાળું. સવારની ગાડી આવી. એક શેકે હોકો પીતાં પીતાં છાપાવાળા પાસેથી છાપું લીધું. થોડા આમતેમ ભાવ વગેરે જોઈને છાપું પડતું સૂક્યું અને પાછા હોકાની બહેરમાં પડ્યા. એક જુવાનિયો ત્યાં યઈને જતો હતો. તેણે છાપું જોયું એટલે શેઠને પૂછ્યું :

“ કાકા ! આજ શા ખજર છે ? ”

શેઠ—ખે ટકા તેજ આવી છે.

જુવાન—અરે ! હું તો સમાચાર પૂછું છું. તમારી તેજ મંદીનું અમારે શું કામ !

શેઠ—હો ! જુઓ. આ પડ્યું છાપું. અમે અમારું જોવાનું જોઈ લીધું. હવે તમારે જોવું હોય તે જુઓ.

જુવાન—તમે પૈસો ખરચીને છાપું લેા છો અને સમાચાર પણ વાંચતા નથી ! આ બધુંકર સુધ્ધ ચાલે છે તેના કંઈ ખજર રાખતા નથી ?

શેઠ—એ બધી અમને સમજાણ ન પડે. અમારે તો વાવડાનો ધંધો એટલે ભાવ જોવા પૈસો ખરચીએ.

યુવાન—કાકા ! તમે આ દુકાનનો ધંધો છોડીને આ સદામાં ક્યાં પડ્યા ?

શેઠ—અરે ! દુકાનમાં તો શી કમાણી છે ? એક મણુ વેચીએ ત્યારે માંડ આનો ખે આના મળે. ધૂળ ખાઈએ, વૈતરું કરીએ, ઉધાર આપીએ, ત્યારે મહિને છ મહિને માંડ પૈસા બંધ બેસે. આ વાયદામાં ફાવ્યા તો એક દહાડામાં આખા મહિનાની કમાણી મળી જાય.

યુવાન—અને એક દહાડામાં આખા મહિનાની કમાણી જાય પણ ખરી ને ? અને મળે તોપણ એકના ખિસ્સામાંથી ખીંચના ખિસ્સામાં ! એમાં નવું ધન શું પેદા થયું ?

શેઠ—ત્યારે નવું ધન પેદા થયા વગર આવ્યું ? એ તો પૈસા એમ જ ક્યાં કરે. માલ વેચીને ખીંચતી પાસેથી પૈસા લઇએ છીએ તેમ આ પણ વેપાર કરીને ખીંચતી પાસેથી પૈસા લેવાના. એમાં ફેર શો ?

યુવાન—માલ વેચો તેમાં તો કંઈક કામ કરીને તેના બદલામાં પૈસા લેો છો, ત્યારે આ તો વગર કામ કર્યો પૈસા મેળવો છો.

શેઠ—વગર કામ કર્યો કેમ ? એનો વિચાર કરવો પડે, હિસાબ રાખવો પડે, એ બધી માથાકૂટ તો ખરી જ ને ?

યુવાન—એ માથાકૂટ પૈસા પડાવવા પૂરતી; એમાં સમાજનું કંઈ કામ થતું નથી. એ તો દેશની ગરીબાઈ વધારવાનો ધંધો છે.

શેઠ—તમે તો જેમાં તેમાં દેશની વાત લાવો છો. એથી દેશ ગરીબ શાનો થાય ? પૈસા તો જે હતા તે ને તે રહ્યા.

યુવાન—હા ! પૈસા તો એકના ખિસ્સામાંથી ખીંચના ખિસ્સામાં જાય, પણ જે લોહી પોતાનો ધંધો છોડીને આવો ધંધો કરે છે, તેઓ પોતાનું ચાલુ કામ બગાડે છે તેટલા પ્રમાણમાં દેશ ગરીબ જ થાય. જેટલું ઉપયોગી કામ આવ્યું થાય અને બિનઉપયોગી કામમાં વખત બગાડે તેટલા પ્રમાણમાં ગરીબાઈ વધે.

શેઠ—પણ આ તો કાયદેસર વાયદાનો ધંધો છે. અમે જુગાર નથી રમતા કે સદી નથી કરતા !

યુવાન—એ બધું એકતું એક ! કાયદાને નામે ખેંચતો જુગાર એ વાયદો. છેવટે એતું પરિણામ એક જ આવે છે કે, લોહી ઉપયોગી ધંધો છોડીને જનદી પૈસાદાર થવા માટે આવા ધંધામાં પોતાનો વખત બગાડે છે. જુઓ ને ! આપણા ગામમાં વાયદાનું મહાજન થયા પછી કેટલા લોહી પોતાનો ચાલુ ધંધો છોડીને હોદ્દામાં જતા થયા છે ? જેઓ કાયદેસર રીતે વાયદાનો ધંધો નથી કરી શકતા, તેઓ ચોરીદુપીથી શીયરનો ધંધો કરે છે. બધામાં વૃત્તિ એક જ કે, મજૂરી કરીને પૈસો કમાવો નહિ, પરંતુ સદો કરીને પૈસા કમાવા. આ વૃત્તિને લીધે લોહીને પ્રમાણિક મજૂરી કરવાની ઇચ્છા જ નથી થતી. આ તો ખારે અનિષ્ટ છે. દેશની ગરીબાઈમાં તેથી વધારો થયા વગર રહે નહિ.

શેઠ—એ બધું તમે બજેલા સમજો. અમે તો જે રીતે કમાણી થાય તે રીતે કમા-

વાનું સમજ્યો. જો એ ધંધો ખરાબ હોય તો સરકારે તે બંધ કરવો જોઈએ. કાપડાની દૃદમાં રહીને કમાણી કરવી એમાં કંઈ ખોટું નથી.

યુવાન—એ વાત સાચી ! એ કાયદેસર બંધે હોય, પરંતુ દેશનું તેમાં નુકસાન ન થાય છે, એ વાત પણ એટલી જ સાચી છે. ઠીક ! આપણે તો સવારના પહોરમાં જોડી વાતોમાં ઊતરી ગયા. લાવો ! જરા છાપું જોઈ લઉં. વિ.

[માર્ચ-૧૯૪૧ ના “શિક્ષણ અને સાહિત્ય” માંથી]

—: ક્ર :—

સાક્ષર કે સાધર્મિક ?

કોઈ માણસના ઘરમાં ખૂબ ખાટલીઓ બરેલી હોય, તો તે માણસ ધણું કરીને રોગી હોવો જોઈએ, એવું અનુમાન આપણે કરીએ છીએ. પણ કોઈને ત્યાં ધણું પુરતો પડેલાં હોય, તો તેને આપણે ડાહ્યો માનીએ છીએ. આ શું અન્યાય નથી ? ખીજો ઈલાજ નથી એવું થાય ત્યાં સુધી ખાટલી ન વાપરવી, એ આરોગ્યરક્ષણની પહેલી કલમ છે; તેમ જ, અને ત્યાં સુધી, ચોપડીમાં માથું ન ધોતવું' યા માથામાં ચોપડી ન ધાલવી (જે કહો તે) એ ડહાપણની પહેલી કલમ છે. ખાટલી એ રોગગ્રસ્ત શરીરની નિદર્શક છે, એમ આપણે માનીએ છીએ. ચોપડી પણ-પછી તે બંને સંસાર-ચોપડી હો' યા તો પરમાર્થચોપડી હો-રોગગ્રસ્ત મનની નિદર્શક બનાવી જોઈએ.

અનેક સૈકાંઓ વીતી ગયાં, જેમના ડહાપણની સુગંધ હજી હુનિયામાં મહેશ્વરી રહી છે, તે લોકોનું લક્ષ જીવન સાક્ષર કરવા કરતાં સાધર્મિક કરવા તરફ જ વધારે હતું. સાક્ષર-જીવન નિર્ધર્મિક હોઈ શકે છે, એના દાખલાઓ આજના સુશિક્ષિત સમાજમાં વિના શોધે પણ જડે તેવા છે. એથી ઊંચડું, નિરક્ષર જીવન પણ અત્યંત સાધર્મિક હોઈ શકે છે એ વિગેના અનેક દાખલાઓ ઇતિહાસે જોયેલા છે. ઘણી વખતે સુ-શિક્ષિત અને અ-શિક્ષિત એ બેની સરખામણો કરતી વખતે, ‘અક્ષરાણામકારોડ્ડિમ્’ આ ગીતાના વચનમાં કલા પ્રમાણે, ‘સુ’ કરતાં ‘અ’ જ પસંદ કરવાનું મન થાય છે.

ચોપડીમાં અક્ષરો હોય છે, તેથી ચોપડીઓની સોજતથી જીવન સાધર્મિક બનાવવાની આશા વ્યર્થ છે. ‘બોલાચીચ કદી બોલાચાચ માત । જેઠનિયાં તૂત કોણ જ્ઞાલા’ (બોલતો જ કદી અને બોલતો જ ખાત જમીને કોઈ તૃપ્ત થયું જણ્યું છે ?) આ કવિનો સવાલ માર્મિક છે. કોઈ એક કવિએ કહ્યું છે તેમ, ચોપડીમાંનો કૃવો કુખાવતો પણ નથી, અને ચોપડીમાંની હોડી તરતી પણ નથી. ‘અશ્વ’ એટલે ‘ધોડો’ એમ કોઈમાં લખેલું હોય છે. છોકરાઓને લાગે છે કે ‘અશ્વ’ શબ્દનો ‘અર્થ’ કોઈમાં બતાવ્યો છે,

છે.' તે કયો ? જુઓ તમેલામાં જમ્ને. કોશમાં માત્ર પચાસ શબ્દ આપેલા હોય છે. અર્થ ચોપડીમાં રહી શકતો નથી. તે સૃષ્ટિમાં રચિ કેવી હોય છે તેની ખબર પડશે.

. જેમણે જયંતી કલ્પના કરી તેમનો એક ઉદ્દેશ સાક્ષરતાને સંક્ષિપ્ત રૂપ આપવાનો હતો. સાક્ષરતા બહુ જ બસવા લાગી છે એ જોખને, તેની આગળ જપનો એક ટુકડો કેટલી દીધો કે બિચારીનું બસવું બંધ થશે અને જીવન સાર્થક કરવાના પ્રયત્નને અવકાશ એ તેમનો તેમાં હેતુ હતો. વાસ્તવિકિએ શત કોટિ વિસ્તારવાળું રામાયણ લખ્યું. તે લૂંટવા માટે દેવ, દાનવ અને માનવ વચ્ચે ઝઘડો શરૂ થયો. આ ઝઘડાનો અંત આવવાનાં કર્યાં ચિન્હો ન દેખાવાથી શંકરને પંચ નીમવામાં આગ્યા. તેમણે ત્રણેને તેત્રીસ તેત્રીસ કરોડ શ્લોકો વહેંચી આપ્યા. એક કરોડ બાકી રહ્યા. એમ ઉત્તરોત્તર વહેંચણી કરતાં કરતાં છેવટે એક શ્લોક બાકી રહ્યો. રામાયણનો શ્લોક અનુષ્ટુપ છંદનો હોય છે. એ છંદમાં બત્રીસ અક્ષર હોય છે. શંકરે તેમાંના દસ દસ દરેકને વહેંચી આપ્યા. બાકી રહ્યા બે અક્ષરો. તે કયા ? ' રામ. ' તે બે અક્ષરો, વહેંચવાની મજૂરી પેટે શંકરે પોતે લઈ લીધા. શંકરે પોતાનું સાક્ષરત્વ બે અક્ષરોમાં આટોપી દીધું. એટલે જ દેવ, દાનવ કે માનવ, કોઈ પણ તેમના જ્ઞાનની બરોબરી કરી શક્યું નથી. સંતોએ સાહિત્યનો બધો સાર રામનામમાં ભેગો કરી રાખ્યો છે. પણ 'અમાગ્યા નરા પામરા હૈં કલે ના' (અભાગી અને પામર માણસને આટલું સમજાતું નથી).

સંતોએ રામાયણને બે અક્ષરોમાં સમાવી દીધું છે. ઋષિઓએ તો વેદને એક જ અક્ષરમાં સંકેતી રાખ્યો છે. સાક્ષર થવાનો મોહ છૂટતો નથી તો 'ઝં 'કારનો જપ કરો એટલે બસ છે. તેટલાથી ન પતે તો નાનકડું માણડુંકય ઉપનિષદ વાંચો, એ વાંચતાંય વાસના રહે તો દશોપનિષદો જોઈ જાઓ, એવા અર્થનું એક વાક્ય મુણડોપનિષદમાં છે. તે ઉપરથી ઋષિઓના મનનો હેતુ સ્પષ્ટ દેખાય છે. પણ એક અક્ષરનોય જપ કરવો જ જોખએ એવો ઋષિઓનો આગ્રહ નથી. એક અથવા અનેક અક્ષરો જોખવામાં જીવનની સાર્થકતા રહેલી નથી. વેદના અક્ષરો પોથીમાં મળે છે: અર્થ જીવનમાં શોધવાનો હોય છે. તુકારામ સંસ્કૃત શીખ્યા વિના વેદનો અર્થ પામી ગયા હતા, એમ તેમણે પોતે જ કહ્યું છે. આ તેમના દાવાનો આજ સુધી કોઈએ પણ ઇન્કાર કર્યો નથી. શંકરાચાર્યે આઠમે વરસે વેદાભ્યાસ પૂરો કર્યો એ વાતથી આશ્ચર્યચકિત થઈને કોઈ એક શિષ્યે પોતાના ગુરુને એ બાબત પૂછ્યું: ' મહારાજ, આઠ વરસમાં આચાર્યે વેદાભ્યાસ કેવી રીતે પૂરો કર્યો ? ' ગુરુએ ગંભીરપણે કહ્યું: ' આચાર્યની શુદ્ધિ નાનપણમાં એટલી તીવ્ર નહિ હોય, એટલે તેમને આઠ વરસ લાગ્યાં. '

કોઈ એક માણસ દવા પી પીને કંટાળી ગયો, કારણ જેમ જેમ દવાને પાસે આવે તેમ તેમ આરોગ્ય દૂર દૂર ભાગી જવા લાગ્યું. આખરે કોકની સૂચનાથી તેણે ખેતરમાં કામ કરવાનું શરૂ કર્યું. ખેતરનાં કામથી આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરી થોડા જ વખતમાં તે સારી પેઠે તગડો બન્યો. અનુભવે સિદ્ધ થયેલી આરોગ્યની આ સાધના વિષે તે ભોંકાને કહેવા લાગ્યો. કોઈના હાથમાં બાટલી જુએ કે, ' બાટલીથી કશું વળવાતું નથી; કાઢાળા બે, એટલે સાંજે થઈય. ' એમ તે અંતઃકરણપૂર્વક ઉપદેશ કરતો. ભોંકો કહેતા, ' તમે બાટલીઓ પી

ખીને ધરાઈ બેઠા હો, એટલે હવે અમને દવાની જાંઘી કરો છો, ખરું ને ?' દુનિયાનો ન્યાય એવો જ છે. બીજાના અનુભવથી ધડો લેવાની માણસને ઈચ્છા થતી નથી. તેને સ્વતંત્ર અનુભવ જોઈએ. છે, સ્વતંત્ર ઠોકરો જોઈએ. હું એના બક્ષા માટે કહું છું કે, ' પુસ્તકોથી કરો લાભ નથી, નકામો પુસ્તકોમાં ફાંફાં ન માર; ' તો તે કહે છે, ' તમે પુસ્તકો વાંચી ચૂક્યા છો, અને મને ઉપદેશ દો છો ? '

' હા બાઈ, હું પુસ્તકો વાંચી ચૂક્યો, પણ હવે હું ચૂકે નહિ તેટલા ખાતર જ કહું છું. '

તો તે કહે છે, ' મારે જાતે અનુભવ લેવો છે. '

' ઠીક છે, લે અનુભવ. ઠોકર ખાવાનું સ્વાતંત્ર્ય એ તારો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે ! '

ઇતિહાસનો અનુભવ આપણે ધ્યાનમાં લેતા નથી, તેથી ઇતિહાસની પુનરાવૃત્તિ થાય છે. આપણે જો ઇતિહાસની સાચી કદર કરીએ, તો ઇતિહાસની આગળ જઈ શકીએ. ઇતિહાસની યોગ્ય કિંમત ન આંકવાથી તેની વધારે પડતી કિંમત થઈ બેઠી છે. પણ આ ધ્યાનમાં આવે ત્યારે ખરું.

(મરાઠી પરથી)

વિનોબા ભાવે

નજીવો સુધારો

શાળામાં અરીસો રાખવો એ વાત નજીવી ને મામૂલી લાગે તેવી છે, પણ એ મારે ઉપયોગી પૂરવાર થઈ છે. પચીસ ત્રીસની સંખ્યાવાળી નાની શાળા હોય તો એક અરીસો જોઈએ. શાળાની શરૂઆત થતા પહેલાં દાખલ થવાના બારણા પાસે એક અરીસો મૂકવો જોઈએ, જેથી સૌ પોતાનો ચહેરો આંખ, મોં, કાન, દાંત, વાળ વગેરે જોઈ લે. સાથે નાની કાતર મૂકી હોય તો વધારે સાફ, જેથી નખ કાપવામાં ઉપયોગી થઈ પડે.

આમ કરવાથી બહુ ખર્ચ નહિ વધે, પણ સ્વચ્છતા પ્રત્યે વિદ્યાર્થીઓનું લક્ષ જરૂર બેસાડે. બાલમંદિરોમાં તો આનું બહુ હોય જ છે. પણ પ્રાથમિક શાળાઓ, માધ્યમિક શાળાઓ, કન્યાશાળાઓ ને હાઈસ્કૂલોમાં પણ અરીસો દાખલ કરવાની જરૂર છે. આપણા વિદ્યાર્થીઓના જીવનમાં સ્વચ્છતા ને સુધડપણની ટેવો આગ્રહપૂર્વક ઉતારવાની જરૂર છે.

અરીસો, દાંતિયો, કાતર ને રમાલની પેઠે કચરો નાખવાની ટોપલી પણ નવા આચારોમાં અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. ઘેર ઘેર અને શાળાઓમાં ઓરડા દોઢ એકેક ટોપલી હોય તો કચરો જ્યાં જ્યાં ફેંકવાને બદલે ટોપલીમાં જ નાખવાની ટેવ પડે. આમ જે કોઈ નાનું કે મોટું સાધન સ્વચ્છતા ને સુધડ ટેવ માટે ઉપયોગી હોય એ વસાવી લેવું જરૂરી છે. સ્વચ્છતાની વાત આવી એટલે નાની સુપડી સાવરણી તો વાળવાની મળ લેવા ખાતર દાયમાં લેવાનું મન થાય તેવું નાણુક ને આકર્ષક સાધન છે.

કોઈ પણ નવી ટેવ પાડવા ને વાતાવરણ બિંદુ કરવા શરૂઆતમાં વિદ્યાર્થીઓને

અરીસામાં જોઇને પછી જ ચોરડામાં આવવાનું કહેવું પડશે. વાતાવરણ ઊંચું થયા પછી તો સૌ આપેઆપ દિવસમાં કેટલીયે વાર મેં, વાળ, દાંત, જીભ વગેરે જોઇ આવશે ને બાળકે ટોપી બરાબર નહિ પહેરી હોય તો સરખી કરી દેશે. આપણે તિરસ્કારથી કે ખીન્નમને કહીએ એથી તાર્કિક અર્થ સરે, પણ સુધ્ધ ટેવ ધર ન કરે; જ્યારે અરીસો સાચી વાત યાંત્રીથી કહે છે. આપણેય યાંત્રી કહીએ તો વિદ્યાર્થીઓ જરૂર સમજે; નહિતર તિરસ્કાર, ક્રોધ કે અપમાન તેની નજર સામે તર્યો કરે ને નાક, આંખ, વાળ કે કાન સાફ કરવાની વાત બાળકને રહી જાય.

અરીસાની સાથેસાથ બીજી બે વસ્તુઓ આવે છે. એ છે રૂમાલ અને દાંતિયો. આ બંને નવા આચારો બાલમંદિરમાં છે, પણ બીજી શાળાઓમાંયે દાખલ કરવા જેવા છે. શરૂઆતમાં વિદ્યાર્થીઓને કહેવું જોઇએ કે રૂમાલ ને દાંતિયો સૌએ લાવવાનાં છે. થોડા દિવસ તપાસ કરવી ને યાદ આપવું જોઇએ. પછીથી તો ટેવ કે રૂઢિથી સૌ લાવશે જ. આને પાટી-પેન માટે માખાપને કશું કહેવું પડતું નથી તેમ ભવિષ્યમાં રૂમાલ દાંતિયા વિષે પણ નહિ કહેવું પડે. આવાં થોડાં સાધનોથી સ્વચ્છતા ને સુધ્ધતાની બાબતમાં આપોઆપ ધણે ફેરફાર થયેલો થોડા વખતમાં જોવામાં આવશે.

ટાપટીપ, સુધ્ધતા કે સુસત્તજતામાં છોકરા કરતાં છોકરીઓ વધારે આગળ હોય તેમ જણાય છે. છોકરાઓ સખરવખર લૂગડાંવાળાં, જંથરા વાળવાળાં, ફટકાં ને મંદાં કપડાંવાળાં, વળેલી ને વાંકી ટોપીવાળાં અને હાથમોઢું ધોયા વિનાનાં વધારે પ્રમાણમાં હોય છે, જ્યારે છોકરીઓ ઠાઠક અથવા ઓછા પ્રમાણમાં આવી સ્થિતિમાં જોવામાં આવે છે. આને માટે છોકરીઓનો પોશાક કદાચ વધારે અનુકૂળ હશે; માતાઓ પણ સ્વખતિ પ્રત્યે કદાચ વધારે યત્ન અગત્ય પદાપાત ધરાવતી હોય. ‘છોકરા નાગા-ઉઘાડા રહે તેનો બહુ વાંધો નહિ, પણ દીકરીને તેમ ન જ ચાહે’ વાળા લોકમાનસની પણ અસર હોય. સમજી માતાઓએ સ્વચ્છતા ને સુધ્ધતાની બાબતમાં છોકરાઓની વચ્ચે ભેદ રાખવો ઠીક નથી. કન્યા-શાળાઓ, મહિલા વિદ્યાલયો કે કુમારી મંદિરોમાં જે સ્વચ્છતા, સુધ્ધતા ને સુંદરતા જોવામાં આવે છે તેવી છોકરાઓની શાળાઓમાં નજરે પડતી નથી. આને માટે શિક્ષક બાઇઓએ થોડી ચોવટ રાખી જીભ વાપરવાની જરૂર છે. થોડા દિવસો શાળાની શરૂઆત વખતે તપાસ કરી પ્રેમથી યાદ આપવું જોઇએ. નાની બાળતોના સુધારા ખાતા મારફત નહિ પણ જાતે કરી શકાય ને આમ ડગરે ડગરે આગળ વધતાં એક દિવસ જોઇશું કે આપણે ઘણું ફર પડેલ્યા છીએ. પણ આગળ પગલું ભરવું જોઇએ. એ મુદ્દાની વાત બુધ્ધાવી ન જોઇએ.*

—હેમુલાઇ

જાહેરખબરોઆ વર્તમાનપત્રો પ્રત્યે

“છાપાંઓમાં જ્યારે આટલી બધી દીન જાહેરખબરો જોઈ છું; ત્યારે મનમાં વિચાર આવે છે કે પ્રમુસેવાને સારૂ એકદમ ઉત્તમ મંદિર બાંધીને પછી તેનું અર્ચન કરાવવા માટે તેના કંપાઉંડની ચોરડીઓ શરાબખાનાઓને અને વેશ્યાઓને બાડે આપવા જેવું આ નથી ?”

—કાકા કાલેલકર.

આંખાના મૌર ઉપર જીવાત

આંખાના મૌર ઉપર નાનાં નાનાં જીવડાં પડે છે અને તેના ઉપદ્રવથી આંખાના મૌરને નુકસાન થાય છે, કૃષ્ણ આવર્તા નથી. આ જીવડાં માંકડની જાતનાં હોવાથી તે મૌરમાંનો રસ ચૂસી જાય છે. વળી તેના શરીરમાંથી એક મધ જેવો ચીકણો પદાર્થ બહાર નીકળે છે, એટલે જે ઝાડ ઉપર આ જીવડાંની સંખ્યા વધુ હોય છે, તે ઝાડ ઉપર એ ચીકણો પદાર્થ પણ વધુ જોવામાં આવે છે. કોઈ આંખા ઉપર એ ચીકણ વધુ જોવામાં આવે તો તુરત સમજી લેવું કે તે જીવાતનો ભોગ થઈ રહ્યું છે. જે વખતે આકાશમાં વાદળો બહુ યડી આવે છે ત્યારે આ જીવડાંની ઉત્પત્તિ અને વૃદ્ધિ ખૂબ થાય છે, એવો અનુભવ છે.

ઉત્પત્તિ અને વૃદ્ધિ

આ જીવડાં બે ત્રણ જાતનાં થાય છે. એક જાતનાં જીવડાં આંખાના થડ અને ડાળીઓ ઉપર થાય છે. અને તેમનો રંગ થડના રંગને મળતો જ હોવાથી તે જલદીથી જોવામાં આવતાં નથી. તો પણ થડ ઉપર હાથ ફેરવતાં જ એ જીવડાં ઊડતાં દેખાય છે. એ જીવડાંનાં ઇંડાં કુણાં પાન, ફૂલ કિંવા કોમળ ડાંખળીઓમાં મૂકવામાં આવેલાં હોય છે. ઇંડાંમાંથી ચાર પાંચ દિવસમાં નાનાં બચ્ચાં બહાર નીકળે છે, તે મૌરમાંનો રસ ચૂસીને વૃદ્ધિ પામે છે. એ વૃદ્ધિ ૧૦ થી ૧૩ દિવસ સુધી ચલી રહે છે. અને પછી પૂર્ણ પાંખવાળાં જીવડાં તૈયાર થાય છે. આંખાને એકાંસાથે બધો મૌર આવતો નથી. સાધારણ રીતે મૌર ત્રણ હપ્તે આવે છે, તેથી આ જીવાતની વૃદ્ધિ માટે તે પરિસ્થિતિ અનુકૂળ બની જાય છે. એક પછી એક મૌરનો ફાલ આવે છે અને જીવડાંનો જન્મ તથા વૃદ્ધિ થયા જ કરે છે. કોઈ કોઈ સ્થળે ડિસેમ્બરથી માર્ચ સુધી જીવાત ચાલુ રહે છે તેવું કારણ આ જ છે. ડેરીની મોસમ પૂરી થયા પછી એ ત્રણમાંની બે જાત કયાંક અદ્રશ્ય થઈ જાય છે. અને ત્રીજી જાત આંખાના થડની ઉપર બિંબની મોસમની રાહ જોતી બેસી રહે છે. ઇંડાંમાંથી પૂરી વૃદ્ધિ થવાને માટે આ જીવડાંને ૧૫ થી ૧૭ દિવસ જોઈએ છે. એટલે દર ૧૮ દિવસે નવો વંશ ઉત્પન્ન થતો જ રહે છે, અને ડેરીની મોસમ પૂરી થતાં સુધીમાં પાંચ વાર તેની ઉત્પત્તિ થાય છે; એટલે કે પાંચ પેઢીઓ થાય છે. બધા કાગડા એકાંસાથે વૃદ્ધિ નહિ પામતા હોવાથી નાનાં મોટા આકારમાં જીવડાં જોવામાં આવે છે.

જીવાતથી થતું નુકસાન

આ જીવાતથી મૌર સુકાઈ જાય છે અને કૃષ્ણ લાગતાં નથી, એટલું જ નહિ પણ સોપારી જેવડા થએલા મરવા પણ નીચે ગરી પડે છે. જીવાતની ચિકણથી મૌરની બચાબી થાય છે અને આમળ જતાં ઝાડનાં પાંદડાં કાળાં પડે છે તથા બધો મૌર કાળો પડી ગયા જેવો દેખાય છે. એ જીવાતથી થતા નુકસાનનું પ્રમાણ જેટલું હોય છે તેનો આધાર હવામાન ઉપર રહેશે છે. એ નુકસાન સામાન્ય રીતે ૫૦ થી ૭૫ ટકા જેટલું લેખાય છે.

બંધકની અસર

આ જીવાત દૂર કરવા માટે અંધકતો બૂકો સીધો વધારે અસરકારક માન્ય પડ્યો

છે. મોર ઉપર ગંધક છાંટવાથી જીવડાંનો ઉપદ્રવ ઓછો થાય છે. ગંધકની ભૂખી મોર ઉપર પડતાં જ ગંધકની વાસથી નાનાં જીવડાં નીચે પડી જાય છે અને મોટાં જીવડાં જ્યાં ગંધક લાગ્યો હોય ત્યાં જતાં નથી. એટલે ગંધક મોરક ન નીવડતાં પ્રતિકારક તો નીવડે જ છે. ગંધકની વાસ ઓછી થતાં જ મોર ઉપર ફરી ગંધકની ભૂખી છાંટવી જોઈએ. કેટલી વાર ગંધક છાંટવો તે હવામાન ઉપર અને જીવાતની ઉત્પત્તિના પ્રમાણ ઉપર આધાર રાખે છે.

ગંધકની ભૂખી સ્મૂળ જ બારીક હોવી જોઈએ. એક ચોરસ ઇંચમાં ૨૦૦ થી ૩૦૦ કાણાંવાળી ચાળણીથી ચાળી ચકાય એટલી તે બારીક હોવી જોઈએ; તો જ તે ભૂખી ઝાડ ઉપર ચોંટી રહી શકે છે. તેથી જાડી હોય તો ગંધક મોર ઉપર ચોંટતો નથી અને અસર કરતો નથી. આ ભૂખી છાંટવા માટે જરૂરી પંપ મળે છે તેનો ઉપયોગ વધારે સારો નીવડે છે.

સફળ પ્રયોગો

સરકારે રતનાગીરી, માલવણ, વેંશુદ્રી, વલસાડ, હરિયા વગેરે સ્થળે પ્રયોગો કર્યા છે. બે અઢી માસ સુધી એ પ્રયોગ ચાલુ રાખ્યા પછી ગંધક લગાડેલાં ઝાડ ખીજા ઝાડ કરતાં વધારે સારાં રહ્યાં છે. તેની ઉપર જીવાત થઇ નથી અને ફળ વધુ પ્રમાણમાં આવ્યાં છે. ખીજે સ્થળે પણ એવા પ્રયોગો કરી બતાવવામાં આવનાર છે.

રતનાગીરી, વેંશુદ્રી, વગેરે સ્થળે ૧૦-૧૨ દિવસને આંતરે ૪ વાર ગંધક છાંટવાથી પાક સારો બીતયો હતો. વલસાડના આંખા મોટા અને બરાવદાર હોય છે અને હવામાન જુદું હોય છે, તેથી તેની ઉપર આંખી દસ વાર ગંધક છાંટવામાં આવ્યો હતો. જે ઝાડો ઉપર ગંધક નહોતો છાંટ્યો તેને બરાબર ફળ આવ્યાં નહોતાં, ઓછો છાંટ્યો હતો તેને પણ કેટલુંક લુકસાન થયું હતું.

ગંધકની ભૂખી બારીક હોવી જોઈએ. મોર આવતાંની સાથે જ ગંધક છાંટવા માંડવો જોઈએ. નાના આંખાને દોઢ-બે રતલ અને મોટાને બે-અઢી રતલ ગંધક જોઈએ છે. જો એ આવેલા મોરને નળા વાટે ગંધક છાંટવો જોઈએ. ગંધક સવારે છાંટવો ઠીક છે. પવન વાતો હોય ત્યારે તે બરાબર છાંટી ચકાતો નથી.

[“અભ્યંધુ” વા. ૬-૨-૧૯૪૧]

પોતાની જાંજળમાં રાત્રિવસ ફસાયેલાં આપણાં પ્રૌઢ માર્મ બહેનો જાતે વાંચવાનું શીખવા સારુ તૈયાર નથી. તે પરથી કેટલાક દેહકું જોનારા એવો ક્યાસ કાઢી બેસે છે કે, તેમને જ્ઞાનની ભૂખ નથી ! આ ખોટું છે. તેમને જાણવાની ખૂબ ઈચ્છા હોય છે. માત્ર આટલી ઉંમરે તેને સારુ અક્ષરજ્ઞાન જોઈ કઠકટિયું લાગતું સાધન પોતાની પાસે કરી બેવા એમનામાં ઓછો તત્પરતા છે. પણ તમે જે એમને રોજ વાંચી સંભળાવો તો તેઓ બરાબર તેમાં માત્ર બેરો. વાંચનારે શું વાંચવું, એની બરાબર પસંદગી કરવી જોઈએ. આ પ્રકારના શ્રવણ-વર્ગો ચલાવવા એવ પ્રાદ્યક્ષણનું કામ છે.

શ્રી. મગનલાલ પ્ર. દેસાઈ

માણસ પછી

આધુનિક સમયમાં આપણા દેશનાં ભણેલાઓનો બેદરકારીનો પ્રશ્ન-કેટલીક ત્વરાથી આપણી પાસે ઉઠેલ માગી રહ્યો છે, અને કેળવણી તથા આજીવિકાપ્રાપ્તિના ઉપાયો એ બેના સમન્વય ઉપર કેળવણીના સુધારાઓની બધી યોજનાઓ ઠેવી રીતે ધકવી જોઈએ એ વિશે હમણાં હમણાં કેળવણીકારો અને રાજદારી પુરુષો ખૂબ જ ઉઠાંપોહ કરી રહ્યા છે. પણ ભણેલા માણસો સામાન્ય અણુધડ મજૂરના જેટલું પણ કમાતા નથી, અને કુટુંબને પોષવાની ચિંતાને લીધે એમનાં જીવન નિરાશાના ગાઢ અંધકારથી છવાઈ ગયાં હોય છે; ગરીબાઈ અને ભૂખમરાથી કેમ બચવું એ તેમને સૂઝતું નથી. ભણેલાઓની આ દુઃખદ અને કષ્ટ સ્થિતિ ટાળવા માટે જુદા જુદા માણસો તરફથી વિવિધ સૂચનાઓ કરવામાં આવે છે. કેટલાક તો સાંખ્યિક શાળાઓની સંખ્યા ઓછી કરવાનો અને કોલેજો બંધ કરવાનો અંતિમ ઉપાય સુધાં સૂચવે છે.

પોતે કેળવાયેલા છે અને બીજા વર્ગોના કરતાં ઊંચું સ્થાન ભોગવે છે, એવા ખ્યાલ સિદ્ધિત વર્ગ મનમાંથી કાઢી નાખે તો દેશના બીજા માણસોની પેઠે એને પણ આજીવિકા માટે કામધંધો મળી રહેશે; ફેક્ટરી, મિલ, રેલવે, ખેતી, વેપારીની પેઠી વગેરેમાં સાધારણ મજૂર તરીકે કામ કરવા માટે ભણેલાઓએ તત્પરતા દેખાડવી જોઈએ, પોતે કેળવાયેલા છે તેથી બીજાઓના કરતાં ચઢીઆતા છે એ વાત ભણેલાઓ બૂલી જાય, શાળા અને કોલેજમાં ભણીને જે ખર્ચાળ જીવન જીવતાં તેઓ શીખ્યા હોય તે બંધ કરીને સાદાઈથી રહેતાં થીએ, હોટેલો કે પાનખીડીની દુકાનો ચલાવે અથવા ગૃહસ્થોને ઘેર નોકર તરીકે કે આફિસમાં પટાવાળા તરીકે કામ કરવા તૈયાર થાય તો તેઓ આજીવિકા પૂરતું દ્રવ્ય કમાયા સિવાય રહેશે નહિ. આ પ્રકારનાં કામો કરવાથી તેમને અને દેશને બન્નેને લાભ થશે. ભણેલાઓ સામાન્ય મજૂરોનું કામ કરે તો તેથી મજૂરી કરનારાઓનો દરજ્જો વધશે, અને તેમના સંગથી અમલુ મજૂરો વધારે પ્રમાણિક, વિશ્વાસ લાયક, નિયમિત અને જવાબદારી પ્રિય બનશે. તેઓ ભણેલા હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે જ અમલુ મજૂરવર્ગનું નેતૃત્વ મેળવશે. આથી તેમણે મેળવેલી કેળવણીનો યોગ્ય ઉપયોગ તેમને મળેલો મળીશે, કેળવાયેલા વર્ગની આ સ્થિતિમાં કોઈ ફલકાપણું નથી. દેશમાં મક્કત અને દરજ્જાવાળા કેળવણી લાખ કરવામાં આવે તો તેનું આવું પરિણામ આવવું જ જોઈએ. બધાયને કેળવણીનો લાભ આપવામાં આવે છે, એવા પ્રગતિશીલ દેશોમાં ભણેલાં સ્ત્રીપુરુષો સાધારણ મજૂરીનાં કામો પ્રતિ પોતાને અણગમો છોડી દે તો તેમની બધી મુશીબતો દૂર થઈ જશે.

આવતા માસની કાર્યદિશા

- (૧) આમ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ પોતાના પુસ્તકાલયનું વર્ગીકરણ અધુરું હોય તે પૂરું કરે અને આતામાં તે સંબંધી નિવેદન કરે.
- (૨) સેન્ટરની શાળાના મુ. શિક્ષકો પોતાની તાબાની શાળાવાળાં ગામોનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી વર્ષના અંતે હોવા છ. માસમાં કરવા કર્યા છતાં હજી થયેલા યોગ્ય મુખ્ય શિક્ષકોએ દફતર તપાસણી કરી છે; તેા તે ભાઈઓ આ કાર્ય જલદી પૂરું કરી અમને ખબર આપે.
- (૩) ત્રિમાસી નિવેદનો મોકલવા તજવીજ કરો.
- (૪) આમપંચાયતની મદદ તુલં મોકલો, નહિ તો પુસ્તકો મોકલતાં જે રકમ લેણી નીકળશે, તે જે તે પુસ્તકાલય પાસેથી વસૂલ લેવી પડશે. આમપંચો અને પટેલ સાથે સહકાર રાખી માગણીની રકમ વેળાસર મેળવવા તથા તે બાબે જરૂરી તમામ તજવીજ કરવા મંત્રીએ ખાસ કાળજી લેવી.
- (૫) પસ્થિકોમાં થયેલા ફરવોનો અમલ બરાબર કર્યો એવી આશા છે.
- (૬) પ્રજાના સામાન્ય લોકોમાં ઘેર ઘેર મફત વાચન મળે અને ગરીબ લોકોમાં જ્ઞાનનો ફેલાવો થાય તથા પુસ્તકવાચન માટે રસ ઉત્પન્ન થાય એવા પ્રયાસો કરો અને અનુભવો પુસ્તકાલયના તંત્રી તરફ મોકલો.
- (૭) રોજમેળ રોજનો રોજ લખવાનો વહીવટ જો કોઈ ન રાખતા હોય તેા તે લખવું કર્યો.

વડોદરા,
તા. ૪-૩-૪૧

ઉ. મો. પટેલ
મહાનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નંબર ૧૭ સને ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

ગ્રામ પંચાયતોની મદદ વેળાસર પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ
તરફ મોકલવા બાબત

ગ્રામ પંચાયતો તરફથી ગ્રામ પુસ્તકાલયોને મદદ આપવાનું મંજૂર કરવામાં આવે છે છતાં તે રકમો વખતસર મળતી ન હોવાથી તે બદલની ફરિયાદો અને આવવાથી તેવી મદદ ગ્રામ પંચાયતો તરફથી નિયમિત મળે એવો બંદોબસ્ત થવા અત્રેથી મે. રા. રા. મા. સરસ્વતી સાહેબ પંચાયત શાખા તરફ ગઈ સાલ લખતારા આવી રકમો વેળાસર મોકલવા તેઓ સાહેબનો હુ. પં. નો. અં. ૩૦૨, ૬ સને ૧૯૩૬-૪૦ તા. ૨૧-૯-૩૬ થી થયેલો તે પ્રમાણે અમલ કરવા અત્રેથી સૂચના નંબર ૧૮ સને ૧૯૩૬-૪૦ તા. ૨૫-૯-૩૬ ની બહાર પાડેલી છે છતાં હજી ધણીખરા પુસ્તકાલયોને આ રકમ વખતસર મળતી નથી.

સખળ આથી તમામ ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને જણાવવામાં આવે છે કે જે તે પુસ્તકાલયના આવેલા અંદાજમાં બતાવ્યા પ્રમાણેની ગ્રામ પંચાયત મદદ મંજૂર કરવામાં આવેલી છે તે પ્રમાણેની રકમ જે તે ગ્રામ પંચાયત તરફથી વેળાસર મંગાવી પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ તરફ બને તેટલી વહેલી તકે મોકલી આપવા તજવીજ કરવી.

ગ્રામ પંચાયતની મદદની રકમ જે તે ગ્રામ પંચાયતના રા. અધ્યક્ષ સા. પાસે જ રહે છે. માટે જે અંદાજમાં મંજૂર કરેલી રકમ ગ્રામ પંચાયત મદદની મળવામાં વિલંબ થાય તો મે. રા. રા. મા. સરસ્વતી સાહેબના ઉપરના હુકમની જાણ રા. અધ્યક્ષ સાહેબને કરવી. અને લખાણ ક્યાં છતાં મંજૂર થયેલી રકમ ન મળે તો અમારા મારફત રા. રા. મહાલ વહીવટદાર સાહેબ તરફ લખી રકમ વહેલી તકે મળે એવી વ્યવસ્થા કરવા તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને સૂચવવામાં આવે છે.

ગ્રામ પંચાયત મદદ મળે કે ન મળે તો પણ મંજૂર કરેલાં પુસ્તકો તો પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી જે તે પુસ્તકાલય તરફ મોકલવામાં આવશે જ. કારણ, તે કારણે પુસ્તકો મોકલવા બંધ રાખતાં ઠીક નથી એમ અમારું માનવું છે. સખળ આ બાબતમાં રકમ મળવાની જ ન હોય તો દિન ૧૫ માં જે તે પુસ્તકાલયે અમને નિવેદન કરવું, જેથી તેટલી ઓછી રકમનાં પુસ્તકો મોકલવાની તજવીજ થાય.

સૂચના નંબર ૧૮ સને ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને મોકલવાનાં પુસ્તકો બાબત

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને નીચે જણાવેલાં પુસ્તકો આપવાનું ઇષ્ટ લાગવાથી તે તમામ પુસ્તકાલયોને મોકલવાની વ્યવસ્થા પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ મારફતે કરવામાં આવી છે. તેની સાથે જણાવેલી કિંમત જેના તેના અંદાજમાં પુસ્તક ખાતે જણાવેલી રકમમાંથી મળે તેવા તજવીજ થશે.

પુસ્તકનું નામ	પ્રકાશક	કિંમત
(૧) બાળસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ પરિચય મા. ૧ ની પૂરવણી	૧૦ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ	૦-૧૦-૦
(૨) ગાંધી સાહિત્ય સૂચિ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૦-૨-૦
(૩) બાલકુળના પાઠો	પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ	૦-૩-૬
વડોદરા, તા. ૪-૩-૧૯૪૧	પું. ત્રિ. શાહ	ઉ. મો. પટેલ મહદનીય વ્યવસ્થાપક

સૂચના નંબર ૧૮ સને ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

મહાલ પરિષદોના ઠરાવો ઉપર કેટલીક સૂચનાઓ કરવા બાબત

ચાલુ સાથે મહાલ પરિષદો બરવાનું રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળમાં ઠયો પ્રમાણે ફેટલાંક મહાલોએ પરિષદો બરાબ છે. અને જે પરિષદોના ઠરાવો અને આગ્યા છે તે પૈકી જેનો અમલ સામાન્યતઃ તમામ પુસ્તકાલયોએ કરવો ઇષ્ટ જણાય છે તે સંબંધી જરૂરી સૂચના પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઇષ્ટ જણાવાયું આ નીચે પુસ્તકાલયોના કાર્યવાહકોને સૂચનાઓ કરવામાં આવે છે તો પોતાથી શક્ય હોય તે રીતે તેનો અમલ કરવા સૌ કાર્યકરોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

(૧) રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનું બંધારણ જેતાં આવી સમાઓ દર ત્રણ માસે બરવાનું જણાવેલું છે. એટલે આ સંબંધે આ પહેલાં થયેલી સૂચના રદ સમજી દર ત્રણ માસે પુસ્તકાલયના કાર્યકરો જૂથમાં ભેગા થઈ પોતાનું કામ અને મુશ્કેલીઓ સંબંધે વિચારોની આપ-લે કરી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગવાન બનાવવા ધટિત પ્રયાસો થોડાં જોવી આશા છે.

- (૨) જે જે મહાલોએ પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકો મંગાવવા માટે જે જૂથ પાંડી મહાન મંડળ માગત પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળને જણાવવામાં આવશે તેને મહાલોનાં પુસ્તકાલયોને તે પ્રમાણે પુસ્તકો મોકલવાની તજવીજ થશે, એ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરવામાં આવેલી છે.
- (૩) જૂથ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ નજીકનાં આમોનાં મંત્રીઓની માગણી પ્રમાણે પોતાનાં પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો જહારમામ વાચન માટે મોકલવા વ્યવસ્થાપક મંડળની સંમતિ લઈ સહકારી ધોરણે પુસ્તકપ્રચાર કરવાનું કાર્ય કરે, અને જૂથ પુસ્તકાલય પોતાનાં નજીકનાં પુસ્તકાલયોમાં સારાં ઉપયોગી પુસ્તક હોય તો તે મેળવી પોતાનાં વાચકોને પૂરાં પાડે તેમ જ પુસ્તકાલય ખાતાના ફરતા પુસ્તકાલય શાખામાંથી પ્રચાર માટે પુસ્તકો તેમજ પેટીઓની માગણી કરે.
- (૪) કર્મા પુસ્તકાલયો પોતાના તાલુકાનાં પુસ્તકાલયોના પ્રશ્નોમાં રસ લે અને તેમને પુસ્તકોની ફરતી પેટીઓ દ્વારા વાચન અભિકૃતિ વધારવા ઘટિત પ્રયાસો કરે.
- (૫) બાળ સાહિત્ય સર્વસંગ્રહ બા. ૧-૨ માં જે પુસ્તકોનો પરિચય આપ્યો છે તે પુસ્તકોમાં પુસ્તક કયા વર્ગ માટે અનુકૂળ છે તેનો નિર્ણય બતાવ્યો છે. સમગ્ર નિદાન રૂપ પુસ્તકો દરેક ગ્રામ પુસ્તકાલય વસાવે એવી સૂચના કરવામાં આવે છે. કર્માવાળાં સ્થળોએ આવા બાળોપયોગી પુસ્તકોની પાંચ સુધી નકલો ખરીદ કરી તેવાં પુસ્તકોની પેટીઓ વર્ગવાર શાળાના શિક્ષકોને બાળકોના ઇતર વાચન માટે આપવા બતામણુ કરવામાં આવે છે.
- (૬) પુસ્તકો પસંદ કરતી વખતે ગ્રામજાના લોકો વાંચી શકે અને સામાન્ય લોકોમાં પુસ્તકાલય માટે ગ્રેમ ઉત્પન્ન થાય તેવાં સાદાં અને સરળ પુસ્તકો ખરીદવા વ્યવસ્થાપકોને વિનંતિ છે.
- (૭) ભિક્ષુ મહેલાં બાળકોની યાદીઓ હસ્ત કેટલાંય પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ રાખતા નથી તો રાખી તેવાં બાળબહેનોને વાચન ભણે તેવા ખાસ પ્રયાસ કરવા બતામણુ છે.
- (૮) કોઈ પણ ગામ કે નજીકમાં વેચાતું મળતું હોવાથી, વ્યવસ્થાપક મંડળ, પોતે ખરીદવાની ઇચ્છા ધરાવતું હશે અને તેમને ટપાન કરતાં તે વધારે અનુકૂળ અને શિક્ષણ હશે તો ખરીદવાની પરવાનગી આપવામાં આવશે.
- (૯) પુસ્તકાલયને ઉત્પન્ન વધારવા માટે કાષ્ટ પણ મિલકત સ્થળ પર ગંખવાની જરૂર હશે, એમ વ્યવસ્થાપકો સર્વાનુમતે દર્શાવશે તો તે રા. મદાત વહીવટદાર સા. ની બતામણુ થયે ખાતા તરફથી બહાલ ગંખવામાં આવશે.

પુસ્તકાલય

વત્રીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનસ
મલ્લિકાર્જુન પ્રભારાજી વ્યાસ

સ્વપર્યાપક :

વાપ્સભાઈ નારાયણ અશીન. બી. કૉમ
મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ. રાવપુરા, વડોદરા.

અનુક્રમશિકા

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠાંક
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ.	—તંત્રીરચાતેથી	૨૧૧
સાહિત્યસંજ્ઞિનું અવનવું	શ્રી. છોટાલાલ મા. કામદાર	૨૧૩
એક પુસ્તકની કથા	શ્રી. "પરાશર"	૨૧૮
વીસનગર મહાલ પુ. પરિપદનું પાંચમું અધિવેશન...	૨૨૦
પેટલાદ મહાલ પુ. પરિપદનું પાંચમું અધિવેશન.	૨૨૫
જગતમાના સમૃદ્ધ ગાનલોકારો	૨૩૧
આપણા કસ્યા પુસ્તકાલયો	શ્રી. ડી. મો. પટેલ	૨૩૨
પુસ્તકપરિચય	શ્રી. મ. પ્ર. વ્યાસ શ્રી. ચં. સો. પટેલ, 'ક્રષ્ણ' શ્રી. હરિપ્રસાદ વેલ	૨૩૯
નવીન કાલ	૨૪૫
માસિકો મળ્યા તારીખ	૨૪૬
પુસ્તકાલય નોંધ	૨૪૭
પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી	૨૪૯
પત્રો શરૂ થયાની માહિતી : યાદી નં. ૪	૨૫૦
શિષ્ટ વાચનની ૧૯ મી પરોક્ષા : પરિણામ સહિત નિવેદન ...	શ્રી. ના. નં. ચોકસી	૨૫૧
વર્ગીકૃત નામાવલિ પૂરવણી : અંક ૪૮	શ્રી. ના. ચં. દીવાનજી ...	૨૫૫
તકાલે આપના સૂચના, સંકુલરો છં	૮

તમે વાંચ્યાં છે ?

શુભરાતના આગેવાન લેખકો—જેમકે શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ, શ્રી. ધૂમકેતુ, શ્રી. મેઘાણી, સોપાન શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી, શ્રી. મુન્દરમ, શ્રી. ઉમાશંકર જોષી અને એવા જ શુભરાતી સાહિત્યસર્જનમાં જોડેલા વિશિષ્ટ ક્ષણો છે એવા સર્જકોનાં તમામ સર્જનો.

“પુસ્તકાલય” માસિકના હવે પછીના અંકોથી જો લેખકોએ લખેલા સાહિત્યનો સામાન્ય પરિચય આપવામાં આવનાર છે.

તમે આ લેખકોની કઈ કઈ કૃતિઓ વાંચી છે ?

આમાં તમારો ક્ષણો નોંધાવશો ? આજે લખો—

તંત્રીઓ

“પુસ્તકાલય” માસિક

c/o પુ. સ. સ. મંડળ લિ.

રાવપુરા, વડોદરા

આ માસિક વડોદરામાં ‘ધી હુલામું મિત્ર પ્રિ.’ ગ્રેસમાં અગાસાલ વિ. દફતરે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. ને ગાટે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું. તા. ૧૫-૪-૪૧

પુસ્તક ૧૬ મું

એપ્રિલ-૧૯૪૨

અંક ૪ થી

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ૦

—તંત્રીસ્થાનેથી

ગુજા અંકે અમે મહાલ પરિષદોમાં પસાર થતા ઠરાવો પરથી ઉપસ્થિત થતાં કાર્યોમાંના મુખ્ય એવા મુદ્દાઓની ચર્ચા કરી હતી. આ અંકે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ સંબંધે પરિષદોમાં આવતા ઠરાવો સંબંધે કંઈક વિચાર કરીએ.

મંડળ સંબંધે રજૂ થતા ઠરાવોમાં મુખ્યત્વે, વર્તમાનપત્રો તાકીદે શરૂ નહિ થયાના, પુસ્તકો મોઠાં મોકલ્યાના, મોકલાતાં પુસ્તકોનાં પાર્સલોનાં કદી કદી કોઈને ભરવાં પડતાં રેલવે ડેમરેજને લગતા હોય છે.

આ બધી બાબતો ખાસ મહત્વની હોતી નથી, છતાં કેટલેક સ્થળે આ સંબંધે ઉદાપોહ લેલો થતાં તે સંબંધી મંડળ તરફના અથવા વ. રા. પુ. મંડળના અથવા ખાતાના અધિકારી તરફથી ખુલાસો થવા છતાં આશ્ચર્યપૂર્વક ઠરાવો લાવવામાં આવે છે અને તે પસાર પણ થાય છે.

વર્તમાનપત્રો તાકીદે શરૂ નહિ કરાવવામાં કારણ એવું હોય છે કે, દરેક પુસ્તકાલયનું લવાજમ એકેક પુસ્તકાલયવાર ભરવામાં આવતું હોતું નથી, એટલે મુકરર તારીખ દરમિયાન જે જે પુસ્તકાલયોની લોકમદદ મંડળમાં મોકલાઈ ગઈ હોય છે તે સૌનાં પત્રોમાસિકો સમૂહગત રીતે મુકરર થયા તારીખથી ચાલુ કરાવી આપવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે. આમ છતાં કેટલાંક પુસ્તકાલયોના મંત્રી-અંધપાલો લોકમદદ નહિ મોકલ્યા છતાં અને માત્ર બજેટ મંજૂર થયા ઉપરથી વર્તમાનપત્રો શરૂ નહિ થયાની ફરિયાદ કરતા હોય છે. આવી ફરિયાદો અસ્થાને ગણાય. “પુસ્તકાલય” માસિકમાં એને લગતી અવારનવાર છપાતી મંડળ તરફની તેમ જ ખાતા તરફની સૂચનાઓ દરેક પુસ્તકાલયના સંચાલક, વાંચી તેનો અમલ કરતા રહે તો આવી ફરિયાદને જરા પણ કારણ ન ગણે.

પુસ્તકો મોઠાં મોકલવાના ઠરાવ પણ ઉપર જણાવ્યા મુજબ બહુ મહત્વના હોતા નથી, જે કે બજેટમાં મંજૂર થયેલાં પુસ્તકોનો લાભ જનતાને સત્વર આપવા અપાવવા માટે એ ભાઈઓ આતુર હોય છે; પરંતુ આખા રાજ્યનાં આમ પુસ્તકાલયોને એકસામટાં એકીસાથે અને એક જ વખતે મોકલી શકાય એ સ્વાભાવિક રીતે જ

અસંભવિત છે. એટલે મંડળે પુસ્તકાલયોને બજેટમાં મંજૂર થયેલાં પુસ્તકો મોકલવાને લગતું એક ધોરણ ઠરાવેલું છે. તેમાં વારાફરતી એકેક પ્રાંત લઈ જે જે પ્રાંતવાર પુસ્તકાલયોની લોકમહદ્દ આવી ગઈ હોય તેવાં પુસ્તકો મોકલવાનું નિયત કરેલું છે. તે મુજબ ક્રમશઃ પુસ્તકાલયોને પુસ્તકો મોકલાય તેમાં કોઈ સ્થળે વહેલાં તો કોઈ સ્થળે કદાચ જરા મોડાં પુસ્તકો પહોંચવા સંભવ ખરો. પરંતુ છેલ્લાં બે વર્ષથી મંડળે વર્ષ દરમિયાન બધાં જ પુસ્તકાલયોને પુસ્તકો પહોંચી જાય તેવી વ્યવસ્થિત યોજના કરેલી હોવાથી વર્ષ દરમિયાન જ પુસ્તકો સૌ પુસ્તકાલયોને મળી જાય તેમ ગોઠવ્યું છે. એટલે પુસ્તકાલયોના સંચાલકોએ આ બાબતમાં ધીરજવાન થવું ઘટે. વર્ષ દરમિયાનમાં પુસ્તકો મળી જ જવાનાં છે એ વાતની તેઓ જરૂર ખાતરી રાખે.

પુસ્તકો સંબંધે એક બીજી પણ ફરિયાદ કદી કદી આવે છે અને તે વગર માગેલાં પુસ્તકો મંડળ મોકલે છે, એ બતની હોય છે.

મંડળ પોતે ધંધને આવાં માગ્યા વગરનાં પુસ્તકો કદી મોકલતું નથી, પરંતુ પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી કેટલાંક ઉપકારક ફરિયાદો મોકલાતાં પુસ્તકો જ માગ્યા વગરનાં મોકલવા સંભવ હોય છે. દાખલાતરીકે ૧૯૪૦-૪૧ ના બજેટમાં (૧) બાલક્રુજના પાઠો, (૨) ગાંધી સાહિત્ય સૂચિ તથા (૩) બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ-ભા. ૧ ની પૂરવણી અને “ધારાપોથી” એ પુસ્તકો, પુસ્તકાલયોએ નહિ માગ્યાં હોય છતાં તેમને મળશે, પરંતુ ખાતાને દરેક પુસ્તકાલયમાં એ પુસ્તક હોવાં આવશ્યક જણાયાથી તે દરેક પુસ્તકાલયને મોકલવા ખાતા તરફથી સૂચન થયું છે. તે પ્રમાણે દરેક પુસ્તકાલયને એ મળશે. એવું જ અવારનવાર કોઈ પુસ્તક ખાતા તરફથી મોકલાય તો તેથી પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળે તે પોતે ધંધને મૂક્યું છે એમ માની લેવું ન જોઈએ. અને તેવા ઠરાવ કંઈ મહાલ પરિષદમાં લવાય તે પણ ઠીક ન કહેવાય.

પુસ્તકોનાં પાસંહોનું ડેમરેજ ભરવાની કોઈ કોઈ પુસ્તકાલયની ફરિયાદ આવે છે, પરંતુ કેટલાય લાઈબ્રેરો પોતાના નજીકના સ્ટેશનનું નામ તેમનાં બજેટ ફોર્મમાં લખતા નહિ હોવાથી અથવા તેવા સ્ટેશનની ફેરફારોને કારણે આવું થવા સંભવ હોય છે. એટલે આવી મુશ્કેલીમાંથી મુક્ત થવા માટે બજેટ બતાવતી વખતે ગામ, પોસ્ટ તેમ જ નજીકનું રેલ્વે સ્ટેશન માટે જે જગા સુકરર કરવામાં આવે છે તે બીનચૂક લખી દેવી જોઈએ. એટલે પછી આવી ગફલતને સહેજ પણ અવકાશ રહેશે નહિ.

ખાકી, પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ એ કોઈ ખાનગી વ્યક્તિની માલિકીનું મંડળ નથી કે જેથી તેના દ્વારા કંઈ સ્વાર્થ સાધવાનો હેતુ હોય. એ તો પુસ્તકાલયોએ પોતે પોતાના હિતાર્થે જીલું કરેલું, અપનાવેલું અને હુમેશને માટે તેની પાસેથી જ સેવાઓ લેવા માટેનું મંડળ છે.

ખાશા છે, પરિષદોમાં અવારનવાર સમાજ-વગરસમાજ-આવા ઠરાવો માટે જે આશ્રય સેવામાં આવે છે તે આટલા સ્પષ્ટીકરણથી ફર થશે. અને હવે પછી ભરાનાર પરિષદોમાં આવા ઠરાવોને સાટે જરા પણ અવકાશ નહિ રહે.

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

હિંદના ઇતિહાસવેત્તાઓની પરિવહની કાઉન્સિલે, સર જહુનાથ સરંકારના પ્રમુખ-પણા હેઠળ કાશીમાં મળેલી બેઠકમાં, હિંદના લોકોનો પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ એકવીસે ભાગમાં તૈયાર કરાવવાની યોજના નક્કી કરી છે. આ માટે સર જહુનાથ સરંકાર, પ્રો. નીલકંઠ શાસ્ત્રી, ડૉ. પ્રબોધચંદ્ર ખાગચી, પ્રો. જયચંદ્ર વિદ્યાલંકાર તથા ત્રણ ખીળ વિદ્વાનો (જેની સંમતિ મળવી હજી બાકી છે)નું એક તંત્રીમંડળ નીમવામાં આવ્યું છે.

સર જહુનાથ સરંકાર અકબરના સમયનો અથ તૈયાર કરશે; ત્યારે રાવગહાદુર ગોવિંદ-રાવ સરંદેસાઈ, સર જહુનાથ સરંકારના સહકાર સાથે પેશ્વાઓ તથા પાછળના મોગલોના ગ્રંથો લખે. નંદ તથા મૌર્ય સામ્રાજ્યના ગ્રંથો પ્રો. નીલકંઠ શાસ્ત્રી અને ડૉ. અલ્લેક્કર તૈયાર કરશે તથા શુંગો, સતવાહન અને શકોનો ગ્રંથ ડૉ. ખાગચી તૈયાર કરશે.

x

x

x

યુદ્ધમાં લડતા માણસો તથા લંડન ખાલી કરી ગયેલા માણસોને અભ્યાસ અથવા આનંદ અર્થે પુસ્તકો મળી શકે તે ખાતર લંડન જરોના ગ્રંથપાત્રે એક યોજના અમલમાં મૂકી છે. તેથી કરીને જરોના લોકોને ગ્રેટબ્રિટનમાં-ન્યાં તેઓ હોય ત્યાંથી પુસ્તકો મળી શકે છે. બ્રિટનના દરેક શહેરમાં, એક જાહેર પુસ્તકાલય હોય છે. તેમાં દરેક વિષયનાં પુસ્તકો તથા નવલકથાઓ હોય છે.

સામાન્યતઃ જે જે લક્ષ્યાં આ પુસ્તકાલયો આવેલાં હોય ત્યાંના રહેવાસીઓને તેનો લાભ મળે છે. નવી યોજનાથી, પોતાના ઘરથી ઘણે દૂર ગયેલ સૈનિક તથા વિમાનીને આ પુસ્તકાલયમાં જઈને પુસ્તક પસંદ કરવાની પરવાનગી મળે છે.

x

x

x

જગતની શિક્ષિતતાનું પ્રમાણ—અહીં મનુષ્યગતિ લખી કે વાંચી શકતી નથી. તેઓ જગતના અશિક્ષિતો છે. બ્રિટિશ તાગા હેઠળ આ સંખ્યાનો ત્રીજો ભાગ છે. ૩૨,૫૦,૦૦,૦૦૦ લોકોને કાગળ વાંચતાં લખતાં આવડતો નથી. દ્વિલિપ્પાઇન દાપુઓમાં ૧૦૦ માંથી ૬૫ વાંચી શકે છે. સ્પેનમાં આ પ્રમાણ ૫૪ ટકાથી ઓછું છે. બ્રેઝિલમાં ૪૪ તથા ઇટલિમાં ૭૨ ટકાથી ઓછું છે. એવો અડસટો કરવામાં આવ્યો કે યુનાઇટેડ કિંગડમમાં દર સો મનુષ્યોમાં એક અશિક્ષિત છે.

x

x

x

એક અમેરિકન વર્તમાનપત્રનો લંડનનો ખજરપત્રો કહે છે કે, ઇંગ્લંડમાં લગાઇને અંગે પુસ્તકપ્રકાશન પર જરા નેટલી પણ અસર થઈ નથી. આટલી યધી પ્રતિકૂળતાઓ-કાગળ મળવાનું અદ્ય પ્રમાણ, પાંધવાનાં સાધનોની અછત, લ્લાઇ ડુમકા સામેની સાવચેતી, લગાઇના જોખમ સામે માલનો દરજ્જાના વીમો, ટપાલના ઉંચા દર, માલ મોકલવામાં થતી ઢીલ, અમલનાં પરદેશનાં ખજરોનું બંધ થવું, ગ્રાહકોની ઘટેલી ખરીદશક્તિ તથા ઓછી સમાગ્રોચના છંતાં, પ્રસિદ્ધ થનાર પુસ્તકોની યાદીમાં વિવિધતા તથા વિશાળતા દૃષ્ટિગોચર થાય છે, કેમ જાણે હિટલર જેવી વ્યક્તિ જ ન હોય ! !

x

x

x

લગાઈ દરમિયાન પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાં તે તો 'રોમ' બળતું હોય ત્યારે ફિડલ વગાડવા જેવું છે' તેવી ટીકાના જવાબમાં એક અંગ્રેજી વર્તમાનપત્ર સૂચના કરે છે કે શ્રીડલના સંગીતથી આગ ભુગ્ગવનારાઓને ગ્રોત્સાદન મળતું હોય. ખિટનના નવલકથાલેખો પણ એવા મતના છે કે તેઓએ તેમની વિશિષ્ટ ભેટો પર, લગાઈ દરમિયાન કાટ ચડવા દેવા ન જોઈએ.

x

x

x

એક નવલકથાલેખકની લગાઈની કટપના તથા ભૂતકાળની જવાબદારીનું પ્રતિબિંબ 'યસ્ટરડે ઇઝ ડેડ' (Yesterday is dead) નામના રટુઅર્ટ કલીટની નવી નવલમાં પડેલું છે.

x

x

x

પ્રાચીન સમયમાં પણ પાંચમી કતારની પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ હતી તેમ જોઈ લિન્ડસ પોતાની કાર્યજની નવલકથા 'હેનિબાલ ટેકેઝ ઓ હેન્ડ' (Hannibal takes a hand) માં કહે છે.

x

x

x

પુસ્તકો પ્રગટ કરનારાઓનાં પુસ્તકો સંબંધેના તારો પર પણ આ સમયમાં સખત સેન્સરશિપ કરવામાં આવે છે. એક પ્રસિદ્ધ પ્રકાશન પેરીના જાણીતા મુજબ તેમના છેલ્લા પુસ્તકનું નામ 'ડચ વેટ' (Dutch Vet) હતું. તે નામને પસાર થવા દેતાં પહેલાં સેન્સર અધિકારીઓ પાસે ખુલાસો કરવો પડ્યો હતો.

x

x

x

'ગેટી' કૃત નવીન પુસ્તક 'ગીલ્ટી મેન' (Guilty Men) ને લંડનના છુકસેલરોએ વેચવા મટિ હાથ ધરવાની ના પાડી છે. આ પુસ્તકમાં મ્યુનિચના પંદર બ્રિટિશ પ્રભુજનોની અદ્ભુત તથા હૃદયદ્રાવક કથા આપવામાં આવી છે. અધિકારીઓ સાથે થોડી વાટાઘાટ પછી, છેલ્લા એવા સમાચાર મળે છે કે, આ પુસ્તક લંડનની શેરીઓમાં વર્તમાનપત્રોની માફક વેચવામાં આવે છે. પ્રગટ થયા પછીનાં ત્રણ અઢવાડિયાંમાં તેની પચાસ હજાર નકલો વેચાયાના ખબર મળ્યા છે.

x

x

x

એચ. જી. વેલ્સકૃત છેલ્લી નવલકથા 'બેબ્સ ઇન ધી ડાર્ક્લિંગ વૂડ' (Babes in the Darkling Wood) નામની છે. તેમાં આધુનિક વિચારપ્રણાલિના આખા ક્ષેત્ર ઉપર સૈકેટિસની પ્રણાલિએ સંવાદ છે. વાતીનું વસ્તુ ૧૯૩૬ના ઉત્તરાર્ધમાં છે.

x

x

x

ડૉ. ગોખલ્સની પ્રચારક કમિટિએ રણક્ષેત્ર ઉપર જર્મન કવિઓની ટુકડીઓને સાથે લઈ જવાનું નક્કી કરીનું સંભળાય છે. અલગત, કવિઓનો વિષય તો જર્મન મુદ્દયનોની સર્વશ્રેષ્ઠતા તથા ભયંકરતાનું વર્ણન કરવાનો છે.

x

x

x

'જેપ્સ' (Jeeps) વગેરેનો પ્રખ્યાત લેખક વાચન પુસ્તક વેંમર ગ્રેટાપોની ભળમાંથી તાજેતરમાંથી અદ્ભુત રીતે બાગી આવેલ છે. તેને ફ્રાન્સમાંથી નાઝીઓએ પકડ્યો

હતો. મને કેદીની છાવણીમાં રાખ્યો હતો. તેનું શું કરવું તે ખાખત ગેસ્ટાપો નિર્ણય કરી શકે તે પહેલાં તો ડૉ. કુસ્ટ વેંગર સ્ત્રીનાં કપડાં પહેરીને નાસી આવ્યા.

x

x

x

ડ-કર્ક બ્રિટિશ બોક્સે ખાલી કચું ત્યારે મશીનગનવાળા વહાણમાં એક અધિકારી એ. ડી. ડિવાઇન હતો. તે પ્રખ્યાત નવલકથાલેખક છે અને 'ડેવિડ રેઇલ'ની સંજ્ઞાથી જાણીતા છે. ઇંગ્લંડથી મળેલો રિપોર્ટ જણાવે છે કે, એકે તે ભયંકર રીતે ઘાયલ થયો હતો છતાં તેની તબિયત સુધારા પર છે.

x

x

x

અષ્ટન સિંકલેર લખે છે કે 'મેં મુસોલિનીનો, હિટલરનો તથા ક્રાન્કોનો ઉત્કર્ષ જોયો; ત્યાર પછી મેં મ્યુનિચ જોયું ને મનમાં વિચાર કર્યો કે 'હેવટ તો આજ અંતને ! આપણી દુનિયાનો આ અંત આવવાનો ને ! પચીસસો વર્ષ પહેલાં પેગંબર ઇસિયાટે ભવિષ્ય બાખ્યા પ્રમાણે, અગ્નિ અને તલવારથી જગતનો અંત આવશે ?'

આ વિચારોને અંગે તેને તાજેતરની યુગવર્તી નવલકથા 'વર્લ્ડ ઓન્ડ' (-World's End) લખવાનું સૂચ્યું.

x

x

x

ચીનના વિદ્વાનો તથા વિદ્યાર્થીઓ માટે વધારે ને વધારે પુસ્તકો માટે યુગકિંગથી અપેક્ષા કરવામાં આવી છે. નેશનલ સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીના અધ્યાપકના જણાવ્યા મુજબ નાનકિંગમાંથી સરકારના ઝડપી જવા પછી જાપાનીઓએ એ લાખથી વધારે પુસ્તકો બાળા નાખ્યાં છે.

x

x

x

નાઝી બોક્સે ક્રાન્સના અમૂલ્ય કળાસંગ્રહની જે લૂંટ ચલાવી છે તેમાં સિયોનાર્ડો દે વિન્શીનું જગવિખ્યાત 'મોના લિસા' છે. આ ચિત્ર છેલ્લાં ચારસો વર્ષથી લુભેમાં પડ્યું હતું. બીજું જે હજાર વર્ષનું જૂનું ગ્રીક સ્થાપત્ય-ધી વિંગ્ડ મર્ક્યુરી' (The Winged Mercury) છે. લડાઇ શરૂ થતાં જ આ અમૂલ્ય વસ્તુઓને ક્રાન્સના અંદરના ભાગમાં સહીસલામતી માટે એક કિલ્લામાં એસાડવામાં આવી હતી. ઠાઠ લરકરીએ આ ગુપ્ત સ્થાન બતાવી દેતાં પરિણામ એ આવ્યું કે, જર્મન બોક્સે તેને સંતાડીને ઉપાડી ગયા.

x

x

x

પુસ્તકો, માસિકો તથા વર્તમાનપત્રોને નવા 'ખરીદકર'માંથી હાલ તુરત માટે મુક્ત રાખવામાં આવશે તેવી જાહેરાત લંડનમાં થતાં, લડાઇ-પછી પુસ્તકના ધંધાવાળાઓ ખુશખુશાલ થઇ ગયા હતા. કેમકે આ સંબંધમાં અધિકારીઓ તથા પુસ્તકના ધંધાદારીઓ વચ્ચે ખૂબ રસાકસી ચાલી હતી. 'દુથ' નામના પત્રમાં-તો આ વિષે એક કવિતા પણ છપાઇ હતી. પુસ્તકોને કરમાંથી મુક્ત રાખવા ધણાં વર્તમાનપત્રો સાથે આ કવિતાએ પણ મદદ કરી હતી.

x

x

x

ઝેકસોવેકિયાની પુસ્તકપ્રકાશન સંસ્થાઓ, પુસ્તક બંડારો તથા પુસ્તકાલયો પર જે આક્રમ આવી પડી છે તેનું વર્ણન અમેરિકાનો ઝેકસોવેકિયાનો રાષ્ટ્રીય કાઉન્સિલે

પ્રગટ કર્યું છે. ' સંકારપદ ' પુસ્તકોનાં ગાડેગાડાં બરી લઈ જવામાં આવે છે. પરંતુ તે બાળવા માટે નહિ, ખાવા માટે અગર ' સેલ્યુલોઝ ' બનાવવાના કાચા પદાર્થ માટે. પ્રેમી બીરોવિ પબ્લિકશિંગ કંપની ' ને ચાલુદી હોવાનો દાવો ધરાવતી હતી તેના દસ લાખ કાઉનની કિંમતનાં પુસ્તકો જપ્ત કરવામાં આવ્યાં છે. " પાઠશાળા તથા વિશ્વવિદ્યાલયોનાં પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોને બારીએથી ફેંકી દઈ પછી પાવડાથી ભેગાં કરી ગાડાં બરી પાસેની કાગળની મિલમાં મોકલી દેવામાં આવે છે. પુસ્તકાલયોમાં ને વિભાગો ખાસ બળવી રાખવા માટે હતા તે ફક્ત જર્મન વિદ્યાર્થીઓ તથા પ્રોફેસરો માટે ખુલ્લા મૂકવામાં આવ્યા છે. " જર્મનોએ છતેલા પોલંડના પ્રદેશમાં ફક્ત ' સંધ્યુકળા, રોશનનાં ટાઇમ ટેબલો તથા રોશનરી ' જ છાપવા દેવામાં આવે છે. પોલંડનાં અમૂલ્ય પુસ્તકો લુટાર્થ ગયાતું જણાવવામાં આવે છે, દેશનાં શ્રેષ્ઠ ગણ્યતાં છાપખાનાંઓને દૂર લઈ જવામાં આવ્યાં છે અને કેટલાંકને દારુગોળો બનાવવા માટે ગાળી નાખવામાં આવ્યાં છે.

x

x

x

૧૯૩૯ તું એ. ઈ. સ્મારક પારિતોષક આઇરિશ કવિ પેટ્રિક કેવનાધને આપવામાં આવ્યું છે. આ પારિતોષક ૫૦૦ ડૉલરનું છે.

x

x

x

જણીતો બેલ્જિઅન નાટ્યકાર મૅરિસ મેટરલિંક અત્યારે અમેરિકામાં, તેની પત્ની તથા સાસુ સસરા સાથે આશ્રય લઈ રહેલ છે. ગયા વિશ્વયુદ્ધમાં જર્મન લોકોએ બેલ્જિઅનમાં વસવાટ કર્યો ત્યારની બેલ્જિઅનની સ્થિતિનું તેણે પોતાના નાટક Le Bourgeois de stillemontમાં વર્ણન કરેલ હોવાથી જર્મનોની તેના પર કરડી નજર છે. તાજેતરના બનાવોથી તે તદ્દન નિર્ધન દશામાં આવી પડેલ છે. ફક્ત તેની ફિલ્મ ' બ્લુબર્ડ ' (Blue Bird) માંથી તેને મળતી રૉયલ્ટી પર તેના નિભાવ ચાલે છે. તેની ઉંમર ઇશ્વરે વર્ષની છે.

x

x

x

અમેરિકાની એક પ્રકાશનસંસ્થા તથા એક માસિક સંયુક્તપણે, શ્રેષ્ઠ નવલકથા માટે દશહજાર ડૉલરનું ધનામ જલ્દર કર્યું હતું. તે ધનામ હાર્લો એસ્ટીસ (Harlow Estes) ને તેની નવલકથા ' હિલ્દ્રોથ ' (Hildroth) માટે આપવામાં આવ્યું છે. આ નવલકથા ' રેડબુક મેગેઝીન 'માં ચાલુ વાર્તા તરીકે પ્રગટ થઈ હતી. ન્યુયૉર્ક શહેરની મેસર્સ ડૉડ, મીડ અને કંપની તરફથી તે પ્રગટ થવાની છે.

x

x

x

' સાહિત્યવિવેચક પ્રવૃત્તિ માટે મહેનતાણ્યાની રકમ સંબંધી ' ન્યુયૉર્ક ટાઇમ્સ બ્લુ રિન્યુ માં આવેલ શ્રેણ પ્રમાણે, બલ્ગેરિયાની સ્થિતિ દિંદ કરતાં પણ વધારે ખરાબ છે. શ્રેષ્ઠક રોયન ક્રિટોના જણાવવા મુજબ, તે દેશમાં એક પણ શ્રેષ્ઠકનું યુગ્મસાન શ્રેષ્ઠ પ્રવૃત્તિથી ચાલતું નથી. બલ્ગેરિયાને સદન કરવી પડતી રાજકીય નિર્જનતાઓ, દેશના પંછાતપણા માટે જવાબદાર છે. જ્ઞાન ગન્યરે આ દેશને માટે એમ લખ્યું છે કે ' કમમાગી નાનો દેશ, જે લડાઈમાં હારેલાં ખોટાં પક્ષ લે છે. ' ૧૮૩૦ પહેલાં ત્યાં છાપખાનાં નહોતાં. હવે બુકસે ' નોપ્સ ઓન હેર બુકર 'માં જણાવ્યા મુજબ બલ્ગેરિયામાં શરૂઆતમાં

પ્રાથમિક શાળાનાં પાઠ્ય પુસ્તકો, ધર્મગ્રંથો તથા સાહિત્યવિષયક પુસ્તકો જ છપાતાં હતાં. ક્રાંતિકારી કે ઐતિહાસિક સાહિત્યનાં પુસ્તકો તો બહુ થોડાં છપાતાં હતાં.

બલ્ગેરિયાની સરકાર વિદ્વાનોને ઉત્તેજન આપવામાં, સાહિત્યના વિવિધ પ્રદેશોમાં ધનાઢો આપીને સક્રિય બાગ બે 'છે. બલ્ગેરિયાના સાહિત્યનું અત્યારનું વલણ ઐતિહાસિક ગ્રંથો પરનું છે.

x

x

x

લંડનમાં તાજેતરમાં પ્રગટ થયેલ ચારુ દત્તના પુસ્તક ' ઇન્ડિયા ટુડે ' (India Today)ને મધ્યસ્થ સરકારે હિંદમાં લાવવા પર પ્રતિબંધ મૂક્યો છે. તે પુસ્તકના બાષાંતર, ઉતારા અથવા તે પુસ્તકમાં આપેલી માહિતીના પુનર્મુદ્રણ પર પણ તેવો જ પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવેલ છે.

x

x

x

મૂલીન બીગ લેન્ડના પુસ્તક ' ઇન્ટુ ચાઇના ' (Into China) પર બર્મીની સરકારે પ્રતિબંધ મૂક્યો છે.

x

x

x

બ્યારે પ્રમુખ રૂઝવેલ્ટે, પ્રમુખ તરીકેની સત્તાથી અમેરિકન જોડણીમાં સુધારો કરવાનો યત્ન ક્યો ત્યારે પરિણામ નિષ્ફળતામાં આવ્યું હતું. પણ વડા પ્રધાન ચર્ચિલના તાજેતરના યત્નને જાહેર મત તરફથી પ્રબળ ટેકો મળ્યો છે તથા વર્તમાનપત્રોએ પણ તેને ખૂબ પ્રોત્સાહન આપ્યું છે. મિ. ચર્ચિલે પોતાના ખાતાના સભ્યોને તથા સનંદી નોકરોને એક પરિપત્ર પાઠવીને તે તેમના કાગળોના શબ્દોમાં ટુંકાણુ કરવા અરજ કરી છે. તે કહે છે કે આપણે વાતચિતમાં વપરાતાં ટુંકાં વાક્યો લખતાં પણ અચકાવું ન જોઈએ.

આ વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે ચર્ચિલની શૈલી-પુસ્તકો કે બાપણોમાં-લેખન-પદ્ધતિ ઇંગ્લેન્ડનારને લાખલાઈપ થઈ પડે તેવી છે.

x

x

x

નાઝી વિરુદ્ધના દેશનિકાલ થયેલ વીસ લેખકોને મદદ કરવા માટે ફંડ ભેગું કરવા માટે અમેરિકન પ્રકાશકોની કમિટિએ ન્યુયોર્કમાં એક બોજન સમારંભની યોજના કરી હતી.

x

x

x

અત્યારના સત્રાટ્ છઠ્ઠા જ્યોર્જ ચાલુ યુદ્ધમાં જે આગેવાનીઓ બાગ લઈ રહ્યા છે તેને મુખ્ય વિષય બનાવીને જે. વેન્ટવર્થ ડેએ નવું પુસ્તક લખ્યું છે. બહુજ દેશ વખતમાં તે પ્રગટ થશે.

x

x

x

યાહુદીઓ સંબંધી વિદ્યાર્થીને તથા સામાન્ય મનુષ્યને પ્રમાણુભૂત માહિતી ગળી શકે તે ખાતર અમેરિકામાં ' ધી યુનિવર્સલ જ્યુદીશ એનસાયક્લોપીડિયા ' (The Universal Jewish Encyclopaedia) તાજેતરમાં પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. ભૂતકાળના બધા સિદ્ધાંતોનો સમાવેશ આમાં કરવામાં આવ્યો છે. તે ઉપરાંત આજના યાહુદીઓ તથા ખ્રિસ્તીઓને ઉપયોગી વિષયોની માહિતી પર ખાસ લક્ષ આપવામાં આવ્યું છે. ખ્રિસ્તીઓ અને યાહુદીઓ વચ્ચે વધારે સારી સમજ થવા પર ચોદ પાનાનો નિગંધ તેમાં મૂકવામાં આવ્યો છે.

છાટોલાલ માનસિંગ કામદાર

એક પુસ્તકની કથા

[બાળકો, કુમારો અને કિશોરો માટેની કથા]

એક આનંદી દેખાતું અને જાણે હમણાં જ હસી ઉઠશે એવું મગનું પુસ્તક હતું.

એક દિવસ એ હસતા અહેરે પુસ્તકાલયની બહાર નીકળ્યું.

એ સ્વચ્છ અને સુંદર હતું, સુંદર અને સ્વચ્છ હતું. અને એના જેવું સરસ સુંદર પુસ્તક કદી જોવામાં આવ્યું નહોતું.

રસ્તે જતાં એને એક વાંચનાર મળ્યો; જેને એણે ઘણી વાતો કહેવાની હતી. પરંતુ એ વાંચનારે તો એને ઉપાડ્યું અને નીચે મૂક્યું, અને નીચે મૂકીને એનાં પાનાં વચ્ચે કલમ ખોસી. શા માટે ? અલભત્ત, નિશાની-ચાદકાસ્ત રાખવા માટે; પણ તે પછી તમે એ પુસ્તકને ફિદાર જુઓ તો તમને દુઃખ જ ઉપજે. કારણ કે એમ કરવાથી એનાં મોં અને આંખો પર એને વાગ્યું હતું.

એ વાંચનારે પુસ્તકને પડોપકારનો આવો બદલો આપ્યો.

પણ તે પછી શું થયું ?

પછી તો એની સ્થિતિ બહુ જ ખરાબ થઈ. એક તોફાની બેઠરકાર છોકરાએ એને ઊંધું નાખ્યું, કેમ જાણે સાહેબટોપા પર બેઠા હોઈએ અને તે ટોપાની જેવી દશા થાય તેથી પણ ખરાબ દશા એ પુસ્તકની થઈ. એનાં પાનાં ચુંચાઈ ગયાં, અરેરે ! એની પીઠ પણ ભાંગી ગઈ !! પછી તો એનાથી બહાર રહીને તો કંઈ જ થઈ શકે તેમ નહોતું; તેથી એને ઇસ્પતાલમાં જવું જોઈએ.

પણ તે પછી તો એના પર જે વીતી તેનું તો વર્ણન જ થઈ શકે તેમ નથી. રસ્તે જતાં તેને વળી પાછો એક વધુ તોફાની છોકરાનો ભેટો થયો. એના હાથનાં આંગળાં ભીનાં હતાં; એ પુસ્તકનાં પાનાં જે ઊંજળા સફેદ દૂધ જેવાં હતાં તે હવે એનાં ભીનાં આંગળાં અડકવાથી જેવાં પણ ન ગમે તેવાં મેલાં ઢાટ થઈ ગયાં; જ્યાં જ ગંદાં ને જોખરાં !! અને એ છોકરાએ એનાં આ પરાક્રમેના શિખર પર મુકટ પહેરાવવા માટે એ પુસ્તકનાં પાનાંના ખૂણા પણ વાળી નાખ્યા ! અરે, એવા છોકરાનું શું થાય ? !

હવે. એ મેલું, ગંદું અને જોખરું થયેલું પુસ્તક જે બિમાર જેવું થઈ ગયું હતું તેણે એની એવી જ દશામાં એનો પ્રવાસ ચાલુ રાખ્યો. અને સાચે જ, એને તો બધે ફરવાનું-મારી પાસે, તમારી પાસે, બીજાઓ પાસે-જવાનું જ રહ્યું ! એનું તો કામ જ એ ને !! એ પુસ્તક જતું હતું ત્યાં વળી એને એક ચૌદ વર્ષનાં કુમાર

મળી ગયો. એણે વળી એનાં બે પાનાં વચ્ચે એની કાણી મૂકી વચ્ચે જ ટેકો દીધો ! ખરેખર, ચૌદ વર્ષના છોકરાએ એટલું તો સમજવું જ જોઈએ કે, પુસ્તકનો ઉપયોગ ગમે તેવી ફેંકાફેંકી રીતે ન જ કરવો જોઈએ.

પુસ્તક આથી ખૂબ જ ધાકી ગયું, એનાં પાનાં વીખાવા માંડ્યાં અને ચીથરાની જેમ લટકવા લાગ્યાં ! જાણે જૂનાં ચીથરાં થઈ ગયેલાં કપડાંના ડૂઝા ના હોય ! બિચાડે એ પુસ્તક જાણે ટાઢથી ચરચરતું ન હોય !!

પછી તો કોઈકે એને વરસતા વરસાદમાં રખડતું મૂક્યું. એ સ્થિતિમાં એ કેટલો વખત રહ્યું હશે તેની તો ખબર નથી, પરંતુ જ્યારે વરસાદ વરસી રહ્યો અને ગરીબ બિચાડે લીંબાયેલું એ પુસ્તક સુકાવા પામ્યું ત્યારે એના ગાલ પરની લાલાશ જતી રહીને એનો ચહેરો ખેડોળ ઠાકણ જેવો બની ગયો હતો-એક પણ માત્રમાં એનો વિનાશ થઈ ગયો હતો.

અને જ્યારે એ પુસ્તકાલયમાં પાછું ફર્યું ત્યારે એને પુસ્તકોની છાજલી પર સ્થાન જ ન મળ્યું. પરંતુ અંધપાલે દુઃખાતા હોયે અને ભારે ગમગીનીથી એને એક ખૂણામાં મૂક્યું. એના પ્રત્યે પછી કોઈને રસ જ રહ્યો નહિ કે તેમાંથી કંઈ પ્રેરણા પણ મળે તેવું કંઈ રહ્યું નહોતું. એ પુસ્તકના પ્રેમીઓ એની માગણી કરતા તો અંધપાલ નકાર કહી માથું હલાવતો, અને તેને બદલે બીજું જ પુસ્તક બતાવતો.

પરંતુ એ પુસ્તકને કોઈ કાળજીવાળો મિત્ર મળ્યો હોત, તો એ આનંદી અને સુંદર પુસ્તક આજે એની અસલ જગ્યાએ જ હોત; તો તો આજે એ એના તમામ પ્રેમીઓને આનંદ જ આપતું હોત. એની સેવાનાં દિવસો દરમિયાન એણે મરતાં મરતાં પણ સંતોષ માન્યો કે, એની આ દશા આવા બેદરકાર હોયે એની યુવા-વસ્થામાં ન થઈ તે ઠીક થયું !

આખરે એ પુસ્તકની કબર પર નીચેનો શિલાલેખ લખાયો:

અહીં છે

અવશેષ

એક પુસ્તકનાં

જે

બેકાળજીને કારણે કાળને શરણે ગયું.*

“ પરાશર ”

વીસનગર મહાલ પુ. પરિષદનું પાંચમું અધિવેશન

વીસનગર મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદનું પાંચમું અધિવેશન ધામણવા ગામે તા. ૨૩-૩-૪૧ ના રોજ વીસનગરના જાણીતા રાજરત્ન શેઠશ્રી મહાસુખભાઈના પ્રમુખપદે મળ્યું હતું, જે પ્રસંગે મુખ્યમંત્રિવાસી શ્રી. મૂળચંદભાઈ લલ્લુભાઈ પટેલ, પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલ, વીસનગર મહાલ વહીવટદાર, અન્ય વડીલો, વડોદરા રાજ્ય પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ તેમ જ મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. જાની સાહેબ હાજર હતા. વિસનગર તેમ જ મહેસાણા મહાલના પ્રતિનિધિઓની સંખ્યા પચ્ચ સારી હતી. ઉપરાંત આ પ્રસંગે ગામની બહેનો પણ સારી સંખ્યામાં હાજર હતી.

આ નાના સરખા ગામે આ પરિષદના પ્રસંગે ત્યાંના આલ્પ વાચનાલયને પુસ્તકાલયમાં ખુલ્લું મૂકવાનો વિધિ પણ મૂળ વાલમ (તા. વીસનગર) નિવાસી (હાલ મુખ્ય) શ્રી. મૂળચંદભાઈ લલ્લુભાઈના હસ્તે યોજાયો હતો. આ બંને પ્રસંગો માટે ખાસ મંડપ ઊભો કરવામાં આવ્યો હતો.

પ્રારંભમાં બાળાઓના ગરબા, અને શાળાના વિદ્યાર્થીઓના ઈશ્વરસ્તુતિ, સંવાદ વગેરે થયા બાદ મુખ્યમંત્રી આ પ્રસંગ માટે. ખાસ આવેલા શ્રી. મૂળચંદભાઈએ પુસ્તકાલયનો ઉદ્ઘાટનવિધિ કર્યો હતો. પુસ્તકાલયનું ઉદ્ઘાટન કરતાં તેઓશ્રીએ આ કાર્ય માટે તેમની પસંદગી બદલ આભાર માની પુસ્તકાલયોની ઉપયોગિતા વિશે ટૂંક વિવેચન કરી પુસ્તકાલયો ગામને કેવી રીતે ઉપયોગી થઈ શકે તે સંબંધમાં જણાવ્યું કે,

ગ્રામ પુસ્તકાલય ગામને ઉપયોગી કેવી રીતે થઈ શકે તે ખાસ વિચારવા જેવું છે. ગ્રામ પુસ્તકાલયમાં વાચકોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવું સાહિત્ય વસાવવા તરફ કાર્યકર્તાઓએ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. પુસ્તકાલયમાં મોટી કિંમતનાં દળદાર પુસ્તકો વધારવાનું ધોરણ ન રાખતાં સાદી, સરળ ભાષામાં ઉત્તમ પ્રકારનું વાચન પૂરું પાડે તેવાં નાનાં પુસ્તકો મોટા પ્રમાણમાં વધારવા તરફ લક્ષ આપવું ખાસ અગત્યનું છે, કે જેથી જૂજ કિંમતમાં આખાતદ્વદ દરેક મોટા પ્રમાણમાં સારું વાંચન મેળવી શકે. પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનાર ધામણવા ગામના યુવકોને મારી નમ્ર વિનંતિ છે કે વિસનગર મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના પ્રયાસ અને શ્રીયુત ખીમજીભાઈની પ્રેરણાથી પ્રગતિ કરી રહેલ આ પુસ્તકાલયને ગ્રામજનતાના સાચા અને સદકારથી પગભર કરી, આ પવિત્ર કાર્યમાં ગમે તેટલી હરકતો આવે તેનો ધીરજથી સામનો કરી ગામને જ્ઞાન અને સંસ્કારમય બનાવવા પોતાનાથી શક્ય તેટલા પ્રયત્નો કરશે કે જેમાં ગામનું ઉન્નયન ભાવી છે. ત્યારબાદ સ્વાગત-પ્રમુખ શ્રી. વાડીલાએ તેમનું વ્યાખ્યાન વાંચ્યું હતું.

બાદ આ પ્રસંગે ગરબા ગાનાર બાળાઓ અને બાળકોને ઇનામ વહેંચાઈ પ્રમુખશ્રીએ પોતાનું વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે,

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું પ્રચારકાર્ય

આવા પ્રકારની પુસ્તકાલય પરિષદ બરવાની યોજના પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર નામરેકો તરફથી સન ૧૯૨૪ માં ધડવામાં આવી અને જંધારજીપૂર્વક "વડોદરા રાજ્ય ૨૨૦]

પુસ્તકાલય મંડળ " રચપાચુ. તે અન્વયે (૧) વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ જેમાં આખા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિઓ આવે છે, (૨) પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદ જેમાં પ્રાંતના પ્રતિનિધિઓ આવે છે અને (૩) મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ જેમાં મહાલના પ્રતિનિધિઓ આવે છે, એમ ત્રણ પ્રકારની પુસ્તકાલયપરિષદો દરેલા ધોરણ પ્રમાણે મળે છે. આ આજની આપણી વિસનગર મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ ત્રીજા પ્રકારની અને તે પાંચમી છે. પહેલી પરિષદ સન ૧૯૩૫ માં કાંસામાં, બીજી સન ૧૯૪૬ દેણુપમાં, ત્રીજી ૧૯૩૭ માં વાલમમાં, ચોથી સન ૧૯૪૮ માં વિસનગરમાં અને પાંચમી આજે ધામણુવામાં મળે છે.

આપ આ ઉપરથી જોઈ શકશો કે સમગ્ર રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદને સંગીન બનાવવી હોય તો તેના મૂળરૂપ ગણાતી આવી મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદોને કર્યા અને તેનાં ગામડાંની પ્રજાના ઉત્સાહના પાણીનું સિંચન કરી પોષણ કરવાની ખાસ આવરકતા છે. મહાલોની પ્રજા જાગૃત થાય તો તે આપોઆપ પ્રાંતો અને પરિણામે સમગ્ર રાજ્ય જાગૃત થાય એ સ્વાભાવિક છે.

શ્રીમંત સરકાર પ્રાથમિક કેળવણી મક્ત અને ફરજિયાત કરી સમગ્ર પ્રજાને કેળવણીને જે લાભ આપે છે તે લાભ ટકાવી રાખવો હોય અથવા બીજા શબ્દોમાં, લીધેલી પ્રાથમિક કેળવણીનું જ્ઞાન બૂલી ન જવું હોય અને તેના ઉપયોગ પોતાના જીવન સાથે ધટાવીને સફળ કરવો હોય તો તે જ્ઞાન તાજુ રાખવા વાચનની આવશ્યકતા છે અને તે વાચન પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયો દ્વારા જ મળી શકે છે.

અત્રે મળેલી સભામાં બહેલા પ્રજાજનોની સંખ્યાના પ્રમાણ ઉપર મહાલની પ્રજાની કેળવણીને ખ્યાલ બાંધવાનો નથી. આવી બહેલી જે સમગ્ર મહાલની પ્રજા હોય તો મહાલની અને આખા રાજ્યની પ્રજાને ક્યારેનાં અભ્યુદય થયેલો હોય. મહાલની પ્રજા કેટલી બધી અજ્ઞાન છે તે નીચેના આંકડા ઉપરથી સમજાશે.

વિસનગર મહાલમાં ૫૬ ગામો છે. તેની કુલ વસ્તી સન ૧૯૩૧ માં ૭૧૮૪૮ ની હતી તે વધીને સન ૧૯૪૧ માં ૮૧૨૪૭ ની થઈ છે. લગભગ સ્ત્રીપુરો સરખાં છે. આ ૮૧ હજારમાં ૧૮૫૫૪ બહેલાં છે, તેમાં ૧૩૪૬૯ પુરો અને ૫૧૮૮૫ સ્ત્રીઓ છે તે જોતાં સેંકડે બહેલાનું પ્રમાણ ૨૨૧૧ ટકા આવે છે. સન ૧૯૩૧ ના સેન્સસ પ્રમાણે ૧૬ ટકાનું પ્રમાણ હતું તે વધીને ૨૨૧૧ ટકા થયું છે તે જાણીને આપણને કેટલેક અંશે સંતોષ થશે. આ ઉપરથી એમ સમજાશે નહિ કે ગામડાનું આ પ્રમાણ છે; કારણ કે આ ગણતરીમાં વિસનગર કરવાનો પણ સમાવેશ થયેલો હોય છે અને તેમાં બહેલાનું પ્રમાણ મોટું હોય છે; એટલે તેમથી કેટલાક ટકા બાદ જવાના. તમારા ધામણુવામાં કુલ ૯૬૧ માણસની હાલમાં વસ્તી છે તેમાં ૧૭૪ માણસો બહેલાં છે તે પૈકી ૧૨૪ પુરો અને ૫૦ સ્ત્રીઓ છે. તે જોતાં બહેલાનું પ્રમાણ આશરે ૧૮ ટકા આવે છે.

કેળવણીથી જ રાજ્યનો અને પ્રજાનો અભ્યુદય છે, એ સિદ્ધાંત આપણા કે. વિદ્યાવિલાસી શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજાએ ગાદી ઉપર સન ૧૮૭૫માં બિરાજમાન થયા પછી ત્રીજા જ વર્ષે શાળાઓની વૃદ્ધિ કરવા માંડી અને સન ૧૮૯૩માં અમરેલી પ્રાંતમાં અને સન ૧૯૦૬માં આખા રાજ્યમાં ફરજિયાત કેળવણી દાખલ કરી અને તેને પોષણ

આપવા સન ૧૯૧૧માં પુસ્તકાલયનું ખાસ ખાતું ઉઘાડ્યું અને તેને સરકારે બનાવવામાં ઉદાર હાથે મદદ આપવાનું ધોરણ દરાવ્યું. કે મદદ પ્રગ્ન કરે તો કે સરકાર અને કે પંચાયત મદદ આપે. આવી ઉદારતાથી રાજ્યમાં મોટી સંખ્યામાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો નેપ રહ્યા છીએ. આ ઉદારતાનો લાભ પ્રગ્નજનોએ લેવો ચૂકવો નહિ.

કર્યા સિવાય બાકીનાં ગામોમાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયોની વ્યવસ્થા સરકારના હરેલા ધોરણ અનુસાર સેવાભાવી ઉત્સાહી શિક્ષકો રાખે છે. તંબ ગ્રામર ચાલે અને દેખરેખ રાખી શકાય તે માટે ગામોનાં જૂથ પાડી કામની વહેંચણી કરેલી છે. આ મહાલમાં એવા ચૌદ જૂથ છે અને તેના ૧૪ મંત્રીઓ છે.

પ્રગ્નજનોએ ઉપાડી લેવાની જરૂર

સન્નજનો ! આ પ્રભાણે શિક્ષકો પોતાની ફરજ બજાવે છે પરંતુ દવે તે કામ પ્રગ્નજનોએ બજાવવું જોઈએ અને પુસ્તકાલયોને નાણાંની મદદ કરવા માટે પોતાનાથી બનતું કરવું જોઈએ. તમે પોતાના ખિરસામાંથી પૈસા કાઢવા તૈયાર ન હો તો હું તમને એટલી વિનંતિ કરું છું કે તમારામાં જે જે બહીઓ દાખલ થઈ હોય અને તેથી તમારા ખિરસામાંથી પૈસાની જરૂર પડે તો તમે આટલા કરો. ચાલ અને પાનપટ્ટી અને બીડીઓ એ આરોગ્યની દૃષ્ટિએ જોતાં શરીરને પાપમાસ કરનાર વ્યસનો છે તેનો દિનપ્રતિદિન વધારો થતો જાય છે. માટે તેના તરફ તિરસ્કાર બતાવો તો પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો આપોઆપ ઉઘડે અને જે જે તે સંગીન થાય.

બચત થતું નાણું પુસ્તકાલયને આપો.

પાનપટ્ટી ખાનાર અને બીડીઓ ખીનાર બાપુઓ દર માસમાં આઠ દસ પાલા પીવા ઝોછા કરી પાનપટ્ટી અને બીડીઓમાં ઘટાડો કરી તેમાંથી બચેલા પૈસામાંથી આ સરસ્વતીમંદિરમાં શારદાદેવીને જોટ કરે તો પુસ્તકાલયો સારી રીતે ચલાવવા અને વધારવામાં સરળતા થાય. સામાજિક દૃષ્ટિએ આપ વિચાર કરો તો ધણા સામુદાયિક પૈસા બચાવી શકશો. મરણ પાછળ બીનજરૂરી ન્યાતવરા શક્તિ ન હોય છતાં દેખાદેખી ખોટી પ્રતિષ્ઠા મેળવવા દેવું કરી લગ્નપ્રસંગના નિરૂપયોગી ખર્ચો વગેરે એવા અનેક કુરિવાજો મૂળ નાખી સન્નજડ થયેલા છે તે નૈતિક અજ રાખી કમી કરો તો ધણા પૈસાનો બચાવ કરી શકો એમ છે.

સરકાર-પંચાયતની ઉદારતામાં થતો ઘટાડો.

આ રથજે મારે સુઝેજ દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે સરકારની અને પંચાયતની ઉદારતામાં ઘટાડો કરવામાં આવ્યો છે. સરકારપંચાયત મદદમાં દવે કાપ મુકાવા લાગ્યો છે. આથી પુસ્તકાલયને મળતી મદદનો ત્રીજો દિસો જોડી ગયો છે. આ સંબંધે લખાણ કરતાં ઉપરથી લખાણ આવે છે, એમ કહેવામાં આવે છે. આમ છતાં પ્રગ્નપોષાર તો ચાલુજ છે, આપણું બોલવાનું બંધ નથી; પણ મોટું ઉપાડી શકતા નથી. ૬૭મું પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો પગબર થયેલાં નથી. વળી વ્યાજ ધરીને ત્રીજા ભાગનાં મેં છે. આવી મંદ અવસ્થામાં ઉદારતા કમી કરવામાં આવે તો પુસ્તકાલયોના કુમળા છોડો આપો-આપ કરમાઈ જાય. માટે આપ પ્રતિનિધિભાઈઓએ તે સંબંધે તેમ જ આપને જે જે બીજાં કામો કરવા યોગ્ય લાગે તે તે સંબંધે જેવાં પગલાં બરવાં તે આપના ઉપર છોડાં છું.

ત્યાર બાદ ઠરાવોનું કામ હાથપર લેવામાં આવતાં નીચે પ્રમાણે ઠરાવો પસાર થયા હતા.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—કેલાસવાસી શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજ સાહેબની યશસ્વી કારકિર્દી દરમ્યાન શરૂ થયેલી આપણી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ મહારાજ સા. ની કારકિર્દીમાં વધુ વેગવાન બને એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે અને રાજકુટુંબને દીર્ઘાયુ ઇચ્છે છે.

—અમુખરથાનેથી

ઠરાવ ૨—પુસ્તકાલય સ. સહકારી મંડળ તરફથી જે તે પુસ્તકાલયને ફેલવેથી મોટાવાતાં પુસ્તકો બદલ ધણાં ગ્રામોએ દૈનિક ટપાલ નહિ હોવાથી કેટલાંક પુસ્તકાલયોને હેમરેજ બરકુ પડે છે, એ ખર્ચ નાહક થતો હોવાથી ખાતાને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે આ મહાસનાં તમામ આ. પુ. નાં પુસ્તકો નીચે જણાવેલા જૂથમાં આવે અને ત્યાંથી ગ્રામ પુસ્તકાલયોમાં વહેંચવામાં આવે એવી વ્યવસ્થા રાખવા પુ. સ. સ. મંડળ તરફ બંદોબસ્ત થવા લખવાનું ઠરાવવામાં આવે છે.

જૂથનું નામ

ગ્રામો

વિસનગર—સુંશી, ધાધરેઠ, રાલીસણા, પાલડી, સેવાળીઆ, કુલાસણા, સદુયળા, રોવાળા, કંસારાકુઈ, હદીઆળ, ખરવડા, મખરોરા, સા. પુ.

ખેરવા—હફણપુર અને ધામણવા. સા. પુ.

કંડા—કંડા સા. પુ., રંગાકુઈ અને બાકરપુર, ગોઠવા. સા. પુ.

કમાણા—કમાણા સા. પુ.

ભાલક—ભાલક સા. પુ.

ગુંજા—ગુંજા સા. પુ.

દેણુપ—દેણુપ અને ખડકપુર સા. પુ.

કાંસા—કાંસા, ચલોટા અને રાજગઢ સા. પુ.

વાલમ—વાલમ, ખંરોરણ, તરભ, બહોરાપુરા અને વડ.

બાસણા—બાસણા તથા ચિત્રોડા મોટા સા. પુ.

ભાન્ડુ—ભાન્ડુ, સાતુસણા, નેતલવાસણા, બોકરવાડા, ખરસદા અને દવાડા સા. પુ.

દરખાસ્ત—મદકાદજીભાઈ વિક્રમભાઈ ભાવસાર, અનુ૦—અખલરામ ગોવિંદરામ

ઠરાવ ૩—આજની આપણી સામાજિક પરિસ્થિતિ જોતાં સ્ત્રીઓ અને બાળકો માટે દરેક પુસ્તકાલયમાં એક એક દિવસ મુકરર કરી શિક્ષક ભાઈઓને સહકાર મેળવી ઉત્તમ પુસ્તકોનું જ્ઞાન મળે તેવો પ્રબંધ કરવા દરેક પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક મંડળને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

દરખાસ્ત—શિવાભાઈ અંખારામ પટેલ,

અનુ૦—ઈશ્વરભાઈ રાયચંદ પટેલ

ઠરાવ ૪—ચાલુ સાથે કેટલાંક પુસ્તકાલયોનાં બજેટ માગણી મુજબ મંજૂર થતાં નથી અને તેના કારણમાં રકમની સંવેદ નથી એમ ખાતા તરફથી જણાવવામાં આવે છે. તો જે આ. પુ. લોકમહદ જેટલી રકમ કાયમ ફંડમાં જમા કરાવે તેનાં આ. પુ. ને કહેલા ધોરણ પ્રમાણે રૂ. ૧૦૦) સો સુધીની સરકાર તેમજ પ્રાંત પંચાયત મહદ આપી બજેટ મંજૂર કરવા આ પરિષદ શ્રીમંત સરકારને આમદત્તરી વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત—લાલજીભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ,

અનુ૦—કાળુભાઈ વીરસિંજીભાઈ ચૌધરી

બાદ ઠરાવ ૫, ૬, ૭, આભારદર્શક હોઈને ૮ મેં ઠરાવ નીચે પ્રમાણે લખ્યો:—

ઠરાવ ૮—મહાલનાં ગામડાંઓની નિરક્ષર પ્રજા પશુ દુનિયાના ચાલુ બનાવોથી અજ્ઞાન ન રહે તે હેતુથી તેમજ જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરવાના હેતુથી તેમને સિનેમા ફિલ્મો દ્વારા અને સ્લાઇડો દ્વારા શિક્ષણ આપવું એ વધારે રુચિકર અને વધારે સારાં પરિણામ નીપજવનાર છે, એટલું જ નહિ પરંતુ જ્ઞાનપ્રચારને વેગ આપનાર નીવડશે એમ આ સભા માને છે. તેથી આ બાબત એક યોજના તૈયાર કરી તેને અમલમાં મૂકવા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળને આ હકીકત સાદર કરવાનું ઠરાવવામાં આવે છે.

દરખાસ્ત—રતિલાલ કા. જોશી, વિસમગર અનુ—જગજીવનદાસ ગો. દેવુપ

ઉપલા ઠરાવો પૈકી ઠરાવ ત્રીજા પર ચર્ચા થતાં રાજ્ય પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈએ જણાવ્યું કે, પુસ્તકાલય પ્રત્યે જનતાને જે રસ નથી તે ઉપજાવવા બેઠાને મેળા કરી પુસ્તકાલયના મંત્રી સારાં પુસ્તકોનાં સારા ફકરા વા વર્તમાનપત્રોમાંથી સમાચારો વાંચી સંભળાવે. જનતામાં વાચનનો રસ જાગ્રત કરવા માટેનો આ ઠરાવ છે. આ માટે જેમ કયાનો સમય મુકરર કરવામાં આવે છે, તેમ આ કામ માટે પણ સમય મુકરર કરવો જોઈએ. વધુમાં શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલે જણાવ્યું કે, આપણાં બાળકો અને સ્ત્રીઓને વાચનનો શોખ નથી. તેઓનો મોટા ભાગ નિરક્ષર છે. તેમને વાંચવાનો રસ લગાડવો જોઈએ. પછી તો વાચકો પોતે જ વંચાવતા થશે. બાળકો વાંચતાં શીખશે તો પુસ્તકાલયોનાં ધોષક થશે. એ માટે તમારે બાલસાહિત્ય ખાસ વસાવવું જોઈએ. તમારા પુસ્તકાલયમાં નિષ્પ્રયોગી ચીથરેલા પુસ્તકો હોય તેમને દૂર કરો. દર વર્ષે નવાં નવાં પુસ્તકો મંગાવી વસાવો. દસ્થચિત્રો પણ બાળકોને બતાવતા રહો. આથી બાળકો તેમજ બહેનો આકર્ષશે. આ રીતે તમારે ત્યાં ભવિષ્યમાં વિચારશીલ નાગરિકો ઊભા થશે.

ત્યાર બાદ ઠરાવ ચોથા પર બોલતાં શ્રી. ઉમેદભાઈએ જણાવ્યું કે, રવ. મોતીભાઈ સાહેબ નિવૃત્ત થયા ત્યારે રૂ. ૩૦,૦૦૦ મદદ નિયત હતી. જેઓ ચંદાથી મેાલે છે કે, મદદ ધરી છે તેવું માનવાને કારણ નથી. દર વર્ષે ૫૦ નવીન પુસ્તકાલયો વધે છે. છેલ્લાં ૭ વર્ષમાં બસો-સવાબસો પુસ્તકાલયો વધ્યાં છે. વળી પુસ્તકાલયો તરફથી ભેગી કરાતી મદદ અમઘોદ હોય છે. એક ગામ એક વર્ષે ૫૦) લોકમદદ ભેગી કરે છે તો બીજો વર્ષે દોઢસો લાવે. એટલે લોકમદદ દર સાલ એકસરખી હોતી નથી; ત્યારે સરકારમદદ એકસરખી હોય છે. અને તેટલીજ રકમની જાળવણી કરવાની હોય છે. એટલે દર વર્ષે પુસ્તકાલયોના ખર્ચે જોવાય, તેમજ ગામની વસ્તી અને પુ. પ્રચારક કે અધિકારીનું નિવેદન ધ્યાનમાં લઈ અંદાજ નક્કી કરાય. મદદ તો બધાં જ ગામડાં માગવાનાં છે. દરસાલ ૧૫૦૦ જેટલાં બનેલાં બને છે. આગે ૧૦,૦૦૦ ની માગણી કરવા છતાં વધુ મળતી નથી. એ તો ક્રમે ક્રમે વધારવાની નેમ છે. બધાં આ. પુ. ને મદદ અચાયા પછી રકમ વધે તો જ પૂરવણી બળેને મદદ મળી શકે. છતાં માગણી કરી જોવી. વળી હવે તો કર્યાની રકમ ઓછી કરી ઉછરતાં ગામડાંમાં મદદ આપવાનું ધોરણ સ્વીકારાયું છે. આ. પુ. પ્રત્યેની નીતિ ઉદાર છે અને રહેશે. તે નીતિ અનુસાર મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં પણ ૧૦,૦૦૦ ઓછા કથો છે. પુસ્તકાલયોને આપવાની મદદમાં કપાત કરી સરકાર ખાતે જમા રાખવાની અમારી નીતિ નથી.

બાદ ઠરાવોનું કામ પૂરું થતાં આભારદર્શન અને ફૂલદાર ચર્ધ પરિવહન કાર્ય પૂર્ણ થયું હતું.

પેટલાદ મહાલ પુ. પરિષદ પાંચમું અધિવેશન

પેટલાદ મહાલ પાંચમી પુસ્તકાલય પરિષદ ગાડા મુકામે તા. ૨૩-૩-૪૧ને રવિવારે પેટલાદના દાતાર શેઠ શ્રી. નવીનચંદ્ર ચંદુલાલ પરીખના પ્રમુખસ્થાને ધર્મશાળાના મકાનમાં મળ્યા હતા. આ શુભ પ્રસંગે ધર્મશાળાના મકાનને ધ્વજપતાકાઓથી તેમજ સુવાક્યોનાં ખોડથી સુંદર રીતે શણગાર્યું હતું તેમજ ગાડા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મકાનને શણગાર્યું હતું. પરિષદમાં વ. રા. પુ. મંડળના મંત્રીઓ રા. અણ્ણલાલ કાશીવાળા, તથા શ્રી. રામભાઈ પટેલ વસોવાળા, વ. પ્રાં. પુ. મંડળના મંત્રી રા. ચિમનભાઈ હ. અમીન, રા. નાણુકલાલ નંદલાલ ચોકસી તથા પ્રચારક રા. જગનભાઈ પટેલ વગેરે પધાર્યા હતા.

શરૂઆતમાં વિદ્યાર્થીઓએ “ અંતર રટીએ ” નામની પ્રાર્થના ગાઈ અને કન્યા-શાળાની કન્યાઓએ સ્વાગતગીત ગાયું હતું. તે પછી સ્વાગતપ્રમુખ રા. જગનભાઈ પટેલે પોતાનું બાપણ વાંચી સંબળાવ્યું હતું, જેમાં તેમણે ગાડા ગામનો પરિચય આપી ગામની ચાલતી વિવિધ સાર્વજનિક પ્રવૃત્તિઓનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું હતું. તેમાં પશુ શ્રી. ભાઈલાલ-ભાઈ ટ્રેનવલ્લભદાસની ઉદાર દેખુગી ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવી હતી. તે પછી બાળાઓએ ઘાંડીઆ સાથે મનોરંજક “ મોરલાનો ગરબો ” ગાયો હતો. સારખાદ પેટલાદ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ શ્રી. હસ્તિલભદાસે શાહે પ્રમુખ માટે દરખાસ્ત રજૂ કરતાં પ્રમુખશ્રીનું ટૂંક ઓળખાણ આપ્યું હતું. સદર દરખાસ્તને ગાડા ક્ષામસીવાળા રા. કુબેરભાઈ પટેલે અનુમોદન આપતાં શેઠ શ્રી. નવીનચંદ્ર ચંદુલાલ પરીખે પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું.

તે પછી પેટલાદ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીશ્રી રા. છોટાભાઈ પટેલે મહાલ પુસ્તકાલય મંડળનું નિવેદન વાંચી સંબળાવ્યું હતું. નિવેદન વંચાયા બાદ બહારગામથી આવેલા સંદેશા વાંચી સંબળાવ્યા હતા, જેમાં મુખ્યત્વે મે. રા. વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક રા. ઉમેદભાઈ સાહેબનો તેમજ રા. રાયચુરાના મુખ્ય હતા.

સારખાદ પ્રમુખશ્રીએ પોતાનું છાપેલું બાપણ વાંચી સંબળાવ્યું હતું. તેઓએ જણાવ્યું કે,

વિશ્વવિદ્યાલયેની મોટી અને કઠણ પરીક્ષાઓ પસાર કર્યાંથી હું સાહિત્યક થયો છું એમ કહી માનતો નથી અને મેંક પણ વ્યક્તિ એકલી વિશ્વવિદ્યાલયોની પરીક્ષાઓ પસાર કર્યે સાહિત્યક થઈ શકે એ પણ હું માનતો નથી; પરંતુ આવા સાહિત્યક થવા પ્રેરણા અર્પી આજનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરાવી આપવા માટે કાર્યવાહી સમાનો આભાર માનું છું.

આપ સૌ જાણો છો કે આપણું રાજ્યની આજની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ, કિંદાસવાસી શ્રોમંત સયાશરાવ મહારાજ સાહેબની મદદ તેમ જ સ્વર્ગસ્થ મોતીભાઈ અમીનના અપૂર્વ ઉત્સાહ અને અયાગ પરિશ્રમને જ આભારી છું.

પ્રજાજાગૃતિનું પરમચિહ્ન

જે સમયે ગ્રામ્યજનતામાંથી નિરક્ષરતા, અજ્ઞાનતા દૂર કરવાનો પ્રયાસ શરૂ થયો, તે સમયની ગ્રામ્યજનતા તેમજ ન્હાનાં શહેરોમાં વસતા લોકોની સ્થિતિ જળવણીની દૃષ્ટિએ શોચનીય હતી. લોકોનો મોટો ભાગ અજ્ઞાનદશામાં હતો અને જળવણી તથા સંસ્કારોથી

વંચિત હોતો. આને આપણે તે સ્થિતિમાં અનેક પરિવર્તન જોઈએ છીએ. વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે પણ આવી જ પ્રવૃત્તિઓ આદરી છે અને આ દિશામાં આ મંડળે પ્રશંસનીય કાર્ય કર્યું છે. અક્ષરજ્ઞાન મેળવેલો સમાજ સારા, શિષ્ટ અને રસદાયી પુસ્તકો વાંચી પોતાના જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરે એ હેતુથી ગામગામ પુસ્તકાલયોનો પ્રબંધ થયો છે. શહેરોમાં પુસ્તકાલયો ઉપરાંત વાંચનાલયોની પણ ગોઠવણ થઈ છે. આ બધા સ્થળે જનતા જગતમાં રોજ જનતા જનાવોથી વાકેફ રહે છે અને અનેક પ્રશ્નો પર ચર્ચા ચાલાવે છે. આ પ્રજાની જાગૃતિનું ચિહ્ન છે.

ગામડાઓમાં પુસ્તકાલય મારફત સધાતી પ્રવૃત્તિની સફળતાનો ખરો આધાર શિક્ષકો પર છે.

આને ધણી શિક્ષક બંધુઓ અહીં આવેલા છે; તેમને ઉદ્દેશીને બે શબ્દો ઠઠ્ઠું તો તે અસ્થાને નહિ ગણાય.

શિક્ષકોનું જીવનસાક્ષ્ય

‘ A teacher is no teacher if he has no philosophy in life.’ શિક્ષક આદર્શવાદી હોવો જોઈએ, પોતાને માથે મહાન જવાબદારી છે તે તેણે કદીયે ભૂલી ન જોઈએ. પોતાની ફરજ બજાવવામાં શિક્ષકે પોતાના કાર્યના બદલાઈતી મજતા વેતન તરફ કદીયે દષ્ટિ કરવાની નથી. જેળવણીની કિંમત પૈસાથી આંકી શકાય નહિ. શિક્ષકે પોતાને સત્કાર્ય કરવાનો જે સુઅવસર મળ્યો છે તેનો જેમ અને તેમ વધુ ને વધુ સફુપયોગ કરવો જોઈએ. શિક્ષક આદર્શ માનવી હોવો જોઈએ, એવી સમાજની આશાને ફળીભૂત કરવામાંજ શિક્ષકે પોતાના જીવનનું સાક્ષ્ય માનવું જોઈએ. આવતી કાલની પ્રજાના માનસનો મોટો આધાર આજના શિક્ષકના શિક્ષણ પર છે અને શિક્ષણ સાફ અને અસરકારક ત્યારે જ નીવડે કે જ્યારે શિક્ષક વિદ્વાન અને આદર્શવાદી હોય. પરંતુ સાથે સાથે મારે એ પણ કહેવું જોઈએ કે બાળકોનાં માતાપિતાના સહકાર સિવાય શિક્ષકનો અડધો પ્રયત્ન બ્યર્થ જશે. માટે શિક્ષકો અને ઇતર સમાજનો પરસ્પર સંપૂર્ણ સહકાર સધાવો જોઈએ. ગામડાઓમાં શિક્ષકોએ પુસ્તકાલયોનો વધુ ને વધુ ઉપયોગ વિદ્યાર્થીઓ પાસે કરાવવો જોઈએ અને કેવા પ્રકારનાં પુસ્તકો વાંચવાં તે માટે તેઓને માર્ગદર્શન કરાવવું જોઈએ.

આજના જમાનામાં જ્ઞાન મેળવવાનાં સાધનોમાં પુસ્તકો ઉપરાંત, ડ્રામોફોન, જેળવણી મુસાફરી અને જ્ઞાનની ફિલ્મો, Magic-lanterns સાથેનાં વ્યાખ્યાનો વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે. પુસ્તકાલય આ બધું ખરીદી શકે તેમ ન હોય તો, આ સાધનો પૈકી કોઈ કોઈ સાધનો ગામમાં કોઈ વ્યક્તિ પાસે હોય તો તે માગી લાવી કોઈ સમયે સમાજને એનો લાભ આપે તો સુંદર કાર્ય થાય.

મારી ખીજ નાત્ર સૂચના એ છે કે, દર અઠવાડિયે જ્યાં જ્યાં પુસ્તકાલયો હોય ત્યાં Debating Society, જ્ઞાનસભાઓ નેત્રું થાય આમ કરવાથી મને આશા છે કે સંસ્થા માત્ર પુસ્તકિયા સંસ્થા નહિ, પરંતુ જ્ઞાનાલય, જ્ઞાનમંદિર બનશે અને જનતાના જીવનમાં રસ, સંસ્કાર વગેરે ભરશે અને લોકોમાં વિચારની આપ-લેનું પ્રમાણ દાઢ છે તે ફરતાં ધણું વધી જશે.

પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ જે ધારે તે, વિદ્યાર્થીઓની સમાવેશપત્રો ભરી, વાતો-ઓ કહે, કહેવડાવે; ઉપયોગી પુસ્તકો, માસિકો બતાવે, ચિત્રો વગેરે બતાવવાની ગોઠવણ કરે; સ્ત્રીઓ માટે પણ ખાસ દિવસ નિર્ધારિત કરી સ્ત્રીસંમેલનો યોજે અને સમાજમાં જોડતા સુધારાના વિચારોની આપ-લે કરાવે, અને સાંજના સમયમાં સભાઓ યોજી, કંઈ ને કંઈ મનરંજન પ્રયોગો રાખે. ખરેખર, આમજીવન સુધારવા આવા પ્રયોગોની આવશ્યકતા છે અને તે પુસ્તકાલયોના સંચાલકોનું કરી શકે.

પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકોની પર્સદગી, અંધ-પાંડુનું કર્તવ્ય વગેરે ધણીજ મહત્ત્વની બાબતો છે.

પુસ્તકો સાથે જ પ્રેમ કરો

કારણ કે—

* જ્ઞાન મેળવવામાં

* પ્રગતિના માર્ગે પ્રયાણ કરવામાં

* જીવનને સાચું બનાવવામાં

પુસ્તકો તમારા જીવનનાં નિત્યવ્યવહારમાં તમને એક ચુરુ કરતાં પણ વધારે અને સાચી સહાય આપશે.

આજે એ પુસ્તકોને તમારા સાચા સાથી બનાવો.

પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકોની પર્સદગીનું કામ સહેલ નથી. સારા પુસ્તકો વાંચવાથી પડેલા સંસ્કારો જીંદગીપર્યંત ગમે તેવા સંજોગોમાં એક સાચા મિત્રની ગરજ સારે છે. સામાન્ય જનતા આજે જે સાહિત્ય વાંચે છે તે ઘણું કરીને પ્રગતિને પંથે લઈ જતાર નથી હોતું. આ સાહિત્ય તો કાળે કરીને તેના ઉપાસકની માનસિક અવદશા જ કરે છે. કયું સાહિત્ય વાંચવા જેવું છે અને કયું સાહિત્ય વાંચવા જેવું નથી, તેનો નિર્ણય કરવાનું કામ સામાન્ય જનતા પર છોડી શકાય તેમ નથી. સાહિત્યમાં ઉત્તમ ઠોટિનાં પુસ્તકો વધ્યાં છે, તેમ અશિષ્ટ વાચનનો પણ થોડક થયો છે. જે માનવીના સંસ્કારો પરિપક્વ થયા નથી તેનું મન તો નીચી ઠોટીનું સાહિત્ય વાંચવા તરફ જ દોરાવાતું. માટે આવા સાહિત્યને પુસ્તકાલયોમાં રથાનું ન મળવું જોઈએ. પુસ્તકાલયોમાં તો સુખ્યત્વે કરીને, વાંચનારનું જીવન નિઃસ્વાર્થી, સેવાભાવી, આધ્યાત્મિક બનાવે, ચારિત્ર્યને વિકસાવે, મનુષ્યને દુર્ગુણો તરફ જતો અટકાવી સન્માર્ગે દોરે. એવુંજ સાહિત્ય હોવું જોઈએ. સામાન્ય જનતા આજે તદ્દન ઉચ્ચ ઠોટિનું સાહિત્ય શરૂઆતમાં ન પચાવી શકે એ સ્વાભાવિક છે. માટે ઉપરનાં ધ્યેય લક્ષ્યમાં રાખી સારા સાહિત્યમાં પણ સહેલાઈથી સમજી શકાય તેવાં, મગજને એકદમ કંટાળો ન આપતાં વિનોદ સાથે જ્ઞાન આપે તેવાં, તથા સામાન્ય જનતા કરતાં કાંઈક ઊંચી કક્ષાએ પહોંચેલાં સ્ત્રી-પુરુષોએ વાંચવા યોગ્ય એમ જે ત્રણ વિભાગ પાડી તદ્દનુસાર પુસ્તકો વસાવવાં જોઈએ. આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ માટે, ઉચ્ચ ઠોટિના સાહિત્યની જેટલી જરૂર છે તેટલીજ જરૂર મગજને આરામ આપવા, તાજી રાખવા, સરળ, નિર્દોષ વિનોદી સાહિત્યની છે.

આજકાલ Rural Uplift-પ્રાગ્બોધારની વાતો પણ ચાલે છે. કેટલાંક સ્થળોએ આ યોજના શરૂ પણ થઈ છે. આ યોજનામાં પણ પુસ્તકાલય સુંદર કાળો આપી શકે અને શિક્ષક આ પ્રવૃત્તિનો પ્રેરક બની શકે. ગામડાંઓમાં આવેલી શાળાઓમાં, બાળકોનું આરોગ્ય સારું રહે તે માટે દરજિયાત વ્યાયામની પ્રગ્રા પણ દાખલ કરવી જોઈએ.

મોટી વયનાં સ્ત્રીપુરુષોનો માનસપક્ષો કરી, તેમની પાસે સારી સામાજિક પ્રવૃત્તિ-

ઓની શરૂઆત કરાવાય અને ત્યારબાદ તે પ્રવૃત્તિઓને પોષવા સારાં પુસ્તકો વાંચવા તરફ પ્રગ્નને દોરવાય તો ગામડાઓની ખરી-સેવા કરી કહેવાય.

જેમ બાળકોમાં સંસ્કાર ઘડવાનું કામ આપણે શિક્ષકને સોંપીએ, તેમ ગ્રામપુસ્તકાલયોમાં સાહિત્ય વાંચવા તરફ શાળાની બહારની જનતાને દોરવાનું કામ અંયપાત્રને સોંપીએ.

પૂ. ગાંધીજીએ કેળવણીના જે પ્રયોગ આદર્યો છે તેમાં બે આદર્શો સમાવ્યા છે: જનમહેનત અને ઓછામાં ઓછો ખર્ચ. આ બંને આદર્શો હાલના હિંદને ખાસ જરૂરી છે અને આ આદર્શોને અનુસરીને દરેક વ્યક્તિએ પોતાનો ફાળો આપવો જોઈએ.

ગામડાંઓમાં કેળવણી પામેલા લોકો હોય તેમણે, મહોલ્લે મહોલ્લે બાપણો કરી, નિરક્ષર પ્રગ્નમાં, અક્ષરજ્ઞાન માટે પિપાસા ઉત્પન્ન કરવી જોઈએ અને સાથે સાથે તેવા લોકોને અક્ષરજ્ઞાન મળે તેવા ઉપાયો યોજવા જોઈએ અને જે લોકોએ થોડું પણ અક્ષરજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તેમને પુસ્તકાલયોમાં રસ લેતા કરવા જોઈએ.

અક્ષરજ્ઞાન અને પુસ્તકાલયની વાતોમાં આપણે સ્ત્રીસમાજને ખાસ યાદ રાખવો જોઈએ. સ્ત્રીઓ જો બણેલી અને સુશિક્ષિત હશે તો, તેઓ પોતાની જીવનસુધારણા કરવા ઉપરાંત પુરુષને પણ અનેક રીતે મદદકર્તા યથા પડશે. આપણા સમાજમાં ટેટલીક વખત એમ બને છે કે પુરુષની ભાવના ગમે તેટલી તીવ્ર હોય પરંતુ તે તીવ્રતા સ્ત્રીવર્ગને ન રહે તો તે ભાવના ગમે તેટલી સારી હોય તો પણ અર્થવિહોણી યથા પડવાની. સ્ત્રીઓનું ચલણ હિંદુ સમાજમાં જોઈતા પ્રમાણમાં ન હોય, પરંતુ ગૃહતંત્રમાં તેમનો જેટલો ફાળો છે તેટલો પુરુષનો નથી જ. માટે સ્ત્રીસમાજમાં રહેલા અજ્ઞાનાધિકાર સત્તર ટાળી તેમનામાં સંસ્કાર રેડવાનું કામ પણ પુસ્તકાલય ખાસતઃ યવું જોઈએ. આ માટે તો સ્થાનિક સેવાભાવીઓ સુંદર કાર્ય કરી શકે.

સ્ત્રીઓમાં વાચનનો રોષ વધે, ઠન્યાશાળામાં લીધેલી પ્રાથમિક કેળવણી શૂલી ન જાય અને સંપાદન કરેલું જ્ઞાન વર્તમાનપત્રો દ્વારા અને પુસ્તકો દ્વારા તાજું રાખી તેમાં વૃદ્ધિ કરે, બપોરના નવરાસના સંમયમાં પુસ્તકાલયમાં આવી અન્ય સ્ત્રીઓના સંમાનમાં આગે, આગે અને સર્વસાધકરોમાં સર્વેશ્વરી સ્થાને સ્ત્રીઓની સાથે વિચારોની આપ-લે કરી તેમાંથી જે અનુકરણીય હોય તેનો પોતાના જીવનમાં અને સમાજમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કરે તે માટે સ્ત્રીઓને યોગ્ય માર્ગદર્શન કરાવવું જોઈએ. સ્ત્રીઓની માનસિક કેળવણીનો વિકાસ થવાથી સમાજમાં ઘૂસેલા કુરિવાજો સત્તર દૂર કરી શકાય અને આપણા બાલિ સમાજની ઉન્નતિ સહેલાણથી સધી શકાય.

જેમ સ્ત્રીકેળવણી વિષે કહ્યું તેમ બાળકેળવણી વિષે પણ છે અને તે આવી સંસ્થાઓથી જ થઈ શકે તેમ છે. આપણા વિવાજ પ્રમાણે પુસ્તકાલયોનો લાભ મુખ્યત્વે પુરુષો જ લે છે, પરંતુ સમાજનું બીજું કુમળું અંગ જે બાળક, તેને કેળવવાની ખાસ જરૂર હોય સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં બાળવિભાગની પણ આવશ્યકતા છે. સમાજની ઉન્નતિ અર્થે જગતા વર્ગને નહિ કેળવીએ તો શું ફળ આવશે ?

પુસ્તકાલયમાં બાળવિભાગ ખોલી અગર નાનાં બાળપુસ્તકાલયો સ્થાપી શુદ્ધિવાદનની

ઘરમાં રમાતી રમતો (Indoor Games) રાખવામાં આવે તો બાળકના બંધારણીય સમય વખતે તેના પર ઘણી સારી અસર થાય.

મહાલ પ્રવૃત્તિનું બ્યાન આપ સૌ મંત્રીજીના નિવેદન પરથી જાણી શકશે.

મહાલ પુસ્તકાલય મંડળને આગળ ધપાવવા આર્થિક જરૂર પડે, આને માટે બંડોળ છે, પણ એક વખતના શ્રમથી આપણી જરૂરીઆત પૂરી પડે નહિ; માટે બંડોળોની જરૂર અર્થે પણ આપણે પ્રયાસ જરૂર કરવો જોઈએ.

તમારા પુસ્તકાલય માટે

* સંસ્કારી

* રુચિકર

* સંઘરવા જેવાં

પુસ્તકો વસાવવાનું, માર્ગદર્શન આપવા

“ પુસ્તકાલય ”

તમને સાચો સહેકાર આપશે.

એમાં આવતા નવીન ફાલ અને પુસ્તક-પરિચય હરવખત વાંચતા રહો.

અંતમાં કહેવાનું કે ‘જીવીશ બની શકે તો એકલાં પુસ્તકોથી’ એ રૂવ. રાજકવિ કલાપીની ઉક્તિને જીવનમાં ઉતારવું અને આપણા સદ્ગત મહારાજ શ્રી. સયાજીરાવ ગાયકવાડે બહેલાં પુસ્તકાલયોનો લાભ લેવો.

આજના જેવી પુસ્તકાલય પરિપદમાં સેવા બળવવા આપે અને તક આપી તે માટે એક વાર ફરીથી આપનો આભાર માની બેસી જવાની રજા લઉં છું.

ભાવણ વંચાયા બાદ ઠરાવોનું કામ હાથ પર લેવામાં આવ્યું હતું.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—પ્રમુખસ્થાનેથી રજૂ થયેા હતો. તેમાં શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ મહારાજ સાહેબને બ્રિટિશ સરકાર તરફથી જી. સી. એસ. આઈ. નો માનવંતો ખિતાબ મળ્યા તે બદલ સહયોગ અભિનંદનનો તેમ જ રાજ્યકુટુંબને આશ્રયસહ દાખાં છુટકો, તથા ઠરાવ નંબર ૨ મે. રા. ઉમેદભાઈ સાહેબ આસિ. ક્યુરેક્ટર સાહેબની નગ્યાએ કાયમ થયા તે બદલ અભિનંદનનો સર્વાનુમતે પસાર થયા હતા.

ઠરાવ ૩—શિષ્ટ પુસ્તકો જનતામાં ખૂબ વંચાય એ હેતુથી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી લેવાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની યોજનાનો મોટા પ્રમાણમાં લાભ લેવાય તેનો પ્રચાર કરવા સંબંધીનો રા. ડાહ્યાભાઈ રામદાસ પટેલ તરફથી રજૂ થયો હતો. આ ઠરાવને વ. રા. પુ. મંડળના સહમંત્રી રા. નાણકજીવ નંદલાલ ચોકસીએ શિષ્ટ વાચનથી મતા ફાયદા તેમ જ તેની જરૂરીઆત સંબંધી બહુ જ લાવપૂર્વક અને અસરકારક રીતે બ્યાન કરી સમજ આપી હતી. તેમજ જણાવ્યું હતું કે હાલમાં જ શિષ્ટ વાચનની ૧૬ મી પરીક્ષા લેવાઈ છે. જેમાં “ભારતસેવક ગોખલેજી”ના જીવનચરિત્રની પરીક્ષા રાખી હતી. હવે ૨૦ મી પરીક્ષામાં, “મારું ગામડું” નામના પુસ્તકની પરીક્ષા રાખી છે. તેમાં બેસવા સૌને સચવ્યું હતું.

ઠરાવ ૪—અધ્યક્ષમંડળે દ્વારા આમ પુસ્તકાલયો સુવ્યવસ્થિત અને વેગવાન બની શકે તેની રૂપરેખા સહિતનો ઠરાવ રા. ડાહ્યાભાઈ જનભાઈ પટેલ તરફથી રજૂ થયો હતો.

ઠરાવ ૫—પુસ્તકાલયોની સુવ્યવસ્થા અને કાર્યસાધકતાની દૃષ્ટિએ પુસ્તકાલયના પરીવર્તન અંગેના યથાચિત્ત અમલ કરવા કાર્યકર્તાઓને આગ્રહ કરતો, સ. હિરાલાલ ગંધાદાસ

તરફથી રજુ થયો હતો. આ ઠરાવ પર પણ શ્રી. ચોકસીએ “પુસ્તકાલય” માસિકના ૧૯૪૦ ના આઠાંબર માસના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી ખાતાની સૂચના નંબર ૯ કાઢી કમવાર સમાવત કરી હતી.

ઠરાવ ૧—પ્રભની વાચનભૂખ સંતોષવા માટે પ્રસિદ્ધ થતું નહું નહું સાદિત્ય પુસ્તકાલયોમાં વસાવાય, તે બહુ જ જરૂરું છે. પણ નાના બજેટવાળા પુસ્તકાલયોથી ઇચ્છા છતાં તે બની શકતું નથી; જેથી ભૂચનાં પુસ્તકાલયો પુસ્તકો, સામયિકોની ખરીદીમાં તેમજ વાચનમાં પરસ્પર વિનિમય કરવા માટે સહકાર સાથે તે સંબંધીનો રા. વિદ્યુલભાઈ શોમાભાઈ પટેલ તરફથી રજુ થયો હતો. આ ઠરાવ પર રા. શ્રી. ચિમનભાઈ હ. અમીને સહકારથી બજેટ બનાવવા તેમજ પેદીઓ બનાવવા અને તે દ્વારા બાળકો તેમજ સ્ત્રીઓમાં ખૂબ જ પુસ્તકો છૂટથી વ્યાપ્ય તે સંબંધી ટૂંક પણ સુંદર પ્રવચન કયું હતું, અને શ્રીમંત સદ્ગૃહસ્થોને આ માટે મદદ કરવા આગ્રહભરી વિનંતિ કરી હતી.

ઠરાવ ૭—પુસ્તકાલયોને આમ પંચાયતો તરફથી મદદ આપવાનું ધોરણુ-કરેલું છે, છતાં મદદ મળતી નથી, તે બાબતે યોગ્ય વેળાસર તજવીજ કરવા તેમ જ મંજુર થયેલી રકમ વેળાસર અદા થઈ જાય તે માટે જરૂરી દુકમ કાઢવા મે. રા. મદાલ વહીવટદાર સાહેબને વિનંતિનો ઠરાવ, રા. ઉત્તરભાઈ પટેલ તરફથી રજુ થયો હતો. આ ઠરાવ પર રા. મણિરાંકર કિરપારાંકર જેઓ પ્રાંત પંચાયતના લોકલ સભ્ય હોઈ તેમને તેમ જ, વ. રા. પુ. મંડળના મંત્રીજી મણિલાલ કાશીવાળાએ પંચાયતની મદદ માટે પંચાયતના મેમ્બરો સાથે સહકાર રાખવા તેમ જ મંજુર થયેલી રકમો ન મળે તો મે. રા. વહીવટદાર સાહેબ તરફ રિપોર્ટ કરવા તજવીજ કરવા જણાવ્યું હતું. અને તેમને જણાવ્યું હતું કે રા. પેટલાદ મદાલ વહીવટદાર સાહેબ બહા અને ધણા જ ઉત્સાહી છે તે જરૂર આ બાબત સંબંધી સંતોષશે.

ઠરાવ ૮—પુસ્તકાલયનાં બજેટો મંજુર કરતી વખતે ટકાવારીના ધોરણુનો કટક અમલ ચાલુ સાથે થવા માંડ્યો છે. તેથી જનતામાં સામાન્ય રીતે અસંતોષની લાગણી પ્રગટી છે. તે બદલ ટકાવારીના ધોરણુનો અમલ પહેલાં જોવા હજીવો બનાવવો ખાતાના અમલદાર સાહેબને વિનંતિનો રા. મંગળભાઈ બૂલાભાઈએ રજુ કર્યો હતો. આ ઠરાવ પર રા. ડાહ્યાભાઈ છત્રનભાઈએ ટકાવારીના ધોરણુથી ગામડામાં બજેટ કરતાં પડતી દાટમારીનું સુંદર બ્યાન કયું હતું; તેમજ રા. શ્રી. મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળાએ જણાવ્યું કે દાલના જમાનામાં પ્રભની વાચનભૂખ જાગી છે, તેવા યાદે આ ટકાવારીનું ધોરણુ દાખલ કરી વાચનપ્રચાર દોડવો દિતાવડ નથી. પ્રભને મનગમતું સાદિત્ય મળતું, પણ હવે કમભાગ્યે. વાચનભૂખ ખૂબ જાગી છે ત્યારે જોઈતો ખોરાક મળતો નથી. વર્ષોવર્ષ બજેટો પર કાપ પડે છે; કાપ પડે પણ તે ખોટા પુસ્તકાલય પર ભલે પડે તેને તે જણાશે નહિ; પણ નાનાં નાનાં પુસ્તકાલયો પર દાદ ને કાપ પડે છે તેથી નાનાં નાનાં પુસ્તકાલયો ડત્તારા બને છે, તો ટકાવારીનું ધોરણુ નામ બને તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

ઠરાવ ૯—કુટુંબનાં આબાલચદ્ધ સ્ત્રીપુરૂષો સાથે બેસીને વાંચી રાકે એવાં શિષ્ટ વંત્રીપણા નીચે ચાલતાં પત્રો, સાંસિકો, તેમ જ શિષ્ટ લેખકોનાં પુસ્તકોમાં ને આદર્શ ન હોવા યોગ્ય હવા વગેરેની નહેરાત છૂટથી છપાય છે તેમ નહિ બનવા શિષ્ટવંત્રીઓને તેમજ લેખકોને પ્રકાશકોને એ બદી સહતર દૂર કરવા સંબંધીનો ઠરાવ રા. મંગળભાઈ બૂલાભાઈએ રજુ કર્યો હતો, અને રા. બાદશાહ બાવાજીભાઈએ ટોકા આપ્યા હતા. આ ઠરાવ પર રા. ચોકસીએ વધુ વિવેચનરૂપે ચોતાની રમુજ અને અસરકારક ભાષા દ્વારા દાખલાઓ આપી સમજ આપી હતી. આવી નહેરાતો કુમળાં બાળકોના દાલમાં આવતાં તેમનું ધૂં પંચિમામ જાણે છે તે જણાવ્યું હતું. લોકપ્રિય શિષ્ટ લેખકોનાં પ્રકાશનોમાં ફેલીવાર આવી અનિચ્છનીય

નહેરખબરોને લોભી પ્રકાશકો રચાને આપે છે તે તરફ નાપસંદગી પ્રદર્શિત કરતાં જણાવ્યું હતું કે એવાં-અશિષ્ટ નહેરાત જેમાં હોય તેવાં-પુસ્તકો પુસ્તકાલયો માટે ત્યાજ્ય ગણાય તેો પણ ખોટું નહિ.

ત્યારબાદ પ્રમુખશ્રીએ ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું કે, હું કંઈ સાહિત્યકાર નથી, પણ મારે એટલું જ આપ સર્વેને કહેવાતું છે કે, આપ સર્વે અત્રે પધારેલા બાઇઓ રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી લેવાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો પૂરતો લાભ લેશો, તથા આજે પસાર કરેલા ઠરાવોનો હૃદયપૂર્વક અમલ કરીને આપણા મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વધુ સંગઠિત ને સંગીન બનાવજો.

ત્યારબાદ રા. છોટાબાઇએ પ્રમુખશ્રીનો આભાર માન્યો હતો અને પ્રમુખશ્રીને ફૂલહાર ચલાવ્યા હતા.

રાત્રે વડોદરા પુસ્તકાલય ખાતાનો કારકુન રા. જીણાબાઇ ભગતનું ધાર્મિક વ્યાખ્યાન નહેર સભા દ્વારા ચલુ હતું. તેનો લાભ આબાલવૃદ્ધ જનતાએ સારો સંખ્યામાં લીધો હતો.

આવતી સાલ પેટલાદ મહાલ પરિષદ ભરવા માટે શિલોક્ષના મુ. શિ. રા. ગણાબાઈ રામદાસ તેમ જ શિલોક્ષ પુસ્તકાલયના મંત્રી રા. હિરાલાલ ગંગાદાસે શિલોક્ષમાં ભરવા આમંત્રણ આપ્યું છે.

જગતમાંના સમૃદ્ધ જ્ઞાનભંડારો

જાણો છો ?

જગતના જુદા જુદા દેશોનાં પુસ્તકાલયોમાં કેટકેટલાં પુસ્તકો છે ?

(૧) મોસ્કોની લેનિન સ્ટેટ લાયબ્રેરીમાં ૬૦ લાખ પુસ્તકોનો ભંડાર છે.	(૭) બર્લિન (જર્મની)ની સ્ટેટ લાયબ્રેરીમાં ૨૩ લાખ
(૨) લેનિનગ્રેડના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં ૪૮ લાખ;	(૮) મ્યુનિચ (,,)ની સ્ટેટ લાયબ્રેરીમાં ૧૬ લાખ ૭૦ હજાર
(૩) પેરિસના બિબ્લિઓથિક નેશનલમાં ૪૦ લાખ;	(૯) સ્ટ્રેસબર્ગ (જર્મની)નો વિશ્વવિદ્યાલયના પુસ્તકાલયમાં ૧૩ લાખ
(૪) લંડનના બ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાં ૪૦ લાખ	(૧૦) વિયેનાના રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલયમાં ૧૨૧ લાખ; (આ પુસ્તકાલય ૧૯૩૦-૩૨માં બંધાયું છે.)
(૫) અમેરિકા યેલ-સ્ટેલિંગ મેમોરિયલ લાયબ્રેરીમાં ૩૫ લાખ;	(૧૧) ઓક્સફર્ડ (ઇંગ્લેન્ડ)નો બોડેલિયન પુસ્તકાલયમાં ૧૨૧ લાખ;
(૬) વૉશિંગ્ટનમાંની કોંગ્રેસ લાયબ્રેરીમાં ૨૫ લાખ	(૧૨) કોપિનજ વિશ્વવિદ્યાલયના પુસ્તકાલયમાં ૧૨૧ લાખ.

તમારા પુસ્તકાલયને સમૃદ્ધ બનાવવા માટે બને તેમ વધુ ને વધુ પુસ્તકો વસાવતા રહો.

આપણાં કરંધા પુસ્તકાલયો.

મારી તપાસણી ઉપરથી થયેલી અસર

વડોદરા રાજ્યના ઠસ્પાઓમાં અને તાલુકાનાં મુખ્ય રથજોએ સ્વતંત્ર મકાનવાળા અને પુસ્તકોના સારા ભંડોળવાળાં પુસ્તકાલયો છે. એ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરવાનું કાર્ય હું કરું છું. પુસ્તકાલયોની તપાસણી અને કાર્યકરો સાથેની વાતચીત પરથી મારે મન પર કરંધા પુસ્તકાલયોએ જે અસર મૂકી છે તેનો સામાન્ય ખ્યાલ 'પુસ્તકાલય' ના વાચકો આગળ રજૂ કરું છું. આ પુસ્તકાલયોના વહીવટ માટે ધણી જીજ્ઞાસુવંતી વિચારવાનું ફરજ એ રથજોના અગ્રણીઓની છે. ૧

પુસ્તકાલયના ધારાધોરણ

આ પુસ્તકાલયો ચલાવવા માટે રચાનિક પુસ્તકાલય સમિતિઓ તરફથી ધારાધોરણે ધણેખરે રચેલ ધડાકા ગયાં છે. છેલ્લાં બે વર્ષોમાં નવાં નવાં આવા નિયમો ન હતા તે ધડાકા તળીજ કરી છે. આ ધારાધોરણોરહીતે અનુસરી પુસ્તકાલય સમિતિઓ પુસ્તકાલયના વહીવટ અંગે કામકાજ કરે છે. સમિતિમાં કાર્યકરોની પસંદગી વિશે મારે કંઈ કહેવાનું નથી, જેમ જ નિયમ પ્રમાણે પુસ્તકોની આપ-લે પણ થાય છે. પણ પુસ્તકો પાછા મેળવવા, તેમ જ નકામાં થયેલાં પુસ્તકો દૂર કરવા, અંધાવવા વગેરે બાબતમાં આ સમિતિઓ પોતાના નોકરવર્ગ પાસેથી જોઈતું કામ મેળવી શકી નથી, અને તેથી પુસ્તકાલયો સમાજને ઓછાં આકર્ષક રહેતાં હોવાનું એ સ્વાભાવિક પરિણામ જણાય છે.

વ્યવસ્થાપક સમિતિઓ શું કરે છે ? તેમણે કરવાનું કામ

પુસ્તકાલયની રચાનિક સમિતિઓ ધારાધોરણ પ્રમાણે દર માસે નિયમિત મળી જોઈએ. તે પ્રમાણે જવલ્લે જ પુસ્તકાલયોની સમિતિઓ મળીને કામ જુએ છે, એ ખરેખર શોચનીય વસ્તુ છે. આ સમિતિઓના કાર્યકરો મોટે ભાગે ફરજાના શિક્ષિત જનો પૈકી સારી લાગવગ ધરાવનાર વ્યક્તિઓ હોય છે. પુસ્તકાલયને તેઓ ઠોષ વર્તના લવાજમી સભ્ય બની મદદ કરે છે. પુસ્તકાલયમાં શું કાર્ય થાય છે ? દિસાગની વ્યવસ્થા કેવી છે ? ખર્ચ મંજૂર કરવામાં શું શું બાબતો જોવી જોઈએ ? પુસ્તકો આપ-લે કરવામાં શું અડચણો પડે છે ? ધીરાણુ કરેલાં પુસ્તકો કેમ આવ્યાં નથી ? તે માટે વધુ કયા સરળ ઉપાયો યોજવા જેવા છે ? બાળકો અને સામાન્ય યોડી બેઠેલી રેલ પુસ્તકાલયમાં આવે એવા પ્રયાસો માટે પુસ્તકાલયે શું કરવું છાટ છે ? શિષ્ટ વાચનના પ્રચાર માટે શું કરવા જેવું છે ? આવા બધા પ્રશ્નો દર માસે જ ચર્ચવા જેવા છે, દર માસે તેનું નિરીક્ષણ કરવું જરૂરી છે અને તે ઉપરથી બોધક માહિતી જાહેર પ્રજાની જાણમાં લાવવી પડે છે. આપણા પુસ્તકાલયમાં કયાં કયાં વર્તમાનપત્રો, સામયિકો આવે છે ? દરેકાં પુસ્તકાલયના સભ્ય દરમિયાન તે વ્યવસ્થિત રીતે ટેબલ પર ગોઠવાય છે કે કેમ, વાચકોને પુસ્તકાલયમાં વાંચતા માટે શું શું અગવડો છે ? એ અગવડો દૂર કરવા માટે શું કરવા જેવું છે ? આ બધું વિચારવાની જરૂર છે.

પુસ્તકાલયના ટેબલ પર અંગર ગ્રંથપાલ . પાસે સૂચનાબૂક રહે છે, એમ વાચકોને સુવિદિત થાય તે રીતે મોટા અક્ષરે વાચનાલય વિભાગમાં અને પુસ્તક આપ-લે વિભાગમાં બોર્ડ મૂકવું જોઈએ. આવી સૂચનાઓ મંત્રીએ વખતોવખત જોવી જોઈએ. કેટલાંક પુસ્તકાલયમાં આ સૂચનાબૂકનો ઉપયોગ જ થતો નથી. ગ્રંથપાલો તે જાહેર જનતાને અંગર જેમની પાસેથી કંઈ જાણવા જેવું હોય તેમને રજૂ કરી તેમની પાસેથી કંઈક સૂચનાઓ પણ મેળવતા નથી. એટલે આજે એ પુસ્તકાલયોની સમિતિની ઠરાવબૂકે ચડેલા ઠરાવો જોતાં અમને પુસ્તકાલયના હિતસંબંધી ઝાઝી કાળજી લેવાતી નથી, એમ જણાઈ આવ્યું છે.

પુસ્તકાલયની સમિતિઓ જાહેર કાર્યકરો તરીકે બહાર આવે અને એક માનનીય હોદ્દો ભોગવે તો નિદાન તેની વ્યવસ્થા સંબંધી તો તેમણે વખતોવખત નોંધ લેવી ઘટે. તેના ઠરાવો પણ પદ્ધતિસર લખાવા જોઈએ. આ જ્ઞાનની પરખમાં કામ કરનાર સમિતિઓ તો પોતાનું કાર્ય એટલું નિર્માણ અને સ્વચ્છ બનાવવું જોઈએ અને સામાજિક કાર્યકરો જામા કરવા જોઈએ કે વસ્તીમાં એવા ખ્યાલો બેસે કે પુસ્તકાલયની સમિતિમાં જાહેર પ્રજા પૈકી જે બાકી સુઠાર્થી કાર્ય કરે છે તે ખરેખર ઉચ્ચ કોટીના કાર્યકર છે. સમાજના જુદાજુદા કાર્યને તે સારી રીતે પિછાની શકે છે. અને લોકશાસનવાદમાં પોતે નૈતિક ફરજ સમજી કર્યાની તમામ રૈયત માટે 'પુસ્તકાલય' દ્વારા જે કંઈ સેવા કરવા જેવી છે તે તેમણે કરી છે.

પુસ્તકાલયની સમિતિઓ એવી ન હોઈ શકે કે ત્રણ કે ચાર માસ સુધી હિસાબો પર ચોક્કસાઈ કરી શકે નહિ; મંજૂર કરાવેલા અંદાજથી બહાર જઈ ગમે તેમ ખર્ચ કરે. આ સમિતિઓએ બહુ સારી રીતે શિસ્ત પાળવી જોઈએ; અને શ્રીમંત સરકારે જે ઉદાર હાથે કેટલાંય વર્ષોથી મદદ કરી છે અને કરી રહેલ છે તે સારી રીતે દીપાવવી જોઈએ. મને લાગે છે કે " કરુણા પુસ્તકાલયો "એ તો પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા બાબતમાં પોતાની આજુબાજુનાં તમામ ગામડાંઓને પ્રેરણારૂપ હોવાં જોઈએ.

પુસ્તકાલયો માટે પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી સલાહ સૂચના અને અમલી વટહુકમો પણ નીકળે છે. આ સમિતિઓએ એ સૂચના અને વટહુકમો વાંચી અમલ કરવો જોઈએ અને તે અમલમાં મૂકવામાં આડે આવતી મુશ્કેલીઓ પોતાના મહાલ મંડળમાં કે પ્રાંત મંડળમાં રજૂ કરી તે માટે પુસ્તકાલયના ખેયને અને નિયમોને આડે ન આવે તેવી રીતે ફેરફાર કરી શકે. બહેલું જુલો ન જાય, નિરક્ષરોને સાક્ષરો બનાવી શકાય, તેવા પ્રયાસો યોગ્ય સેવાભાવી યુવકો અને બહેનોની મદદથી આદરવા બનવું કરવાની જરૂર છે.

વ્યવસ્થાપક સમિતિના સભ્યો

ઉપરના પ્રયાસો કળીશૂત થવા માટે આપણી પાસે સૌથી પ્રથમ તો નિદાન માસમાં એ કે ત્રણ-કલાક પોતાનાં સમયનો ભોગ આપી મદદ કરનાર કાર્યવાહકો જોઈએ. આ સભ્યોએ સમજવું જોઈએ કે આપણે સૌ એક સાર્વજનિક સંસ્થાના દ્રુટીઓ છીએ. અને એ રીતે કાર્યવાહી સમિતિમાં રહેનાર બાકી અમુક વર્ગનું લવાજમ આપે છે માટે જ તે

હોવા નોંધ્યો; તેઓ અચૂક પ્રતિબદ્ધતા પાત્ર છે માટે તે હોવા જ નોંધ્યો; એવી ભાવના ધીરે ધીરે ચૂંટણીમાંથી ખસી જવી નોંધ્યો. 'અને કાર્ય કરવાની ઇચ્છાથી પોતે આગળ આવે તેમ થવું' નોંધ્યો. પુસ્તકાલય સમિતિઓએ અંદાજની હદમાં રહીને જ કાર્ય કરવાની નીતિ અખત્યાર કરવી નોંધ્યો. પુસ્તકાલયમાં ઓછામાં ઓછી મદદ મળે તે પણ સ્વીકારવા તજજ્ઞીજ કરવી નોંધ્યો અને તે માટે નિદાન વર્ષમાં શહેરની તમામ ભણેલી વ્યક્તિઓની મુલાકાત થાય તેવી રીતે 'પુસ્તકાલયદિન' કે એવા બીજા ઉત્સવો પુસ્તકાલયમાં કે શહેરના જુદા જુદા લક્ષ્યાંકો ઉજવવા નોંધ્યો. સુધારાઈ કે આમ પંચાયતના સભ્યોમાં પણ 'પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ' એ જનહિત માટે છે, એવી પ્રતીતિ કરાવવી નોંધ્યો. કારણ, એ સંબંધે પણ પ્રગતિપ્રતીતિ ચુંટાયેલા છે. અને જ્યારે તેઓ એમ સમજશે કે ચોખ્ખાં હવા-પાણી નેટલી જ ચોખ્ખા મનની જરૂર છે અને સ્થાનિક પુસ્તકાલય એ સામાન્ય રીતને પણ તેનું મન ચોખ્ખું અને સારાસારનો વિચાર કરી શકે તેનું જનાવવા યોગ્ય વાચન દ્વારા પ્રયાસ કરે છે ત્યારે જરૂર એ પોતાની સંસ્થા તરફથી વધુ ને વધુ મદદ આપવા પ્રેરાશે. ઉપરના હેતુઓ ધ્યાનમાં લઇને જ પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થાપક સમિતિઓ ઊભી થવી નોંધ્યો, એમ મારું માનવું છે. મદદ આપનારી સંસ્થાઓ તરફથી પણ પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થાપક સમિતિમાં જરૂર પૂરતા સંબંધો શ્રેવા નોંધ્યો.

મંત્રીના કામની જવાબદારી

આ બધી જવાબદારીઓ આખી સમિતિ તો માસમાં એકાદ વખત મળીને ઉપાડવા પ્રયાસ કરે, પણ તેમણે વિચારેલા પ્રશ્નોનો અમલ તો તેમના મંત્રી પર આધાર રાખે છે. સંસ્થાના પગારદાર નોકરો પર દેખરેખ રાખવી; સંસ્થાની નિર્ધારિત સાચવવી; સંસ્થાને વધારે લોકપ્રિય બનાવવી; રોજના રોજ વાચકોની અને ગ્રંથપાલની ઊભી થતી મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા તેમણે સતત પુસ્તકાલયમાં નિદાન એક કલાક આપવો નોંધ્યો. ત્યાં જવાબદારી વધુ હોય ત્યાં એકથી વધારે મંત્રીઓ રાખી શકાય; પણ તેમના કામની કાયદેસર વહેંચણી થવી ઘટે છે. મંત્રીએ શિક્ષક રાખવી નોંધ્યો. હિસાબ રોજનો રોજ લખી તે ઉપર સહી કરવી નોંધ્યો. પુસ્તકવાચન પર તપાસ રાખવી નોંધ્યો અને માસિકનોંધ પર તપાસ કરી ખાતરી કરી યોગ્ય સૂચનાઓ ગ્રંથપાલને આપવી નોંધ્યો. પુસ્તકાલયને લગતાં પુસ્તકો સામયિકો ગુજરાતી વ અંગ્રેજી વાંચતા રહી પોતાનું પુસ્તકાલય અલ્પતન રહે તેવા પ્રયાસો કરવા ઘટે. મંત્રીઓને પોતાનાં કાર્યો જવાબદારીથી અદા કરવા તરફ લક્ષ હોવું નોંધ્યો. કેટલાંક પુસ્તકાલયોમાં અગે આવા સેવાભાવી મંત્રીઓ જોયા છે; પણ મોટે ભાગે તેઓ પુસ્તકાલયને શાસ્ત્રીય દષ્ટિએ વિકસિત રહે તેવા વિચારો કરતા જોયા નથી. અને યાદ છે કે અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલયના તે વખતના મંત્રી રાજેન્દ્ર શ્રી. પ્રતાપરાય ગિરધરલાલ પોતે આવો રસ લેતા હતા. તેઓએ વાચકો માટે દૈનિક વર્તમાનપત્રોની ઘોડીઓ કેવી હોવી નોંધ્યો ? અને શું વાંચશે ? આ માસનું ઉત્તમ વાચન, સામયિકોમાંથી કોઈ કોઈ ફાટા કાઢી ન ગય તથા માસિકો સારાં રહે તે માટે સેક્યુરિટીનાં કવરવાળા ફાઇલો રાખવી, અંગ્રેજી વાચન સુધારવા માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓને કેવાં પુસ્તકો આપવાં ? બાળવિભાગો આકર્ષક કેમ બનાવવા ? આ અને આવા અનેક પ્રશ્નોની પોતાના પુસ્તકાલય માટે ચર્ચા કરતા હતા.

આશા છે કે આવી રીતે પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ પોતાની સંસ્થાના કાર્યમાં રસ લઈ પોતે અગર પોતાની દેખરેખ નીચે કામ કરનાર ઇસમો પાસે ખંતથી કામ લઈ શકે તેવી રીતે કામ કરી પોતાના હોદ્દાને શોભાવે એ જ ઇચ્છવાનું છે.

અંથપાલ અને અન્ય મહેકમ

પુસ્તકાલયના કાર્યને સુંદર રીતે શોભાવનાર અને ઘેર ઘેર પહોંચાડનાર તો અંથપાલ જ છે. અંથપાલ કોણ અને કેવો હોવો જોઈએ, એ વિષે ઘણી બાબતો વિચારવા જેવી છે. હાલ મોટે ભાગે અંથપાલોને જે વેતન મળે છે તે પૂરતું નથી. તેમની શિક્ષણવિષયક લાયકાત આ સ્થળોનાં પુસ્તકાલયોને માટે અપૂર્ણ છે. પુસ્તકાલયનું શાસ્ત્રીય શિક્ષણ તેમને જોઈતા પ્રમાણમાં મળ્યું નથી; મળ્યું છે તેને તાજુ રાખવા પૂરતા પ્રયાસો તેઓ કરતા નથી; યોગ્યતાશક્તિ મોટે ભાગે આ સંમૂહમાં ઓછી જ છે. આપણા અંથપાલો આ રીતના છે. તેઓ આજે પુસ્તકો સાચવી માગે તેને આપવાનું જ કાર્ય કરે છે. અને વધારે ઝીણવટથી જોઈએ તો થોડી ધણી રકમ સભાસદો પાસેથી મેળવે છે. પણ અંથપાલે સભાસદોમાં દર વર્ષે ઉત્તરોત્તર સભ્યોમાં વધારો કર્યો હોય, વાચનરસિયાઓ ખાસ જોભા થયા હોય, સામાન્ય આવકવાળા ઇસમોને આ જ્ઞાનપરખ વિષે સન્માનની લાગણી જોભા કરી નાણાંકીય સહરતા વધારવા પ્રયાસ કરતા હોય, બાળબાળકો અને સ્ત્રીઓમાં વ્યવસ્થિત જ્ઞાનપ્રચારની યોજનાનો આવકારદાયક ફેલાવો કરવા મહેનત કરતા હોય તેવા અંથપાલોની સંખ્યા બહુ થોડી છે.

ખરેખર, અંથપાલ નિદાન અંગ્રેજી સાત ધોરણ સુધી અભ્યાસ કરેલો હોવો જોઈએ, એમ માફ માનવું છે. કર્યાઓમાં માધ્યમિક ડેળવણીની સંસ્થાઓમાં કામ કરનાર અન્ડર ગ્રેજ્યુએટો પૈકી સેવાભાવી શિક્ષકોમાં અંથપાલનું કાર્ય કરનાર શિક્ષકો પણ મળી આવી શકે. આવા શિક્ષકોની મદદમાં સિપાઈવર્ગ બજેલો અને સંસ્કારી હોવો જોઈએ, જે પુસ્તકાલયનું પુસ્તક આપ-લે સિવાય બીજું બધું કામ સંભાળી શકે. કર્યામાં પુસ્તક આપ-લેનું કામ, પુસ્તક ગોઠવણી, પુસ્તકવિધિ, હિસાબ લખવો અને વ્યવસ્થિત રેકર્ડ રાખવાનું કાર્ય અંથપાલ કરે. જો હમેશાં દિવસમાં નાના કર્યાઓમાં સવારના બે કલાક અને સાંજના એક કલાક સ્થાનિક અનુકૂળતા પ્રમાણે વખત નક્કી કરી આવા કાર્યકરો રોકવામાં આવે અગર તૈયાર કરવા વ્યવસ્થાપક સમિતિઓ તજવીજ કરે તો અંથપાલો સુશિક્ષિત મળી આવે એમ અમારું માનવું છે. જ્યાં કર્યાઓ ઓછા આગળ આવેલા હોય ત્યાં નિદાન ગુજરાતી છ ધોરણ પાસે થયેલો પણ સાહિત્યનો અભ્યાસી ઇસમ હોવો જોઈએ. ગુજરાતી ભાષાનો તેણે સારો અભ્યાસ કરેલો હોઈ પુસ્તકાલયનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પણ સંપાદન કરેલું હોવું જોઈએ. સિપાઈઓ પણ બજેલાજ રાખવા જોઈએ, જેથી તેના કાર્યમાં સરળતા થાય.

જ્યાં પુસ્તકાલયો વધુ વખત ખુલ્યાં રાખી પુસ્તક-આપ-લેનું કામ ચતું હોય

આજના યુદ્ધકાળે

રણે ચડેલા રણશૂરાઓ પણ વખત મળતાં પુસ્તકો વાંચે છે; અને વિજય પ્રાપ્ત કરવાની પ્રેરણાઓ પીએ છે.

અને

“ બન્ટે જીવન હૈ સંગ્રામ ! ”

એ જીવનસંગ્રામ જીતવા માટેની પ્રેરણા પામવા ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચવા જેટલો સમય પણ તમને નહિ બચાવો ?

આજે જ પ્રતિજ્ઞા દ્યો,

“ જીવીશ તો પુસ્તકો સાથે ”

અને સ્વતંત્ર કામ કરનાર અંથપાલ રોકવાના હોય ત્યાં હાલની પરિસ્થિતિમાં કર્યામાં ૨૦ થી ૪૦ ની પાયરી સુધીના મેટ્રીક પાસ ઉમેદવારોની જ અરજી માગી પસંદ કરી શકાય. તેમણે પુસ્તકાલયનું શાસ્ત્રીય શિક્ષણ મેળવેલું હોવું જોઈએ. જે તેઓએ આવી કોઈ પરીક્ષા પાસ કરી ન હોય તો પુસ્તકાલય ખાતાની દરેલી પરીક્ષા અમુક મુદતમાં પાસ કરવાની શરત નાખવી જોઈએ, જેથી તેઓ પુસ્તકાલયનું કામ સારી રીતે કરી શકે.

ઉપરની બાબતો અંથપાલની લાયકાત વિષે કહી. અંથપાલ તાલીમ પામેલો હોય છતાં જે તે પોતે જ કામ કરવા માગતો ન હોય અને તેના પર જોઈતી દેખરેખ ન હોય તો તે પોતે બરાબર કાર્ય કરી શકે નહિ, એ સ્વાભાવિક છે. એટલે આવી નિમણૂકો સીધી રીતે વ્યવસ્થાપક સમિતિ દ્વારા થઈ તેમનાં કાર્ય પર વખતોવખત દેખરેખ રાખવી જોઈએ; તેમ અંથપાલ જે યોગ્ય લાયકાતવાળા ધસમો હોય તો ખરેખર તેમના તરફ પ્રત્યેક વાચક સન્માનથી જોશે. અંથપાલે “તૈયાર” એ સૂત્ર પોતા માટે વાચકની પૂછપરછનો ખુલાસો કરવા માટે સ્વીકારવું જોઈએ. અમુક પુસ્તક ક્યાં છે ? કેવું છે ? કેમકે કોણ છે ? વગેરે માહિતી વાચકને સહેલાઈથી માગણી પ્રમાણે શોધી આપવા તૈયાર રહેવું જોઈએ. પુસ્તકાલયમાં કોઈ સદ્ગુણસ્થ દાખલ થાય તો તેને પ્રથમ પુસ્તકાલય તરફ માન અને પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય તેવું તેમનું માયાળુ વર્તન હમેશાં રહેવું જોઈએ.

પુસ્તકાલયમાં રાખવામાં આવતાં વિષયવાર, કતોવાર અને નામવારી રજીસ્ટરો તેમને સહેલાઈથી ઉપલબ્ધ થાય તેવી રીતે મૂકવાં જોઈએ. જ્યાં કાર્ડ પદ્ધતિ હોય ત્યાં તે તેમને બતાવી પોતાને જરૂરી માહિતી મેળવવા પ્રેરવા જોઈએ. કંપોટોમાં રહેલાં પુસ્તકો જોઈ પસંદગી કરવી હોય તો પુસ્તકોનાં કપાટો જે બંધ બારણાનાં હોય તો ખુલ્લાં મૂકવાં જોઈએ. પુસ્તકને પટીઓ, બેન્ડો, સિક્કા વગેરે બરાબર છે કે નહિ તે પુસ્તક આપતાં પહેલાં જોઈ લેવું જોઈએ. નબળાં-બાંધણીને લાયક કે કંમી કરવા લાયક પુસ્તકોની નોંધ હમેશાં તૈયાર રાખવી. તેવું પુસ્તક બંધાવવા વા કમી કરવા ઘટતા ધ્વિજ તાત્કાલિક લેવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

પુસ્તકો અને વાચનાલય વિભાગ

પુસ્તકોની ગોઠવણી અને વ્યવસ્થા એ અતિ મહત્વની વસ્તુ છે. પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તક-વિભાગ કરતાં, વ્યવસ્થાપક સમિતિઓ, વાચનાલય વિભાગને બીનજરૂરી મહત્વ આપે છે તે ખરેખર દિલગીરીને પાત્ર છે. પુસ્તકાલયની પ્રગતિ તો પુસ્તકવાચન દ્વારાજ આપણે કરી રહીએ તેમ છીએ અને ‘વાચનાલય વિભાગ’ તો ચાલુ બનાવોની માહિતી અને વિચારો જાણવા પૂરતાં છે. વાચનાલય વિભાગમાં દરેક પત્રો કે માસિકો હોવાં જોઈએ, એ નીતિ ધણી જ કઠંગી છે. વળી મોટા કર્યાઓમાં કેટલીક વખત કેટલાંક દૈનિક કે સાપ્તાહિક ખાનગી વ્યક્તિઓ ખરીદ કરે છે. આ બધી સ્થિતિનો તથા પુસ્તકાલયના આર્થિક ભંડોળનો વિચાર કરી, વાચનાલય વિભાગ નભાવવો જોઈએ. વાચનાલય વિભાગમાં જે તે કર્યાની રૈયતને અનુકૂળ હોય તેમ સમગ્ર પોતાના ખર્ચની ચતા પ્રમાણમાં સ્ત્રીઓ, બાળકો, વિદ્યાર્થીઓને જરૂરનું તેમ જ સામાન્ય જનતાના જરૂરનું સામયિક સાહિત્ય તેમ જ એકાદ બે દૈનિક મંગાવી વાચનાલય નભાવવું જોઈએ કેટલીક વખત જવાનગમ બરનાર પહેલા વર્ષના અમુક સભ્યો છે માટે અમુક વર્તમાનપત્રની એક કરતાં વધુ નકલો કે અમુક વર્તમાનપત્રો

ખરીદવાં જોઈએ. એ ઠીક નથી. નિયમે વાંચતાં અને ખાતાનો હેતુ જોતાં ખર્ચની સવડ પ્રમાણે ને વૃત્તપત્રો કે સામયિકો ખરીદવામાં આવે તે સવડ હોય તો અમુક વર્ગને અમુક વૃત્તપત્ર કે સામાયિક આપી શકાય; પણ આને કચ્છા પુસ્તકાલયોની પરિસ્થિતિ ઊલટી છે. અમુક વર્તમાનપત્ર માટે અમુક ભાઈ લવાજમ ભરે એ રીતે સભાસદો ખાતર મોંઘી કિંમતનાં દૈનિકોની એક કરતાં વધારે પ્રતો કે બીનજરૂરી ખર્ચ પુસ્તકો કે મહેકમનાં ભોગો કરવો એ પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિમાં મહાન હાનિકારક તત્ત્વ છે. ઊલટ, આવાં પત્રો મંગાવનાર સદ્ગૃહસ્થો પછી તે સરકારી નોકર હોય, વકીલ હોય કે ખાનગી વ્યક્તિ હોય, તેમની પાસેથી ભેટ મેળવવા પ્રયાસ કરી જુદાં જુદાં સામયિકો, તેમ જ આંતરદેશીય સમાચારપત્રો તથા પુસ્તકો મંગાવવા તજવીજ કરવી વધારે ઘણું છે. કેટલીક વખત પત્રોને ઉત્તેજન આપવા ખાતર ને કંઈ નવું નીકળ્યું તે તેમજ એક જ સ્થળનાં બે ત્રણ પેપર ખરીદવા સમિતિઓ લલચાય છે. મારી પૂછપરછમાં તેઓ જણાવે છે કે, અમને જુદા જુદા વિચારનાં પત્રો વાંચવાની ઇચ્છા છે એટલે અમે, આ બધાં મંગાવીએ છીએ. ખુરખર, એ હેતુ ઠીક છે, પણ નાણાંની સવડ નહિ હોવાના કારણે બધી જ જાતનાં પત્રો ખરીદી શકાય નહિ. પણ ને ને સ્થળની રૈયત વધુમાં વધુ ને પુત્ર કે સામાયિક વાંચે છે તેને જ સ્થાન અપાય; તેમ જ ઉચ્ચ વિચારના ફેલાવા માટે કોઈ વિશિષ્ટ પ્રકારનું અંગ્રેજી કે ગુજરાતી સામયિક ખરીદવાની સવડ કરવી તેથી હરકત આવશે નહિ. વર્તમાનપત્રોની પસંદગી બહુ કાળજીપૂર્વક થવી જોઈએ. સભ્યોની વ્યક્તિગત ઇચ્છા ખાતર કોઈ પત્ર ખરીદાવું જોઈએ નહિ, એમ મારું માનવું છે. તેમ જ અમુક પત્ર અમુક વર્ગના સભ્યને મળવું જ જોઈએ, એવા અબાધિત હક્ક કોઈ સભ્યને રાખી શકાય નહિ; પણ સવડ પ્રમાણે અને સમિતિ નક્કી કરે તે પ્રમાણે સભ્યોને ઘેર વાંચવાનું વૃત્તપત્ર મળી શકે.

આપણાં પુસ્તકાલયમાં આમ વાચનાલય વિભાગ પાછળ મોટો ખર્ચ થતો હોય, સામાન્ય પ્રજાને જોઈતાં સારાં સરળ પુસ્તકો વધારે પ્રમાણમાં નહિ હોવાના કારણે તેનો ફેલાવો થઈ શક્યો નથી, એ સહજ છે. પુસ્તકાલયનો જે ખરેખર પ્રચાર કરવા સ્થાનિક સમિતિઓ યોગે તો આને તો ઘેર ઘેર સાદી સરળ ભાષાનાં ધાર્મિક, સામાજિક અને જીવનચરિત્રનાં પુસ્તકો પહોંચાડી તેમની ઉદાર મદદ મેળવવા પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે. જરૂર પડે તો એક પુસ્તકની એક કરતાં વધુ પ્રતો ખરીદી આ પ્રચાર પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થાપક સમિતિએ કરવો ઈષ્ટ છે.

પુસ્તકાલય વિભાગની વિશિષ્ટતા

વાચનાલય વિભાગ પછી પુસ્તકાલય વિભાગની ચર્ચા કરતાં જણાવવાનું કે કચ્છામાં મોટે ભાગે ગુજરાતી સાહિત્યમાં સારામાં સારાં ગણાતાં પુસ્તકો તેમ જ જુદા જુદા વિષયોને લગતાં બધાં જ ગુજરાતી પુસ્તકો પૂરતા પ્રમાણમાં છે; પણ તેવાં સારાં પુસ્તકોના શિષ્ટ વાચકો નથી. એવું કારણ તપાસવાની ફરીથી પુસ્તકાલયની સમિતિઓને વિનવે કરું છું. પુસ્તકાલયશાસ્ત્રનો એક સિદ્ધાંત છે કે દરેક પુસ્તકને તેનો વાચક હોય છે. જે આમ હોય તો આપણાં કચ્છા પુસ્તકાલયોમાં એવાં પુસ્તકો છે કે જેને દશ દશ વર્ષ થયાં કોઈ વાંચવા લાઇ ગયું નથી; પણ તેથી તે પુસ્તકાલયને ઉપયોગી નથી એમ માનવું જોઈએ. તેનો અંથપાત્ર

તેના વાચકને કર્યામાંથી શોધી કાઢવામાં નિષ્ફળ ગયો છે, એમ હું માનું છું. અહીંયાંજ આપને લાગશે કે અંથપાલ ઉચ્ચ કોટીનો ઇસમ હોવાની જરૂર છે.

પુસ્તકવિભાગમાં બીજી ખાંચી શાસ્ત્રીય છે. રજીસ્ટરો પ્રમાણે તેમાં નંબરો બરાબર નખાતા નથી. તેના પર પુસ્તકવિધિ-એટલે મુખપૃષ્ઠ પાછળ પુસ્તકનો સામાન્ય નોંધવહી નંબર, કિંમત, ક્યાંથી ખરીદ્યું, પુસ્તકાલયમાં દાખલ તારીખ, વર્ગીકૃત નંબર વગેરે લખવામાં આવતું નથી; ૧૧, ૧૧૧, ૨૧૧ એમ દર સો પાને પુસ્તકાલયના નામનો સિલ્કો યતો નથી. પુસ્તકાલયના નામની પટ્ટીઓ નખાતી નથી; પાછળ આપ-લેની પટ્ટીઓ ચોઢાતી નથી એટલે પુસ્તક કેટલો વખત વંચાયું કે છેલ્લામાં છેલ્લું ક્યારે વાંચવા ગયું તે સમજાતું નથી. જીર્ણ થયેલાં પુસ્તકો તુર્ત દૂર કરવામાં આવતાં નથી. અધ્યયનસંગ્રહો જુદા પાઠવામાં આવતા નથી, તેમજ પુસ્તકો જુદા જુદા વિષયવાર વ્યવસ્થિત ગોઠવાતાં નથી. આ બધું, બધાં જ પુસ્તકાલયોમાં ખામી છે, એમ મારું કહેવું નથી; પણ મોટે ભાગે પુસ્તકાલયોના પુસ્તક-વિભાગ અંગે વ્યવસ્થિત કરવાની જરૂર છે. જે આ લેખ આ બાબતમાં કંઈક મદદરૂપ થશે, વ્યવસ્થાપક સમિતિઓ પોતાનું કાર્ય ઉપાડી લઈ અંથપાલોના કાર્યને સરળ બનાવી તેમની પાસે કાર્ય કરાવશે તો જરૂર પુસ્તકાલયો આજે છે તે કરતાં વધુ શોકપ્રિય બનશે.

ઉમેદલાઈ મોતીલાલ પટેલ

ચાલુ સાલથી અમદાવાદની ગુજરાત સાહિત્ય સભાએ, દર વર્ષે સભા તરફથી કરાવવામાં આવતું સમીક્ષાનું કામ ત્રણ વિભાગમાં વહેંચી નાખ્યું છે, અને તે દરેક વિભાગવાર જુદા સમીક્ષકો નીમવામાં આવ્યા છે.

વિભાગ ૧:—

વિષય—(૧) કવિતા, (૨) નાટક, (૩) નવલિકા, (૪) નવલકથા.

સમીક્ષક:—

શ્રી. ત્રિભુવનદાસ પી. લુહાર
(સુદરમ) સ્વરિતક સોસાયટી
નવરંગપુરા, અમદાવાદ

વિભાગ ૨:—

વિષય—(૧) નિબંધ, (૨) વિવેચન, (૩) જીવનચરિત્ર, (૪) ધર્મ-તત્ત્વજ્ઞાન, (૫) ઇતિહાસ-પુરાતત્ત્વ, (૬) ભાષાશાસ્ત્ર, (૭) કેળવણી, (૮) બાલસાહિત્ય, (૯) પ્રવાસ.

સમીક્ષક:—

શ્રી. યશવંત શુક્લ,
નં. ૧૫, જૈન સોસાયટી,
એલિસબીજ, અમદાવાદ

વિભાગ ૩:—

વિષય—(૧) ભૌતિક વિજ્ઞાન, (૨) શાસ્ત્રીય સાહિત્ય ઇ.

સમીક્ષક:—

શ્રી. વિજયરાય ક. ધ્રુવ,
લાખાપટેલની પોળ,
શેઠની પોળ, અમદાવાદ

તો દરેક પ્રકારકો તથા લેખકોને મંત્રીઓની આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે કે તેઓએ પોતાનાં પ્રકાશનો અને કૃતિઓ સમીક્ષા માટે ઉપર જણાવેલા સરનામા પ્રમાણે તે વિભાગના સમીક્ષકને મોકલી આપવું. ”

પૂર્વપરિચય

૧. બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ:—બા. ૧ લાની પૂરવણી: (પરિચયવિભાગ) સંયોજક: શ્રી. જીવરામ જોષી, પ્રકાશક: મંત્રીઓ, વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ, વડોદરા. રાયલ આઠ પેજ કદનાં પૃષ્ઠ ૪+૧૮૪, સાદું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

આપણે ત્યાં હમણાં હમણાં બાલસાહિત્યને નામે અનેક બાબતો પ્રચલિત થઈ છે. એમાંથી કયું સાહિત્ય બાળકો સમક્ષ મૂકવા જેવું છે અને કયું મૂકવા જેવું નથી તેની તારવણી કરવાનો પ્રશ્ન અનેક બાળશિક્ષણપ્રેમીઓ માટે મૂંઝવણભર્યો હતો. એના ઉકેલ માટે વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફ બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહના બે ભાગો અત્યાર અગાઉ પ્રકટ કર્યા હતા.

આ પુસ્તકમાં પહેલા ભાગમાં અપાયેલી સચિમાંનાં પુસ્તકોનો ટૂંક પરિચય આપવામાં આવ્યો છે. આ કામ વ. રા. પુ. મંડળે ખાસ શ્રી. જીવરામ જોષીને રાખી તૈયાર કરાવવામાં આવ્યું છે. એમાંથી બાળકો સમક્ષ મૂકવા જેવાં, ન મૂકવા જેવાં તેમ જ ઇતર કહેવાતાં બાલસાહિત્યનાં પુસ્તકોને લગતી ઠીક છણાવટ કરી છે.

બ્યક્તિગત ઉપયોગ કરનારાઓ ને આ પુસ્તક ઉપયોગી થવા સાથે પુસ્તકાલયોના મંત્રી-અંચાલો માટે આ પુસ્તક ખાસ ઉપયોગી છે. પુસ્તકાલયના સંચાલકો આ પુસ્તકનો યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરી પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકો માટે આવતાં બાળકોને આપવાનાં પુસ્તકો સંબંધે ઠીક માર્ગદર્શન મેળવશે.

૨. જનપદ:—લેખક: શ્રી. મનુભાઈ જોષી, પ્રકાશક: મૂર્જર અંચરત્ન કાર્યલય, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ. કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૮ + ૧૨૬, સાદું પૃષ્ઠ, સચિત્ર, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

આપણાં ગામડાંમાં જુદી જુદી જાતિના અને ધંધાવાળા લોકો વસે છે. ગામડાની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં એ લોકોનો ફેટલો ફાળો હોય છે અને તેઓ ગામમાં એક વિશાળ કુટુંબના અંગરૂપ કેવી રીતે ગણાય છે તે આ પુસ્તકમાં આપેલાં શબ્દચિત્રો પરથી જાણવા મળે છે. એ જુદી જુદી જાતિઓ પૈકી સુધાર, લુહાર, કડીઓ, સલાટ, સોની, કંસારો, સંધેડીઓ, મોતી, ધોળી, ગળાઆરો, ચમાર વગેરે વગેરે કારીગર કોમેનો શાબ્દિક પરિચય આ પુસ્તકમાંથી મળે છે. શબ્દચિત્રો મનોરમ હોઈને શહેરમાં જુ. જીવન વીતાવનાર અને ગામડા વિષે અતિ અદ્ય જાણનાર એવાઓને એમાંથી ગામડાના લોકોના જીવનનો ઠીક ઠીક પરિચય મળી આવશે. પુસ્તકને સચિત્ર બનાવવાથી તેમ જ મોટા અક્ષરે છાપવાથી તે વધુ આકર્ષક બન્યું હોઈને બાળકો પણ તે વાંચવા પ્રેરાય તેવું બન્યું છે.

૩. પાનગોષ્ઠિ:—લેખક: શ્રી. ધૂમકેતુ. પ્રકાશક: ગૌરીશંકર ગોવર્ધનરામ જોષી, પાનપુર, અમદાવાદ. કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૨૪ + ૨૦૦, ફિરંગી કવર જેકેટ સહિત પાકું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. દોઢ.

ગુજરાતના જાણીતા નવલિક્ષકાર શ્રી. ધૂમકેતુએ લખેલા મર્મોળા કટાક્ષબેજોનો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. જેમકે રોજ-અનુભવાતા તેમ જ પ્રાસંગિક વિષયો લઈ તેની હળવી સમીક્ષાપૂર્વક આં લેખો લખેલા છે. પુસ્તકના શરૂઆતમાં શ્રી. નવલરામ ત્રિવેદીએ “ ગુજરાતનું હાસ્ય ” શીર્ષક પુસ્તકનું પુરોવાચન લખી એમનું યશ્ય અદા કર્યું છે. તે પુસ્તક સાથે સંબંધ નહિ ધરાવતું છતાં હાસ્ય વિષયને લગતો એક અલ્પો નિબંધ આપણને આપે છે.

પુસ્તક હાસ્યને લગતું-ખડખડાટ હસાવી મૂકે તેવું નહિ છતાં વાંચનારને રિમત હાસ્ય તો જરૂર આપી જાય તેવું છે. એમાં અવારનવાર આવતા વિષય પરત્વેના તેમ જ પ્રાસંગિક કટાક્ષો વાચકને કંઈક તો હાસ્ય આપેજ છે.

પુસ્તકમાંના કેટલાક લેખો માત્ર સાહિત્યમાં રસ લેતા વિચારશીલ વાચકો જ સમજી શકે તેવા હોઈને કેટલાક તો સર્વસામાન્ય લેખો પણ સમજે તેવા છે. એ દષ્ટિએ ગામડાના વાચકો એનો પૂરતો લાભ કદાચ, તેમાં ચર્ચાયેલી બાજતોયો અસ્પષ્ટપરિચિત કે અપરિચિત હોવાના કારણે ન પણ સમજી શકે તેવું છે. એટલે ગ્રામપુસ્તકાલયો કરતાં કર્યા પુસ્તકાલયો વધુ પ્રમાણમાં આ પુસ્તક વસાવે એ વધુ ઇચ્છવા જોગ છે.

૪. શ્રી અરવિંદ દર્શન:-સંપાદક: શ્રી. અંબાલાલ બાલકૃષ્ણ પુરાણી; પ્રકાશક: અરવિંદ કાર્યાલય, આણંદ; કાઉન કદનાં ૫૪ ૪૫૬૨, સાદુ પૃ.કું, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦.

આને આપણે ત્યાં શ્રી અરવિંદ સંબંધે અનેક પ્રકારની લોકવાયકાઓ પ્રચલિત છે. તેઓ એક યોગી પુરૂષ હોઈને આધ્યાત્મિક અભ્યાસમાં રચ્યા પચ્યા રહેનાર વિભૂતિ છે. એવા મહાપુરૂષનાં દર્શન માટે અથવા તેમનો સમાગમ સાધવા આધ્યાત્મિક જિજ્ઞાસુ માનવો તેમના પ્રતિ જવા પ્રેરણા એ સ્વાભાવિક છે. એવા શ્રી અરવિંદની મુલાકાતે જનારાઓને સરળ માર્ગદર્શન આપવા માટે તેમના નિકટ મહાવાસી-અતેવાસી શ્રી. અંબાલાલ પુરાણીએ આ પુસ્તક લખ્યું છે. આધ્યાત્મિક જિજ્ઞાસુઓ નેઓ શ્રી અરવિંદની મુલાકાતે જવા ઇચ્છતા હશે તેમજ તેમનો પરિચય પામવા માગતા હશે તેમને આ પુસ્તકમાંથી જાણવાજોગ માહિતી મળી આવશે.

૫. સૂત્રાવલિ:-સંપાદક: શ્રી. અંબાલાલ પુરાણી; પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. કાઉન કદનાં ૫૪ ૪૫૬૬, સાદુ પૃ.કું, મૂલ્ય ૦-૪-૦

ઉપર જણાવ્યું તેમ શ્રી અરવિંદ એક ઉચ્ચ બુદ્ધિશાળી સુધી જઈ પહોંચેલા આધ્યાત્મિક પુરુષ છે. એમનાં અભ્યાસમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવાં અને દરેક જિજ્ઞાસુ કોટીના અને એથી આગળ વધવા ઇતેજર અભ્યાસીઓને વાચન-મનન-નિદિધ્યાસન કરવા જેવાં પ્રાચીન શાસ્ત્રોમાંનાં અવોચીન પ્રણાલીએ રજૂ કરાયેલાં શ્રી અરવિંદનાં સૂત્રો આપવામાં આવ્યાં છે. સંપાદક કહે છે તેમ, આ સૂત્રો કંઈ નવલકથાની જેમ વાંચી જવા જેવાં નહિ પરંતુ તેવું વાચન મનન કરી તેનો અભ્યાસમાં ઉપયોગ કરવા જેવાં છે. અધ્યાત્મ-માર્ગે વિચરનારાઓને એ સૂત્રો ઉપયોગી નીવડશે.

૬. શ્રી ભક્તિપ્રકાશ બા. ૧-૨:-લેખક: અક્ષરનિવાસી ભક્ત નારાયણસ પૂજ્ય,

પ્રકાશક: ભક્ત હીતાભાઈ પુરષોત્તમદાસ મુ. છાણી, તા. વડોદરા. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૨૪ + ૪૦૦, પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

આ પુસ્તકમાં લેખકે લખેલાં ભક્તિપ્રેરક પદો અને બજનો આપવામાં આવ્યાં છે. તેમાં મુખ્યત્વે ધર્મોપદેશ, જ્ઞાનોપદેશ, વૈરાગ્યોપદેશ, તેમજ હરિભક્તિનાં પદો, વચનામૃતો વગેરેનો સમાવેશ કરેલો છે. ભક્તિપંથ પ્રત્યે માન-મમતા ધરાવનારને એ ઉપયોગી નીવડે તેવાં છે.

૭. વિભાની ગીતાબાહ:—લેખક: અને પ્રકાશક: શ્રી. ઇન્દિરલાલ વિભાવાળા, શ્રીશક્તિ કાર્યોલય, કેળાંપીઠ, સુરત. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૨૨, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૨-૦.

આ નાની પુસ્તિકામાં શ્રીવિભાની ગીતાબાહનો ટૂંક પરિચય લેખકે આપ્યો છે. આપણી કહેવત “પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી” અનુસાર ગીતાબાહ નાનપણથી જ રમકડાં ખરીદતી વખતે પણ વિભાનો જ ખરીદતી, કાગળનાં વિભાનો બનાવતી. અને આગળ જતાં તેણે બી. એ. સુધી અભ્યાસ કરી એના પતિ પાસે વિભાની તાલીમ “મેળવીને વિભાની પણ બની. આવી સાહસિક શ્રીઓ આપણા સમાજમાં જૂજ જ છે. આ ટૂંક જીવનપુસ્તિકામાંથી જીએનોને સાહસિક થવાની કદાચ પ્રેરણા મળે.

૮. વાચનપ્રવેશપેાથી:—ભા. ૧ શ્લો તથા બીજો: (આવૃત્તિ ત્રીજી) પ્રયોજક તથા પ્રકાશક શ્રી. રતિદાસ રા. અધ્વરુ, શ્રી જંગલ મંગલ આશ્રમ, પોલારપુર, (ભીમનાથ) કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ દરેકનાં ૩૨, સાદું સચિત્ર પૂઠું, મૂલ્ય દરેકનું સવા આનો.

આ બાહ્યવર્ગનાં બાળકોને અક્ષરજ્ઞાન આવામાં ઉપયોગી નીવડે તેવી પુસ્તિકાઓ છે. પ્રાયશ્ચિક શાળાના નીચલા વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ માટે ઇતર વાચન તરીકે સુખેથી આપી શકાય.

૯. કામ્પોઝીટર:—લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. જયંતકુમાર યાસિક, બાજવાડા, શેઠ રોરી, વડોદરા. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૮૫૭૨, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય આઠ આનો.

આને આપણે ત્યાં છાપખાનાના ધંધામાં પડવા અનેક જથ્થુ આકર્ષાય છે. આ ધંધામાં બે મહત્ત્વનાં અંગો છે: એક કામ્પોઝિટર કામ અને બીજું પ્રિન્ટિંગનું. તે પૈકી કામ્પોઝિટર લગતું—અક્ષરો ગોઠવવાને લગતી પ્રાયશ્ચિક માહિતીથી માંડી કામ્પોઝીટર તૈયાર થતા સુધીની સઘળા માહિતી લેખકે આમાં આપી છે. કામ્પોઝીટરે જાણવા જેવી વિગતો—જેમ કે ટેસ્ટની સમજ, ટાઇપોનું જ્ઞાન, કામ્પોઝના પ્રકાર, કરેકશન, મેકઅપ વગેરે હકીકત આપી છે.

આપણે ત્યાં આ ધંધાને લગતું સાહિત્ય અતિ અદ્ય પ્રમાણમાં છે. આ પુસ્તક આ ધંધાને લગતી તેમામ માહિતીવાળું તો નથી, છતાં ઉપરરૂપકની માહિતી તો મળી જ આવશે.

૧૦. રવિભાણુ સંપ્રદાયની વાણી ભા. ૨ ભાગ:—સંપાદક: શ્રી. એલ. એમ. ગોતી, ૧૨, સોધાપુર રોડ, પૂના. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૬ + ૫૦૦, બોર્ડ પરીનું—પૂઠું, અમૂલ્ય.

હિંદુધર્મમાં આજે સંખ્યાબંધ સંપ્રદાયો અસ્તિત્વમાં છે. તે પૈકી રવિભાણુનો પણ એક સંપ્રદાય છે. એ સંપ્રદાયના મૂળ રચાયક શ્રી. રવિ સાહેબ ભાણુ સાહેબની ભક્તિ-બરપૂર વાણીના સંપ્રદાયને આ બીજો ભાગ છે.

આપણા અન્ય પ્રાચીન કવિઓની જેમ આ 'સંત કવિ' પણ એક સ્થાન છે. પ્રાચીન કાવ્યના અભ્યાસીઓને આમાંથી કંઈક અભ્યાસયોગ્ય કાવ્યો અને ભક્તિભાગીઓને ભક્તિપ્રેરક બનના મળી આવશે.

૧૧. કવિ શામળ:—વડોદરા સાહિત્ય સભા તરફથી સંપાદક: શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ; પ્રકાશક: વડોદરા સાહિત્ય સભા. ડેમી કદનાં ૪૫૬ ૮+૨૪૨, સાદુ પૃ. ૬૦, મૂલ્ય રૂ. ૨.

આપણા પ્રાચીન લોકકવિઓમાં પ્રેમાનંદની માફક શામળનું પણ ખાસ સ્થાન છે. પ્રેમાનંદનાં કાવ્યો સંબંધે આપણા સાહિત્યકારોમાં વિવિધ મતભેદો પ્રવર્તે છે, જે કદાચ હજી પણ શમ્યા નહિ હોય; ન્યારે શામળનાં કાવ્યો માટે તેવો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી.

શુદ્ધિચાતુર્ય અને બોધદાયક કાવ્યો, આખ્યાનો ત્યારે આમળનતામાં હોંશિ હોંશિ વધાવાતાં, એનાં કેટલાંક કાવ્યો તો કંઠાગ્ર કહેવાતાં, એ કવિની વિવિધ કૃતિઓ ૬૦ ને લગતું જુદા જુદા હાથે લખાયેલું સાહિત્ય આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યું છે. શામળ અને એની કૃતિઓનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છનારને વિવિધ દૃષ્ટિએ લખાયેલા આ લેખો સારા ઉપયોગી નીવડશે.

આને આપણાં આમડાંમાં શામળનાં પુસ્તકો ઠીક ઠીક વંચાય છે. તો એવાં પુસ્તકો વાંચનારના હાથમાં આ પુસ્તક મુકાશે તો તેથી તે વાચકોને એ કવિનો પણ પરિચય મળી આવશે.

મણિલાલ મ. વ્યાસ

૧૨. અજંપાની માધુરી:—લેખક તથા પ્રકાશક મનુભાઈ ર. વ્યાસ, ૮, લેખનં મ રોડ, ગામદેવી, મુંબઈ ૭; પ્રાપ્તિસ્થાન: શિષ્ટ સાહિત્ય મંડાર, પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબઈ ૨.

આ પુસ્તકમાં લેખકે 'સ્વપ્નસ્થ'ના તખલ્લુસથી લખેલી કવિતાઓ છે. આ કવિતાઓ પુસ્તકના નામ પ્રમાણે જુદા જુદા પ્રસંગોએ કવિહૃદયને ઘેરેલી લાગણીઓની ઊર્મિઓરૂપે છે, પ્રસંગોની વિવિધતા ઘણી છે. ઊર્મિઓ દિલને આનંદ આપે તેવી છે. આમ છતાં સામાન્ય વાચકને આ કવિતાનો રસાસ્વાદ લઈ શકવા માટે સૂક્ષ્મતા તથા ભાષાનાં જીણા અભ્યાસની જરૂર રહે છે. કવિતાશોખીતોને આ પુસ્તક ગમે તેવું છે. પુસ્તકનાં કાગળ, છપાઈ, ઉદાવ વગેરે સરસ છે. એક ચિત્ર આપેલું છે તે પણ સુંદર છે.

કર્યા પુસ્તકાલયોએ ખરીદવા જેવું.

શં. સો. પટેલ

૧૩. પાંચમી ચોપડી:—પ્રકાશક: નવજીવન કાલોલય, અમદાવાદ; ૫. ૧૭૦, ૫૬૬ હાથખનાવટના કાગળનું, કિં. ૦-૫-૦, આદૃત્તિ ૧ લી, પ્રત ૫૦૦.

આ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ પ્રંયાવલિનું પુ. ૧૪ મું છે. ગૂજરાતી શાળાના ૫ મા અને અંગ્રેજી શાળાના ૧ લા ધોરણ માટે શ્રી. મગનભાઈ :મ. દેસાઈએ તૈયાર કર્યું છે.

આ પુસ્તકમાં કુલ ૪૫ પાઠ છે, જેમાં ૧૯ કવિતાઓ છે. કવિતાઓની ચૂંટણીમાંથી અર્વાચીન કવિઓને વેગળા મૂકવામાં આવ્યા લાગે છે. સંભવ છે, ઇતિહાસપૂર્વક તેમ કરવામાં આવ્યું હોય.

પાઠો સુવ્યવસ્થિત ગોઠવાયા છે. વિદ્યાર્થીઓ માટે જ્ઞાનવર્ધક સારો ખોરાક પીરસાયો.

છે, છતાં કેટલીક જગાએ તો વિદ્યાર્થીનાં ગળ ઉપરાંતના શબ્દપ્રયોગો યોજવામાં આવ્યા છે. કેટલાક પાઠોમાં લંબાણ કંઈક વધી ગયું છે.

૧૪. છઠી ચોપડી:—સંપાદક: અને પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે. પૃ. ૧૮૪, પૃ. ૬ હાથબનાવટના કાગળનું, મૂલ્ય ૦-૬-૦, આવૃત્તિ ૧ લી, પ્રત ૫૦૦.

આ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠક અંથાવલિનું પુ. ૧૬ મું છે. આમાં કુલ ૫૭ પાઠ આપ્યા છે. કુલ ૨૨ કવિતાઓ છે. પાઠોની પસંદગી ઉત્તમ પ્રકારની થઈ હોય એમ માલમ્ પડે છે.

સાચી હજ અને ઇબ્રાહીમ કાકા આ બંને પાઠ સાચા મુસલમાનના દિલને હચમચાવી મૂકે તેવા છે. એક અને પૈસાનો ઉપયોગ શીખવતા આ પાઠો ઉછરતા વિદ્યાર્થીજગતમાં ચિરંજીવ રહેશે જ. પાઠ ૪૩ પેગંબર સાહેબનો વફાતનો દિવસ સોમવાર લીધો છે. મુસલમાની રિયાસતમાં શુક્રવાર છે. સાચો વાર કયો છે ?

આ બંને ૫-૬ ચોપડીઓમાં શબ્દકોશ આપી બાળકોને તે વાપરતાં શીખવવાની જે નેમ રાખી છે તે સફળ થાય તો ઘણો બાબાદોષ ભાગી જાય, અને બેખન શુદ્ધ બને.

આ પુસ્તકોનું પ્રકાશન કરીને વિદ્યાપીઠે ગૂજરાતી જનતા ઉપર ભારે ઉપકાર કર્યો છે, એમ કહ્યા વગર ન આવે.

૧૫. પદાનનું વેર અને બીજી વાતો:—બેખક: 'સીરતી' પ્રકાશક: બ્રહ્મે ઇક-બાલ-કોર. પૃ. ૭૨, પૃ. ૬ કાગળનું, કિં. ૦-૫-૦, આવૃત્તિ ૧ લી.

આ બ્રહ્મે ઇકબાલ અંથમાળાનું વર્ષ ૧ નું પુસ્તક છઠું છે.

આમાં કુલ ૭ વાતો છે. બેખકે ઇસ્લામી જનતાને પોતાની માર્મિક શૈક્ષી વડે આકર્ષવાનો સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે. વાતોઓ ગૂજરાતી લિપિમાં લખાઈ છે, પણ ઘણા શબ્દો બહુ-કારસી ગૂજરાતી મિશ્રણમાં મળી ગયા છે.

(૧) પદાન (હુ ?)નું વેર પહેલી વાતો છે. (૨) પદાન દિલાવરખાન, (૩) શીલરનો રોષ: ઇકબાલના માનીતા કવિ શીલરનો એક જીવનપ્રસંગ છે. (૪) જીતની નાક: મિસરના ઇતિહાસમાંથી આ વાતો અનુવાદિત કરી છે. (જીતનું નાક કે જીતની નાક ?) (૫) ખૂની મિહમાન. (૬) અરબી પેરોણાગત.

પ્રયત્ન આદરપાત્ર છે.

‘દ્રષ્ટા’

૧૬. સો વર્ષ જીવવાની કળા:—બેખક: ડૉ. જટારાંકર નાન્દી, એન. ડી. પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ, અમદાવાદ, પૃ. સં. ૨૩૬, મૂલ્ય દોઢ રૂપિયો.

આ પુસ્તકમાં કેટલાકના જીવન ઉપરથી તારવી કાઢી આયુર્વેદના સનાતન સૂત્રમય સિદ્ધાન્તો-‘સો વર્ષ કરતાં વહેલાં થતાં મૃત્યુ અકાળ મૃત્યુ મનાય છે.’ ‘પરિશ્રમ અને મિતાહાર એ બે પૃથ્વી પર ઉતરેલા અશ્વિનીકુમાર છે, તેમના સિવાય આ લોકમાં શરણુરૂપ અન્ય વૈદ્ય નથી’ ‘આહાર, નિદ્રા અને શ્વસન એ ત્રણ જીવનના ઉપસામ્ય છે’ તેમજ આહારની બાબતમાં પણ એકલી રસનેન્દ્રિયને લાડ ન લડાવતાં પ્રકૃતિ, કરણ, સંયોગ, રાગિ, દેશ, કાળ, ઉપયોગ સંસ્થા (નિયમ) અને ઉપયોગના (ખાનાર વ્યક્તિ) એ અઠ્ઠ તત્ત્વ

‘આહારવિધિ’ વિશેષાયતનનો આરીકાષ્ટથી વિચાર કરીને જ સક્રિય તથા પોષણ આપનાર ખોરાકની પસંદગી કરવી જોઈએ ’ હત્યાદિની વિસ્તારથી નવીન રીતે ચર્ચા કરી છે. જે દરેક દીર્ઘાયુષ્યના અભિલાષી આ વાંચી મનન કરી ‘વતંનમાં ઉતારે તો જરૂર જરૂર સો વર્ષથી અધિક આયુષ્ય જીવવાની કળા હસ્તગત કરી શકે અને બેખાકના પરિશ્રમની સાર્થકતા યાદ, એવી બલામય સહેજે કરી શકાય.

હરિપ્રસાદ વેદ

સામયિકો

૧. વંદે માતરમ્ :—તંત્રી: શ્રી. શામળદાસ લક્ષ્મીદાસ ગાંધી, “ વંદે માતરમ્ ” સુદ્રશ્ચાલક, નાસિક એન્જિન, ફીઅર રોડ, કોટ, મુંબઈ. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨૪)

આને ગુજરાતનું માગ્યેજ કાષ્ટ પુસ્તકાલય “ જન્મભૂમિ ” દૈનિકથી અગ્રણ્ય દશે ત્યારે “ જન્મભૂમિ ” એ ગુજરાતી પત્રકારત્વમાં નવીન જ દેખાતું. એ જ પત્રની સંપાદકીય સભવટમાં સારો ફાળો આપનાર એના ભૂતપૂર્વ તંત્રી શ્રી. શામળદાસ ગાંધીને ત્યાંથી છૂટા થઈ આ પત્ર શરૂ થયું છે.

આ પત્રની સભવટ પણ એના જેવી બદલે એથી પણ આગળ પડતી છે, એમ સહેજે કહી શકાય. એનો પ્રથમ અંક જોઈને તો ગુજરાતી જનતા આશ્ચર્યમૂલક જાની ગયેલી. એમાં અવારનવાર આવતાં શ્રીવિભાગનાં, રેડિયો વિભાગનાં, સિનેમા વિભાગનાં અંગે અનુક્રમે ઠંકું અને ઠંકણ, રૂડો મારો રેડિયો હોજી, રૂપેરી આમ ને રૂડા તારા તેમ જ અવારનવાર અપાતા રાજદ્વારી ગ્રેરક બેખો પણ ખાસ વાંચવા જેવા હોય છે.

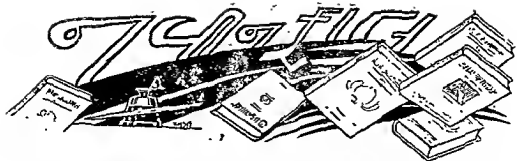
“ વંદે માતરમે ” આપણા ગુજરાતી પત્રકારત્વમાં જાણે નવીન ભાત પાડી દેવ તેમ લાગે છે. એ પત્રને અમે સફળતા ઇચ્છીએ છીએ. શક્તિશાળી પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયો એ પત્રને જરૂર અપનાવે.

૨. નવચેતન :—(વાર્તાઅંક) એપ્રિલ ૧૯૪૧. તંત્રી: શ્રી. ચાંપરીભાઈ હોશી; પોલક રટ્ટીટ કલકત્તા.

“ શરદા ” માસિકની જેમ “ નવચેતન ” માસિક પણ અવારનવાર ખાસ અંગે પ્રગટ કરે છે. તે પૈકી એપ્રિલ-૧૯૪૧ નો અંક ખાસ વાર્તાઅંકરૂપે રજૂ કરાયો છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં સારો વાર્તાફાળો આપનાર આપણા જુદાં જુદાં બેખો શ્રી. ગુલામદાસ બ્રોકર, શ્રી. હર્ષદ વસાવડા, શ્રી. અરોઠક હર્ષ, શ્રી. કેશવ શેઠ વગેરે વાર્તાનવેશી વિવિધ વિષયને સ્પર્શતી વાર્તાઓ આ અંકમાં આપણામાં આવી છે. એ વાર્તાઓ પૈકી હીરા ખૂંટની વાર્તા વાચકને ઠીક ગમી જાય તેવી છે.

આવા ખાસ અંગે કેટલીક વાર સારા સાહિત્યના એક અઘા સંપ્રદાય નીવડે છે, કેમકે સુખ્યત્વે કરીને આવા ખાસ અંગેમાં રજૂ કરાતી વસ્તુની પસંદગી માગ્યપૂર્વકે કરવામાં આવતી હોય છે. એ પ્રયાસ અલબત્ત, સ્વતંત્ર છે, પરંતુ પછીથી એ સામયિક જૂનું થઈ જતાં તેમાંની વિશિષ્ટ સામગ્રી નાશ પામી જાય છે. એવું ન થાય તે માટે આપ ખાસ અંગે જે પાકા જંધાવી સંપ્રદાય તો જે તે વિષયને સતતા વિશિષ્ટ મંદની મારે સારે. પુસ્તકાલયો આવા અંગેને એવા પાકા જંધાવી બે એ જરૂર નું છે.

મંજીલાલ પ્ર. વ્યાસ

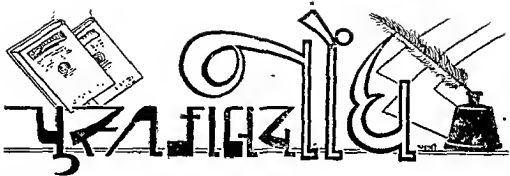

- ૧ મહાત્મા સરવૃદાસજી, ભૂધરભક્ત તથા મહારાજ જાનકીદાસજીનાં દ્વંદ્વ જીવન-ચરિત્ર-સંપાદક: બિશુ-અખંડાનંદ, સરવૃદા સાહિત્ય વર્ષિક કાર્યાલય, ભદ્ર, અમદાવાદ મૂલ્ય ૦-૧૦-૦.
- ૨ ગામગોષ્ઠી : પ્રયોજક: શ્રી. વિદ્યુદાસ કોઠારી, પ્રકાશક: નવજીવન પ્રકાશન મંદિર અમદાવાદ. મૂલ્ય ૦-૬-૦
- ૩ ગુજરાતી પાંચમી-છઠ્ઠી ચોપડી : ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ મૂલ્ય અનુક્રમે ૦-૫-૦ અને ૭-૬-૦
- ૪ સ્ટેટસ એન્ડ ઇન્ડિઅન પ્રિન્સિપલ્સ (અંગ્રેજી): લેખક: શ્રી. ધ્યારેલાલ નાયર, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૦-૪-૦
- ૫ ક્રિશ્ચિયન મિશનસ : લેખક: ગાંધીજી, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦
- ૬ આનંદી : લેખક: શ્રી. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, પ્રકાશક: એન. એમ. ઇસ્કરની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ. મૂલ્ય રૂ. અઢી.
- ૭ હિમાલયસ્વરૂપ : લેખિકા: સ. હંસા મહેતા, પ્રકાશક: શિષ્ટ સાહિત્ય ભંડાર, મુંબઈ.
- ૮ શ્રી નાગ મહારાજના જીવનનું રેખાદર્શન : સંપાદક: શ્રી. કેશવ હ. શેઠ, પ્રકાશક: રામકૃષ્ણ સેવા સમિતિ-અમદાવાદ.
- ૯ મારાં મનની મોજ : લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. ચંદ્રકાન્ત ગૌ. ભટ્ટ, વરતેજવાળા બિલ્ડિંગ, તખ્તેશ્વર પ્લોટ, બાવનગર. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.
- ૧૦ ઇંગ્લિશ પ્રવેશપાથી ભાગ ૧ થી ૬ (પરિચય પદ્ધતિથી) ચોજક: ઉપેન્દ્ર આર. અશ્વથુ, નંગલમંગલ આશ્રમ, પોલારપુર (ભીમનાથ). મૂલ્ય દરેકનો ૦-૧-૬.
- ૧૧ રાજ્ય અને રાજકારણ : લેખક: શ્રી. હરકાન્ત શુક્લ, પ્રકાશક: ગૂર્જર અંધરત કાર્યાલય, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂ. ૬-૮-૦.
- ૧૨ રાજકુલારી : લેખક: શ્રી. બંકિમચાણુ, પ્રકાશક: એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની, મુંબઈ-૨. મૂલ્ય ૨-૮-૦.
- ૧૩ સોરઠી સોમનાથ : સંપાદક: શ્રી. દયાસંકર બ. કવિ; પ્રકાશક: કમ્પાલુ અંયાવલિ, અમદાવાદ, મૂલ્ય ૧-૮-૦
- ૧૪ નાઝીરાજ : લેખક: શ્રી. ચંદ્રબાઈ કા. ભટ્ટ; પ્રકાશક: પ્રગતિ સાહિત્ય મંદિર, રાજકોટ મૂલ્ય ૧-૧૨-૦

(અનુસંધાન ૫૪ ૨૫૦ ઉપર)

માસિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
ભીમ	૧૦	૧૧	ફેબ્રુઆરી	૫-૨-૪૧
કિશોર	૬	૨-૩	ઑક્ટો.-નવે.	૧૨-૧-૪૧
કુમાર	૧૮	૨	માર્ચ	૨૫-૩-૪૧
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૨૯	૮	એપ્રિલ	૧-૪-૪૧
ગુણસુન્દરી	૩૫	૮	એપ્રિલ	૧-૪-૪૧
ગ્રામજીવન	૧૧	૯	એપ્રિલ	૧-૪-૪૧
ધરજાળા	૧	૭	ફેબ્રુઆરી	૬-૨-૪૧
ચરોતર	૧૧	૩	માર્ચ	૧૬-૩-૪૧
ચિત્રમય જગત	૨૭	૧	એપ્રિલ	૫-૪-૪૧
નવચેતન	૩૮	૭	એપ્રિલ	૨૮-૨-૪૧
નવચંચના	૫	૧૨	માર્ચ	૧-૪-૪૧
પાટીદાર	૧૮	૬	ચેત્ર	૨૬-૬-૪૧
પ્રસ્થાન	૧૫	૨	મામસર	૧૩-૨-૪૧
શ્રી કાર્પસ ગુ. સભા ત્રિમાસિક	૫	૩	જાન્યુ.-માર્ચ.	૩૧-૧-૪૧
બાળજગત	૩	૪	એપ્રિલ	૧-૪-૪૧
બાલજીવન	૨૧	૬	એપ્રિલ	૭-૪-૪૧
બાલમિત્ર	૨૦	૯	એપ્રિલ	૩-૪-૪૧
બાલસખા	૪	૧૧	એપ્રિલ	૧-૪-૪૧
બાળક	૧૯	૪	એપ્રિલ	૧-૪-૪૧
બુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૭	૪	ઑક્ટો.-ડિસે.	૩૦-૧૨-૪૦
યુવક	૧૧	૪	એપ્રિલ	૫-૪-૪૧
રૂખા	૨	૭	ફેબ્રુઆરી	૨૮-૧-૪૧
વૈદ્યકદ્વંતરક	૪૬	૪	એપ્રિલ	૧૧-૪-૪૧
વ્યાયામ	૨૬	૬	માર્ચ	૧૬-૩-૪૧
સારદા	૩૩	૧૨	માર્ચ	૧૫-૩-૪૧
શિશુ અને સાહિત્ય	૨	૭	એપ્રિલ	૧-૪-૪૧
સુવાસ	૭	૭	માર્ચ	૨૦-૩-૪૧
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૪	૧	જુન-જુલાઈ-ઑગસ્ટ	૩-૧-૪૧
સીમોષ	૮૫	૪	એપ્રિલ	૫-૪-૪૧
રહસ્યકોર	૧૧	૩	માર્ચ	૧૫-૩-૪૧

વડોદરા રાજ્ય

મહાલ પુ. પરિષદો

કરજી મહાલ પુ. પરિષદ—ગણપતપુરા ગામે તા ૨૦-૪-૪૧ ના રોજ “ શારદા ” માસિકના તંત્રી અને જાણીતા લોકસાહિત્યકાર શ્રી. રામચુરાના પ્રમુખપદે મળશે. નવસારી મહાલ પુ. ત્રીજી પરિષદ—તા. ૧૪-૫-૪૧ ના રોજ કાળીઆવાડી મુકામે મળનાર છે, એ માટે નિર્ણય મોકલવાની તા. ૫-૫-૪૧ સુધીની છે.

મહેસાણા મહાલ પુ. પરિષદ—લૌચ મુકામે ભરવા હીલચાલ ચાલે છે.

શિષ્ટવાચન પરીક્ષા—વડોદરા મહાલ પુ. મંડળ તરફથી યુ. ધોરણ ૫ અને ૬ તથા અંગ્રેજી ધોરણ ૧ થી ૪ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ માટેની શિષ્ટવાચન પરીક્ષા તા. ૨૬-૬-૪૧ ના રોજ ભેવાનાર છે. શ્રી. રસજીભાઈ વહોરા કૃત “ મોતીભાઈ અમીન ” એ પુસ્તક પસંદ કરાયું છે. એ માટે જરૂરી પુસ્તકો વડોદરા મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી, મુ. માણેજી, પો. મકરપુરાથી મંગાવવાથી મોકલવા તજવીજ થશે.

પુસ્તકાલયોને સળેલી મદદ—

ઇંદુમતી સા. પુ. મેથી (તા. કરજી)ને ૫) વરસડાના પા. અંબાલાલ દારકાદાસ, ૫) તેજ ગામના પા. ચંદુભાઈ હીરાભાઈ, રૂ. ૨૪)નું ધડિયાળ નંગ ૧ શા. સેવકલાલ મગનલાલ તરફથી તથા શા. શાન્તિલાલ વીરચંદભાઈ, શા. બેચરલાલ વીરચંદભાઈ, શા. કરજીરચંદ મગનલાલ, શા. સાંકળચંદ મગનલાલ, શા. નેમચંદ મોહોદલાલ, ડો. શાન્તિલાલ મોહનલાલ જાની, પા. મીઠાભાઈ નેશિંગભાઈ, પા. પુરુષોત્તમ ઈશ્વરભાઈ તથા પા. ભાઈજીભાઈ ભવાનદાસ દરેક તરફથી રૂ. ૩ ની ખુરશી મળી છે.

સા. પુ. પીપળ (તા. ચાણુરમા)ને ૫૧)નું કપાટ ભાન્ડુના શ્રી. કચરાલાલ સેંધદાસ મિસ્ત્રી તરફથી, રૂ. ૪) પાંચોટના પા. રામજીદાસ જીવીદાસ તરફથી, રૂ. ૩). કમાણના પા. રેવનદાસ દાજીદાસ તરફથી.

સા. પુ. મણદ (તા. પાટણ)ને ૧૦) પાટણના સાંડેસરા પૂનમચંદ જયચંદદાસ ઈશ્વરદાસ તરફથી.

સા. પુ. બરિયદ (તા. ચાણુરમા)ને ૫) આંદણીના પટેલ ગંગારામ કેવળદાસ તરફથી.

સા. પુ. માહુ (તા. સંખેડા)ને ૫) વડજના પા. ખુશાલભાઈ નારણભાઈ, ૫) પા. લલ્લુભાઈ ઈશ્વરદાસ તથા ૨) કસુબીઆના પા. નાગજી ભગવાનભાઈ તરફથી.

સા. પુ. બચાર (કરજણ) ને ૩૦) પોર (તા. વડોદરા) ના પા. જીણાભાઈ રામદાસ તરફથી.

સા. પુ. બીલિયા (તા. સિદ્ધપુર) ને ૩) રાજપુરના પા. રતનાભાઈ લવજીદાસ, ૨) પા. દેવરાજ હંસરાજ તરફથી.

મંજુસર (તા. સાવલી) ને ૫) વાંકાનેરના છાસટિયા, સોમાભાઈ વજેસિંહ, ૫) છાસટિયા અમરસિંહ મોતીભાઈ તરફથી.

સા. પુ. કરલી (તા. સિદ્ધપુર) ને ૧૦) મેરવાડવાળા પા. ત્રિભુવનદાસ તળખદાસ, ૫) પા. મંગળદાસ જોરદાસ, ૨) ત્રિકમદાસ વસરામ, ૨) પા. રણછોડ રાયચંદ તરફથી.

સા. પુ. રજું (તા. પાદરા) ને ૫) આમળાના પા. શાન્તિલાલ ત્રિભોવનદાસ, ૫) ગંભીરાના પટેલ યુનીભાઈ હિમેદભાઈ, ૭) પીઝના પટેલ કાળિદાસ ગોવિંદભાઈ, ૫) ગવાસદના પટેલ કુલાભાઈ ખુશાલભાઈ.

સા. પુ. હરિપુરા (તા. પલસાણા) ને ૫) હરિપુરાના શ્રી. વલ્લભભાઈ પ્રભુભાઈ તરફથી.

સા. પુ. માણજ (તા. પેટલાદ) ને ૭) લીંબાલીના પટેલ સોમાભાઈ તળખભાઈ, ૪) ખડાણના પટેલ મંછાભાઈ ત્રિકમભાઈ, ૭) જલુધના પટેલ હિમેદભાઈ દેસાઈભાઈ, ૧૫) નારના પા. મૂળજીભાઈ ખુશાલભાઈ, ૩) ખડાણના પા. ભીખાભાઈ વહાલદાસ, ૭) જલુધના પા. રામભાઈ કાશીભાઈ, ૧૫) નારના પા. ભીખાભાઈ લલ્લુભાઈ, ૨) જલુધના પા. લલ્લુભાઈ બહેચરદાસ તરફથી.

સા. પુ. સુંદીઆ (તા. ખેરાળ) ને ૩. ૩) જોષી મહતલાલ જીવરામ કાંસા, ૫) દેવે બાળાશંકર જયરામ જરકા, ૩) પા. છગન કેવળ કહોડા, ૪) ઉમતાના પા. અમયાદાસ રણછોડદાસ, ૧૦) પટેલ ગદામદાસ જીવીદાસ, ૧૧) પા. પ્રભુદાસ નરસીદાસ સુરાણી ચાણુરમાના, ૨) પા. શંભુ સાંકળચંદ સુરપરા, ૩) પા. ચતુરદાસ જોસંદાસ ચાણુરમા, ૫) પા. જોષીતારામ બેચરદાસ લાંધણજી, ૨) સોની ગોકળ કાશીરામ પાટણ, ૫) પા. ગણેશ આતમદાસ ચાણુરમા, ૨) સુથાર દેવચંદ જીવરામ દેણુપ, ૨) સુથાર સૈધા હિમેદરામ દેણુપ, ૨) પંચાલ કચરા બીલાચંદ પાનજા, ૨) પંચાલ વિઠ્ઠલ મંજારામ કહિપુર, ૫) બારોડ કુંગરદાસ લલ્લુભાઈ લાલપુર, ૨) પા. મગન બેચરદાસ લાડોજી.

સા. પુ. લોદ્રા (તા. વિજપુર) ને ૨) રાવળ મણિલાલ સેવકરામ આજોલ, ૨) રાવોળ વિઠ્ઠલભાઈ મોતીરામ આજોલ, ૨) પા. અંબારામ રામદાસ જંત્રાલ, ૨) કકર શામળદાસ નારણદાસ બહિએલ, ૨) જાની મહતલાલ અમથારામ ચરાડા, ૪) શા. વેણીચંદ બેચરદાસ માણસા, ૫) પા. જીવરામ શિવરામ ખેરવા, ૫) પંચાલ શંકરલાલ શંભુદાસ બીભોદરા, ૪) પંચાલ ગણેશભાઈ નયુરામ દેલવાડા, ૪) સુથાર અંબારામ વનમાળીદાસ વિહાર, ૩) પા. ઈશ્વરદાસ જોષીતારામ માણસા, ૩) પા. અમીચંદ જોષીતારામ ઇટાદરા, ૫) મૂળશંકર છગનલાલ પ્રાંતિજ, ૪) શા. કેવળદાસ માનચંદ માણસા, ૨) પા. ભગવાનદાસ અમીચંદ માણસા, ૨) રામી નાયાલાલ લલ્લુભાઈ મહેસાણા, ૨) પંડ્યા રવાશંકર કુબેરદાસ લોદ્રા, ૨) જાની જોદાલાલ મનસુખરામ વસાઈ, ૫) ત્રિવેદી સોમનાથ મોહનલાલ ઉદેણ, ૨) પા. ગોપાળદાસ બાજીદાસ માણસા.

વડોદરા રાજ્ય પુઠ મંડળ

પરીક્ષાતું પરિણામ—શિષ્ટવાચનની ૧૯મી પરીક્ષાતું પરિણામ ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે તે લાગતાવળગતાઓને જોઈ લેવા વિનંતિ છે.

શિક્ષણ વર્ગો—માર્ચ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ જાહેરાત નં. ૩ માં જાહેર થયા મુજબ અમરેલી પ્રાંતનો પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ મે માસની તા. ૨, ૩, ૪ ને વાર ગુરુ, શુક્ર, ને શનિના રોજ અમરેલી મુકામે, ન્યુમિલી હાઉસમાં ભરાવાનો છે. વર્ગનો લાભ લેવા ઇચ્છનારા ઉમેદવારોને તા. ૨૪ માં સવારના ૭ વાગ્યા સુધીમાં જણાવેલે સ્થળે હાજર થઈ જવાની ભલામણ !

નવસારી પ્રાંતનો વર્ગ જાહેર થયા મુજબ મે માસની તા. ૧૨-૧૩-૧૪ના રોજ નહિ, પણ સદર માસની તા. ૧૫-૧૬-૧૭ ને વાર ગુરુ, શુક્ર, શનિના દિવસોએ ભરાશે, રથળ કાછિયાવાડીની ધર્મશાળા. આ વર્ગનો લાભ લેવાની ઇચ્છા રાખનારાઓ માટે રીતસર અરજ મોકલી આપવાની હજી પણ તક છે.

કરજણ મહાલ પરિષદ—કરજણ મહાલની ૩ જી પરિષદ ચાલુ માસની તા. ૨૦ મીને રવિવારના રોજ ગણપતપુરા ગામે લોકસાહિત્યક રા. રા. રામચુરાના પ્રમુખપદે બપોરના ૧ થી ૪ ના સમયમાં ભરાશે. મહાલની પુસ્તકાલયરસિક જનતા પૂરતા પ્રમાણમાં હાજરી આપી પરિષદને સફળ બનાવે એજ અભીપ્સા !

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી (માર્ચ '૪૧)

ચાલી નં. ૪ : સંખ્યા ૧૧૪ : કુલ ૨૭૬

વડોદરા—છાણી.

દહિંગામ—ગખોરા, ઉદણ.

આતરમુખા—હીથેલ.

કલોલ—ખોરીસણ.

વિજાપુર—ગોઝારીઆ.

વિસનગર—ગુંજ.

મહેસાણા—ખોરીઆવી, જોરજીંગ, ધડા, પાંચોટ, છુદાપાલડી, આંગલીઆસણ, રે. બજાર ભાલકીઆ, બક્ષોલ, દેવરાસણ, મુક્તસણ, રૂપાલ હરિપુરા, હાડવી, લીંચ, પાલોદર, પીલુદરા, છટ્ટીઆરડા, લાંધણજ.

સિદ્ધપુર—રણછોડપુરા, રસુલપુર, ખટાસણ, મુણક, ગાંગલાસણ, દુડાવ, સોંહી, જગન્નાથપુરા, કાંબળી, કરલી, બ્રાહ્મણ-વાડા, મુંડાણ, વણગલા, કલ્યાણ, મામવાડા, મેલોજ, એઠોર, ભુણાવ, અમુલ, બીલીઆ, કહોડા, ડોડરોલ, દાસજ, કોકોસી.

ખેરાળુ—ચાડા, ત્રાંસવાડ, મોળાપુર, સુ હીઆ, મલેકપુર, ઠઠીપુર, હીરવાણી મોટી, જાળીપુર, ઉમતા, કમોલપુર.

પાટણ—ચારપ, સમોડા, ડામડી, રૂવાવી, સંડેર, રણજ, મણદ, બાલીસણ, અધાર.

નવસારી—માંગરોલ, ખોરસી, સાગરા, બીનાર, આમડપુર, અજુરા, પરથાણ, નડોદ, ભાઠા, સીમલગામ, પડેજણ, સંદલપુર, સરખ, વીરાવળ, મહુવર, આંબલી, ઉમરાઈ, કુમેદ, કોલાસણ, છોણમ, પીનસાડ, મરોલી, કર્યાપાર.

ગણદેવી—ગંજોર, ધનોરી, દેવધા, વલોટી, સોનવાડી, દેસરા, તોરણગામ. ગડત, ખખવાડા, અંભેટી.

પલસાણા—ગંગાધરા, અંત્રોલી, ખરવાસા, બચુમરા, બલેશ્વર, નિયોળ, ચલથાન, ગાંગપોર, કડોદરા, એરયાણ, હરિપુરા.

દામનગર—રૂપાવડી. કોડીનાર—ધાંટવડ, લીમકટા—લીમકટા.

પત્રો રાફ થયાની માહિતી સન ૧૯૪૦-૪૧

યાદી નં. ૪ : સંખ્યા ૪૫.

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો તરફથી લોકમહદની રકમ તથા બજેટ તા. ૭-૪-૪૧ સુધીમાં આવી ગયાં છે, એટલે તેમને તા. ૭-૪-૪૧ થી પત્રો રાફ કરાવી આપવાની વ્યવસ્થા થઈ છે. યાદી પૈકી તેમજ બીજાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી સરકાર પંચાયત મદદ મેળવવાની પાવતીઓ ખાતા તરફ મોકલવામાં ન આવી હોય તેઓ સત્વરે મોકલી આપે.

પેટલાદ—કલોલ, રાવલો, ધર્મજ મહિલા.

વડોદરા—વડલા, કેતનપુર, શાન્તપુર
(સાંકરદા).

પાદરા સોમજીપુરા, મેઢાદ.

કરજી—કાસમપુર, લીલોડ.

ડભોઈ—વડન.

સાવલી—ભાવલી, ખાખરીઆ.

શંખેડા—હાંડોદ.

દહેગામ—વાસણા રાડોડ.

કલોલ—છત્રાલ, નાદરી.

વિજાપુર—પીલવાઘ, હરણાહોડા, મુંદરાસણ.

વિસનગર—ભાલક, ઉદલપુર.

મહેસાણા—ગામેસણા, આંખલીઆસણ,
સાંગણપુર, મીઠા.

સિદ્ધપુર—ઉંઝા ખાલ.

ખેરાળી—ચાણસોલ, કરશનપુરા, મંત્રીપુર.

ચાણરમા—મીંઢાપુરા, દાંતકોડી.

ગણદેવી—પાથરી.

પલસાણા—સાંકી.

કામરેજ—જેખા, ધોરણ પારડી.

મહુવા—અંધારી.

માંગરોળ—નંદાવ.

અમરેલી—લાલાવદર.

દામનગર—જામીઆ.

ધારી—ખીયા.

કોડીનાર—કોડેરા, કાજ, સરખડી.

ખાંસા—ઝીંડીઆળી.

(અનુસંધાન ૫૪ ૨૪૫ નું)

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફનાં પુસ્તકો :

૧૪ કવિચરિત લા. ૨ જો : સંપાદક : શ્રી. કેશવરામ ડા. શાસ્ત્રી, મૂલ્ય ૧-૦-૦

૧૫ ગામહાનું આરોગ્ય કેમ સુધરે ? લેખક : શ્રી. કેશવલાલ ચતુરભાઈ પટેલ, મૂલ્ય ૦-૧-૬

૧૬ દૂધ : લેખક : ડા. નરસિંહ મૂળજીભાઈ શાહ, મૂલ્ય ૦-૬-૦

૧૭ જીવિકાશ લેખસંગ્રહ—ભા. ૧ શ્રો : સંપાદક : શ્રી. રસિકલાલ છો. પરીખ,
મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૧૮ માનવજીવનનો ઉપકાળ : લેખક : શ્રી. અશોક દર્શી, મૂલ્ય ૦-૭-૦

૧૯ સાહિત્ય અને વિવેચન લા. ૨ જો : લેખક : શ્રી. કેશવલાલ ડ. ધ્રુવ, મૂલ્ય ૧-૦-૦

૨૦ સાહિત્યવિચાર : લેખક : શ્રી. આનંદચંદ્ર બાપુભાઈ ધ્રુવ, મૂલ્ય ૧-૦-૦

૨૧ સહશિક્ષણ : લેખક : શ્રી. રણજિતભાઈ એમ. પટેલ, મૂલ્ય ૦-૧-૬

૨૫૦]

શિષ્ટવાચનની ૧૯મી પરીક્ષા

‘ભારતસેવક ગોખલે’નું પરિણામ સહિત નિવેદન

ઉપરોક્ત પરીક્ષા, જાહેર થયા પ્રમાણે, તા. ૧૬-૨-૪૧ના રોજ ને તે સ્થળે લેવાઈ ગઇ. એને માટે મુજરાત-કાઠિયાવાડનાં ૬૩ ગામોનાં ૧૯૩ ઉમેદવારોની અરજીઓ આવેલી. તેમાંથી ૪૭ ગામના ૯૭ બાઇબહેનોની ઉત્તરવહીઓ અમારા તરફ આવેલી હોવાથી કુલ ૯૭ જણે આ પરીક્ષાનો લાભ લીધો હોવાનું જણાય છે. પરીક્ષામાં બેઠેલાં ઉમેદવારોનું ધંધાવારી પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે છે:—

૪૯ શિક્ષક, ૩૯ વિદ્યાર્થી, ૨ ખાનગી નોકરી, ૬ ધરકામ અને ૧ કારીગર છે. તે પૈકી ૯ બહેનો છે.

છોડવાં દરેલા ૮ પ્રશ્નો પૈકી ફરજિયાત છોડવા દરેલા ૧લા અને ૬ઠ્ઠા સવાલોના ૧૪ ચોદ અને બાકીના દરેકના બાર બાર ગુણુ રાખી ઉત્તરપત્રો તપાસતાં બેઠેલાં ઉમેદવારો-માંથી ૯૦ ઉમેદવારો ઉત્તીર્ણ થાય છે. એટલે પરીક્ષાનું પરિણામ, આ વખતે, લગભગ ૯૨-૭૮ ટકા આવેલું જણાય. ઉત્તીર્ણ થનારાંમાં ૪૫ શિક્ષક, ૩૭ વિદ્યાર્થીઓ, ૨ ખાનગી નોકરીવાળાં, ૧ કારીગર અને ૫ ધરધંધાવાળાં છે. અગાઉ પ્રસિદ્ધ થયેલી સદર પરીક્ષા માટેની જાહેરાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પરિણામપત્રકના પ્રથમ ૨૦ નંબરો ઉપરાંત * ચિહ્નવાળા ડ્ર. કૌસેજનો લાભ સમૂળગો નહિ પામેલા શિક્ષકો, અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થી અને ખેડૂત વ ઈતર ધંધાદારી ઉમેદવારો પૈકી ઉત્તીર્ણ થનારા ૧૦ જણ ગુણુનુક્રમે ધનામને પાત્ર-કરે છે. ઉત્તીર્ણ થતી ૭ બહેનો પૈકી બે પ્રથમ ૨૦ નંબરમાં આવી જાય છે. તે સિવાયની બીજી ૬ બહેનોને રૂપિયા એકેકડું ધનામ ઉત્તેજન દાખલ મળે છે. તે દરેકને મળતી ધનામની રકમ જેના તેના નામની સામે શેરાના ખાનામાં દર્શાવવામાં આવી છે. કુલ રૂ. ૪૧)નાં ૩૬ ધનામો આ પરીક્ષા અંગે વહેચાશે. અત્રેની તેમ જ ઉમેદવારોની સમગ્ર ખાતર ધનામની રકમ રોકડમાં આપવાની પ્રથા મંડળે સ્વીકારી છે, તે મુજબ રોકડમાં અપાસે. છતાં જેમની ધરજા ધનામની રકમ પૂરતી કિંમતનાં પુસ્તક લેવાની હશે તેઓ પુસ્તક, અલખત, મંગાવી શકશે. તેથી ધનામ મેળવવા બાંચશાળા નીવડેલાં બાઇબહેનોને વિનંતિ કે પોતાને ધનામ રોકડમાં નેમએ છે કે પુસ્તકરૂપે, તથા તે કાસની મારફત રૂબરૂથી મંગાવી લેવું છે કે ટપાલ રસ્તે, તે ચાલુ માસ આખર સુધીમાં જેણે તેણે અવસ્ય જણાવી દેવું. મુદત વીત્યે ને તે રકમ અત્રેથી જેને તેને ખર્ચે મનીઝાંડરથી રવાના કરી દેવાની તબવીજ રહેશે.

અગાઉની પરીક્ષાઓની માફક આ વખતે પણ જે તે સ્થળના શિક્ષક, મંત્રી કે અન્ય મુદરથોએ નિરીક્ષક તરીકેની સેવા અર્પી પરીક્ષાના કામમાં જે મદદ કરી છે તે બદલ એ સર્વનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર ગાનવામાં આવે છે.

આ વખતની પરીક્ષામાં પ્રામાણિકપણું સર્વોચ્ચે નથી સચવાયું, એમ જાહેર કરતાં ખેદ જીપને છે; અને વધી નહિ રાખેલે ઠેકાણે એ પ્રકાર અનેકો છે. એ જોઈ જાણીને ખેદની માત્રા જોર વધવા પામી છે. પરસ્પરમાંથી કે ચોપડીમાં જોધને ન લખવાની ખાસ ટકોર પ્રશ્નપત્રને મથાળે અપાતી દીપમાં ફરવામાં આવે છે, છતાં ઉમેદવારો એ અધમ લાઘવને

નથી રોકી શકતા, એ આપણી નીતિમત્તા માટે ખરેખર નામોશીબધુ છે. ચૌધૃદત્તિ પર યોગ્ય અંકુશ રાખી એને નિર્મૂળ બનાવવાને મથવું એ તો શિક્ષકવર્ગનો પરમ ધર્મ ગણાય.

કોપીના ૩ કિસ્સાઓને બાદ કરી બાકી ૯૪ ઉમેદવારોનું પરિણામ નીચે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. જેમણે પરીક્ષા આપી હોય ને છતાં આ પરિણામપત્રકમાં જેમનાં નામ ન હોય તેમણે પોતાપોતાના મનમાં સમજી જવું કે તેમના કિસ્સા કોપી કરનાર કે કરાવનાર તરીકે હોવાની પૂરી પ્રતીતિ પરીક્ષકને મળી છે.

પરિણામ

અ. નં.	ઉમેદવારનું નામ	ગામ	ધંધા:અભ્યાસ	ગુણ	શેરો ઈ- નામ રૂ.
૧	ઈશ્વરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	નેદરા	શિ. મે. ઉ.	૬૯	૫)
૨	હરગોવિંદદાસ મોરાળ પંડ્યા	ચાડીઆ	"	૬૭	૪)
૩	મોતીભાઈ કુબેરભાઈ પટેલ	તેમવા	"	૬૬	૩)
૪	ચુનીલાલ દામોદર ભટ્ટ	મહુદરા	"	૬૫	૨).
૫	પ્રબોધચંદ્ર ના. ચોકસી.	વડોદરા	શિ. અ. ૫	૬૪	૧)
૬	અ'બાલાલ ઝવેરભાઈ પટેલ	મણપતપુરા	શિ. મે. ઉ.	૬૨	૧)
૭	રેવાશંકર ગંગારામ વ્યાસ	આપાપુરા	"	૬૨	૧)
૮	દિલીપકુમાર એમ. પંચોલી	નાની કડી	"	૬૨	૧)
૯	રમણલાલ મણિલાલ શુક્લ	આણંદ	વિ. અ. ૭	૬૨	૧)
૧૦	બાનુ નોરીશવાન મી. હોમણ	નવસારી	ધરકામ	૬૧	૧)
૧૧	પુરષોત્તમદાસ લા. પટેલ	વડજ	શિ. મે. પૂ.	૬૧	૧)
૧૨	સાંકિજેશ્વર જીભાઈ વ્યાસ	ગોરાદ	શિ. મે. ઉ.	૬૧	૧)
૧૩	નાનજીભાઈ જેઠીદાસ પટેલ	કોડીનાર	શિ. ઉ.	૬૦	૧)
૧૪	ચતુરભાઈ નારણભાઈ પટેલ	વલ્હર	શિ. મે. ઉ.	૬૦	૧)
૧૫	કરુણાશંકર રામેશ્વર ત્રિવેદી	કેરીઆ નાગસ	"	૫૯.	૧)
૧૬	ગુલ ગુસ્તાફ કરકરીઆ	નવસારી	ધરકામ	૫૯	૧)
૧૭	મનલાલ દ. મહેતા	કેરાળા	શિ. પૂ.	૫૮	૧)
૧૮	ડાહ્યાભાઈ પુરષોત્તમ પાઠક	પોષ્યા	શિ. પૂ.	૫૮	૧)
૧૯	જીવણલાલ મથુરભાઈ શાહ	પોષ્યા	શિ. મે. પૂ.	૫૮	૧)
૨૦	અમૃતલાલ સોમચંદ શાહ	પોષ્યા	શિ. મે. ઉ.	૫૮	૧)
૨૧	નાજી ગુસ્તાફ કેટવાલ	નવસારી	ધરકામ	૫૭	૧) ઉ.
૨૨	રતિલાલ બાનુશંકર વ્યાસ	માંગવાપાળ	વિ. મે.	૫૬	
૨૩	ભાણુભાઈ દાનભાઈ જેમલીઆ	શાહપુર	શિ. ઉ.	૫૬	
૨૪	ગુડસીભાઈ હાથીભાઈ પટેલ	કાસર	શિ. મે. ઉ.	૫૬	
૨૫	મણિભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	મદાપુર	શિ. ઉ.	૫૫	
૨૬	રામભાઈ કુલાભાઈ પટેલ	ગાડા	વિ. અ. ૬	૫૩	
૨૭	જીવરાજભાઈ બ. દોલગીઆ	માંગવાપાળ	શિ. મે. પૂ.	૫૨	

૨૮ મલ્લેક શરિકુદીન રહેમુમિયા	નેદરા	શિ. પૃ.	૫૨	
૨૯ અમૃતલાલ વનમાળીદાસ શાહ	બચાર	શિ. પ્ર. (પે.)	૫૨	
૩૦ હીરા રતનશા બોધાનવાળા	નવસારી	ધરકામ	૫૨	૧) ઉ.
૩૧ વાડીલાલ કુંભરભાઈ નાપક	જામળા	શિ. પૃ.	૫૧	
૩૨ પ્રેમાભાઈ પંરાગજી પટેલ	નવસારી	વિ. કૌમર્સ	૫૧	
૩૩ નાનાલાલ ભાતુશંકર વ્યાસ	ભાંગવાપાલ	વિ. મે.	૫૦	
૩૪ હરગોવિંદ મો. નિખાવત	અમરેલી	વિ. અં. ૫	૫૦	૧) ઉ.
૩૫ ડાહ્યાભાઈ રણુછોડભાઈ પટેલ	કડી	વિ. અં. ૬	૪૯	
૩૬ મેનાબેન છગનલાલ પટેલ	કોડીનાર	સુ. શિ.	૪૯	૧) ઉ.
૩૭ ચંદુલાલ છોટાલાલ શાહ	કરોડીઆ	શિ. મે. ઉ.	૪૯	
૩૮ કાંતિલાલ ભોમીલાલ શાહ	કડી	વિ. અં. ૬	૪૮	
૩૯ શાંતિલાલ લક્ષ્મીદાસ સંધવી	અમરેલી	વિ. અં. ૬	૪૮	
૪૦ નાનુ અરવેશર દરકરીઆ	નવસારી	ધરકામ	૪૮	૧) ઉ.
૪૧ શાહ ધરમચંદ ભાઈલાલ	હડોદ	શિ. પૃ.	૪૮	
૪૨ રામાભાઈ ગો. મઠવાણી	કાસર	શિ. ગુ. ૭	૪૭	૧) ઉ.
૪૩ હિંમતલાલ હ. મસરાણી	અમરેલી	વિ. અં. ૬	૪૭	
૪૪ વફઝમદાસ ત્રિ. ખખખર	ડોળાસા	શિ. ગુ. ૬	૪૬	૧) ઉ.
૪૫ પ્રેમજી ખોડીદાસ ખોરીઆ	અમરેલી	વિ. અં. ૬	૪૫	
૪૬ બહેચરભાઈ જો. પટેલ	પુંધરા	શિ. ગુ. ૬	૪૪	૧) ઉ.
૪૭ કેશવભાઈ સાંકળચંદ વાળંદ	કાણીએલ	શિ. ગુ. ૬	૪૪	૧) ઉ.
૪૮ અતુલસિંહ મૂ. ડોડિયા	સિંધાન	"	૪૪	૧) ઉ.
૪૯ સેનપાલ ચત્રજીન ચકુલાલ	અમરેલી	વિ. અં. ૪	૪૪	૧) ઉ.
૫૦ રણુછોડભાઈ પુ. બ્રહ્મભટ્ટ	અણુપતપુરા	શિ. અં. ૩	૪૪	૧) ઉ.
૫૧ જુહારામ અંબારામ ભટ્ટ	અડત	શિ. ઉ.	૪૪	
૫૨ ચંદુલાલ કલ્યાણજી દેસાઈ	પણાદર	"	૪૪	
૫૩ પોપટલાલ રણુછોડદાસ પટેલ	કડી	વિ. અં. ૬	૪૩	
૫૪ અંબાલાલ કાળિદાસ પટેલ	વસો	નોકરી અં. ૬	૪૩	
૫૫ હરિભાઈ ગરખડભાઈ વાળંદ	અણુપતપુરા	દરજી ગુ. ૬	૪૨	૧) ઉ.
૫૬ સામંત નગાભાઈ મોરી	દેવળી	શિ. મધ્ય.	૪૨	
૫૭ છોટાભાઈ ખુરાલભાઈ પટેલ	રણુલી ધર્મજી	વિ. અં. ૫	૪૧	૧) ઉ.
૫૮ નર્મદાશંકર રામેશ્વર ત્રિવેદી	કોડીઆ નાગસ	વિ. ગુ. ૬	૪૧	
૫૯ ગિરિજાશંકર ભ. જોશી	સિંધાન	શિ. ઉ.	૪૦	
૬૦ કાંતિલાલ કેશવજી	અમરેલી (!)	વિ. અં. ૫	૩૯	
૬૧ છોટાલાલ હ. ઉનડકાટ	"	વિ. અં. ૬	૩૯	
૬૨ પા. નરસિંહભાઈ કલ્યાણદાસ	કડી	વિ. અં. ૫	૩૮	
૬૩ કાંતિલાલ મોનજી પંડ્યા	અમરેલી	વિ. અં. ૫	૩૭	
૬૪ મોહનલાલ પ્રાગજી પટેલ	રતનપુર	શિ. ગુ. ૬	૩૭	

૬૫ રમણભાઈ ડાહ્યાભાઈ કંકર
 ૬૬ હર્ષદરાય પો. પટેલ
 ૬૭ ગણપતરાવ ભગવાનજી દવે
 ૬૮ લાલુભાઈ જોરીશંકર વ્યાસ
 ૬૯ હિંમતરાવ દયારાંકર જોશી
 ૭૦ અંબાલાલ મગનભાઈ પટેલ
 ૭૧ સામુગ્રીયાં મોટામીયાં ચૌહાણ
 ૭૨ વાળુપ્રસાદ પ્ર. પારોટ
 ૭૩ પંડ્યા સી. એલ.
 ૭૪ બાબાભાઈ સેંધાભાઈ વાળંદ
 ૭૫ દેવાબેન ગોકળભાઈ દેસાઈ
 ૭૬ પા. કેશવરાવ હીરાભાઈ
 ૭૭ વામનરાય મનમોહન ભટ્ટ
 ૭૮ જગનલાલ અં. પટેલ
 ૭૯ રણુભાઈ ભવાન
 ૮૦ હીરાભાઈ ભાણુભાઈ પટેલ
 ૮૧ મન્સુરી નુરમહમદ અબુભાઈ
 ૮૨ ધાંચી માણિકલાલ મો.
 ૮૩ પ્રાણજીવન જી. પંડ્યા
 ૮૪ અંબાલાલ રણુભાઈભાઈ
 ૮૫ ભાનુશંકર બા. રાવળ
 ૮૬ જોશી નરહરિપ્રસાદ શં.
 ૮૭ મોતીમિયાં પ્રાણમિયાં
 ૮૮ પ્રાણજીવન કં. મજીનીઆ
 ૮૯ જયંતિરાવ ન. દવે
 ૯૦ ડાહ્યારાવ સામંતસિંહ બ્રહ્મભટ્ટ
 ૯૧ ધાંચી કાંતાબેન મોહનલાલ
 ૯૨ દોષતરાય રામજી જોશી
 ૯૩ ગાંધી નવનીતરાવ ચુ.
 ૯૪ હરગોવિંદ છો. પટેલ

વસો	વિ. અં. ૫	૩૭	
કડી	વિ. અં. ૬	૩૬	
અમરેલી	વિ. અં. ૪	૩૬	
સિદ્ધપુર	અંધપાત્રિકા	૩૫	૧) ઉ.
કેરીયા નાગસ	વિ. ગ્ર. ૬	૩૫	
વસો	વિ. અં. ૫	૩૫	
વડાવહી	શિ. મધ્યમ	૩૫	
કુકરવાડા	શિ. ગ્ર. ૬	૩૪	
અમરેલી	વિ. અં. ૫	૩૪	
પુધરા	શિ. ગ્ર. ૬	૩૪	
ધામણ	વિ. ગ્ર. ૬	૩૪	૧) ઉ.
કડી	વિ. અં. ૫	૩૩	
અમરેલી	વિ. અં. ૫	૩૩	
કડી	વિ. અં. ૩	૩૨+૧	
ગણપતપુરા	વિ. અં. ૬	૩૧+૨	
નવસારી	વિ. અં. ૬	૩૧+૨	
કુકરવાડા	વિ. અં. ૨	૩૧+૨	
છડીઆરડા	વિ. અં. ૩	૩૧+૨	
ચાડીઆ	શિ. પ્ર.	૩૦+૩	
કાસર	વિ.	૨૯+૪	
કેરીયા નાગસ	શિ. ગ્ર. ૬	૨૯+૪	
કુકરવાડા	વિ. અં. ૨	૨૯+૪	
વડાવહી	શિ. ગ્ર. ૬	૨૯+૪	
અમરેલી	વિ. અં. ૫	૨૯+૫	
પણાદર	શિ. ગ્ર. ૬	૨૯+૫	
ચાંખડારાધુ	શિ. ઉ.	૨૯+૫	
છડીઆરડા	ધરકામ	૨૫	
રતનપુર	શિ. ગ્ર. ૬	૨૫	
કુકરવાડા	વિ. અં. ૨	૨૫	
ગણપતપુરા	વિ. અં. ૬	૨૨	

જેમનાં જીવિતકાળ દરમ્યાન પ્રખર પ્રતિસ્પર્ધી તરીકે વર્તનાર બોકમાન્ય તિલક મહારાજ જેવા અગ્રગણ્ય ઉદામ નેતાએ આખરી અંજલિ આપતાં જેમને 'હિંદના હીરા' તરીકે ઓળખાવ્યા છે, તે ભારતના પરમ સેવક મહુર્મ ગોખલેજીનું આ ઉત્તમ જીવન-ચરિત્ર, આ પરીક્ષા નિમિત્તે જેમણે ન વાંચ્યું હોય તેમને હજી પણ એક વાર એ પુસ્તક અવશ્ય નજર તળે કાઢી જવાની ભલામણ કરીએ છીએ. ૨૦ મી પરીક્ષા 'માર્ચ-ગામક' એ પુસ્તકની જુલાઈ માસમાં બેવાશે.

વ. રા. પુ. મંડળ
 વડોદરા, તા. ૭-૪-૪૧

ના. નં. ચોકસી
 સહમંત્રી

વર્ગીકૃત નામાવલિ પૂરવણી અંક ૪૮

અ ૪૩૧૪૬ દેસાઈ, મંગુલાલ સાકરલાલ (સં.)
૯૪ સંદેશ ડિરેક્ટરી
૧૯૩૫; રૂ. ૫-૦-૦

અ ૨૯૯ ગીતા ગૌરવાંક ભા. ૩ બે
૨૬.૩ (વિદ્યાનંદજી મહારાજનાં
વ્યાખ્યાનો)
૧૯૪૧; રૂ. ૪-૦-૦

અ ૮૫૪ શરદ-વાર્ષિક અં. ૧ બે
૧ ૧૯૩૫; રૂ. ૧-૪-૦

અ ૮૫૧ વ્યાયામ-રૌપ્ય મહોત્સવ અંક
૭૮ ૧૯૪૦; રૂ. ૨-૮-૦

બ ૨૪૨૬ ગુજરાત સાહિત્ય સભા અમદાવાદ
૧૯૩૬-૪૦ કાર્યવાહી સને ૧૯૩૯-૮૦
૧૯૪૧; રૂ. ૧-૮-૦

ક ૪૪૮૮ દિવેદી, મણિલાલ જગજીવન
૧૨ આત્મસંદેશ
૧૯૩૫; રૂ. ૦-૪-૦

ઘ ૨૧૫૪ માર્ગબી, ધર્મીનંદ
૬૧ શુદ્ધબીલા
૧૯૪૧; રૂ. ૦-૧૨-૦

છ ૫૯૬૩ બક્ષી, પ્રિયવદન ગિરધરલાલ
૫૭ પ્રકાશ (સ. બા. પુ. ૧૨૦)
(અં) ૧૯૩૪; રૂ. ૦-૬-૦

જ ૫૯૦ ગિજુભાઈ (બધેકા, ગિ. બ.)
૧૨ આપણી વનસ્પતિઓ (શિ.
(અં) સા. ૨૧)
૧૯૪૦; રૂ. ૦-૨-૦

ઝ ૫૯૦ ગિજુભાઈ (બધેકા ગિ. બ.)
૫૮ રૂપોની સુગંધ (શિ. સા. ૨૨)
(અં) ૧૯૪૦; રૂ. ૦-૨-૬

અ ૯૧૬૩ શાહ, હિંમતલાલ મ.
૭૧ માંદગી અને માવજત
૧૯૩૪; રૂ. ૦-૪-૦

ટ ૫૯૦ ગિજુભાઈ
૨૦ કેમ રહેવાય (શિ. સા. ૨૩)
(અં) ૧૯૪૦; રૂ. ૦-૨-૦

ડ ૬૦૮૫૬ બૂકસેલર, મેઘજી હીરજી
૧૧ અમૃત્યુદય માર્ગ
મુંબાઈ; રૂ. ૦-૧૦-૦

ઢ ૫૪૬ પરિખ, નરહરિ દારકાંદાસ
૨૫ આમર્શ્યાયતનો કાવ્યદો
૧૯૪૦; રૂ. ૦-૪-૦

ઢ ૩૮૩૫૨ દવે, વજુભાઈ અને ઠાકર, ગો.
૪૮ નિસરણી
(અં) પુ. ૧-૯ (શિ. સા. ૧-૬)
૧૯૪૦; રૂ. ૧-૨-૦

ઢ ૩૮૩૫૨ દવે, વજુભાઈ (સંપાદક)
૯૧ શિશુ સાહિત્યમાળા પુ. ૧-૫૦
૧૯૪૦; રૂ. ૮-૮-૦

ણ ૬૭૬૬૫ મર્યાદા
૧૨ આપણા શ્રમજીવીઓ
(અં) (શિ. સા. ૧૯)
૧૯૪૦; રૂ. ૦-૨-૦

ણ ૬૪૭૬૪ સંપટ, હુંગરશી ધરમશી
૧૫ કચ્છનું વેપાર તંત્ર
૧૯૩૫; અમૃત્યુ.

ત ૬૪૭૬૪ સંપટ, હુંગરશી અને
૯૯ ચોકશી, મહુલાલ
હુન્નર-ઉદ્યોગ અને વ્યાપાર
૧૯૪૦; રૂ. ૧૦-૦-૦

ત ૬૪૭૬૪ સંપટ, હુંગરશી અને
૯૯ ચોકશી, મહુલાલ
હુન્નર-ઉદ્યોગ અને વ્યાપાર
૧૯૪૦; રૂ. ૧૦-૦-૦
[૨૫૫

ત્ર ૧૦૭૩ અડાળજી, તારાચંદ્ર પોપટલાલ ૭૧ મીલની મુલાકાત (સ. આ. પુ. ૧૨૧) ૧૯૩૪; ર. ૦-૬-૦	મ ૬૨૭ શેઠ, કેશવ નં. ૭૭ રાસનલિની ૧૯૩૫; ર. ૧-૪-૦
તપ ૫૪૬ પરીખ, નરહરિ દારકાદાસ ૭૫ ચંત્રની મધોદા ૧૯૪૦; ર. ૦-૧૪-૦	મ ૧૪૬૨૭ ઝોઝી, જયંતીલાલ ૭૪ મોટા ચેઈશુ ત્યારે. (અં) ૧૯૩૫; ર. ૦-૫-૦
ધટ ૩૮૧૨૨ દવે, બાપાલાલ અમૃતલાલ ૬૩.૧ સંગીત માર્ગદર્શિકા ભા. ૧ થો ૧૯૩૫; ર. ૦-૬-૦	મ ૩૭૬૨ દલાલ, જયંતિ ૨૭ જવનિકા (ગ. ગ્રં. ૯) (અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૧૨-૦
ચ ૧૮૦૬૫ કાગ, કુલા બાયા ૨૦ કૃષ્ણચરિત કાગવાણી ૧૯૩૫; ર. ૧-૪-૦	મ ૮૬૧ વ્યાસ, હરિપ્રસાદ ૨૫૭ ચાલો બજવીએ ભા. ૭ મો. ૧૯૩૫; ર. ૦-૧૦-૦
મ ૧૧૬૮ કલમ મંડળના સભ્યો (પ્રયોજક) ૭૬ રંગલીલા ૧૯૪૦; ર. ૦-૧૪-૦	ચર ૫૦૬૩ પટેલ, સોમાભાઈ કિશાભાઈ ૮૧ વાર્તામંજરી (સિ. સા. ૧૦) (અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૩-૦
મ ૨૩૩ ગાંધી, ઇંદુલાલ ૨૧ ખંડ મૂર્તિઓ ૧૯૩૫; ર. ૧-૦-૦	ચર ૫૬૦ મિશ્રુભાઈ ૪૬ નવી ઇસિપનીતિ (શિ. સા. ૨૪) (અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૩-૬
મ ૫૦૦૩ પટેલ, નાનાલાલ દલપતરામ ૭૭ રાસપુજ ૧૯૩૫; ર. ૦-૧૦-૦	ચર ૧૨૬૪ ભટ્ટ, ઇંદુપ્રસાદ અને ઠાકર મણિલાલ ૮૧ વાળનું જાડ (શિ. સા. ૨૬) (અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૩-૦
મ ૫૬૫૪ પુંડરીક ૩૬ દીવડા (શિ. સા. ૨૭) (અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૨-૬	ચર ૬૫૬૪ ભાવસાર, સોમાભાઈ ૨૨ ખારેક ટોપરાં (શિ. સુ. ૧૪) ૧૯૪૦; ર. ૦-૨-૦
મ ૫૬૫૪ પુંડરીક ૫૬ પુંડરીકનાં બાલકાવ્યો (અં) (શિ. સા. ૨૦) ૧૯૪૦; ર. ૦-૨-૬	ચર ૬૫૬૪ ભાવસાર, સોમાભાઈ ૨૧ અમથારામ (શિ. સા. ૧૭) (અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૩-૦
મ ૧૧૩૬૬ બેટાઈ, સુદરજી ગો. ૧૮ ઇન્દ્રધનુ (ખંડ કાવ્ય) ૧૯૩૫;	ચર ૭૩૬૬૪ મોંઘીબહેન ૧૨ આત્માખાચાર ને બીજી વાનો. (શિ. સા. ૧૨) (અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૧-૬

ચર ૭૩૬૧૪ મોંઘીબહેન
૨૧ કેશરીસિંહ (શિ. સા. ૧૧)
(અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૨-૦

ચર ૭૩૬૧૪ મોંઘીબહેન
૭૬ રઘુરામ અને બીજી વાતો
(શિ. સા. ૧૩)
(અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૩-૬

ચર ૭૭૨૯ શેવળ, ગિરીશ
૮૧ વાંતોલહરી (શિ. સા. ૨૮)
(અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૩-૦

ચર ૬૭૦ સેતલવાડ, વિમળા
૫૬ બહાદુર હંસા
(અં) ૧૯૪૧; ર. ૦-૩-૦

ચર ૬૫૬૪ 'સિદ્ધિ'
૨૦ કુરોની કિરસા
૧૯૪૦; ર. ૦-૫-૦

ચર ૬૪૧૩ બદ, મૂળશંકર મોહનલાલ (અનુ.)
૫૫ પાતાળપ્રવેશ (વર્નકૃત)
૧૯૩૫; ર. ૦-૧૦-૦

ચપ ૧૭૧૫૬ કવિ, દયાશંકર ભ. (અનુ.)
૫૬ બહેન (ગૃ. અં. પુ. ૨૮)
૧૯૪૦; ર. ૦-૮-૦

ચપ ૨૯૮૪ બેશી, બાહુરાવ
૬૪ સન્ધ્યાના રંગ (ન. અં. ૪-૪)
૧૯૩૫; ર. ૧-૪-૦

ચપ ૩૭૬૯ દલાલ, રમણકંલાલ નયનદલાલ
૭૨ સુકિતદાર
૧૯૪૧; ર. ૧-૪-૦

ચપ ૪૩૬૨ દેસાઈ, રમણનાથ વસંતલાલ
૬૬ હૃદયવિભૂતિ
૧૯૪૧; ર. ૨-૮-૦

ચપ ૫૦૦૬ પટેલ, પનાલાલ નાનાલાલ
૬૬ સુખદુઃખનાં સાથી
૧૯૪૦; ર. ૨-૦-૦

ચપ ૫૪૭૮ પરિખ, રસિકલાલ છોટાલાલ
૨૮ જીવનનાં વહેણો
૧૯૪૦; ર. ૨-૮-૦

ચપ ૫૬૬૬ બાહુગર
૫૮ પ્રજુષ્ઠિતિ (ત. અં. ૧)
૧૯૩૫; ર. ૧-૮-૦

ચપ ૬૩૦૧૨ બદ, ચંદ્રકાન્ત ગોરીશંકર
૭૧ મારાં મનની મોજ
૧૯૪૧; ર. ૨-૦-૦

ચપ ૬૮૭૬ મહેતા, ચંદ્રકાન્ત અને પટેલ કેશવ
૬૬ રાધારાણી
૧૯૪૦; ર. ૦-૮-૦

ચપ ૩૬૩૬ ત્રિવેદી, અમૃતલાલ રતનજી
૩૨ ડમમતી શહેનશાહત યાને
રોતરંજના દાવ
૧૯૪૦; ર. ૩-૬-૦

ચપ ૩૬૬૧ ત્રિવેદી, જેઠાલાલ નારાયણ
૬૪.૮ સમ્રાટ વિક્રમ અથવા અવંતીપતિ
૧૯૪૦; ર. ૨-૮-૦

ચપ ૨૫૬૮૪ ચારદાસ
૩૭ દરિયાના મામલી (અ. અં. ૩)
(અં) ૧૯૩૫; ર. ૦-૪-૦

ચ ૨૯૪૮ બેશી, ઉમિયાશંકર
૫૮ દરવાજાનાં (શિ. સા. ૧૬)
(અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૩-૦

ચ ૬૦૨૩ બારોટ, યુનાયસિંહ
૬૦.૧૩ બારોટનાં બીણાં (શિ. સા. ૧૮)
(અં) ૧૯૪૦; ર. ૦-૨-૦

૨ ૬૬૨ મહેતા, ધનસુખલાલ કૃષ્ણલાલ
૭૧ મીઠી નજરે
૧૯૪૦; રૂ. ૨-૦-૦

ક્ર ૧ ૬૫૪૯ બાવસાર, સોમાભાઈ
૪૭ નાના હતાત્યારે (શિ. સા. ૧૫)
(અં) ૧૯૪૦; રૂ. ૦-૩-૦

ક્ર ૩ ૮૦૬૬ વહોરા, રસુલભાઈ નખીજી
૨૦.૧ કિશોર ચરિત્રમાળા પુ. ૧-૧૨
૧૯૩૫; રૂ. ૨-૦-૦

ક્ર ૪ ૧૦૨ અખાંડાનંદ, બિંદુ (સં, પ્રકા.)
૬૪૬૩૫ મહાત્મા સરયુદાસજી વગેરે
(વિ. ગ્રં. ૩૩૬)
અમદા; રૂ. ૬-૧૦-૦

ક્ર ૬ ૪૬૦૭૭ જયભિષ્મ (દેસાઈ બા. વિ.)
૮૧.૧૦ (સંપાદક)
વિદ્યાર્થી વાંચનમાળા શ્રે. ૧૦
૧૯૪૦; રૂ. ૨-૦-૦

ક્ર ૬ ૫૦૧૮ પટેલ, કૃલાભાઈ અને રાવળ, નટુભાઈ
૨૭.૨ જગતના સિતારા ભા. ૨ જો
૧૯૪૦; રૂ. ૦-૭-૦

ક્ર ૧ ૮૧૪૯ દવે, વજુભાઈ
૭૮૩૫૨ વિદુશ્વેશ્વર (શિ. સા. ૧૫)
(અં) ૧૯૪૦; રૂ. ૦-૨-૬

ક્ર ૧ ૮૫૫૬ દુધેયા, હરિલાલ ભાવજી
૪૦૬૬૨ સ્વતંત્ર વીર સાવરકર
૧૯૪૦; રૂ. ૦-૮-૦

ક્ર ૨ ૮૮૪૬ દાણી, લક્ષ્મીદાસ
૧૪.૬ એડોલ્ફ હીટલર
૧૯૩૫, રૂ. ૦-૮-૦

ક્ર ૭ ૨૧૫૪ ડોસંબી, ધર્માનંદ
૨૧૫૪ આપવીતી
૧૯૪૦; રૂ. ૧-૪-૦

સુધારો

વર્ગીકૃત નામાવલિ પૂરવણી અંક ૪૫
ચ ૭ ૮૫૫૩ સોમૈયા હરજીવન (અનુ.)
૫૪

ને જદ્દે

ચ ૭ ૮૭૬૮ વાંચવું.
૫૪

“જ્યાં સુધી ગામમાં પુસ્તકાલય ન હોય અને સ્ત્રીપુરુષ સહુ કોઈ સતત એ પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ ન કરે ત્યાં સુધી કેળવણી કાયમ રહેતી નથી. આ રીતે જ કેળવણી સાચવી રખાય અને નવીન ભાવનાઓના રત્નીકર માટે ગ્રામ માનસને કેળવી શકાય. હું આશા રાખું છું, કે ગ્રામ પુસ્તકાલયનાં બીજાં પુસ્તકો સાથે આપણાં ધર્મના સાચા સિદ્ધાંતો સમજાવનારાં પુસ્તકો પણ રાખવામાં આવતાં જ હશે.”

[ને. ના. દીવાન સા. ના રજોદી ખાતેના લાવણમાંથી]

આવતા માસની કાર્યદિશા

૧ આ માસની સૂચના નં. ૨૧ સને ૪૦-૪૧ માં મોગેલી હકીકત, છાપેલું ફોર્મ કાપી લઈ તુર્ત ભરી મોકલશો એવી આશા છે.

૨ જે મકાનવાળાં પુસ્તકાલયોના અંદાજે રૂ. ૧૫૦) અને તે ઉપરાંતનાં મંજૂર થયાં હોય તેમનો વાર્ષિક અહેવાલ પ્રસિદ્ધ થયો ન હોય તો જતતાની બાંધું મોટે પહેલી તકે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવો અને તેની પાંચ નકલો ખાતા તરફ મોકલી આપવી (જુઓ વટહુકમ નં. ૩૧ તા. ૩-૧૦-૩૫)

૩ વેકેશનમાં મોટી ઉંમરના વિદ્યાર્થીઓની સહાયથી પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોની મેંજવણી કરી વ્યવસ્થિત ગોઠવી કમી કરાવવા જેમાં પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરી કમી કરાવવા તજવીજ કરવી.

૪ મકાનવાળાં પુસ્તકાલયોએ પુસ્તકાલયના નિયમો ઘડી મોકલવા વ. હુ. નં. ૩ સને ૪૦-૪૧ તા. ૮-૧-૪૧ થી સૂચવવામાં આવ્યું છે છતાં હજી સુધી નિયમો જે તે પુસ્તકાલય તરફથી આવતા નથી. માટે જેણે તેણે નિયમો ઘડી વ્યવસ્થાપક મંડળમાં મંજૂર કરાવી તેની બે પ્રતો આ તરફ આહુ માસની આખર તારીખ સુધીમાં મોકલવા તજવીજ કરવી.

૫ કરુણા પુસ્તકાલયોએ બીજા હપ્તાનો બીજો મે તારીખ ૬ થી મોકલવાનું શરૂ કરવું.

૬ ત્રિમાસિક નિવેદનો તા. ૫ મી મે સુધીમાં જૂથ મંડળોએ એકત્રિત કરી મહાલ મંડળમાં મોકલવાં અને મહાલ મંડળોએ એ હકીકત ખાતા તરફ તા. ૧૫ મી પહેલાં મોકલવી.

વડોદરા,
તા. ૨-૪-૪૧

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૨૨ સને ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓનો અહોળો ઉપયોગ થવા બાબત

ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓનો દિનપ્રતિદિન વિશેષ ઉપયોગ થાય એ ધૃષ્ટવા નેગ છે. શાળાવાળાં પરંતુ પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામોએ ખાસ આ પેટીઓ મંગાવી તેનો અહોળો પ્રયોગ કરી સમાજમાં પુસ્તકોના વાચનનો શોખ વધારવા તેમજ ભણેલું ભૂલી ન જાય એ હેતુથી આહોપયોગી તથા સામાન્ય બોધો વાંચે તેવાં પુસ્તકો મંગાવવા તૈયાર થાય એ બહુ ધૃષ્ટવા નેગ છે. ફરનાર અમદાવાદ સાહેબો શાળા અગર વાચનાલયની મુલાકાત પ્રસંગે ફરતા પુસ્તકાલયોની માગણી કરવા શિક્ષકોને પ્રેરણા આપે એવી આશા છે. શિક્ષક ભાઈઓએ પણ પોતાના તેમજ પોતાના વિદ્યાર્થીઓ અને ધૃતર લોકોની વાચનની જિજ્ઞાસા વધે એ હેતુથી ફરતા પુસ્તકાલયોની પેટીઓ મંગાવશે એવી આશા છે.

આશા છે કે પુસ્તકાલય વિનાનાં તમામ શાળાવાળાં ગામો તેમજ ધૃતર ગામોમાં આ યોજનાનો વધુ ફેલાવો થઈ બોધોમાં પુસ્તકોના વાચન તરફ વધુ રસ પેદા થાય એવા પ્રયાસો કરશે.

વડોદરા
તા. ૨-૪-૪૧ }

ઉ. મો. પટેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

સૂચના નંબર ૨૦ સને ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભજામણ કરવામાં આવેલાં સામયિકો

ક્રમાંક	નામ	પ્રકાર	વાર્ષિક લવાજમ	ટીકાણું
૧	રાજહંસ	ગુજરાતી દૈનિક	૧૦-૦-૦	એમ. એલ. મોદી તંત્રી, "રાજહંસ" કડી, (ઉ. ગુ.)
૨	વિજળીની દુનિયા	ગુજરાતી માસિક	૧-૦-૦	હરિલાલ મંગળદાસ ત્રિવેદી, તંત્રી, "વિજળીની દુનિયા" કાર્યાલય, ૨૦૦૭, મોઢ સાંપા- નેરી સોસાયટી, વાડજ રોડ, અમદાવાદ નં. ૫
૩	અમદાવાદ મ્યુનિ- સિપલ સમાચાર	સાપ્તાહિક	૧-૮-૦	તંત્રી, અંબાલાલ વૃ. શાહ, અમદાવાદ મ્યુનિ. અમદાવાદ

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા
વડોદરા, તા. ૨ એપ્રિલ ૧૯૪૧ } પુ. ત્રિ. શાહ

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૨ સને ૧૯૪૦-૪૧

ક્ર. નં.	વર્ગ તથા નંબર	માગણી કરનાર ના લખાણની તારીખ	ભલામણ માટે માગણી કરનારનું નામ અને ઠેકાણું	પુસ્તકનું નામ	કર્તા અગર પ્રકાશકનું નામ અને ઠેકાણું	વર્ગ	ક્ર. નં.	બાંધી પૃષ્ઠ	કિંમત
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧	—	૨૩-૧૨-૪૦	સી. એમ. શ્રી. ગોપાલચંદ્ર, પી. મુનિ-વરસાલ હેન્ડ ટ્રેનર કંપની માંડવીપોળ, લાક્ષ્મીબાઇનો ખાંચો, અમદાવાદ	“પુનીવસલ હેન્ડ ટ્રેનર” અખિલ લેખન શિક્ષકનો મળાક્ષરોનો ગુજરાતી સેટ અથવા (કાચ વાળવાનું સાધન)	ક્ર. ૪ પ્રમાણે	—	—	—	૦-૮-૦
૨	૩૩૪૫ ૬૬	”	ચિમનલાલ મગનલાલ ડોક્ટર, નવચુજરાત ટ્રસ્ટ, મામાનીપોળ વડોદરા	હિન્દુસ્તાનનો રાજ-કારભાર	”	૧૯૪૦	૧૬૦	૩૫૧	પાકી ૧-૬-૦
૩	૪૬૦૧ ૮૨	”	અંબાલાલ પટેલ કર્તો	વેર્ણના નાલ	રાંકરલાલ જગજીવનદાસ મની શ્રી ઉપેન્દ્ર ભગ-વત્સભારત પ્રવર્તક શ્રેય સાધો, વડોદરા	”	૧૨૦	૧૨૦	કાચી ૨-૮-૦
૪	૧૩૪૦ ૪૭	”	શ્રીમદ ઉપેન્દ્રાચાર્યજી	નિત્યસંદેશ	”	”	૧૬૦	૧૭૫	પાકી ૧-૪-૦

૫	ચર	૬૮૯૪ ૪૭	૨૨-૧૨-૪૦	શ્રીજીભાઈ નીજાભાઈ મહેતા સંસ્કૃત પાઠ નામની શાળા હરિપુરા, ભવાનીવડ, સુરત	નામનો મહેતાજી ભાઈ ૧	કા. ૪ પ્રમાણે	૧૯૯૬	૧૨૦	૧ ૧૬૭	૩૫૧	૦-૧૨-૦
૬	સંદર	—	"	"	"	"	૧૯૮૧	૧૨૦	૧૩૫ ૩૦૪	૧-૧૨-૦	
૭	—	—	૨૪-૧-૪૧	પં. મોતીદાસ ચેત- નદાસ સંચાલક, સ્વમંદિર કાપોલમ, વડોદરા	કચીર સાહેબજી બીનકાંચ (હિન્દીમાં)	{ કા. ૪ પ્રમાણે કચીર પ્રેસ, સીધાભાગ વડોદરા	૧૯૯૬	૧૬૦	૧૧૧૨	૨-૮-૦	
૮	ક	૧૮૨૪૫ ૮૬	"	"	સત્ય કચીર શબ્દ- ચેત અથવા ચુનરતી શબ્દલેખી		૧૯૮૪	૧૬૦	૨૬૨	૧-૦-૦	
૯	ક	૧૮૨૪૫ ૧૬૧	"	"	સંદર્ભ ગાનગાળા પણુકો ૧ થી કચીર સાહેબજી સાખીઓ		૧૯૩૮	૩૨૦	૭૧	૦-૦-૬	
૧૦	—	—	"	"	સોસાજેન અથવા ૧૦ દિવ્યજીવન (હિન્દો)	"	"	"	૨૫	૦-૦-૬	
૧૧	ક	૧૨૫૫ ૩૫	"	"	તીસાજેન ચુનરતી ટીકા સહિત	"	૧૯૪૦	૩૨૦	૩૬	૦-૦-૬	

१२	₹ ३९०३५ १२	८-१-४१	N. P. Thatte Representative Burmah Shell, Bombay 31-32, Yusuf Building Wincent Road Dadar Bombay.	Adarsha Stri- Jivan. (आदर्श स्त्रीजीवन)	प्रकाशक, रा. शि. श्री. वाशीभर राष्ट्र वैभव ट्रेस, २७३, विट्ठलमार्ग पेटेल रोड, गीरगांव मुंबई ४	१६०	११८	पाडी	१-०-०
१३	₹ ८४०३ ८१	१५-१-४१	गणवत गो. संधवी "अग्निभूषण" लाभा पेटेलनी पौजा पासो, सांखरीशेरी, अमदावाद	नियार निवो	श्री भुवनेश्वर गो. शाह दंभशाण, कासुरपुर, अमदावाद	१६०	८५	काशी	०-८-०
१४	₹ ५५०७ ६४	२७-२-४१	नयनमंगरी व्यो. पांडेज, अपाटीआ चव्हा, सुरत,	संवाहो	डा. ४ प्रभाषी	१६०	१०३	पाडी	१-०-०
१५	₹ १२२४ २६	"	प्राप्त्य विद्या भट्टि भापातर शाखा, वडोदरा.	अर्द्धशुभ (गौरव) श्री सयाळ बाळमान भाणा पुण १६२ सु.	प्रकाशक, चिंमनदास मुनीदास देवडाडर लक्ष्मी भूमेकरीक ट्रेस, भाडिडादेनी गल्ली, वडोदरा.	१६०	५०	काशी	०-५-०
१६	₹ ८६४ २५	"	"	ग्राम्य हिंदी विशेष छिन्न पुण २६१	अनुवादक : गोकुणदास अयुदास साह	"	२११	"	०-४-३
१७	₹ ६६६ ५७	२७-२-४१	"	पूर्व अने पश्चिमा नैतिक ध्येयो पुण २६६ सु.	अंशुदास रजुछोडादास अनसुंदर	"	५०३	पाडी	२-३-०

૧૮	૪૯૩૧ ૧૨	૧૫-૩-૪૧	છોટાભાઈ સોમાભાઈ પટેલ, ભાવસાર વાડ, નડીઆદ.	અવળું આફ્રિકા	શ. ૪ પ્રમાણે	૧૯૪૦, ૧૬૦	૧૪૦	૩૧મી	૧-૦-૦
૧૯	૭૫૮૧ ૭૧	૨૯-૩-૪૧	કાસમળેશ મીરજી કાઝી મહોલ્લા ભાવનગર.	મોલાના મહમદઅલી	"	"	૧૬૭	૫૩મી	૧-૪-૦
૨૦	૫૦૧૬ ૭૬	૨૫-૩-૪૧	ચપ્પરભાઈ ભાઈદાસ પટેલ, બોરસદ	ગુજરાતનો રાજવી ફકીર	યોગેન્દ્રકુમાર ભાઈલાલ પટેલ, મંત્રી, બોરસદ, તાલુકા મુવક સંઘ, બોરસદ	૧૯૩૧	"	૬૧મી	૦-૧-૦
૨૧	૭૪૧૬ ૪૧	૨-૪-૪૧	ચંડીલાલ મોહનલાલ મોદી વજીલ વિજપુર.	ધારાપોથી યાને સરળ કાયદા	શ. ૪ પ્રમાણે	૧૯૨૭	૧૬૦	૩૧મી	૧-૧૨-૦

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય યાજના
વડોદરા તા. ૨ એપ્રિલ ૧૯૪૧

પ્ર. મિ. શાહ

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૨૩ સને ૧૯૪૦-૪૧

આ રાજ્યનાં તમામ ગ્રાન્ટ, કર્યા અને ગ્રામ પુસ્તકાલયોને ન્યાયવાચ્ય આવે છે કે જે પુસ્તકાલયોને મુદ્દકામ માટે લેવા વગેરેની જાહેરાતો આવે તે તેમણે યોતાના નોટિસ બોર્ડ ઉપર તેમ જ જાહેર સ્થળોએ ચોક્કસ તબીબી કરવા નમ્ર વિનંતિ છે.
વડોદરા,
તા. ૮-૪-૪૧

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૨૧ સન ૪૦-૪૧

વિષય

પુસ્તકાલયોની ડિરેક્ટરી

અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય મંડળે હિંદમાં આવેલાં તમામ પુસ્તકાલયોની માહિતી એકત્રિત કરી નવી ડિરેક્ટરી તૈયાર કરવા નિર્ણય કર્યો છે. આ અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય ડિરેક્ટરી માટે વડોદરા રાજ્યનાં તમામ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો કાલય મંડળ તરફથી પોતાની હકીકત મોકલી આપે તેવી માગણી તેઓ તરફથી યમ માગેલી હકીકત. છે. પુસ્તકાલયોની યોગ્ય નોંધ એક સ્થળે રહી પુસ્તકરૂપે બહાર પડે એ બહુ ધ્વજવા ભેગ છે, જેથી તેમના તરફથી આવેલી પ્રતિવલિ આ સૂચના સાથે જ ગુજરાતી તરજૂમા સાથે છાપી છે. જ્યાં અંગ્રેજી બજાબાર કાર્યકર હોય તેમણે અંગ્રેજીમાં અને ગુજરાતી જ બજાબાર હોય તેમણે ગુજરાતીમાં આ હકીકત ભરી પુસ્તકાલય ખાતા તરફ પોતાના જૂથ મારફત મોકલવાની તાત્કાલિક તજવીજ તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ કરશે એવી આશા છે.

તા. ૩૦ એપ્રિલ ૧૯૪૧ સુધીમાં તમામ પુસ્તકાલયોએ આ સાથેની માગણી પ્રમાણે હકીકત પુસ્તકાલય માસિકની આ સૂચના સાથે જોડેલા નમૂનાને મોકલવાની મુદત. કાઠી લખ તેમાં લખી મોકલવાની છે:

આપણાં વાર્ષિક નિવેદનોના જેવી જ આ હકીકત છે. તમામ પુસ્તકાલયોએ છેલ્લા પૂરા ચત્ત વર્ષ એટલે ૧૯૩૯-૪૦ આખર સુધીની હકીકત મર- હકીકત ભરવા સંબંધે વાની છે. મોટા ભાગની હકીકત નિવેદન પરથી જ લખાશે. બાકીનાં સમજ કેટલાંક આસનોની હકીકત કેમ ભરવી તે આ નીચે બતાવી છે. પ્રશ્નો સાથે જે અંક બતાવ્યા છે તેમાં ફેરફાર કરવાનો નથી તે. જેમના તેમ લખવાના છે. દાખલા તરીકે થોડાક અટપટા પ્રશ્નોના જવાબ આ નીચે અમે લખ્યા છે તે પ્રમાણે ઉત્તર આપવાના છે.

02 If the year differs from the calendar year, the date of the Commencement of the year. 02 અં. 1-8-39

૦૨ જો નવનુઆરીથી વર્ષ શરૂ થતું ન હોય ૦૨ ગુ. ૧-૮-૩૯
તો પુસ્તકાલયનું વર્ષ શરૂ થવાની તારીખ.

21 Nature of Management :— Committee or, Local Govt., or University or Government, or any other type of management.

૨૧ વહીવટની પદ્ધતિ:...સમિતિ, સ્થાનિક સરકાર, વિદ્યાપીઠ, સરકાર અગર બીજી કોઈ વ્યવસ્થા.

53 Conditions of loan, whether fixed deposit, or Varying deposit, or Subscription or any other management.

૫૩ પુસ્તકધીરાણુની શરતો :—ચોક્કસ અનામતથી, અચોક્કસ અનામતથી, લવાજમથી, અગર બીજી કોઈ રીતે.

62 Scheme of classification.

૬૨ વર્ગીકરણની પદ્ધતિ.

63 Nature of Catalogue :— Classified or Alphabetic or Dictionary.

૬૩ કેટલોગની પદ્ધતિ :—વર્ગીકૃત કેક્ષાવારી, અગર ડિક્શનરી જેવી.

64 The form of Catalogue :— printed or manuscript bound volume or Card or shelf.

૬૪ કેટલોગનું સ્વરૂપ :— હસ્તલિખિત, અગર છાપેલાં, આધિલાં કે છૂટાં કાર્ડ કે પાનાં.

21 Local Committee.

૨૧ સ્થાનિક પુસ્તકાલયની જ સમિતિ.

53 Free.

૫૩ મફત.

62 Borden Scheme.

૬૨ બોર્ડન પદ્ધતિ.

63 Classified and Alphabetic for authors and titles.

૬૩ વર્ગીકૃત અને કર્તા અને નામની કક્ષાવારી પ્રમાણેનાં.

64 Manuscript, bound volume.

૬૪ હસ્તલિખિત, આંધેશી ચોપડીઓ.

ઉપર પ્રમાણે પ્રશ્નોના જવાબો લખી આશા છે કે તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ આગેલી તારીખોની અંદર હાજર બરી મોકલશે એવી આશા છે.

આ ફોર્મની સમજ માટે જરૂર પડે તો શ. મહાદેવ શાળાધિકારી, પુસ્તકાલયના માનદ પ્રચારકો અગર તપાસનીશોની સલાહ લેવી.

ઉ. મા પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

Questionnaire for the preparation of a Directory of Libraries in India.

(અખિલ હિંદના પુસ્તકાલયોની ડિરેક્ટરી તૈયાર કરવા માટેની પ્રશ્નાવલિ)

Note. The data should relate to the latest completed year of the library.
(સ્પષ્ટિત એકા પૂરા થતા વર્ષની સેવી જોડાએ.)

01 The year to which the data relate. 01

૦૧ જે વર્ષને લગતી સ્પષ્ટિત હોય તે વર્ષ. ૦૧

02 If the year differs from the calendar year, the date of commencement of the year. 02

૦૨ પુસ્તકાલયનું વર્ષ જન્યુઆરીથી શરૂ થતું ન હોય તો ન્યારથી શરૂ થતું હોય તે માસ. ૦૨

11 Name of the Library. 11

૧૧ પુસ્તકાલયનું નામ. ૧૧

12 Station. 12

૧૨ સ્થળ. ૧૨

13 Date of foundation. 13

૧૩ સ્થાપન વર્ષ. ૧૩

14 Date of opening to the public.	14
૧૪ અંદર જાતના મોટે ખૂલું મુકવા વર્ષ.	૧૪
21 Nature of management—Committee or Local Government or University or Government or any other type of management.	21
૨૧ વહીવટની પદ્ધતિ—સમિતિ, સ્થાનિક સરકાર, વિદ્યાપીઠ, સરકાર, અગર બીજી કોઈ વ્યવસ્થા હોય તે.	૨૧
31 Income in the year.	31
૩૧ વાર્ષિક આવક.	૩૧
311 Interest on capital.	311
૩૧૧ મૂડીનું વ્યાજ.	૩૧૧
312 Subscription from members.	312
૩૧૨ સભાસદોનું ધવાજમ.	૩૧૨
313 Donation.	313
૩૧૩ દાન.	૩૧૩

314 Grant from government or local bodies.

314 સરકાર, પ્રાંત પંચાયત, સુધરાઇ, ગ્રામ પંચાયત વગેરેની
મદદ દ્વારા રૂબા.

315 Other sources.

315 બતર ઉત્પન્ન.

32 Expenditure in the year.

32 વર્ષિક ખર્ચ.

321 Staff pay.

321 પમાર.

322 Books.

322 પુસ્તકો.

323 Periodicals.

323 વર્તમાનપત્રો, સામયિકો.

324 Binding.

324 પુસ્તકબાંધણી.

314	315	32	321	322	323	324	325
314	315	32	321	322	323	324	325

52 Total issue in the year.

୫୨ ସଂଗ୍ରହୀତ ପ୍ରଶ୍ନର ସଂଖ୍ୟା.

521 Issue for consultation in the year.

୫୨୧ ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସ୍ତାବନା ପାଇଁ ମାଗାଯାଇ ପ୍ରଶ୍ନ.

522 Issue for home reading in the year.

୫୨୨ ଘରୋଇ ପଢ଼ିବା ପ୍ରଶ୍ନ.

53 Conditions of loan, whether fixed deposit, or varying deposit, or subscription, or any other conditions.

୫୩ ଋଣର ସ୍ଥିତି—ଅବଧି ସ୍ଥିର ଅନୁମତି, ଅବଧି ପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ, ସ୍ୱାକ୍ଷରୀୟ ଅନୁମତି ଇତ୍ୟାଦି.

61 Whether classified.

୬୧ ବିଭାଜିତ କି ?

62 Scheme of classification

୬୨ ବିଭାଜନ ପଦ୍ଧତି.

୫୨

521

୫୨୧

522

୫୨୨

53

୫୩

61

୬୧

62

୬୨

63 Nature of the catalogue—Classified or
Alphabetic or Dictionary.

૬૩ કેટલોગની વર્ણવણી—વર્ણવણી, અથવા નામવારી, કે અલ્ફાબેટિક વર્ણવણી.

64 Form of the catalogue—printed or manu-
script; bound volume or card or sheaf.

૬૪ કેટલોગનું સ્વરૂપ—અવેશિકા કે દસ્તાવિજિત, અધિકાર કે છટકા કાર્ડ.

71 Open access or closed access.

૭૧ ખુલ્લું અથવા કાંચું પ્રવેશ.

72 No. of days closed in the year.

૭૨ વર્ષમાં બંધ રહેવાના દિવસની સંખ્યા.

73 Hours of opening per day.

૭૩ દરેક દિવસમાં ખુલ્લું રહેવાનો સમય.

81 Superior staff.

૮૧ પ્રથમ શ્રેણીના કાર્યકર્તા.

811 Strength.

૮૧૧ સંખ્યા.

816 Normal number of working hours
per day.

816

૮૧૬ નોમલ કાર્યવાહક સંખ્યા.

૮૧૬

82 Menial staff.

82

૮૨ મિનિયલ સ્ટાફ.

૮૨

821 Strength.

821

૮૨૧ સ્થિતિ.

૮૨૧

826 Normal number of working hours
per day.

826

૮૨૬ નોમલ કાર્યવાહક સંખ્યા.

૮૨૬

83 Librarian and his qualifications.

83

૮૩ પ્રશિક્ષણ અને તેની ગુણવત્તા.

૮૩

91 Special features.

91

૯૧ ખાસ વિશિષ્ટતાઓ.

૯૧

પ્રસ્તાવિકા

દેશમાં રૂ. ૩-૮-૦ : વારિકે લગુનમ : પચ્છેશ રૂ. ૫-૦-૦ છૂટકે નકલ રૂ. ૦-૧-૦

વંચીઓ : : અવરચાયક :
 નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનેલ વાલ્મીકીભાઈ નારાયણ અંબીન બી. કોમ
 મલ્લિકાત પ્રભાશંકર વ્યાસ મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ. શાવપુરા, વડોદરા.

અનુક્રમણિકા

વિષય

લેખક

પૃષ્ઠાંક

આટલું તો કરજો જ	ત્રીશયાનેથી...	૨૫૯
ચરદ બાણી નવવાયાઓ કેમ વધુ વંચાય છે ?	૨૬૧
દવાઓની ભહેરાતનાં દુષણો	૨૬૬
મુંબઈ ઇલાકાની પુસ્તકાલય-અભ્યૂષણી	૨૭૧
કરજણ મદાલ તીજ પુ. પરિષદ	૨૭૫
મહેસાણા મદાલ	૨૮૨૬
પુસ્તકપરિચય	ના. ચં. દીવાનજી, યં. સો. પટેલ
માસિકો મન્યા વારીખ	દ્રષ્ટા મ. પ્ર. વ્યાસ	૨૮૩
સામયિકોમાંથી શું વાંચ્યો ?	૨૯૦
પુસ્તકાલયનોંધ	૨૯૫
પુસ્તકો મોઢવાની માહિતી	૨૯૭
વ. રા. પુ. મંડળની ભહેરાત નં. ૪ સને '૪૦-૪૧	૨૯૮-૩૦૬
સામયિક દોહન
લેખયિત્વમાળા	૩૦૭
શાન્તિ નેકેતનમાં ગુજરાતનું લોકસાહિત્ય	૩૧૦
દોઢ દિવસની રમ...	૩૧૫
નાની નંદુકઃ ભણે છવતી દાંમણી	૩૧૬
છ દિવાની પૂજા	૩૧૭
પુસ્તકાલય ખાતાનાં સૂચના ૪૦	૨૫

દેશપરદેશમાં ઊભરા
અને ઊઠરીઓમાં સારા
વાચનો શોખ ઉત્પન્ન
કરીને ચોષી રજુ છે.
યુવાન પણ અમણ્ય સ્ત્રી-
વર્ગને વચિતા શીખવા
સહચારી થકયું છે.
ગુજરાતનાં દમરો
ઓઓ અને બાળકોમાં
સાહિત્ય, સંગીત અને
કળાના મંરકારોના ખીન્ન
વાદી રજુ છે.

નિરંગી સુંદર ચિત્રો, ગીતો, વાર્તા, સંવાદ, વિનોદ, પ્રવાસ અને સાદમનાં વર્ણનોથી
બરપૂર દર મહિને નિષ્પતિત રીતે બદલ પડતું

—બાલમિત્ર માસિક—

હજી તમારા કુટુંબમાં નથી આવતું ?

પ્રતિદિન માદકોની સંખ્યા વધતી જાય છે એજ બતાવે છે કે ને બાળક 'બાલમિત્ર'
વચે છે તે માદક બનવા વડીસોને વિનવે છે. આજે જ તમારા બાળકનું નામ માદક તરીકે
નેધાવે. ઑગરટ માસથી 'બાલમિત્ર'નું ૨૦મું વર્ષ રજ થયું છે. ઑગરટથી કે જન્યુઆરી-
થી માદક થઇ ચકાય છે.

વાર્ષિક લગાજમ માત્ર રૂ. ૪ પચ્ચેશ મારે વાર્ષિક શિલિંગ ૮
લગાઃ—૦૫૫૨૫૫૫૫, 'બાલમિત્ર' કાર્યાલય-ચરોતર એજન્ટેચન સોસાયટી, આજુબ

આ માસિક વડોદરામાં 'ધી હુદાલામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ'માં અંબાલાલ વિ. દુર્રે
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ સિ. ને મારે જાણી પ્રચિદ થયું. તા. ૧૫-૫-૪૬

પુસ્તક ૧૬ છું

મે-૧૯૪૧

અંક ૫ મા

આટલું તો કરજો જ !

—તંત્રીસ્થાનેથી

હુમણાં હમણાં આપણી મહાલ પુ. પરિષદો ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં ભરાય છેઃ જાણે દરેક મહાલ ઉત્સાહિત થઈ કામ કરવા લાગી જનાર ન હોય તેમ આ પરિષદોમાં કરાવેા પસાર કરી સક્રિય કામ કરવાની ભલામણ થાય છે.

આ કરાવેાનો અમલ કરવાનો વખત, સંભવ છે કે આમ પુસ્તકાલયોના મંત્રી અંધપાલ જ્યાં શિક્ષક હશે તેને ઓછો મળતો હોય. પરંતુ તેઓ ધારે તો એ કરાવેાનો અમલ આગામી ઉંઠાળાની રજાઓમાં સારી રીતે કરી શકે. ગામડાંમાં વસતાં ઓછું બણેલાં સ્ત્રીપુરુષોમાં વાચનપ્રચાર કરવા માટે જો બાઈઓ ધારે તો સારા વિકાસ-પ્રગતિ સાધી શકે. આ પરિષદોમાં આવા વાચનવિસ્તાર માટે વિવિધ કરાવેા સ્થાપવા છે તે જાણેા અસલ રજુ આ રજાઓના દિવસોમાં સારી રીતે કરી શકે.

વૃજી અનિષ્ટ જા. ખ. વર્તમાનપત્રોમાં છપાતી અટકાવવા માટેના કરાવ અંગે પણ કરજણ મહાલ પુ. પરિષદે સરસ વ્યવહાર માર્ગે દર્શાવેા છે તેને અનુસરવામાં પણ સારી પ્રગતિ સાધી શકાય. રજાના નિવૃત્તિના દિવસો દરમિયાન એ પરિષદમાં સચવાયેલા માર્ગે જો એને લગતી માહિતી એકત્ર કરાઈ યોગ્ય સ્થળે પહોંચાડવાની તજવીજ કરવામાં આવે અને એકસામટો દરેક મહાલેથી એને લગતો અવાજ ઉઠાવવામાં આવે તો અમને લાગે છે કે એનું સાફ જણું પરિણામ લાવવામાં સફળતાને વરી શકાય.

વૃજી ઉત્સાહી મંત્રી-અંધપાલો તો પોતાના ઉત્સાહમાં આગળ જ વધે જાય છે. તેઓ આ પ્રવૃત્તિનો વધુ વિકાસ સાધવાને, તેને વધુ વેગવાન બનાવવાને, તેને સ્થાપવા માટે તેમના અખંડ પ્રયત્નો ચાલુ રાખે છે. એટલે એવા ઉત્સાહી બાઈઓ—

આહું માસની રળઝોનો લાભ લઈ પોતાના પુસ્તકાલયને મુખ્યવસ્થિત બનાવી દેશે, નામવારી કે વર્ગવારી અધુરી હશે તે પૂરી કરી નાખશે, જૂનાં રદ કરવા જેવાં પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરી તેને રદ કરાવવા માટે મંજૂરી માગશે, ગામમાં શાળાના વિદ્યાર્થીઓની કુમાર મંડળ વા તેવી પ્રવૃત્તિ દ્વારા ગામની જનતા જે પુસ્તકાલયનો લાભ લેવા હજી આકર્ષાઈ નથી તેમને આકર્ષવાના અવનવા અખતરા અજમાવશે, કુરસદના વખતે ગામનાં લોકોને તેમના બરનાં પુસ્તકો વાંચવા આપી વા સંભળાવી તેમની વાચનવૃત્તિને ઉત્તેજશે, એ ઉત્તેજનને પરિણામે વાંચવા તૈયાર થયેલ વાચકોનું વાચકમંડળ સ્થાપશે, પોતે શું શું વાંચ્યું તે એકબીજા પાસેથી સાંભળી પરસ્પરને કહી સંભળાવશે અને એ રીતે એકે વાંચેલા વાચનનો લાભ અન્યને આપવા પ્રયત્ન કરશે.

વૃજી પોતાના ગામમાં ભીંતપત્ર હશે તો વર્તમાનપત્રોમાંના ટૂંકા સમાચારો લખી, અથવા ગામને ઉપયોગી સૂચના નિયમો લખી પ્રગટને તેમના માર્ગદર્શક બનશે. અને એવું ભીંતપત્ર નહિ હોય તો નવું તૈયાર કરી આ યોજનાને અપનાવશે. ઘણાં વર્તમાનપત્રો વાંચવાથી જે સમાચાર મેળવી શકાય તે જ સમાચાર યોડાકમાં અને ટૂંક વખતમાં આ ભીંતપત્ર પૂરા પાડે છે.

અને આ રળઝોના અવકાશમાં શિક્ષક ધારે તો પુસ્તકાલયનાં પ્રૌઢ શિક્ષણમાં ઉપયોગી પુસ્તકોનો ઉપયોગ કરી પ્રૌઢોને શિક્ષણ આપવા લાગી જાય તો જે કામ પુસ્તકાલય આપે છે તે જ કામ એ શિક્ષકે ગામને આપ્યું ગણાશે.

હુરકોઈ સેવાભાવી ગ્રંથપાલ આવી આવી વિવિધ યોજનાઓ વિચારી તેનો અમલ કરે તો આપણી વિખ્યાત પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું વિશેષ શ્રેય નિઃશંકપણે મેળવી શકાય.

ગ્રંથપાલ બાઈ ! એટલું તો કરજો જ !

કોણ નથી સમજતું ?

પુત્ર : બાપુ, ચોપડી અપાવોને !

પિતા : બેસ, હમણાં જાહેનના લગ્નમાં બહુ ખર્ચ થઈ ગયો છે.

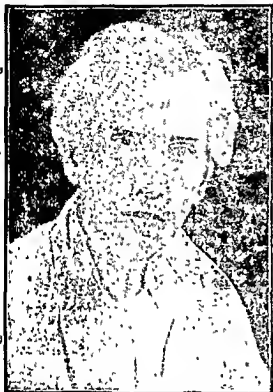
પુત્ર : તો એક શક એણું કરવું હતું ને ?

પિતા : એમાં તું ન સમજે ! !

શરદ્દાખુની નવલકથાઓ કેમ વધુ વંચાય છે ?

અદ્ય જીવનપરિચય :

શરદ્દાખુ નાનપણમાં ખુબ તોફાની અને ભટકેલ હતા. તેમના પિતા સામાન્ય નોકરી કરતા; પરંતુ તેમને લખવા-વાંચવાનો સારો શોખ હતા. તેઓ

લેખો-કવિતાઓ લખતા, પણ તે ખુબ અધુરું જ લખતા. એમનું એ અધુરું લેખન એમના પુત્ર શરદ્દાએ પૂરું કર્યું હોવાનું કહેવાય છે. એમના પિતા મતિદાખુના અર્ધલેખન સંસ્કાર શરદ્દાખુમાં પૂર્ણપણે વિકસ્યા હતા.

૧૮ વર્ષની વયે શરદ્દાખુ મેટ્રીક થયેલા અને એ ઉંમરે તેમણે વાર્તા-લેખનની શરૂઆત કરેલી. તેઓ “શિશુ” નામનું માસિક પ્રકટ કરતા અને “યમુના” “નારાયણ” વગેરે માસિકોમાં અવારનવાર લેખો-વાર્તાઓ-નિબંધો છાપતા.

એક વાર તેમણે કવિવર ટાગોરનું એક કાવ્ય સાંભળેલું અને તેનાથી મહામદિત થઈ નર્મ આંખોમાં અશ્રુધારા વહોવેલી. ત્યારે તેમણે, એમ કહેવાય છે, પ્રતિજ્ઞા લીધેલી કે, લખું તો રવિદાસ જેવું લખું અને ખરેખર,

સ્વ શરદ્દાખુ
ઝોટા થતાં તેમણે તેમના જેવું હૃદયસ્પર્શી સાહિત્ય આપ્યું છે.

શરદ્દાખુનાં સર્જનોમાંનાં ઘણાંખરાં એમની ૧૪ થી ૨૫ વર્ષની ઉંમરે લખેલાં હોવાનું કહેવાય છે. આજના ઊગતા લેખકોની જેમ એમણે એમનું સાહિત્ય છપાવવા માટે કંઠી ઉતાવળ કરી નથી.

કૌલેજ છોડ્યા પછી તેઓ એક દેરી રાજ્યની નોકરીમાં જોડાયેલા, પરંતુ તેમના સ્વભાવ વિરુદ્ધનું એ હોવાથી તેઓ એ નોકરી પાર પાડી શકેલા નહિ.

એક વાર તેમના પિતા તેમને કેઈ કારણસર વઢેલા અને તેના પરિણામે તેઓ ઘેરથી નામી છૂટેલા. તે અરસામાં તેમણે અનેક દીન-દુઃખીઓની એવા કરેલી. એમની એ એવાનાં પ્રતિબિંબો એમની અનેક નવલોમાં પ્રતિબિંબિત થતાં આપણે લોઈએ છીએ.

પાછળથી તેમને દેશખંધ દાંત્રનો પરિચય થયેલો. તેમની “સ્વામી” નામક કૃતિ વાંચી દાસ બાબુ તેમના પર ખૂબ ખુશ થઈ ગયેલા અને તેમને એના ચર્ચિત પુસ્તકો રજૂ કરેલા એક મોકલી આપેલા. પણ શરદ્દાખુએ તો એ એકમાં માત્ર એ રૂપિયાની રકમ જ ભરેલી.

એમના સાહિત્યસર્જનને પરિચય તો આ લેખમાં આપેલો જ છે, એટલે તેનો ઉલ્લેખ અહીં અસ્થાને છે. છતાં એટલું કહી દેવું ઉચિત થઈ પડશે કે તેમની અનેક કૃતિઓ યુરોપીય ભાષાઓમાં પણ ઊતરી છે.

વળી તેઓને શહેરમાં ઘર હતું, છતાં તેઓ ગામડામાં જ રહેતા.

તેઓ શહેર સભાઓમાં ભાગ લેતાં અચકાતા. અને કદી બોલવા વખત આવે તો ધ્રાસ્કો અનુભવતા. કલકત્તા યુનિવર્સિટીએ તેમને સુવર્ણ ચંદ્રક આપવાનો ઠરાવ કરેલો, પણ એ વિધિ વખતે તેઓ તો ગાયબ થઈ ગયેલા.

તા. ૧૬-૧-૩૮ ના રોજ ૬૧ વર્ષની વયે તેમનું અવસાન નીપળ્યું. આથી સમસ્ત હિંદે એક અઘા સાહિત્યકારની ખોટ અનુભવી.

સાહિત્યપરિચય

શૂરદાસજીનો વાર્તાનાયક સામાન્ય રીતે અનેક સ્ત્રીઓથી ઘેરાયેલો હોય છે; એ બધી જ એ નાયકનો પ્રેમ ઈચ્છતી હોય છે અને નાયક તેમાંથી એકને પશુ પ્રેમદાન દઇ શકતો નથી. આ અસમર્થતાની ભૂમિકા પર નારીની ઉપાસના, એની તપસ્યા, એની સેવા-પરાયણતા વગેરેના 'આદર્શવાદનું' નિર્માણ થાય છે. એમનો નાયક મુખ્યત્વે જગીનદાર કુટુંબનો, નાનપણથી રખડેલ અને સ્ત્રીઓ પ્રત્યે ખાસ ભાવનાથી ભરેલો હોય છે. એને નાણાંનો અભાવ નથી હોતો એટલે એ એના ભાવનાના પ્રયોગો કરવામાં સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર હોય છે. જે નાયકોનાં માતા-પિતા અથવા કોઇ સગાંસંબંધી મિલકત મૂકીને મરણ પામ્યાં ન હોય તે પશુ "પથેર દાસી"ના અર્પવની માફક કયાંક નોકરી મેળવી શકે છે, અથવા શ્રીકાંતની માફક ક્યારેક કયાંકથી તો ક્યારેક બીજેથી જોઇતા પૈસા મેળવી જ રહે છે. આ નાયકોમાં પ્રેમ કરવાની ઈચ્છા હોય છે, પરંતુ સ્ત્રીભક્તિની અતિનિકટતાને કારણે પ્રેમ કરતો નથી. એમની પ્રેમની વ્યાખ્યા આવી હોય છે: "ખરો પ્રેમ માત્ર નજીક જ નથી લાવતો પરંતુ દૂર પણ ધકેલી દે છે." (શ્રીકાંત ભા. ૧-૧૨) નજીક આકર્ષવાની અને દૂર ઠેલવાની ક્રિયા જેટલી પણ વિશદ પ્રમાણમાં થાય છે, તેટલી જ પ્રેમની મહત્તા પણ વધે છે. શૂરદાસજીની નવલકથાઓમાં આ ક્રિયા વિસ્તૃતપણે વર્ણવેલી હોય છે. નારીના નિકટ આવવાથી ભય ઉત્પન્ન થાય છે કે રખેને પ્રેમ નિકટતાની હદ વટાવી ન જાય. પુરુષ પોતાનો પુરુષાધ્ય પોતા પૂરતો જ મર્યાદિત રાખે છે. એથી સ્ત્રીનો પ્રેમ સેવારૂપે પ્રકટ થઇને અતિનિકટતાના ભયને દૂર કરે છે અને એથી પુરુષના પુરુષાર્થને જરાપણ આંચ આવતી નથી. પાછા હડસેલવાની ક્રિયા જ્યારે હદ પાર પહોંચી જાય છે ત્યારે અને પ્રેમના આકર્ષણનો અનુભવ થાય છે ત્યારે, નાયક કોઇ ને કોઇ શરીરિક રોગથી દુઃખી થઇ જાય છે. પોતાના શીતળ હરતરપર્શથી એના તાપને દૂર કરવા માટે કોઈ ને કોઈ નાયિકા આવી જ પહોંચે છે. કદી છાતીમાં દર્દ થાય છે, ક્યારેક તાવ તો કદી ધ્રોગ થઈ આવે છે. અને નાયિકા? એ પણ કદી રોગગ્રસ્ત નથી હોતી. કેટલીકને તો મૂર્છા આવી જાય છે, અને તે કોઈ ખાસ ભાવ દર્શાવવા માટે નહિ પણ ભયાનક હીરિટરિયા અથવા ફેફસાના રૂપમાં! પુરુષના પ્રેમની શોધમાં તપસ્યા કરતાં કરતાં નિર્જાળ અને હીણ થઇ જાય તે સેવાના પરમતત્ત્વને પામે છે. એક તો અર્ધા ગાંડી બની જાય છે અને ત્યારે એને ઈશ્વરમાં પણ વિશ્વાસ ભેરી જાય છે.

નાશ પામતા વર્ગનું આદર્શ ચિત્રણ

કહેતાં કહી શકાય કે, શરદ્દ્યાષ્ટુએ બંગાળના નાશ પામતા, જર્જર બની ગયેલા જમીનદાર વર્ગનું ચિત્રણ કર્યું છે, પરંતુ ખાસ ધ્યાન રાખવા જેવી વાત તો એ છે કે, એના નાયકોની સમસ્યા એક જ હોય છે અને એની જર્જરિત દશા ખખડી પડવાની પણ એક ખાસ રીત છે. શરદ્દ્યાષ્ટુનું દૃષ્ટિબિંદુ વ્યક્તિગત હોય છે, સામુદાયિક અથવા સમાજગત નથી હોતું. ત્યાં સમાજ કે વર્ગનો પ્રશ્ન ઉપરિચિત થાય છે ત્યાં તેમણે મધ્યમ વર્ગને સમાજના ક્રાન્તિકારી વર્ગ તરીકે-સમાજને ગતિ અને પ્રાણ આપનાર વર્ગ તરીકે માન્યો છે. “ પથેર દાખી ”ના સવ્યસાગીનો આ જ આદર્શ છે. પરંતુ એમનાં મધ્યમ વર્ગનાં પાત્ર શ્રીકાંત જેવાં લક્ષ્યહીન અને રખડેલ છે. શ્રીકાંતની રાજલક્ષ્મી વેસ્વાશ્ચવન ત્યાગી, દુસ્વિરો-પાસનામાં લીન એવી એક સાધવી સ્ત્રી બની જાય છે. ધર્મમાં એને પણ એક લક્ષ્ય મળી જાય છે; એકમાત્ર શ્રીકાંતને ક્રોધ ધ્યેય પ્રાપ્ત થતું નથી. જમીનદાર વર્ગના નાયકોની સમસ્યા મધ્યમ વર્ગના નાયકોની પણ સામે આવે છે. સમાજના વિકાસમાં વર્ગોની પરસ્પર હરીફાઈ પ્રત્યે શરદ્દ્યાષ્ટુનું ધ્યાન દોરાયું હોય તેમ જણાતું નથી. એમનો પ્રશ્ન વ્યક્તિવાદ એમની પાસે વારંવાર એ જ વાત કહેવડાવે છે. અને તે એટલે, સુધી કે બનાવો પણ કેટલીક વાર એકના એક જ હોય છે-જેમકે એમનો નાયક બધો જાય છે; શ્રીકાંત, “ ચરિત્રહીન ”માં દિવાકર, “ પથેરદાખી ”માં અપૂર્વ વગેરે. એમ કહેવાય છે કે, શ્રીકાંતની પ્રવાસકથામાં શરદ્દ્યાષ્ટુએ પોતાની આત્મકથા લખી છે. એમાં બાર આની વારતવિક ધટના છે, અને ચાર આની કાદપનિક છે. એ ધટનાઓને નવલકથાના રૂપમાં ગૂંથવા માટે છે. શ્રીકાંતની વાતો અન્ય નવલકથામાંથી પણ મળી આવશે, ક્યાંક ઓછા પ્રમાણમાં તો ક્યાંક વધુ પ્રમાણમાં; અને શ્રીકાંતનાં ચાર પવોમાં તો એ વાતો આખી જ આવી ગઈ છે, એ નિઃશંક છે.

શ્રીકાંતમાં શું છે ?

પહેલાં શ્રીકાંતની જ વાતો લઈએ. એમાં નાયકની ધ્યેયહીનતા, એનો પ્રવાસપ્રેમ, એનું પ્રેમમાં આકર્ષણ અને પાછા હડસેલાવું એ બધી વાતો ખાસ જિજ્ઞાસા છે. શ્રીકાંત એના સાથી ઇન્દ્રને લીધે નાનપણમાંથી જ સિગરેટ, ભાંખ વગેરે વ્યસનોમાં ફસાય છે. એક રાજ સાહેબને ત્યાં એને પ્યારીબાઇનો ભેટો થઈ જાય છે. પ્યારીનું ખર્ચ નામ રાજલક્ષ્મી છે અને તે શ્રીકાંતના જ ગામમાં રહેતો હોય છે. એને નાનપણમાં જ શ્રીકાંત પ્રત્યે પ્રેમ હતો અને નાનપણથી જ શ્રીકાંતે એને નિરાશ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો હતો.

x

x

x

પહેલા પર્વના ૧૧ મા અધ્યાયમાં શ્રીકાંતને તાવ આવે છે અને રાજલક્ષ્મી એની સેવા-આકરીમાં હાજર થાય છે; એની સાથે એને પટના પણ લઈ જાય છે.

પટનામાં રાજલક્ષ્મીના “ પવિત્ર શયન મંદિર ”માં શ્રીકાંત તેના તપી રહેલા શરીર પર ગુપ્ત હાથેના સ્પર્શ થતો અનુભવે છે. એ સુખની સાથે સાથે લજ્જા અને બચનો પણ ઉદય થાય છે; મનોભાવોની સૂક્ષ્મ સમીક્ષા આ બેતાં જ જણવા મળે છે. “ ગાઠ રાત પીતી જતાં એકાએક તંદ્રા ટૂટી ગઈ અને મેં આંખો ઉઘાડી બેસું તો રાજલક્ષ્મી ગુપ્તરૂપ

અંદરના ઓરડામાં આવી અને આવનાર એ સ્ત્રીના ગુપ્ત હસ્તરપર્શથી પહેલાં તો હું સંકોચાઇ જઈ શરમાઇ ગયો." એ લગ્ન અને સંકેત રાજલક્ષ્મીના અહીંથી ચાલી જવાથી તેણે અનુભવ્યો: " આંખો અને મોં તપતાં હતાં, માથું એટલું ભારે હતું કે પથારી છોડતાંજ દુઃખ થતું હતું. છતાં પણ જવા સિવાય છૂટકો ન હતો. " શા માટે જવું ? એટલાજ માટે કે રાજલક્ષ્મીની ચારિત્ર્યવિશુદ્ધિથી પદ પર જરા પણ ડાઘ ન લાગે; રખેને મન કંઈ દગો ન દે. શ્રીકાંતનો ચાહ્યા જવાનો નિશ્ચય એના માટે કંઈ ભયના કારણે નહોતો; પરંતુ ભય તો હતો રાજલક્ષ્મીને માટે; એને તપસ્યા કરાવીને યોગિનીજ બનાવવાની જરૂર હતી.

વાચક કંઈ છેતરાય નહિ તે માટે શ્રીકાંતે સ્પષ્ટતા કરે છે: " છતાં પણ આ ભય મને એકલો મારા પોતાના માટે નહોતો; પરંતુ, રાજલક્ષ્મીને છોડવી જોઈએ, એમાં હવે જરા પણ આનાકાની કરવાથી નહિ આવે. " આજ પ્રેમનું એ સદૃશ વિજ્ઞાન છે, જે પુરુષને સ્ત્રીની નિકટ ખેંચી લાવે છે, અને સ્ત્રીવની શુદ્ધિ માટે એને દૂર હડસેલી ચૂકે છે.

ખીજા પર્વમાં શ્રીકાંત અને રાજલક્ષ્મી ફરીવાર મળે છે. અને ફરીથી વળી શ્રીકાંત એનો ત્યાગ કરે છે. અહીં એની બર્માની મુસાફરીનું વર્ણન આવે છે, જેમાંની મુખ્ય બાબતો ખીજી નવલકથાઓમાં પણ મળી આવે છે. વહાણ પર એક ખાસ બનાવ બની જાય છે, જેનાથી શ્રીકાંતના ચરિત્ર વગેરે પર વધુ પ્રકાશ પડે છે. સધળા મુસાફરાની દાકતરી તપાસ કરવામાં આવે છે. આ વિધિ શ્રીકાંતને અપમાનજનક લાગે છે. સામે જોએલા સાથીદારો પ્રત્યે પરીક્ષાપદ્ધતિનો જે પ્રયોગ તેણે જોયો તેથી તેની ચિંતાનો પાર ન રહ્યો. આ કાષ્ટ બંગાલીઓ સિવાય ત્યાં બીજું કોઈ જ ન હતું, જે શરીરનો નીચલો ભાગ ખુલ્લો કરવા જતાં ભય પામતું ન હોય. વખત થતાં આંખો મીંચી, શરીરનાં અંગોને સંકુચિત કરી. એક રીતે હતાશ થઈ જઈ, તેઓ ડોક્ટરના હાથમાં આત્મા સમર્પણ કરે છે.

વહાણ પર જ શ્રીકાંતને અભયનો ભેટો થાય છે. બર્મામાં ધોળ ફેલાતાં બ્યારે શ્રીકાંત બિમાર પડી જાય છે ત્યારે આ અભયા એની સેવા-બરદારત કરે છે. અભયાને ત્યાંથી શ્રીકાંત ફરી પાછો રાજલક્ષ્મી પાસે આવે છે. સ્ટેશન પર રાજલક્ષ્મીને ધા થવાથી તે કહે છે: " હા, ખૂબ વાગ્યું છે; પરંતુ એવી જગ્યાએ ધા વાગ્યો છે કે તમારા જેવો પથ્થર એ જોઈ શકે કે સમજી શકે તેમ નથી. " પરંતુ શ્રીકાંત વિચારે છે: " સ્ત્રીની આત્મિક સાર્થકતા માતૃત્વમાં છે, એ સૂત્રનો મેં એવાજે પ્રચાર કરી રાકાય. " અને રાજલક્ષ્મીને માટે કહે છે: " એની કામવાસના એનામાં જ એવી ડૂબકી મારી જાય છે કે બહારથી એકાએક એમ જ લાગે કે તે છે ખરી કે નહિ ? " એટલે રાજલક્ષ્મી એને પથ્થર કહે તો તેમાં આશ્ચર્ય પણ શું ? શ્રીકાંતના ચોથા પર્વમાં વળાનંદ રાજલક્ષ્મીને પૂછે છે: " શું એ શ્રીકાંતને તદ્દન નકામો બનાવીને જ છોડશે ? " અને રાજલક્ષ્મી ઉત્તર આપે છે: " ઈશ્વરે જ એને એવો બનાવ્યો છે; ક્યાંય જરા સરખી પણ કસર રાખી નથી. " કદાચ આજ કારણથી રાજલક્ષ્મીને શ્રીકાંત પર પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. એના ખોવાવાની એને જરા પણ ભીતિ નથી. શ્રીકાંતના શબ્દોમાં " માત્ર ભીતિ જ નહિ પરંતુ રાજલક્ષ્મી જાણે છે કે હું ખોવાઈ જવાનો નથી; એવો સંભવ જ નથી. મેળવવાનો અને ખોવાનો હદ બહારનો જે એક સંબંધ છે તે, મને વિશ્વાસ છે કે એણે એ પ્રાપ્ત કર્યો

અને તેથી જ મારી પણ એ વખતે એને જરૂર નથી. ” રાજલક્ષ્મીની દુઃસહ વેદના જોતાં એને શ્રીકાંતની જરૂર નથી, એવી પ્રતીતિ થવી મુશ્કેલ છે. પરંતુ એટલું તો સ્પષ્ટ જ છે કે, દૂર બર્મોમાં અથવા એક પથારીમાં એક સાથે સવા સુધીની તમામ પરિસ્થિતિમાં શ્રીકાન્ત તથા રાજલક્ષ્મીના ખોવાવા અને પ્રાપ્ત કરવાથી પર એવો સંબંધ સ્થિર અને અડગ રહે છે. શ્રીકાન્ત વળી પાછો ફરીથી ઓત્પત્ની મહત્તા માટે, એનામાંની ત્રુટિની સંભાવનાને દૂર કરવા માટે એને છોડી ચાલી ગયો હતો. હમેશાં એ કોષ્ટ ને કોષ્ટ બહાને એને છોડી ચાલી જાય છે; પરંતુ એ તો બધાં બહાનાં જ હોય છે. ખરી વાત એ છે કે, શ્રીકાન્તનો સ્ત્રી સાથેનો સંબંધ પોષવાથી કે પ્રાપ્ત કરવાથી પર જ છે. અભયા અને કમલલતાથી પણ એનો સંબંધ શું આવી જ દેશનો નથી ? “ ચરિત્રહીન ” ની “ ચરિત્રહીનતા ” પણ શું સમ્યચરિતા અને દુષ્ચરિતા એ બંને પર નથી ? પરંતુ આ વિડમ્બનાનો કયાંય અંત જ નથી આવતો !

રાજલક્ષ્મી હજી પણ ગાવા માટે જાય છે, એ બહાને શ્રીકાંત એને છોડી કાઢીથી કલકતા ચાલ્યો જાય છે. પોતાને ગામ આવ્યા પછી એનો આંતરિક અવસાદ વળી પાછો એને સતાવે છે અને ફરીથી એને તાવ આવે છે. રાજલક્ષ્મી પાસેથી એ રૂપિયા મંગાવે છે અને રાજલક્ષ્મી, ખરેખર, લક્ષ્મીની જ માફક પોતે જાતે આવી હાજર થાય છે. ‘શ્રીકાંતનું’ ગામ એ રાજલક્ષ્મીનું પણ ગામ છે, અને અહીં તેઓ બંનેનો સૌ કોષ્ટને પરિચય છે. શ્રીકાન્ત રાજલક્ષ્મીને પોતાની પત્ની તરીકે ઓળખાવે છે. જેમાં એક પુરુષ એક અપરિણિત સ્ત્રીને પોતાની પત્ની તરીકે ઓળખાવે એવા પ્રસંગો શરદ્બાજીની વાતોમાં સ્થળે સ્થળે જોવા મળે છે. “ગૃહલાહ”માં મુરેશ અચલાને અને “ ચરિત્રહીન ”માં દિવાકર કિરણને એજ પ્રમાણે પોતાની પત્ની તરીકે જણાવે છે. પતિ કહેવડાવવાની સિદ્ધિ બસ આટલેથી જ ખતમ થાય છે.

પુરુષપાત્રાલેખન

રાજલક્ષ્મી શ્રીકાંતને એના ગામથી પટના લઈ જાય છે. ત્યાં ફરી પાછો એને તાવ રહે થાય છે. ખરેખર પહેલાં જેવી જ પરિસ્થિતિ ફરી પેણુ ઉપસ્થિત થાય છે. આટલા આકર્ષણ બાદ વળી પાછો પ્રેમ એને ધક્કો મારવા લાગે છે; અને તે એટલે સુધી કે આ પ્રેમ પશું હશે કે નહિ, એ વિષે એને શંકા આવવા લાગે છે. એને બાન થાય છે કે, એણે કદી રાજલક્ષ્મી સાથે પ્રેમ કર્યો નહોતો. બલિદાનના પશુની માફક શરદ્બાજીનો પુરુષ પોતાને નિસ્સહાય જુએ છે. અને વ્યગ્ર યર્ષ અહીં તહીં નાસવાના રસ્તા શોધતો હોય છે. શ્રીકાંતે એની માર્મિક દશાનું વર્ણન કર્યું છે : “ મોં ફેરવીને જોયું તો ચૂપચાપ બેઠેલી રાજલક્ષ્મી બારણા બહાર જોઈ રહી હતી. ત્યાં એંચાનક લાગ્યું કે મેં કદી કોષ્ટ દિવસ એની સાથે પ્રેમ કર્યોજ નથી છતાં એને જ. મારી સાથે પ્રેમ કરવો પડશે; કયાંય કોષ્ટ તરફથી પણ નીકળીને નાસવાનો રસ્તો મળતો નથી. જગતમાં આવી બારે વિડમ્બના શું કદી કોષ્ટના ભાગ્યમાં આવી હશે ? અને ખુબી તો એ છે કે એક જ દિવસ પહેલાં આ દુઃખની ધંટી-માંથી બચવા માટે પોતાને સંપૂર્ણરૂપે એના હાથમાં સોંપી દે છે. ત્યારે મનમાં ને મનમાં એણે જોરથી કહેલું કે, તારા તમામ સારા-નરસા સાથે, લક્ષ્મી ! હું તારો અંગીકાર કરું છું. અને આજ, માઈ મન એવું વિશિષ્ટ અને બળવાખોર બની ગયું છે તેથી જ વિચારું છું કે, સંસારમાં “ કરીશ ” કહેવામાં અને ખરેખરાત કરી જતાવવામાં કેટલું વિશાળ અંતર છે ! ” એક એક શબ્દ સાર્થક છે; શ્રીકાંતની સમસ્યાને આથી વધુ સારા

શબ્દોમાં વ્યક્ત કરવી મુશ્કેલ છે. આ મધુર કાવ્યસૃષ્ટિને માટે જ એક ખાસ પરિસ્થિતિની પુનરાવૃત્તિ થાય છે. પ્રેમ કર્યો છે, નથી પણ કર્યો; એટલા માટે કે એ કઠિન પ્રેમ છે, ખોવાવાથી અને પ્રાપ્ત કરવાથી પણ એ પર છે. એટલે પ્રેમ કરવો એ ન કરવા બરાબર છે. નીકળીને નાસવાનો રસ્તો નથી, એ દ્યાર્દ્રતાનો અનુભવ કરવો જ પડે. જો કે નાસવા માટે રસ્તો હમેશાં મળી જ રહે છે તોપણ એ દ્યાર્દ્રતાના અનુભવમાં પણ સુખ છે. આટલી ભારે વિટંબણા શું જગતમાં શ્રીકાન્ત સિવાય કોઈ બીજા પુરુષ પર વીતી હશે? ઓછામાં ઓછું શરદ્યાબુના પાત્રોને માટે આ પ્રેમની વિટંબણા નવી નથી. પ્રેમની પ્રવંચના, એને ભૂલી જવું એ જ એને માટે પ્રેમ છે; બીજાઓ પર પણ વીતતી હશે, પરંતુ તે તો કદાચ ત્યાં જ પોતાની દવાદાર કરાવતા હશે; શરદ્યાબુની નવલકથાઓમાં એવા નાયક પણ હોય છે કે જે મહાન નવલકથાકાર નથી બનતા. આવી જ પરિસ્થિતિઓમાં પડીને તે ખરેખર નવલકથાલેખક બની જાય છે. “દર્પચૂર્ણ”નો નરેન્દ્ર જેની નવલકથા પર વિમલા આંસુ લોવે છે, એ એવો જ નાયક છે. શ્રીકાન્ત નવલકથાલેખક નથી બનતો—આત્મકથામાં એકાદ-બે આખતોમાં ઝુટિ રહી ગઇ છે.

શ્રીકાન્તના મનમાં વિલેપ જગે છે અને બળવાંખોર બને છે. ઇચ્છાશક્તિની જડતાનો એને અનુભવ થાય છે. મનમાં કોષ વાત કરવાની ઇચ્છા થાય છે. પ્રેમ એને એંચી લાવે છે; પરંતુ ઇચ્છાને કાર્યરૂપમાં લાવવાનો અવસર આવતાં પ્રેરક શક્તિ હૃદયના રસાતલમાં ક્યાંક છુપાઇ જાય છે,—પ્રેમ એને દૂર હડસેલી મૂકે છે. પરંતુ આ વખતે પ્રેમે એનો જલદી પીછો ન છોડ્યો. પટનાથી નીકળવા છતાં રાજલક્ષ્મીએ એનો પીછો ન છોડ્યો; પટનાથી નીકળતાં રાજલક્ષ્મી પણ સાથે જાય છે અને એને ગંગામારી ગામે લઇ જાય છે. આમ છતાં રાજલક્ષ્મી ઇન્કિરના નિર્માણને ફેરવી ન શકી. એક વાર ભલે ઇન્કિરનો ભેટો ધઇ જાય, પરંતુ શ્રીકાન્તનું મળવું અસંભવિત છે. રાજલક્ષ્મી વ્યથિત થઇ જઇ કહે છે: “તને મેળવવા માટે મેં જેટલો પરિશ્રમ વેઠ્યો છે તેથી અધી પણ જો ભગવાન માટે વેઠ્યો હોત તો તો અત્યાર સુધીમાં મને એ પણ મળી ગયા હોત. પરંતુ હું તને મેળવી ન શકી.” એવા જ અકુટિત અવાજે શ્રીકાન્ત કહે છે: “બનવા જોગ છે કે માણસને મળવું એથી પણ વધુ મુશ્કેલ હોય.” સાચેસાચ, આદમી મેળવવાનું વધુ કઠિન છે જ. ચરિત્રહીનની ફિરણ પુરુષની શોધમાં ‘કેટકેટલું’ બટકે છે? એટલે સુધી કે આખરે ગાંડી બની જાય છે અને છતાં તેને પુરુષપ્રાપ્તિ થતી નથી. એને ભગવાન મળી જાય છે. એવું ગાંડપણ એને આરિતકતા તરફ લઇ જાય છે.

રાજલક્ષ્મીથી દૂર ભાગવા માટે શ્રીકાન્તનું હૃદય વ્યાકુળ થઈ જાય છે. પરંતુ પ્રેમના આકર્ષણ વખતે રાજલક્ષ્મી એના પગ તળાસતી તે એને સુખદ લાગતું હતું: “જાણે એની દશે અંગુલિઓ એની દશેય છદિયોની પૂર્ણ વ્યાકુળતાથી નારીહૃદયનું જે કંઈ છે તે તમામ જાણે મારાં ચરણો પર લાવી મૂકે છે.” પરંતુ હવે “જાણે એ સ્નેહસ્પર્શ હવે નથી રહ્યો.” સ્ત્રીના ભાગ્ય પરત્વે આ કેવો કટાક્ષ! શ્રીકાન્તને એના પગનાં તળિયાંનો તાપ પહેલાં કરતાં ઓછો થયો લાગતો નથી, એમાં આંગળાંની વેદનાને દોષ દે છે. ખરી રીતે તો સ્ત્રીની વેદના એની આંગળાઓમાંથી બહાર આવવા ઇચ્છે છે—વ્યથાની જ્વાલા એને બરી કે છે; પરંતુ શ્રીકાન્ત તો સ્ત્રીને જ માથે એનો દોષ મઢી દઇ પોતાને નિર્દોષ

સિદ્ધ કરે છે. " મનનો વૈરાગી ' છિ છિ ' કરવા લાગે છે. " મારો જીવ વૈરાગી તન્દ્રાથી આવરાયેલો પડ્યો હતો તે અચાનક ચોકી જઈ ખડો થઈ ગયો, અને બોલ્યો ' છિ છિ છિ !'

છેલ્લે રાજલક્ષ્મી જ તીર્થયાત્રા માટે ચાલી નીકળે છે. શ્રીકાંત વિચારે છે કે આ વખતે તો એવો નાસી જઈ કે ફરી પકડાઈ જ નહિ. છૂટકારાની પ્રસન્નતામાં દૃઢ નિશ્ચયવાન બનીને કહે છે: " હું એને છુદ્દી આપીશ; એ વખતની માફક નહિ, પરંતુ આ વખતે તો, એકાગ્રચિત્તે, અંતરના સંપૂર્ણ આશીર્વાદ સહિત, હમેશને માટે એને મુક્તિદાન દઈશ. " એ દેશ છોડી જશે; પહેલાં તો એના બાવિએ એને એના સંકલ્પ પર સ્થિર રહેવા ન દીધો; પરંતુ આ વખતે એ એના પરાજયનો સ્વીકાર નહિ કરે. છતાં અદૃષ્ટ તે અદૃષ્ટ જ ! સ્વીકાર ન કરવાથી પરાજયનો વિજય એણે જ થવાનો છે !! શ્રીકાંત છૂટકારો મેળવી ચાલતો ચાલ્યો છે, પરંતુ બળદગાડી રસ્તાના એવા ફેરમાં પડી જાય છે કે તે ફરતો ફરતો વળી પાછો એ જ ગામમાં આવી ચડે છે અને વળી પાછી રાજલક્ષ્મી ફરીવાર એના શિર પરના વાળ પર આંગળાઓ ફેરવે છે. વળી એક વાર બર્માના પ્રવાસની તૈયારી થાય છે. શ્રીકાંત કલકત્તે જાય છે, પરંતુ બર્મા જતાં પહેલાં ફરી એક વાર કાશી આવે છે.

કદાચ એક જ દુઃખ હોય તો તે દર થાય; પરંતુ દુઃખો તો હોંડતાં ને ચાલતાં આવી બેઠે છે. કાશીથી જતાં રસ્તામાં ટ્રેનમાં પુટ્ટ સાથે મુલાકાત થાય છે અને એની સાથે વિવાહ સંબંધી વાત ચાલે છે. ' પુટ્ટથી છૂટે છે ત્યાં વળી શ્રીકાંતના જ શબ્દોમાં એ બીજી પુટ્ટની જાળમાં જઈ ફસાયો; વૈષ્ણવી કમલલતા સાથે બેઠો થયો. વજ્રાનંદે એને કેવી સત્ય વાત કહી હતી કે, આ બંગાળ દેશ પણ અજ્ઞ છે ? એમાં તો રસ્તે ચાલતાં પણ મા-બહેન મળી જાય છે ! કોની તાકાત છે કે એમનાથી બચી શકે ? ' પરંતુ વજ્રાનંદની રક્ષા તો ગેરુઆ રંગથી થતી હતી; બ્યારે શ્રીકાંતના રક્ષણ માટે એવું કંઈ કવચ નહોતું. શ્રીકાંતને વજ્રાનંદની વાત અનેક વાર યાદ આવતી હતી. શરદ્દ્યાષ્ટમી નાંચક એકાદ વાર સંન્યાસી બનવાનો પણ વિચાર કરે છે; પરંતુ સંન્યાસ તો પ્રેમનો સિદ્ધિમાં બાધક નીવડે છે. આમ છતાં પણ નારીતું મૂલ્ય મૂલવી શકાતું નથી. પણ સંન્યાસના રહસ્યની શ્રીકાંતને ખબર છે. વજ્રાનંદે આંખોમાં આંસુ લાવી રાજલક્ષ્મીને કહ્યું હતું: " તમારા જેવી બહેનોનો સમૂહ આ બંગાળમાં છે તેથી તો સંન્યાસી થયો છું, નહિ તો, સોમદંપૃષ્ઠક કહું છું કે, આ ગેરુવાળેરવા તો અજ્ઞાના જલમાં વહેવડાવી દઈ ઘેર જ ચાલ્યો જત. " વિશેષ એકાંત સ્થાન હોવાથી એ તો સંન્યાસ નદીમાં વહ્યો જત; આપદ-વિપદ ન રહેતાં કવચની જરૂર જ કર્યા ? પરંતુ હજી તો આ મોહથી બચવું જ છે. "

કમલલતાની તો દશા જ એવી છે કે શ્રીમંતનું નામ સાંભળતાં જ એને પ્રેમ વ્યાપી જાય છે. હાકમાંસનો શ્રીકાંત આવતાં એના મનોભાવોનું અનુમાન કરી શકાય છે. કમલલતા સત્તર વર્ષની ઉંમરે વિધવા થઈ હતી, વિધવાવસ્થામાં એને અર્ધ રશો હતો; પરંતુ એનો પ્રેમ એનો ન થયો. શરદ્દ્યાષ્ટમી અભિલાષાઓ ધણે ભાગે વેર્યાઓ, વિધવાઓ, યુવાવસ્થાવાળા કુશરિત્રમાં સંપડાયેલી મહિલાઓ પરત્વે હોય છે; તે એટલા માટે કે એથી એમના ચરિત્રની સુધારણા માટે મોઢો મળે. નાચક એમની પાસે આવી, વિપત્તિની આશંકા આવતાં ફરી પાછો નાસી શકે છે. એમનું ચરિત્ર હિજનવત્ર થાય, એમનું નારીતવ

ફરીવાર કલુષિત ન થાય, આ બહાનાં હમેશાં એમની પાસે હોય છે. પુરુષની ઉદારસીનતાથી એ વિવશ હોય છે. વાસ્તવિક રીતે જોતાં વિવશતા પુરુષની હોય છે. એમની પુરુષત્વહીનતા નારીને નિર્લજ્જ બનાવી દે છે. આ નિર્લજ્જતાનું અતિવિકૃત રૂપ “ ચરિત્રહીન ”ની કિરણમાં જોવા મળે છે.

x

x

x

કોઈ પણ રીતે કમલલતા પાસેથી છૂટકરો પામી શ્રીકાન્ત કલકત્તા આવે છે, પરંતુ ત્યાં રાજલક્ષ્મી પહેલેથી જ એની રાહ જોઈ રહી હોય છે. રાજલક્ષ્મી સાથે ફરી એક વાર કમલલતાનાં દર્શન થાય છે. ત્યાંથી કમલલતાને છોડી દઈ રાજલક્ષ્મીની સાથે ગંગામાટીની યાત્રાએ જાય છે અને છેલ્લે ત્યાં રાજલક્ષ્મીને છોડી દઈ ફરીવાર કમલલતાને ત્યાં આવવું થાય છે. કમલલતાને એ વૃન્દાવનની ટિકિટ કઢાવી આપે છે અને પોતે એ જ ગાડીમાં બેસીને કેટલેક સુધી સાથે સાથે મુસાફરી કરી સૈંયિયા રોડને ભિતરી જાય છે. કમલલતાને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં ચરણોમાં આશ્રય મળે છે; શ્રીકાન્ત એને પોતાની કહીને એનું અપમાન કરવા નથી ઇચ્છતો. અને અહીં જ શ્રીકાન્તની ભ્રમણકથા પૂરી થાય છે.

આ રીતે આ વાર્તાને હળરો સ્ત્રીચરિત્રની હદ સુધી-અને એથી પણ આગળ લઈ જઈ શકે છે. અભયા-કમલલતા-રાજલક્ષ્મી-જેવો સ્ત્રીઓની ખોટ નથી. અને પ્રેમને આકર્ષનાર તેમ જ હડસેલનાર વ્યાપારની પણ ક્યાં કમી છે ?* (અપૂર્ણ)

કંઈક

છાપખાનાની શોધ:—ફરી શકે તેવા અક્ષરથી છાપવાની ક્રિયા, યુરોપમાં છાપવાની કળપના આવી ત્યાર પહેલાં સદીઓ પહેલાં ચીનમાં જાણીતી હતી અને તેનો ઉપયોગ યતો હતો. યુરોપમાં તે જોન ગટનબર્ગે ૧૪૨૦ ના અરસામાં જર્મનીમાં તે શોધી કાઢવાનું કહી શકાય. ૧૪૭૬ માં ઈંગ્લેન્ડમાં વિલિયમ કેકરટને તે દાખલ કરી. પહેલું અઠવાડિક પત્ર ૧૬૬૨ માં તથા દૈનિકપત્ર ૧૭૦૨ માં છપાયું હતું, પરંતુ ખાસ પ્રગતિ તે ૧૮૧૦ માં થઈ તેમ કહી શકાય. તે વર્ષમાં કોનિગ નામના જર્મને વરાળચંત્રથી ચાલતું છાપખાનું કાઢ્યું.

બધી શોધખોળમાં છાપખાનાની શોધખોળ અગ્રચાન છે. હેરફેર થઈ શકે તેવા દાખલો તથા એક કલાકમાં આખા વર્તમાનપત્રનો ૬૦,૦૦૦ નકલો કાઢી શકે તેવા રોટરી ચંત્રના સમય પહેલાં જ્ઞાન તથા ખજરનો ફેલાવો ખૂબ મર્યાદિત હતો. પુસ્તકોના પ્રચાર સાથે વિચારો ઝડપથી ફેલાવા લાગ્યા અને છાપખાનાની શોધથી જગતના આખા ઇતિહાસમાં પરિવર્તન આવ્યું છે, તેમ કહેવું તે જરા પણ વધારા પડતું ન જાણી શકાય.

x

x

x

રફેલને જગતનો મહાન ચિત્રકાર ગણવામાં આવે છે.

x

x

x

અવનીન્દ્રનાથ ટાગોર હિંદના શ્રેષ્ઠ ચિત્રકાર ગણાય છે.

કાન્તિપ્રસાદ લા. ત્રિવેદી

* આંતર્પ્રાંતીય હિંદી માસિક “ હંસ ”ના નવમ્બર ૧૯૪૧ ના અંકમાં છપાયેલા શ્રી. રામવિલાસ રામના લેખ પરથી.

દવાઓની જાહેરાતનાં દૂષણો

દુનિયામાં પ્રવર્તતા દુઃખોના ઉપાયો માટેની દવાઓ અંગેની ગેંઠાણુ જાહેરાતો એ સમસ્ત દેશની પ્રજાની તંદુરસ્તીને હાનિકર્તી એવી બચકર વસ્તુ છે. આવી દવાઓના પૃથક્કરણ દ્વારા પસંદ કરાયેલી દવાઓની જાહેરાતો બંધ કરીને તેને ઉખેડી શકાશે નહિ. કારણ કે દવાઓની જાહેરાતો એ કંઈ દરેક દૂર કરનાર દેવ નથી હોતી; આમ છતાં પણ એની મારફતે જાતે વૈદ્ય કે દાકતર બનવાની વૃત્તિ જાગી ઊઠે છે. અને એ રીતે એકાદ વ્યક્તિના સ્વાસ્થ્યનાશની રમત રમવામાં આવે છે.

એવા ઘણા માણસોનો આપણને સંસર્ગ મળે છે કે જેઓ દવાની જાહેરાતોને અજ્ઞાતર જણીને પોતે જે દરેકથી પીડાય છે તેવાં દરેકની દવા જાહેરાતથી જાણીને વાપરવા લલચાય છે. અને તે એટલે સુધી કે આવી આખતમાં તેઓ વૈદ્ય-દાકતરની સલાહ પણ લેતા નથી. આવા બનાવો મુખ્યત્વે કરીને તાવ, માથું દુઃખણું અને એવાં નાનાં નાનાં દરેકમાં બને છે. કારણ કે આમ કરીને તેઓ વૈદ્ય-દાકતરોનું બિલ બચાવ્યાનો આત્મસંતોષ અનુભવે છે. સદ્માણે કેટલીક આખતોમાં કંઈ અવળું પરિણામ નથી આવતું. આમ છતાં કેટલાક એવા દાખલા પણ બને છે, કે જેમાં આવી દવાની જાહેરાતોમાં અથવા પોતાના દાકતરની જ્ઞાનમાં અતિ વિશ્વાસ મૂકવાને પરિણામે અણધારી આફતો ઉપરિચિત થાય છે. ઘણી વાર આવું ધારવા કરતાં વધુ નુકસાન થાય છે ત્યારે એવું પરિણામ થવા પામે છે.

આકર્ષક અને લોભાવનારી જાહેરાતો આવી આખતોમાં વધુ જવાબદાર હોય છે. કારણ કે કેટલીક વ્યક્તિઓ ખોટી કરકસરથી લોભાઈને આવું નુકસાન વહોરી લે છે, કે જે નુકસાન ખરી રીતે તેઓને ભોગવવું પડ્યું ન હોત. આવા દાખલાઓમાં દાકતર પર બેવડી ફરજ આવી પડે છે. એક તો દરદી જે દુઃખથી પીડાતો હોય તેની સારવાર કરવાની હોય છે; તે ઉપરાંત તેણે “દોઢગણા” બની વહોરેલી આ આફતનો ઉપાય પણ તે દાકતરને જ કરવો પડે છે.

ઉપર જણાવ્યા તે તો જાણી જોઈને સ્વેચ્છાએ સ્વીકારેલી દવાના ભોગ ચર્મ પડેલાના દાખલા છે. ખીજા દાખલાઓમાં તો સામાન્ય માણસો પણ પોતાને દર્દની ચિકિત્સાનું જ્ઞાન ન હોવા છતાં અને દર્દને નહિ પરંપી રાકવા છતાં જાતે દાકતર બની બેસે છે.

આધુનિક દરેક દૂર કરવાની દવાની જાહેરાતો જોઈને કેટલાક લોકો જાતે જ ચિકિત્સા કરવા મંડી પડે છે, જાહેરાતમાં જણાવેલાં ચિહ્નો જોવા લાગે છે. તેઓ આવે વખતે પોતાની કામગીરી પાછળ ખસી જાય છે. તેઓ કારખાનામાં કે ઓફિસમાં કરેલા મજા-ઉપરાંતના કામથી ઉપજેલા શ્રમને જૂઠી જમણ પોતે યાદી ગયા તે માટેની દવા શોધવા લાગી જાય છે. આવી સ્થિતિ સમજ્યા વગર તેઓ હજી કામ કરવા લાગે છે. નિત્ય વ્યવહારના હદ ઉપરાંતના કામથી યાદી ગયેલું શરીર આવે વધારાનો શ્રમ સહન કરી શકતું નથી. થોડી જ વારમાં તેમને તેમનું શરીર અને માથું ભારે ભારે લાગવા માંડે છે. આ બધાં શરીરસ્વાસ્થ્યના નુકસાનનાં ચિહ્નો હોય છે. તેઓએ જાણવું જોઈએ કે તેમના શરીરને

આરામની જરૂર છે. પરંતુ તેને બદલે તેમના મગજ પર તો તેઓ માંદા પડ્યા હોવાનું ભૂત સવાર થઈ બેઠું હોય છે. દર્દીઓનો ધણો મોટો ભાગ જાતે દાકતરની બની બેસવાના કારણે હોય છે.

આ મોટેનો ખરો ઉપાય તો વર્તમાનપત્રો અને હળવાં સસ્તાં ચોપાનિયાંઓમાં શક્તિની દવા, અથવા શરીરબંધારણ કે મગજ શાંત કરવાની ચમત્કારિક દવાઓની છપાતી જાહેરાતોનું સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ. તેને બદલે આવાં જાહેરાત વાંચનારાઓ તો એ દવાઓ ખાંધને પછી તેનું શું પરિણામ આવશે તેનો વિચાર કરવા રહેતા નથી. તેઓ તો શરીરશક્તિ અને મજબૂત બાંધા માટે તેમ જ મગજશક્તિ માટે ઠમર ઠસતા હોય છે. આમ કરીને કદાચ તેઓ પોલાણમાં બૂરકા મારનારા નીવડે છે.

આમાં પણ તેઓ દાકતરની સલાહ લેતા નથી. કારણ કે તે તો એમ જ સમજે છે કે, પોતે દર્દીનું નિદાન જાણે છે, અને જાહેરાત પામેલી દવાને જ એક રામબાણુ ઉપાય તરીકે ઓળખે છે. આ અખતરો આટલેથી જ અટકતો નથી. એ એના મિત્રોને પણ આવી દવાઓ વાપરવાનું સમજાવતો હોય છે. આ તો આંધળો આંધળાને દોરે એવો દાદા થયો. જાહેરાતનો સારો અને નડતો જે ઉપયોગ થાય છે તેનું આ સ્વરૂપ છે.

કેટલાકો પોતાના હડાપણ અને આઘાતો પર મુરતાક રહીને અવળ-માર્ગે જાય છે. પરંતુ સમાજની પણ આવી બાબતમાં ફરજે હોય છે. એનું કામ આવા માણસોને એમના અસલ રથાને લાવવાનું હોય છે. “જાતે દાકતર” બનવા વિચ્છિન્ના પ્રચારથી કંઈ આ કામ પાર પડવાનું નથી. આવા “જાતે દાકતર” બનવાની પ્રેરણા જનતાને જાહેરાત દ્વારા મળે છે, અને એ પદ્ધતિ દૂર કરાવી જોઈએ. યોગ્ય દવા બનાવનારાઓને મળતા નહોતો બદલો દેશની જનતાના સ્વાસ્થ્ય સુધારવા સરખો નથી હોતો.

દવાઓની હુરકોઈ પ્રકારની જાહેરાતો માટે કાયદા ઘડાવાની જરૂર છે. દવાઓનાં મૂળ તત્ત્વો અને એનું મૂલ્ય એ ધંધામાં પડેલાઓના જ્ઞાન માટે જ મર્યાદિત રહેવાં જોઈએ. આવા અર્ધજ્ઞાન પામેલાઓ (જાટલેલો?) તેમના પોતાના માટે તેમ જ સમસ્ત સમાજને માટે હાનિકર્તા છે. આ અને બીજી બનાવોની જાહેરાતોમાં સરખાપણું ન ગણી શકાય. આર્થિક નુકસાનને સ્વાસ્થ્યનાશની સાથે સરખાવી શકાય નહિ. કારણ કે સ્વાસ્થ્યનાશથી આર્થિક નુકસાન પણ થાય છે અને શારીરિક નાશ પણ વહોરવો પડે છે.

દવા બનાવનારાઓને પણ અલબત્ત, સ્થાન મળવું જોઈએ. એમની જાહેરાતો વૈજ્ઞાનિક સામયિકોમાં બંધે પ્રકટ થાય. કારણ કે એવાં સામયિકો માત્ર એ વ્યવસાયમાં પડેલાઓના હાથમાં જ જતાં હોય છે. દવાના વેપારીઓ અને એ ધંધામાં પડેલાઓ જ માત્ર એને માટે યોગ્ય છે, કે જેમની પાસેથી રસ્તે જતો માણસ એના સાચા દર્દની, નહિ કે એના વિચારમોંથી ઉપજેલા દર્દની દવા લેવા જવાનો હોય છે. એટલે જ આવી દવાઓની જાહેરાતો આવા વેપારીઓમાં કરાવી જોઈએ. આથી ‘જાહેરાતને લીધે અપનાવાતી દવાઓથી થતાં નુકસાન અટકશે. કારણ કે અજ્ઞાન પ્રજા જ આવી દવાઓની ભોગ થઈ પડે છે.*

મુંબઈ ઇલાકાની પુસ્તકાલયજનન-ગૂંથણી

મુંબઈ ઇલાકામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની જાળગૂંથણી કરવા અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વ્યાપક બનાવવા માટે મુંબઈની મહાસભાવાદી સરકાર તરફથી એક સમિતિ-શ્રી. એ. એ. એ. કમિટીના પ્રમુખપણા હેઠળ ડૉ. પી. એમ. જોષી. એસ. એલ. કાપડી અને આર. પી. કર્વે (મંત્રી)ના સભ્યોના સહકારસહિતની એક સમિતિ-નિર્માણ હતી. એ સમિતિએ આ વિષે જે યોજના રજૂ કરી છે તે નીચે પ્રમાણે છે:—

સમિતિએ સૂચવેલી યોજનામાં ૬ વિભાગો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. એનું પહેલું 'પગથિયું' એક મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય અને ત્રણ પ્રાંત પુસ્તકાલયો રચાવવા ને વિકસાવવાને લગતું છે. આ યોજનાના અમલ માટે વાર્ષિક ૬૦,૦૦૦ રૂપિયાનો અંદાજ આકારવામાં આવ્યો છે.

જિલ્લાવાર

આ યોજના માટેનું બીજું પગથિયું દરેક જિલ્લાના મધ્યકે પુસ્તકાલય રચાવવાને લગતું છે. ઇલાકામાં ૨૦ જિલ્લાઓ છે, જે પૈકી મુંબઈ અને એનાં પરાંને એક જિલ્લા તરીકે ગણવામાં આવે છે. મુંબઈને એક બાબાભાષી જિલ્લા તરીકે ઓળખાવી શકાય નહિ. સમિતિ આ સંબંધે સૂચવે છે કે, મુંબઈ મ્યુનિસિપાલિટીએ મુંબઈના શહેરીઓ માટે પુસ્તકાલયોની જાળગૂંથણી શોધવી જોઈએ. દરમિયાન, જાહેર જનતાને મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની સગવડો અપાવી જોઈએ. આ બીજા પગલા માટે રૂ. ૧,૩૫,૦૦૦ નો અંદાજ ગણવામાં આવ્યો છે.

અને તાલુકાઓ માટે

ત્રીજું પગથિયું દરેક તાલુકામાં પુસ્તકાલયો વિસ્તારવાને લગતું છે અને એને માટેનો અંદાજ રૂ. ૩,૨૧,૦૦૦ નો છે. ચોથા તબક્કામાં ૨૦૦૦ થી ૫૦૦૦ સુધીની વસ્તીવાળાં ગામોમાં પુસ્તકાલયો રચાવવાની યોજના છે. આથી અર્ચનો અંદાજ રૂ. ૪,૮૧,૫૦૦ સુધી પહોંચી જશે. એ યોજનાથી આવા દરેક પુસ્તકાલયને વાર્ષિક રૂ. સોની મદદ મળી શકે.

આ યોજનાના પાંચમા વિભાગમાં ૧૦૦૦ થી ૨૦૦૦ ની વસ્તીવાળાં ગામોને પુસ્તકાલયો આપી શકાય. આવા દરેક પુસ્તકાલયને વાર્ષિક રૂ. ૫૦ ની મદદ મળી શકે. આ રીતે એનો અંદાજ કુલ રૂ. ૬,૮૬,૦૦૦ ની રકમ પહોંચી જશે.

છેલ્લો અને ૬ઠો વિભાગ એક હજારથી ઓછી વસ્તીવાળા દરેક ગામને જેમની સંખ્યા ૧૯૭,૭૪૩ ની છે-આ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો લાભ આપી શકાય. આવા દરેક નાના પુસ્તકાલયને વાર્ષિક રૂ. ૨૫ ની મદદ મળી શકે, અને એ રીતે આખી યોજનાના અમલ માટે ૧૩,૦૦,૦૦૦ રૂપિયા જોઈએ.

પુસ્તકાલયો માટેની મકાનની યોજના

છપર જણાવેલી યોજનામાં પુસ્તકાલયના મકાન અથવા એને માટેના ફર્નિચર કે અજરાઇઓના ખર્ચનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી. પરંતુ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય અને

પ્રાંત પુસ્તકાલય માટે એકાદ મોટા મકાનની જરૂર રહેવાની; જ્યારે જિલ્લા અને તાલુકા પુસ્તકાલયો માટે યોગ્ય જગ્યાની સગવડ કરવી પડશે, જે કે ગ્રામ પુસ્તકાલયો સ્થાનિક શાળાઓમાં રાખવાની જોગવાઈ થઈ શકે. મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયના મકાન માટે ઓછામાં ઓછા એક લાખ રૂપિયાં જોઈએ; પરંતુ તે થોડે થોડે કરીને નક્કી કરેલી થોળના અનુસાર બાંધી શકાય. હવે ત્રણ પ્રાંત પુસ્તકાલયોના મકાન માટે પણ વિચાર કરવાની જરૂર છે જ, ભલે તે નાના પાયા પર હોય.

આથી આ સમિતિએ એવી બલામણુ કરી છે કે, સરકારે દર વર્ષે આ કામ માટે રૂ. ૫૦,૦૦૦ જુદા કાઢવા જોઈએ અને એક સારી જેવી રકમ ભેગી કરવી જોઈએ. વળી જ્યારે, મકાન બાંધવાની જોગવાઈ થઈ શકે ત્યારે આવી મોટી રકમ જુદી રાખવાની જરૂર નહિ રહે.

ખીજી જોગવાઈ કરવા જેવી બાબત અંધપાશ્વે તૈયાર કરવાને લગતી છે. આ પ્રવૃત્તિ સંતોષકારક રીતે ચલાવવી હોય તો આ પુસ્તકાલયના કાર્યકર્તાઓને ખાસ તાલિમ આપવી જોઈશે. આવી તાલિમના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે સરકારે દરવર્ષે વધુમાં વધુ રૂ. ૧૦,૦૦૦ જુદા કાઢવા જોઈએ.

આ સમિતિ, વળી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને આગળ વધારાવા માટે પુસ્તકાલય મંડળો રચાવવાની પણ બલામણુ કરે છે.

દેખરેખ

જેલે, કમિટી કહે છે કે, અમુક પ્રકારની દેખરેખની જરૂર પણ રહેશે જ; અને એ કામ એક મધ્યસ્થ સલાહકાર સમિતિને સુવ્રત થવું જોઈએ, જેમાં મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના, ૩ પ્રાંત પુસ્તકાલયના, ૩ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય મંડળના, ૩ સરકારના અને ખીજા ૨ ઉપર જણાવેલા પ્રતિનિધિઓએ પસંદ કરેલા હોય. એ જ પ્રમાણે સમિતિ બલામણુ કરે છે કે, આ મધ્યસ્થ સલાહકાર મંડળને અંગમૂત એવું પ્રાંતિક સલાહકાર મંડળ હોવું જોઈએ, જેમાં સરકારના તેમ જ છતર હિતસંબંધ ધરાવનારાઓને સ્થાન હોય. વળી સમિતિએ બલામણુ કરી છે કે અત્યારે અસ્તિત્વ ધરાવતી સરકારી તેમ જ શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં પુસ્તકાલયોનો, પુસ્તકાલય વિસ્તારમાં સહકાર મેળવવો અને એવાં બધાં યથા ૨૬૮ પુસ્તકાલયોમાં તાલિમ પામેલા અંધપાશ્વે રોકવા જોઈએ, આ માટે પણ નાણાં બિનાં કરવાં પડશે.

૨

આર્થિક આંદીધૂંટી

ઉપર રજૂ કરવામાં આવેલા મુદ્દાઓની આંદીધૂંટીનું પૃથક્કરણ કરતાં, સમિતિ સૂચવે છે કે, અત્યારે અસ્તિત્વ ધરાવતી શિક્ષણવિષયક મદદમાં આને માટે ખાસ જોગવાઈ ન થઈ શકે તો પ્રાદેશિક માટે નિયત કરવામાં આવેલી રકમમાંથી તેમ જ ગ્રામવિકાસ ખાતેથી, પ્રાથમિક શિક્ષણ ખાતેથી, માધ્યમિક શિક્ષણ ખાતેથી. હોલેજ અને એવી બાબતો માટે નિયત કરેલી રકમોમાંથી આ માટે જોઈતી રકમ જુદી કાઢી શકાય. વળી જાહેર જનતામાંથી પણ આ રકમ ભેગી કરી શકાય અને જિલ્લા ભોડી, મુખરાષ્ટ્રો તેમ જ પંચાયતો, સહકારી મંડળો અને જિલ્લા બેન્કોને આ ખર્ચમાં પોતાનો ફાળો આપવા માટે વિનંતિ કરવી જોઈએ.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય

સમિતિ બલામણુ કરે છે કે; મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય એ સર્વસામાન્ય પુસ્તકાલય હોવું જોઈએ, જેમાં સર્વ વિષયનાં પુસ્તકો હોય; જે કે ખાસ વિષયને લગતાં પુસ્તકો ન હોય તો ચાહે; એ માટે પ્રાંતમાંનાં ખાસ પુસ્તકાલયોનો સહકાર મેળવી શકાય. એવું પુસ્તકાલય એ રેકર્ડ્સ પુસ્તકાલયરૂપ હોવું જોઈએ, કે જેમાં હકીકતરૂપ (કોપીરાઈટ) વાળાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ મળી શકે. ફોલ્ડ એશિયાટિક સોસાયટીની મુંબઈ શાખાનું પુસ્તકાલય એ માટે મધ્યસ્થળરૂપ થઈ શકે.

વળી સમિતિ બલામણુ કરે છે કે, મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય માટે મકાનની તાત્કાલિક જોગવાઈ વારતે, જે આ કોમ રૉયલ એશિયાટિક સોસાયટીની મુંબઈ શાખાને સોંપવામાં આવે તો, ટાઉન હોલનો દક્ષિણ છેડા આ પુસ્તકાલયને આપવો ધટે. આ સંબંધે અમારો અભિપ્રાય એવો છે કે, એ અત્યારનાં મકાનમાં મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય હમેશને માટે સમાવી શકાય નહિ, અને એ માટે કોઈ સારા સગવડખર્ચો મકાનની જોગવાઈ કરવી પડશે. વળી આ બાબતમાં સમિતિની બલામણુ છે કે દર વર્ષના બજેટમાં આ પુસ્તકાલયના મકાન માટે તેમ જ પ્રાંત પુસ્તકાલયનાં મકાન માટે અમુક રકમ જુદી કાઢવી.

સલાહકાર મંડળ

સરકાર પાસે ગ્રામ પુસ્તકાલયોની યોજના હોવાનું લક્ષ્યમાં લઈને તેમ જ સરકારે ગણી રાખેલી યોજના અને બહાર પાડેલી પ્રેસનોટમાં જાહેર કરેલા મધ્યે અનુસાર આ મુંબઈમાં એક બીજા પર આધાર રાખનાર હોવાથી ઇલાકામાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ધીમે ધીમે પ્રગતિ કરે, એવી યોજનાની અમે બલામણુ કરીએ છીએ. વળી અમુક ચરતોએ સરકાર પુસ્તકાલયોને મદદ આપે એવી બલામણુ અમે કરી છે. અમે એવી પણ બલામણુ કરીએ છીએ કે, એક મધ્યસ્થ અને ત્રણ પ્રાંત સલાહકાર મંડળો આ પ્રવૃત્તિની દેખરેખ માટે સ્થાપવામાં આવે. તેમજ પ્રાંતોમાં પુસ્તકાલય મંડળો સ્થાપવા માટે ઉત્તેજન અપાવું જોઈએ. આ હેતુઓનાં જે બીજી બલામણુ કરવામાં આવી છે તેમાં અત્યારે પ્રાંતમાં અસ્તિત્વમાં હોય તેવાં પુસ્તકાલયોનું પ્રમાણ કાઢવામાં આવે; સરકારી પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે; તેમ જ શાળાઓ, કૌશલોનાં પુસ્તકાલયો અને જાહેર સંસ્થાઓનાં પુસ્તકાલયો, જેમાં ખાસ પુસ્તકાલયો પણ આવી જાય, તેનો પુસ્તકાલયોના પરસ્પર સહકાર માટે ઉપયોગ કરાવો જોઈએ. અને પુસ્તકાલયશિક્ષણ વગેરે માટે સમવડો થવી જોઈએ.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અથવા એના વિકાસ અંગેના ખર્ચને પહોંચી વળવાના ઉપાયો દર્શાવ્યા છે અને એને અંગે કેવો પરસ્પર સહકાર સાધી શકાય તે પણ જણાવ્યું છે.

પ્રાંત પુસ્તકાલયો

પ્રાંત પુસ્તકાલયો સ્થાપવા બાબતમાં, સમિતિ બલામણુ કરે છે કે, ખાસ સરકારી પ્રાંત પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની જરૂર નથી. પરંતુ અમદાવાદ ખાતેનું યુનિસિપલ પુસ્તકાલય, પૂના અને કર્નાટક શહેરમાં સ્ટ્રીટી જનરલ લાયબ્રેરી તથા ધારવાર ખાતેના કર્નાટક વિદ્યાવર્ધક

સંધનાં પુસ્તકાલયોને પ્રાંત પુસ્તકાલયોનું કામ સોંપી શકાય. તેઓને જે તે ભાષાનાં-મરાઠી, ગુજરાતી અને કાનડા ભાષાનાં-કોપીરાઈટ (દક્ષધારણ)નાં પુસ્તકોનો લાભ અપાવો જોઈએ.

[નોંધ—સમિતિએ ઉપર મુજબની જે ભલામણ કરી છે તેની રાશ્ચર્ય તો અમને પેટપૂરતું જમી ચૂકેલાઓને વિરોધ જમાડવાની યોજના જેવું જણાય છે.

અલબત્ત, મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની અગત્ય પશુ ખરી જ; પરંતુ થોડા વિદ્વાતશ્રમીઓ માટેના જ એ ઉપયોગનું સાધન થઈ પડે તેમ છે; જ્યારે સરકારનો આ સમિતિ નીમવાનો હેતુ તો ઇલાકામાંથી નિરક્ષરતા નાબૂદ કરવા માટે પ્રોટ શિક્ષણ અંગેની પ્રવૃત્તિના પૂરક પગલા તરીકેનો હશે છે.

મહાસભાવાદી સરકારના વિસર્જન થયા પછી, નવા સૂત્રવાદકોએ, આ પ્રવૃત્તિના વિકાસની વિચારણા માટે જે સમિતિ નીમી હતી તેની સમક્ષ મૂકેલા મુદ્દાઓમાં મધ્યવર્તી અને પ્રાંત પુસ્તકાલયોની વિચારણા અંગેના મુખ્ય હતા; જ્યારે આ પ્રવૃત્તિ ઉપાડવા પાછળ કોંગ્રેસ સરકારનો ઉદ્દેશ તો ગામડામાં વસતી નિરક્ષર જનતાને સજ્ઞાન કરી તેમનું વાચન વધારી તેને જ્ઞાન આપવાને લક્ષ્ય હતો.

આ હેતુ કારણે મુકાબ આજે તો મધ્યવર્તી અને પ્રાંત પુસ્તકાલયોને અગત્ય અને મહત્ત્વ અપાયાં છે, અને આખી યોજનાની ઉંચકે ગ્રામ પુસ્તકાલયોને જાણે નક્કરકે યાદ કરવામાં આવ્યાં હોય તેવા ઉલ્લેખ થયો છે.

એટલે અમારા નક્કર મત મુજબ તો અમને લાગે છે કે, મધ્યવર્તી અને પ્રાંત પુસ્તકાલયો માટે તાત્કાલિક પગલાં લેવાને બદલે ગ્રામ પુસ્તકાલયોની યોજના પહેલી તકે ઉપાડી લેવી જરૂરી છે.

પ્રોટ શિક્ષણ અંગે થયેલા ઇલાકાબરના પ્રયાસોને વધુ પ્રગતિમાન કરવા માટે આ પુસ્તકાલયો અનિવાર્ય સાધન છે. અને આ પ્રોટ શિક્ષણ માટેના પ્રયત્નો મુખ્યત્વે તો ગામડાંઓમાં કરવામાં આવ્યા છે એટલે એ યોજનાનાં પરિણામો મેળવવાની હકદાર તો ઓછું બહેલી ગ્રામ જનતા જ છે. તેને માટે આ પુસ્તકાલયો અનિવાર્ય છે, જ્યારે પ્રાંતના મુખ્ય મથકે વસતા શહેરીઓ તો તેમની વાચનશીલ કાઈ પશુ પ્રકારે સંતોષવાના છે. પરંતુ જેઓ હજી હમણાં જ વાંચતાં લખતાં શીખ્યા છે અથવા વાંચતાં લખતાં શીખેલા જેઓ તેમનું એ બહુતર ભૂલી ગયા છે તેમને તેમનું વાચન કાયમ રાખવા માટે પ્રેરવા એ અત્યંત અગત્યનું કાર્ય છે. જેઓ પોતે બહેલા ન હોવાથી અથવા ઓછું બહેલા હોવાથી વાંચી શકતા નથી તેઓને જીવનને મુખે સામંજસમાં રસ આવે છે તેવાઓને વાચન પ્રતિ વાળવા માટે આ પુસ્તકાલયો મહત્ત્વનાં સાધનરૂપ નીવડશે.

એટલે સમિતિની સર્વ ભલામણો માન્ય કરતાં પહેલાં સરકારે ગ્રામ પુસ્તકાલયોથી શરૂ કરી ધીમે ધીમે તાલુકા, જિલ્લા અને પ્રાંત પુસ્તકાલયો અને મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની સ્થાપના પર ધ્યાન દોરવું આવશ્યક છે. કેમકે પ્રાંતના કે જિલ્લાના મથકે તો એકાદ સારું પુસ્તકાલય હોય છે જ; કઈ નહિ તો સુધરાઇઓ તરફથી આવ્યાં ચાલતાં પુસ્તકાલયોને મદદ અપાય છે અથવા તેવાં પુસ્તકાલયો સ્થાપવાના પ્રયત્નો પણ થાય છે, એ વસ્તુ ગયા જન-સુઆરી માસમાં અમદાવાદનાં પુસ્તકાલયોનું મળી ગયેલું સંમેલન સરસ દાખલારૂપ છે. એટલે જિલ્લાનાં કે પ્રાંતનાં મથકો સ્થાનિક અને ગામડાના સદ-કારપૂર્વક કામ કરે તો જિલ્લામાં અને તાલુકામાં પણ વાચનપ્રચાર વિસ્તારી શકાય; પરંતુ ખૂબ પડેલાં ગામડાં, કે જે દેશની ઉત્તરિના પાયારૂપ આજે સર્વત્ર સ્વીકારાય ચૂક્યાં છે તેના તરફ આ યોજના લંબાવવાની આવશ્યકતા અમને તો વધુ લાગે છે.

અને ખદેખર, વડોદરા રાજ્યનો મુલ્ય સરકાર પાસે આદર્શ ક્યાં નથી ? જ્યેનુંની પ્રાંત પુસ્તકાલયોની યોજના સુધી સમિતિએ પોતાની દૃષ્ટિ દોડાવી છે તો ધર્યાંજાણે પડેલા અનુપમ આદર્શને અપનાવવા તેણે પ્રયત્ન કરવા જોવા હોતો. તેમ કરવામાં કોંગ્રેસ સરકારે પ્રેસનોટ દ્વારા પોતાની જે નેમ જાહેર કરી હતી તે જરૂર પાર પાડી શકત. અને જામજનતાને એના બધા લાભો અજાત થાત.

આશા રાખીએ, અમારો આ અવાજ ગોચરથણે પડેલો. મ. પ્ર. બ્યાસ (વંત્રી)]

કરજણ મહાલ ત્રીજી પુ. પરિષદ

કરજણ મહાલ ત્રીજી પુ. પરિષદ ગણપતપુરા મુકામે તા. ૨૦-૪-૪૧ ના રોજ ગણપીતા ચોકસાક્ષિયકાર અને “શારદા” માસિકના તંત્રી શ્રી. ગોકુલદાસ રાયચુરાના પ્રમુખપદે મળી હતી. આ પ્રસંગે વડોદરાથી આ પરિષદમાં ભાગ લેવા માટે વડોદરા રાજ્યના ગણપીતા પ્રમુખેવક શ્રી. સુનીલાલ શાહ, વડોદરા પ્રાંત વંચાવતના ઉપાધ્યક્ષ શ્રી. ચિમનભાઈ દ. અમીન, “યુવક” માસિકના તંત્રી શ્રી. મોહનભાઈ પટેલ, પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલ, વ. રા. પુ. મંડળની સહમંત્રી શ્રી. નાગ્નિકલાલ ચોકસી અને પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ વગેરે પધાર્યા હતા. પરિષદસ્થાનને સાદી છતાં સુંદર આકર્ષક રીતે સજવવામાં આવ્યું હતું.

શરૂઆતમાં બાળકોનું સરસ્વતીસ્તવન થયા બાદ પ્રમુખપદ માટે દરબારે અનુમોદન થતાં શ્રી. રાયચુરાએ પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું. બાદ મહાલ પુ. મંડળના મંત્રીએ વર્ષ દરમિયાન મંડળ દ્વારા થયેલાં કામકાજનું નિવેદન રજૂ કર્યું હતું.

ત્યારબાદ પરિષદની સફળતા ધ્વજિતતા આવેલા સંદેશાઓ વાંચવામાં આવ્યા હતા, જેમાં પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી. વાકનીસ સા. નો અને સાક્ષર શ્રી. રમણદાસ વ. દેસાઈના મુખ્ય હતા. શ્રી. વાકનીસ સાહેબે એઓશ્રીના સંદેશામાં નીચેની પ્રેરણા આપી હતી : સંદેશા વંચાઈ રહેતાં પ્રમુખશ્રીએ ઇષ્ટુ વ્યાખ્યાન વાંચ્યું હતું, જેમાં તેઓશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે,

બહેનો અને લાઈઓ,

પુસ્તક તણા ભંડારથી, મંદિર માફ ખડુ ભયું;
છપુ ઉતું તે શોધવા, મુજથી બન્યું તે મેં કર્યું.
લોખો કિતાબો સામટી, વાંચ્યા છતાં પણ ના વળ્યું;
તે એક પણ સડવાસ તારે, જીવનમાં આવી મળ્યું.

પુસ્તકો વાંચવાનો હેતુ હોવો જોઈએ. ખરો વાંચનાર તો એ મણાય કે જે વાંચીને વિચારે, વિચાર કરીને પચાવે પચાવીને જીવનમાં ઉતારે. એટલે પુસ્તક વાંચનાર જો પુસ્તકને ખરી રીતે વાંચે, જીવનમાં જણવા જેવી બાબતો પુસ્તકોમાંથી શોધી કાઢે તો એ પેતે પોતાનો શુરુ બનીને વિકાસ સાધી શકે છે.

પુસ્તકાલય પરિષદો ભરવામાં મારી દિણે તો-મુખ્ય વાત એક જ દેખાય છે કે- વર્ષ દરમિયાન પુસ્તકાલયમાં એવા વાંચનારાઓ કેટલા આવ્યા કે જે જીવનવિકાસની દિણે વાંચે છે અને એ વાંચનારાઓએ શું શું વાંચ્યું એની નોંધ લેવી.

અનોખું ‘પાવર હાઉસ’

વડોદરા રાજ્યની વિશિષ્ટતાઓમાં વાંચનાલય અને પુસ્તકાલયની એની વિશિષ્ટતાએ સમગ્ર ભારતવર્ષમાં એને ઉજાવવાનું સ્થાન અપાવ્યું છે. આને જુદાં જુદાં રાજ્યો વીજળીની બતીઓ આપવાને વીજળીનાં ‘પાવર હાઉસ’ માટે લાખો રૂપિયા ખર્ચે છે. એ રીતે ગામના અને શહેરના મહોલ્લાઓને પ્રકાશ આપવાની યોજના કરનાર એ રાજ્યીઓએ પ્રજાના હિતમાં પ્રકાશ આપનાર ‘પુસ્તકાલયો’ની યોજના પડેલી તકે કરવી જોઈએ આને

‘ પાવર હાઉસ ’ની આરંભ ‘ પુસ્તકાલય ’ સ્થાપવામાં વડોદરા અગ્રધાને છે અને એને માટે વડોદરાનાં રાજપ્રજા જરૂર ગૌરવ લઈ શકે.

એટલાંથી બસ નથી.

પણ માત્ર ‘ પુસ્તકાલય ’ સ્થાપવાં એટલેથી એ પુસ્તકાલયનું કામ પતતું નથી. લાખો કિતાબો પુસ્તકાલયમાં ભરી હોય, એનાં રંગબેરંગી પૂર્ણઓથી પુસ્તકાલયોનાં કબાજો પ્રદર્શનમાં મૂકવા જેવાં બન્યાં હોય, એના વાંચનાલયના ટેબલ પર એકેએક માસિક પત્ર, અઠવાડિક પત્ર અને દૈનિકનાં દર્શન યતાં હોય એથી એ પુસ્તકાલયના કાર્યની સિદ્ધિનો આંક ન મૂકી શકાય; એની સિદ્ધિ તો છે એના ઉપયોગમાં.

આ પ્રકારની નાનીમોટી પુસ્તકાલય પરિષદો એટલા માટે ભરવી જોઈએ કે એ યોતપોતાના પ્રાંતમાં, મહાલમાં, કસબામાં, ગામમાં પુસ્તકાલયનો વાંચનાલય સહિત કેવો ઉપયોગ થાય છે એની નોંધ રાખે, એની ચર્ચા કરે, એના માર્ગ નક્કી કરે.

અને આવી પરિષદનો પ્રમુખ એ માત્ર ભાષણીયો પ્રમુખ ન હોવો જોઈએ, પણ ખીજી પરિષદ બરાબ ત્યાં સુધી, જે મહાલમાં પરિષદ બરાબ હોય એ મહાલનાં પુસ્તકાલયોના સાચા ઉપયોગ માટે માર્ગદર્શન આપ્યા કરે.

પુસ્તકાલયના સાચા ઉપયોગનો અર્થ

પુસ્તકાલયનો સાચો ઉપયોગ એટલે શું ? એ પ્રશ્ન આજે આપણે વિચારીએ. દાખલા તરીકે આ ગણપતપુરાનું પુસ્તકાલય લઈએ. એના જે ભાષા ગ્રંથપાત્ર હોય એ આખા વર્ષ દરમ્યાન કેટલાં પુસ્તકો વંચાયાં એની નોંધ જરૂર રાખતા હશે. સાથે સાથે કઈ કઈ જાતનાં પુસ્તકો વર્ષ દરમ્યાન વાંચનારાંઓ લઈ ગયાં એની નોંધ પણ એમની પાસે હોવી જોઈએ. કયાં પુસ્તકો, કોઈપણ એને અડકતું ન હોય એવી રીતે કબાટમાં ધર કરીને પડ્યાં છે, એ પણ એ જાણતા હશે. જે પુસ્તકો વંચાયાં એમાં વિશેષ કયાં વંચાયાં એની યાદી પણ વર્ષ આખરે એ તૈયાર કરતા હશે જ. કયો ગ્રંથકર્તા વધુ વંચાય છે એનું સરવેયું પણ એ ધોરે તો વર્ષ આખરે કાઢી શકે છે. આવી રીતે દરેક પુસ્તકાલયનો ગ્રંથપાત્ર પોતાની એ નોંધ, યાદી કે પોતાનો અનુભવ આવી પરિષદોમાં રજૂ કરે તો પુસ્તકાલયના ઉપયોગનો નવનવા માર્ગ એની મેજે આપણને સૂઝે.

શહેરના પુસ્તકાલયનો વાંચનાર જુદો છે. અને ગામડાના પુસ્તકાલયનો વાંચનાર જુદો છે. શહેરના વાંચનાર જે પુસ્તકોને પોતાનાં કરે છે એ પુસ્તકો ગામડાના વાંચનારનાં પ્રિય પુસ્તકો થાય છે કે કેમ ? એ પ્રશ્નનો જવાબ અનુભવી ગ્રંથપાત્રો જ આપી શકે.

ગામડાના પુસ્તકાલયમાં કેવાં પુસ્તકો વસાવાય ?

પણ આ વાતનો મારી દષ્ટિએ વિચાર કરતાં લોકવર્ગના એક અદના અભ્યાસી તરીકે હું એટલું તો જરૂર કહીશ કે ગામડાનાં પુસ્તકાલયોમાં સરળ સાદી ભાષામાં લખાયેલાં પુસ્તકો જ લોકહૃદયનાં સાથી બની શકે છે. સહેલી ભાષા હોય, સરળ વિચારણા હોય, ગામડાંને રૂચે તેવી વસ્તુ હોય, માનવીને ખીલવે એવી વિશુદ્ધ રસિકતા હોય, વાચનમાં રસ આવે એવા પ્રસંગો હોય; આ જાતનાં પુસ્તકો ગામડાંઓમાં વિશેષ પ્રમાણમાં હોવાં જોઈએ. પછી એ પુસ્તકો નવલકથાનાં હો, નવલિકાનાં હો; પ્રવાસનાં હો, જીવનચરિત્રનાં હો; વિજ્ઞાનનાં હો કે તત્ત્વજ્ઞાનનાં હો. આ વિચારણા સાથે બીજો એક પ્રશ્ન એ જોડે છે કે વિવિધ વિષયનાં સરળ ભાષામાં લખાયેલાં આપણે ત્યાં પુસ્તકો કેટલાં ? આપણે નવલકથા-

કાર પોતાની વિદ્વતા બતાવવા 'જડઆતોડ' ભાષામાં એની નવલકથા રચે, આપણે નવલિકાકાર પોતે ખૂબ ભણેલા છે એ બતાવવા એના લખાણમાં ભારોભાર અક્ષરા શબ્દોના ગ્રામ્ય ભરે, એ ભલે શહેરનાં પુસ્તકાલયોમાં સ્થાન પામે, પણ ગામડાંમાં તો લોકસમૂહ ઝીલી શકે એવી લોકભાષામાં લખાણનાં પુસ્તકો જ ઉપયોગમાં આવી શકે છે.

આટલું જો આપણે નક્કી કરી લઈએ કે ગામડાના પુસ્તકાલયમાં વાંચવા આવનારને એને સમજ પડે, એને પડે એવી ભાષામાં લખાણનાં પુસ્તકો આપણે આપવાં છે તો પછી આપણે એ પ્રકારનાં પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરવી પડશે. એ યાદીમાં પુસ્તકોની સંખ્યા જો પૂરતી ન હોય તો એ પ્રકારનાં પુસ્તકો આપણે તૈયાર કરીને ગામડાંએને પૂરાં પાડી શકીએ ખરા ?

એવું સાહિત્ય ઉપજાવવાની અગત્ય

વડોદરા રાજ્ય પૂરતા આ પ્રશ્નને માટે હું પોતે જવાબ આપીશ કે વડોદરા માટે એ શક્ય છે. સત્તર વર્ષનો મારો વડોદરા સાથેનો સંસર્ગ મારી એ આશાને વેગ આપે છે કે વડોદરા રાજ્ય ધારે તો ગામડાંએના વાંચનારાઓ ઝીલે એવાં વિવિધ વિષયનાં પુસ્તકો મોટી સંખ્યામાં તૈયાર કરાવી શકે છે. વડોદરા રાજ્યે સાહિત્યના પ્રચાર માટે જેમ યોજનાઓ કરી છે, એવી જ રીતે સાહિત્ય તૈયાર કરવાની વડોદરા રાજ્યની યોજનાઓ પણ સુપ્રસિદ્ધ છે. જેમને જેમને હસ્તક એ કામ સોંપાયું છે, એમની સમક્ષ ગામડાંએનાં પુસ્તકાલયો માટે નવીન સાહિત્ય તૈયાર કરવાની આ સૂચના હું રજૂ કરું છું, અને ખાતરી આપું છું કે એ કાર્યમાં માગે તેટલો સહકાર આપવા હું સદૈવ તૈયાર રહીશ.

એ સંસ્થા પાસેથી રખાતી આશા

વડોદરાની પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડ, એ સંસ્થા તરફ હું હમેશાં મોટ માંડી રહ્યો છું કે એ સંસ્થા આજે વડોદરા રાજ્યનાં સર્વ પુસ્તકાલયોને પસંદગીનાં પુસ્તકો પૂરાં પાડવાનું કાર્ય જે રીતે કરે છે એ રીતે ગામડાંનાં પુસ્તકાલયોમાં હોવાં જોઈએ એવાં પુસ્તકોના પ્રકાશનનું કાર્ય પણ એ ઉપાડી લે. એ દિવસની હું રાત્ર જોઈ રહ્યો છું કે જે દિવસ યુજરાતનો એકેએક શિષ્ટ બેષ્ઠ ગામડાંએનાં પુસ્તકાલયો માટે ગામડાંને અનુકૂળ આવે એ ઢોળે પુસ્તકો તૈયાર કરે અને એ સર્વ પુસ્તકોનું પ્રકાશનકાર્ય પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડ કરતું હોય. વડોદરાને આંગણે, આ રીતે યુજરાતના સર્વ શિષ્ટ બેષ્ઠોની પ્રકાશનસંસ્થા તરીકે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડ, વડોદરાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિને ગૌરવ અપાવે એવી મારી આશામાં આપ સહુ આપનો પણ સર પુરાવશો એવી આશા સહિત આ વાત અંતે રજૂ કરી છે.

ગામડાંનાં પુસ્તકાલયો આ રીતે ગામડાંને અનુકૂળ આવે તેવું સાહિત્ય આપે; સાથે સાથે ગામડાંની પ્રજા એક પગલું આગળ વધે એ પ્રકારની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ પણ એ પુસ્તકાલયો મારફત થવી જોઈએ.

એ પ્રાચીન પ્રધાને સજવ કરો.

ગામડાંનો જે વર્ગ નિરક્ષર છે એ વર્ગમાં રસ ઉત્પન્ન કરવા માટે, એ વર્ગને આકર્ષક શિક્ષણ આપવા માટે, અગાઉ જે રીતે માણસ અને કથાકારની સંસ્થાઓ હતી એ સંસ્થાએને ફરીથી જીવતી કરવી જોઈએ. લોકભાષામાં, લોકવર્ગને રચે તેવી રીતે લોકોને સાહિત્ય સંલગ્નાવવા માટે ગમેગમે પ્રયત્ન થવાની જરૂર છે. મારા ચારણ મિત્રો તમામણ

અને મહાભારતના પ્રસંગો એમની જોમજોમ વાણીમાં જ્યારે રજૂ કરે છે ત્યારે વડોદરા ગ્રામ્યજનોનાં ગામડાંઓનાં પુસ્તકાલયો, રત્નિને વખતે એ પ્રસંગો પોતપોતાનાં ગ્રામ્યજનોને સંભળાવે, એવી ઇચ્છા અને યથા જ કરે છે. લોકશિક્ષણ માટે આ જાતના પ્રયાસો અતિ-આવશ્યક છે. પુસ્તકો વાંચનાર પણ જ્યારે એના લેખકની પાસેથી એ પુસ્તકની રસસામગ્રી સાંભળે છે ત્યારે એને એમાં અધિક રસ પડે છે. એકાદ કાવ્યનું પુસ્તક વાંચીએ એના કરતાં એ કાવ્યોનો રચનાર કવિ જ્યારે રચકે એ કાવ્ય સંભળાવે ત્યારે એની ઓર અસર થાય છે. એટલે પ્રસંગે પ્રસંગે પુસ્તકાલયો નરકથી આ પ્રકારનું પ્રચારકાર્ય પણ કરવાની જરૂર છે. આ પ્રકારની પુસ્તકાલય પરિષદમાં અહીં હરાવો કે અહીં ચર્ચાઓ કરવાને બદલે એક જ વાત તરફ લક્ષ અપાય કે ગામડાંના પુસ્તકાલયમાં કયા પ્રકારનું પુસ્તક વધારે વંચાય છે અને એ પ્રકારનાં વધુ પુસ્તકો શી રીતે એ પુસ્તકાલયને મળી શકે એ વિચારાય તો દર વર્ષે પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ એક પગલું આગળ વધી શકશે.

કરજણ મહાલે અને પ્રમુખ તરીકે આ સેવા કરવાની તક આપી છે એ માટે આપ સહુનો હું આભાર માનું છું. પ્રમુખ એટલે વધુ સેવા કરનારો. અને એ સેવા કરવાની ઘડી સાંપડી છે તો આપને કહું છું કે માત્ર અમુક કલાકો માટે નહિ પણ આપનો મહાવ જીજ્ઞાસુ પરિષદ બરે ત્યાં સુધી આપણે સાથે મળીને ગામડાંઓનાં પુસ્તકાલયો માટે કંઈ કરી શકીએ એવું કંઈક જરૂર કરવું.

અશિષ્ટ જાહેરખબરોની આંધી

હું તો એ સ્થિતિ જોવા ઇચ્છું કે ગામડાંનાં પુસ્તકાલયોના વાંચનારાઓ સારા નરસાનો વિચાર કરે એવી સ્થિતિ એને પ્રાપ્ત થાય. અને જે દૈનિક, જે અઢવાડિક કે જે માસિક પત્રમાં અશિષ્ટ જાહેર ખબરો હોય, લોકોને નીચે પાડનાર વાચન હોય, પિતા-પુત્રી સાથે વાંચતાં શરમાય એવું સાહિત્ય હોય. એવાં પત્રો “ અમારે ન જોઈએ ” એવું કહેનારા થાય. આવો વાચકવર્ગ જે દિવસે દેખાશે તે દિવસે આવી પરિષદોની સાર્થકતા સમજાશે.

પ્રમુખ તરીકે આટલા શબ્દો મેં કહ્યા છે એ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના જનક, મહારાજ મિત્ર અને આપ સહુના પ્રિય કાર્યકર સ્વર્ગસ્થ શ્રી. મોતીભાઈ અમીનને હું શ્રદ્ધાંજલિ આપતો હોઉં એ રીતે કહ્યા છે. કારણ કે મારી સાથે કલાકો સુધી એમણે એ વિષે વાતો કરી છે કે મહાજીવંતના વાંચનારાઓ સમક્ષ સારી ખાખમાં, શિદ્ધ અને માર્ગ સાહિત્ય આપણે આપવું છે. એ મહાન આત્માના એ અભિલાષ સફળ થાયો એવી પ્રાર્થના સહિત ફરીવાર એ કાવ્યની કડી ખોલીએ:

લાખો કિતાબો સ્થાપતી વાંચ્યા છતાં પણ ના વળ્યું;

તે એક પણ સહવાસ તારે જીવનમાં આપી મળ્યું.

ત્યારબાદ હરાવોનું કામ હાથ પર લેવામાં આવ્યું હતું. જેમાંના પહેલા એ પ્રમુખ-રથાનેથી રજૂ થતાં સર્વાનુભવે પસાર થવા દતા.

કરાવ ૧ હો. શ્રીમંત મદારાજ સા. ના ગ્રામ્યઅગત્યનાં પુ. પ્રવૃત્તિ ક્ષેત્રે એવી અભિલાષા વ્યક્ત કરતો તેમજ રાજકુટુંબના દીર્ઘાપુત્રો અને કરાવ બીજી પુ. ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ પટેલ કાયમ થવા બદલ હર્ષ પ્રદર્શિત કરી તેઓ સ્વ. મોતીભાઈ અમીન સા. ના પગે ચડે એવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરતો દતો.

કરજ ૩—પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની સક્રિયતા શિષ્ટ વાચનના પ્રચારમાં જ રહેલી છે એમ આ પરિષદ માનતી હોવાથી રાજ્ય પુ મંડળ તરફથી ચોક્કસ પરિવહનો લાભ લેવા લેવાવવા સર્વ કોષને ભલામણ કરે છે, તેમ જ કરજી મહાલના વિદ્યાર્થીઓ માટે સ્વતંત્ર પરીક્ષા મે માસમાં લેવાની છે તેનો લાભ લેવા આમ્રહરની વિનંતિ છે.

દરખાસ્ત—મોતીલાલ કુબેરલાલ પટેલ અનુ—પુરુષોત્તમ કાશીલાલ પટેલ

કરજ ૪—નાનાં મોટાં કુટુંબીજનો સુધે બેસીને વાંચી શકે એવાં છાપાં માસિકોમાં તેમ જ કેટલીક વાર શિષ્ટ લેખકોનાં પુસ્તકોમાં પણ હવા વગેરેની અશિષ્ટ જાહેર બબરોને સ્થાન મળે છે તે પ્રત્યા તરફ આ પરિષદ સખત અણુ-ગમે જાહેર કરે છે અને એ બદીને સદંતર બંધ કરી દેવાની શિષ્ટ તંત્રીઓને તેમ જ પ્રકાશકોને આમ્રહરની વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત—હાહાલાલ દેસાઈલાલ અનુ—ભાનુશંકર ધનસુખરામ

કરજ ૫—પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની સુચરિયા તથા સંગીનતાની દૃષ્ટિએ પુસ્તકાલય ખાતાએ “ પુસ્તકાલય ” માસિકના ૧૯૪૦ ના ઓક્ટોબર અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલી સૂચના નં. ૬ ને આવકારવા લેખે છે અને તેમાં દર્શાવેલી બાબતોનો અમલ કરી દેખાડવાની મહાજની પુ. પ્રવૃત્તિના કાર્યકરોને ભલામણ કરે છે.

દરખાસ્ત—ભાનુશંકર અંબાશંકર જોષી અનુ—મલંગશા ઉમેદશા દિવાન

કરજ ૬—કેટલાંક પુસ્તકાલયોમાં છૂપું યથેચ્છા અને કપટ બાધેલાં પુસ્તકો પ્રચાર-કોની તપાસણીમાં લેવામાં આવે છે. આવાં પુસ્તકો ખોળાં સારાં પુસ્તકોને ખરાબ કરે છે, તેમ જ કબાટમાં જગ્યા રોકે છે. સખબ. તેવાં પુસ્તકો કબી કરાવવા આ પરિષદ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને આમ્રહરની વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત—છાટાલાલ નરસેરામ પંડયા અનુ—જવાલાલ છાટાલાલ પટેલ.

કરજ ૭—પટ્ટી જતી સરકારમદદને અંગે કપસ્યિત થતા પુસ્તકાલયોની નિભાવણીના પ્રશ્નને પહોંચી વળવા માટે તાહુકાના દરેક પુસ્તકાલયની સહરતા માટે કાયમ ફંડની રકમ વધારવા તરફ પૂરતું લક્ષ આપવા તથા તેવી દોરવણી જે તે પુસ્તકાલયની સ્થાનિક જનતાને આપતા દરેક પુસ્તકાલયના અધ્યાપક બાધ્યોને આ પરિષદની આમ્રહરની ભલામણ છે.

દરખાસ્ત—મોતીલાલ ઉમેદલાલ પટેલ અનુ—ધર્મવરલાલ નાગજીલાલ

કરજ ૮—અંધમાળાનાં પાછલાં વર્ષનાં પુસ્તકોનો આખો સેટ અંધમાળાના લવાજમે જે તે અંધમાળા આપે છે. સદરહુ આખા વર્ષનો સેટ છૂટક કિંમતે ખરીદતાં કિંમત વધારે થાય છે તો સદરહુ આખા સેટ લવાજમ કિંમતે જ મંડળ મારફત મળી શકે તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા થવા માટે આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત—ભાનુશંકર અંબાશંકર જોષી અનુ—જવાલાલ છાટાલાલ પટેલ

કરજ ૯—પુસ્તકાલયના કામે ગ્રામ પંચાયતોએ મદદ આપવાનું ધોરણ કંઈક છે. છતાં આ મહાલનાં કેટલાંક ગ્રામોને આ મદદ મળતી નથી અને કેટલેક ઠેકાણે બજેટમાં રકમ મૂકવા છતાં તે અદા થતી નથી; તો આ મહાલનાં પુસ્તકાલયોના કાર્યકર્તાઓને દરસાવ ધોરણ-સર મળી સકતી મદદ મેળવવા ચોતરોતાની પંચાયતો પાસે દરસાવ સવેળા માગણી કરીને મંબર કરાવી લેવાની કાળજી રાખવાની ભલામણ આ પરિષદ કરે છે અને તે સમયસર અદા થઈ નય તે માટે જરૂરી કુકમ કાઢવા મહાજ વહીવટદાર સાહેબને વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત—શંકરલાલ ગિરધરલાલ અનુ—અમૃતલાલ વ. શાહ

કરજ ૧૦—પુસ્તકાલય સદાયક સહકારી મંડળ પુસ્તકાલયોએ ચોતેજ પોતાના સંદકારથી બેસ કરેલું છે અને તે સદત પુસ્તકાલયોની સેવા કરે નય છે, જેથી આ પરિષદ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને વિનંતિ કરે છે કે ખીજે સ્થળેથી પુસ્તકાલયને લગતું સાહિત્ય ન

ખરીદતાં પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડના માધ્યમે ખરીદવું.

દરખાસ્ત—મંજૂરબાઈ નેશિંગબાઈ પટેલ અનુ—શંકરબાઈ ગિરધરબાઈ પટેલ

કરાવ ૧૧—તાલુકાનાં ન્યૂનમંડળો પુસ્તકાલયોની વ્યવસ્થા સંગીન અને અન્ય વાચન-પ્રચાર વધુ થાય એ હેતુથી રાખેલાં છે. પણ ન્યૂનમંડળો હજી નેહએ તેવાં કામ કરતાં નથી; તેથી ન્યૂનમંડળો નક્કર થઈ નિયમ પ્રમાણે પોતાને કરવાનાં કામ નિયમિત અને ખંતથી કરે અને પુસ્તકાલયોને આદર્શ બનાવવામાં પોતાનો ફાળો આપે એવી આ પરિષદ ન્યૂનમંડળોને વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત—રણછોડભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ

અનુ—રતિલાલ મૂળજીભાઈ શાહ

કરાવ ત્રીજીની ઉપયોગિતા સંબંધે શ્રી. હમેદભાઈએ કેટલુંક વિવેચન કર્યું હતું. તેઓએ જણાવ્યું હતું કે, આ કરાવ અત્યારસુધી મળેલી અનેક પરિગટ્ટામાં આવી ગયો છે, પણ તેવું નેહએ તેવું પરિણામ હજી આવી શક્યું નથી. શિષ્ટ વાચનના પ્રચાર માટેની આ એક આવી છે. આવી પરીક્ષાનો લાભ ઓછો કેમ બેવાય છે? આવી પરીક્ષાઓમાં પરીક્ષાની દૃષ્ટિએ કે ઈનામની લાલચે બંધે ન બેસે; પણ એવું સારું પુસ્તક વાંચના માટે પણ બેસવું નેહએ આખા રાજ્યમાં પ્રચાર કરાતી આવી પરીક્ષામાં માત્ર બેસે નેહએ જ વાચકો બેસે તે આંકડો બહુ ઓછો છે. આવાં શિષ્ટ વાચનનાં પુસ્તકો માટે તો ઉત્કૃષ્ટ ભગવી નેહએ, એમાં તો ઉમળકાની જરૂર છે. હું તો શ્રી. ચોકસીધી વિરુદ્ધ મત દર્શાવીને પણ કહું છું કે, પરીક્ષાપત્ર લખતી વખતે બંને પુસ્તક ઉઘાડું રાખીને પણ તેના જવાબો લખો, પણ એ શિષ્ટ પુસ્તકો વચ્ચે, એ જ આ પરીક્ષાનો હેતુ છે. અને તો જાણે છે કે, આ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો અખતરો મોજો પડતો જાય છે, તેમ ન થવું નેહએ. રાજ્ય ભરમાં સેંકડો જણે આવાં શિષ્ટ પુસ્તકો વાંચી તેની પરીક્ષામાં બેસવું નેહએ.

બાદ શ્રી. વલ્લભભાઈએ જણાવ્યું કે, આ પરીક્ષામાં જાણે કે ઉત્તીર્ણ થનારને ઇનામ આપવાની પ્રથા છે. એ ઇનામો જાહેર પ્રસંગોએ અપાય એવી ભલામણ શ્રી. વાઠનીસ સાહેબે કરેલી અને તે સ્વીકારાઈ હતી. આજે આ પરિષદ પ્રસંગે, આ મદાસમાંથી ઉત્તીર્ણ થનારને પરિવહના પ્રમુખશ્રીના હસ્તે એ ઇનામ અપાય એ ઇષ્ટ છે. તેથી તે પ્રમુખશ્રીના હસ્તે અપાશે.

આ કરાવ પરત્વે પ્રમુખશ્રીએ પોતાનું મંતવ્ય રજૂ કરતાં જણાવ્યું કે, આવી પરીક્ષામાં તો હું પોતે પણ બેસું. એક સિદ્ધાંત છે કે જે તરી શકે તે તારી શકે; તેમ જ સારાં શિષ્ટ પુસ્તકો વાંચે તે વંચાવી પણ શકે. આપણે ઇચ્છીએ કે, આવતી પરીક્ષામાં બેસનારની સંખ્યા હજાર સુધી પહોંચે. બોલે ધર્મોદ્ધાર કામે કરે છે તેના કરતાં પણ આ જ્ઞાનદાન તો ચડિયાતું છે. બાદ કરાવ પસાર થયો હતો.

અશિષ્ટ ભ.ખ.ના કરાવ ૪ પર બોલતાં શ્રી. હમેદભાઈએ જણાવ્યું કે, આ કરાવ અતિ અગત્યનો અને મહત્વનો છે. મારી પાસે ભલામણ માટે એક પુસ્તક આવ્યું હતું. તેમાં અહીં ન હલી શકાય તેવી અશિષ્ટ જાહેરાતો હતી અને તેમાં કેટલીક તો પુસ્તકના લખાણની આગુત્યાગુનાં જૂઠાંમાં આપના ઉપરાંત વાચનવિભાગમાં પણ હતી. આથી મેં તે પુસ્તક ભલામણ માટે નામંજૂર કરી, તેમને તેવી જાહેરાતો રદ કરી પછી ભલામણ માટે મોકલવા જણાવ્યું હતું. પુસ્તકો મંજૂર કરતી વખતે આવાં પુસ્તકો માટે અને મૂંઝવણ આવે છે. તમારે ત્યાં આવી જાહેરાતોવાળાં જૂનાં પુસ્તકો કમી થાય તેને બદલે ફરી વસાવની વખતે તેવાં ન બેવાય તે જોશો. આ બાબત તમે કાળજી રાખશો તો મારું કામ પણ ઘણું યશે.

આ વિષે પ્રમુખશ્રીએ જણાવ્યું કે, આ ઠરાવ એ માત્ર વડોદરા રાજ્ય માટે જ નહિ, પણ સમસ્ત ગુજરાતના હિતનો છે. આ ઠરાવ વર્તમાનપત્રોમાં-પુસ્તકોમાં છપાતી અમલીક-અશિષ્ટ જાહેરાતો બંધ કરાવવાને લગતો છે; પત્રકારોને આ વિષે જણાવી સક્રિય કાર્ય કરવા જોવો છે. સમગ્ર દેશ હજાર પુસ્તકાલયોના એકસામટો અવાજ એ ઉદ્દેશો તો પત્રકારોને એમની આવી. જા. ખ. ને લગતી નીતિ જરૂર જાદલવી પડશે. આદ શ્રી. મોકસીએ જણાવ્યું કે, આવો ઠરાવ આ અગાઉ માલસર મુકામે મળેલી પરિષદમાં થયો હતો. એને લગતો પરિપત્ર પત્રકારો પર મોકલાયો હતો, પરંતુ એનું પરિણામ શૂન્યમાં આવ્યું છે. આજે આ ઠરાવને શ્રી. રાયચુરાનો પણ ટેકો મળે છે. એટલે આપણે સફળતાને કિનારે છીએ. " સયાજી વિજય " આવે છે ને તેનાં પાનાં ઉઘાડતાં આવી જાહેરખબરો નજરે પડે છે અને પાસે બેઠેલું બાળક પૂછે છે: " બાપુજી! આ " મહિલાજીવન "નો અર્થ શું? એ શું છે?" મારે એ બાળકને શું જવાબ આપવો તે વિચારવું પડે છે. આવી જા. ખ લેવા માટે પૂછવામાં આવતાં તેઓ જા. ખ. પર નસતાં હોવાનું જણાવે છે. મારું તો માનવું છે કે, આવી જાહેર ખબરો સર્થ જનતાને હાનિ પહોંચાડીને જીવવા કરતાં મરવું બહેતર છે.

આ બાબતમાં શ્રી. ઉમેદશાહએ આગળ જણાવેલા પુસ્તક માટે લીધેલા પગલાનો દાખલો મરસ છે. આ ઠરાવ દરેક દરેક મહાલે પસાર કરવો જોઈએ અને જખ્ખર આદિલન જગાવવું જોઈએ. આને લગતી પત્રિકાઓ પ્રકટ કરી પત્રકારો પર મોકલીશું. અને આપણે સૌ એ બાબતમાં લાગવગનો ઉપયોગ કરીશું.

આ સંબંધે શ્રી. મુનીલાલ શાહને કંઈક કહેવા વિનંતિ થતાં તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે, અહીં આવ્યો ત્યારે મેં કંઈ ન જોલવાનું નક્કી કર્યું હતું. પણ મારી રિયતિ તો ચંદ્ર-કાન્તમાં આવતા ધણી-ધણિયાણીના દાખલા જોવી છે. હું આ તાલુકાનો તો પ્રજામંડળનો યતા પહેલાનો હતો, અને આજે અહીં તેથી આવ્યો છું તેમાં કેટલાકને પ્રજામંડળની ગંધ આવતી હશે. " સમાજશિક્ષક "નો એક અંક વાંચ્યા પછી તો મેં નક્કી કર્યું કે, શિક્ષકોને દરથી જ પ્રણામ કરવા; છતાં અહીં જોલવા કહો છો તો આ ઠરાવ કરતાં મારું તો કહેવું છે કે તમે જ્યાં જ્યાં એવી અશિષ્ટ જા. ખ. જુઓ ત્યાં ત્યાંથી તેની નોંધ કરતા ચાલી તેની યાદી ખાતાને આપો. હરકોઈ દૈનિક, અઠવાડીક કે માસિકના માસિકને ખબર આપી દેવી. પછી ભલે તે " સયાજી વિજય "ના તંત્રી હોય કે ગમે તે હોય. તેમને તમારે જણાવી દેવું જોઈએ કે, તમારા પેપરમાં આઠલી આટલી અશિષ્ટ જા. ખ. આવી છે માટે તમારું પેપર કે પુસ્તક પુસ્તકાલયમાં નહિ લેવાય. પણ આપણે તો આપણા ઘર લૂંટનારને પણ આવકાર આપીએ છીએ. તમે આવી યાદી તૈયાર કરશો તો હું તમને ' પ્રજામંડળ ' પત્રિકામાં તે માટે થોડી જગા આપીશ. અહીં હું " પ્રજામંડળ " પત્રિકાનો દાખલો આપું. " પ્રજામંડળ " અઠવાડીક પ્રકટ કરવાનું નક્કી થયું ત્યારે એક પક્ષ એવા મતનો હતો કે જા. ખ. લેવી.

જેમાં માત્ર ભારાઈ જ હોય છે.

તેઓ કહેતા કે " પ્રજામંડળ " પગલર થશે અને સારો નફો રહેશે. અને " પ્રજામંડળ " ને તો જા. ખ. મળી જ રહેશે. પણ મેં જણાવી દીધું કે, પત્રિકા મારા હાથે ચાલશે ત્યાં સુધી તો તેમાં જા. ખ. નહિ જ આવે. એ જાહેરખબરોમાં વેપારીઓની બાટાઈ જ હોય છે.

એ જા. ખ. પચાવવાની એમનામાં તાકાત નથી

એટલે તમારે પુસ્તકો છાપનારને જણાવી દેવું કે, અમે તો જા. ખ. વિનાનાં જ પુસ્તકો લઈશું. અમારા વાચકો અજ્ઞાન, સાદા ને સીધા છે. તમારી જા. ખ. પચાવવાની તેમનામાં તાકાત નથી. વળી તેમને જણાવી દેવું જોઈએ કે, આવી જા. ખ. જતી રહેતાં તેના કાગળ-છપામણીનો ખર્ચ પણ જોઈએ થશે. એ પત્રકારોને જણાવી દો કે, ગામડાંઓ માટે આવી જાહેરાત કરશે નહિ. અમારા લોકો ખુલ્લાં હવા-ઉજાસમાં રહે છે એટલે તેઓ તો તંદુરસ્ત છે; તેમને આવી જાહેરાતોની જરૂર જ નથી. આપણે આમ કરવાથી એ પુસ્તક કે પત્રને બંધ કરતા નથી, પણ એમાં આવતી અશિષ્ટ જા. ખ. ને બંધ કરીએ છીએ. બાદ પ્રમુખે પણ પોતાના વિચારો દર્શાવતાં હરાવ પસાર થયો હતો.

હરાવ ૯ પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. સંબંધેનો હતો. દરબારત-રજૂ થયા પછી તેને અનુમોદન આપતાં શ્રી. શંકરલાલે જણાવ્યું કે, અત્યાર અગાઉના હરાવમાં જે મંડળ સંબંધે આપણે બોલ્યા છીએ તેને જ લગતો આ હરાવ છે. આ મંડળ પુસ્તકાલયેલું છે. એ પુસ્તકાલયેની ઘણા વખતથી સેવા કરે છે. એ પુસ્તકાલયેની ખાતા જેવું છે, પણ હવે એક બીજી બનાવટી ખાતાની માફક કોઈ લલચાવનાર ગણે તો તે તરફ કોઈ લલચાય નહિ-તે માટે ટૂંકી દષ્ટિ ન રહે તે માટે આ હરાવ છે. અજ્ઞાત, મંડળ સાથેના કામદાનમાં પડતી અડચણો આપણે જણાવવી, પણ બધો વ્યવહાર તો મંડળ સાથે જ રાખવે.

ઉપસંહાર

હરાવોનું કામ પૂરું થઈ રહેતાં પ્રમુખશ્રીએ ઉપસંહારમાં જણાવ્યું કે, વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં હું સમગ્ર ગુજરાતનું શ્રેય જોઉં છું. અહીં આ પ્રવૃત્તિમાં પ્રમુખને અને અમલદારો એકમેક સાથે મળી કામ કરે છે, એ શુભ છે. આ મદદાલ પરિવહનો લાભ ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને મળે તેમ છે. આજની પરિવહમાં મુખ્ય અને અગત્યનો હરાવ અશિષ્ટ જાહેરખબરોને લગતો થયો છે. આપણે આ વિષે હરાવ કયો છે તે ખાતાને જણાવીએ અને ખાતા તરફથી આ વિષે તંત્રીઓને લખાય તો મારી અસર થશે. અહીં આ પરિવહમાં એક બીજી વાત જણવા મળી. તે એ કે, ટકાવારીને કારણે ખાતા તરફથી કોઈ પત્ર-માસિક અપાયાં ન હોય તે ફરીથી લખવામાં આવે તો આપવા તમનીજ થાય છે, તે ધૃષ્ટ છે. વળી આ પ્રવૃત્તિમાં જડેનોને પણ રસ લેતી કરવાનું જણાવી પોતે જ્યારે પણ સેવા માગવામાં આવે ત્યારે તે માટે તત્પર રહેવા જણાવ્યું હતું. બાદ પરિવહનું કામ પૂરું થતાં વડેમાતરમ્ ગવાઇ પરિવહનું કાર્ય સમાપ્ત થયું હતું.

છેલ્લે વડોદરા પ્રાંત પંચાયતના ઉપાધ્યક્ષ શ્રી ચિમનભાઈ અમીને મામ ઓપધા-લમોની યોજના પંચાયત હસ્તક હોવાથી તેનો લાભ લેવા પરિવહમાં આવેલા સૌ પ્રતિનિધિઓને જણાવતાં મળુપત્રપુરા ગામે તે લાભ લેવા જોઈતી રકમ આપી હતી.

રાત્રે મનોરંજક કાર્યક્રમ યોજાયો હતો. તેમાં જાળાઓના ગરબા, શ્રી. બાનુચંદનનાં ગીતો તેમજ શ્રી. રાયચુરાની બોલસાદિયની રમણદાણ અને એક સોની શુદ્ધ સાથેના શ્રી. રાયચુરાના દુહાની ટૂંક પણ વિનોદી રમઝટ જાગી હતી.

મહેસાણા મહાલ ત્રીજી પુઠ પરિષદ

મહેસાણા મહાલ ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદ હોય મુકામે તા. ૩/૪-૫-૪૩ ના રોજ પાટણ વિભાગ શાળાધિકારી શ્રી. ગોવિંદજી નારણજી પટેલના પ્રમુખપદે મળી હતી. પુસ્તકાલયોના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. વહિયા સાહેબ તથા પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી શ્રી. એકનાથ પટેલ અને ગામના આગેવાનોની પણ સારી હાજરી હતી.

સભાસ્થાનને શાળાના પટાંગણમાં સુંદર મંડપ બાંધી શણગારવામાં આવ્યું હતું. તા. ૩ જીના રોજ સાંજના સાત વાગ્યા પછી પરિષદનો પ્રારંભ બાળાઓની સ્તુતિથી થયો હતો. પ્રમુખસ્થાન માટે શ્રી. વહિયા સાહેબે દરખાસ્ત મૂકતાં આ સુખ મહાલ મંડળ સદા જલગત રહે તેવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી હતી. બાદ અનુમોદન થતાં પ્રમુખશ્રીએ સ્થાન લીધું હતું.

ત્યારબાદ સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. પોપટલાલ ગણાભાઈ શાહે છાપેલું સ્વાગતવ્યાખ્યાન વાંચ્યું હતું, જેમાં તેઓશ્રીએ આવકાર આપી મહાલનાં અન્ય ગામેની તુલના કરી ત્યાંની પરિસ્થિતિ અને ઇતિહાસનો આછો ખ્યાલ આપ્યો હતો. ઉપરાંત ગામની વિવિધ સંસ્થાઓનો પણ ટૂંક પરિચય આપ્યો હતો.

સ્વાગતવ્યાખ્યાન બાદ બાળાઓનો ગરબો અને વિદ્યાર્થીઓના સંવાદ થતાં કાર્યક્રમ બીજા દિવસ પર મુલતવી રખાયો હતો.

બીજા દિવસનો કાર્યક્રમ

બીજા દિવસે સવારે નવ વાગે કામઠાજ શરૂ થતાં બાળાઓના રાસ યોજાયા હતા. ત્યારબાદ મહાલ પુઠ મંડળના મંત્રી શ્રી. ખોડીદાસે મહાલ પુઠ મંડળની કાર્યવાહીનું છાપેલું નિવેદન વાંચી સંબળાવ્યું હતું, જેમાં મહાલ પુઠ મંડળની પ્રવૃત્તિનો હેવાલ જણાવી શાળાવાળાં પણ પુસ્તકાલય વિનાનાં રહેલાં ગામેનો નિર્દેશ ખાસ હતો. બાદ પરિષદની સફળતા ઇચ્છતા આવેલા સદેશાઓ વાંચી સંબળાવ્યા હતા, જેમાં પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ તથા વ. રા. પુ. મંડળના સહમંત્રી શ્રી. ચોકસીના મુખ્ય હતા.

પ્રમુખશ્રીનું બાપણ

ત્યારબાદ પ્રમુખશ્રીએ તેમનું છાપેલું વ્યાખ્યાન વાંચ્યું હતું, જેમાં પુસ્તકોની મહત્તા-દર્શક વિવેચન કરી આગળ ચાલતાં જણાવ્યું હતું કે,

આપણા રાજ્યમાં, ગામેગામ પુસ્તકાલયોની સ્થાપના કરવા માટે સરકાર તરફથી જેવી સગવડ રાખવામાં આવી છે તેવી સગવડ હિંદુસ્તાનમાં બીજે કોઈ રચણે ભાગ્યે જ હશે. પુસ્તકાલયની કિંમત પુસ્તકોની સંખ્યા ઉપર આધાર રાખતી નથી, પરંતુ સારાં સારાં પુસ્તકોની સંખ્યા ઉપર જ તેની કિંમત અંકાય છે. જે પુસ્તકાલયમાં ખગોળનાં, જીવજનનાં, ઐતીહાસનાં, ભૂગોળનાં, પ્રવાસનાં, ઇતિહાસનાં, વિજ્ઞાનનાં અને રસાયણ વગેરેનાં ઉપયોગી જ્ઞાન આપનારાં પુસ્તકોનો તેમ જ ધર્મશાસ્ત્ર અને વૈદિક ગ્રંથોનો સારો સંગ્રહ ન હોય તે પુસ્તકાલયની કિંમત નહિ જેવી અણાય. માટે સારા પુસ્તકાલયમાં વાતો ઉપરાંત, ઉપર બતાવેલા વિષયોના

સારા સારા અંધોનો સંગ્રહ હોવા જોઈએ. પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોને જોતાં કોઈને પણ એમ લાગવું જોઈએ કે પુસ્તકો સાફસૂઝ અને નવાં નેવાં છે.

પુસ્તકાલયની ઉન્નતિ અવનતિ અને ઉપયોગિતાનો આધાર તેના અંધપાત્ર ઉપર રહે છે. અંધપાત્ર સારા હોય તો તે પુસ્તકાલયમાંનાં તમામ પુસ્તકોને વાંચી જવાની મદત્વાકાંક્ષા રાખે, વાચકને વાંચવા લાયક પુસ્તકોની ભલામણ કરે, સમાજ સાથે વિવેકબધ્ધ વર્તન રાખે, પુસ્તક સેવા આવનાર તરફ અણુગમે ન જણાવે, પુસ્તકો વ્યવસ્થિત અને આયુષ્ય પુસ્તકાલય સ્વચ્છ અને સુધઝ દેખાય તેને માટે યોગ્ય પગલાં ભરે. પુસ્તકાલયનું રથાન એવે ઠેકાણે પસંદ કરવું જોઈએ કે જ્યાં સ્વચ્છ અને ખુલ્લી દવા મળે અને સારા પ્રમાણમાં અજવાળું આવે. વળી આજુબાજુ કોલાહલ ન હોય.

પુસ્તકાલયનું મકાન, યોગ્ય ઠેકાણે જગ્યા પસંદ કરી પછી, એવી રીતે બાંધવું જોઈએ કે, એકાદ એરડાનો વધારો કરવો પડે તો તે મકાન બેકોળ ન થાય. મકાન સ્વચ્છ અને સુધઝ રહેવું જોઈએ.

પુસ્તકો આપ-લે કરવાના સંબંધમાં એટલું ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે, પુસ્તકો જમા ઉધાર કરવામાં બિલકુલ આજસ ન રાખવું. ડાહ્યો વાચક, પુસ્તક જમા કરાવ્યા વગર પુસ્તક પરત કરે નહિ, અને ડાહ્યો અંધપાત્ર પુસ્તક મળતાં જ જમા કરી દે અને પુસ્તક રજિસ્ટરે ચડાવ્યા વગર કોઈને આપે નહિ. આપેલું પુસ્તક વખતસર ન મળે તો ઉપરાષ્ટ્રી કરવા અંધપાત્રે ચૂકવું નહિ. અંધપાત્રે સમજવું જોઈએ કે, પુસ્તકાલયની પ્રતિજ્ઞાના આધાર પોતાના ઉપર જ છે.

વ્યવસ્થાપક મંડળમાં વિદ્વાન માણસો સુટાવા જોઈએ. ધનવાન માણસો જ વિદ્વાન હોવા જોઈએ, એ માન્યતા બૂઝબરેલી છે. સારાં સારાં પુસ્તકો પસંદ કરવાનું કામ વ્યવસ્થાપક મંડળનું છે. વિદ્વાન માણસોના અભાવે સારાં સારાં પુસ્તકોની પસંદગી કરવામાં અંતરાય આવે છે. માટે જ વ્યવસ્થાપક મંડળમાં વિદ્વાનોની જરૂર હોય છે.

શુનરાત્રી બાપાનાં પુસ્તકો, પુસ્તકાલયમાં હોય છે જ પરંતુ રાષ્ટ્રભાષા દિંદીનાં પુસ્તકોની એટલી જ આવશ્યકતા છે. હિંદી ભાષાનાં પુસ્તકોની પસંદગી કરવામાં એટલું ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે, ગદ્યનાં સાદાં અને સરળ પુસ્તકો જ પસંદ કરવામાં આવે. કાવ્યો તરફ શરૂઆતમાં ઝાઝું ધ્યાન આપવાની જરૂર નથી. 'બાળસખા' 'સખડી બોલી' અને 'સર્વોદય' નેવાં સરળ દિંદીમાં છપાતાં માસિકો, પ્રત્યેક પુસ્તકાલયમાં મંગાવવાં જ જોઈએ. વધોની રાષ્ટ્રભાષાની પરીક્ષાનાં પાઠ્ય પુસ્તકોનો સંગ્રહ પ્રત્યેક પુસ્તકાલયમાં હોવો જોઈએ. રાષ્ટ્રભાષા પ્રચાર સમિતિ તરફથી પ્રગટ થએલાં પુસ્તકો ધણાં જ સારાં હોય છે.

આ સંમેલનમાં હાજર રહેલાં ઓપુરો મારા આજના બાપજી ઉપર વિચાર કરીને સરસ્વતી માતાના સાચા સેવક અને, પોતપોતાના ઘરમાં સારા અંધોનો સંગ્રહ કરે અને એવા એવા અંધોનો પ્રતિદિન પાઠ કરી, જ્ઞાન મેળવે અને એવા જ્ઞાનથી આ ભવસાગર તરે એવી દુઃ આશા રાખું છું.

ધાર્યાદ દરાવેનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—દ્ર. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની યજ્ઞસ્વી કારકિર્દી દરમિયાન રાજ થયેલી પ્રત્યેકકારક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ મહારાજની કારકિર્દીમાં દદમૂળ બને એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે; અને શ્રીમંત મહારાજ સા.ને તથા રાજકુટુંબને દીર્ઘાયુ બક્ષવા પ્રભુને પ્રાર્થના કરે છે.

—પ્રમુખસ્થાનેથી

ઠરાવ ૨—ન્યૂમંડળોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. પણ તે હજી સુધી જોઇએ તે પ્રમાણમાં કાર્ય કરતાં યથા ગયાં નથી, જેથી ન્યૂ મંડળના મંત્રીઓને તેઓ આ વર્ષથી જ પોતાની નીચેની ફરજો ચૂસ્તપણે બજાવતા થઈ જાય એવી આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે :

- ૧ દરેક ન્યૂમંડળ વાર્ષિક સભા બરે અને તેનું નિવેદન પ્રાંત, મહાલ અને રાજ્યમંડળને મોકલી આપે;
- ૨ ન્યૂમંડળ આવેલાં એકેએક પુસ્તકાલય અને વાચનાલયનું વાર્ષિક નિવેદન સરાવે અને બજેટ બતાવવાશે;
- ૩ ન્યૂમંડળ આવેલાં શાળાવાળાં પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામે પુસ્તકાલય ખોલવા પ્રયત્ન કરે;
- ૪ ન્યૂમંડળ આવેલાં એકેએક પુસ્તકાલયની તપાસણી કરે;
- ૫ મહાલમંડળ તરફથી થતી રાજ્યનાઓનો અમલ કરે.

દ. મુ.—ખોડીદાસ હ. બારોટ, મહેસાણા. અનુ.—જોષીતાભાઈ ઈ. પટેલ, ગણેશ.

ઠરાવ ૩—મહેસાણા મહાલનાં જે શાળાવાળાં ગામે પુસ્તકાલય વિનાનાં છે તે ગામેએ પુસ્તકાલય વહેંચામાં વહેંચી તકે હથેલી જાય તેવી તજવીજ કરવા જે તે ન્યૂમંડળના મંત્રીઓને તથા જે તે ગામના શિક્ષક ભાઈઓને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

દ. મુ.—મહમદભાઈ ડોસાભાઈ, મહેસાણા. અનુ.—વિકલભાઈ હ. બ્યાન, જગદન

ઠરાવ ૪—વડોદરા રાજ્યનાં મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોને વેગવાન બનાવવા તથા મહાલમંડળને માહિતી અને માનદર્શન માટે સજવડ થાય એ હેતુથી દરેક પુસ્તકાલયનાં બજેટ તથા પત્રવ્યવહાર મહાલ પુઠ મંડળ મારફતે ખાતામાં મોકલવા વહીવટ રાખવા આ પરિષદ આમ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને વિનંતિ કરે છે.

દરખાસ્ત:—માધુભાઈ રજુછોડભાઈ, પીછુદરા. અનુ.—માધુભાઈ નેમીદાસ, ખામોસજી

ઠરાવ ૫—પ્રોફેસરશ્રી માટે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ આવશ્યક સાધન છે. આથી પ્રોફેસરશ્રીને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું જ એક અંગ ગણી તે દ્વારા પ્રોફેસરશ્રીને યોગ્ય સાધનો વગેરે વસાવી પ્રચાર કરવા આ પરિષદ મંત્રીઓને વિનંતિ કરે છે.

દ. મુ.—મ. ક. વહિયા, મં. શાળાધિકારી. અનુ.—મહમદભાઈ ડોસાભાઈ, મહેસાણા

ઠરાવ ૬—કેટલાંક પુસ્તકાલયના બજેટમાં પુસ્તકો તથા વર્તમાનપત્રોની યાદી ઠરેલા ધોરણે તથા ટકાવારી પ્રમાણે હોવા છતાં ખાતા તરફથી ફેરફાર કરવામાં આવે છે. તે રીતનો આ પરિષદ વિરોધ કરે છે અને તે પ્રથા બંધ કરવા વિનંતિ કરે છે.

દ. મુ.—ચંપકલાલ પ્રાણશંકર-પાંચોટ અનુ.—ભાઈશંકર બૂધરજી-હાંચી

ઠરાવ ૭—આમપંચાયતે પુસ્તકાલયને મદદ મેડામાં મોડી આકટોબર આખર સુધીમાં લાવી આપવી જોઈએ અને મે. રા. રા. સરમુળા સા. તરફથી તે ધોરણ મંજૂર થયેલું છે,

છતાં તેનો બરોબર અમલ થતો નથી. તો તેનો ચૂસ્તપણે અમલ થાય તેવી તજવીજ કરવા આ પરિષદ મહાસભા વહીવટદાર સા. ને વિનંતિ કરે છે.

૬. મૂ.—વિકૃલભાઈ ઉ. વ્યાસ જગદન અનુ.—અ'ખાલાલ ઉમિયાશંકર-પાણોદર

કરાવ ૮—પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને મદદ આપવી તેનો આગવંચાલના મરજ્યાત કાર્યોમાં સમાવેશ થયો છે. અને તેથી તેને દસ ટકા જેટલી જ મદદ મળે છે, જેથી નાનાં ગ્રામમાંને પૂરતી મદદ મળી શકતી નથી. તો પુસ્તકાલયને મદદ આપવી તે ફરજ્યાત કાર્યોની યાદીમાં બહુવા અથવા મરજ્યાત કાર્યો પાછળ વધુ ખર્ચ થવા નિયમમાં સુધારો થવા આ પરિષદ શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ કરે છે.

૬. મૂ.—રેવાશંકર ગંઝારામ વ્યાસ અનુ.—જોઈતાભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલ

કરાવ ૯—પુસ્તકાલયના બજેટમાં પુસ્તકોની યાદી બનાવતી વખતે નિદાન કે ભાગનાં પુસ્તકો શિક્ષણના જુદા જુદા વિષયોમાં જ્ઞાનશક્તિ થાય તેવાં મંગાવવા તજવીજ કરવી એવી આ પરિષદ મંત્રીઓને વિનંતિ કરે છે.

૬. મૂ.—જીવજીલાલ આપુલાલ-પાંચોદ અનુ.—મ. ઠ. વહીઆ-મહેસાણા

કરાવ ૧૦—સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન સા. નો ફોટો દરેક પુસ્તકાલયમાં હોય એ ઇચ્છનીય છે. પરંતુ નાનાં પુસ્તકાલયો સવડના અભાવે વસાવી શકતાં નથી તો શ. પગ. અંદરના બજેટવાળાં તમામ પુસ્તકાલયોને શ્રી. અમીન સા. નો ફોટો ખાતા તરફથી મફત મળવા આ પરિષદ ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

૬. મૂ.—કેશવલાલ ગંઝારામ-અ'ખાસણ અનુ.—ભૂધરભાઈ મૂ. પટેલ-જો'સાણા.

કરાવ ૧૧—સામાન્ય આજ્ઞાપત્રિકા નિયમથી કયાં છતાં સેનવાળાં ગ્રામોનાં પુસ્તકાલયોને મળતી નથી અને પુસ્તકાલયના દુક બજેટમાં ખર્ચ પડાવી મેળવવી પડે છે. તો નિયમથી કયાં મુળ્ય આજ્ઞાપત્રિકા પુસ્તકાલયોને મળે તેવી તજવીજ કરવા આ પરિષદ ખાતાને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

૬. મૂ.—અ'ખાલાલ ઉ. રાવળ-પાણોદર અનુ.—લાલદાસ શિવરામ-અલોડા

ઉપરના કરાવો પૈકી કરાવ ૫-પ્રોઈ શિક્ષણના કરાવ ૫૨ વિશેષ વિવેચન કરતાં “પુસ્તકાલય” માસિકના તંત્રી શ્રી. મણિલાલ વ્યાસે મુખ્ય સરકાર દ્વારા ચાલતા ગુજરાતના પ્રોઈ શિક્ષણ વર્ગો અંગે મુરત જિલ્લામાં શ્રી. જીગતરામ દવેએ ધર ધર પ્રોઈશિક્ષણની યોજના અમલમાં મૂકી હતી તેને અપનાવવા જણાવી શાળામાં પ્રોઈ બહુવા ન આવે તો તેમનાં કુળિયાંમાં જઈ તેવા વર્ગો શરૂ કરવા અને તેમ પછી ન થાય તો ઘેર ઘેર જઈ પ્રોઈશિક્ષણનો દીપ જલતો રાખવા સમજૂતી કરી હતી. વધુમાં એ કાર્યમાં ઉપદ્રા વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને પણ આવાં કામોમાં પ્રેરવાથી કેટલું સરસ કામ થઈ શકે તે શ્રી. ભાગવતની વધુ પ્રોઈને બહુવાનાં વિદ્યાર્થીઓને ચાંદ, ધનામ આપવાની યોજના પણ સમજાવી હતી.

આદ ઉપસંહાર કરતાં પ્રમુખશ્રીએ રાષ્ટ્રભાષા શિક્ષણ લેવા અને એની પરીક્ષાઓ આપવા પ્રતિનિધિઓને બક્ષામણુ કરી નવરાયના વખતે કંઈક “દોષી” ઠેળવવા ખાતર પણ રેડિયો ચલાવવા બક્ષામણુ કરી હતી.

આદ રાજગીત ગવાઈ પરિવટની પૂર્ણાંહતિ યજ્ઞ હતી.

પૂરન પિરર

૧. હૃદયવિભૂતિ:—કર્તા: શ્રી. રમણુલાલ વસંતલાલ દેસાઈ; પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કંપની, કેશવપાગ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ ૨; ૧૯૪૦; કાઉન ૧૬ પેજ ૫૪ ૨૯૫+૬૦; સચિત્ર આઝાદનવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

સંસ્કાર ગ્રંથાવલિનું આ ૨૪ મું પુસ્તક છે. એમાં ત્રણ ખંડમાં ગુનેહગારોનું ઘડતર, તેના વિકાસ અને છેવટમાં તેના પરિપાક એટલે પ્રસંગો મળતાં અને જીવનની હાડમારીઓ તેમ જ અન્ય પુરોષોના તેજોદેયથી નિર્દોષ માણસો પણ અન્યાયથી સળગી ઉડી નેશમાં અન્ય રીઠા ચોરોના સંસર્ગથી કેવા અવળે રસ્તે ચડે છે તે માનસિંગના તથા ધેમર મુખીના પરિચય દ્વારા બાઈ રમણુલાલે બહુ અસરકારક રીતે સમજાવ્યું છે. ગરીબ અને નિરાધારોનું માનસ, જેને તેઓ પોતાના હિતેચ્છુ અને મુરખી માને તેની કડકાઈથી, દેવ અને વૈર લેવાની વૃત્તિને વશ થઈ તેને કેવા હેરાન કરે છે અને પોતાના ઉપર અનુકંપા અને રહેમ જતાવનાર તરફ ડેટલા મરી શીટ છે તે મંગી, તેજલ, માનસિંગ, હરિસિંગ, ધેમર મુખી, વશરામ, એની સ્ત્રી ઉગળી વગેરે પાત્રો દ્વારા રા. રમણુભાઈએ આપણી સન્મુખ આજેઠ્ઠા દેખાડ્યું છે. ગામડાના મુખીઓ કેવા ધંધા કરે છે અને પોતાની સત્તાને કેવા ફૂરપયોગ કરે છે તેમ જ અમલદારોને કેવી રીતે મારેલા રાખે છે તે એમણે ધેમર મુખી, ફોજદાર, જમાદાર, અભાજી વગેરે પાત્રો દ્વારા આપણને જણાવ્યું છે. અમલદાર તરીકે રાજ્યમાં ફરતી વખતે એમને જે અનુભવો થયા તથા તે પરથી વિચારો સૂઝ્યા તે એમણે આમાં એતરૂત કહ્યાં છે. માનસિંગ ને આખરે સ્ત્રીના પ્રસંગથી પોતાના જીની મિત્ર હરિસિંગને મારે છે તે માત્ર મંગી ને એને પુત્ર તરીકે ગણતી હતી અને એના પિતા અભાજીના ઘરમાં આવવાની હતી તેની લાગણી ખાતર અને તેને હરિસિંગે સ્વીકારેલી તેથી ગુસ્સે થઈ વેર લે છે અને પછી તેજલ એડે પરણે છે. અને આખરે ધેમર મુખીની શી અવદશા થાય છે તે પણ પછી છેવટમાં છે જ. આ રીતે બાઈ રમણુલાલે ગામડાનું તેમ જ જલજીવન તથા તેના ઉપરથી ગરીબ નિરાધાર લોકોના જીવનમાં કેવા પદ્ધતિ આવે છે તે જતાવી છેવટે ગુનેહગાર જણાતી જતો ઉપર એક નિર્જાઈ દ્વારા તેમનાં જીવન, તેમની હાડમારીઓ જણાવી તેમને ગામડાના સત્તાધીશો તેમ જ અમલદારો તરફથી કેવી કનડગત થાય છે અને એ જોતાં આપણને તે લોકો તરફ કેવી રીતે અનુકંપા ઉપજે છે તે હૃદયદ્રાવક રીતે વર્ણવ્યું છે. આપણા ગુનેહગારો વાળા લેખ ખાસ વાંચના-મનન કરવા યોગ્ય છે.

ખાંધણી, છપાઈ, કામળ, ખીખાં વગેરે સુંદર છે. આ પુસ્તક “ સયાજીવિનય ” ની ભેટ તરીકે પ્રકટ થયું છે એટલે લગભગ બધાંજ પુસ્તકાલયોમાં પહોંચી ગયું દશે.

૨. સુક્તિદ્વાર:—કર્તા: શ્રી. રમણુકલાલ જયચંદ્રભાઈ દલાલ, પ્રકાશક: ગૂર્જર

અંચરતન કાર્યાલય. ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ, ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ; પૃષ્ઠ ૧૭૧; આચારાદનવાળું સચિત્ર પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

તરુણ અંધમાળાના છઠ્ઠા વર્ષના પહેલા અને કુલ ૧૬મા પુસ્તક તરીકે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય છે. લેખક યુવાનોની આંખો આગળ જીવનના અટપટા પ્રશ્નોની ચર્ચા કરે છે. 'સંસાર-સુધારાનું' દૃશ્ય નજર સામે રાખી આ વાર્તાઓ લખાઈ છે. એમાંની વાર્તાઓ વાંચતી આપણે એમાં ભોગ બનેલી વ્યક્તિઓ તરફ અતુક પા અતુભવીએ છીએ. કળેડાં, વિષવાનો પ્રશ્ન, કુલાભિમાન, પૈસાદારનું સગપણ વગેરે પ્રશ્નો બહુ અસરકારક રીતે આમાં ગૂંથવામાં આવ્યા છે.

પુસ્તક વાંચવા લાયક અને રૂઢિચુસ્તો, કુલાભિમાનીઓ, માખાપો વગેરેને વિચારવા અને મનન કરવા લાયક છે. ગામડાંઓમાં આવાં પુસ્તકો વંચાઈ ને પ્રચલિત રૂઢિઓમાં સુધારો થયે, કુમારો તથા કુમારિકાઓનાં જીવનમાં સુખદ પલટો આવે તો પુસ્તક સાર્થક થાય.

૩. મારાં મનની મોજા:—કર્તા: ચન્દ્રકાન્ત ગોરીશંકર ભટ્ટ, રેટ ડાઇજેરીઅન, બાવનગર. પ્રકાશક: સદર, વરતેજવાળા ગિલ્ડિંગ, તખ્તેશ્વર ખોટ, બાવનગર; ૧૯૪૧; સચિત્ર આચારાદનવાળું પાકું પૂઠું; કાઉન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૧૦ + ૧૬૭, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

આખું પુસ્તક એકે સપાટે વાંચી ગયો. એમાં કુલ ૧૩ વાર્તાઓનો સંગ્રહ છે. ભાઈ ચંદ્રકાંતે વખતોવખત નવચેતન વગેરે સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ કરાવેલી વાર્તાઓ ઉપરાંત થોડીક ઉમેરી આ સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. કેટલીક તો અનુવાદ હોવાનું જણાઈ આવે છે. નિરંજન ને નિશાનાથ એ કર્તાએ કલા મુજબ રટીવન્સનના 'નેક્લિ અને હાઇડ'નું રૂપાંતર છે. બિરાદરીવાળી વાર્તા પણ ઠાપ ઠેકાણે વાંચ્યાનું યાદ છે. પરંતુ એમાં ફેરફાર છે જ. છતાં વાર્તા નમૂનેદાર છે. મિત્રનાં કર્તવ્યનું અને અહેસાન તથા ત્યાગનું એમાં જ્વલંત દર્શાવેલ છે. 'અવધૂત' ભાગ્ય પલટાય ત્યારે, શિરાઝના કિસ્સામાં, ચંદનદાર, સૂર્યબાલા, એક જ દિવસથી અને કવિનું હૃદય એ વાંચવાં ગમે એવાં અને બોધ દેવા લાયક છે. આ વાર્તાઓ ઠેવી રીતે લખાઈ તે કર્તાએ નિવેદનમાં જણાવ્યું છે. કયા સંજોગોમાં એ આટલી મોડી પણ પ્રસિદ્ધ થાય છે. તે પણ એમાં છે જ. બે ચાર વાર્તા ઘણી સુંદર તેમ જ બોધક છે. 'મન' એ એકજ છે એ સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે. છતાં બહુવચનનું અનુસ્વર 'મારા' ઉપર કેમ છે તે ન સમજાયું. અનુસ્વાર મારા નહીં મત પ્રમાણે ખીનજરી છે છતાં વાર્તાઓ હોંસથી વંચારો.

છપાઈ, કાગળ, બાંધણી, ઢબજબ વગેરે સુંદર છે. એક બે વાર્તામાં ફારસી સખ્તો છે, જે સિવાય ચત્તાવી શકાત. સામાન્ય શોખી એવું હાર્દ ન સમજે. ગુજરાતી સરળ અને નિર્ભેળ હોય તો વધારે ધિજીવા ચોગ્ય.

૪. રાજહુલારી:—અનુવાદક: અરવિંદ તર્મદાશંકર શાસ્ત્રી, પ્રકાશક: રમણિક પ્રજાલાલ મહેતા; ૬૪, કાંદવાડી, સુબાષ નં. ૪; ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ; પૃષ્ઠ ૩૧૪; સચિત્ર આચારાદનવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

પ્રસિદ્ધ બંગાળી સાહિત્યસત્તા બંદિમચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની આ એક વધુ કૃતિનો અનુવાદ વાચકો સમક્ષ રજુ કર્યો છે. વાર્તાનું વસ્તુ ઐતિહાસિક છે. રૂપનગરની રાજકુંવરી

ચંચળકુંવરીએ કરેલા અપમાનની કથા સાંભળી મોગલ બાદશાહ ઔરંગઝેબ તેને પકડી આણી તેની પાસે દાસત્વ કરાવવા લશ્કર મોકલે છે. મુબારકને ખાસ સેનાપતિ તરીકે મોકલ્યો છે. મુબારક પોતાની સ્ત્રી દરિયાને મૂકી શાહજાદી રોશનબારા સાથે મોજશોખ માણી રહે છે. પરણવાની વાત શાહજાદી તિરસ્કારી કાઢે છે. દિલ્હીના રાજમહેલમાં રોશન-બારાનું 'જ ચલણુ હતું' તે ધારે તેને બંધે ચઢાવે અને ધારે તેના જીવનદીપ એક જ ઢૂંકમથી નષ્ટ કરે. જોધપુરી બેગમ આ જાણી છૂપી ફતી દ્વારા ચંચળકુમારીને ચેતાવી રાજસિંહ જોડે પરણી જવા સમજાવે છે. ચંચળકુમારી રાજસિંહને પત્ર પાઠવે છે પરંતુ પત્રવાહક પુરોહિત રસ્તામાં હુંટાય છે. રાણે રાજસિંહ જ એને છૂટા કરે છે અને હુંટારાઓને પૂરા કરે છે. પત્ર હાથ કરે છે અને હુંટારામાંના એક માણેકલાલની કાઠલુદી અને નિષ્ઠાથી પ્રસન્ન થઈ તેને પોતાના સૈન્યમાં રાખી લે છે. અને પોતે પોતાના સો માણસો સાથે રૂપનગર જઈ માણેકલાલની મદદથી ઔરંગઝેબને પ્રખ્યાત સાંકડી ખીણમાં શરણે આવવાની ફરજ પાડે છે. અને ન્યોતિયીની આગાહી મુજબ ચંચળકુમારી આખરે ઉદેપુરી બેગમ પાસે પોતાનો હુકો ભરાવે છે અને પછી એને-તથા રોશનબારાને ઔરંગઝેબને સોંપે છે. રોશન-બારા પ્રેમને વશ થઈ વિધવા મૃત્યુ પમાડેલા પરંતુ માણેકલાલે સજીવન કરી ઉપકૃત કરેલા મુબારક જોડે પરણાવે છે. ઔરંગઝેબ ગુસ્સે યાય છે અને બીજી વખત લશ્કર લઈ આવે છે. પરંતુ રૂપનગરના રાજકર્તાની મદદથી તેને હરાવે છે અને કાયમની સંધિ થાય છે, અને છેવટે ચંચળકુમારી પોતાના આશીર્વાદસહ ઉદેપુરના અટકી રાણા રાજસિંહ જોડે પરણે છે. રાજસિંહ, ચંચળકુમારી, નિર્મળા, માણેકલાલ વગેરે પાત્રો ખાસ ઉચ્ચ મોટીનાં, યરવીર, અડગ અને સત્યનિશ્ચયી છે. પુસ્તક રસમય શૈલીમાં અને જોરદાર ભાષામાં લખાયું છે. રાજપુત ટેક અને યરવીરતાનો સારો ખ્યાલ આપે છે. પુસ્તક બધાને પસંદ પડશે.

કાગળ, છપાઈ, બંધામણી, ખીખાં વગેરે સુંદર છે.

૫ વસુંધરા અને બીજી વાતો:—લેખક: શ્રી. ગુલાબદાસ હરજીવન ધોકર; પ્રકાશક: જમનાદાસ માણેકચંદ રવાણી, શિષ્ટ સાહિત્ય કાર્યોત્તમ, મુંબઈ ૨. ૧૯૪૧; કાલિન ૧૬ પેજ સચિત્ર રંગીન આગ્રહાદનવાળું પાકું પૂઠું, ૫૫૬ ૩૮૭; મૂલ્ય રૂ. ૨-૩-૦

ભાઈ ગુલાબદાસ ધોકરનું આ બીજું પુસ્તક છે. પહેલો સંગ્રહ 'લતા અને બીજી વાતો' સને ૧૯૩૮ માં પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો છે. બે ત્રણ નામો પસંદ થયા પછી આખરે 'વસુંધરા અને બીજી વાતો' એ નામ આ સંગ્રહને મળે છે. 'વસુંધરા' છેક છેડે છે. બાકી ગુલાબદાસે આમાં ૧૫ વાતોઓ સંગ્રહી છે. જીવનના જુદા જુદા પ્રસંગો, જેવા કે ગરીબી, પ્રેમ, અબજાની ગૃહસ્થિતિ, મિત્ર કવિની અદેખાઈ, પુત્રનેહ અને વ્યથા, માતૃપ્રેમ, પિતૃપ્રેમ, કુટુંબપ્રેમ, સાહિત્યપ્રેમ, વગેરે એમાં વાતો દ્વારા ગૂંથી લેવામાં આવ્યા છે. વાતોઓ રસમય, આનંદમદ અને પ્રેરક છે પરંતુ કેટલાક શબ્દપ્રયોગો જેવા કે કરે જોધએ ત્યાં 'કર' ન હોય તો ચાલે. પ્રાંતિક શ્દિ બંધે હોય પરંતુ પુસ્તકમાં તો બાપા અને વ્યાકરણ બન્ને એક્સરપ્શન જ આવે; એમાં પ્રાંતિક શ્દો જે ભોલવામાં વપરાય તે મૂક્યા હોય તો ચાલે.

વાતોઓ હૃદયસ્પર્શી અને રસમય છે. 'મા અને દિકરી', 'માનો જીવ' વગેરે કુટુંબમાં એક તરફ પ્રેમ અને બીજી તરફ વફા દષ્ટિ તેમ જ કાણુવના શેરખાન પદાણુનો ખાલપ્રેમ, તેમજ એણે કરેલાં ખૂનની વાત જાણી તેના તરફ સુબદાનો તિરસ્કાર વગેરે

ખાસ વિચારવા લાયક છે. પદાણુની આત્મકથા પણ કરેણુજનક છે. 'ત્રિપુટી' વાળી વાર્તા પણ હાલના યુવાન-યુવતીઓને સંબોધીને છે. સ્ત્રીની ખાજતમાં મિત્રની ફરજ કેવી હોય તે રસિક બહુ સરસ રીતે કરી બતાવે છે અને આખરે બન્ને મિત્રો રસિક અને રમેશ તથા ઉષા ત્રણે દેશસેવામાં લાગી જાય છે અને સાંસારિક લાલસાનો ત્યાગ કરે છે. 'નવા કાલિદાસ' માં વેપારી શેઠ જિજ્ઞાસા તથા પ્રતિષ્ઠા ખાતર ભારતર પાકો સાહિત્યનો અભ્યાસ કરે છે અને પૈસા પરથી ભારતરને જાનાનો આધેશો વેપારી બતાવે છે અને આખરે બધા કવિઓની થોડો થોડો વાનગી ચાખી આખર પ્રાપ્તિ વગર બધું નકામું છે, એ સૂત્ર ભારતરને સમજાવી આખરે તેને ઉઘડે લાગાડે છે. 'રમા અને જયંત' પ્રથમ તો એક-બીજા માટે મરી પીટે છે, પરંતુ સુભાષ બાબુનું પ્રમુખપણું જોઈ ધીરે ધીરે બન્ને વચ્ચે અંતર પડે છે અને આખરે વાદવિવાદ કરી બન્ને જુદાં પડે છે. છેલ્લે જયંત માટે પ્રેમ કરનારી રમા અન્ય યુવક જોડે પરણી જાય છે. 'અર્ધદંધા' માં અયોગ્ય વાયનથી કેવું વિપરીત પરિણામ આવે છે તે રેવાના દષ્ટાંતથી જણાવ્યું છે.

ના. ચં. દીવાનજી

૬. પહેલી ચોપડી (વિદ્યાપીઠ વાયનમાળા) :—પ્રકાશક: નવજીવન કાર્યાલય, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ ૮૭; પૂઠું, હાથબનાવટના કાગળનું; કિંમત ૦-૨-૦.

જુનરાત વિદ્યાપીઠ એક નવી વાયનમાળા તૈયાર કરે છે. એ વાયનમાળાને અંગે ચાલણુગાડી 'ની સુધારેલી આવૃત્તિ બહાર પડી ગયેલી છે. 'ચાલણુગાડી' બાળવર્ગમાં પ્રસાદવાની છે; અને આ ચોપડી પહેલા ધોરણ માટેની છે. આ ચોપડીની આગળ બીજી, ત્રીજી, છઠ્ઠી અને સાતમી ચોપડીઓ બહાર પડ્યાની હકીકત પણ જાણવામાં આવી છે. એ આ વાયનમાળાને અંગે ત્રીજી અને ચોથી ચોપડીઓ બહાર પડવાની રહી.

આ વાયનમાળાનો હેતુ વિદ્યાર્થીઓને ભાષાનો અભ્યાસ કરવામાં મદદગાર થવા ઉપરાંત તેમનામાં ઉચ્ચ વૃત્તિઓ જગાડવી તે છે. આ હેતુ ખરેખર સ્તુલ્ય છે, પરંતુ આ હેતુનો અમલ કરવા જતાં ઘણી વાર ભાષાનો અભ્યાસ ગોણુ બની જાય છે, અને ઉચ્ચ વૃત્તિઓના ઘડતરનો હેતુ કેટલેક અંશે ખર આવે છે તે હજી જોવાનું છે. દા. ૦ તં. ૦, બાળપોથી દ્વારા બાળકોને મૂળાક્ષરો તથા બારાખડી સરળતાથી તથા સચોટ રીતે આવડે તે હેતુ પણ લક્ષમાં રહેવાને બદલે 'ચાલણુગાડી' માં બાળકોને સારા વિચારોવાળું વાયન આપવા તરફ જ વલણ રહ્યું છે; અને પહેલી ચોપડીમાં પણ જોડાક્ષરોના વાયનલેખનનો પદ્ધતિસર મહાવરો થાય તેવી યોજના કરવાને બદલે એકલું સારી સારી બાબતોનું જ વાયન આપેલું છે. પાંચમી છઠ્ઠી વગેરે ચોપડીઓમાં પણ અમુક પ્રકારની વિચારણાને મહત્ત્વ આપી ભાષાની વિવિધ શૈલીઓ, વિવિધ વિષયો, વિવિધ લેખકો વગેરે ગોણુ બની જતાં દેખાય છે: કવિતામાં તો આમ વિશેષ બનેલું જણાય છે.

વાયનમાળામાં ભાષા અને સાહિત્યના શિક્ષણની સાથે જીવનઘડતરના ખ્યાલો પણ વણી શકાતા હોય તેટલા વણુવા તે સારું છે; અને તેમ કરવા માટે અમે પણ વાયનમાળાનાં પુસ્તકો લખનારને વિનવીએ છીએ.

આ પહેલી ચોપડીમાં વહેલા ઊઠવું, દાતણ કરવું, પ્રાર્થના કરવી, નાહવું, કસરત કરવી, મહેનત મજૂરી કરવી, કાંતવું, સાફસૂદી કરવી વગેરે બાબતોનો

બોધ કરતા વિવિધ પાઠો છે. કવિતાઓ પણ આ જ પ્રકારની છે. એકંદરે પાઠો તથા કવિતાઓ સારાં છે, અને બાળકોને અનુકૂળ છે. જોડાક્ષરો શીખવવા સંબંધી વ્યવસ્થિત પ્રયત્ન તો આમાં છે જ નહિ. વળી અક્ષરો જોડણીવાળા શબ્દો તરફ બાળકોનું તથા શિક્ષકોનું લક્ષ્ય જોવા પણ ખાસ ઠંઠ યોજના નથી. પાઠો નીચે શિક્ષકોને માટે કેટલીક સૂચનાઓ છે. એ સૂચનાઓનો અમલ (સાધારણ શિક્ષકો કરશે કે કેમ તે શંકા છે; પરંતુ તે સૂચનાઓ સારી તો છે જ. ચોપડીમાં ચિત્રો પણ સારાં છે. છપાઇ વગેરે પણ સુધક છે.

પાઠ ૩૯માંનું 'ચાંદલિયો' વાળું ગીત શ્રી ત્રિભુવન વ્યાસનું છે; અને ભૂલથી નીચે 'સુંદરમ' લખાયું લાગે છે. પાઠ ૨૯માં નીંદવાનું ગીત છે. નીંદવાનું કામ ખરપડીથી થાય છે; આ ગીતમાં 'દાતરડી' જણાવ્યું છે, તે પણ ભૂલથી લાગે છે: પાઠ પંદરમાંની કવિતામાં પણ આમ બનેલું લાગે છે. પાઠ ૫૨માં 'સંખીલા કુટુંબ'માં દેહ, યગ, આંખ, જીભ, નખ વગેરેને કુટુંબીઓ કહી ૩૫૩રૂપે પાઠ લખાયેલો છે. આ ૩૫૩ બાળકો સમજશે કે કેમ તે શંકા છે; અને જો તેઓ તે ન સમજી શકે તો પાઠની ખૂબી મારી જાય છે.

એકંદરે આપણી પહેલી ચોપડીઓમાં આ ચોપડી એ એક વિશિષ્ટ પ્રકારનો આવકાર-દાયક વધારો છે; અને એનો યોગ્ય સત્કાર થશે એવી આશા છે.

શં સો. પટેલ

૭. સાતમી ચોપડી—પ્રકાશક : નવજીવન કાર્યલય, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ. કાઉન કદનાં પૃ. ૨૦૦, પૂઠું હાથપનાવટનાં કાગળનું, કિં. ૦-૬-૦.

આ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાવલિનું ૧૭મું પુસ્તક છે. એ ગૂજરાતી શાળાના સાતમા યા અગ્રેજી શાળાના ત્રીજા ધોરણ માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

કુલ ૬૨ પાઠ છે, તેમાં ૨૭ કવિતાઓ છે.

પાઠોની પસંદગી સારી થઇ છે. પણ કેટલાક પાઠો એટલા લાંબા થયા છે કે વાંચતાં બાળકો ઠંટાળી જાય; જ્યારે કેટલાક પાઠો એટલા ટૂંકા થયા છે કે જેમાં હકીકતની આવશ્યકતા જણાય છે. 'ત્રેમાનંદ'ના પાઠમાં એની રેઝી સંબંધી નિર્દેશ કરી લેખક ત્રેમાનંદના જીવન સંબંધો વધુ ઠંઠ જ કહેતા નથી.

સર સૈયદ અહમદખાન, મહર્ષિ દાદાભાઈ, અરજીચતા, ભગવાન હથુ ચિરત, માખીની રોજનીશી વગેરે પાઠો સારા લખાયા છે.

ટાઇપ જરા મોટા વપરાયા હોત તો ઠીક હતું.

'દ્રષ્ટા'

૮. કલાનો નાદ—લેખક: શ્રી. કાલિદાસ ના. કવિ, પ્રકાશક: શ્રીશક્તિ કાર્યલય, કેળાંપીઠ, સુરત. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૦૮૯, સચિત્ર આજ્ઞાદનવાળું પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

આપણે ત્યાં ભજવતાં ત્રિઅંકી નાટકો ભજવતાં વધુ વખત જાય છે તેથી પ્રેક્ષકો ઠંટાળી જાય છે; તેમ ન થાય તે હેતુ લક્ષ્યમાં રાખી લેખકે આ એકાંકી નાટક પાંચ પ્રવેશોમાં યોજ્યું છે.

એક ભણેલીગણેલી કલાપૂજક યુવતી કલાકારને નિર્વ્યસની જોવા ઝંખે છે. પરંતુ તેને કયાંય તે મળતો નથી. એ વસ્તુવિધાનની ભૂમિકા પર આ રચના રચાઈ છે. નાટિકાનાં પાત્રો-કલાકાર પાત્રોની જે કલ્પના પ્રયોજે કરી છે તેવા દાખલા અવગાંઠ્યા જ હોય છે. કલાકાર નિર્વ્યસની નથી જ હોતો અને કયાંય મળતો નથી; એ કથન ખોટું જ છે. અને

કક્ષા ખાતર નિવ્યસનો કલાકારને પરણવા-તૈયાર થનાર પ્રતિભાનું પાત્ર પણ ગણે આડંબરમાં જ બિલ્લુ કયું હોય તેવું ભાસે છે. માત્ર શબ્દભંડોળ એકઠો કરી આ નાટિકા રચાઈ છે. અમને બેખક આમાં સફળતા પામ્યા જણાતા નથી. વસ્તુસંકલન બેધએ તેવો ઉદાવ પામી શકી નથી.

૯. દૂધ:—બેખક: ડૉ. નરસિંહ મૂળજીભાઈ શાહ, પ્રકાશક: ગુજરાત વનોક્યુલર સોસાયટિ, ભદ્ર, અમદાવાદ. કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૨+૧૧૮, સાદુ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૦-૬-૦.

આપણાં જીવનતત્ત્વોમાં દૂધ કેટલું ઉપયોગી જીવનતત્ત્વ પૂરું પાડે છે તેને લગતી કેટલીક માહિતી બેખકે આ પુસ્તકમાં આપી છે. બેખક પોતે વિજ્ઞાનના પ્રાધ્યાપક હોઈ દૂધની વૈજ્ઞાનિક નજરે જણાતી ઉપયોગિતા અને મહત્તા બતાવી છે. બેખકે બનારસ હિન્દુ વિદ્યા-પીઠવાળા પ્રો. ગોડબોલેના અંગ્રેજી પુસ્તક અને હિંદી સરકારે દૂધને લગતા પ્રશ્નો સંબંધે સૂચના કરવા નીમેલા ડૉ. એન. સી. રાષ્ટ્રના એ વિષયના હેવાલ પરથી આ પુસ્તક તૈયાર કયું છે. જરૂરબેગી વિગત સમજાવતાં ચિત્રો પણ આપ્યાં છે.

આપણા આયુર્વેદવિશારદોએ દૂધને અતિઉપયોગી ખોરાકતત્ત્વો જેવા ગણીને ઘેર ઘેર ગાય પાળવાનો આદેશ કરેલો જ છે અને એ જ એક કાળે દિંદવાસીઓ માટે ઉત્તમ મનાતું, એટલે આપણે દેશી દષ્ટિએ દૂધ સંબંધે જનતાને સમજાવવાનું હોય જ નહિ. પરંતુ વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ દૂધની ઉપયોગિતા માગનારને આમાંથી દૂધનું વિજ્ઞાન જાણવા મળશે.

માંસાહાર માટે આગ્રહ રાખનારાઓને દૂધ કેટલે દરજ્જે એની ગરજ સારે છે તે આ પુસ્તકમાં સરસ રીતે બતાવ્યું છે.

૧૦. બુદ્ધિપ્રકારાલેખસંગ્રહ-ભા. ૧ ભાગ:—સંપાદકો: શ્રી. નવલરામ જ. ત્રિવેદી અને શ્રી. અનંતરાય મ. ગવળ; પ્રકાશક: કદ: ઉપર પ્રમાણે. પૃષ્ઠ ૧૨ + ૪૦૪, સાદુ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૩. એક.

ગુજરાતમાં એક જમાનો હતો, જ્યારે આજની ગુજરાત વનોક્યુલર સોસાયટિ અને એનું મુખપત્ર “બુદ્ધિપ્રકાશ” ગુજરાતીઓના જીવનઘડતરમાં-તેમની નૈતિક, ધાર્મિક, આર્થિક તેમ જ શિક્ષણવિષયક અને સમાજસુધારાની બાબતમાં-સારો ફાળો આપતાં હતાં. ત્યારના બુદ્ધિપ્રકાશે આપણા સાહિત્યમાં પણ સારો ફાળો નોંધાવ્યો છે. ત્યારનું એ સાહિત્ય જતે દિવસે કાળગર્ભમાં સમાઈ ન જાય અને ત્યારના એ ઉપયોગી બેખો ચિરંજીવ રહી જનતાને માર્ગદર્શન આપ્યા કરે તે માટે એમાંના વીણી કાઢેલા સમાજસુધારાના, ધર્મવિચારના, બાળા અને સાહિત્યના તેમ જ વાર્તા, નાટક, ચરિત્ર, ઇતિહાસ અને વિજ્ઞાનના વિષયને લગતા બેખો, જે સન ૧૮૫૪ થી ૧૯૦૮ સુધીમાં છપાયેલા તે અહીં અપાયા છે.

સંપાદકોએ આ બેખોની પસંદગી કયા ધોરણે કરી છે તે પુસ્તકના નિવેદનમાં જણાવ્યું છે. આ પસંદગીમાં તે સમયે કેવા પ્રકારનું સાહિત્ય લખાતું તેના અભ્યાસીઓને ઉપયોગી થઈ પડે તે માટે સારા તેમ જ સામાન્ય એવા બેખો પણ આમાં લીધા છે અને જોડણી પણ તે જ કાયમ રાખી છે.

૧૯ મી સદીના ઉત્તરાર્ધના ગુજરાતી સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છનારને આમાંથી જરૂર અભ્યાસયોગ્ય વસ્તુ મળ્યા આવશે. અને ત્યારના ધાર્મિક સામાજિક અને શિક્ષણ-વિષયક બહાર વિચારો પણ જાણવા મળશે.

૧૧. નાઝીરાજ્ય:—લેખક: શ્રી. ચન્દ્રભાષ કા. બટ્ટ, પ્રકાશક: પ્રગતિ સાહિત્ય મંદિર, રાજકોટ. કાઢિન કઠનાં પૃષ્ઠ ૨૧૯, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. પોણાબે.

પુસ્તકમાં લેખકે નોશીલી શૈલીએ અને કેટલેક રચને કલ્પનાનો આશ્રય લઇને નાઝી રાજ્યનો ઇતિહાસ આલેખી એ રાજ્યના સૂત્રસંચાલકો, એમની રાજદ્વારી રીતરસમે અને તેઓ કેવા પ્રકારનાં વલણુ અપત્યાર કરે છે તેનું ચિત્ર દોરતું વર્ણન આ પુસ્તકમાં આપ્યું છે.

લેખકે હિટલર અને એના સાથીદારો પ્રત્યે વાચકને તિરસ્કાર છૂટે, અને રોમાંચ અનુભવે એવું વર્ણન આપ્યું છે. નાઝીવિરોધી પ્રવૃત્તિમાં આ પુસ્તક સારો સાથ આપે તેવું લેખી શકાય. કેટલાંક ચિત્રો આપી પુસ્તકને સચિત્ર બનાવ્યું છે.

૧૨. સચિત્ર સિદ્ધપુર માહિત્ય:—સંશોધક અને પ્રકાશક : વૈદ્ય કેશવલાલ દાદાભાઈ બટ્ટ, મુ. સિદ્ધપુર. કેમી કઠનાં ૨૬ કાગળનાં પૃષ્ઠ ૫૯, આર્ટ પેપરનું રૂઢમાળના ચિત્રવાળું સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૪-૦.

આ પુસ્તકમાં પુરાણપ્રાચીન શહેર સિદ્ધપુરની કેટલીક પરંપરાએ ચાલી આવતી ઐતિહાસિક માહિતી આપી આજના સિદ્ધપુરનું કંઈક દિગ્દર્શન કરાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે. આજના સિદ્ધપુરની જેવા જાણુવા જેવી સંસ્થાઓનો પણ તેમાં નિર્દેશ કરેલો છે. સિદ્ધપુર વિષે કંઈક જાણુવા ઇચ્છનારને એમાંથી થોડું ઘણું જાણુવાનું મળે તેવું છે.

પુસ્તકના શરૂઆતથી માંડી છેક છેવટ સુધી રચને રચને જાહેરખબરોનો જે ખીચડો ભરવામાં આવ્યો છે તેને અમે વખોડી કાઢીએ છીએ અને વધુ વખોડવાપાત્ર તો તેમાં અનિચ્છનીય એવી દવાઓની જે જાહેરખબરો છપાઈ છે તે છે. હમણાં હમણાં જ્યારે મહાલ પુ. પરિષદો અનિષ્ટ જાહેરખબરોવાળાં સારામાં સારાં પુસ્તકોના પુસ્તકાલયપ્રવેશ સામે ખારણાં ખંધ કરવા તૈયારી બતાવી રહી છે તેવે વખતે અમે સમયસરનો અમારો સાથ પુરાવી રાજ્યનાં તેમ જ બહારનાં તમામ પુસ્તકાલયોને જાણાવીએ છીએ કે સિદ્ધપુર સરખા પુરાણુપવિત્ર ધામના પરિચયના આ પુસ્તક સાથે જોડાયેલી અનિચ્છનીય જાહેરાતોથી ભરપૂર એવા એ પુસ્તકને માટે તમામ પુસ્તકાલયો પોતાનાં ખારણાં ખંધ જ રાખે. રખે કોઈ આ પુસ્તકને પુસ્તકાલયમાં પેસવા દે. અનિચ્છનીય જાહેરાતને લીધે આ પુસ્તક અરપૃચ્ય બન્યું છે.

પ્રકાશક તરફથી જા. ખ. વિનાની આવૃત્તિ પુસ્તકાલયોને પૂરી પાડવામાં આવે તો જ તેને ગ્રાહ્ય રાખવી જોઈએ.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

સામયિકો

૧ માનસી—વર્ષ ૫ અંક ૩-૪ સપ્ટેમ્બર-ડિસેમ્બર ૧૯૪૦; પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૯-૨૦ તંત્રી: વિજયરાય ક. વૈદ્ય, દરજી મહોલ્લો, નાનપુરા, સુરત. વા. લવાજમ રૂ. ૫. પ્રકાશન-સ્થાન: આનંદ પ્રેસ, રેશન રોડ, બાવનગર, પૃષ્ઠ ૩૦૯ થી ૫૧૪.

“ માનસી ”નો આ સંયુક્ત અંક જૂન્યુઆરી ૧૯૪૧ માં પ્રસિદ્ધ થાય છે. એમાં કવિ ખખરદારના ‘ મહાકાંડ ’ ની, જ. એ. સંજનાએ લીધેલી સમાલોચના છે. રા. ખખરદારે એનો પ્રયુક્તર ‘ જન્મભૂમિ ’ કે ‘ યુજરાતી ’માં થોડા વખત પર વાંચ્યાનું માદ છે. ટોમસ હાર્ડી, ડૉ. બ્યૂહલરના ચાર પત્રો, મારી લેખનપદ્ધતિ, સર્જક અને સંવાહક, ધતુભાઈ, સાહિત્ય-કુંજનું યુગાળ, મિલન વગેરે લેખો ખાસ વાંચવા લાયક છે. છેવટમાં પુસ્તકોની સમાલોચના છે. દરેક કરખા પુસ્તકાલયે આ વિમાસિક ખરીદવું જોઈએ. શિષ્ટ સામયિકોમાંનું એક એ છે. સામાન્ય જનતા માટે એ નથી પરંતુ કરખા પુસ્તકાલયો એના વિના ચલાવી ન લે.

ના. ચં. દીવાનજી.

માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
ભિર્મિ	૧૦	૧૧	ફેબ્રુઆરી	૫-૨-૪૧
કિશોર	૬	૨-૩	એપ્રિલ-૧૧-૧૨	૧૨-૧-૪૧
કુમાર	૧૮	૪	એપ્રિલ	૧૬-૪-૪૧
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૨૬	૮	મે	૧-૫-૪૧
ગુણસુન્દરી	૩૫	૯	મે	૧-૫-૪૧
આમજીવન	૧૧	૧૦	મે	૧-૫-૪૧
ધરશાળા	૧	૮	માર્ચ	૯-૩-૪૧
ચરેતર	૧૧	૪	એપ્રિલ	૧૬-૪-૪૧
ચિત્રમય જગત	૨૭	૨	મે	૩-૫-૪૧
નવચેતન	૩૮	૭	એપ્રિલ	૨૮-૩-૪૧
નવચેતના	૫	૧૨	માર્ચ	૧-૪-૪૧
પાટીદાર	૧૮	૭	વૈશાખ	૨૬-૪-૪૧
પ્રયાન	૧૫	૨	માગસર	૧૩-૨-૪૧
શ્રી કાર્પાસ શુ. સભા ત્રિમાસિક	૫	૩	જાન્યુ-માર્ચ	૩-૫-૪૧
બાલજગત	૩	૫	મે	૯-૫-૪૧
બાલજીવન	૨૧	૭	મે	૭-૫-૪૧
બાલચિત્ર	૨૦	૧૦	મે	૩-૫-૪૧
બાલસપ્તા	૪	૧૧	એપ્રિલ	૧-૪-૪૧
બાળક	૧૯	૫	મે	૧-૫-૪૧
બુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૮	૧	જાન્યુ-માર્ચ	૩-૫-૪૧
યુવક	૧૧	૪	એપ્રિલ	૫-૪-૪૧
રેખા	૨	૮	એપ્રિલ	૨૮-૩-૪૧
વૈદ્યકદંપતરુ	૪૬	૪	એપ્રિલ	૧૧-૪-૪૧
વ્યાયામ	૨૬	૭	એપ્રિલ	૧૬-૪-૪૧
ચારદા	૩૪	૧	એપ્રિલ	૧૫-૪-૪૧
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૨	૮	મે	૧-૫-૪૧
સુનાસ	૭	૭	એપ્રિલ	૧૮-૪-૪૧
સારાપ્ટરશિક્ષક	૧૪	૧	જુન-જુલાઈ-ઓગસ્ટ	૩-૧-૪૧
શ્રીબોધ	૮૫	૪	એપ્રિલ	૫-૪-૪૧
સ્કાઉટવીર	૧૧	૩	એપ્રિલ	૧૫-૪-૪૧

કુમાર : એપ્રિલ : ૧૯૪૧

મારી નજરે : આ લેખમાં
કુમારો-કિશોરોને રાષ્ટ્રવિધાનમાં
કંઈક ફાળો આપવા ગ્રેરથા આપે
છે અને ભોજન તેમ જ ખાનપાન
છં ને લગતી જરૂરી વ્યવસ્થા
સાચવવા અને એને અનુરૂપ મત-
ધારી બનવા ગ્રેરથા આપે છે. વળી
ભોજન એ સંસ્કૃતિનું પ્રતીક હોવાનું
જણાવી જમણવારમાં થતા બગાડને
બાંકનારાઓને પાર્ટીઓમાં થતા
બગાડ તરફ ઠીક ધ્યાન દોરે છે.
તેમ જ વસ્ત્રોની ટાપટીપ અને એને
અંગેની 'કરકસર તેમ જ કચરામાં
જતી ઉપયોગી ચીજો કાઢી લઈ તેનો ઉપ-
યોગ કરવાની સૂચના કરી છે.

શ્રીમતી નિકસન : મુંબઈમાં વસતાં આ
અંગ્રેજ ચિત્રલેખાનો ટૂંક જીવનપરિચય
આ લેખમાં આપ્યો છે. તેમની ચિત્રકલા
"ઇલસ્ટ્રેટેડ વિક્ટી"ના પૂઠા પર, રેલવે
સ્ટેશનો પરનાં પોસ્ટરોમાં જોવા મળે છે.
વળી મુંબઈના ટાઉન હોલમાં ભરાતાં ચિત્ર
પ્રદર્શનોમાં પણ તેમનાં ચિત્રો હોય છે.
એમના આ જીવનમાંથી આપણો નારીસમુદાય
સારી ગ્રેરથા મેળવી શકે.

આસામની એક કાંખી : આ પ્રદેશનું
પ્રાચીન નામ 'પ્રાચ્યોતિપ' છે. આજ
એને 'અસમ' કહે છે. ત્યાં થઈને વહેતી

અક્ષપુત્રા નદીની બંને બાજુ ખેતી કરવા લાયકની ખેડાઉ જમીનને લીધે એની આબાદી છે. એના પર કુદરતની અસાધારણ કૃપા છે. અહીંના જેવી ઉપજાઉ ભૂમિ બીજી નથી. તેને લગતી જાણવાબેગ માહિતી આ લેખમાં કાકા સાહેબે એમની હમેશની શૈલીએ આપી છે.

પાટણના જૈન જ્ઞાનભંડારો : પાટણના આ ભંડારો સંખ્યાએ અત્યાર સુધીમાં ખૂબ કહેવાયું-લખાયું છે. પરંતુ તેનો અત્યાર અગાઉ દેશી-વિદેશી વિદ્વાનોએ કેવો અને કેટલો લાભ લીધો તેમ જ ગાયકવાડ સરકારે એના ઉદ્ધાર અથે શી શી યોજના કરી તે તેમજ ઇતર માહિતી આ લેખમાંથી મળી આવશે.

શુભ્રસુન્દરી : મે : ૧૯૪૧

રાજકીય વિષયમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન : લેખિકા બહેનના મત મુજબ, સ્ત્રીએ દરેક રાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રમાં ભાગ લેવો જોઈએ. ખાસ કરીને તમામ રચનાત્મક કામમાં અરપૂર્યતા-નિવારણના કાર્યને ઉપાડી શકે. વળી તે બહેન કહે છે: જે સંસ્થાઓમાં બહેનો નથી તે સંસ્થાઓ ચાલવાની નથી. (આ લેખ લખવા માટે લેખિકાને વડોદરા રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીસમાજ તરફથી ઇનામ આપાયું હતું.)

સંગીતની જીવન પર અસર : સંગીત વગર માનવી રહી શકે જ નહિ. આ સમગ્ર સંગીત સમજવાને માટે ધ્રુવરે દરેકને શક્તિ અર્પી છે. તેને સમજવી તેનો ઉપબોગ કરવો ને પ્રશુભય જીવન કરવું તે મનુષ્યના હાથમાં છે. આ કળાથી ધ્રુવર મનુષ્ય અને સંસાર વચ્ચેના મોટા પ્રુક્ષી જાય છે. ક્ષણે ક્ષણે બદલાતા નાશવંત જગતમાં સંગીતની અસર જ સનાતન રહેવાની છે. ભારતવર્ષમાં જ્યારે આવા કલાકારો યશે ને કળાની અસર ધરે ત્યારે તે કળાઓ પૂજા સમાન બનશે. ને તે કળાઓ જીવનને ઉન્નત બનાવશે.

મહાજનોની માતાઓ : આ લેખમાં દાદાભાઈ નવરોજી, મહાત્મા ગાંધીજી, શ્રીમતી સ્વરૂપરાણી નહેરૂ અને ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલેનાં માતાઓની ઝાંખી જીવનરેખા આપી તેમણે તેમના પુત્રો પર તેમણે કરેલી અસર બતાવી છે.

ચિત્રમય જગત : મે. ૧૯૪૧

ગૃહસ્થ સંન્યાસ : મહાકવિ ન્હાનાલાલે મુખ્યમાં મુજબ યોગીશી બ્રાહ્મણ શાંતિના મેળાવડા સમક્ષ આપેલું આ લાખણ છે. તેમાં પ્રાચીન કાળના ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણો કેવું સંન્યાસી જીવન જીવતા તે કવિશ્રીની પ્રાસાદિક વાણીમાં વર્ણવાયું છે.

સાત સામરો : આ લેખ જોલ ઇન્ડિયા રેડિયોના મુખ્ય સ્ટેશનેથી બ્રોડકાસ્ટ થયો હતો. તેમાં દુનિયાની બૂગોળમાં સાત સમુદ્રોને લગતી સમજૂત આપી છે. તેમાં પૃથ્વી પક્ષેનો સિદ્ધાંત, મેરુની સમજણ, દ્રીષ્ટ શબ્દનો અર્થ અને પંચામૃત તેમ જ પ્રદક્ષિણ સિદ્ધાંતો વિષે જણાવ્યું છે. બૂગોળવિદ્યામાં રસ ધરાવનારને એમાંથી કીક જાણવા બેગ માહિતી મળી આવશે.

યુવક : અપ્રિલ : ૧૯૪૧

જર્મન કુમારિકા દળ : જર્મનીમાં જેમ કુમારો-કિશોરો-જીવાનો મારેનાં તાલિમ-

દ્યોત યોગ્ય છે, તેમ કુમારિકાઓ માટે-ભવિષ્યની નામરિક માતાઓ માટેનાં તાલિમ દ્યોત પણ યોગ્ય છે. એમનાં પર્યાટનો પણ યોગ્ય છે અને વિવિધ કાર્યક્રમો પણ થાય છે.

એનિ-બાઇટીસનું મૂળ : થોડાંક વર્ષો પર અમદાવાદ અને ખીખાં શહેરોમાં આ રોગ ફાટી નીકળેલો. એના મૂળ વિષે જાણવા મુશ્કેલીનારને આ લેખમાંથી ઠીક જાણવાનું મળશે. મૂળ લેખકે ૮૦,૦૦૦ ઉપરાંત સાધ્ય, કબ્રસ્તાધ્ય અને અસાધ્ય દર્દીથી પીડાતા દર્દીઓને સાબલ કર્યા હતા.

જીવનવેતન એટલે આરિચ્ચવેતન : જીવન-વેતનનો સિદ્ધાંત એ કોષ્ટ મામૂલી વસ્તુ નથી. જીવનવેતન એક સામાજિક જવાબદારી છે. જીવન-વેતનથી એણું આપવું એ તો ખરાબ જ છે, જીવનવેતનનો ઉપયોગ સદાચાર વધારવામાં કરી શકીએ, ને નિર્વ્યસની અને સદાચારી હોય-ને નિર્વ્યસની હોય અને સદાચારી બનવાની ખાતરી આપે તેમને જીવનવેતન પર પહેલો અધિકાર હોય. જીવનવેતન મારફત આપણે સ્વરાજ્ય, સર્વ રાજ્ય તથા રામરાજ્યની દિશામાં આગળ વધી શકીશું.

શારદા : એપ્રિલ : ૧૯૪૨

ધ્વસ્ત થતાં ગેરકુળિયાં : આજે આપણાં ગામડાંની જે અવદશા યદ્ય રહી છે અને પડતી આવી છે તેનો હૃદયસ્પર્શી ચિતાર આ કાળમાં છે.

પિત્તળને લોટો : આપણા ગુજરાતમાં અગાઉ કળાકારીગરીની કોતરણીવાળાં ચિત્રકામવાળા લોટાઓ પર તેમજ ખીખાં વાસણો પર એવું ને ચિત્રકામ થતું તેને લગતી માહિતી છે. ગુજરાતની એ પ્રાચીન કારીગરી સંબંધી ઠીક હકીકત આ લેખમાંથી મળશે.

કેટલીક રમૂજ કહેવતો : આપણે ત્યાં જુદા જુદા વિષય પર અનેક કહેવતો છે. કેટલીક માર્મિક અને કટાક્ષમય પણ હોય છે. એના કેટલાક જાણવા જેવા નમુના આ લેખમાં છે.

આ ઉપરાંત આ અંક ખાસ અંક હોઈને વાંચવા જેવા છે.

જ્ઞાને પરિસ્માપ્યતે ।

આપણાં પ્રભાવશાળી પૂર્વજો જગતમાં જ્યારે સર્વોત્તમ સદ્ગુણો કથા તે સ્પષ્ટ કરી તેમનો પ્રચાર કરવા મુશ્કેલી, ત્યારે તેઓ પોતાની સરકારોને સુબ્યવસ્થિત કરતા. પોતાની સરકારોને સુબ્યવસ્થિત કરતા પહેલાં, તેઓ પોતાનાં કુટુંબોને નિયમમાં આણતા. પોતાનાં કુટુંબોને નિયમમાં આણતા પહેલાં, તેઓ પોતાની ભત્તને કેળવતા. પોતાની ભત્તને કેળવતા પહેલાં, તેઓ પોતાના આત્માને પરિપૂર્ણ કરતા. પોતાના આત્માને પરિપૂર્ણ કરતા પહેલાં, તેઓ પોતાના વિચારોમાં પ્રામાણિક અને સત્યનિષ્ઠ થવા મથતા. પોતાના વિચારોમાં પ્રામાણિક અને સત્યનિષ્ઠ થવા મથતા પહેલાં, તેઓ પોતાના જ્ઞાનની સીમા વધારાય તેટલી વધારતા. જ્ઞાનનું આ પ્રકારનું સંશોધન વસ્તુઓની તપાસણીમાં અને તેઓ જેવી હોય તેવી—વાસ્તવિક રૂપે જોવામાં સમાવે. આ પ્રકારે વસ્તુઓ તપાસવામાં આવતી હતી, એટલે જ્ઞાન પરિપૂર્ણ બનતું હતું. જ્ઞાન પરિપૂર્ણ બનતું હતું, એટલે તેમના વિચારો પ્રામાણિક ને સત્યનિષ્ઠ થતા હતા. તેમના વિચારો પ્રામાણિક અને સત્યનિષ્ઠ થતા હતા, એટલે તેમના આત્મા પરિપૂર્ણ થતા હતા. તેમના આત્મા પરિપૂર્ણ થતા હતા, એટલે તેઓ ભત્તને કેળવતા હતા. તેઓ ભત્તને કેળવતા હતા, એટલે તેમનાં કુટુંબો નિયમમાં આવતાં હતાં. તેમનાં કુટુંબો નિયમમાં આવતાં હતાં, એટલે તેમની સરકારો સુબ્યવસ્થામાં આણી શકાતી હતી. તેમની સરકારો સુબ્યવસ્થામાં આવતી હતી, એટલે આપણું જગત સાંત અને સુખી થતું હતું.

કે.કે.શિવસ.

ખીખા પણ કેટલાક લેખો-વાર્તાઓ

શિક્ષણ અને સાહિત્ય : મે : ૧૯૪૧

ત્રિંધુ પછી ગંગા : લોકમાતાના લેખક ઠાકા ઠાલેલઠરે આ લેખમાં ગંગાના ગિહારમાંના પટ અને રમણીય દરયો તેમ જ સૌંદર્યનું કવિત્વમય સુંદર જ્ઞાન આપ્યું છે.

લોકશિક્ષણમાળા : આ લેખ આ જ અંકના સામયિક દોહન વિભાગમાં છે. જરૂર વાંચો.

‘યુરેકા, યુરેકા’ : આ લેખમાં ઇટાલીના, મહાન શોધક આર્કીમીડીઝનું ટૂંક જીવનચરિત્ર છે. એક સિદ્ધાંતની શોધ કરી-સોનામાં કેટલો ભેજ છે તે શોધી કાઢી તે નાહતો નાહતો નગન નાહ્યો તે એની તલ્લીનતા બતાવે છે. તે બાપામાં “યુરેકા”નો અર્થ “મેં શોધ્યું” એવા થાય છે. એ ઉપરાંત યુદ્ધોપયોગી પણ કેટલીક શોધો તેણે કરેલી.

સુવાસ : એપ્રિલ : ૧૯૪૧

સર બ્યંકટ રામન : આ વિખ્યાત હિંદી વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીના જીવનની ટૂંક, રૂપરેખા આ લેખમાં છે. અષ્ટાષ્ટકપદે રહી તેમણે કરેલી વિજ્ઞાનના વિદ્યાર્થીઓની સેવા અણુમોલ છે. તેમણે અનેક નવી શોધો કરી છે. સંખ્યાબંધ વિદ્યાર્થીઓને તેમણે વિખ્યાત વિજ્ઞાનિકો બનાવેલા. ૧૯૨૧ માં તેમને “ડૉક્ટર ઓફ સાયન્સ”ની પદવી મળેલી; ૧૯૨૪ માં તે યુરોપ-અમેરિકાની મુસાફરીએ ગયેલા. વૈજ્ઞાનિક જગતમાં તેમનું નામ જગમગાહર છે. તેમણે કરેલી શોધો પૈકી “રામન ઇફેક્ટ” પ્રકાશને લગતી શોધો તેમને જગદ્ગ્યાપી સન્માન અપાવેલું.

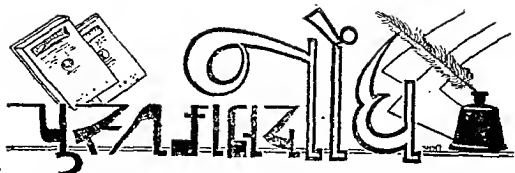
ચંપા : ભારતવર્ષનાં પ્રાચીન સંસ્થાનોમાંનું આ પણ એક છે. ફ્રેન્ચ હિન્દી ચીનના પૂર્વદક્ષિણ ભાગનું અસલ નામ “ચંપા” હતું. ત્યાંની મૂળ પ્રજા અયોધ્યા અને તેની આસપાસના પ્રદેશમાંથી ભીતરી આવેલી. સમય જતાં તે ચીનના સંપર્કમાં આવેલી. બન્ને પ્રજાઓ લોહીથી સંકળાઈ ગઈ. તે તેમના મિત્રજનમાંથી નવી-આમપ્રજા જન્મી. આ પ્રદેશની ઐતિહાસિક હકીકત આ લેખમાં છે.

માણસ જે મેળવે છે તેમાં નહિ, પણ જે મેળવવા તે ઝંખે છે તેમાં તેની સાર્થકતા સમાયેલી છે.

* * *
માનવજીવનનું રહસ્ય-સિદ્ધિમાં નહિ, પણ તેની સાધ્યની બકિતમાં રહેલું છે.

* * *
આપણું મન વાદળી જેવું અને હૃદય પ્રવાહ જેવું છે.
આપણામાંના ઘણા (પ્રવાહ પેઠે) વહેવાનું નહિ પણ (વાદળી પેઠે) ચૂસવાનું પસંદ કરે છે, એ નવાઈ જેવું નથી ?

અલિલ જિજ્ઞાસુ

અમદાવાદનું રમખાણ અને પ્રકાશકો—ગઇ તા. ૧૮મી એપ્રિલે અમદાવાદે છેલ્લાં કેટલાંય વર્ષો સુધીમાં નહિ અનુભવેલો તેવો બચકર કેર અનુભવ્યો છે. સંખ્યાબંધ મકાનો અને વેપારી દુકાનો નાશ પામ્યાના હેવાલો બહાર આવે છે. અને જનમાલની ખુવારીનો અંદાજ પણ જેવો તેવો નથી.

આ રમખાણ દરમિયાન પ્રકાશનકાર્ય કરનારાઓને પણ વેઠવા વારો આવ્યો છે. તે પૈકી ગૂજરાત સાહિત્ય મંદિર અને ગુજરાત એરીએન્ટલ બુક ડેપોની દુકાનો નજરે જોતાં જમીનદોરત યથા ગયેલી જણાય છે. એવી જ રીતે અમદાવાદનાં અખબારો “સંદેશ” અને “ગુજરાતી પંચ”ને માથે જે ગળજી નુકસાન વેઠવા વારો આવ્યો છે, તેના હેવાલો આ અગાઉ દૈનિક વર્તમાનપત્રોમાં આવી ગયા છે. એટલે અહીં તેનો ઉલ્લેખ કરવો અરથાને છે.

અને એ બધા ય સાથે વધુ કમકમાટી ઉપજાવે એવા સમાચાર તો એક પ્રકાશક મેસર્સ એસ. બી. શાહની કંપનીમાં કામ કરતા નોકર શ્રી. હરિશંકર ત્રિવેદી જે રમખાણના ભોગ બની ગયા તેમનો છે. કહે છે કે ટૂંકા પગારના એ બાઈ અમદાવાદના દુલ્હનના ભોગ થયા છે અને તેમની પાછળ નિરાધાર કુટુંબ રહી જવા પામ્યું છે. આવાં િનદોષ બલિદાનો તો આ રમખાણે કેટલાંય લીધાં હશે તે તો બ્યારે બહાર આવશે ત્યારે ખબર પડશે.

આ તખ્તકે અમે અમારા વ્યવસાયજીનું જોએ આ રમખાણમાં નુકસાન પામ્યા છે તેમના પ્રત્યે દાર્દિર દિલસોજ વ્યક્ત કરીએ છીએ.

પૂછપરછ કરશે નહિ—“ઓબોધ” માસિના સંચાલકે અમને જણાવ્યું છે તેમજ કક્કતાના “નવચેતન” માસિકે તેમના એપ્રિલ અંકમાં એ માસિકના મેન્ગુન માસના અંકો સંયુક્ત અંકો તરીકે બહાર પાડવા જાહેર કર્યું છે. તો એ માસિકો વખતસર ન મળે તો તે માટે પૂછપરછ કરવા જરૂર નથી. તેવી જ રીતે અમદાવાદમાં યથા ગયેલાં દુલ્હનમાં “ગુજરાતી પંચ” પત્રની ઓફિસ આગમાં ખાખ થવાથી એ પત્રના સંચાલક એની પુનર્વ્યવસ્થા કરી રહ્યા છે. એ પત્રના ગ્રાહકોની યાદી પણ બચવા પામી નથી, જેથી જે જે પુસ્તકાલયો એ પત્રનાં ગ્રાહક હોય તેઓ ચોતાનાં નામ એ પત્રના વ્યવસ્થાપકને લખી મોકલે.

પુસ્તકાલયોને મળેલી મદદ—

સા. પુ. માંત્રોજ (તા. દરજણ)ને તે જ ગામના શ્રી. મણિશંકર પુરુષોત્તમ બદે તેમના પિતાશ્રીના રમરણથે ૩. ૮૦) નું કખાટ બેટ આપ્યું છે.

સા. પુ. વાલમ (તા. વીસનગર)ને ૨૧) એક નાટકમંડળીના ખેલ મારફત તેનો ખર્ચ જતાં, ૨) બાન્કુના મુયાર મોદનલાલ બેચરબાઈ, ૩) મહેસાણાના સા. પ્રહલાદ [૨૬૫

નાનચંદ, ૩) પા. અમૃતલાલ ગોપાળ, ૨) જોષી બીખાલાલ પુરોષોત્તમ, ૨) જોષી ઉમિયા-શંકર કિરપાશંકર તરફથી.

શિષ્ટવાચનની ૨૦મી પરીક્ષા—વડોદરા રા. પુ. મંડળ તરફથી હવે પછી લેવાનાર શિષ્ટવાચનની ૨૦મી પરીક્ષાસંબંધેની સદર મંડળ તરફથી આ પછીનાં પ્રશ્ન ૨૯૮ પર પ્રકટ થયેલી જાહેરાત વાંચી તુરત તેમાં બેસવા આજથી જ તૈયારી કરે. અને ખીમજોને તે તરફ ગ્રેરો.

વિદ્યાર્થીઓ માટે શિષ્ટવાચન પરીક્ષા—કરજશુ મહાલ પુ. મંડળ તરફથી તા. ૨૯-૬-૪૧ ના રોજ અંગ્રેજી ધોરણ ૧ થી ૪ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ માટે રખાઈ છે. એ માટે શ્રી. રસૂલભાઈ વડોદરા કૃત “ મોતીભાઈ અમીન ” એ પુસ્તક પસંદ કરાયું છે. પુસ્તક મેળવવા માટે મહાલ પુ. મંડળના મંત્રીને લખવું.

—**વાદરજુ મહાલ પુ. મંડળ તરફથી** ઉપર મુજબની પરીક્ષા લેવાઈ ગઈ. તેમાં પણ સદર પુસ્તક પસંદ કરાયું હતું. ૯૪ પરીક્ષોએ આ પરીક્ષા આપી હતી તે પૈકી ૪૯ ઉત્તીર્ણ થયા છે, જેમાંના પહેલા ચારને અનુક્રમે ૩. ૩) ૨) ૧) અને ૧) નાં રાકઠ ધનામે જાહેર થયાં છે.

—**વિસનગર મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી** આજુ માસના પહેલા રવિવારે “ હરિશ્ચંદ્ર ” નામના પુસ્તકની બાલવિભાગમાં લેવામાં આવી. તેમાં વાલમ, ભાન્ડુ, નેતલ-વાસણા, દેણપ, ઠાંસા, ગોઠવા, રાલીસણા, ભાલક, ગુન્ન, કડા, કમાણા, ધામણવા વગેરે સાળાઓનાં બાળકોએ સારો લાભ લીધો. કુલ ૩૨૫ વિદ્યાર્થીઓ બેઠેલા છે. વાલમની પરીક્ષામાં બેસનારને ત્યાંના રા. રા. દશરથલાલે બાળકોને ધનામે તથા ચવાણું વહેંચ્યું હતું.

વીસનગર મહાલ માનદ પ્રચારક—શ્રી. ઉમિયાશંકર લ. દવેએ ૧-૧૨-૪૦ થી ૩૧-૩-૪૧ સુધીમાં વડુ, ધામણવા, મહેસાણા, સુંશી, રાલીસણા, ભાલક, ગોઠવા, બાહરપુર, કુવાસણા—એ ગામોમાં જઈ તપાસણી કરી હતી.

મહાલ પુ. પરિષદો—સિદ્ધપુર મહાલ તેમ જ ડોડીનાર મહાલ પુ. પરિષદો તા. ૧૧-૫-૪૧ ના રોજ અનુક્રમે કરલી અને દેવળી મુકામે મળી હતી. હેવાલ હવે પછી.

નવસારી મહાલ પુ. પરિષદ તા. ૧૪-૫-૪૧ ના રોજ શ્રી. રાવચુરાના પ્રમુખપદે મળવા “ પુસ્તકાલય ” ના ગયા અંગે જાહેર થયું હતું પરંતુ તે તારીખે નહિ મળતાં તા. ૧૮-૫-૪૧ ના રોજ મળશે.

મહેસાણા-અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક—તરીકે વ. રા. પુ. મંડળ તરફથી શ્રી. બીમજીભાઈ ટીડાભાઈ દાકરની નિમણૂક થઈ છે. લાગતાવળગતાઓએ નોંધ લેવા બલામણ.

નવીન પુસ્તકાલયોના મંત્રી-અધ્યપાલોને—આજુ સાથે ઉપરોક્ત નવીન પુસ્તકાલયોને મંડળ તરફથી પુસ્તકો મોકલવાનું કામ તા. ૧૦-૫-૪૧ થી થઈ ચકું છે. અમદાવાદમાં થયેલા દુષ્કાંડને કારણે પંદર દિવસ આ પુસ્તકો મોકલવાનું લંબાવા પામ્યું છે. તે જો તે પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ ઉનાળાની રમઝાના વખત દરમિયાનમાં પણ રસીદ મળે ચેતાના પુસ્તકાલયનાં પાસેથી છોડાવી લેવા તજવીજ કરે.

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી (એપ્રિલ '૪૧)

યાદી નં. ૫ : સંખ્યા ૧૮૮ : કુલ ૪૬૪

પેટલાદ—ડમોહ, સુંદરણા, રણ, મોરડ, બાર્લીટા, મોગરી, માનપુરા, દેવા, માલાવાડ, માણજ, મધરોલ, સિંહોલ, કાવિહા, નવાગામ, રોખડી, ગાડા, ગંગાપુર, મહિલા પુ. વસો, બાકરોલ, જલાખેરડી, બાંટવા, બડકદ, રામપુર, ખોરીઆ, અરડી, કણીઆ, વિશ્રામપુરા, સાંસેદ, રણજ, મેઘલપુર, જોળ, વટાવ, સીલવાહ.

બાદરણ—ગંભીરા, કીંખલોડ, લાલપુરા, જલાજ, મોસિંદ્રા, પીંપળોઈ, શીણાવ, જારોળા, સીસ્વા, મોટી શેરડી, વટાદરા.

વડોદરા—અટલાદરા, પાતળવેણી, મલાપુરા, ખાનપુરા, સરા, શેરખી, રંવાદ, મેધાકુઈ, રણોલી, ચાપડ, દશરથ, પદમલા, ગોરવા, કલાલી, પોર, રમણગામડી, કરચીઆ, માંજલપુર, દામાપુરા, સમા, માણેજ, અંપાડ, સુંદરપુરા, ગોકળપુરા, નિજામપુરા, લાલજીપુર.

કુરજજી—અંપર.

સાવલી—મુટેલા.

તિલકવાડા—આમરોલી.

સંખેઠા—પાણેજ, વડલા, કાટા, પતરા, પાટણ, લહોદ, ખુનવાડ, ચંદાનગર, ચીખોદ્રા, મોસિંદ્રા.

મહેસાણા—ધાંધણજ.

સિદ્ધપુર—મહેરવાડ.

પાટણ—ડેર, કમલીવાડા, કુણેર, ચંદ્રમણા, નવાપુરા.

ખેરાળુ—સીમેર, રાજપુર, રોખપુર, ચોટીઆ, ચાણુરમા—મણીઆરી, કનોડા, જખાના, વડાવલી, શંખલપુર, ગોખરવા, વેણુપુરા, ભાટસર, પીંપળ, બરિયક, જસલપુર, રણેલા, દાણોદરડા, બહુચરાજી, લણવા, મીડી ધારીઆલ, મોટપ, અંબાલા, મીઠા ધરવા, મેરવાડા, ગાંધુ, મેશણી, બ્રાહ્મણવાડા, આદિવાડા, પલાસર.

હારિજ—હારિજ, અડીઆ.

નવસારી—પોંસરા, કાળાકાછા, સીસોદરા, વેરમા, ડાબેલ, ચોખડ, માંગરોલ.

ગણદેવી—તળોદ જળિયા, બિલીમેરા.

પલસાણા—ઉમરાખ.

કામરેજ—નનસાડ, કડોદરા, અધામા, કરજ, ખોલેવર, પરખ, નગોડ, દેલાડ, વલણ, વાવ, વિહાણા, માકણા, લાડવી, રોખપુર, નેત્રંગ, ખોલવડ, શામપુરા, દેલોદ, સેગવા, ચીખડી, પાલી, કામરેજ, ઓરણા, દીમસ, ડોળી ભરયાણા, ધાવા, વસીઆલ, રોપણી.

મહુવા—અનોવળ, અમરોલી, આમચક, ધડોઈ, ઝેરવાવરા, રાણત, વેલણપુર, ગુણસવેલ, ઓડચ, મહુવા, કુરેલ.

માંગરોલ—સીમેદરા, ગીનરમ, મોસાલી, હથોડા, લીંબાડા, કંટવા, દોણોદ, કંવારદા, વાકળ, મોસંબા.

વ્યારા—વ્યારા, કપુરા, ગડત, રૂપવાડા, કાંજણ, કલકવા, ધાણી, અંધારવાડીદર, વાંસકુઈ.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

જાહેરાત નં. ૪ / ૧૯૪૦-૪૧

શિષ્ટવાચનની ૨૦ મી પરીક્ષા

શિષ્ટવાચનની ૨૦ મી પરીક્ષા સન ૧૯૪૧ ના જુલાઈ માસની ૨૦ મી તારીખ ને રવિવારે સવારના ૭ા થી ૧૦ા ના સમયમાં જે તે રચણ લેવાશે. પરીક્ષા માટે નવજીવન પ્રકાશન મંદિર તરફથી બહાર પડેલું ‘ આરૂં ગામડું ’ એ પુસ્તક મુકરર કરવામાં આવ્યું છે. એ પુસ્તકની કિંમત ૦-૬-૦ હોઈ તે પુ. સ. સ. મંડળમાંથી મળી શકશે. જે પુસ્તકાલયોમાં એ પુસ્તક ન હોય તેમણે વહેલામાં વહેલી તકે તે મંગાવી લઈને તેનો છૂટથી પ્રચાર કરવો જોઈએ, તેમ પરીક્ષામાં એસવાની પ્રેરણા પણ કરવી ધટે. પુસ્તકને અભાવે પરીક્ષાનો લાભ લેવાનો વિચાર માંડી વાળવાપણું કોઈને ન રહે એ જે તે સ્થાનના પુસ્તકાલયે જોવું જોઈએ.

ધ્વજી કોમેદવારોએ પોતાનાં નામ, ઠામ, ઉંમર, અભ્યાસ, ધંધા ને પોસ્ટનું રચણ અવશ્ય જણાવીને રાજ્ય પુ. મંડળના મંત્રીને શિરનામે મોડામાં મોડી તા. ૭-૭-૪૧ સુધીમાં પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી દેવી જોઈશે. શિષ્ટ વાચનની આવી પરીક્ષાનો લાભ સમજનારાં અને એનો સુસ્વાદ ચાખેલાં બાળજાને તો આ જાહેરાત વાંચતાં જ તેમ કરી દે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

બ્રામપુનર્ધટનાની વાતો આજકાલ જ્યાં ત્યાં થતી સંભળાય છે. તેવે વખતે એ કાર્યને જ જેણે પોતાનું જીવન સમર્પ્યું છે એવા સાચા બ્રામસેવકની અનુભવપોથી એ જાતનું કામ કરવા કરાવવાની ઇચ્છા સેવનારાઓને અનેક રીતે માર્ગદર્શક થઈ પડશે, એમાં શક નહિ. એટલે આ પરીક્ષાનો લાભ લેવા લેવરાવવાની ગુજરાતના શિક્ષકવર્ગને, તેમ જ યુવક-યુવતીઓને ખાસ વિનંતિ કરીએ છીએ.

પરીક્ષા જે ગામે આપવાની હોય તે ગામે ટપાલ અઠવાડિયામાં કયે કયે દિવસે આવે છે તે અચૂક જણાવવું. પરીક્ષાની મુદત દરમ્યાન શિરનામાનો ફેરફાર થાય તો તેની ખબર જે તે વખતે તરત જ આપવાની નોંધ લેવા બલામથક છે.

ઈનામ—પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થતા ઉમેદવારો પૈકી પહેલા ૪ નંબરોને અનુક્રમે ર. ૫), ર. ૪), ર. ૩), ર. ૨) તથા નં. ૫ થી ૨૦ સુધીનાં દરેકને ર. ૧) નું ઇનામ અપાશે. ઉપરાંત ઉત્તીર્ણ થનાર સ્ત્રીઉમેદવારો પૈકી પ્રથમનાં ૧૦ ને ર. એકેકનું તથા ટ્રેનિંગ કોલેજનો લાભ બિલકુલ નહિ પામેલા શિક્ષકો અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ તથા સામાન્ય બહુતરવાળા ખેડૂત, કારીગર અને વેપારીવર્ગ પૈકી ઉપલા ૧૦ નંબરોને દરેકને ર. ૦ા નું ઉત્તેજનાર્થ ઇનામ આપવાની ગોઠવણ રહેશે. ઇનામ રોકડમાં અપાશે; છતાં જેમની ઇચ્છા હશે તેમની પોતાની પસંદગીનાં પુસ્તક તેમના ખર્ચે મોકલી આપવાની સગવડ રહેશે.

૦/૦. સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી,

વડોદરા.

તા. ૨૫-૪-૪૧

૨૬૮-૩૦૬]

મણિભાઈ મં. કાશીવાળા

રામભાઈ કા. પટેલ

માનદ મંત્રીઓ,

૧૦ રા. પુ. મંડળ

સામયિક દોહન

લોકશિક્ષણમાળા

આપણે બધે આરંભશૂરા હોઈએ તેવો આપણા પર એક આક્ષેપ આવતો આવ્યો છે. શરૂઆતમાં આપણે પ્રૌઢશિક્ષણપ્રવૃત્તિ એવા નોરશોરથી ઉપાડી અને તે ઉત્સાહ ભેગાં ત્યારે સૌ કોઈને લાગેલું કે આવતી વસતી-ગણતરી પહેલાં આપણે ત્યાં નિરક્ષરતાનું પ્રમાણ રહેવા નહિ પામે. પરંતુ એ ભરતી પાછળ વળી ઓટ આવ્યો છે અને ધારેલું પરિણામ આપ્યું નથી.

ગુજરાત વિભાગની પ્રૌઢશિક્ષણ પ્રવૃત્તિના સંચાલક શ્રી. ભુગતરામ દવેને પણ એ જ અનુભવ થયો. જણાય છે તે નીચેના લેખ પરથી સહેજે સ્પષ્ટ થશે. છતાં એ અચૂતમાં સતત લાગ્યા રહેવાની તેઓશ્રી પ્રેરણા આપે છે.

એવી પ્રેરણા તેઓશ્રીએ લેખકો પાસે પણ મૂકી છે. આ નીચે તે આપી છે. એને કોણ કેટલી અપનાવશે ?

પ્રૌઢશિક્ષણનું મોટું ખૂબ ઉછાળે ચડશે, એવી આશા થોડો વખત બંધાઈ હતી, પણ હાલ તુરંત તો તે ઊડી ગયેલી ભાસે છે. બહેલાઓએ આ બાબતમાં નેટલાં સેવા-ભાવના અને ઉત્સાહ બતાવવાં જોઈએ તેટલાં બતાવ્યાં નથી. વિદ્યાર્થી આત્મમતે, આ કામમાં બેદરકાર રહેવાથી પોતે અમૂલ્ય શિક્ષણની તક ગુમાવી રહ્યા છે, એનું બાન થયું નથી. શાળાઓના સંચાલકોને પણ હજી સમજાયું નથી કે, માથાપને તેઓ બહુવિધ તો માથાપની અંદર પોતાનાં બાળકોને અમલ ન રહેવા દેવાનો આગ્રહ પેદા થશે, અને તેઓ શાળાઓને વિદ્યાર્થીઓથી ભરી મૂકશે. કારખાનાંઓને હજી બહેલા મજૂરોનો ભય લાગે છે, સરકારને પણ બહુવાર્તાથી રાજદારી ભગ્નિત થઈ જવાની બડક છે. રાષ્ટ્રીય મહાસભા જેવી મહાન સંસ્થાઓમાં હજી આ કામ માત્ર અક્ષરો શીખવવાનું અને તેથી પ્રમાણમાં ઓછા મહત્ત્વનું મનાતું જણાય છે. આ રીતે પ્રૌઢશિક્ષણને રંગે ચડાવી શકે તે સંપર્ગો તરતે શકા, ભય અને સુસ્તીમાં પડેલાં છે.

પણ એક દિવસ એવો આવશે કે જ્યારે નિરક્ષર લોકોમાં બહુવાની, નવું નવું શીખવાની જૂથ પેદા થશે. જ્યારે દેશના રાજકારણમાં લોકો જોશે કે તેમનો નાનકડો મત તેમની પોતાની સ્થિતિ સુધારવામાં કેવો મોટો ફાળો આપી રહ્યો છે; જ્યારે લોકો જોશે કે, તેઓની સ્થિતિ સુધારનારા અનેક નવા કાયદાઓ થયા છે અને તેનો લાભ બહુવા ગણવાની સહેજ-સાજ મહેનત કરી લેવાથી તેઓ સારી રીતે મેળવી શકે તેમ છે; જ્યારે મજૂરો જોશે કે, જરા બહુવા ગણવાથી તેઓને પોતાનાં મજબૂત મહાજનો બાંધવામાં ઘણી સરળતા પડે છે, એ દિવસ આવશે ત્યારે બધાની અંદર નવું શીખવાની પ્રતિજ્ઞા જૂથ જાગશે, એ દિવસે

તેઓ ભણેલાઓના અને જ્ઞાનવાળાઓના ઉંબરા ધસી નાખશે, પ્રકાશકોને ચક્રવર્તી અને જો ભેખકોને લખતાં નહિ આવડે તો તેમને દેવાળું કઢાવશે.

એ દિવસ દૂર છે એમ માની આપણે આગસમાં રહેવું ન જોઈએ. આપણે ધારીએ છીએ તેના કરતાં તે વહેંચે, ઊગશે. ચાલો, તે દિવસના સ્વાગતની તૈયારીઓ આપણે આજથી કરીએ.

તે દિવસ આવશે ત્યારે લોકો તરફથી યજ્ઞપ્રદ અને આરોગ્યદાયી વાચનની માગણી જાણી થશે. નવી જાગૃતીની આંખવાળાં પ્રૌઢ સ્ત્રીપુરુષો, તેમને રસ પડે તેવું, તેમની જિજ્ઞાસાને તૃપ્ત કરે તેવું અને તેમના જીવનમાં નવા જ્ઞાનનું અજવાળું પ્રગટાવે તેવું સાહિત્ય માગશે. તે સાહિત્ય તેઓનાં ખીસાં ખમી શકે તેટલું સસ્તું અને તેઓનાં મજબૂત બીજી શકે તેવું સહેલું હોવું જોઈએ.

આવું સાહિત્ય ધીમે ધીમે રચાવું જાય તેવા હેતુથી લોકશિક્ષણમાળાની આ યોજના પ્રસિદ્ધ કરું છું. જેઓની પાસે લોકહૃદયના તાર હલાવવાની શક્તિ છે, જેઓએ લોકોનાં સુખદુઃખોમાં ભાગ લીધો છે, જેઓની જીભ ઉપર લોકોની ભાષા વસે છે, જેઓનાં હૃદયો લોકો માટેના સંદેશથી જલસાય છે, અને જેઓ પાસે એ સંદેશો સહેલી, સંક્ષિપ્ત છતાં ઉદાત્ત અને પ્રસાદયુક્ત વાણીમાં અગર ચિત્રમાં મૂકવાની કળા છે, તેઓને આ યોજનામાં ફાળો આપવા નોતરું છું.

આ વસ્તુ હજી કાચી યોજનારૂપે જ રજૂ કરું છું. પરંતુ જો ભેખકો અને કળાકારો તેને વધાવી લેશે અને તેમાં પોતાનો ફાળો પ્રેમથી આપશે, તો તે ચોપડીઓ સુંદર રીતે છાપવાની અને લોકોને પારણે સસ્તામાં સસ્તી કિંમતે (અને કંઈક ખોટા ખાધને પણ) પહોંચાડવાની વ્યવસ્થા ગુજરાતમાં આપણે સહેજે જાણી કરી શકીશું, એમ હું માનું છું.

લોકશિક્ષણમાળાની યોજના

૧. આ માળામાં નવું વાંચતાં શીખેલા લોકોને ઉપયોગી થાય તેવી મોટા ટાઇપની પુસ્તિકાઓ કાઢવી.

૨. વાંચનારાંઓને છેક મહત્ત્વ ચોપડીઓ આપવી યોગ્ય નથી, પરંતુ તેમની પાસેથી આવી ચોપડીની એ પૈસાથી વધારે કિંમત લેવી એ વધુ યોગ્ય નથી. જો ખૂબ કિંમત વધારે આવે તો જાહેર ઉધરાણાની મદદથી વેચાણકિંમત એ પૈસા જેટલી રાખવી જોઈએ.

૩. દરેક ચોપડીમાં કાઉન આઠ પેજ કદનાં પૃષ્ઠો રહે. તે ' હ લાઇન ' અથવા ' ગ્રેટ પ્રાઇમર ' ટાઇપમાં વિષય અનુસાર છાપવાં.

' પ્રાઇમર ટાઇપ 'માં સામાન્ય રીતે ૬૦૦ શબ્દોનું તથા ' ગ્રેટ પ્રાઇમર ' ટાઇપમાં ૧૦૦૦ શબ્દોનું વાચન સમાશે.

૪. દરેક ચોપડીમાં વિષયને ચોપક એવાં બેથી ત્રણ ચિત્રો મૂકવાં.

૫. નીચે જણાવેલા વિષયો પૈકી દરેક વિષય ઉપર દસ દસ કે વીસ વીસ સુધી પુસ્તિકાઓ તૈયાર કરવામાં આવશે.

જીવનચરિત્રો—૧. નેતાઓનાં અને શોધકોનાં; ૨. પેગંબરોનાં અને સંતોનાં; ૩. ગામડાંનાં નાનાં છતાં ગ્રેરણાદાયી આમજનોનાં રેખાચિત્રો.

વાર્તાઓ—૪. પૌરાણિક અને ઐતિહાસિક કથાઓ; ૫. ઇસિપનીતિ, હિતોપદેશ જેવી ટૂંકા માર્મિક શૈલીની, પશુપક્ષીઓનાં પાત્રોવાળા, ચતુરાઈની નહિ. પણ ઉચ્ચ આદર્શો રજૂ કરતી વાર્તાઓ; ૬. લોકજીવન રજૂ કરતી ટૂંકી વાર્તાઓ; ૭. વાર્તાઓ—કવિતામાં.

ગ્રામસુધારણા—૮. કુરુદિઓ ઉપર પ્રહસનો, સંવાદો, નાટકો; ૯. કૃષિ, તળાવ, રસ્તા, વૃક્ષારોપણ, રસ્દેશી, ખાદી, ગ્રામઉદ્યોગ; ૧૦. સહકાર અને સંયોજનપૂર્વકનું ગ્રામજીવન; ૧૧. ખેડૂત, મજૂર, વણકર વગેરે જુદા જુદા ધંધાઓ કરનાર લોકોના પ્રશ્નો.

સ્વરાજ્ય—૧૨. સ્વરાજ્ય અને સ્વતંત્રતાની લડતો—હિંદની તેમ જ બીજા દેશોની; ૧૩. સત્યાગ્રહની લડતો—કુટુંબની, ગામની, ગ્રામ્યોની; ૧૪. ગ્રામપંચાયત, સ્વરાજ્ય પાલીમેન્ટ.

અર્થશાસ્ત્ર—૧૫. હિંદુસ્તાનની ગરીબી—બીજા દેશો સાથે સરખામણી; ૧૬. સારું ધન—ખોટું ધન, અર્થશાસ્ત્રમાં ધર્મનું સ્થાન; ૧૭. વ્યક્તિની દૃષ્ટિએ, ગામની, દેશની અને માનવજાતની દૃષ્ટિએ અર્થશાસ્ત્ર; ૧૮. આર્થિક પરિસ્થિતિથી ગ્રામ્યોના ઉપર થતી અસરો બતાવનારાં વાર્તાઓ, રૂપકો વગેરે.

ખેતી અને પશુપાલન—૧૯. મુખ્ય પાકો અને તેનો આવજત; ૨૦. ખાતરો; ૨૧. ખેતીને ઉપકારક તેમ જ અપકારક જનતુઓ; ૨૨. મનુષ્યના સાથીઓ અને સેવકો—બળદ, ઘોડો, ગધેડું, જીંટ વગેરે; ૨૩. ગોપાલનના પ્રશ્નો.

આરોગ્ય—૨૪. શરીરની, ધરની, ગામની સ્વચ્છતા—તેના નિયમો. ૨૫. આરોગ્યના નિયમો: હવા, પાણી અને આહારના સિદ્ધાન્તો; ૨૬. ગરીબોનાં રોગો, તેનાં કારણો અને સાદા ઇલાજો. ૨૭. માણસને ત્રાસદાયક જનતુઓનાં જીવન અને ઉપાય (માખી, મચ્છર, માકડ, ચાંચડ વગેરે).

ધર્મ અને નીતિ—૨૮. ધર્મગ્રંથોમાંથી વ્યવનામૃતો; ૨૯. સંતકૃષ્ણોનાં વંચનામૃતો અને બજનો; ૩૦. જુદાં જુદાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં આવતાં દૃષ્ટાંતો; ૩૧. જુદા જુદા ધર્મોની સર્વમાન્ય પ્રાર્થનાઓ.

આ વિષયમાં રસ ધરાવનાર મિત્રો ઉપરની યાદીને સંપૂર્ણ બનાવવાની દૃષ્ટિએ સૂચનાઓ મોકલશે તો આવકાર લાયક થઈ પડશે.

ઉપર જણાવેલા વિષયો પૈકી દરેકમાં ઠેકઠી અને કંઈ કંઈ ચોપડીઓ લખવી તેની યાદી તૈયાર કરી હવે પછી પ્રગટ કરીશ. તેની યાદીઓ પોતપોતાની સૂઝ પ્રમાણે ઠાપ સજ્જનો મોકલશે તો મોટો ઉપકાર થશે.

જીગતરામ દવે

[આ વિષે આપણા રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી અવારનવાર વિચારણા થાય છે. એ વિચારણાના એક અંગરૂપે અમદાવાદ પુસ્તકાલય સંમેલન વેળાએ પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ બચ્ચાઈપક શ્રી. હમીદભાઈ પટેલે અમદાવાદના કેટલાક પ્રકાશકો સાથે આ વિષય અર્થવા એક વાર્તાલાપ યોજ્યો હતો. તેમાં પ્રકાશકો તો કંઈ જ ન કરી શકે, પરંતુ લેખકો-ગ્રામજીવન સાથે જોતજોત થયેલા લેખકોજ સારો ફાળો આપી શકે તેવું તારણ એ વાર્તાલાપ પરથી આવ્યું હતું. અને “ રેખા-ચિત્ર ”ના સંચાલક શ્રી. જયંતિ દલાલે આમાં પુસ્તકો સંવાદની શૈલીએ યોગ્ય તો વધુ આકર્ષક નીવડે તેમ જણાવ્યું હતું. —તંત્રી]

શાન્તિ નિકેતનમાં ગુજરાતનું લોકસાહિત્ય

ગુજરાતી સાહિત્યમાં લોકસાહિત્યનો વિશિષ્ટ ફાળો નોંધાવનાર જાણીતા રાષ્ટ્રીય શાયર શ્રી. જવેરચંદ મેઘાણીને કવિવર ટાગોરના વિશ્વભારતીએ ગુજરાતી લોકસાહિત્યની રસલહાણુ અપાવવા માટે ત્યાં આમંત્ર્ય આપ્યું હતું.

વિશ્વભારતી એટલે આંતરરાષ્ટ્રીય શિક્ષણસંસ્થાનું મહાન કેન્દ્ર. ત્યાં વિશ્વના દેશ દેશના વિદ્યાર્થીઓ વસે છે. તેઓ સમક્ષ શ્રી. મેઘાણીએ ગુજરાતી લોકસાહિત્યનો દાયરો જમાવ્યો હતો અને ત્યાં તેમનો જે સન્માન સન્મારંભ યોજાયો હતો તે પ્રસંગે તેમણે ગુજરાત લોકસાહિત્યનો જે લાભ ત્યાં આપ્યો તેની કેટલીક કંડિકાઓ આ નીચે આપી છે. બાકીની આવશે અંદે.

ધૃતિહાસ નર છે; લોકવાણી નારી છે.

તમે યૌદસો માઇલના અંતર પર તમારો પંજે લંબાવી મારી જે મોહબ્બત મારી છે, તેનો હું જન્મ દેવા આવ્યો છું. એ જવાબ દઉં તે પૂર્વે આ માનપત્ર આપવામાં તમારો હેતુ મને મારી જવાબદારીનું ભાન કરાવવાનો ભાસે છે. મારે તમારા આદરમાન માટેનો મારો અધિકાર મારાં વ્યાખ્યાનોમાં પૂરવાર કરવો રહેશે.

હું તો આવું છું એક જ વાત રજુ કરવા, કે મારી ગુજરાતના આજના નવધન-તરમાં જે થોડાં બળો કામ કરી રહેલ છે (ને જેમાંનું એક બળ તો તમારું બંગાળી જ બનેલ છે) તે પૈકીનું આ લોકસાહિત્ય પણ એક બળરૂપે ભાગ ભજવી રહ્યું છે. મારી જન્મદાત્રી ગુજરાતના ભૂતકાળનો પરિચય દેનાર આ લોકસાહિત્યે, ધૃતિહાસ જેને કહેવામાં આવે છે તેના દક્ષિણે ન, સચવાઈ શકેલી એવી કેટલીક વાતો જનેતાની અદાથી ચીંથરીઓમાં સાચવી છે. ધૃતિહાસ નર છે, લોકવાણી તો નારી છે. મારી ગુજરાતના આજના નવજગરણમાં પ્રેરણા પૂરનાર એનો ભૂતકાળ શું બોલે છે તે તમને એક જ વાતથી બતાવું.

જ્યારે સરસ્વતીનાં સન્માન થતાં

આજે અમે જીવંતીએ છીએ તે હિસાબ અમારા પરમ સામ્રાજ્ય-નિર્માતા સિદ્ધરાજ જયસિંહનો નહિ પણ તેમના સાથી, માગદર્યંક અને તત્વજ્ઞ એક સાધુનો. ને તે કિવસે પણ, અમારા પાટનગર પાટણના રાજમાર્ગો પર હાથીની રતનગડિત અંબાડીએ ચડી શેરી ગલીએ અને આંગણેઈંબરે જાહેર લોકપૂજા પામનાર કોણ હતું? સમ્રાટ જયસિંહના સામ્રાજ્યવિસ્તારની મહોત્સવલ તાતી તલવાર? ના, ના, એ તો હતું : એક પ્રત્યેક : વ્યાકરણ-ત્રય : પોતાને આંગણે શિક્ષા લેતા સરસ્વતીપુત્રોને પરજૂનિના ત્રયો બણવા પડે છે, કેમકે ગુજરાતમાં વિદ્વત્તાને સાહિત્ય નથી, એ જાણ્યું ત્યારે સિદ્ધરાજને સામ્રાજ્યવિજય શરમાવનારો લાગ્યો. એણે પૂછ્યું : ‘આપણે ત્યાં કોઈ ન રચી શકે આપણું નિજનું વ્યાકરણ?’ જવાબ હેમચંદ્ર સાધુએ વાળ્યો ને આખરે એનો રચેલો, હિંદ સમસ્તની મગશ્પીરૂપ એ વ્યાકરણ-ત્રય અંબાડીએ ચડ્યો.

એ બતાવે છે ગુજરાતનો સંસ્કાર. અગામી ગુજરાતને વિદ્યા પરમ વહાલી છે. સગાવાદ અમને રપશ્યો નથી. એ વિદ્યારસને પોષવામાં લોકસાહિત્યે કેવો ભાગ ભજવ્યો છે તે એક જ દાખાથી કહું. મેં ૫૨૦ વર્ષ પર જ્યારે આ સાહિત્યની શોધખોળ અને એની

જાહેર લઘાણી આદરી ત્યારે અને વિરોધ મળેલો, મારી દાંડી થયેલી, ને એક પ્રથમ દરોહના ગુજરાતી વિદાને તો એમ પણ કહેલું કે આવી Vulgar (ગંવાર, ગ્રામિણ) વસ્તુને તું શીદ જોર આપી રહ્યો છે ? એનો જવાબ તે દિવસ મારી પાસે નહોતો. પણ કાળે જ એનો જવાબ આજે દીધો છે. અને કારાવાસ ભોગવતા એ જ વિદાને, હિન્દી માસિક 'સર્વોદય' માં આજની કેમી અધ્યાત્મિકતાની સામે એક નૂતન આદર્શનો પુરાતન કિરસો રજુ કરેલ છે— ને તે ક્યાંથી ? મારા સંપ્રદેશ લોકસાહિત્યમાંથી. મૂળાના પરમાર ચોદા આસા અને સિંધના જત ચોદા ઇસા વચ્ચે પાંચ સૈકા પર અનેલો એક યુદ્ધ-ભૂમિ પરના સંખ્યાકાળનો એ પ્રસંગ છે :

એ ઐતિહાસિક પ્રસંગ

યુદ્ધ હિંદુ દેવને પૂજનારા યુસ્ત રાજપૂત પરમારોએ, કોઈ પણ દેકાણે આશરો ન મેળવી શકનાર અને કચ્છ, નગર જેનાં મહાન રાજ્યોમાંથી પણ જાકારો પામનાર મુસ્લિમ જલોને આથમ આપ્યો હતો. જતોની પાછળ સિંધનો સુમરો રામ પડ્યો હતો. સુમરાને જત આવેવાનની રૂપણી દીકરી જનાનામાં પૂરવા જોઈતી હતી. સુમરાનાં દાવાનજ સરોખાં સૈન્યોએ આવી પરમારોનું મૂળી ધેયું. પરમારોએ લડાઈ આપી. જતપુત્રીને ખેસવી નાખીને જતો ને પરમારો સુમરાએને હાથે ત્યાં કપાયા. એ જખ્મીઓ પૈશીના એ પડ્યા હતા એક ટેકરી ઉપરઃ ઇસો જત ઉંચાણે ને આસો પરમાર નીચાણમાં. ઇસાના જખ્મો-માંથી વહી જતું લોહી નીચાણે ઢળે છે. ને તે દેખી ઇસો જત પોતાની મૃત્યુધડીનું રજુંસહુ જોર વાપરી હાથેથી એ પોતાના લોહીની નીક આડે માટીની પાળ કરે છે, પ્રવાહને આસા-જથી ખીજ દિશામાં વાળવા મથે છે. આસો પૂછે છે કે ઇસા, શું કરે છે ? ઇસો કહે છે કે તારા જેવા ધર્મિષ્ઠ હિંદુનું મોત, મારા મુસ્લિમ લોહીના રપરો આજડછેટ ન પામે માટે ખીજ દિશાએ વાળું છું. આસોજ પરમાર એને વારે છે—

[હુલો]

ઇસા મુણ ! આસો કહે : મરતાં પાળ મ બાંધ,
જત-પરમારાં એક જો, રાંધ્યા ફરી મ રાંધ !

અર્થાત્—'ઓ ઇસા ! આપણે જત-પરમાર વચ્ચેનો સંબંધ તો એક વાર રંધાઈ ગયો છે. વિપત્તિમાં આપણે લોહીભાષા બન્યા; હવે આજડછેટ હોય નહિ. મૃત્યુકાળે આંપણી વચ્ચે શિવાલ બાંધ નહિ.'

એ મૃત્યુએ જત-પરમારોને સદાના લોહીભાષા બનાવ્યા. આવો મહિમાવંત પ્રસંગ એક હુલોમાં લોકસાહિત્યે પોતાનો જનેતા હૈયે સંધ્યો. ઇતિહાસે એની નોંધ રાખી નથી.

શાંતિનિકેતનમાં ગુજરાતી પુસ્તકો નથી !

કવિવર ટાંગોરના વિખ્યાત શાંતિનિકેતનમાં આપણા ગુજરાતી વિદ્યાર્થીઓ સારી સંખ્યામાં અભ્યાસ કરતા રહ્યા છે. તેમને એટલે દૂરથી જન્મભૂમિ ગુજરાતની સાથે જોડનાર કંડી જેવાં બેત્રણ અખખારો ભેટકે મળે છે, પણ ત્યાંના અંચાલયમાં ગુજરાતી પુસ્તક ખિલકુંલ નથી. ગુજરાતી સાહિત્યના ચાલુ સંપર્ક વગર આપણા યુવકો તલસે છે—એ અંચાલયમાં ગુજરાતનું કખાટ હોતું એમાં તો આપણી શોલા છે. લેખકોને, પ્રકાશકોને અને ખાસ કરીને તો કોષક ઉદાર જ્ઞાનપ્રેમીને શાંતિનિકેતનની આ ઊણપ પૂરવા વિનંતિ છે.

અમુક માર્મિક ઘટનાઓને તો લોકવાણી જ કટોપકંઠ પકડે છે ને જતન કરી જળવી રાખે છે. મારા પ્રયત્નોને ગ્રામીણ (Vulgar) કહેનાર એ અમારા સાહિત્યમણિની કલમે આ સામગ્રીને આટલો ગૌરવાન્વિત ઉપયોગ થયો દેખી હું કુલાયો છું.

x

x

x

શીઘ્ર રચનાઓના સંગ્રામો

ને એ કામ તો મારું શરૂ પણ થઈ ગયું છે. આજે જ મને કહેવામાં આવ્યું કે અહીં ગામડાના પ્રદેશમાં 'કવિ-ગાન' નામે સમારંભ થાય છે તે મને દેખાડવો છે. 'કવિ-ગાન' એટલે ગ્રામ-કવિઓની સામસામી શીઘ્ર-રચનાઓના સાહિત્યસંગ્રામો : આવા સંગ્રામો તો છેક ઇંગ્લાંડમાં પણ મચે છે-લોકોના મેળાઓમાં : જ્યાં સામસામી જમાતો રચી, અડા લગાવી, લોકટોળાં ખેસે છે, ને સામસામી હાવણીમાંથી જીઠલા લોક-કવિઓ સામસામા અઢાર કલાકો સુધી જૂની વાણીની પદ્યાગાજ ખેસે છે ને જૂનું જૂની જતાં નવી કવિતા સ્વયંસ્ફૂરણથી રચે જાય છે.

એ જ હકીકત છે મારા સૌરાષ્ટ્રના મેળાની. એવા એક મેળામાં-ગિરનારના શિવ-રાત્રિ મેળામાં થોડાં વર્ષો પર હર સાલ જે એ હાવણીઓ પડતી-એક મારા પોતાના ગામ બગસરાના મહલાંની, ને સામી એક બરડાની મેરાણી સ્ત્રીની. મહલાં સુસલમાન, ને મેરાણી હિંદુ; મહલાં મહાં ને મેરાણી ચોરત : સામસામા મંડાતાં, ત્રણ ત્રણ દિવસ ને રાત સુધી સતત, પોતાની જગ્યા છોડ્યા વગર, દુહા ગાયે જતાં; ભૂખ લાગતી તો સાધીઓ ત્યાં ને ત્યાં દૂધ પાતાં ને છેવટે કાણુ જીતવું તે તો અહીં ખેડેલાં બહેનોને કહેવાની જરૂર નથી, વિજય તો સદા સ્ત્રીનો જ છે ને ! મેરાણી જીતતી.

"આપણા કવિવર દિન પ્રતિદિન એકે ભવ્ય સ્તોત્ર ગાયા કરેલ છે કે અમૃતસ્ય પુત્રાઃ ચચમ્ । આપણે માનવીઓ તો એ અજર અમરનાં, એ મૃત્યુહીનનાં સંતાનો છીએ. એ સ્તોત્રના સ્તુત્યોના સાક્ષાત્કાર મને લોકસાહિત્યમાં હંમેશાં થયો છે. માનવજાતિએ પોતાને અમર કરવા માટે, પોતાનો કેળીઓ કરી જનાર કાળને સદા પડકાર્યો છે. મોત આપણને મક્કે ખાઈ જતું. આપણે તો પેદાનપેદી આપણો જીવન જીવવાનો દહાઢા ધરાવ્યો છે, આ વારના જીવનને આપણે સત્ય માન્યું છે, એ જીવન પરનો કાળ આપણે છોડ્યો નથી. જીવન પરનો આપણો આ મોહ કોઈ કાપરનો કે એદી પ્રમાદીનો નથી. આપણે માનવોએ તો જીવનને બલવાન, ફલવાન અને શ્રીગાન અર્થાત્ સુંદર બનાવવાની અનંતાનંત તરફીઓ કર્યો છીએ. કેવળ શક્તિનો સંચય નહિ, કેવળ ફલપ્રાપ્તિનો જ લોભ નહિ, પણ એ શક્તિને ને એ જીવનફળને રૂપે મઢવા અને રસે સિંચવા માનવીએ શું શું કર્યું આપણે રાખ્યું છે ! એ રૂપમંડિત શક્તિને તેમ જ એ રસસિંચી પ્રાપ્તિને માનવસમૂહ પેદાનપેદી પોતાનાં સંતાનોને વારસામાં આપ્યા જ કરેલ છે. ને એ રીતે માનવીએ કાળને ઠેકડીએ ઉડાવીને પોતાનું અમરત્વ નક્કર કરી કાઢ્યું છે.

તેમજ કાળબળોએ જો માનવી માનવીને નોખાં પાડી ભેદો પર ભાર મૂક્યો છે, તો માનવીઓએ આ સુંદરતાના તત્ત્વ મારફત અન્યોન્ય વચ્ચેની યોજનપહોળી ને અંધારી લાડી ખામ્મો પર સૌંદર્યના સેતુ બાંધ્યા છે, સહિયારામણ ને સમાનતાનો મેળ મેળવ્યો છે.

"લોકસાહિત્યનો પ્રધાન સૂર મને આ લાગ્યો છે : દૈવિધ્ય વચ્ચેથી એકતાનું તારણ જટિલ વચ્ચેથી સરલતાનું તારણ, ને સૌંદર્ય દ્વારા જીવનના અમરત્વની ઉપાસના.

એ કોઇ “ હાળી ” નથી.

અથોક અને અસંખ્ય એવી એ લોકવાણીના, હજારો વર્ષોથી ગર્જતા આવતાં જે આ પ્રધાન સૂર ન હોત. તો મેં એનું સેવન ના જ કર્યું હોત. પુરાતન વસ્તુઓના સંપ્રદસ્થાનમાં હાડપિંજરોના નિરીક્ષક બેએ કે પોતાની વાડીમાંનાં પતંગિયાને મારી મારીને પછી પોતાના ધરતી દીવાલો પર એનાં નિષ્પ્રાણ રૂપરંગની વિવિધતાનો નકશો બનાવનાર કોઇ ‘ ટાંભી ’ તરીકે કે દેશદેશાંતરની પુરાણી રેખો એકડી કરનાર કોઇ શ્રીમંતની ‘ હાળી ’ ફેળવવા માટે મેં આ લોકવાણીના મહાલયમાં બેસવું પસંદ ન કર્યું હોત. આ ગીતો ને કથાઓ, જેડકણાં ને હાલરડાં, ઉખાણાં ને કોયડા, કહેવતો ને કહાણીઓ, કુહાઓ ને બજનો-એમાં મને પ્રતીત થયું છે જીવનગળ, જીવનની સ્ફૂર્તિ અને આનંદની ઉપાસક એવી સંજીવન શક્તિ શોધવાની અથાક લગન.

અમલજી અને અક્ષરજીનાં વગરનાં માનવીઓ, સત્તા જીવજોમાં જીવંતતાં ને રૂઢિ તેમ જ ધર્મદોષની વચ્ચે પિસાતાં માનવીઓ, પોતાના જીવનક્રમની પ્રત્યેક ક્રિયાને, ગર્ભોધાનને, જન્મને, પારણે પોદતી બાલ્યાવસ્થાને, ડ્યુમ્યુ પગ માંડતી પંગૂ-દશાને, આંગણાં તેમ જ શેરીઓમાં નાચવા કૂદવાની એષ્ટાને, ભણતરને, પરણતરને અને આખરે મરણને પણ ગીતો-કથાઓમાં હાડ લગવી વ્યક્ત કરે, કવિતામાં એ સર્વ રિથિતિઓને ઉચ્ચારણુ આપે-ને એક બે કે પાંચ પચાસ કે પાંચસો સાધનવંતો ને નવરાંઓ નહિ પણ હાખો કરોડો ધરેધરમાં એનું કાવ્યોચ્ચારણુ કરે, એકાદ બે પ્રસંગો સમારંભો પૂરતા જ નહિ પણ સેંકડો વર્ષોથી વહેતી જીવનની સમસ્ત ધારાને કાવ્યે ને કલ્પનાએ, રૂપકે ને ઉપમાએ, ગાને ને છંદે, તાલે ને નૃત્યે નવતર તેમ જ નીરોગી રાખે, એને આપણે માનવકુલનું પરમ ગૌરવાન્વિત મહિમા-દશ્ય કેમ ન કહીએ ?

આટલા પ્રાથમિક વિવેચન વડે મારા શ્રોતાસમૂહને મેં મારું લક્ષ્ય સમગ્રવીને પછી ગર્ભોધાનથી માંડી, પ્રસવનાં ગીતો, હાલરડાં, ન્યાવવા કુદાવવાનાં જેડકણાં, શેરી-ગીતો, લગનગીતો વગેરે બારેક ગીતો માત્ર બતાવ્યાં, ને તેના અર્થો કરતો ગયો. સ્ત્રીજનોને ને બાળકોને બેઠાં બેઠાં કે કૂદતાં કૂદતાં ગાવાનાં મોતોના વિભાગોમાં શ્રોતાજનોને ફેરવીને મેં Street Singersના, અર્થાત્ આપણી શેરીઓમાં ને ગલીઓમાં, ઘર ઘરને ઉબરે ને બહારવટીઆઓને કુંગરે ટુકડો રોટીથી સંતોષાઇને ભટકતા રાવણુદયાવાળાઓના ગીતપ્રદેશમાં જરાક ડોકિયું કરાવી, સ્ત્રીઓનાં મરણસાહિત્યને બારે આણી મૂક્યાં. સૈકાઓથી ચગદાતાં જીવંતો સ્ત્રીજીવનમાં એ ગીત નૃત્ય અને કવિતાનું સુંદર શક્તિત્વ મૂકવા માટે પુરુષ પોતે જ કેવો કોડબરો રહેતો તે દાખવતું છેલ્લું ગાયું:

ગોરી મોરી આછા સાણુ ઝોડો લે, પરખડી ભીડો તેા દિસો પાતળા રે લોલ.
ગોરી મોરી હળવે તાળી પાડો લે, હાથડીઆ ચમચમાશે ખંભા દુઃખરો રે લોલ.
ગોરી મોરી હળવે કૂદડી ફરલે લે, ફેરડીઆ ચડશે ને થારો આકળાં રે લોલ.
ગોરી મોરી ઝીણા રાગે ગાલે લે, જરોદાનો જીવણુ લેવા આવશે રે લોલ.

x

x

x

લોકકવિતા એટલે ?

તે કાળનું જીવન કુડાળું અને એકમુરૂં હતું. એના પરિણામે તે કાળની આ

લોકકવિતા, અમુક થોડા વિષયોના વર્તુલમાં જ પુરાઈ રહી સમાપ્ત થતી હતી, એ તો સ્વાભાવિક જ હતું. કારણ કે લોકકવિતા એટલે સત્તમપરાયણ કવિતા: Sincere Poetry-પુદ્. અંતરમાં જેટલું અનુભવાય તેટલું જ કવિતામાં સિંચાય. અનુભવ વગરની બનાવટ એમાં પેસી શકતી નહિ. એટલે એ કવિતાનો બંડોળ બલે વિપુલ ન બન્યો (ને કેને ખબર છે કેટલાંય ગીતો ગયાવા પછી કાળપલટાને પરિણામે અવાસ્તવિક ઠરીને કાળ ભગવાનની આળણીમાંથી ચળાઈ ફેંકાઈ ગયા હશે !) છતાં જેટલો એ બંડોળ હાથમાં રહ્યો છે તે તો પેલી જીવનની સંકુચિતતાને હિસાબે ધણો વૈવિધ્યવંતો ને બહોળો નથી શું ?

એવું વૈવિધ્ય ને એવી વિપુલતા સોરઠી ગીતોમાં છે ને તે શાને આભારી છે ? સોરઠના સંસ્કારવૈવિધ્યને આભારી છે. પુરાતનતાને ખોળે જૂલેલું સુરાષ્ટ્ર એક વાર ચારદાનું મહાધામ હતું; મધ્યયુગને ખોળે ખેલવું-સોરઠ એક મુદ્દક્ષેત્ર હતું ને છેક પંચસિંધુ સુધીની કેં કેં માત્રધારી, નેસવાસી, અરણ્યવાસી જાતિઓનું, મહામિલનસ્થાન હતું. સાહસ-શ્રાઓનાં ઘોડબેઠમસાણુ, ગાપાલકોના નેસડે ધૂમતાં વલોણધીર, હેડયુંના હાંકણુદારાઓની વણઝાર-ધંટડીઓ, દેશદેશાવરી સંતોના તંજુર-સ્વર ત્રેફરતી સાગરપાળનાં વહાણવટાંએ ઠાલવેલા વિદેશી તેળનાંની બેડાબેડ દેશાવરી ગીતોવાતોના અવિરત ધોય.

એ સમયની, આહીં સંસ્કાર-ભાત પડી, તમારે ત્યાંથી બંગાળાની સૌંદર્યભરપૂર બુમિની ભોંય પર જેમ સાવ સફેદ વજ્રોની સુમેળવંતી ભાત પડી, તે રીતે, અમારી સૂઝી સળગન્તી, રંગવિહોણી ને બૂખરી સોરઠધરા પર રંગભરપૂર ભાતના બડાકલા ઉડ્યા, જેવી ભોંય, તેથી ઉડતાં જ ભરત, એ છે પ્રકૃતિનો નિયમ, ને એ છે પ્રકૃતિપાથો માનવસંસ્કાર.

પરિણામે સોરઠની ધરાને ખૂંદવા ઊતરી પડેલી જાતિઓના શાશ્વિતપાત ગોણુ બન્યા, ક્ષીણ પડ્યા; મોખરે તો આવ્યા ને ઘાટા ઘૂંટાયા પ્રેમશૌર્યના કસ્યર્જલ રંગો. રૂઢિચુસ્તતાના કિલ્લા પર જ નવતર સંસ્કારના વજ્રહથોડા પડ્યા. જ્ઞાતિઓ હતી. તેમાં 'મારીને મુસલમાન કરવા' ને બદલે કે 'શેરા સાડ આવક બનવા' ને બદલે લેવેરીજનોની છાવણીઓ વચ્ચે જ આંતરજાતીય વિવાહના સંબંધો રોપાયા, પ્રેમમાંથી વીરતવંતીઓલાદ નીપળ-રવાની ઇચ્છાએ વટાળ થયા, અરપૃથ્થતાના રૂઢિરૂઢિયા સમાજજીવનમાં કોઈએ પણ ન શીખવેલી એવી મોકળાશ આપી. ચમાર રોષદાસનો કુંડ અમારું જૂનું ગીર ગામકું સરસધ વતાવે છે. તુળસીશ્યામના હિંદુતીર્થ પાસે તાતા પાણીના પુનિત કહેવાતા કુંડો છે. તેમાં ડેડના કુંડની પાળ છો જુદી હો, નીર તો એનું એ જ છે. રૂઢિના આગ્રહી 'દેવીપુત્રો' કહેવાતા ચારણોનો આઘ નાગબાહના બોળામાં આજે ય દેહેદેહીની ખાંભી છે. આઘ જનબાહનના દરડી ગામની વાવમાં પાણી ભરવાનો ટાળો (બેદ) નથી કરી શકતો. એક જ આરે સવણો ને હરિજનો પીતા આવે છે, ને કંઈક સુગાનાર એવા એક વૈષ્ણવ ગોંસા-ધની ગરદન ખડી ગયેલી એવું લોકોમાં કહેવાય છે.

વગેરે વગેરે તત્ત્વોએ સાંકડા જીવનને વિપુલ તેમ જ કાવ્યમય બનાવ્યું ને લોક-નારીઓએ માત્રમ રાત ગરબે ધૂમી ધૂમી ગાયે રાખ્યા-વીરત્વ અને દમલબાજ, વફવારુઓની વેદનાઓ ને એ વેદનાઓમાંથી થયેલાં દીકરીઓનાં પરિત્રાણુ, લંપટ રાજાઓને વણિયજોએ સુણાવેલા ચંડીશા જવાબો ને મદસ્વામીઓએ પોતાની પત્નીના અપહતોઓને પોતાનાં લોલવણી માર્યા ચુકાવીને પતાવેલા હિસાબો.

દોહ દિવસની રળ

આપણે ત્યાં બધી નિશાળોમાં દર અઠવાડિયે શનિ-રવિની મળાને દોહ દિવસની રળ પડે છે. આ દોહ દિવસની રળ સામાન્ય રીતે બાળકોને ગળી લાગે છે અને શિક્ષકોને પણ કાગમાંથી રાહત મળતી હોય તે ગમે છે. માણસોને કામમાંથી થાક લાગે ત્યારે આરામ જરૂર જોઈએ જ, પણ અહીં તો એક બીજી વાત તરફ જ આપણે દષ્ટિક્ષેપ કરીએ છીએ.

મોટે ભાગે માળાપો બાળકોને નિશાળ કે બાળમંદિરમાં મોકલીને મોકળાશ અનુભવે છે અને જ્યારે રળ હોય છે ત્યારે તેમને કકળાટ જોયા-સાંભળ્યા જેવો હોય છે. એનો પણ આપણે દરકાર ન કરીએ; પણ એ રળના દિવસોમાં બાળકોની જે કટુણુ હાલત થાય છે તે ખરેખર કટુણુ જ હોય છે. નથી એમને ઘરમાં સમાસ, નથી એમને નિશાળમાં સમાસ. એટલે શેરી એને સમાસ આપે છે અને એ શેરીનું વાતાવરણ ! તોખા ભગવાન !!

શેરીમાં બાળકો ન રમે, ન જાય એમ કહેવાનો આશય નથી; પણ અત્યારનું આપણું શેરીનું વાતાવરણ કેટલું ગંદું છે તે અહીં લખવાની જરૂર છે ? બિલકુલ, શેરીનું વાતાવરણ તો સમાજશિક્ષણની દૃષ્ટિએ ધણું જરૂરી છે; પણ એ તો જ્યારે શેરીઓને આદર્શ બનાવીએ ત્યારે.

મૂળ વાત પર આવીએ. શેરીમાં રમવા જતાં બાળકો અનેક ખરાબ દરથો જુએ છે, અનેક ખરાબ શબ્દો સાંભળે છે અને પછી તેનું હળવે હળવે અનુકરણ કરે છે. આ સ્થિતિ મટાડવા નીચેના બે ત્રણ ઉપાયો અજમાવવા જેવા છે.

૧ એ દોહ દિવસની રળઓમાં નિશાળોએ ગામમાં ને ગામ બહારના પ્રવાસો યોજવા જોઈએ અને એ માટે બધા શિક્ષકોને ન રોકતાં વારાફરતી ઉત્સાહી શિક્ષકોને તે માટે રોકવા;

૨ સમાજસેવા કરવાની ધગશ ધરાવતાં મંડળોએ પોતાની બીજી પ્રવૃત્તિઓ ભેગાં આ રળઓમાં બાળકો માટે પ્રોત્સાહક અને બોધક કાર્યક્રમ અવસ્ય રાખવો;

૩ શેરીના જરા મોટી ઉંમરના લાયક ઉત્સાહી કિશોરો અને કુમારોએ પોતપોતાની શેરી પૂરતાં બાળમંડળો બનાવી કરી તેમને આવી રળઓમાં વાચનનો, રમતગમતનો, અખાડાનો અને નાના નાના પ્રવાસોનો કાર્યક્રમ આપી એમાં એનો રસ બિંભો કરવો;

અને ચોથો—ચોથો નહિ પણ સૌથી પહેલો હોવો જોઈએ તે ઉપાય સમજી માળાપોએ બીજા કોઈની ઉપર નિર્ભર ન રહેતાં પોતે જ પોતાનાં બાળકોનાં હિત સમજી તેમને નિર્દોષ, રોચક અને પ્રોત્સાહક કાર્યક્રમો આપવા.

આ તો એક તોષિ જેવું થયું. કાર્યક્રમોનું વૈવિધ્ય અને તેના ગુણવત્થુ વિશે વળી ફરી કોઈ વાર.

એક શિક્ષક

[એપ્રિલ-૧૯૪૧ ના " ધરશાળા "માંથી]

નાની નાજીકઃ જાણુ છવતી ઢીંગલી !

જાણુ આરસ પહાણુમાંથી કોઈ કુશળ સલાટે કંડારી કાઢ્યાં હોય એવાં નાજીક અને નમણાં, રૂપરૂપની ખાણુ જેવાં, કોષ સરસ્વતીદેવીની મૂર્તિ જેવાં અમારે એક નાજીક બહેન છે.

પૂરાં અઢી ફૂટ માંડ ઉંચાં, નહિ પાતળાં કે નહિ જાડાં, ગંભીર અને ગરવાં છતાં ધરમાં ખૂબ ગમ્મત કરાવતાં એ નાજીકબહેનને જોઈ જોઈને હું તો હૈયામાં મલકયાં જ કરું છું.

ઉંમર તો માંડ સાડાત્રણ કે ચાર વરસની જ હશે, પણ એની અક્ષર અને હોંશિયારી તો મોટા માનવીથી ય ચડી જાય તેવી.

ધરમાં ડાસીમા સવારમાં વહેલાં જીડી દેવસેવામાં જોડાય, તેની સાથે સાથે જ નાજીક બહેન જીઠે, દાતણુ-પાણી ને દિશાજંગલ પતાવે, નાણુ છુએ અને પોતાનાં કાળાં ભરખર જેવા વાળ ઝોળાવે. બહેનને વેણી ગુંથાવવી કે ચોટિયો બંધાવવો ના ગમેઃ એ તો ખભાનીચે પોતાના લટકતા વાળને છૂટા જ રાખે. બહુ તો ફળિયાના નાનકડાં ધ્રાંગમાંથી ચૂટેલાં એકાદ એ સુંદર ફૂલ વાળમાં ગૂંથવા દે.

બધાંની સાથે ચા-પાણી પીએ અને પછી પોતાનાં ભાંડરડાંની પેઠે અભ્યાસની આર-ડીમાં પાટી ને પેન કે સિસાપેન અને નાનકડી નોટબૂક લઈ બેસન કરવા બેસે. કોણુ જાણુ એ શૈનાં બેસન કરતાં હશે !

કોષ કોષ વાર વળી ફળિયાને છેડે રહેતા અમારા ચોકીદારનાં છોકરાં સાથે રમતાં દેખાય, પણ તે તો કોષ કોષ વાર જ.

સવારમાં બાં પોતાનું રસોઈનું કામકાજ શરૂ કરે અને નાજીકબહેન ત્યાં પ્રહોંચે. બાને ચીજ વસ્તુ દેવામાં મદદ કરે અને જાણુ રસોઈનો ભાર પોતાની ઉપર હોય તેમ બારેખમ મોં રાખી રસોડામાં કે રસોડાની નજીક જ કરે. દસ સાડાદસ થાય અને જમવાની તૈયારીઓ થાય ત્યારે થ પાટલા નાખવા અને થાળી-વાટકા માંડવામાં બહેન રોકાઈ જાય. નાજીકને બધાંને પીરસવાનો ભારે શોખઃ બાપુ, ભાઈઓ અને બહેનો-સૌને પીરસવા લાગે. બા કહેશેઃ ' બાઈ, હવે તું જમવા બેસને, પાછું તારે બાળમંદિર જવાનું મોડું થશે. ' ત્યારે માંડ નાજીકબહેન જમવા બેસે.

જમી કારવીને સૌ પોતપોતાને કામે જવા તૈયાર થાય, અને નાજીક પણ પોતાનાં ફરાક ચડી ચડાવે, એની પોતાની ખાસ આણુલી ચેલી ગોઠવે ને બધાંની સાથે ધરની બહાર નીકળે.

એનું બાળમંદિર તો ઠંઠ બાર વાગ્યે શરૂ થાય છે, પણ નાજીક બહેન તો ત્યાં એક કલાક વહેલાં પ્રહોંચે, અને તૈયારી માટે આવેલાં શિક્ષિકા શોભાબહેનની મદદમાં લાગી જાય. દરેક ઓરડામાં આસનો ગોઠવે, નાનકડો રૂમાલ લઈ સાધનો પરની ધૂળ ઉરાડે ને ફૂલદાની ગોઠવવામાં પણ મદદ કરે.

કલાક તો કયાંય ચાલ્યો જાય. બીજાં બાળકો આવવા લાગે ને બાળમંદિર બધું બધું બની જાય. સંગીતનો સમય થાય. દિલરૂખા લઈ વાદ્યદેવભાઈ શરૂ કરે, અને બધાં નાનાં મોટાં શાંત થઈ સાંભળવા બેસે, તેની સાથે નાજીક બહેન પણ પલાંડી વાળી બેસવા માટે ખાસ પાડેલી આકૃતિઓમાંની એકમાં સરખાં ચર્ચ ગોઠવાઈ જાય,

સંગીત પછી કોઈ વાર રૂચ થાય, તો તેમાં પણ નાચુકબાઈ અને ધૂધરિયાળા ગંડિયા લઈ જોડાયા જ હોય.

પછી બાળમંદિરનું કામ ચાલે. પોતાના ચોરડામાં જઈ નાચુક બહેન કામે લાગે. પૂરો અઢી કલાક કામ ચાલે. ચારેકાર શાંતિ શાંતિ. સો બાળકોથી ભરેલું બાળમંદિર ખરેખર શાંતિનું ધામ લાગે.

કોઈ વાર નાટક કે કોઈ વાર તૃત્ય કે કોઈ વાર ભોક્ષીત કે કોઈ વાર વાર્તાનો કાર્યક્રમ હોય, તેમાં નાચુક બહેન હોય જ હોય. નાટકમાં એમને મુખ્ય પાત્ર ભેલે બહુ ગમે. તૃત્ય પણ આવડે તેવું કરે. પોતાની કાલી કાલી બાપામાં સરસાબાઈ સાંકળિયાની વાર્તા કહે કે એકાદ બે હોટીઓ ગીતની પણ ગાય.

પછી નારતો આવે. તેમાં ય નાચુક બહેન કાંઈ ને કાંઈ કામમાં હોય જ. સાંજ થવા આવે તો બાળકો ધર બહાર વળે, ત્યારે એક છેલ્લાં અમારાં નાચુકબાઈ પોતાની નાચુક થેલી લઈ બાળમંદિર છોડે.

ઘેરે જઈ કામે વળગે. સાંજે મોડેથી બાઈબહેનો સાથે ફરવા જાય. રાત્રે વાળુ કરે, માથું ખાસેથી વારતા કરાવે અથવા કોઈ દિવસ પોતે પણ બધાં રાજ થાય તેવું કાંઈ કરે; માથે અને નાચે કે વારતા કહે.

નવ વાગે ને નાચુક પોતાની નાનકડી ઢોરણીમાં ધોલી જાય અને ધસધસાટ લાંબે ઉંઘતાં હોય ત્યારે તો એવાં રૂપાળાં લાગે કે હું તો તેને બે-ચાર બચીઓ જ લઈ બહાર.

અમારાં નાચુક બહેન જો તમે જુઓ તો જીવતી ઢીંગલી જેવાં જ લાગે. દેશી બનાવટની કે બપોની કરામતની ઢીંગલી તો બેસાડો ત્યાં બેસે અને ઉઠાડો ત્યારે ઊઠે. આ તો દાલતાં, ચાલતાં, બોલતાં, બોલાવતાં, રમતાં, રમાડતાં, જીવતાં ને જગતાં તરવરાટથી તગતગતાં, નવીન ને નમણાં ઢીંગલી બહેનને જોતાં અને કદી ધરવ જ થતો નથી. જાણે એને હું સદાય નીરખ્યા જ કરું.

હું તો રોજ સવારમાં ઉઠીને નાચુકબહેનનું જ મોં જોઉં છું, અને મારો આખોય દિવસ સુખમાં ભર્યો ભર્યો પૂરો થઈ જાય છે.

રામ.

[એપ્રિલ-૪૧ ના "ધરણા" માંથી]

છ. દિશાની પૂજા

એક વખત બુદ્ધ ભગવાન મગધની રાજધાની રાજગૃહના વેણુવનમાં રહેતા હતા, તે વખતે સિંગાસ નામનો એક કુલીન તરુણ ચંડેરમાંથી રોજ સવારે બહાર આવી, રનાન કરી, પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ, ઉત્તર, ઉપર અને નીચે, એમ છ દિશાઓને નમસ્કાર કરતો હતો.

બુદ્ધ એક વખત મિલ્લા માટે નગરમાં જતા હતા, તેવામાં પેલા યુવકને જોઈને બોલ્યા: 'હે શુદ્ધપતિપુત્ર, તે આ શું માંડ્યું છે ?'

સિંગાસ બોલ્યો: 'હે ભગવંત ! મારા પિતાએ મરતી વખતે હમે દિશાઓની પૂજા કરતા રહેવાનું મને કહ્યું હોવાથી, હું આ દિશાઓને નમસ્કાર કરું છું.'

સુદ્ધે કહ્યું: ' પરંતુ તારો આ નમસ્કારવિધિ આર્યોની પદ્ધતિ પ્રમાણે નથી. '

સિગાએ કહ્યું: ' તો હે ભગવંતે! આપ મને આર્યોની પદ્ધતિ પ્રમાણે દિશાઓને નમસ્કાર કરવાનું શીખવો. '

સુદ્ધે બોલ્યા: ' હે શૃહપતિપુત્ર, માપ્યાપ એ પૂર્વદિશા છે. તેમની પૂજનાં આ પાંચ અંગો છે: ૧. તેમનું કામ કરવું, ૨. તેમનું યોગ્ય કરવું, ૩. કુળમાં ચાલી આવેલાં સત્કાર્યો આણી રાખવાં, ૪. તેમની સંપત્તિના વારસ બનવું, અને ૫. તેઓ જીવતા ન હોય તો તેમને નામે દાન કરવું. '

' માપ્યાપોને જો આ પાંચ અંગ વડે પૂજવામાં આવે, તો તેઓ બાળકને પાપ કરતાં વારે છે, તેને સુમાર્જે ચઢાવે છે, તેને કળાકૌશલ્ય શીખવે છે, યોગ્ય સ્ત્રી સાથે તેનું લગ્ન કરી આપે છે, અને યોગ્ય વેળાએ પોતાની મિલકત તેને સ્વાધીન કરે છે. '

' હે શૃહપતિપુત્ર, ગુરુ એ દક્ષિણ દિશા છે. તેની પૂજનાં આ પાંચ વિધિ છે: ૧. તે આવે ત્યારે જીડીને જીભા થવું. ૨. તે માંદા થાય ત્યારે તેમની સેવાચાકરી કરવી. ૩. તે જે શિખામંત્ર આપે તે શ્રદ્ધાપૂર્વક સમજી લેવી. ૪. તેમનું જે કાંઈ કામ હોય તે કરવું. ૫. તે જે વિદ્યા આપે તે ઉત્તમ રીતે મદદ કરવી. '

' ગુરુને જો આ પાંચ પ્રકારે પૂજવામાં આવે, તો તે શિષ્યને સદાચાર શીખવે છે, ઉત્તમ રીતે વિદ્યા શીખવે છે, પોતાને આવડતી સર્વ વિદ્યા શિષ્યને આપી દે છે, પોતાનાં સર્ગ-સંબંધીમાં તેની પ્રશંસા કરે છે, અને કોઈ સ્થળે જતાં તેને ખાધાપીધાની અડચણ ન પડે તેવી વ્યવસ્થા કરે છે. '

' હે શૃહપતિપુત્ર, પત્ની એ પશ્ચિમ દિશા છે. તેની પૂજનાં આ પાંચ અંગો છે: ૧. તેને માન આપવું. ૨. તેનું અપમાન ન થવા દેવું. ૩. એકપત્નીવ્રત આચરવું. ૪. ધરનો કારભાર તેને સોંપવો. ૫. અને વસ્ત્રાલંકારની તેને ખોટ ન પડવા દેવી. '

' આ પાંચ અંગોથી તેને પ્રસન્ન રાખવામાં આવે, તો તે ધરમાં સારી વ્યવસ્થા રાખે છે, નોકર-ચાકરને પ્રેમથી સંભાળે છે, પતિવ્રતા થાય છે, પતિએ મેળવેલી સંપત્તિનું રક્ષણ કરે છે, ઉડાઉ થતી નથી, અને સર્વ શૃદ્ધત્યોમાં તત્પર રહે છે. '

' હે શૃહપતિપુત્ર, મિત્રમંડળ એ ઉત્તરદિશા છે. તેની પૂજનાં આ પાંચ અંગો છે: ૧. આપણા યોગ્ય વસ્તુ હોય તે તેમને આપવી. ૨. તેમની સાથે પ્રેમથી બોલવું. ૩. તેમને ઉપયોગી થવું. ૪. તેમની સાથે સમાનભાવથી વર્તવું. અને ૫. તેમની સાથે નિઃકપટ વર્તન રાખવું. '

' આ પાંચ પ્રકારે મિત્રમંડળની પૂજ કરવામાં આવે, તો તેઓ એકાએક સંકટ આવી પડે ત્યારે એનું રક્ષણ કરે છે, તેની સંપત્તિનું પણ રક્ષણ કરે છે, સંકટમાં ગમરાઈ જવાય ત્યારે ધીરજ આપે છે, વિપત્તિના સમયે તેને એકબે ઊડાતા નથી, અને તેની પાછળ તેની સંતતિ ઉપર પણ ઉપકાર કરે છે. '

' હે શૃહપતિપુત્ર, નોકરચાકર એ નીચેની દિશા છે. તેમની પૂજનાં આ પાંચ અંગો છે: ૧. તેમની શક્તિ પ્રમાણે તેમને કામ કહેવું. ૨. તેમને યોગ્ય મહેનતાણું આપવું. ૩. તે માંદા પડે ત્યારે તેમની સારવાર કરવી. ૪. પ્રસંગ હોય ત્યારે તેમને ઉત્તમ ભોજન આપવું. ૫. અને વખતોવખત ઉત્તમ કામ બદલ તેમને અક્ષિસ આપવી. '

[અનુસંધાન પાછળ સૂચનામાં મૃદુ રૂપ ને છેડે]

આવતાં માસની કાર્યદિશા

૧ તમોએ વર્ગીકરણ ન કર્યું હોય તો રજા દરમિયાન તે કરી નાખવા તજવીજ કરશો. આ કામ માટે પુસ્તકાલય વર્ગમાં તાલીમ પામેલા શિક્ષક ભાઈઓ પોતાની આબુળાબુનાં ગામડાંના તાલીમ પામ્યા સિવાયના અંધપાલોને પણ મદદ કરશે એવી આશા છે.

૨ વર્ગીકરણ કરતી વખતે આ પ્રમાણે અવશ્ય કરજો:—

(૧) પુસ્તકની પીઠે નીચેથી બે આંગળ છોડી પટ્ટી ચોઢવી. (૨) પુસ્તકના પૂઠાની અંદરની બાજુએ પુસ્તકાલયનાં નામ છાપેલાં પત્તાં ચોઢવાં. (૩) પુસ્તકના છેવટના પૃષ્ઠની પાછલી બાજુએ પુસ્તક આખ્યાની તારીખ જણાવતું પત્તું ચોઢવું. (૪) પુસ્તકના મુળપૃષ્ઠની પાછલી બાજુએ પુસ્તક ખરીદાની તારીખ, માસ, સન નાખવો તથા કિંમત લખવી તેમ જ પુસ્તકનો રજીસ્ટર નંબર તથા વર્ગીકરણનો અક્ષર અને સંજ્ઞા લખવી. (૫) પુસ્તકના ૧૧, ૧૧૧, ૨૧૧, ૩૧૧ એ પૃષ્ઠો પર સિલ્લા મારી પુસ્તકનો રજીસ્ટર નંબર તથા વર્ગ લખવો વગેરે બે બાકી હોય તો તે પણ પૂર્ણ કરવું.

૩ જૂથ મંડળમાં ત્રિમાસી નિવેદનો મોકલવા ચૂકશો નહિ.

૪ જુલાઈ આખર સુધીમાં માગણી પ્રમાણેનાં મળી શકે તેટલાં બધાં પુસ્તકો મોકલવાની તજવીજ પુસ્તકાલય સહાયક, સહકારી મંડળ કરશે જ. માટે આ બાબતમાં પત્રવ્યવહાર કરી વિનાકારણ ખર્ચ કરશો નહિ.

૫ જે પુસ્તકાલયો ચાલુ વર્ષના અંદાજમાં મંજૂર કરાવેલી પુસ્તકખરીદીની રકમમાંથી ખરોદવાનાં પુસ્તકોની યાદીઓ ન મોકલી હોય તેમણે અમારા તરફ તુર્ત મોકલવી. જુન સુધીમાં યાદીઓ નહિ આવશે તો અત્રેનાં પસંદગીનાં પુસ્તકો મોકલવામાં આવશે.

વડોદરા,
તા. ૨૫-૪-૪૧ }

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના રર સને ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

સરકારમદદ ન લેતાં પુસ્તકાલયોની માહિતી મોકલવા બાબત

આથી તમામ રા. મહાલ શાળાધિકારી સાહેબો અને પ્રચારકોને વિનંતિ છે કે વડોદરા રાજ્યમાં સરકારમદદ સિવાય પણ ચાલતાં પુસ્તકાલયો ને પ્રગતિ મેળવે તે માટે ખુલ્લાં હોય તે સંબંધી પુસ્તકો, વાચકો, વંચાણાં પુસ્તકો વગેરે જરૂરી માહિતી આ તરફ મોકલતા રહેશે એવી આશા છે.

વડોદરા

તા. ૨૫-૪-૪૧

ઉ. મા. પટેલ

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૨૩ સને ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે સલામત કરવામાં આવેલાં સામયિકો

ક્રમાંક	નામ	પ્રકાર	વાર્ષિક લવાજમ	રેકાર્ડ
૧	જેતીવિકાસ	માસિક	૧-૪-૫	મે. ડિરેક્ટર ઓફ એગ્રિકલ્ચર સા. નવાનગર સ્ટેટ જમીનગર

સાંસ્કૃતિક પુસ્તકાલય શાખા

વડોદરા તા. ૫-૫-૪૧

પુ. ત્રિ. શાહ

પ્ર. સ્વ. પરચીકર

અ. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૮ નું]

‘ આ પાંચ પ્રકારે તેમની પૂજા કરવામાં આવે, તો તેઓ પણ પોતાના માસિક જોડે ચાર પહેલાં જોડે છે, માસિક સૂચે ત્યાર પછી સૂચે છે; માસિકના માસની ચોરી કરતા નથી, ઉત્તમ રીતે કામ કરે છે, અને માસિકનો યજ્ઞ ગાય છે. ’

‘ હે ગૃહપતિપુત્ર, સાધુસંત એ ઉપદેશી દિશા છે તેમની પૂજનાં આ પાંચ અંગ છે: ૧. કાયાથી તેમનો આદર કરવો, ૨. વાચાથી તેમનો આદર કરવો, ૩. મનથી તેમનો આદર કરવો, ૪. તે ભિક્ષાએ આવે ત્યારે તેમને તકલીફ પડ્યા દેવી નહિ, અને ૫. તેમને ઉપયોગી વસ્તુ આપવી. ’

‘ આ પાંચ પ્રકારે તેમની પૂજા કરવામાં આવે, તો તેઓ પણ પાપમાંથી તેનું નિવારણ કરે છે, તેને કલ્યાણકારક માર્ગે લગાડે છે, પ્રેમપૂર્વક તેના ઉપર દયા કરે છે, તેને ઉત્તમ ધર્મ શીખવે છે, તેનો સકારાત્મક સમાધાન કરે છે અને તેને સ્વર્ગનો માર્ગ દેખાડે છે. ’

આ ઉપદેશ સાંભળી સિદ્ધાલ બોલ્યો: ‘ ભગવાન, આ આપનો ઉપદેશ કેટલો બધો સુંદર છે ! કોઈ માણસ ઢાંકેલી વસ્તુ ઉઘાડી કરી બતાવે, અથવા અંધારામાં જોવા માટે દીવો ધરે, કે માર્ગમાં બૂલા પડેલાને માર્ગ બતાવે, તેમ ભગવાને મારે માટે ધર્મનું ઉત્તમ વર્ણન કર્યું છે. ’—ગી. ૧૦

[૩૪૧ ના “ શિક્ષણ અને સાહિત્ય ”માંથી]

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૩ સને ૧૯૪૦-૪૧

ક્ર. નં.	વર્ગ તથા નંબર	માગણી કરનાર ના લખાણની તારીખ	ભલામણ માટે માગણી કરનારનું નામ અને ઠેકાણું	પુસ્તકનું નામ	કર્તા અથવા પ્રકાશકનું નામ અને ઠેકાણું	વર્ષ	કદ	પૃષ્ઠ	બાંધકામ	કિંમત
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૧	૨૧૨૬/૪૭	૭-૪-૪૧	પ્રગતિ સાહિત્ય મંદિર રાજકોટ	નાઝીરજી, પ્રગતિ પ્રથેમાળા વ. ૧ પુ. ૪	શ્રી. ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ, પ્રગતિ સાહિત્ય મં. રાજકોટ	૧૯૪૧	૧૬૦	૨૧૯	કાચી ૧-૧૨-	
૨	૨૧૨૬/૨૩	૮-૪-૪૧	નવજીવન કાર્યલય પો. બો. ૧૦૫ અમદાવાદ	ગામગોળી	વિદ્યદાસ મગનલાલ શેઠાદરી નવજીવન કા. અમદાવાદ	"	"	૧૦૮	" ૦-૧-૦	
૩	—	૮-૪-૪૧	"	Christian Missions, Their Place in India	M. K. Gandhi	"	૧૨૦	૩૧૧	પાકી ૨-૦-૦	
૪	—	"	"	Status of Indian Princess.	Pyarelal Nair	"	"	૪૪	કાચી ૦-૪-૦	
૫	૪૨૫૫૧/૨૩	"	"	ગ્રામ પંચાયતના કાર્યકર્તાને લગતા નિયમો	જીવજીતી રાજાભાઈ દેસાઈ નવજીવન પ્રકા. મંદિર અમદાવાદ	"	"	૨૨	" ૦-૨-૦	
૬	૪૨૫૫૧/૫૪	૧૪-૪-૪૧	"	પહેલી ચોપડી	"	"	૧૬૦	૨૭	" ૦-૨-૦	

૭	જા	૨૨૫૫૧ ૬૫	"	નવજીવન કાર્યાલય પો. બો ૧૦૫ અમદાવાદ	સાતમી ચોપડી	જીવજીત કાલ્યાભાઈ દેશાઈ નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ સોપાન	૧૯૪૧	૧૬૦	૨૦૦	"	૧૦-૭-૦
૮	ચ	૬૭૫૧ ૩૫	૪-૪-૪૧	વ્યવસ્થાપક, ભારતી સાહિત્ય સંઘ, ત્રણ દરવાજા પો. બો. ૭૩ અમદાવાદ	ત્રણ પગલાં		"	૧૬૦	૩૬૨	પાકી ૨-	૮-૦
૯	જ	૬૭૬૮ ૧૩	"	"	ઉપવાસ કેમ અને ક્યારે	શ્રી. હરજીવન સોમયા	"	"	૧૫૮	કાચી ૧-	૪-૦
૧૦	ચ	૬૨૯૬ ૭૦	૬-૪-૪૧	અંદ્રાપ્રંત ગૌરીશંકર બહે લાયજીરી સેકશન, એન્યુ. ડિપાર્ટમેન્ટ, ભાવનગર	માસ મેનની મીઠી	કે. ૪ પ્રગણે	"	"	૧૬૭	પાકી ૨-	૦-૦
૧૧	જા	૩૬૧૨ ૫૫૨૬	૧૫-૪-૪૧	મહાશંકર સોમેશ્વર પાઠક, કોલીપોળ વડોદરા	દાસેશ્વરી કહ્યું		૧૯૩૨	"	૧૨૪	કાચી ૦-	૮-૦
૧૨	જા	૮૧૪૪૦ ૫૫૨૬	"	"	વીર ગટોરગમ્મ		૧૯૮૬	"	૭૬	"	૦-૪-૦
૧૩	ત	૭૮૩૪૧ ૫૭	"	કીરતન લટકારી વ્યવસ્થાપ બાલશક્તિ પ્રચાલકી મોહસા (A. P. R.)	પૈકું		"	"	૪૫	"	૦-૫-૦
૧૪	જા	૧૧૮૭ ૫૬૭	"	પ્રમશંક શ્રી અરવિંદ કાર્યોત્તમ, આજુદ	શ્રી અરવિંદ દશમે	અખાલાલ બાળકૃષ્ણ પુરાણી કર્તા આજુદ	૧૯૪૧	"	૬૨	"	૦-૧૦-૦

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય સાખા
વડોદરા, તા. ૬ માર્ચ ૧૯૪૧

કુ. ત્રિ. શાહ.

પ્ર. જી. પરજીકર
અ. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

પસ્તકાલય

સંસ્થા ૩૧. ૩-૮-૦

ચાલકે લાભ

૫-૮-૦ ૩૧. ૫-૦-૦

છટકે નાલ ૩૧. ૫-૬-૦

વંચીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર કીર્તીભાઈ
મહિલાશ્રમ પ્રભાશંકર વ્યાસ

ઃ સ્વચર્યાય :

વાલભાઈ નારાયણ અમીન બી. કામ
મંત્રી, પ. સ. સ. મં. વિ. શાળા, વડોદરા.

પ્રસ્તુત ૧૬ મુ

જુન ૧૯૪૧

ગાંધી-૬, કો

અનુક્રમશીલકા

વિષય

લેખક

પૃષ્ઠાંક

ગમાર મંથપાલને પનારે પડેલું પુસ્તકાલય...	શ્રી. મોહનલાલ જીવાભાઈ દેસાઈ	૩૧૯
સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું	શ્રી. છોટાલાલ મા. કામદાર	૩૨૦
લોકશિક્ષણના ઢેટલાક મુદ્દાઓ	શ્રી. ભીમેદભાઈ મો. પટેલ	૩૨૩
આમંત્રણ (કાવ્ય)	શ્રી. નારણભાઈ પટેલ	૩૨૬
ચરદ્યાશ્રુનાં પુસ્તકો વધુ કેમ વંચાય છે ?	૩૨૭
મહાલ પુ. પરિપદો	૩૩૫થી
અમરેલી મહાલ પુ. પરિપદ	૩૩૫
સિદ્ધપુર મહાલ પુ. ત્રીજી પરિપદ	૩૩૮
નવસારી મહાલ ત્રીજી પુ. પરિપદ	૩૪૦
ઢોડીનાર મહાલ પ્રથમ , ,	૩૪૬
પુસ્તક પરિચય	શ્રી. મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ	૩૪૯
નવીન કાલ	૩૫૩
મોસિકો મળ્યા તારીખ	૩૫૪
સામયિકોમાંથી શું વાંચશો ?	૩૫૫
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	૩૫૮
પુસ્તકાલય નોંધ	૩૫૯
પુસ્તકો ગોકલ્યાની માલિતી	૩૬૧
પુ. સ. સ. મંડળની જાહેરાત ૫	૩૫૨
“ “ “ ૬	૩૬૮

સામયિક હોદ્દન

અન્તિનિઢેતનમાં ગુજરાતનું લોકસાહિત્ય	૨૬૬
પુસ્તકાલય ખાતાના વટકુકમ, સૂચના વગેરે	૨૮

આંતરમુખા મહાલ પુ. પ્રથમ પરિપદ તા. ૮-૬-૪૧ ના રોજ વ્યાસવામજી મુકામે ગળી ગઇ. હેવામ આવતા અરે.

આ માસિક વહેદારમાં 'મી હુદબામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ'માં અંજાલલ વિ. દક્ષરે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. ને માટે. જાપી પ્રસિદ્ધ થયું. તા. ૧૫-૬-૪૧

પુસ્તક ૧૬ મું

જુન-૧૯૪૧

અંક ૬ હો

ગમાર અંથપાલને પતારે પડેલું પુસ્તકાલય

[રાગ : વેલ્લી વનમાં વલવલે]

પુસ્તકાલય ખ્યારું કરગરે, હયા કરે દીનાનાથ;
ગમાર અંથપાલના પાશથી, છોડાવો અહી હાથ—પુસ્તકાલય
પુસ્તક ખ્યારાં અતિ અરે, પામે પીકા દિનરાત;
કેઠ પડ્યાં રે કળાટમાં, કોઈ સૂણે ના વાત—પુસ્તકાલય
ધૂળ તણા ઢગલા અને, કચરા કેરો નહિ પાર;
દુઃખ દાવાનળ આપતો, અંથપાલ ગમાર—પુસ્તકાલય
વાચક આવે ગુજ બારણે, અંથપાલ ગુસ્સે લારાય;
ધમકાવી પાછા કાઢતો, દિલડું દુઃખે ચિરાય—પુસ્તકાલય
પેપર-માસિક ત્યાં ઊઠતાં, ખુણા ખોળી લારાય;
દશા દેખી દિલડું રૂવે, અફસોસ અઢકેરો યાય—પુસ્તકાલય
ખાંક કળાટ ટેબલ અને ખુરશી ખોખાં અનેક;
આવી કો ત્યાં ઊભે નહિ, લીધી લોકોએ ટેક—પુસ્તકાલય
શુષ્કિયલ અંથ પડ્યા અતિ, ઊધપ યકી રે ખવાય;
મંત્રી મૂરખરાય છે, ક્યાંથી માગવો ન્યાય—પુસ્તકાલય
નાત-જાત જોયા વિના, ખઠક્યાં સાથોસાથ;
વર્ગીકરણ વિહીન ગદ્યાં, પડ્યાં મૂરખને હાથ—પુસ્તકાલય
દુઃખિયાં છે ગદ્યાં પુસ્તકો, દુઃખિયાં માસિકનાં જૂથ;
ન્યાય ક્યાં જઈ માગીએ, “કારોબારી” અડખૂથ—પુસ્તકાલય
હયા કરે દીનબંધુ જો, સુણુજો રંકનો રાવ;
દુઃખનિવારણ કારણે, શામળીઆ સજ્જ યાવ—પુસ્તકાલય
ઠાઠ મુણીને દીનબંધુએ, આપ્યો ‘ઑઠર’ એક;
પહોંચ પરિપદે પાધરું, ન્યાય તોળાશે નેક—પુસ્તકાલય
ઑઠર લઈ દિનેશનો, આંધુ પરિપદને શણ;
હયા આવે તો ઉગારજો, નહિતર આંધુ છે મણ—પુસ્તકાલય

મોહનલાલ જીવાભાઈ દેશાઈ

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનંદનું

તાજેતરમાં એક અમેરિકન પત્રકારે ના. વાઇસરૉયની સુલાકાત લીધી હતી અને તેના અભ્યાસખંડનું અવલોકન કર્યું હતું. હૉડ્ લિન્લથગો નીચેના ચાર સંદર્ભગ્રંથો (Reference Books)નો સતત ઉપયોગ કરે છે: Who's Who (૬૪ ૬) Barlett's Quotations (બાર્લેટ્સ 'કવોટેશન્સ') Whitaker's Almanack (વિટેકર્સ આલ્મેનક) અને The Civil List (ધી સિવિલ લિસ્ટ)

x

x

x

ગયા જુન માસમાં પી. જી. વોડહાઉસ ક્રાન્સમાં આનંદપર્વટને ગયો હતો ત્યારે નાઝીઓએ તેને પકડી લીધો હતો. હજુ તે સિબેરિયાની નજરકેદીઓની છાવણીમાં છે. ઇંગ્લંડના તેના પ્રકાશકો જણાવે છે કે, કેદમાં હોવા છતાં તેનો સ્વભાવ તેવો ને તેવો છે. તેણે એક લાંબી નવલકથા પણ લખી કાઢી છે.

x

x

x

ગટયુડ રટીને Idk (ઇડક) નામની નવલકથામાં 'એસ ઓફ વિન્ડસર'નો વિષય લીધો છે. વાક્યરચના તથા વિરામચિહ્નો સાથે છૂટ સેવા માટે મિસ રટીન બે ખંડોમાં પ્રખ્યાત છે. પાંત્રીસ વર્ષમાં તેણે પહેલી નવલકથા 'ઇડક' જ લખી છે. એમ કહેવામાં આવે છે કે તેના અમેરિકન પ્રકાશકો આખું લખાણ વાંચી ગયા, પરંતુ તેમને જરાયે વહેમ ન આવ્યો કે આ નવલકથા પ્રખ્યાત એસ સંખ્યા છે.

x

x

x

અમેરિકાનું બોકમિય, ખિસામાં રહી શકે તેવું માસિક The Reader's Digest (ધી રિડર્સ ડાઇજેસ્ટ) જણાવે છે કે, હવે તેના ફેલાવો આખા જગતમાં સીધો વધારે થયો છે. જન્યુઆરીમાં તેના ગ્રાહકોની સંખ્યા એકલાણીસ લાખની હતી. તેમાં બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની આવૃત્તિ તથા બેટિન અમેરિકામાં ફેલાવવામાં આવતી સ્પેનિશ આવૃત્તિનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ માસિકની એક ખાસ વિશિષ્ટતા એ છે કે દર મહિને તે 'એર્થલિ આવૃત્તિ' કાઢે છે. તે દુનિયાભરના આંધળા માણસો વાંચે છે.

x

x

x

રિચર્ડ રોવેલિન (Richard Llewellyn) ની પ્રખ્યાત નવલકથા How Green was my Valley (હાઉ ગ્રીન વૉઝ માય વેલી)ની ફિલ્મ તૈયાર થાય છે. જેમ આ નવલકથા મુગટ થયાને એક વર્ષથી વધારે વખત થયો છે, છતાં હજુ ઇંગ્લંડમાં તેની દર અઠવાડિયે ૧,૫૦૦ નકલો વેચાય છે અને અમેરિકામાં તેનું વેચાણ મહિનાઓ થયાં વધારેમાં વધારે છે. મિ. રોવેલિન અત્યારે વેશ્વરગાડમાં અધિકારી છે. તે પોતાના બચત સમયનો ઉપયોગ નવી નવલકથા None but the Lonely Heart (નન બટ ધી લોન્લી હાર્ટ) લખવામાં કરી રહેલ છે.

x

x

x

આપણે ધણી વાર સાંભળીએ છીએ કે અમુક પુસ્તક વાંચવાથી જીવ આવે છે. પરંતુ 'આ પુસ્તક વાંચવાથી જીવ આવશે' તેવી જાહેરાત હજુ સુધી કોઈએ કરી નહોતી. હી રિમયના પુસ્તક *A Black Velvet Story* (એ બ્લેક વેલ્વેટ સ્ટોરી)ના પ્રકાશકોએ તે પુસ્તક વાંચવાથી ચોક્કસ જીવ આવી જશે તેવી જાહેરાત કરી છે. પ્રકાશકો કહે છે કે તેમાં ચોક્કસ-પણે જીવ લાવવાનો ગુણ છે અને તે પ્રકારની તેની ચોજના જ કરવામાં આવી છે.

x

x

x

પંડત જવાહરલાલની આત્મકથા *Towards Freedom* (ટોવર્ડઝ ફ્રીડમ)ના શીર્ષકથી અમેરિકામાં થોડોક વખત યર્ષા પ્રગટ થઈ છે. આ આટલિ વહેલી પ્રગટ કરી શકાઈ હોત; પરંતુ અલ્હાબાદથી ઓગસ્ટની શરૂઆતમાં એરમેષન દ્વારા મોકલવામાં આવેલ છેલ્લું પ્રકરણ પ્રકાશકોને, છેક ડિસેમ્બરની આખરે મળ્યું. આ પ્રકરણની કાર્યન નકલ સ્ટીમર મારફત સાથોસાથ મોકલવામાં આવી હતી તે વહેલી પહોંચી જતાં પ્રકાશકો પોતાના કાર્યમાં આગળ વધી શક્યા હતા.

x

x

x

અત્યારસુધી ખ્યાનમાં ન આવેલ એક વિચિત્ર વસ્તુ પર હમણાં જ ખ્યાન એવાયું છે. એરકર વાઈલ્ડની પ્રખ્યાત નવલકથા *The Picture of Dorian Gray* (ધી પિક્ચર ઓફ ડોરિયન ગ્રે)નો વિષય તથા એડગર એલન પોની નવલિકા *The Narrative of William Wilson* (ધી નેરેટિવ ઓફ વિલિયમ વિલ્સન)નો વિષય સરખો છે.

x

x

x

યુનાઈટેડ સ્ટેટસની ફુટન મિશન કંપની ઊગતા યુવાન બેખોને સાહિત્યનું વાર્ષિક વિદ્યાર્થી-વેતન (Fellowship) આપે છે. આર્થિબાદ્ય હેમિંગ મેક્લીશ કવિ તથા નવલકથા-લેખક છે. મેરી બેન્ટન અંગ્રેજી શિક્ષક છે. બન્નેની ઉંમર હજુ પૂર્ણ વીસ વર્ષની થઈ મધ્યી. તેમને બન્નેને ચાલુ વર્ષનાં છનામે મળ્યાં છે. એકને નવલકથા માટે તથા બીજાને જીવન-ચરિત્ર માટે. દરેકને મળેલ છનામની રકમ ૧,૫૦૦ ડૉલર છે. હિંદના પ્રકાશકો ઊગતા યુવાન બેખોને આર્થિ ઉત્તેજન આપે તેવા શુભ દિન ક્યારે આવશે ?

x

x

x

મદાસના હિંદુ પત્રમાં ડૉ. વી. એન. રામોએ બાલસાહિત્ય પર એક નિબંધ લખ્યો છે. તે નિબંધમાં તેમણે આવા પ્રકારના યોગ્ય સાહિત્યની આવશ્યકતા પર ભાર મૂક્યો છે, અને હિંદમાં તેવા પ્રકારના સાહિત્યનો અભાવ દર્શાવ્યો છે. પશ્ચિમ કરતાં આપણી પાસે વધારે કલ્પનાશીલ તથા પ્રેરણાદાયક સામગ્રી હોવાથી આ પરિસ્થિતિ વધારે શોચનીય છે. બાળકોના માનસને અનુકૂળ સાહિત્ય આ સામગ્રીમાંથી ઉત્પન્ન કરવાનું છે.

હિંદની બધી ભાષાઓમાં આ પ્રકારના સાહિત્યની ઉણપ છે તેમ તો ન જ કહી શકાય. મરાઠી સાહિત્યમાં ૧૯૩૮ ના માર્ચ સુધીમાં બાળકો માટેનાં પુસ્તકોની સંખ્યા લગભગ ૧૫૦૦ ની હતી. (ત્યારપછી આ સંખ્યા ફીક પ્રમાણમાં વધી દશે.) ગુજરાતી સાહિત્યમાં તે આંકડાની ચોક્કસ માહિતી નથી, પરંતુ લગભગ બે હજાર તો હશે જ.

આવસાહિત્ય સંબંધમાં જાણીને આનંદ થશે કે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ (અમેરિકા) માં ફિલાડેલ્ફિયા ખાતે ૧૬૭૦ થી-૧૯૪૦ સુધીમાં આવસાહિત્યમાં થયેલ પ્રગતિનું એક પ્રદર્શન ચાલુ વર્ષની શરૂઆતમાં બરવામાં આવ્યું હતું.

અમેરિકાની પ્રસિદ્ધ પ્રકાશન સંસ્થા મેસર્સ ડોડગીઝ એન્ડ કું.એ. હેડબુક મેગેઝીનના સહકારથી ઓક્ટોબરની ૧ લી તારીખ પહેલાં એક નવલકથા મોકલનાર માટે ૧૦,૦૦૦ ડોલરનું ઇનામ જાહેર કર્યું છે.

યુવાન નીચો લેખક રિચર્ડ રાઇટનાં પુસ્તક 'નેટિવ સન' (Native Son) ની છ અહવાડિયામાં દશ લાખ નકલો વેચાઈ ગઈ હતી. તેને સ્પિંગર્ન (Spingarn) ચંદ્રક આપવામાં આવેલ છે. આગલા વર્ષ દરમિયાન, જે કામ અમેરિકન નીચોએ માત્ર પશુ ક્ષેત્રમાં માનનીય યતન કર્યો હોય તેને આ ચંદ્રક આપવામાં આવે છે.

ઈંગ્લેન્ડમાં પુસ્તકના ધંધાને ૧૯૪૦ માં જે મુશ્કેલીઓ વેઠવી પડી છે તેવી અગાઉ કહી વેઠવી પડી નથી. ૨૯ મી ડિસેમ્બરે થયેલ બોમ્બારામાં તેની પરાકાષ્ઠા આવી હતી. આવી અડચણો છતાં વર્ષ દરમિયાન ૧૧,૦૦૦ નવાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવામાં આવ્યાં હતાં. આ સંખ્યા, ગયા યુદ્ધના પહેલા વર્ષમાં પ્રગટ થયેલ પુસ્તકોની સંખ્યા કરતાં કેટલાક ઢગલ વધારે છે.

બ્રિટિશ બુક કાઉન્સિલે દક્ષિણ અમેરિકાના એક પ્રદર્શનમાં પોતાના દેશમાં પ્રગટ થયેલ પુસ્તકો મોકલ્યાં હતાં. કેટલાક પ્રખ્યાત પ્રકાશકોએ પ્રગટ કરેલ મર્યાદિત નકલોના નમુનાનો પણ મોન્ટીવિડિયોમાં સ્ટોક એક્સચેન્જ બિલ્ડિંગમાં બરવામાં આવેલ આ પ્રદર્શનમાં સમાવેશ થતો હતો. છેલ્લા પચાસ વર્ષના પરિપાકરૂપ પ્રગટ થયેલ ૨૫૦૦ પુસ્તકો નેવાને લોકોનાં ટોળાં ઊતરી પડ્યાં હતાં. હિંદમાં પ્રકાશન એવા પાયા પર મુકાય તથા પ્રકાશકો એવી સારી રિયલિટીમાં આવે કે આપણે પણ આપણાં પ્રકાશનો બીજા દેશોમાં મોકલી શકીએ તે સમયની આપણે કેટલી રાહ જોવી પડશે ?

પરદેશમાં પુસ્તકો મોકલવામાં અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સને પણ ખાસ રસ પડે છે. 'રૅકૅન્સર ફાઉન્ડેશન' તરફથી મળતી ગ્રાંટને લઇને પરદેશોમાં પુસ્તકાલયોને ધણાં અમેરિકન પુસ્તકો તથા માસિકો બેટ તરીકે મોકલવામાં આવે છે.

હિંદની પારસી કામ તરફથી ઇરાની કવિ ફિરોઝી દુસીનું 'કાંસાનું' એક પૂતળું ઇરાની પ્રજાને બેટ આપવાનું છે. તેદરાન વિશ્વવિદ્યાલયના મુખ્ય મકાનના મોખરા પર આ પૂતળું મૂકવાની નામદાર રેઝા શાહ પહેલ્લીએ લા પાડી છે.

છાત્રસાલ માનસિંગ કામદાર

લોકશિક્ષણના કેટલાક મુદ્દાઓ

ઉત્તર અમેરિકામાં આવેલાં સ્વતંત્ર સંયુક્ત સંસ્થાનો એ લોકશાસનવાદનો સૌથી સારામાં સારો નમૂનો છે. એ દેશમાં જુદાં જુદાં સ્વતંત્ર સંસ્થાનો છે અને તે બધાં સ્વતંત્ર સંસ્થાનો પોતાનું સમવાયતંત્ર રચી પોતાનો કારભાર ચલાવે છે. આ દેશમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ધણી આગળ વધેલી છે; અને પુસ્તકાલયો માટે સ્થપાયેલાં મંડળો પુસ્તકાલયો અને દેશની પ્રગતિ માટે ધણી અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. આ દેશમાં મોટા ભાગે ઇંગ્લેન્ડ, જર્મની, ફ્રાન્સ વગેરે યુરોપના જુદા જુદા દેશના મૂળ રહેવાસીઓ પોતાનો દેશ છોડી આવી વસેલા છે. અને દર વર્ષે એવા જુદા જુદા દેશની રૈયત અમેરિકાના આ ભાગમાં રહેવા આવે છે. એટલે અમેરિકાના આ ભાગની રૈયતમાં “પ્રથમ અમેરિકા”ની ભાવના ખીલવાવા માટે ૧૬૨૦ ના માર્ચના “લાયબ્રેરી જર્નલ”ના અંકમાં ફ્રેન્ક ફ્રેને “અમેરિકનત્વની ભાવના” ખીલવવાના દશ મુદ્દાઓ “એ મથાળા નીચે એક લેખ પ્રસિદ્ધ થયો છે. એ દશ મુદ્દાઓ વાંચકોને વિચારવા યોગ્ય છે. તે દ્વારા તેણે પુસ્તકાલયો, સંવાદકો અને ગ્રંથપાત્રોએ અમેરિકામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અંગે શું નીતિ અપાત્યાર કરવી જોઈએ તે વિષે યથોચિત નિર્દેશ કરેલો છે.

- (૧) અમેરિકાના ઇતિહાસશિક્ષણનો પ્રચાર:—ઝીણી ઝીણી બાબતો પર ભાર મૂકવાનો નથી. પરંતુ હિત્તે જીવનચરિત્રોના અભ્યાસ તરફ વાંચકોનું ધ્યાન વધુ ને વધુ દોરવું.
- (૨) વાંચકોમાં એવી ભાવના ફેળવે કે દેશમાં જુદા જુદા વર્ગો જ નથી.
- (૩) પ્રજાતંત્રવાદનો વિકાસ અને તે દ્વારા એ બતાવવું કે પ્રજાના વધુમાં વધુ મત ધરાવતી રૈયત પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે રાજ્ય ચલાવી શકે.
- (૪) ફેળવણીનો પ્રચાર અને અંગ્રેજી શિક્ષણની અગત્ય.
- (૫) રાજ્યનીતિશાસ્ત્રના જ્ઞાનનો પ્રચાર.
- (૬) કાયદા અને શિસ્તનું શિક્ષણ. અહીંમાં દ્વાર ખુલ્લાં છે; કોઈ પણ માણસ ગમે તે વખતે કાયદાનો ભંગ કરે છે અને તેને આપણે ગુન્હેગાર અગર મૂર્ખ અગર બન્ને કહીએ છીએ.
- (૭) દેશભક્તિ માટે ખરેખર શિક્ષણ-ને દ્વારા પ્રજાને જાણાવવાનું છે કે કવચિત્ પ્રસંગો-એ જ અમેરિકા ખીજ દેશો સામે યુદ્ધમાં ઊતરવા તૈયાર થાય છે.
- (૮) લોકોને સમજાવવું કે આપણે કોઈ દેશને જીતવો નથી અગર તેના ઉપર શાસન કરવું નથી અને આપણને કદીય યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છા નથી; અમેરિકાને એકબીજાને હિતકારક થાય તે રીતે ખીજ દેશો સાથે વ્યાપાર કરવો કરવો છે અને ખીજદેશોને મદદ કરવી છે, અને આ જ હેતુથી અમેરિકાએ ગયા મહાયુદ્ધમાં ભાગ લીધો હતો.
- (૯) સારા આનંદો ખેલાડી કેમ બનવું તેનું શિક્ષણ આપવું.
- (૧૦) છુદાપણાનું શિક્ષણ.

આપણાં પુસ્તકાલયો પણ આવી કોઈ યોજના વિચારે. આપણે પરાપૂર્વથી રાજ-સત્તામાં માનીએ છીએ. થોડા સમય પર વડોદરાને આંજણે પધારેલા સર જુહનાથ સરકારે

“ રાજસત્તાની ભાવનાનો જીદ જીદ સમયમાં વિકાસ ” વિશે ઉત્તમ અભ્યાસાત્મક પ્રવચન કયું હતું તેમાં તેઓએ પ્રતિપાદન કયું છે કે “ રાજ ” એ આજે રૈયતનો એક આદર્શ નેતા તરીકે ભાગ ભજવી શકે તેમ છે. આપણા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ પણ આપણને રાજકારોબારમાં સારી રીતે ભાગ લઈ શકાય તે માટે ધારાસભાનો વિસ્તાર કરી રાજકારોબારમાં પણ લોકનિયુક્ત સભ્યોને સ્થાન આપ્યું છે. આપણી ફરજ છે કે આ નવા શાસનને પ્રજાએ વધાવી લઈ તેનો વિકાસ કરવો જોઈએ. પ્રજામાં જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવાથી, સરકારના પ્રયાસોમાં મદદ કરનારા સમાજસેવા માટે આગળ આવનારા ભાઈઓ છે. આજે તે ઓછા પ્રમાણમાં દેખા દેતા હોય તો જ્યાં જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં તેવા નાગરિકોને ઉત્તેજન આપવાની સૌ કોઈની ફરજ છે. આપણે ત્યાં ગામડે ગામડે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો ઉઘાડવામાં અને નિભાવવામાં લોકોને સરકાર મદદ કરે છે. આ પુસ્તકાલયોમાં નીચેના લોકશિક્ષણના પ્રચારની અમત્ય છે, એમ મને લાગે છે.

(૧) “ રાજ ” એ આપણા મહાન નેતા છે. એમના તરફ મૂલ્યભાવની લાગણીનો હંમેશાં ફેલાવો. આપણા દેશના મહાન રાજાઓનાં જીવનચરિત્રોના વાચનનો પ્રચાર.

(૨) વર્ગભેદની લાવનાનો નાશ:—સૌની યોગ્ય કાળજી શ્રીમંત સરકાર રાખે છે એવી લાગણીનો ફેલાવો.

(૩) આપણે સૌ હિન્દી છીએ:—અને હિન્દના બાવી ધડતરમાં આપણે પણ એક હિન્દી તરીકે કાળો આપવાનો છે અને હિન્દી શિક્ષણ માટે આપણા રાજની શુભેચ્છાઓ પર લાવવા માટે યોગ્ય પ્રચાર તથા હિન્દના મહાન પુરુષોના જીવનચરિત્રોનો પ્રચાર કરવો.

(૪) શિક્ષણનો અને સામાન્ય જ્ઞાનનો બહોળો ફેલાવો:—આ બાબત પુસ્તકાલયો ધણું કરે છે જ. દરેક ભણેલો અગર બહુતર પ્રત્યે જોને લાગણી ઊભી થઈ છે તે વહેલી તકે પોતાનાં બાળકોને શાળામાં મોકલે અને શિક્ષણની સામાન્ય અવગણતા મેળવે. તથા એ શિક્ષણ દ્વારા નાગરિક તરીકેની સાદામાં સાદી કેટલીક માહિતી તે અવશ્ય મેળવે. આપણે ત્યાં ફરજિયાત શિક્ષણનો કાયદો છે તેનો અમલ ગ્રામ પંચાયતોએ કરવાનો છે. તેમાં ચોક્કસાઈથી રીતે કામ થઈ સામાન્ય મનુષીઆત ભોંઠા પણ જ્ઞાન સંપાદન કરવામાં પાછા ન પડે; તેમનામાં રહેલી જડતા દૂર થાય તે માટે જરૂરી મદદ તથા ભણી રહ્યા બાદ તેમને ગમી જાય તેવું મફત વાચન સહેલાઈથી મળે તેવો પ્રચાર ચલાવી જરૂર હજી પણ ઓછી નથી. ભણીને ઊડી ગયેલા બાળકોને વર્ષમાં બે ત્રણ વખત એકઠાં કરી તેમને આનંદ સાથે વાચન મળે તો જ તેઓ પોતાનું જ્ઞાન તાજું રાખી શકશે. ગામના અભણોની દખલત તેવાર કરવી, ગામના કિરોરો મારફત આ કાર્ય ઝડપભેર આગળ ધપાવવું અને તેનો પ્રચાર કરવો.

(૫) રાજકારોબારના જ્ઞાનનો ફેલાવો:—રાજપદ્ધતિ અને તેનો કારોબાર કેમ ચાલે છે, આપણી સામાન્ય ફરજે શું છે તથા સ્થાનિક સ્વરાજની સંરચાઓ જેમાં શ્રીમંતે ગામડાંને પોતાનો વહીવટ કરવાની સત્તા આપેલી છે તે કેવી રીતે સારાં ચલાવી શકાય તેવા જ્ઞાનનો ફેલાવો;

- (૬) કાયદો અને શિસ્તનું પાલન—આપણા રાજ્યે આપણા સમાજની સુધારણા થાય, રૈયતને કનડગતો ઓછી થાય અને શિક્ષણમાં વિકાસ થાય તથા પ્રજાનું રક્ષણ સારી રીતે જળવાય તે માટે કેટલાક કાયદાઓની સમજ પ્રજામાં સારી રીતે ફેલાય તેવા પ્રયાસો પશ્ચ થવા જોઈએ. અને કાયદાને માન આપવાની આપણી ફરજ છે તે પ્રમાણે પ્રચાર કરવો. આથી ચુંદા કરનાર માણસો ઓછાં થશે અને ઠાંઠ કાયદામાં કંઈ ખામી જણાશે તો તેના અમલથી તે જણાઈ આવતાં દૂર કરી શકાશે.
- (૭) ખેતી અને તેને લગતા પેદાઉદ્યોગો તથા શુદ્ધઉદ્યોગોની ખીલવણી દ્વારા મજૂરોની મદદતાનો પ્રચાર—આપણી રચણસીમાં આવેલા ઉદ્યોગો પ્રત્યે સામાન્ય લોકોને માન વધે તેવી રીતે વાતચીત દ્વારા લોકલાગણી કેળવવી, ખેતી તરફ પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરવી, કૃષેતર વગેરે કરવા લોકોને પ્રેરવા, રેંટીઓ, પિંજણ, વણાટ, શીવણ, દળણ, ખાંડણ, ટોપકા ચૂંથવા, ચમારકામ, હુહાર, સુથાર તથા ઈતર કારીગરીનું શિક્ષણ મેળવવા સામાન્ય લોકોને ઉત્તેજન આપવું. એ શિક્ષણ મેળવવા ગામના જ જૂતા ધંધાદારીઓ સાથે કામ કરવા શીખનાર યુવકને જોડવા પ્રયાસો કરવા. સહકારી ધોરણે કામ કરવા લોકોને સમજાવવા અને શાકુકારના ત્રાસમાંથી બચવા માટે સહેલા અને સરળ ઉપાયો ખેડૂતોને બતાવવા. આજે આમ પડેલી રૈયતવર્ગમાં જે નિરાશા છે તે માટે યોગ્ય સંશોધન કરી પોતાના ભાઈઓને યોગ્ય સક્તિ ઉપાયો શોધવા.
- (૮) સામાજિક કુરિવાજો અને વહેમોનો નાશ કરવાની પ્રેરણા આપવી—આપણા સમાજમાં ગરીબ માણસ ક્યાં પાવમાલ થાય છે તેનો જે વિચાર કરીએ તો સામાજિક કુરિવાજો છે. આમાં બાળલગ્ન, કન્યાવિક્રય, વરવિક્રય, મરણ પાછળ જમણક્રિયાઓ, ખોટા વહેમોની જડ ધાલી બેઠેલી શ્રદ્ધાઓ, આ જેટલું ખેડૂત અને મજૂરને શોષી લે છે તેટલું શોષણ બીજી ઠાંઠ રીતે તેનું થતું નથી. સમાજના આ રિવાજો જીવાન માણસો બંધ કરી પોતાના વસવાટની રચણસીમાં, શાળા, દવાખાનું, અખાડો, યુસ્તકાલય, ગરીબો માટે રાહતકાર્ય વગેરે નિભાવવામાં મદદ કરવા પ્રેરવા; તેમજ ગામનું સામાન્ય આરોગ્ય, સામાન્ય ઉચ્ચ શાળામાં યોગ્ય મલાજોની તાત્કાલિક તજવીજો, ગ્રામસંરક્ષણ માટે સંરક્ષક મંડળો, ખેડૂતને માત્ર જરૂરના જ વખતે મદદ આપતી સહકારી મંડળોનો યોગ્ય લાભ લેવામાં પોતાનાં નાણાંને સંપૂર્ણપણે કરે તેવા પ્રચાર કરવાની ઐમત્રય છે.
- (૯) સંઘશક્તિની ખીલવણી—આપણું ગામડું એ એક રાષ્ટ્રનું એકમ છે. તેમાં રહેલી સંઘભાવના અજોડ છે. એટલે ગામડાના તમામ આજ્ઞાતૃદ્ધોમાં સંઘશક્તિની ખીલવણી થાય એ માટે ગામડામાં આખા ગામના લોકો માટે મજન મંડળો, યોજવી, રામાયણ અને મહાભારતની કથાઓ તેના સાચા સ્વરૂપમાં ગામના જ ઠાંઠ ભાઈએ કહેવી અને તેના ભોધ મેળવવો, આખા ગામના યુવકોની સામુદાયિક ધરસંઘર્ષ વરસમાં એક બે દિવસ ચોક્કસ દિવસોએ કરાવવા લોકમાં પ્રેરણા કરવી. સામાન્ય રીતે ધણા લોકોને નુકસાન થતું હોય એવું કાર્ય ઠાંઠ ભાઈ તરફથી થતું હોય તો તે અટકાવવા ગામની તમામ વ્યક્તિઓ પ્રેરાય તેવી ભાવના પેદા કરવી,

ઉપરની ભાવનાઓ ખીલવવા માટે પુસ્તકાલયો કેવી રીતે કાર્ય કરશે ? એ સહજ પ્રશ્ન થાય છે. પુસ્તકાલયો એટલે તેની કારોઆરી એકલી જ નહિ પણ તેમાં તમામ વાચકોનો પણ સમાવેશ થાય છે. મોટે ભાગે ગામડાની કારોઆરીઓમાં તો ગામના પંચો પણ હોય છે, તેમ જ શાળાના શિક્ષકો પણ હોય છે. વળી મોટાં શહેરોમાં પણ શિક્ષિત ભાષાઓ અને સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાના સભ્યો હોય છે. જે તેઓ પ્રજાની સેવાની ધમશ રાખતા હશે તો પુસ્તકાલય કહો કે ગમે તે સંસ્થા કહો, પણ તે દ્વારા સામુદાયિક શ્રેયકલાગણી શુભ વિકાસ પામે તે માટે ઉપર બતાવેલી ચોજનાનો પ્રચાર કર્યે જ આજે જોવામાં આવતી બાલ્ય તેમજ આંતરિક અસંતોષ દૂર થઈ શકે તેમ છે. અને આ કાર્ય કોઈ બહારના માણસો કરી શકવાના નથી. ગામડામાં તો આવાં કામો માટે આજેવાનીમંચો લાગ ભજવવા બહુ થોડા સ્થળોએ યુવાનો આગળ આવે છે. આ કાર્યને માધ્યમિક શાળાઓના સંચાલકો પણ આવી રીતે વેગ આપી નવા યુવાનોમાં નવીન જીવસો પેદા કરાવી શકે તેમ છે. આજે જોઈએ છીએ મનુષ્યમાં રહેલી સામાજિક પ્રેરણાશક્તિના વિકાસમાં સક્રિય ફાળો આપનારા શિસ્તબદ્ધ કાર્ય કરે.

ઉમેશભાઈ મોતીલાલ પટેલ

આમંત્રણ

આવો આવો શારદાસૂત સ્નેહે વિદ્યાની આ વાડી મહી,
વાડી વારિ સિંચી મહેકાવો સ્નેહે સૌ પધારે અહીં.

તે જે અર્ધખીલી કળિઓ વિલાય મારે:

જોજો વિકસંતો એ ચીમળાય વારે.

પ્રાણ પેખી પોખી પ્રકુલ્લાવો વિદ્યાની આ વાડી તમે;

આવો આવો શારદાસૂત સ્નેહે વિદ્યાની આ વાડી મહી.

કોક શુભ ફૂલને જાટમોગરા શા,

કોક કુમુદિની, સૂર્યમુખી પોપણાશા,

પેલા ઉરકટ ચંપા જગ મહેકો વિદ્યાની આ વાડી મહી;

આવો આવો શારદાસૂત સ્નેહે વિદ્યાની આ વાડી મહી.

ભરી સંસ્કૃતિના અર્ક રજ રજમાં રસી,

ભરી જ્ઞાનવીર્ય તેજ વાયુ કણમાં કસી:

મહેકાવો, મહેકાવો, મહેકાવો વિદ્યાની આ વાડી હવે;

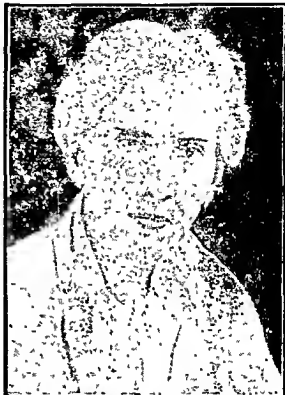
આવો આવો શારદાસૂત પ્રેમે વિદ્યાની આ વાડી મહી.

નારણભાઈ પટેલ

શરદ્દ્યાબુનાં પુસ્તકો વધુ કેમ વંચાય છે ?

(ગતાંકથી ચાલુ)

સામાન્ય રીતે સ્ત્રીમાં માતા બનવાની ભાવના નાનપણથી જ જોડે જોડે રહેલી હોય છે અને જીવનપર્યંત એ ભાવના એનામાં રહે છે. “ વચેટ બહેન ”ના કિશનમાં શ્રીકાન્તના બાલ્યકાળનું દૃશ્ય દેખાય છે. માતાના મરણ બાદ કિશનને સાવડી બહેનને ત્યાં આશ્રય મળે છે. ત્યાં એને અનેક કષ્ટો સહન કરવાં પડે છે. માતા તરફનો શુભાવેશો પ્રેમ એને આ વચેટ બહેન હેમાંગિનીથી મળ્યા આવે છે. હેમાંગિની શરીરે રોગીષ્ટ છે; હીરટીરિયા રોગનાં લક્ષણો પણુ એનામાં છે. તે કોઈ વાર કિશન પ્રત્યે પ્રેમ દાખવે છે ત્યારે કોઈ વાર તેને માર પણુ મારે છે. કિશનને એનો આશ્રય શુભાવના વખત આવે છે, પરંતુ છેલ્લે હેમાંગિની તેના પતિનો પણુ ત્યાગ કરીને તેની સાથે જવા તૈયાર થાય છે. આખરે એના પતિદેવને કિશનને આશ્રય આપવો જ પડે છે અને કિશનને એ બહેનના માતૃરેહથી વંચિત થવું પડતું નથી. “ સુમતિ ”માં રામલાલને આવો જ આશ્રય ભાભી નારાયણીને ત્યાં મળે છે: ‘ રામે ફરીવાર ભાભીની છાતી સરસું મોં છુપાવી દીધું. અહીં મોં રાખીને તેણે લાંબાં તેર વર્ષ વીતાવ્યાં હતાં-અહીં જ તે મોટો થયો હતો. ’ તો પછી એ કેમ જ છૂટી શકે ? તરછોડાયેલાની માફક આજ ભાભી રામલાલને નેતર વડે ફટકારતી હતી અને અંતે પાછી પોતાના પાંડવનો આશરો આપતી હતી. માર અને પ્યાર-બંને પરસ્પર વિરોધી વાતનું કારણ રખેટ જ છે. પતિથી અસંતુષ્ટ રહેતી નારાયણી માતૃત્વનો વિકાસ ધ્વંજીતી હતી; રામલાલ એના એ વિકાસમાં સહાયભૂત થતો જણાય છે; પરંતુ એ એની આકાંક્ષા પૂરી પાડી શકતો નથી. અન્યનું સંતાન પોતાની કૃષ્ણે જન્મનાર સંતાન સરખું સુખ નથી આપી શકતું. આથી જ રામલાલ અને કિશનને માર પણુ મળે છે અને માતા સરખો પ્યાર પણુ મળે છે.

સ્વ. શરદ્દ્યાબુ

જ્યારે ‘ શ્રીકાંત ’ વયમાં વધતો જાય છે ત્યારની એક ઝાંખી “ મોટી બહેન ” (બડી દાદી) માં જોવા મળે છે. શ્રીકાન્તની માફક સુરેન્દ્ર પરાયા મોં સામે જોનારો છે ખવરાવવું, પીવરાવવું, સુવાડવું-એ બધા માટે પણુ એકાદ સહાનુભૂતિ બતાવનાર પણુ જોઈએ જ ને ! ઘર આગળ એના પ્રત્યે સહાનુભૂતિ બતાવનાર એનો અપર માતા છે, પરંતુ બીજાં પાત્રોની

પેઠે એ પણ ઘર છોડીને ભાગે છે. અહીં એને ચૌદ વર્ષની અવસ્થામાં વિધવા થયેલી માધવી એના પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દાખવનાર તરીકે મળી જાય છે. માધવીની નાની બહેનને બહાવવા માટે એને શિક્ષક તરીકે રોકવામાં આવ્યો છે, પણ જ્યારે બહાવતો નથી ત્યારે તેને દમદારી પણ દેવામાં આવે છે અને સ્વમાનરક્ષણને કાળે એને ઘર છોડવું પડે છે. રસ્તામાં ગાડી નીચે આવી જવાથી એ ધવાય છે, પિતા આવીને લઇ જાય છે, ત્યાં એનો વિવાહ થાય છે, પરંતુ કદાચ લગનનું દુઃખ દૂર કરવા માટે એ મિત્રોની સાથે શરાબખોરીમાં સપડાય છે. એનું શરીર અસ્વસ્થ રહે છે અને પછી તો એ ઘટનાચક્ર એની અસ્વસ્થતાને વધારી એને માધવીની ગોદમાં લાવી મૂકે છે અને એ જ ગોદમાં શાન્તિપૂર્વક માથું મૂકી એ પ્રાણત્યાગ કરે છે. “જાણે સમરત વિશ્વનું સુખ એની ગોદમાં જ ન હોવાનું હોય! આટલા દિવસો બાદ સુરેન્દ્રનાથે આજ એ સુખને શોધી કાઢ્યું છે.”

દેવદાસના કથાનકથી, એની બિતરેલી દિશ્મથી ભાગ્યે જ કોઇ અપરિચિત હશે. જમીનદારનો એ પુત્ર, એ બાળપણથી જ તમાકુથી ટેવાઈ ગયો છે. પાર્વતી દેવદાસને ચાહે છે, પરંતુ દેવદાસ અનિશ્ચિત છે. પરસ્પર લગન થનાર છે, છતાં એ પાર્વતી જાતે જ એક રાત્રે સાહસ કરીને એકાંત રથાને દેવદાસ પાસે આવે છે. દેવદાસ વિચારે છે: કોણ જાણે શા માટે એ આવી હશે? પાર્વતીની લાજની કલ્પના કરતાં દેવદાસ પોતે જ શરમાય છે. પણ ગ્રેમ દર્શાવવાનું કામ પુરુષને પલ્લે નથી આવતું; શરદ્દેખાણની નવલકથાઓમાં તો એ કામવિવશ થઇ જતી સ્ત્રીને માથે આવે છે. પાર્વતી એના ચરણોમાં આશ્રય ઇચ્છે છે, પરંતુ દેવદાસ દુઃખી થતો પૂછે છે: “શું તારે માટે મારા સિવાય બીજો કોઇ હોવાય નથી?” માતાપિતાનો આગ્રહારી પુત્ર દેવદાસ કલકલતે આવ્યો જાય છે. ત્યાંથી એ પાર્વતીને પત્ર લખે છે કે એણે પાર્વતી પ્રત્યે કદી પણ વધુ ગ્રેમ દાખવ્યો નથી. પાર્વતીને જ શા માટે, શું એણે કોઇનીય સાથે વધુ ગ્રેમ દાખવ્યો છે? એ જ શ્રીકાંત સરખી પરિચિત છે. ગ્રેમ છે પણ ખરો અને નથી પણ. પાર્વતીનું લગન થઇ જાય છે, અને દેવદાસ ચંદ્રમુખીને ત્યાં દારૂ પીધા કરે છે. એની અર્ધી મિલકત તો એ આમ જ હોવાથી દે છે. રાજલક્ષ્મીની માફક ચંદ્રમુખી પણ વેશ્યાવૃત્તિનો ત્યાગ કરી જાણે વૈરાગ્ય ધારણ કરે છે. દેવદાસ પોતાને પાર્વતી અને ચંદ્રમુખી-બન્નેથી દૂર રાખે છે; પરંતુ ચંદ્રમુખી એક દિવસ સડક પર બેસી પડેલા દેવદાસને એને ઘેર લઇ આવે છે. દિલમાં દર્દ અને તાપ થઇ આવે છે અને ચંદ્રમુખી એની ચાકરી કરે છે; પછી ચંદ્રમુખીનો ત્યાગ કરી દેવદાસ દેશનાં અનેક નગરોમાં ભ્રમણ કરે છે અને અંતે અદ્યંત અસ્વસ્થ થઇ જઇ એ પાર્વતીના ગામે જાય છે. પણ એ ગામે પહોંચે તે પહેલાં તો એનું અવસાન થાય છે. આ પ્રમાણે દેવદાસ એકલામાં જ નથી; એ તો શરદ્દેખાણની અન્ય નવલકથાઓમાં પણ જીવતો જાગતો દેખા દે છે. ખરી રીતે જોતાં તો એ એના મરણબાદ પાર્વતીનાં આંસુની કલ્પના કરી પ્રસન્ન થતો જણાય છે: “મરવા બાગત તો કંઈ દરકત નહિ; પણ એ વખતે એવું થાય કે એક રત્નેશ્વર હાથ એના મરતક સુધી લાંબાય અને એ કરુણાર્દ્ર રત્નેશ્વરનું મુખ જોતાં જોતાં આ જીવનનો અંત આવે: મરતી વખતે એ કોઇક આંખોમાંથી ટપકી પડતા એકાદ અશ્રુબિંદુ જોઈને મરી શકે.” પુરુષને આ સહાનુભૂતિથી સંતાપ થાય છે; તે પોતાનું પુરુષત્વ કોઇકના હૃદયમાં કરુણાસ્રોત વહાવીને કરવામાં જ સફળતા સમજે છે.

“ કાશીનાથ ”નું લગ્ન થતાં જ એ સુકાવા માંડે છે. કોઈ સ્ત્રીને માટે એને ઓળખવાનું કેટલું કઠણ છે તે એ જાણે છે. એની સ્ત્રી એનો ત્યાગ કરી ચાલી જાય છે, અને ત્યારે કાશીનાથ અસ્વસ્થ થતાં ‘બહેન’ ખિંદુદાસિની એની સેવા માટે આવી હાજર થાય છે. ‘અનુપમાનો પ્રેમ’ દેવદાસના કથાનક જેવું જ છે. અનુપમાનું લગ્ન એક વૃદ્ધની સાથે થાય છે. એ વિધવા થાય છે, અને અંતે દારૂગિયા લલિત એને આપઘાત કરતાં બચાવે છે. અનુપમાને પણ બીજાંઓની માફક મૂર્છા આવતી હોય છે. ‘દર્પચૂર્ણ’માં પણ કાશીનાથવાળો જ કોયડો છે. ધનવાન ધરની પુત્રી છદ્મ સાથે નિર્ધન નરેન્દ્રનું લગ્ન થાય છે. આથી પતિ-પત્નીનો મેળ મળતો નથી. નરેન્દ્રની છાતીમાં દુઃખ થાય છે અને બહેન વિમળા એની સેવા માટે આવી પહોંચે છે. વળી નરેન્દ્ર નવલકથાકાર પણ છે. ‘તસ્વીર’ વાર્તા બ્રહ્મદેશમાં અંગ્રેજોને જવા પહેલાંની છે. આમ છતાં એમાંની ઘટનાઓ અને પાત્રો જૂનાં છે. બાથિન ચિત્રકાર અને ધનવાન યુવતી માશોયેમાં પરસ્પર પ્રેમ છે. પ્રેમની અત્યુપ્તિમાં આશોએ એના પ્રત્યે ધૂણા દાખવે છે અને એના પર રૂપિયા બાબત ફરિયાદ કરે છે. આથી એ એનું સર્વસ્વ વેચી સાંડી તાવથી પીડાતો રૂપિયા લઇને એની સામે આવી હાજર થાય છે. માશોયે એને એના ઓરડામાં સુવાડે છે અને એની સેવા-સુશ્રૂષા કરે છે.

શુદ્ધદાહમાં મહિમને અચલા એની વીંટી પહેરાવી દે છે; પરંતુ મહિમબાણ એના બાપની રૂપરૂમાં જ પૂછે છે: “ શું તું તારી વીંટી પાછી મેળવવા માગે છે ? ” અચલા એને સુરેશ સરખા કસાઇથી બચાવવા માટે વિનંતિ કરે છે; મહિમ એને બચાવે પણ છે, છતાં એને વળી પાછું એ કસાઇને પક્ષે પડવું પડે છે. અને સુરેશની પાસેથી વળી પાછી મહિમ પાસે જાય છે. એને ક્યાંય સ્થિર આશ્રય મળતો નથી: એમાંથી એકેય જાણ એને આશ્રય આપી શકતો નથી. મહિમ જ્યારે માંદો પડે છે ત્યારે એના જ બાપની એક બહેન મૃણાલ જે વિધવા થઇ છે તે એની દેખરેખ રાખે છે. સુરેશ દગો કરીને અચલાને મહિમ પાસેથી પોતાની સાથે કોઇ બીજા રથને લઇ જાય છે. અહીં સુરેશને તાવ આવે છે અને અચલા એની સેવા-સુશ્રૂષા કરે છે. મૃણાલનું જે રથાન મહિમ આગળ છે તે જ રથાન અચલાનું સુરેશને માટે મળ્યું છે. અને આછાએ મહિ સિવાયના પુરુષોની સેવા મળતી છે. આવી પતિથી નિરાશા પામેલી સ્ત્રીઓને આવા અન્ય પુરુષો પાસે કંઈક આશા-અપેક્ષા પણ રહેતી હશે. સેવા એ આશાના દીપકને તેજવંત રાખે છે, પરંતુ તે પણ એક દિવસ હોલવાઈ જ જાય છે. રાજલક્ષ્મીની માફક એ એમના પતિને પામી શકતી નથી. સુરેશની પણ છાતીમાં દર્દ થાય છે; ફલાલીન વડે અચલા તેને છાતી પર ગરમીનો શોક કરે છે, અને સુરેશ એ ફલાલીનના કપડા સહિત એનો હાથ પોતાની છાતી પર દબાવે છે. વળી બાહુમાં લઇને એનું મોં પણ ચૂમે છે. આમ છતાં અચલા ક્રોધ નથી કરતી; કેટલીક વાતચીતને અંતે એ એને ઘેર ચાલી જાય છે. કદાચ એમ સમજતી હોય કે એકાદ બાળકની માફક સુરેશનું સુખન પણ નિર્હોષ હશે. સુરેશને નસાડી જે લાગ્યો હતો તેનાથી એ છૂટકારો પામવા વિચારે છે. દુઃખી થઇ અચલા પૂછે છે: “ હવે શું તમે મને નથી વાકતા ? ” એક દિવસ અચાનક મહિમ સાથે તેનો ભેટો થઈ જાય છે અને અચલાને મૂર્છા આવી જાય છે. સુરેશ ભેગમાં મરણ પામે છે; એના મરણ વખતે અચલા એની પાસે હોય છે. હવે

અચ્છા મહિમને આશરે છે; છતાં તે તેને સ્વીકારતો નથી અને આખરે એક માર્ગ એને આશ્રય આપે છે. મૃણાલ એને પોતાની સાથે લઇ આવે છે.

શ્રીકાન્તની વાર્તાના કંઈક મહત્વપૂર્ણ અંશનું ઉછરતું ચિત્રણ “ચરિત્રહીન” માં છે. જમીનદારના રખડતા અને આળસુ પુત્રનું નામ આ નવલકથામાં સતીશ છે. તે પોતાના મિત્રો સાથે પૂર્વવત્ શરાબખાણ પણ કરતો હોય છે. અહીં એની સહાનુભૂતિક સાવિત્રી છે. એ એક વિધવા છે. એના વિધવા થવા પછી એની પ્રેમાયે એને તરછોડેલી પણ છે. હવે એની સેવાપરાયણતા સતીશ પ્રતિ વળેલી છે. સાવિત્રીને ભયંકર ફેફરાનો રોગ થયેલો છે. એક ખીબા પ્રત્યે ઈર્ષ્યા અને શંકાને કારણે સાવિત્રી અને સતીશ છૂટા પડી ગય છે. પછી તો એક બાવાની સંગત થતાં સતીશ દારૂ-ગાંજની લતમાં વધી ગય છે. અને જ્યારે એ અત્યંત અસ્વસ્થ થઈ ગયો હોય છે ત્યારે એનો નોકર સાવિત્રીને શોધી લાવે છે. એક સુશીલ છોકરાની મારફત સતીશ સાવિત્રીનું કંઈ કરે છે અને તાવમાં એ જ એની ચાકરી કરે છે.

સાવિત્રી અને સતીશના ચરિત્રચિત્રણને ફિક્શન આપનાર એક ખીબું પાંત્ર એમાં ફિરણનું છે. સ્ત્રીની વિવશતા, ખિન્નતા, વ્યાકુળતા, એની તરછોડાયેલી સ્થિતિ, અતૃપ્ત વાસનાની પીડા-આ બધીય નારકી યાતનાઓને એના બદલે રૂપમાં શરદ્યાણુએ ફિરણમાં ચીતરી છે. એનો સ્વામી જન્મથી જ તીરસ હોય છે. એ એને દર્શનશાસ્ત્ર શીખવતો. (આવો પતિ-પત્નીને બદલે ગુરુ-શિષ્ય તરીકેનો સંબંધ અન્ય નવલકથાઓમાં પણ જોવા મળે છે. રાત્રે પુસ્તકો વાંચવાં એ તો શરદ્યાણુનાં પતિ તરીકેનાં પાત્રોમાં ઘણે ઠેકણે મળે છે.) પતિની મંદગતિ વખતે એ ડૉ. અનંગદી એની પ્રેમતૃપ્તિને જુઝાવે છે. ઉપેન્દ્રને જોતાં એની તમામ વાસના એના તરફ ખેંચાય છે. ઉપેન્દ્રની સ્થિતિ શ્રીકાન્ત સરખી છે. ફિરણ એને બળપૂર્વક રોકવા ઇચ્છે છે અને કહે છે: “પુરુષને માટે આવી શરમ શોભતી નથી.” પરંતુ શરદ્યાણુની નવલોમાં તો શરમ એ પુરુષના બૂલપુરુષ છે. ઉપેન્દ્ર એની પાસેથી જન્મ તેમ કરીને છૂટે છે, વૈરાગી સતીશને એ માર્છ માને છે. એની પાસેથી એણે કદી કશી જ આશા રાખી નથી. અને એની વાસનાનું ખીબું નિશાન દિવાકર બને છે. જ્યારે દિવાકર એની અસ્લીલ મસ્કરીયા કમકમી ઉઠે છે, ત્યારે એ કહે છે કે શરમાવાનું કંઈ જ કારણ નથી; આ તો દિવસ-એજાઈના સ્વાભાવિક સંબંધો ગણાય. જેલે ફિરણ દિવાકરને બમ્મો લઈ ગય છે. સ્ત્રીપુરુષને ઘર બહાર કાઢી લાવે છે. શ્રીકાન્તમાં અભયા પણ રોહિણી સિંહને એ જ રીતે બમ્મો લઈ ગય છે, વહાણ પર જ્યારે એ દિવાકરને પૂછે છે કે તમે મને ચાહો છો ? ત્યારે દિવાકર રોવા લાગે છે. એની પછી જે દસ્યનું વર્ણન આવે છે તે વિશે લખવું અહીં અસ્થાને છે. એ તો એની બીજાતસતા અને ભાગપણમાં અન્નેડ છે.

દિવાકરના અલ્પચર્ચાભંગ પછી ફિરણને ખેદ થાય છે. એ ખેદનો એવો પ્રત્યાવાત થાય છે કે બમ્મોમાં એકસાથે ૬ માસ રહેવા છતાં, દિવાકરનો માર ખાવા છતાં, એના પ્રેમદર્શન છતાં, એ એને પોતા પાસે આવવા જ નથી દેતો. ફિરણને પણ મૂઝાં આવતી હોય છે. સતીશ ફિરણ અને દિવાકરને લઈ ગય છે. ફિરણ ગાંડી બની ગય છે અને અંતે એની નિર્બળતા એની અતૃપ્તિનો નાશ કરે છે, પુરુષ ન પામનાર એને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. ફિરણની કથા એ પુરુષની પુરુષાર્થહીનતાની કથા છે અને શ્રીકાન્તની કથાના પ્રમાણમાં એમાં વધુ કડકતા છે.

(૩)

“ પથેર દાવી ” ને શરદ્દ્યાબુની રાજનૈતિક નવલકથા તરીકે શેખવામાં આવે છે; એમાં રાજનૈતિક આંદોલનની પરવારિવાદ પણ છે. પરંતુ એનું મુખ્ય પાત્ર અપૂર્વ, અને સાથેસાથે એજ શ્રીકાન્ત અને વજાનંદ, સતીશ અને ઉપેન્દ્ર વગેરે છે. અપૂર્વમાં શ્રીકાન્તની અનિશ્ચિતતા છે અને સવ્યસાચીમાં વજાનંદની દૃઢતા જોવા મળે છે. સવ્યસાચી અને વજાનંદ શ્રીકાન્તથી જુદા નથી. શ્રીકાન્ત જે બનવા માગે છે અને નથી, તેનું ચિત્રણ આ વિરાગી સંન્યાસીઓમાં કરવામાં આવ્યું છે.

અપૂર્વ અને એના જોડીદારોમાં પરદેશી શાસન પ્રત્યે જે એક પ્રકારની ધૂણી ઉત્પન્ન થયેલી છે તેથી એનું આલોચપણું અને એના મગજની અપરિપક્વતા સ્પષ્ટ ઝળકી નીકળે છે. અપૂર્વને પણ દિવાકર વગેરેની માફક એજ મુસાફરી ખેડવી પડે છે. ત્યાં એની ઝોરડી ઉપર લાકડાની ખતમાં ઘડેલ એક દેશી ખિરતી સાહેબ પાણી રેડે છે અને અહીંથી અપૂર્વના બળવાની શરૂઆત થાય છે. ખિરતીઓને એ રાજકર્તાવર્ગ સાથે ભેળવીને રાજકર્તાઓ પ્રત્યે ધૂણાપૂર્વક વળતો હોય છે. એક બગીચામાં અપૂર્વ ગોરાઓ માટેની એક બેન્ચ પર બેસે છે; પાછળથી ફેટલાક ગોરાઓ આવી એને લાત મારી કાઢી મૂકે છે. એ એમને ખૂબ મારત. એ તો કસરતી જીવ છે-પણુ બોલો એને પડકી રાખે છે. સ્ટેશન મારતરને એ એનું દુઃખ કહી સંબળાવે છે અને પીઠ પરનો જોડાનો માર બતાવે છે, સ્ટેશનમારતર ચપરાસીને એને કાઢી મૂકવા હુકમ કરે છે. આ વખતે સ્ટેશન માસ્તર પાસે એને પકડનાર કોઇ નહોતું. પરંતુ મારતરના સદ્ભાગ્યવશાત્ એને કોઇ જ ન આવ્યો.

હવે ક્રાંતિકારી સવ્યસાચી મદિલક તરફ વળીએ. “ એ ખાંસી ખાતો સામે આવ્યો. એનું વય ૩૦-૩૨ વર્ષથી વધુ નહિ હોય; દુબળા-પાતળા શક્તિહીન માણસ ! થોડીક ખાંસી ખાતો તો એ હાંફવા લાગ્યો. એના તરફ જોતાં જાણે લાગતું હતું કે એની આ સંસાર-યાત્રા હજી બાકી છે. અંદરના કોઇ અનિવાર્ય રોગને લીધે જાણે એનું આખું શરીર ક્ષય તરફ દોડી રહ્યું હતું. ” દેવદાસને પણ આ શબ્દો લાગુ કરી શકાય. માત્ર દેવદાસથી જુદી આ વ્યક્તિમાં અસાધારણ માનસિક દૃઢતા જ નહિ પરંતુ એનાં સૂકાં હાડકાંમાં દાનવ સરખું અંધાર બળ પણ છે. દેવદાસ જે એનું એક આદર્શ ચિત્ર દોરે તો એ સવ્યસાચીનું જ થાય. સવ્યસાચીના અંગુઠા પર ગાંજે બનાવવાનો ડાઘ પણ છે. આદર્શ ચિત્ર હોવાના કારણે એને એક રથજે “ અતિમાનવ ” તરીકે ઓળખવામાં આવ્યો છે.

સવ્યસાચી ક્રાંતિકારી કેવી રીતે બન્યો તે ઇતિહાસ મનોરંજક છે. એના કાકાના છોકરાને લૂંટારાઓએ મારી નાખ્યો હતો; બાકાને જાંઘક જેમથી હતી, પરંતુ મગિરટ્ટે ન આપી. આથી બાકાએ એને અંગ્રેજો પાસે બદલો લેવાનો એને સંદેશ આપ્યો. એના ક્રાંતિકારી જીવનનું આ રહસ્ય છે. સવ્યસાચીની અતિમાનવતા ઉપજાવવા માટે શરદ્દ્યાબુએ અનેક ઉપાયો કામમાં લીધા છે. એના સાથીદારો એના પર અગાધ શ્રદ્ધા રાખતા હોય છે અને ભારતીની શ્રદ્ધા કવિતારૂપે ફૂટી નીકળીને વહેવા લાગે છે. એને દેશ-વિદેશમાં પરિભ્રમણ કરાવ્યું છે; સુન-યાત-સેન સરખી વ્યક્તિઓ સાથે એનો મેળાપ કરાવ્યો છે; એમણે એના વ્યક્તિત્વને અદ્વિતીય બનાવવામાં કશી કમી રાખી નથી. એને જોઇને માનવજિજ્ઞાસા સહજે બંધાયેલ યૌવન આવે છે. ચોતરફ ભય અને વિપત્તિનું વાતાવરણ એને એથી થે વધુ આકર્ષક

ળનાવે છે. સમાજ તરફથી પણ એને સહાનુભૂતિ નથી મળતી; આત્મવિશ્વાસને બદલે એને દુષ્ટતા મળે છે. એક બાજુ એ છે અને બીજી બાજુ સંસાર. બાયરનના નાયકના અનેક ગુણો એનામાં છે. એ સમિતિનો અગ્રણી છે અને એનો શબ્દ એ જ નિયમ છે, વધુમત અપૂર્વને શિક્ષા કરવાની તરફેણમાં છે; પરંતુ એ તો એને ક્ષમા આપે છે અને વિરોધી બહુમત એને કંઈ જ નુકસાન કરી શકતો નથી. એના સાથીદારો તો એમ જ જાણુતા હોય છે કે એ બધું જાણે છે, બધું કરી શકે છે. એની વિદ્યા, પાંડિત્ય, બળ, બુદ્ધિ-બધું જ અગાધ છે.

એક વ્યક્તિને “ અતિમાનવ ” ચીતરવામાં શરૂઆતનો વ્યક્તિવાદ જ કામ કરે છે. સમિતિનું સંગઠન પણ વ્યક્તિપ્રધાન છે; એક વ્યક્તિની શક્તિ એ જ ધણું કરીને સમસ્ત સમિતિની શક્તિ છે. સમિતિની સંગઠિત શક્તિ નેતાની વ્યક્તિગત શક્તિથી ઊતરતી છે. એમનો આ વ્યક્તિવાદ સમાજવાદની આધુનિક ધારણાઓ સાથે મેળ નથી મળતો. વ્યક્તિવાદનો જે મધ્યમ વર્ગ અથવા બદ્ર સમાજની સાથે સંબંધ છે, એ જ મધ્યમ વર્ગમાં સવ્યસાચીને વિશ્વાસ છે. એ કિનારો અને મજૂરોની ચળવળમાં શ્રદ્ધા ધરાવતો નથી, એનો વિશ્વાસ તો મધ્યમ વર્ગની ક્રાન્તિમાં છે. એ શરાણી શશિને મધ્યમ વર્ગની ક્રાન્તિનાં ગીત ગાવાનું કહે છે. (જેવો કવિ છે તેમ જ ક્રાન્તિ યશો.) એ તો સમજે છે કે શિક્ષિત બદ્ર લોકો સૌથી વધુ લાંચન પામેલા છે. એ વર્ગવિગ્રહથી ડરતા હોય છે. એ મજૂરોમાં જાય છે તો ક્રાન્તિનું ડેર ફેલાવવા માટે. મધ્યમ વર્ગમાં ક્રાન્તિનું વિષ ફેલાવવા સંબંધમાં કદાચ એ એમ પણ સમજતો હોય કે મધ્યમ વર્ગની ક્રાન્તિ દ્વારા મજૂરો પાસેથી મહત્ત્વની મદદ મળી શકે, અને છેલ્લે કડકડતી વીજળી અને વરસતા વરસાદમાં સવ્યસાચી પગે ચાલીને સિંગાપુરને માર્ગે પડે છે. નજીકમાં જ કંઈક વીજળી પડે છે અને સિનેમાના ‘ કલોઝ-અપ ’ ની પેડે વીજળીના જળકારમાં એના સાથીઓને એના દર્શનનો લાભ મળે છે.

શરૂઆતુએ “ ચરિત્રહીન ” માં બર્મોના ફૂલી (મજૂરો) ની ઝાંખી કરાવી છે. થોડી સરખા પૂછને કદખનાના આશ્રયપૂર્વક વિકલાતીને એને “ પથેર દાવી ” માં ફૂલીઓનું ચિત્ર દોયું છે. એ ફૂલીઓમાં જે બીભત્સ અનાચાર અને વ્યભિચારપ્રિયતા જોવામાં આવે છે એથી સવ્યસાચીનો મધ્યમ વર્ગની ક્રાન્તિમાંનો વિશ્વાસ યોગ્ય હોય તેમ લાગે છે. જે બર્મોના ફૂલીઓ જુદા જ હોય અને એમનામાં દેશના અન્ય ફૂલીઓની વર્ગીય વિરોધતા-ઓનો અભાવ ન હોય તો કહેવું પડશે કે, એમનું એ ચિત્રાંકન એકપક્ષી છે. આ ઉપરાંત શરૂઆતુએ મધ્યમ વર્ગના જે દાખલા એમની નવલકથાઓમાં મૂક્યા છે એનાથી કઈ ક્રાન્તિની શક્યતા છે ? એ સઘળો ભાર સ્ત્રીઓને માથે નાખી દઈ વૈરાગ્ય ધારણ કરે તો બહે એક ક્રાન્તિ ચાય. “ પથેર દાવી ” માંનું અપૂર્વનું ચરિત્ર જ લખ્યું. ભારતી પ્રત્યેનું એનું આકર્ષણ અને વિકર્ષણ-એ પ્રેમનો જૂનો વ્યાપાર તો અહીં પણ છે. અપૂર્વની નિરુપાયતા પર ભારતી મુગ્ધ થઈ જાય છે; એકાંત ચોરકામાં ભારતી સાથે અપૂર્વ બનાવટી નિદ્રા લેવાનો અભિનય પણ કરે છે. અપૂર્વ સંન્યાસી પણ થઈ જાત. પરંતુ માતાને કારણે તેમ નથી કરતો. પણ પછી ન્યારે માતા નથી હોતી ત્યારે ભારતીને લીધે એ સંન્યાસ નથી લેતો. ત્યારબાદ અપૂર્વ ન્યારે સ્વદેશ આવે છે ત્યારે ભારતીની મર્મવેદનાનું એ જ જૂનું ચિત્ર જોવા મળે છે. સવ્યસાચી પણ ભારતી તરફ આકર્ષાય છે; એને બહેન, મોટી બહેન, મા વગેરે કહે છે. ભારતીએ બહેન, મોટીબહેન કે મા બનીને જીવનમાં જે સંતોષ મેળવ્યો તે એના એક

વાક્યમાં સાંભળવા મળે છે: “ જો બ્રમરમાં મધ ભેગું કરવાની શક્તિ ન હોય તો એ માટે કેની સાથે લડવું ? ” અને આગળ ચલતાં સવ્યસાચીને કહે છે: “ ઠીક ભાઈ ! ” હું તમારી સુમિત્રા હોત તો શું તમે મને પણ એની માફક છોડીને ચાલી જાત ? ” પરંતુ સવ્યસાચીનું હૃદય તો પથ્થરનું છે; એ તો સુમિત્રા, ભારતી દરકોષનો ત્યાગ કરી દઇ શકે છે. શરદ્દ્યાષ્ટુના પુરુષોનો નારી જાતિ પ્રત્યેનો આજ્ઞ જૂનો પુરાણો અભિયોગ છે. સવ્યસાચી ભારતીને સાવચેત કરે છે અને કહે છે: “ ભારતિ ! હવે તું મને તારા તરફ ખેંચી લે. ” અને ભારતી રોતી રોતી નિસાસા નાખતી સ્તબ્ધ થઇને બેસી રહે છે. જેમ શ્રીકાન્તમાં રાજવક્ત્રી શ્રીકાન્તને કે વજ્રાનંદને રોકી શકતી નથી, તેમ ભારતી અપૂર્વને કે સવ્યસાચીને કોષ્ટને પામી શકતી નથી. ભારતીના દાઢમાં તો માત્ર રેવાનું જ રહે છે. રેવાનો વ્યાપાર તો શરદ્દ્યાષ્ટુની નવલોગમાં ચિરંતન છે. શરદ્દ્યાષ્ટુનાં સ્ત્રીપાત્રો નેટલાં આંસુ સારે છે તેને એકદાં કરવામાં આવે તો જાણે એક મોટું તળાવ બરાબ જાય. રેવું, રેવું અને રેવું—મળે તો રેવું, વિયોગ વખતે રેવું—આ બધું વાંચતાં તો જીવ ગભરાઇ જાય છે. રાજ-લક્ષ્મીએ મોટું નહોતું કહ્યું કે “ તમે મારી આંખોમાંથી નેટલું પાણી વહાવ્યું છે તેને સૂર્યદેવે સૌભાગ્યવશાત્ સુકાવી નાખ્યું છે. ” નહિ તો આંખોનાં પાણીથી એક તળાવ બરાબ જાત. અને આ તો જાણજના રૂપમાં એની શ્રીકાન્ત સાથે પહેલી મુલાકાત છે: શ્રીકાન્તના પ્રથમ પર્વમાં—નવલકથામાં બીજે પણ જ્યાં જ્યાં અશ્રુસારણુના દાખલા છે એની તો કંઈ ગણતરી જ નથી. શરદ્દ્યાષ્ટુ એ નાયકોની પુરુષાર્થહીનતા આ આંસુ સારવાથી કંઈક સંતોષ પામે છે.

શરદ્દ્યાષ્ટુનાં પાત્રોની જે વિશેષતા છે તે વારંવાર આવવાથી એમની નવલકથાઓમાં એકધારો રસ જામે, એ સ્વાભાવિક છે. એમની નવલકથાઓ ઘટનાપ્રધાન—ખનતા ખનાવો-વાળી નથી હોતી. પરંતુ દર વખતે કંઈક વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિ રજૂ કરે છે, જેથી પાત્રોમાં એક ખાસ કક્ષાના મનોભાવોની સૃષ્ટિનું નિર્માણ થાય છે. આ મનોભાવોનું ચિત્રણ કરવાનું જ શરદ્દ્યાષ્ટુનું ધ્યેય હોય છે. પાત્રોની સમાનતાની સાથે સાથે એમના મનોભાવોનું છે; એકસરખી-સમાન પરિસ્થિતિમાંથી જે કવિતાનો ઉદ્ભવ થાય છે તે પણ સમાન જ હોય છે. એમનાં પાત્રોની પુરુષાર્થહીનતાને લીધે સ્ત્રીપાત્રોનાં નયનો જાણે અશ્રુઓનો ઝરો ખની જાય છે. આથી એ કવિતાને રોગી મરતકમાંથી ઉપજેલી અને નાદુરસ્ત કહી શકાય. એમની નવલકથાઓમાંથી આ અશ્રુસારણુ કાઢી નાખવામાં આવે તો જીવ જ બિડી જશે. ઘટનાઓ ઘટાવવાનું સ્થાન શરદ્દ્યાષ્ટુની નવલકથામાં નથી. જેમ એમના નાયકો ધ્યેયહીન હોય છે, તેમ ઘટનાઓ પણ એક લક્ષ્યહીનતા સાથે કોષ્ટ પણ જાતના કમ વિના જ બને છે. “ શ્રીકાંત ” ની કથા તો પ્રવાસકહાણી છે જ, “ ચરિત્રહીન ” માં પણ જુદાં જુદાં અનેક કથાનકો છે અને એથી કથાનો યવો જોડતો વિકાસ નથી થતો. ‘ ચરિત્રહીન ’ માં મહત્ત્વની વાત કિરણની છે; પરંતુ એના કથાનાયક સતીશ સાથે ખાસ કોષ્ટ સંબંધ નથી. એમની નાની નવલકથાઓ વધુ કમજાદ છે; પણ એમની ચિત્રભૂમિ એટલી સંકુચિત છે કે એ નથી તો વાર્તા રહેતી કે નથી રહેતી નવલકથા.

જેને એમના અશ્રુસારણુમાં વધુ આનંદ આવે તે જ વાચક શરદ્દ્યાષ્ટુની નવલકથાઓ રસપૂર્વક વાંચે તેમ હોય છે. સમાજના રખડતા, નકામા થઇ પડેલા, અસંતુષ્ટ આકાંક્ષાઓ-

વાળા માણસોને શરદ્યાણુ પાસેથી સહાનુભૂતિ મળી શકશે; કથાનાયકમાં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોઈ એવા વાચકો ગદ્ગદ થઈ જાય છે; પરંતુ સમાજની પ્રાણુશક્તિ એમની વિકાસપ્રેરક શક્તિઓ વ્યાપારની વિરોધી છે; શરદ્યાણુ એનાથી વેગળા છે. એમની પાસે 'પોતાનું' પોતાપણું' બૂલવાની શક્તિ છે; સર્જનની, વિકાસની શક્તિ નથી. એમનો નાયક પોતાની પ્રાણુધાતક વૃત્તિઓથી ત્રાસી જઈ એકાદ સ્ત્રીના અંચલ નીચે આશ્રય શોધે છે. સવ્યસાચી પણ એમાં અપવાદરૂપ નથી. " આજે પણ આ દેશમાં એવા છોકરા ઉત્પન્ન થાય છે ભારતિ ! તો બાકીની જીંદગી તારા પાલવ નીચે છુપાઈને વીતાવવાની મરજી હોતી. " આ પાલવની છાયામાં કે સંસારમાં સેવાકર્મ-જીવન વીતાવવાના બે માર્ગો છે.

પાલવની છાયામાં પ્રાણુધાતક વૃત્તિઓથી બચી શકાતું નથી; અરે, પાલવવાળી પોતે પણ સુરક્ષિત નથી હોતી. એ પોતે પણ આશ્રય શોધતી હોય છે, એ જાતે મૂંઝાણ રાગથી ઘેરાયેલી હોય છે; સેવામાર્ગ તો પાલવની પછવાડે છુપાવાનું ન મળે ત્યારે થતો અત્યાધાત હોય છે. " શૃદ્ધાહુ "માં સુરેશ જ જુઓ. ન્યારે તે અચ્છાનો પ્રેમ પામી શકતો નથી, અથવા નજીક રહીને નાસવા ઈચ્છે છે, ત્યારે એ પ્લેગ-કોલેરાવાળા વિસ્તારમાં પહોંચી જઈ લોકસેવા કરવામાં લાગે છે. સતીશના દવાખાનાના ઊંડાણમાં પણ આ જ છે. સવ્યસાચી, સુમિત્રા અને પ્રજેન્દ્રની વાત પણ કંઈક આને મળતી જ છે. શરદ્યાણુના નાયકોની લોકસેવામાં એક પ્રકારનું ભંગાણુ હોય છે, પોતાના બચાવની આકાંક્ષા હોય છે. લોકસેવા અથવા બટકેસપણું એ બન્નેનો ઉદ્ભવ સ્ત્રી સાથે પુરુષની અસમર્થતામાંથી થાય છે. આથી જ એ સેવાની પાછળ વિચાર અને સામાજિક આદર્શ નથી હોતો; એ તો પોતાની પ્રાણુધાતક વૃત્તિઓથી અથવા માટેની, એક આશ્રયની ઈચ્છા જ હોય છે.

ધણું ખર્ચ શરદ્યાણુનાં પાત્રો ઈશ્વર પર શ્રદ્ધા રાખનાર નથી હોતાં. શ્રીકાન્તની અભયાને, ચરિત્રહીનની કિરણને કે શૃદ્ધાહના સુરેશને જુઓ; એઓ તો સમાજના પુરાતન આદર્શોનાં ભક્ત હોય છે. કિરણ જે કોઈની પણ પાસે દાર કબૂલ કરતી હોય તો મહાભારતમાં અંધવિશ્વાસ રાખતી સુર્યાળા સાથે. એનું કારણ એ છે કે એના નાયક-નાયિકાનો સમાજ પ્રત્યેક વ્યક્તિગત બળવો હોય છે. આ બળવો એ એક પ્રકારની ઉચ્છ્રંખતા છે; એમાં રચનાત્મક જેવું કંઈ જ નથી હોતું. આથી જ સામાજિક આદર્શોનું ઓથું બતાવવામાં આવ્યું છે તેમાં અંધભક્તિ પણ પ્રદર્શિત કરવામાં આવી છે.

શરદ્યાણુની વ્યક્તિગત ચારિત્ર્યવિષયક વિશિષ્ટતા, એક ધ્વંસ પામતી ભદ્રલોકની " પરમેનન્ટ સેટલમેન્ટ "ની સખ્યતા સાથે મેળ પામી ગઈ હતી; બન્નેમાં સંઘર્ષદ્ધ કીટાણુઓ પોતાનું ધ્વંસકારી કાર્ય પૂર્ણ કરી રહ્યાં હતાં. આ એમની લોકપ્રિયતાનું કારણ છે. પરંતુ યુગની જરૂરિયાતો પૂરી પાડતા અચાર પામવાની ઈચ્છાવાળા ભારતીય સાહિત્યને આપવા માટે એમની પાસે રચનાત્મક એવું કંઈ નથી. વર્ગવિગ્રહને ગતિ આપવા માટે અથવા સમાજના પુનર્નિર્માણમાં સહાય આપવા અર્થે એમની પાસે કોઈ ખાસ સંદેશ નથી. એમનું સાહિત્ય એક વ્યક્તિને કેન્દ્ર બનાવી તેની ચોતરફ ઘૂમે છે અને એ કેન્દ્ર અસમર્થતાનું, પુરુષાધીનતાનું કેન્દ્ર છે. આ અક્ષમતાનું એક મનોવૈજ્ઞાનિક મૂલ્ય હોઈ શકે, પરંતુ સામાજિક દૃષ્ટિએ એનું મૂલ્ય નહિવત જ છે *

(સંપૂર્ણ)

* આતપ્રાંતીય હિંદી માસિક " હંસ "ના નવન્યુઆરી ૧૯૪૧ ના અંકમાં છપાયેલા શ્રી. રામવિદ્યાસ શર્માના લેખ પરથી અનુવાદ.

મહાલ પુ. પરિષદો

અમરેલી મહાલ પુ. પરિષદ

અમરેલી મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદનું પ્રથમ અધિવેશન અમરેલી મુકામે તા. ૪-૫-૪૧ ના રોજ મહિલા પુસ્તકાલયના ઉપરના ખંડમાં બસ્યું હતું. અધિવેશન અગાઉ પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી તેમ જ સ્થાનિક કાર્યકરો તરફથી પ્રચારકાર્ય હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું. ગામવાર પ્રતિનિધિઓને સમયે હાજર રહેવા માટે વડોદરા રાજ્ય મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ખાતાના મે. ઉમેદભાઈ પટેલ સાહેબે યોગ્ય સવલતો કરી આપી હતી અને 'મોટી સંખ્યામાં ગામડાના શિક્ષકોએ અધિવેશનમાં હાજરી આપી પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિની પ્રેરણાઓ પાંધી હતી.

તા. ૪-૫-૪૧ ના રોજ સાર્વજનિક, મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલયને ધ્વજપતાકાથી શણગારી સ્વચ્છ કરવામાં આવ્યું હતું. અધિવેશનનો સમય ચતાં સ્થાનિક સદ્ગૃહસ્થો, નાગરિકો, તેમ જ સ્ત્રીપ્રવૃત્તિઓમાં રસ લેતી બહેનો અને અન્ય મહિલાઓ સારી સંખ્યામાં હાજર રહી હતી.

બરાબર ૫-૩૦ વાગે સભાખંડ આમંત્રિત ગૃહસ્થો તેમ જ સન્નરહીઓથી સ્વીકાર બરાબર ગયો હતો. વડોદરેથી અને પધારેલા ન્યાયમંત્રી શ્રી. સુધાવકર સાહેબ, શ્રી. લાલસિંહજી ગાયકવાડ, સ્થાનિક ગૃહસ્થોમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેનારા બંધુઓએ હાજરી આપી હતી.

શરૂઆતમાં કન્યાશાળા નં. ૧ ની બાળાઓએ પ્રાર્થના ગાઈ હતી અને ત્યાર બાદ શ્રીમંતપ્રશસ્તિ સુંદર રીતે ગાઇને સ્વાગતગીત પણ અનોખી દબથી સંભળાવ્યું હતું.

ત્યારબાદ અધિવેશનના સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. હરિભાઈ પટેલે બાવણની શરૂઆત કરતાં પધારેલા મહેમાનોને આવકાર આપી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં

એક પ્રશ્ન અને ઉત્તર

“લોકો નિબંધો કરતાં નવલ-કથાઓ વાંચવાનું કેમ પસંદ કરે છે ?”

દોકો જ નવાળા બેઠા હોય તો એમ કહું કે લોકો હજી બાળકો કરતાં વધુ આગળ નથી વધ્યા એટલે એમને વાર્તાઓ જ વધુ ગમે છે. વિસ્તૃત નવાળા નીચે પ્રમાણે:

૧. લોકો શરીરથી જોડલા આળસુ છે તે કરતાં મનથી વધુ આળસુ છે. લોકોના મોઝા ભાગને કામ ન હોય તે દિવસે સાંચે લાગે છે તેમ જ વિચાર ન કરવા પડે તો પણ સારું લાગે છે. મોટા ભાગની નવલકથાઓમાં વિચારવા માટે તકલીફ નથી લેવી પડતી.

૨. લોકોને કાંઈના પણ જીવન વિષે જાણવાની હંમેશા જિજ્ઞાસા રહે છે. એ જિજ્ઞાસા નવલકથાનાં પાત્રોના જીવન દ્વારા સંતોષાય છે.

૩. કંઈ કંઈ કરી નાખનાના તરંગો ને વિચારો ધણા જીવનના મજબૂતમાં હોય છે. ક્યારેક પ્રેરણા મેળવવા અને ક્યારેક માત્ર લાગણીઓને તાણ આપીને શાંતિ યત્ન જીવનનો વધુ પ્રમાણમાં નવલ-કથાઓ વાંચે છે.

૪. અતૃપ્ત માણસો ઘણીવાર તરંગોથી, દરયોથી અને વાંચનથી તૃપ્તિ મેળવી લે છે. એ તૃપ્તિ ઝાંઝવાના જળ જેવી નહીં હોય છે અને એમાંથી અનેક વિકૃતિઓનો જન્મ થાય છે; છતાં માનવ-સમૂહનો મોટો ભાગ તો એ સ્થિતિમાં જ છે, એટલે જ વાર્તાઓ, નવલકથાઓ, નાટકો ને ચલચિત્રો આટલા પ્રમાણમાં પ્રચાર પામ્યાં છે.

નિબંધો અને નવલકથા વચ્ચેનો તફાવત તમે હવે સમજ્યા હશે. મનુષ્યની ઉપર જણાવેલી લાગણીઓને બહેલાવે એવા નિબંધો પણ હોય છે અને તે નવલકથા જેટલા જ રસથી વંચાય છે. (“ અવાસી ” માંથી)

રસ લેવા બદલ યોગ્ય શબ્દોમાં આભંજણ આપી આભાર માન્યો હતો.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને જરૂરી વેગ મળે અને તેમાં પ્રાણસંચાર ધાય તેમ જ ખાસ કરીને ગામડાઓમાં શિક્ષકોને પ્રેરણા આપે તેનો ઉદ્દેશ્ય કયો હતો. શિક્ષકો જ અંધપાલ તરીકે હોય છે. એટલે આ પ્રવૃત્તિને સક્રિય બનાવતાં જરૂર તેનું સાઈ ફળ આવે એ સ્પષ્ટ છે. એમ જણાવી ઉચ્ચ ભાવનાથી જ્ઞાનપરબોનો લાભ જનતાને મળે એટલા માટે જૂથ પદ્ધતિથી કામ થાય તો સત્વરે આ કામને વેગ મળે તે બદલની સૂચનાઓ કરી હતી.

ત્યારબાદ શિષ્ટવાચનના મુદ્દાઓ ઉપર એલિંતાં આ પ્રાંતમાં તેનું ફળ સાઈ આવ્યું છે, અને વધારે સાઈ આવવા માટે શિક્ષકોએ બંનેતો પ્રયાસ કરવો જોઈએ, અને તેમાં પોતાની સાત ચીજો પણ સામેલ કરવી જોઈએ કે જેથી એક પડાળિયો ધર્મ પાળ્યો ન કહેવાય 'વગેરે જણાવ્યું હતું.

પ્રમુખશ્રીની દરખાસ્ત મૂકતાં શ્રી. કૃષ્ણપ્રસાદ વેદે જણાવ્યું હતું કે આજના પ્રમુખ સાહેબ એ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવતા તેમ જ જૂના અનુભવી હોય સધળી રીતે યોગ્ય છે. અને તેઓ આજનું કામ સફળ બનાવશે એમ મને દરેક રીતે યોગ્ય લાગે છે. પ્રમુખની દરખાસ્તને શૈદ શ્રી. હાજીમીઆ ઇસ્માઇલે અનુમોદન આપતાં મે. રા. રા. રાજસવ રામચંદ્ર રાવજી પવાર સાહેબે પ્રમુખપદ સ્વીકાર્યું હતું.

ત્યારબાદ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મંત્રી શ્રી. ભોગીલાલ તારાચંદ મહેતાએ નિવેદન વાંચી સંબળાવ્યું હતું, જેમાં તેમણે અમરેલીની ભૌગોલિક વિશિષ્ટતા, ડેંગવણી-પ્રચાર, સુધારા અને પુસ્તકાલયની યોજનાને લગતી પ્રાંતની સ્થિતિ સંબંધમાં વિવેચન કરી આ પ્રાંતમાં બાકી રહેલા શાળા અને શાળા વિનાના જે જે ગામોમાં પુસ્તકાલય કે વાંચનાલય નથી તેમાં આ પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવા લોકમદદ મળવા બારપૂર્વક જણાવ્યું હતું. જ્યાં મની શકે ત્યાં પુસ્તકાલયોનાં સ્વતંત્ર મકાનો હોવાં જોઈએ. ગામડામાં અંધપાલ શિક્ષક પોતાનું ગૌરવ જાળવી શકે તે માટે "પુસ્તકાલય" માસિક જે માર્ગદર્શન કરાવે છે તેને અનુસરવા, ગામડા અને શહેરમાં, સુસરકાર ફેલાવવામાં આ પાવનકારી પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી શકે એમ આશા વ્યક્ત કરી હતી. કેસસવાસી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના પુણ્યપ્રતાપે આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ છે. તેને આગળ વધારવા આપણા શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ મહારાજ પણ પ્રજાપ્રગતિના આવા કાર્યમાં આગળ વધ્યા છે. અને રાજ્યસાસનમાં પ્રગતીય તત્ત્વોનો સમાવેશ થઈ અંધારણીય પ્રગતિ થઈ રહી છે. એ પ્રગતિમાં ક્ષેત્રમંદ થવા માટે આવા લોકશિક્ષણનાં કાર્યોની મદદ છે. વગેરે જણાવી પધારેલા મહેમાનો મે. ન્યાયમંત્રી સુધાલકર સાહેબ, શ્રી. લાલસિંહરાવ વગેરેનો આભાર માની કાયમ ફંડની યોજનાનો કડક અમલ થતાં કંઈક સહાનુભૂતિથી વધારે મદદ અપાય, એવું વલણ ધારણ કરવા અને તે માટે જરૂરી અને યોગ્ય આદાલતો બનાવ કરવા વિનંતિ કરી હતી.

ત્યારબાદ પ્રમુખસ્થાનેથી શ્રી. પવાર સાહેબે એલતાં જણાવ્યું હતું કે, રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ ડેંગવણી ઉપર નિર્ભર છે. આપણો ઉદ્દેશ સુધારણા વગેરે મદદતાનાં કાર્યોના પરિણામે સ્વતંત્ર રાષ્ટ્ર તૈયાર કરવાનો છે, તેનો મૂળ પાયો ડેંગવણી છે. શ્રીમંત સરકારે ડેંગવણીની શરૂઆત પોતાના રાજ્યની અંદર અમરેલી પ્રાંતમાંથી જ શરૂ કરી હતી અને હાલ જે

સુશિક્ષિત અમરેલી પ્રાંત આપણે જોઈ રહ્યા છીએ તે તેમની મહેનત અને બીજાં પાણી પરિણામ છે. ગામના સદ્ગૃસ્થોની ફરજ છે કે, તેમણે કાળો એકઠો કરી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને જોમ આપવું જોઈએ. અત્યારે વસ્તુસ્થિતિ એવી પ્રવર્તે છે કે ગામમાં કોઈ આગેવાન નથી અને હોય તો સઘળા છે: આવી સ્થિતિમાં પુસ્તકાલય જેવી જાહેર સંસ્થાની પ્રગતિએ ખમડે એ સ્વાભાવિક છે. સેવા કરનારા ધણા નીકળ્યા છે. સેવા શુદ્ધ ભાવનાની હોય તો ફેટલી સફળ થાય છે, એ વસ્તુ આપણે શાંતિનિકેતન જેવી પ્રવૃત્તિ ઉપરથી જોઈ શકીએ છીએ. શિક્ષકો જે સેવાભાવી પ્રવૃત્તિ ઉપાડે તો તેમનું કામ ધણું જ જવાબદારીવાળું છતાં પણ એટલું જ પવિત્ર છે. પ્રજાનું ભવિષ્ય અને તેની સુધારણામાં શિક્ષકોનો મહત્ત્વનો હિસ્સો છે અને મજબૂર કાર્ય શિક્ષકો શુદ્ધ ભાવનાથી કરે તો સારું પરિણામ આગળ ઉપર આવી શકે.

આમોન્નતિ થવામાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો જખ્ખર હિસ્સો છે. તેથી પુસ્તકાલયમાં સારાં પુસ્તકો રાખી માર્ગદર્શન અપાય તો સારા નાગરિકો ભવિષ્યમાં પેદા થાય અને સાથે આમનું વાતાવરણ પણ સ્વચ્છ થાય; શ્રેષ્ઠને મહત્ત્વનું જ્ઞાન મળે, પુસ્તકોની પસંદગી પણ સારી રીતે અને શિષ્ટ રીતે થવી જોઈએ. અને તેના માટે પોતાના અનુભવોનો નિતાર શિક્ષકોને દાખલા-દલીલથી સુંદર રીતે સમજાવ્યો હતો.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની ઉદાર રાજનીતિના પરિણામે તેમને મળેલ ખિતાબ બદલ અભિનંદનનો;

ઠરાવ ૨—ન્યાયમંડળનાં કામોની વધુ સ્પષ્ટતા કરનારો;

ઠરાવ ૩—શિક્ષકાચનની પરીક્ષામાં પુસ્તકની પસંદગી બદલ મહાલ મંડળોનો અભિપ્રાય મેળવવા;

ઠરાવ ૪—મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો કમી થાય તે ગામડાનાં પુસ્તકાલયોને આપવા સંબંધે;

ઠરાવ ૫—પુસ્તકાલયમાં એક એક દિવસ બાળક અને સ્ત્રીઓ માટે ઠરાવવા બદલ;

ઠરાવ ૬—ગ્રામજનોની નિરક્ષરતા નિવારણ માટે પાંચ વર્ષની યોજના કરવાનો;

ઠરાવ ૭—ન્યાય ન્યાય પુસ્તકાલયો નથી ત્યાં ત્યાં ઉભારવા નીચેના શુદ્ધચોના સમિતિ નિયુક્ત કરવાનો: શ્રી. ભોગીલાલ તારાવંદ મહેતા, શ્રી. દરમાદ ના. પટેલ, શ્રી. વિદ્યારામ વસનજી ત્રિવેદી, શ્રી. રતિલાલ સુંદરજી સાહુ.

ઠરાવ ૮—પુસ્તકાલય ખાતાએ સૂચના નં. ૬ અને ૪૦-૪૧ ની બહાર પાડે છે તેનો અમલ ચૂસ્તપણે કરવા બાબતનો;

ઠરાવ ૯—પુસ્તકાલયોમાં એવાં પુસ્તકો પસંદ થવાં જોઈએ કે બાળકો અને સ્ત્રીઓને પુરવો નિઃશંક રીતે એકબીજાની રૂબરૂ વાંચી શકે તેવાં શિષ્ટ ભાષાનાં પુસ્તકો પસંદ થવા વિધે.

ઠરાવો થયા બાદ પ્રમુખશ્રીએ મુખ્ય કામનો ટૂંકમાં ઉપસંહાર કરી ચએલ કામે બદલ સંતોષ વ્યક્ત કર્યો હતો. પછી શાળાધિકારી શ્રી. બાલચંદ્ર વ્યાસે પધારેલા મહેમાનો અને પ્રતિનિધિઓને પરિપદમાં રસપૂર્વક બાગ લેવા બદલ અભિનંદન આપ્યું હતું. છેલ્લે આભાર મનાઇ પરિપદની પૂણીહતિ થઈ હતી.

સિદ્ધપુર મહાલ પુ. ત્રીજી પરિષદ

ઉપયુક્ત પરિષદ તા. ૧૧-૫-૪૧ ના રોજ પાટણ વિભાગ શાળાધિકારી શ્રી. ગોવિંદજી ના. પટેલના પ્રમુખપદે મળ્યું હતું. એ પ્રસંગે પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત પુસ્તકોલય ખાતા તરફથી અ. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. પરણીકર તથા કરતા પુ. શાખાવાળા શ્રી. એકનાથ પટેલ પણ હાજર હતા.

શરૂઆતમાં ઈશ્વરતુ યજ્ઞ રહેતાં સ્વાગતગીત ગવાયું હતું અને સ્વાગતપ્રમુખે તેમનું વ્યાખ્યાન વાંચ્યું હતું, જેમાં તેઓશ્રીએ પુસ્તકાલયોની વિશિષ્ટતા દર્શાવી તે પરવે અંયપાલનાં કૃતવ્યનો નિર્દેશ કરી જણાવ્યું કે,

પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ જનતાનો પુરુષવર્ગ મોટા ભાગે કરે છે. સ્ત્રીવર્ગને કેટલેક અંશે સામાજિક અને ખીજાં કારણે તે ઉપયોગની સુલભતા થઈ શકતી નથી. દેશની હાલની આર્થિક ખરાબ હાલતનાં જમાનામાં સ્ત્રીવર્ગ માટે ગામડાંઓમાં જુદાં પુસ્તકાલયો ખોલવાનું શક્ય દેખાતું પણ નથી. પરંતુ ગામડાંનાં પુસ્તકાલયોમાં અમુક વખત પ્રતે ઉપયોગ સ્ત્રીવર્ગ માટે અનામત રાખીને કે ખીજી સુયોગ્ય રીતે પ્રબંધ કરીને આ બાબત બદલાવત કરવો ધટે છે.

હરકોષ્ટ પુસ્તકાલયને લાભ જે સ્થળમાં તે આવ્યું હોય તે સ્થળના રહીશો જ મોટે ભાગે લે છે. પણ જો અંયપાલ ધારે અને પ્રવૃત્તિ કરે તો તેવા સ્થળની આજુબાજુના પુસ્તકોલય વિનાના સ્થળોના રહીશોને તેવો લાભ લેતા બનાવી શકાય. આ તાલુકામાં જેટલાં પુસ્તકોલયો આજે હયાતિમાં છે તેની આસપાસનાં ખીજાં નાનાં ગામોમાં સ્વતંત્ર પુસ્તકોલયો સ્થાપવાની પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા કરતાં અત્યાર પહેલાં સ્થપાયેલાં પુસ્તકોલયોને વધારે સાધનસંપન્ન બનાવી તેમના ઉપયોગના ક્ષેત્રને આસપાસનાં ગામોમાં વિસ્તરવું કરશે તો વધુ સારાં પરિણામો લાવનાર નીવડશે એમ હું માનું છું.

આગળ ચાલતાં કરલીના પુસ્તકોલયને લગતી કેટલીક વિગતો તેમણે આપી હતી.

ત્યારબાદ પ્રમુખશ્રીની વરણી થતાં તેઓશ્રીએ તેમનું પ્રમુખ તરીકેનું છાપેલું વ્યાખ્યાન વાંચી સંભળાવ્યું હતું, જેમાં તેઓશ્રીએ પુસ્તકો ખરીદવા-વાંચવા બાબતમાં આપણી ઉદાસીનતા દર્શાવી એની ઉપયોગિતા સમજાવી હતી. આગળ ચાલતાં તેઓશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે,

આપણા રાજ્યમાં ગામે ગામ પુસ્તકોલયોની સ્થાપના કરવા માટે સરકાર તરફથી જેવી સગવડ રાખવામાં આવી છે તેવી સગવડ હિંદુસ્તાનમાં ખીજે કોઈ સ્થળે ભાગ્યે જ હશે. પુસ્તકોલયની કિંમત પુસ્તકોની સંખ્યા ઉપર આધાર રાખતી નથી, પરંતુ સારાં સારાં પુસ્તકોની સંખ્યા ઉપર તેની કિંમત અંકાય છે. જે પુસ્તકોલયમાં ખજાણનાં, જુસ્તરનાં, ખેતીનાં, જૂએ જનાં, પ્રવાસનાં, ઇતિહાસનાં, વિજ્ઞાનનાં, રસાયણનાં વગેરે ઉપયોગી જ્ઞાન આપનારાં પુસ્તકોનો તેમ જ ધર્મગ્રંથો, વૈદક ગ્રંથોનો સારો સંગ્રહ ન હોય તે પુસ્તકોલયની કિંમત નહિ જેવી ગણાય; માટે સારાં પુસ્તકોલયમાં વાતાં ઉપરાંત ઉપર બતાવેલા વિષયોના સારા સારા ગ્રંથોનો સંગ્રહ હોવો જોઈએ. ગ્રંથોને રાખવા માટે અને ત્યાં સુધી કાચના બારણાવાળાં કચાટો હોવાં જોઈએ. અને વારંવાર પુસ્તકો ઉપર જાગી રહેતી ધૂળ ઝાડી નાખવી

જોઈએ. પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોને જોતાં કોઈને પણ એમ લાગતું જોઈએ કે પુસ્તકો સાદસદ અને નવા જેવાં છે.

પુસ્તકાલયની હિન્નતિ-અવનતિ અને ઉપયોગિતાનો આધાર અંથપાલ ઉપર રહે છે. અંથપાલ સારો હોય તો તે પુસ્તકાલયમાંનાં તમામ પુસ્તકોને વાંચી જવાની મહત્ત્વાકાંક્ષા રાખે. વાચકને વાંચવા લાયક પુસ્તકોની ભલામણ કરે, સમાજ સાથે વિવેકમયું વર્તન રાખે, પુસ્તક લેવા આવનાર તરફ અણુગમે ન જણાવે, પુસ્તકો વ્યવસ્થિત અને આણું પુસ્તકાલય સ્વચ્છ અને સુવ્યવસ્થિત હોવાય તેને માટે યોગ્ય પગલાં ભરે. પુસ્તકાલયનું સ્થાન એવે ઠેકાણે પસંદ કરવું જોઈએ કે જ્યાં સ્વચ્છ અને ખુલ્લી હવા મળે અને સારા પ્રમાણમાં અજવાળું આવે; વળી આજુબાજુ કોલાહલ ન હોય.

આદ અંથપાલે પુસ્તક આપ-લે કરવામાં રાખવી જોઈતી કાળજી રાખવા જણાવી કહ્યું છે; વ્યવસ્થાપક મંડળમાં વિદ્વાન માણસો ચૂંટવા જોઈએ. ધનવાન માણસો વિદ્વાન હોવાં જોઈએ, એ માન્યતા ભૂલભરેલી છે. સારાં સારાં પુસ્તકો પસંદ કરવાનું કામ વ્યવસ્થાપક મંડળનું છે. વિદ્વાન માણસોના અભાવે સારાં સારાં પુસ્તકોની પસંદગી કરવામાં અંતરાય આવે છે. માટે જ વ્યવસ્થાપક મંડળમાં વિદ્વાનોની જરૂર હોય છે.

ગુજરાતી ભાષાનાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં હોય છે જ. પરંતુ રાષ્ટ્રભાષા હિંદીનાં પુસ્તકોની એટલી જ આવશ્યકતા છે. હિંદી ભાષાનાં પુસ્તકોની પસંદગી કરવામાં એટલું ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ગદ્યનાં સાદાં અને સરળ પુસ્તકો જ પસંદ કરવામાં આવે. કાવ્યો તરફ શરૂઆતમાં ઝાઝું ધ્યાન આપવાની જરૂર નથી. 'બાળસખા' 'સખી બોલી' અને 'સર્વોદય' જેવાં સરળ હિંદીમાં છપાતાં માસિકો પ્રત્યેક પુસ્તકાલયમાં મંગાવવાં જ જોઈએ. વર્ષાની રાષ્ટ્રભાષાની પરીક્ષાનાં પાઠ્યપુસ્તકોનો સંગ્રહ પ્રત્યેક પુસ્તકાલયમાં હોવો જોઈએ. રાષ્ટ્રભાષા પ્રચાર સમિતિ તરફથી પ્રગટ થએલાં પુસ્તકો ઘણાં જ સારાં હોય છે.

આદ સંવાદોનો તેમ જ ગરબાનો કાર્યક્રમ યોગ્ય હોય. તે થઈ રહેતાં ઠરાવોનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પોષક શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ દીર્ઘાયુ ભોગવે એમ આ પરિષદ અંતઃકરણપૂર્વક ઇચ્છે છે. —અશુભસ્થાનેથી.

ઠરાવ ૨—ગ્રામ પુસ્તકાલય માટે મકાન બાંધવામાં લોકમદદ રૂ. ૧૦૦૦) મકાનફંડ ખાતે અને રૂ. ૧૦૦૦) કાયમફંડ ખાતે મૂકવા પડે છે તેને બદલે રૂ. ૧૦૦૦) ની લોકમદદ મકાન માટે અને ૧૦૦) રૂ. કાયમફંડ ખાતે સ્વીકારી મકાનો યાચ એવી વિનંતિ આ પરિષદ ખાતાને કરે છે.

૬. મુ.—લક્ષ્મીભાઈ ગોવિંદરામ

અનુ.—રત્નાભાઈ એમચંદ

ઠરાવ ૩—ફરતાં પુસ્તકાલયોની પેટીઓમાં માગણી પ્રમાણેનાં પુસ્તકો ન મોકલતાં ગમે તે પુસ્તકો પેટી ભરી મોકલવાય છે તેથી તેનો ઉપયોગ વધુ પ્રમાણમાં થતો નથી; તે માગણી પ્રમાણેનાં જ પુસ્તકો મોકલવાને ચૂસ્ત પ્રબંધ કરવા આ પરિષદ ખાતાના અધિકારી સાહેબને વિનંતિ કરે છે.

૬. મુ.—હોદાલાલ મોતીલાલ

અનુ.—મંગળભાઈ મોતીરામ

કરો ૪—વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી શિષ્ટ વાચનની આગામી પરીક્ષાનું પુસ્તક “ માઈ ગામડું ” વર્ગી તેનો લાભ મહાલના શિક્ષક લાઇએ તેમ જ મોટી ઉંમરનાં બાળકો લે તેવો ખાસ પ્રયત્ન કરવા મહાલના કાર્યકર્તાઓને વિનંતિ છે.

૬. મૃ.—ચિમનલાલ મનસુખરામ

અનુ.—ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર

કરો ૫—દરેક ગ્રામ પુસ્તકાલયોમાં એક દિવસ બહેનો માટે ખાસ દિવસ મુકર કરી બહેનોમાં જ્ઞાનપ્રચાર વધારવા અંથપાલ કે મંત્રી લાઇએ તજવીજ કરે એવી આ પરિષદ આગ્રહભરી વિનંતિ કરે છે.

૬ મૃ.—પ્રેમકુંવરબેન પોપટલાલ

અનુ.—શંકરલાલ મહાસુખરામ

કરો ૬—પરિષદનું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી પરિષદને સફળ બનાવ્યા બદલ મે. રા. રા. ગોવિંદજી નારણજી પટેલ સા. નો તેમ જ પરિષદને કર્ણી ગામે આમત્રી આ પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપવા બદલ રા. મોહનલાલ વીરવંદ્રાસનો આ પરિષદ આભાર માને છે.

૬. મૃ.—અભાશંકર મોતીરામ

અનુ.—કાળુગીર લગવાનગીર

બાદ પરિષદનું કામ પૂરું થયું હતું.

નવસારી મહાલ ત્રીજી પુ. પરિષદ

નવસારી મહાલ ત્રીજી પુ. પરિષદ ગઈ તા. ૧૮-૫-૪૧ ના રોજ કાઢિયાવાડી મુકામે મળી હતી. આ પ્રસંગે ત્યાં બરાચેલા નવસારી પ્રાંત પુ. શિક્ષણવર્ગોમાં તાલિમ લેવા આવેલા અંથપાલો અને પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત નવસારીથી વ. રા. ધારાસભાના સભ્ય શ્રી. કનૈયાલાલ મજમુદાર, શ્રી. મણિભાઈ દિવેદી, પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી શ્રી. એકનાથ પટેલ અને અન્ય સભ્યનો તેમ જ નવસારીની કેટલીક બહેનોએ ખાસ હાજરી આપી હતી.

શરૂઆતમાં કાઢિયાવાડી શાળાની કન્યાઓનું સ્વાગતગીત ગવાયા બાદ નવસારીથી આવેલી પારસી બહેનોએ “ આવો મારે અંથાત્રમે હો બેનડી ” શીર્ષક ભાવનાભર્યો ગરબો સુંદર મંથુર કંઠે શુદ્ધ ગુજરાતી ઉચ્ચાર અને હલકપૂર્વક ગાયો હતો.

ત્યારબાદ સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. ઉકાભાઈએ સ્વાગતવ્યાખ્યાન આપ્યું હતું, જેમાં તાલુકાનો અને કાઢિયાવાડી ગામનો ઇતિહાસ અને તેની સંસ્થાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.

સ્વાગતવ્યાખ્યાન ચક્ર રહેતાં શ્રી. કનૈયાલાલ મજમુદારે પ્રમુખપદ ગાટેની દરખાસ્ત મૂકતાં શ્રી. રાયચુરાની ઝોળખ આપી હતી અને અનુમોદન અપાયા બાદ પ્રમુખશ્રીએ તેમનું સ્થાન લીધું હતું અને તેમનું છાપેલું વ્યાખ્યાન વાંચ્યું હતું, જેમાં તેઓશ્રીએ ભક્તકવિ કુલાભાઈ કાગની “ આવલીઆનાં નવાં પુરાણુ લખારો ” વાળી કાવ્યપંક્તિઓ ઉતારી નવાં પુરાણુ લખાવાની આગાહી આપી હતી. અને ગામડાંઓના ઉદ્ધારમાં દેશનો ઉદ્ધાર હોવાનું જણાવ્યું હતું. આગળ ચાલતાં તેઓશ્રીએ બહે ઝોછા કરાવો થાય, પણ સક્રિય કાર્ય કરવાને લગતા કરાવો કરવા અપીલ કરી હતી. તથા પુસ્તકાલયો દેશના સ્થિતિ-પલટામાં કેવો સાચા આપી શકે તે જણાવ્યું હતું. તથા ઠણું કે, આ કાર્ય તો શ્રીકૃષ્ણે ગોવર્ધન તોળ્યો ત્યારે જેમ દરેક ગોવાળે પોતાનો ટેકો આપ્યો હતો તેમ સૌએ આ પ્રવૃત્તિને પોતાનો ટેકો આપવો જોઈએ. આગળ ચાલતાં તેમણે પોતા ગામડામાં વસતા હોય તો પુસ્તકાલયને પોતાની મુખ્ય પ્રવૃત્તિ તરીકે સ્વીકારવાનું જણાવી ઠણું કે,

ગામડામાં વસતો હોઈ તો

જે હું આ ગામડામાં વસતો હોઈ તો મારા ગામડાનું પુસ્તકાલય એ મારી મુખ્ય પ્રવૃત્તિ બને. જેમ અસલના વખતમાં ગામડાનાં ઓપુરુષો દેવમંદિર નાહી ધોષ દર્શન કયો વિના જલ ન લેતાં એ રીતે હું અને મારું કુટુંબ આ જ્ઞાનમંદિરને દર્શને આવ્યા વિના જલ ન લઈ શકીએ. ગામડામાં જેને ત્યાં લગ્ન હોય એને ત્યાં હું પહોંચી જઈ અને આ જ્ઞાનમંદિર માટે એની પાસેથી એ રાજ્યથી આપે એટલી રકમ લઉં, ગામડામાં ઠાકરને ત્યાં ઠાકર પશુ પ્રકારનું ધર્મકાર્ય હોય એમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને માટે સ્થાન હોય તો હું ત્યાં જઈ અને એની પાસેથી મારાથી બનતી મદદ પુસ્તકાલય માટે મેળવું; જે હું આ ગામડામાં ખેડૂત હોઈ તો મારે ત્યાં જે દર વર્ષે ઉત્પન્ન થાય એમાંથી નિયમિત અમુક ભાગ હું આ જ્ઞાનમંદિર માટે જુદો કાઢું; જે હું આ ગામડામાં વ્યાપારી હોઈ તો મારા વ્યોપડામાં જે ધર્મોદો જને થાય એમાંથી અમુક હિસ્સો પુસ્તકાલયને માટે રાખું; જે હું આ ગામડામાં મોટો અમલદાર હોઈ તો મને મળતા પમારમાંથી મારા સંલેગ મુજબ આ પુસ્તકાલયને માટે રૂપિયે અમુક આના જુદા કાઢું; જે હું આ ગામડામાં ગરાસિયો હોઈ તો મારા ગરાસની ઉપજનો અમુક ભાગ પુસ્તકાલય માટે વપરાય એવો પ્રબંધ કરું.

આ રીતે જે દરેક જણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પોતાની કરી શકે તો નાની નાની રકમોની, બજેટની અને મદદ વિગેની ચર્ચાઓમાં આપણે મુખ્યત્વે બધો સમય રોકીએ છીએ એને બદલે પુસ્તકાલયોમાં કેવાં પુસ્તકો લાવવાં, પુસ્તકાલયોને ને વાંચનારોને લોકો-પયોગી શી રીતે બનાવવાં, લોકોને વધુ વાંચતાં શી રીતે કરવાં એ જરૂરની પ્રવૃત્તિ પર આપણે એકાગ્રતા સાધી શકીએ.

સમિતિ સહેલાઈથી પતાવી શકે

આનો અર્થ એ નથી કે આપ બજેટની, મદદની ચર્ચાઓ ન કરો. પણ એવાં આપણાં કાર્યો તો ગામડાં એક સમિતિ આપણે નીચી હોય એ સહેલાઈથી પતાવી શકે. અને પરિષદો તો મુખ્યત્વે લોકોમાં વાચનનો શોખ વધે, લોકો ઉપયોગી અને સાચું વાચન શી રીતે વાંચતા થાય, લોકરુચિને કેવાં પુસ્તકો અનુકૂળ આવશે એવી એવી બાબતોમાં વિચારની આપ-લે કરી કંઈક અમલી માર્ગદર્શન આપે તો જ પરિષદ પાછળ આપણે સહુ જે સમય, સંપાત્ત અને શક્તિ ખર્ચીએ છીએ એની સાચકતા થાય.

પુસ્તકાલય પરિષદમાં આવતા અંધપાલો ઉપરની દૃષ્ટિએ તૈયાર થયેને આવે અને પોતા-પોતાના અનુભવો આવી પરિષદોમાં રજૂ કરી પોતાના ગામડાં કયા પ્રકારનાં પુસ્તકો, માસિક-પત્રો સાપ્તાહિકો વગેરે જોઈએ છે એ અહીં રજૂ કરે. એ રીતે જુદા જુદા અંધપાલોના અનુભવનું નવનીત પ્રજાચરીરને સાચાં તત્ત્વો આપવામાં આપણને જરૂર સહાયજૂત થશે અને અંધપાલ કે જે ગામડાના દેવમંદિરનો પૂજારી છે એણે પોતાના મંદિર તરફ ભક્તોનો ભાવ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય એ વિષે સતત ચિંતન કરી, આવી પરિષદોમાં પોતાને જે કંઈ કહેવું હોય એ બેધક રીતે કહે, એ મને જરૂરું લાગે છે. દેવમંદિરની મદત્તા વધારવી એ પૂજારીના હાથમાં છે. એટલું અંધપાલ બાંધે અને બહેનો જે લક્ષમાં રાખે તો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પાછળ વડોદરાનાં રાજપ્રજા જે શ્રમ લઈ રહ્યાં છે એની સાચકતા થાય.

અંથપાલ શું કરે ?

કોઈ મને પૂછે કે તમે અંથપાલ હો તો શું કરો ?

હું એને જવાબમાં ડુંકાણુમાં એટલું જ કહું કે જો હું અંથપાલ હોઉં તો:—

(૧) મારે ત્યાં પુસ્તકો આવે એ સ્થળાં હું વાંચી જાઉં,

(૨) પુસ્તકોમાં કોઈ પ્રળશરીરને નુકસાન કરનાર પુસ્તક હોય તો પુસ્તકાલય ખાતાના વડાને એ વિષે મારો મત હું લખી મોકલું.

(૩) અશિષ્ટ જાહેરાતવાળાં વર્તમાનપત્રો કે પુસ્તકોની તારવણી કરી ખાતાના વડાને લખું કે તેઓશ્રી એ વર્તમાનપત્રોના તંત્રીઓને અને પુસ્તકોના પ્રકાશકોને લખે કે આ જાતની જાહેરાત નહિ બંધ કરો તો તમારાં વર્તમાનપત્રો અને પુસ્તકોને હવેથી અમારાં વાંચનાલયો અને પુસ્તકાલયો માટે અમે અયોગ્ય ગણીશું.

(૪) પુસ્તકાલયમાં કાવ્યનાં પુસ્તકો આવે તો એ કાવ્યો એના કવિઓને સ્વમુખે મારાં ગામડાંઓને સંબળાવવાની યોજના કરે. દાખલા તરીકે કવિ શ્રી. ખમ્બરદારનાં કાવ્યો હોય તો ખમ્બરદારને મારે ગાગડે નોતરે, કવિ શ્રી. લલિતનાં કાવ્યો હોય તો લલિતજીને અહીં આવીને એ સંબળાવવાનું આમંત્રણ આપું, કવિ શ્રી. ત્રિશુવન વ્યાસનાં ગીતો હોય તો સ્વકંઠે એ મારાં ગામડાંમાં આવીને ગાઇ જાય એવી ગોઠવણ કરે, ચારણી છંદ હોય તો ગઢવી મેરૂબાને નોતરી એના શુભંદ કંઠમાંથી નીકળતા ચારણી સાહિત્યનો લાભ મારા પુસ્તકાલયના વાચકોને આપું, 'કાગવાણી'નું પુસ્તક મારા પુસ્તકાલયમાં આવ્યું હોય તો ભક્ત કવિ દુલાભાઈ કાગને વિનંતિ કરી એ કાગવાણી એમના મીઠા કંઠે સંબળાવવાની રચના કરે. અને એ રીતે કાવ્યસાહિત્યનો શોખ પ્રળમાં ફરીવાર જગાડી જેવી રીતે પ્રેમાનંદ અને દયારામે ગામડાંઓને કાવ્યસાહિત્યમાં જીવતાં રાખ્યાં હતાં એવી રીતે ગામડાંઓમાં કાવ્યજીવન જીવતું રાખવાના પ્રયાસ કરે.

(૫) પ્રસંગે પ્રસંગે પુસ્તકોનાં પ્રદર્શન ભરી એના ભેખકોની છબીઓ, એના ભેખકોનાં જીવનવૃત્તાંત અને એના ભેખકે લખેલાં સર્વ પુસ્તકોની પિછાણ કરાવું.

(૬) મારા વાંચનાલયમાં આવતાં વર્તમાનપત્રો, સાપ્તાહિકો અને માસિકોના તંત્રીઓને આમંત્રણ આપી એ સહુને લોકપરિચય થાય અને લોકોને પ્રળના એ દોરનારાં એના પરિચય થાય એવી ગોઠવણ વખતોવખત કરે.

(૭) ગામનો સ્ત્રીવર્ગ વધુ સંખ્યામાં આ દેવમંદિરે આવે એ માટે જાણીતાં સ્ત્રીકાર્યકર્તાઓને વર્ષમાં એક વાર તેડાવી આ જ્ઞાનમંદિરના ચોકમાં લોકભાષામાં બહેનો ઝીલી શકે એ પ્રકારના વિષયોમાં વ્યાખ્યાનો ગોઠવું.

આ રીતે પુસ્તકાલય પરિષદમાં જો અંથપાલની દૃષ્ટિએ વિચારણા થાય તો વાટે ને હોટે વાંચનારાં નવાં પુરાણુમાં સાથ આપવાનું ભાગ્ય આપણને સહુને સંપાડશે.

જગત ઝપટભેર બદલાઈ રહ્યું છે, નવી ભાવના, નવા વિચારો, નવા અભિલાષો, નવાં સૂચન અને નવી નવી રચના તરફ જગત મંડાણું છે. એ વખતે આપણા દેશ માટે રચાતાં નવાં પુરાણુમાં આ પુસ્તકાલયો સાથ શી રીતે આપે એ આપણે સહુએ વિચારવાનું છે.

અને આપણે વિચાર કરીએ કે ન કરીએ તોપણ સમય સમયનું કાર્ય કરશે જ. આપણે તો એ સમયદેવની કૃતિ, જે દોષવર્ગને અને દોષકલ્પનને ઉપયોગી હોય, જે આપણાં ગામડાંનો પુનરુદ્ધાર કરનારી હોય તે એમાં સાથ આપીએ.

પ્રમુખશ્રીનું વ્યાખ્યાન વંચાઈ રહેતાં નિખંધવાચનનું કાર્ય હાથ પર ભેવામાં હતું, માં એક શ્રી. ધન મહેતા અને બીજો શ્રી. મણિભાઈ દિવેદીના મુખ્ય હતા.

ત્યારબાદ ઠરાવોનું કામ હાથ ધરવામાં આવતાં નીચેના ઠરાવો પસાર થયા હતા.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—સ્વ. શ્રી. દ્વારકાનાથ રોકજીના અવસાન બદલ શોક પ્રદર્શિત કરતો હોઈને બીજો ઠરાવ શ્રીમંત મહારાજ સા. ને અને રાજકુટુંબને તીર્થાધિ ઉચ્છનાદો હતો, ત્યાંદે ત્રીજો ઠરાવ શ્રી. હમેદમાઈ પટેલ પુસ્તકાલય ખાતાના મદદ. વ્યવસ્થાપક તરીકે કાયમ થવા માટે અભિનંદનનો હતો.

ઠરાવ ૪—વ. રા. પુ. મંડળ તથા મહાલ મંડળ તરફથી લેવાતી સિદ્ધવાચનની પરી-ક્ષાનો લાભ લેવાને લગતો હતો, જે પર વ. રા. પુ. મંડળના સહમંત્રી શ્રી. ચોકસીએ સિદ્ધવાચનની વિસિદ્ધતા સમજાવી હતી.

ઠરાવ ૫—મહાલમાં આવેલાં ન્યૂ મંડળોના મંત્રીઓને વર્ષ દરમિયાન નીચેનાં કાર્યો બીનચૂક કરતા રહેવાની આ પરિષદ આમંત્ર્યથી ભલામણ કરે છે.

(૧) ન્યૂમંડળની વાર્ષિક સભા ઓગસ્ટ માસના પહેલા રવિવારે ભરવી.

(૨) ન્યૂમંત્રી આવેલાં તમામ પુસ્તકાલયોનાં નિવેદન અને બજેટ કરેલી મુદત દરમિયાન ખાતા તરફ નય તેવી તબવીજ રાખવી.

(૩) ન્યૂમંત્રીનાં પુસ્તકાલયોની વર્ષમાં એક વખત તપાસણી કરવી;

(૪) સદકારના ધોરણે બજેટ બનાવવાં; (૫) સિદ્ધવાચનની પરીક્ષાનો પ્રચાર કરવો.

૬. મ.—શ્રી. છગનલાલ પ્રાગજી નાયક

અનુ.—શ્રી. શોભાભાઈ રૂઘનાથ

ઠરાવ ૬—કરબાનાં રચણોમાં મુખ્ય પુસ્તકાલય સિવાયનાં બીજાં વાચનાલયોને સરકાર પંચાયત મદદ નહિ આપવાની જે નીતિ પુસ્તકાલય ખાતાએ સ્વીકારી છે, તે પ્રત્યે આ પરિ-ષદ પોતાનો અણુગમે નહેર કરે છે. અને પદેશાંત્રી મારફત મદદ આપવાની નીતિ ચાલુ રાખવા આમંત્ર્યપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

૬. મ.—શ્રી. મણિભાઈ દિવેદી

અનુ.—શ્રી. કમનજી દયાળજી વઝીલ

ઠરાવ ૭—જનતામાં બહુ વંચાતાં પત્રો તેમ જ પુસ્તકોનાં વાચનવિભાગની આમળ પાછળ તેમ જ વાચનવિભાગમાં પણ નહીં લાગણીઓ પેદા કરે એવી બાપાશીક્ષીની નહેર ખબરે આકર્ષક રીતે ઉપાય છે. તે પ્રથમ તરફ આ પરિષદ પોતાનો સખત અણુગમે નહેર કરે છે. અને એના પર યોગ્ય અંકુશ મુકાય એમ હૃદયપૂર્વક ઇચ્છે છે.

૬. મ.—શ્રી. શુભાબાઈ નીછાભાઈ

અનુ.—શ્રી. જીજ્ઞાસાઈ અંબેલાલ નાયક

ઠરાવ ૮—નવસારી પ્રતિ સિવાયના બીજાં ત્રણે પ્રતિના કરબાઓમાં રચણાઓનાં મદદિત પુસ્તકાલયોથી ફેરવાઈનાં તે સરકાર, પંચાયત મદદથી સ્વતંત્ર મદદન બંધાઈ ચૂક્યાં

છે. જ્યારે નવસારી પ્રાંતના મુખ્ય સ્થળ નવસારીમાં સ્થપાયેલાં શ્રીમંત મહારાણી રાનાદેવી મહિલા પુસ્તકાલયના મકાન માટે સરકાર પંચાયત મદદની માગણી આશરે આઠ વર્ષથી કરવામાં આવે છે તો પણ તે સ્વીકારાતી નથી. જેથી તે સ્વીકારવા આ પરિષદ પુસ્તકાલય ખાતાને તેમ જ શ્રીમંત સરકારને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

દ. મુ.—ખાદ્યમાય રૂસ્તમજી દાણુ અનુ.—નાણુ પુસ્તકાલય કેટલાક

કરાવ ૯—પુસ્તકાલય ખાતાને અપાતી આન્ટ વખતોવખત ઘટતી નય છે, તેથી વિશેષ કરીને કર્યા તથા ગ્રામ પુસ્તકાલયોની વાર્ષિક આન્ટ પર કાપ પડે છે. નર્વા પુસ્તકાલયો કાઢવા મુશ્કેલ થઈ પડે છે. તેથી આ પરિષદ શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ કરે છે કે પ્રગતિના આ ખાતાની આન્ટમાં કાપકુપ ન કરતાં આ ખાતું માગે તેટલી રકમ દર વર્ષે આપવા કૃપા કરવી.

દ. મુ.—કનૈયાલાલ મજમુદાર અનુ.—મણિલાલ દિવેદી

કરાવ ૧૦—રાત્નયાદી કરેલા ધોરણની અવગણના કરી નવસારી પ્રાંત પંચાયત કર્યા પુસ્તકાલય યાને મુઘરાઈ ધરાવતાં કર્યામાં આવેલાં પુસ્તકાલયો કરેલી રૂ. ૨૬૫ આપતાં નથી ને પંચાયત પર સરકાર તરફથી કંઈ ફરજ નાખવામાં આવી નથી તેથી કર્યા પુસ્તકાલયોને ખર્ચમાં ઘણી કાપકુપ કરવી પડે છે. તેવી સ્થિતિ દૂર કરવા નવસારી પ્રાંત પંચાયતને કારણે ધોરણ કર્યા પુસ્તકાલયને મદદ કરવા ફરજ પાડવા હુકમ કરવા આ પરિષદ શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ કરે છે.

દ. મુ.—રા. કસનજીલાલ દ. વકીલ અનુ.—રા. રાજેન્દ્રપ્રસાદ જ. મજમુદાર

કર્યા પુસ્તકાલયને મદદ આપવાની નીતિને લગતા કરાવ પર બોલતાં શ્રી. કસનજી દેસાઈએ જણાવ્યું હતું કે, કર્યા પુ. લાવિષ્યમાં પોતાના પગ પર કદાચ બિંદુ રહી શકે પરંતુ અત્યારે તો તેને મદદ મેળવ્યા વિના ચાલે તેમ નથી. જનતા એને પોષે એટલું સંપૂર્ણ સ્થાન પુસ્તકાલયે હજી પ્રાપ્ત થયું નથી. દિવસે દિવસે મદદમાં કાપ મૂકવામાં આવે છે. વળી કર્યામાં મુખ્ય પુસ્તકાલય સિવાયનાં અન્યને મદદ આપવાનું ધોરણ બંધ કરવાની નીતિ ખાતાએ અખલાર કરી છે.

આ નીતિ સમજાવતાં શ્રી. ચોકરીએ કેવા સંજોગોમાં ખાતાને આ નીતિ અદ્ય કરવી પડી છે તે સમજાવી જણાવ્યું હતું કે, આ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ જેની કંટકી છે તે સ્વ. મો. ન. અમીનના રમારકરે ચાલતા વાચનાલયને પણ સરકારમદદ મળી શકી નથી.

આ સંબંધે શ્રી. કનૈયાલાલ મજમુદારે બોલતાં જણાવ્યું કે, પ્રગતી સેવા નહિ કરતાં એવાં પણ ખાતાં નિભાવાય છે, તેમના કાપ સંબંધે એક સબ્બ પણ બોલાતો નથી, પણ જ્ઞાનપરબોમાં આનાકાની કરવામાં આવે છે. એકાદ મોટા અમલદારનો પગાર આ પ્રવૃત્તિને આપવામાં આવે તોપણ ઘણી મદદ થાય. આવી મદદ ન મળવાને કારણે પ્રવૃત્તિ બંધ થવી ન જોઈએ.

જાણે મેળવવા સંબંધે શ્રી. મણિલાલ દિવેદીએ કેટલુંક વિવેચન કર્યું હતું.

આ સંબંધે પ્રમુખશ્રીએ બોલતાં જણાવ્યું કે, આ આગ્રહની છાયા અને એની

ફળ અમને ખાવા દેતો, આ રીતે ઠરાવ આવશ્યક છે. આ પ્રવૃત્તિ તો રાજ્ય-પ્રજાને ગૌરવ અપાવે તેવી પ્રવૃત્તિ છે. આ માટે તો મોટી પરિષદ બરી આંદોલન કરવું જોઈએ.

ત્યારબાદ અશિષ્ટ જા. ખ. ને લંબેતા ઠરાવ પર શ્રી. ચોકસીએ કેટલુંક વિવેચન કર્યું હતું. તેમજ શ્રી. બાયમાય દાણએ વિવેચન કરતાં જણાવેલું કે, અશિષ્ટ જા. ખ. માટે એટલી અકળામણ થાય છે કે જાણે સ્ત્રીઓની મર્યાદાને, પણ લજવાવે છે. મા-દીકરી સાથે જેસી વાંચી ન શકે તેવી પણ કેટલીક તો હોય છે. આથી સ્ત્રીઓનું માન ધવાય છે. ત્યારબાદ નવસારી મહિલા પુ. ના મકાનનો ઠરાવ આવતાં તે પર શ્રી. બાયમાય દાણએ સરકારમદદ મળવા માટે ખાસ આગ્રહ વ્યક્ત કર્યો હતો.

ઠરાવ ૯ પર બોલતાં શ્રી. કનેયાલાલ મજસુદારે જણાવ્યું કે, પહેલાં સરકારમદદ મેળવવા માટે લોકમદદ જીભી કરવી પડતી, જ્યારે આજે લોકમદદ જીભી કરવા છતાં પૂરતી સરકારમદદ મળતી નથી. સરકારને કાપકુપની જરૂર હોય તો કેળવણી અને એના અંગરૂપ આ પુ. પ્રવૃત્તિ પર કાપ ન ચૂકતાં મોટાં ખાતાં તરફ નજર દોડાવે તો સારું. ભારતરોના પગારો કાપવા વિચારાય છે, પણ કોલેજના પ્રોફેસરોનું શું? હજીરોના પગારો પર કોઈ સૂચના કે અંતરેયતા નથી. ગ્રામ અને કર્યા પુસ્તકાલયો પર કાપ મુકાય છે, પણ મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય પર કંઈ કાપ પડ્યો કે નહિ તે આપણે જાણતા નથી. વડોદરા સરખું શહેર પાછ પછુ લોકમદદ આપતું નથી, જ્યારે વડોદરા શહેર સિવાયનાં તમામ પુસ્તકાલયોને લોકમદદ જીભી કરવી પડે છે. એ મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયનાં કાચનાં પાટિયાં પર ચાલીને વડોદરાની પ્રજા તેનો લાભ લે છે. બાદ કેટલુંક અન્ય પ્રવચન કરી આગળ ચાલતાં તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે, એક બાજુ ૨૩ લાખની પ્રજા છે, જ્યારે બીજી બાજુ ૧ લાખની પ્રજા છે. વિગતવાર આંકડા જોઈએ તો વસ્તીના પ્રમાણમાં વડોદરા શહેરને વધુ લાભ મળે છે. વડોદરામાં રહેનારા વર્ગ માટે વધુ ખર્ચ થાય છે. ગ્રા. પુ. ના પ્રમાણમાં મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં કાપ થયો છે? વડોદરાને એ લાભ ભલે આપો, પણ અમને પણ સાથે સાથે એ લાભો આપતા રહો; કેમકે શિક્ષણની જૂથ તો અમને છે; વડોદરા તો શિક્ષિત છે. ૫૦-૬૦ રૂપિયાની કિંમતનાં પુસ્તકો ત્યાંની અભરાર્થ પરથી કેટલી વાર ક્યા વર્ગે વાપર્યાં? ખાતું નિરૂપાય છે. પણ આપણે તો આપણો અવાજ સરકાર સુધી પહોંચાડવો જોઈએ.

ઠરાવ ૧૦ પર બોલતાં શ્રી. કસનજીએ કર્યાઓને પંચાયતમદદ ફરજિયાત મળવાનું ધોરણ થાય તેવો આગ્રહ વ્યક્ત કર્યો હતો.

ઉપસંહાર

બાદ ઉપસંહાર કરતાં પ્રમુખશ્રીએ જણાવ્યું કે હું તો સ્ત્રીશિક્ષણનો ભક્ત છું. પારસી બહેનોએ જે રાસ અહીં ગાયો તેમાં તેમણે શુદ્ધ ઉચ્ચારપૂર્વક તે ગાયો તેમાં મને નૂતન યુગરાતનાં દર્શન થયાં છે. હું પારસીઓ સાથે ભણ્યો છું. હવે તેમનામાં ઉચ્ચારશુદ્ધિ આવવા માંડી છે. આજે તો યુગદેર થયો છે. ગાંધીયુગ આવે છે.

બાદ પરિષદનાં ઠરાવોનાં અંગ્રજ કરવાનો આદેશ આપી પરિષદની પૂર્ણાકૃતિ થઈ હતી. રાત્રે શ્રી. રાધકૃષ્ણએ તથા કિસાન કવિએ લોકસાહિત્યની પિછાણ આપી હતી.

કાડીનાર મહાલ પ્રથમ પુ. પરિષદ

કાડીનાર મહાલ પ્રથમ પુસ્તકાલય પરિષદ દેવળી મુકામે તા. ૧૧-૫-૪૧ ના રોજ શેઠશ્રી સોરાજીશા આદરજીના પ્રમુખસ્થાને મળી હતી. એ, પ્રસંગે તાલુકાના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી, ઉમેદભાઈ પટેલ વ. રા. પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ વગેરે હાજર હતા.

પરિષદનો કાર્યક્રમ શરૂ થતાં ઈશ્વરસ્તુતિ, શ્રીમંતપરોપકાર અને વિદ્યાર્થીઓનું સ્વાગતગીત યથા રહેતાં બાળાઓએ પુસ્તકાલયને લગતો ગરબો ગાયો હતો. ત્યારબાદ સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. ભગવાનભાઈ ભાભાભાઈએ પરિષદમાં પધારેલાઓનું સ્વાગત કરતાં દેવળી ગામનો ઇતિહાસ આપી આ દેવળી ગામના પૂર્વપુરુષ દેદા પટેલની દેવળી નામ શાળા પડ્યું તે તથા અન્ય ઇતિહાસ આપી જણાવ્યું કે, આજે પણ આ ગામના લોકો તેના સ્થાપક મૂળ પુરુષને માન આપે છે. બાદ આગળ ચાલતાં તેમણે ગામની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની ૧૯૩૬ થી '૪૦ સુધીની વાચકો અને વંચાયેલાં પુસ્તકોને લગતી વિગત જણાવી પુસ્તકાલયને લગતી અન્ય માહિતી પણ આપી હતી. તે ઉપરાંત તેઓશ્રીએ આપણા પૂર્વજો દુષ્કાળપ્રસંગે વરસાદ માટે યત્નો કરતા તેમ આ જ્ઞાનયત્નમાં પોતાની આકૃતિ આપવા સૌને ઉદ્દેશીત કર્યું હતું.

ત્યારબાદ પ્રમુખસ્થાન માટે દરખાસ્ત અનુમોદન થતાં પ્રમુખે પોતાનું સ્થાન લઈ તેમનું વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. તેમાં તેઓશ્રીએ વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ઉદ્દેશ્ય અને ઉપયોગિતા જણાવી કહ્યું કે, સાચા નાગરિક બનવા માટે જ્ઞાનની જરૂર છે. અને તે માટે પુસ્તકવાચનનો રસ લાગવો જોઈએ; પણ કેવાં પુસ્તકો વાંચવાનો રસ લાગવો જોઈએ એ જાણવું ખાસ જરૂરનું છે. પુસ્તકો જેટલાં પ્રસિદ્ધ થાય છે તેટલાં બધાં જ સારાં હોય છે અથવા વંચાવવા જેવાં હોય છે, એમ હોતું નથી.

આપણાં પુસ્તકાલયોમાં નવલકથાનાં પુસ્તકો માટે ભાગે હોય છે. અને તે પુસ્તકો લોકો વાંચે છે પણ મોટા પ્રમાણમાં.

કેવાં પુસ્તકો હોવાં જોઈએ ?

પરંતુ જે શિષ્ટ અને સંસ્કારી લેખકોના હાથે લખાઈ હોય તેવી જ નવલકથાઓ વંચાય તો જ તે યોગ્ય થશે.

પુસ્તકો દ્વારા આપણે આપણું સમાજજીવન જાતી કક્ષાનું અને એ જાતનું માનસ ઘડવાનું કાર્ય કરવાનું છે. એટલે આપણાં પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકો એવા પ્રકારનાં હોવાં જોઈએ કે જે દ્વારા આપણા વાચકોને નીતિ, ધર્મ, વેપાર, ઉદ્યોગ અને ખેતી વગેરે વિષયોનું જ્ઞાન આપી શકાય. વળી ચારિત્રને ઘડે અને મુશીબતોમાં માણસ ધીરજ અને હિંમત મેળવી શકે તેવાં જીવનચરિત્ર પણ આપણાં પુસ્તકાલયોમાં વસાવવાં જોઈએ.

આપણા પ્રદેશ માટે ભાગે ખેતીપ્રધાન છે, જેથી ખેતીના ધંધાને મદદરૂપ થઈ પડે તેવાં. તેમજ ગામડાંના ઉદ્યોગોને વિકસાવે તેવાં પુસ્તકો પણ આપણાં પુસ્તકાલયોમાં હોવાં

જોઈએ, આ વિષયનું જ્ઞાન આપતાં અને લોકો સમજી શકે તેવી સરળ ભાષાનાં પુસ્તકો ન મળતાં હોય તો તે તૈયાર કરાવવા આપણાં મંડળોએ યોજના વિચારવી જોઈએ.

વર્તમાનપત્રો

બીજે પ્રશ્ન વર્તમાનપત્રોનો છે. આજે આપણને જે વર્તમાનપત્રો માસિકો વાંચવાનાં મળે છે તેમાં આપણે બહુ વિચારપૂર્વક પસંદગી કરવાની જરૂર છે. પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ ખોટા પ્રચાર કરતાં તેમ જ એકપક્ષીયની ખોટી બદબોધ કરનારાં નિંદાત્મક પત્રો મંગાવવા કરતાં જે પત્રો-માસિકો દ્વારા પ્રગ્નને સારાસાર તેમ જ તેની રહેણી કરણી સુધારવાને મદદરૂપ થાય તથા પોતાના ધંધાને લગતી સાચી માહિતી આપે તેવાં ખરીદવાં જોઈએ.

જ્ઞાન આપે પણ જ્ઞાન ન આપે તે સાચી કેળવણી નથી;

• વિદ્વાન અને જ્ઞાનવાન બનાવે પણ જ્ઞાનવાન ન બનાવે તે સાચી કેળવણી નથી;

• બુદ્ધિને બહેલાવે પણ મનને મારી નાખે તે સાચી કેળવણી નથી;

પણ

સાચી કેળવણી તે જ છે કે જે માણસને પોતાને ખરી રીતે જાણતાં અને બીજાને ખરી રીતે જાણતાં સીખવાડે. (“ ધરણા ” માંથી)

અંથપાલ શું કરે ?

હવે આપણે આપણાં પુસ્તકાલયોના અંથપાલો સંબંધી વિચારીએ. આપણાં પુસ્તકાલયરૂપી આ મંદિરો પૂજારી એ આપણો અંથપાલ છે, પૂજારી પોતાના મંદિરને આકર્ષક બનાવી આકર્ષે છે અને દરેકને કથાવાતાં, કીર્તન વગેરે બાબતોમાં રસ લગાડે છે. તે પ્રમાણે આપણા પુસ્તકાલયને પણ અંથપાલે ખૂબ આકર્ષક બનાવવું જોઈએ અને પુસ્તકાલયોમાં આવતાં વર્તમાનપત્રો અને માસિકોમાં આવતા સમાચારો આપણાં જીવનને લગતા ખેતી, ગૃહઉદ્યોગ, સહકાર વગેરે વિષયોને લગતા બેબો વાચકો આગળ રજૂ કરી લોકોને તે વાંચવા તરફ રસ ઉત્પન્ન થાય તેવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

પુસ્તકો એ આપણાં ઉત્તમ મિત્રો છે. અને અંથપાલ વાચકોને એ ઉત્તમ મિત્રોની સોબત કરાવી આપે તો જ પોતાનું કાર્ય બરાબર બજાવવું ગણી શકાય.

ઉત્તમ પુસ્તકોનો માત્ર સંગ્રહ એ પુસ્તકાલયની શોભા નથી, પણ તે પુસ્તકો લોકોમાં ખૂબ વંચાય અને ફાટી જાય તથા ટૂંક સુદમાં નવીન ખરીદવાનો પ્રસંગ આવે એમાં જ પુસ્તકાલયની ખરી શોભા છે. પુસ્તકો પસંદ કરતી વખતે જે પુસ્તકો લોકોને વધારે ગ્રિય હોય તે પુસ્તકો ખાસ ખરીદવાં જોઈએ. પુસ્તકાલયના મંત્રી બાઇઓ પુસ્તકો ખૂબ વંચાવે, ફાટી જાય કે ખોવાઈ જાય એની ચિન્તા ન રાખે, પણ તેની ઉપયોગિતા તરફ ખાસ ધ્યાન આપે એવી મારી આગ્રહભરી વિનંતિ છે.

વળી શ્રોતાજનોને ઉદ્દેશી તેમણે જણાવ્યું કે, જમાનાની સાથે આપણે રહેવું જ પડશે. દુનિયામાં શું ચાલી રહ્યું છે તે પણ જાણવું જ પડશે. આપણાં જીવનધોરણ આજે અતિ ઊંચાં ગયાં છે. તે જમાનામાં કમાણીનું ધોરણ જે આપણે ઉંચું નહિ કરીએ તો આપણે દુનિયામાંથી ધકેલાઈ જઈશું. વળી કમાણી કરવા માટે તમારે તમારા ધંધાને લગતું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન મેળવવું જોઈશે. તમે જ્યાં જાઓ છો કે વૈજ્ઞાનિક ખાતરો વાપરવાં જોઈએ,

પણ તે કેમ વાપરવાં તે જાણવા માટે તો તમારે તે વિષયને લગતાં પુસ્તકો વાંચવાં જોઈશે અને એ પુસ્તકો વાંચવા તમારે પુસ્તકાલયમાં જવું જોઈશે. અને તેથી જ પુસ્તકાલયોનો ખૂબ ઉપયોગ કરવાની વિનંતિ કરું છું, અને પુસ્તકાલયોની તો ફરજ છે કે જેને જેનું ભાવે તેને તેવું પીરસણુ આપે. તમે તે જરૂર મેળવો.

છેલ્લે મહાલમાં શાળાવાળાં પણ પુસ્તકાલયો વિનાનાં ગામોમાં પુસ્તકાલયો સ્થાપવા અપીલ કરી હતી.

પ્રમુખશ્રીનું બાપણ પૂરું થઈ રહેતાં પરિવહની સફળતા ઇચ્છતા બહારથી આવેલા સદેશો વાંચવામાં આવ્યા હતા. બાદ મહાલ મંડળના મંત્રીએ મહાલની પ્રવૃત્તિનું નિવેદન વાંચી સંભળાવ્યું હતું, જે પછી કેટલોક ગરબા-સંવાદ વગેરેનો મનોરંજક કાર્યક્રમ થઈ ઠરાવોનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—શ્રીમંત મહારાજ સા. નું હિર્ષાણુ ઇચ્છતા હોઇને ઠરાવ ૨—મહાલનાં શાળાવાળાં પણ પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામોએ પુસ્તકાલયો વહેલી તકે શરૂ કરવા માટે તજવીજ કરવા સાથે વગદાર કમિટી નીમવાનો હતો.

ઠરાવ ૩—વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી લેવાતી શિક્ષ વાચનની પરીક્ષાને આ પરિષદ આવકારે છે. તેવા જ પ્રકારની વિદ્યાર્થીઓ માટેની પરીક્ષા લેવાની યોજના કરવા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના કાર્યવાહકોને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

દ. મુ.—શ્રી. નાનજીભાઈ જેઠીદાસ અ. આ.—શ્રી. મોહનલાલ જેઠાલાલ

ઠરાવ ૪—મહાલમાં આવેલા તમામ જૂથ મંડળોના મંત્રીઓને આ પરિષદ આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે કે તેઓ હવેથી દર વર્ષે વાર્ષિક સભા ભરે. જૂથમાં આવેલાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરે. જૂથમાંના પુસ્તકાલયોના દર વર્ષે માસે ત્રિમાસિક નિવેદન મંગાવી ખાતા તરફ મોકલી આપે. જૂથમાંના તમામ પુસ્તકાલયનાં બજેટ તથા નિવેદન વખતસર ખાતા તરફ મોકલે.

દ. મુ.—શ્રી. ભગવાનજી રાધવજી અ. આ.—શ્રી. ચંદુલાલ કલ્યાણજી

ઠરાવ ૫—મહાલની જે સહકારી મંડળોએ તથા ગ્રામ પંચાયતો પોતાની હદમાં આવેલાં પુસ્તકાલયોને મદદ આપે છે, તે મંડળોએ તથા પંચાયતોને આ પરિષદ અભિનંદન આપે છે. અને તેઓના માગે ચાલી જીજી સહકારી મંડળોએ તથા ગ્રામ પંચાયતોને પોતાની હદમાં પુસ્તકાલયોને મદદ આપવા આ પરિષદ આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

દ. મુ.—શ્રી. ભગવાનજી રાધવજી અ. આ.—શ્રી. સામંતભાઈ જગાભાઈ

ત્યારબાદ છેવટના બે ઠરાવો પ્રમુખશ્રીના તથા દેવળી ગામે પરિષદ ભરનાર ભાષ-ઓના આભારને લગતા પસાર થયા હતા.

ઠરાવોનું કામ પૂરું થઈ રહેતાં કેટલાંક પ્રાસંગિક વિવેચનો પણ થયાં હતાં, છેલ્લે ઉપસંહાર કરતાં પ્રમુખશ્રીએ ઠરાવો કરી બેસી નૂ રહેતાં એ ઠરાવોનો અમલ કરી પરિવહની સાર્યકતા ખતાવવા અપીલ કરી હતી.

છેલ્લે કન્યાઓ અને વિદ્યાર્થીઓના રાસ-ગરબા થઈ, ધનામો અપાઈ, ઓભારદર્શન બાદ પરિવહનું કાર્ય પૂરું થયું હતું.

૧. બીજ ચોપડી (વિદ્યાપીઠ વાચનમાળા)—પ્રકાશક: નવજીવન કાર્યાલય, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ ૬ + ૧૦૪; પૂઠું હાથબનાવટના જાડા કાગળનું; કિંમત ૮-૨-૬.

વિદ્યાપીઠ વાચનમાળાની આ બીજ ચોપડી અગાઉ આ માસિકમાં અવલોકેલી પહેલી ચોપડીના ધોરણે જ લખાયેલી છે. આ ચોપડીમાં પણ ભાષાસાહિત્યના અભ્યાસ સાથે જીવનઘડતરનો ખ્યાલ પાડો લખવામાં રાખ્યો છે; અને એ એકંદરે સ્તુત્ય છે. કોષક કોષક જગ્યાએ ભાષાસાહિત્યનો અને જીવનઘડતરના ખ્યાલનો સુમેળ નથી સાધી શકાયો. આવી જગ્યાએ છોછરું પ્રચારકપણું દેખાઈ આવે છે. રિધર આસન, સ્વતંત્ર, કંપાસના સૂરજ, હવાનો ખરફ વગેરે પાંડો વાંચતાં એમ લાગશે.

પ્રચારના ઉત્સાહમાં કેટલુંક અધરું લખાણ પણ આવી ગયું છે. પાઠ ૪યામાં શાળાની કવિતામાં ૪, ૫, ૬, ૭ તેમ જ છેલ્લી ત્રણ કડીઓ, પાઠ ૭માં છેલ્લો પરિચ્છેદ, પાઠ ૧૩માં આખી કવિતા, પાઠ ૩૫માં કવિતા, તથા પાઠ ૪૬માં કવિતા, વગેરે લખાણ બાળકો માટે અધરું ગણી શકાય; પાઠ ૪૬માં કવિતા તો ખાસ કરીને.

કવિતામાં પ્રચારકપણું જોઈને રાખી બાળકોને ઉચ્ચ કવિત્વવાળી કવિતા આપવાનો પ્રયત્ન થયો હોત તો સારું. અલખત, આમાં લીધેલી ઘણી કવિતાઓ સારી છે; એમ છતાં શ્રી. ત્રિજીવન વ્યાસ, શ્રી. મૂળજીભાઈ બક્ષત, શ્રી. સોમાભાઈ ભાવસાર, શ્રી. દેશજી પરમાર વગેરે બાલકવિઓની કવિતામાંથી પણ પસંદગી થઈ હોત તો સારું.

ચોપડી એકંદરે ઘણી સારી છે; અને છપાઈ, ચિત્રો, વગેરે સુધા છે. આપણે આશા રાખીએ કે આ માળાની ત્રીજી તથા ચોથી ચોપડીઓ પણ વેળાસર બહાર પડે.

શં. સો. પરેલ

૨. નાના ફડનવીસ અને પાવાગઢ તથા મહારાણા પ્રતાપ—રેખક : શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ, એમ. એ; સોલ એજન્ટસ: એન. એમ. હસ્કરની કંપની, પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબઈ ૨. કાલિન કદનાં પૃષ્ઠ ૪+૧૯૨, બોર્ડ પટીનું સચિત્ર પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. એક.

સયાજી બલ્લાનમાળા દ્વારા આ ત્રણ બાલોપયોગી પુસ્તકો અગાઉ પ્રકટ થઈ ગયેલાં તેની આ દ્વિતીયાવૃત્તિ છે. ઉપરનાં ત્રણે પુસ્તકો આ એક પુસ્તકમાં મથાકારે પ્રકટ કરવામાં આપ્યાં છે. પહેલું પુસ્તક નાના ફડનવીસનું છે. તેમાં દક્ષિણના એ રાજકાર્યકુશળ નરવીરનું બાલસુલભ ભાષામાં જીવનચરિત્ર આપ્યું છે. નાનાએ દક્ષિણમાં પેશાઈ રાજ્ય કેવી કુનેહ-પૂર્વક ચલાવેલું તે તેમ જ તેના અન્ય શુભો અને કર્તવ્યો આ પુસ્તકમાંથી ઉપલા વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને જાણવા મળે તેમ છે. આવાં જીવનચરિત્રો આપણા વિદ્યાર્થીવર્ગને વંચાવવામાં આવે તો તેઓ જરૂર તેમાંથી ઉત્તમ પ્રેરણાઓ પામી શકે. અને શ્રી. રમણલાલ દેસાઈની બાલસુલભ આ ચરિત્રચરના વિદ્યાર્થીઓ સદેશાઈથી ઝડપી શકે તેવી છે.

એ જ અંથમાં સાંકળવામાં આવેલું અને એ જ લેખકનું લખેલું બીજું પુસ્તક પાવાગઢ છે. એમાં પાવાગઢનો પ્રાચીન ઇતિહાસ આપી તેની જાણવા જોગ ઐતિહાસિક વિગતો પણ આપી છે. ઉપરાંત પાવાગઢની આસપાસનાં જોવાલાયક સ્થળોનું પણ દિશ્-શન કરાવવામાં આવ્યું છે. પ્રવાસ એ પણ શિક્ષણનું એક અંગ હોઇને આ પાવાગઢનું વર્ણન એવો પ્રવાસ એડવાની વિદ્યાર્થીમાં પ્રેરણા જગાડે તેવું છે. લેખકની વર્ણનાત્મક શૈલી વાંચનાર વિદ્યાર્થીને પાવાગઢનો પ્રવાસ કરવા પ્રેરે તેવી છે.

અને આમાં છેલ્લે જોડેલું જીવનચરિત્ર મહારાણા પ્રતાપનું છે.

હિંદના ઇતિહાસમાં પ્રતાપે એનાં વીરત્વભર્યાં કાર્યો, પરાક્રમે અને અડગ ટેકા-પણાથી હિંદી જનતામાં જે આદર્શ બેસાડ્યો છે તે ચિરકાળપર્યંત હિંદી જનતામાં ધર કરી ગયેલ છે. એ વીર પુરુષની જીવનકાંખી આ પુસ્તકમાં આપી લેખકે વાંચનાર બાળક કે કુમાર-કિશોરને મહારાણા પ્રતાપનો પરિચય અને એનાં પરાક્રમેની યશગાથાઓ જાણવા-સમજવામાં ઠીક ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે.

આપણા ઇતિહાસના પાઠો જાણવામાં પણ આ પુસ્તક વિદ્યાર્થીઓને સારું સહાયરૂપ થઈ પડે તેવું છે.

પુસ્તકમાં બે જીવનચરિત્રોની વચમાં પ્રવાસવર્ણનનું પુસ્તક ગોઠવી દીધું છે તેને બદલે જન્મે જીવનચરિત્રો સાથે લેવાઈ પ્રવાસનું પુસ્તક પાવાગઢ પહેલું કે છેલ્લું લેવાયું હોત તો એક સાથે બે મહાપુરુષોનાં જીવન આપી શકાયા હોત.

પુસ્તકની છપાઈ-સફાઈ સારી છે. જોયા જડા કાગળ પર છપાયું હોવાથી પુસ્તક ટકાઉ લાગે છે.

૩. આકાશનાં ફૂલ—લેખિકા : શ્રી. જ્યોતરનાથજીન શુક્લ. પ્રાપ્તિસ્થાનઃ યુગાન્તર કાર્યાલય, ગોપીપુરા, સુરત. પૃષ્ઠ ૮૪, સાદું સચિત્ર પૂર્ણ, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

શ્રી. જ્યોતરનાથજીન એક સારાં કવિ છે. તેમણે રચેલાં કોઈ કોઈ કાવ્યો આ માસિકના સામયિક દોહન વિભાગમાં પણ અગાઉ અપાયેલાં.

એ બહેને રચેલાં કાવ્યો-રાસો પૈકી કેટલાંક આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવ્યાં છે. આ કાવ્યો સુગેય હોઇને ભાવનાભર્યાં છે. એક ૧૯૨૩ થી ૧૯૪૦ સુધીમાં રચાયેલાં કાવ્યો પૈકીનાં અંશસ્થ કરવા જેવાં કાવ્યો આમાં છે. વાંચનારને તેમાં સરળ એકધારા વાંચે જવાનો રસ આપે તેવાં આ કાવ્યો છે. કેટલાંક રાષ્ટ્રીય રંગે રંગાયેલાં પણ છે.

જેલ જતાં જતાં પણુ તેમણે એમનો આ કાવ્યસંગ્રહ, જે વેરવીએર થઈ ગયો હતો તેને ચિરંજીવ સ્વરૂપ આપી આને પ્રેક્ટ કરવા માટે ધન્યવાદ.

૪. રસધારા—લેખકઃ શ્રી. જેહાંગીર માણેકજી દેસાઈ, દેસાઈવાડ, નવસારી. કાઉન. કદનાં પૃષ્ઠ ૨૮ + ૨૨૮, કવર જેકેટ સાથે પાક પૂર્ણ, મૂલ્ય ૨૧. એક.

અવારનવાર આપણાં યુજરાતી સામયિકોમાં કવિ શ્રી. જેહાંગીર દેસાઈનાં કાવ્યો પ્રકટ થતાં જોયેલાં ત્યારે આ યુજરાતના એક સારા કવિનો પરિચય મળેલો. કવિ શ્રી. ખજરદારની જેમ, એમની સરખામણી સરખું નહિ તો પણ પારસી કવિઓમાં અમરથાન

લે તેવાં કાવ્યો શ્રી. દેસાઈનાં છે. સાદી અને સરળ બાષામાં તેમ જ નવીન કાવ્યશૈલીનાં કાવ્યો પણ દેસાઈએ રચ્યાં છે. એટલે નવા જૂના કવિઓની શૈલી શ્રી. દેસાઈને વરી છે. આ કાવ્યસંગ્રહમાં તેમણે જુદા જુદા વિષયો પર રચેલાં કાવ્યોનો સંગ્રહ એકઠો કર્યો છે. એમાં ભક્તિ, પ્રેમ, આવેશ, આશ્ચર્ય, હાસ્ય, કારુણ્ય-એ બધી ભાવનાઓથી ભરેલાં કાવ્યો આ સંગ્રહમાંથી મળશે. કાવ્ય-શોખીનો અને કવિત્વમાં રસ ધરાવનારાઓને આ પુસ્તક ઠીક રસપ્રદ નીવડે તેવું છે.

૫. ઈશુ ખ્રિસ્ત—લેખક: શ્રી. કિશોરલાલ ધનસ્યામલાલ મશરવાળા, પ્રકાશક: નવ-જીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ. કાલિન કદનાં ૫૪૬ ૧૬+૧૨૧, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૬-૦.

શ્રી. કિશોરલાલભાઈ એક અચ્છા અભ્યાસી તરીકે આપણને અવારનવાર વિચારણીય સાહિત્ય આપે છે. આ અગાઉ તેમણે લખેલા રામ અને કૃષ્ણ, જુદ અને મહાવીર, સદાનંદ વગેરે જીવનચરિત્રો આપણને મળ્યાં છે. એવું જ આ મહાત્મા ઈશુના જીવનને લગતું પુસ્તક છે.

મહાત્મા ઈશુના જીવન અને કાર્યો સંબંધે વિવિધ પ્રકારના ભ્રમો પ્રચલિત છે. એમના ચમત્કારો સંબંધે જુદીજુદી જાતની કલ્પનાઓ ચાલે છે. એ ચમત્કારોના બ્રહ્માત્મક અંશને છોડી દર્ઢ નિર્ભેજ સત્વપૂર્ણ જીવન લેખકે આ પુસ્તકમાં આપ્યું છે. સાંપ્રદાયિક દૃષ્ટિથી અલગ રહીને લેખકે આ ચરિત્ર આખી સર્વસામાન્ય ધાર્મિક દૃષ્ટિવાળાં જિજ્ઞાસુને ઠીક પ્રકાશ મળે તેવી સામગ્રી આપી છે. બીજા ખંડમાં મહાત્મા ઈશુની પરમવાણી પણ આપી છે.

૬. **Christian Missions: Their Place In India**—લેખક ગાંધીજી. પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે રેમી કદનાં ૫૪૬ ૮ + ૩૧૨, હાથખનાવટના જાડા કવર આચ્છાદનવાળું બોર્ડપટીનું પૂઠું, મૂલ્ય રૂપિયા બે.

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર તરફથી ગાંધીજીના લેખો, ભાષણો અને જુદા જુદા વિષયોને લગતા વાતીલાઓ પ્રકટ કરવાની જે યોજના કરી છે તેને અનુસરીને આ પુસ્તક પ્રકટ કરાયું છે. તેમાં ખ્રિસ્તીધર્મને લગતા સિદ્ધાંતો જે ધણે ભાગે સર્વધર્મસમન્વયમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવા લેખો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહાયા છે. ખ્રિસ્તી ધર્મ સંબંધે જાણુનારી જિજ્ઞાસા ધરાવનારને તેમ જ સર્વ ધર્મોનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છનારને આ પુસ્તકમાંથી ધણું જાણુવાનું મળશે.

ગાંધીજીનાં લખાણોમાંથી આપણને ઊંડું વિચારવાનું પણ મળી આવે છે. ખ્રિસ્તી ધર્મ સંબંધે પણ વાચકને અભ્યાસનીય બાબતોમાંથી આમાંથી મળી આવશે.

ગ્રામ પુસ્તકાલયો કરતાં કરતા પુસ્તકાલયો આ પુસ્તક પોતાને ત્યાં વસાવવા પ્રયત્ન કરે. પુસ્તક અંગ્રેજીમાં હોવાથી ગ્રામ પુસ્તકાલયોમાં એનો ઉપયોગ કરનારા જૂન-જૂન મળી આવશે.

૭. **The Indian States Problem**—લેખક: ગાંધીજી. પ્રકાશક, કદ, પૂઠું ઉપર પ્રભાણે. ૫૪૬ ૧૧ + ૬૮૭, મૂલ્ય રૂ. ચાર.

ઉપલા પુસ્તકના પ્રકાશન સંબંધે જાણુવેલી યોજના મુજબ આ પુસ્તક પણ પ્રસિદ્ધ કરાયું છે. એમાં ગાંધીજીના દેશી રાજ્યોને લગતા જુદા જુદા પ્રસંગે ગાંધીજીએ લખેલા

લેખો, પ્રસંગો પરત્વે આપેલાં ભાષણોની નોંધો તેમ જ જુદા જુદા રાજદારીઓ સાથે ગાંધીજીને થયેલા રાજસ્થાની પ્રશ્નો પરત્વેના વાર્તાલાપોની નોંધો એકત્ર કરી આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે.

આને જ્યારે હિંદના રાજકીય વાતાવરણમાં રાજસ્થાની પ્રશ્નો રાજકીય નેતાઓ માટે વિચારણાના મહત્વના પ્રશ્નરૂપ થઈ પડેલ છે તે તબક્કે ગાંધીજીના રાજસ્થાનો પરત્વેના વિચારોના પડઢાઈપ આ પુસ્તક દેશી રાજ્યોમાં રાજકીય પ્રવૃત્તિ કરનારને અતિ ઉપયોગી નીવડશે. પુસ્તક અંગ્રેજીમાં લખાયેલું હોવાથી અને વિષય રાજદારી હોવાથી કરુણા પુસ્તકાલયોમાં એનો ઉપયોગ કરનારા મળી આવશે; આમ પુસ્તકાલયોમાં કદાચ મળે. કરુણા પુસ્તકાલયો અવશ્ય ખરીદે.

૮. Status of Indian Princes - લેખક: શ્રી. ખારેલાલ, પ્રકાશક, ૬૬ ઉપર પ્રભાણે, સાફુ પૂઠું, પૃષ્ઠ ૪ + ૪૪, મૂલ્ય ચાર આના.

રાજસ્થાની પ્રશ્નોના જોડા અભ્યાસી શ્રી. ખારેલાલે લખેલાં આ પુસ્તકમાંનાં પ્રકરણો ઉપર જણાવ્યું તેમ રાજસ્થાની પ્રશ્નોની છણાવટ કરતાં હોષને તાજ સાથે દેશી રાજ્યોના સંબંધોને લગતી માહિતી આમાં આપી છે. રાજસ્થાની પ્રશ્નોમાં પડેલા અને એના પ્રશ્નોના અભ્યાસ કરવા મુશ્કેલી રાજસ્થાની રાજદારીઓને તેમની પ્રવૃત્તિમાં સાથ આપે તેવાં આ પુસ્તકનાં પ્રકરણો છે. પુસ્તકનું પુરોવચન ગાંધીજીએ લખેલ છે. આ પુસ્તક પણ ઉપરની કક્ષાનું જ હોષને એના વાચકો પણ ઉપર જણાવ્યાં મુજબ જ મળી આવશે.

નવજીવન પ્રકાશન મંદિરે ગાંધીજીનાં તમામ ઉપયોગી લખાણો આ રીતે પ્રસિદ્ધ કરવાની જે યોજનાનો અમલ કરવા માંડ્યો છે તેને અમે વધારી લખ્યે છીએ અને આખું અણુમૂલ સાહિત્ય વસાવવા માટે પાત્ર પુસ્તકાલયોને ભલામણ કરીએ છીએ.

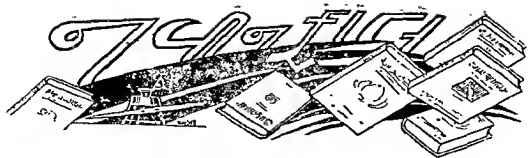
૯. ગામગોષ્ઠી:—યોજકો: શ્રી. વિદુલદાસ મગનલાલ ડાહરી અને શ્રી. રાવજીભાઈ નાથાભાઈ પટેલ; પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે. કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૮ + ૧૦૮, સાફુ પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૬-૦.

આ પુસ્તકમાં જે ગ્રામસેવકોએ ગ્રામજનતાનો સંપર્ક સાધી જુદા જુદા વિષયો પર ગામડાના લોકો સમજી શકે તેવી ભાષામાં સંવાદ ચોળેલા છે.

આને ગામડાંઓમાં પ્રૌઢ શિક્ષણના વર્ગો દ્વારા શિક્ષિત થયેલાઓ વાંચી શકે તેવા થયેલાઓને આમાંની વાતોમાંથી ગ્રામજીવનને સ્પર્શતી એવી ધણી બાબતો મળી આવશે. એમાં સામાજિક તથા આર્થિક પ્રશ્નોની પણ ઠીક છણાવટ છે. છેલ્લે ખેડૂતને ઉપયોગી થઈ પડે તેવા ત્રણ કાવ્યદાઓ-ગણેતાનો, ઋણરાહિતનો અને ગ્રામ પંચાયતનો-સંવાદાત્મક શૈલીએ ચર્ચા ગામડાના લોકોને આવા કાવ્યદાઓ સમજવાની પ્રેરણા આપી છે.

પુસ્તકાલયના મંત્રી-અધ્યપાત્રો આ પુસ્તક અવશ્ય પોતાને ત્યાં વસાવે અને નવા શીખેલા પ્રૌઢોને તે વાંચવા આપે તેમ જ અમલોને એ વાંચી સંભળાવે તો અમલો પણ બહુવા તૈયાર થશે અને બહુલા પ્રૌઢોને વાંચવાની પ્રેરણા મળશે.

પુસ્તકનો પ્રસ્તાવનાલેખક શ્રી. જુગતરામભાઈના શબ્દો સાથે અમે પણ સદમત થયે છીએ કે, ગામડે ગામડે આવી ગામગોષ્ઠીઓ ચાલે અને ગામડે ગામડે આવી ગામગોષ્ઠીઓમાં લોકોને રસ લગાડનાર સેવકો પહોંચે.

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર તરફથી-

૧ ગુજરાતી બીજી ચોપડી : મૂલ્ય ૦-૨-૬.

૨ Indian States : બેખક: ગાંધીજી. -મૂલ્ય રૂ. ૪).

૩ ઇસુ ખ્રિસ્ત : બેખક: કિશોરલાલ ધ. મરાઠવાળા, મૂલ્ય ૦-૬-૦.

૪ જીવનસોધન : બેખક: ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

૫ હિંદસ્વરાજ : બેખક: ગાંધીજી. મૂલ્ય ૦-૪-૦

એન. એમ. ઠક્કર એન્ડ કંપની તરફનાં

૬ નાના ફૂગવીસ, પાવાગઢ અને પ્રતાપ : બેખક: શ્રી. ર. વ. દેસાઈ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૭ કમલિની : બેખક: ચાર ઉત્કૃષ્ટ જંગાળી બેખકો. મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

૮ નાનકડો કતુ : બેખક: વિમળાબહેન સેતલવંક, મુંબઈ. મૂલ્ય ૦-૩-૦

૯ વિતુલાઈ અને કલાબહેન : બેખક: અને મૂલ્ય ઉપર પ્રમાણે.

ગર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલયનાં

૧૦ સોરઠ તારાં વહેતાં પાણી : (બીજી આવૃત્તિ) બેખક: શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી
મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

૧૧ રંભા : બેખક: શ્રી. નેહાલાલ નારાયણ ત્રિવેદી. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

જીવનલાલ એન્ડ સન્સ તરફનાં

૧૨ પશુમાંથી દેવ : ચોખક: શ્રી. મોહનલાલ વી. ગાંધી, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

૧૩ ધની વણકર અને બીજી વાતો : બેખક: શ્રી. ઉછરંગરાય ઝોઝા.

અન્ય પ્રકાશનો.

૧૪ રાસચંદ્રિકા : બેખક અને પ્રકાશક: કવિ શ્રી. અરહેશર ફરામજી ખજરદાર, ૭૮૮,
પારસી કોલોની, દાદર, મુંબઈ ૧૪

૧૫ રસધાર : બેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. નેહાંગીર માણેકજી દેસાઈ, દેસાઈવાડ, નવસારી.
મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

૧૬ ઈશ્વરનું ખૂન : બેખક: શ્રી. દિગ્માનંદ, પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, બદ્ર,
અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂ. ૨-૪-૦

૧૭ લખેશરી : બેખક: શ્રી. ગોકુલદાસ દા. રાવપુરા. સોલ એન્ટસ: પુરતકોત્રય સહાયક
સહકારી મંડળ લિ. રાવપુરા, વડોદરા. મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

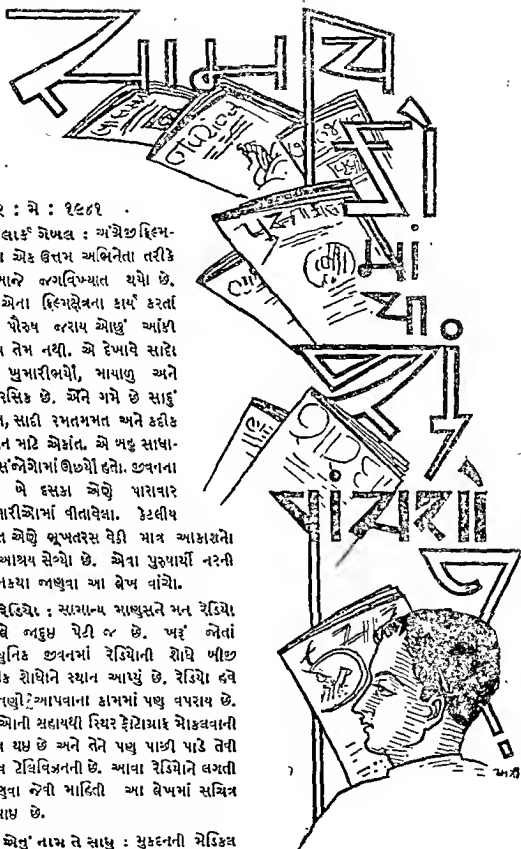
૧૮ રંગતરંગ : (બા. ૧-૨-૩) બેખક: શ્રી. નયોતીન્દ્ર હ. દવે; પ્રકાશક: ગાંડીવ
સાહિત્ય મંદિર, સુરત. મૂલ્ય દરેકનું રૂ. ૧-૪-૦

૧૯ આધ્યાત્મિક પંક્તિઓ : સંપાદક: શ્રી. કાન્તિલાલ મ. ગાંધી, પ્રકાશક: મુંબઈબહેન
રંગીલદાસ મહેતા, કૃષ્ણજીવન, વિદેપાર્લે (પૂર્વ) મુંબઈ

૨૦ કાગળ : બેખક અને પ્રકાશક: શ્રી નયંતકુમાર યાદવ, બાજવાડ, વડોદરા. રૂ. ૧-૦-૦

માસિકો મંજુયા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
ભર્મિ	૧૦	૧૧	ફેબ્રુઆરી	૫-૨-૪૧
કિશોર	૬	૨-૩	ઓક્ટો.-નવે.	૧૨-૧-૪૧
કુમાર	૧૮	૫	મે	૧૬-૫-૪૧
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૨૯	૮	મે	૧-૫-૪૧
ગુણસુન્દરી	૩૫	૧૦	જુન	૧-૬-૪૧
આમજીવન	૧૧	૧૧	જુન	૧-૬-૪૧
ધરશાળા	૧	૯	મે	૯-૫-૪૧
ચરોતર	૧૧	૫	મે	૧૬-૫-૪૧
ચિત્રમય જગત	૨૭	૩	જુન	૩-૬-૪૧
નવચેતન	૩૮	૮-૯	મે-જુન	૨૮-૫-૪૧
નવચેતના	૫	૧૨	માર્ચ	૧-૪-૪૧
પારીદાર	૧૮	૮	જ્યેષ્ઠ	૨૬-૫-૪૧
પ્રસ્થાન	૧૫	૨	માગશર	૧૩-૨-૪૧
શ્રી કાર્મસ શુ. સભા ત્રિમાસિક	૫	૩	નવ-યુ-માર્ચ	૩-૫-૪૧
બાલજગત	૩	૫	મે	૯-૫-૪૧
બાલજીવન	૨૧	૮	જુન	૭-૬-૪૧
બાલમિત્ર	૨૦	૧૧	જુન	૩-૭-૪૧
બાલસખા	૪	૧૨	મે-જુન	૭-૬-૪૧
બાળક	૧૯	૬	જુન	૧-૬-૪૧
બુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૮	૧	નવ-યુ-માર્ચ	૩-૫-૪૧
યુવક	૧૧	૪	એપ્રિલ	૫-૪-૪૧
રેખા	૨	૮	એપ્રિલ	૨૮-૩-૪૧
વૈદ્યકદ્વપતક	૪૬	૫	મે	૧૭-૫-૪૧
વ્યાયામ	૨૬	૮	મે	૧૬-૫-૪૧
શારદા	૩૪	૨	મે	૧૫-૫-૪૧
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૨	૯	મે	૧-૬-૪૦
સુવાસ	૪	૧	મે	૨૫-૫-૪૧
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૪	૧	જુન-જુલાઈ-ઓગસ્ટ	૩-૧-૪૧
સ્ત્રીઓષ્ધ :	૮૫	૫-૬	મે-જુન	૫-૬-૪૧
સ્કાઉટવીર	૧૧	૩	એપ્રિલ	૧૫-૪-૪૧

કુમાર : મે : ૧૯૪૧ .

કલાકર જોખલ : અંગ્રેજી હિન્દી-
ક્ષેત્રના એક લિપિ અભિનેતા તરીકે
એ આજે જગતવિખ્યાત થયો છે.
પણ એના હિન્દીક્ષેત્રના કાર્ય કરતાં
એનું પૌરુષ જરાય ઓછું આંકી
શકાય તેમ નથી. એ દેખાવે સાદો
પણ ખુમારીભર્યો, માયાળુ અને
હાસ્યરસિક છે. એને ગમે છે સાદું
જીવન, સાદી રમતમમત અને કઠીક
ચિંતન માટે એકાંત. એ ખડુ સાધા-
રણ સંજોગોમાં જીવ્યો હોતો. જીવનના
એના બે દસકા એણે પારાવાર
હાઝારીઓમાં વીતાવેલા. કેટલીય
વખત એણે ભૂખતરસ વેડી માત્ર આકાશનો
જ આશ્રય સેવ્યો છે. એવા પુરુષાર્થી નરની
જીવનકથા જાણવા આ લેખ વાંચો.

રેડિયો : સામાન્ય માણસને મન રેડિયો
એટલે જાડુષ પેટી જ છે. ખરું જોતાં
આધુનિક જીવનમાં રેડિયોની શોધે ખીજ
અનેક શોધોને સ્થાન આપ્યું છે. રેડિયો હવે
કેળવણી, આપવાના કામમાં પણ વપરાય છે.
રેડિયોની મહાયંત્રી રિયર ફેટાગ્રાફ મોકલવાની
શોધ થઈ છે અને તેને પણ પાછી પાડે તેવી
શોધ ટેલિવિઝનની છે. આવા રેડિયોને લગતી
જાણવા જેવી માહિતી આ લેખમાં સચિત્ર
અપાઈ છે.

એનું નામ તે સાધુ : મુકદ્દની મેડિકલ
કોલેજનો એક ભાગ ચીના લોગોએ પોતે

આર્થિક નેકસન નામના અંગ્રેજ મિશનરી દાકતરના સ્મારક તરીકે ચણાવ્યો છે એણે જનસેવા કરતાં કરતાં એનું જીવન ખપાવી નાખ્યું હતું. ૧૯૧૧માં મુકદ્દનમાં મરડી ધારી નીકળી તે વખતે રેલવે સ્ટેશન પર ગાડીના ડબ્બામાં રહી એણે માંદાઓની માવજત કરેલી. ગુણસુન્દરી : જીન : ૧૯૪૧

સાસુને વહુ શું સમજાવે ? : આપણાં જૂનાં લોકગીતોમાંનું આ એક છે. એમાં સાસુ જાણે વહુ રેડિયો કાંતશે એમ માની તે વહુને કાંતવા સ્વતર માટે પૂછપરછ કરે છે. તેને લગતા રમુજ સવાલજવાબ આ લોકગીતમાં છે.

શરદ્દ્યાશ્રુતાં સ્ત્રીપાત્રો : “ પુસ્તકાલય ” માસિકનાં ગયા (મે) તેમ જ આ ચાલુ (જીન) અંકમાં શરદ્દ્યાશ્રુતી નવલકથાઓ કેમ વધુ વંચાય છે તેને લગતો લેખ છે તેવી જ કંઈક સમસ્યા તેમનાં સ્ત્રીપાત્રોને લગતી આ લેખમાં છે. જેમને શરદ્સાહિત્યનું વિશેષ આકર્ષણ છે તેમને આ લેખ જરૂર આકર્ષશે. એમાંનું આટલું અવતરણ અહીં બસ થશે: તેમનાં લગભગ બધાં જ સ્ત્રીપાત્રો સેવાપરાયણ અને દુઃખકષ્ટમાં સહનશક્તિવાળાં છે. પતિ ગંજેરી હોય, સવારે ખાધું હોય ત્યાં સાંજે શું થશે તેની ચિંતા થતી હોય ને પતિ તરફથી દરેક પ્રકારના ત્રાસ અને જીલ્લમ હોય છતાં ય અનીદા કે શુભદા જેવી સ્ત્રીઓ જીવન ટકાવી શકે છે તે આ ગુણોના બળે કરીને જ. તેમનામાં આ ગુણો સ્વયં વિકસિત છે; તેમના સંસ્કારમાં જ છે. આ એમ જ હોવું જોઈએ, આજ સાચું છે, સ્ત્રીહિંદયની આ જ સ્વાભાવિક ગતિ છે એમ તેઓ માને છે.

ચિત્રમય જગત : જીન : ૧૯૪૧

આલોચના ધીર જીવાનો : કવિશ્રી ખખરદારનું આ કાવ્ય આપણા જીવાનોને ઠીક ધ્રેરણા આપે તેવું છે.

પોષણનો પ્રાણપ્રશ્ન : હિંદમાં આજે પોષણનો મહાપ્રશ્ન કેવો અગત્યનો છે તેની વિચારણીય નોંધ આ લેખમાં છે.

ભારતવર્ષ અને અરબસ્તાન : આ બન્ને દેશોની પ્રાચીનતા અને તે પર પૂર્વે આર્યોનું આધિપત્ય હોવાની ઐતિહાસિકતા એ લેખમાં છે. તે સમયની વિગતવાર માહિતી જાણવા માટે આ લેખ વાંચો.

નવચેતન : મે-જીન : ૧૯૪૧

શ્રીયુત નંદલાલ બોઝ : જાણીતા જંગળી કલાકાર શ્રી. નંદલાલ બોઝનું સંક્ષિપ્ત જીવન આ લેખમાં આપ્યું છે. તેમની કલાકારકિર્દી નવ વર્ષની વયે શરૂ થયેલી. તેમણે બચપણમાં કરેલી કલાકૃતિઓમાં છળિઓ, અતુકૃતિઓ, પદાર્થચિત્રો, ફોનોનાં ચિત્રો વગેરે છે. આ સુનંદા અને જન્મજાત કલાકારની જીવનરેખા અને કાર્યકૃશળતાનો પરિચય આ લેખમાંથી મળશે.

હવાઈ હુમલા અને વર્તમાનપત્રો : આ લેખમાં છિટનમાં વસતા બોમ્બમારામાં પણ વર્તમાનપત્રના કાર્યલયમાં કામ કરનારાઓ તેમનું કામ કેવા સાહસપૂર્વક ક્યેં બળ્ય છે તેનો સુંદર ચિતાર આપ્યો છે. એ જાણવા આ લેખ વાંચો.

હિંદના આર્થિક ક્ષેત્રમાં ગુજરાતીઓ : સેંકડો વર્ષ પહેલાં જાવામાં અને એ પછી જંગળાર, મરકત અને રાતા સમુદ્રનાં બંદરોમાં ગુજરાતીઓ વેપારઉદ્યોગમાં મહત્વ

ભોગવી રહ્યા છે. એમનાં સાદસોનો ઇતિહાસ લખાયો નથી. વર્તમાન પરિસ્થિતિ પણ અજ્ઞાત રહી છે. એ સંજોગોમાં એને લગતી કેટલીક માહિતી આ લેખમાં આપી છે.

શારદા : મે : ૧૯૪૨

રામાયણકાળના પક્ષી આપણે યશુ ? : રામાયણના પ્રસંગમાં સીતાહરણ વખતે જટાયુ પક્ષીએ સીતાજીના બચાવ અર્થે જે પરાક્રમ કરી પ્રાણાર્પણ કરેલું તે ઉમદા પ્રસંગ આપી જણાવ્યું છે કે, આજે તો આપણે માનવતાનો દાવો કરતા લૂપી ફિલસૂફીની વાતો કરતા ભારતવર્ષમાં અનેક સીતાઓને અનેક રાવણોના પાસમાં પડેલી જોષ્ટએ છીએ છતાં, 'સખ સખડી સંભાવો મેં મેરી ફાડતા હું' એ રીતે જીવવા ખાતર ગમે તેમ જીવી રહ્યા છીએ.

રામાયણકાળના પક્ષી તો જનીએ, પછી માનવી થવાનો દાવો કરીએ

મુંબઈની ખોદી : આ કાવ્યમાં એના રચયિતાએ મુંબઈની નાની નાની ખોદી-ઓમાં કેવી સજવટ હોય છે અને તેમાં માણસો કેવી રીતે રહે છે તે ઠીક માર્થિક ઉક્તિમાં સમજાવ્યું છે.

રાજમાન્ય જુગાર : રેસ સદાને જુગારમાં આજે ગણવામાં આવતા નથી. એમાંનાં રેસમાં કેવા પ્રકારે જુગાર ખેલાય છે અને તે કેવો રાજમાન્ય છે તે આ લેખમાં લેખકે દર્શાવ્યું છે. લેખ અપૂર્ણ છે.

શિક્ષણ ને સાહિત્ય : જૂન : ૧૯૪૨

ચાંદીપુર અથવા પૂર્વતું યોરડી : કલકત્તા-કટકના રસ્તા પર આવેલા વાલેશ્વર કસબાથી આઠેક માઈલ દૂર સમુદ્રકિનારે આ સ્થાન આવેલું છે. લરકરી ખાતાએ એનો કંઈક ઉપયોગ કર્યો છે, પણ એની પાસેની જુદી બજાર નદી જ્યાં સમુદ્રને મળે છે ત્યાં બહાર થાય તેવું છે. આ ચાંદીપુરતું મહત્ત્વ એની પ્રાકૃતિક શોભાને લીધે જ છે. એ પ્રાકૃતિક સૌંદર્યતું કવિત્વભર્યું વર્ણન કાકા સાહેબે આ લેખમાં આપ્યું છે.

મનુષ્યની ખોજ : મનુષ્યની ખોજ શી છે ? તે વિશે પં. જવાહરલાલે " જગત ઇતિહાસના રખાદર્શન " નામે પુસ્તકના કોઈ પ્રકરણમાં આપ્યું છે. એને લગતો વિષય આ લેખમાં ચર્ચ્યો છે.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની શહેરી યોજના : કોંગ્રેસ સરકારે મુંબઈ ઇલાકામાં પુસ્તકાલય જાળવણી કરવા માટે જે સામિતિ નીમેલી અને તેણે જે હેવાલ તૈયાર કર્યો છે, (જે વિશે " પુસ્તકાલય "ના મે '૪૧ના અંકમાં અમે પણ લખ્યું છે) તેને લગતું વિચારદર્શન આ લેખમાં છે.

ગૃહઉદ્યોગના વિકાસ માટે શું કરવું ? : ઉપર જણાવ્યું તેમ કોંગ્રેસ સરકારે મુંબઈ ઇલાકા માટે ગૃહઉદ્યોગની તપાસ માટે જે સમિતિ નીમેલી તેનો હેવાલ આ લેખમાં છે.

સુવાસ : મે : ૧૯૪૧

મહામાનવોનાં ગાંડપણ : મોટા ગણાઈ ગયેલા અનેક માનવોમાં કોઈ કોઈ વિશિષ્ટ ગુણવસ્તુ હોય છે. એના યુરોપમાં મોટા ગણાઈ ગયેલા કેરલાક માણસોમાં જગતની નજરે ગાંડપણમાં ગણાય એવી કેટલીક આસિયતોતું આ લેખમાં વર્ણન છે.

માંડવગઢ : માગવામાં આવેલા આ કિલ્લાની સ્થાપના કેવી રીતે થઈ અને તેને લગતી ઐતિહાસિક વિગતો આ લેખમાં આપી છે. સંશોધનકાર્યમાં રસ ધરાવનારને એમાંથી ઠીક ઐતિહાસિક સાગમી મળશે.

સિયામ : વર્તમાન યુરોપીય યુદ્ધમાં હમણાં હમણાં આ દેશનું નામ વધુ પ્રચલિત થતું જાય છે. એની પ્રાચીન ઐતિહાસિકતા ઉપરાંત આધુનિક પરિસ્થિતિને લખતી માહિતી પણ આ લેખમાં છે.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પગારદાર પ્રાંત તેમ જ માનદ મહાલ પ્રચારકોની માસિક કામગીરીની નોંધ જરૂરી વિગતો સાથે પ્રસિદ્ધ કરવાની નીતિનો અમલ, સ્થળસંકેતના કારણે, છેલ્લા બે માસથી થઈ શક્યો નથી. પરિપક્વના અહેવાલ વગેરેના કારણે હજી પણ વધુ જગા એ માટે કાબજ પાડી શકાય તેમ નથી, છતાં પ્રચારકો કયા તાલુકાનાં કયાં ગામોની કામગીરી કરી ચૂક્યા છે તે લાગતા વળગતાંયે તેમ જ જાહેરની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ થાય એ જરૂરી હોવાથી જાકી રહેલા માસોની નોંધ ગામના નામનિર્દેશ પૂરતી આ નીચે આપવામાં આવે છે:—

૧. વડોદરા પ્રાંત પ્રચારક રા. છગનલાલ મથુરલાલ પટેલ માહે ફેબ્રુઆરી માં, પેટલાદ મહાલનાં (૧) દેવા, (૨) ખાંટવા, (૩) બડકદ, (૪) નવાગામ, (૫) રૂથ, (૬) ડભોઈ, (૭) લોંખાલી, (૮) ગાડા, (૯) ડાલી, (૧૦) કોઠાવો, (૧૧) કાસર, (૧૨) ત્રંબોવડ, (૧૩) મધરાલ, (૧૪) માલાવાડા, (૧૫) મેઘવપુર, (૧૬) બાલીન્ડા, (૧૭) મોગરી, (૧૮) વિરોલ, (૧૯) સિલવઢ.

માહે માર્ચ માસમાં, પેટલાદ મહાલનાં (૧) ખણસોલ, (૨) પંથોલ, (૩) રૂથજ, (૪) ભાળેલ. વડોદરા મહાલનાં (૫) છાણી, (૬) ખાનપુર, (૭) સૈયદ વાસણા, (૮) મોકળપુરા, (૯) શેરખી, (૧૦) કોયલી, (૧૧) તાંદળખ. કરજણ મહાલનાં (૧૨) ભરયાલી, (૧૩) ગણપતપુરા, (૧૪) કથુભા, (૧૫) ચોરજીવ.

માહે એપ્રિલ માસમાં, નવસારી મહાલનાં (૧) ધામજી (૨) ચોખડ, (૩) વેજલપુર, (૪) સરાઈ, (૫) પરચાણ, (૬) ડાભેલ, (૭) સંદલપુર, (૮) ખીનસાડ, (૯) સીસોદ્રા, (૧૦) કુચેદ, (૧૧) વેરમા, (૧૨) ઠાલાકાજી, (૧૩) આસણા.

૨. વડોદરા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. છોટાલાલ રાયજીલાલ પટેલ:—
માહે માર્ચ માસમાં—(૧) વડસર, (૨) કલાલી, (૩) સાંકરદા, (૪) ધનિયાવી.

૩. ચાણુરમા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. સાંકળેશ્વર જીલાલ વ્યાસ:—
માહે જાન્યુઆરીથી માર્ચ સુધીમાં (૧) જીતોડા, (૨) દાણોદરડા, (૩) પંજાસર, (૪) શેઠાવી, (૫) કનોડા, (૬) મોખ્ય, (૭) શીયાલ.

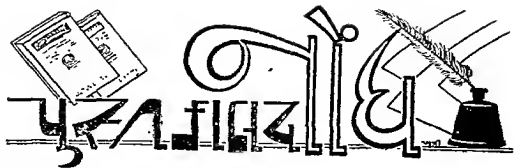
૪. સાવલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. છગનલાલ સોમેશ્વર જોશી:—
માહે માર્ચ માસમાં—(૧) પોઈચા, (૨) રાણીઆ.

તપાસણીમાં પ્રચારકોએ જે જે ખામીઓ જતાવી હોય તે તે સુધારી લેવા અને જે સૂચના સમજૂત આપી હોય તેનો કયાયોગ્ય અમલ કરવા જે તે મંત્રીભાઈઓને ખાસ બજામજી.

ના. નં. ચોકસી.

સહમંત્રી,

વ. રા. પુ. મં.

વડોદરા રાજ્ય

પુસ્તકાલયોને મળેલી મદદ

સા. પુ. ભાટપુર (તા. કરજણ) ને તેજ ગામના પટેલ ગરબાભાઈ ગોકળભાઈએ તેમનાં પત્ની બાઈ ગંગાના સ્મરણ નિમિત્ત રૂ. ૫૦૧) પુસ્તકાલયના કાયમ ફંડ માટે આપ્યા છે. સ્તુત્ય.

સા. પુ. જાસ્કા (તા. ખેરાળુ) ને ૫) રાવળ લલ્લુરામ ઉગરેશ્વર-સુઢિયા, ૩) પા. જોષ્ઠતનદાસ નાગરદાસ-સુરપરા, ૪) પા. શંકરદાસ બાબઈદાસ-સુરપરા, ૩) પા. હગન-દાસ જોષ્ઠતનદાસ-ચાણુરમા, ૨) પા. જેડીદાસ તળજનદાસ-રણુછોડપુરા, ૨) પા. મગનદાસ ભાઈસંગદાસ-જગન્નાથપુરા, ૨) પા. મંગળદાસ ઉડીદાસ-કરલી, ૩) પા. શિવાભાઈ નેશંગભાઈ-સુઢિયા, ૨) પા. રણુછોડ બાઈચંદ-ખદલપુર તરફથી.

સા. પુ. ગંગેશ (તા. ચાણુરમા) ને ૨) પટેલ બાબઈદાસ માનદાસ-માતપુર, ૨) પટેલ વીરચંદ માધવદાસ શેમાળી, ૨) પટેલ ઈશ્વરદાસ અખારામ-ધરવા તરફથી.

સા. પુ. ચાપડ (તા. વડોદરા) ને અજરપુરાના ૧૧) પટેલ પુરુષોત્તમદાસ હરમાનદાસ, ૧૧) પટેલ સોભાભાઈ બહેચરભાઈ, ૫) સારસાના પા. ઈશ્વરભાઈ મોતીભાઈ, ૫) અડાસના પા. ઉમેશભાઈ મનસુખભાઈ, ૨) બારિયા રણુછોડ મહીજી તરફથી.

સુધારો—“ પુસ્તકાલય ” માસિકના ગયા મે '૪૧ ના અંકમાં મહેસાણા-અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક તરીકે શ્રી. લીમળભાઈ ટીકાભાઈ ઠાકર એમ છપાવું છે તે સુધારીને ભાઈશંકર ટીકાભાઈ ઠાકર એમ સુધારીને વાંચવું.

નાહક પત્રવ્યવહાર કરશે નહિ—અમદાવાદ અને મુંબઈ ખાતે ગયા એપ્રિલ-મે માસમાં થઇ ગયેલા હુલ્લડને કારણે ત્યાંથી પ્રકટ થતાં પત્રો-સામયિકામાંના ઊર્મિ, નવરચના, બાલજગત, પ્રસ્થાન અને કિશોરના ઉપયુક્ત માસના અંકો હજી પ્રકટ થયા નથી તે પ્રકટ કરવા માટે જે તે સામયિકોના પ્રકાશકો પ્રયત્ન કરી રહ્યા હશે. તો તે અંકો નહિ મળ્યાનો પત્રવ્યવહાર કરવો નહિ.

માસિક નહિ પણ ત્રિમાસિક—અત્યાર સુધી સામયિક “ ઊર્મિ ” જે દર માસે પ્રકટ થતું હતું તે હવેથી ત્રિમાસિકમાં ફેરવી નાખવામાં આવ્યું છે. અને વેળું વાર્ષિક લવાનમં રૂ. ૫) છે.

“ બાલજગત ” માસિકનો જુન-જુલાઈ અંક સંયુક્ત પ્રકટ થશે, એમ નવચેતન સાહિત્ય મંદિર જણાવે છે.

વહીવટદાર સા. નો હુકમ—કરજણ મહાલ વહીવટદાર સાહેબે દફતરી હુકમ કર્યો
૬ [૩૫૬

છે કે, આમ પંચાયતના બેઠામાં પુસ્તકાલયને આપવાની મદદ માટે મુકાયેલી રકમ, તાત્કાલિક જે તે પુસ્તકાલયોને અદા કરવી એવો હુકમ આપ્યા કરનાર મહાલનાં ગામોની પંચાયતોના અધ્યક્ષોને કયો છે. અન્ય મહાલના વહીવટદાર સા.ને આવો હુકમ બહાર પાડવા વિનંતિ.

વ. રા. પુ. મંડળ

શિક્ષણવર્ગો—ચાલુ સાલે બરવા દરેલા અમરેલી તથા નવસારી પ્રાંતો માટેના પુ. શિક્ષણ વર્ગો મે માસમાં ભરાઈ ગયા છે. અમરેલી પ્રાંતનો વર્ગ અમરેલીમાં ભરાયો હતો અને તેનો લાભ જે ભાષાજ્ઞેનોએ લીધો હતો, અને નવસારી પ્રાંતનો વર્ગ નવસારી તાલુકાનાં કાછિયાવાડી ગામે ભરાયો હોય તેનો લાભ જે ભાષાજ્ઞેનોએ લીધો હતો તેમનાં નામકામ જીલ્લાઈ અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.

શિક્ષવાચનની ૨૦ મી પરીક્ષા—આગામી જીલ્લાઈ માસની ૨૦ મી તારીખે લેવા દરેલી ૨૦ મી પરીક્ષા ખાખત ગતિકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી જાહેરાત ન જોઈ હોય તો તે જરૂર જોઈ લેવા તથા પરીક્ષા માટે પોતાની હિમેદવારી તત્કાળ નોંધાવી લેવા ગુજરાતના શિક્ષક વાચન રસિક ભાષાજ્ઞેનોને આગ્રહયુક્ત બક્ષામણુ કરીએ છીએ. પરીક્ષા માટે નમૂદ થયેલું પુસ્તક ' માઈ ગામકું ' એક વાર તો જરૂર વાંચી જવા જેવું છે.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ કપર નું)

૧૦. રાસચંદ્રિકા:—લેખક: અને પ્રકાશક: કવિ શ્રી. અરદેશર દુરામજી ખખરદાર, ૭૮૮, પારસી કોલોની, દાદર, મુંબઈ ૧૪.

કવિશ્રી ખખરદારના નામથી આજે ભાગ્યે જ કોઈ શિક્ષિત ગુજરાતી અજાણુ હશે. આ અગાઉ “ પુસ્તકાલય ” માં એએશીના જુદા જુદા કાવ્યગ્રંથોનો પરિચય અપાઈ ગયો છે. કવિશ્રીની નૈસર્ગિક કાવ્યશક્તિ એમનાં કાવ્યો વાંચનાર-ગાનારને અનેશ આહ્વાદ આપે છે. એમનાં સઘળાં કાવ્યો ભાવનાભરપૂર પણુ હોય છે. કવિશ્રીએ એમનાં કાવ્યો વિભાગ-વાર પુસ્તકરૂપે પ્રકટ કરવાની જે યોજના કરી છે તેદનુસાર આ અગાઉ દર્શનિકા, મનનિકા, રાષ્ટ્રિકા વગેરે વિભાગસૂચક પુસ્તકો આપણને પ્રાપ્ત થયાં છે.

આ “ રાસચંદ્રિકા ” પણુ એવું જ એક વિભાગીય પુસ્તક છે. એમાં, કવિશ્રીએ આજ સુધીમાં રચેલા તમામ રાસ-ગરબાઓનો એકત્ર સંગ્રહ આપ્યો છે. અને તેમાં પણુ પૂજન, આમંત્રણ, વિશ્વલીલા, પૃથ્વીકુંજ, પર્વોત્સવ, હાલરડાં, ગૃહમંડપ, ગોપયુંજ વગેરે વિભાગોમાં વહેંચી એની એવી ગોઠવણીમાં આ રાસો આપ્યા છે કે કયે પ્રસંગે કયો ગરબો કે રાસ પસંદ કરવો તે સહેલાઈથી અને સરળતાપૂર્વક સમજી શકાય તેમ છે.

કવિશ્રીના આમાં આપેલા અનેક ગરબા રાસ આ અગાઉ પ્રકટ થઈ ગયેલ “ રાસચંદ્રિકા ” ના પહેલા ભાગમાં અપાઈ ગયા છે. એ ગરબા-રાસોની મનોરમતા, ભાવો-લાદકતા અને રસિકતા સંબંધે અમે કહીએ તે પહેલાં અનેક પ્રસંગોએ આપણી ગુર્જર રમણીઓએ એને પોતાના કંઠાભરણરૂપે સ્વીકારી લીધા છે એટલે એ વિશે અમે કંઈ લખતા નથી. અત્રે કવિશ્રીના શબ્દો સાથે કંઈક અસંમત થઈને અમે કહીએ છીએ કે, કવિશ્રીનો આ છેલ્લો દિનનો આ છેલ્લો ગરબો ન હો; પરંતુ હજી પણુ તેઓ ગુજરાતને વધુ ને વધુ આપું સાહિત્ય આપતા રહો અને માતા ગુર્જરી તેમના ઋણુ નીચે વધુ ને વધુ નીચી નમતી રહો.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી (મે '૪૧)

યાદી નં. ૬ : સંખ્યા ૧૬૨ : કુલ ૬૨૫

પેટલાદ—મલાતજ, દંતાલી, કાસર, મહિલા
પેટલાદ, જુરામોષ, પલાણા, રામોલ.

ભાદરજી—રૂદેલ, ચુવા, જામજીગામ, ચમારા,
બાલ પુસ્તકાલય ભાદરજી.

વડોદરા—આગ્રેડ, તરસાલી, વરજીગા,
તતારપુરા, વાસણા મોતરિયા, જાનવા,
રાવપુરા, સુદરપુરા, સોખડા, દુભાડ,
સેવાસી, સમસાખાદ, બિલ, છટાલા, જોડેરા.

પાદરા—વડલા, રજી, જીજી, મુજપુર, દરા-
પુરા, તાંજપુરા, દિધવાડ, ડબકા, કુરાલ,
ચાણસદ, માસર, અંબાડ, ઉમરાયા,
સેળકુવા, મોટણા, સાધી, વણછરા,
મુવાલ, નેદરા, કણજટ, ચિત્રાલ, આંતી,
જલાકપુરા, તિથોર, હંશેપુર, બ્રાહ્મણવસી,
ગણપતપુરા, સાંગમા, કરખડી, વહુ,
સોખાખૂઈ, ગવાસદ.

કરજી—માંગરોલ, માત્રોજ, પોંગળવાડ,
બરયાણા, સામરા, સીમળી, સણીઆદ,
વેમારડી, વેમાર, છંછવા, ગંધારા,
ગણપતપુરા, ખાંધા, મારલ, મોડીઆ,
કુરાલી, કંચારીઆ, ઉરદ, આલમપુર,
અણસ્તુ, અટાલી, તેગવા, સારંગ,
માંગલેજ, કંડારી, સંભોષ, માનપુર
કંખોલા, આસતેરા, દયાણ.

શિતાર—તરવા, દોંગલોદ, માલેયા, ભેખડા.
ખીયલી, ખરકાલ, વેરસા, ઝાંઝડ, છાણ-
ભોષ, આણુદી, અવાખલ, સાંધા,

પુનીઆદ, ઉતરાજ, સેગવા, તેનતલાવ,
દિવેર, માલસર, અંબાલી, સાઢલી.

સાવલી—નમીકરા, નાની ભાડોલ, પીલોલ,
રતનપુર, ધર્મપુર, ગરધીઆ, મુવાલ,
સમલાયા રેશન, જીવસીપુરા, શાન્તિપુરા,
મંજુસર, શારદાપુર, ડેસર, વેજપુર, છંદાડ.

વાઘોડિયા—રવાંત, સાકરીઆ, કાશીપુરા,
ગણેશપુરા, ચુતાલ, લીલોરા, આસોજ,
શંકરપુરા, જરોદ, ખેરવાડી, કામરોલ,
રસુલાખાદ.

સંખેડા—કાવિડા, દોંગા.

અતરસુઆ—કમાલખંધ વાંસણા, સંદેસર.

કડી—અળદેસણ.

સિદ્ધપુર—બિલિયા, અંડાળજ.

ખેરાણુ—ડભાડ.

ચાણુરમા—સેલાવી.

હારીજ—પીપલાણા.

નવચારી—ધામજી, કરાખટ, બાલપુસ્તકાલય
નવસારી, મહિલા પુસ્તકાલય નવસારી.

ગણદેવી—અજરાધ.

પલસાણા—વણેસાપીસાદ.

કામરેજ—જોખા.

માંગરોળ—વેલાછા, પીપોદરા, નાની નરોલી.

મહુવા—કાન્દી.

અમરેલી—રંજપુર, બાલાપુર, સાચવાવદર.

આખામંઠળ—બાલ દારકાં.

પુસ્તકાલય સહાયક-સહકારી મંડળ લિ. વડોદરાના નીચે જણાવેલા સભાસદોની તેમની સામે જણાવ્યા પ્રમાણેની વિગતે ડિવિઝનની રકમો મંડળમાં જમા છે. ડિવિઝનની રકમો દરેક સભાસદે ડિવિઝન વોરંટ મળે એટલે તેના ઉપર સહી કરી મોકલીને જે તે વર્ષે જ મંગાવી લેવી જોઈએ; પણ તેને બદલે ધણી સભાસદોનાં ડિવિઝન અત્રે જમા પડી રહ્યાં છે તે મંગાવી લેવા વિગતિ કરવામાં આવે છે. આ લગત પ્રસિદ્ધ કરેલી યાદીમાં જણાવેલી રકમો પૈકી મોટે ભાગે વડોદરા રાજ્યનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોની ધણી રકમો છે, જેમને માટે જ મંડળ ઊભું કરવામાં આવેલું છે. એટલે તેમને નુકસાન થાય નહિ તે હેતુથી જેમની તેમની જાણુ તેમ જ અમલ માટે આ યાદી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે. જે સભાસદોને જે તે વર્ષનાં ડિવિઝન વોરંટ પોતાની પાસેથી મળ્યા આવે નહિ તેમણે ડ્યુપ્લિકેટ ડિવિઝન વોરંટ કે જે ઇન્ડેક્સિન્ટ્રી બોન્ડ બરાબરને આપવામાં આવે છે તેની માગણી કરવી એટલે તે માટેની જે તે વિધિ કરવાની હોય છે તે કરીને ડ્યુપ્લિકેટ ડિવિઝન વોરંટ મોકલી આપીશું.

પો. બો. નં. ૧૦
વડોદરા, તા. ૮-૧-૪૧

વા. ના. અમીન
મંત્રી

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરાના જે સભાસદોની ડિવિઝનની રકમો મે ૧૯૪૧ આખરે મંડળમાં જમા છે તેની યાદી,

- ૧૦ ૩. ૧-૩-૦. ડાહ્યાભાઈ ચુનીભાઈ પટેલ વડોદરા—૨૪-૨૫ ના ૩. ૦-૧૨-૦, ૨૫-૨૬ ના ૩. ૦-૭-૦. શેર નામદાર થવાથી સભાસદપણામાંથી મુક્ત થયેલા છે.
- ૧૪ ૩. ૧-૨-૦. સા. પુ. બેડવા—૩૯-૪૦ ના ૩. ૧-૨-૦.
- ૧૫ ૩. ૧-૨-૦. „ રણોલી તા. બાદરણ—૩૯-૪૦ ના ૩. ૧-૨-૦.
- ૧૭ ૩. ૧-૧૦-૦. સ્વ. દેવીદાસ દરગોવનદાસ શાહ પેટલાદ, —૩૪-૩૫, ૩૫-૩૬, ૩૬-૩૭, ૩૮-૩૯, ૩૯-૪૦ = ૫ x ૩. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના ૩. ૧-૦-૦.
- ૨૨ ૩. ૧-૧૪-૦. સા. પુ. જરોદ—૩૯-૪૦ ના ૩. ૧-૧૪-૦.
- ૨૫ ૩. ૯-૧૪-૬. „ કરમાલીઆપુરા તા. વાધોડીઆ—૨૬-૨૭ ના ૩. ૧-૮-૦, ૩૩-૩૪ ના ૩. ૧-૧૨-૬, ૩૪-૩૫ ના ૩૫-૩૬, ૩૬-૩૭, ૩૮-૩૯, ૩૯-૪૦ = ૫ x ૩. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના ૩. ૧-૦-૦.
- ૨૭ ૩. ૧-૨-૦. „ માડોધર તા. વાધોડીઆ—૩૯-૪૦ ના ૩. ૧-૨-૦.
- ૩૧ ૩. ૨-૨-૦. પટેલ બ્રધરહુડ નેરોળી—૩૭-૩૮, ૩. ૧-૦-૦, ૩૯-૪૦ ના ૧-૨-૦.
- ૩૩ ૩. ૧૧-૬-૬. નવયુગ પ્રેસ-સુરત—૧૬૩૧, ૧૬૩૨, ૨ x ૩. ૧-૮-૦, ૩૩-૩૪, ૩. ૧-૧૨-૬, ૩૪-૩૫, ૩૫-૩૬, ૩૬-૩૭, ૩૮-૩૯, ૩૯-૪૦, ૫ x ૩. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના ૩. ૧-૦-૦.
- ૩૮ ૩. ૧-૨-૦. બોમ્બે કાઉન આર્ટ પ્રિ. વર્કસ દત્તકતા—૩૯-૪૦ ના ૩. ૧-૨-૦.

- ૩૯ રૂ. ૧-૨-૦. સા. પુ. પીપળાઆ તા. વાઘોડીઆ—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૪૦ રૂ. ૨-૨-૦. „ બીલ તા. વડોદરા—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૪૩ રૂ. ૪-૬-૦. „ જૂની માંગરોળ તા. ઝોઘા—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૪૮ રૂ. ૧-૨-૦. „ સેવાસી તા. વડોદરા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૫૨ રૂ. ૧-૨-૦. „ રણોલી તા. વડોદરા—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૫૬ રૂ. ૧-૧૨-૬. મહિલા પુસ્તકાલય પેટલાદ—રૂ. ૩૩-૩૪ ના રૂ. ૧-૧૨-૬.
- ૫૯ રૂ. ૨-૪-૦. સા. પુ. રોરોદ તા. કરજળુ—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૬૦ રૂ. ૨-૪-૦. સા. પુ. ભૂરાઝોધ તા. પેટલાદ—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૭૦ રૂ. ૩-૪-૦. „ માસર તા. પાદરા—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૭૧ રૂ. ૧-૨-૦. „ પાટળુ—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૮૩ રૂ. ૧-૬-૦. „ દરાપુરા તા. પાદરા—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦.
- ૮૪ રૂ. ૨-૪-૦. „ કડોદરા તા. ઠોડીનાર—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૮૬ રૂ. ૨-૨-૦. „ સિંહવાડા—૩૬-૩૭. ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦.
- ૮૯ રૂ. ૨-૪-૦. „ ચોળ તા. કડી—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૯૦ રૂ. ૩-૪-૦. „ જલુધ તા. બાદરજી—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૯૫ રૂ. ૧-૨-૦. „ સુદજી તા. બાદરજી—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૯૯ રૂ. ૧-૨-૦. „ સોખડા ખુર્દ તા. પાદરા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૦૨ રૂ. ૧૨-૮-૬. „ રાણત તા. મહુના—૨૮-૨૯ ના રૂ. ૨-૧૦-૦, ૧૯૩૧ ના રૂ. ૧-૮-૦, ૧૯૩૩-૩૪ ના રૂ. ૧-૧૨-૬, ૩૪-૩૫, ૩૫-૩૬, ૩૬-૩૭, ૩૮-૩૯, ૩૯-૪૦, ૫ x રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦.
- ૧૦૩ રૂ. ૩-૪-૦. સા. પુ. કનોડા તા. ચાણુરમા—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૦૭ રૂ. ૧-૨-૦. „ સેરયા તા. કલોઝ—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૧૧ રૂ. ૧-૨-૦. „ પીનસાડ તા. નવસારી—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૧૭ રૂ. ૩-૪-૦. „ બોરિયાદ તા. ઝોઘા—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૨૩ રૂ. ૧-૨-૦. „ વડોદરા તા. બાદરજી—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦

- ૧૨૫ રૂ. ૨-૪-૦. „ ગાડા તા. પેટલાદ—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૩૧ રૂ. ૩-૪-૦. „ લાલાવદર તા. અમરેલી—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૪૧ રૂ. ૨-૪-૦. „ સાદરા તા. પાદરા—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૫૪ રૂ. ૨-૨-૦. „ મોટા હખીપુરા તા. ડભોઈ—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૫૯ રૂ. ૨૧-૧૪-૦. „ ઝુલાસણ તા. કડી—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૫-૧૦-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૫-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૫-૧૦-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૫-૧૦-૦.
- ૧૬૧ રૂ. ૪-૬-૦. સા. પુ. વરખડ તા. શિનોર—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૬૫ રૂ. ૨-૪-૦. સા. પુ. ગવાસદ તા. પાદરા—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૬૮ રૂ. ૧-૨-૦. „ ખારા તા. મહેસાણા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૭૦ રૂ. ૨-૪-૦. „ કુંઢેલા તા. ડભોઈ—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૭૩ રૂ. ૧-૨-૦. „ ધાંતવડ તા. ઠોડિનાર—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૭૮ રૂ. ૧-૨-૦. પાટણ મિત્રમંડળ વાચનાલય—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૮૧ રૂ. ૪-૬-૦. સા. પુ. વીરપુર તા. પાદરા—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૮૨ રૂ. ૩-૬-૦. સા. પુ. મોટા માંડવડા તા. અમરેલી—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૮૭ રૂ. ૨-૪-૦. „ મેલવડા તા. વિગપુર—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૮૯ રૂ. ૧-૨-૦. „ રણજી તા. પાટણ—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૯૦ રૂ. ૧-૨-૦. „ સાંધી તા. પાદરા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૯૨ રૂ. ૧-૨-૦. સા. પુ. ઝારોળા તા. બાદરણ—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૯૩ રૂ. ૦-૬-૬. „ સીસ્વા તા. બાદરણ—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૦-૬-૬.
- ૧૯૪ રૂ. ૪-૬-૦. „ બામણમામ તા. બાદરણ—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૯૬ રૂ. ૨-૪-૦. સા. પુ. હારિજ તા. હારિજ—૩૮-૩૯ રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૧૯૯ રૂ. ૧-૨-૦. „ રંધેળ તા. કસોલ—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૦૦ રૂ. ૧-૦-૦. „ રતનપુર તા. રતનપુર—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦.
- ૨૦૪ રૂ. ૨-૪-૦. „ પલીઅડ તા. કસોલ—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૦૭ રૂ. ૧-૨-૦. „ અડીઆ તા. હારિજ—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.

- ૨૧૧ રૂ. ૫-૧૪-૦. સા. પુ. સરાર તા. વડોદરા—૨૮-૨૯ ના રૂ. ૨-૧૦-૦, ૬૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૧૩ રૂ. ૧-૨-૦. „ ગોઝારીઆ તા. વિગપુર—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૧૪ રૂ. ૩-૪-૦. „ પરાંતીઆ તા. દહેગામ—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૧૬ રૂ. ૨-૪-૦. „ અંબુકેશુ તા. ડભોઈ—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૨૪ રૂ. ૧-૨-૦. મોહનભાઈ મૂળજીભાઈ બારોટ-વડોદરા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૨૬ રૂ. ૧-૨-૦. સા. પુ. અંબાડા તા. પાદરા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૨૭ રૂ. ૪-૬-૦. „ કુરાલી તા. કરજી—૩૬-૩૭, ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૨૮ રૂ. ૧-૨-૦. „ ડભોઈ તા. પાદરા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૩૦ રૂ. ૧-૦-૦. ગોરખનભાઈ તુલસીભાઈ પટેલ, ડેસંબા—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦.
- ૨૩૧ રૂ. ૧-૨-૦. ગોરખનભાઈ કિશોરભાઈ પટેલ-વડોદરા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૩૩ રૂ. ૧-૨-૦. સા. પુ. ગણપતપુરા તા. કરજી—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૩૪ રૂ. ૧-૨-૦. „ સોખડા તા. વડોદરા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૩૬ રૂ. ૧-૨-૦. „ ઉનાવા તા. સિદ્ધપુર—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૪૦ રૂ. ૩-૪-૦. „ મકરપુરા તા. વડોદરા—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૪૧ રૂ. ૧-૨-૦. „ સરદવ તા. કલોલ—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૪૬ રૂ. ૩-૪-૦. „ અમરેલી તા. મહુવા—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૫૨ રૂ. ૧-૨-૦. „ નાંદોલ તા. દહેગામ—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૫૫ રૂ. ૧-૨-૦. „ ઠેરીઆનાગસ તા. અમરેલી—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૫૭ રૂ. ૨-૪-૦. „ કુકડ તા. ડભોઈ—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૫૯ રૂ. ૩-૪-૦. „ રાજપુર તા. કઠી—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૬૧ રૂ. ૧-૨-૦. „ માલાવાડા તા. પેટલાદ—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૭૨ રૂ. ૧-૨-૦. „ પરબ તા. ડામરેજ—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૭૬ રૂ. ૧-૨-૦. „ ચોઝારી તા. પાદરા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૭૮ રૂ. ૨-૪-૦. „ બાંધણી તા. પેટલાદ—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૮૨ રૂ. ૧-૨-૦. „ સંખેડા—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૮૩ રૂ. ૨-૨-૦. „ અજરાઈ તા. ગણદેવી—૩૭-૩૮, રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૮૮ રૂ. ૩-૪-૦. „ સીમળી તા. ચિનોર—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.

- ૨૮૯ રૂ. ૧-૨-૦. ઇડિયન સ્કૂલ જીન—૩૬-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૯૦ રૂ. ૧-૨-૦. નાનજી લાયબ્રેરી જીન—૩૬-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૨૯૪ રૂ. ૨-૪-૦. એચ. એચ. ધી આમાખાન લાયબ્રેરી મોમ્બાસા—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૨-૪-૦
- ૩૦૨ રૂ. ૨-૪-૦. સા. પુ. સીતપુર, તા. ડોમોઈ—૩૮-૩૯, રૂ. ૧-૨-૦, ૩૬-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૦૮ રૂ. ૧-૨-૦. ,, આલમપુર, તા. કરજણ—૩૬-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૧૩ રૂ. ૫-૮-૦. વી. એન. હાઈસ્કૂલ ધર્મજી—૩૫-૩૬ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૧૪ રૂ. ૧-૨-૦. સા. પુ. મોટી દાઉ, તા. મહેસાણા—૩૬-૪૦ ના ૧-૨-૦.
- ૩૧૯ રૂ. ૧-૨-૦. ,, પાદરા—૩૬-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
૩૨૦. રૂ. ૭-૬-૬ રવ. ન્યુટન એમ. દલ, વડોદરા—૨૮-૨૯ ના રૂ. ૨-૧૦-૦, ૧૯૩૦ ના રૂ. ૧-૮-૦, '૩૧ ના રૂ. ૧-૮-૦, '૩૩-૩૪ ના રૂ. ૧-૧૨-૬. રોર નામકેર ચર્ચ ગયેલા છે. એટલે સમાસદયજ્ઞામાંથી મુક્ત થયેલા છે.
- ૩૩૦ રૂ. ૨-૨-૦. સા. પુ. પીપળાવ, તા. ભોરસદ—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૩૫ રૂ. ૩-૪-૦. માનોદય લાયબ્રેરી નરસિંહા, —૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૩૯ રૂ. ૧-૨-૦. વિદ્યાર્થી સમાજ પુસ્તકાલય કરમસદ—'૩૬-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૪૦ રૂ. ૬-૧૨-૦. સા. પુ. મોટા કરાળા. તા. શિનોર—'૩૮-૩૯ ના રૂ. ૩-૬-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૨-૬-૦.
- ૩૪૪ રૂ. ૧-૨-૦. દાદાભાઈ પુરોત્તમદાસ અમીન ગોધરા—'૩૬-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૪૮ રૂ. ૧-૨-૦. લોહાણા બંધુ લાયબ્રેરી નૈરોળી—'૩૬-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૪૯ રૂ. ૪-૬-૦. એમ. કે. ગાંધી લાયબ્રેરી અને પારસી ફસ્ટમજી હોલ ઠમીટી ડબ્લ્યુ—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૫૫ રૂ. ૧-૨-૦. ઠા. વિ. પુ. લો. મિ. મં. લા. પોરબંદર—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૬૧ રૂ. ૭-૪-૬. અંબાલાલ ડાહ્યાભાઈ પટેલ, જીન—'૩૩-૩૪ ના રૂ. ૧-૧૨-૬, ૩૫-૩૬ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૬૩ રૂ. ૧-૨-૦. શાન્તિલાલ નરસિંહદાસ હાટડીઆ વડોદરા—૩૬-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૭૦ રૂ. ૧-૨-૦. સા. પુ. ઠોપલી તા. વડોદરા—૩૬-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૭૨ રૂ. ૧૯-૧૩-૦. શોભરાજ એમ. મઠવાણા, અમરેલી—૧૯૩૨, રૂ. ૩-૮-૦, ૩૩-૩૪ રૂ. ૩-૯-૦, ૩૪-૩૫ ના ૩૫-૩૬, ૩૬-૩૭, ૩૮-૩૯ ના ૩૬-૪૦, ૫ x રૂ. ૨-૪-૦; ૩૭-૩૮, ના રૂ. ૨-૦-૦.
- ૩૭૩ રૂ. ૪-૬-૦. સ્થાનકવાસી જૈન મંડળ નૈરોળી—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
- ૩૭૫ રૂ. ૩-૪-૦. સા. પુ. પારી—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ રૂ. ૧-૨-૦.

- ૩૮૪ રૂ. ૨-૪-૦. સા. પુ. કોડીનાર—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૩૮૬ રૂ. ૪-૬-૦. „ ઇન્ડિયન પબ્લીક લાયબ્રેરી હીકા—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦,
 ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૩૯૮ રૂ. ૧-૨-૦. સા. પુ. પીપીજી—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૦૬ રૂ. ૦-૧૨-૦. ભૂપેન્દ્રભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ—૧૯૩૨ ના રૂ. ૦-૧૨-૦.
 ૪૦૭ રૂ. ૩-૪-૦. બાલ પુસ્તકાલય બાદરણ—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના
 રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૦૮ રૂ. ૨-૪-૦. મહિષા પુસ્તકાલય બાદરણ—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૮-૩૯ ના
 રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૦૯ રૂ. ૪-૬-૦. વી. આ. જી. વા. વ. મંડળ નૈરાશી—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦,
 ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૧૨ રૂ. ૨-૨-૦. સા. પુ. રણાપુર તા. કરજણ—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૯-૪૦
 ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૧૪ રૂ. ૨-૦-૦. સા. પુ. વણિયાદ તા. શિનોર—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૨-૦-૦.
 ૪૧૬ રૂ. ૧-૦-૦. ચંદુભાઈ કેરીરભાઈ અમીન વડોદરા—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦.
 ૪૧૯ રૂ. ૨-૪-૦. સા. પુ. બાદરપુર—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૨-૪-૦.
 ૪૨૦ રૂ. ૬-૧૦-૦. પ્રદ્યોતકુંભાર ભોગીન્દ્રરાવ દીવેડીઆ અમદાવાદ—૩૪-૩૫, ૩૫-૩૬,
 ૩૬-૩૭, ૩૮-૩૯, ૩૯-૪૦, ૫ x ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦.
 ૪૨૧ રૂ. ૧-૨-૦. સા. પુ. માલપુર તા. શિનોર—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૨૫ રૂ. ૨-૪-૦. „ સંદલપુર તા. નવસારી—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૨-૪-૦.
 ૪૨૬ રૂ. ૧-૨-૦. નારણભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ વડોદરા—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૨૯ રૂ. ૨-૪-૦. સા. પુ. લાંધણજ તા. મહેસાણા—૩૯-૪૦ ના રૂ. ૨-૪-૦.
 ૪૩૨ રૂ. ૨-૪-૦. ત્રિવરદાસ મોતીલાલ કંદાકટર-ડોમોઈ—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦,
 ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૩૩ રૂ. ૨-૪-૦. અંબાલાલ ભણલાલભાઈ પટેલ મોખાસા—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦,
 ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૩૫ રૂ. ૨-૨-૦. સા. પુ. કાવિયા તા. પેટલાદ—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૯-૪૦ ના
 રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૩૮ રૂ. ૪-૬-૦. સા. પુ. તરભ તા. વિસનગર—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮ ના
 રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૪૦ રૂ. ૪-૬-૦. સા. પુ. ગુડીઆ તા. સંખેડા—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮
 ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ ના રૂ. ૧-૨-૦.
 ૪૪૨ રૂ. ૪-૮-૦. સા. પુ. પીપલસકં તા. સંખેડા—૩૮-૩૯ ના રૂ. ૨-૪-૦, ૩૯-૪૦
 ના રૂ. ૨-૪-૦.
 ૪૪૯ રૂ. ૨-૦-૦. સા. પુ. કરામટ તા. નવસારી—૩૭-૩૮ ના રૂ. ૨-૦-૦.
 ૪૦ રૂ. ૩-૪-૦. હોટાભાઈ હિમેશભાઈ પટેલ વાસદ—૩૬-૩૭ ના રૂ. ૧-૨-૦, ૩૭-૩૮
 ના રૂ. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ ના રૂ. ૧-૨-૦.

- ૪૫૧ ર. ૨-૨-૬. નામરબાઇ ભગુભાઇ પટેલ માતા—૩૫-૩૬ નાં ર. ૧-૦-૬, ૩૮-૩૯ નાં ર. ૧-૨-૦.
- ૪૫૯ ર. ૨-૪-૦. મગનલાલ પી. સીડસમેન વડોદરા—૩૮-૩૯ નાં ર. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ નાં ર. ૧-૨-૦.
- ૪૬૨ ર. ૩-૪-૦. મહિલા પુસ્તકાલય ધર્મજી—૩૭-૩૮ નાં ર. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ નાં ર. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ નાં ર. ૧-૨-૦.
- ૪૬૭ ર. ૨-૪-૦. સા. પુ. જોષીકુવા તા. બોદરજી—૩૮-૩૯ નાં ર. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ નાં ર. ૧-૨-૦.
- ૪૮૭ ર. ૧-૨-૦. મળજીભાઈ શિવાભાઈ પટેલ મુખર્જી—૩૯-૪૦ નાં ર. ૧-૨-૦.
- ૪૯૧ ર. ૦-૭-૬. સા. પુ. વાંકીઆ તા. ખાંભા—૩૬-૩૭ નાં ર. ૦-૭-૬.
- ૫૦૩ ર. ૧-૨-૦. હરિવલ્લભદાસ સુનીલાલ શાહ પેટલાદ—૩૮-૩૯ નાં ર. ૧-૨-૦.
- ૫૧૧ ર. ૧-૨-૦. ગોવિંદલાલ હરિલાલ કાંટાવાળા વડોદરા—૩૯-૪૦ નાં ર. ૧-૨-૦.
- ૫૧૪ ર. ૩-૪-૦. બાઈ પરસન ભટ્ટ હિંમતશંકર હિંમતભાઈની વિધવા ખીલ—૩૭-૩૮ નાં ર. ૧-૦-૦, ૩૮-૩૯ નાં ર. ૧-૨-૦, ૩૯-૪૦ નાં ર. ૧-૨-૦.
- ૫૩૨ ર. ૦-૧૨-૦. સા. પુ. મહેંકપુર તા. ખેરાજી—૩૯-૪૦ નાં ર. ૦-૧૨-૦.
- ૫૩૬ ર. ૦-૬-૦. „ ખેરાજી તા. વિસનગર—૩૯-૪૦ નાં ર. ૦-૬-૦.
- ૫૩૯ ર. ૦-૧૨-૦. „ વલંજી તા. કરમજી—૩૯-૪૦ નાં ર. ૦-૧૨-૦.

જાહેરાત નં. ૬ / ૪૦-૪૧

આમ પુસ્તકાલયો તથા કરજા પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને આથી જાણવામાં આવે છે કે જેમણે વડોદરા સરકારી એન્ડ મોટરવેલ એક્ટિવિ. ના શેરો તથા ડિવેન્ચરો ખરીદ્યા છે તે પૈકી કેટલાક મંત્રીઓ સદરહુ બેંકનાં ડિવિઝન વોરંટ તથા બાજનાં વાઉચરો વડાવવા માટે અત્રે મોકલી આપે છે. પરંતુ કેટલાક મંત્રીઓની સહીઓમાં ફેર હોય છે અને કેટલાકે સહીઓ જ કરેલી હોતી નથી. આવા કાષ્ટ કારણે સદરહુ બેંકમાંથી નાણાં મળી શકતાં નથી અને વાઉચરો અમારા તરફ પરત આવે છે; એટલે તેની પૂર્વતા કરાવવા માટે જેમના તેમના તરફ અમારે પોસ્ટેજ અર્ચ કરીને પત્ત મોકલી આપવા પડે છે. માટે વાઉચરો ઉપર સહીઓ કરીને સદરહુ બેંક તરફ પરત્વે (યોજવાઉચરો મોકલી આપવાનો વાલિયત રાખીને જે નાણાં મંડળમાં જમા કરાવવાનાં હોય તે તે પ્રમાણેની દફતર વાઉચર સાથે લખી મોકલવી, એટલે નાણાં તેમના તરફથી અત્રે આવેથી અત્રે જમા કરીશું. નાણાં જે ખાતે જમા કરવાનાં હોય તેની વિગત પણ વાઉચર સાથેના પત્રમાં જરૂરી લખવી.

સદરહુ બેંકના શેરો તથા ડિવેન્ચરો ખરીદતી વખતે જેઓ મંત્રી હોય તેઓ જે આજે કાયમ હોય તે તેમણે સહીઓ કરવી જોઈએ અને જે તેઓ બંદલાયા હોય તે તેમની જગાએ નવીન નિમણુંક જેમની મંત્રી સંસ્થાની યથા દોષ તેમણે સહીઓ કરેલી અને તેમની નિમણુંક યથા બદલના દરાવની ખરી નકલ સાથે બીજી એટલે નાણાં મળવામાં વરત આવશે નહિ.

પો. બો. નં. ૧૦
વડોદરા, તા. ૨૩-૫-૪૧ }

જા. નં. ૬ / ૪૦-૪૧
મંત્રી, પુસ્તકાલય સંદાયક સરકારી મંડળ વિ.

આમચિત્ત દોહન

શાન્તિ નિકેતનમાં શુભરાતનું લોકસાહિત્ય

[મેં માસનો એક પૂર્ણ ૩૧૪ થી માણ]

ત્રીને વાર્તાવાપ 'The Bardio Loro' 'ચારણી વાણી' પર હતો. આ વિષય પર બોલવાની અને ખાસ જાણ મળુ કરનાર-હિંદી બુવનના આચાર્ય ને હિંદી સાહિત્યના પ્રખર વિદ્વાન શ્રી. હનરીપ્રસાદ દિવેદી હતો. એમણે કહેલું કે આ ચારણ-સંસ્થા ખગાળ વગેરેમાં ન હોવાથી એ વિશેની પિજાન આંદોળની ને-રસદાથી ધમ-પડશે. મારા શ્રોતાઓને વિષયપ્રવેશ કરાવતાં એ તેમનો સામે ત્રણ પદ્યો રજૂ કર્યો:

ચારણી વાણી

પહેલું પદ્ય : કોમુદીજીભણી ઠાપક રાત્રિ, રોતોને ચોક્, ચાલીસેક ચૂંલિયાળા કાચના તાળોટા, ચાલીસ પગના કમકા, વાંસે ખાતણિયાં સારીરાના રૂતિભરપૂર, ગતિ-દિલ્લોલ; ઘડેરાતાં મેળાં, ને ગવાણુ ગાન-કાં તો, મોરખીની વાણિયાણુ શું, અદવા તો 'તને રાત્રા બોલાવે રંગબીરડી.'

તને રાત્રા બોલાવે રંગબીરડી, મારી મોડિયુ નેવા આવે રંગબીરડી !
 મારી મોડિયુ નેજા નેજા શું કરે, મારે મુપડાં સવા લાખ-રે રંગ
 મારે રાત્રા બોલાવે રંગબીરડી, મોંસાં લાધી નેવા આવે-રે રંગ
 મારી લાધી નેજા નેજા શું કરે, મારે પોડાં રંગા લાખ-રે રંગ
 મારે રાત્રા બોલાવે રંગબીરડી, મારી મોડિયુ નેવા આવે-રે રંગ
 મારી મોડિયુ નેજા નેજા શું કરે, મારે મુપડાં સવા લાખ-રે રંગ

દેવતાજીએ છે: ભાગેતી રાત છે. અહિંનીની અજવાળી ખોળ છે. એક આરો છે: મૂર્તિ મૂર્તિ આ ને ધરો: એહા છે. ત્યાં ઠાપ પ્રીતિમા નથી, જે ફક્ત ધીના હોવાની જીભ છે એક: બોલાવ્યાર: મંદર વજાવેની સૂક: બોલી ચૂકા છે. એ-ચૂક 'બોલાવેનાર' કાંક અને પગપાડ: ઝડપી: તેમજ મંદરના રણગર ખતમ થયા છે. બને છે ફક્ત એક, એકતારા ને એક: જાગેડ મંદરનાં ગાય છે એક સાધુ ને જીવે છે ખીળાં સૌ, પણ અવાજ મંદાર છે, એ ગાય છે શું ! એકાદ અરણ્ય કે સપાથ—

ગદ: દેવડાં મોઝાર, સળી-રે ઘણવડે ગાણી સચ્યાં હો છ...
 રણપરી પોડાં પાવા નય, અવળા સ્વપ્ના લેવડ મિલવે હો છ...
 કોના ધરની વાં નાર, કિશ રે નાનની ધૂં, તો કંવરી હો છ...
 એવો હોએ ભતના ચમાર, રેચીએ માથું ના અને ચામડાં હો છ...
 અંબળી જોડો રે રંગાવ, નેજા પડે, સુની પેડે હો છ...
 ખીમડા સમાધુ ગળાવ, જગત મોહનનાં છોડે અંદરો હો છ...

ત્રીજું દશ્ય : કોષ ગદ કિલ્લા કે રાજપૂત હકરાતની દોઢી: દાઢીવાનોનો હાંમેણાંસ દાયરો: પ્રભાતની કે નમતા બપોરની વેળા: કચ્છબોમરી અંજલિઓ ને કુંડાળે ફરતો દુષ્કો: સામે બેઠો છે એક વાર્તાકાર, લાંબા હાથ કરે છે, કંઠને લહેકે નાખે છે, ને માથે છે કોષ જૂની કથા:

મતિ ફરી મંડળીકરી કષિ ચડી કમત

હતી નવસરહાં ધરે તે ગઈ તરફાં દશ્ય.

સખર રે દેવળે ધુમટ ન્યાં સોભતા મસીતાં હજારા દુવા માથે (૧)

મઠી તળસી અને મોલ મરવા ચિયા બોધ બાજી ચિયા આખી,
ગીવ મરસી નજે દરિયુજી ગાવતો આરબાં કલખે સત આખી. (૨)

હવેલી મેડીએ ભજદાયું હતી ચેરીએ વળાકેં જોક સીંડાં,
વંકડા નજે રજપૂત ફરતા વહર અજાણા ચૂસતા ફરે જડાં. (૩)

દાથીઆં દભરાં ઘાટ પર હાલતાં પાટ નૂનો ગિયા પલમાં,
બાગવત વેદ ન્યાં નૂનવા બહુતા કટીયાં વાંચતા ફરે કલ્યાં. (૪)

નાર મરજે નજે રમન્તી નોરતે રેણુના અપર જં ફરે રોતા,
મેડીએ કીર ન્યાં રામ કેંતા મુખે, દભરં કપૂતર ફરે હોલા. (૫)

ગંગાજળીઆ તણી નોખત્યું ગમડતી (લાં) બંગાળા તણી દૂકાણ બાજે,
ચડે ને નેસ ચારણ તણો ચોંપથી વધાવા મોતીએ યાજ માજે. (૬)

કોષ ચુડા ધરે નાગબાહએ કિયા તંદારી કરામત કોણ તાજે,
રાવ મંડળીકતા પાટની રાણિયું મેડીઆં છાડ દરિયાણુ માજે. (૭)

ત્રણે જુદા જુદા આ કાવ્યપ્રકારો, એક ને એક જ પ્રકારના કિરસાની તરતીરો હાલે છે., ત્રણે ઘટનાઓ પરત્રિયા પર બિતરેલી રાજની કુદૃષ્ટિના છે. 'રંગમીલડી'ના રાસડામાં બીલડી રાજની માગણીને મરકરીએ વધાવે છે ને એ કાવ્ય દગવી, 'સ્મૃતિવંત શેઠીએ' વહે છે. (જુઓ એને જ મળતું મેરજીની વાણિયણુ!) ત્રીજું દશ્ય વર્ણવતું ગીત તે સમાધનું બજન છે. (સેંકડો આતમવાણીનાં પદો માંહેનું એક) જેમાં પોતાના પર કુદૃષ્ટિ કરનાર 'નુગરા' (Godless: Unholy) રાજની દૃષ્ટિ માત્રથી પોતાને બ્રહ્મ બનેલી માનનારી એક શિયળવંતી અદ્ભૂત નારી દેનાઈ જવા માગે છે, ને એને ઘેર રાજ આવીને પોતાના ગંભીર દોષ બદલ દામા માગી, 'નુગરા' મઠી એ અદ્ભૂતના આધ્યાત્મિક પંથમાં જ દીક્ષા રવીકારે છે. એ કાવ્યનું સમગ્ર વાતાવરણ જ પરમ ગંભીરને પાથરી રહે છે. એનો કાળ જ પાછલી નિઃસ્તબ્ધ રાત્રિનો છે. એના આંતરિકમાં ભંગ પાડતાં તમામ તરવોને ચૂપ કરી દેવામાં આવ્યાં છે.

ત્રીજું કાવ્ય એ બેઝયો શેઠીએ ને શબ્દે, જાને ને હંદે, મિર્ગળે ને મરોડે મું જુડું તરી રહે છે! એ ૫ છે તો એક નારી પર કુદૃષ્ટિ નોંધનાર રાજની લગણું, છતાં તેમાં હાંસી નથી, દામા નથી, પાપનું સમન નથી, પણ શાપ છે, કુદૃષ્ટિ કરનારનાં રાજ પાટનો પ્લંસ ચીતરાયો છે. દિન્દુ રાજની દિન્દુવટ નષ્ટ થઈ જઈ તેને રથાને છરદાબી ચકની પ્રતિષ્ઠા થઈ હોવાનો ગર્વબયો ચિતાર છે.

એ થઈ ચારણવાણી

ને ચારણી સંસ્કારની એ એક વાનગી છે. પુંજેપુંજ વીરસાહિત્યની વાણીનો કતી એ ચારણ શોકકવિ હો, વાતોંકાર હો, કિલ્લાનો કુંચીએનો વિશ્વાસુ રખેવાળ (ગઢવી) હો, બિરદાવનાર તેમ જ કિટકારનાર હો, સ્તુતિ તેમ જ નિંદામાં શરો હો, પવિત્ર પંથુ હો ને સ્વાર્થી પંથુ હો, ગંભીર પંથુ હો ને ગમ્મતી પંથુ હો, દુષ્ટતોમાંથી વીરોને વારનાર પંથુ હો ને ઘણી વાર દુષ્ટતોના કરવેયાને પોતાની વાણી-શોભા વડે ઠાંકનાર પંથુ હો.

કેવી હતી તેની કુત્તાષ ! એક તેરમી સદીનો ફિરસોઃ ઘોળકાના વીરધવલે વામનસ્થલી બાંગવાનું વિરલ શ્રરાતન બતાવ્યું તે દિને ચારણે બિરદાઈના દુહાનાં ફક્ત બે અધૂરા ચરણો કહ્યાં :

જીતવ છડ બનેહ, સાંમલી સમદહ યાજિયડ

(અર્થ—એ છ જણાએ છત કરી છે એવું સાંભળીને સમરભોમ ગાજી બિડી.)

બાકીનાં બે ચરણોની પૂર્તિ ખીળ પ્રભાત પર રાખીને ચારણ ઉતારે ગયો, ત્યાં સુવર્ણની ચેલીએ ઈર્ષ ઈર્ષ કેંક યોદા એક પછી એક છાનામાના આવ્યા ને વિનવતાં બોલ્યા : ‘ કવિરાજ, એ છમાં માઈ એક નામ મૂકશો ? ’ તો કહે કે ‘ હા બાપ ! ’ સૌને એમ કહી, પ્રત્યેકનું દ્રવ્ય પડાવી, પછી વળતા દિવસે ચારણે વીરધવલના દુહાની પૂર્તિ આ રીતે ફેરી—

ફૂંડે મુજ મીર તળોહ વહુ પગ ટપરવટ તળે ।

અર્થ—કયા છએ વિન્ય કીધો ? બે તો વીરધવલના છુજ, ને ચાર એના અથ જીપરવટના પગઃ એમ મળીને છએ.)

સાંભળીને ચારણને છપી રૂસ્વતો દેનારા ભોંઠા પડ્યા. તેમણે ચારણને આમ દોંગા-છની રીતે પણ સત્યપરાયણ રહેવા બદલ ફરીથી બક્ષીસો દીધી.

એની કાતિલ કટાક્ષ-કટારીને વર્તમાન દાખલો દહઃ કોષ કાઠારને ઘેર ચારણ મહેમાન આવ્યો છે. રાત્રિએ કાઠાર અને કવિ ભોજન કરવા બેઠા છે. દૂર બેઠેલ ચારણની તીણી આંખોએ જોઈ લીધું કે પીરસવામાં બેઠે રખાયો છે, કાઠારની યાળીમાં સુરઘી રાંધેલી મુકાઈ છે, પોતાને જરીય ભાગ મળ્યો નથી !

“ આહાહાહા ! ” એણે ભોજન લેતાં લેતાં હિંગાર કાઢ્યો. ‘ શી પ્રજુની લીલા ! ’ એ લીલાનો કોષ પાર પામી શક્યું છે ! ”

“ અરે પંથુ ગઢવા, છે શું ? ” મજમાન કાઠાર પૂછે છે.

“ બીજું તો શું બાપ ! ” ચારણ કહે છે : “ જુએને ! આ કુકડી ! સાંજ સુધીમાં તો ફળોમાં હડીલ કાઢતી’તી. કોષના હાથમાં આવતી નો’તી. ને આટલું, આટલી વારમાં તો એની કેવી અવસ્થા થઈ ! હ તમારી યાળીમાંથી ઢેકીને એને આટલે જ ઓરે, આંહી મારા ભાણામાં આવવાનો ય તાકાત રહી છે ! ઓહોહો ! શી લીલા હરિની ! ”

એ રીતે એણે કાઠારની પટકી પાડેલી. એમ એના જૂતકાળમાં તમે યાત્રા જાઓ

સૌ, એના સત્યવત્ત્વની, એના પુણ્યપ્રકાશની, ને સ્વચ્છવેદાની કૈંક ઘટનાઓ સાહિત્યમાં ચાલુમ પડશે.

એ સાહિત્ય પુરાતન છે

કેમકે ચારણ પુરાતન છે, એ નામનું કવિજ્ઞ રામાયણમાં ઉલ્લેખાયું છે; એ નામ જેને શાસ્ત્રોમાં એક દેવતાષ્ટ જાતિનું છે, એની વાણીને આજે ડોંગળ કહે છે. ને ડોંગળ છે પૂરાની રાજપૂતાની નામથી ઓળખાતી સુવિચારણ ને સમૃદ્ધ ભાષામાંથી જન્મેલ નાટ્યપ્રધાન ગરીડવાળી ભાષાનું નામ. એ તો છે પુરાતન અપભ્રંશની વારસદાર. પ્રાકૃત અને અપભ્રંશમાં જે ચારણી વાણી રચાઈ હતી તેને યુગે યુગે કંઠાપકે વધુ ને વધુ સુસ્થ બતાવતી અપ્રત્યાવનાર ચારણી હતી. એના કંઠાપકે હેમચંદ્રના પ્રાકૃત વ્યંકિરણમાં પુષ્કળ જડે છે. આ રસો —

વાયસુન્દરશર્મ્મરિં, વિંડે દીડે સહતિ

શબ્દા વલયા મહીદિગમ, ધ્રુવા પૂઠ તઢન્તિ

(કામગાને ઉડાડી રહેલી રિન્નેગણે એકાએક પિયુને વિદેશથી થેરે આવી પહોંચેલા દીકરા પરિણામ, અરધાં બલોયાં (કંકણો) ધરતી પર ટપકા પડ્યાં ને અરધાં પૂરી ગયાં.) મતલબ કે પિયુરિન્નેગે ક્ષીણ બનેલી એ પ્રિયાએ કામગાને ઉડાડવા હાથ વીંચેલા, ત્યારે ચૂડીઓ સરીને ખીચે તડવા લાગી; પણ તે જ ક્ષણે પ્રિયતમને આંવેતો દેખતાં તેને કણે દેહ હળે પુલાઈ ગયો, એટલો બધો દુર્ગમ પ્રકૃતિવત્ બન્યો, કે પડતી પડતી બાજી રહેલી ચૂડીઓ તો કુર્બળ હાથમાં લોલી ભરાઈ જતાં, સાંકડી પડી ને તડાક તડાક પૂરી ગઈ.

ચારણી વાણી જે પ્રવાહોમાં વહેંચાઈ ગઈ. એક પ્રવાહ રાગબો, દોરો, અને બોલોના મામેલમહેલાતો ને દરબાર કચેરીઓ તરફ ચાલ્યો. બીજું વહેન વનવાસી, મામવાસી; પશુપાલ પ્રજાજનને ને સડે ખૂંપડે ને નેદીતોરે કે કુંગધોરે રેલાયું. પહેલા પ્રવાહે વીર-પ્રચરિતની અત્યુક્તિભરી ઝંઝૂંબકદાર કવિતા પેદા કરી, બીજે પ્રવાહે નેસવાસીઓનાં પ્રેમશીર્ષને અને ઓદાર્યને કવિતાની કયારીઓમાં સપ્રમાણ સ્વાભાવિક સોંપ સાથે ઉગાડ્યાં.

વીર પ્રચરિતની આધાર-જાતો ચારણ-રૂપકો, ઉપમાઓ, ધરેર અર્થકારો પર વધુ એકાગ્ર બન્યો. જ્યારે વનવાસી નેસવાસી જીવનની નજીક જઈ જોઈએ કવિ બોલકલ્પોની આપદા, ઉરવ્યથા ને પ્રેમ-જૂંખનાનો ચિત્રક બન્યો. વીર-પ્રચરિતના ડોંગળી ભાષા-ગરીડ દેવળ એ પ્રચરિત ગાનાર ચારણવર્ગની જ જામ પર જડાઈ રહ્યાં, અને ફક્ત કંકણાતી અમીર વર્ગને જ રોમાંચકારી બન્યા, ત્યારે બોલજીવનના સર્વોચ્ચ કિર્મિ ધનકારામાં જીભને ઝગમગનાર ચારણે અજાન, અલંબ ગીતકારીને જોવાળે ને કુપિકારોને કંઈ પોતાની કવિતાના બોલ જનગતતા કર્યાં. આજની પરિભાષામાં કહીએ તો એક બન્યું Aristocratic સાહિત્ય ને બીજું બન્યું Democratic સાહિત્ય; પહેલામાં અમખ્યા અને અમાજ Heroic Lore-શૌર્યકાણીના ખત્રના, અડકાયા બીજામાં જ્યારે બોલવાણીનાં કંજારાં જીભરાયા, દાખલા તરીકે સિદ્ધેન્દ્ર, વિહાર કરનાર, એકાકાદી દોરોને ચારણે આરીતે ગિરતાંબો.

મેસુ હાંકતા મેસીઆને કહે, ગાયો ને-મેસો ચારતા નેસવાસીને 'ગળે' કે 'રંડીઓ' કાંતતી રમણીને હોમે આ કૃતિ પ્રદાંતી શકશે નહિ. રંડીઆના સંગીતસાક્ષારે તો 'મેસમ્મલ કમીર' સામલ, એક છોકરી શીર્ષગાયા: વર્ણવતું ગીત જ સુરે મેળવી શકશે! (એ ગીત મેં માઠ બતાવેલું.) ને ઠોર ચારતા, ધીઆ જનવાસીઓ: તો- પેલી-મેસો-સો-સો કુહાવક વાતોએને જ વંચપરા લલકારતા રહ્યા છે.

અમીર આશ્રિત વીરપ્રશસ્તિની ગાથાઓ ને લોકાશ્રિત પ્રજાજીવનની ઊર્મિકથાઓ.

અમીર વગેરે રીઝતા ડોંગળી ચારણુ:સાહિબનાં નાવણુ દોહરપણીં કાવ્યકલિકાંચિ અનેક ઢેકાણે ઝલક ઝલક કરી ગઇ છે, કાણલા તૂટીકે રાજપૂતાનાના સુપ્રસિદ્ધ બિરદાઇ દુરચા આદારજીએ રાણી પ્રતાપને મૂકે માયેલાં. કુહા, ઘેની છાતીએ તહિ ચેરે !—

અકબર, મીર, અમીર, (એમી) જીવાણા કિંદુ અવર, (પણ) નજી તજદાધાર, પહેરે: રાણી પ્રતાપશી.

[અર્થ—અકબરશાહી ધોર અધિકાર બતરો; ને તેમાં બીજી તમામ કિંદુએને માહલ પારણું વંચી ગયું. 'પણ' એ અધિકારભરી અકબરશાહીની રાત્રિમાં, પહેરે પહેરે, આવજીવે હેતો એકનો એક પ્રહરી પ્રતાપસિંહ ભગતો રહ્યો.]

અકબર સમદ અચાહે, (એમી) કુબાલી સારી કુણી, મેવાડો પતિણું મેયિ, પોથણું પોથણું પ્રતાપેશી.

[અર્થ—અકબરશાહી અત્યંત અત્યંત હિંદુની સમંતિ હિંદીઓને કુબાલી દીધી, પણ મેવાડો પ્રતાપશાહી મેયણું (કમળ) તો એ અકબરશાહીનાં એતાબીનીની સંપાદિની હંપર ને હંપર વરતું રહ્યું. હોનેએએ લેવાળે ચાંહે તેટલા લેચાં ચંડે પોથણું તો હંપર ને હંપર.]

અને એ અમીર—આશ્રિત ચારણુએ કોટલી કેટલી વાર તો પોતાના આશ્રય દાતાએને જ કહેને શ્રદ્ધાકામી ગિઓશા મોત્ર-મોડવાછે રાજા મોનસિંહે અકબરના-સમંતે લઈ-ઉદેપુર પર કોટલી ત્યાંનાં મીએળા તળાવમાં પોતાનાં ધોડલાંને ઘેરાં (પાણી-પાણું) તે વખતેએણે બડાશામારી કે આખરે મોન-મીએળા-મોડાં: પાયાં ને ! તે જ વખતે, મોડાં પીતાં હતાં તે: જામળેએએ સદગમી ચારણુ:સાહિબસુણામું—

મોનો ઓનજી કર મતી, (તો) અકબર-બળ આચાંહે, પોતવ-પીઠાએ પર્વજ પાણી અજ પોથાંહે.

[અર્થ—હું મોનસિંહ ! શેખી ન કર, તું તો આહી અકબરના જરે આવી શક્યા છે, ન્યારે પ્રતાપે તો કેવળ પોતાનાં લગ્નબળે આ પીઠાઓમાં પોતાનાં પર્વજ (ધોડા)ને પોથાંહે હતા.]

એવી મોહિતએનો તો કેઈ શુમાર નથી-રહ્યો રાજરથાની ચારણુ-વાણીમાં. તે વાણીએ પોતાની તાકાત સંસ્કૃત કવિઓની કવિતામાંથી એનાં રૂપમે અલંકારોના અનુ-કરણોમાંથી નહિ પણ પ્રાકૃત ને અપભ્રંશ સમી સ્વાધીન વિકાસ સાધનારી જનતાની વાણી.

માંથી મેળવી હતી. કમભાગ્યે તે પછી ઉત્તરોત્તર ચારણ પ્રજાભાષાની તકલાદી કુમારના પ્રભાવ તળે સરતો ચાલ્યો, ને એને સંસ્કૃત અલંકારોનું ધેણું લાગ્યું. એની કવિતા ઉત્તરોત્તર નિજલવને-પોતાપણુને શુભાવતી ગઈ. એ કેવળ સમારંજક ચબ્દચાત્રક બન્યો. એની વાણી ધરતીની સુવાસને છોડી સંસ્કૃત વાણીવિદ્યાસની રમધામાં બિતરી ગઈ. એણે કેવળ એકના એક પ્રકારોના અલંકારખંડોમાં કલાયત કયાં કીધું.

લોકજીવનને ગ્રામપંથે પળેલા લોકાશ્રિત ચારણી વાણીપ્રવાહે પોતાનો દોર ન શુભાચો. એણે વિષયોની પસંદગીમાં જેમ આહિર, ગોવાળ, ચારણ, રેળપૂત, મંઠીઆ ને દાદી છત્યાદિ રસીલાં ને બાદરિયાં લોકોની ઘટનાઓ લીધી, તેમ એણે અલંકારોની બોળ પશુ એનાં પોતાનાં હૈયામાંથી વૂતન, ભૂમિગત, તળપદા તોરથી જ કીધી. એટલે જ વાધે વીરના મોતને એણે આવું મહિમાવંત આલેખ્યું—

ગોમતીએ ધુ'ધટ ઢાંકિયા, (ને) રોયા રણુછાડરાય;
મોતી હતું તે રોજાઈ ગયું માણેક જરડા મયિ.

(અર્થ—મૂળું માણેક મુલો ત્યારે જુદે દારકાની પુનિતનીરા નદી ગોમતીજીએ માતાની મિસાલ થોં પર ધુ'ધટ ઢાંકીને વિલાપ મોડેલા. ને રણુછાડરાય પ્રજા પોતે રહેલા !...)

ને એ જ વીરનું અટકી અણનમપણું આં ચારણને હાથે છેક જ નવીન, સંસ્કૃતમાં કહી ન જડે તેવી, ખૂબીદાર તળપદી વર્ણન-કલાને પામ્યું—

મૂળ મૂઠે હાય (ને) તરવારે ખીજે તવાં;
હત જો ત્રીજે હાય (તો) નર અંગેજ આગળ નમત.

(અર્થ—મૂળું માણેક અંગેજ સરકારની આગળ કેમ કરીને સામે-સલામ બરે ? એનો એક હાથ મૂઠે તાવ દેવામાં રોકાઈ ગયો છે ને ખીજે હાથ તલવારની મૂક પર ચોંટ્યો છે. હા, તે ત્રીજે હાથ હોત એને, તો જ એ અંગેજ સરકાર પાસે નમી શરણાગતિ પોકારી શકત.)

આવું તળપદાપણું, આવો અણિશુદ્ધ નિજભોમનો સરકાર જ લોકખંધી એવી પ્રેમ-શૌર્ય-ગાથાએને સરખવી ગયો છે કે જે ગાથાઓના કુદાને પોતાની જામ પર ન રમાનાર ભાગ્યે જ કોઈ ગ્રામમાનવી હતું. નાનાં ને મોટાં, નર ને નારી, સૌ એ કુલા લક્ષ્યકારનાં પદાડની એક ખીજ દુ'કા પરથી, ઝરણાંને સામસામે તીરથી, મેળાઓની મેદની વચ્ચે કે હોળી જ-માઝતી જેવી લોકપર્વણીનાં જનજૂથોમાં જઈને, એ કુલા નાથ અને નેગી ગાતા, બવાયા ને બાંડ ગાતા, કણુખી ને દેઢ ટુરી ગાતા, વાણિયા ને વ્યાહલો ગાતા. એ કુલામાં દોસ્તો દોસ્તોના મરશિયા ગાતા, માતા પુત્રનાં મૃત્યુ પર રડતી ને આત્મચાની સતાર તંજુ; રાના તાર પર ગાતો. એ કુલાનું માન પચરંગી મેદનીનું ય હતું, ને એકલવારી જખમી દિક્ષોનું યે હતું. એ કુલો સર્વનો ને સર્વ કાળનો સાથી હતો. એના સરજનકાર શાયરો ચારણો હતા તેમ મીરો ને મોતીસરો પણ હતા, કદાચ કોઈ ગોવાળો કે ખેડૂતો પણ દરેક પણ એવું આવકવિત્ત્વ તો ચારણે જ લાવ્યું હતું.

(સંપૂર્ણ)

આવતા માસની કાર્યદિશા

૧ તમારા પુસ્તકાલયનાં અંદાજેમાં મંજૂર થયેલી રકમનાં પુસ્તકોની યાદીઓ હજી પણ ન મોકલી હોય તો છેવટ તા. ૩૦મી જુન સુધીમાં અમારી કચેરી તરફ મોકલી આપો અને એ મુદત દરમિયાન તે અમને નહિ મળી જાય તો અમારી પસંદગીનાં પુસ્તકો મોકલવા તજવીજ કરવામાં આવશે. માટે ખાસ ધ્યાન આપો અને તમારી યાદીઓ તાત્કાલિક મોકલી આપો.

૨ તમામ પુસ્તકાલયોના અંચાલોએ, જુલાઈ માસમાં પોતાનાં પુસ્તકોની મેળવણી કરી, પુસ્તકાલયના સરકયૂલર નં. ૩૬ પ્રમાણે જનરલ રજીસ્ટરે શેડો કરવો.

૩ જે શિક્ષકોએ પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગોની તાલીમ લીધી છે તેમણે પુસ્તકાલયના હસ્તરની વ્યવસ્થા અચૂક વ્યવસ્થિત બનાવી દેવી.

૪ કમી થવા પાત્ર પુસ્તકોની યાદીઓ વ્યવસ્થાપકે મંડળના અભિપ્રાય સહ મોકલવા તજવીજ કરવી.

૫ અગાઉ પ્રસિદ્ધ થયા પ્રમાણે પ્રૌઢ શિક્ષણની યોજનાનો વિચાર કરી પોતાના પુસ્તકાલય અંગે વર્ગો શરૂ કરવા વ્યવસ્થાપકોએ ઘટિત તજવીજ કરવી.

૬ માનદ પ્રચારકોએ તેઓ જ્યારે જ્યારે પુસ્તકાલયની કામગીરી માટે જુદે જુદે સ્થળે જાય ત્યારે ત્યારે, સીમંત સરકાર તરફથી યોજાયેલી પ્રૌઢ શિક્ષણ યોજના જે તે ગામના કાર્યકરો ઉપાડી લે તેવી સમજૂતી આપતા રહેવી.

વડોદરા, }
તા. ૧૦-૬-૪૧ }

ઉ. મો. પટેલ

અ. વ્યવસ્થાપક

વટહુકમ નં. ૪ સન ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક મંડળની સભાઓ અંગે કામ બાબત

મકાનવાળાં ગ્રામ અને કસબા પુસ્તકાલયોની અમારી તપાસણીમાં જણાયું છે કે, વ્યવસ્થાપક મંડળની સભા નિયમિત રીતે કર્યા પ્રમાણે ધણીખરાં વટહુકમ કાઢવાનું પુસ્તકાલયોમાં મળતી નથી; તે પ્રમાણે સભાઓ મળે તેમ જ અંચપાલ કે મંત્રી ને કાર્ય કરે છે તે પદ્ધતિસર કે નિયમ પ્રમાણે ચાલે છે કે કેમ તથા ખાતા તરફથી સૂચના, સરકારી વગેરે શું શા હેતુથી થાય છે તે પણ વ્યવસ્થાપકોની જાણમાં આવે એ હેતુથી આ સભાઓ દર માસે બોલાવવાની જરૂર વિસરાઈ ગઈ છે. આ પરિસ્થિતિ હવે પુસ્તકાલયોની ત્રીસ વર્ષની પ્રગતિ પછીથી આપણે ચલાવી લઈએ એમ કોઈ પણ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવતી વ્યક્તિ સ્વીકારશે નહિ. સખા આથી સૂચવવામાં આવે છે કે:—

દર માસની તારીખ ૧૦ સુધીમાં વ્યવસ્થાપક મંડળના નિદાન ત્રણ દિવસ અગાઉ ખબર આપી વ્યવસ્થાપક મંડળની સભા, બરવા તમામ પુસ્તક વ્યવસ્થાપક મંડળની કાલયોના મંત્રીઓએ તજવીજ કરવી.

સભા

આ સભાઓમાં નીચેનાં કાર્યો અવરય થવાં જોઈએ.

- (૧) અંચપાલ તરફથી પુસ્તકો મુદત અંદર પરત ન આવ્યાના અવશ્ય કરવાનાં કામ બનાવોની નોંધ અને હિસાબી અગર વિશેષ ધ્યાનને લેવાના હોય તો તે સંબંધે ચર્ચા અને કરાવ.
- (૨) કોલેજાં પુસ્તકો માસ દરમિયાન અંચપાલ પાસેથી દર માસે રજૂ કરાવી જુદાં મુદતો અનુકૂળતા પ્રમાણે બંધાવવાં અગર જે તે વખતે કમી કરવાં.
- (૩) કમી કરવા જેવાં અગર ગૂમ થયેલાં પુસ્તકોની નોંધ અંચપાલ પાસેથી આવેલી હોય તો તે સંબંધે ધટિત તજવીજ કરવી.
- (૪) મંત્રી પાસે રહેતી રકમમાંથી માસ દરમિયાન થયેલો બાબતવાર ખર્ચ વંચાણમાં લઈ મંજૂર કરવો.
- (૫) વાચકો તરફથી સૂચનાઓમાં રજૂ થયેલી મુશ્કેલીઓના મંત્રીએ કરેલાં ખુલાસા વંચાણમાં લઈ બહાવ રાખવા કે વિશેષ સલાહ આપવી.
- (૬) ખાતા તરફથી પુસ્તકાલય સંબંધી જે કંઈ વહીવટી સૂચના કે વટહુકમ થયો હોય તેની નોંધ લેવી.

- (૭) લવાજમ (માસિક કે વાર્ષિક) ને તે માસમાં કેટલું આવ્યું તથા લવાજમ આવ્યાં સિવાય સમાસદોને ચાલુ રાખવામાં આવે છે કે કેમ તે બાબતની તપાસ.
- (૮) ઇતર ઉત્પન્ન સ્થાવર મિલકતનું અથવા બ્યાજનું આવ્યું હોય તો તે.
- (૯) વાચક રજીસ્ટર પ્રમાણે માસમાં વધેલા વાચકોની નોંધ.
- (૧૦) વંચાયેલાં પુસ્તકોના તારીખવાર અને વિષયવાર નોંધપત્રક પરથી ગ્રંથપાલ અને મંત્રીના નિવેદનની નોંધ અને તે ઉપર જરૂરી સલાહ.

ઉપરનાં કામો મંત્રીએ દર માસે વ્યવસ્થાપક સમિતિ આગળ રજૂ કરવાં જોઈએ અને તે ઉપરાંત પ્રમુખની સંમતિથી પુસ્તકાલય ખાતાના વટહુકમ વિશેષ કામો સરકારથી વિરુદ્ધ ન હોય તેવાં કોઈ પણ કામ આ સભામાં ચર્ચા શકશે.

સૂચના કાઢવા છતાં કોઈ કારણે સભા ન ભરાય તો ને તે પ્રશ્નો સંબંધે તમામ સભ્યોના લેખી મત મંગાવવા તજવીજ કરવી અને વધુમતે ને સલા ન ભરાય તો તે કરાવ કરવો અને લેખી મતથી કરાવ કર્યો હોય તો કામના તમામ કાગળો કાયમની ફાઈલે રાખવા.

ને પુસ્તકાલયોએ પોતાના નિયમો લક્ષ્યા હોય તેમણે જરૂર તે સ્થળે ઉપરનો હેતુ મંજૂર થયેલા નિયમો સિદ્ધ થાય તે પ્રમાણે પોતાના નિયમોમાં ફેરફાર કરી મંજૂરી મેળામાં ઘટિત ફેરફાર માગવા તજવીજ કરવી.

કરવા બાબત

વડોદરા
૭-૬-૪૧ }

ઉ. મો. પટેલ
અ. વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નંબર ૨૪ સને ૧૯૪૦-૪૧.

વિષય

મકાનોવાળાં પુસ્તકાલયોએ અને કરબા પુસ્તકાલયોએ
પુસ્તકાલયના નિયમો મોકલવા બાબત

રાજ્યનાં કરબા પુસ્તકાલયોએ, સ્વતંત્ર મકાન ધરાવતાં પુસ્તકાલયોએ અને મોટાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ પોતાના નિયમો ઘડી લેખાપકારક મંડળ સંબંધી નિયમ અન્વયે નોંધાવી છપાવી તેની બે પ્રતો મોકલવા આ તરફથી વ. હુ. નં. ૩/૧૯૪૦-૪૧ તા. ૮-૧-૪૧ નો જાહેર ષાડવામાં આવ્યો છે. છતાં હજી સુધી ૨૫ ચમીસ જ પુસ્તકાલયોના નિયમો આ તરફ આવ્યા છે. તેમાં કેટલાક નિયમો ચાલુ સાથે જ મંજૂર કરેલા છે હજી થયાં જ

પુસ્તકાલયોના નિયમોના મુસદ્દા મંજૂર થવા આવ્યા નથી. સખખ આથી રાજ્યનાં કર્યા, સ્વતંત્ર મકાનવાળાં અને મોટાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને અને વ્યવસ્થાપક મંડળના કાર્યકરોને જણાવવામાં આવે છે કે અમારા વં. હુ. નં. ૩ મુજબ પોતાના પુસ્તકાલયના નિયમના મુસદ્દા તૈયાર કરી વ્યવસ્થાપક-મંડળમાં મંજૂર કરાવી તેની પ્રતો અત્રેની મંજૂરી માટે સૂચના મળેથી માસ ૧ ની અંદર આ તરફ મોકલી આપવા તજવીજ કરવી. જે કર્યા પુસ્તકાલયોએ પોતાના નિયમો આ તરફ મોકલ્યા નથી તેમનાં બીજા બિલો નિયમો આવ્યા સિવાય મંજૂર થશે નહિ તે જણવું. મદદ લેનાર પુસ્તકાલયે પણ પોતાના નિયમ મોકલી આપવા. નીચે જણાવેલા કર્યા પુસ્તકાલયોના નિયમો હજી આવ્યા નથી.

વડોદરા પ્રાંત

નવસારી પ્રાંત

મહેસાણા પ્રાંત

અમરેલી પ્રાંત

૧ કરજળુ	૮ બહાદરપુર	૧ કઠોર	૧ જોડા	૧ કોડીનાર
૨ ડમોઇ	૯ મહેળાવ	૨ પલસાણા	૨ કલોલ	૨ દામનગર
૩ તિલકવાડા	૧૦ વસો	૩ બીલીમોરા	૩ ખેરાળુ	૩ ધારી
૪ ધર્મજ	૧૧ વાઘોડીઆ	૪ વ્યારા	૪ ચાણુરમા	૪ દારકાં
૫ નાર	૧૨ શિનોર	૫ સોનમઠ	૫ દહેગામ	
૬ પાદરા	૧૩ સંખેડા		૬ સિદ્ધપુર	
૭ પીઝ				

ઉપરનાં કર્યા પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ અવશ્ય નિયમોની બે પ્રતો ચાલુ માસ બાપ્પર મુદ્દીમાં મોકલી આપવા તજવીજ કરવી.

વડોદરા,
તા. ૧૦-૫-૪૧

} પુ. ત્રિ. શાહ

મ. જી. પરલોકર
અ. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૨૫ સને '૪૦-૪૧

વિષય

દફતરી વ્યવસ્થા

દજીએ કર્યા પુસ્તકાલયોની તપાસણીમાં જણાવું છે કે તેમના પુસ્તકાલયોનાં દફતરો નિયમ પ્રમાણે વ્યવસ્થિત અને પદ્ધતિસર રહેતાં નથી. દફતરી વ્યવસ્થાની ચોક્કસાઈ તો તમામ કાર્યકરે ચોક્કસપણે રાખવી જ જોઈએ. આ બાબતમાં પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી વટહુકમ નં. ૫ સને ૧૯૩૮-૩૯ થી તમામ માહિતી પ્રસિદ્ધ થઈ છે. તો તે “પુસ્તકાલય” માટે એ ૧૯૩૯ ના અંકમાંથી જોઈ તે પ્રમાણે દફતરી વ્યવસ્થા રાખવા કર્યા તેમ જ રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોએ તજવીજ કરવી. આજી સાહે જે દફતરી અવ્યવસ્થા પુસ્તકાલયની જણાવે છે તે તેઓ મુધારી નિયમ અને ધોરણ રાખે છે કે નહિ તે જણાવવામાં

આવ્યું નહિ હશે તો તેમની સરકારમદદ પૂરતા પ્રમાણમાં મળી શકશે નહિ, અને ખામી-વાળું કામ તેમણે સંપૂર્ણપણે પૂરું કરી આપવું પડશે. સખળ આશા છે કે તમામ પુસ્તકાલયો આ બાબતમાં પૂરતી કાળજી રાખશે અને દફતરી વ્યવસ્થાને સંગીન બનાવવા ઘટિત તજવીજ કરશે.

વડોદરા,
તા. ૭-૬-૪૧ }

ઉ. મો. પટેલ
અ. વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૨૬ સન '૪૦-૪૧

વિષય

મિ. વૂડ-ચોજનાના અમલ માટે પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ કરવા દેવા છૂટ આપ્યા બાબત

નાનાં બાળકોની જીવણીમાં બહેનોને રસ લેતી કરવાની યોજનામાં રસ પડે તે માટે ન્યારે ન્યારે રા. મહાલ શાળાધિકારી સા. તરફથી આમના પુસ્તકાલયોનાં મકા- શિક્ષકો કે શિક્ષિકાઓના પ્રચાર દ્વારા સાપ્તાહિક સંમેલનો યોજવા નોનો ઉપયોગ કરવા કે રમતગમત અને શિક્ષણ માટે પુસ્તકાલયનું મકાન ભાગે ત્યારે દેવા બાબત. ત્યારે ન્યાં મહિલા પુસ્તકાલયો અને બાલ પુસ્તકાલયો હોય ત્યાં તેમનાં મકાનોમાં અને ન્યાં આર્વાં સ્વતંત્ર બાલ કે મહિલા પુસ્તકાલયો ન હોય ત્યાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનાં મકાનોનો ઉપયોગ કરવા દેવા રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને આથી મુશ્કેલીમાં આવે છે. આશા છે કે આ બાબતમાં પુસ્તકાલયો આવી યોજનાઓને પૂરતો સહકાર આપી પુસ્તકાલયો તરફ લોકરુચિ વધુ ને વધુ જીવશે. વળી મહિલા પુસ્તકાલયો આ બાબતમાં સ્થાનિક શિક્ષિકાઓને મળી ખાસ યોજનાઓ ગોઠવશે એવી ખાસ વિનંતિ છે.

આ મકાનના ઉપયોગ ઉપરાંત આવી યોજનાનો અખતરો જે સ્થળે ચાલુ હશે અને સારી રીતે ચાલતો હશે એવી માહિતી રા. મહાલ શાળાધિકારી વિશેષ તજવીજ. સા. તરફથી અમને મળશે તો તેવાં સ્થળોએ રમતગમતનાં સાધનો અને દ્રશ્ય ચિત્રો તથા ઈતર શક્ય તે મદદ આપવા જે તે સ્થળનાં પુસ્તકાલયોનાં સંચાલકોને વિનંતિ કરવા અત્રેથી ખાસ તજવીજ કરવામાં આવશે; સખળ આવી પ્રગતિ ન્યાં ચાલુ હોય ત્યાંની માહિતી વખતોવખત જે તે સ્થળ તરફથી અત્રે મોકલવા તજવીજ કરવી, જેની નોંધ પણ 'પુસ્તકાલય' માસિકમાં લેવામાં આવશે.

વડોદરા }
૭-૬-૪૧ }

ઉ. મો. પટેલ
અ. વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૨૭ સન '૪૦-૪

વિષય.

પ્રૌઢ શિક્ષણ અને પુસ્તકાલયો.

પ્રૌઢ શિક્ષણનો પ્રચાર કરવા માટે વડોદરા રાજ્ય તરફથી સને ૧૯૩૬-૪૦ માં જુદા જુદા પ્રાંતોમાં સારો પ્રયાસ થયો હતો. તે સાથે દરમ્યાન અમે નવીન પ્રૌઢ શિક્ષણ પદ્ધતિ પ્રૌઢ શિક્ષણને વેગ મળે તે હેતુથી પુસ્તકાલયના 'સંચાલકોને રોને પુસ્તકાલયો તરફ' આવા નવીન તૈયાર થતા પ્રૌઢોને ક્રમશઃ પુસ્તકો વાચન માટે રૂઢીવાચનની સવલત. આપવાની એક યાદી પ્રસિદ્ધ પદ્ધતિ કરી હતી. જે કે આ યાદીના ઉપયોગ થયો છે, પણ તે નવીન શિક્ષિત થયેલાઓ માટે જોઈતા પ્રમાણમાં થતો જણાયો નથી. આથી તમામ સેવામાંથી કાર્યકરો તથા પ્રૌઢ શિક્ષણ કાર્ય કરનાર તમામ શિક્ષકોને વિનંતિ છે કે અત્રેની સૂચના નં. ૪૬૫ સન ૩૬-૩૬ થી પ્રસિદ્ધ થયેલી યાદીનાં પુસ્તકો પૈકી નવીન ભણેલા વાચકોને અનુકૂળ પુસ્તકો વાંચવા આપી ક્રમશઃ તેને વાંચનમાં રસ ઉત્પન્ન કરવા ઘટતા પ્રયાસો તેઓ કરશે. અને પ્રૌઢ શિક્ષણના કેન્દ્રરચના તરફથી જોઈતી વાચનની ચોપડીઓની માગણી આવે તે પુસ્તકાલયોમાંથી પૂરી પાડશે.

આપ સૌ સમજે છે કે આપણી પાઠશાળામાં કે ઘરમાં સાથે રહેનાર વ્યક્તિ અક્ષરજ્ઞાન પામે તો આજે તેની જાણબુદ્ધિ કે શોધકૃતિથી તેઓ જે માત્ર વધુ અક્ષરજ્ઞાનના શ્રવણથી જ જાણી કે યાદ રાખી શકે છે તે પ્રત્યક્ષ વાચન તથા પ્રચારની જરૂરીઆત. બેખનથી સ્વતંત્ર જ્ઞાન મેળવ્યાનો આનંદ પામશે. અને ધૈર્યે તેને આપેલી કુદરતી શક્તિ દ્વારા તેના પર સારાસારનો વિચાર કરતાં શીખશે. આ કથન જે આપણે સ્વીકારીએ તો પછી આપણે પડોશી ગરીબ, જોદરકાર કે આજસુ હોય તો તેના વાતાવરણને અભ્યાસ કરી સમાજના કિતિચિંતોએ તેમને તૈયાર કરવા પૂરતા પ્રયાસો કરવા જ રહ્યા. બોડોને નિરક્ષરતામાં રૂઝતા અટકાવતા અગર અક્ષરજ્ઞાન આપી તેમનામાં જ્ઞાનનો દીવો પ્રગટાવવાનું કાર્ય આ પગે આપણે જઈ કરી શકીએ તેમ નથી. વડોદરા રાજ્યની રૂઝત આ બાબતમાં દીક્ષ નહિ રાખે એવી આશા છે. અને તેમાં પુસ્તકાલયોમાં અને શાળાઓમાં કામ કરતા શિક્ષકો, યુવકો અને માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ તો આ બાબતમાં ખૂબ રસપૂર્વક કાર્ય કરી શકે તેમ છે. દરેક પુખ્ત ઉંમરનો ભણેલો માણસ એક અભણ માણસને વર્ગ દરમ્યાન ભણેલો બનાવવા પ્રયાસ કરે તો આપણે આપણા ભાઈઓ માટે ધણું જ કયું ગણી શકારો.

અક્ષરજ્ઞાન માટેની ખાનગી રાત્રિશાળાઓ જોઈએ તેટલો આ બાબતમાં ફેલાવો કરી શકી નથી તેનાં કારણો ઘણાં છે. તેમાંનું એક શિક્ષણના સમયની પ્રતિકૂળતા, અને બીજું શિક્ષક અને અશિક્ષિત વચ્ચેના વચ્ચેના અંતર. આ બન્નેનો ઉદ્ધાર એક ભણેલો માણસ પોતાના તંત્ર કામણી હોય તેવા એક કુટુંબના અભણને ભણેલા કરવા પ્રયાસ

કરે તેમાં છે. વિદ્યાર્થી કે વિદ્યાર્થિની પોતાના ભાષા બાપ કે મા બહેન અગર છતર સંબંધી કે મિત્રવર્ગ અગર નોકરવર્ગમાંથી જે અભણ હોય તેને સહેલાઇથી બણેલો બનાવી શકે. આ માટે પોતામાં જુરસો, ખંત, આનંદ અને અશિક્ષિત તરફ ખરા દિલના આદરની ભાવનાની જરૂર છે. આ વસ્તુઓ ગામના જુવાનોમાં ઊભી કરવાનું કાર્ય ગામના યુવાન કાર્યકરો અને શિક્ષકોનું છે. આ માટે જુજરાત પ્રૌઢ શિક્ષણ સમિતિ તરફથી શ્રી. જુગતરામ દવેએ તેમ જ શ્રી. ભાગવતે ખતાવેલી યોજનાઓ “પુસ્તકાલય” માસિકનાં અંક ઓગસ્ટ ૧૯૩૬ ના પૃષ્ઠ ૭૨ પર સૂચના અંક ૧ સન '૩૬-૪૦ વાંચવા સૌને લલામણુ છે.

પુસ્તકાલયોના સંચાલકો પૈકી વ્યવસ્થાપક સમિતિના સભ્યો આ બાબતમાં વિચારણા કરી વાચકવર્ગને આ કાર્યમાં પરાવર્વા જરૂર પ્રયાસો કરી શકશે પુસ્તકાલયોએ કરવાની એમ અમારી ખાતરી છે. અને આ સૂચનાથી તેમને જણાવવામાં તજવીજ આવે છે કે સને ૧૯૪૧-૪૨ માં આ કાર્યકરો ઊભા કરવામાં, તેમની પ્રેરણા માટે જુદા જુદા લક્ષ્યાંકોમાં સમા ભરવા માટે ગામની અનુકૂળતા પ્રમાણે જરૂરી ખર્ચ તથા નાની નાની પુરિતકાઓની એક કરતાં વધુ પ્રતો અને તખ્તા ખરીદવા માટે તેઓ પોતાના અંદાજમાં રકમ રાખી તેની આગળથી કરી શકશે. તેમજ પોતાને ત્યાં આવતાં વર્તમાનપત્રો, સાપ્તાહિકોના સમાચારનાં મોટા અક્ષરનાં મથાળાંની કાપણીઓ બનાવી આવા નવીન ધીખનારાઓને આપી તેમનામાં વાર્યન માટે રસ ઊત્પન્ન કરી શકશે અને તેમને આનંદ મળે તેવી નાની નાની રમતો, ચિત્રપાથીઓ, દસ્તાવિજો અને દુરબીન પણ મંગાવી શકશે.

આશા છે કે આ પ્રવૃત્તિ તરફ પુસ્તકાલયના સંચાલકો અને યુવાન વાચકોનું ધ્યાન પુસ્તકાલય મંડળો ખેંચવા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ, પ્રાંત તથા મહાલ પુ. મંડળો તેમ જ અને મહાલ શાળા-રા. મહાલ શાળાધિકારી સા. ઘટતા પ્રયાસો કરી તેની માહિતી-ધિકારી સા. તરફથી “પુસ્તકાલય” માસિકમાં વખતોવખત મોકલતા રહેશે. વેળ મળવાં બાબત.

વડોદરા,
તા. ૭-૬-૪૧.

ઉ. મો. પટેલ
અ. વ્યવસ્થાપક.

સચાલ સાહિત્યમાળા દ્વારા તૈયાર કરાવાયેલું પુસ્તક

શિક્ષણનો સાસ્ત્રાર્થ

શિક્ષણ જેવા વિચારણીય વિષયને દરેક બાલુથી તપાસવો જોઈએ. આવી સાર્વજનિક વિચારસરણી માટે કોઇપણ શિક્ષણશાસ્ત્રીએ આ પુસ્તક વાંચીને વિચારવા જેવું છે. એનું મૂલ્ય માત્ર ૦-૧૧-૦ છે. છતાં હાલ મંગાવનારને માત્ર ૦-૫-૦ માં મળશે. મળવાનું સ્થળ:-

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિં

પો. મો. નં. ૧૦ રાવપુરા, વડોદરા.

અમારી સોલ એજન્સીનાં પુસ્તકો.

દાલચિવડાની દશ વાર્તાઓ		પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકનો સાથી ૧-૦-૦	
(આવૃત્તિ ૨ છ) ૧-૮-૦		વડોદરામાં ચાળીસ વર્ષ (ગુજરાતી) ૧-૦-૦	
કુળદીપક શ્રી. રાયચુરા ૧-૮-૦		" " (અંગ્રેજી) ૧-૦-૦	
કૃત્યગીતો " " ૦-૧૨-૦		ગુજરાતજી ટાઇપીસ્ટઃ ગંગાબેન પટેલ ૧-૪-૦	
દુહાની રમઝટ " ૧-૮-૦		ભાષાનની કેળવણી ૦-૮-૦	
ઠાઠિયાવાડની લોકવાર્તા ભા. ૨જો ૧-૮-૦		પટેલપોથી ૦-૩-૦	
દાલચિવડાનું હાસ્યદ્વિતર, ૧-૮-૦		ભાતકકથાઓ ચંદ્રશંકર ભટ્ટ ૦-૧૦-૦	
રાસમંદિર " ૧-૦-૦		રામસિંહ રાઠોડ " ૦-૬-૦	
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ, ૨-૦-૦		કિરટોફર કોલમ્બસ " ૦-૬-૦	
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ, ૧-૮-૦		પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો " ૦-૬-૦	
રસિયાના રાસ " ૧-૦-૦		કુમાર વીરસેન ભા. ૩ " ૮-૬-૦	
ત્રેમલીલા-ભાગ ૧ લો " ૧-૪-૦		વિજ્ઞાનચુષ્ટિ ૨. ભો. સોમપુરા ૧-૦-૦	
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ " ૦-૧૨-૦		યોજિક સાધન અરવિંદ પોષ ૦-૮-૦	
મહીયાજદેવ " ૨-૮-૦		Another American S. Bose ૬-૦-૦	
દાલચિવડાનો દાયરો " ૧-૮-૦		કબીર સાહેબનું બીજક ભા. ૧-૨ ૩-૦-૦	
રાયચુરાની રસકથા " ૧-૮-૦		બળાચખોર પિતાનો તસ્વીર ૨-૮-૦	
સોરઠી લોકવાર્તાઓ " ૧-૧૨-૦		જીવન અને વિજ્ઞાન ૧-૩-૦	
" " ભાગ બીજો " ૧-૮-૦		(ડૉ. ત્રિવેદી અને મોઢારી)	
સોરઠપતિ " ૧-૮-૦			
સોરઠરાણી " ૧-૮-૦			
સોમનાથની સખાતે " ૧-૮-૦			
નગાધિરાજ " ૧-૮-૦			
જીવનસંભારણું (શારદા મહેતા) ૨-૮-૦			
એલીની જમીનના દુકડા પડી જતા			
અટકાવવાને અને પડી ગયેલાને			
એકત્ર કરવાને વડોદરા રાજ્યમાં			
થયેલી તજવીજ (G. H. Desai) ૧-૦-૦			
લખો:-			

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ.

પા. ભા. નં. ૧૦, રાયપુરા-વડોદરા.

પરતીકાલિયા

દેશમાં રૂ. ૩-૮-૦

પારિવૃત્તિ ૧૯૧૪
પરદેશ રૂ. ૫-૦-૦. છુટક નકલ રૂ. ૦-૬-૦

વતીમોડ

ઃ અવરજવર :

વાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી
અધિવાસ પ્રભાસ ઠેક બ્યાસ

વાણભાઈ નારાયણાઈ અચીન વી રાવ
મત્રી, પ્ર. સ. મ. વિ. રાવપુત્ર વડોદરા

પ્રસ્તુત ૧૬ મુ.

બુલાર્થ ૧૯૨૨

આંક ૬

અમારી સોલ એજન્સીનાં પુસ્તકો.

ઢાલચિવડાની દશ વાર્તાઓ	આથમિક શાળાના શિક્ષકનો સાથી ૧-૦-૦
(આવૃત્તિ ૨) ૧-૮-૦	વડોદરામાં આળીસ વર્ષ (ગુજરાતી) ૧-૦-૦
કુળદીપક શ્રી. રાયચુરા ૧-૮-૦	" " (અંગ્રેજી) ૧-૦-૦
કૃત્યગીતો " ૦-૧૨-૦	ગુજરાતજી ટાઇપીસ્ટઃગંગાજેન પટેલ ૧-૪-૦
હંહાની રમઝટ " ૧-૮-૦	બાંધાનની કેળવણી ૦-૮-૦
ઝઠિયાવાડની લોકવાર્તા ભા. રજે ૧-૮-૦	પટેલપોથી ૦-૩-૦
ઢાલચિવડાનું હાસ્યદ્રશ્ટર, ૧-૮-૦	જાતકકંથાઓ અંદ્રશંકર ભટ્ટ ૦-૧૦-૦
રાસમંદિર " ૧-૦-૦	સમસિંહ રાઠોડ " ૦-૬-૦
સોરઠી વીરંગનાની વાર્તાઓ, ૨-૦-૦	કિસ્તોદર કોલમખસ " ૦-૬-૦
રાંચચુરાની રસીલી વાર્તાઓ, ૧-૮-૦	પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો " ૦-૬-૦
રસિયાના રાસ " ૧-૦-૦	કુમાર વીરસેન ભા. ૩ " ૮-૬-૦
પ્રેમલીલા-ભાગ ૧ લો " ૧-૪-૦	વિજ્ઞાનસૃષ્ટિ ૨, જો. સોમપુરા ૧-૦-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ " ૦-૧૨-૦	યોજિક સાધન અરવિંદ ઘોષ ૦-૮-૦
મહીપાળદેવ " ૨-૮-૦	Mother America S. Bose ૬-૦-૦
ઢાલચીવડાનો દાયરો " ૧-૮-૦	ઢબીર સાહેબનું બીજક ભા. ૧-૨ ૩-૦-૦
રાયચુરાની રસકથા " ૧-૮-૦	બળવાખોર પિતાનો તસ્વીર ૨-૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ " ૧-૧૨-૦	જીવન અને વિજ્ઞાન ૧-૩-૦
" " ભાગ બીજો " ૧-૮-૦	(ડૉ. ત્રિવેદી અને ઢાભારી)
સોરઠપતિ " ૧-૮-૦	
સોરઠરાણી " ૧-૮-૦	
સોમનાથની સખાતે " ૧-૮-૦	
નગાધિરાજ " ૧-૮-૦	
જીવનસંભારણી (શારદા મહેતા) ૨-૮-૦	
જેતીની જમીનના ઢુકડા પડી જતા	
ઝટકાવવાને અને પડી ગયેલાને	
એકત્ર કરવાને વડોદરા રાજ્યમાં	
થયેલી તજવીજ (G. H. Desai) ૧-૦-૦	
લખો:—	

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ.

પા. બા. નં. ૧૦, રાયપુરા-વડોદરા.

પુસ્તકાલય

દેશમાં રૂ. ૩-૮-૦

વાર્ષિક વ્યાજ :

૫૨૬૨૨ રૂ. ૫-૦-૦ .. છટકે નહય રૂ. ૦-૬-૦

તરીકા :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર શિવાનજી
મલિયાત મળારા હર બ્યાસ

અવરખા :

વાણજીભાઈ નારણભાઈ અચીન શ્રી શિવ
મંત્રી, પ્ર. સ. મ. વિ. સાવરુખ, વડોદરા

પુસ્તક ૧૬ મુ'

જુલાઈ ૧૯૪૧

અંક ૭ મો

અનુક્રમણિકા

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠાંક
બજેટ બનાવવા માટેનું માર્ગદર્શન ...	—તંત્રીસ્થાનેથી ૩૭૫
પુસ્તકાલયના પ્રકાશકિરણો ...	શ્રી. વજલાલ દ. મહેતા ૩૭૮
ગુજરાતના ગૌરવપ્રથિ ...	શ્રી. તખ્તસિંહ પરમાર ૩૭૯
ગંગા તરવાડીની લાયબ્રેરી ...	શ્રી. પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા ૩૮૮
આતરમુખ્યા મહાલ પ્રથમ પુ. પરિષદ ૩૯૩
પુસ્તકપરિચય ...	શ્રી. મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ, 'દ્રષ્ટા' ૩૯૭
નવીન કાલ ૪૦૫
ભાસિકો મળ્યા તારીખ ૪૦૬
સામયિકામાંથી શું વાંચશો ? ૪૦૭
પુસ્તકાલયોની તપાસણી ૪૧૧
પુસ્તકાલય નોંધ ૪૧૨
સન ૧૯૪૮-૪૧ ના પુસ્તકાલયશિક્ષણચુરગો ...	શ્રી. ના. નં. ચોકસી ૪૧૪
વ. રા. પુ. મંડળની જાહેરાત નં. ૬ ૪૧૪-૨
" " " ૭ ૪૧૪-૩
પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી (જુન '૪૧) ૪૧૪-૪
સામયિક દોહન		
આવો, પ્યારા વીર જીવાનો ! (કાવ્ય)...	શ્રી. અ. દ. ખંભરદાર ૪૧૫
મારી આર્થિક કારકિર્દી ...	શ્રી. હેમંત ૪૧૬
આપણું કલંક ...	શ્રી. જ્યોત્સ્ના મુક્લ... ૪૨૦
વધો યોજનાનું હાઈ ...	શ્રી. નાનાભાઈ જાડ... ૪૨૨
મૌલાના આબેદુદ્દલા... ..	શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી ૪૨૭
પુસ્તકાલય ખાતાના સચવા, સચૂચરો ૩૫

આ માસિક વડોદરામાં 'ધી હુલાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ'માં અગાલાલ વિ. દસરે
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. ને માટે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું. તા. ૧૫-૭-૪૧

પુસ્તક ૧૬ મું

જુલાઈ-૧૯૪૧

અંક ૭ મો

બજેટ બનાવવા માટેનું માર્ગદર્શન

—તંત્રીસ્થાનેથી

જુલાઈ માસ આવે છે અને રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોના ભગતા મંત્રી-અંચાલો નવા વર્ષ માટે પત્રો-માસિકોને પુસ્તકોની પસંદગીમાં લાગી જાય છે, એ પસંદગી કરતા પહેલાં તેઓ લોકમદદ કેટલી મળશે વા મળી ગઈ તેનાં ચાકસાધ કરી લે અને તેના પ્રમાણમાં ખાતાએ નકકી કરેલા ટકાવારીના ધોરણે પત્રો-માસિકો કે પુસ્તકોની પસંદગી કરવામાં લાગી જાય છે.

પત્રો-માસિકોની પસંદગી

પત્રો-માસિકો પસંદ કરતી વખતે કેટલાક મંત્રી વા અંચાલો પોતાની જ પસંદગીનાં પત્રો-માસિકો માગે છે, અને પાછળથી એક વા બીજા કારણે તે નહિ પણ બીજા જ પત્રો-માસિકોની માગણી કરતા જણાય છે. આવે વખતે બજેટમાં એક પત્ર માગ્યું હોય, તે માગણીને ખાતાએ મંજૂર કરો હોય અને પાછળથી તેમાં ફેરફાર કરાવવા આવે છે. કેટલીકવાર ટકાવારીના ધોરણની મર્યાદાને વટાવી જઈને પણ કેટલાક પત્રો-સામયિકોની માગણી કરતા હોય છે. આવે વખતે ખાતુ તેમાં ફેરફાર કરે છે અને પાછળથી પત્રવ્યવહાર ચાલતાં વખત લાંબાય છે અને વખતસર પત્રો ચાલુ થઈ શકતાં નથી. આવી પરિસ્થિતિ ઊભી ન થાય તે માટે સરળ રસ્તો એક જ છે અને તે એ કે, કેઈપણ મંત્રી વા અંચાલો પોતાની પસંદગીનાં સામયિકો ન મૂકતાં વ્યવસ્થાપક મંડળની સંમતિપૂર્વકની પસંદગીનાં ખાતાની સૂચવેલી ટકાવારીની હદમાં રહીને જ માગવાં વધુ ઇચ્છે છે, કે જોથી પાછળથી ફેરફાર કરવા માટે ખાતા સાથે વ્યર્થ પત્રવ્યવહારમાં ઊતરવું ન પડે અને નિયમિત વખતસર પત્રો મળવાં ચાલુ થાય.

વૃંળી આવાં પત્રો-માસિકો પસંદ કરતી વેળા કેટલોક વાર આગતા વર્ષે

પસંદ કરાયાં હોય તેનાં તે જ સામયિકો-ખાસ કરીને માસિકો-ની પસંદગી થાય છે તે પદ્ધતિ ધરાવતી નથી. ગયા વર્ષે મંગાવેલાં માસિકોમાં વાચકોએ કયાં વાંચવામાં વધુ રસ લીધો અને જનતાને કયાં વધુ ઉપકારક નીવડ્યાં તે પણ વિચારવું જોઈએ. ખાસ કરીને બાલમાસિકો અથવા સ્ત્રીમાસિકોમાં આ બાબત ખાસ તપાસવી જોઈએ. એવું કોઈ માસિક સસ્તું હોય છતાં તેમાં આવતું વાચન બાળકો કે સ્ત્રીઓને રુચિર અથવા વાંચવામાં રસ ઉત્પન્ન કરે કે જ્ઞાનદાયક ન હોય તો નવે વર્ષે તેમાં ફેરફાર કરી શકાય. અથવા ગયે વર્ષે અમુક બાલમાસિક કે સ્ત્રીમાસિક મંગાવ્યું હોય તો નવે વર્ષે બીજું નવું મંગાવી બાળકોને તે કેટલું વધુ રુચિર નીવડે તેમ છે તે પણ જોવું જોઈએ. આ સિવાય એ બાબતમાં સરળ ઉપાય એ છે કે, આવાં માસિકોના નમુનાના અંક મંગાવી જોવા, બાળકોમાં ફરતા કરવા અને બાળકની વાચનવૃત્તિ કયા પર ઉતરે છે તે અજમાવીને તે માસિક મંગાવવું વધુ ઠીક થઈ પડશે. અને આવાં માસિકોના સંચાલકો નમુનાનો અંક મોકલવા ભાગ્યે જ ના પાડશે; અરે, કેટલાક તો નમુનાનો અંક મફત પણ મોકલી આપે છે. અન્ય માસિકોની પસંદગીમાં પણ આ અબતરે અજમાવશો તો તેમાંથી પણ તમોને કયું માસિક પસંદ કરવું તે વધુ સુગમ અને સરળ થઈ પડશે.

દૈનિક વા અઠવાડીક પત્રોની બાબત પણ જરા વિચાર માગી લે છે. નાની રકમનું બજેટ હોય છતાં ભારે કિંમતનું દૈનિક વર્તમાનપત્ર માગવામાં આવે તો તે ન સ્વીકારાય એ સ્વાભાવિક છે. એટલે પોતાની બજેટની રકમ લક્ષ્યમાં રાખીને પુસ્તકાલયને પરવડે તેવું દૈનિક મંગાવવું વધુ ઈષ્ટ છે. અને દૈનિક પત્ર માટે રકમની જોગવાઈ ન થઈ શકે તેમ હોય તો અર્ધસાપ્તાહિકથી અથવા અઠવાડીકથી સંતોષ માનવો જોઈએ અને છેક નાની રકમના બજેટવાળાં પુસ્તકાલયોએ તો રાજ્યમાંથી પ્રકટ થતાં અઠવાડીકથી જ સંતોષ માનવો જોઈએ.

પુસ્તકપસંદગી

પુસ્તકો પસંદ કરતી વખતે કેટલેક સ્થળે બુકસેલરો તરફથી મળેલાં સૂચિ-પત્રોમાં છપાતાં પુસ્તકોનાં નામોના આધારે પસંદગી કરવામાં આવે છે અથવા મંત્રી કે અંધપાલ અથવા ગ્રામમાં વધુ લાગવગ ધરાવનાર વ્યક્તિની માગણીનાં પુસ્તકો પણ માગવામાં આવે છે. પુસ્તકપસંદગીની બાબતમાં આ નીતિ ધરાવતી નથી. પુસ્તકો પસંદ કરતી વખતે વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્યોની સલાહ લો, તમારે ત્યાં આવતાં વાચકોનાં અવારનવાર પૂછતા રહો અને “પુસ્તકાલય” માસિકમાં વા અન્ય માસિકો કે સામયિકોમાં આવતાં અવલોકનો કે પુસ્તકપરિચયો-થી વળતોવળત વાકેફગાર થતા જાઓ. એટલે કયું બહાર પડેલું પુસ્તક

ખરીદવા જેવું છે તેનો કંઈક ખ્યાલ તમને મળશે. અને એ રીતે પુસ્તકપસંદગીનો તમારો માર્ગ સરળ બની જશે. પરંતુ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી વાત એ છે કે, અંશિષ્ટ કે અનિષ્ટ પુસ્તકો તમારા પુસ્તકાલયમાં ન પેસી જાય તેની પણ ખાસ તકેદારી રાખજો.

બાળકો અને પ્રૌઢો માટે

બુદ્ધિ પુસ્તકાલયમાં વધુ વાચકો તો ગામના ઉછરતા બાળકો અને જુવાનો હશે, તેમ જ પ્રૌઢશિક્ષણપ્રવૃત્તિના પરિણામે નવા વાંચતા શીખેલા પ્રૌઢો માટેનાં પુસ્તકોનો પણ તમારે વિચાર કરવાનો છે. આ બાબતમાં બાળકો અને પ્રૌઢો સરળતાથી વાંચી સમજી શકે તેવી નાની નાની સરળ ભાષામાં અને મોટા અક્ષરે જ્ઞાન આપે એવી જે પુસ્તિકાઓ પ્રકટ થઈ હોય તે પણ લક્ષ્યમાં લેતા જાઓ અને એમને માટેનાં પુસ્તકો પણ વસાવવાનું રહે ચૂકતા.

ગ્રંથમાળાઓ શા માટે ?

બુદ્ધિ એક વધુ લાલ બત્તી અહીં ધરવી યોગ્ય થઈ પડશે અને તે ગ્રંથમાળાઓને લગતી. આપણે ત્યાં હમણું હમણું જુદા જુદા પ્રકારની અને જુદી જુદી લાલચો બતાવતી સંખ્યાબંધ ગ્રંથમાળાઓ અગાઉથી લવાજમ લઈ બહાર પાડવાની બહેરાતો થાય છે અને પાછળથી તેનું પરિણામ કેટલીક વાર લવાજમનાં નાણાં ગુમાવવામાં આવે છે. આણું ન થાય તે માટે ખાસ તકેદારી રાખવી જરૂરી છે. એટલે અગાઉથી લવાજમ માગતી ગ્રંથમાળાઓના ગ્રાહકો થઈ ગમે તેવાં-કઠી કઠી અણુ-ગમતાં પુસ્તકો વહોરી લઈ પાછળથી પસ્તાવા વખત ન આવે તે માટે પ્રતિષ્ઠિત ગ્રંથમાળાઓ સિવાયની ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક થવાનું હંમેશા માટે માંડી વાળજો. રહે એવી ગ્રંથમાળાઓના ગ્રાહક થતા.

હવે છેલ્લી પણ અગત્યની લક્ષ્યમાં રાખવા જેવી એક બાબત છે. કેટલાક ગ્રંથપાલો બજેટમાં પુસ્તકોની યાદી જ લખતા નથી, જ્યારે કેટલાકો ખાતાની પસંદગીનાં પુસ્તકો મોકલવા જણાવે છે. આ રીત બરાબર નથી. ખાતુ પોતાની પસંદગીનાં પુસ્તકો મોકલે તેમાં કેઈ એવાં પણ હોય જે અગાઉ પુસ્તકાલયમાં આવી પણ ગયાં હોય; સ્વાભાવિક છે કે, ખાતાને આ વિષેનો ખ્યાલ ન પણ હોય.

બુદ્ધિ પોતે મોકલે તે યાદીમાં ખાસ જરૂરી પુસ્તકો કયાં છે તે અવશ્ય જણાવવું કે જેથી તે મોકલવા પુ. સ. સ. મંડળ ખાસ તજવીજ કરી શકે.

બજેટ બનાવતી વખતે પુસ્તકાલયના મંત્રી-ગ્રંથપાલો આટલી બાબત ધ્યાન પર રાખશે તો તેમનો પત્રો-માસિકો તેમ જ પુસ્તકપસંદગીનો માર્ગ સરળ બની જશે અને વ્યર્થ પત્રવ્યવહારમાં નહિ બિતરવું પડે.

પુસ્તકાલયનાં પ્રકાશકિરણો

(૧૯)

૧૮૧. માનવજીવનને ઉજ્જવળ બનાવવું એ આપણી પહેલી ફરજ છે; એ ફરજને અદા કરવામાં પુસ્તકાલય પોતાનાં સુંદર પુસ્તકો દ્વારા ધણી મદદ કરે છે.
૧૮૨. સમાજને ઝપાટાબંધ પ્રગતિને પંથે લઈ જવો હશે તો ગ્રીહશિક્ષણ અને પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિને અપનાવ્યા સિવાય છૂટકો જ નથી.
૧૮૩. ગામડામાં તમે અનેક પ્રવૃત્તિને સ્થાન આપો, પણ અક્ષરજ્ઞાન અને તેની પૂર્તિરૂપ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ નહિ ઉપાડો. ત્યાંસુધી તમામ પ્રવૃત્તિનું પરિણામ અધૂરું જ રહેશે.
૧૮૪. તમે ખૂબ વાંચવાની ટેવ કેળવો એ સારું છે, પણ કેવા પ્રકારનું વાચન તમે વાંચો છો તે વસ્તુ જરૂર વિચારવી ઘટે છે.
૧૮૫. જીવનચરિત્રોનું વાચન માથુસને વિચારવંત બનાવે છે.
૧૮૬. આજે અશિષ્ટ સાહિત્યનો એટલો બધો ધસારો ચક્ર રહ્યો છે કે જો તમે સાવચેત નહિ રહો તો એ ગમે તે રસ્તે તમારા પુસ્તકાલયમાં ધૂસી જશે; માટે પુસ્તકાલયમાં આવતાં સાહિત્ય ઉપર તમારો મજબૂત ચોકી-પહેરો રાખો અને તેવું સાહિત્ય પુસ્તકાલયને ખૂણે ખાંચરે પણ ભરાઈ જવા ન પામે તે માટે વારંવાર તમારા પુસ્તકાલયનો ઝડતી લીધા કરો.
૧૮૭. તમારા પુસ્તકાલયને એવું ચેતનવંતું અને પ્રગતિમય બનાવો કે એ તમારા મામનું સંસ્કારકેન્દ્ર બની રહે.
૧૮૮. આપણે ધણીયે પર્વો ઉજવીએ છીએ. પણ જો પ્રવૃત્તિ સારાથે જનસમાજનું કલ્યાણ કરનારી છે તે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું પર્વ ઉજવવાનું આપણે નક્કી કરેલું-વસંતપર્વમીનું પુસ્તકાલયપર્વ ઉજવવાનું કેમ ભૂલીએ ?
૧૮૯. તમને વખતનો બહુજ અભાવ હોય, તો તમારા ફરવાના કે દેવદર્શનને જવાના વખતમાંથી પણ થોડો વખત છાંટીને તમારા ગામના પુસ્તકાલયમાં એક લઠાર જરૂર મારી આવજો; દેવદર્શન તમને ધાર્મિકતા અર્પશે, ખુદશી દત્તા તમને આરામ આપશે તો પુસ્તકાલય તમને સર્વોચ્ચ જ્ઞાન આપશે.
૧૯૦. તમે જ્યારે જ્યારે મુઝાઓ, વિચારોને વમજે ચડો ત્યારે જરૂર સદ્મયોનું સેવન કરજો. એની સદાવતાથી તમે પુનઃ શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકશો અને હૃદયને ખૂબ દગલું કરી શકશો.

મજલાલ ક. મહેતા

ગુજરાતના ગૌરવગ્રંથો*

શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીનાં

પુસ્તકોનું વિહંગાવલોકન

: એક વાચકની નજરે

જીવનપરિચય

શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીનો જન્મ ભરૂચમાં તા. ૨૬-૧૨-૧૮૮૭ ના રોજ થયો હતો. ગુજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસમાં આજુબાજુ ઐતિહાસિક અગત્ય ધરાવે છે. દશપતરાહી કવિતાથી વિમુખ રહી, તેની અસરથી મુક્ત કુસુમમાલા આપણને આ વર્ષે મળી. નવો જ ભાવ, નવી જ શૈલી અને નવો જ વિષય. ગુજરાતની મહાન નવલકથા સસ્વતીચંદ્રનો પહેલો ભાગ પણ આ જ વર્ષમાં પ્રસિદ્ધ થયો. ૧૮૮૭ નું વર્ષ એટલે નવીનતા. શ્રી. મુનશીના એ જન્મસંસ્કારને લઈને તો તેઓ આશ્ચર્ય નવીન વિચારો દર્શાવતા નહિ બન્યા હોય ?

શ્રી. મુનશી જ્ઞાતિએ ભાગેવ બ્રાહ્મણ અને ભરૂચના વતની છે. એમના પિતાનું નામ માણેકલાલ નરભેરામ મુનશી અને માતાનું નામ તાપીલક્ષ્મી. એમના પિતા અને કાકાશ્રી વગેરે સરકારી નોકરીમાં જાંબ હોદ્દા પહોંચી, મુસદ્દી તરીકે મરાઠ્ઠર થયા હતા. આ ગુણે શ્રી. મુનશીમાં પણ જીત્યા છે.

પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શિક્ષણ એક જ રથએ લેવાનું બનેલું નહિ. તેઓ ૧૯૦૨ માં મેટ્રીક થઈ વડોદરા કોલેજમાં દાખલ થયા. એન્જિનિયરિંગ વિષય ફિલોસોફી લઈ ૧૯૦૬ માં બી. એ. ની પરીક્ષા ‘એનસ’ વર્ગમાં પસાર કરી. સન ૧૯૧૦ માં એલએલ. બી. અને ૧૯૧૩ માં એડવોકેટ થયા. વકીલતો ધધો રાડ કર્યો; સાથે સાથે અન્ય પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેવાનું પણ ચાલુ

● આ અંકથી રાંધેલી આ લેખમાળામાં એક પણ એક ગુજરાતને ગૌરવલુપ્ત ગ્રંથસાહિત્ય આપનાર વિદ્યમાન લેખકોનાં પુસ્તકોનો અલ્પ પરિચય આપવાનો યોજના છે. કમરા: એક પણ એક લેખકની કૃતિઓનું વિહંગાવલોકન આપવાનું પુસ્તકાલયોને જે તે લેખકનો ગ્રંથપરિચય કરાવવાનો જ માત્ર આમાં હેતુ છે. તેમાં ચડતો જતરતો જા એવો કોઈ ખાસ કમં રખાયો નથી.

શ્રી. ક. મા. મુનશી

રાખ્યું. સન ૧૯૧૩ માં 'રુદુડન્ડસ બધરહુડ' તરફથી સમાજસેવા વિષે ઇનામી નિર્ણય લખી મોતીવાળા પ્રાદ્ય મેળવ્યું હતું. મુંબઈમાં રથપાથેલી ગુર્જર સભામાં જોડાઈ, દેશના અનેકવિધ પ્રશ્નો ચર્ચવામાં તેઓ અગ્રેસર ભાગ લેતા હતા. તેમની લેખનની શરૂઆત આ જ વખતથી થઈ. સ્વ. રણનિવાસ વાવાલાઈ મહેતા જેવાનું પ્રોત્સાહન મળ્યું એટલે તેમની લેખનકળા ખીલી અને ગુજરાતને તેની અસ્થિતાને પૂનરી મળ્યા.

તેઓ ઉત્તમ લેખક હોવાની સાથે એક સારા વક્તા પણ છે. તેમની કલમની જેમ તેમની વાણીનો પ્રવાહ એટલો જ ઓળસવી અને આકર્ષક માલૂમ પડ્યો છે. સાહિત્યસેવાની ધરગ તેમનામાં નાનપણથી જ હતી. અભ્યાસ પૂરો થતાં જ પોતે એક પત્ર 'નવજીવન અને સત્ય' ચલાવેહું અને 'યંગ ઇન્ડિયા' અઠવાડીકના સહતંત્રી તરીકે પણ કામ કરેહું. તેમની ખરી સેવા તો તેમણે 'ગુજરાત'ના તંત્રીસ્થાનેથી કરી તે છે. સ્વયંદય હાથ મહમદના 'વીસમી સદી'ની હરોળમાં જણું રહે એવું કોઈ પણ માસિક હોય તો તે 'ગુજરાત' હતું. આત્યારના આપણા પ્રતિષ્ઠિત લેખકો-તે વખતે જગતા લેખકો હતા. ગુજરાતના તંત્રીના પ્રોત્સાહનથી તેઓ આગળ આવી શક્યાં છે.

૧૯૨૨ માં એમણે મુંબઈમાં સાહિત્ય સંસદ રચાવી અને આ સંસદ દ્વારા ગુજરાતી સાહિત્યનો ઉત્કર્ષ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. આઠમી સાહિત્ય પરિષદને સંસદ તરફથી નોતરી, ત્યારથી મુનશી સાહિત્ય પરિષદની પ્રવૃત્તિ સાથે સંકળાએલા છે. કર્મીની સાહિત્ય પરિષદના તેઓ પ્રમુખ હતા, અને કેટલાક ચર્ચાર્પદ વિચારો રજૂ કર્યા હતા. (તે ચર્ચાવાનું આસ્પદ્ય નથી.) શ્રી. મુનશી એટલે પરિષદ મંડળ. આ વર્ષે જ મુનશીજી જેલમાંગુજરાત ડિસેમ્બરની આખરમાં લરાનાર સાહિત્ય સંમેલન અધિરીના કાર્યકર્તાઓએ મુલતવી રાખ્યું. આટલે સુધી તેમની અસર પહોંચી છે.

પોતાના પ્રવૃત્તિમય જીવનમાં મુનશીને લેખનસમય ઝાઝો રહેતો નહિ, એટલે તે ઘણું થોડું લખી શકતા. જેલનિવાસ દરમ્યાન તેઓએ ઘણું પુસ્તકો લખ્યાં, જેમાં સૌથી વધારે મહત્ત્વ *Gujarati and its Literature* ધરાવે છે. જેલમાંથી છૂટ્યા પછી તેમણે દેશસેવામાં જ પોતાનું હિત છે એમ માની રચનાત્મક કાર્યક્રમ દ્વારા દેશસેવા શરૂ રાખી. આ પછીની શ્રી. મુનશીજીની જીવનરેખા આજે બાવ્યે જ કોઈથી અનજણુ હશે.

શ્રી. મુનશીએ ગુજરાતી સાહિત્યની અનેકવિધ સેવા કરી છે. તેમણે નવલકથાઓ, નાટકો, તેમ જ વિવેચનલેખો લખ્યા છે. તેમને સંશોધનમાં પણ રસ છે. "વામનકાચ મુનશી વિરાટ બનવાના પ્રયાસ કરે છે" એ પ્રોફેસર શાસ્ત્રીનું મંતવ્ય તદ્દન ખોટું નથી. દેશની દરેક પ્રવૃત્તિમાં તેઓ આગળ પડતો ભાગ લે છે અને પોતાની પ્રવૃત્તિ સફળ કરે છે. તેમનું લક્ષ્ય સાધન તરફ છે; સાધ્ય ગમે તે હોય ! ઐતિહાસિક નવલકથાના બધા નાયકો સાધનની સારાસારતાની પરવા નહિ કરતાં સાધ્ય તરફ જ લક્ષ રાખે છે.

એમના અંથો

શ્રી. મુનશીના અંથો અનેક છે. તેમનો પરિચય આપવા અહીં આપણે તેમને ત્રણ વિભાગમાં જોડાએ: ૧. નવલકથા અને નવલિકાકાર, ૨. નાટ્યકાર, ૩. નિર્ણયકાર

આ વિભાગોને ધ્યાનમાં રાખી આપણે અગ્રમ તેમની નવલકથાઓ લખાએ.

લેખનકાર્યની શરૂઆત કરતાં દરેક લેખકને વિષયની મુશ્કેલી નડે છે. એ મુશ્કેલીમાંથી બચવા માટે વરતુ ઇતિહાસમાંથી કે દંતકથાઓમાંથી લેવામાં આવે છે અને તેની આસપાસ લેખક કલ્પનાના રંગો પૂરી તેને અંચરૂપે રજૂ કરે છે. શ્રી. મુનશીએ પણ પ્રથમ

ઐતિહાસિક નવલકથા લખવાનું યોગ્ય ધાતુ અને તેમની પ્રથમ નવલકથા ' પાટણુની પ્રભુતા ' ૧૯૧૬ માં " ગુજરાતી " ની બેટ તરીકે બહાર પડી.

નવલકથા

' પાટણુની પ્રભુતા ' ના અનુસંધાનમાં તેમણે ' ગુજરાતનો નાથ ' અને ' રાજધિરાજ ' નામની બે નવલકથાઓ લખી.

આ ત્રણે નવલકથાઓ ગુજરાતી સાહિત્યમાં વિકાસક્રમ તરીકે નહિ, સીમાસ્થંભ તરીકે નહિ પણ અનુકરણીય આદર્શ માટે ચિરંજીવ રહેશે.

સરસ્વતીચંદ્રનો એથો ભાગ બહાર પડ્યો ૧૯૦૨ માં. ત્યારપછી ગુજરાતમાં ન્હાના-લાલ યુગ શરૂ થયો. ગુજરાતમાં સ્વ. ભોગીન્દ્રરાવ દીવેડીઆ સિવાય નોંધપાત્ર નવલકથાકાર ખીન્ને કોઈ ન હતા. ૧૯૦૨ થી ૧૯૧૬ સુધીનો ગુજરાતી સાહિત્યનો ગાળો ઉત્તમ નવલકથાઓ વગેરેનો છે. લોકોની વૃત્તિ સામાજિક નવલકથાઓ વાંચવા તરફ વધતી જતી હતી. ' સરસ્વતીચંદ્ર ' ' અશક્ત જ્યોતિ ' વગેરે લોકપ્રિય નવલકથાઓ હતી. યોગણીસમી સદીમાં ઐતિહાસિક નવલકથાએ જે સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું-તે હવે રહ્યું ન હતું. સઘળી ઐતિહાસિક નવલકથાઓમાં-જેમાંની ઘણીખરી પરભાષાની હતી-એક શેલી-રફાઈની શૈલીનું અનુસરણુ-માલૂમ પડતી. આ નવલકથાકારો વસ્તુ તરફ દૃષ્ટિ રાખતા, પાત્ર તરફ નહિ. વળી ઐતિહાસિક વંશાવારી જળવવામાં રસદાતિ પણ થતી.

મુનશીએ ' ધનસ્વામ ' તખલ્લુસથી ' પાટણુની પ્રભુતા ' લખી અને ઐતિહાસિક નવલકથાને નવો વેગ આપ્યો. ઇતિહાસને ક્યાં સુધી વંશાવાર રહેલું, પાત્રોને ખીજ રીતે રજૂ કરી શકાય કે કેમ, પ્રસંગો સાથે છૂટ લેવાય કે કેમ એ બધા પ્રશ્નો આ નવલકથાએ વહેતા મુકાવ્યા.

ત્યારપછી ૧૯૧૯ માં ' ગુજરાતનો નાથ ' અને ૧૯૨૧ માં ' રાજધિરાજ ' બહાર પડ્યાં.

આ નવલકથાઓમાં શ્રી. મુનશી ગુજરાતની અસ્થિતા જગવવાનો પ્રયાસ કરે છે. ગુજરાતની મહત્તા કેવાં કેવાં મહાનુભાવ પાત્રોથી જળવાઈ હતી, કેવાં કેવાં બલિદાનોથી ઊજળવળ થઈ હતી તે બતાવવાની એમની નેમ છે.

અગીઆરમી સદીના ગુજરાતની આ વાર્તાઓ છે. સોમનાથની પુનઃસ્થાપના ક્યાં પછીનો આ સમય છે સુંજલ મહેતા દક્ષિણમાં જાય છે. ત્યાં તે મિનળને જુએ છે. તેની પાસે ગુજરાતની જમીનાં વખાણુ કરે છે. મિનળ સુંજલના પ્રેમમાં પડે છે. તે સુંજલ પાસે રહેવા માગે છે. સુંજલ તેનું ફરજુદેવ સાથે લગ્ન કરાવે છે. તેઓ બન્ને વિશુદ્ધ રહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરે છે. કર્ણુદેવ મૃત્યુ પામે છે. સુંજલ ગુજરાતને વ્યવસ્થિત રાખે છે. મોટા થતાં સિદ્ધરાજ ગાદીએ આવે છે. તે સુંજલ, કાક અને ત્રિભુવનપાળની મદદથી ગુજરાતને કુકુટધ્વજ લાટ સુધી અને ઉત્તરે માળવા સુધી ફરકાવવા શક્તિમાન થાય છે. આ છે આ વાર્તાઓનું મુખ્ય વસ્તુ.

આ નવલકથાઓમાં મુખ્ય પ્રશ્ન પ્રેમનો છે. લેખકે ત્રણ પ્રેમી યુગલો આપણી સામે રજૂ કર્યા છે. મીનળ અને મુંગલ, પ્રસન્નદેવી અને ત્રિભુવનપાળ, મંજરી ને કાક.

મુંગલ અને મીનળનો પ્રેમ સુરુચિના ઉપાસકોને અણગમે ઉત્પન્ન કરાવે એવો છે. એમાં મહિનતા છે અને મીનળના પાત્રને અન્યાય થયો છે, એમ ધણા માને છે. આ વિષે કેટલોક ઉદાપોહ પણ થએલો અને સ્વ. નારાયણ વિસનજી કંકુરે મીનળની મહત્તા બતાવવા 'મહારાણી મયણુલા' અને ગુજરાતની માતા' નામની નવલકથા લખી. એટલું તો ચોક્કસ છે કે મીનળ અને મુંગલનો પ્રેમ ઇતિહાસમાં કે પ્રબંધમાં કયાંય લખાયેલો નથી; છતાં એમ કહી શકાય કે લેખકે આપણને આ બે મહાન પ્રેમપાત્રો આપ્યા છે. યુવાન મીનળ મુંગલને જોઈ આકર્ષાય છે, મુંગલનું સાન્નિધ્ય અનુભવતા તે મુંગલના રાગને પરણવા તૈયાર થાય છે, એ પરણે છે તે જ રાત્રે બન્નેએ વિશુદ્ધ રહેવું જોઈએ, એમ બાન થાય છે. ફરી પાછું સ્ખલન થાય છે અને મીનળ મુંગલને કહે છે: 'તું એક વાર હતો તેવો થઈને રહે.' બન્ને પડે છે, પાછું બન્નેને બાન થાય છે અને છેવટે વિશુદ્ધિ જળવવા શક્તિમાન થાય છે. બન્ને વિકારવૃત્તિ સાથે પ્રયંત્ર યુદ્ધ ખેલે છે અને વિજયને વરે છે.

પ્રસન્ન (કાશ્મીરાદેવી) અને ત્રિભુવનપાળનો પ્રેમ Romantic છે.

મંજરીને કાક સાથે પરણવું ન હતું. તેને તો કૈલાસ દ્વિ દુર્ધવ: કાલામિરિય દુઃસહ: પતિ જોઈતો હતો. કાક તેને બે વાર છોડાવે છે છતાં તે તેનો ઉપકાર માનતી નથી; તે તો:તેને કાકબટ કહીને નવાળો છે. જ્યારે તેને માલૂમ પડે છે કે કાકને નહિ પરણે તો ઉદા મંત્રી સાથે હેરાન થવું પડે. એટલે તે કાકને પરણે છે. પણ તે કહે છે: " મને પરણ્યા પછી મારા દાદાને ઘેર મૂકી આવજો. " કાક કબૂલ થાય છે. ધીમે ધીમે વસ્તુસ્થિતિ પકડાય છે. તે કાક તરફ આકર્ષાવા લાગે છે. અને કીર્તિદેવ સાથે જલ્મખાનામાં તો કાકને સૌમાન્ય-નાથો મમ કહે છે. પણ કાક હવે માનમાં રહે છે. કાક મંજરીને જૂનાગઢ લઈ જાય છે. પાછળથી તે કેટલું પકડાય છે. મંજરી તેને છોડાવે છે અને ગીરના જંગલમાં બંનેનાં મન મનાય છે. આ સ્થળ બતાવવામાં લેખકે ધણું જ ઔચિત્ય સાચવ્યું છે. બંનેનું દંપતીજીવન સુખમાં જાય છે. છેવટે મંજરી મરણ મૃત્યુ પામે છે.

આ નવલકથાઓમાં પાત્રોલેખન અદ્ભુત છે, વસ્તુસંજ્ઞના ઠંઠક વિસરી જતાપણ છે-મૂળ વિષય વેગલો રહી જાય છે, પણ જીવંત પાત્રો નજર સામેથી ખસતાં નથી. બધાં પાત્રોને પોતપોતાનું વ્યક્તિત્વ છે. આ પાત્રો Types નથી, પણ Individuals છે. આવાં પાત્રો શોધે ન જડે: તે તો વીરલ જ હોય. મુંગલ અને મીનળ, કાક અને મંજરી, ખેંગાર અને રાણક, અને ગૌણ પાત્રોમાં તેરા બોબડો અને મણિબદ્, કીર્તિદેવ-આ બધાં જીવંત પાત્રો છે. સિદ્ધરાજનું પાત્ર જોઈએ તેવો ન્યાય નથી પામી શક્યું.

આ વાર્તાઓમાં મુખ્ય રસ શૃંગાર અને વીર છે; સંજોગવશાત્ અદ્ભુત અને કરુણ થાય છે. ગર્જરકંઠું પાત્ર મૂકીને થી. મુનશીએ અદ્ભુત રસ યોજ્યો છે. કાકનું સ્મરણમાં જતું એ પણ અદ્ભુત રસની ખીલવણી મારે જ છે.

આ પ્રમાણે આ નવલકથાઓ સરળ અને વેગવંતી શૈલી, અદ્ભુત પાત્રોલેખન અને સ્વદેશધર્મથી અંકુરિત ભાવનાને લીધે અતુકરણીય થઈ રહી છે. અને કેટલીક ઐતિહાસિક

નવલકથાઓ, આ નવલકથાઓને દષ્ટિ સમક્ષ રાખીને લખાઇ છે. કાન્તાની કાવ્યત્રયી-વસંત-વિજય, ચક્રવાકમિથુન અને દેવયાની-જ્યેષ્ઠ ગુજરાતી સાહિત્યમાં અમર રહેવા સરળ છે, તેમ આ નવલકથા પણ અમર રહેશે.

જય સોમનાથ

ઉપરની ત્રણ નવલકથાઓના પુરઃસંધાનરૂપે શ્રી. મુનશીએ ચોથી નવલ હમણાં આપણને આપી છે.

મહમદ ગીઝનીનો સોમનાથનો વિજય અને તેને અનુભવવી પડેલી મુશ્કેલીઓનો આ નવલમાં ચિતાર આપવામાં આવ્યો છે. પ્રાણુ જતાં પણ ધર્મને રક્ષવાની રાજપૂતોની અડગ ભાવનાનો આમાં પરિચય મળે છે.

ભીમદેવ, ચૌલા, સન્નત અને સામંત ચૌહાણુ-એ આ નવલનાં મુખ્ય પાત્રો છે. ગંગ સર્વરી સોમનાથના દેવળના અધિષ્ઠાતા છે. ચૌલા એ દેવદાસી છે. તેના નૃત્યથી ભીમદેવ અને સામંત આકર્ષાય છે. એ બંને ચૌલાના ત્રાસાહનથી વિજય મેળવવા તત્પર બને છે. ચૌલા ભીમદેવ સાથે ત્રેમમાં પડે છે. સામંત નાસીપાસ થાય છે, પણ તે ચૌલાનો ધર્મનો ભાઈ થઈ રહે છે. અને ભીમદેવને ચૌલાનું કન્યાદાન કરે છે.

ધોધા ચહુઆણુના અનેક પ્રયત્નો છતાં મહમદ ગીઝની ગુજરાતમાં આવે છે. સામંત તેને મારી નાખવાનો પ્રયાસ કરે છે, પણ નિષ્ફળ નીવડે છે. તે ભીમદેવને સોમનાથમાં જવાનું સમજાવે છે. આખું સોમનાથ લશ્કરી કિલ્લો બની જાય છે.

રાજપૂતોની અપ્રતિમ વીરતા છતાં સોમનાથ પડે છે; ચૌલા ખિન્ન થાય છે. તેને પુત્ર પ્રસવે છે, પણ તેને આરામ નથી; તે તો અપાર્થિવ સુંદરી હતી. તેના પતિ તો શંકર હતો. છેવટે પુનઃસ્થાપના વખતે તે શિવમાં એકાકાર થઈ જાય છે.

આ નવલનું પાત્રલેખન એકાદ તરફ સાફ નથી. સામંત ચૌહાણુનું પાત્ર ફીક દોરાણું છે. ચૌલાનું પાત્ર સાફ છે, પણ ધૂમકેતુની ચૌલા સાથે સરખાવતાં (આ લેખકના મત મુજબ) તે કંઈક ઝાંખી લાગે છે.

શૈલીમાં પણ ફેર પડી ગયો છે. શ્રી. મુનશી પોતે કબૂલે છે કે એલેક્ઝાંડર હુમાની અસર પોતાની ઉપરથી ઊતરી જતાં આમ થવા પામ્યું છે.

ભગવાન કૌટિલ્ય

શ્રી. મુનશી પ્રસ્તાવનામાં લખે છે કે ભગવાન કૌટિલ્યે મારાં બારણાં: ઠોકાં અને અંદર દાખલ થયા. કૌટિલ્યની શુદ્ધિમત્તા-શાસ્ત્રીય તેમ જ શાસ્ત્રીય-એટલી પ્રગળ છે કે શ્રી. મુનશી તેવા પાત્રને આદર આપ્યા વગર રહે જ નહિ.

નંદ રાજાઓના સમયનો ચિતાર આ નવલકથામાં આપવાનો પ્રયાસ થયો છે. તક્ષશિલાના રાજાનો પરાજય કરી મહાપદ્મ નંદ સુમેહાને પરણ્યો હતો. તેને તે કનડતો હતો. નંદ બ્રાહ્મણ વિદેશી હતો. બ્રાહ્મણોની પુત્રીઓને ક્ષત્રિયો પરણતા. વિષ્ણુચુત્તને આ પ્રત્યે રોષ ઉપજ્યો અને તે માટે પ્રયત્નો કર્યા ત્યાંથી શરૂ થઈ સેનાનિજતને ગૌરી સાથે પરણાવી ત્યાં

સુધી આ વાર્તાનું વસ્તુ છે. અલેક્ઝાન્ડરની સવારી આવતી હોવાથી વિષ્ણુગુપ્ત અને સાંભિ તક્ષશિલા ચાલ્યા જાય છે-આ વાર્તાનું વસ્તુ છે.

બેખકે આ વાર્તામાં બ્રાહ્મણ અને શ્રમણના કંઈકાનો પ્રશ્ન રજૂ કર્યો છે. બ્રાહ્મણોને અન્યાય થતો હતો માટે ચાણાક્યે નંદ ઉપર વેર લેવાનું નક્કી કર્યું, એમ બેખકનું મતભ્ય છે. પણ આ ઐતિહાસિક સત્ય નથી. ચાણાક્યે અંગત દ્વેષથી નંદનું વેર લીધું હતું એમ ઇતિહાસ રજૂ કરે છે. વળા હિંદુ જેવા સહધર્મસહિષ્ણુતાવાળા બીજો ધર્મ નથી. એટલે તેમાં પશ્ચિમની છાંટ છે. પ્રિયતી ધર્મશુભને જુરસો કૌટિલ્યમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, એ કૌટિલ્યના પાત્રને અન્યાય કર્યો અમને લાગે છે.

શૈલી સરળ અને વેગવંત છે. નૈમિષારણ્યનું વર્ણન કવિત્વમય છે.

કૌટિલ્ય, ગૌરી, સેનાનિત, મૈનાકો વગેરે પાત્રો શ્રવંત છે.

પૃથિવીવલ્લભ

મારી નમ્ર દષ્ટિએ શ્રી. મુનશીની સર્વ ઐતિહાસિક અને સામાજિક નવલકથાઓમાં આ નવલકથા ઉત્તમ છે.

તેનો કાર્યવેગ, અદ્ભુત માનસવિશ્લેષણ તેમ જ શ્રવંત પાત્રાલેખન માટે આ નવલકથાને હું તે સ્થાન આપું છું. બીજી નવલકથામાં બધાં પાત્રો શ્રવંત નથી હોતાં, ત્યારે આમાં તો બધાં પાત્રો સ્પષ્ટ દોરાએલાં છે. અપૂર્વ દૃઢતાવાળો અને રસિક મુંજ, તપસ્વી, તપથી પતિ બીજાને પોતાના જેવાં કરવા મથતી, મુંજના વ્યક્તિત્વથી આકર્ષાતી અને વશ થતી દંભી મૃણાલ; કૂર તૈલપ; કઠોર અને સંયમી સત્યાશ્રમ; રસિકવિલાસ અને રસનિધિ; દશરૂપનો બેખક ધનંજય; તૈલપથી ડરતો પણ પાછળથી સ્વાતંત્ર્ય માટે લડતો ભીલ્લમરાજ; અને પરતંત્રતાની શૃંખલામાંથી છૂટવા માગતી, ધણીને ઉરકેરતી, ધનંજય અને રસનિધિને કાવત્રામાં મદદ કરતી એક હથમાં મૃતપુત્રીનું માથું રાખી લડતી જોગમાયાશી લક્ષ્મીદેવી.

ઐતિહાસિક વિકૃતિ કંઈક આમાં પણ છે. મૃણાલ એ તૈલપની સગી બહેન નથી, પણ દાસીપુત્રી છે.

આ નવલકથામાં નાટ્યતત્ત્વો વિશેષ છે. તેને 'માલવપતિ મુંજ' નામે ભજવવામાં પણ આવી છે.

ઐતિહાસિક નવલકથાઓમાંની ભાવના

શ્રી. મુનશીની બધી ઐતિહાસિક નવલકથાઓ એક જ ભાવના રજૂ કરે છે: સ્વદેશભક્તિ. દરેક નાયક સ્વદેશભક્તિ માટેજ પોતાનો પ્રાણ ધારણ કરે છે અને ઠાંધપણ ઉપાયે સ્વાતંત્ર્ય મેળવે છે.

આ બધી નવલકથાઓ ભલે જાણ્ય જૂતકાળના પ્રસંગો ઉપર રચાઈ હોય, પણ તેમાં રજૂ થતા ભાવો તો જાણે વર્તમાન હોય એમ લાગે છે.

ઐતિહાસિક નવલકથામાં જે સમયને પસંદ કરવામાં આવ્યો હોય તે સમયનો સામાજિક, રાજકીય, ધાર્મિક અને આર્થિક ઇતિહાસ બેખકે જાણ્યો જોઈએ. અને તે જ

વાતાવરણને વધારે રહેવું જોઈએ, શ્રી. મુનશી આમ કરી શક્યા નથી. વીસમી સદીનું ગુજરાત તેમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. અરે ગુજરાત શું? એથી પણ વધારે આગળ ગણાતો દેશ-પશ્ચિમ. મંજરીને ગોતવા જઈએ તો ગુજરાતમાં શંકર ભગવાનને અને કાલિદાસને પોતાના આદર્શ પતિ માનતી સ્ત્રી મળી આવે કે કેમ એ શંકા છે. મુંબલ અને કીર્તિદેવ, કાક અને ત્રિભુવનપાળ એ બધા નૂતનત્વના રંગે આપતાં પાત્રો છે.

એમ કહેવામાં આવે છે કે શ્રી. મુનશીમાં પાત્રવૈવિધ્ય વધુ છે; પણ મને એમ નથી લાગતું. એમનાં બધાં પાત્રોમાં એક જ ગુણ છે: ઠાઠ પશ્ચિમવાસીમાં હોય એવા: તેમનાં પાત્રો વિચાર કર્યા વગર સામે આવી પડેલું કામ હાથ લે છે, તેઓ સાહસપ્રિય છે. શ્રી. મુનશીએ આદર્શ બધાં પાત્રો આપ્યાં પણ તે એક જ છે; પ્રસંગદેર છે. કૌટિલ્યની જગ્યાએ કાક હોત તો તે કૌટિલ્ય જેમ વર્તે છે તેમ જ વર્ત્યો હોત.

શ્રી. મુનશી ઐતિહાસિક વસ્તુમાં કેટલીક વધુપડતી દૃષ્ટ લેવા છતાં તે આપણને તેમની રસભરી શૈલી દ્વારા સુંદર નવલકથા આપે છે. આપણે તેમની પાસે ઇતિહાસ માટે નહિ પણ વાર્તા માટે જવું જોઈએ. અને વાર્તાઓ તો અલબત્ત, તે ઉત્તમ જ આપે છે.

સામાજિક નવલકથાઓ

ઐતિહાસિક નવલકથાઓ ઉપરાંત એમણે સામાજિક નવલકથાઓ પણ લખી છે. 'કોનો વાંક?' 'વેરની વસુલાત,' 'રત્નપ્રજ્ઞા' અને 'રત્નસંગ્રહ'.

વેરની વસુલાત

વેરની વસુલાત એ એમની પ્રથમ સામાજિક નવલકથા છે.

આમાં દેશી રાજ્યની ખટપટનો ચિતાર આપવામાં આવ્યો છે. જગતકિશોર પોતાની માતાનું વેર લેવા માગે છે. એ વેરની કિંમત તેને ઘણી આપવી પડે છે. જગતકિશોરને એ વેરના ભૂતમાંથી મુક્ત કરવા અનંતાનંદ પોતાની જાનને પોલીસને સોંપી દે છે. જગતને પોતાની જીવ. સમજાય છે. વેર લેવા જતાં પેટાએ જ નાશ થાય છે; એમ તે સમજે છે. અને પારકાનું ખૂં કરનારને ઇશ્વરી ન્યાય તો મળી જ રહે છે એટલે વેર લેવા માટેના ધમપછાડા નકામા છે એવું તેને બાન થાય છે. અને રમાને સ્વીકારે છે.

આમાં સમાજ તરફ ઠટાક્ષ પણ છે. તનમન તેના કિશોરને ચાહતી હતી, છતાં ગુલાબજાએ અને સ્વામી મામાએ તેને ઠરમઠ/સ શેઠ સાથે પરણાવી. તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે તનમને પોતાનો પ્રાણ આપ્યો.

આ નવલકથા ઉપર સરસ્વતીચંદ્રની અસર છે. ગોવર્ધનરામની કલ્પલુગામીની યોજના વાર્તાના આદર્શ ગામમાં મૂર્તિમંત થાય છે. અહીં સ્થાનિક એક નાનાશા સોવિયેટની રચના રચતા હોય એમ લાગે છે. અને પ્રતિષ્ઠાન કરે છે કે હિંદને બારે ભારતા બાવાઓ જે પોતાનું કર્તવ્ય કરે તો તે હિંદ સ્વર્ણભૂમિ થઈ રહે.

તનમનનું પાત્ર શ્રી. મુનશીનાં સ્ત્રીપાત્રોમાં નિરાણું છે. એમનાં બીજાં સ્ત્રીપાત્રો છેવટે દારીને પુરુષને શરણે જાય છે, ન્યારે તનમન તો અડગ છે. તેને બળજબરીથી પરણા-

મુઘી આ વાર્તાનું વસ્તુ છે. અલેક્ઝાંડરની સવારી આવતી હોવાથી વિશ્વગુપ્ત અને સાંભિ તક્ષશિલા આઠ્યા જાય છે-આ વાર્તાનું વસ્તુ છે.

લેખકે આ વાર્તામાં બ્રાહ્મણ અને શ્રમણના કટ્ટખાનો પ્રશ્ન રજૂ કર્યો છે. બ્રાહ્મણોને અન્યાય થતો હતો માટે આણકાએ નંદ ઉપર વેર લેવાનું નક્કી કર્યું, એમ લેખકનું મતભ્ય છે. પણ આ ઐતિહાસિક સત્ય નથી. આણકાએ અંગત દ્વેષથી નંદનું વેર લીધું હતું એમ ઇતિહાસ રજૂ કરે છે. વળા દિંદુ જેવા સહધર્મસહિષ્ણુતાવાળો ખીજો ધર્મ નથી. એટલે તેમાં પશ્ચિમની છાંટ છે. પ્રિસ્તી ધર્મશુરોનો જુરસો કૌટિલ્યમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, એ કૌટિલ્યના પાત્રને અન્યાય કર્યો અમને લાગે છે.

શીલી સરળ અને વેગવંત છે. નૈમિષારણ્યનું વર્ણન કવિત્વમય છે.

કૌટિલ્ય, ગૌરી, સેનાનિત, મૈનાકી વગેરે પાત્રો જીવંત છે.

પૃથિવીવલ્લભ

મારી નજર દૃષ્ટિએ શ્રી. મુનશીની સર્વ ઐતિહાસિક અને સામાજિક નવલકથાઓમાં આ નવલકથા ઉત્તમ છે.

તેનો કાર્યવેગ, અદ્ભુત માનસવિશ્લેષણ તેમ જ જીવંત પાત્રાલેખન માટે આ નવલકથાને હું તે સ્થાન આપું છું. બીજી નવલકથામાં બધાં પાત્રો જીવંત નથી હોતાં, ત્યારે આમાં તો બધાં પાત્રો સ્પષ્ટ દોરતોએ છે. અપૂર્વ દૃઢતાવાળો અને રસિક મુંગ, તપસ્વી, તપથી પતિન ખીજને પોતાના જેવાં કરવા મથતી, મુંગના વ્યક્તિત્વથી આકર્ષાતી અને વશ થતી દંબી મૃણાલ; કૂર તૈલપ; કઠોર અને સંયમી સત્યાશ્રય: રસિકવિલાસ અને રસનિધિ; દશરૂપનો લેખક ધર્મજન્ય; તૈલપથી ડરતો પણ પાછળથી સ્વાર્તાત્ર્ય માટે લડતો બીલ્લભરાજ; અને પરત્વતતાની શૃંખલામાંથી છૂટવા માગતી, ધણીને ઉશ્કેરતી, ધર્મજન્ય અને રસનિધિને કાવત્રામાં મદદ કરતી એક હાથમાં મૃતપુત્રીનું માથું રાખી લડતી જોગમાયાશી લક્ષ્મીદેવી.

ઐતિહાસિક વિકૃતિ કંઈક આમાં પણ છે. મૃણાલ એ તૈલપની સગી બહેન નથી, પણ દાસીપુત્રી છે.

આ નવલકથામાં નાટ્યતત્ત્વો વિશેષ છે. તેને 'માલવપતિ મુંગ' નામે ભજવવામાં પણ આવી છે.

ઐતિહાસિક નવલકથાઓમાંની ભાવના

શ્રી. મુનશીની બધી ઐતિહાસિક નવલકથાઓ એક જ ભાવના રજૂ કરે છે: સ્વદેશભક્તિ. દરેક નાયક સ્વદેશભક્તિ માટેજ પોતાનો પ્રાણ ધારણ કરે છે અને કોઈપણ ઉપાયે સ્વાર્તાત્ર્ય મેળવે છે.

આ બધી નવલકથાઓ ભલે ભવ્ય જૂતકાળના પ્રસંગો ઉપર રચાઈ હોય, પણ તેમાં રજૂ થતા ભાવો તો જાણે વર્તમાન હોય એમ લાગે છે.

ઐતિહાસિક નવલકથામાં જે સમયને પસંદ કરવામાં આવ્યો હોય તે સમયનો સામાજિક, રાજકીય, ધાર્મિક અને આર્થિક ઇતિહાસ લેખકે જાણવો જોઈએ. અને તે જ

વાતાવરણને વફાદાર રહેવું જોઈએ, શ્રી. મુનશી આમ કરી શક્યા નથી. વીસમી સદીનું ગુજરાત તેમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. અરે ગુજરાત શું ? એથી પણ વધારે આગળ ગણાતો દેશ-પશ્ચિમ. મંજરીને ગોતવા જમ્મએ તો ગુજરાતમાં શંકર ભગવાનને અને કાલિદાસને પોતાના આદર્શ પતિ માનતી સ્ત્રી મળી આવે કે કેમ એ શંકા છે. મુંબલ અને કીર્તિદેવ, કાક અને ત્રિભુવનપાળ એ બધા નૂતનત્વના રંગે ઓપતાં પાત્રો છે.

એમ કહેવામાં આવે છે કે શ્રી. મુનશીમાં પાત્રવૈવિધ્ય વધુ છે; પણ મને એમ નથી લાગતું. એમનાં બધાં પાત્રોમાં એક જ ગુણ છે: કોષ્ટ પશ્ચિમવાસીમાં હોય એવો: તેમનાં પાત્રો વિચાર કર્યા વગર સામે આવી પડેલું કામ હાથ લે છે. તેઓ સાહસપ્રિય છે. શ્રી. મુનશીએ આટલાં બધાં પાત્રો આપ્યાં પણ તે એક જ છે; પ્રસંગદેર છે. કૌટિલ્યની જગ્યાએ કાક હોત તો તે કૌટિલ્ય જેમ વર્તે છે તેમ જ વર્ત્યો હોત.

શ્રી. મુનશી ઐતિહાસિક વસ્તુમાં ફેટલીક વધુપડતી છૂટ લેવા છતાં તે આપણને તેમની રસભરી શૈલી દ્વારા સુંદર નવલકથા આપે છે. આપણે તેમની પાસે ઇતિહાસ માટે નહિ પણ વાતો માટે જવું જોઈએ. અને વાતોઓ તો અલગત, તે ઉત્તમ જ આપે છે.

સામાજિક નવલકથાઓ

ઐતિહાસિક નવલકથાઓ ઉપરાંત એમણે સામાજિક નવલકથાઓ પણ લખી છે. 'કોનો વાંક ?' 'વેરની વસુલાત', 'સ્વચ્છદ્રષ્ટા' અને 'સ્નેહસંભ્રમ'.

વેરની વસુલાત

વેરની વસુલાત એ એમની પ્રથમ સામાજિક નવલકથા છે.

આમાં દેશી રાજ્યની ખટપટનો ચિતાર આપવામાં આવ્યો છે. જગત્કિશોર પોતાની માતાનું વેર લેવા માગે છે. એ વેરની કિંમત તેને ઘણી આપવી પડે છે. જગત્કિશોરને એ વેરના શૂતમાંથી સુકત કરવા અનંતાનંદ પોતાની જાનને પોલીસને સોંપી દે છે. જગતને પોતાની ભૂલ સમજાય છે. વેર લેવા જતાં પોતાનો જ નાશ થાય છે; એમ તે સમજે છે. અને પારકાનું ખૂરું કરનારને ઇશ્વરી ન્યાય તો મળી જ રહે છે એટલે વેર લેવા માટેના ધમપણાડા નકામા છે એવું તેને બાન થાય છે. અને રમાને સ્વીકારે છે.

આમાં સમાજ તરફ કટાક્ષ પણ છે. તનમન તેના કિશોરને આહતી હતી, છતાં શુદ્ધાત્મ્યાએ અને સ્વામી મામાએ તેને કરમદાસ રોઠ સાથે પરણાવી. તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે તનમને પોતાનો પ્રાણ આપ્યો.

આ નવલકથા ઉપર સરસ્વતીચંદ્રની ચસર છે. ગોવર્ધનરામની કલ્પણામાંની યોજના વાતોના આદર્શ ગામમાં મૂર્તિમંત થાય છે. અહીં બેખંક એક નાનાશા સોવિયેટની રચના રચતા હોય એમ લાગે છે. અને પ્રતિપાદન કરે છે કે હિંદને બારે ભારતા બાવાઓ જો પોતાનું કર્તવ્ય કરે તો તો હિંદ સ્વર્ણભૂમિ થઈ રહે.

તનમનનું પાત્ર શ્રી. મુનશીનાં સ્ત્રીપાત્રોમાં નિરાળું છે. એમનાં બીજાં સ્ત્રીપાત્રો છેવટે હારીને પુરુષને શરણે જાય છે, ન્યારે તનમન તો અડગ છે. તેને બાળજીવરીથી પરણા-

વવામાં આવે છે; પણ તેની માની ગાન્યતા પ્રમાણે 'પડ્યું' પાતું નિભાવી ' નથી લેતી. તે પોતાનો જન આવે છે. કિશોર તેને 'દેવી' કહે છે, પણ તેને તે 'દેવ' નથી કહેતી. તેને તો તે કિશોર જ કહે છે. તે સમાનતા માગે છે, ગુલામી નહિ.

અનંતાનંદ, ચંપા, જગતકિશોર, રઘુભાષ્ટ, રમા, શીરીન વગેરે પાત્રો સારાં દોરામાં છે.

કેના વાંક ?

આ વાર્તાનો ઉદ્દેશ " સામાજિક દુષણોની ભયંકરતાને ખરે સ્વરૂપે " દેખાડવાનો છે. તેમાં કહેવાતા સમાજસુધારકો ઉપર ચાળખા લગાવવામાં આવ્યા છે. મણિ એક નિર્દોષ જાત્રવિધવાનું જીવન કેવી રીતે ખરાબે ચડી જાય છે અને પાછું કેમ સ્થિર થાય છે, એ આ વાર્તાનું કથિતવ્ય છે. રખડતી રઝળતી મણિને મુચકંદ નામનો એક ગ્રેજ્યુએટ આવકાર આવે છે અને પોતાની સાથે રાખે છે. ધીરે ધીરે તેમની લાગણીઓ કુળી જનતી જાય છે. મુચકંદને પરાણે પરણાવવામાં આવે છે. પણ તેની સ્ત્રી મરી જાય છે એટલે તે મણિ સાથે લગ્ન કરે છે.

આ વાર્તામાં એકધારે રસ જળવાઈ નથી રહેતો, વસ્તુચુંકન પણ અસાધારણ નથી. લેખક વસ્તુનાં ચૂંચળાં વાળતા હોય એવું લાગે છે. પાત્રાલેખન પણ જીવંત નથી. વિચારો ચોક્કસ રીતે રજૂ નથી કરાયા. એક વખત કહે છે કે મુચકંદને બે ટયુશન હતી અને શેકની ઑફિસમાં કામ કરતો તેમાંથી તેને ૪૫ મળતા; પણ મન પાસે કહેવરાવે છે કે એ તો ફેલો છે. ત્યારે ફેલોને પગાર મળે છે તેનું કેમ ?

એકંદરે આ નવલકથા મને તો નબળી લાગે છે.—તે એક પ્રચારકથા છે, એટલું તેનું વિશેષ મહત્ત્વ છે.

સ્વપ્નદ્રષ્ટા

આ વાર્તા લખનારો લેખકનો ઉદ્દેશ ૧૯૦૬ ની હિંદની રાજકારણીય પરિસ્થિતિ રજૂ કરવાનો છે. તેને રજૂ કરવા માટે તેની પૂર્વજૂમિ ૧૯૦૬ પૂર્વેનો રાષ્ટ્રીય ઇતિહાસ પણ આપવામાં આવ્યો છે.

સુદર્શન ભાવનાશક્તિ યુવક છે. તે અરવિંદ ધોષની અસર નીચે આવ્યો છે. માની મુક્તિ માટેજ પોતે છે, એમ તે નિશ્ચય કરે છે. તે સુશોચનાને નકારે છે. સુશોચના તેને ' જોશિયું ' નામ આપીને નવાળે છે.

સુદર્શન અને તેના મિત્રો સુરત કોંગ્રેસમાં જાય છે. એ આખું વર્ણન ઘણું સુંદર અને આકર્ષક છે. તિલક-દિરોઝશાહ સમાધાન ન થવા દેવામાં આ યુવાને સફળતા મેળવે છે.

' મા ભારતીની ઓળખાણ ' એ પ્રકરણ કવિત્વમય છે. એમાં મુનશીનું ભકતહૃદય પરખાઈ આવે છે.

સુદર્શન સ્વપ્નદ્રષ્ટા છે, પણ તેનાં સ્વપ્નો સિદ્ધ થતાં નથી. તેના મિત્રો ધંધે લાગી જાય છે, પરણી જાય છે. તેણે જેને આદર્શ સ્ત્રી માની હતી તે ધની પણ પરણી જાય છે.

અને તે એકસો રહે છે. સુદર્શનના પાત્રમાં ઘેલછા વધારે છે. શ્રી. સુનશી એ વખતનું વાતાવરણ રજૂ કરવા શક્તિમાન થયા છે.

પડિયા-પત્રાળાના વેપારી મામાઇનું પાત્ર એમણે બહુ ખૂબીપૂર્વક દોર્યું છે અને સર થવા ઇચ્છતા હિંદીઓ ઉપર ટીકા કરી છે. એમાં અંગ્રેજોની રીતભાતની પણ ખબર લેવામાં આવી છે.

આ નવલકથામાં આત્મીયતા વમારે છે. શિશુ અને સખીના અનુસંધાનમાં આ પુસ્તક લખાયું હોય એમ લાગે છે. આ પુસ્તક કોઇને દોરવણી આપી શકે તેવું નથી લાગતું. રાષ્ટ્રીય અસ્થિતા એ નાગરિક અસ્થિતા ઉપર આધાર રાખે છે, એમ લેખક પ્રોફેસર કાપડીઆ પાસે કહેવાય છે તે સત્ય છે.

રનેહસંશ્રમ

આ વાર્તા છે, પ્રાણ પ્રદક્ષન જેવી છે. આ જ વાર્તામાં થોડા ઘણા ફેરફાર કરી શ્રી. સુનશીએ “ પીઠામસ્ત પ્રોફેસર ” નામનું નાટક બહાર પાડ્યું છે.

આમાં કોઈ ગહન પ્રશ્નની ચર્ચા નથી કરવામાં આવી. આ તો પ્રોફેસરના વ્યક્તિત્વથી આકર્ષાતી સ્ત્રીઓની મૂર્ખાઈ, ધનઠોર બહેન-પ્રોફેસરનાં પત્ની, રવેન હાડીન અને ફ્લેવેટના સાથીદાર તરીકે જોળખાતા જોરાવરસિંહ ને જામનગરનો ખવાસ ‘ પ્રેમાનો પેદ ’ તરીકે જોળખતાં જસઠોર કાકી, જોરાવરસિંહનાં પત્ની વસુમતી, કાકાજી હબીલદાસ વગેરે પાત્રોના સંબંધથી ભરેલું પ્રદક્ષન છે.

શૈક્ષી રમતિયાળ અને સરળ છે, હાસ્ય મનોગા છે. પ્રોફેસર પ્રીતમલાલનું પાત્ર સારો ઉઠાવ પામ્યું છે. બીજાં પાત્રો પણ ઠીક દોરાયાં છે.

સમગ્ર દ્રષ્ટિ

સમગ્ર દ્રષ્ટિએ જોતાં ઐતિહાસિક નવલકથાઓની સરખામણીમાં સામાજિક નવલકથાઓ ઝાંખી લાગે છે. શૈક્ષી, વસ્તુપ્રવાહ, પાત્રલેખન, સંવાદ-બહુ એમાં ઝાંખું લાગે છે. ઐતિહાસિક નવલકથાઓમાં શ્રી. સુનશી પોતાના વિચારો રજૂ કરે છે. એટલે કાર્ય અને કથાપ્રવાહ મંદ પડી જાય છે.

નવલિકાઓ

નવલકથાઓ ઉપરાંત શ્રી. સુનશીએ ટૂંકી વાર્તાઓ પણ લખી છે. આ વાર્તાઓમાં પાત્રો મધ્યમ વર્ગનાં છે. તે કોઇ પ્રાચીનતા ઉપર કે અલૌચીન વિચારો ઉપર કટાક્ષરૂપે લખાઇ છે. ‘ કુંકુ આખ્યાન ’ લખીને તેમણે વર્તમાન પ્રશ્ન-‘ પિતા અને પુત્રી સાથે બેસીને વાંચે તેવું સાહિત્ય ’-નો જવાબ આપે છે. મોટા ભાગની વાર્તાઓ કટાક્ષવાર્તાઓ છે. તેમને જે કહેવાનું છે તે સુનશી કહી શક્યા છે. શૈક્ષી સચોટ અને વેગવંત છે. ‘ ઠાકિલા ’ ‘ ગૌમતિ દાદાનું ગૌરવ ’ ‘ શામળશાહનો વિવાહ ’ ‘ ખાનગી કારભારી ’ ‘ મારી કામચલાઉ ધર્મપત્ની ’ ‘ ફોજદાર સાહેબ ’ વગેરે વાર્તાઓ ઉજ્જેષ્ણપાત્ર છે.

—તખ્તસિંહ પરમાર

ગગા તરવાડીની લાયબ્રેરી

ભૂતિયું નહેરું છોડી, તે ત્રણ જુવાન ઘોડેસ્વારો લખમણ, કરશન ને પાનો જ્યારે આગળ વધ્યા ત્યારે આંખમાં ન સમાય તેવું મનોરમ દ્રશ્ય તેમને દેખાયું. લખમીપુત્રે ત્રણે બાજુ વીંટી વળતી નદી ખળખળ ખવાળે વહેતી હતી. આમરકુંજમાં કોયલો ટહુકે રહી હતો. નાનકડી પહાડી ઉપર વસેલા ગામના ચડતર ગારાનાં મકાનોનું પ્રતિબિંબ નદીના પાણીમાં પડતું હતું. છેક ટોચ ઉપર આવેલ મિનારા જેવું, એ એક જ માત્ર પથ્થરનું મકાન હતું, અને અત્યારની તેની ખંડિયેરની દશામાં પણ નગરરક્ષા કરવાનો ગર્વ ધરી સૌથી ઊંચું ઊભું હતું.

નદીએ પહોંચી હાય મોહું ધોઈ ત્રણે જણ કિનારા પરના શંકરના મંદિરમાં દર્શન કરવા ગયા. મંદિરના વાડામાં એક દીર્ઘકાય વડ ઊભો હતો. લખમણે પોતાના સાથીઓને જણાવ્યું કે લખમીપુત્રના જે વડની વાત તેમણે વાંચી હતી એ 'એભલવડ' તે આ જ. વડની નીચે એભલવાળાની ખાંભી હતી, તેનાં બાવપૂર્વક દર્શન કર્યાં. પૂજારી સાધુને પૂછતાં, એ 'શુરાપુરા'ની ખાંભી છે, અને આપાઠી એકાદશીને દિવસે બાબરીઆવાડમાંથી 'શુરાપુરા'ના વંશજો આવી સવામણ લાપશી કરી જાય છે, એમ જણાવ્યું.

ઝાલરટાણું થવા આવ્યું હતું તેથી આરતી સુધી રોકાઈ જવા પૂજારીએ આમ્રક ક્યો. 'કાલે નિરાંતે આવશું' એમ કહી તેઓ ઘોડેસ્વાર થયા. બાવાજીને આવી ઝીણવટથી વડનો પ્રતિહાસ પૂછનારા માણસો માત્ર બે વાર મળ્યા હતા: એક તો થોડા વખત પહેલાં કોઇ ઘોળા ટોપીવાળા વડનો, પાળિયાનો ને ગામના મુકુટસ્થાને વિરાજેલા પેલા બળ્ય કીર્તિસ્તંભનો ફોટો ખેંચી ગયેલા ત્યારે તેમણે પૂછેલું; તેમણે તો વડ પાસે તેને ઊભો રાખેલા ને ફોટા ખેંચેલા. વળી તેની નકલ મોકલશે એમ પણ કહેલું. ત્યારનો તે ફોટાની રાહ જોઈ રહ્યો હતો. રખે આ લોકો એ ફોટા દેવા તો નહિ આવ્યા હોય ? ના, પણ આ તો કોઈ પટેલિયા લાગે છે. તે વખતે તે ટૂટલી હાંશથી તેમને મિનારે લઈ ગયો હતો. અક્ષર જેવું દેખાતું હતું તે જગા તેણે છેક નીચેથી પાણી લાવી ઘોઘ દીધી હતી, અને પેલા એકસોદશ-અગીઆર વર્ષના ધનાઃ બગતને આ જગ્યાની વાત કહેવા ઉપર લઇ ગયો હતો, તે બધું આને એને ફરીથી શ્રદ્ધે આવ્યું. એ ગાંધીના માણસોએ રાણીછાપનો રૂપિયો રૂપિયો ખર્ચેને આપેલ હતો, તે કેમ જૂલી જવાય ? આજ તો એ ધનો-બગતેય મરી ગયા છે. વળી પાછા ગામડાના આ જુવાનડા એનું એ જ પૂછી રહ્યા છે. તેમની સાથે વાતો કરવાનું તેને બહુ આકર્ષણ થયું. મોહું થવાની બીકે ધમ્મણ છતાં ન રોકાઈ શકતા એ પટેલિયા ડાહ્યા પટેલને ત્યાં 'ચુંદડી' લઇને શંભુપુરથી આવતા હતા એમ જણી લીધું. ફરી જરૂર આવવાનું આમંત્રણ દઈ, અને મિનારા ઉપર જવું હોય ત્યારે સાથે જવાની ઉત્સુકતા પ્રદર્શિત કરી, પટેલની ડેલીનું એંધાણું આપી, બાવાજી થોડા રસ્તો સાથે જઈ આરતી કરવા પાછા ફર્યા, અને ત્રણેય ઘોડેસ્વારોએ ગામમાં પદપ્રવેશ કર્યો.

ડાહ્યા પટેલની ડેલી તોરણ, ચાકળા, ચંદરવા ને ટોડલિયાના શણગારથી દીપી રહી છે. મોટો ડાયરો એકઠો થયો છે, ગીતની રમઝટ બોલે છે. બાળકોને ‘ચુંદડી’ લઈને શંભુપરથી વેવાઈ આવ્યા હતા. બગો વાળંદ આ ઉકાળો રહ્યો છે.

સવારનો પહોર છે, અને તેને છાને તેવી વાતો ડાયરામાં ચર્ચાઈ રહી છે: “અંગ્રેજોએ હમણાં એવું એક સાધન શોધી કાઢ્યું છે, જેથી બે માઈલ જાયેથી જેનું ધારે તેનું અપહરણ કરી શકે છે, અને થોડા વખતમાં હીટલરનું પધારીમાંથી અપહરણ એનાથી થવાનું છે.” એમ રાધવ પાનશેરીઆએ ચોક્કસ સાધન દ્વારા જાણેલી અતિ ખાનગી હકીકત કહી. જર્મનીના રાજકુવર હર હેસનું હરણ એ રીતે જ અંગ્રેજોએ કર્યું છે. દેવા હક્કરને રેલવેના એક ‘પાસંજર’ પાસેથી પાકી ખબર મળી હતી કે જર્મનીએ વિલાયત ઉપર છાપો મારવા રેલવેના પાટા દરિયામાં ડૂબી રીતે નાખ્યા છે. નયુ ક્યાંકથી ખબર લાવ્યો હતો કે મુંબઈના ને જામશાહના ખારવાઓએ મળી જર્મનીનાં કેટલાંક બંદર સર કર્યાં છે, અને જામનગરના લશ્કરની વીરતા માટે જર્મનીના પાદશાહ તરફથી પણ મોટા ચાંદ મળ્યા હતા. બગલાને આ વાતમાં રસ પડ્યો, અને ચાની નીચે થોડી વધુ સાંડી નાખી ડાયરામાં દોડી આવ્યો ને જણાવ્યું કે, વિલાયતના જોશીઓનો વતીરો બહાર પડ્યો છે કે માંધીજીના હાથે મહા મહિનામાં હીટલર મરવાનો છે.

“માજો ધાંયજો ! કાંઈ ગાંધીજી લાયમાં તોપ ઓછી લેવાના છે ? અક્કલ જ મજે નહિ !”

હોહા શરૂ થઈ, તે અટકાવવા ડાહ્યા પટેલે કહ્યું: “આપણા કાઠિયા રાજ કરતાં ચાયકવાડીમાં લડાઈના વધુ સમાચાર આવતા હશે. આ મહેમાનો આપણને વધુ કહી શકશે.”

‘મ વાત ખરી’ કોષએ ટાપશી પૂરી. ત્રણેય મહેમાનો અત્યાર સુધી ઓતા બની માત્ર સાંભળી રહ્યા હતા, ને આવી ઠંડા પહોરની તોપું સાંભળવામાં તેમને બહુ રસ આવતો હતો, પણ વેવાઈની ધરજાને માન આપી લખમણે લડાઈની સાચી વિગતો અને તેનાં અન્ય હથિયારોની વાતો કહી. હર હેસ રાજકુમાર નહિ પણ મોટો સરદાર છે ને ફેની રીતે વિલાયત પહોંચ્યો છે, અમેરિકાની મદદ કેમ મળી રહી છે, ફ્રાંસની અન્ય ગણતી લામનદોરી કેવી હતી ને કેમ નિષ્ફળ ગઈ, જર્મન જાસુસી કેવી જખ્ખર છે, સ્ત્રીઓ લડાઈમાં કેવો હિરસો આપી રહી છે, પંખીઓ કેમ સંદેશ લઈ જાય છે—તે બધું ગ્રામબાવામાં રસિકતાથી સમજાવ્યું. લખમણપુરમાં ગપગોળા સિવાય કદી લડાઈની સાચી વાતો આવતી જ ન હતી. લડાઈ તો લાખો ગાઉ દૂર છે, એમ લોકોની જાણમાં હતું; પરંતુ હવે તો છેક આપણે આંગણે આવી પહોંચી છે ને શહેરોમાં અધારપીછેડા કરવા પડે છે, એ વાતની તો અસારે ખબર પડી. સૌ એકચિત્તથી સાંભળી રહ્યા.

વાધો પટેલ અચંબો પામી બોલ્યા: “હેં લખમણ, આ બધું તને ક્યાંથી ખબર ? તારા ગામમાંથી કોઈ લડાઈમાં ગયેલો ?”

વચમાં ડાહ્યા પટેલનો પાંચિયો બોલી ઉઠ્યો: “માણું લખમણ પટલ, વિમાનની આટલી બધી વિગત તમે ટપ, તે કોષ દિં જ્યેનું છે ? કોષ દિં બેદ છે ?”

‘ મૂંગો મરને; માળો ડાયલો ! લખમણ મુંઝઈ બણુવા ગ્યો ’ હશે, જ્યાં નિહાળમાં બધું શીખવતા હશે. ”

“ ના, અદા, ના. હું મુંઝઈ ગયો નથી કે નિશાળમાં એવું શીખવાડ્યું નથી, આ તો બધું છાપામાં છાપાને રાજ ને રાજ આવે. કાલે જે વિદ્યાપતમાં બન્યું તે તારથી આવે, તરત છપાઈ જાય, અને આપણે વાંચીએ. ”

“ ને માણું રાજ ને રાજ છાપવા કોણ નવરું હશે ? ”

“ આપણો જેમ ખેતીના ધંધો છે ને, તેમ છાપાવાળાનો છાપવાનો ધંધો છે. અરે, છાપામાં તો લડાઈના, રટીમરો ડૂબવાના, વીમાનોમાંથી ભોંય ફેંકવાનાં વગેરે ને તે વખતે લીધેલાં ચિત્રો પણ આવે. જુઓ, આ ગદ્ય કાલનું છાપું. ”

છાપાની ચોતરફ ઘેરકું વળી બધા બેઠા. ઇસ્પતાલમાં ચતી બોંબપીડિતોની સારવાર, દરદીને જીવાડવાનું પુણ્ય લેવા કે દેશસેવા કરવા પોતાનું શ્લોકી બીજા માટે ખેંચાવતાં સ્ત્રીપુરુષો, લાહોરની સ્ત્રીઓને અપાતું હવાઈ હુમલા અંગેનું સંરક્ષણ, અબાત્રામાં વિમાન-શિક્ષણ, શહેનશાહ આનુતી હિંદી લશ્કર તથાસણી વગેરે ચિત્રો જોઈ સહુ મંત્રમુગ્ધ બન્યા.

“ આ તે કાંઈ જમાનો છે ! જૂની આંખે નવા તમાશા. ” ખૂણામાંથી એક અધિજો ડોસો ખોલી ઉઠ્યો.

ઠરથને છાપામાંથી થોડા ફકરા પાંચી બતાવ્યા.

“ ને ત્યારે હું ઠરથન ! તમારો કાંઈ સગો કે ભેઈંબંધ છે, જે રાજ છાપું મોકલે ? ”

“ ના મામા, જે મંગાવે તેને છાપાવાળા છાપાં મોકલે. બધા જણા છાપું ન મંગાવી શકે. પણ અમારા ગામમાં તો પંચ મંગાવે છે. પંચે ભેગા થઈ એક પુસ્તકાલય સ્થાપ્યું છે, એમાં આવા પાંચ-સાત જાતનાં છાપાં જુદે જુદે ગામથી આવે છે. ”

પછી લાયજેરી એટલે શું, કોણ કોણ પૈસા કાઢે, વડોદરા રાજ્યનાં ગામોમાં સરકાર તેને કેમ મદદ કરે છે, તેનાથી જ્ઞાન કેમ વધે છે, તે લખમણે સમજાવ્યું. ત્યાં મંગળો ગંજેરી અર્ધ જોધમાં બેઠો ઉઠ્યો : “ નવરાના ધંધા. ગાયકવાડીમાં આવાં ને આવાં કેટલાંય તૂટ ચાલે છે. લડાઈ હાલે છે છ હાલે છે, છાપાંથી કાંઈ ઓછી બંધ ચવાની છે ? અંગ્રેજ છતે તોય શું ને જર્મનો દારે તોય આપણાં આપણું શું જાય તે આપણે લાયજેરી દાખવણીની માથાફૂટ કરીએ ? ”

ડાહી પટેલ ગંજેરીને ટપારવા જતા હતા ત્યાં લખમણે કહ્યું : “ મંગળકાકા, લડાઈનું જ કાંઈ એમાં નથી આવતું. એમાં તો બધુંય આવે : ઘઉં, માંડવી ને તલના મુંઝઈ, ભાવનગર ને અમરેલી શું ભાવ રહ્યા, તેય લખ્યું હોય જેથી ગામડાં પણ છેતરાય નહિ. ક્યાં વાવણી શરૂ થઈ ને ક્યાં મોહું થયું, ક્યાં પાક્યું ને ક્યાં ફુકાળ પડ્યો, કઈ જાતનું બી વાવીએ તો વધુ પાકે, ઓછા વરસાદમાં શું વાવીએ તો સારું એવું એવું ય આ છાપામાં આવે. ”

ઘેરાતી આંખે મંગળો બોલ્યો : “ ત્યારે તો આ વાવડિયું સારું ખરું. ” મહેમાનો પૈકી પાનાએ ખડિયામાંથી બે મોટાં પોપૈયાં ને નદીનાકાં (Bull Nose) મરચાં કાઢ્યાં. આ તે પોપૈયું કે પોપૈયાનો દાદો, ને આ મરચું કે તુંબકું ?

પાનાએ કહ્યું: “ છાપામાં વાંચ્યું કે ધારીના રામબાગમાં ‘ મધુબિંદુ ’ પોપૈયાં થાય છે, ને અમે ત્યાંથી બી મંગાવ્યું; વાંચ્યું, નવમે મહિને તો ફળ આવ્યાં, ને છેક યાથી તે જામી ડાળ સુધી પોપૈયાં જ પોપૈયાં ! ”

“ બધું ય સાચું, પણ આ કાંઈ જાને ? કહે છે કે નાનો ગગશે ય બેડો બેડો તોડી શકે ! ” ત્યાં તો પાનાએ પોપૈયા તોડતા બાળકનો ને તેવા ઝાડના વનનો ફોટો પણ દેખાડ્યો.

પોપૈયાને મોળા સહુએ ચીરચીર ખાધી. જાણે અમૃતફળ ! પછી તો, એકબોળિયા જેતીની, બવાડું ન જણ્યું તેવી શેરડીની, ગંધક છાંટી આંખાને ‘ મધીઓ ’ કે ‘ સાકરીઓ ’ રોગ અટકાવી શકાય તેવું વાંચી અટકાવેલ આફતની પણ વાતો કરી. ગમ્મ સાક્ષ લખમીપુરના આંખાઓને આવેશે ‘ સાકરીઓ ’ અટકાવાયો હોત તો ? અરેરે ! વહેલી ખજર પડી હોત તો ગામમાં લાયબ્રેરી વહેલી સ્થાપત, તો આ વિનાશ તો અટકત !

ગુલાબગરજ બોલી ઉઠ્યા : “ રામ ! રામ ! રામ ! કેસા કળજુગ આયા હે ? કોઈ દરિકા નામ તો સુનાતે બી નહીં ? ”

લખમણ : “ અરે મહાભાઈ ! લાયબ્રેરી એટલે છાપાંજ નહિ. એમાં તો રામાયણ, ભાગવત, ગીતા, મહાભારત ને અન્ય પુરાણો પણ મહત ઘેર લખ જઈ વાંચવા મળે. દ્રાપદી, દમયંતી, સૌવિત્રી ને સીતાની વાતું પણ વાંચવા મળે. સતવાદી દરિશ્વર, શુદ્ધ, કૃષ્ણદેવ, જ્ઞાનેશ્વર ને તુકારામ, નરસી ભગત ને મીરાંબાઈ, ઇસુ ને મહમદ, શિવાજી ને પરતાપ, ગાંધીજી ને નેહરૂની કથાઓ પણ ત્યાંથી સાંપડે; વળી સત્યનારાયણની કથા ને વગર-દોહડાનો વેદ પણ વાંચવા મળે. ”

ગુલાબગરજ છોબીલા પડી ગયા. તેણે તો આટલાં ભક્તજનોનાં નામ પણ કદી સાંભળ્યાં ન હતાં. ગગા તરવાડીને પણ આ વાતોમાં ભાવ થયો.

હવે લખમણને શર ચઢ્યું: “ ને, ડાહ્યા પટેલ, તમારા ગામના એબલવડેની વાત આમાં, એ વડના ચિતર સાથે આ નવા ‘ રારદા ’માં આવી છે; તે તો જુઓ. ”

આશ્ચર્યની અવધિ થઈ. એ જ શિવમંદિર, એ જ પ્રાચીન દીર્ઘકાય વડ, એ એબલની ખાંભી, ને બાજુમાં ઊભેલા એ જ ગંગારામ બાવાજી.

કોઈ બોલી ઉઠ્યું: “ એલા ક્યાં જ્યો ગંગશે બાવો ? એઈ, આમાં તારો ફાટું ! ”

લખમણ:—“ દૂર દૂર ભગવી ગયેલ ધણુને પાછું વાળવા, પોતાને ગામથી જુવાન કાડી એબલ સંચયો હતો. લખમીપુરને પાદર સાંજ પડી જવા આવી હતી. ભૂતિયા નહેરામાં બદારવડીઆનો બેટો થયો. વીરતાયી લડી ગૌધણ પાછું વાંચ્યું, પણ દેહ ઉપર ધણા ધા પડ્યા હતા. આ વડની નીચે તેણે અને તેના પ્રિય ઘોડાએ પ્રાણ છોડ્યો. સંવત ૧૭૬૫ની આ વાત છે. તે દિવસની આ ખાંભી છે. નહેરામાં મયો તે બદારવડીઓ ભૂત થયો, પણ એબલવાળાની આ ખાંભી ગામની સામે ગાંમશેઠોની રક્ષા કરે છે. આં રૂઢી આખી વારતા. ”

અત્યાર સુધી મૌન સેવતા ગંગા ત્રવાડી બોલી ઉઠ્યા:

“ સાબાશ ! લખમણુ; સાબાશ ! ધન્ય તમારી માતને ! અરે ! જે અમે ગામશેનો પૂર નથી જાણતા તે તે અમને જણાવ્યું. ધન્ય તમારી લાયબેરી ! અમર દેહો એ તારૂં પુસ્તકાલય. ”

ગામશેનોએ મોંમાં આંગળી ધાક્યાં. ગંગા તરવાડી તો આભો જ થઈ ગયો. પટારાના ચોરખાનામાં વંશપરંપરાથી મળેલું તામ્રપત્ર તેના જીવની જેમ તે સાચવી રહ્યો હતો, પણ તેના ઇતિહાસની આટલી બધી ખજાર તેને પણ ન હતી. આ ત્રણ જીવાનડાએ તો દાઢ કરી. બધી તેની લાયબેરી ! શું તેનો પ્રતાપ ! આ વાત સાંભળી ત્રવાડી મદમદ થઈ ગયા.

* * *

લાયબેરી વિનાનું ગામ ઝાડ વિનાના રક્ષા ટેકરા જેવું છે. લખમણની ગામમાં તો લાયબેરીને સરસ મકાન પણ છે. સર અવસરે લોકો મદદ આપે છે; પણ ગામશેનોને યુવક, સાંભોને આપણે લક્ષ્મીપુરમાં પણ પુસ્તકાલય સ્થાપીએ !

લખમણે સમજાવ્યું: “ ઉનાળામાં પાણીનો બોહારો બોલે છે, ત્યારે આપણે ઠેર ઠેર પાણીની પરખ બેસાડીએ છીએ. અત્યારે આપણા દેશમાં જ્ઞાનનો ફુકાળ છે. સાથે આપણે જ્ઞાનનું એવું એક પરખ બેસાડીએ. જ્ઞાન એક વાર મળ્યું પછી છુટાયે નહિ, ચોરાય નહિ તે વધ્યા જ કરે. ”

તરતે જાણો થયો. તરવાડી બોલ્યા થયા. સ્વસ્થ થવા મોંખારો મારી કંઈ ઠીક થયો. બીવરોં ચોરડામાંથી બહાર ડોકિયું કર્યું. “ એ સાંભળજો, મારા બાપુ કરે ! એ, ગાયશને હામ રામ ! હું આખરી અવસ્થાએ છું. મારી પાછળ કોઈ ખાનાર નથી. મારું પેલું પધારાનું નવું ઘર હમણાં ગામને આપી દઉં છું. જ્ઞાન દેવું એ અમારો આશયોનો ધરમ છે. હાલ મારી મૂડીમાંથી એક હજાર રૂપિયા આપું છું. પછીથી મારી બધી મિલકત આ ગામમાં અરપણ છે. ”

તેની આંખમાં હાંસુ હતી. તે વધુ બોલી ન શક્યા. બંધ આંખે હાથ નોડી કાઢે રહ્યો. દરમિયાન હૃદયપર્થી જાન્યું. કોણે પૂછ્યું: “ લાયબેરીનું નામ ગંગા તરવાડીની લાયબેરી રાખશું. ”

ત્રવાડી સ્વસ્થ થયા. “ ના બાહ ના. આ પુસ્તકાલયનું નામ ‘ શ્રી લક્ષ્મીદેવી પુસ્તકાલય ’ રહેશે. સ્વર્ગમાંથી એ ધન્ય નામ રાગદંપતિના આ સંસ્થાને ગામ ઉપર આસીર્વાદ દો ! ”

* * *

તેનો ભાવ સંગતો ન દતો. ગ્રુખ ઉપર તેમની અજળ હાથા હતી. ગામ શેનોની આંખમાં આંસુ દર્શાવતા, ત્રવગ્યદારથી ગામ ગાજી રહ્યું હતું.

પ્રતાપેદાય ગિરધરલાલ મહેતા

આતરસુંબા મહાલ પ્રથમ પુસ્તકાલય પરિષદ

આતરસુંબા મહાલ પ્રથમ પુસ્તકાલય પરિષદ વ્યાસવાસણા મુકામે તા. ૮-૬-૪૧ ને રવિવારે દહેગામ મહાલ શાળાધિકારી શ્રીયુત ચિમનલાલ ભોગીલાલ ગાંધીના પ્રમુખપદે મળી હતી. તે પ્રસંગે પુસ્તકાલયવાળા શાળાના કમ્પાઉન્ડમાં મુશામિત મંડપ બિભો કરવામાં આવ્યો હતો.

પરિષદમાં પ્રતિનિધિ બંધુઓ, સ્વાગત સમિતિના સભ્યો, આમંત્રિત મહેમાનો, નિરમાળા તાબે મહીકાંકાના મે. થાણદાર સાહેબ તથા મે. ડૉક્ટર સાહેબ, વકીલ રા. જટા-શંકરભાઈ, નિરમાળી તાલુકા રક્ષક ભાસ્તર શ્રી. નાથાલાલભાઈ, વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી રા. રા. વલ્લભભાઈ, ઉપરાંત આમજનના અને આજુબાજુના ગામેથી સારા એવા પ્રમાણમાં માનવસંખ્યાએ હાજરી આપી બાગ લીધો હતો.

શરૂઆતમાં શાળાની વિદ્યાર્થીનીઓએ સરસ્વતીની સ્તુતિનો રાસ ગાયો હતો. શ્રીમંતપ્રશંસાનો રાસ થયા બાદ સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી. વૈષ્ણ નાથાલાલ રૂપરામ જોશીએ આવકારતું ભાષણ આપતાં ભૂતકાળનાં અને હાલનાં પુસ્તકાલયોની સરખામણી કરતાં સાથે 'યવાનું', ઋષિમુનિઓ જેમ ઘેર ઘેર અને ઝૂંપડે ઝૂંપડે ' કરી ઉપદેશ આપી સમાજમાં માનવતાની અને સ્વદેશાભિમાનની સુવાસ ફેલાવતા, તેમ હાલનાં પુસ્તકાલયોનો આપણે એવો સદુપયોગ કરીએ કે તેનાં ઘેરઘેર અને ઝૂંપડે ઝૂંપડે સારા એવા ઉપયોગ થતો નિહાળી શકીએ. જ્યારે આપણે આવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન કરી શકીશું, ત્યારે આપણે જે કરવા ધારીએ છીએ તે કરી શકીશું—ઉત્તમવચ્ચમાં વિ નીરખી શકીશું.

હાલનાં સજ્ઞાન જનસમૂહે અજ્ઞાનતાનો અંચળો ઓઢી સૂતેલા માનવસમાજને સજ્ઞાન અનાવવા કટિબદ્ધ થવાનું સમગ્રજા બાદ તેઓશ્રી આમસાહિત્ય તરફ વળ્યા હતા. હાલમાં સંસ્કૃતિ પામેલા માણસો માટે સાહિત્ય તૈયાર થાય છે, પણ આમજનતા માટે તે નિરૂપયોગી છે. તેમને માટે તેઓ સમજી શકે એવા—તેમની તમામ પ્રકારની ઉન્નતિ થઈ શકે—તેઓ સમજી શકે એવી ભાષામાં લખાયેલા આમસાહિત્યની ધણી આવરૂંકતા છે એમ જણાવી આમ સાહિત્ય તૈયાર કરાવી આમ જનતાને પીરસવામાં આવે તો તેની ઉત્તમ સેવા બજવી ગણાય.

અક્ષરજ્ઞાન આપો—હાલમાં તાલુકાનાં ઘણાં ગામે શાળાનિહોણાં હોય, તેમને અક્ષરજ્ઞાન આપવાને વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. જ્યાં સુધી તેમને અક્ષરજ્ઞાન ન મળે ત્યાંસુધી આપણે આ પ્રચારની વધુ આરા સેવી શકીએ નહિ.

ગ્રામ પંચાયતનાં ફરજિયાત કામોમાં પુસ્તકાલયોનો સમાવેશ કરો—એ મુદ્દા પર તેમણે ગ્રામ પંચાયતોનાં ફરજિયાત કામોમાં પુસ્તકાલયોને મદદ આપવાનું ઠરાવેલું છે. તેને બદલે મદદ આપવાનું કામ ફરજિયાત કામોમાં દાખલ કરી લોકમદદ નેટવર્ક ને રકમ ગ્રામ પંચાયતો આપે એમ પેતાનું મંતવ્ય વડેર કયું હતું. કૌરણ કે

પુસ્તકાલયો લોકસંસ્થા છે, અને લોકસંસ્થા સમી આમ પંચાયતો તેને નિભાવે એ દૃષ્ટિયા યોગ છે.

આમ પુસ્તકાલયોને ઓછા ખર્ચે મકાનો બાંધી આપો—શાળાના કક્ષા-ઉચ્ચમાં શાળાના ઓરડાઓને જોડીને પુસ્તકાલયો માટે પણ ઓછા ખર્ચે થઈ શકે એવા રૂમ બંધાવી આપી પુસ્તકાલયોને સ્વતંત્રતા આપવાની જરૂર પર ભાર મૂકયો હતો.

થાપણો સંબંધી બાકતાં તેમણે જણાવ્યું હતું, કે કોઈ પણ સાર્વજનિક સંસ્થા મૂડીવાદી બને છે, ત્યારે તેના કાર્યકર્તાઓ ગમે તેવાં કામ કરવા તૈયાર થાય છે, સેવાનો ખરો હેતુ હીડી જાય છે. અને બાપની મિલકત ઉપર લાગણિનના કરનારા બાળો જેવી દશા થાય છે. માટે લોકો આવી સંસ્થાઓને સેવાની લાગણીથી કામ કરી ટકાવી રાખે એવી મિલકતની ચૂંટા હોવી જોઈએ, એમ મારું માનવું છે.

પારિતોષક વિના સાર્વજનિક કામો પાંગળાં બને છે—સામાજિક અને સાર્વજનિક કામો સેવાભાવે આપણા ધાર્મી પ્રમાણે થઈ શકતાં નથી. આવાં કામો કરનારને યોગ્ય મહેનતાણું આપવા ફરિયાદો હોય તો કામ કરનારાઓ પોતાની વિશેષ જવાબદારીથી કામ કરતા થઈ જાય. અને એટલા માટે આમ પંચાયતોના મંત્રીઓની માફક પુસ્તકાલયોના મંત્રી ભાષ્યોને યોગ્ય મહેનતાણું આપવું જોઈએ એમ હું ધૃષ્ટિ છું.

મંત્રી શ્રી. જયશંકર છ. ભટ્ટાચાર્ય નિવેદન

પરિપક્વતા હેતુ—સાર્વજનિક અને પ્રગ્ન ઉન્નતિનાં કામો પ્રચાર વિના પોંગળાં રહે છે. એને સજીવ રાખવા માટે લોકોમાં તેના પ્રચારની વણી જરૂર છે. એ પ્રચાર પરિપક્વતા અને સભાઓ દ્વારા નેટલો કરી શકાય તેટલો અન્ય કોઈ પ્રયાસથી કરી શકાતો નથી. એટલા માટે જ્યાં જ્યાં આવી પરિપક્વતા ભરાય ત્યાં ત્યાં દૂર દૂરના ને નજીકના સમાજો ભાગ લેવા જવું જોઈએ. અને ત્યાંથી મેળવેલા જનકલ્યાણનો સંદેશો રચણે રચણે પહોંચાડવો એ દરેક પોતાની ફરજ અદા કરે એટલું જ ધૃષ્ટિએ છીએ.

પુસ્તકાલયોનું મહત્ત્વ—પુસ્તકાલયો આપણને જગતભરના દેશમાં-દેશોન્નતિ કેવી રીતે થઈ, માનવસમાજ કેમ કરી સુખી થયો, કેવી રીતે સુખી થવા માગે છે એવા સર્વ પ્રકારની અવનવી બાબતોનો સંદેશો પાઠવનાર સ્વર્ગીય દૂતસમી સામગ્રી પીસે છે. એનો ઉપયોગ નેટલો ઓછો કરીશું, તેટલો ઉન્નતિ મેળવવાનો અવરોધ થતો સમજવો રહ્યો.

બાદ તાલુકાનાં પુસ્તકાલયો સંબંધે જણાવી તેમણે કહ્યું કે, પુસ્તકદેરી દ્વારા અહેમોને ઘેર બેઠાં પુસ્તકો પૂરાં પાડવાં. શાળા ટાલમ પહેલાં બાળકોને અડધો કલાક વાર્તાઓ વાંચી સંભળાવી. બાળકોને વાચનમાં રસ લેતાં કરવા, વાચકોની નોંધ રખાવી. પુસ્તકનો સાર નોંધે એમ કરવું વગેરે મુદ્દાઓ પર વિવેચન થયું હતું.

ત્યારબાદ પ્રમુખશ્રીએ પુસ્તકાલયોની મદદતા, તેનાં પ્રગ્નમાં અડોલો ફેલાવો કેમ

કરવો, પ્રગ્નએ તે માટે કરવાની તબવીજ અને પુસ્તકાલયોના નિભાવ અને પ્રચાર સંબંધે મનનીય પ્રવચન કરી સદ્બોધ આપ્યો હતો.

છેવટે “ જ્ઞાનધુલો ભરવા કાળે ” એ જ્ઞાનાંકુર કૃત નવીન રાસ ગવાયા આદનીએ પ્રમાણે ઠરાવો રજૂ થયા હતા:

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ મહારાજ સાહેબ પોતાના પિતામહના પગલે ચાલી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને પોષી રહ્યા છે તે બદલ આ પરિષદ એઓશ્રીને અભિનંદન અર્પે છે અને હવે પછી ઉત્તરોત્તર આ પ્રવૃત્તિના વિકાસ માટે વધુ ઉદાર નીતિ દર્શાવવા આ પરિષદ આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

—પ્રમુખસ્થાનેથી

ઠરાવ ૨—આમ પંચાયતના નિબંધમાં પુસ્તકાલયોને મદદ આપવાનું કામ મરજિયાત રાખેલું હોવાથી પુસ્તકાલયોને ભેદતા પ્રમાણમાં આમ પંચાયતોત્તરફથી મદદ મળતી નથી; જેથી આ પરિષદ મરજિયાતને બદલે ફરજિયાતમાં પુસ્તકાલયોને મદદ આપવાનું દાખલ કરવા શ્રીમંત સરકારને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

૬. મ.—નાથાલાલ રૂપરામ જેવી

અનુ.—અમૃતલાલ શાહ

ઠરાવ ૩—હાલ પ્રસિદ્ધ થતું સાહિત્ય ગામડાંની સામાન્ય જનતા સહેલાઈથી પાંચી અને સમજી શકે તેવા પ્રકારનું નહિ હોવાના કારણે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને ભેદએ તેટલો ઉદાર આમંજનતામાં બંધ આવતો નથી, જેથી આ પરિષદ આમંજનતાને પોતાનું ઇવન ઉત્તર બનાવવામાં પ્રેરણા આપે તેવા પ્રકારનું સરતું સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરવા આ પરિષદે ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરનાર સંસ્થાઓને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

૬. મ.—જયશંકર ચેલારામ ભટ્ટ

અનુ.—નાથાલાલ રૂપરામ જેવી

ઠરાવ ૪—શિષ્ટ પુસ્તકો જનતામાં ખૂબ વંચાય એ હેતુથી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી લેવાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાને લાભ આતરસુબા મહાલની સામાન્ય જનતા વધુ પ્રમાણમાં લે એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે અને તે માટે યોગ્ય પ્રચાર કરવા આ મહાલનાં પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

૬. મ.—યુસુફભાઈ મનસુરી

અનુ.—અમૃતલાલ શાહ

ઠરાવ ૫—આતરસુબા મહાલ મહેસાણા પ્રોત્તાની બીજા મહાલોથી થયેલ દૂર હોઈ પ્રાંતનાં બીજાં સ્થળોમાં ભરાતા પુસ્તકાલયશિક્ષણ વર્ગોની આતરસુબા મહાલનાં પુસ્તકાલયોના મંત્રી વા શિક્ષક લાઇઓ તે લાભ લઈ શકતા નથી, જેથી આતરસુબા મહાલમાં જ તેવા વર્ગ ઉઘાટવા પુસ્તકાલય મંડળને આ પરિષદ આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

૬. મ.—નટવરલાલ કેશવલાલ

અનુ.—યુસુફભાઈ હસનભાઈ મનસુરી

ઠરાવ ૬—પુસ્તકાલય ખાતાએ સહકારના ધોરણે બનેલ બનાવવાની અને પુસ્તકો, માસિકો એકબીજાને વાંચવાનાં મળી શકે તે માટેની જે યોજના પ્રસિદ્ધ કરી છે તે યોજનાને આ પરિષદ આવકારે છે; અને તેનો ચૂસ્તપણે અમલ કરવા મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને આ પરિષદ લલામણુ કરે છે.

૬. મ.—અખાલાલ મથુરદાસ શાહ

અનુ.—દામોદર મગનલાલ

કરો ૭—ન્યૂમમાં આવેલાં પુસ્તકાલયોની ટપાલ ન્યૂમ મંડળોના મુખ્ય રચયોની મારફતે મોકલવાના કરવાથી મુખ્ય રચયોને પોતાના નાના બજેટમાં પોસ્ટેજ ખાતે વધુ ખર્ચ વેઠવો પડે છે, જેથી આ પરિપદા જે તે પુસ્તકાલયોને પોતાની ટપાલ સીધી ખાતા તરફ મોકલાવી આપવાની યોજના કરવા પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

૬. મૂ.—ન્યૂમમાં કરે પેલારામ ભટ્ટ

અનુ.—નંદવરલાલ કેશવલાલ ભાવસારે

કરો ૮—પ્રભને રાત્રીના કાચલા કાનુનની માહિતી મળી શકે એટલા માટે પુસ્તકાલયોના બજેટમાં જનતાને લેઈમેશ લપચોગી થઈ પડે એવા કાચલા કાનુનનાં પુસ્તકો મંજૂર કરવા આ પરિપદા પુસ્તકાલય ખાતાને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

૭. મૂ.—અખાલાલ કાળીદાસ પટેલ

અનુ.—અખાલાલ રેવનદાસ પટેલ

કરો ૯—મદાલનાં કમાલખંધવાસણી, સદેશર જંડા, વાઘપુર અને ગરોટ એ પાંચ સાળાવાળાં ગામેએ વહેલી તકે પુસ્તકાલય લઈએ એમ આ પરિપદા ઇચ્છે છે અને તે માટે યોગ્ય તબવીજ કરવા જે તે ગામેના યુ. શિક્ષકોને, ન્યૂમ મંડળોના મંત્રીઓને અને મદાલ મંડળના કાર્યકરોને આ પરિપદા વિનંતિ કરે છે.

૮. મૂ.—ચુનીલાલ ગોપાળદાસ

અનુ.—શંભુલાલ એમચં

કરો ૧૦—મદાલનાં કરેલાં ન્યૂમ મંડળો લઈને જેઠાએ તે પ્રમાણમાં કાર્ય કરતાં થ અર્થ નથી જેથી ન્યૂમ મંડળના મંત્રીઓને પોતાની નીચેની ફરજો સુરંતપણે બજાવતા થઈ જાય એવી આ પરિપદા વિનંતિ કરે છે.

(૧) ફરેક ન્યૂમ મંડળ પોતાના ન્યૂમની વાર્ષિક સભા બેઠે.

(૨) ન્યૂમમાં આવેલાં પુસ્તકાલય વાંચનાલયનું, વાર્ષિક નિવેદન અને બજેટ બતાવવાં અને તે ખાતા તરફ મોકલી આપે.

(૩) ન્યૂમમાં આવેલાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરે.

(૪) શિષ્ટ વાંચનની પરીક્ષાઓનો પ્રચાર કરે.

૯. મૂ.—અખાલાલ મધુરદાસ શાહ

અનુ.—ચુનીલાલ ગોપાળદાસ

કરો ૧૧—આતરમુખા મદાલની આ પ્રથમ પુસ્તકાલય પરિપદા હોવા છતાં પણ મદાલના મોટા ભાગના પુસ્તકાલયના મંત્રીઓએ ભાગ લીધો નથી તે બદલ આ પરિપદા લેઈને એક પ્રદર્શિત કરે છે અને દરે યહી બરાનાર અધિવેશનોમાં મદાલનાં તમામ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ સ્થિતિ ભાગ લેશે એવી આશા રાખે છે.

૧૦. મૂ.—નાથાભાઈ સવળદાસ પટેલ

અનુ.—નંદવરલાલ કેશવલાલ

કરો ૧૨—કામ પૂર્ણ થતાં ફૂલદાર અર્પણનો વિધિ થયો દતો.

આદ નિરમાળીના મેં યાજુદાર સાંદેએ સાળાનાં બાળકોને શ. ૫) પતાસાં માટે અને રાસ ગાનાર કન્યાઓને શ. ૪) પાસાં બદલ આપ્યા દતો. તેઓ સાંદેએ આવા નાનકડાં મામે પરિપદા બધો બદલ અને કન્યાઓનાં રાસ સંબંધી ઉત્તમ તાલીમ બદલ આનંદ પ્રદર્શિત થયો દતો.

સ્વામતપ્રમુખશ્રીએ આભારદર્શન થયો આદ ગજગીત ગવાયું હતું અને ભોગવન સમારંભ થયા આદ મહેમાનો વગેરેએ વિદાયમીરી લીધી દતી.

૧. લખેશરી:—લેખક : શ્રી. ગોકુલદાસ દારકાદાસ રાયચુરા; સોલ એજન્ટસ: પુસ્તકાલય સદાયક સંદકારી મંડળ લિ. વડોદરા, કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૨ + ૨૬૮, ખોડ પટીતું પૃષ્ઠ, સચિત્ર કવર બ્લેટ સાથે. મૂલ્ય રૂ. ૫.૦૦.

“શારદા” માસિકના તંત્રી શ્રી. રાયચુરાશી આજે ભાગ્યે જ કોઈ અગ્નિથી દરી. એમનું લોકસાહિત્ય અને ઐતિહાસિક નવલકથાઓ ઠીક પ્રમાણમાં ચુસ્તતા-બુદ્ધિચુસ્તતામાં વર્ણવે છે. લેખકની આત્મજીવન શૈલીએ લખાયેલી સામાજિક નવલકથા છે.

લેખકે કથાની શરૂઆતમાં લગ્નદિન ઉજવાયાનું પ્રથમ પ્રકરણ મૂક્યું છે. આપણે ત્યાં લગ્નદિનની પચીસીઓ ઉજવાયાના મેળાવડા થયા ક્યાંય જાણ્યા નથી; છતાં એ મેળાવડા પરવેતો કાન્ટોને કદાચ સરસ મૂક્યો છે. અધારામાં તેજનાં કિરણની કેટલી કિંમત હોય છે તેના ખ્યાલ આપવા અધારાનું વાતાવરણ પણ મૂક્યું છે. વાતીતું વરણનાના માણસમાં પણ આરિયની અલક કેવી તેજવી રીતે અગી ઉઠે છે તેના સરસ ઉદાહરણ લેખકે આ પુસ્તકમાં આપ્યો છે અને તક મળતાં તે કેવું જવાહિર સરખું પ્રકાશી નીકળે છે તેના આદર્શ ઇન્દુલાલના પાત્રે આપ્યો છે. રસિકલાલ અને અંદુલાલ સરખા પાત્રોના, સદવાસમાં કાંતા અને હસમુખ સરખા પાત્રો, કેવું આરિયશીલ જીવન પોતાના આરિયજનને જીવી શકે છે તેના ઉત્તમ પુરાવાર છે; જ્યારે અંતરમાં વિષયબોધ પાત્ર આરિયશીલ ઇંદુલાલના સત્સંગમાં આવતાં લોહને પારસનો સ્પર્શ થતાં તે કેવું સુવર્ણસમ પલટાં લે છે એ ઇન્દુલાલના પાત્રની નિંદીય અને આરિયભરી પ્રતિભાના પુરાવાર છે.

નવલકથાનું વરણ ૧૯ મી સદીના મુંબઈના વાતાવરણ સાથે સંબંધ હોઈને ત્યારના મુંબઈના વાતાવરણનો ઠીક પરિચય આપે છે.

એકંદરે નવલકથામાં આરિયવિશુદ્ધિ પર ભાર મૂકાયો હોઈને આજના લખેશરીઓને એવી શુદ્ધિ સાધવાનો આદેશ આપે છે.

૨. ભારતનો ટંકાર (આવૃત્તિ ત્રીજી)—લેખક અને પ્રકાશક: કવિ શ્રી. અરંદેશર દ્રામજી ખપરદાર, ૭૮૮, પારસી કોલોની, દાદર, મુંબઈ ૧૪, કેમી કદનાં પૃષ્ઠ ૧૬+૭૭, પાકું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. ૫.૦૦.

“ભારતનો ટંકાર”નાં દેશભક્તિ ભરપૂર કાવ્યોના સંગ્રહની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે. આ અગાઉ પહેલી આવૃત્તિ પ્રકટ કરતી વખતે કવિશ્રીએ લખેલ ધર્મભક્તિ અને દેશભક્તિને લગતી પ્રસ્તાવના આ આવૃત્તિમાં પણ આપી તે બંનેનું સાચું મૂલ્યાંકન વાચકને તાજી કરાવી આપ્યું છે.

ખીજ આવૃત્તિની પ્રસિદ્ધિ વખતે અમે આ પુસ્તકને આપેલો પરિચય આ રહ્યો:

“પ્રસ્તુત કાવ્યસંગ્રહ ભારત માટેની તેમની અનન્ય બહિત પ્રકટ કરે છે અને તેની અંદરનાં ‘ નવજીવનનાં ઘણાં ખરાં કાવ્યો પ્રત્યેક વાચકને પ્રેરણારૂપ ’ નીવડે તેવાં છે. ‘ અર્પણ ’, ‘ રત્નવરણ ’, ‘ પ્રયત્ન ’, ‘ ભારત મૈયાની હોરી ’, ‘ ભારતનો વિજયધ્વજ ’, ‘ ભારતનું નગારું ’, ‘ રણુવિદાય ’, ‘ નવજીવનનાં આવાદન ’, ‘ શૌર્યનાં રમરણ ’ અને ‘ હે ભારતના લડવૈયા ’ એ કાવ્યો તો આખાં સંગ્રહમાં બાત પાડી રહે તેવાં છે.

ચર્યાતમાં સ્વપ્નવિભાગમાં ભારતનાં ગત આત્માઓએ પોતે એક વખતે ભારતને માટે જે હજારો જંગ ખેડેલા તેનું હજાર વર્ષનું આપણી આગળ જોરદાર વાણીમાં રજૂ કરે છે; તેમની વીર વાણી સાંભળીને કવિ ઉદ્બોધન પામે છે અને તેમને ઉદ્દેશને કહે છે:—

નહિ, નહિ !—આ બહા આને અમ કમર કસિયે તંગ
અમ નસમાં ભારત વહે છે અમ કધિરે ભારત વંગ
ભારત, ભારત ને ભારત ઉછરે અમ સ્વાસોસ્વાસ,
વીર ! ભારતપ્રેમીનો બતલાવે મરણવિલાસ.”

પોતે રચેલાં આ ‘ રણુગીત ’ નામક છંદમાં કવિએ જે જોમ, અને નસેનસમાં ઉછળતી ભારતભક્તિ પ્રગટ કર્યો છે તે ચિરમરણીય થઈ પડશે, એ તિસંશય છે. એમનું ‘ રણુ વિદાય ’ કાવ્ય પણ આપણે સુંદર છે અને તેમના ચુરપુર કવિવર ન્હાનાલાલે રચેલા ‘ વીરને વિદાય ’ કાવ્યનું રમરણ કરાવે છે; તદ્વપરાંત તેમનાં ‘ સદાકાળ ગુજરાત ’ અને કવિ નર્મદનાં ‘ જયજય ગરવી ગૂજરાત ’નું રમરણ મણ આપોઆપ ઉપડી આવે છે.”

આ પુસ્તકને મુળબ વિદ્યાપીઠે કૌભેજના પ્રથમ વર્ષમાં પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે નિર્માણ કરી એની ઉપયોગિતાની કદર કરવા માટે અભિનંદન.

૨. ભજનિકા—લેખક-પ્રકાશક, ૪૬ ઉપર પ્રમાણે, પૃષ્ઠ ૨૬+૨૪૬, પાકું આચ્છાદનવાળું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય બે રૂપિયા.

કવિશ્રી ખજરદારે જેમ સ્વદેશભક્તિનાં કાવ્યો લખ્યાં છે, ભક્તહૃદયની ભિન્નિએને તત્ત્વગાનથી તરબોળ સુગેય કાવ્યો-કથાશ્રુતિ આપી છે, જીવનનાં ગૂઢ રહસ્યોસમ-જીવતી દર્શનિકાનું દર્શન આપ્યું છે તેમ જ. એક ભક્તહૃદયના હોડાણમાંથી નીતરતાં ભક્તિરસમરસ બજનો પણ આપ્યાં છે. માત્ર વાંચીવિલાસ પૂરતાં કવિશ્રીએ આ બજનો આલેખ્યાં નથી; પરંતુ તેમાં ભક્ત હૃદયનો સાચો નિતાર છે; પ્રભુદર્શન પામવાની ધડી સુધી પહોંચેલા ભક્તકવિના આધ્યાત્મિક અનુભવોનો સંચય છે. પ્રભુદર્શનમાં નહિ માનનારાઓને પણ એ દિશા પ્રતિ-જે ધારે તો-લઈ જઈ શકે તેવાં આ બજનો છે. વાચક એ ભક્તિરસમાં તરબોળ બને, અને પ્રભુદર્શન પામવાનો પ્રયત્ન કરવા આ બજનો દારા પ્રેરાય.

૪. જીવનશોધન:—લેખક: શ્રી. કિશોરલાલ ધ. મહાવાળા, પ્રકાશક: નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, ગાંધીરાડ, અમદાવાદ. કેમી દેવનાં પૃષ્ઠ ૩૨ + ૪૦૦, આચ્છાદનસહિત બોર્ડપેપરનું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. સવા.

આ પુસ્તકની એ આવૃત્તિએ પ્રસિદ્ધ થઇ ગયા પછી આ બીજી આવૃત્તિનું પુનર્મુદ્રણ પ્રકટ કરાયું છે.

આધ્યાત્મિક જીવન જીવનારાઓ માટે તત્ત્વજ્ઞાનની નવીન, વિચારસરણી આપવા માટે આ પુસ્તકનું આયોજન થયું છે. આપણા ગ્રામીન શાસ્ત્રિકારોએ તત્ત્વજ્ઞાનની રચના કરી જનતાને ધર્મજીવન જીવવાનાં સૂત્રો બાંધી આપ્યાં છે. તેને અનુસરીને આજપર્યં ત ધર્મજીવન જીવવાની નિઃશ્વાસ ધરાવતી જનતા જીવતી આવી છે. પરંતુ તે પછી કોઇ આર્ષ દ્રષ્ટા કે સૂત્રકારે આ દિશામાં વધુ પ્રયત્ન કર્યો જાણ્યો નથી. અને બેખડના શબ્દોમાં કહીએ તો

“ આદરાયજ્ઞના કાળથી તત્ત્વજ્ઞાનનો વિકાસ લગભગ અટકી ગયો છે. એમણે જનતાને સૂત્રબદ્ધ કરી નાખી તત્ત્વજ્ઞાનનું બારણું વાસી દીધું અને શંકરાચાર્ય અને પાછલા આચાર્યોએ એ બારણું તાળાં માર્યાં; એ તાળાં ખોલ્યે જ પ્રકટ છે. ”

અને સાચે જ, શ્રી. કિશોરલાલભાઇએ તાળાં ખોલી એની અંતરતલની ખોજ કરી એને સ્પષ્ટ કર્યો છે વા તેને નવીન રૂપે સૂત્રબદ્ધ કર્યો છે, એમ કહીએ તો ચાહે. માત્ર જુનું એટલું સાફની માન્યતાવાળા સ્થિતિચૂરનોના આ પ્રયત્ન કદાચ રોષ વહોરાવશે, છતાં નવીન વિચારદષ્ટિવાળાને આપણા તત્ત્વજ્ઞાનનાં અનેક નવાં વિચારો મળી આવશે.

પુસ્તક તત્ત્વજ્ઞાનને લગતું હોઇ એ વિષયમાં નવીન દૃષ્ટિયુક્ત રસ ધરાવનારને જરૂર મળશે.

શરૂઆતમાં બેખડના ગુરુદેવની લખેલી ભૂમિકા અપાઈ છે. તે એને સમજવામાં કંઈક સુગમતા કરી આપે તેમ છે.

પ હિંદ સ્વરાજ—બેખડ: શ્રી. મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે. પૃષ્ઠ ૩૨+૧૪૪, સાલુ પૂર્વ, મૂલ્ય ચાર આના.

સ્વરાજ્ય પ્રવૃત્તિના બીજરૂપ મણુતા આ પુસ્તકની આ બીજી આવૃત્તિ છે. એમાં ગાંધીજીએ સ્વરાજ્યપ્રવૃત્તિનાં બીજરૂપ દર્શન કર્યું છે, ન્યારે સ્વ. ગોખલેજીએ આ પુસ્તક વિશે એવો અભિપ્રાય ઉચ્ચાર્યો હોવાનું કહેવાય છે કે ગાંધીજી આ પુસ્તકનો આવતે પ્રગે નાશ કરશે. પરંતુ તે પછી તો આ પુસ્તકમાં રજૂ કરવામાં આવેલા વિચારો દિનપ્રતિદિન સ્વરાજ્યયાત્રાના મૂળ બીજરૂપ પૂરવાર થયા છે. અને “ આર્ષન પાથ ” નાં સંપાદક

દોષ કેનો ?

ગુજરાતીઓ વાંચતા નથી એ એક ફરિયાદ છે; ગુજરાતીઓ પુસ્તક ખરીદતા નથી એ બીજી ફરિયાદ છે; ગુજરાતીઓ પુસ્તકો માગીને જ વાંચે છે એ ત્રીજી ફરિયાદ છે—આ સઘળી ફરિયાદોમાં વળુદ છે એ છતાં આટલું ચોક્કસપણે કહી શકાય કે, ગુજરાતીઓ પાસે એકધારાં એક પુસ્તકો મૂકનારી દોષ બળવાન સંસ્થા નથી. જે છે તેમાં અનેક ક્ષતિઓ છે, અને ગુજરાતીઓને શી રીતે વાંચતા કરવા એ પ્રશ્ન ઉપર કોઇએ સતત વિચાર કર્યો નથી. નહિતર, વધુ કાંઈ નહિ તો, ગુજરાતીઓ એટલાં પુસ્તકો તો જરૂર ખરીદે કે જેથી એકાદ સંસ્થાની પ્રતિષ્ઠા હમેશાને માટે સચવાઈ રહે.

ગુજરાતીઓ સિનેમાઓ લુએ છે, ગુજરાતીઓ રેડિયો રાખે છે, ગુજરાતીઓ નૃત્યપ્રયોગોમાં રસ લઈ શકે છે, ગુજરાતીઓ કેવળ પુસ્તકોમાં રસ નથી લેતા એમ કહેતાં પહેલાં, ગુજરાતીઓને પુસ્તકોમાં રસ લેતા કરવા માટે દોષે સતત, સત્ય અને વ્યવહાર પ્રયોગ કર્યો છે એ જાણવું આનંદદાયક થઈ પડશે.

—ધૂમકેતુ

મેડમ સોલિયા વાડિયાએ તો એ “ હિંદ સ્વરાજ ”ને લગતો ખાસ અંક પ્રકટ કરેલો, જેમાં દેશવિદેશના અનેક નામાંકિત લેખક-લેખિકાઓના વિચારો-મતઓ રજૂ કરાયાં હતાં.

૧૯૦૮ માં લખાયેલી આ પુસ્તકના વિચારો આજે પણ એટલા જ ઉપયોગી જણાયા છે. આજની સ્વરાજપ્રાપ્તિના ઇતિહાસના મૂળરૂપ આ પુસ્તક સૌ કોઈ ફરીફરોને વાંચે.

૬ રંગતરંગ—ભાગ ૧ થી ૪. લેખક: શ્રી. જ્યોતીન્દ્ર દવે; પ્રકાશક: ગાંધી સહિત્ય મંદિર, હવાડિયો ચક્રો, સુરત. કાઢિન કદનાં ચાર પુસ્તકો; દરેકનું સાદુ પૃષ્ઠ ૫૬, મૂલ્ય રૂ. સવા.

શ્રી. જ્યોતીન્દ્ર દવે આપણા ગર્યાગાંઠ્યા હાર્યરસિક લેખકોમાંના એક છે. એમણે અવારનવાર લખેલાં તેમ જ નવાં તૈયાર કરેલાં હાસ્ય-કટાક્ષ-રમૂજ ઉત્પન્ન કરે તેવાં જીદ જીદ વિષયો પરનાં કટાક્ષલેખનો આ ચાર ભાગમાં સંગ્રહવામાં આવ્યાં છે.

લેખક આ સર્જનો દ્વારા જીદ જીદ વિષયો—વસ્તુઓ પરની તેમની લખાવટથી વાચકને મર્મીજી હાસ્ય આપે છે. અને એ જ એમની જે તે વસ્તુને રમૂ કરવાની ખરી ખુબી છે. કટાક્ષલેખોનું આ એક આખા લક્ષણ લેખી શંકાય. થાકેલા મગજને આરામ આપવા અને ધરીબર વિનોદ મેળવવામાં જીદ જીદ વિષયો પર લખાયેલાં આ કટાક્ષ લેખોનો વાંચતાં મનની ગમગીની દૂર થાય તેવાં છે.

પુસ્તકોલયો જરૂર પોતાને ત્યાં વસાવવા પ્રયત્ન કરે.

૭ સરસ્વતીપુરાણ—સંશોધક અને વિવેચક: શ્રી. કનૈયાલાલ બાપ્તકર દવે; પ્રકાશક: કાર્મસ ગુજરાતી સભા—મુંબઈ. કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૨૪+૧૧૮, બોર્ડ પટીનું સાદુ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. બે. ૧૯૪૦

આપણા ગુજરાતના સંશોધનને લગતાં ગર્યા ગાંઠ્યાં પુસ્તકો આપણે ત્યાં છે તેમાં આ એક ઉમેરાય છે. શ્રી. કનૈયાલાલ દવે એક સારા સંશોધક હોઈને તેમના જીદ જીદ સામયિકોમાં લખાયેલા સંશોધનલેખોથી તેઓ સારા જાણીતા છે.

આ પુસ્તકમાં તેમણે સરસ્વતી નદીની પ્રાચીનતા અને તેની ઐતિહાસિકતા દર્શાવી કયો પ્રદેશ કયાં આવ્યો અને તેની ઐતિહાસિક મહત્તા શોધખોળને લગતાં ડેટાંક પ્રમાણો આપી દર્શાવી છે. વળી સરસ્વતીને તીરે આવેલાં પ્રાચીન તીર્થોની ઐતિહાસિકતા પ્રમાણો આપી આ પુસ્તકમાં રજૂ કરી છે. અને મૂળ સંસ્કૃતમાં સરસ્વતી પુરાણના શ્લોકો આપી તેનું ભાષાન્તર અને ચોક્કસ ટિપ્પણો પણ આપ્યાં છે.

પુરાતત્ત્વ જાણવાની જિજ્ઞાસા ધરાવનારાઓને આ પુસ્તક ઉપયોગી નીવડશે.

૮. આધ્યાત્મિક પંચવાત્ર—સંપાદક: શ્રી. કાન્તિલાલ મ. ગાંધી; પ્રકાશક: મુંબઈનું રંગીનદાસ મહેતા, શ્રીકૃષ્ણસુવન, વિદેપાર્થ, (પૂર્વ) મુંબઈ.

કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૨૪ + ૨૧૬, સાદુ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય લગ્ગુ નથી.

આપણાં સામયિકામાં ધણીયે વાર એવું ઉત્તમ કોટિનું સાહિત્ય આપવામાં આવે છે કે જેનો સંગ્રહ કરવામાં આવે તો ચિરકાળ માટેનું એક ઉત્તમ પુસ્તક થઇ જ્યારે વાંચીએ ત્યારે તેમાંથી આપણને ઉત્તમ વિચારો જાણવા મળે.

આ પુસ્તક કંઈક અંશે આ દિશાના પ્રયત્ન સરખું છે. એમાં આપણા ગીતા સરખા પ્રાચીન ગ્રંથોમાંથી અવતરણો પણ છે અને મહાપુરુષોનાં વચનામૃતરૂપ પરાવાણી પણ છે; ભકતકવિઓનાં ભંકિતપ્રેરક પદો-ભજનો પણ છે તેમ જ ઇતર સુવાક્યોનો સંગ્રહ પણ છે. આ દષ્ટિએ જોતાં પુસ્તકને આધ્યાત્મિક પકવાન્નનું જે નામાભિધાન આપવામાં આવ્યું છે તે યથાર્થ જ છે. જનતા આવાં ભાવનાપ્રેરક વચનો વાંચી પચાવતી થાય તો જગતમાંનાં અનેક અનિષ્ટો નાબૂદ થાય. આ પુસ્તક ગામડાની જનતાને ફીક ગમશે.

૯. કાગળ—લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. જયંતકુમાર યાચિક. ડૉ. શેફરી, બાજવાડા, વડોદરા. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૮+૧૦૬, બોર્ડપટ્ટીનું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. એક.

આજે કાગળ એ ધરધરની જરૂરિયાતની વસ્તુ થઇ પડી છે. રાય કે રંક સૌ કોઈને એની વધુ-ઓછી જરૂર પડે જ છે, એ કાગળ કેવી રીતે તૈયાર કરવામાં આવે છે તેને લગતી માહિતી તેમ જ છાપખાનાવાળા અને પુસ્તકો બાંધનારાઓને કામ લાગે તેવી કેટલીક માહિતી લેખકે આ પુસ્તકમાં આપી છે; જ્યારે હાથજનાવટના કાગળને લગતી માહિતી વધુ સ્પષ્ટતા અને સમજાવટ માગે છે. અને તો જ હાથજનાવટના ઉદ્યોગ કરવા માગનારને આ પુસ્તક ઉપયોગી નીવડી શકે. કેટલેક સ્થળે યંત્રને લગતાં તેમ જ બીજાં ચિત્રો પણ આપ્યાં છે. પુસ્તક કાગળની માહિતીને લગતી કંઈક પ્રાથમિક માહિતી આપે છે, પરંતુ એ ઉદ્યોગને અપનાવવા માગનાર માટે તો વધુ જુઝાસા અને માહિતીભર્યા વ્યાવહારિક જ્ઞાન આપે તેવા મોટા વિસ્તૃત પુસ્તકની ઉણપ તો રહે છે જ. એકંદરે પ્રયાસ ફીક આવકારપાત્ર છે.

૧૦. નાનકડો કતુ:—લેખિકા: શ્રી. વિમળામહેન સેતમ્ભવડ, સોમ એગ્રન્ટસ: એન. એમ. ઠક્કરની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ-મુંબઈ ૨. કાઉન કદનાં જાડા કાગળનાં પૃષ્ઠ ૪૨, સચિત્ર સાદું પૂઠું મૂલ્ય ૦-૩-૦.

આ બાંધોપયોગી વાતો છે તો નાની, પણ એને બાળકો ઝટ વાંચી શકે તેવા મોટા અક્ષર અને પાને પાને વાતોને સમજાવતાં ચિત્રો આપી બાળકોને વાંચતાં કરવાને ફીક આકર્ષણ કયું છે. આપણાં બાંધોપયોગી અને નવા શીખેલા પ્રોટોપયોગી પુસ્તકોનો ઉદાવ (Grid-work) જે આવી રીતે તૈયાર કરવામાં આવે તો બાળકો અને નવા શીખેલા પ્રોટો જરૂર વાચન પ્રતિ આકર્ષાય.

૧૧. વિનુ અને કલાબહેન:—લેખિકા તથા સોમ એગ્રન્ટસ, કદ, ઉદાવ ઉપર પ્રમાણે.

આ નાની પુસ્તકા પણ ઉપરની જ સેલીએ લખેલી એક વાતો આપે છે. એમાં પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના મોટા અક્ષરો, પાને પાને ચિત્રો તેમ જ સુંદર ઉદાવ આપ્યો છે.

જાવસાદિત્યનાં પુસ્તકો આપણા પ્રકાશકો આવી રીતે આપતા થાય તો જાગવાયકો જરૂર વિના પ્રેરણાએ વાંચવા આકર્ષીરો.

પુસ્તકાલયમાં આવતાં જાગકો મારે આ જન્મે પુસ્તકાલયો વધુ સંખ્યામાં પણ વસાવાય તો તે પણ કષ્ટ જ લેખાશે.

૧૨. પુરાણી પ્રજ્ઞા:—(અલ્લવિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વ) મૂળભેખિકા: એની મિસેન્ડ: બા. ક. પરશુરામ હરિસુખરામ મહેતા, આધિત્યાન: જશવંતરાય હિંમતપ્રાલ ભટ્ટ. મુ. સરખેળ. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૨ + ૨૮૮, બોર્ડ પટ્ટીનું પૂકું, મૂલ્ય રૂ. સવા.

ન્યારે યિયોસોરીનો ગુજરાતમાં કંઈક પ્રવેશ થતો હતો, ગુજરાતની જનતા ન્યારે યિયોસોરીના સિદ્ધાંતો સમજવા પ્રયત્ન કરતી હતી તે અરસામાં આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું.

આ પુસ્તક મૂળ અંગ્રેજીમાં વિદ્યુધી એની એસ્ટે "એન્સિયન્ટ વિઝડમ" નામે પ્રસિદ્ધ કરેલું. તેનું આ સરળ ભાષાંતર છે. એમાં તત્ત્વજ્ઞાનને લગતા જ્ઞાનનો સમાવેશ છે. આ ઘોઠ અને પરબોક તેમ જ છતર બોકની ગીમાંસા આપેલી છે. ઉપરાંત સર્વ ધર્મ અને યિયોસોરીનો સમન્વય પણ દર્શાવ્યો છે. આ પુસ્તકમાં ચર્ચેલા વિષયોમાં મુખ્યત્વે બૂબોક, જીવલોક, કામલોક અને અન્ય બોક્તી શાહિતી ઉપરાંત જન્મ અને પુનર્જન્મ તેમ જ કર્મના સિદ્ધાંતોનું ક્રીક પ્રતિપાદન કરેલું છે. આધ્યાત્મિક જિજ્ઞાસા ધરાવનારને એમાંથી ક્રીક ખોરાક મળી આવશે.

૧૩. ગુરુમુખવાણી—સંપાદક : ધ. નિ. મહારાજ શ્રી. જોપાળરામ ગુરુ દેવચંદર થર્માં; પ્રકાશક : નટવરસાલ લક્ષુરામ પંડ્યા, નિરાંત મંદિર, કતેપુરા, વડોદરા.

કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૨૨+૧૯૦, બોર્ડ પટ્ટીનું પૂકું, મૂલ્ય રૂ. સવા.

આ અગાઉ ઉપયુક્ત પ્રકાશક તરફથી નિરાંતકાવ્ય, જોપાળકાવ્ય, બક્ષિરસામૃત વગેરે જ્ઞાનબક્ષિતપ્રેરક પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે. એમના જ તરફથી આ પુસ્તક પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે.

આ પુસ્તકમાં નિરાંત સંપ્રદાયની ગુરુપરંપરામાં આવેલા તેમ જ ગુરુચાને નદિ જિરાગેલા છતાં એ દક્ષાના પુરોનાં જ્ઞાન-બક્ષિતપ્રેરક કાવ્યો-બજનો, પદોનો સંગ્રહ આપવામાં આવ્યો છે. તેમાંનાં કેટલાંક તો અતિ પ્રાસાદિક જણાય છે, ન્યારે કેટલાંક અંતરના અવાજ સરખાં જણાઈ આપોઆપ કાવ્યપ્રવાહ વણી હોય તેમ લાગે છે; એમાંની શ્રી દોઢરસિંગ ભગતનાં રચેલાં કેટલાંક કાવ્યો અમને ખૂબ ગમી ગયાં છે.

૧૪. કીર્તિમંદિર:—લેખક: શ્રી. કેશવલાલ લ. શાહ; પ્રકાશક: મૂળંદ પ્રવેશન કાર્યલય, ગાંધીરાં, અમદાવાદ. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૪+૬૪, સાદુ સચિત્ર પૂકું, મૂલ્ય ૦-૧-૦.

આ જાણપોયી પુસ્તકમાં દેશ-પદ્ધતિનાં મદાન ગણાતાં માનવીઓના જીવનના પ્રસંગો આલેખ્ય રીતીએ આપ્યા છે. એમાં અશોક, નેપોલિયન, જમહુર. સંકરાચાર્ય,

સ્વીટઝરલેન્ડના વીર વિલિયમ ટેલ, મીરાંબાઇ, ઇશુ ખ્રિસ્ત, કોલંબસ અને ગુજરાતની રાજમાતા મીનલ વગેરે આ જગતમાં પોતાની કીર્તિપતાકા ફરકાવી જનાર મહાન વ્યક્તિઓના જીવનમાંથી બાળકો-કુમારો-કિશોરોને ગ્રેરણા આપે તેવા વિવિધ પ્રસંગો આપ્યા છે.

પ્રસંગોની ગોઠવણીમાં દેશની અને પરદેશની વ્યક્તિઓના પ્રસંગો નોખા નોખા તારવી સાથે સાથે અપાયા હોત તો ઠીક યદ્ય પડત.

એકંદરે લખાવટ બાળકો સમજી શકે તેવી છે. પુસ્તકાલયો બાળકો માટે વસાવે.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

૧૫. વીર જવાહરલાલ:—લેખક: લાલુબેન મહેતા. પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ. પૃષ્ઠ ૯૪, પૂઠું કાગળનું, કિંમત ૦-૪-૦. આવૃત્તિ ૧ લી, ઈ. સ. ૧૯૪૧

આ અરુણ પુસ્તકમાળાનું દશમું પુસ્તક છે. આમાં બાળકોને ગમે એવી શૈલીમાં વીર જવાહરલાલનું ચરિત્ર સારી રીતે આલેખવામાં આવ્યું છે. સૌ કોઈને એ ગમશે. ધો. ૪ અને તે ઉપરાંતનાં બાળકો સારી રીતે સમજશે.

૧૬. બોલીઓ મત:—લેખક: દિનેશ ઠાકોર, પ્રકાશક: નટવરલાલ લ. વોરા, શ્રીમતી પારેખ. નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ. પૃ. ૪૦, પૂઠું કાગળનું, કિં. ૦-૪-૦.

આ પુસ્તિકા ‘આપણી બાળ ગ્રંથમાળા’ના પુસ્તક તરીકે અપાઇ હોઈ ‘બાલ-જગત’ના સહતંત્રી દિનેશ ઠાકોરે લખી છે. કુલ ૭ વાર્તાઓમાંની છેલ્લી વાર્તા ‘બોલીઓ મત’ એના ઉપરથી પુસ્તિકાનું નામ રાખવામાં આવ્યું છે. ‘ચલ બે ટટવા, ગળ્ય મકુર’ એ વાર્તાઓ પણ સારી છે. ધો. ૨-૩ નાં બાળકો ખુશીથી ઉપયોગ કરી શકશે.

૧૭. સુરભી:—લેખક: ડૉ. ચિવપ્રસાદ ત્રિવેદી, પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય મંદિર-૨૪૫૬, ભદ્ર, અમદાવાદ, પૃ. ૮૦, કિં. ૦-૪-૦.

‘આપણી બાળ ગ્રંથમાળા’ના પુ. ૫-૬ તરીકે બહાર પડ્યું છે. એમાં કુલ ૧૦ વાર્તાઓ છે. રોઠાણીની ટિકરી સુરભીના નામ ઉપરથી વાર્તાનું અને પુસ્તકનું નામ ‘સુરભી’ રાખવામાં આવ્યું છે. ‘સોનાપગ, ત્રણ મિત્રો, રાજકુમાર અને ભરવાડ’ સારી વાર્તાઓ છે. ધોરણ ત્રણ ચારનાં બાળકોને એ વાંચવી જરૂર ગમશે.

ઉપરનાં ત્રણેય પુસ્તકાલય સવડે બજે ખરીદે.

‘દ્રષ્ટા’

સામયિકો

નવચેતન (રંજનિ અંક)—તંત્રી શ્રી. ચાંપશીભાઈ ઉદેશી; ૨૫, પોલક રટ્ટીક; કલકત્તા-વા. લ. રૂ. ૬)

એક કાળે સ્વ. હાજમહમદનું “વીસમી સદી” માસિક આપણે ત્યાં સાહિત્ય-કળાના

એક વિશિષ્ટ માસિક તરીકે પંકાવું. એના અસ્ત યથા પછો “ નવચેતન ” એનું રશાન લેવું જાય છે અને શ્રી. ચાંપશીભાઈના તંત્રીપણા હેઠળ એ દર અંક કંઈ ને કંઈ સાહિત્ય-કલાવિષયક નવીન સામગ્રી આપવું રહે છે. “ નવચેતન ”નો જુલાઈ અંક ખાસ રંગભૂમિ અંક તરીકે પ્રકટ થયો છે. એમાં રંગભૂમિના અંતરંગ વ્યવહારને જાણનારા-સમજનારાના લેખોનો દીક સંગ્રહ અપાયો છે. રંગભૂમિના રસિયાઓને એમાંથી મજા જણવાતું મળશે.

શ્રી. ચાંપશીભાઈ પોતે એક નાટ્યલેખક હોઈને અંકમાં અપાયેલ વસ્તુને દીક ન્યાય આપી શક્યા છે. આ વિષય પર આવો દળદાર અંક આપવા માટે શ્રી. ચાંપશી-ભાઈને અભિનંદન.

આરોગ્ય:—સંપાદક: અને પ્રકાશક: શ્રી. માણેકલાલ શાહ, માંભાની પોળ, વડોદરા. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. બે.

પણ વખતથી વડોદરામાં “ આરોગ્ય ” માસિક બહાર પડવાના સમાચારો છાપામાં વાંચવામાં આવતા હતા. આને એનો પ્રથમ અંક બહાર પડી ગયો છે. અગાઉ “ પુસ્તકાલય ” માસિક સાથે દર ત્રણ માસે આરોગ્ય પત્રિકા છન્ડીઅન રડકોસ સોસાયટીની વડોદરા રાજ્યની શાખા તરફથી અપાતી હતી. તેનું પ્રકાશન કેટલાક વખતથી બંધ થયું હતું. અને એવા સામયિકની કંઈક ખોટ ત્યારથી હતી.

આને આ “ આરોગ્ય ” દ્વારા એ ખોટ કંઈક અંશે પુરાશે એમ એનો પ્રથમ અંક જોતાં જણાય છે. રજઆતમાં રાજ્યના જાણીતા આગેવાનોના સહજતા છ્છના સંદેશોએ અપાયા હોઈને રાજ્યના જાણીતા તખ્તોના લેખો અને કેટલીક વ્યવહાર મુશ-નાઓ પણ આપી છે.

કેટલીક મુશનાઓ અંગ્રેજી દવાઓ વાપરવા સંબંધેની છે તે ગ્રામજનતા રહેરમાંથી મેળવી શકે ત્યારે જ તેનો ઉપયોગ કરી શકે. પણ ત્યાંસુધી શું ?

એકંદરે માસિકનો પહેલો અંક આચારપદ લાગે છે. અમે ભાઈ માણેકલાલ શાહની, મોંઘવારીના વખતમાં અદ્ય લવાજમે આપવા ધારેલી આ પત્રિકાને સહજતા છ્છીએ છીએ.

બાલજગત (વાર્તાઅંક)—તંત્રીઓ: શ્રી. સોમાભાઈ ભાવસાર, દિનેશ દોશ: પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ; વા. લવાજમ રૂ. ત્રણ

“ બાલજગત ” માસિક જાણીતા બાલશિક્ષણશાસ્ત્રીઓ શ્રી. સોમાભાઈ ભાવસાર અને દિનેશ દોશના સંપાદન હેઠળ પ્રકટ થાય છે. આ અંકમાં અપાયેલી વાર્તાઓ પણ જાણીતા બાલશિક્ષણના અનુભવીઓએ આપેલી છે. એટલે બાળોને ગમી જવ તેવી છે.

ભારતી સાહિત્ય સંઘ-અમદાવાદ તરફથી

- ૧ ઘરની વહુ : બેખિકા : શ્રી. લાલુમહેન મહેતા, મૂલ્ય રૂ. દોઢ.
- ૨ વીર જવાહરલાલ : બેખિકા : ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૮-૦
- ૩ ત્રણ પગલાં : બેખિકા : શ્રી. સોપાન, મૂલ્ય રૂ. અઢી.
- ૪ શરીરરચનાનું રહસ્ય : બેખિકા : શ્રી. ધનવંત ઓઝા, મૂલ્ય રૂ. સવા.
- ૫ ઉપવાસ કેમ અને ક્યારે ? બેખિકા : શ્રી. હરજીવન સોમૈયા, મૂલ્ય રૂ. સવા.

કવિ શ્રી. અ. કૃ. ખખરદાર-મુંબઈ તરફથી

- ૬ ભજનિકા (નવી આવૃત્તિ) : બેખિકા : કવિ શ્રી ખખરદાર, મૂલ્ય રૂ. ૨
- ૭ ભારતનો ટંકાર (નવી આવૃત્તિ) : બેખિકા ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય રૂ. ૧

નવચેતન સાહિત્ય મંદિર-અમદાવાદ તરફથી

- ૮ બોલિયો મત : બેખિકા : શ્રી. દિનેશ કાકોર, મૂલ્ય ૦-૪-૦
- ૯ સુરભી : બેખિકા : શ્રી. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી, મૂલ્ય ૦-૪-૦

શ્રી. મૂળજીભાઈ પી. શાહ તરફનાં

- ૧૦ ત્રિનેત્ર : બેખિકા અને પ્રકાશક : શ્રી. મૂળજીભાઈ પી. શાહ, મૂલ્ય રૂ. દોઢ.
- ૧૧ વસુન્ધરા : બેખિકા-પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય રૂ. બે.
- ૧૨ આણુનો પ્રવાસ : બેખિકા-પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૦-૪-૦.

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની તરફથી

- ૧૩ પતિપત્ની : બેખિકા : શ્રી. નિરુપમાદેવી, મૂલ્ય રૂ. ૨)
- ૧૪ કમલિની : ચાર હિટ્લર બં. બેખિકા, મૂલ્ય રૂ. ૩)

અન્ય પ્રકાશકોનાં

- ૧૫ શ્રી ગુરુમુખવાણી : સંપાદક : અ. નિ. મહારાજ શ્રી. ગોપાળરામ ગુરુ દેવશંકર સમી, પ્રકાશક : નટવરલાલ લલ્લુરામ પંડ્યા, ફતેપુરા, વડોદરા. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦
- ૧૬ ઉછળતાં પૂર : બેખિકા અને પ્રકાશક : અંબાશંકર ના. પંડ્યા, મોળિયાક, (ભાવનગર) મૂલ્ય રૂ. દોઢ.
- ૧૭ પુરાણી પ્રજ્ઞા : (જ્ઞાનવિદ્યાનાં મૂલ્ય તત્ત્વ) ભાષાન્તરકાર : પરશુરામ હરિસુખરામ મહેતા, પ્રકાશક : હિંમતલાલ જમનાશંકર ભટ્ટ, ખંભાત. મળવાનું સ્થળ : જશવંતરાય હિંમતલાલ ભટ્ટ-સરખેજ. મૂલ્ય રૂ. સવા.
- ૧૮ જીવો ઢાંડ : બેખિકા : શ્રી. પનાલાલ પટેલ, પ્રકાશક : રેખા-ગતિ કાર્યાલય, કારંજ, પિપસ્ત્ર બેન્ક બિલ્ડિંગ, ભદ્ર, અમદાવાદ. મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.
- ૧૯ ફૂલવાદી : સંપાદક : નરહરિપ્રસાદ સી. ભટ્ટ, પ્રકાશક : લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા-વડોદરા. મૂલ્ય ૦-૪-૦.

માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
ભર્મિ	૧૧	૧-૨-૩	એપ્રિલ-મે-જુન	૧-૭-૪૧
કિશોર	૧	૪	ડિસેમ્બર '૪૦	૧૮-૧-૪૧
કુમાર	૧૮	૧	જુન	૧૮-૧-૪૧
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૨૬	૬	જુલાઈ	૧-૭-૪૧
ગુણસુન્દરી	૧૮	૫	જુલાઈ	૧-૭-૪૧
આમજીવન	૧૧	૧૨	જુલાઈ	૧-૭-૪૧
ધરણા	૧	૧૧	જુન	૬-૧-૪૧
ચરોતર	૧૧	૧	જુન	૧૧-૧-૪૧
ચિત્રમય જગત	૨૭	૪	જુલાઈ	૧-૭-૪૧
નવચેતન	૨૦	૪	જુલાઈ	૩-૭-૪૧
નવરચના	૫	૧-૨-૩	એપ્રિલ-મે-જુન	૨૧-૧-૪૧
પાટીદાર	૧૮	૬	અષાઢ	૨૧-૧-૪૧
પ્રસ્થાન	૧૧	૩-૪	પોપ-મહા	૨૧-૧-૪૧
શ્રી હાર્મોસ ગુ. સભા ત્રિમાસિક	૫	૩	જાન્યુ-માર્ચ	૩-૫-૪૧
બાલજગત	૩	૩૦-૩૧	જુન-જુલાઈ	૧-૭-૪૧
બાલજીવન	૨૧	૬	જુલાઈ	૮-૭-૪૧
બાલમિત્ર	૨૦	૧૨	જુલાઈ	૩-૭-૪૧
બાલસખા	૫	૧	જુલાઈ	૧-૭-૪૧
બાળક	૧૯	૭	જુલાઈ	૧-૭-૪૧
બુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૮	૧	જાન્યુ-માર્ચ	૩-૫-૪૧
યુવક	૧૧	૫	મે	૫-૧-૪૧
રેખા	૨	૮	એપ્રિલ	૨૮-૧-૪૧
વૈદ્યકલ્પતક	૪૬	૧	જુન	૧૦-૭-૪૧
વ્યાયામ	૨૬	૮	મે	૧૧-૧-૪૧
સારદા	૩૪	૩	જુન	૧૫-૧-૪૧
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૨	૬	જુલાઈ	૧-૭-૪૧
શિક્ષણ પત્રિકા	૧૬	૪	જેઠ	૨૨-૧-૪૧
સુવાસ	૪	૩	જુન	૧-૭-૪૧
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૪	૧	જુન-જુલાઈ-ઓગસ્ટ	૩-૧-૪૧
શ્રીગોધ	૮૫	૭	જુલાઈ	૮-૭-૪૧
રકાષ્ટવીર	૧૧	૪	જુન	૧૫-૧-૪૧

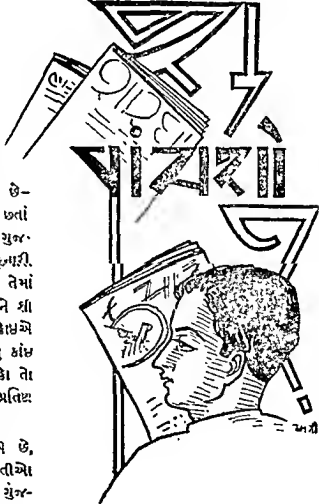

ભાગી : એપ્રિલ-મે-જુન

આપણા સાહિત્યના પ્રશ્નોની છણાવટ કરતાં શ્રી. ધૂમકેતુ સાહિત્યને અનુપંગી રંગભૂમિ, એને લાયકનાં નાટકોની ઉણપ, અભિનય-કલા સ્વીકારનારાઓનો અભાવ તેમ જ ઐતિહાસિક સાહિત્ય ન હોવાનું જણાવી શ્રેષ્ઠોની શ્રેષ્ઠન-કળાનો પૂરતો વિકાસ ન હોવાની ફરિયાદ કરે છે અને કહે છે:

“ગુજરાતીઓ વાંચતા નથી એ એક ફરિયાદ છે; ગુજરાતીઓ પુસ્તક ખરીદતા નથી એ બીજી ફરિયાદ છે; ગુજરાતીઓ પુસ્તકો ભાગીને જ વાંચે છે એ ત્રીજી ફરિયાદ છે- આ સઘળી ફરિયાદોમાં વળૂદ છે એ છતાં આટલું ચોક્કસપણે કહી શકાય કે, ગુજરાતીઓ, ખાસે એકધારાં એક પુસ્તક, મૂળગરી કોઈ બળવાન સંસ્થા નથી. જે છે તેમાં અનેક ક્ષતિઓ છે, અને ગુજરાતીઓને શી રીતે વાંચતાં કરવા એ પ્રશ્ન ઉગર કોષ્ટકે સતત વિચાર કર્યો નથી. નહિતર, વધુ કાંઈ નહિ તો, ગુજરાતીઓ એટલાં પુસ્તકો તો જરૂર ખરીદે કે જેથી એકાદ સંસ્થાની પ્રતિષ્ઠા દમેશને માટે સચવાઈ રહે. ”

ગુજરાતીઓ સિનેમાઓ જુએ છે, ગુજરાતીઓ રેડિયો રાખે છે, ગુજરાતીઓ નૃત્યપ્રયોગોમાં રસ લઈ શકે છે, તો ગુજરાતીઓ કેવળ પુસ્તકોમાં રસ નથી લેતા

એમ કહેતાં પહેલાં, યુગરાત્રીઓને પુસ્તકોમાં રસ લેતા કરવા માટે કોણે સતત, સત્ય અને વ્યવહાર પ્રયોગ કર્યો છે એ જાણવું આનંદદાયક થઈ પડશે. ”

યુદ્ધકાળમાં અમેરિકાપ્રયાણ : અમેરિકા જતાં પોતે અનુભવેલા અનુભવોનું ખ્યાલ જાલ કાલેલકરે આ અગાઉ આપ્યું હતું. આ અંકમાં પણ તેમનો આ પત્ર છે. તેમાં તેમના પિતાની જેમ કોઈ કોઈ સ્થળે કવિત્વદર્શન જોવા મળે છે

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા : શ્રી. કાલેલકરે ગીતાના અધ્યાયમાંના વધુ પડતા જણાતા શ્લોકો ટાળી સંક્ષિપ્ત ગીતા આપવાનો આ પ્રયત્ન છે. એના આ અંકમાં ૪૧ થી ૪૫ અધ્યાયો આપ્યા છે.

આયર્લેન્ડનું સુકિતયુદ્ધ : આ લેખમાં આયર્લેન્ડે વખતોવખત સુકિત મેળવવા માટે કરેલા પ્રયત્નોનો ઇતિહાસ આપેલો છે.

કિશોર : ડિસેમ્બર : ૧૯૪૧

ફ્રાન્સના નાઈટિંગેલ : ઇંગ્લેન્ડમાં જન્મેલી આ બાઈ નાનપણથી જ માંદાની માવજતના અખતરા કરતી. તેની રમવાની ઢીંગણોને પણ તે માંદી કંપાને તેની સેવા-સુશ્રૂષા કરતી. મોટપણે તેણે ક્યાની દેવીનું કામ કરેલું. અંગ્રેજોને કીમિયાના યુદ્ધમાં ધવાયેલાઓની પરિચર્યાને લગતી સારી મદદ કરેલી. એના સમય પહેલાં ઇંગ્લેન્ડમાં માવજતવિજ્ઞાનું નામ જ નહોતું તે નાઈટિંગેલે ફ્રાન્સ-જર્મનીમાં જઈ શીખી આવી ઇંગ્લેન્ડમાં પ્રચલિત કરેલું. યુદ્ધ પૂરું થતાં એના માનમાં સમારંભ ગોઠવી ખાસ વહાણમાં તેને ઇંગ્લેન્ડ મોકલવાની વ્યવસ્થા કરી હતી, પરંતુ તે તો છાનીમાની કોઈ ફ્રેન્ચ વહાણમાં વિદાય થઈ ગઈ હતી.

સીતાનહાણી : કાકા કાલેલકરે હક્ષિણના પ્રવાસ દરમિયાન વેળગ ગાના પ્રપાતમાં કરેલા રનાનનું કવિત્વમય સુંદર વર્ણન આ લેખમાં છે.

જ્ઞાને કે ઉરશાસને ?

વિદ્વાન લેણા સુણવા ન દાને, કે સંતવાણી ધરવા ન ધ્યાને;
ભલે મળે ના વળી પૃષ્ઠ જોવા, વેદો ગીતા વા - હપનિષદોના.
બ્રહ્માંડ કેરું નવ જ્ઞાન આહું, વર્તી રાકું જો ઉરશાસને હું.

ક્રમાર : જુન : ૧૯૪૧

તમે બહાદુર ખાન ? : આપણુ પ્રત્યેક જણમાં બહાદુરીનાં રજકણો તો હોય જ છે. માત્ર આપણે તેનો આપણા મનમાં કેટલો સંચય કરી શકીએ છીએ તેના પ્રમાણમાં, વખત આવ્યે, એ સંકલ્પ અને શક્તિ ક્રિયાનું રૂપ લેવાનાં.

બહાદુરી કાંઈ કોયળીમાંથી સમજું કે સાપ કાઢનાર મદારીની જેમ, જરૂર પડ્યે એકાએક બહાર લાવી શકાય તેવી નથી હોતી. એને માટે શૌર્ય ને શક્તિનાં રજકણ રોજ-બ-રોજ તમારા ચારિત્ર્યમાં ધુંટાતાં રહેવાં જોઈએ. અને તો જ તે ખરે વખતે પ્રકટી નીકળે. સામે જે કંઈ પ્રસંગ આવી પડે તે હસતે મોંએ આવકારવો એ બહાદુરીનું પહેલું લક્ષણ.

રૂઢ : દુનિયાભરના સમાચારો પૂરી પાડનાર આ વિશાળ પાયા પર ચાલતી સંસ્થાનો આ લેખમાં પરિચય આપ્યો છે. ‘ઝડપ’ એ રોઈટરનો મુદ્રાલેખ છે. એના માણસો સમાચારો પહેલાં ઝડપવાને સેકંડ સેકંડ સાથે શરત ખેત્રતા હોય છે. ઝડપની કારીગરી સાથે સમાચારોમાં સત્ય અને ખાતરી માટે સંપૂર્ણ દરકાર રાખવામાં આવે છે.

કાળપ્રવાસ : વિખ્યાત અંગ્રેજ લેખક એચ. જી. વેલ્સે ‘કાળયંત્ર’ નામનું પુસ્તક લખ્યું છે. તેમાંની ભૂત અગર ભવિષ્યકાળમાં સદેહે સફર કરી તે વખતનાં માનવી ઇ. સ. ૫૦ ને લખતી કલ્પનાપ્રધાન વાર્તા આ લેખમાં છે.

શુણ્ણસુન્દરી :

નૃત્યની જીવનપર અસર : આપણા દેશમાં થોડો કાળ એવો ગયો કે નૃત્ય એ હલકી કલા ગણાઈ. જે નૃત્યે નીતિદાસ્તને જન્મ આપ્યો તે જ કલાએ નીતિને અધોગતિએ પહોંચાડી છે; એ વાત તદ્દન ખરી છે. પરંતુ તે કલાએ નીતિ નથી બગાડી. આપણાં જીવન જ તેને માટે જવાબદાર કેમ ન હોઈ શકે ? અત્યારે સમષ્ટિઓમાં કલાનો શોખ દિનપ્રતિદિન વધતો ગયો છે અને જીવનમાં કલાએ રચાન લીધું ત્યારે નૃત્યકલાને પણ જીવનમાં જનતાએ અપનાવી.

હાલ નૃત્યના પ્રકારો ઘણા છે, અને તે બધા નૃત્યોની મુદ્રાઓ સમજવી તે બાપા સમજવા બરાબર છે; કારણ, મુદ્રા તે જ નૃત્યની ભાષા છે. તેના પ્રકારોમાં મુખ્ય કથક, કથકદ્વત્રી, મણીપુરી તથા ભારત નૃત્ય પ્રખ્યાત છે. આ શાખાઓના નૃત્યકારો પણ સાચા કલાકાર તરીકે પ્રખ્યાત છે; ઉદયશંકર, સીમ્પી, તથા શક્તિમણિદેવીને એ કલા વરી છે. અને સમગ્ર ભારતવર્ષમાં એનો પ્રચાર ઉત્તમ રીતે થાય અને લોકોની કલા તરફ રુચિ વધે તેમ જનતાને ઉચ્ચ કલાનું જ્ઞાન કરાવે છે.

અંતરની વરાળ : અમદાવાદના જ્યોતિ સંઘ સમક્ષ રવામી આનંદે આપેલું આ બાપણું છે. એમાં આ સત્યકથાઓનું ઝૂમખું છે. એમાં તત્ત્વરપરી વિચારો છે, એમાં નારીત્વની ભૂત અને વર્તમાન દશાનો કર્ણુ તેમજ આશાજનક ચિંતાર છે. આ શુષ્ક પ્રવચન નથી; વર્ણોના ચિંતન અને અવલોકન પછીના હૃદયોદ્ગાર છે. સ્ત્રી શું છે, કોણ છે, પુરૂષે આદિકાળથી એની સાથે કેવો વ્યવહાર રાખ્યો છે, પૂર્વ અને પશ્ચિમની સ્ત્રીઓની સ્થિતિમાં કોઈ તફાવત છે ? ઇત્યાદિ અનેક પ્રશ્નોના જવાબો આ પ્રવચન આપે છે. એમ લાગે છે કે આપણે વાંચતાં નથી, પણ સાંભળીએ છીએ.

શિવજીની વાર્તા : શ્રાવણ માસમાં ભણેલી અને અમણ પણ શ્રદ્ધાળુ સ્ત્રીઓ આ વાર્તા પરસ્પર કહેવા સાંભળવાનો રિવાજ આપણે ત્યાં છે. તે કયાંય છપાયેલી મળી નથી. તે અહીં આપવામાં આવી છે.

નવરચના : એપ્રિલ-મે-જુન : ૧૯૪૧

ગુરુકુળ પ્રણાલીની વિશેષતાઓ : ગુરુકુળ શિક્ષણપદ્ધતિનો સાર એ છે કે, કોઈ પણ પ્રકારનું શક્ષક લીધા વગર જોજન-કપડાં-રહેઠાણ આદિનો પ્રમંથ કરી બાળકને ગુરુના કૃત્યનું એક અંગ બનાવવું, એને સાદા અને યોગ્ય રહવ-સહન તથા તપસ્યાના વાતાવરણમાં

રાખવું, તથા ચરિત્રનિર્માણની સાથે એના જૌદિક વિકાસમાં સહાયશ્રૂત થવું. ગુરુકુલપ્રણાલી કંઈ નિયમબદ્ધ પ્રણાલી નથી. એનો આદર્શ અને વિચાર નિત્ય છે. શિક્ષણાલયમાં ધર જેવા વાતાવરણનું હોવું એ ગુરુકુલશિક્ષાપ્રણાલીની વિશેષતા છે.

કોઇપણ સંસ્થાને ભાંગવાના ઉપાયો : કોઇપણ સંસ્થાને તોડી પાડના માટે કેવા કેવા ઉપાયો કામ લેવાય છે તેને લગતા ૨૦ નિયમો આલેખવામાં આવ્યા છે.

હુતાત્મા ગણેશ શંકર વિદ્યાર્થી : કોમી આગ હોલવવા જતાં જીવનનું બલિદાન દઇ દેનાર સ્વ. ગણેશ શંકર વિદ્યાર્થીનું જીવનચરિત્ર આ લેખમાં છે. આજના કોમી તંત્ર વાતાવરણ વખતે આ આત્મચરિત્ર ઐક્યની પ્રેરણા પાવે તેવું છે. અવસ્ય વાંચો.

પ્રસ્થાન : પોષ-માઘ : ૧૯૬૬

ચારિત્ર્યવેતન : જીવનવેતનનો સિદ્ધાંત કોઈ મામુલી વસ્તુ નથી. જીવનવેતનથી ઓછું આપવું એ તો બહુ જ બયજનક છે. સંસ્થાની માફક કાર્યકર્તાઓ, ધર્મપરાયણ અને તો સમાજનું ચારિત્ર્ય જલદી ઉન્નત કરી શકે.

પ્રામાણિક અને સમાજોપયોગી કામ દ્વારા જીવનવેતન મેળવવાની પ્રથમ એવા માણસને તક આપવામાં આવે, કે જે દુરાચારી નથી, બચ્સની નથી અને જે બિલકુલ દરિદ્રી છે, તેમાં જાત, ધર્મ, પંથ અથવા પક્ષનો જરા પણ ખ્યાલ કરવામાં ન આવે. એ જ રીતે સચ્ચરિત્ર વિકાસને જીવનદાયી ઉદ્યોગ આપનાર કાર્યકર્તા રાષ્ટ્રીય ચારિત્ર્યની સંપત્તિ વધારે છે.

પુરુષનો પદ્માઘાત : “ ગુણસુંદરી ” માસિકમાં આ લેખ “ અંતરની વરાળ ” શીર્ષક નીચે છપાયો છે. એમાં શું છે તે ઉપર “ ગુણસુંદરી ” માં જુઓ.

અને : “ અને ” શબ્દનો ઉપયોગ આપણી ભાષામાં કેવો વારંવાર થાય છે તેના કેટલાક દાખલા અને વિકૃતિઓ આ લેખમાં છે.

રાવ કમિટીની પ્રસ્નાવલીના ઉત્તરો : હિંદી સરકારે હિંદુ કાયદામાં સુધારો કરવા અંગે જે સમિતિ નીમેલી તેના તરફથી એક પ્રસ્નાવલી બહાર પાડવામાં આવી હતી. તે પ્રસ્નાવલીના, એક વધીલે આપેલા ઉત્તરો આ લેખમાં છે.

એક વ્યાખ્યાન : વડોદરામાં મળેલી મરાઠી વાઙ્મય પરિષદના અધ્યક્ષસ્થાનેથી આપેલું ભાષણ છે. એમાં પ્રાંતીયતા પર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે અને શ્રી. ક. મા. મુનશી ને “ ગુજરાતની અસ્થિતા ” ને રચજે રચજે આગળ કરી છે.

શારદા : જુન : ૧૯૪૧

ચમત્કારિક પિછી : એક નવીન દબે લખાયેલી સરસ વાર્તા છે. વાર્તાકલા અને વાર્તારસ માણવા માટે એ વાંચો.

ઈસ્લામ ધર્મના સિદ્ધાંતો : મૂળ ડૉ. શેફરીકે લખેલા આ ૧૮ સિદ્ધાંતો જાણે એ ધર્મની મુક્તમાળાનાં મુક્તાક્ષ્ણ સરખા છે. તદનુસાર જીવન જીવવામાં આવે તો આજના કોમી કલ્પને સમાજમાં કયાંય સ્થાન લાગ્યે જ રહે.

એ વ્યાખ્યાનો : કરજણ તથા નવસારી મહાત્મ પુ. પરિષદો પ્રસંગે શ્રી. રામચુરાએ આપેલાં ભાષણો છે, જે “ પુસ્તકાલય ” ના પાછલા અંકમાં આવી ગયાં છે.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પગારદાર પ્રાંત તેમ જ માનદ મહાલ પ્રચારકોએ નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ લાંબી પુસ્તકાલય વા વાચનલયની સંરક્ષાઓ તપાસી છે, અને દફતરી કામની અવ્યવસ્થા દૂર કરી છે તેમ જ પુસ્તકોના વર્ગીકરણ વગેરેની કામગીરી અમલી તત્સંબંધી જરૂરી સૂચના સમજૂત આપી છે; તથા પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામોએ પુસ્તકાલય ખોલવા સંબંધી પ્રચાર-કાર્ય કર્યું છે:—

૧. અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક રા. ભાઈશંકર ટી. ઠાકર એપ્રિલ-મે માસમાં—
અમરેલી મહાલનાં (૧) કેરાળા (સોરઠ) (૨) માંડવડા (૩) ટીંબલા (૪) ખારી ખીજડીઆ (૫) કમીગઢ; ધારી મહાલનાં (૬) સરસિયા (૭) વીરપુર (૮) ધારંગણી (૯) દીતલા (૧૦) કમી (૧૧) કેરાળા; ખાંભા મહાલનાં (૧૨) ખાંભા (૧૩) સમઢિયાળા (૧૪) રૂઢનાથપુર (વાં.) (૧૫) ભાડ (૧૬) ઇગોરાળા (૧૭) તાંતણીઆ (૧૮) વાંકિયા (૧૯) પીપળવા (વાં.); કોડીનાર મહાલનાં (૨૦) દેવળી (૨૧) ગોહિલની આણ (૨૨) પથ્થાદર (૨૩) પીપળી (૨૪) છારા (૨૫) સરખડી (૨૬) વેલણ (૨૭) માત્રગામ (૨૮) પાંચ પીપળવા (૨૯) ડોલાસા (૩૦) જમનવાડા (૩૧) છાછર (૩૨) સિંધાજ (૩૩) વડ-નગર (૩૪) અરણેજ (૩૫) ઘાંટવડ (૩૬) પ્રાચી સરસ્વતી (૩૭) અડવી (૩૮) હરમડીઆ.

૨. અમરેલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. મજલાલ દ. મહેતા એપ્રિલ-મે ૧૯૪૦ થી માર્ચ ૧૯૪૧ સુધીમાં—૧. માંડવડા (૧), ૨. ખીજડીઆ ખારી (૪), ૩ કમીગઢ (૪), ૪. જળીઆ (૫), ૫. ડોલરવા (૬), ૬. રંગપુર (૨), ૭ વીરપુર, ૮. ખીજડીઆ, ૯. સણોસરા (૩), ૧૦. ટીંબલા, ૧૧. ગાવડા.

૩. અમરેલી પ્રાંત માનદ પ્રચારક રા. મજલાલ દ. મહેતા—માહે એપ્રિલથી જુનમાં—અમરેલી મહાલનાં ૧. ટીંબલા (૩), ૨. મોટા માંડવડા (૨); ૩. ખીજડીઆ-ખારી (૨); ૪. જળીઆ (૩), ૫. કમીગઢ (૩); ૬. ડોલરવા (૨); ૭. માંડવડા (૨); ધારી મહાલનાં—૮. લલગામ (૩); ૯. સરસિયા ૧૦. અમૃતપુર; ૧૧. છરા. ૧૨. દેવળા, ૧૩. ખીમા, ૧૪. ભાડેર.

૪. વિસનગર મહાલ માનદ પ્રચારક રા. ઉમિયાશંકર લ. દવે માહે ફિરોબર '૪૦ થી માર્ચ ૧૯૪૧ સુધીમાં—(૧) ધામણવા (૨) મહેસાણા (પરિવહ અંગે) (૩) સુંશી (૪) સાલીસણા (૫) ભાલક (૬) ગોઠવા (૭) બાકરપુર (૮) કુવાસણા.

૫. વડોદરા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. છાટાભાઈ રાયજીભાઈ પટેલ—
માહે મે-જુનમાં—(૧) ગોરવા (૨) હરણી (૩) સમા (૪) ગોત્રી.

૬. સાવલી મહાલ માનદ પ્રચારક શ્રી. સોમાભાઈ ગરબડભાઈએ—(૧) કડાચલા (વાં.) (૨) રતનપુર (૩) બાકરોલ (૪) ધનતેજ (૫) શાન્તિપુરા (વાં.) (૬) સારદાપુર.

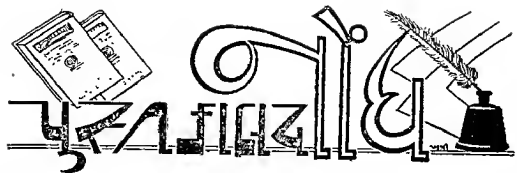
તપાસણી દરમ્યાન પ્રચારકોએ જે જે ખામીઓ જતાવી હોય તે તે સુધારો લેવા, તથા જે સૂચના સમજૂત આપી હોય તેનો યોગ્ય રીતે અમલ કરવા જે તે મંત્રી ભાઈઓને ખાસ બકામણ !

ના. નં. ચેકસી

સહમંત્રી,

વ. રા. પુ. મં.

[૪૧૧]

વડોદરા રાજ્ય

પુસ્તકાલયોને મળેલી મદદ

કોયલી (તા. વડોદરા) ને પટેલ શાળામાં અમથાભાઈ તરફથી રૂ. ૪૦ નું કમાનું એક તથા રૂ. ૧૮૧ નાં જૂનાં પુસ્તકો.

વડરમા (તા. મહેસાણા) ને ચાવડા મનજીભાઈ રવજીભાઈ તરફથી રૂ. ૨)

કંડારી (તા. કરજણ) ને ૨૦) ડાલાભાઈ ભાઈલાલભાઈ બામણગામ, ૧૧) નરસિંહભાઈ નરોત્તમભાઈ રણ, ૧૧) કૃલશંકર મનસુખરામ ચોરંદા, ૧૧) મોતીભાઈ શિવાભાઈ સુણાવ, ૧૧) પુરુષોત્તમભાઈ શંકરભાઈ આણંદ, ૧૧) શાનભાઈ ખોડાભાઈ આણંદ, ૫) પંડ્યા હર્ષદલાલ છોટાલાલ બહાદરપુર, ૫) શિવશંકર પ્રભાશંકર બહાદરપુર, ૫) નાગરાસ સેવાદાસ ઓસલામ તરફથી તેમજ સભ્ય તરીકે ૨) મગનભાઈ મોતીભાઈ પટેલ કંડારી, ૨) સોમાભાઈ શુભાબાઈ પટેલ કંડારી, ૨) મણિલાલ કેસુરભાઈ અમીન કંડારી.

માસિક તરીકે ચાલુ છે—“ પુસ્તકાલય ” ના ગયા અંકમાં અમે જણાવ્યું હતું કે, “ જામિ ” માસિક ત્રિમાસિકમાં ફેરવાનાર છે; પરંતુ ત્યારપછી તેના સંચાલક તરફથી જાણવા મળે છે કે, તેના સંચાલકોએ તેને ત્રિમાસિકમાં ફેરવવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો છે અને હવે તે પૂર્વવત્ માસિક તરીકે જ બહાર પડશે.

પુ. સ. સ. મંડળના શેરના પાછલા વર્ષનાં ડિવિડન્ડ મંગાવી દ્યો : “ પુસ્તકાલય ” માસિકના જુન ૧૯૪૧ ના અંકમાં પૃષ્ઠ ૩૬૨ થી ૩૬૮ ઉપર પુ. સ. સ. મં. લિ. ના સભાસદોના ડિવિડન્ડની મંડળમાં જમા પડતી રકમોની યાદી છાપી છે તે પૈકી જેમણે હજી સુધી ડિવિડન્ડની રકમો મંગાવી લીધી ના હોય તેમને મંગાવી લેવા વિનંતિ.

વીસનગર મહાલ મંડળની ત્રિમાહી સભા—ગામ તા. ૮-૬-૪૧ ના રોજ મળી હતી, જે પ્રસંગે મહાસનાં ૯ ગામેના પ્રતિનિધિઓ હાજર હતા. તેમાં (૧) ગત ત્રિમાહીનું નિવેદન મંજૂર કરાવ્યું, (૨) ૧૯૪૧-૪૨ નાં બજેટ સહકારના ધોરણે ટકાવારી પ્રમાણે બનાવવા, (૩) વીસનગર અને વાલમનાં સા. પુ. લોકોપકારક મંડળ તરીકે નોંધાવ્યા છે તે મુજબ સ્વતંત્ર મકાનવાળાં ભાનુ અને ઠગાની સા. પુ. લોકોપકારક નિર્ણય મુજબ નોંધવવાની બલામણનો, (૪) શિ. વા. પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનારને રૂ. ૮ ની મંજૂરીના તથા દરેક પુસ્તકાલયે “ પ્રજામંડળ ” પત્રિકા ખરીદવાના કરાવો થયા હતા.

કડી મહાલ પુ. મંડળની એક સભા તા. ૧૫-૧-૪૧ ના રોજ મળી હતી. તેમાં (૧) કડી મહાલ પુ. મંડળના પ્રમુખની ખાલી પડેલી જગ્યાએ શ્રી. વાડીલાલ શાહની વરણીનો, (૨) મહાલની પાંચમી પુ. પરિષદ કંડ મુકામે રવિવાર તા. ૭-૬-૪૧ ને રોજ ભરવાનો, (૩) શિષ્ટ વાચન પરીક્ષા માટે એન્ડ્રુ કાર્નેગી પુસ્તક મુકરર કરી તે પરીક્ષા તા. ૨૭-૬-૪૧ ના રોજ લેવાનો, અને (૪) નિવૃત્ત યતા પ્રમુખ શ્રી. ગિરિનશંકર ત્રિવેદી-એ મંડળના કરેલા કાર્ય બદલ ધન્યવાદના ઠરાવો પસાર થયા હતા.

શિષ્ટવાચન પરીક્ષા માટે ધનામની રકમ—કરજણ મહાલ તરફથી લેવાયલી બાળકો માટેની શિષ્ટ વાચન પરીક્ષાનો ૭૪ બાળકોએ લાભ લીધો હતો. પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનારને ધનામ આપવા માટે ૫) કરજણના લોખંડના વેપારી રા. હનનભાઈ એન્ડ સોમા-ભાઈએ તથા ૫) પિત્તળ અને ગ્યાસતેલના વેપારી રા. મથુરભાઈ ખુશાવભાઈ તરફથી મળ્યા હતા.

વ. રા. પુ. મંડળ

શિક્ષણવર્ગોનું નિવેદન—અમરેલી તથા કાછિયાવાડી મુકામે ભરાયેલા સન ૧૯૪૦-૪૧ ના શિક્ષણવર્ગોનો લાભ લેનાર ઉમેદવારોનાં નામ ઠામસહની યાદી ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર છપાઈ છે તે જોઈ લેવા લાગતા વળગતાં એને બલામણુ !

નૂથ વ મહાલ મંડળની સભાઓ—સદરહુ બાગત ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી જાહેરાતોનો મજકુર ધ્યાનમાં લઈ તેનો અમલ કરવા લાગતા વળગતા મંત્રી ભાઈ-એને ખાસ બલામણુ !

પંચાયત સુધારાઈ મદદ ફરજિયાત નહિ થાય—ઝારોળા મુકામે ભરાયલી ૭ મી રાજ્ય પુ. પરિષદે પસાર કરેલા ઠરાવ નં. ૫-૬ ના અમલ બાગત પ્ર. ખાતાએ યોગ્ય તે તજવીજ કરતાં ઠરાવ નં. ૫ નો આંશિક સ્વીકાર થયો છે ને તેની રૂએ હાલ તુરત ૧૧ નવીન પુસ્તકાલયો માટે જરૂરી લોકમદદનો ફાળો શ્રી સયાજી હીરક નિધિમાંથી મળવાનું ધોરણ સ્વીકારાયું હોય તેનો અમલ ચાલુ વર્ષથી થઈ પણુ ગયો છે. પરંતુ ઠરાવ નં. ૬ ના અમલ માટે ખાતાએ પેશ કરેલા ટિપ્પણની બલામણુ શ્રીમંત સરકારના હુકમ નં. ૧૧૬/૪૪ તા. ૨૮-૪-૪૧ થી અગ્રાહ્ય રહી છે.

દમ-ઉધરસ માટે ધરગથ્થુ ઇલાજ

વડોદરાના પટેલ જીવાભાઈ હીરાભાઈ લખી જણાવે છે કે, સુમારે પાશૌર વજનનું એક શક્કરિયું લઈ મહસાળમાં ધાલી બરાજર શેકાવા દમને રાત્રે સૂતી વખતે છાલ સાથે હશેકુ હશેકુ ખાતા રહેવાથી ગમે તેવું હડીકું દરદ મટી જાય છે. ખાધા પછો ઉપરથી પાણી પીવું નહિ. મટતા લગી ઇલાજ ચાલુ રાખવો.

આ ઉપાય એક સંન્યાસી મહાત્માએ બતાવેલો હોય એનાથી દમરો દરદીએને ફાયદો થયો છે. એટલે ઉપાય અનુભવસિદ્ધ છે. સારો તંદુરસ્ત માણસ પણ આ પ્રમાણે ખાશે તો ઝાડો સાફ આવી ચરીરમાં તાકાત આવશે.

સન ૧૯૪૦-૪૧ના પુસ્તકાલય-શિક્ષણવર્ગો

આહુ સન ૧૯૪૦-૪૧ની સાલે અમરેલી અને નવસારી પ્રાંતોના શિક્ષણવર્ગો, અગાઉ બહેર, યથા પ્રમાણે, મે માસમાં બરાબર ગયા. અમરેલી પ્રાંતનો વર્ગ તળ અમરેલીમાં તા. ૨-૩-૪ ના રોજ, તથા નવસારી પ્રાંતનો વર્ગ નવસારી નજીકના કાછિયાવાડી ગામે તા. ૧૫-૧૬-૧૭ ના દિવસોએ ભરાઈ ગયો. અમરેલી પ્રાંતના વર્ગનો લાભ ૨ બેનો અને ૩૭ બાઈઓએ મળી ૩૯ જણે અને નવસારી પ્રાંતના વર્ગનો લાભ ૪ બેનો અને ૨૬ બાઈઓએ મળી ૩૩ જણે લીધેલ છે. દરેક વર્ગમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો ઇતિહાસ, વડોદરા રાજ્યની પુ. પ્રવૃત્તિની યોજના, તેના ધારાધારણ અને વહિવટ, તથા દ્વિતરી કામ, બનેટ, નિવેદન, પુસ્તકપસંદગી, પુસ્તકોનો વિધિ ને વર્ગીકરણ, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિપોષક વિવિધ યોજનાઓ વગેરે આવશ્યક બાબતોની મૌલિક સમજૂતી ઉપરાંત, વર્ગીકરણ ક્રમનું ક્રિયાત્મક શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હતું.

વર્ગસંચાલનની કામગીરી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના સહમંત્રી રા. ચોકસી, તથા રાજ્ય પુ. પ્રચારક રા. વલ્લભભાઈએ સુખ્યત્વે બજાવી હતી. અમરેલી વર્ગને અવેશ વ્યવસ્થાપક રા. રા. ઉમેદભાઈ સાહેબની ઢાંચરીતો લાભ પણ મળ્યો હતો.

શિક્ષણવર્ગો અંગે શક્ય હોય છે ત્યાં પ્રાચીન સ્થાપત્ય કે જોવાલાયક સ્થળો વા સંસ્થાઓના પ્રવાસ વા મુલાકાત ગોઠવાય છે. તે મુજબ અમરેલીના વર્ગ અંગે અમરેલીની સાર્વજનિક, મહિલા અને જાળ પુસ્તકાલય સંસ્થાઓ, તથા વડી નદીના પાનમાં આવેલા પ્રાચીન ટીંબાની મુલાકાત ગોઠવાઈ હતી. કાછિયાવાડીના વર્ગ અંગે નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલય, મહેરણ રાણા લાઇબ્રેરી, મહિલા પુસ્તકાલય, સ્વ. શ્રી જોડાંગીરજ દેસાઈના પુરાતત્ત્વ મંથક એ સંસ્થાઓની મુલાકાતો ઉપરાંત તા. ૧૮મીની સવારે સુપા ગામ તથા સુપા શુક્રજી સંસ્થાનો મોટરપ્રવાસ યોજાયો હતો. તદુપરાંત પરચાણના કિસાન કવિ શ્રી. ગોવિંદભાઈ તેમજ શ્રી. રામચુરાજીના દાયરાની રસદલાણ પણ રાત્રે કાછિયાવાડી વર્ગને મળી હતી.

આહુ સાક્ષના શિક્ષણવર્ગોનો લાભ લેનારા મંત્રી, મંથપાલ વ ઇતર બાઈબેનોનાં નામ નીચે પ્રમાણે:—

અમરેલી પ્રાંત

અમરેલી મહાલ—૧ શ્રી. અનસુયાબહેન જોશી-અમરેલી, ૨ શ્રી. નાથીબહેન મળજીભાઈ-અમરેલી, ૩ શ્રી. નવલરામ રૂપનાથ અમાવલ-અમરેલી, ૪ શ્રી. ભાઈલાલ પરમાણુદ-અમરેલી, ૫ શ્રી. દમીદખાં હાજી મદમદખાં-અમરેલી, ૬ શ્રી. દરગોવિંદ મોરારજી પંડ્યા-ચાંડીઆ, ૭ શ્રી. જયશંકર બાણજી પંડ્યા-સોનારીઆ, ૮ શ્રી. બાણલાલ માધવજી ત્રિવેદી-ખોજડીઆખારી, ૯ શ્રી. ધનજીભાઈ ભુરાભાઈ-મોટા માંડવડા, ૧૦ શ્રી. કાનજીભાઈ ત્રિકમજી દવે-ટીંબા, ૧૧ શ્રી. રતિલાલ ગોવિંદજી મહેતા-દહીડા, ૧૨ શ્રી. જળવંતરાય પ્રાણલાલ ત્રિવેદી-તરકતળાવ, ૧૩ શ્રી. નાનજી કેમજી દાકર-ચાંદગઢ, ૧૪ શ્રી. જીવરામ નાનજી-સણેસરા, ૧૫ શ્રી. મુજશંકર હંજીભાઈ-રાજરયળી, ૧૬ શ્રી. વલ્લભજી મંજી-રામ-દોતરાવા, ૧૭ શ્રી. જેરામ પાંચાભાઈ-રંગપુર, ૧૮ શ્રી. બાણભાઈ રણછોડભાઈ-મોટા ગોખરવાળા, ૧૯ શ્રી. મજલાલ દ. મહેતા-કેરાળા, ૨૦ શ્રી. કર્ણાશંકર રામેશ્વર-મરિયા-નાગસ, ૨૧ શ્રી. બાળાશંકર શંકરલાલ-ગાળીલા, ૨૨ શ્રી. લક્ષમજી દેવીસિંહ-દેવળીઆ, ૨૩ શ્રી. બાણજી રામજી-લાલાવદર, ૨૪ શ્રી. દરગોવિંદ કાશીરામ-લાલાવદર, ૨૫ શ્રી. દામોદર માધવજી બાયાણી-આંબરી, ૨૬ શ્રી. જદવજી ત્રિભુવનભાઈ વરસડા, ૨૭ શ્રી. પ્રાણશંકર હીરજી મની-ઈંવરીઆ, ૨૮ શ્રી. ગોરીશંકર જીભાઈ-નાના માચિયાળા.

કોડીનાર મહાલ—૧ શ્રી. ગિરજશંકર ભ. બેશી-સિંધાળ.

દામનગર મહાલ—૧ શ્રી. ભાઈશંકર ગોપાળજી ત્રિવેદી-દહીધરા, ૨ શ્રી. ભાતુ-શંકર મણિશંકર ઠાકર-ઠાંસા, ૩ શ્રી. મૂળચંદ દામોદર ચોટલિયા-કાંચરડી, ૪ શ્રી. રાણા વીરા-શાખપુર.

ધારી મહાલ—૧ શ્રી. કામેશ્વર લવજી-ધારી, ૨ શ્રી. જમાલહુસેન કુરેશી-વીરપુર, ૩ શ્રી. ભાઈશંકર, ઠાકર-સરસિયા.

ખાંભા મહાલ—૧ શ્રી. ઈશ્વરલાલ મૂળશંકર ઠાકર-ભાડ, ૨ શ્રી. ભગવાનજી કર-સનેજ બલદાણિયા-વાંકિયા (ભાડ), ૩ શ્રી. કાળીદાસ પ્રભુરામ-ખાંભા.

પ્રાંત/ખહારના—૧ શ્રી. પ્રબોધચંદ ના. ચોકેસી-વડોદરા.

નવસારી પ્રાંત

નવસારી મહાલ—૧ શ્રી. આશમાય શા. તાતા-નવસારી, ૨ શ્રી. અચુબા દે-હીનશાજી મહેતા-નવસારી, ૩ શ્રી. નાનુ અરદેશર કરકરિયા-નવસારી, ૪ શ્રી. ધનુ. અરદે-શર મહેતા-નવસારી, ૫ શ્રી. શંકરલાલ મોહનલાલ દેસાઈ-નવસારી, ૬ શ્રી. રણછોડજી, જુદરજી ધનંગર-નવસારી, ૭ શ્રી. રામચંદ્ર નારણજી દેસાઈ-નવસારી, ૮ શ્રી. મોરારભાઈ રામભાઈ ભક્ત-સીસોદરા, ૯ શ્રી. ઝીણુભાઈ અંબેલાલ-પરયાણ, ૧૦ શ્રી. રણછોડજી. દયાળજી દેસાઈ-સંદલપુર, ૧૧ શ્રી. મોતીભાઈ ભીખુભાઈ મિત્ર-કુચેદ, ૧૨ શ્રી. રણછોડજી, મોરારજી-કાંછિયાવાડી, ૧૩ શ્રી. જશવંતરામ ગજનન પુરોહિત-સરધ, ૧૪ શ્રી. ભીમભાઈ ગોવિંદજી નાયક-કરખાપાર, ૧૫ શ્રી. મગનલાલ ગાંડાભાઈ-નડોદ, ૧૬ શ્રી. હંગનલાલ પ્રાગજીભાઈ નાયક-મહુવર, ૧૭ શ્રી. સોમાભાઈ રૂગનાથજી નાયક-મરોલી, ૧૮ શ્રી. શ્યામ-ભાઈ નીછાભાઈ-આમડપુર.

ખાંભા મહાલ—૧ શ્રી. ભીમજીભાઈ સમુભાઈ રાઠોડ-સંરદા, ૨ શ્રી. પુરુષો-ત્તમભાઈ કીકાભાઈ પટેલ-કેસળા.

ગણદેવી મહાલ—૧ શ્રી. રામજીભાઈ કકીરભાઈ લાકડાવાળા-બીલોમોરા-૨ શ્રી. ધીરજલાલ મણિલાલ દેસાઈ-તોરણગામ, ૩ શ્રી. નારણજી અમ્મુભાઈ નાયક-ત્રાંદરખા, ૪ શ્રી. ભીખુભાઈ ગોપાળજી દેસાઈ-દેવસર.

મહુવા મહાલ—૧ શ્રી રણછોડજી જીવજી-પારતાડ, ૨ શ્રી. કદયાજી ભાણુ-ભાઈ પટેલ-કુરેલ, ૩ શ્રી. કેવળદાસ કુંવરજી-ખરવાણ, ૪ શ્રી. રેવાભાઈ ડેશુરભાઈ-વડવાડા, ૫ શ્રી. ડાલાભાઈ હંગનભાઈ-આગણીયા, ૬ શ્રી. ગોવિંદજી ગોરધનભાઈ-કુંગરા, ૭ શ્રી. છોતાભાઈ દુલ્ભભાઈ-મહુવરિયા.

કાંગરજ મહાલ—૧ શ્રી ડાલાભાઈ ગોપાળજી-ધોરણપારડી, ૨ શ્રી. રણછોડજી ખુશાલભાઈ દેસાઈ-અશ્વામા.

આ પ્રમાણે બે પ્રતિમાં થઈ કુલ ૭૩ જાણીને ચાલુ સાથે પુસ્તકાલયવિધિપત્રની તાલીમ આપાઈ છે. આશા રાખવામાં આવે છે કે આ બધાં ભાઈબહેનો પોતપોતાના ગામની તેમ જ આજુબાજુની પુસ્તકાલયપ્રેરણાને સુખવરિયત ને સંગીત બતાવવામાં સક્રિય ભાગ ભજવી શિક્ષણવર્ગમાં મેળવેલી તાલીમ અને પ્રેરણાને સાચું કરી દેખાડશે.

વડોદરા,

તા. ૨૧-૬-૪૧

પ-અ

ના. નં. ચોકેસી

સહગંતી

વ. રા. પુ. મંડળ

જાહેરાત નં. ૬ / ૪૦-૪૧

વિષય:—જૂથ પુસ્તકાલય મંડળોએ વાર્ષિક સભા ભરવા આવત

પુસ્તકાલય ખાતાના વટહુકમ નં. ૧૩/તા. ૮-૭-૩૦ થી રાજ્યનાં દરેક જૂથ પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભા, દર વર્ષે ઓગસ્ટના પહેલા રોજવારે ભરવાનું હયું છે. તે મુજબ સન ૧૯૪૧-૪૨ ના નવા વર્ષની વાર્ષિક સભા ઓગસ્ટ '૪૧ ના પહેલા રોજવારે તા. ૩-૮-૪૧ ના રોજે ભરવાનું અને તેમાં નીચે જણાવેલાં કામો કરવાનું, રાજ્યનાં દરેક જૂથ મંડળના મંત્રીઓને ખાસ સૂચવવામાં આવે છે. આ સભામાં, જૂથમાં આવેલાં તમામ પુસ્તકાલયો વાચનાલયોના મંત્રીઓએ આવવાનું હોય, જૂથમંત્રીએ સભાની તારીખના ચાર-પાંચ દિવસ અગાઉ, જે તે મંત્રીભાષ્યોને સદર તારીખે સભામાં આવવાનું આમંત્રણ મોકલી આપવું. જૂથમાં આવેલાં તમામ પુસ્તકાલયોનાં ગત સાલનું વાર્ષિક નિવેદન તથા નવીન સાલનું બજેટ તમામ મંત્રીભાષ્યોએ એકઠા થઈ, આજ સભામાં ભરવાનાં હોવાથી તેને લગતા સાધનિક કાગળો પણ સાથે લેતા આવવાનું, દરેકને ખાસ જણાવવું.

આ સભામાં નીચેનાં કામો ખાસ કરવાં.

- ૧ દરેક પોતાના પુસ્તકાલયનું વાર્ષિક નિવેદન, પોતાનાં પત્રો ઉપરથી તૈયાર કરવું.
- ૨ આ જ અંકમાં ખાતા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી સૂચના નં. ૨૮ માં જણાવ્યા પ્રમાણે તથા જુલાઈ-'૪૦ ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી " સહકારના ધોરણે બજેટ બનાવવાની યોજના " પ્રમાણે દરેક પોતાના પુસ્તકાલયનાં બજેટ બનાવવાં.
- ૩ મદાત્ત પુસ્તકાલય મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળ માટે જે પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરવી, અને મદાત્ત પુ. મંડળને તે નામોનો ખચર આપવી.
- ૪ આ સિવાય (૧) જૂથમાં આવેલાં પુસ્તકાલય ચિનાનાં શાખાવાળાં ગામે પુસ્તકાલય ઉઘાડવા આવત (૨) જૂથમાં આવેલાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરવા આવત (૩) મદાત્ત તથા રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી દેવાતી ચિ. વા. ની પરીક્ષાનો લાભ લેવા આવત વગેરે વગેરે પ્રશ્નો પણ વિચારવા.

આ સભાના અહેવાલની-દાનર રહેલા મંત્રી ભાષ્યોનાં નામ ગામ સાથેની એકે નકલ મદાત્ત પુ. મંડળ, પ્રાંત પુ. મંડળ અને રાજ્ય પુ. મંડળ એ દરેક તરફ સભા ભરાઈ ગયા પછી દિન ૮ માં દરેક જૂથ મંડળના મંત્રીએ ખાસ મોકલી આપવી.

વડોદરા }
તા. ૩-૭-'૪૧ }

મંજીભાઈ મં. કાશીવાળા
રામભાઈ કા. પટેલ
મંત્રીઓ

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય

વિષય—મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોએ, વ્યવસ્થાપક મંડળની વાર્ષિક સભા ભરવા આજ્ઞત.

પુસ્તકાલય ખાતાના વટહુકમ નં. ૧૪ / તા. ૮-૭-૩૦ થી રાજ્યનાં દરેક મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળની વાર્ષિક સભા દર વર્ષે ઓગસ્ટના ત્રીજા રવિવારે ભરવાનું હયું છે. તે મુજબ સન ૧૯૪૧-૪૨ ના નવા વર્ષની વાર્ષિક સભા ઓગસ્ટ ૪૧ના ત્રીજા રવિવારે તા. ૧૭-૮-૪૧ ના રોજ-પોતપોતાના મહાલના અનુકૂળ સ્થળે ભરવાનું અને તેમાં નીચે જણાવેલાં કામે કરવાનું, રાજ્યનાં દરેક મહાલ પુ. મંડળના મંત્રીઓને ખાસ સૂચનામાં આવે છે.

જે તે મહાલનું મહાલ વ્યવસ્થાપક મંડળ, જે તે મહાલના જૂથમંડળે, ઓગસ્ટના પહેલા રવિવારની વાર્ષિક સભામાં ચૂંટણી બબ્બે પ્રતિનિધિઓનું અને જે જૂથ મંડળ તરફથી નવા વર્ષના પ્રતિનિધિઓનાં નામ-ગમ આવ્યાં હોય તે પ્રતિનિધિઓને, સભાની તારીખના એક અઠવાડિયા અગાઉ, સભાની તારીખ, સ્થળ, ટાઇમ તથા કરવાનાં કામોની યાદી સાથે એક આમંત્રણપત્રિકા મોકલવી. જે જૂથમંડળ તરફથી પ્રતિનિધિઓનાં નામ-ગમ આવ્યાં ન હોય ત્યાં તે જૂથમંડળના મંત્રી તરફ આમંત્રણ મોકલવું, અને એમાં જે પ્રતિનિધિઓને ચૂંટીને સભામાં મોકલવા જણાવવું.

આ સભામાં દરેક મહાલ મંડળે નીચેનાં કામે ખાસ કરવાનાં છે:—

- ૧ મંત્રીએ રજુ કરેલાં પૂરી ચયેલી સન ૪૦-૪૧ની સાલનું નિવેદન તથા દિસાખ મંજૂર કરવાં.
- ૨ મહાલ વ્યવસ્થાપક મંડળ માટેના પ્રતિનિધિઓમાંથી એક પ્રમુખ અને મંત્રીની ચૂંટણી કરવી.
- ૩ પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ માટે કર્યા પુસ્તકાલયોમાંથી એક અને ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી એક એમ જે પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરવી, અને તે નામ પ્રાંત મંડળ તરફ મોકલી આપવાની મંત્રીને સત્તા આપવી.
- ૪ નવા વર્ષનો કાર્યક્રમ ગોઠવવો તથા તે માટેનું અંદાજ બજેટ મંજૂર કરવું.

ટીપ:—નવા વર્ષના કાર્યક્રમમાં નીચેના પ્રશ્નો ખાસ વિચારવા:—

- ૧ મહાલ પરિષદ ભરવા આજ્ઞત; ૨ મહાલ પૂરતી શિ. વા. ની પરીક્ષા લેવા આજ્ઞત;
- ૩ શાળાવાળાં બાકી રહેતાં ગામેએ પુસ્તકાલય ઉઘાડવા આજ્ઞત; ૪ મહાલનું દરેક પુસ્તકાલય નવીન વર્ષનું અંદાજ બનાવે તથા પૂરી ચયેલી સાલનું નિવેદન મોકલે તેવી તજવીજ રાખવા આજ્ઞત; ૫ જૂથમંડળો પોતાના જૂથનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરવાની ભલામણ કરવા આજ્ઞત; ૬ મહાલ માટે માનદ પ્રચારક નીમવા આજ્ઞત; ૭ મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોએ પોતપોતાના જૂથમાં અરેવેલાં પુસ્તકાલયોની સાથે અરસપરસ સહકાર સાધી સહકારના ધોરણે અંદાજ બનાવવા આજ્ઞત; ૮ રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી લેવાતી શિ. વા. ની પરીક્ષાને તથા પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગોના લાભ લેવા આજ્ઞત વગેરે વગેરે.

આ સભાના કામકાજના અહેવાલની સભામાં હાજર રહેલાઓનાં નામ સાથેની તથા દિસાખ સાથેની વાર્ષિક નિવેદનની એક નકલ પ્રાંત પુ. મંડળ અને એક નકલ રાજ્ય પુ. મંડળ તરફ સભા ભરાઈ મયા પછી દિન ૮ માં દરેક મંડળે ખાસ મોકલી આપવી.

વડોદરા,
તા. ૩-૭-૪૧

મણિભાઈ મં. કાશીવાળા
રામલાલ કા. પટેલ
મંત્રીઓ

વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળ.
[૪૧૪-૩]

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી (જુન '૪૧)

ચાલી નં. ૭ : સંખ્યા ૨૭૨ : કુલ ૮૯૭

પેટલાદ—યક્ષેડી, ડમોલ, આમળોલી, રામે-
દ્વીડી, ખાણસોલ, બાડીએલ, આંગા,
આંધણી, બાલ. પુ. વસો, પાડગોલ,
સીમરડા, કાઠાવી, ડાલી, ઘુટેલી, પચ-
રાણીઆ, રાંવલી, પેટલી.

લાંદરણ—પીંપળી, દીંઆ, કણ્ઝડે, જલુધ,
જુવેલ, જોશીકુવા, જલસણ.

વડોદરા—સેયદવાસણા, વડસર, કાશીપુરા,
આંકોડીઆ, કાયલી, સમીઆળા, સલાડ,
સાંકરદા, વેમાલી, સીરવા, વડદલા,
આસોજ, ગોત્રી, ખાયલી.

પાદરા—મેઢાદ, બાણપુર, સોખડારાધુ, સરસ-
વણી, લતીપુરા, મોભા, નરસીપુરા,
ડભાસા, બોઢારી, ગામેઢા, વિશ્રામપુરા,
કરણીકુવા, સાંપલા, કંઢા, ગોરીઆદ.

કરજણ—વીરજ, સાદરણ, કરજ, લાઢા-
દરા, અભરા, કોયા, હિમજ, હળદરવા,
સગડોળ, મોરંઢા, નવી જયરડી, પાછી-
આપુરા, ફતેપુર, આમળુગામ, મેલીઆદ,
રાપા, ભરયાલી, જૂની જયરડી, દેરાલી,
પુરા, સરોઢ, બોઢ, આસલામ, કરમડી,
હાંડોઢ, મિયાગામ, કુરાઇ, ધાવટ,
કાસમપુર, ધામળુગા.

હોલોઇ—વડજ, અમરેશ્વર, ધમેલી, જુની
માંગરોલ, માવલી, કડધરા, અંચુઢણ,
ખાણજ, બહેરામપુરા, ફરતીકુઇ, પુડા,
કંવરપુરા, સીતપુર, મહેલી, કરાળી,
સાંઢોઢ, વ્યારા, વસાઇ, રાગલી, મોટા
હાંપીપુરા, પીસાઇ, બોરીઆદ, બીલુપુર,
પુનીઆદ, પારીખા, બોરખાર, નહારીઆ,
લોગસ્યલી, પસાસવાડ, કરણેટ, કવર-
વાડા, ગામડો, જાવાલ, ઢોલાર, યુવાવી,
વડવાણા, વણાદરા, કારવણ.

શિનોર—સતીસણા, અચીસરા, અનસુયા,
નાના હાંપીપુરા, ફોફળીઆ, માંડવા,
વણીઆદ, સુરાધામળ, શિરોળા, કણ્ઝેઢા,
માલપુર, દામનગર, આવળીઆ, સીમળી,
ભીઢોળ, નાના કરાળા.

સાવલી—આખરીઆ, વેમાર, માંગડીઆ,
અંચેસર, વાલાવાવ, વરસડા, રાણીપુરા,
ટુડાવ, રામપુરા, ધનતેજ, પોષ્યા,
બાલ. પુ. સાવલી.

વાંધોડીઆ—સાંગોડોલ, દાંડીઆપુરા, ગમ-
દરા, માડોધર.

સંખેડા—ભાટપુર, વાસણા, તાંદળખ, પીપ-
લસટ, બોડેલી, માલપુર, માલુ, લાછરસ,
સયાંધોડા, સોનગીર-(મન્દ્રાડ), ડોળમાર,
રતનપુર-(કમારજ), ચરીઢા, રાજનગર,
હાંડોઢ, કાંઈટ, અદ્દાદપુર, વેડેલી, પરવેટી.

તીલકવાડો—કરનાલી, જુનેઢા,
કહેગામ—ધસનપુર મોટા, જડવા, ધમીજ,
વાંસણારોડો, પક્ષીએલ, ચિલોડા, મહુદરા,
કઠવાડા, છાલા.

કડી—કૈયલ, ગણેદરા, ચારોલ, બોરંઢા,
દોડા, ઘુમાસણ, જુલાસણ, ડરણ, મણિ-
પુર, વામજ, અસલપુર, કરજસણ, વેડ,
કાસ્વા, કંડ, આણુદપુરા, નાની કડી,
માયાસુળ, ધરાણા, વડાવી, અંકાસણ,
કજીરી.

કલોલ—ડીંચુયા, પીપળજ, રાંચરડા, શોભા-
સણ, વાગેસણ, મોટી આદરજ, જામલ.

વિજાપુર—પામેલ, ચડાસણ, દેવડા, વેડા,
વેડામળી, તાતોસણ, ખણસા, આમળુવા,
મહાદેવપુરા, રણાસણ, રીદેરાલ, ડામલા,
અંબોડ.

વિસનગર—સાવણા, ખરસદા.

મહેસાણા—માકળજ, વડરમા, દેલા, લાખ-
વડ, પઢારીઆ, ધનપુરા, મેવડ, ધાધુસણ,
નવી શેઢાવી, અંબાસણ, મીઢા, ભાસ-
રીઆ, જગુદણ, અલોડા, મેઢ.

ખેરાળુ—ઉણાદ, મંદ્રોપુર, હસનપુર, વિડોડા,
ચાણસોલ, જુજુવા, શોભાસણ, મંજલી,
કેસીપા, બલાદ, મજાવા, કરસનપુરા.

ચાણુદમા—વડાવલી, ચવેલી, જામીજ,
દાંતઢોડી, પેલીઆવાસણા, ધાણેધરડા,
સેલાવી, પીંદારપુરા, વીરવા, સફુયળા,
કંબોઇ.

નવસારી—કડોલી, પલસાણા—વડદલા.

કામરેજ—દીંઆ, માંગરોલ—સરદા.

મહુવા—કાસ, અમરેલી—વરસડા.

દામનગર—જામડીઆ, ધારી—વીરપુર.

આમચિત્ દોહન

આવો, ખ્યારા વીર જુવાનો !

આવો, ખ્યારા વીર જુવાનો, કરીએ કંઈ હૈયાની વાત;
અમર તપે જોખન તમ ઝળતું, અચળ ઝગો તમ તેજ પ્રભાત !

જય જય ખ્યારા વીર સન્નત ! ૧

રંગે રંગ તરંગ ઉડાવો, કિરણે કિરણે રસની ધાર;
રગરગમાં છે લોહી ઉઠળતું ડગડગમાં છે બળ કણકાર.

જય જય ખ્યારા વીર સન્નત ! ૨

આંખોમાં છે કંઈ કંઈ સ્વપ્નાં હૈયે શૌર્ય તણો છે ટેક;
સાહસયંત્રે ધસવા કાળે, દિનદિન રાખો ઠોડ અનેક.

જય જય ખ્યારા વીર સન્નત ! ૩

ઘરઠેરાં અનુભવી ને ડાહ્યાં, પણ નહિ અંતરના ઉછળાટ;
બાળકિશોર તણા તો હજી છે કળી જેવા કુમળા પમરાટ.

જય જય ખ્યારા વીર સન્નત ! ૪

પૂંછ ધરી હાથી થોભવતા, વાઘ તણે મુળ ગણતા દંત,
એ તો ખ્યારા વીર જુવાનો, છે જોખનનું જોમ અનંત.

જય જય ખ્યારા વીર સન્નત ! ૫

પવનતણી પાંખે ચઢી ઊડો, વાદળ તોડી લાવો સોમ,
સિંધુતરંગે સ્વાર બનો કે રમો દડે સૂરજ ને સોમ.

જય જય ખ્યારા વીર સન્નત ! ૬

સ્વપ્નાંના આરસ લાઇ આવો બાંધો અદ્ભુત તાજમહાલ,
રવિ ચંદાનાં તેજ મિલાવી ઝળકાવી ઘો રનેહ કમાલ.

જય જય ખ્યારા વીર સન્નત ! ૭

છે આદર્શ હિમાચળ જેવા, આશા તો ઉઠે નવ પાર,
એક ફલંગે સાગર કુદવા છે અંતર તંતો તૈયાર
જય જય પ્યારા વીર સન્નત । ૮

ધન ધન પ્યારા વીર જીવાનો । ધન ધન શૌર્યભરી તમ વાણ,
ગાળે તેવા વરસી જાળે, કરતા જગત તણું કલ્યાણ.
જય જય પ્યારા વીર સન્નત । ૯

અંધારાં ઉઠતાં આવે તે કાપો વીંઝતા તમ વોજ;
આંખોમાંથી ઝરતા તણુખા તે તો છે જ્યોતિનાં ખીજ ।
જય જય પ્યારા વીર સન્નત । ૧૦

અંધારી ખાણોથી ખોદી લાવો નવ નવ તારક રત્ન;
યૌવનની ગતિ કેા નહિ રોકે જ્યાં યૌવનનાં સત્ય પ્રયત્ન !
જય જય પ્યારા વીર સન્નત । ૧૧

સાગરમાં ડુબકી મારીને લઈ આવો ગાતી અણુમૂલ ।
શક્તિ અને સાહસ છે હૃદયે તે નહિ કરશે હાર કબૂલ ।
જય જય પ્યારા વીર સન્નત । ૧૨

ડુંગર ફોડો, ખીણો જોડો, બીડી આભ ભરો નિજ ગાથ ।
અણુધડ જગને મુઘડ બનાવે, તે તો યૌવનના દૃઢ હાથ ।
જય જય પ્યારા વીર સન્નત । ૧૩

અધૂરાંને પૂરાં કરવાં સૌ, એ યૌવનનો હક્ક અમોલ,
ધર્મ સદા સેવાનો પાળો, કાર્ય કરો-ના બોલો બોલ ।
જય જય પ્યારા વીર સન્નત । ૧૪

કાયર ને રોતલ છે કકળે, કુંઠે શૌર્ય તણે તમ રાંખ ।
ધસે અને જીતે નિજ કાર્યે નવ ગણુકારો જગના ડંખ ।
જય જય પ્યારા વીર સન્નત । ૧૫

ઉઠો પ્યારા વીર યુવાનો । આજ સમી નહિ આવે કાલ ।
અદલ સફળ તમ કરો જીવાની, વરો અમર કીર્તિની માળ ।
જય જય પ્યારા વીર સન્નત । ૧૬

મારી આર્થિક કારકિર્દી !

[એક હજાર વાર્તા]

ઐકમાં જતાં વેંત હું મુંઝાઈ જાઉં છું. ઐકમાં કામ કરી રહેલા કારકુનો, ઐકમાં બારીબારણાં, ઢગલાબધ પૈસા-એ બધાંથી મુંઝાઈ જઈ છું.

ઐકનો ઉમરો ઓળંગીને અંદર જતાં વેંત જ મારી છાતીમાં ધબકારા વધી પડે છે. ત્યાં જો કાંઈ કામ હોય તો તે કરવાને બદલે હું બાધા સરખો ચારે તરફ ટંગરમંગર જોયા કરું છું.

ઐકના કમ્પાઉન્ડમાં પણ મૂકવાની મારા દિલમાં દિંમત રહેતી નથી.

મને આ વાતની પહેલેથી ખબર હતી; પણ થોડા દિવસ પહેલાં જ મને 'બઢતી' મળી હતી. મહિને મને ૫૦ ડૉલર વધારે મળવા લાગ્યા હતા. મને લાગ્યું કે મારા પૈસા મૂકવાની સૌથી સલામત જગ્યા ઐક જ છે.

એટલે એક દિવસ લયડતે પગે મેં ઐકમાં પ્રવેશ કર્યો ને કારકુનો તરફ ભયભીત નજરે જોયું. મને કંઈક એવો ખ્યાલ હતો કે ઐકમાં જો 'ખાતું ખોલવું' હોય તો મેનેજરને પહેલાં મળવું જોઈએ.

એક બારી આગળ 'એકાઉન્ટન્ટ'નું પાટિયું હતું. એની પાછળ એક જાંચો ને બહુ જ ઠંડા મગજનો આદમી બેઠો હતો. એને જોઈને જ મને પરસેવો છૂટ્યો. મારા અવાજ કબરમાંથી પાછા ઉઠીને આવેલા આદમીની જેમ કંપાવમાન થતો હતો.

'મારે મેનેજરને મળવું છે.' એટલું કહીને મેં ધીમેથી ગંભીર સ્વરે ઉમેયું 'એકલા જ.' 'એકલા જ' એમ મેં શા માટે કહ્યું ? કાણ મળ્યું !

'જરૂર ! જરૂર ! !' કહીને એકાઉન્ટન્ટ મેનેજરને બોલાવી લાગ્યો.

મેનેજર પણ ગંભીર ને શાંત આદમી હતો. ગળવામાં હાથ નાખીને છપ્પન ડૉલરની નોટો મેં મૂઠીમાં જઠડી રાખી.

'આપ મેનેજર છો કે ?' મેં પૂછ્યું. પ્રશ્ન સાક્ષી છે કે મને એ વાતની લગીરે શંકા ન હતી.

'હા.' તેણે કહ્યું.

'હું આપને મળી શકું ? એકલો જ !' ફરી વાર 'એકલો જ' એમ કહેવાતું મને લગીરે મન ન હતું, પણ મને લાગ્યું કે કહેવું જોઈએ.

મેનેજરે મારા તરફ કંઈક ભયની નજરે જોયું. એને લાગ્યું કે મારે એને કંઈક બમ્બર રહેલું જણાવવાનું હશે.

'મારી પાછળ આવો.' એમ કહીને તે મને એક ખાનગી ઓરડીમાં લઈ ગયો ને બારણાંને અંદરથી તાળું વાસી દીધું.

'આપ બેસો. આપણે અહીં તદ્દન એકલા છીએ. અહીં કોઈ નહિ આવે.' તેણે કહ્યું. અમે બંને જણા બેસી ગયા ને એકબીજા સાથે જોવા માંડ્યું.

'મને લાગે છે કે તમે પિંકરટનના માણસ છો, નહિ કે ?' તેણે કહ્યું.

મારી ભેદી રીતભાત ઉપરથી હું ડિટેક્ટિવ છું એવું તેણે અનુમાન કયું. હવે હું પહેલાંના કરતાં પણ વધારે ગભરાઇ ગયો.

‘ના, પિંકરટનને ત્યાં હું નથી.’ મારા કહેવાનો અર્થ એવો થતો હતો કે બીજા કોઇ હરીફ ડિટેક્ટિવ એજન્સીનો હું પ્રતિનિધિ હતો.

પછી મેં આગળ ચલાવ્યું:

‘ખરી વાત કહું તો મારે કોઈપણ ડિટેક્ટિવ સંસ્થાની સાથે સંબંધ નથી. મારે આપની ઐકમાં ખાતું ખોલવું છે. જાણ પૈસા આ ઐકમાં મૂકવાનો મારો ઇરાદો છે.’

‘મનેજરનું કાગળનું કંઈક હેડે પડ્યું હોય એમ લાગ્યું; છતાં પણ હજી તે મંબીર હતો. હવે એને એમ લાગ્યું કે હું બૅરન રૉસસ્યાઈલ્ડનો ભેટો યા તો કોઇ નવજુવાન કરોડપતિ છું.’

‘ગોટી રકમ હશે.’ તેણે સૂચન કયું.

‘બહુ મોટી તો ન કહેવાય.’ મેં ધીરેથી કહ્યું: ‘મારે આજે પદ ડૉક્ટર મૂકવા છે ને હવે દર મહિને ૫૦ ડૉલર નિયમિતપણે મૂકતો જમણા.’

મનેજર કૂદકો મારીને ઊભો થયો ને ખારણું ઉઘાડ્યું. તેણે એકાઉન્ટન્ટને જૂમ મારી.

‘એકાઉન્ટન્ટ, આ ભાષને ઐકમાં ખાતું ખોલવું છે. તેમને પદ ડૉક્ટર મૂકવા છે. ગુડ મોર્નિંગ!’ એના અવાજમાં કંઠોરતા હતી.

હું ઉઠ્યો.

અમે બેઠા હતા એ ઓરડીનું લોહાનું મોટું ખારણું ઉઘાડ્યું.

‘ગુડ મોર્નિંગ’ મેં કહ્યું. ને મેં એ તરફ જવા માંડ્યું.

‘આ ખાણું મેનેજરે દંડા અવાજે કહ્યું. ને મને બહાર જવાને રસ્તો ખતાવ્યો.

હું એકાઉન્ટન્ટની યારી પાસે ગયો ને ગળવામાંથી પદ ડૉક્ટરની નોટીસ મેળાવણું પડીકું તેના આગળ એવી સીક્ષતથી ધકું કે જાણે હું જાફુનો કશોક ખેત્ર કરતો હોઉં.

મારો ચહેરો પૂણી જેવો ઘોળાધળ થઇ ગયો હતો.

‘મારે આટલા પૈસા મૂકવા છે.’ મારો અવાજ દવાખાણો થઇ ગયો હતો. એ દુઃખદ ક્રિયા જેમ અને તેમ જલદી પતાવી દેવાની મારી ઇચ્છા હતી.

તેણે પૈસા લઇને બીજા એક કારકુનને આપ્યા.

તેણે કાગળની એક કાપડી પર એ રકમ લખવાનું કહ્યું. બીજા એ રજીસ્ટરમાં મારી સહી લીધી. હું થું કરી રહ્યો હતો એની અને હવે કરી સગળણ પડતી ન હતી. આખી ઐક જાણે કે મારી આંખો આગળ ચક્કર ચક્કર ફરતી હતી.

‘જસ, બધું પતી ગયું?’ મેં જાડા ધ્રુજતા અવાજે કહ્યું.

‘હા.’ એકાઉન્ટન્ટે કહ્યું.

‘તો પછી મારે હવે એક એક કાઢવો છે.’

છપ્પન ડૉલરમાંથી મારે ૭ ડૉલર વાપરવા માટે કાઢવા હતા. એટલામાં કોઈએ મને બારોમાંથી એક એકબુક આપી ને બીજા કોઈએ મને એક કેરી રીતે લખવો એની સમજણ પાડી. ઐકનાં જાણે લોકોને એમ લાગતું હતું કે હું કોઈ જિમાર કરોડપતિ છું. એકમાં મેં કંઈક ધસડી કાઢ્યું ને કારકુનને આપ્યો. તેણે એ વાંચી નેંચો.

‘શું તમારે બધાં જે પૈસા પાછા લઈ લેવા છે ?’ તેણે તાજુબ બનીને પૂછ્યું. ત્યારે મને ખબર પડી કે મેં ૬ ને બદલે ૫૬ ડૉલર લખ્યા હતા ! પણ હવે દલીલ કરવામાં કશો માલ ન હતો. મને લાગ્યું કે આ બધું સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવો એ પણ મિથ્યા છે. બધા જે કારકુને લખતા ચંબી ગયા હતા ને મારા તરફ તાકી રહ્યા હતા.

છેવટે કેસરિયાં કરીને મેં જવાબ આપ્યો :

‘હા; બધાય.’

‘તમારે બેંકમાંથી બધાં પૈસા પાછા લઈ લેવા છે ?’

‘એક એક સેન્ટ.’

‘તમારે પૈસા બેંકમાં નથી મૂકવા ?’ કારકુને પૂછ્યું.

‘કદી પણ નહીં.’

એક લખતી વખતે મારું કંઈક અપમાન થયું હોય, ને એને લીધે મેં બધાય પૈસા ઉઠાવી લેવાનો વિચાર કર્યો હોય. એમ એ બેંકોને લાગે તો સારું. એવી બેવકૂફ આશા મારા દિલમાં ચમકી ગઈ. હું જાણે બહુ જ મિનજરબોર હોઈ એવા દેખાવાનો મેં નિષ્ફળ પ્રયત્ન કર્યો.

કારકુને પૈસા આપવાની તૈયારી કરવા માંડી.

‘પૈસા કેવી રીતે બેશો ?’

‘એટલે ?’

‘કેવી રીતે બેશો ?’

‘હું’ આખરે એ શું કહે છે એનો મારા દિલમાં પ્રકાશ પડ્યો. ‘પચાસ પચાસની નોટો.’

તેણે મને પચાસ ડૉલરનું એક બીલ આપ્યું.

‘અને બાકીના છ ?’

‘છની નોટ.’

તેણે મને છ ડૉલરનું બીલ આપ્યું ને હું બેંકમાંથી બહાર ભાગ્યો.

બેંકનું ભારે બારણું મારી પાછળ બંધ થયું ને ગગનભેદી હાસ્યના ખડખડાટનો ધ્વનિ મારે કાને પડ્યો. ત્યાર પછી મેં બેંકમાં કદી પણ પૈસા મૂક્યા નથી. ત્યારથી હું મારા પૈસા પાટલૂનના ખોસામાં રાખું છું ને જ્યે તો મોઝામાં સાચવી રાખું છું.*

[મૂલ્યેબંધ : રેડીફન લીકેક્સ]

—હિમંત

કેટલીક વ્યાખ્યાઓ

બાળકો : લગ્નરૂપી સાંકળના ખીલા.

સકય શુદ્ધરથ : જે બીજાની સાથે સહમત થઈ શકતો નથી, પણ જેના પ્રત્યે તિરસ્કાર ઉપજાવે નથી.

સુતસદી : જેને બેંકોનો જન્મતારીખની ખબર હોય છે પણ ઉમ્મરની ખબર નથી હોતી.

સ્ત્રી : પુરોનાં કરતાં વધારે ડાહ્યું પ્રાણી. તેને જ્ઞાન બહુ થોડું હોય છે, પણ સમજનશક્તિ ઘણી વધારે હોય છે.

સુધારક : જે બહુજ ગરબડ મચાવે છે, પણ ચેતે સુધરેલો નથી હોતો.

* “ ચિત્રમય જગત ”ના મે-૧૯૪૧ ના અંકમાંથી

આપણું કલંક

કીમતી સાડી અને સુંદર અલંકારોમાં સજ્જ થયેલી એક સ્ત્રી કોઈ કાગળ ઉપર સહી કરવાની જગ્યાએ પોતાના અંગુઠાની છાપ મારતી હતી.

હું જોઈ રહી. મને આશ્ચર્ય તો ન થયું, પણ ચીરાતા હૃદયે એ 'દશ્ય હું' જોઈ રહી.

એ જાહેનની વય વીસ બાવીસ વર્ષથી વધારે નહિ હોય. પોવાક અને અલંકારોમાં વર્તમાન યુગની ફેશન તરી આવતી હતી. અને છતાં કાગળ પર મળું મારવા માટે એ બિચારાં જાહેનને અંગુઠાનો જ ઉપયોગ કરવાનો હતો !

મને કમકમમાં આવ્યાં. મેં ધીમેથી પૂછ્યું: ' જાહેન ! તમને તમારું નામ લખતાં ચે નથી આવડતું ? ' જાહેન હસી પડ્યાં પણ ઉત્તર મળ્યો નહિ.

પાસે ઉભેલા એક ભાઈને મેં કહ્યું: " જાહેન લાગે છે તો કોઈ શ્રોમંત કુટુંબનાં, એમને પણ બહુવા માટે સગવડ ન મળી ? "

" અમારી સ્ત્રીઓ બધે નહિ " પેલા ભાઈએ ઉત્તર વાળ્યો અને જાણે કેવુંક મદાન સત્ય ઉચ્ચાર્યું હોય એમ મુખ મલકાવવા લાગ્યા. આ બેદરકારી મને અસહ્ય લાગી અને હું ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

* * *

આ વાતને ઘણો વખત થયો છે, અને એવા તો અનેક પ્રસંગો રોજ રોજ બને છે. છતાં જ્યારે જ્યારે ગામડાંની કે શહેરનાં જાહેનોની નિરક્ષરતાનો વિચાર હું કરું છું ત્યારે ઉપલી વાત મને યાદ આવ્યા વિના રહેતી નથી, હજી આ જમાનામાં પણ નિરક્ષરતા કોઈને સાક્ષતી ન હોય એવું બની શકે ? આ પ્રશ્ન સતત મારા મગજમાં ઉઠે છે અને એનો ઉત્તર મળતો નથી. જે નિરક્ષરતા ખરેખર સાક્ષતી હોય તો એ ટાળવા માટેના ઉપાયો કેમ ન થાય ? માણસને જે વસ્તુ સાક્ષતી હોય એને દૂર કરવા માટે તો ખતપૂર્વક શ્રમ લઈને તેની પાછળ પડવું જોઈએ. આવું કેમ નથી થતું ?

સ્વતંત્રતા માટેના આઠઆઠલા પ્રયાસ છતાં આપણે શુદ્ધાત છીએ; કારણ કે પાંત્રીસ કરોડનાં હૈયામાં-એ એકે એક હૈયામાં શુદ્ધાતીના એ કારી ધા વાગતા નથી. દેશને સ્વતંત્ર કરવાની તાલાવેલી એ એક એક હૈયામાં જગી હોત તો પરાધીનતાની કાળી ટીલી ક્યારની ચે છુંસાઈ ગઈ હોત. આપણાં ઘરો, આપણી શેરીઓ, આપણાં ગામડાં અસ્વચ્છ રહે છે. કારણ કે અસ્વચ્છતા આપણને સાક્ષતી નથી. સુગાળવા હોવાનો દેખાવ આપણે કરીએ છીએ ખરાં, પણ ખરેખર જ અસ્વચ્છતાની સૂગ આપણને લાગતી હોત તો તો અસ્વચ્છતાનું જે પ્રદર્શન આપણી આસપાસ થાય છે એનું દર્શન પણ દુર્લભ થઈ પડતું હોત. આ પ્રમાણે નિરક્ષરતાના કલંકને માટે પણ આપણી બેદરકારી જ મુખ્યત્વે જવાબદાર છે. દરેક બાબતમાં આમ બેદરકાર રહેવાની આપણને ટેવ પડી ગઈ છે: સત્તા હોઈએ ત્યાંથી બેદર યકને, બેદર હોઈએ ત્યાંથી બિભા યકને, બિભા હોઈએ ત્યાંથી ચાલવા માંડીને આગળ વધવાની આપણને કવચિતજ ઇચ્છા થાય છે. જે સ્થિતિ હોય એ ગમે કે ન ગમે પણ મુખે દુઃખે નબાવી લઈને આપણે જીવન પૂરું કરીએ છીએ. કવચિત પ્રયત્ન કરીએ તોયે તરત યાદીને કંટાળીને પાછા બેસી જઈએ છીએ.

* * *

નિરક્ષરતા માટે બીજાં અનેક કારણો બતાવવામાં આવે છે, અને એ સાચાં પણ છે, છતાં એમાં પણ આગળ વધવાની ઇચ્છાનો અભાવ, સંજોગોની સામે યવાની માની લીધેલી અશક્તિ અને એ કારણોને લીધે બિનાં થતાં આગસ અને બેદરકારીએ નિરક્ષર

સ્ત્રીપુરુષોનું પ્રયંડ જૂથ આપણી આંખ સામે ખડું રાખ્યું છે. આને સુરત જિલ્લામાં ૪૫,૦૦૦ સ્ત્રીપુરુષો નિરક્ષરતાની કાળી ટીલી લધને ફરે છે. એ કલંક એકલું એ નિરક્ષર બાઇ બહેનોનું જ નથી; એ કલંક આપણું સૌનું છે. એ એમની તુટિયી એમને એકલાંને જ નુકસાન નથી. એ નુકસાન તો આપણને સૌને થાય છે. પ્રજાના મોટા ભાગમાં કોઈ પણ પ્રકારની અશક્તિ કે ઉણપ હોય તો તેથી આખા દેશને નુકસાન થાય છે, અને આ જ કારણે આવા પ્રશ્નો દેશહિતને લક્ષમાં રાખીને વિચારવા જોઈએ.

સુરત જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડે નિરક્ષરતાનિવારણની પંચવર્ષીય યોજના ધડી અને જિલ્લાનાં ગામડાંઓમાં રાત્રિશાળાઓ શરૂ થઈ ત્યારે એમાંની ઘણી શાળાઓ મેં જોઈ હતી. પ્રૌઢ વયનાં સ્ત્રીપુરુષોને પેતાનાથી વયમાં ઘણું નાનાં એવાં બાઇબહેનો પાસે બેસીને હિસાબથી શિક્ષણ લેતાં મેં જોયાં છે. ક્યાંક ક્યાંક સ્ત્રીપુરુષોના ભેગા વર્ગો ચાલતા. ક્યાંક ક્યાંક અલગ ચાલતા; કેટલાક વર્ગોમાં તો વાતાવરણ એવું જીવંત લાગતું કે જોનારને પણ ઉલ્લાસિત બનાવી દે. એ દસો ટ્રેરક અને આશાજનક હતી. ચોપાસી તાલુકાના એક રાત્રિવર્ગમાં બણતાં એક પ્રૌઢ બહેન તો મને હંમેશાં યાદ આવે છે. એ બહેનની વય ૭૦થી ઉપરની હતી. એમને નિકટનું કોઈ સગું નહોતું. એકનો એક દિકરો એ માસ પહેલાં અવસાન પામ્યો હતો. એ બહેન વર્ગમાં શીખવા આવતાં અને નિયમિત હાજરી આપતાં. મેં એમને પૂછ્યું: “તમને અહીં આવીને શીખવું ગમે છે?” હિતર મળ્યો: “હારતો, અહીં આવું છું ત્યારે મને લાગે છે કે હું જીવું છું. એકનો એક દિકરો મૃત્યુ ગયો, ઘરમાં બેસીને રડ્યા કરું એ કરતાં અહીં આવીને કંઈક શીખું શા માટે નહિ?”

રાત્રિવર્ગોમાંથી આવા આવા કંઈક કંઈક અનુભવે જાણવાના મળતા અને એમ થતું કે આ વર્ગો દ્વારા કંઈક મુશ્કેલી સુરત જિલ્લાનાં ગામડાંમાં કેક વધુ ચેતન આવશે, પણ શીખનારનો નિરુત્સાહ કહો કે શીખવનારનો નિરુત્સાહ કહો, કે કોઈ ત્રીજા હાથની ડખલ કહો, ગમે તે કારણ હોય; પણ જિલ્લા માટેની આ આશા ફળી નહિ. રાત્રિવર્ગો ટપોટપ ખંધ થવા લાગ્યા અને એના પરિણામે ઊંચું થયેલું પેલું જીવંત વાતાવરણ પણ જાણે અદશ્ય થઈ ગયું.

આ અદશ્ય થયેલા વાતાવરણને પાછું ઊંચું કરવું જોઈએ, અને એમાં પ્રથમની માફક ગામ લોકોએ, શિક્ષક-શિક્ષિકાઓએ, વિદ્યાર્થીઓએ, નિરક્ષરોએ-સૌએ મળીને સહકારથી કામ કરવું જોઈએ. એક વાર વર્ગો ભલે બંધ થયા હોય, એમાં શું થયું? એકને બદલે અનેક વાર નિષ્ફળતા મળે તોયે સાડે કામ ફરી ફરીને કર્યો જવું એ જ આગળ વધવાનો એકમાત્ર રસ્તો છે. પ્રજાજીવનને નવપદ્ધતિ બનાવવા માટે નિષ્ફળતાની કંઈક કંઈક ઊંડી ખાંધો આપણે ઝાળંગવાની છે, અનેક પવતો વટાવવાની છે. એ અનેક પવતોમાંનો એક પવત નિરક્ષરતા છે. એ પવત કોઈએ પણ ઝાળંગ્યે જ છૂટકો છે. એહા એહા કે સૂતા સૂતા આગળ નથી વધાતું, આગળ વધવાનો માર્ગ હંમેશાં મુશ્કેલીભર્યો હોય છે. આપણે આપણાં ગામડાંઓને સુધારવા માંગતા હોઈએ, ગામપ્રજામાં નવજીવન રેડવા માંગતા હોઈએ, તો નિરક્ષરતાનું આ ભયંકર પ્રમાણ ઝાણું ઠરવાતું કામ આપણે કરવું જ પડશે.

ગામડાંઓમાંથી નિરક્ષરતાના દાનવને સમજાવે દૂર કરવા માટે સુરત જિ. સ્કૂ. બોર્ડની ‘નિરક્ષરતાનિવારણ પંચવર્ષીય યોજના’ સુંદર હતી. સાધનો માટે ધનિકોનાં નાણાં અને દાર્થ માટે સેવાભાવીઓની સેવા એ એના સુમેળ સાધીને વેગબધું દાર્થ કરવાની સ્કૂલબોર્ડને અભિલાષા હતી. કામ મુહેલું તો નહોતુંજ. જેમણે પરિશ્રમપૂર્વક એ દાર્થમાં ઝોછી વધતી સેવા અર્પી હતી તેમને જરૂર ધન્યવાદ ધટે છે; પણ આને શું? એ પ્રશ્ન ફરી સૌએ વિચારવાનો છે.*

જયોત્સ્ના શુક્લ

વર્ધા યોજનાનું હાર્દ

[વેડછી તાલીમ વર્ગમાં તાલીમ લઈ આવેલા જિલ્લા યોડના શિક્ષકોને તા. ૨૧-૧૧-૪૦ને રોજ પ્રમાણપત્રો અર્પણ કરતાં શ્રી. નાનાભાઈ ભટ્ટે આપેલું મનનીય બાપણ]

આજે તમે સૌએ મારી પાસેથી વર્ધા યોજના સંબંધી કંઈક સાંભળવા આશા રાખી હશે એમ માનું છું. આજનો યુગ આપણા દેશ માટે જ નહીં પણ જગતને માટે ક્રાંતિનો યુગ છે અને એ ક્રાંતિ જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં જોવામાં આવે છે. યુરોપમાં આજે બીપણ યુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે. આજથી પદર વર્ષ પહેલાં જર્મનીમાં કેવી શિક્ષણપદ્ધતિ હતી અને ત્યાંની પ્રજાને કેવી તાલીમ આપવામાં આવે છે એ વિષે જોએ. વાંચત તેઓ જોઈ શકત કે જર્મનીના પ્રુતરત્યાન માટે પ્રાથમિક શિક્ષણથી માંડી કોલેજના શિક્ષણ સુધીમાં બનવું બધું કરવા જર્મની યતનગતી રહ્યું છે. ઇંગ્લેંડ, અમેરિકા, ડેન્માર્ક, વગેરે દેશોમાં પોતપોતાના દેશના ઉત્થાનની કલ્પનાને અનુસરીને શિક્ષણપદ્ધતિની રચના કરવામાં આવે છે, કે તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવે છે ભાવિ સમાજની રચના કેવી કરવી છે તે મુદ્દા ઉપરજ કોઈ પણ દેશમાં કેળવણી ને શિક્ષણપદ્ધતિમાં ફેરફાર થાય છે.

બહુવા છતાં એના એજ માર્ગે જાય છે

આજે આપણે ત્યાં કેળવણીની ને પદ્ધતિ ચાલે છે તેને જીવન સાથે બહુ જ ઓછો સંપર્ક છે. કોઈએ વિચારેલી, કોઈએ આણેલી, એ પદ્ધતિ કોઈએ પારકી જમીનમાં રેપી છે અને કોઈએ એને મળ્યું એવું પાણી પાડ્યું છે અને તેથી કેળવણીથી નવપલ્લવિત વૃક્ષ નહિ, પણ સુકા ઝાડના ઠુંદા જેવી કેળવણી આપણે ત્યાં છે. આ દરા સામે બધા પોકાર પાડે છે, પણ એ પોકાર વિધવાના પોકાર જેવો છે; કારણ કે પોકાર પાડનારા જ પાછા એની એ શાળા કોલેજમાં જાય છે અને બીજાને મોકલે છે. શુજરાત વિદ્યાપીઠમાં મેં જોયું હતું કે લોકોના વિદ્યાપીઠ પ્રત્યે સદ્ભાવ હતો, પૈસાની મદદ કરતા પણ ખરા, પણ પોતાના છોકરાઓને બહુવા તો સરકારમાન્ય શાળા કોલેજોમાં જ મોકલતા. શુજરાત વિદ્યાપીઠ જેવું થાય, રાષ્ટ્રીય અને સાચી કેળવણી અગાય એ ઘણી સારી વાત છે અને એમ થાય એમ બધા ઈચ્છે છે પણ ખરા, પણ તે મુડદાલ ઈચ્છા છે. એનાથી ધારી ઝડપથી કામ નહિ થાય ને સફળતા નહિ મળે.

શરીરશ્રમ : આવશ્યક અને ઉદાત્ત વસ્તુ

ગાંધીજીએ પોતે જણાવ્યું છે કે અદિંસાના અવલોકન રવરૂપ એવી બે ચીજો મેં દેશને ભેટ આપી છે. એક ખાદી અને બીજી વર્ધા યોજના. વર્ધા યોજના વિશે વિસ્તારપૂર્વક વાતો કરવામાં ઘણો સમય જાય પણ વર્ધા યોજનાનું હાર્દ શું એનો આપણે આજે વિચાર કરીએ તો જણાશે કે આપણા દેશની ધરતીમાંથી કેળવણીનું ઝાડ ઉત્પન્ન થવું જોઈએ. હિંદીઓનાં જીવનમાંથી એનો ઉદ્ભવ જોઈએ. ગ્રામીણોના જીવન સાથે એનો મેળ બેસવો જોઈએ. બહારથી લાદેલી વિચારસરણીથી મળેલી નહિ પણ આપણા જીવનમાંથી ઉદ્ભવેલી એવી વસ્તુ જોઈએ. જે લોકો વર્ધા યોજનાના અખતરાની સફળતા કે નિષ્ફળતા વિશે ચૂંચણાં કરે છે તેઓએ એ યોજના સમજતા નથી. ગામડાંના જીવનમાંથી શરીરશ્રમને આપણે ઈચ્છીએ

તો પણ બાદ કરી શકવાના નથી. મહાત્માજીએ આવતી કાલના સમાજની જે કલ્પના કરી છે તેમાં શરીરશ્રમને જીવન માટે આવશ્યક અને ઉદાત્ત વસ્તુ માની છે. પરસેવો ઉતાર્યો વિના રોટલો મેળવવા ઇચ્છનારને આવતી કાલના સમાજમાં જીવવાનો ઓછો જ અધિકાર રહેશે. આ વાત જે બરાબર સમજાય તો વધી યોજના અંગે જે આંદોલન ઝળાણ છે, કેળવણીનું વાહન ઉલ્લેખ કે શરીરશ્રમ કેમ એવી જે શંકાઓ થાય છે એ બધાનો ઉકેલ થઈ જાય. શુદ્ધિપૂર્વકના શરીરશ્રમનું કેળવણીમાં અનિવાર્ય સ્થાન હોવું જોઈએ.

ના અહીંના, ના ત્યાંના

આંખલામાં એક કુંબાર છે. એ મોટો વેલ પણ છે. નાના છોકરાઓને ચાકડાની કળા શીખવવા મેં તેને કહ્યું. તેમણે કહ્યું કે એ કળા તમને કે છોકરાઓને હું નહિ શીખવું, કારણ કે મારા મોટા છોકરાને એ કળા આવડતી નથી. મેં નહિ આવડવાનું કારણ પૂછતાં તેણે કહ્યું કે તમારા જેવાની વાત માનીને મેં એને બહુવા મૂક્યો. પહેલી ને બીજી બણ્યો. ધરીક ચાકડો ચલાવ અને એકાદ હાંડણું ઉતાર એમ કહ્યું તો મને કહે કે મારે બહુ લેસન કરવાનું છે. એમ છતાં મેં એને પાંચ ચોપડી બહુાવ્યો. તે પછી મને લાગ્યું કે મારી ઉંમર યવા આવી માટે એને હવે ધધે નાખવો જોઈએ. એટલે મેં તેને ચાકડે બેસવા કહ્યું, પણ એ વાતને આજે સાત વર્ષ થયાં તો પણ ચાકડો ને એનો જીવ એક યતાં નથી. અમે માટી ખુદીએ ત્યારે માટી ને જીવ એક થાય તો માટી ચાકડા પર કામ આવે, નહિ તો માટી જોઈએ એવા બરની ન થાય. આ પરથી દાખલો લઈ મેં નાના છોકરાને બહુાવ્યો નહિ ને નાનપણથીજ તેની પાસે માટી ચુકાવી. મોટા છોકરાને માટીની કંઈ ખબર ન પડે, બ્યારે નાનો છોકરો હાથ અડાડે ને પરખ કરે. મોન્ટેસોરી પદ્ધતિમાં ખરબચડું કે લીસું છે તેની પરખ માટે હાથ ફેરવાય છે ને ? પણ એમાં તો અનુભવે હાથમાં આવેલી કુશલ પેટાને માટીની પરખમાં કામ લાગે છે. મોટો બહેણો તે ગધેડાં ખેંચી માટી લઈ આવે છે ને નાનો ચાકડે બેસી સુંદર હાંડલાં ઉતારે છે. કોઈ વખત મોટાને ચાકડો સોંપાય તો કૂટલાં ને કાણાં હાંડલાંની દગ વળે. આમ નાની અવસ્થામાં હાથની કેળવણીની જરૂર છે. જેટલો પોતાના છોકરાઓને બહુાવવા રાજ નથી હોતા તેનું કારણ સમજાવું ન હતું તે મને આમ આંખલામાં સમજાયું. બહેણે તો દેવાણું કાઢે, ખેતીના કામનો ન રહે ને ખર્ચાં ટાણે ચોપડી વાંચવા બેસે એમ જેટલો માને છે. હું ખેતી આજે શીખું છું; પણ ક્રેશ ચલાવતાં, બેઠાં હાંકતાં કે ગોડતાં મને બેસવું નથી. મહેનત કરું છું, પણ છોકરાં ને જેટલો જેવું કામ થવું નથી. બહુ જ નાનો ઉંમરથી જીવનમાં જે સ્વાભાવિક તેની ટેવ નહિ ને આખોલવામાં સંસ્કાર નહિ તો માટી ઉંમરે હાથોટી બેસતી નથી. એટલે વધી યોજનાનો વિચાર કરનાર શિક્ષકે પહેલી વાત એ ચાદ રાખવાની જરૂર છે કે શરીરશ્રમ જીવન માટે આવશ્યક છે. એના વિના જીવન લખું ને શીકું છે.

કટકો રોટલો પેદા કરે એવી યોજના જોઈએ

કોઈ પણ માણસે જે માર્ગનો નિર્દેશ નથી કર્યો એવા સુંદર માર્ગનું ગાંધીજીએ દર્શન કરાવ્યું છે અને કેળવણીની તમામ પદ્ધતિઓના સારરૂપ આ યોજના છે. બધી

પદ્ધતિઓનાં જરૂરી તત્ત્વોના મિશ્રણથી આ યોજનાનું કલેવર ઘડાયું છે. જેનાથી કંઈ શુક્રવાર નહિ વળે એવી ક્રિકેટની રમત ને ડબ્લેસની કસરત ને ટેનીસ પાછળ આપણા જુવાનો પડ્યા છે. માખાપો પેટે પાટા બાંધીને બણાવતાં હોય ત્યાં દીકરા માસિક પોણાસો ખર્ચો મોજ ઉઠાવે. હું પણ પ્રિન્સિપલ મેકમિલનના હાથ નીચે બણતો ત્યારે એવો ધૂમ ખરચ કરતો હતો. પણ એવા ખરચા ઘરનું ન ખોદ વાળે છે તેનું શું ? ઉત્પાદક શ્રમને ભોગે રમતો ને પ્રોજેક્ટ મેચડો ન જોઈએ. જેમની પાસે વધારે પૈસા હોય તેમને એ મોજશોખ પોષાય, પણ મોટા ભાગને માટે તો તે કંઈક પેદા કરે ને તેથી તેના પેટમાં કટકો રોટશે પડે એવી જ યોજના હોવી જોઈએ.

વર્ષો યોજના વિષે તર્કવિતર્કો છોડી તમે ગામડાંમાં જઈને બેસી જાવ ને શરીરશ્રમને તમારા જીવનમાં ગૌરવનું સ્થાન આપો તો તમને એ યોજનાનો મર્મ સમજશે, એ યોજનામાં ગડ ધણી છે, તેથી જાતે પ્રયોગો કરી અનુભવ મેળવનારા શિક્ષકો એની ખૂબીઓ સમજવાને શક્તિમાન થશે. વેડછીમાં તમે જે જોયું તેવું તમે જે ગામમાં વસો ત્યાં થોડું જોશો ને તેના જેવું જીવન જીવશો તો રસ્તો તો તમને આપમેળે મૂકશે.

આજના શિક્ષણશાસ્ત્રીનો આદર્શ

થોડી મુશ્કેલી તો છે કારણ કે આપણે ત્યાં થોડું જાણું વ્યાજ છે. સમાજમાં જાણે વર્ગના ભેજલ ચોડવામાં આવે છે. એક વાર પ્રિન્સીપાલ સહાનીએ મને કહ્યું કે તમે આંખલા જઈને ડેજવણીની સંસ્થા કાઢી, તેનું નામ શું ? તમારો આધો શું ? મેં કહ્યું કે ‘આંખલાની ગ્રામશાળા’ એ નામ ને મારો આધો મહેતાજીનો. પ્રિન્સીપાલ સાહેબને આ વાત ન ગમી; તેમણે સૂચવ્યું કે એ સંસ્થાનું નામ: “ધી ગ્રામ દક્ષિણમૂર્તિ ઇન્સ્ટીટ્યુટ” એવું રાખવું જોઈએ અને તમારો આધો પ્રિન્સીપલનો હોવો જોઈએ. ત્યારે મેં તેમને કહ્યું કે આજનું ધોરણ જ જાણું છે. તમને પાંચસોનો પગાર મળે ને એક શિક્ષકના પંદરના સોળ કરવા હોય તો રોજ કટશે ખર્ચ વધશે તેનો વિચાર બેસે, અને એમ કહે કે બજેટમાં એટલા પગારવધારાનું પોષણ થાય એમ નથી. તમારા પ્રયોજનમાં તો એકસામગ્ર વર્ષે ૨૫-૫૦ રૂપિયા વધે ને શિક્ષકને એ ચાર વર્ષે પણ રૂપિયાના વધારાના વાખા. તે પછી પ્રિન્સીપાલ સાહેબે મને કહ્યું કે “તમે મોટર તો રાખો.” એટલે મેં કહ્યું કે “ભાઈ! મારી પાસે પૈસા નથી તો હું મોટર ક્યાંથી રાખું ?” તો કહે કે “મોટર વસાવી શકો એટલે શાળામાંથી પગાર તમારે ભેવો જોઈએ.” આવો આ વર્ગનો આદર્શ છે, એ જતાવવા મેં આ દૃષ્ટાંત રજૂ કર્યું છે.

મેટ્રિકને મોટું ગણ્યું; દેવના દેવનું શું ?

તેમને એક બાળકની બાળમંદિરની માસિક ત્રણ રૂપિયાની શી ભારે પડે છે એ પણ આવી મનોદશા જ બતાવે છે. પ્રાથમિક શાળાનો શિક્ષક ઘેર બણાવવા આવે તેને માસિક ૪-૫-૯ કે ૧૦ રૂપિયા આપતાં આપણે વિચાર કરીએ છીએ, જ્યારે મેટ્રિકમાં બણતા છોકરાને ગણિતમાં પાસ કરાવવો હોય તો ૭૫ રૂપિયા તો દસતાં દસતાં આપી દઈએ છીએ. આમ મેટ્રિક મોટું બન્યું છે ને નાના છોકરાનું બણતર નાનું ગણાયું છે. ઉધા ચરમા નહિ તો બીજું શું છે ? પ્રાથમિક શિક્ષણ પાછળ ખર્ચ ઓછો થાય છે ને માધ્યમિક શિક્ષણમાં ક્રિકેટ,

ટેનીસ ને બીજા ઘણા ઘણા ખર્ચ યાચ છે છતાં પ્રાથમિકને નીચું સ્થાન અપાય છે. મોટા છોકરાનું શિક્ષણ ઉપયોગી ને તેની પાછળ મોટા ખર્ચ કરવો જોઈએ, એ માન્યતા બરાબર નથી. વિચારકો તો એમ કહે છે કે બાળકના શરૂઆતના વર્ષમાં જ ખરી કેળવણીનો પાયો નંખાય છે. એ પછી જે શિક્ષણ મળે છે તે તો ચણતર જેવું છે. જે પાયો કાચો હોય તો ઇમારત તૂટી જ પડવાની. સરકારને આ કેળવણીના પાયાની દરકાર નથી ને આપણને પણ નથી. પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષક ઘેર બાણવવા આવે તો “આવો” કહીને કોઈ સન્માનવું નથી; પણ ‘કેમ બેઠા ગયા, કેટલા બેઠા’ એવી ઘણી ઝીણી ઝીણી નોંધો તેમની વિરુદ્ધની રખાય છે. જ્યારે હાઈસ્કૂલના શિક્ષકોને અને ગ્રેડેસરોને આ પીવા બોલાવાય છે ને આદરમાન અપાય છે, આમ પ્રાથમિક શિક્ષકોનું સમાજમાં જાણે સ્થાન જ નથી. ભવિષ્યની પ્રજાને ધડનારા એમને કહેવાય છે; પણ એમનું સ્થાન ક્યાં છે ? ગામડાંના શિક્ષકનું સ્થાન નાનું છે એમ સમાજે માનતાં બંધ થવું જોઈએ. બાળકો આપણા ઘરના દેવ છે ને એ દેવને ધડનારા દેવને આપણે યોગ્ય સન્માન ન આપીએ એ ‘તે ક્યું’ ? એ શિક્ષકોને પગાર ગમે તેટલો ઝોછો હોય એમને માટે સમાજમાં ‘સાર’ સ્થાન, મોટો શબ્દ ને ઉત્તેજન હોય તોયે બસ છે.

ગામડાં પ્રત્યેની ભણેલાઓની બેદરકારી

ગામડાંઓ ને ગામડાંની પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોને આજની સ્થિતિમાંથી મુક્ત કર્યા વિના છૂટકો નથી. આજે ગામડિયાઓને આપણે અજ્ઞાન ગણીએ છીએ, કારણ કે આપણે આપણી નજરે તેમનું માપ કાઢવા બેસીએ છીએ. હમણાં મેં આંકલામાં ભાગવતનું પારા-યણું કયું હતું, તેમાં મારી બૂલ કાઢનારા ત્યાં હતાં. જેને આપણે અજ્ઞાન ગણીએ છીએ તેવાઓ ધુધીનો પ્રસંગ રજુ કરી શકે છે, ડાસાઓ પાસે જાણેલી વાતો કહી શકે છે, ભજનોનો ભંડાર ધરાવે છે, અલખ નિરંજનનો ઘોષ ગજવી શકે છે. શંકરાચાર્ય ને સુકે-તુની વાતો કહી શકે છે. કાશ્મીરથી કન્યાકુમારી સુધી તેમણે દેશને ખૂણેખૂણે જ્ઞાનનાં ઝરણાં વહાવ્યાં છે અને આ દેશની સંસ્કૃતિને આજ સુધી જીવતી રાખી છે; એ જૂના જમાનાના બ્રાહ્મણો જ્ઞાનદાતાઓની સિદ્ધિ આજે રસાતળ જવા બેઠી છે, એ વસ્તુ આપણે નવા જમાનાના બ્રાહ્મણો-શિક્ષકો ન સમજીએ, એનાં મૂલ ન કરીએ તો આપણાં કમનસીબ. આજે ગૂંજરાત કાઠિયાવાડમાં ગામડાં ભાંગીને બૂલો યમ રહ્યાં છે: મને શું મોઢું લઇને ગામડામાં આવ્યો, એમ કોઈ કહે તો તેમાં કંઈ મોઢું નથી, કારણ કે ૫૦ વર્ષથી કોઈ સારો માણસ ગામ-ડામાં જન્મને વરસો નથી. ગામડાવાસીઓ તો કહે છે કે, બાવા, અમલદારો, જોગીઓ, ને શાહુકારોનેજ અમે તો જોયા છે, તેઓ અમને લૂંટવાજ આવ્યા હશે એમ માનીએ તો મોઢું શું છે ? ગામડાંના કેળવાયેલી, દષ્ટિવાળા લોકો મુજબ, સુરત, તરફ ભાગે છે કાઠિયાવાડમાં હું ભાવ-નગર ગયો ને જુગતરામભાઈ સુરત આવ્યા. આમ ગામડામાં તમામ એકવાડ રહી ગયો છે. કજીઆ-કુસંપ, કાયરતા, સિવાય બીજું જોવાનું મળતું નથી. ગામડામાં આજે કંઈ રહ્યો નથી. આજના ગૂંજરાતના ગામડાનું આવું દુઃખદ ચિત્ર છે. એ ચિત્રને ઉજળું આકર્ષક કરવું હોય તો સારા માણસોનું ખાતર ગામડાંઓને જોઈશે. તાલીમ ને આદર્શ લઇને જઈ બેસનારા

શિક્ષકો ને સેવકોની જરૂર પડશે. નવા વિચાર ને જીવનસરણી તમે વેડછીમાંથી મેળવી છે. તે ગામડામાં જઈને સંક્રાંત કરો. એ તાલીમની સુગંધથી ગામડાંઓને ભરી મૂકો તો તમારી તાલીમ પ્રમાણ ગણાશે. એકડો ધુંટાવનારા મહેતાજીઓ તો ઘણા પાક્યા, પણ નવી દુનિયામાં આવતી કાલના સમાજમાં માત્ર એકડો ધુંટાવનારા મહેતાજીઓનું સ્થાન નથી.

પાયામાંના પથ્થર

સમાજને શિક્ષકો તરફના દષ્ટિબિંદુમાં ફેરફાર કરવાની મારી વિનંતિ છે. આપણે આપણાં રતન જેવાં બાળકોને એમના હાથમાં મૂકીએ છીએ, એ જૂઠ્ઠાં નહિ. શિક્ષકોને મારી વિનંતિ છે કે તમે તમારો ધર્મ સમજો. એક મોટું મકાન ચણાવું હોય તેનો નકશો તૈયાર થાય; તેમાં રવેશ, અટારી ને મેડી બધું આલેખાય; પણ પાયામાં જે મોટા પથરા નાખવા પડે તે દેખાતા નથી. એ તો રેતી ને માટીમાં ધડાધડને ઢંકાઈ જાય. બહારના મકાન જેવા આવે તેને અટારી ઝરૂખા ને મેડી બતાવાય, પણ પાયામાં દફનાયેલા પથરા કોઈ બતાવવું નથી. એમ છતાં એ આખા મકાનનો આધાર તો એ પાયામાં પડેલા પથરાઓ પર છે. એજ રીતે તમે બધા આવતી કાલના સમાજના પાયામાં ચણાઈ જવા માંગતા હો તો જ તમારું કામ હિંગી નીકળવાનું છે, તમને કોઈ દેખાડશે નહિ, તમે કામ કરશો ને કીર્તિ ખાટશે ધન્વેકટરો કે ડી. પી. આઈ. એ; એટલે આ પાયામાં ચણાઈ જવા દશમાં પડવાની કિંમત હોય તો જ ગામડામાં શિક્ષક તરીકે જાઓ. સમાજ તમને ઓળખે કે ન ઓળખે, તમારી કિંમત આંકે કે ન આંકે; પણ એ યાદ રાખજો કે આ દુનિયામાં હજારો માણસો કીર્તિ ને આશા વિના કામો કરી ગયા છે. પુણે અરણ્યમાં ખીણે છે, ત્યાં કોઈ સુગંધી લેનાર હોતું નથી. સાગરના પેટાળમાં મોતીના ઢગલા પડ્યા હોય છે, પણ ત્યાં કોઈનો પ્રવેશ નથી. એ જ આપણા અસ્તિત્વની કલ્યાણકારી યોજના ગણીને જીવન સાર્થક કરો; કારણ કે હંમેશાં તો બધાનું કામ જોતો બેઠો જ છે; તે સાથે ખીજ માટે નહિ પણ તમારા આત્માની તૃપ્તિ માટે એ કામ કરજો. જેમનામાં આવી દૃઢ શ્રદ્ધા હોય તે જ પાયાના પથરા થઈ શકે. પાયામાં દફનાઈ ગયા વિના આત્મતૃપ્તિ નથી, જીવન નથી. તમારી વેડછીની તાલીમનું નિવેદન વાંચી અને પણ વેડછીમાં ભણવાનું મન થયું. તમે એવી કેળવણી મેળવી શક્યા તે માટે તમને ધન્યવાદ આપું છું. આ હિપરાંત તમે સચ્ચાઈપૂર્વક માંગી હકીકતો મોકલીને તમારી નળગાળાઓ પણ ઢાંકી નથી ને સાફ દિલી બતાવી છે તે માટે પણ તમને ધન્યવાદ આપું છું. તમે આવતી કાલના ધડનારા છો. ભાવિ ગૂંજરાતના તમે વિધાતા છો; અને વર્ષો યોજનાના ધડનારાએ ગૂંજરાત કે હિંદ નહિ પણ માનવજાતની આવતી કાલ સુધારવાનાં ભવ્ય સ્વપ્નાં સેવી આ વર્ષો યોજના ઘડી છે. એ યોજનાને મૂર્તિમંત કરવામાં તમે બધા જોટલો સક્રિય ફાળો આપશો તેટલે અંશે જગતનું કલ્યાણ જ થવાનું છે એવી મારી શ્રદ્ધા છે. *

નાનાભાઈ ભટ્ટ

મૌલાના ઓબેદુલ્લા

મૌ. ઓબેદુલ્લા સિંધીનું નામ આજે હિન્દી રાજકારણની કિનાર પર એક અણિશુદ્ધ રાષ્ટ્રવાદી મુસ્લિમ તરીકે ચમકી રહ્યું છે. હિન્દમાંથી અનેક ક્રાંતિકારીઓ વિદેશ ધૂમી આવેલ છે અને એમ. એન. રોય તથા વીર સાવરકર જેવા કેટલાક હિન્દ પાછા આવેલ છે. પણ અહીં આબ્યા બાદ તેમની રાષ્ટ્રીયતા અખંડિત જળવાઈ રહી નથી; એમાં કોઈ પક્ષ, કોઈ કોમ, કોઈ વાદ ધૂસી જતાં એ અણિશુદ્ધ રાષ્ટ્રવાદી રહી શક્યા નથી; જ્યારે ઓબેદુલ્લા સિંધી બાવીસ બાવીસ વર્ષની રબડપાટ પછી એ અણિશુદ્ધ રાષ્ટ્રવાદી તરીકે હિન્દ પાછા ફર્યા છે એ હિન્દ માટે મગરૂબીની વાત છે.

શ્રી. ઓબેદુલ્લાના સ્વમુખે કહેવાયલી આત્મકહાણી

શીખમાંથી મુસ્લિમ

‘શિયાળકોટમાં એક પ્રતિષ્ઠિત શીખને ઘેર મારો જન્મ. પિતા તો નાનપણમાં શુભાવી દીધેલ, સગાંવહાલાંમાં કોઈ જ ન હતું; એક માત્ર મા હતી. સોળ વર્ષની ઉંમરે હું મુસલમાન બની ગયો.’

‘ઓબેદુલ્લા’ નામનો ભેદ

“હા, પણ એની પાછળ એક વિચિત્ર ઇતિહાસ છે. મારો એક આર્યસમાજી મિત્ર હતો. નામ અનંતરામ, એણે મને આર્યસમાજીસ્ટ બનાવવા એક પુસ્તક વાંચવા આપેલું. એ પુસ્તકનું નામ ‘તોફાનુલ હિન્દ’ જણીને આશ્ચર્ય થાય તેમ છે, પણ એ પુસ્તકના ભેખક એક મુસલમાન હતા. મુસલમાન હોવા છતાં એમણે એમાં મુસ્લિમ અને હિન્દુ ધર્મની તુલના કરીને હિન્દુ ધર્મ શ્રેષ્ઠ છે, એમ પ્રતિપાદન કર્યું હતું. પણ એ તુલનામાં એમણે વેદને જ પ્રાધાન્ય આપીને અન્ય હિન્દુ ધર્મશાસ્ત્રો, પુરાણો વગેરેને બૂલબૂલો દર્શાવ્યાં હતાં. વાંચતાં વાંચતાં તો મને હિન્દુ ધર્મ પ્રત્યે નફરત વધી; પણ સાથોસાથ એ તુલનામાં જ્યાં કુરાનનો ઉલ્લેખ આવતો હતો એ મને આકર્ષતો ગયો. કુરાનની મારા પર સરસ છાપ પડતી ગઈ. અને એ પુસ્તક પૂરું કર્યું ત્યારે મેં આર્યસમાજીસ્ટ બનવાને બદલે મુસ્લિમ બનવાનું જ નક્કી કર્યું. હું મુસલમાન બન્યો. એ પુસ્તકના ભેખકનું નામ ઓબેદુલ્લા હતું. તેની યાદમાં મેં મારું નામ ઓબેદુલ્લા રાખ્યું.”

‘સિંધી’ અટકનો ભેદ

“હું મુસલમાન બન્યો, પણ શીખ મુસલમાન બને એટલે પંજાબમાં એ રહી શકે નહિ. હું બાગેશ, સિંધ ગયો, સિંધના એક ગામડામાં ભટકતો હતો. સાંજનો વખત હતો, એમ ને એમ આંધો જતો હતો ત્યાં એક સાંઘ મળ્યા. એમણે કહ્યું: ‘બચ્ચા ! કહાં જ રહો હો ?’ મેં કહ્યું: ‘વેસે હી ધૂમતા દિસ્તા હું.’ વધારે પૂછતાં મેં મારી વાત રજૂ

કરી. એમણે કહ્યું: ‘ અલ્લાહ કે લિયે તુમને માળાપ હું. ’ મને તેમણે આશરો આપ્યો. એમનું નામ મહમદ સિદિક. એ મારા મુશિદ જન્યા. એ સિંધી હતો. સિંધમાં મને આશ્રય મળ્યો, તેથી મેં અટક અપનાવી ‘ સિંધી. ’

મા અને દિકરો.

“ હું ભલે મુસ્લિમ થયો, પણ એ મારી મા અને હું એનો જાળક ઓછો જ મટી જવાનો હતો ? સિંધમાં સ્થિર થયા પછી માને હું તેડી લાવેલો, મા વર્ષો સુધી મારી સાથે રહેલાં; મા રોટી પકાવી દેતાં. હું ખાતો; એમની પૂરેપૂરી આમન્યા પાળતો. એ એમનો ધર્મ પાળતાં, ‘ હું મારો ધર્મ પાળતો, પણ... ’ એક વખત જહારથી હું ઘેર આવ્યો, મા બેઠી બેઠી રડતી હતી. મેં પૂછ્યું: ‘ મા કેમ રડે છે ? ’ એણે રડતાં રડતાં કહ્યું: ‘ જય્યા, તું તો મુસલમાન બની ગયો; મારા મોત બાદ બ્રાહ્મણને તું ગાય કેવી રીતે દર્શિ અને મારો જીવ કેમ ગતિ પામશે ? ’ હું કંઈ જ ન બોલ્યો. સાંજે એક ગાય ખરીદીને બ્રાહ્મણ સાથે ઘરને આંગણે બોલો રહ્યો. મેં કહ્યું: ‘ મા ! તારા મૃત્યુ બાદ કોને ખજર શું થશે ? તારા જીવતાં તારે જ હાથે બ્રાહ્મણને ગાય આપી દે એટલે નિરાંત. ’ “ મુઝે શર્મ આતી હે. પર જો મેં કર સક્તા થા તો અપને હાથોસે હી કરતા થા. ” માની આંખમાંથી આંસુ ટપકી પડ્યાં.

કુરાનનો અભ્યાસ

‘ પણ હજી સુધી હું સાચો મુસલમાન જન્યો ન હતો. હું કંઈ આ મુસલમાનોની મુસલમાની શીખવા મુસ્લિમ જન્યો ન હતો. આથી મેં ખુદ કુરાનનો જ અભ્યાસ કરવાનો નિર્ણય કર્યો. પણ કુરાન તો અરેબીક ભાષામાં હતું. મેં દેઓર્થ (યુ. પી.) ની અરેબીક યુનિવર્સિટીમાં અરબીનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. રાતદિવસ ન જોયાં. અમારા મૌલવી મહમુદ હસન, શેખ-અલ-હિંદ હતા. સાત વર્ષનો અભ્યાસ મેં ત્રણ વર્ષમાં પતાવ્યો પરીક્ષા આપતાં મારો એ વખતે જે નંબર આવેલો એટલો હજી સુધી કોઈ વિદ્યાર્થીએ મેળવ્યો નથી.

‘ આ પછી મેં કુરાન પઢવું શરૂ કર્યું: સાત વર્ષ સુધી અભ્યાસ કર્યો. પણ અભ્યાસ કરતો ગયો તેમ તેમ સંકળો વધતી ગઈ. મને કુરાનમાં યકીન ન બેઠો. એવામાં ૨૦૦ વર્ષ પહેલાં દિલ્લીમાં થઈ ગયેલ વલી ઉલ્લાહ નામના એક મુસ્લિમ દિલ્લસૂકતું કુરાનનું વિવરણ કરતું પુસ્તક મારા હાથ આવ્યું. એમણે જે રીતે કુરાનનો અર્થ સમજાવ્યો છે તેવો આજ સુધી કોઈએ નથી સમજાવ્યો. એમણે કુરાનને આખું વેદાંતની રીતે ઘટાવેલ છે. અને એ વાંચ્યા પછી તો જૈન, શૈવ, વૈષ્ણવ, વેદાંતી, શીખ, જૌહ, બધા ધર્મોનાં તત્ત્વો એક જ લાગ્યાં. અને એ બધાં તત્ત્વોનો એક જ સાર માત્ર મેં તારવ્યો કે ‘ ઇન્સાનિયત કી ખિદમત કી જાય તો અંદરસે હી પરમાત્મા મિલ જાય. ’

જીવનકાર્યની શરૂઆત

‘ આ પછી જ મારે માટે જીવનનો કોયડો બોલો થયો. મને ઇસ્લામ ધર્મ બરાબર સમજાયો. પણ હું મુસ્લિમ બનેલો તે વખતના ઇસ્લામ કરતાં એ જુદો હતો. એ ઇસ્લામ ધર્મ માટે મારે કંઈ કરવાનું રહેતું ન હતું. પણ હું શીખ કોમમાં જન્મ્યો હતો, શીખ

અચ્ચાને દૂધમાં જ પાવામાં આવે છે કે પંચમ શીખતું છે અને શીખ માટે એ તારે મેળવવાનું છે. એ માટે શીખ-મુસ્લિમ વચ્ચે ઝગડા ચાલે છે.

સત્તર વર્ષ સિંધમાં

‘ પશુ હવે હું ન તો શીખ માટે કાંઈ કરવા તૈયાર હતો કે ન તો મુસ્લિમો માટે કાંઈ કરવા તૈયાર હતો. વિચાર કરતાં જણાયું કે શીખ-મુસ્લિમને બંઝાડનાર પરાયા છે. તો એની સામે જ કાં ન લડું ? એમાંથી હિંદની આઝાદી હાંસલ કરવાના વિચાર પર આવી પહોંચ્યો. મારો મોરચો બદલાયો. શીખનું કેન્દ્ર લાહોર, તેમ બ્રિટિશ સરકારની રાજધાની દિલ્હી. આથી મેં-દિલ્હીમાં પગાવ નાખ્યો. મારા મુશીબ દેએબનીતા માલાના મહમુદ હસનની દોરવણી નીચે કામ શરૂ કર્યું. બે ત્રણ વર્ષ દિલ્હીમાં રહ્યા બાદ એમની આજ્ઞા અનુસાર સિંધમાં ૧૮ વર્ષ સુધી કામ કર્યું. પશુ પછી સિંધમાં કામ કરવા જેવી સ્થિતિ ન રહી અને હું કાબૂલ પહોંચ્યો. ’

અફઘાનિસ્તાનમાં

‘ કાબૂલમાં ગયા પછી પશુ મારા મગજમાં પાન-ઈસ્લામીઝ જ ધૂમતું હતું. પશુ એ વખતના ત્યાંના અમીર હખીયુલ્લાહે (અમીર અમાનુલ્લાખાનના પિતાએ) મને ચેતવ્યો. એ કહે: આ તું શું કરી રહ્યો છે ? આ રીતે તો હિન્દના ભાગલા પડી જશે. આગ તારા દેશનો ઉદ્ધાર નહિ થાય. એ માટે તમારે પરદેશી સરકારને કાઢવી પડશે. એ માટે હિન્દુ-મુસ્લિમ બંને એક બની કામ કરશે તો જ તમારો એક દિવસે ઉદ્ધાર થશે. પાન-ઈસ્લામીઝમથી તારી મુરાદ સફળ નહિ થાય. હિંદને માટે તો એક રાષ્ટ્રવાદ જ તરણોપાય છે. ’ આવી અમારી ધણી ચર્ચાઓને અંતે હખીયુલ્લાહ મને એમની વાત સમજાવી શક્યા. મેં પાન-ઈસ્લામીઝમ છોડ્યું અને સંપૂર્ણ રાષ્ટ્રવાદી બન્યો.

‘ હિંદમાં રાષ્ટ્રવાદની રીતે કામ કરનાર એક માત્ર સંસ્થા કોન્ગ્રેસ હતી, અફઘાનિસ્તાનમાં બેઠાં બેઠાં મેં કોન્ગ્રેસને મારી સંસ્થા બનાવી. પશુ મારો આત્મા કામ માગતો હતો. હિંદ તો જામ શકું તેમ ન હતો. આથી અફઘાનિસ્તાનમાં જ કોન્ગ્રેસ કમિટીની સ્થાપના કરી. સભ્યો નોંધ્યા, કોન્ગ્રેસના સિદ્ધાંતોનો પ્રચાર કર્યો. ૧૯૨૨માં ગયા અધિવેશન વખતે અમારી અફઘાનિસ્તાનની કમિટીનો કોન્ગ્રેસે સ્વીકાર કર્યો.

રશિયામાં

‘ પશુ પછી આ રીતે કાબૂલમાં રહી ચક્રાવત્તેમ ન હતું. ૧૯૨૨ માં મેં યુરોપ તરફ પ્રયાણ કર્યું. એ વખતે યુરોપમાં રશિયાની ક્રાન્તિની બોલબોલા હતી. હું ત્યાં કોન્ગ્રેસવાદી તરીકે ગયો. ત્યાં જ મને આપણી કોન્ગ્રેસનું મહત્ત્વ સમજાયું. એ સમયે રશિયામાં કોષ પોતાના દીન-ધર્મને બતાવી શકતું ન હતું. હું મુસ્લિમ હતો, પશુ ત્યાં દાઢી રાખીને બહેર રીતે મુસ્લિમ તરીકે રહી શકું તેમ ન હતો. પશુ એક માત્ર ઇન્ડિઅન નેશનલ કોન્ગ્રેસના નામને ખાતર મને દાઢીવાળાને-એક ઇસ્લામ ધર્મી છતાં રશિયાની સરકારે પોતાને ભાં ઉતાર્યો, સાત મહિના સુધી પરરાષ્ટ્રના એલચીની જેમ સાચવ્યો. એ બધું એક માત્ર કોન્ગ્રેસના નામ પર. શું રશિયામાં કે શું બીજા, કોષ હિન્દની બીજી સંસ્થાને આજખતું નથી, સિવાય કે ઇન્ડિઅન નેશનલ કોન્ગ્રેસ. ’

‘ ત્યાં સાત માસ રહ્યા બાદ યુરોપમાં પાછો ફર્યો. ઇટાલી વગેરે દેશો ધૂમતો ધૂમતો ટર્કી આવ્યો. ’

x

x

x

ટર્કીના યોધપાઠ

‘ ધૂમતો ધૂમતો ટર્કી પહોંચ્યો. ત્યાં એ વખતે ઇન્કલાબ ચાલી રહ્યો હતો, કમાલ આતાતુક એનો આગેવાન હતો. એણે થોડા જ વર્ષમાં આખા ટુર્કીની કાયાપલટ કરી નાખી. જૂના ધર્મમાં સખડતા મુસ્લિમોને એણે રાષ્ટ્રવાદી બનાવી દીધા. ત્યાં મેં પણ કામ કર્યું. પણ કામ કરવા કરતાં એક મુસલમાન રાષ્ટ્ર સંપૂર્ણ રાષ્ટ્રવાદી કેમ બન્યો એનો અભ્યાસ કર્યો અને હિંદના મુસ્લિમોને રાષ્ટ્રવાદી કેવી રીતે બનાવી શકાય એની મેં મનમાં વિચારણાઓ કરી, યોજનાઓ ઘડી, અને લાંથી જ એનો ચોક્કસ ખ્યાલ મેળવ્યો. આ રીતે ચાર સાલ ટર્કીમાં કાઢી. ’

મક્કા-મદીનામાં

‘ એ પછી હું મક્કા આવ્યો. મક્કા-મદીના ૧૨ વર્ષ સુધી રહ્યો. સાત વર્ષ સુધી મેં ફરીથી ઇસ્લામનો અભ્યાસ કર્યો. પણ એનો એક શબ્દ પણ ન લખ્યો. એ પછીનાં વર્ષ લખવા પડવામાં ગાળ્યાં. ‘આઝાદી હિન્દુસ્તાનકી’ નામક અરબીમાં એક પુસ્તક લખ્યું, હું હવે મઝહબને રાષ્ટ્રની રીતે જ જોતો થયો હતો. મને થતું હતું કે મઝહબી સરખામત્યારીએ માણસોને કચડી માર્યાં છે, દિલ-દિમાગ ઠેકાણે રહેવા નથી દીધાં. એની સામે ઝડો ઉઠાવવાનો નિર્ણય મક્કા-મદીનાની પાક ભૂમિમાં જ કરી એક યોજના ઘડી. ’

બાવીસ વર્ષે હિંદમાં

૧૯૩૬ માં કોંગ્રેસની સરકાર આવતાં, મારા પરથી પ્રતિજ્ઞ ઉઠાવી લેવામાં આવ્યો અને હું મક્કાથી દેશ પાછો ફર્યો. જરાજર ૨૨ વર્ષે આ ભૂમિ પર પગ મૂક્યો. હિંદ કેટલો પલટાઈ ગયો હતો ? અહીં આવ્યા પછી એ વર્ષથી મારા જેવાને સંઘર્ષની નીડર સંસ્થા જમિયા મીલિયામાં બેઠો છું. હવે ધીમે ધીમે કામ કરવા વિચાર છે. ’

હિંદની આઝાદીની ધૂન

‘ હિન્દુસ્તાનની આઝાદી જ મેં જીવનમંત્ર બનાવ્યો છે. એની સાધના જ મારે કરવાની છે. જોટલા વર્ષે જીવવાનું છે એટલાં જ કેમ સફળપ્રયોગ કરવો એ જ મારા દિમાગમાં ધૂમ્મા કરે છે. થાય છે કે ઇન્સાનની થાય એટલી સેવા કરી લઉં. ’

થાક નથી લાગતો ?

‘ થાક હું સમજ્યો જ નથી. માળાપ બનનાર મારા મુશીબતું મારા પર હજી ઝાણુ અદા કરવા હવે પછી હું સિંધમાં કામ કરવા માયું છું, પણ એ કામ હું સભાઓ અને ભાષણો કરવામાં સમાવતો નથી. હું તો ઇચ્છું છું કે સિંધના ગામડે ગામડે નહિ પણ ઘર ઘર ધૂમી વળું અને ઇન્સાનની સેવા કર્યા કરે. અને જીવતો રહું તો મારું સ્થાન ત્યાંનાં ઘરોમાં હશે, જાહેર સપાટી પર નહિ. ’

મીઠાનાનો સંદેશ છે : ‘ જો ઇન્સાન જમીન કે રહુનેવાલોં પર રહુમ કરતા હૈ, અલ્લાહ ઉસ પર રહુમ કરેગા. ’

આવતા માસની કાર્યદિશા

- (૧) વાર્ષિક નિવેદનો ઑગસ્ટના પહેલા અઠવાડીયામાં તૈયાર કરી તમારા જૂથ મારફત ખાતા તરફ તુર્ત મોકલી આપો.
- (૨) સને ૧૯૪૦-૪૧ માં મંજૂર કરેલા અંદાજ પ્રમાણેનો ખર્ચ તમારા વ્યવસ્થાપક મંડળ પાસે મંજૂર કરાવો. રા. ૭૫) ઉપરાંતના અંદાજ-વાળાઓએ હાથ પર રાખેલી રકમના ખર્ચની પાવતીઓ વ્યવસ્થાપક મંડળમાં મંજૂર કરાવ્યા બાદ પુસ્તકાલય ખાતા તરફ તપાસવા માટે મોકલી આપો.
- (૩) ઑગસ્ટના પહેલા અઠવાડીયામાં નવા વર્ષના અંદાજ માટે વાર્ષિક સલા બોલાવી તેમાં નવા વર્ષનું અંદાજપત્ર ખાતાના ધારાધારણને અનુસરી બનાવો તથા નવા વર્ષનું વ્યવસ્થાપક મંડળ ચૂંટે.
- (૪) અંદાજપત્રોમાં વર્તમાનપત્રો, પુસ્તકો, સામયિકો, લાકડી સામાન, રમતો, ઇતર સાહિત્યની યાદીઓ જરૂર સામેલ રાખો.
- (૫) અંદાજપત્રો જૂથની સભામાં ચર્ચી સહકારના ધોરણે શક્ય તે દેરદાર કરી ઑગસ્ટ આખર સુધીમાં ખાતા તરફ મોકલવાં.
- (૬) જુલાઈ આખરે તમામ હક્તરો, શિલકી સામાન, પુસ્તકો વગેરે વ્યવસ્થિત કરો. શિલકી સામાન તથા પુસ્તકોની મેળવણી બદલ જે તે રજીસ્ટરો પર રોડ કરી પ્રમુખ-મંત્રીની સહીઓ કરાવો.
- (૭) રોજમેળ ને ખાતાવહીઓ ઉપરથી સંસ્થાની મિલકતની તારીખ કાઢી નવા વર્ષે તેની ખાતાવહીમાં નોંધ લેવી.
- (૮) અંદાજપત્રો તથા નિવેદનોની જે પ્રતો આ માસિકના છેવટના બાગમાં જોડીને રાજ્યનાં તમામ મહદ મેળવતાં અગર મહદ નહિ લેનારાં પુસ્તકાલયોને મોકલી છે તેમાં હકીકત ભરી મોકલવી.

વડોદરા,
તા. ૨૩-૬-૪૧

ઉ. મો. પટેલ
મહદ, વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૨૮ સને ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનાં અંદાજપત્રો મંજૂર કરતી વખતે
લક્ષમાં લેવાનારી બાબતો

રાજ્યનાં મહદ મેળવનારાં તમામ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે પોતાના પુસ્તકાલયના ૧૯૪૧-૪૨ નાં ઓગસ્ટ ૧૯૪૧ આખર અંદાજપત્રો “ પુસ્તકાલય ” માસિકના જુલાઈ ૧૯૪૧ સુધીમાં અંદાજે મોકલવા બાબત. માસના અંકમાં છાપેલા નમુના પ્રમાણે બે પ્રતો તૈયાર કરી પુસ્તકાલય ખાતા તરફ ઓગસ્ટ માસની આખર તારીખ સુધીમાં મોકલી આપવા તેઓ મહેરબાનીથી તજવીજ કરશે.

પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી અંદાજ મંજૂર કરતી વખતે કોઈ પત્ર કે સામયિક કાઠી નાખવામાં આવે છે ત્યારે એમ માનવામાં આવે છે કે આ અંદાજમાં થતા ફરકાખતમાં ખાતાએ મનસ્વી તજવીજ કરી છે. ખર્ચ જોતાં તેમ થતું નથી. અંદાજે મંજૂર કરતા અગાઉ કેટલીક મહત્વની બાબતો તરફ દર વર્ષે વ્યવસ્થાપકોનું ધ્યાન દોરવામાં આવે છે. અને એવી કોઈ બાબત તેમના તરફથી વિચારાધ ન હોય અને

તેમ કરવું પુસ્તકાલયની પ્રગતિની દૃષ્ટિએ ઇષ્ટ લાગે તો અંદાજ મંજૂર કરતી વખતે ઘટિત ફેરફાર થાય છે. મંજૂર કરેલું અંદાજપત્ર પુસ્તકાલય તરફ પહોંચ્યા બાદ તેમને નિયમને અનુસરીને બીજી વધઘટ કરવી હોય તો તે પણ કરાવી શકે છે. સખખ આ ગેરસમજૂત દર થાય તે માટે આ સૂચના પુસ્તકાલયના જાહેર કાર્યકરો માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

અંદાજ મંજૂર કરતી વખતે પુસ્તકાલય ખાતુ નીચેની બાબતોનો વિચાર કરી અંદાજ મંજૂર કરતી અંદાજ મંજૂર કરશે. તો આશા છે કે પુસ્તકાલયના સંચાલકો વખતે લક્ષમાં લેવા- અંદાજે બનાવતી વખતે ખાસ તે બાબતો લક્ષમાં લેશે. નારી બાબતો.

(૧) સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો સ્થાપવાના નિયમોની કલમ ૧૮, ૧૯ તથા ખાતાના અંગે થએલી છેલ્લી સૂચના નં. ૪૮ સને ૧૯૩૯-૪૦ “ પુસ્તકાલય ” માસિકના જુલાઈ ૧૯૪૦ ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયા પ્રમાણે બનતા સુધી જે તે પુસ્તકાલયે અંદાજ ગોઠવતી વખતે ખર્ચની રકમો માટે ટકાવારી જળવળી જોઈએ.

(૨) પુસ્તકાલયની રચના રિયલિટી, વાચકોનું પ્રમાણ, પુસ્તકાલયની નિવેદનો મોકલવાની નિયમિતતા, જૂથમંડળ કે મદદાલ મંડળની કરેલી કમગીરી, અંદાજની સહકારના ધોરણે કરેલી ગોઠવણી, તપાસણી અધિકારી તરફથી લેવાયેલા વાંધાના નિકાલ વગેરે વ્યવસ્થાની બાબતોનો ઘટિત વિચાર કરી અંદાજે મંજૂર કરવામાં આવે છે.

(૩) વર્તમાનપત્ર અને સામયિક વિભાગમાં બાબતો માટે એકાદ માસિક ખર્ચની યત્તામાં રહીને પુસ્તકાલયોએ વસાવવું જ જોઈએ. કારણ, મોટા ભાગે આપણી શાળાઓમાં જ આ પુસ્તકાલયો છે અને બાબતો તેનો બહોળો ઉપયોગ કરે છે.

- (૪) પુસ્તકોમાં પણ બાળકો, બહેનો, સામાન્ય થોડું બણેલા માણસો સમજી શકે તેવા બાળોપયોગી, સ્ત્રીઉપયોગી અને સામાન્ય પ્રૌઢોને ઉપયોગી સાહિત્ય અવશ્ય થોડું ઘણું દર વર્ષે વસાવવું જ જોઈએ.
- (૫) છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં સરકાર પંચાયતની મદદ ને મળી હશે તેની સરેરાશમાં જ ચાલુ સાલે પણ મદદ મળશે. વધારે માગણી હશે તો તે નહુટકે કાપવી પડશે. અને તે પ્રમાણે ખર્ચની બાબતમાં પણ જુદે જુદે સ્થળે કપાત કરી પુસ્તકો, માસિકો કે છતર સાહિત્ય કમી કરવું પડશે.
- (૬) કાયમનિધિની રકમ ખાતાએ માન્ય કરેલે સ્થળે મુકાયેલી હોવી જોઈએ, અગર તેથી કાંઈ વિરુદ્ધ હકીકત હોય તો તે દર્શાવવી જોઈએ અને મંજૂરી મળી હોય તો મંજૂરીની નકલ પણ સામેલ રાખવી જોઈએ.
- (૭) શ્રેષ્ઠમદની નીચે રકમ કાયમનિધિ ખાતે દર વર્ષે મૂકવી જોઈએ.

ઉપરની બાબતોને અનુસરીને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનાં સને ૧૯૪૧-૪૨ નાં અંદાજે મંજૂર થશે તો આશા છે કે પુસ્તકાલયો પોતાનાં અંદાજો વ્યવસ્થિત રીતે બનાવી મોકલે આપશે. તારીખ ૨૧ માઈ જુન સને ૧૯૪૧.

વડોદરા,
તા. ૨૧-૬-૧૯૪૧

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

ડયં. દિ. વાકનીસ
વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૨૯ સને ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

વાર્ષિક નિવેદનો મોકલવા બાબત

સને ૧૯૪૦-૪૧ ની સાલનાં વાર્ષિક નિવેદનો વડોદરા રાજ્યનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો સને ૧૯૪૦-૪૧ નાં કાલયો વેળાસર મોકલે તેમ જ હકીકત મોકલવામાં અનુકૂળતા વાર્ષિક નિવેદનો પુસ્તકાલય એ હેતુથી તેનાં ફોર્મો ચાલુ માસના પુસ્તકાલયના અંકમાં કાલય ખાતા તરફ ઉવટના બાગમાં સધિલાં છે તે ફાડી લઈ તેનો ઉપયોગ કરવો. મોકલવા.

આ અંક રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોને (મદદ મેળવતાં અને ન મેળવતાં) મોકલવા “ પુસ્તકાલય ” માસિકના વ્યવસ્થાપકોએ ઉદારતા બતાવી છે.

આશા છે કે આ નિવેદનો જે તે પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ તૈયાર કરી એક પ્રત પોતાને નિવેદનો તૈયાર કરવા ત્યાં રાખી બીજી પ્રત પુસ્તકાલય ખાતા તરફ પોતાના જૂથ મારફત આગસ્ટ માસની તારીખ પંદર પહેલાં મોકલી આપવા ચૂકશે નહિ.

રાજ્યનાં જુદાં જુદાં મહાન અને જૂથ પુસ્તકાલય મંડળો, તેમ જ રા. મહાન મહાલ મંડળ અને રા. શાળાધિકારી સ. પણ આ બાબતમાં પોતાની સ્થળસ્ત્રીમાર્ગ મહાલ શાળાધિકારી આવેલાં પુસ્તકાલયોને ચર્ચિત સૂચના આપી સૌને જાગૃત રાખી સાહેબોએ સહકાર ઉપર જણાવેલી તારીખ સુધીમાં નિવેદનો પુસ્તકાલય ખાતા તરફ આપવા બાબત. બીનચૂક મોકલી આપવામાં જરૂરી સહકાર આપશે.

વડોદરા,
તા. ૨૧-૬-૪૧

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના અંક ૩૦ સન '૪૦-૪૧

વિષય

પુસ્તકાલયોની ડિરેક્ટરી

અખિલ હિંદનાં પુસ્તકાલયોની ડિરેક્ટરી તૈયાર કરવા માટેની પ્રતિનાવસિ બરી તા.

૩૦ એપ્રિલ ૧૯૪૧ સુધીમાં અત્રે મોકલવા સૂચના અંક ૨૧

કારણ

સન ૪૦-૪૧ ની એપ્રિલ ૧૯૪૧ ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં

આવેલી હતી પરંતુ કેટલાંક ગ્રામ પુસ્તકાલયોની હકિકત અલ્પ

આવેલી નહી હોવાથી આ સૂચના ફરીથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

જે પુસ્તકાલયની હકિકત બરી મોકલવામાં આવેલી નહી હોય તે પુસ્તકાલયની હકિકત મોકલવાની તા. ૩૧ જુલાઈ ૧૯૪૧ સુધીમાં હકિકત બરી ખીનચૂક અત્રે મુક્ત મોકલવા પ્રત્યંધ કરવો.

જૂથ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીએ પોતાના જૂથમાંનાં તમામ પુસ્તકાલયોએ પ્રતિના-જૂથમંડળની કામગીરી વલિ બરી મોકલવાની ખાત્રી કરવી.

વડોદરા

તા. ૨-૭-૧૯૪૧ }

મ. સં. પરચીકર

મ. મદદનીશ-વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૩૧ સન '૪૦-૪૧

વિષય

રાજ્યનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો માટે “સંદેશ” અને “સેવક” પત્રનાં લવાજમના ઘટાડો ખાખત

અમદાવાદથી પ્રગટ થતા “સંદેશ” અને “સેવક” પત્રના વ્યવસ્થાપકે તેમના તા. ૪ ૭-૪૧ ના પત્રથી, તેમનાં પત્રોત્તર વાર્ષિક લવાજમ તેમના સર્વસાધારણ દરો જે અનુક્રમે રૂ. ૧૯-૮-૦ અને રૂ. ૧૧-૦-૦ છે તેમાં ઘટાડો કરી રાજ્યનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો માટે અનુક્રમે રૂ. ૧૮-૦-૦ અને રૂ. ૯-૦-૦ માં આપવા જણાવ્યું છે, તેમજ “સંદેશ” પત્રના વાર્ષિક આદક થનારને વાર્ષિક દીપાસવી ખાસ અંક લેતે આપવા જણાવ્યું છે.

સમગ્ર રાજ્યનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોને ઉપરની જાણ થવા અને ઓછા લવાજમને તેમજ ઓછો લોકમદદમાં દૈનિક પત્ર મેળવવાની આદેશ રાખતાં પુસ્તકાલયોને આ યોજનાને ખતી શકતો લાભ લેવા બલામણુ કરવામાં આવે છે.

વડોદરા

તા. ૨-૭-૪૧ }

ઉ. મો. પટેલ

મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

વિષય

૧૯૪૦-૪૧ માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકો

સામાન્ય રીતે પુસ્તકોની પસંદગી કરતી વખતે પુસ્તકાલયના મંત્રી-અધ્યાપકો પુસ્તકપ્રકાશકો તરફથી આવર-
નવાર થતી જાહેરાતો તેમજ તેમનાં સૂચિપત્રો પરથી પુસ્તકોની પસંદગી કરે છે. એથી કેટલીક વાર, બહુ વખત પર પ્રસિદ્ધ
થયેલાં અને ચોતાના પુસ્તકાલયમાં પહોંચી કદાચ હોય તેવાં પુસ્તકો પસંદ થવાનો સંભવ છે. આમ ન થાય તે માટે
૧૯૪૦-૪૧ ના વર્ષ દરમિયાનમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકોની વિષયવાર યાદી આ નીચે આપી છે, કે જેથી નવીન પ્રકટ થયેલાં
પુસ્તકો પસંદ કરવાની સરળતા થાય.

ઉપર પ્રમાણે આ યાદી પ્રસિદ્ધ કરવાનો ઉદ્દેશ છે. તેમાં લેખકોના કમાનુસાર અથવા કેાઇ ચોક્કસ કમપૂર્વક આ
યાદી અપાઈ નથી. પછી જે તે વિષયના શરૂઆતમાં તાજેતરમાં જ આવેલાં પુસ્તકો પ્રથમ અપાયેલાં આ યાદીમાં જણાશે.
આ યાદી તૈયાર કરવામાં “ પુસ્તકાલય ” માસિકના તંત્રી શ્રી. મણિભાઈ બ્યાસની ખાસ મદદ લેવામાં આવી છે.
આશા છે કે તે પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી નીવડશે.

૧૯૪૦-૪૧

	લેખક	કિંમત		લેખક	કિંમત
પતિપત્ની	દાગોર	૨-૮-૦	ધટમાળ	સમ્રાટ વિક્રમ અથવા	૨-૦-૦
કમલિની	ચાર ઉત્કૃષ્ટ બં. લેખકો	૩-૦-૦	અર્વાતિપતિ	નૈકાલાલ ના. ત્રિવેદી	૨-૦-૦
આનંદી	મુ. લે. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	૨-૮-૦	રાધારાણી	મુ. લે. બંકિમબાણુ	૦-૮-૦
વિભાવરી	મુ. લે. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	૨-૮-૦	લખેચરી	ગોકુલદાસ ડા. રામચુરા	૨-૮-૦
રંભા	નૈકાલાલ નારાયણ ત્રિવેદી	૧-૪-૦	મધિરવું ખૂન	દિબ્યાનંદ	૨-૪-૦
સુકિતદાર	રમણીકલાલ જ. દલાલ,	૧-૪-૦	બહેન	મુ. લે. બંકિમબાણુ	૩-૮-૦
શયતાન	મુ. લે. ટૉર્સ્ટોય	૧-૦-૦	હૃદયવિભૂતિ	રમણલાલ વ. દેસાઈ	૨-૮-૦
ધની વણકર અને બીજી વાતો	ઉજ્જૈનગરાય ઝોઝા	૧-૮-૦	છવનનાં વહેણ	રસિકલાલ છા. પરીખ	૨-૮-૦
વાંક લિનારી	ચંદ્રકાન્ત છ. મહેતા	૨-૦-૦	રાજદુલાસી	બંકિમબાણુ	૨-૮-૦
પ્રકા	ભગવાનદાસ સાહિયનિલાસી	૧-૮-૦	મારાં મનની મોજ	ચંદ્રકાન્ત ઝો. બદ.	૨-૦-૦

સોશી સોમનાથ	૧-૮-૦
જનનિકા	૦-૮-૦
ધરતી વહુ	૧-૮-૦
હિમાલયસ્વરૂપ	૧-૦-૦
તણુખા (નવી આવૃત્તિ)	૧-૮-૦
સોરઠ તારાં વહેતાં પાણી	૨-૮-૦
દુર્ગા*	૨-૮-૦
ગોહિની	૩-૦-૦
બાળી	૩-૦-૦
રંગલીલા (નાટક)	૦-૧૪-૦
અંગાનાં નીર	૨-૮-૦
કાદિયાવાડની દોઢવાલીઓ	
બા. ૨ ને	
જીવનનું ઝેર	૧-૮-૦
પરલવ	૨-૦-૦
પિયાસી	૨-૦-૦
સંકોચિત સુંદરલાલ (નાટક)	૨-૮-૦
સમિધ	૧-૪-૦
ચોલાદેવી	૧-૮-૦
પુત્રજન્મ	૨-૮-૦
પુલસીકથારો	૨-૮-૦
જયસોમનાથ	૩-૦-૦
વહેમી (નાટક)	૦-૮-૦

* આ પુસ્તક આ અગાઉ જ્ઞાનદા નામથી બહાર પડે ચલુ છે.

ચાર અધ્યાય અને માલંગ્ય	૧-૧૨-૦
સોયનાં તેજ	૧-૧૨-૦
પશ્ચિમના સમરાંગણે	૧-૮-૦
પારકાં જલ્પ્યાં	૦-૧૨-૦
સુભગા	૨-૮-૦
હાસ્ય-કટાક્ષ-રસુજ	
રંગતરંગ બા. ૧-૨-૩-૪	૫-૦-૦
પાનગોષ્ઠિ	૧-૮-૦
રમતારામ	૨-૦-૦
મીઠી નજરે	૧-૮-૦
કર્મ-નીતિ	
જીવનશોધન	૧-૪-૦
ક્રિત્રિયન મિશ્રન્સ	૨-૦-૦
સવોદય	૦-૧-૬
વાસ્તીકિતો જય	૦-૦-૬-૦
પશુમાંથી દેવ	૦-૧૨-૦
આધ્યાત્મિક પદવાન્ન	અમૂલ્ય
શ્રી માતાજી સાથે વાર્તાલાપ	૨-૦-૦
ગીતામયન	૧-૨-૦
ગીતાળોચ	૦-૨-૬
સુતાવલિ	૦-૪-૦
પાપ-પુણ્ય અને સંયમ	૦-૧૨-૦
મંગળ પ્રભાત	૦-૧-૦
ભક્તિચોગ	૧-૨-૦
શુરસુખવાણી	૧-૪-૦
કિશોરલાલ ધ. મશરવાળા	
ગાંધીજી	
"	
"	
(મૂળલેખક નેમ્સ એલન)	
કાન્તિલાલ મ. ગાંધી	
શ્રી માતાજી	
કિશોરલાલ મશરવાળા	
ગાંધીજી	
શ્રી. અરવિંદ	
ગોપાલદાસ જીવાભાઈ	
ગાંધીજી	
શ્રી. અરવિંદ	
સં. મહારાજ શ્રી ગોપાળરામ	

જીવનચરિત્રા

સહબંધ સ્વામી (બીજી આકૃતિ)	કિ. ધ. મશરવાળા	૦-૧૮-૦
સત્યના પ્રયોગો અથવા આત્મ- કથા (દેવનાગરી લિપિમાં)	ગાંધીજી	૦-૧૪-૦
ક્રમ પ્રિયત	દ્વિશોરલાલ ધ. મશરવાળા	૦-૬-૦
એક સત્યવીરની આત્મકથા નાના હડનવીસ, પ્રતાપ	ગાંધીજી	૦-૧-૦
(પાવાગઢ સાથે)	રંગભુજાલ ધ. દેસાઈ	૧-૦-૦
મહાત્મા સરચંદ્રાસજી, બૃધર- બક્ષા, તથા જનકીદાસજી હેમચંદ્રાચાર્ય	ચિત્રુ-અખંડાનંદ ધુમકેતુ	૦-૧૦-૦ ૧-૮-૦
ભારતની મહાન જ્યોતિષી વર્તમાન યુગના વિધાયકો કવિચરિત્ર બા. ૧-૨	જી. એચ. હમલની સારદાપ્રસાદ મર્ઝી દેશવરભાઈ ડા. ચાસ્ત્રી લાલુગજેન મહેતા ધર્મોનંદ ડાશાંબી	૦-૩-૦ ૦-૧૦-૦ ૧-૦-૦ ૦-૮-૦ ૧-૪-૦
આપવીતી સુહલીલાસારસંગ્રહ સ્વાતંત્ર્યવીર સાવરકર રથુલિખન	કિ. ધ મશરવાળા ચંદ્રગુપ્ત વેદાંતકાર જયલિખન " ગરીબ "	૦-૧૦-૦ ૦-૮-૦ ૨-૮-૦ ૧-૪-૦
મૌલાના મહમદઅલી	બાલોપયોગી	
નાનકદા કનુ વિરુભાઈ અને કલાજીન	વિમળાજીન સેતલવડ "	૦-૩-૦ ૦-૩-૦
હંસાકુમારી	"	૦-૩-૦
ફલવાડી	નરહરિપ્રસાદ બદ ગૃન્દરાત વિદ્યાપીઠ	૦-૪-૦
ચૈત્રનાતી બીજી ચોપડી	"	૦-૭-૦
" પાંચમી છઠી ચોપડી	"	

ક્રાંતિ મંદિર	દેશવલાલ લ. શાહ	૦-૬-૦
વિદ્યાર્થીવાચનમાળા શ્રેણી ૧-૮મી જયલિખન		૨-૦-૦
જનપદ	મનુભાઈ જોષાણી	૦-૧૨-૦
ફેરારની કહાણી	રમણલાલ ના. શાહ	૦-૮-૦
દ્વિશોરવાતીવલી	"	૦-૬-૦
ચિત્રુ સાં. માળાનો સેટ ૧ થી ૫૦ બાળલેખકો		૮-૧૧-૬
વાચનપ્રવેશયોધી બા. ૧-૨	રતિલાલ રા. અમ્બુદેસરનો	૦-૧-૩
અલિપ્ત પ્રવેશયોધી બા. ૧ થી	"	૦-૧-૩
આવાની મળ	ચળજીભાઈ ભટ્ટ	૦-૨-૦
જોવાએકો રાજકુમાર	"	૦-૨-૦
દું રાજ યથો	"	૦-૨-૦
બાળવાતીવલિ	હંસા મહેતા	૧-૦-૦
સારી રીતભાત	રા. બ. ગો. હા. દેસાઈ	૦-૪-૦
વાંચવાની મળ (૮ પ્રવિંશઓ)	મળજીભાઈ ભટ્ટ દેસાઈ	૦-૨-૩
કાસમ ચાહિસ	દ્વિમતલાલ મથક	૦-૪-૦
કલમની પોંછાથી	ગિજુભાઈ	૦-૪-૦
હેરતા ફરતા	સોનાભાઈ ભાવસાર	૦-૪-૦
ચિત્રલેખા	નાગરદાસ ધ. પટેલ	૦-૪-૦
ગરવી ચૈત્રરાત	"	૦-૩-૦
માણસ	કિ. સુ. શાહ	૦-૬-૦
	સાહિત્ય	
સાહિત્યવિચાર	આ. બા. કુવ	૧-૦-૦
સાહિત્ય અને વિષયના બા. ૨ ને	દેશવલાલ લ. કુવ	૧-૦-૦
રસિકભાષ (સાહિત્યવિભાગ)	પ્રહલાદ ચં. દીવાનજી	૨-૮-૦
	રાજકીય	
હિંદ સ્વરાજ	ગાંધીજી	૦-૪-૦
રાજ્ય અને રાજકારણ	હરકાન્ત શુક્લ	૬-૮-૦

નાગીરાજ	ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ	૧-૧૨-૦૦	વૈદ્યક અને આરોગ્ય	બહાચર્ય મીમાંસા	૭૮૮-૦૦
હિંદુસ્તાનનો રાજકારભાર	ચિમનલાલ મ. ડોંકટર	૧-૬-૦૦	સો વર્ષ જીવવાની કળા	જટાશંકર નાન્દી	૧-૮-૦૦
રાસચંદ્રિકા	કવિશ્રી અ. ક. ખખરદાર	૦-૮-૦૦	શરીરરચનાનું રહસ્ય	ધનવંત ઓઝા	૧-૪-૦૦
રાષ્ટ્રિકા	"	૨-૮-૦૦	ઉપવાસ કેમ અને ક્યારે ?	હરજીવન સોમૈયા	૧-૪-૦૦
દર્શનિકા	"	૨-૮-૦૦	નિસર્ગીપચાર અને ઉગ્ર રોગો	રમણલાલ એન્જીનિયર	૧-૮-૦૦
કલ્યાણિકા	"	૨-૦-૦૦	નિસર્ગોપચાર	ડૉ. સાકરલાલ છ. યાચિક	૦-૧૨-૦૦
ભારતનો ટંકાર	"	૧-૦-૦૦	ગામડાનું આરોગ્ય કેમ સુધરે ?	કેશવલાલ ચ. પટેલ	૦-૧-૬૦
બજનિકા	"	૨-૦-૦૦	દ્રુષ્ય	ડૉ. નરસિંહ મૂ. શાહ	૦-૬-૦૦
રસધાર	નેહાંગીર માણિકજી દેસાઈ	૧-૦-૦૦	યોગિક જીવન	હરિભાઈ ના. પટેલ	૦-૬-૦૦
અન્નપાની માધુરી	રવનરથ	૧-૦-૦૦	ભુદિગ્રહાશ ચેખસગ્રહ	મકીજી	૧-૦-૦૦
મહાસભાનાં ગીતો	ચિ. પ્રા. ભટ્ટ	૦-૧-૬૦	આનવજીવનનો ઉપકાળ	રસિકલાલ છા. પરીખ	૦-૭-૦૦
આલમબજનાવલિ	શંકરલાલ દા. પરીખ	૦-૩-૦૦	અંજીભાષિના પત્રો	અંજીક હર્ષ	૦-૧૨-૦૦
	શિક્ષક		બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ	અંબાલાલ બા. પુરાણી	
મારી વ્યાપક કેળવણી	ચંદુભાઈ રાવજીભાઈ પટેલ	૧-૪-૦૦	ભા. ૧ લાની પૂરવણી	જીવરામ બેળી	૦-૧૨-૦૦
છગ્નીય પ્રવેશપોથી		દરેકનો	હિંદુસ્તાની પ્રારંભ	સંતોકલાલ ભટ્ટ	૦-૬-૦૦
સહશિક્ષણ	ભા. ૧ થી ૬ ઉચેત્ત આર. અધ્યયુક્ત	૦-૧-૬૦	સ્વદેશી સમાજ	કવિવર ટાંગોર	૦-૮-૦૦
ઐત્રિક ઇંગ્લીશ (પુ. ૯ સુ.)	રણિજીતભાઈ એમ. પટેલ	૦-૧-૬૦	ગ્રામ પંચાયતનો કાયદો	નરહરિ પરીખ	૦-૪-૦૦
વ્યાપાર ઉદ્યોગ	હરિદૃષ્ટ્ય વ્યાસ	૨-૦-૦૦	ચંત્રની મર્યાદા	નરહરિ પરીખ	૦-૧૪-૦૦
દુનરઉદ્યોગ અને વ્યાપાર	કુંભરશી ધરમશી સંપટ	૧-૦-૦-૦	ખિરસાધાય	મગનભાઈ દેસાઈ	૦-૬-૦૦
કાગળ	જ્યોત્કમાર યાજ્ઞિક	૧-૦-૦-૦	બિધર્મિ જીવન	ક્રિ. ધ. મશરવાળા	૦-૧-૦-૦
દ. આફ્રિકના સત્યાગ્રહનો	એતિહાસિક		મનવૈ ધુમતો ડોપ	ત્રિપાઠી અને વોરા	૧-૪-૦-૦
પ્રતિહાસ (દિ. ખંડ) માંધીજી		૧-૦-૦-૦	કુલસંગ્રહ ભા. ૯ મો	મિશુ-અખંડાનંદ	૨-૦-૦-૦
સ્વાખ્યાય (દિ. ખંડ) કે. હિં. કામદાર		૧-૦-૦-૦	એક્સ્ટર્ન નિયમન નિર્ણય	વી. બ. વાકડે	૨-૦-૦-૦
વડોદરા,			નિયમ (સડીક)	મોદી	૨-૮-૦-૦
તા. ૯-૭-૪૧			સરળ ધારોપોથી		

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૩૩ સન '૪૦-૪૧

વિષય

આરોગ્ય માસિક પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કર્યાં બાબત

આરોગ્ય માસિક ને શાહ માણેકલાલ કરસનદાસ-તંત્રી અને વ્યવસ્થાપક, આરોગ્ય, મામાની પોળ, વડોદરા એમના તરફથી બહાર પડે છે અને જેનું લવાજમ વાર્ષિક રૂ. ૨) બે છે, તે રાજ્યનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કરવામાં આવે છે.

વડોદરા,
તા. ૧૦-૭-૪૧ }

પુ. ત્રિ. શાહ

ઉ. મો. પટેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૩૪ સન '૪૦-૪૧

વિષય

પુસ્તકની એકથી વધારે પ્રત રાખવા બાબત

૧ નવીન પુસ્તકાલયો મંજૂર કરવામાં આવે છે તેમના માટે નવીન પુસ્તકોનો સેટ દરેલા ધોરણ પ્રમાણે ને તે નવીન પુસ્તકાલય તરફ મોકલવામાં આવે છે. આ પુસ્તકાલય પાસે પ્રથમના વાચનાલયમાંનાં આવેલાં પુસ્તકો કોઈ પ્રસંગે હોય છે, જેથી એક જ જાતનાં પુસ્તકો બેવડાં હોવાથી તે બાબત લખાપડી કરવામાં આવે છે તે બંધ કરવા માટે આથી ને તે પુસ્તકાલયોના સંચાલકોને જણાવવામાં આવે છે કે ને પુસ્તકાલયોમાં એક જ જાતનાં પુસ્તકોની એકથી વધારે પ્રતો હશે તો તેના વાંધા ખાતા તરફથી સેવામાં આવશે નહિં એટલે આ બાબત આશા છે કે પુસ્તકાલયો લખાપડી કરશે નહિ અને ને પુસ્તકો વધુ સંખ્યામાં હોય તેનું વિશેષ વાચન સમાજમાં કરાવશે.

વડોદરા,
તા. ૫-૭-૪૧ }

પુ. ત્રિ. શાહ

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીય વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૩૫ સન '૪૦-૪૧

વિષય

પુસ્તકાલય માસિક મહાલ શાળાધિકારી સાહેબોને આપવા બાબત

વડોદરા રાજ્યનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો સરકારમદદથી ચાલતાં હોય તેની દ્રશ્ય તપાસણી અને દેખરેખ ને તે મહાલના રા. મહાલ શાળાધિકારી સા. મારફત સેવાનું દરેકું હોવાથી તેમને છેલ્લા એક વર્ષથી પુસ્તકાલય ખાતાના સૂચના સરકારમદદ મોકલવામાં આવતાં, પરંતુ પુસ્તકાલયને લગતાં વ્યવહાર માર્ગદર્શનો, પુસ્તકપરિચય, નવીન ફાલ વગેરે સાહિત્યથી આ તપાસનીશોને વાંકે રાખવામાં આવે તો કામ વધારે સરળ બને એમ કરનાળી મુકામે મહાલ શાળાધિકારી સા. ની સમિતિમાં દરેકું તે આધારે અને પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળને વિનંતિ કરતાં હાલ ૭ માસ માટે તેઓએ માસિક પ્રત્યેક રા. મહાલ શાળાધિકારી સા. ને મોકલી આપવા સ્વીકાયું છે. 'પુસ્તકાલય' માસિક હવે દરેક રા. મહાલ શાળાધિકારી સા. ને મળશે એટલે તેઓ હિસેબનું સુધીમાં પોતાની તપાસણી પૂરી કરશે એવી આશા છે. પુસ્તકાલયોનાં અંદાજો, યાદીઓ, હિસાબો વગેરેમાં ઘટિત મદદ કરશે એવી આશા છે.

વડોદરા,
તા. ૬-૭-૧૯૪૧ }

ઉ. રા. પટેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

ખાસ વટાડેલી કિંમતે આપવાનાં છે

માત્ર જૂજ પ્રતો સિલક છે

પાછળથી નહિ મળે માટે આજે જ મંગાવીને વસાવો

મૂળ કિંમત	પુસ્તકનું નામ	લેવાની કિંમત	મૂળ કિંમત	પુસ્તકનું નામ	લેવાની કિંમત
રૂ. આ.		રૂ. આ.	રૂ. આ.		રૂ. આ.
૭-૦	૮૦૦૦ ગુજરાતી પુસ્તકોની વર્ગીકૃત નામાવલી ભા. ૧ લો	૫-૪	૧-૮	વીર ગાર્ફીલ્ડ	૧-૦
૫-૦	૪૮૦૦ ગુજરાતી પુસ્તકોની વર્ગીકૃત નામાવલી ભા. ૨ નો	૩-૧૨	૦-૧૪	માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ શિક્ષણ	૦-૭
૩-૦	વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકલય પ્રવૃત્તિ	૧-૮	૧-૫	દેશ અને આરોગ્ય	૦-૧૦
૦-૧૪	કસરત અને આરોગ્ય	૦-૭	૦-૧૩	માટીનો પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ	૦-૬
૦-૩	નળદમયંતી	૦-૨	૮-૧૧	શિક્ષણનો શાસ્ત્રાર્થ	૦-૫
૧-૧	પ્રગતિને પંથે	૦-૮	૦-૧૨	હિંદના ઇતિહાસની વાતો	૦-૬
૦-૧૧	ભૂરચના	૦-૫	૦-૮	હાડપિંજર	૦-૪
૧-૧	વિદ્યાશાળા	૦-૮	૦-૫	પરિમલ	૦-૩
૦-૬	સિંહ	૦-૩	૦-૧૨	વીરકથાઓ	૦-૮
૦-૧૪	આહારશાસ્ત્ર	૦-૭	૨-૦	ફૂલછાળ	૦-૧૦
૦-૧૪	બાળકેળવણી	૦-૭	૧-૦	અ. સૌ. કુમારી	૦-૧૦
૦-૧૨	તારાશાસ્ત્ર	૦-૬	૦-૧૦	મદનમંદિર	૦-૬
૦-૬	રામાયણ રહસ્ય	૦-૩	૧-૮	વૈયાસિક ન્યાયમાળા	૦-૧૨
૦-૬	શ્રેષ્ઠ સલાહકર ભા. ૨ નો	૦-૩	૧-૨	ગોન્ટેસરી પદ્ધતિનો આત્મા	૦-૯
૦-૧૧	મધુમક્ષિકા અને ભ્રમર	૦-૫	૦-૫	આર્યોની ઝોળખાણ	૦-૨
૦-૧૪	ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંગીતનો ઇતિહાસ	૦-૭	૧-૧૨	બુકર ટી. વૉશિંગ્ટન	૧-૦
૦-૧૩	ફેટલાક રોગો—ભા. ૩ નો	૦-૬	૧-૮	બાલવિજ્ઞાન ભાગ ૩ નો	૧-૪
			૨-૦	અર્વાચીન સાર્વજનિક પુસ્તકલયો	૧-૦
			1-8	Flowers of Life	1-0

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. રાવપુરા, વડોદરા

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડ

(સહકારી મંડળોમાં સંબંધી નિર્ધારિત અન્વયે વડોદરામાં નોંધાયેલું.)

રજીસ્ટ્રેશન નંબર

૧૯૪૧

આવણી, નાળિયેરી પુનમ	... ૭ મી ઓગસ્ટ	ગુરુવાર
જન્મભટ્ટમી	... ૧૪ મી "	ગુરુવાર
ગોપુલ અષ્ટમી	... ૧૫ મી "	શુક્રવાર
ગણેશ ચતુર્થી	... ૨૬ મી "	મંગળવાર
શ્રી ગણપતિ વિસર્જન રવારી	... ૪ થી સપ્ટેમ્બર	ગુરુવાર
વિજ્યાદશમી	... ૨૬ મી "	સોમવાર
દિવાળી	... ૧૮ મી ઓક્ટોબર	શનિવાર
"	... ૨૦ મી "	સોમવાર
"	... ૨૧ મી "	મંગળવાર
"	... ૨૨ મી "	બુધવાર
"	... ૨૩ મી "	ગુરુવાર
"	... ૨૪ મી "	શુક્રવાર
"	... ૨૫ મી "	શનિવાર
પ્રબોધિની એકાદશી	... ૩૦ મી "	ગુરુવાર

૧૯૪૨

ન્યુ ઈયર્સ ડે	... ૧ ઈ જાન્યુઆરી	ગુરુવાર
૨૯ મહારાજ સાહેબનો હીરક મહોત્સવ દિવસ	... ૩ જી "	શનિવાર
૩૧ મહારાજ સાહેબનો જન્મદિવસ		
મકર સંક્રાંતિ	... ૧૪ મી "	બુધવાર
વસંત પંચમી	... ૨૧ મી "	બુધવાર
મહોત્સવ	... ૨૮ મી "	બુધવાર
શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો ગાદીનો વાઠ દિવસ	... ૭ મી ફેબ્રુઆરી	શનિવાર
મહાશિવરાત્રી	... ૧૩ મી "	શુક્રવાર
હોળી	... ૨ જી "	સોમવાર
	... ૩ જી "	મંગળવાર
	... ૪ થી "	બુધવાર
રંગ પંચમી	... ૭ મી "	શનિવાર
ગુડી પાવો	... ૧૭ મી "	મંગળવાર
રામ નવમી	... ૨૬ મી "	ગુરુવાર
ધરતર	... ૬ ઈ એપ્રિલ	સોમવાર
*ના. શહેનશાહનો જન્મદિવસ	... જુન	
અપાડી એકાદશી	... ૨૪ મી જુલાઈ	શુક્રવાર

વડોદરા

૧૨ મી જુલાઈ ૧૯૪૧

વા. ના. અમીન

પત્રી

* રાજ્ય તરફથી મુકરર કરવામાં આવે તે દિવસ.

પુસ્તકાલય સં સં મંડળ લિ.

પો. ઓ. નં. ૧૦, રાવપુરા-વડોદરા

અમારે ત્યાંથી મળી ચકતાં પુસ્તકોમાંથી ખાસ ચૂંટી કાઢેલાં ઉત્તમ નવાં પુસ્તકોની યાદી.

સન ૧૯૪૦-૪૧ માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં

પુસ્તકનું નામ	કર્તા વા પ્રકાશક	કિંમત	પુસ્તકનું નામ	કર્તા વા પ્રકાશક	કિંમત
ધર્મશ્રિસ્ત	મણિલાલ	૦-૬-૦	રાજ્ય અને રાજકારણ	હરકાંત શુક્લ	૬-૮-૦
જીવનશોધન	"	૧-૪-૦	રાજકુલારી	બંકિમ બાપુ	૨-૮-૦
હિંદસ્વામી	ગાંધીજી	૦-૪-૦	સોરઠી સોમનાથ	દયાશંકર કવિ	૧-૮-૦
નાનો કુટુંબીસ,			નાઝીરાજ	ચં. કા. ભટ્ટ	૧-૧૨-૦
પાવાગઢ, પ્રતાપ	ર. વ. દેસાઈ	૧-૦-૦	સુકિતકાર	ગૂર્જરચંદ્ર કાર્યા.	૧-૪-૦
કમલિની	ચાર બંગાળી લેખકો	૩-૦-૦	વાંકિવિનાની	ચં. જી. મહેતા	૨-૦-૦
રંભા	જોહાલાલ ત્રિવેદી	૧-૪-૦	સો વર્ષ જીવવાની કળા	જ. નાન્દી	૧-૮-૦
પશુમાંથી દેવ	મોહનલાલ ગાંધી	૦-૧૨-૦	જીવનનાં વહેણ	ર. છો. પરીખ	૨-૮-૦
ધની વધુકર અને			અંજુભાઈના પત્રો	અં. પુરાણી	૦-૧૨-૦
ખીજ વાતો	ઉ. કે. ઓઝા	૧-૦-૦	વર્તમાન યુગના		
સસ્યંદ્રિકા	ખમરદાર	૧-૪-૦	વિધાયકો	શારદાપ્રસાદ વર્મા	૦-૧૦-૦
ધર્મશ્રુતિ ખૂન	હિંબાનંદ	૨-૪-૦	હૃદયવિભૂતિ	ર. વ. દેસાઈ	૨-૮-૦
લખેશરી	રાયચુરા	૨-૮-૦	બાલ સાહિત્ય સર્વ સંગ્રહ		
રંગતરંગ બા. ૧ થી ૪	જ્યોતિન્દ્ર દવે	૫-૦-૦	ભાગ ૧ લાની પૂરવણી		૦-૧૧-૦
કાગળ	જ. યાજ્ઞિક	૧-૦-૦	કવિ શામળ	વ. સા. સમા	૨-૦-૦
મહાત્મા સરચંદ્રાસજી	જુધરભટ્ટ તથા		મારી વ્યાપક કેળવણી	નવજીવન કા.	૧-૪-૦
જાનકીદાસજી	સ. સા. કાર્યાલય	૦-૧૦-૦	એક સત્યવીરની કથા	ગાંધીજી	૦-૧-૦
ગામગોષ્ઠી	વિદ્યુલદાસ કોહારી	૦-૬-૦	નવલિકા	જયંતિ દલાલ	૦-૮-૦
યુજ્જરાત વિદ્યાપીઠ			વિભાવરી	રવિન્દ્ર, ટાગોર	૨-૮-૦
પુ. ૧-૨-૫-૬-૭	નવજીવન કાર્યા.	૧-૭-૦	વિદ્યાર્થી વાંચનમાળા		
Status of Indian			શ્રેણી ૧૦ માં	ગૂર્જરચં. કા.	૨-૦-૦
Princes: Pyarelal		૦-૪-૦	પાનગોષ્ઠી	ધૂમોત્ત	૧-૮-૦
Christian			સર્વોદય	ગાંધીજી	૦-૧-૬
Missions: Gandhiji		૨-૦-૦	અલ્લહેશનો અવાસ	કાકા કામેલકર	૦-૩-૦
આનંદી	ટાગોર	૨-૮-૦	વાસ્તુશિલ્પ	નવજીવન કા.	૦-૬-૦
હિમાલયપરવર	સૌ. હંસા મહેતા	૧-૦-૦	અવંતિપતિ	જોહાલાલ ત્રિવેદી	૨-૮-૦
ઇન્ડિયન પ્રવેશપોથી			પદ્મા	જી. અ. મહેતા	૧-૮-૦
બા. ૧ થી ૬	ઉપેન્દ્ર અધ્યયન	૦-૬-૦	રાધારાણી	બંકિમબાપુ	૦-૮-૦

શયતાન	ટૉલરટૉય	૧-૦-૦
હેમચંદ્રાચાર્ય	ધૂમકેતુ	૧-૮-૦
રમતારામ	બેકાર	૨-૦-૦
બહેન	બંકિમબાણુ	૩-૮-૦
રાષ્ટ્રિકા	ખબરદાર	૨-૮-૦
હુન્નરઉલોગ અને		
બ્યાપાર	કુંગરશી સંપટ	૧૦-૦-૦
ગીતામંથન	મશરૂવાળા	૧-૪-૦
આપવીતી	ધર્મોત્તે કાસંબી	૧-૪-૦
ગીતાબોધ	ગાંધીજી	૦-૧-૬
સ્વદેશી સમાજ	ટાગોર	૦-૬-૩
આમ બજનમંડળી	નવજીવન કા.	૦-૨-૦
આમ પંચાયતનો કાયદો	નરહરિ પરીખ	૦-૪-૦
દુગી	શરદ્બાણુ	૨-૮-૦
મોહિની	મો. ૨. દિવેટીઆ	૩-૦-૦
બીબી	ટાગોર	૩-૦-૦
દર્શનિકા	ખબરદાર	૩-૦-૦
રંગલીલા	કલમ મંડળ	૦-૧૪-૦
પરાગ	યુગાંતર કા.	૧-૦-૦
શુભ સં. બા. ૬ મો સં. સા. વ. કા.		૨-૦-૦
ગંગાનાં નીર	ઇદ્ર વસાવડા	૨-૮-૦
કાઠીઆવાડની લોકવાર્તાઓ		
બા. ૨ બે	રાયચુરા	૧-૮-૦
જીવનનું ઝેર	ભારતી સા. સંધ	૨-૦-૦
પદ્મવ	દુર્ગેશ શુક્લ	૦-૧૨-૦
યંત્રની મર્યાદા	નરહરિ પરીખ	૦-૧૪-૦
પાપ પુણ્ય અને		
સંયમ	નવજીવન કા.	૦-૧૨-૦
ખિસ્સાકોથ	"	૦-૬-૦
સહનનંદસ્વામી	મશરૂવાળા	૦-૧૦-૦
ઉપધનું જીવન	"	૦-૧૦-૦
મંગળપ્રભાત	ગાંધીજી	૦-૨-૦
મહાસંજાનાં ગીતો	નવજીવન કા.	૦-૧-૬
ગજવે ધૂમતો ચમકેશ		
ત્રિપાડી અને વેરા		૧-૪-૦
બાકવાતીવલિ	સૌ. હંસા મહેતા	૧-૦-૦

પિયાસી	સુદરમે	૨-૮-૦
સંભાવિત સુદરલાલ ગૂ. અંચ કાયો.		૧-૪-૦
કલાનો નાદ	ભીશક્તિ કા.	૧-૪-૦
ઝોલાદેવી	ધૂમકેતુ	૨-૮-૦
પુનઃજન્મ	યુ. આચાર્ય	૨-૮-૦
બાલમજનાવલિ	શં. દા. પરીખ	૦-૩-૦
તુલસીકથારો	મેધાણી	૨-૮-૦
ન્યસોમનાથ	ક. મા. મુન્શી	૩-૦-૦
બાલકુંજના પાઠો	પુ.સ.સ.મં.વિ.	૦-૪-૩
સારી રીતભાત	"	૦-૪-૦
બેટીક ઇંગ્લિશ	હરિકૃષ્ણ બ્યાસ	૫-૦-૦
શૌર્યનાં તેજ	મ. બેધાણી	૧-૮-૦
માણસ	બાલસખા કા.	૦-૬-૦
ચાર અધ્યાય	ટાગોર	૧-૧૨-૦
અભ્યર્થમીર્માસા	જટારાંકર નાન્દી	૩-૮-૦
૮૦ દિવસમાં પૃથ્વી		
પ્રદક્ષિણા	મુ. મો. બદ	૦-૮-૦
દાક્ષીવડાનું હારવદક્તર રાયચુરા		૧-૮-૦
બારીબહાર	પ્રદ્ભાઈ પારેખ	૧-૪-૦
કલાનું સ્વપ્ન	એન.એમ.ત્રિપાડી	૨-૮-૦
સાહિત્ય વિમર્શ	રા. વિ. પાઠક	૧-૧૨-૦
કાવ્યની શક્તિ	"	૧-૧૨-૦
વસુંધરા અને		
બીજ વાતો	યુ. બેકર	૨-૩-૦
હુએનસંગ	દે. મજમુદાર	૧-૮-૦
The Indian States problem Gandhiji		૪-૦-૦
રાષ્ટ્રીય ઉલોગો	મુકુલ	૧-૮-૦
સંતનાં સરભરણો	મિસિસ પોલાક	૧-૪-૦
ભારતના મહાન		
વૈજ્ઞાનિકો સોમપુરા		૩-૦-૦
લીઝા	ભોગીલાલ ગાંધી	૨-૦-૦
એકતારો	મેધાણી	૧-૦-૦
બચુકડો ઉંદર	વીમળા સેતલવાડ	૦-૨-૬
નાનકડો કતુ	"	૦-૩-૦
જહાફુર હંસા	"	૦-૩-૦

વિનુભાઈ અને કલાબહેન	૦-૪-૦
ગુરુમુખવાણી ગોપાળરામ મહારાજ	૧-૪-૦
પુત્રદા અને પારણ વૈષ્ણ જાદવજી	૨-૦-૦
નિરંજન બજનભાળા રવા.પ્રકાશાનંદ	૦-૮-૦
મીઠી નજરે ધનસુખલાલ મહેતા	૨-૦-૦
દ્રાવેલર્સ ગાંધી (ભારતનો ભોમિયો)	૩-૮-૦
સુખદુઃખનાં સાચી પખાલાલ	૨-૦-૦
પતિપત્ની નિરંજનભાઈ	૨-૦-૦
વસુધરા મૂળજીભાઈ શાહ	૨-૦-૦
ત્રિનેત્ર	૧-૦-૦
આશુનો પ્રવાસ	૦-૪-૦

ગાંધીજીનાં પુસ્તકો

આત્મકથા	૧-૦-૦
ધર્મમંથન	૦-૧૨-૦
વ્યાપક ધર્મભાવના	૦-૧૪-૦
ખરી કેળવણી	૦-૧૨-૦
કેળવણીનો કાયદો	૧-૦-૦
અહિંસા	૦-૮-૦
વૈષ્ણવવૈષ્ણ	૦-૬-૮
ગોસેવા	૦-૫-૦
નીતિનાશને માગે	૦-૪-૦
ત્યાગમૂર્તિ	૮-૧૨-૦
અનાસક્તિયોગ	૦-૨-૦
ગીતાપદાર્થકોશ	૦-૪-૦
ગીતાબોધ	૦-૧-૬
મંગળ પ્રભાત	૦-૧-૦
આશ્રમવાસી પ્રત્યે	૦-૨-૦
હિંદ સ્વરાજ	૦-૪-૦
ગામડાની વહારે	૦-૧-૦
સંપૂર્ણ દાર્શનિક	૦-૮-૦
સત્યવીરની કથા	૦-૧-૦

કાકા કાલેલકરનાં પુસ્તકો

ભોક્ષાતા	૦-૪-૦
કાલેલકરના લેખો	૩-૦-૦
રમણજીયાત્રી	૧-૮-૦

હિમાલયનો પ્રવાસ	૧-૦-૦
જીવતા તહેવારો	૦-૧૨-૦
ઓતરાતી દિવાલો	૦-૬-૦
જીવનવિકાસ	૨-૮-૦
જીવનનો આનંદ	૧-૮-૦
જીવન ભારતી	૨-૮-૦
જીવન સંસ્કૃતિ	૨-૮-૦

કિશોરલાલ મશાણવાળાનાં પુસ્તકો

જીવનશોધન	૧-૪-૦
વિદ્યાય વેળાએ	૦-૮-૦
મીઠી વિચારદોહન	૦-૮-૦
નામાનાં તરવે	૨-૮-૦
કેળવણીના પાયા	૧-૦-૦
ઉપદેશ જીવન	૦-૧૦-૦
ગીતામંથન	૧-૪-૦
સત્યમય જીવન	૦-૧૦-૦
સંદર્ભનંદ રવામી	૦-૧૦-૦
વાસ્ત્વમીકિનો જય	૦-૬-૦
ગીતાધ્યનિ	૦-૧-૬
રામ અને કૃષ્ણ	૦-૮-૦
યુદ્ધ અને મહાવીર	૦-૬-૦
ધર્મચિંતન	૦-૬-૦

રમણલાલ વ. દેસાઈના પુસ્તકો

જયંત	૨-૦-૦
શિરીષ	૨-૮-૦
કાકિલા	૨-૮-૦
હૃદયનાથ	૨-૮-૦
સ્નેહયજ્ઞ	૨-૮-૦
દિવ્યયજ્ઞ	૨-૮-૦
પૃથ્વીમા	૨-૮-૦
બરેલો અગ્નિ	૩-૦-૦
આમલકમી ભા. ૧ થી ૪	૧૦ ૮-૦
જંસરી	૨-૮-૦
પતંગલાલસા	૨-૮-૦
કમ	૨-૮-૦

જાગ્ય	૨-૮-૦	અગ્નિતા	૨-૮-૦
પંકજ	૨-૮-૦	પરજય	૨-૮-૦
શક્તિ હૃદય અને સંયુક્તા	૨-૮-૦	અવશેષ	૧-૪-૦
નિહારિકા	૨-૦-૦	પ્રદીપ	૧-૮-૦
જીવન અને સાહિત્ય ભા. ૧-૨	૫-૦-૦	ત્રિભેદી	૧-૮-૦
સુવર્ણરજ	૩-૦-૦	રજકણ	૧-૪-૦
પરી અને રાજકુમાર	૧-૮-૦	જલચિંદુ	૧-૮-૦
ક્ષિતિજ (પૂર્વીર્ધ)	૨-૮-૦	જીવનચક્ર	૧-૪-૦
અંજની	૨-૦-૦	સર્જન અને ચિંતન	૧-૪-૦
શોભના	૨-૮-૦	ચૈલાદેવી	૨-૮-૦
આગોન્નતિ	૨-૦-૦	પગદંડી	૧-૮-૦
નાના ફૂડનવીસ, પાવાગઢ, અતાપ	૧-૦-૦	હેમચંદ્રાચાર્ય	૧-૮-૦
મારું જીવન અને કાર્યક્ષેત્ર	૧-૧૨-૦	પાનગોષ્ઠી	૧-૮-૦

શ્રી. કનૈયાલાલ મુન્શીનાં પુસ્તકો

પાટણની પ્રજાતા	૨-૮-૦	ઘટિકાસંદર્શન	૦-૮-૦
ગુજરાતનો નાય	૩-૦-૦	ગોવિંદનું ખેતર અને ખીજ વાતો	૦-૨-૦
રામધિરાજ	૩-૮-૦	લખખી અને ખીજ વાતો	૦-૨-૦
જય સોમનાથ	૩-૦-૦	રજપૂતાણી અને ખીજ વાતો	૦-૨-૦
પૃથ્વીવંશભ	૧-૧૨-૦	નરસેસરી નેપોલીઅન	૦-૨-૦
વેરની વસુક્ષાત	૩-૦-૦	પરશુરામ	૦-૨-૦
કોનો વાંક	૨-૮-૦	ઐદશિકણીની ચાર પોથીઓ	૦-૫-૬

સોપાનના પુસ્તકો

સ્વપ્નદ્રષ્ટા	૨-૮-૦	અંતરની વાતો	૧-૪-૦
નર્મદ	૧-૪-૦	સંજીવની	૨-૦-૦
નવલિકાઓ	૨-૦-૦	પ્રાચલિત ભાગ ૧-૨	૫-૦-૦
શ્વસ્યયોગ્યમ	૦-૮-૦	અંતરની વ્યથા	૧-૪-૦
આદિવચનો	૨-૮-૦	મંગલમૂર્તિ	૨-૦-૦
ધોર્મક રસદર્શનો	૨-૦-૦	અખંડ જ્યોત	૧-૮-૦
લોપામુદ્રા ભા. ૧ થી ૪	૪-૮-૦	લખ-એક સમરયા	૧-૪-૦
નરસેપો ભક્ત દરિતો	૧-૮-૦	જાંઝવાનાં જળ	૧-૪-૦
ગુજરાતની અસ્મિતા	૧-૦-૦	નગતા રેન્જો ભા. ૧-૨	૩-૮-૦
Gujrat and its Literature	૧-૦-૦	ત્રણ પગલાં	૨-૮-૦

શ્રી. કુમ્ભકેતુનાં પુસ્તકો

તણખા મંડળ ૧ થી ૪	૪-૮-૦
રાગમુગ્ધ	૨-૦-૦
મણિકા	૨-૮-૦

શ્રી. જીવેચંદ મેઘાણીનાં પુસ્તકો

વેવિચાર	૧-૪-૦
વસુધેવાનાં વદાલાં દવલાં	૧-૮-૦
સમર્થગણ	૧-૮-૦

રા' ગંગાજીઓ	૧-૮-૦	કુહાની રમઝદ	૧-૮-૦
ગુજરાતનો જામ	૧-૮-૦	લખેશરી	૨-૮-૦
ધરતીનું ધાવણુ	૨-૦-૦	સ્નેહપૂણી	૩-૦-૦
પુરાતન જ્યોત	૧-૮-૦	ત્રેમલીલા	૧-૪-૦
તુલસીકથારો	૨-૮-૦	રામચુરાની રસીલી વાર્તાઓ	૧-૮-૦
યુગવંદના	૨-૦-૦	રામચુરાની રસકથાઓ	૧-૮-૦
સૌરાષ્ટ્રની રસધાર ભા. ૧ થી ૫	૭-૮-૦	ગાંધીધુગની વાતો	૦-૧૨-૦
સોરઠી બહારવટીઆ ભા. ૧-૨-૩	૩-૮-૦	દાદચીવડાની ૧૦ વાતો	૧-૮-૦
રઠીઆળી રાત ભા. ૧-૨-૩	૨-૦-૦	દાદચીવડાનો ડાયરો	૧-૮-૦
ચુંદડી ભા. ૧-૨	૧-૧-૦	રામચુરાની રસમરતી	૨-૮-૦
નિરંજન	૨-૦-૦	દાદચીવડાનું હાસ્યદર્શક	૧-૮-૦
અપરાધી	૨-૮-૦	રાસ મંદિર	૧-૦-૦
સોરઠ તારાં વહેતાં પાણી	૨-૮-૦	કૃત્યગીતો	૦-૧૦-૦
કંઠાવટી પુ. ૧-૨	૧-૧૨-૦	રસિયાંના રાસ	૧-૦-૦
રાણી પ્રતાપ	૧-૪-૦	સંજીતલહરિ	૦-૮-૦
સત્યની શોધર્મા	૧-૦-૦	બંકિમબાણુનાં પુસ્તકો	
સોરઠી સંતો	૦-૧૨-૦	કપાલકુંડલા	૧-૮-૦
સોરઠી ગીતકથાઓ	૧-૦-૦	કૃષ્ણકાન્તનું વીલ	૨-૮-૦
કુરબાનીની કથાઓ	૦-૬-૦	કુર્ગેશનંદિની	૨-૦-૦
ડાશીમાની વાતો	૦-૮-૦	મનોરમો	૨-૦-૦
દાદાજીની વાતો	૦-૮-૦	રાજમોહન	૧-૮-૦
બિહેલાં દાર	૨-૦-૦	રાજકુલારી	૨-૮-૦
એકતારો	૧-૦-૦	રાજકૃષ્ણચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયનાં પુસ્તકો	

શ્રી. ગોકુળદાસ રાયચુરાનાં પુસ્તકો		પરિચિત્તા	૦-૮-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાતો	૨-૦-૦	પદ્મીસમાજ	૧-૪-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ	૧-૧૨-૦	છળી	૧-૦-૦
કાકીઆવાડની લોકવાર્તાઓ ભા. ૧-૨	૩-૦-૦	અંદ્રનાથ	૦-૧૪-૦
વ્યાસજીની વાતો	૧-૮-૦	સ્વામી	૧-૪-૦
મહારાજ	૧-૮-૦	કાશીનાથ	૧-૮-૦
મહીપાળદેવ	૨-૮-૦	દેવદાસ	૧-૦-૦
સોરઠરાણી	૧-૮-૦	જીવનપાત્રા	૧-૪-૦
નગાધિરાજ	૧-૮-૦	સાવત્રી મા	૨-૮-૦
કુળદીપક	૧-૮-૦	બિંદુ	૦-૮-૦
સોરઠપતિ	૧-૮-૦	બડી દીદી	૧-૧૨-૦
સોમનાથની સખાતે	૧-૮-૦	કુર્ગી	૨-૮-૦

વિપ્રદાસ*

દત્તા	૩-૦-૦
શુભદા	૨-૦-૦
અનુરાધા	૨-૦-૬
શેષપ્રમત્ત	૩-૦-૦
સરદાશુની બાળવાતો	૩-૦-૦
શ્રીકાંત ભા. ૧ થી ૪	૧-૮-૦
ગૃહદાહ	૭-૦-૦
ચરિત્રહીન	૩-૦-૦
પથેરદાશી	૩-૮-૦
વિરાજવદ્	૪-૮-૦
ત્રણ વાતોઓ	૦-૧૦-૦
નવવિધાન	૦-૧૨-૦
હેમા બહેન	૦-૬-૦
અરક્ષણીઆ	૦-૫-૦
રેણી માત્ર	૦-૬-૦
અલકાડું	૩-૮-૦
	૨-૦-૦

રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનાં પુસ્તકો

ચાર અધ્યાય અને માત્રંચ	૧-૧૨-૦
લાવણ્ય	૧-૧૨-૦
ભાભી	૨-૮-૦
બાધબહેન	૨-૮-૦
વિભાવરી	૨-૮-૦
પૂનરિણી	૦-૧૨-૦
નોંધ ડૂબી	૦-૧૨-૦
રતિરિણી	૩-૦-૦
ચતુરંગ	૧-૪-૦
ધરેઆહિરે	૨-૦-૦
કુમુદિની	૩-૦-૦

* સુવાસન્યંદ્ર નામે ફરીવાર બહાર પડ્યું છે.

+ નવીના નામે ફરીથી પ્રકટ થયું છે.

+ આ પુસ્તક અપૂર્વ ભારતી નામથી પણ પ્રકટ થયું છે.

x નવી વડુ નામે ફરીથી બહાર પડ્યું છે.

ડુ હોરવી નામે ફરીથી બહાર પડ્યું છે.

અન્ય લેખકોનાં પુસ્તકો

શંકરાચાર્ય	સોમૈયા હરજીવન	૦-૨-૬
રંગ રંગ વાદળીઆં સુંદરમ્		૦-૨-૦
બળવાબેર પિતાની		
તરવીર	ઠાઠારી ઠક્કભાઈ	૨-૮-૦
રાત્રી રસ ભા. ૧-૨-૩	લંદુ ચંદ્રભાઈ	૨-૮-૦
બાળકોનો બાગ	પટેલ સો. કિ.	૦-૬-૦
ભારતમાં અંગ્રેજી		
રાજ્ય ભા. ૧-૨	સુંદરલાલજી	૧૦-૦-૦
રાષ્ટ્રભાષાનો ગુજ-		
રાત્રી કાષ	ગૂ. વિદ્યાપીઠ	૧-૮-૦
શિકાર	ચાવડા કિ.	૧-૮-૦
મુસ્તકા કમાલ	શાહ કાંતિલાલ	૧-૮-૦
ધરતી	દેસાઈ નીરમાઈ	૧-૮-૦
કલ્યાણયાત્રા	દર્શક	૧-૮-૦
ગાંધીજીની સાધના	નવજીવન પ્ર. મં.	૧-૪-૦
સ્મૃતિ અને દર્શન	ત્રિવેદી રતિલાલ	૧-૮-૦
પારિજાત	પૂર્ણમાલ	૨-૦-૦
બોકપોથી	નવજીવન પ્ર. મં.	૦-૧-૦
સાહિત્યકળા	દેવે મો. પા.	૧-૦-૦
બુદ્ધચરિત્ર	દોશી	૦-૧-૦
માલવિકાગ્નિમિત્ર	નાટક	૧-૮-૦
વનવનની વેલી	યુગાંતર કાપોલક	૦-૧૨-૦
પાંખડી	ત્રિવેદી નેદાલાલ	૦-૮-૦
અક્ષતના ધર્મરદાર	બેઠાર	૧-૮-૦
રાજચંદ્રજીવનકળા	પ્રસ્થાન કાપોલક	૧-૮-૦
રમુજી કુચકા	શાહ ધી. ટો.	૦-૮-૦
પદિકનાં પુષ્પો ગુ ૧ થી ૩	અરવિંદધોષ	૪-૦-૦
પદિકનાં પત્રો ગુ ૧, ૨, ૩, ૪		૧-૮-૦
સૂર્યનમસ્કાર	મનોહર કૃષ્ણ હરિ	૦-૮-૦
વાલેલાડું ગુજરાત સાંડેસરા		૦-૬-૦
એશિયાની બીતરમાં જોન અંચર		૨-૦-૦
માયાબાજી અને		
બીજી વાતો	મોંઘીબહેન	૦-૮-૦
ડોન કવીક્રોટ		૦-૮-૦
ગોદાન (પૂ. ઉ.)	પ્રેમચંદ્રજી	૫-૦-૦

આચાર્ય કૃપલાનીના લેખો

આચાર્ય કૃપલાની ૨-૦-૦

કથાકલગી ગાડીવ સા. મં. ૨-૮-૦

કથામણિ " ૨-૮-૦

કથાપરી " ૨-૮-૦

નિર્મળા પ્રેમચંદ્ર ૧-૪-૦

જીવનનિર્મળા નવચેતન સા. મં. ૨-૦-૦

રેડિયમ અમીન ગો. રા. ૧-૦-૦

ઉપનિષદજ્યોતિ ૧-૨ ૧૦-૦-૦

ગીતાજ્યોતિ ૩-૦-૦

બ્રહ્મચિંતા સા. ૫-૦-૦

અધન અને શુક્રિત દર્શક ૨-૦-૦

સહચરીની શોધમાં મામા સાહેબ મુ. ૧-૮-૦

રાસકૌમુદી શાહ મૂળજીભાઈ ૧-૦-૦

માનવદેહમંદિર પટેલ દેસાઈભાઈ ૧-૪-૦

ખોલકા ને ખીજ વાતો સુંદરમ ૦-૮-૦

જન્મતનો આવતી

કાલનો પુરુષ રાધાકૃષ્ણન ૦-૧૨-૦

યોગી ક્રોધ ૧ દિવ્યાનંદ ૧-૪-૦

જીર્ણ અને કેતકી વૈદ્ય વિજયરાય ૨-૮-૦

જીર્ણકીર્તિ બદ્ધ અનિલ ૦-૮-૦

ગુલામીની શૃંગારા ઓઝા ધનવંત ૨-૮-૦

મધીજી દવે જીગતરામ ૦-૪-૦

આધિજાતી ગાફ નવજીવન પ્ર. મં. ૦-૧-૦

આમડાની વહારે " ૦-૧-૦

સીતાહરણ શુક્લ ચંદ્રશંકર ૦-૧૨-૦

ચાલો ગામડામાં ભાવસાર સો. ૦-૫-૦

નાનાં છોકરાં ચારુદત્ત ૦-૨-૬

રૂપાની ગાય સોની. ૨. પી. ૦-૮-૦

પ્રભાતકિરણ પ્રભાતકુમાર મુ. ૨-૮-૦

સાવિત્રી શા. ૨. મળમુદાર ૦-૮-૦

ભારતીય કવાયત ઓ. માણેકરાવ ૦-૧૨-૦

નિસરણી ભા. ૧થી૬ શાહ જ્યેષ્ઠ ત. ૧-૨-૦

યુગદર્શન શાહ મૂળજીભાઈ ૧-૦-૦

તુકારામ ગાથા સ. સા. વ. કા. ૨-૦-૦

ભારતનો ટંકાર ખચરદાર ૧-૦-૦

લેડી વિદ્યાગૌરી મણિમહોત્સવ અંક ૧-૮-૦

જીવનશિક્ષણ ૧-૮-૦

જીવનસંભારણું ચારદા મહેતા ૨-૮-૦

શોભા વસાવડા ધ. હ. ૨-૧૨-૦

નિરાંત કાવ્ય નિરાંત મહારાજ ૧-૪-૦

મારાં માસીયા વિનોદ ૨-૮-૦

મંજુરાં મહેતા વસુમતિ ૦-૩-૬

હું રાગ હોઈ તો બેકાર ૨-૦-૦

મારું જીવન અને

કાર્યક્ષેત્ર હેત્રી ફોર્ડ ૧-૧૨-૦

શેરયાની આર્થિક

તપાસ ગૂ. વિદ્યાપીઠ ૦-૪-૦

ખાદીવિદ્યાપ્રવેશિકા નવજીવન પ્ર. મં. ૦-૧૨-૦

રમ્યતિનિકુંજ શાહ મૂળજીભાઈ ૦-૫-૦

રાસમોહિલા એન. એમ. હક્કર ૦-૬-૦

અમારાં ગીત " ૦-૫-૦

ચાલો ગામડે " ૦-૬-૦

મો. ન. અમીન ચ. એ. સોસા. ૦-૨-૦

કેતકીનાં પુષ્પો ત્રિવેદી નવલરામ ૧-૮-૦

યામા જોશી માણેકલાલ ૪-૦-૦

કોશ્વરજીવન દિવેદીઆ સો. ૨. ૨-૮-૦

વીમાની હુમલા અને તેમાંથી

અચવાના ઉપાય અબ્યાસી ૦-૮-૦

અહંકાર સોમૈયા હરજીવન ૧-૮-૦

રખે વહેમાતા વૈદ્ય જીવજીવન ૧-૪-૦

નફાકારક હુન્નરો ભા ૧-૨ ચાવડા મૂ. કા. ૪-૦-૦

સંસ્કૃતિનાં વહેણ ભારતી પ્ર. મં. ૧-૧૨-૦

શાકભાજીની વાડી પટેલ સો. કિ. ૧-૦-૦

સુશીલાનો દેવ જોશી વા. મદદાર ૨-૪-૦

ગુજરાતમાં સંગીતનું

પુનરુજ્જીવન નવજીવન પ્ર. મં. ૧-૮-૦

મારું ગામડું મહેતા અચલભાઈ ૦-૬-૦

સમીસાંજનો ઉપદેશ પટેલ ગો. ૦-૧૨-૦

રાત પડતી હતી દેસાઈ નીરભાઈ ૦-૮-૦

વળામણું પટેલ પન્નાલાલ ૦-૮-૦

વિવેચના ત્રિવેદી વિ. ૨. ૨-૮-૦

સાધ્યગીતો	કેલક	૧-૪-૦
નીતિતરંગિણી	મહાસુખભાષ શેઠ ૦-૮-૦	
ત્રેરક વ્યાખ્યાનમાળા	ગુજરાત વ્યા. મં. ૦-૭-૦	
નિલસંદેશ	ઉપેન્દ્રાચાર્ય	૧-૩-૦
કદકી	રાધાકૃષ્ણન	૦-૧૦-૦
રાષ્ટ્રભાષાપરિચય		
ભાગ ૧ લો	જેશી જેઠાલાલ	૦-૧૦-૦
કાવ્યપરિચય ભાગ ૧-૨	પાઠક રા. વિ.	૧-૧-૦
સુરેખા	ત્રિવેદી જે. ના.	૨-૮-૦
જેલના કાયદા	" "	૦-૪-૦
સ્વાધ્યાય ૧-૨	કામદાર કે. હિં.	૫-૦-૦
"	ડૉ. હરિપ્રસાદ	૨-૦-૦
ધન્વંતરુ	ખેટાર્ધ સુ. ગો.	૨-૦-૦
આરાધના	જવેરી મ.	૨-૦-૦
જીવન અને વિજ્ઞાન ત્રિવેદી અને કોહારી		૧-૩-૦
પગલીવાનીપછીતે	દલાલ જ.	૦-૮-૦
કાઠિઆવાડની		
રાજરમત ઓઝા ઉ. કે.		૧-૪-૦
ભારતસેવક ગોખલે	દવે જીગતરામ	૧-૮-૦
દંભી કુનિયા	અડાલજ તા. પો.	૩-૦-૦
ગુણે પોક્ષાંડ	જેશી ઉમાશંકર	૧-૦-૦
હૃદયત્રિપુટી	ત્રિવેદી નવલરામ	૧-૧૨-૦
ગ્રામભાતો	"	૦-૧૩-૦
મૌલાના આઝાદ	દેસાઇ જગન્નાથ	૦-૪-૦
અજપૂણીનું મંદિર નિરૂપમાદેવી		૨-૦-૦
મંછા શ્રુત	શાહ મૂળજીભાઈ	૦-૮-૦
સુમનસૌરભ	વેરા રસલભાઈ	૦-૫-૦
કિશોર ચરિત્રમાળા		
ગુરુ ૩જી ચ. એ. સોસાયટી		૧-૮-૦
ખમા બાપુ	મહેતા ચંદ્રવદન	૨-૮-૦
કલ્યાણના માર્ગે	દલાલ ર. જ.	૧-૧૨-૦
માનવીનું આરોગ્ય	પટેલ દે. ના.	૧-૦-૦
ચિત્રલેખા	વકીલ ર. ન.	૧-૪-૦
સફરનું સખ્ય	કુમાર કામીલય	૧-૦-૦
સાહિત્ય અને પ્રગતિ ભારતી સા.સંઘ		૨-૮-૦
જીવનસરિતા	"	૧-૪-૦

જગતનો તાત	પાઠક રા. ના.	૨-૮-૦
પથેર પાંચાલી	ભારતી સા. સંઘ	૨-૦-૦
ગૃહયાગ	નવયુગ પુ. મં.	૨-૦-૦
ચરણુરજ	દેસાઇ નીરંભાઈ	૦-૮-૦
એથીસીનીઆ પર		
ઓચાર	ભટ્ટ ચંદ્રભાઈ	૧-૮-૦
રાજરાણી	બંધિમચંદ્ર	૨-૦-૦
છેલ્લો કાલ	મહેતા ધનસુખ	૩-૦-૦
રાજકોટ સત્યાગ્રહ	ભારતી સા. સંઘ	૦-૮-૦
નિર્ણય	સુંદરમ	૨-૦-૦
શોભા	વસાવડા ઉદ	૨-૧૨-૦
ગોઝાર લોખંડી		૦-૩-૦
ગાંધીજીની આત્મકથા		
(અંગ્રેજી) ગાંધીજી		૪-૦-૦
આશ્રમ ભજનાવલિ નવજીવન પ્ર. મં.		૦-૨-૦
રામકૃષ્ણ પરમહંસનું જીવનચરિત્ર મ. ૧-૮-૦		
આપણો આર્થિક પ્રશ્ન જેશી જગન્નાથ		૧-૦-૦
જાતે મળૂરી કરનારાઓને ટોલરેય		૦-૩-૦
આખા હિંદુસ્તાન કિંગ્મી		૧-૦-૦
હિંદુસ્તાનની ગરીબાઈ દાદાભાઈ		૦-૧૪-૦
વિજ્ઞાનના પ્રજ્ઞાઓ		
ભા. ૧-૨ મોંઘીખેન		૦-૧૦-૦
વર્ધો શિક્ષણ યોજના ઝાકીરહુસેન સ.		૦-૧૦-૦
માખાપોતે બધેકા		૦-૧૦-૦
આત્મકથા નહેરુ જવાહરલાલ		૩-૦-૦
અપંગની પ્રતિભા કેલન હેલન		૦-૧૨-૦
જુકર ટી. વોશિંગ્ટન		૧-૧૨-૦
તવારીખની તેજછાયા		
ભા. ૧ થી ૬ નેહરુ જવાહરલાલ		૩-૦-૦
સત્તાવન પારેખ નગીનદાસ		૧-૮-૦
દેશ દેશના લોકો ધાટે		૧-૪-૦
જેઠીલ અને હાઈડ સ્ટીવન્સન		૦-૬-૦
નોકા ડુબી કવિવર ટાગોર		૨-૮-૦
ધેરાતાં વાઘણ ગુણવંતરાય આચાર્ય		૬-૦-૦
વહેતી ગંગા	"	૨-૦-૦
દરિદ્રનારાયણ પૂ. ઉ.	"	૫-૮-૦

પ્રેમાશ્રમ ભા. ૧-૨	પ્રેમચંદ્ર	૪-૮-૦	સ્વૈરવિહાર ભા. ૧-૨	"	૨-૮-૦
ગોદાન (પૂ. ઉ.)	"	૪-૮-૦	દ્વિરેશનો વાતો ભાગ ૧-૨	"	૨-૧૨-૦
કાવ્યમંગલા	સુન્દરમ	૧-૮-૦	નીતિશાસ્ત્રપ્રવેશ	વા. મ. જોષી	૩-૮-૦
હીરાકણી	"	૧-૮-૦	ચાવર	"	૧-૦-૦
ગંગોત્રી	ઉમાશંકર જોષી	૧-૮-૦	મુજરાતજી દાઘપીરટ	"	૧-૪-૦
સાવના ખાસ	"	૧-૮-૦	અને દિવસનાં પંખી નવી દુનિયા કા.	"	૧-૪-૦
શ્રાવણી મેળો	"	૧-૮-૦	અમ્મા	"	૨-૦-૦
ત્રણ અડધું બે	"	૧-૮-૦	શહીદી	"	૧-૪-૦
વસુધા	સુન્દરમ	૨-૦-૦	સોવિગેટ સમાજ	"	૨-૦-૦
રતન	ચંદ્રવદન મહેતા	૦-૧૨-૦	એક હતો છોકરો	"	૦-૬-૦
આગગાડી	"	૧-૪-૦	ડાકિયું	"	૦-૧૦-૦
પ્રેમલું મોતી	"	૨-૦-૦	કાંતિને કિનારે	"	૨-૦-૦
મૂંગી સ્ત્રી	"	૦-૧૨-૦	ખેડૂતોની સમસ્યા	"	૧-૪-૦
સંતાકુકડી	"	૦-૧૨-૦	સમાજવાદ શા માટે ?	"	૧-૦-૦
નાગા બાવા	"	૧-૦-૦	રૂપાની ગાય	"	૦-૮-૦
રમકડાંની કુકાન	"	૦-૧૨-૦	તક્ષશિલાની રાજમાતા	"	૩-૮-૦
નંદા નગરીઆ આલીઆ જોષી	"	૨-૮-૦	જંગીકપાન	"	૨-૦-૦
સરસ્વતીચંદ્ર ભા. ૧ થી ૪	"	૧૩-૪-૦	શરદ્ચંદ્ર	"	૨-૮-૦
ચંદ્રકાંત ભા. ૧ થી ૩	"	૧૩-૦-૦	અરેબિયન નાઇટસ રામાનંદ ચેટરજી	"	૪-૦-૦
અમર ચરિત્ર ભા. ૧ થી ૫	"	૧૮-૦-૦	રાસરમની	"	૧-૧૨-૦
સ્ત્રીશક્તિ ગ્રંથમાળાનાં ૮૦	"	"	ફલજામ	"	૨-૦-૦
પુસ્તકોનો સેટ	"	૨૫-૦-૦	વીર દયાળદાસ - જ્યોતિ કા.	"	૧-૮-૦
અહ્યાડનો ભેદ ભા. ૧ થી ૪	"	૧૦-૦-૦	પચાસ વર્ષ પછી રા. ના. પાઠક	"	૧-૪-૦
વિજ્ઞાનયોગ	અરવિંદ ઘોષ	૨-૮-૦	આવતી કાલ	"	૨-૮-૦
યોગિક સાધન	"	૦-૮-૦	મહાન મુસાફરો	મૂ. મો. ભટ્ટ	૧-૮-૦
દર્પણના કુકડા અંબાલાલ પુરાણી	"	૧-૦-૦	દોન કુવ	ખાંડેકર	૨-૦-૦
મદન મંદિર	યશવંત પંડ્યા	૦-૧૦-૦	ધરતી	નીરૂ દેસાઇ	૨-૦-૦
અ. સૌ. કુમારો	"	૧-૦-૦	બંધન અને મુક્તિ	દર્શક	૨-૦-૦
ગોપાળકાવ્ય અને ભક્તિ-	"	"	કમનસીબ કુમારિકા	મહાસુખભાઇ	૦-૫-૦
રસામૃત	"	૧-૪-૦	કલ્યાણપાત્રા	દર્શક	૧-૮-૦
દિવ્ય ગિરામૃત	"	૧-૦-૦	આપણા દેશની સ્થિતિ	ચીપ્લુજીકર	૦-૮-૦
રંગદેવનો દુર્ગ ભા. ૧-૨	"	૫-૦-૦	અંકલ ટૉમ્સ કેપ્તીન	"	૩-૦-૦
મહાસમાના પ્રયુષો	"	૧-૦-૦	સોરઠી ગાથા	મયૂર	૨-૮-૦
સોળ સતી	"	૧-૪-૦	રૂપજીવની	શ્રીકાન્ત દલાલ	૨-૮-૦
રૂઢિનાં કલંક	"	૨-૮-૦	પ્રેમયાત્રા	ગોતમ	૨-૮-૦
શેષનાં કાવ્યો રા. વિ. પાઠક	"	૨-૦-૦	અજબપતિ	"	૨-૮-૦

નારોહકય	કલાપી	૧-૮-૦
સાખીમંથ	કબીરધર્મ વ. કા.	૩-૦-૦
અહનિરૂપણ	,,	૩-૦-૦
મુસ્તકા કમાલ		૧-૮-૦
સત્ય કબીર દિગ્વિજય		૧-૦-૦
સત્ય કબીર શબ્દામૃત		૧-૮-૦
લતા અને ખીજ વાતો		૧-૮-૦
પટેલ ચોથી		૦-૩-૦
જીવનસંભારણાં	શારદા મહેતા	૨-૮-૦
અળવાળી રાત	કુમાર કાયોલય	૨-૦-૦
દિનેશ (આમસેવક)		૨-૦-૦
હાસ્ય નૈવેદ્ય	અગ્નિકુમાર	૧-૮-૦
ગોવાલણી	મલયાનીલ	૨-૦-૦
દરિયાલાલ	ગુણવંતરાય આચાર્ય	૨-૮-૦
અવંતીનાથ	શાહ ચુ. વ.	૨-૦-૦
મામહેવતા	મહીજીભાઈ	૧-૮-૦
છત્રપતિ શિવાજી	વામન મુકાદમ	૫-૮-૦
વિજ્ઞાનસૃષ્ટિ	સોમપુરા	૧-૪-૦
વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ		
બાપજી ને લેખો બા. ૧ થી		૧-૮-૦
નીતિતરંગિણી	મહાસુખભાઈ	૦-૮-૦
અમૃતસરિતા બા. ૧-૨	,,	૩-૦-૦
સચિત્ર કાવ્યસરિતા	,,	૪-૦-૦
અનવર કાવ્ય	,,	૨-૦-૦
વીરની વાતો બા. ૧થી૪ અડાલજી		૧૦-૦-૦
વીર જગદેવ	,,	૧-૮-૦
નરખંડો	,,	૨-૮-૦
રાસકુંજ	અરશીવાળા	૧-૮-૦
રાસપદ્ય	મૂળજીભાઈ શાહ	૧-૦-૦
રાસપાંખડી	વિવિત્ત	૦-૮-૦
સ્ત્રીપુરુષમર્યાદા	મયરવાળા	૦-૫-૦
કન્યાને પત્રો	નરહરિભાઈ	૦-૬-૦
જાપાનની કેળવણી પુ. સ. સ. મંડળ		૦-૮-૦
જૂખમરાનો ઉપાય	પ્રથાન કા.	૨-૦-૦
હાડીઆવાડથી કન્યાકુમારી		૧-૦-૦

આખરી ફેંસલો		
બા. ૧ થી ૪ ગાંધીજી		૬ ૪-૦
જુકરટી. વૉશિંગ્ટન પુ. સ. સ. મં. લિ.		૧-૧૨-૦
વીર ગાર્ફીલ્ડ	,,	૧-૮-૦
લગ્નપ્રપંચ	નરસિંહભાઈ પટેલ	૩-૮-૦
પંડ્યાજીને રમરજીવનિ નવ. પ્ર. મં.		૦-૮-૦
મહાસભાનો ઇતિહાસ બા. ૧-૨-૩		૧૦-૦-૦
રશીઆનું ઇતર	પ્રથાન કા.	૨-૦-૦
ઇન્સાન મીટા કુંગા દ. મૂ. પ્ર. મં.		૦-૬-૦
મરત ફકીરનું સુકત હાસ્ય		૩-૦-૦
ફર્યા કાકો	જાગીરદાર	૧-૮-૦
હાસ્યસિકા	,,	૨-૦-૦
જાગીરદારનો હાસ્યખંડાર		૨-૩-૦
અકબર બીરબલની વિનોદી વાતો		૨-૪-૦
રાજરત્ન બીરબલનો હાસ્યખંડાર		૨-૮-૦
સ મીતલહરિ		૦-૮-૦
ધરવૈદ્ય		૬-૦-૦
ધરમથુ વૈદક		૨-૦-૦
દિનચયો		૧-૮-૦
વગર દોઢકાનો વૈદ્ય		૨-૦-૦
યોગિનીકુમારી બા. ૧-૨		૫-૧૨-૦
ભામિનીભૂષણ બા. ૧ થી ૫		૮-૦-૦
મોતીનાં તોરણ બા. ૧ થી ૩		૧-૮-૦
મોતીનાં પડદાસંગ્રહ		૩-૦-૦
રંગોળી		૧-૦-૦
વહુને શિખામણ		૧-૦-૦
પઠવાનપોથી		૩-૦-૦
વેળાનાં ફૂલ		૦-૮-૦
સવાસો વર્ષનું પંચાંગ		૨-૦-૦
ખાલકી	સુંદરમ	૧-૦-૦
કુમારી હેલન		૦-૨-૦

ચિત્રસંગ્રહ

રંગલહરિ	શુ દેસાઈ	૧-૪-૦
મતિમિત્રાવલી	,,	૧-૪-૦
જીવનમંગલ	,,	૧-૪-૦

સચિત્ર બાળશ્રેષ્ઠન ૧ થી ૪	૦-૧૨-૦	કલ્પમની પીછીથી	૦-૪-૦
વાંચો અને લખો ૧ થી ૪	૦-૮-૦	કાસમ ચાહિસ	૦-૪-૦
પગલાં ૧ થી ૪	૧-૪-૦	હરતાં ફરતાં	૦-૪-૦
નવાં ગીતો ૧-૨ ત્રિભુવન વ્યાસ	૦-૧૪-૦	ગાંધીજી	શુગતરામ દવે ૦-૮-૦
ગુલાબ અને શિવલી પ્રહલાદ પારેખ	૦-૧૦-૦	લોકપોથી	૦-૧-૦
શિશુકથાઓ રમણુલા સોની	૦-૧૨-૦	ગામગોળી	૦-૫-૦

આ ઉપરાંત સસ્તુ સાહિત્ય વર્ષિક કાર્યાલય, ગુજરાતી પ્રેસ, નવજીવન કાર્યાલય, ગાંધીવ સાહિત્ય મંદિર, ગુજરાત વર્તમાનચલન સોસાયટી, પ્રસ્થાન કાર્યાલય, સ્ત્રી શક્તિ કાર્યાલય, ભારતી સાહિત્ય સંઘ, ગુર્જર ગ્રંથ કા., આર. આર. શેઠની કું., વગેરે પ્રકાશકોનાં પુસ્તકો તથા અન્ય જાણીતા પ્રકાશકોનાં પુસ્તકો પણ અમારે ત્યાંથી મળી શકશે.

લખો:—પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

પો. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા.

સ્વ. શ્રી. અમીન સાહેબની ત્રિરંગી તસ્વીર (ફોટોચિત્ર)

સ્વર્ગસ્થના એક અપ્રકટ ફોટો-ચિત્ર પરથી ત્રિરંગી તૈલચિત્ર તૈયાર કરાવી ૧૫" x ૨૦"ની સાઈઝમાં ઉપલી તસ્વીર પ્રકટ કરવામાં આવી છે.

એની કિંમત માત્ર ૦-૬-૦ છે.

એજ ફોટો માઉન્ટ કરાવેલાના ૦-૮-૦ છે.

અને માઉન્ટ સાથે સારી ફ્રેમમાં મઢાવેલા તૈયારનો રૂ. ૧-૨-૦ છે.

મહેલા ફોટા બહારગામ મોકલી શકાતા નથી.

મહાલ મંડળ મારફત મંગાવવાથી પોસ્ટેજ ખર્ચમાં ફાયદો થશે.

મંડળમાંથી મંગાવનારે ૦-૫-૦ પોસ્ટેજ મોકલવું.

તમારા પુસ્તકાલયમાં આ અમર આત્માની તસ્વીર આજેજ વસાવો અને એમની યાદગીરી કાયમ કરો.

આજેજ લખો:—

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

પો. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા.

ખાળકો તેમજ મોટાઓ-સહુને એકસરખું આનંદ આપનાર
ચિત્રો જોવાનું દૂરબીન, ચિત્રોનાં કાર્ડ અને રમતો
હિંદુસ્થાન, લંકા, પ્રદેશ, જાવા, આફ્રિકા, યુરોપ, વગેરે દુનિયાના તમામ ભાગોના
દેખાવોનાં; હાથી, વાઘ અને બીજાં જંગલી અને ભાતભાતનાં પ્રાણીઓનાં
તથા કુદરતના દેખાવોનાં રંગીન તેમ જ સાદાં

ચિત્ર કાર્ડ

૧૦૦ કાર્ડની કિંમત રૂ. ૪૨-૦-૦ છૂટક દરેકના રૂપિયા ૦-૮-૦.

સ્ટિરિઓસ્કોપ દૂરબીન નંબર ૧ ના રૂ. ૫-૦-૦.

એક સ્ટિરિઓસ્કોપ તથા ૧૦ કાર્ડના સેટના રૂપિયા ૧૦-૦-૦.

૧૦ પૉકેટ સ્ટીરીઓસ્કોપનાં કાર્ડ કાર્ડના સેટની કિં. રૂ. ૨-૮-૦.

મોબેક્સ (Building boxes)

નં. ૦૦, નં. ૦

૪-૦-૦ ૬-૦-૦

નં. ૧ નં. ૧ A નં. ૨

૧૦-૦-૦ ૧૫-૦-૦ ૨૧-૦-૦

ખાસ લાભ

અમૂલ્ય તક

ખાસ ઘટાડેલી કિંમતનાં પુસ્તકો

મૂળ કિંમત ઘટાડેલી કિંમત

૧ વગર દોકડાનો વૈદ્ય (ધરમચુ ઉપચારોનું પુસ્તક) ૨-૦-૦ ૦-૧૧-૦

૨ પ્રભાત પ્રાર્થનામાળા (વિવિધ પ્રાર્થનાઓનો સંગ્રહ) ૨-૦-૦ ૦-૧૧-૦

૩ વૃદ્ધાવસ્થામાં તંદુરસ્તી (વૃદ્ધોએ શરીર સાચવવાના ઉપાયો) ૧-૮ ૦- ૮-૦

૪ વહુને શિખામણ (બીઓ માટે આરોગ્યસંગ્રહ) ૧-૦-૦ ૦- ૫-૦

૫ હઠયોગ (યોગી સમચરકના ગ્રંથના આધારે) ૧-૪-૦ ૦- ૭-૦

સાત પુસ્તકોના આખા સેટની મૂળ કિંમત રૂ. ૭-૧૨-૦ થાય છે છતાં પ્રચારને
ખાતર તે માત્ર રૂ. ૨-૧૦-૦ માં મળશે. પોસ્ટેજ ખર્ચ અલગ.

આવી અમૂલ્ય તક રહે ગુમાવતા.

લખો:-પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ. રાવપુરા
વડોદરા.

સામયિકાની યાદી

નીચેનાં વર્તમાનપત્રોનાં લવાજમ મંડળ મારફત લેવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

દૈનિક પત્રો

વહેમાતરમ્	મુંબાઈ	૨૨-૦-૦
મુંબાઈ સમાચાર	"	૨૫ ૦-૦
જનમજૂમિ	"	૨૨-૦-૦
ગુજરાતમિત્ર અને		
ગુજરાત દર્પણ	સુરત	૧૦-૦-૦
ગુજરાત સમાચાર	અમદાવાદ	૧૬-૮-૦
સંદેશ (મા. પુ. માટે)	"	૧૮-૦-૦
સેવક (મા. પુ. માટે)	"	૬-૦-૦
ગુજરાત મિત્ર	સુરત	૧૫-૮-૦
પ્રતાપ	"	૧૫-૦-૦
માતૃભૂમિ	મુંબાઈ	૧૮-૦-૦

અધ્યાત્મિક સમાચારપત્રો

સંજ્ઞા વિજય	વડોદરા	૫-૧૨-૦
-------------	--------	--------

સાપ્તાહિક સમાચારપત્રો

નવગુજરાત	વડોદરા	૩-૧૨-૦
ભારત	"	૩-૮-૦
મુંબાઈ સમાચાર	મુંબાઈ	૭-૦-૦
પ્રજામિત્ર-દેસરી	"	૫-૦-૦
પ્રવાસી	"	૭-૦-૦
ગુજરાતી	"	૬-૦-૦
ગુજરાતીપત્ર	અમદાવાદ	૪-૪-૦
પ્રજાજંધુ	"	૪-૩-૦
પ્રતાપ	સુરત	૩-૮-૦
દાંડીઓ	"	૩-૦-૦
શ્રીશક્તિ	"	૫-૦-૦
ગુજરાતમિત્ર અને		
ગુજરાતદર્પણ	"	૫-૮-૦
ખેડા વર્તમાન	"	૨-૧૨-૦
નવસોરાધ્	અમદાવાદ	૫-૦-૦
ફલદાળ	રાણપુર	૫-૦-૦

પાક્ષિક

ગાંડીવ	સુરત	૫-૦-૦
જ્યોતિર્ધર	અમદાવાદ	૨-૦-૦
માસિકો અને ત્રિમાસિકો		
જીર્મિ	અમદાવાદ	૫-૦-૦
પ્રસ્થાન (કર્યા પુ. માટે)	"	૫-૪-૦
" (મા. પુ. માટે)	"	૪-૧૨-૦
માનસી (ત્રિમાસિક)	ભાવનગર	૫-૦-૦
માધુરી (")	મુંબાઈ	૩-૦-૦
નવચેતન	કલકત્તા	૬-૬-૦
શારદા	વડોદરા	૬-૧૧-૦
નવચેતના	અમદાવાદ	૨-૮-૦
ચિત્રમય જગત	પુના	૨-૧૨-૦
સુવાસ	વડોદરા	૩-૪-૦
સર્વોદય હિંદો	વર્ધા	૩-૦-૦
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	અમદાવાદ	૨-૦-૦
શિક્ષણપત્રિકા	મુંબાઈ	૧-૦-૦
નૂતન શિક્ષણ	સુરત	૨-૦-૦
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક (ત્રિમાસિક)	રાણપુર	૧-૮-૦
પરજ્ઞા	ભાવનગર	૧-૧૨-૦
સવકો ઘોલો હિંદો વર્ધા		૧-૪-૦
ત્રિમાસિકો		
યુગસુન્દરી	વડોદરા	૪-૬-૦
શ્રીબોધ	અમદાવાદ	૩-૦-૦
શ્રીજીવન	"	૨-૧-૦
શ્રીશક્તિ (સાપ્તાહિક)	"	૫-૦-૦
બાલમાસિકો		
બાલમિત્ર	આણંદ	૩-૮-૦
બાલજગત	અમદાવાદ	૩-૦-૦
બાલજીવન	વડોદરા	૨-૧૨-૦
બાળક	વડોદરા	૨-૦-૦

બાલસખા	અમદાવાદ	૩-૦-૦	ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	લિંબડી	૧-૮-૦
માંડીવ (માસિક)	સુરત	૩-૦-૦	ગ્રામજીવન	વડોદરા	૧-૮-૦
કિશોર (ગ્રા. પુ. માટે)	અમદાવાદ	૩-૧૨-૦		ધાર્મિક	
„ (કરખા પુ. માટે)	„	૪-૦-૦			
કુમાર	„	૬-૦-૦	ગીતાધર્મ (ગુજરાતી		
વ્યાયામ	વડોદરા	૨-૮-૦	વિભાગ સાથે)	બનારસ	૩-૦-૦
રકાષ્ટવીર	ભરૂચ	૨-૦-૦	કલ્યાણ (કેવળ હિન્દી)	ગોરખપુર	૫-૩-૦
સુવક	અમદાવાદ	૩-૦-૦	બાલસખા (હિન્દી)	અમદાવાદ	૨-૮-૦
	ખેતીવિષયક		વૈદ્યકલ્પતરુ (વૈદ્યકલ્પ)	અમદાવાદ	૨-૪-૦
ખેતીવિકાસ	ભાનનગર	૧-૮-૦	કમર (વેપારને લગતું માસિક)	સુરત	૩-૦-૦

અમારી સોલ એજન્સીનાં પુસ્તકો

સોરઠી વીરાંગનાની			લખેશરી	„	૨-૮-૦
વાર્તા	શ્રી. રામચુરા	૨-૦-૦	કૃત્યગીતા	„	૦-૧૨-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ	„	૧-૧૨-૦	પ્રાથમિકશાળાના શિક્ષકને સાધી		૧-૦-૦
કાઠીઆવાડની			ગુજરાતજી ટાઈપીસ્ટ		૧-૪-૦
લોકવાર્તાઓ બા. ૨જો	„	૧-૮-૦	ગાંધીજીની જીવલેખી		૦-૮-૦
સોરઠીકાવ્ય	„	૧-૮-૦	પટેલપોથી		૦-૩-૦
નગાધિરાજ	„	૧-૮-૦	ભાતકકથાઓ	ચ. મ. લાટ	૦-૧૦-૦
કલ્પદીપક	„	૧-૮-૦	રામસિંહ રાઠોડ	„	૦-૬-૦
સોરઠીપતિ	„	૧-૮-૦	કિરોડીશર મોલખસ	„	૦-૬-૦
સોમનાથની સખાતે	„	૧-૮-૦	પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો	„	૦-૬-૦
પ્રેમલીલા બા. ૧જો.	„	૧-૪-૦	કુમાર વીરસેન બા. ૩જો	„	૦-૬-૦
રામચુરાની રસકથાઓ	„	૧-૮-૦	વિજ્ઞાનચુષ્ટિ	રેવાશંકર સોમપુરા	૧-૦-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ	„	૦-૧૨-૦	ગોળિકસાધન	અરવિંદ ઘોષ	૦-૮-૦
દાસચોવડાની દશ વાર્તા	„	૧-૮-૦	Mother America S. Bose		૫-૦-૦
દાલચીવડાનો ડાયરો	„	૧-૮-૦	કબીરસાહેબજી બીજક બા. ૧-૨		૩-૦-૦
દાલચીવડાજી હારથદત્તર	„	૧-૮-૦	બળવાખોર પિતાની તરવીર		૨-૮-૦
રાસમંદિર	„	૧-૦-૦	જીવન અને વિજ્ઞાન (ડૉ.ત્રિવેદી, કાઠારી)		૧-૩-૦
રસિયાના રાસ	„	૧-૦-૦	કથામણિ		૨-૮-૦
હુલાની રમઝદ	„	૧-૮-૦	જીવનસંબંધોનાં	શારદા મહેતા	૨-૮-૦

લખો:-

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ.

જા. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા-વડોદરા.

તમે જની ઘણા વખતથી રાહ જોતા હતા તે

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ કૃત નવાં પુસ્તકો

સિતિજ (ઉત્તરાર્ધ)

ગુનદેખાર લાતો વિષે લખાયેલી અનેક
પત્રોના સુદર અભિપ્રાયો મેળવેલી
હૃદયગમ નવલકથા

આ મહિને બહાર પડે છે

મૂલ્ય રૂપિયા અઢી

હૃદય વિભૂતિ

૨-૮-૦

કોલેજ જીવનને સંપર્શ કરતી ૧૬૪૦ માં
બહાર પડેલી અને કોલેજજીવનોમાં ખૂબ
વખજીયલી નવી નવલકથા

આમજીવનને લખતા અનેક પ્રયત્નોની શ્રેષ્ઠ
ઉકેલતો કોઈપણ આમ પુસ્તકાલયમાં વસા-
વવા લાયક ઉપયોગી લેખોનો અત્યંત શ્રેષ્ઠ

શોભના

રૂા. ૨-૮-૦

ગ્રામોન્નતિ

રૂપિયા બે

ઉપરનાં આરેય પુસ્તકો શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈની નવી કૃતિઓ છે.
તે ઉપરાંત નીચેનાં પુસ્તકોની નવી આવૃત્તિઓ નીકળતી જાય છે, ન હોય તો વસાવી લો.

નવલકથાઓ

નવલિકાઓ

૧. જયંત	૨-૦-૦
૨. ચિરીય	૨-૮-૦
૩. કોકિલા	૨-૮-૦
૪. હૃદયનાથ	૨-૮-૦
૫. રત્નેશ્વર	૨-૮-૦
૬. દિવ્ય ગમ્મ	૨-૮-૦
૭. ગ્રામલક્ષ્મી ૧	૨-૮-૦
૮. " ૨	૨-૮-૦
૯. " ૩	૨-૮-૦
૧૦. " ૪	૩-૦-૦
૧૧. ભારેશો અગ્નિ	૩-૦-૦
૧૨. બસરી	૨-૮-૦
૧૩. પત્રલાલસા	૨-૮-૦
૧૪. દગ	૨-૮-૦
૧૫. સિતિજ (પૂર્વાર્ધ)	૨-૮-૦

૧૬. પંકજ	૨-૮-૦
૧૭. ઝાઝળ	૨-૮-૦

કાવ્યસંમ્મલ્લ

૧૮. નિહારિકા	૨-૦-૦
--------------	-------

નાટકો

૧૯. શંકિત હૃદય અને સંયુક્તો	૨-૮-૦
૨૦. અંજનો	૨-૦-૦
૨૧. પરી અને રાજકુમાર	૧-૮-૦

(સામાજિક નાટકો)

સાહિત્યવિષયક લેખો

૨૨. જીવન અને સાહિત્ય ૧	૨-૮-૦
૨૩. " " ૨	૨-૮-૦

વિચારમંથન

૨૪. સુવર્ણરત્ન	૩-૦-૦
----------------	-------

મળવાનું આર. આર. શેઠની કંપની : બુકસેલર્સ : પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
બાણીપુર રથળ મુંબઈ ૨.

દુનિયાબરના સિદ્ધહસ્ત લેખકોનાં જ પુસ્તકો આપતી

સંસ્કાર ગ્રંથાવલિ

સને ૧૯૩૫ થી ૧૯૩૯ સુધીનાં ૫ વર્ષમાં ૨૦ પુસ્તકો અપાયાં છે. તે ઉપરથી આપ ભેષ શકશે કે ઉત્તમ લેખકોનાં જ પુસ્તકો આ ગ્રંથાવલિમાં અપાયાં છે.

સંસ્કાર ગ્રંથાવલિનાં પ્રકાશનો

૧ ભારેલો અગ્નિ	૨ વ. દેસાઈ	૩-૦-૦
૨ ભૈરવી	શરદ્દાશુ	૨-૮-૦
૩ કુમુદિની	ટાગોર	૩-૦-૦
૪ પંકજ	૨. વ. દેસાઈ	૨-૮-૦
૫ સાવકી મા	શરદ્દાશુ	૨-૮-૦
૬ પ્રેમાશ્રમ-૧	પ્રેમચંદ્ર	૩-૦-૦
૭ પ્રેમાશ્રમ-૨	"	૨-૮-૦
૮ વિપ્રદાસ	શરદ્દાશુ	૩-૦-૦
૯ ઠગ (આરેશા)	૨. વ. દેસાઈ	૨-૮-૦
૧૦ અનુરાધા, બીદીદી શરદ્દાશુ		૩-૦-૦
દેરાણી નેઠાણી અને નારીનું મૂલ્ય		
૧૧ ચરિત્રહીન	"	૩-૮-૦
૧૨ શુભદા	"	૨-૦-૦
૧૩ પ્રભાતકિરણો	પ્રભાતકુમાર	૨-૮-૦
૧૪ નવીના (રોષપ્રસ્ન) મુખોપાધ્યાય		
પૂ. ઉ. સાથે શરદ્દાશુ		૩-૦-૦
૧૫ ક્ષિતિજ (પૂર્વાર્ધ)	૨. વ. દેસાઈ	૨-૮-૦
૧૬ દલ્હી દુનિયા	અગાલગ	૩-૦-૦
૧૭ દરિદ્ર નારાયણ-૧	આચાર્ય	૨-૮-૦
૧૮ દરિદ્ર નારાયણ-૨	"	૩-૦-૦
૧૯ બીડલાં દ્વાર	મેધાણી	૨-૦-૦
૨૦ શાહના	૨. વ. દેસાઈ	૨-૮-૦
૨૧ થી ૨૪ પુસ્તકો માટે જુઓ પહેલું પાનું		

વિરાટ ગ્રંથાવલિ

આ ગ્રંથાવલિ મરજિયાત છે. તેનાં પુસ્તકોમાંથી અમારી સંસ્કાર ગ્રંથાવલિના શાહક યનારને કોઈપણ મનપસંદ પુસ્તક પોણી કિંમતે મળે છે. ૧૯૩૫ થી ૧૯૩૯ સુધીનાં પાંચ વર્ષમાં ૨૫ પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે.

૧ સ્વર્ગ અને પૃથ્વી	સ્નેહરશ્મિ	૨-૦-૦
૨ જીવનયાત્રા	શરદ્દાશુ	૧-૪-૦
૩ રવિકિરણો	ટાગોર	૩-૦-૦
૪ લગ્નબંધન	દિવેદીઆ	૨-૦-૦
૫ જીવન અને સાહિત્ય-૧	૨. વ. દેસાઈ	૨-૮-૦
૬ સ્વપ્નરજ	૨. વ. દેસાઈ	૩-૦-૦
૭ પેશતાં વાદળ	આચાર્ય	૨-૦-૦
૮ પુરાતન નવોત	મેધાણી	૧-૮-૦
૯ વહેલી ગંગા	આચાર્ય	૨-૦-૦
૧૦ બિંધા અશ્મા	ઘ. યુ. માંપી	૨-૮-૦
૧૧ દત્તા	શરદ્દાશુ	૨-૮-૦
૧૨ નારીહૃદય	કલાપી	૧-૮-૦
૧૩ અખળપતિ	રમાકાંત ઝોતમ	૨-૮-૦
૧૪ લતા અને બીજા વાતો	યુ. ધોક્કર	૧-૮-૦
૧૫ જીવન અને સાહિત્ય-૨	૨. વ. દેસાઈ	૨-૮-૦
૧૬ પરી અને રાજકુમાર		
(સામાજિક ઇતિહાસ) ૨. વ. દેસાઈ		૧-૮-૦
૧૭ સૌરઠી ગાથા	મધુર	૨-૦-૦
૧૮ રૂપજીવિની	શ્રીકાંત દલાલ	૨-૮-૦
૧૯ પ્રેમયાત્રા	રમાકાંત ઝોતમ	૨-૮-૦
૨૦ જળસમાધિ	આચાર્ય	૩-૦-૦
૨૧ અજની	૨. વ. દેસાઈ	૨-૦-૦
૨૨ અપૂર્વ-ભારતી		
(પહેલાંની ૧-૨)	શરદ્દાશુ	૩-૮-૦
૨૩ કોલેજઅન	દિવેદીઆ	૨-૦-૦
૨૪ કુજોશનકિની	બંધિમણજી	૨-૦-૦
૨૫ દેપાલકુંડલા	"	૧-૮-૦

૨૬ થી ૩૦ પુસ્તકો માટે જુઓ પહેલું પાનું
૩૧ થી ૩૫ પુસ્તકો માટે જુઓ બીજું પાનું

આ બધાં જ પુસ્તકો ૨૫ ટકા કમીશનથી મેળવવા માટે સંસ્કાર ગ્રંથાવલિના શાહક બને.

આજેજ
લખો

* આર. આર. શેઠની કંપની *

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
મુંબઈ-૨

૧૯૪૦-૪૧માં બહાર પડેલાં સિદ્ધહસ્ત લેખકોનાં પુસ્તકો

શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી કૃત નવી નવલકથા
જેની એક વર્ષમાં જ ખીલ આપ્તિ બહાર
પડી છે. મૂલ્ય રૂ. ત્રણ

શ્રી. સુદર્શન કૃત આ વર્ષે નવલિકાસાહિત્યમાં
એક ગણાયેલા વાતીસંગ્રહ

શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી કૃત સામાજિક નવલ-
કથાઓમાં જેનું સ્થાન મોખરે આવ્યું છે તે

શ્રી. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર કૃત ખૂબ વખણાયેલી
નવલકથાઓનાં બે નવાં ભાષાંતરો આ વર્ષે
અમારા તરફથી બહાર પડ્યાં છે

આજ લેખકનાં ગયે વર્ષે બહાર પડેલ બે
પુસ્તકો હજી સુધી વસાવ્યાં ન હોય તો
વસાવવાનું ચૂકશે નહિ.

શ્રી. શરદ્યાશ્રુ કૃત નવાં પુસ્તકો

શ્રી. ચંદ્રવદન મહેતા કૃત રજવાડી નવલકથા

જય સોમનાથ.

પિયાસી

રૂ. ૨-૮-૦

તુળસી-ક્યારો ૨-૮-૦

વહુરાણી વિભા ૨-૦ ૦

રાજર્ષિ

૨-૮-૦

ચાર અધ્યાય અને માલંચ

૧-૧૨-૦

લાવણ્ય

૧-૧૨-૦

દુર્ગા

૨-૮-૦

નવી વહુ

૩-૮-૦

ખમા ખાપુ

૨-૮-૦

: પ્રકાશક :

આર. આર. શેઠની કંપની : પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

યોગેશ્વર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રની સનાતન તત્ત્વવીણા

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા

વિદ્વદય પંડિતશ્રી શ્રીપાદ દામોદર સાતવળેકરની હિન્દી 'પુરુષાર્થ' બોધિની ટીકા' સાથે
ગુજરાતી ભાષાંતર-તૈયાર થાય છે.

વેદ, ઉપનિષદ્ તથા ગીતામાંથી ભારતીય જીવનના પ્રધાન સુર સમા પુરુષાર્થની

પ્રખલ પ્રાણવાન ધોણણો સાંભળવી છે ?

૧ વેદ, ઉપનિષદ્ અને ગીતાનું તાત્પર્ય એકજ છે, એ વેદ, ઉપનિષદ્ તથા અન્યશાસ્ત્રોનાં મોહિ
અવતરણો અને દષ્ટાન્તો સાથે જાણવું છે ?

૨ આ વિશ્વમાં વિવિધતાની પાછળ એકતા છે, વિભિન્ન તત્ત્વોમાં અભિન્નતા બ્યારે છે એન
જાણી કરવી છે ?

૩ અધ્યાત્મવાદ તથા સાવભૌમિક તત્ત્વજ્ઞાનનાં સિદ્ધાન્તો સમજવા છે ?

૪ વેદાન્ત અને બ્યવહારનાં રહસ્યોને જાણવા છે ?

૫ જ્ઞાન, કર્મ તથા ભક્તિની ત્રિવેણીનાં દર્શન કરવા છે ?

૬ સાંખ્ય તથા યોગના બેદ્ અર્થોને પીછાંતવા છે ?

૭ સ્વાર્થ, પરાર્થ, પરમાર્થ, પુરુષાર્થ, કર્મ, સંન્યાસ, આસક્તિ, અનાસક્તિ, લોકસંગ્રહ, જનમ
મરણ, પુનર્જન્મ અને મોક્ષનાં રહસ્યો સમજવા છે ?

૮ યોગ, યજ્ઞ, દાન, આર્દ્રિસા, પ્રેમ, સંયમ સેવા અને સમર્પણનો અર્થ તથા તાત્પર્યને જાણવા છે

૯ મનુષ્યનાં વિવિધ રોરીશ, અવતારવાદ, વેણીશ્રમધર્મ, ભતિનિશ્ચય, સિદ્ધિનાં સાધન તથ
પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ સમ્બન્ધી રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન મેળવવું છે ?

૧૦ શુદ્ધ, સિધ્ધ, શિક્ષણ, સંસ્કાર, સ્વધર્મ અને સ્વરાન્યયના વિવંધમાં/ઉન્નત વિચારો જાણવા છે ?

તો પંડિત શ્રી સાતવળેકરજીની વિસ્તૃત અને વિદ્વત્પૂર્ણ પુરુષાર્થબોધિની ટીકાવાળી

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાને 'અવશ્ય' વાંચો-ખરીદો

ગુજરાતી ભાષાંતરના આહુક થવા કિંમત મોકલી નામ નોંધાવો.

દરેક ભાગના રૂ. ત્રણ ત્રણ ભાગના રૂ. નવ, ટપાલ ખર્ચ જુદો.

વૈદિક સંપત્તિ

લેખક : સ્વર્ગસ્થ પંડિત રઘુનંદન શર્મા, સાહિત્ય લૂપ્પણ

મુળાધના સુપ્રસિદ્ધ દેરાસેવક જાનવીર રોકશ્રી શૂરજભાઈ પદ્મભટ્ટાસ, એઆશીએ આ
પુસ્તકનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરવા હૃદયતાપૂર્વક સંમતિ આપી છે. આસરે ૯૦૦ પોતના આ બૃહદ્
અન્યની કિંમત રૂ. ૬ થયો ટપાલ ખર્ચ જુદો.

આ અદ્વિતીય અન્યમાં એના વિદ્વાન લખેક, વૈજ્ઞાનિક, ભૌતિક, આધ્યાત્મિક, રાજનૈતિક,
સામાજિક, વિષયોનું અને પ્રાચીન તથા અર્વાચીન સાહિત્ય પુરાણો, શાસ્ત્ર, વનસ્પતિ શાસ્ત્ર, બોજાળ,
ખજોળ, ન્યોતિય, વિપિ તથા બાધા આદિ અનેક વિષયોનું દિગ્દર્શનુકયુ છે. તેમજ જુદા જુદા
વિષયો પર લખાએલા અનેક પાઠોત્ય તથા પૌર્વાત્ય વિદ્વાનોના વિવિધ અન્યોનું વિવેચન કરી આર્થ-
સિદ્ધાન્તોને યુક્તિ તથા પ્રમાણોપરે પુષ્ટ કર્યા છે. આ પુસ્તકમાં વેદ અને વેદક સંસ્કૃતિનું સુંદર
વિવેચન સમર્થન કરેલું છે. યજ્ઞોમાં આધુવેદ ન્યોતિય, બોજોળ, વારસો, પદાર્થ, વિજ્ઞાન, પંચુપાદન,
સાવભૌમ-નાજશાસન આદિ સંસ્પર્ષી શાસ્ત્રોનો સમ્બન્ધ કેવો છે એ યોગ્ય પ્રમાણે સાહત દર્શાવ્યું
છે. વૈદિક સંસ્કૃતિ તથા સંસ્કૃતિના દરેક ઉપાસકને આ ચિરત્ર પુસ્તક લેવા-ખરીદવાં અમે આગ્રહ-
પૂર્વક ભલામણ કરીએ છીએ. ગુજરાતી ભાષાંતરના આહુક થવા નોમ નોંધાવો.

વ્યવસ્થાપક, સ્વાધ્યાય મંડળ-ગુજરાત શાખા, રાવપુરા, વડોદરા

ॐ

હિન્દુઓના પવિત્ર વેદ ગ્રંથો અને ઋષિમુનિ પ્રણીત શાસ્ત્રોના મૂલ તેમજ સાદા સરલ લોક લોકીય અર્થોસહિત સસ્તી કિંમતે પ્રસિદ્ધ કરનાર હિન્દુસ્થાનની એક અજોડ સંસ્થા

વૈદિક તત્વજ્ઞાન પ્રચારક સંઘ

સ્વાધ્યાય-મંડલ

ઔદિ (જીલ્લો-મતારા)

પરિચય તથા દેશનેતાઓ અને વિદ્વાનોના અભિપ્રાય

સૂચિપત્ર સહિત

પરિચય લેખક :

શ્રી નટવરલાલ જેઠાલાલ મહેતા, વકીલ,

ખી. એ. એક્સેલ, ખી., વડોદરા.

માનદ મંત્રી : શુજરાતી પ્રકાશન વિભાગ,

વડોદરા.

[વેદસ્મૃતિ, વેદસાહિત્યનું અનુલબ્ધ બળ, અર્વાચીન મહાપુરુષોનું વક્તવ્ય: સ્વાધ્યાયમંડલના વિદ્વાન સંસ્થાપક શ્રી પંડિત સાતવળેકરજીએ વેદ સાહિત્યનું ઉપારોહ પ્રચંડ કાર્ય, શુજરાતી પ્રભને તે દ્વારા તેનો લાભ મળે તેથી શુજરાત શાખા વડોદરાની સ્થાપના: શુજરાતીમાં રાજ થતી સ્વાધ્યાય ગ્રંથમાલા: વાર્ષિક રૂ. ૫) માં ૧૨૦૦ પાનાંનું સંગીન ધાર્મિક સાહિત્ય અપારો: પ્રથમ વર્ષમાં પ્રસિદ્ધ કરવા ધારેલા ગ્રંથો, (૧) વેદામૃત (૨) શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા: પુસ્તકોના વાર્ષિક આદક યદ્ય, સ્વાધ્યાય મંડલની યોજના મુજબ કાયમી આદક યદ્ય તેમજ અન્ય રીતે આ ધર્મકાર્યને હિતેન જ આપવા વિનંતિ. વેદામૃતમાં લેવામાં આવનાર ચતુર્વેદનું સરસ શુજરાતી ભાષાંતર, તેમજ અન્ય વેદ સાહિત્યની રૂપરેખા: દેશનાયકો, સાહિત્ય રવામીઓ વિગેરેના અભિપ્રાય.]

“ પરિચય દેવસ્ય કાવ્યં ન મમાર, ન જીર્યંતિ. ” અર્થ ૧૦, ૬, ૩૨
દેવનું તે કાવ્ય (વેદ, ઉપનિષદો વિગેરે) જીઓ, જે મરવું નથી તેમ જીવું પણ ચતું નથી.
—અર્થ વેદ.

“ પિતાહમસ્ય જગતો માતા ધાતા પિતામહઃ

વેદં પવિત્રમોકાર શ્રક્ષ્ણ સામ યજુરેવ ચ. ” શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.

વળી, સમગ્ર જગતનો પિતા, માતા, ધારણ કર્તા, પિતામહ તથા જાણવા યોગ્ય પવિત્ર ઉચ્ચાર ઋગ્વેદ, સામવેદ, તથા યજુર્વેદ પણ હું જ છું.

—શ્રીમ્ ભગવદ્ ગીતા, અ. ૯, શ્લોક ૧૭

“ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય જાતિના મનુષ્યોએ એ પ્રમાણે નિવાસ કરી પોતાના અધિકાર પ્રમાણે તથા શક્તિ પ્રમાણે અંગ્રા અને ઉપનિષદો સહિત વેદાધ્યયન કરી તેના અર્થતું જ્ઞાન સંપાદન કરવું. x x અને પછી શુદ્ધસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરવો. ”

—શ્રીમદ્ ભાગવત સંધ ૭ અ. ૧૨ શ્લોક ૬૩-૧૪

“ વેદ જેની આગા કરી છે તે ધર્મ છે, અને વેદ જેનો નિષેધ કયો છે તે અધર્મ છે. કારણ કે અમે સંબંધીય છે કે, વેદ એ સ્વયંભૂ સાક્ષાત્ નારાયણ છે; તે વેદ નારાયણે સ્વસ્વરૂપમાં જ આ સત્ત્વ ગુણ, રજો ગુણ તથા તમો ગુણમય પ્રાણી પ્રદાયીનું તેઓના શ્રુણો, નાભો, ક્રિયાઓ તથા રૂપો વડે યથાવત્ વિવેચન કર્યું છે. ”

—શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કન્ધ ૬ અ. ૬ શ્લો. ૪૦-૪૧

ગુજરાતમાં ભગવતી નર્મદા, મહી કે તાપીને પવિત્ર કિનારે અથવા શુભાઈમાં કે દ્વારકામાં સમુદ્રના કિનારે આપણે કોઈ નાની સરખી સ્નાન જેવી પણ ધાર્મિક ક્રિયા કરવા જઈએ તો નાનકડો અભેદ બ્રાહ્મણ બહુક આપણી પાસે એક નાગરવેદનું પાન, તે ઉપર સોપારી અને તે ઉપર કંકુ ચોખા ચઢાવડાવી બોલાવે છે કે: “ ઋગ્વેદાય નમઃ, યજુર્વેદાય નમઃ, સામવેદાય નમઃ, અથર્વવેદાય નમઃ ” શું બાવ ! શું ભક્તિ ! શું શ્રદ્ધા ! કેટલો સુંદર ઋષિમુનિઓનો ચાકતો આવેલો બળ્ય વારસો ! પણ જ્યાં આપણી પાસે ચારે વેદની પુરી સંહિતાઓ જ ન મળે, તો પછી તેમાંના જ્ઞાનની વાત જ શી કરવી ? ચારે વેદને દરેક ધાર્મિક ક્રિયામાં ફરજિયાત નમસ્કાર કરવાનું ઋષિમુનિઓએ કેમ અનિવાર્ય માન્યું તેનો મર્મજ આપણે બૂલી ગયા છીએ. આવા બૂલાઈ જતા-ગયેલા-પવિત્ર ગંભીર અને મહાજ્ઞાનના સમુદ્ર સરખા વેદની સંહિતાઓના સંશોધનનું કાર્ય અને તેઓનું લોકભોગ્ય બાપાંતર રાષ્ટ્ર-ભાષા હિન્દીમાં મૂળ સાથે બહાર પાડવાનું કાર્ય સ્વાધ્યાય-મંડલ સ્થાપી શ્રી. પંડિત શ્રીપાદ દામોદર સાતવલેકરજીએ ઉપાડ્યું છે, તેનો કેટલોક પરિચય અહીં નીચે આપ્યો છે.

અત્યારના આપણા જીવનમાં પશ્ચિમની સંસ્કૃતિની છાયા ધણી જ જોવામાં આવે છે, અને સ્વાભાવિક રીતે જ ધણા કહેવા લાગશે કે “ વેદ ” જે દેખાતા જ નથી, સંતોષ ગયા છે તે બધે સંતાએલા જ રહે. વેદ પ્રસિદ્ધ કરવાથી કોઈ ફાયદો થવાનો નથી; તેના જ્ઞાનથી આપણો કોઈ જ શુક્રાર વળવાનો નથી. વેદ પ્રસિદ્ધિની માયાકુટથી ચક્રિતનો, પૈસાનો દુર્વ્યય થશે અને હાલના જમાનામાં ફાયદો તો ખચીત નહિ જ થાય. પરંતુ આ અભિપ્રાય જેમણે હિન્દુ ધર્મ તથા હિન્દુ સંસ્કૃતિનો અભ્યાસ જ કર્યો નથી તેમનો છે. વેદમાં સાપ છે કે ઘો છે, વેદ કયા જાડનું મૂળીયું છે તેની તપાસ જો આપણે હિન્દુઓના જ ઘરમાં કરીશું તો આપણને નિરાશ જ થવું પડશે. આવી પરિસ્થિતિને લીધે જ ઉપરના જેવો અભિપ્રાય કોઈ બીનમાહિતગાર વ્યક્તિ આપે તે દેખીતું છે; તેથી શેષ કરવાનું આપણને કારણ નથી.

વેદસાહિત્યનું અતુલ બળ

ભારતવર્ષના પુનરુત્થાનમાં મદ્દવનો ભાગ બજવનાર મદ્દાન તત્ત્વચિંતકો જેમની રંગરંગમાં હિન્દુ સંસ્કૃતિ માટે ગ્રેમ બરેલો હતો અને જેમના જીવનની દરેક ક્ષણ એની સેવામાં જોડી દીધી હતી તેઓ શું કહે છે તે કહે જોઈએ.

સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજીની હાકલ

સનાતન આર્ય સંસ્કૃતિનાં મહામૂલ્યાં તત્ત્વોનો પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં સુંદર પ્રચાર કરનાર, શ્રીમત્ પરમદંસ રામકૃષ્ણ દેવના પરમબક્ષી શ્રી સ્વામી વિવેકાનંદજી કહે છે: “ વેદનો વાક્યસમૂહ અતિ સુંદર અદ્ભુત, હૃદય-સ્પર્શી અને પરસ્પર વિરોધી હોવાને

પદ્ધતિ અપૂર્વ સમાનતાવાળો છે. એ સમગ્ર વેદવિભાગને હિન્દુઓ અપૌરુષેય અર્થાત્ ઇશ્વરપ્રણીત માને છે. કદાચ તે સાહિત્ય મનુષ્યપ્રણીત હોય તોપણ એક એવી મનવ જાતિનું તે ઉત્પન્ન કરેલું હોવું જોઈએ કે, જે જાતિએ એ વખત સુધીમાં પોતાની પ્રજાના વીર્ય અને પ્રભાવનું એક બીંદુ પણ ગુમાવ્યું નહોતું. તેના એકેએક પાનામાં આપણે અપૂર્વ તેજ, વીર્ય અને પ્રભાવની વાતો વાંચી શકીએ છીએ. બલવાન યાઓ, તેજસ્વી યાઓ, દુર્બળતા દૂર ફેંકી દે. અતૂલ, બળ અને આત્મશક્તિ એ તમારા પૂર્વજોનો વારસો છે. ઉપનિષદના પ્રત્યેક પાનાઓમાંથી એજ અવાજ સંભળાય છે. તમે હૃદયબળ મેળવો. શક્તિમાન યાઓ, બળવાન બનો, દુર્બળતાની ગાદી ઉપરથી ઉઠીને ઉભા થાવ અને વીર્યવાન તથા મજબુત બનો. હું ઈન્દ્રિય છું કે તમારામાંના દરેકના હૃદયમાં એવો દૃઢ આત્મવિશ્વાસ જાગ્રત થાય. તમારામાંના દરેક રાક્ષસી બળ પ્રાપ્ત કરીને, વીરમદથી જન્મત ચક્રને પ્રબળ ભુદ્ધિ બળથી આંગળીને ઇસારે આજગત્ ચલાવનારો નિવડે. અર્જુન ત બળવાન ઇશ્વર તુલ્ય મહાપુરુષ તમે યાઓ. અને સર્વ પ્રકારની દુર્બળતાને દૂર હટાવીને દુનીયામાં ભારતીય આત્મમાનના ડંકો વગાડો. હું તમોને બધાને એવા જ પ્રતાપી, બળવાન અને પરાક્રમી બનેલા જોવાને ઇચ્છું છું. વેદ અને ઉપનિષદમાંથી તમે એવું બળ મેળવી શકશો. બધી શક્તિ અને બધાં સામર્થ્યોના તેઓ અખૂટ ભંડાર છે " અને આજ કારણથી તેઓશ્રીએ એક સ્થળે એમ કહેલું છે કે:- " મારે હિન્દુઓના દરેક ઘરમાં શ્રી શાલીગ્રામની મૂર્તિ સાથે વેદ પણ પધરાવવા છે. " આ વેદ સાહિત્યનું જ્ઞાન માત્ર સંન્યાસીઓ અને જગત્ ત્યાગી સાધુઓ માટે જ નથી. આ ખોટો ભ્રમ છે. જગતનાં તમામ કામકાજ કરતા સર્વ વર્ગો માટે આ જ્ઞાન જરૂરી છે. તેનો પ્રચાર કરવો જોઈએ. પૂજનીય સ્વામીજી આગળ કહે છે કે: કેટલાક લોકો એમજ માને છે કે આ સાહિત્ય તો માત્ર સંન્યાસીઓને માટે જ છે ! સંસાર ત્યાગ કર્યા વિના અને વનવાસ લીધા વિના ઉપનિષદોને અડકાય જ નહિ. પરંતુ શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય મહાન દયાળુ હતા, તેમણે કહ્યું છે કે: " ગૃહસ્થાશ્રમી પણ ઉપનિષદનું અધ્યયન કરી શકે છે. ઉપનિષદનો અભ્યાસ તેમને પણ લાભકારક થશે. અને તેમનું કાંઈ અનિષ્ટ થવાનું નથી. " છતાં લોકોના મનનો ભ્રમ હજી દૂર થયો નથી. અને કેટલેક અંશે ચાલુ છે. પણ આ ભૂલ છે. આ સઘળાં મહાન તત્ત્વો અને મહાન સત્યો વનમાં અથવા ગિરિગુહાઓમાં ભરાઈ રહેવાને માટે સર્જ્યાં નથી, પણ ન્યાયમંદિરમાં, રાજમંદિરમાં, ધર્મસભામાં, ભજનમંદિરમાં, ગરીબની ઝુંપડીમાં, ઘરમાં, અને વિદ્યાર્થીના અભ્યાસ ગૃહમાં સર્વત્ર તેનો પ્રચાર કરવાની જરૂર છે-યવો જોઈએ. પ્રત્યેક મનુષ્યના હૃદયમાં તેનો પ્રચાર કરવો જોઈએ, કે જેથી મહાન સત્યો પ્રચંડ અગ્નિની પેઠે સમગ્ર દેશમાં વિસ્તાર પામીને પૂર્વથી પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તરથી દક્ષિણ ચારે દિશામાં વેગથી ફેલાઈ જાય. "

શ્રી૦ અરવિંદનું મંતવ્ય

સવાર સાંજ શ્રદ્ધા ભક્તિપૂર્વક પોપટની જેમ પાઠ કરવા જેટલી જ માત્ર વેદ સંહિતાઓ ઉપયોગી છે એમ કેટલીક ખીનઅભ્યાસી અજ્ઞાણી વ્યક્તિઓનું ધારણું છે; પરંતુ તે સંબંધમાં શ્રી અરવિંદ ધોષનું મંતવ્ય ટાંકવું બસ થશે.

શ્રી અરવિંદે એક જગોએ એમ કહ્યાનું યાદ છે કે :

Swami Dayanand has not overstated the fact when he said that the Vedas contain truths not only of modern science but truths not still covered by it:

ભાવાર્થ:—પશ્ચિમના વિજ્ઞાનનાં સત્યો વેદમાં છે એટલું જ નહિ પણ જે સત્યોની શોધ તેણે કરી નથી તે સત્યો પણ વેદોમાં છે, એમ કહેવામાં સ્વામી દયાનંદ અતિશયોક્તિ કરી નથી.

શ્રીમતી એનીબીસેન્ટ કહે છે કે :

" The Upnishads are unique in the sacred literature of the world. They stand alone as beacon lights on a mountain-peak, showing how high man may climb, how much of the light of the self may shine out through the vessel of clay, how truly God may speak through man. To speak on them, to write on them, seems presumption for such a one as myself, and yet it may be that help will come to some of my brethren even in this way. "

ભાવાર્થ:—" જગતના ધાર્મિક સાહિત્યમાં ઉપનિષદોનું સ્થાન અનંદ છે. મનુષ્ય કેટલો ઉચ્ચ જાતી શકે છે, માટીના દેહવાળો માનવી આત્માની કેટલી તેજસ્વીતા પ્રગટ કરી શકે છે, શુભ કેવો શિવ સ્વરૂપ જાતી શકે છે તે આ પર્વતના ઉચ્ચ શિખર ઉપર મુકેલી દિવાદંડીની ન્યોતિ સમાન ઉપનિષદો આપણને જતાવે છે. ઉપનિષદો સંબંધમાં લખવું, જોવવું એ મારે માટે એક બારે કામજ ગણાય છતાં મારા આત્મબંધુઓને સદાચર્ય થઈ પડશે એમ માની હું એ ઉપર લખું છું. "

પૂજનીય સ્વામીશ્રી દયાનંદની વેદ ધારણા

વીર્યવંતી આર્ય સમાજના સંસ્થાપક આદર્શ બાલ બ્રહ્મચારી શ્રી સ્વામી દયાનંદજીએ હિન્દુ સમાજને જતાવી દીધું છે કે આર્ય-સંસ્કારની પરંપરા અને પવિત્રતા જાળવવા માટે વેદ સાહિત્યના અધ્યયન સિવાય, અને વૈદિક પ્રણાલિકાઓ ઉપર ગયા સિવાય પોતાનું કે જગતનું પણ કલ્યાણ થવાનું નથી. કારણ કે " અખિત ધર્મનું મૂળ વેદ છે. " જગતનાં લૌકિક અને અલૌકિક સર્વ શાસ્ત્રનું આદિ મૂળ વેદ છે. આર્ય પ્રજાના સમગ્ર જીવનની સર્વ દિશાઓ-જગતની તમામ ગોચર અને અગોચર આધ્યાત્મિક, આધિભૌતિક અને આધિદૈવિક શક્તિઓનાં સ્વરૂપોના શાસ્ત્રીય સર્વ સંપ્રદ-એનસાધકબોધિત્રીઆ-વેદ છે. ઔષધમાં સ્વાધ્યાય મંડલ સ્થાપી શ્રી પંડિત સાતવલેકરજીએ ઉપાડેલું કાર્ય : પંડિતજીનું સુંદર વ્યક્તિત્વ

સ્વાધ્યાય મંડલના વિદ્વાન, પવિત્ર અને ઉત્સાહી સંસ્થાપક શ્રી પંડિત સાતવલેકરજીએ આ વેદના રતનખંડરો પ્રગટ સમગ્ર સરજ સાદી ભાષામાં ખુલ્લા મુકવાનું કામ ૨૨ વર્ષથી ઉપાડ્યું છે. સંવત ૧૯૭૫ સને ૧૯૧૮ થી એકધારી રીતે એઓશ્રી આ કાર્ય સાતારા જીલ્લાના ઔષધ ગામમાં એકનિશ્ચયી કરી રહ્યા છે. પંડિતજી પોતે વેદ સાહિત્યના અદ્ભુત અભ્યાસી તથા ધૂરંધર વિદ્વાન છે; સાથે સાથે અદ્ભુત યોગ માર્ગના અનુસરનાર

હોઈ રાષ્ટ્રપ્રેમથી તેમનું હૃદય પરિપૂર્ણ છે; અને જનતા જનાર્દનની સેવા કરવા માટે શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા કથિત ચિક્રામ કર્મ યોગના ઉત્તમવચ્ચ ઉપાસક છે; તદુપરાન્ત જન્મરમરત પણુ સૌમ્ય, ગંભીર તથા ચિંતનશીલ પ્રચારક છે. વેદ વિદ્યાનો પ્રસાર તેમની રજોરગમાં વ્યાપી રહેલો છે; છતાં નમ્રતા, શાન્તિ, શ્રદ્ધા અને ભક્તિના તેઓ જાણે મૂત્ત સ્વરૂપ છે. આવા સર્વ રીતે સુયોગ્ય કાર્યકર્તાના કાર્યને ઉત્તેજન આપવું અને તેના જોડેલા લાભ લેવાય તેટલો લાભ લેવો એ આયણી ફરજ છે. સ્વાધ્યાય મંડળના સંશોધન વિભાગ, મુદ્રણાલય વિભાગ, વેચાણ વિભાગ વિગેરેમાં લગભગ ૬૦ કાર્યકર્તાઓ હાલમાં કામ કરી રહ્યા છે. પરમ પવિત્ર અને સમગ્ર જગતને ઉપકારી મહાન વૈદિક સાહિત્યનું તેમના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સંરક્ષણ, પ્રચાર અને વૃદ્ધિ માટે શ્રી પંડિત સાતવળેકરજી ધણી જ જહેમત ઉઠાવી રહ્યા છે. શેકનોબ્ય વેદ, સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરી શ્રી પંડિતજીએ માતૃસંસ્કૃતિ, માતૃભાષા અને માતૃભૂમિની અથાગ સેવા ખખ્ખવી છે. તેઓશ્રીએ હિન્દીમાં પ્રસિદ્ધ કરેલા ગ્રંથોનું સુચિપત્ર આ સાથે છાપેલું છે, તેથી તેઓશ્રીના પ્રકાશન કાર્યનો કંઈક ખ્યાલ વાંચકોને આવશે. ઘણાંપરા ગ્રંથોનાં મરાઠી ભાષાંતરો પ્રસિદ્ધ થયેલાં છે અને કેટલાકની ચાર ચાર આવૃત્તિઓ ખહાર પડી ચુકી છે, એજ તેની સંગીનતા અને શેકપ્રિયતાનો પુરાવો છે. તેઓશ્રીનાં અથર્વવેદભાષ્ય, યજુર્વેદભાષ્ય, ઇશ ઉપનિષદ કેન ઉપનિષદ, શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા, શ્રી મહાભારત સંપૂર્ણ, શ્રી રામાયણ, યોગસાધન માત્રાના ગ્રંથો, આગમ-નિર્ણયમાત્રાનાં પુસ્તકો, દેવતા પરિચય ગ્રંથમાત્રાનાં પુસ્તકો વિગેરેથી ખાત્રી થશે. સનાતન હિન્દુ ધર્મના ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરવાનું કાર્ય તેઓએ ખૂબ સંગીન રીતે કર્યું છે. અત્યાર સુધી રૂ. ૬,૦૦,૦૦૦ નાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. મંડળનાં પુસ્તકોના આખા સેટની કિંમત આશરે રૂ. ૧૫૦ થાય છે, સ્વાધ્યાય મંડળ તરફથી “વૈદિક-ધર્મ” નામનું માસિક હિન્દીમાં અને “પુરૂષાર્થ” નામક માસિક મરાઠીમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. આ ઉપરાંત તદ્દન શુદ્ધ અને સરસી વેદસંહિતાઓ છાપવાનું કાર્ય ઉપાડવામાં આવ્યું છે. સનાતન હિન્દુ ધર્મના પાયા-રૂપ વેદ અને બ્રાહ્મણ, આરણ્યક અને ઉપનિષદો છાપવાનું કામ ઉપાડી લેવામાં આવ્યું છે. આ કાર્યમાં લગભગ રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦ નો ખર્ચ થાય તેમ છે. તેમાં અત્યાર સુધી લગભગ રૂ. ૪૮,૦૦૦ મળી શક્યા છે. તેથી સનાતન ધર્મ પ્રેમીઓને પંડિતજીના આ મહાન વેદજ્ઞાન-યત્નમાં દાન આપવા વિનંતિ છે.

નીચેના ગ્રંથો છપાવેને તૈયાર થયા છે

૧. ઋગ્વેદ-સંહિતા, અનેક અનુક્રમણિકાઓ સહિત કિંમત રૂ. ૫)
૨. વાજસનેયી શુકલ યજુર્વેદ-સંહિતા „ રૂ. ૨)
૩. (શુકલ યજુર્વેદ) કાણ્વ-સંહિતા, (કાણ્વ પાઠ બેદ સાથે) „ રૂ. ૩)
૪. સામવેદ સંહિતા, (અનેક અનુક્રમણિકાઓ સાથે) „ રૂ. ૩)
૫. અથર્વવેદ સંહિતા, (અનેક પાઠબેદ સાથે) „ રૂ. ૩)

છપાય છે

૬. મૈત્રાયણી-સંહિતા (યજુર્વેદ) છપાય છે.

૭. કાઠક-સંહિતા „ „

૮. તેતિરીય સંહિતા (કૃષ્ણ યજુર્વેદ) „ „

૯. આમગાન

નીચેના અંગ્રેજી છાપવાના છે, તેની તૈયારી ચાલે છે તેમાં પણ મદદની જરૂર છે

૧૦. ચિપ્પલાદ સંહિતા (અથર્વવેદ)

૧૧. જમિનીય સંહિતા (સામવેદ)

૧૨. (જમિનીય) સામગાન (૩૬૮૧ ગાન)

આ દરેક ગ્રંથોના ખર્ચ તેના કલ્પના પ્રમાણમાં કમથી કમ રૂ. ૫૦૦૦) અને વધારેમાં વધારે રૂ. ૧૨૦૦૦) થાય તેમ છે. આ પછી તમામ ગ્રંથો, આરણ્યક, બધાં ઉપનિષદો અને સધળી સ્મૃતિઓ છાપવાનું કામ હાથ ઉપર લેવામાં આવશે. આ ગ્રંથોનાં ભાર્યાતર પણ કરવાનાં છે જ. તેથી સર્વ સનાતન હિન્દુ ધર્મોન્નિભાનીઓને મદદ કરવા વિનંતિ છે.

પંડિતજીના આ કાર્યને હિન્દુસ્થાનના દરેક ભાગના વિદ્વાનો, ચિંતકો, દેશનાપદો, સાહિત્યસેવકો, પુસ્તકાલયોના અધ્યક્ષો, યુનિવર્સિટીના પ્રોફેસરો, સંસ્કૃત પાઠશાળાના અધ્યાપકો, ધર્મપ્રેમીઓ, સાધુ સન્નાયસીઓ, પંડિતો વગેરેએ આવકાર આપેલો છે. જેની માહિતી આ સાથે આપીએ છીએ. તેઉપરથી વાંચકો પોતા પ્રેરણા પામી આ મંડલનાં પુસ્તકો પોતાને ત્યાં વસાવવા પ્રેરણે એવી આશા છે.

સ્વાધ્યાય મંડલના ગુજરાતીમાં છપાનાર ગ્રંથોના વાર્ષિક રૂ. ૫) માં સ્વાધ્યાય ગ્રંથમાલાના આઠક થઈ તેમજ રૂ. ૧૦૦) ના કાયમના આઠક થઈ તેમજ અન્ય રીતે દાન આપી આ મંડલને ઉત્તેજન આપવા વિનંતિ.

“ એન્સાઇક્લોપિડીયા શ્રિદેવીકા ” જેવા બૃહદ્ ગ્રંથો હોંશપૂર્વક પોતાને ત્યાં વસાવનાર ભારતીય ધનપુત્રો આ આર્યસંસ્કૃતિના સર્વસંગ્રહોને-વેદોને-પોતાને ત્યાં વસાવે એમ ઇચ્છુ વધારે પડતું નથી. પંડિત સાતવળેકરજીની યોજના મુજબ માત્ર રૂ. ૧૦૦) જેવી સરખામણીમાં નાની રકમ ભરી કાયમી આઠક થવાથી, સ્વાધ્યાય મંડલના ગ્રંથો ધણી જ સસ્તી કીંમતે મલી શકે છે. હિન્દીમાં થયેલા આ ભગીરથ કાર્યનો ગુજરાતી પ્રજાને લાભ મળે તે માટે સ્વાધ્યાય મંડલનું તમામ સાહિત્ય ગુજરાતીમાં ભાર્યાતર કરી છાપવાની શ્રી. પંડિતજીએ અનેક અડચણો છતાં ઉદારતાપૂર્વક હા પાડી છે; અને આ કાર્યમાં મુગમતા થાય અને સામાન્ય જનતા પુરતો લાભ લઈ શકે તે માટે ગુજરાતના વિદ્યાધામ સમા વડોદરામાં ગુજરાતી પ્રકાશન વિભાગ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે. હાલ તુર્ત વાર્ષિક રૂ. ૫) ની “ સ્વાધ્યાય-ગ્રંથમાલા ” શરૂ કરવામાં આવનાર છે. જેમ જેમ વધુ વાર્ષિક સંગવડ મદદ થતી જશે તેમ તેમ બીજા ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરવાનું કામ હાથ ઉપર ધરવામાં આવશે. ગુજરાતી પ્રકાશનનું કાર્ય પોતાના જ પગ ઉપર ઉભું રહી શકે અને સાથે સાથે પ્રજાને સામાન્ય વર્ગ આ સાહિત્યનો પુરેપુરો લાભ એક સામટી વધુ મુગી રોકવા શિવાય ઉઠાની શકે એ ઉદ્દેશથી અમદાવાદની મુપ્રસિદ્ધ સસ્તા સાહિત્ય સંસ્થા તરફથી ચાલે છે તેવી વાર્ષિક “ સ્વાધ્યાય-ગ્રંથમાલા ” શરૂ કરવાનું યોગ્ય ધાયું છે. તેને વિવેચી સન્માન પુરતું ઉત્તેજન આપશે એવી આશા છે. આ ગ્રંથમાલાના આઠકોને રૂ. ૫) માં કાઢીને સોલ પેણ સાપ્તર્જનાં ૧૨૦૦ પૃષ્ઠોના અમર મોટી કાઢીને આઠ પેણ સાપ્તર્જનાં ૬૦૦ પૃષ્ઠોનાં પુસ્તકો થેર બેઠાં પડોચાવાની યોજના છે.

વડોદરા રાજ્યના રા. કયુરેટર એફ રેટ લાયબ્રેરીઝના અભિપ્રાય

જેઓ હિન્દી જાણુતા હોય તેમને માટે સ્વાધ્યાય મંડલની રૂ. ૧૦૦)ની કાપમી ગ્રાહકની યોજના બહુજન અનુકૂળ અને સરતી છે. રૂ. ૧૦૦) ભરનાર જે તારીખથી તે ગ્રાહક થાય તે તારીખથી પ્રસિદ્ધ થતાં મંડલનાં તમામ હિન્દી પ્રકાશનો તેમ જ 'વૈદિક-ધર્મ' હિન્દી માસિક વિના મૂલ્યે મેળવવાને અધિકારી થાય છે. જેવા આ હિન્દી વિભાગ છે તેવા જ મરાઠી વિભાગ છે. અને તે વિભાગમાં નામ નોંધાવનારને તમામ મરાઠી પ્રકાશનો અને 'પુરુષાર્થ' મરાઠી માસિક વિના મૂલ્યે ઘેર બેઠાં મળે છે. વડોદરા રાજ્યના સુયોગ્ય કયુરેટર એફ રેટ લાયબ્રેરીઝ શ્રી વાકનીસ સાહેબે આ યોજનાની પ્રશંસા કરેલી છે. જે પૃષ્ઠ: ૧૩ ઉપર છાપેલી છે. તે જેવા ખાસ ભક્ષામણુ છે. જેમનાથી બની શકે તેમ હોય તે ગૃહસ્થો આ યોજનાનો જરૂર લાભ લેશે એવી આશા છે. રૂ. ૧૦૦)ની યોજનાના ગ્રાહક થનારને આજ સુધીમાં લગભગ રૂ. ૩૦૦)નું સાહિત્ય પહોંચી ગયું છે. જેમાં સંપૂર્ણ મહાભારત ભાષાંતર સહિતનો સમાવેશ થઈ જાય છે. બે ત્રણ માસમાં શ્રી વાલ્મિકી રામાયણ હિન્દી ભાષાંતર સહિત શરૂ થાય છે. સ્વાધ્યાય-મંડલના મહાભારતના કાર્ય માટે શ્રી પૂજનીય સ્વામી અખંડાનંદજી (અમદાવાદ, સરવૃ સાહિત્ય કાર્યોદયના સ્થાપક) નો અભિપ્રાય જેવા ભક્ષામણુ છે (જુઓ પૃષ્ઠ: ૧૦) આ આખું મહાભારત રૂ. ૬૫) ના પ્રથમ ગ્રાહક થનારને વિના મૂલ્યે મળ્યું છે. શ્રી રામાયણનો લાભ તેવા જ મહાભારત છે, તો તે લાભ લેવા ભક્ષામણુ છે ગુજરાતમાંથી રૂ. ૧૦૦)ની યોજના મુજબના પુરતા ગ્રાહક થતાં શ્રી વાલ્મિકી રામાયણ મૂળ સહિત ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ કરવા તેમજ ગુજરાતીમાં "વૈદિક-ધર્મ" અને "પુરુષાર્થ" જેવું માસિક કાઢવા શ્રી પંડિતજીએ સંમતિ આપેલી છે.

ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ કરવા ધારેલા ગ્રન્થો

(૧) વેદામૃત. (૨) શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા પ્રથમ ભાગ; (આખા ગ્રંથની કિંમત રૂ. ૯)

"વેદામૃત"માં નીચેના વિષયો લેવામાં આવશે.

(૧) સ્વાધ્યાય-મંડલનો પરિચય. તમે ક્યાં ઉભા છો? આત્મજ્ઞાનનો ખરો અર્થ.

(૨) "વેદસ્તુતિ" ગ્રાંથીન અને અર્વાચીન આચાર્યો, પંડિતો પ્રોફેસરો દ્વારા.

(૩) મહાત્મા ગાંધીજી વિગેરે દેશનેતાઓ, સાહિત્યસેવકો, સરકારી કૌશલોના સંસ્કૃતના પ્રોફેસરો, સંસ્કૃત પાઠશાળાના અધ્યાપકો, પુરતકાલેયોના સંચાલકો, વિદ્વાન સાધુ સંતોના સ્વાધ્યાય મંડલના કાર્ય માટે અભિપ્રાય. (જુઓ, નમૂના દાખલ પાન ૮-૧૩ ઉપર આપ્યા છે).

(૪) યજુર્વેદનો પ્રથમ અધ્યાય-શ્રી પંડિતજીની પ્રભાવ ભરેલી સુબોધ વ્યાખ્યા સહ-ગુજરાતી ભાષાંતર જાણીતા અનુવાદક શ્રી. નાગુકલાલ નંદલાલ ચૌકરીએ કરેલું છે.

(૫) અથર્વવેદમાંથી પસંદ કરેલા કેટલાક ઉત્સાદગ્રેરક મંત્રો-શ્રી પંડિતજીની પોતાની વિશિષ્ટ શૈલી મુજબની વ્યાખ્યા સહિત-ગુજરાતી ભાષાંતર ઉપર પ્રમાણે.

(૬) ચારે વેદમાંથી પસંદ કરેલા જુદા જુદા અમૃત સરખા ઉત્સાદ ગ્રેરક મંત્રો જેમાં જીવનને સુદઢ બનાવવા તેમજ તેજસ્વી બુદ્ધિ, રિયર મન, તેજ, પરાક્રમથી જીવનને પુષ્ટ કરવા અને સ્વકર્મપરાયણ નીતિમય જીવન ગાળવાનો ઉપદેશ છે.

(૭) "વૈદિક-ધર્મ" માં અગરનવાર લેખો આપનાર ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ

ચિંતક અને શ્રી અરવિંદ સાહિત્યની પુનિત ગંગાનું ગુજરાતીમાં અવતરણ કરનારે શ્રી અંબાલાલ પુરાણીનો “ વૈદિકસંસ્કૃતી-ખોવાએલી નદી ” નામક અભ્યાસ પૂર્ણ મનનીય લેખ.

(૮) “ વૈદિકધર્મ ” માસિકમાંથી સ્વાધ્યાયમંડલના વેદકાર્યનું દિગ્દર્શન કરાવનાર કેટલાક લેખો.

(૯) સ્વાધ્યાય મંડલનાં પુસ્તકો ઉપર ઉડતી નજર.

ઉપર પ્રમાણે “ વેદામૃત ” પ્રથમ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરવા નક્કી થયું છે. ત્યારબાદ “ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ” જેવા સર્વમાન્ય જગત પૂજ્ય ગ્રંથનું શ્રી પંડિતજીની “ પુરુષાર્થ બોધિની ” ટીકા સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર પ્રસિદ્ધ થશે. ભાષાંતરકર્તા ગુજરાતના સંસ્કારી લેખક અને વક્તા શ્રી નટવરલાલ સેવકલાલ પરીખ બી. એ. એલ. એલ. બી. છે.

આવા પવિત્ર કાર્યમાં સહકાર આપવા ગુજરાતને આ પરિચયથી નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ છે. “ વેદામૃત ” થી શરૂ થતી “ સ્વાધ્યાય ગ્રંથાવલી ” ની વાર્ષિક રૂ. ૫)ની યોજનાને દરેક ધર્મપ્રેમી તેમજ ભારતીય સંસ્કૃતિના અનુયાયી વધાવી લેશે, એટલું જ નહિ પણ રૂ. ૧૦૦) વાળી હિન્દી પુસ્તકોની યોજનાને ઉપાડી લેઈ, તેમજ શ્રી. પંડિતજીના આ કાર્યને જુદી જુદી રીતે દાન આપો, ખાસ વિશેષ કાર્ય માટે ટ્રસ્ટ સ્થાપી તે મંડલને સુઘ્રત કરી, આશ્રય દાતા થઈ, પુસ્તકોનાં સંશોધન કાર્યમાં મદદ કરી, જેટલું અને તેટલું ઉત્તેજન આપવા વિનંતિ છે.

છેવટે આ સ્વાધ્યાય ગ્રંથમાત્રા લગાડની સખત મોંઘવારીમાં શરૂ કરવાના અમારા સાદસને ઉત્તેજન આપનાર શુદ્ધચેતનો આભાર માની આ પરિચય બંધ કરીશું. બાજબા નિવાસી શ્રી. રણછોડલાલ હરગોવિંદસે રૂ. ૧૦૦૦) વિના વ્યાજે તેમજ સોજિત્રા દાસ વડોદરાના શ્રી. રામલાલ નારણલાલ પટેલે રૂ. ૫૦૦) વગર વ્યાજે આપ્યા છે, તેથી સ્વાધ્યાયમંડળ ઉમય શુદ્ધચેતનું ધણું આભારી છે. તેમજ “ વૈદિક સમ્પત્તિ ” નામક ગ્રંથનું ગુજરાતી ભાષાંતર પ્રસિદ્ધ કરવા માટે રૂ. ૨૦૦૦)નું દાન આપનાર આદિકા નિવાસી શ્રી શાતાલાલ બખારલાલ પટેલનો (નેરોબી) તેમજ તેમના ભાઈ શ્રી. છાતાલાલ બખારલાલ પટેલનો (કંપાલા) સ્વાધ્યાય મંડલ (ગુજરાત યાત્રા) ધણાજ આભાર માને છે.

સર્વેષામેય દુનિયાનાં દ્રવ્યદાનં વિશિષ્યતે —મનુ

સર્વ દાનમાં ધર્મનું દાન-આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનું દાન સર્વથી ઉત્તમ છે.

—મજવાન મનુ

સ્વાધ્યાય મંડળના કાર્ય સમ્બંધી અભિપ્રાયો

સ્વાધ્યાય મંડળના મુદ્દાગ્ય સંચાલક શ્રી પંડિત સાતવલ્લેકરજીએ છેલ્લાં ૨૨ વર્ષમાં, અનેક નાના મોટા ગ્રંથો સરજી દાખૂઆત હિન્દીમાં, મરાઠીમાં અને સંસ્કૃતમાં લખીને તથા ઉપાવીને, ભારતવર્ષની મદાન સેવા કરી છે. આ ગ્રંથો પૃષ્ઠા જ વિદ્યતાબળ અને ગંભીર સાહિત્યની ચર્ચા કરતા દોવા છતાં સાધારણ મનુષ્ય સમગ્ર શરૂ તેવા સદસ, મુંદર અને સંગીન છે, એટલું જ નહિ પણ આપણો અધુનિક રાષ્ટ્રીય જરૂરીયાતોને પહોંચી વળી નવીન રાષ્ટ્રવિધાન આપણે કરવા માગીએ છીએ તેનું સ્પષ્ટ દિગ્દર્શન આપણને કરાવે છે. અમારા આ નમ્ર મન સાથે આપણા દેશના નેતાઓ, સાહિત્યસેવકો, યુનિવર્સિટીના તેમજ સંસ્કૃત પાઠશાળાના અધ્યાપકો અને વિદ્વાન સાથે સંપારકીઓ સંમન થાય છે તેની નીચે ટીકા થોડા અભિપ્રાયોથી ખાતરી થશે:—

विश्वबंध, हिन्दी प्रवृत्ति तारणहार, नव राष्ट्रीयताना अजोड सर्गक वर्णन
नया निस्तेज यहाँ गयेवां आपणां जवनना तमाभ क्षेत्रीयां सत्याग्रहनु नयजवन प्रेनार
महात्मा गांधीजी सेवाग्रामभी वषे छे:—

भाई सातवलेकरजी,

सेवाग्राम

ता. २-२-४१

वेदोंके पुस्तक प्रकाशनके लिये धन्यवाद । आपके प्रचार कार्य पर मैं
तो हमेशा मुग्ध रहा हूँ ।

घाणुका आशीर्वाद.

पूजनीय महात्माजीये गुजरातने गझेली ओक अभूय बेट वे श्री. डा. साहेब
कालेलकर. श्री डा. साहेबनी प्रभर विद्वत्ता, गंभीर चिंतन अने राष्ट्रीय ओकनिष्ठ
सेवाधी-भास करीने जेजवणीना क्षेत्रभा-डा. गुजराती अग्रपयो तो नथी न. “ जवन
विकास ” “ जवननो आनंद ” “ हिमायनो प्रवास ” “ आतराती दिवाले ” अने भीम
अनेक ग्रंथोना लेखक, गुजराती साहित्यना तत्परशी अभ्यासक तथा विवेक अने
राष्ट्रीयतापाना प्रभर कार्यकती तरीके आपणे मी तेजोने जलुये छीये न. आवा पवित्र
आज्ञा डा. साहेब कालेलकर अभिप्राय आपे छे:—

वर्धा,

पं० श्रीपाद दामोदर सातवलेकरजीके कार्यसे कौन परिचित नहीं है ?
स्वाध्याय मंडलद्वारा उन्होंने संस्कृत भाषा, वेद विद्या और, भारतीय संस्कृति
प्रचारके लिये अनन्य निष्ठासे जो मेहनत उठाया है, वह शायद आजके
जमानेमें अद्वितीय है । हिंदी और मराठी भाषाद्वारा उन्होंने वैदिक और
भारतीय संस्कृतिका परिचय भारतको करवाया है । सदाचार, सेवा और
तेजस्विताका वायुमंडल देशमें फैलानेमें वैदिक साहित्यसे कितनी मदद मिल
सकती है, यह अगर देखना हो तो पं० सातवलेकरजीके अनन्य ग्रन्थ ध्यानसे
पढ़ने चाहिये ।

दुनियाके आद्यतम साहित्यका अर्थ करनेमें मतभेदके लिये अवकाश
रहेगा । पर मेरा अमुमय है कि पं० सातवलेकरजी जिस ढंगसे अपनी दलोलें
पेश करते हैं, उसपरसे यह भी ख्याल मनमें उठता है कि उनके अच्छे अर्थ
सबे भी हो सकते हैं । वे वैदिक मन्त्रोंके केवल अर्थ ही नहीं करते हैं, किन्तु
मन्त्रोंका दोहन करके उनमेंसे जितना अमृत-दुध-निकल सकता है, वह सारा
दुहकरके हमारे सामने धर देते हैं । उपनिषदोंके अर्थ लगानेमें भी पंडितजीने
अपनी प्रतिभाका अच्छा परिचय दिया है ।

(सही) काका कालेलकर.

“ आपका भेजा ऋग्वेद मिला । बहुत उपकार, अनेक धन्यवाद ।
संस्करण हिंदीके प्रकाशनको गौरव प्रदान करता है । आपने बहुत परिश्रम
किया वह सफल है । ”

पांडोचरी

अम्बालाल पुरानी

भी. अरविदाश्रम.

ગુજરાતમાં હિન્દુ-ધર્મ સાહિત્યના પ્રવાહને અમદાવાદમાં “ સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક મંડળ ” સ્થાપીને વહેતો રાખનાર, સન્સ્તના પવિત્ર નામને સાર્થક કરનાર, સ્વનામધન્ય, નિષ્કામ મુગ્ધા કર્મચોગી પૂજનીય સ્વામી શ્રી અમ્બાદાનંદજી મહારાજ પોતે ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ કરેલા શ્રી મહાભારતમાં સ્વાધ્યાય મંડલના સ્થાપક શ્રી. પંડિત સાતવેલ-કરજી સંબંધમાં તેમજ તેમના હિન્દી ભાષાંતર સહિત પ્રસિદ્ધ કરેલા મહાભારત સંબંધમાં લખે છે કે:— (આવૃત્તિ ૨ જી, સને ૧૯૨૭ પૃ. ૨૮-૨૯)

“ મહાભારતની સમાલોચના ” ને લગતો જે લાંબો વિષય પૃષ્ઠ ૧૭૯ થી ૩૧૨ સુધીમાં અપાયો છે, તેના મૂળ લેખક શ્રીપાદ દામોદર સાતવેલકર છે. એમના તરફથી દોઢ-જે વર્ષ પર હિંદીમાં નીકળેલા મહાભારતને વાંચવા સમજવાની આંખ પણ કઠી શકાય, ને પ્રાચીન સમયના ઐતિહાસિક ઉચ્ચન-ઉડાણમાં ઉડવા-ઉતરવાની પાંખ પણ કઠી શકાય. એમાંથી જે ઉત્તમ આંખ અને પાંખ પ્રાપ્ત થાય છે, તેના પ્રતાપે મહાભારતમાં વધુવેણી અનેક ાયત્ર વચિત્ર આપતો સમજવી સુગમ થાય તેમ છે. શ્રીમાન સાતવેલકરજીની સૂક્ષ્મ શુદ્ધિએ એ દ્વારા મહત્વ પૂર્ણ પ્રકાશ નાંખેલો હોવાથી એને સૂક્ષ્મદ્રશ્યકં યંત્ર અથવા તો દેવતાધ ક્ષાનસ પણ કહી શકાય. સાતવેલકરજીના એ બંને ભાગ અનેકવાર વાંચવા છતાં એમાંથી પણ મૂકવા જેવું જણાયું નહિ તેથી જ એમાંનું બધું લખાણ લેવાયું છે. આશ છે કે સમજી વાંચનાર બાધ બહેનો એ લાંબો લેખ પણ એકવાર પૂરેપૂરા વાંચી જશે.

એઓ એક સંસ્કૃત પંડિત અને મહારાષ્ટ્રીય વિદ્વાન હોવા સાથે હિંદીના પણ પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન છે. ‘ મહાભારત ’ ગ્રંથ એઓ આધારે મૂળ તથા હિંદી ભાષાંતર સહિત માસિક પત્રરૂપે પ્રસિદ્ધ કરી રહ્યા છે. એ પૂરેપૂરા સચિત્ર મહાભારતનું મૂલ્ય, પ્રથમથી નાણું ભરનાર માટે તેમણે રૂ. ૫૦) રાખ્યું છે. નવીન ભાષાંતર, નવાં ચિત્રો અને ખીજા અનેક પ્રકારના ખર્ચ તરફ ભેટાં એમણે એ કાર્ય કેવા શ્રમથી અને નિરવાર્ધ ભાવથી ઉઠાવ્યું છે, એ તો તેમણે રાખેલી કિંમત જ કહી આપે છે. માત્ર મહાભારત જ નહિ, પરંતુ હિંદી તેમજ ભરાડી ભાષામાં મહત્વના વિષયો ઉપર જોડા અભ્યાસ અને આધાર પૂર્વક તેઓ ઉત્તમ માસિકો પ્રસિદ્ધ કરી રહ્યા છે. આવી વિદ્વતા, શ્રમશીલતા, વિચારશુદ્ધિ, શોધક શક્તિ, સાદાઈ અને કંઠા પણ ડોળ હમામ વગર કામ કર્યું જનારા એમના જેવા દેવ દત્ત સમા વિદ્વાન આ તરફ તો પાંખ ત્યારે ખરા ?*

* એ મહોદયનું સ્થળ ‘ સ્વાધ્યાય મંડળ ’ મુકામ ઓધ, જહ્વા સતારા છે, એ મંડ-વના આત્મા તેઓ છે. તેમના તરફથી હિંદીમાં નીકળતા માસિકનું નામ વેદિક ધર્મ છે; તથા ભરાડી માસિકનું નામ પુરુષાર્થ છે. જેમને વદ, યોગ, ભક્તિ, આરોગ્ય, હલ્લાહિના સંબંધમાં મહત્વના લેખો વાંચવા હોય, તેમણે એ માસિકોના જરૂર આદક ચક્રું ભેઠાં. “ વેદિક ધર્મ ” ની હિંદી ભાષા બદ્ધ જ સરળ અને ગુજરાતી પાઠકોથી સમજી શકાય તેવી છે. મહાભારતના મૂળ શ્લોકોમાં કૃષિ મુનિએએ જે અપાર વિદ્વતા અને અતિ હન્ય હૃદય દાઢ્યાં છે; તેની મઝા માણવા ઉપરાંત જેમને ભારત મેયાની રાષ્ટ્ર ભાષા-હિંદી-નું પણ આસ્વાદન હેતુ હોય, તો અત્ર તરફનું મહાભારત લેવાનું બંધ રાખીને પણ એ જ સ્થળનું મહાભારત ખરીદવું ભેઠાં, મૂલ્ય એવું રૂ. ૫૦) રખાયું છે તે તરતને માટે અને પ્રથમથી પૈસા ભરી દેનાર માટે છે. માટે એના ઉચ્ચકે સત્તર આદક ચક્રું ભેઠાં. એ મહાભારતના નીકળેલા આઠ વરસ જ મળી જઈ બાકીના નીકળશે તેમ તેમ મળશે. પાછળથી એની કિંમત પણ કરીને ૭૫) ધરાવેલી યાદ છે. માટે કંઠા હોય તેમણે તત જ એ કેમણે લખીને ભેઠાં હજીત મેળવવી.

વડોદરાના વિદ્યાવિદ્યાસી કૈલાસવાસી મહાન્ દિન્દી સદગત શ્રીમંત મહારાજ સયાજી-
રાવ ગાયકવાડના પ્રીતિપાત્ર, ગાયકવાડ ઓરીએન્ટલ સીરીઝના પ્રખર સંચાલક અને
સંસ્કૃતના અનેક ગ્રંથોના વિદ્વાન્ સંશોધક અને સંપાદક રામચરન, શ્રી. વિનયતોષ ભટ્ટ-
ચાર્યજી એમ. એ. પી. એચ. ડી. સ્વાધ્યાય મંડળની પ્રશંસા કરતાં લખે છે:—

The Swadhyaya Mandal of Aundh is engaged in the most
laudable work of popularizing amongst the Hindi knowing
public, the noble teachings embodied in the Vedas and the
Puranas. The Hindi translation of the Atharvaveda and the
Mahabharata will for ever stand as a glorious monument of
the industry, labour and foresight of the organisers of the
Mandal. Popular books on Vedico subjects as have some bearing
on the present day life, are likely to prove very beneficial for
the well being of the society as a whole.

I wish the Mandal all success and it will give me the
greatest pleasure if the books reach the masses more freely.

Oriental Institute }
Baroda, 18-1-40 }

B. Bhattachariya
Director.

x

x

x

મુખાધ યુનિવર્સિટી સાથે સંકળાએલી સુપ્રસિદ્ધ વડોદરા કૉલેજના સંસ્કૃતના મુખ્ય
પ્રોફેસર, ભગવદીય પરમ વૈષ્ણવ, સૌજન્યમૂર્તિ શ્રી. ગોવિન્દલાલ હરગોવિન્દદાસ, એલ.
એમ. એ. એઓ સાહેબ લખે છે કે:—

પંડિત શ્રીપાદ દામોદર સાતવલ્લેકરના નેતૃત્વ નીચે ઔધનુ સ્વાધ્યાય મંડળ । કેટલાંય
વર્ષોથી વૈદિક સાહિત્ય, યોગ, મહાભારત નથા ગીતા વિષેનાં અનેક ઉત્તમ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ
કરીને વિદ્યાર્જુની ખરેખરી સેવા બજાવી રહ્યું છે. તે ઉપરાંત પંડિત સાતવલ્લેકર અને પંડિત
તટિલકાન્તજી વેદાલંકારની દેખરેખ નીચે ‘વૈદિક ધર્મ’ નામનું માસિક છેલ્લા અગીયાર
વર્ષથી ચાલી રહ્યું છે. અત્યારસુધીમાં સ્વાધ્યાય મંડળે ચાર વેદોની સંહિતા, બે ઉપનિષદો,
અથર્વવેદનું ‘સુઓધ ભાષ્ય, યોગ સાધન માત્રા, આગમ નિર્ણયમાત્રા, ‘સંસ્કૃત પાઠમાત્રા,
સંપૂર્ણ મહાભારત (ભાષાન્તર સાથે), મહાભારતની સમાલોચના, શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા
(ટીકા સહિત), ગીતા સમન્વય, ગીતાશ્લોકાર્થસૂચી ઈત્યાદી અતિ મહત્વના ગ્રંથો પ્રકટ
કર્ચે છે; અને હજી અન્ય વૈદિક સંહિતાઓ અને ગ્રંથો પ્રકટ થવાના છે.

x

x

x

પોતાની નવલકથાઓથી ગુજરાતી સાહિત્યમાં નવીન જ ભાત પાડનાર અને નવીન
યુગોપયોગી સર્જન કરનાર, ગુજરાતી સાહિત્યના અનન્ય સેવક સાક્ષરશ્રી. રમણલાલ
વસંતલાલ દેશાધ એમ. એ. અભિપ્રાય આપે છે કે:—

સ્વાધ્યાય મંડળ, ઔધ, દ્વારા એક બહુ સુંદર અને ઉપયોગી પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે
તેનો ખ્યાલ શ્રી. સુનીભાઈ જીવાભાઈએ મને આપ્યો ન હોત તો ખરેખર એ પ્રવૃત્તિથી હું
અગ્રાત રહેત. આપણા પડોશી મહારાષ્ટ્રમાં શું શું ચાલી રહ્યું છે એ બજાવવાની બહુ
બર છે. આપણે તેમાંથી ધણું શીખી શકીએ એમ છે.

આપણી હિંદુ સંસ્કૃતિનું મૂળ વેદ છે. વેદ, ઉપનિષદ, પુરાણો, મહાભારત, રામાયણ જેવા ગ્રંથોમાં આપણી સંસ્કૃતિ સમાયેલી છે. અને ખાસ કરીને વેદ તથા તેનાં ગ્રંથોમાં અંગેને-મૂળસદ્દ હિંદીમાં પ્રસિદ્ધ કરી જનતાને તેનો સાચો ખ્યાલ આપવાનો શુભ પ્રયત્ન ખરેખર સ્વાધ્યાય મંડળને યશ અપાવે એવો છે એની ખાતરી અત્યાર સુધી તે મંડળે પ્રગટ કરેલાં મોટાં ન્હાનાં પણ પ્રત્યેકે આધારભૂત અને વાચનપાત્ર પુસ્તકો ઉપરથી સહેજ યર્ષ શકે એમ છે. મંડળે પ્રસિદ્ધ કરેલાં પુસ્તકો ઉપર માત્ર નજર ફેરવી જવાથી, તેટલું જ ન બને તો માત્ર પ્રસિદ્ધ પુસ્તકોની યાદી વાંચી જવાથી મંડળે ઉપાડેલા શુભ સાહસોનો સાચો વિચાર આપણને આવે એમ છે.

મંડળે ઘણું કયું છે, છતાં સાગરસમા આપણા પ્રાચીન ધર્મ ગ્રંથો હજી ઘણી મોટાં અને લાંબી સેવા માગે છે. સૌ રૂપિયામાં હવે પછીનાં બધાં પ્રકાશનો મળે, એક લોકપ્રિય માસિક દર મહિને આપણા હાથમાં આવે, અને પ્રસિદ્ધ થયેલાં ઉપયોગી પુસ્તકો આપણને સોંધે બાવે મળી શકે એવી યોજના ખરેખર વધાવી લેવા સરખી છે. પ્રસિદ્ધ થયેલું એક એક પુસ્તક જોઈને જ હું યોજનાના બાવિ માટે આશા સેવતો થયો છું.

પુસ્તકોનાં વ્યક્તિગત વિવેચન શક્ય નથી, પરંતુ મહાગ્રંથો સાથે તેમાં રહેલાં તત્ત્વો અને સારને વર્તમાન યુગ જોઈ શકે એવી રીતે મુકવાનો પણ તેમાં પ્રયાસ થયો છે એ ખરેખર સ્તુત્ય છે. આપણે વેદ સંબંધમાં ઘણું નથી જાણતા. આપણું એ અગ્નિ દૂર કરવાનો ન્હાનાં પુસ્તકોમાં બહુ સારો પ્રયાસ થયો છે.

આ યોજનાને હું સફળતા ઈચ્છું છું. યુગસતને સહુ પ્રાંતો સાથે મિત્રી છે. પડોથી પ્રાન્તની યોજના આપણા લાભની હોય તો તેને જરૂર અપનાવી લેવી જોઈએ. વળી હિંદી તો આપણી સહુની સામાન્ય બાષા થતી જ જાય છે એટલે આ યોજનાને સહકાર પુરેપુરો મળશે એમ આશા રાખું તો તે અયોગ્ય તો નહિ જ ગણાય.

પડોદરા,
૮-૧૨-૩૯

}

રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ.

x

x

x

કેશાસવાસી શ્રીમંત મહારાજ સર સયાજીરાવ ગાયકવાડની પોતાના રાજ્યમાં ગામે ગામે અને શહેરે શહેરે, પુસ્તકાલય સ્થાપી સામાન્ય જનતામાં, અમેરીકાની જેમ, જ્ઞાન પ્રચાર કાયમ કરવાની યોજના સુપ્રસિદ્ધ છે. આવા અગ્રગણ્ય રાજ્યના આ પુસ્તકાલયોના તંત્રી-કમિયુનિટી એક્ઝિક્યુટિવ લાયબ્રેરી શ્રી વાઙ્મીસ સાહેબે, સ્વાધ્યાય મંડળની દિન્દી તેમજ મરાઠી પુસ્તકોની રૂ. ૧૦૦ની યોજના માટે જે અભિપ્રાય આપવા તરફી લીધી છે તે માટે તેમનો આભાર માનીએ છીએ અને તે આ નીચે છાપવાની છટ લખએ છીએ.

અંગેને આશા છે કે મુંબઈ હવાકાના પુસ્તકાલયો આ રૂ. ૧૦૦ની યોજનાને વધાવી લઈ તેનો પુરો લાભ ઉઠાવશે.

શ્રીયુત પવિત્ર શ્રીપાદ દામોદર સાતવજેકરજી એમણે ઔદ્યોગમાં “સ્વાધ્યાય-મંડળ” નામક સંસ્થા સ્થાપી છે. સદર સંસ્થા હિન્દુઓના પવિત્ર વેદ-ગ્રંથો અને ઋષિમુની પ્રણિત શાસ્ત્રોનો મૂલ તેમજ સાદા, સરળ લોકજોગ્ય અર્થો સંદિત સસ્તી કિંમતે પ્રસિદ્ધ કરે છે. સદર સંસ્થાએ હેઠલાં બાવીસ વર્ષમાં ભારતવર્ષની મહાન સેવા નાના મોટા અનેક ગ્રંથો રાષ્ટ્રભાષા દિન્દી અને મરાઠી તેમજ સંસ્કૃતમાં છાપીને કરેલી છે. આ ગ્રંથો વિદ્યાર્થીઓ અને મંત્રી સંપ્રદાયની ચર્ચા કરતાં દોષા છતાં આધારભૂત માણસ સમજી શકે તેવી સરસ

અને લોકભોગ્ય શૈલીમાં લખાયેલા છે એટલું જ નહિ પણ આપણી આધુનિક રાષ્ટ્રીય જરૂરીયાતોને પહોંચી વળી ને નવીન રાષ્ટ્રવિધાન આપણે કરવા માગીએ છીએ તેનું સ્પષ્ટ દિગ્દર્શન આપણને કરાવે છે.

સદર સંસ્થાએ સરતુ સાહિત્યવર્ધક કાર્યોલયની જેમ સામાન્ય જનતાને તેનાં પુસ્તકોનો ઘણી સસ્તી કિંમતે લાભ મળે માટે રૂ. ૧૦૦) ભરી તેના કાયમના ગ્રાહક થવાની એક યોજના બનાવેલી છે. એ અનુસાર જે વ્યક્તિ કે સંસ્થા રૂ. ૧૦૦) એક જ વખત ભરે તેને સદર રૂ. ૧૦૦ બર્થો તારીખથી વૈદિકધર્મ નામનું રૂ. ૫)ના વાર્ષિક લવાજમનું હિન્દી માસિક તેમજ પુસ્તકો તેની તરફથી પ્રસિદ્ધ થાય તે વિના મુલ્યે ઘેર બેઠાં મળે છે.

મરાઠી વિભાગમાં નામ તોંધાવવાને “ પુરુષાર્થ ” નામક મરાઠી માસિક અને મરાઠી પુસ્તકો વિના કિંમતે ઘેર બેઠાં મળે છે.

આ યોજના પ્રમાણે જેઓ પ્રથમથી રૂ. ૧૦૦) ભરી ગ્રાહક થશે તો તેમને રૂ. ૩૦૦) ની કિંમતનાં પુસ્તકો, માસિકો વિગેરે પહોંચી ગયાં છે. શ્રી મહાભારત આખું સંસ્કૃત પુરેપુરા હિન્દી તરજુમા સાથે, ચારે વેદો, અર્થવેદ, યજુર્વેદનાં લાપાન્તર યોગ્ય સાધન-માળાનાં સંધ્યોપાસના, આચાર્ય, પ્રાણ્યામ વિગેરે સુંદર સુંદર ગ્રંથો મળી ગયા છે. એટલે આ રૂ. ૧૦૦) ની સ્વાધ્યાય મંડળની યોજના ખુબ ઉત્સાહપૂર્વક વધાવી લેવી જોઈએ. એવા અમારો અભિપ્રાય છે. જે જે પુસ્તકાલયો રૂ. ૧૦૦) ભરી શકે તેમ હોય તેમણે હિન્દી 'યા મરાઠી વિભાગમાં ગ્રાહક થવું એવી અમારી ભલામણ છે. કેમકે હવે શ્રી વાદમીદિ ઋષિ પ્રણીત શ્રી રામાયણ મૂળ સંસ્કૃત હિન્દિ ભાષાન્તર સહિત બે ત્રણ માસમાં શરૂ થાય છે અને આ રામાયણની કિંમત પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૩૬) છે એટલે આ યોજનાના નેટલા જલ્દી ગ્રાહક થવાય તેમ વધારે સારું છે.

રૂ. ૧૦૦) માં દર વર્ષે કમથી કમ રૂ. ૧૦ થી ૧૨ ની કિંમતનાં સરલ રાષ્ટ્રભાષામાં આલતું માસિક અને પુસ્તકો મેળવવાની યોજના વધાવી લેવામાં આવશે એવી આશા છે.

ત્રંબક વિનાયક વાકનીસ, M. A.

કચુરેટર રોડ લાચેરી-વડોદરા.

x x x

ઘર્ષા ૬-૨-૪૧

સાધારણપણે આપણ જો પ્રકાશન પ્રવૃત્તિ ચાલચિલી આદે, ત્યાં ચલ્લ મલા ફાર આદર વાટતો.

આપણી પ્રવૃત્તિ સત્ય ધર્મનિતિ ચાલા પોષક આદે, પ્યદી માલ્યાવર છાપ આદે ધર્મ તેવદે મલા આપકા પુરુષાચી વિપચી આદર ધર્મ સમભાવ ઉચ્ચાસ પુરેત વાટતેં વલ્લાર્થે ચિનંતિ.

આપણા

કિશોરિલાલ ધ. મશસ્વાલા

x x x

મુખાધ ધારાસભાના લોકજ્ઞ પ્રમુખ અને અમદાવાદના અગ્રગણ્ય બાહ્ય ધારાશાસ્ત્રી શ્રીયુત્ ગણેશ વામુદેવ મારલકર બી.એ. એલ.એલ.બી., એમ. એલ. એ. લખે છે કે—

Swadhyaya Manal of Aundh is a well-known institution bringing out various works of value to every lover of ancient

From,

Swadhyaya Mandal, Gujarat Branch, Raopura, BARODA. (India).

સ્વાધ્યાય મંડળ, ગુજરાત શાખા, રામપુરા, વડોદરા.

BOOK POST

૨૭	પત્રો	
૨૮	પ્રસ્તોત્રો	
૨૯	શિશુકો સામાન, સ્ત્રીરાક્ષો	
૩૦	કાકુલ, સિક્કો વગેરે	
૩૧	કોમો	
૩૨	રાજ્ય પ્ર. મં. જનુ. લવાજમ	
૩૩	સ્વ. મો. ન. અમીન રમારક	
૩૪	પ્રસ્તુત જંધામણી	
૩૫	મકાનફરતી	
૩૬	મોકરખર્ચ તથા મકાનબાકી	
૩૭	પરિષદ તથા શિક્ષણખર્ચ	
૩૮	ચાલિ સાલિ કાયમ ફંડ ખાતે	
૩૯	મુકયા તે	
૪૦	કોરકોળ	
૪૧	કુલ ખર્ચ (ખાના ૨૭ થી ૩૮ નું)	
૪૨	વર્ષ આખરે શિતક (બાક-મદદમાંથી તથા બચેટમાંથી ખર્ચવાની બાકી રહેતી તે)	
૪૩	કુલ (ખાના ૩૯-૪૦ નું)	

કાયમ ફંડ, સ્થાવર અને જંગમ મિલકત

૪૨	આપને ફટલી રહી અને કર્મ મળી છે	અને
૪૩	મકાનની કિંમત તથા રૂઢિ સાલ બંધાવ્યું	રૂઢિ
૪૪	પુસ્તકોની કિંમત	કિંમત
૪૫	લાકડી સામાન રવીરીફાં કાર્ડ્સ વગેરેની કિંમત	કિંમત
૪૬	મિલકત સામાનની કિંમત	કિંમત
૪૭	ફલ (ખાના રૂર થી રૂફ નું)	ફલ
૪૮	પુસ્તકો આપના બેવાનો વખત	વખત
૪૯	પૈસા વાચવાનો વખત	વખત

મંત્રી શાળાના શિક્ષક
છે કે ખાનગી વ્યક્તિ ?

૫૦

શેરા

૫૧

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનં

અંદાજપત્ર

(૧૯૪૧-૪૨)

મહત્વની સૂચનાઓ

- ૧ અંદાજપત્રો માગણી પ્રમાણે પૂરેપૂરાં મંજૂર થઈ શકે તે માટે અંદાજપત્રની બંને ચોપડીઓ ભરીને મોડામાં મોડી સપ્ટેમ્બર આખર સુધીમાં પુસ્તકાલય ખાતા તરફ મંજૂર થવા મોકલી આપવી.
- ૨ સરકાર તથા પંચાયત મદદ મેળવવા માટે લોકમદદના ખાતામાં જેટલી રકમ મૂકી હોય તેટલી જ રકમ કાયમ નિધિના બીજા ખાતામાં મૂકવાની છે.
- ૩ અંદાજપત્રમાં મંજૂર થયેલી રકમનાં પત્રો, માસિકો, પુસ્તકો, લાકડી સામાન તથા ફોર્મો વગેરે વેળાસર મળે તે માટે પેટાની યાદીઓમાં માગણીઓ મોકલવા ચૂકવું નહિ.
- ૪ ખાસ કારણ સિવાય વર્તમાનપત્રો-માસિકો અને પુસ્તકોની મંજૂર થયેલી યાદીઓમાં ફેરફાર થઈ શકશે નહિ. (કસ્ટા પુસ્તકાલયે કયા પત્ર, માસિકની જેટલી પ્રતો લેવી છે તે પણ સ્પષ્ટ જણાવવું અને જરૂર પડે સાથે વધારાના કાગળો ભેરી મોકલવું.)
- ૫ જેમના તરફથી અંદાજપત્રની સાથે પુસ્તકોની યાદી નહિ આવે તેમને છેવટે પુસ્તકાલય ખાતાની પસંદગીનાં પુસ્તકો મોકલી આપવાની તજવીજ થશે. (કસ્ટા પુસ્તકાલયોએ પણ આ યાદીઓ પ્રથમ મોકલવાની છે.)
- ૬ નવીન અંદાજપત્ર મંજૂર કરતી વખતે, પાછલી સાલના અંદાજપત્રના મંજૂર થયેલા આંકડા જણાવવાની જરૂર હોવાથી તે આંકડા પણ અંદાજપત્રમાં જણાવવા. અને છેલ્લા વર્ષમાં કઈ કઈ બાબતની જેટલી બચત છે તે લાઝ શાહીથી બતાવવી.
- ૭ ખાતા તરફથી અંદાજપત્ર મંજૂર થઈને આવે ત્યાર પછી અંદાજપત્રનાં ખાતાં ૧૫ થી ૨૦ સુધીની રકમ જે તે પુસ્તકાલયે, પોતે ખર્ચવાની હોવાથી તેટલી રકમ પુ. સ. સ. મંડળ તરફ મોકલવાની લોકમદદ તથા કાયમનિધિની રકમમાંથી કાપી, બાકીની રકમ મોકલી આપવી. કસ્ટા પુસ્તકાલયોને આ કલમ લાગુ નથી; કારણ, ધણોખરો ખર્ચ તેમને પોતાને જ કરવાનો છે.
- ૮ તાલીમ પામેલા અંધપાલ કસ્ટા પુસ્તકાલયોએ રોકવા પડશે.
- ૯ કસ્ટા પુસ્તકાલયોએ નિવેદન છપાવવું પડશે, અને વિધિવિધ પ્રવૃત્તિઓ તથા નવીન પુસ્તકોની માહિતી આપવી પડશે. તથા આમ પુસ્તકાલયોને જરૂર પડે ફરતા પુસ્તકાલયોની પેટીઓ પૂરી પાડવી પડશે.

સાલ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
૧૯૩૯-૪૦															
૧૯૪૦-૪૧															
૧૯૪૧-૪૨															

ગયા જુલાઈ આખર સુધીની કાયમ નિધિની રકમ ક્યાં ફેટલી અને ફેટલા વ્યાજથી મૂકેલી છે.	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
ગયા જુલાઈ માસ સુધીની મકાન દુરસ્તી નિધિની રકમ ક્યાં ફેટલી અને ફેટલા દરથી મૂકેલી છે.	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
નવીન વર્ષ માટે કાયમ નિધિની મુકાયેલી વા મૂકવાની રકમ.	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
હિપન	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
લોકમદદ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
સરકારમદદ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
પ્રાંત પંચાયત મદદ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
ગ્રામ પંચાયત મદદ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
કેલ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
પત્રો	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
પુસ્તકો	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
સિલ્લો સામાન, (કપાટ, ખુસ્તી, મેજ, સ્ટીરીલાઈસેશન તથા કાર્ડ, સિક્કો. છ.)	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
રોગો.	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
સ. ઝુ. મંડળનું લવાજમ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
પુસ્તક બંધામણી	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
મકાન દુરસ્તી	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫

કાયમ ફંડની વિગત

(૧) કુલ

અ. સન ૨૯-૪૦ આખરનું ર.

ખ. સન ૪૦-૪૧માં મૂકેલું તે ર.

કુલ ર.

(૪) યુ. સ. સ. મંડળ, ખરોડા ઝાંઢ, આ વર્ગની સહકારી મંડળી, ચોરટ ઓફિસ વગેરેમાં મુકાયેલી રકમની વિગત.

(૫) ખાનગી ઇસિમને ત્યાં હોય તે ફેટલી રકમ ક્યારથી કોને ત્યાં કોની મંજૂરીથી મૂકેલી છે તેની વિગત.

(૨) રથાવર મિલ્કત પર રોકેલી રકમની વિગત આખતવાર

(૧) પાછલા વર્ષના અંદાજમાં જે તે ખાતે ખર્ચવામાં આવી રહેલી રકમની વિગત.

(૨) પુસ્તકાલયની દફતર તપાસણી માટે ક્યારે કરી ?

(૩) રેશોમાં રોકેલી રકમની વિગત

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનું સન ૧૯૪ -૪ ની સાલનું બજેટ.

					ઉપયોગી માહિતી				
૧૭	નોંધરખર્ચ				૨૩	સહકારી ધોરણે બજેટ બનાવ્યું છે કે નહિ ?			
૧૮	પરિષદ ખર્ચ				૨૪	વ્યવસ્થાપક સભા પાસે ગયા વર્ષનો હિસાબ તથા સદર બજેટ મંજૂર કરાવ્યાનો હવાલો અંક તારીખ			
૧૯	પુસ્તકાલય શિથિલ ખર્ચ				૨૫	વસ્તી			
૨૦	કિરોગ્રાફ ખર્ચ				૨૬	બુલેટિન્સોની સંખ્યા			
૨૧	કુલ				૨૭	પુસ્તકાલય શાળામાં છે કે સ્વતંત્ર મકાનમાં			
૨૨	પુસ્તકાલયની સ્થાપન સાલ				૨૮	પુસ્તકાલયના મંત્રી તરીકે શાળાના શિક્ષક છે કે ગ્રામ ની ડેપુ ખાનગી વ્યક્તિ ?			
					૨૯	પત્રવ્યવહાર માટે પૂરેપૂરું શિરનામું, દપાલ, રેલ્વે મથક સાથે			
					૩૦				શેરા

વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્યોની યાદી

પ્રમુખ

મંત્રી

સભાસદો

સ્થાના મે. રા. રા. પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ તરફ તા.

મંત્રી. સા. પુસ્તકાલય

मोने तासुडे प्रोत ना सावर्जनिक

पुस्तकालयनां वर्तमानपत्रो तथा सासिडेनी याद्री

મોજે ————— તાલુકે ————— પ્રાંત ————— ના સાર્વજનિક .

પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો, શિલકી સામાન તથા ફોર્મોની યાદી

(૧) બેઝેટમાં નોંટલી રકમનાં પુસ્તકોની માગણી હોય તેનાથી બમણી રકમનાં પુસ્તકોની યાદી આ નીચે લખવી. યાદી બેઝેટ સાથે નહિ આવે તો પુસ્તકો ખાતાની પસંદગીનાં જ મળશે.

(૨) શિલકી સામાનમાં કપાટ, ખુરશી, મેજ, ધડીઆળ, ફરબીન, દસ્તચિત્રો, સિક્કો, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

(૩) પુસ્તકો વગેરે સાહિત્ય જે સરનામે મોકલવાનું હોય તે સ્થળ, સ્ટેશન અને કોઠની મારફત હોય તો તે બજાવવું.

	x		
૧ પત્રો ખાતેરૂા.
૨ પુસ્તકો ખાતેરૂા.
૩ શિલ્પી સામાન ખાતેરૂા.
૪ ફેર્મ ખાતેરૂા.
૫ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના લવાજમ ખાતે....			રૂા.
૬ પુસ્તક બંધામણી ખાતેરૂા.
૭ મકાનદુરસ્તી ખાતેરૂા.
૮ નોકરખર્ચ ખાતેરૂા.
૯ પરિષદખર્ચ ખાતેરૂા.
૧૦ પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ ખાતે....રૂા.
૧૧ કિરકોળ ખર્ચ ખાતેરૂા.
		કુલ.....	રૂા.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનું

અંદાજપત્ર

(૧૯૪૧-૪૨)

મહત્વની સૂચનાઓ

- ૧ અંદાજપત્રો માગણી પ્રમાણે પૂરેપૂરાં મંજૂર થઈ શકે તે માટે અંદાજપત્રની બંને ચોપડીઓ ભરીને મોકામાં મોકી સપ્ટેમ્બર આખર સુધીમાં પુસ્તકાલય ખાતા તરફ મંજૂર થવા મોકલી આપવી.
- ૨ સરકાર તથા પંચાયત મદદ મેળવવા માટે લોકમદદના ખાનામાં જેટલી રકમ મૂકી હોય તેટલી જ રકમ કાયમ નિધિના બીજા ખાનામાં મૂકવાની છે.
- ૩ અંદાજપત્રમાં મંજૂર થયેલી રકમનાં પત્રો, માસિકો, પુસ્તકો, લાકડી સામાન તથા ફોર્મો વગેરે વેળાસર મળે તે માટે પેટાની યાદીઓમાં માગણીઓ મોકલવા ચૂકવું નહિ.
- ૪ ખાસ કારણ સિવાય વર્તમાનપત્રો-માસિકો અને પુસ્તકોની મંજૂર થયેલી યાદીઓમાં ફેરફાર થઈ શકશે નહિ. (કસ્ટા પુસ્તકાલયે કયા પત્ર, માસિકની કેટલી પ્રતો લેવી છે તે પણ સ્પષ્ટ જણાવવું અને જરૂર પડે સાથે વધારાના કામળો ભેડી મોકલવું.)
- ૫ જેમના તરફથી અંદાજપત્રની સાથે પુસ્તકોની યાદી નહિ આવે તેમને છેવટે પુસ્તકાલય ખાતાની પસંદગીનાં પુસ્તકો મોકલી આપવાની તજવીજ થશે. (કસ્ટા પુસ્તકાલયોએ પણ આ યાદીઓ પ્રથમ મોકલવાની છે.)
- ૬ નવીન અંદાજપત્ર મંજૂર કરતી વખતે, પાછલી સાલના અંદાજપત્રના મંજૂર થયેલા આંકડા જાણવાની જરૂર હોવાથી તે આંકડા પણ અંદાજપત્રમાં જણાવવા. અને છેલ્લા વર્ષમાં કઈ કઈ બાબતની કેટલી બચત છે તે લાલ શાહીથી બતાવવી.
- ૭ ખાતા તરફથી અંદાજપત્ર મંજૂર થઈને આવે ત્યાર પછી અંદાજપત્રનાં ખાનાં ૧૫ થી ૨૦ સુધીની રકમ જે તે પુસ્તકાલયે, પોતે ખર્ચવાની હોવાથી તેટલી રકમ પુ. સ. સ. મંડળ તરફ મોકલવાની લોકમદદ તથા કાયમનિધિની રકમમાંથી કાપી, આકીની રકમ મોકલી આપવી. કસ્ટા પુસ્તકાલયોને આ કલમ લાગુ નથી; કારણ. ધણોખરો ખર્ચ તેમને પોતાને જ કરવાનો છે.
- ૮ તાલીમ પામેલા ગ્રંથપાલ કસ્ટા પુસ્તકાલયોએ રોકવા પડશે.
- ૯ કસ્ટા પુસ્તકાલયોએ નિવેદન જણાવવું પડશે, અને વિધિવિધ પ્રવૃત્તિઓ તથા નવીન પુસ્તકોની માહિતી આપવી પડશે. તથા ગ્રામ પુસ્તકાલયોને જરૂર પડે ફરતા પુસ્તકાલયોની પેટીઓ પૂરી પાડવી પડશે.

સાલ	૧	૨	૩	૪	હિસાબ					અર્થ
					૫	૬	૭	૮	૯	
					લોકમદદ	સરકારમદદ	પ્રાંત પંચાયત મદદ	ગ્રામ પંચાયત મદદ	કુલ	પત્રો
										પુરતકો
										સિલકો સામાન, (કપાટ, ખુરસી, ચેન્ડ, સ્ટીરીઆરકોય તથા કાડ, સિક્કો. છ.)
										કેમો.
										સા. પુ. મંડળનું લેવાજમ
										પુરતક બંધામણી
										મકાન દુરસ્તી
૧૯૩૯-૪૦										
૧૯૪૦-૪૧										
૧૯૪૧-૪૨										

કાયમ ફંડની વિગત

(૧) કુલ

અ. સન ૨૯-૪૦ આખરનું ર.

વ. સન ૪૦-૪૧માં મૂકેલું તે ર.

કુલ ર.

(૨) રથાવર મિલકત પર રોકેલી રકમની વિગત
આપતવાર

(૩) રેસોમાં રોકેલી રકમની વિગત

(૪) પુ. સ. સ. મંડળ, બરોડા બંક, જ વગેરેની સહકારી મંડળી, પોસ્ટ ઓફિસ વગેરેમાં મુકાયેલી રકમની વિગત.

(૫) ખાનગી હિસબને ત્યાં હોય તો ફેટલી રકમ ક્યારથી કોને ત્યાં કોની મંજૂરીથી મૂકેલી છે તેની વિગત.

(૧) પાછલા વર્ષના અંદાજમાં જે તે ખાતે અર્થવામાં આદી રહેલી રકમની વિગત.

(૨) પુરતકાલયની દફતર તપાસણી થાયે ક્યારે કરી ?

સાંસ્કૃતિક પુસ્તકાલયનું સન ૧૯૪ -૪ ની સાલનું બજેટ.

ઉપયોગી માહિતી									
૧૭	નોંધપાત્ર	૧૮	પરિષદ ખર્ચ	૧૯	પુસ્તકાલય શિક્ષણ ખર્ચ	૨૦	કિરોગ્રાફ ખર્ચ	૨૧	ફેલ
૨૨	પુસ્તકાલયની સ્થાપન સાલ	૨૩	સહકારી ધોરણે બજેટ બનાવ્યું છે કે નહિ ?	૨૪	વ્યવસ્થાપક સભા પાસે ગયા વર્ષના હિસાબ તથા સફર બજેટ મંજૂર કરાવ્યાનો હોવા અથવા તારીખ	૨૫	વસ્તી	૨૬	ભવિષ્યોક્તિની સંખ્યા
૨૭	પુસ્તકાલય શાખામાં છે કે સ્વતંત્ર મકાનમાં	૨૮	પુસ્તકાલયના મંત્રી તરીકે શાખાના શિક્ષક છે કે ગામ ની ઘાઘ ખાનગી વ્યક્તિ ?	૨૯	પત્રવ્યવહાર માટે પૂરેપૂરું શિરનામું, ટપાલ, રેલ્વે મથક સાથે	૩૦			

વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્યોની યાદી

સ્વા. મે. રા. રા. પુસ્તકાલય ખાતાના નીચે વ્યવસ્થાપક સાહેબ તરફ.

પ્રમુખ
મંત્રી
સભાસદો

- ૧
- ૨
- ૩
- ૪
- ૫
- ૬

મંત્રી, સા. પુસ્તકાલય

મોજે તાલુકે પ્રાંત ના સાર્વજનિક

પુસ્તકાલયનાં વ્રત માનપત્રો તથા માસિકાની યાદી

ગાંધી ————— તાલુકો ————— પ્રાંત ————— ના સાર્વજનિક

પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો, શિલ્પકી સામાન તથા ફોર્મોની યાદી

(૧) બજેટમાં નોંટલી રકમનાં પુસ્તકોની માગણી હોય તેનાથી બજેટ રકમનાં પુસ્તકોની યાદી આ નીચે લખવી. યાદી બજેટ સાથે નહિ આવે તો પુસ્તકો ખાતાની પસંદગીનાં જ મળશે.

(૨) શિલ્પકી સામાનમાં કપાટ, ખુરશી, મેજ, ધડીઆળ, દરખીન, દસ્તચિત્રો, સિક્કો, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

(૩) પુસ્તકો વગેરે સાહિત્ય જે સરનામે મોકલવાનું હોય તે સ્થળ, સ્ટેશન અને ડોહની મારફત હોય તો તે જણાવવું.

(માત્ર ગ્રામ પુસ્તકાલયો માટે)

ગઈ સાથે બંધાવેલાં પુસ્તકોની યાદી, (સામાન્ય નોંધવહીના નંબર અને કિંમત સાથે)

ચાલુ સાથે બંધાવવાનાં પુસ્તકોની યાદી (સામાન્ય નોંધવહીના નંબર અને કિંમત સાથે),

ટીપ:—એક વખત બંધાવેલાં પુસ્તકોને બીજી વખત બંધાવવાનાં હશે તો ખાતાની પરવાનગી મેળવેલી હોવી જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણેની હકીકત સામાન્ય નોંધવહી પ્રમાણે બરાબર છે. તારીખ

	x		
૧ પત્રો ખાતેરૂ.
૨ પુસ્તકો ખાતેરૂ.
૩ શિલ્પી સામાન ખાતેરૂ.
૪ ફેર્મ ખાતેરૂ.
૫ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના લવાજમ ખાતે....			રૂ.
૬ પુસ્તક બંધામણી ખાતેરૂ.
૭ મકાનદુરસ્તી ખાતેરૂ.
૮ નોકરખર્ચ ખાતેરૂ.
૯ પરિષદખર્ચ ખાતેરૂ.
૧૦ પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ ખાતે....રૂ.
૧૧ કિરકોળ ખર્ચ ખાતેરૂ.
		કુલ.....	રૂ.

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાનાં પ્રમાણપત્રો

૧. આ પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓમાં છનામ અને પુસ્તકાલય ખાતાએ પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કર્યું છે.
૨. આ પુસ્તક મુંબઈ દલાકાના સરકારી કેળવણી ખાતાએ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક સ્કૂલોની વિદ્યાર્થીઓની લાયબ્રેરીઓ માટે મંજૂર કર્યું છે.
૩. આ પુસ્તકની ૨૫ (પચીસ) નકલો વડોદરાના પ્રાથમ વિદ્યા મંદિરે અને ૧૧ (અગ્રીઆર) નકલો અમદાવાદની ગુજરાત વર્તીકપુલર સોસાયટીએ ઉત્તેજન માટે ખરીદી છે.
૪. આ પુસ્તકના પહેલા ભાગને આર્થિક માં મહેલ બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદે સારા પુસ્તકોમાં ગણ્યો છે.
૫. આ પુસ્તક માટે જુજમાં ભગ્યેલ કચ્છ દુનર ઉદ્યોગ પ્રદર્શનમાંથી પ્રમાણપત્ર (Certificate) મળ્યું છે.
૬. આ પુસ્તકની ઉત્તમતા માટે અનેક સુપ્રસિદ્ધ સામયિક પત્રોએ સારામાં સારા અભિપ્રાયો આપ્યા છે.

આ વધુ ખાત્રી માટે અભિપ્રાયોની પત્રિકા મફત મંગાવો !

ઘેર બેઠાં જેસા કમાવો
આજે જ મંગાવો !

કચ્છ વેપારી મંદળના પ્રમુખ
શ્રી. હુંગરશી ધરમશી સંપતના
"આમુખ" સાથે

નફાકારક દુનરો

ભાગ ૧-૨

નિબંધાતો અને અનુભવીઓએ
લખેલા વિવિધ ભરોસાપાત્ર
દુનરોથી ભરપૂર પુસ્તક.

૫૧૦ પાનાં, ઉમદા એન્ટીક કાગળ,
શાસ્ત્રીય શુદ્ધ સુંદર છપાઈ અને
આકર્ષક ગ્રેટ-અપ છતાં

કિંમત : માત્ર ૪ (ચાર) રૂપિયા.
(વી. પી. ડી ટપાલખર્ચ ૧૦ આતા ભુકું.)
મંગાવવા માટે લખો :

શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તકમાળા

પોસ્ટ સીનુગરા (અંબાર-કચ્છ).

ત્રણ રૂપિયાનાં કિંમતનું વિવિધ દુનરોથી ભરપૂર
પુસ્તક મફત સેટ મેળવો !

"નફાકારક દુનરો" ભાગ ત્રીજામાં હાવવા માટે લેખો અને પ્રયોગો તપાસો.

વેપાર, રાજ્ય, કારીગરી અને સ્વાસ્થ્યના જેસા કમાવાની નજરે વ્યવહાર લેખો.

દુનર, ઉદ્યોગ, વેપાર, વેદક અને ધરમશી ઉપયોગની વસ્તુઓ બનાવવાની સાચી માહિતીના પ્રમાણસર પ્રયોગો.

કળાઓ, કિંમતી હાથે અને પાઠોનાં વાવેતરો વિશે ઉપજાવવાના આંકડાઓ સાથે અનુભવસિદ્ધ લેખો.

કિંમતી, ઉપયોગી અને ગુણકારી વસ્તુઓનાં તેલ, અત્તર, અડ, સત્ત, સરકા, સુકવણી, શરબત, મુશ્મલા, ચરહી, અથાણાં વગેરે ઉપયોગી વસ્તુઓ બનાવવાની સાચી માહિતીના પ્રમાણસર વિગતવાર લેખો.

યોગી કિંમતનાં નાનાં હાથપત્રોથી ચાલતાં ઉદ્યોગોની ખજાનાલેખ સંપૂર્ણ માહિતી.

તમારે હજી મેલ્યેલ એક પછી એક કે પ્રયોગ આ પુસ્તકમાં હપારો તો તેની એક નકલ તમને ઘર બેઠાં મફત સેટ મળશે. વધુ નકલો જોઈતી હશે તો પોણી કિંમતે વેચાતી મળશે. ટપાલખર્ચ ભુકું.

તે ઉપરાંત તે લખકને આ પુસ્તકમાં દુબી બહેરખખર હપાવવી હશે તો મફત હપારો !

આ પુસ્તકમાં તમારી બહેરખખર હપાવી વેપાર વધારો.

વ્યવસ્થાપક :— **શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તકમાળા,** પોસ્ટ સીનુગરા
(અંબાર-કચ્છ)

ગ્રંથપાળોની મુંઝવણ દૂળ છે

નાનાં માગોના ગ્રંથપાળોને ગાંડીવ (આગપખાવાડિક) લેવાની પળી મળે છે.
હોવા છતાં શ. પાંચના લવાજમનો સમાવેશ બજેટમાં થઈ શકતો નહિ.
ને તેથી ગાંડીવ લેવાનું નહિ. એવા બાધઓની સૂચના પરથી
ગાંડીવને માસિક તરીકે ૫૫૫ પાડવા અને ગોઠવણ કરી છે.
દરેક મહિનાનો પહેલો અંક માસિક માહોને ગોઠવાશે, આ રીતની
માસિક આશુતિનું લવાજમ વાર્ષિક શ. થઈ રહેશે.

ગ્રંથપાળ લાઇઓ, આવતા બજેટમાં.

ગાંડીવને જરૂર હાથલ કરશે.

પખાવાડિક તરીકે ૫) થી અથવા માસિક તરીકે ૩) થી
સ્વ. ગિરજાધારે ગાંડીવને ક્ર. ગુજરાતમાં સર્વેત્ર તે ખુબ
ગુજરાતના સર્વેત્ર બાળપત્ર ક્ર.ક્ર. લોકપ્રિય બન્યું છે અને
તરીકે ગિરજાધારે છે. ક્ર.ક્ર.ક્ર.ક્ર. પ્રદર્શ પામ્યું છે.

હાસ્યસમ્રાટ જયોતીન્દ્ર દવે કૃત

રંગ ત રંગ

મકેટ થઈ ચૂક્યું છે. ચાર ભાગ.
દરેક ભાગની કિંમત સવા રૂપિયો.

ગાંડીવ બાલોધાનમાળા	૮૮ પુસ્તકો	૨૭-૨-૦
ગાંડીવ કુમારમાળા	૧૬ પુસ્તકો	૧૨-૧૨-૦
ચાલો બજવીએ	૧૨ ભાગ	૭-૮-૦

ગાંડીવનો સંપૂર્ણ સેટ વસાવી લ્યો

ગાંડીવ સાહિત્ય સંહિત : : સુરત

पुस्तकालय

: वार्षिक संचालन : १६
 देशी भा. ३-८-० परदेश रु. ५-०-० छूटके नकल ११. ०-१-०

: तृतीया : : व्यवस्थापक :
 नानाभाषी ग्रंथसंग्रह दीवानल बाधलभाई नारळभाई, अमीन जी. मीम
 भक्तिदास अकारांकव व्यास मंत्री, पु. से. स. मं. वि. रावपुरा, बरोदरा.

અનુક્રમણિકા

વિષય

લેખક

પૃષ્ઠાંક

સાહિત્યનો સન્નિપાત	શ્રી. મગનલાલ નાગરજી મહેતા ...	૪૩૧
મુન્નરાતના ઔરવગ્રંથો	શ્રી. તખ્તસિંહ પરમાર ...	૪૩૪
પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો વિકાસ	શ્રી. હમેદભાઈ મો. પરેલ ...	૪૪૩
બ્રજેન્દ્રની મૂર્તિવચ્ચ	શ્રી. પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા ...	૪૫૧
દિલ્લુ પત્રકારિત્વ	શ્રી. હોટાલાલ ખાનસિંગ ઠામદાર ...	૪૫૭
વીસનગર શાન્તાઆર્ષ મહિલા પ્રૌની ઉદ્ઘાટનક્રિયા	૪૬૦
પુસ્તકપરિચય	શ્રી. ના. ચં. દીવાનજી, પ્રો. ચ. શં. પરેલ, 'દ્રશ્ય', શ્રી. મ. પ્ર. વ્યાસ ...	૪૬૧
નવીન શેલ	૪૭૪
માસિકો મળ્યા તારીખ	૪૭૬
સામયિકોમાંથી શું વાંચશો ?	૪૭૭
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	૪૮૧
પુસ્તકાલય નોંધ	૪૮૨
સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિના વહેણ	૪૮૪
પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી (લુલાઈ '૮૧)...	૪૮૫
શિષ્ટવાચન ૨૦ માં પરીક્ષાનો પ્રશ્નપત્ર	૪૮૬

સામયિક ટોહન

રસિયાની એક નિરૂપણ ઓ	૪૮૭
ભારતના જ્યોતિર્ધર : દિવર ટાગોર...	૪૮૯
વીસમી સદીનો અગીય : ટોરેન્સ	૪૯૩
ધર્મભાવનાની મદદ	૪૯૮
પુસ્તકાલય ખાતાની સૂચના, ભરોસાત ઈ.	૪૯

“ ચારદા ” માસિકના તંત્રીશ્રી જણાવે છે કે—

ટેટલાંક પુસ્તકાલયોના મંત્રી-મંથપારો લખેશરી પુસ્તક “ ચારદા ” માસિકનું બેટપુસ્તક લેવાનું માની એની માગણી “ ચારદા ” કાપીલય પાસે કરે છે. તેઓને જણાવવાનું કે, સદર પુસ્તક “ ચારદા ”ના બેટ પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ થયું નથી.

આ માસિક વોડારામાં ' ધી હુદાબુમિત્ર પ્રિં. પ્રેસ'માં બંબાલાલ વિ. દસરે પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ દિ. ને મારે જાણી પ્રસિદ્ધ કર્યું. તા. ૧૫-૮-૪૧

સાહિત્યનો સન્નિપાત

(અવતરણ)

આજે આપણાં પુસ્તકાલયોમાં કેવા પ્રકારનો કચરો જેસવા માટે પુસ્તકાલયોનાં ખાસલું ધકેલી રહ્યો છે તેનો આજો છતાં સચોટ ચિતાર આ લેખના લેખકે આપ્યો છે.

આ અંક બહાર પડશે ત્યાર પહેલાં અને પછી પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ પોતાનાં પુસ્તકાલયો માટે સામયિકો અને પુસ્તકોની પસંદગી કરવા લાગી ગયા હશે. એવે વખતે આવો અનિચ્છનીય કચરો પુસ્તકાલયોમાં જેસવા ન પામે તે માટેની લાલ બત્તીરૂપ આ લેખ લાગવાથી અમારા મંત્રીસ્થાન માટેની જગા આ લેખને અર્પણ કરી છે. —મંત્રીઓ

આજે સર્વત્ર માનવ-જગતનાં સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિ લયમાં તો છે જ. અરે! વિનાશને પંથે છે અગર વિનાશ ધમ્મ રહ્યો છે, એમ કહીએ તોપણ ખોટું નથી. પરંતુ તે પહેલાં જાણે કે આપણી એ અમૂલ્ય સાહિત્યસંસ્કૃતિને સન્નિપાતજવર લાગુ પડ્યો હોય, એવો પણ મને ચોક્કસ લાસ થયા કરે છે.

સારાં પુસ્તકો અને સાહિત્યકારો બાળે અને કશું કહેવાપણું નથી જ. તેમની પ્રત્યે તો માનભરી પૂજ્ય દષ્ટિથી આપોઆપ જ શિર ઝૂકે છે. પરંતુ કેટલાંક પુસ્તકોની અંદરના વિચારો, તેનું શરીરવંધારણ અને ચેષાણ તો જાણે કે, આપણી વાહ્યમય સાહિત્યસમૃદ્ધિના શરીરમાં વાત, પિત્ત અને કફનો ત્રિવિધ વિકૃત પ્રકોપ થયો હોય એમ જ લાગે છે.

આજે લગભગ નકામાં જેવાં સણુણવી ઢગલાબંધ પુસ્તકો કીકીની હાર માફકે કતારબંધ બહાર પડ્યે જાય છે. એ પુસ્તકોમાંના વિષયો, વસ્તુ અને વિચારો કેવળ ગરીબ, ઘૃણાત્મક અને અશક્ય હોય છે. તેની સાથે તેનું અંધારણ અને કાગળો

નજીકે પૂરણપોળી ! વળી તેનાં વેચાણ વાસ્તે અનેક પ્રકારની બ્રામક જાહેરાતો વગેરે તરફીયા અજમાવવામાં આવે છે.

વળી કેટલાક તો પ્રગતિશીલ સાહિત્ય આપવાની ઉતાવળમાં સામાજિક રૂઢિ-બંધનો, લગ્નજીવનની નિષ્ફળતા, વહેમો, દલિત અને અછૂતોદ્ધાર, વેસ્થાઓનું પુન-જીવન, પગ તળેની ધૂળ વગેરે વિષયો પર પોતાના ઢંગધડા વિનાના, ઉતાવળા, છીછરા અને નતઅનુભવ વિનાના જોજવાખઠર વિચારો છપાવી પુસ્તકો પર પુસ્તકો પ્રકટ કર્યે જાય છે. એમનાં આવાં અર્થહીન અને ભુગુપ્ત ઉપજાવે એવા વિચારો-વાણાં પુસ્તકો વાંચતાં તો એમ જ થાય છે કે, નજીક આ લેખકોનો તો સાહિત્યજગતે બહિષ્કાર જ બોલાવવો જોઈએ, એવાને લેખક કે સાહિત્યકાર કહેવા કે કેમ ? અને હવે લેખક કે સાહિત્યકાર કેને કહેવો, આંગળોના કંયા કાંપાથી ગણવો, એ જ સમ-જાતું નથી. મુદ્રણકળાના અતિરેકનું તો આ પરિણામ ન હોય ? એવી આશંકા પણ કેટલીક વાર થાય છે.

આવા સાહિત્યકારો સાહિત્ય-આલમને ચિત્તામણવાળા રંગબેરંગી કાગળ-માં બંધ કરી સમાજને કાર્ખન મોનોકસાઈડ નામની ઝેરી દવા આપી રહ્યા છે, એમ નથી લાગતું ?

જે લેખકો સમાજને સ્થળ કાળ અને પરિસ્થિતિને અનુસરી મૌલિક વિચાર-સુક્ત સાચું સાહિત્ય આપી શકે એમ નથી, તેમણે લખવાનો શો માટે નિષ્ફળ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ ? અલખત, પ્રયોગદશાનું સાહિત્ય ઉત્તેજનપાત્ર તો છે જ, પણ એવાં પુસ્તકાલયોમાં તો હરગીજ સ્થાન ન જ હોઈ શકે.

આમ કરી ગ્રામ પુસ્તકાલયોમાં તો સાચા સમાલોચક કે વિવેચકની અગ્નિ-પરીક્ષામાંથી પસાર થયેલું જ સાહિત્ય આવે એવી તજવીજ રાખવી ઐયરકર છે.

આલસાહિત્ય અને આમવર્ગ વાસ્તેનું સાહિત્ય ગમે તેવા અનધિકારી લેખકો લખવા પ્રયત્ન ન કરે એ જ ઈષ્ટ છે; કારણ કે આપણા સામાજિક શરીરનાં એ અતિ આળાં અને નાશુક પરંતુ સાચાં અંગો છે. એમને વાસ્તે લખનાર લેખકને પુષ્કળ જ્ઞાન, વિદ્વત્તા કે બહુતથ્યપણાની ખાસ જરૂર નથી; મતલબ કે પીઠ વિદ્વત્તાની ખાસ જરૂર નથી. પરંતુ પુષ્કળ સાચાં અનુભવ, ઠંઠાપણ, જ્ઞાન અને તીવ્ર વિવેકબુદ્ધિની જરૂર છે. નહિતર સમાજના એ બંને વર્ગને અન્યાય તો થયું, પણ લાડી ખોંમાં ધકે-લાઈ જવા સંભવ છે.

વળી હમણાં હમણાં આપણા સાહિત્યકારોને અનુવાદનો તો નજીક અલખરો લાગ્યો છે. તેમાં વળી રૂપાંતર, ભાષાંતર, વેશાંતર, છાયાનુવાદ, તરજુમો વગેરે મણાયે

ઉપદ્રવો પેદા છે પરિણામે મૂળ લેખકનો આખા પુસ્તકનો એકત્રયા મધ્યવર્તી વિચાર માર્યો જાય છે. કેટલીક વખત વેશાંતર કરતાં કરતાં વિષયાંતર, કે રૂપાંતર કરતાં કરતાં સ્થળાંતર પણ થઈ ગયેલું હોય છે. 'આવું બધું' કરવામાં પોતાનો માનસિક ભંડોળ નજીવો હોય તો પણ ચાલી જાય. ખરે ! આર્થિક દૃષ્ટિ આગળ સઘળું ગૌણ છે.

આમાં દરરોજ જીગી નીકળતાં પુસ્તકોની યાદી તપાસીશું તો તેમાં મોટે ભાગે નવલકથા, નવલિકા અને વાર્તાસંગ્રહ હોય છે, તેમાં વળી નાની નાની વાર્તાના સંગ્રહો તો જાણે લેખકના ગાંડાગોપાળા વિચારોના કૂશકા (હાંસરનાં છાલાં) નો કોથળો જ ! એમાં ગમે તેવી અર્થહીન વાતો હોય છે. એ વાતોમાં ન તો પ્રમાણબદ્ધ વિચારાનુક્રમ હોય કે ન તો તેમાં એકે મૌલિક રસિક વિચાર હોય.

દાખલા તરીકે, આવા કેાઈ પણ લેખકનું એક પુસ્તક આપણાં પુસ્તકાલયોમાં જાણ્યેઅજાણ્યે ધૂસી જાય અને તેની કિંમત ઓછામાં ઓછી ૧ રૂ. કે ૧ા રૂ. ગણીએ તો, વધારે નહિ. તો બે ચાર હજાર રૂપિયા સમાજના નિરર્થક જ જાય અને સમાજમાં એક આ રીતે જીવનારો નિરુપયોગી કાયમી બેઠાડુ વગેરે ઉત્પન્ન થાય તે જુદું. અને એ જ ચાર હજાર રૂપિયાનું એક સારા સાહિત્યકાર કે સાહ્યરને ઉત્તેજન હોય તો કેવું સારું ?

હવે પુસ્તકવેચાણ બાબતમાં. પુસ્તકો ચપોચપ ખપી જાય એટલી જ બાબત તે પુસ્તક કે લેખકની સફળતા આંકવા વાસ્તે બસ નથી. પ્રકાશકો, બુકસેલરો વગેરે પુસ્તકવિકેતાઓ તો, સાહજિક છે કે, પુસ્તક જલદી ખપી જાય એ તાંદ જ દૃષ્ટિ રાખે છે. પણ કેટલાંક પુસ્તકો વેચાણની બાબતમાં ૫૦૧ સાળુ જેવાં હોય છે અને કેટલાંક ૧ રૂ.ના આઠશર સાળુ જેવાં હોય છે. જેમ કે, એક હઝન ૫૦૧ સાળુ વેચતાં કહાય એક બે આના નફા મળે છે, પરંતુ પેલા રૂપિયાના આઠ શરમાંના એક હઝન સાળુ વેચતાં કહાય મૂળ ભંડોળ બાદ જતાં ૭૫% નફા પણ રહે. મતલબ કે, સારું કમિશન અને સારો નફો રહે એ જ પુસ્તકવિકેતાની દૃષ્ટિ હોય છે; પણ એ સ્થિતિ વાસ્તે સાહિત્યકારો જવાબદાર છે એ પણ ભૂલવા જેવું નથી.

સમાજને રુચિકર સાહિત્ય જલદી ખપી જાય એ વાત કબૂલ કરવા જેવી છે. પરંતુ સુરુચિ ઉત્પન્ન કરવી અને એ રુચિને વિકૃત ન થવા દેવી એ પણ સાચા સાહિત્યકારનું કામ છે. સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિના જીવ્ય તંબૂમાં માનવોની વિકૃત રુચિનું ઊંટ પેસી ગયું તો સમાજને છિન્નસિન્ન કરી બેઠકાવી વિનાશને પંથે લઈ જશે, અંગર સમાજને વેવલો, વેંતિયો અને એકાંગી બનાવી દે તો નવાઈ નથી. *

મગનલાલ નાગરજી મહેતા

વિશુદ્ધ પ્રેમ તેને સ્વીકારવા પડે છે. આર્થ અને અનાર્થ વચ્ચેના ક્ષેત્રમાં આથી હારે છે. શમ્ભર ભોખામુદ્રને કેદ પકડી લાવે છે. એટલે મહાઅર્થવંશી કન્યા પશુ શમ્ભર સામે યુદ્ધ ચડે છે. હમરો દસ્યુઓ મરે છે. તેમનો હૈરવ આ જોરાઓનો ભોમ ધરવાનું કહે છે. ઉમા તેમને બચાવવા પ્રયાસ કરે છે. નથી શાવતી ત્યારે અંગરથ વગેરે કપિઓને મહેલમાં લઈ આવે છે. અને એ આથી વિજય મેળવ્યા પછી અનોખોને બુલાવી દે તેવી કૃત્તા કરે છે. વિશ્વરથનું કાળજી કંપે છે. તેઓ ઉમાને મારી નાખવાનું કહે છે. વિશ્વરથ તેનો મહિષી તરીકે સ્વીકાર કરે છે. આયોધી આ સહન નથી થતું એટલે તેઓ વિશ્વરથને સમજાવે છે, પણ વિશ્વરથ માનતો નથી. તે આયત્રીમંત્રનો સંક્રાંત થાય છે અને ભગવાન વરુણ પાસે ઉમા આર્થ છે એવું કહેવરાવે છે.

હૈરવ આવીને ઉમાને મારી નાખે છે. વિશ્વરથથી આ સંભું નથી જતું. થોડાક દિવસો પછી રાહિણી સાથે તેનાં લગ્ન થાય છે. તેને માંદો મંમતી નથી એટલે ગોવંત પર્વત પર જઈને રહે છે. ક્ષવિઓ તેને દસ્યુઓને આર્થ બનાવવાની આજ્ઞા આપે છે. અને તેને વિશ્વામિત્રનું બિરૂદ મળે છે.

તેત્રીસની સાલમાં આવો જ સર્વવ્યાપી પ્રશ્ન ઠીક થોડો હતો કે સવલું અને અવલું હિંદુ એટલે શું ? હરિજનો, અસ્પૃશ્ય સામાજિક હરિજનો માનવી ખરા કે નહિ ? ઉચ્ચત્વ શું ચામડીના રંગમાં જ વસે છે ? એ પ્રશ્નો વર્તમાન વિશ્વરથી-વિશ્વામિત્ર-મહાત્મા આંધીને મૂંઝવતા હતા. જેમ વિશ્વામિત્રે અનાયોને આર્થ બનાવવા ભગીરથ પ્રયાસો કર્યા, તેમ વિશ્વમિત્રે ગાંધીજીએ પણ એ અસ્પૃશ્યોને સ્પૃશ્યો, બનાવવા માટે અયાગ મહેનત કરી અને અમુક અંશે ધારણું કાર્ય પાર પાડ્યું.

શ્રી. સુનશીએ ઇતિહાસના અભ્યાસક તરીકે આ સમાનસહી તરફાને જોયાં. અને મનુષ્યોના સમાનત્વ દર્શાવતો આ પ્રસંગ વૈદિક ઇતિહાસમાંથી શોધી કાઢી, પોતાની કલાત્મક આપ સુદાવી અસ્પૃશ્યતાનિવારણ માટે મદદ કરી.

પ્રથમ ખંડ નવલકથા તરીકે પૂરતો સંજોગ નથી લાગતો; બીજો, ત્રીજો અને ચોથો ખંડ સારા નાટકો છે. પાત્રને યોગ્ય સંવાદો, વસ્તુસંકલન; પાત્રાલેખન, જોશીલી છતાં કળી રેલી વગેરે ગુણોને લીધે 'ભોખામુદ્ર' ગુજરાતી સાહિત્યમાં ચિરંજીવ યસ પ્રાપ્ત કરે તેો નવાઇ નહિ. પુસ્તક વાંચતાં વાંચતાં સહેલ વાચકના દિલને અસર કરી જાય તેવું છે. પુસ્તક પૂરે થતાં તેને જરૂર પ્રશ્ન થાય કે 'આર્થવ એ દેહનો વશ કે હૃદયનું તપ ?'

નાટકો

એક સારા નવલકથાકાર હોવા ઉપરાંત શ્રી. સુનશી સારા નાટકકાર પણ છે. ૧૯૨૬ પછી તેમને સાહિત્યમાં નાટકનું સ્વરૂપ વધારે રચ્યું અને નાટકો લખવામાં જ તેમણે નવલકથાને વિસારે મૂકી દીધી. શ્રી. સુનશીની નવલકથાઓ પાંચનારને એમ લાગેલ વગેરે રહે નહિ કે સુનશી સારા નાટકો જરૂર લખી શકે. તેમની લેખનશૈલી નાટકને અનુકૂળ પડે એવી છે.

એમણે ગંભીર અને રમુજ બન્ને પ્રકારનાં નાટકો લખ્યાં છે. ગંભીર નાટકોમાં

‘પૌરાણિક નાટકો,’ અને ‘ધ્રુવસ્વામિની દેવી;’ હજીવી શૈલીમાં લખેલાં નાટકોમાં ‘સામાજિક નાટકો,’ ‘ઠાકાની ચશી,’ ‘અહર્યાશ્રમ.’

પૌરાણિક નાટકો

પુરાણમાંથી વસ્તુ લઈને શ્રી. મુનશીએ ચાર નાટકો રચ્યાં છે. ‘પુરંદર પરાજય,’ ‘અવિભક્ત આત્મા,’ ‘તર્પણ’ અને ‘પુત્ર સમોવડી.’

‘પુરંદર પરાજય’માં વૃદ્ધ વ્યવન ઋષિ સુકન્યાનાં નામની કુવાન નૃપકન્યાને હાથી પરણે છે. સુકન્યાને પોતાનું જીવન ખર્ચ લાગે છે. એટલે પોતાના સૌંદર્યનો ઉપયોગ કરવા તે અશ્વિનોને આવાહન કરે છે; પણ એક વ્યભિચારી સ્ત્રીને પોતાને ધરણે આવેલી જોઈ તેને પોતાની મહત્તાનું ભાન થાય છે. તે અશ્વિનોને પાછા કાઢે છે. અશ્વિનો ખુશ થઈને વ્યવન ઋષિને યૌવન અર્પે છે. આથી ઇન્દ્રને શાપ નિર્વ્યક થાય છે; પણ વ્યવન ઋષિ પોતાની જિત થયાથી ઇન્દ્રને અર્ધ આપવાનું કળુંબે છે—આ છે નાટકનું વસ્તુ.

સ્ત્રીઓની મહત્તા સ્ત્રીઓ પોતે જ સાચવી શકે, અન્ય ઠાકા તેમને પાડી શકે નહિ, એ આ નાટકની ભાવના છે.

પાશાદેખન અને સુકન્યાનું રનાન કરતી વખતનું મનોમંથન કલાપુક્ત છે.

‘અવિભક્ત આત્મા’—પ્રેમને માટે-અદ્વિતને માટે સપ્તર્ષિપદને ‘પણ દોકરે મારતા વસિષ્ઠ અને અરુંધતીના પ્રેમને! ચિતાર છે. સ્ત્રી અને પુરુષ એ બંધાં’ અંગે છે અને બંધાં સુધી એ અકષિયાં એક ન થાય ત્યાં સુધી ખર્ચ સુખ ઠાકને મળી શકે જ નહિ. શ્રી. મુનશીના પ્રેમવિવચક વિચારો આ નાટકમાં રજૂ થયા છે.

વસિષ્ઠ અને અરુંધતી સારાં દોરાયાં છે. બીજાં પાત્રો અત્યંતનાં નહિ હોવાથી કંઈ કાંખાં દોરાયેલાં જણાય છે. સૌથી પૌરાણિક વિષયને ન્યાય આપે તેવી તરંગમય છે.

‘તર્પણ’—‘આપ’ સંસ્કારનું—યજ્ઞ ને ધર્મ, મંત્ર ને પુરાણ, તપ, સાત્ય ને ઋણ એ સર્વનું સંસ્કરણ કરવું’ એ ભાવના તર્પણમાં વ્યાપી રહી છે.

ઔર્વ પોતાની મા પાસે તાલજંઘ વીતહબ્ધના કુળને નાશ કરવાનાં પોતાની માતા પાસે થપથ બે છે, તે આશ્રમ ચલાવે છે. તેના શિષ્ય સામર તાલજંઘની પુત્રી સુવર્ણના પ્રેમમાં છે. યુગની આઝાદી શિષ્યને પોતાની પ્રિયતમાના પિતાનું શિશુ ઉઘાવી દેવું પડે છે. સુવર્ણ પણ મરણ પામે છે, આમ ઔર્વ તર્પણ સફળ કરે છે.

‘પુત્ર-સમોવડી’—વાચસ્પતિનો પુત્ર કય અસુરોના યુદ્ધ શુક પાસે સંજીવની વિદ્યા શીખવા આવે છે. તે સંજીવની વિદ્યા અને દેવધાની મેળવે છે. દેવધાની તેને પરણવાનું કહે છે, પણ તે સ્વર્ગમાં જવા ખુશી નથી. કય દેવધાનીને છોડીને સ્વર્ગમાં જાય અને દેવોના પરાભવ કરવામાં મદદરૂપ થઈ પડે એટલે દેવધાની યથાતિને પરણે છે. ઉવટે યથાતિથી ઈન્દ્ર પરાભવ પામે છે. સત્તાના મર્ગમાં યથાતિ પણ ઈન્દ્ર જેવો વતીવ કરે છે. આથી દેવધાની પોતાના પિતા પાસે આવી રહે છે, અને પુત્ર જેમ પિતાની સાથે મુખ્યુખ્ય-માં જીવે રહે તેમ તે જીવી રહે છે.

આ નાટકનું વસ્તુ પુરાણ હોવા છતાં તેમાં વિચારો અવગંધીન છે. જીવનની સામે લડવું, એ પ્રત્યેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. મને 'તેવો જીવનો રાંગ' હોય પણ જો એ જીવન સામે ચનાર સાંઝા દિલના સિપાહીઓ આવશે તો તેને અવસ્ય હાર ખાવી પડશે; પણ જો વિજેતાઓ વિજયના મદમાં ખીજીને સારો કહેવરાવે તો તેનો પણ નાશ જ થવો ઘટે. હિંદના રાષ્ટ્રીય ઉદ્ધાન માટે મમતો પ્રત્યેક હિંદી નીચેનો સંછવની મંત્ર 'લક્ષ્મી રાખીને આચરણ કરે તો સ્વરાજ્ય કુખ્યાપ્ય નથી'.

“ ઠરવું નહિ, ઠઠવું નહિ, નમવું નહિ ; ને સુદ્ધ ઠરવું સર્વદા ;
અન્યમાં કે વિજયમાં, આ જન્મમાં કે મૃત્યુમાં ને આખરે પરલોકમાં : ”

ધ્રુવસ્વામિનીદેવી

સંસ્કૃત નાટકોમાં જીવું જ તરી આવતું 'મુદ્રારાક્ષસમ્' નાટક લખનાર વિદ્યાખંડત લિખિત 'દેવીચંદ્રગુપ્તમ્' નામક નાટકનો કેટલોક ભાગ બહાર પડ્યો. આ વસ્તુનો આધાર લખેને શ્રી. મુનશીએ આ નાટક લખ્યું છે.

આનર્તના ક્ષત્રપો અને ગુરતો વચ્ચે સતત યુદ્ધ ચાલતું. સમુદ્રગુપ્તે ક્ષત્રપોને કબજે કર્યા હતા, પણ તેનો નમાશે પુત્ર રામગુપ્ત ક્ષત્રપોના હાથે પંરાજ્ય પામ્યો અને પોતાની સ્ત્રી દ્રુવદેવી રુદ્રસેનને આપવા કબૂલ થયો. દ્રુવદેવીને બચાવવા રામગુપ્તનો ભાઈ ચંદ્રગુપ્ત દ્રુવદેવીના રૂપમાં ગયો અને ક્ષત્રપોને છત્ર્યા. તેણે તેના ભાઈનો વધ કર્યો અને દ્રુવદેવી ને ચંદ્રગુપ્તે લગ્ન કર્યાં-વિભક્ત આત્માઓ અવિભક્ત થયા.

પ્રસંગો જોરદાર અને સચોટ છે, શૈલી પણ વસ્તુને ઉચિત છે, પાત્રલેખન સારું છે. ચંદ્રગુપ્ત, દ્રુવદેવી, બાયશો રામગુપ્ત, રુદ્રસેન વગેરે પાત્રો સારા દોરામાં છે.

શ્રી. મુનશીએ કાલિદાસ અને માધવીના પ્રેમપ્રસંગ આમાં રજૂ કર્યો છે, પણ એ ઐતિહાસિક સત્ય છે કે કેમ ? શ્રી. મુનશી ઉપર એક એવો આક્ષેપ હોવાનું કહેવાય છે કે તે કાલિદાસની કૃતિઓને સંમળ્યા વગર તેમનું સ્વરૂપ જીરવ્યા વગર કાલિદાસને નાટકમાં રજૂ કરે છે.

હિંદના સુવર્ણકાળમાં પુનર્લગ્નો નવાહોનો વિષય ન હતો, એમ આ નાટક નિર્દેશ કરે છે.

સામાજિક નાટકો

આમાં ત્રણ નાટકો છે : 'વાવા શેઠનું સ્વાતંત્ર્ય', 'એ ખરાબ જીવું', 'આશાંકિત'.

આ ત્રણે કટાક્ષ નાટકો છે, અને જુદોને જ લગ્નનો 'મેનિયા' લાગુ પડ્યો છે તેની ઉપર સખ્ત ટીકાર્પે છેલ્લું નાટક લખાએલું છે. આ નાટકોમાં ગંભીરતાનો અંશ પણ નથી.

“ વાવા શેઠનું સ્વાતંત્ર્ય ” માં છાપામાં બેઈએમના સ્વાતંત્ર્ય વિષે વાંચી પોતે પોતાની પત્નીથી સ્વતંત્ર થવા પ્રયાસ કરે છે. અને જો સ્ત્રીને પોતાના પુત્ર સાથે પરણવું હતું તેની સાથે પરણવા તૈયાર થાય છે. પણ બધું એવળું જ થાય છે અને મગન અને રાધાનાં લગ્ન થાય છે.

‘એ ખરાબ જણ’ માં મોહન મેડિકા અને રંબા પક્ષી જેટલી સ્વતંત્રતાથી વર્તે છે. રંબા રામદાસ ડગલીવાળાને પરણવાની હતી, પણ તેને અંગ્રેજ ઓ સાથે જોષ જાય છે. આથી તે નાસી જાય છે. અને મોહન મેડિકાનો આશ્રય લે છે. હાથ આવે છે અને નાસી જાય છે. છેવટે મોહન અને રંબા પરણી જાય છે.

આ નાટક ‘પ્રતિષ્ઠા’ અને ગાંધીયના ઇંગ્લેન્ડવારને વાંચવા લાયક નથી.

એક પ્રશ્ન થાય છે: રંબા અને મોહન જેવાં પાત્રો મુશ્કેલીમાં ગોત્રાંય મળે ખરાં!

‘આર્ગ્યુમેન્ટ’ એ જરા મંબીર-પ્રકારનું નાટક છે. તેમાં હાસ્ય છે, પણ સાથે ઠંડુ રસ પણ છે.

ઠાકાની આગા માથે ચઢાવવા જતાં ધીરજલાલ પોતાની યનારી ખતી સવિતાને તેના ઠાકાને ૨૫૦૦૦ રૂપિયામાં ખરીદવા દે છે. સવિતા તેની પાસે ભાગી જવાની મામણી કરે છે ત્યારે તે કણ્ઠક થતો નથી. તે રૂપયજરમાં જાય છે. શેઠ નીમામણીથી તેને શેઠ પાસે લાવવામાં આવે છે. છેવટે જોષતો સવિતાને પોતાના આમમમાં લઈ જાય છે.

જે માણસને પોતે પરણવાની હતી તે માણસને પોતાની દીકરી ૨૫૦૦૦ માં વેચતી ઠાકીયા, પાંચમી તાર પરણતા હરકિશનદાસ, આર્ગ્યુમેન્ટ વેદિયો ધીરજલાલ અને નિર્દોષ સવિતા તેમ જ જોષતો બધું સારું દોરાયું છે.

૧૬ થયા છતાં જેનો રામ શયો નથી એવાઓ ઉપર આ નાટક દષ્ટાદાર્ય છે.

ઠાકાની શરી—એક અનાથ બાળાને નાનપણથી એક ધનંત્ય ઉછેરે છે. તેને પોતાની પુત્રી જેમ જ રાખે છે. યશી કૌશલની ઉચ્ચ ડેગવણી લે છે. પુરુષો ઓઝોના હજો ઉપર તેરાપ મારે છે એમ માને છે. એટલે પોતાની ઉંમર થતાં તે ઠાકાથી જુદી રહેવા માગે છે. તે બાળતનું વીલ યાય છે, છતાં તેને વહેંચ જાય છે; એટલે તે ઠાકાને બહુ પૂછી જુએ છે. છેવટે તે તેના આભાર નીચે દગાધ જાય છે અને ઠાકા સાથે પરણવા તૈયાર થાય છે.

આને લેખકે પ્રદક્ષન કહ્યું નથી, છતાં પ્રદક્ષન જ છે. જે પુરુષો સંશાનના ઓસ્વાતંત્ર્ય માટે સાદસિક વિચારો રજૂ કરતાં પણ પોતાની ઓઝોને સ્વાતંત્ર્ય આપી શકતા નહિ, આવા પુરુષો ઉપર આમાં કટાક્ષ છે. એમાં અભીરતા નથી.

બ્રહ્મચર્યાશ્રમ—સમવડપૂરનું બ્રહ્મચર્યાનું વ્રત લેનારા કેટલાક સંત્યાગ્રહીઓને અશ્ર-સ્થાને રાખી આ પ્રદક્ષન લખવામાં આવ્યું છે. એમાં ખરો બ્રહ્મચારી તો એક ડૉક્ટર જ હતો. બધા બ્રહ્મચર્યાશ્રમ રચાયે છે. એક દિવસ રાધિનાર પટેલ મહિા પડે છે એટલે તેની માંજેનું પ્રેમથી આશ્રમનું કાર્મિકાનું કરવા આવે છે. બધાં બ્રહ્મચારીઓ (!) પેનલીને મદદ કરવા તૈયાર છે. છેવટે ડૉક્ટરને નિરુપાયે આશ્રમ બંધ કરવા પડે છે. તેમના આદર્શો અણપૂર્ણ રહે છે. તે કહે છે—“વજુ તો ધીરાનું, નહિ ઉતાવળા કાચરનું.”

ત્યારે પેનલી તેમને આશ્રમે આપીને કહે છે: “તંભારી જેવા ધીરાનું જ તો બાધશાળ.”

ડૉક્ટરને પતિત થએલ ન જતાવ્યા હોત તો !

આમ સામાજિક નાટો સમાજ ઉપર સારી અસર પાડી શકે નહિ. પ્રૌણિક નાટોમાં અવિભક્ત આત્મા જેવો સુંદર પ્રેમ-આદર્શ આપનાર લેખક. Flesh-assorts itself જેવો અધ્યાદર્શ રજૂ કરે તે મ સહન થઈ શકે ? આ એમનો પ્રણાલિકા-ભંગ હતો ! (!)

વિવેચનાત્મક સાહિત્ય

નાટો, નવલકથાઓ અને ટૂંકી વાર્તાઓ લખ્યાં ઉપરાંત શ્રી. મુનશીએ વિવેચનાત્મક લેખો પણ લખ્યા છે. તેમાં તેમણે વિસ્તૃત વાચનનું દોહન કર્યું છે અને એ દોહન ગુજરાતની જનતા સમક્ષ મૂક્યું છે. આ વિભાગમાં તેમના ચાર પ્રથો આવે છે.

‘ ઘાડાંક રસદર્શનો ’ સાહિત્યનાં અને લક્ષિતાં

આમાં ‘ સાહિત્ય, ભક્તિ અને ભાવના ’ નામક લેખમાં અરસપરસનો સંબંધ વિદ્યતાપૂર્ણ સંલીધી બતાવ્યો છે. ‘ સાહિત્યના વિકાસક્રમ ’ માં શ્રી. મુનશી, શબ્દનું ઉચ્ચારણ શરૂ થયું ત્યારથી તે આજસુધીના નીચે પ્રમાણેના પાંચ વિભાગ પાડે છે :

(૧) શબ્દનું ઉચ્ચારણ શરૂ થયું ત્યારથી શરૂ થએલો વિભાગ, (૨) સંગદ્ધ ભાષાનો વિભાગ, (૩) પદ્યરચના શરૂ થઈ તે વિભાગ, (૪) લેખનકળા શરૂ થઈ તે વિભાગ, (૫) છાપવાની કલા શરૂ થઈ ત્યારપછીનો વિભાગ.

‘ સાહિત્યના સ્વરૂપ ’ માં કથન સાહિત્યસ્વરૂપકવારે લે અને ‘ કલ્પનાનું ’ સાહિત્યમાં સ્થાન શું એ બતાવ્યું છે.

શ્રી. મુનશીના સાહિત્યના સર્વોચ્ચ ગુણ તરીકે ‘ સરસતા ’ ને ગણે છે; પણ સરસતા શું છે ? સરસતા એટલે જે રસિકતા પોષે તે લક્ષણ. ‘ તો પછી રસિકતા એટલે શું ? રસિકતા એટલે સરસતા જોઈ રાંચે તે સ્થિતિ. આમ આ વ્યાખ્યાઓ એકમીજને પૂરક છે.

‘ સાહિત્યમાં સચોટતા ’ નામના નિબંધમાં સચોટ આલેખન કેમ થાય એ શ્રી. મુનશી દાખલા દલીલો સાથે સમજાવે છે.

ગુજરાતના સાહિત્યમાં ભક્ત કવિઓનો બહુ મહત્વના પાત્ર હોય છે. ૧૮૫૭ સુધીનું ગુજર સાહિત્ય એ ભક્તિનું જ સાહિત્ય છે. શ્રી. મુનશીએ મધ્યકાલિન સાહિત્ય ઉપર ‘ ભક્તિ અને સાહિત્ય ’ એ નામનો લેખ લખ્યો છે, પણ તેમાં વકીલની દબથી પોતાનાં મતવ્યો રજૂ કરાયાં છે, છતાં સૈદ્ધી સરળ છે.

ગુજરાતમાં વિવેચનનાં પુસ્તકોમાં આ પુસ્તક મહત્વના પાત્ર હશે. સાહિત્યના પ્રશ્નો સંબંધી ચર્ચા, સાહિત્ય એટલે શું ? વગેરે પ્રશ્નો ચર્ચા શ્રી. મુનશીએ ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા બજાવી છે.

કેટલાંક લેખો

અવારનવાર ‘ નજવન ’ અને સત્ય નામ તંત્રો તરીકે લખવા પડતા લેખો તેમ જ બીજા કેટલાંક છટાછવાયા લેખોનો આ સંગ્રહ છે. આમાં કેટલીક મહાન વ્યક્તિઓનાં રેખાચિત્રો

પણ છે. જેમાં 'મીરાં-ગુજરાતની કાવ્યમૂર્તિ' શોકમાન્ય 'દાહમહમદ' 'હાલના સાહિત્ય અન્વંતરનો મનુઃ કવિ નમંદ' વાંચવા જેવા છે. અને સમભાવપૂર્વક લખાએલા છે. ખીજા ટેટલાક રાજકીય અને સાહિત્યવિષયક લેખો છે. તેમાં 'સાહિત્યનાં પ્રેરક તત્ત્વો' 'સામ્રાજ્યમાં સ્વરાજ્ય' 'આપણી નિર્જનતા' 'શોકશાસન' વગેરે ઉલ્લેખાત છે. 'ગુજરાતના ન્યોતિષેશ' ની કવિત્વમય શૈલી તે લેખને મહત્ત્વ અપાવી દે તેમ છે.

x

x

x

ગુજરાત એક સાંસ્કારિક વ્યક્તિ અને વ્યવસ્થા

ગુજરાતી સાહિત્યમાં જે કોઈ મોટામાં મોટી ખામી હોય તો તે સાહિત્ય મંડળાએ છે. યુરોપ અને અમેરિકામાં લેખકમિત્રો પોતપોતાની મંડળાઓ સ્થાપી પોતપોતાના દેશ સાહિત્યનો અભ્યુદય કરવા મંડળાઓ સ્થાપે છે. દરેક લેખક સાહિત્યનાં શુદ્ધ સ્તુર્ણ હાથમાં લે છે. કોઈ નાટક, કોઈ કવિતા તો કોઈ નવલકથા કે રાજકારણ વગેરે. ગુજરાત એવી મંડળા એક પણ નથી. મહાકવિ પ્રેમાનંદ એવી સાહિત્યશાળા સ્થાપવા પ્રયાસ લેતા. શ્રી. મુનશીને આ ખોટ ખટકી અને તેમણે ૧૯૨૨ માં સાહિત્ય સંસદ સ્થાપી. પ આ સંસદ સાત વરસ જ નહીં. એ ગુજરાતી સાહિત્યનું કમભાગ્ય ખરું. આજના ધા ખરા પ્રસિદ્ધ લેખકો આ સંસદના સભ્ય હતા.

આ સંસદના પ્રમુખસ્થાનેથી દરવર્ષે શ્રી મુનશીએ જે વ્યાખ્યાનો આપ્યાં તે વ્યાખ્યા આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે.

પ્રથમ વ્યાખ્યાન 'ગુજરાત-એક સાંસ્કારિક વ્યક્તિ'માં ગુજરાતી સંસ્કૃતિ એક કેવી રીતે યષ્ઠ તેનું વિહારાપૂર્ણ આલેખન છે.

૨. 'પ્રજ્ઞાલિકાવાદ'માં જૂનું છે એનાથી દૂર જઈ નવું સર્જન કરવું, એમ મુનશી કહે છે. આમાં તેમણે ધણા દાખલાઓ આપ્યા છે. પણ આજનું નૂતનત્વ એ આવ કાલની પ્રજ્ઞાલિકા યષ્ઠ જાય છે. એ પ્રજ્ઞાલિકામંત્રનો જ પ્રજ્ઞાલિકાવાદ વર્તમાન ગુજરાતમાં પ્રવર્તેલો લાગે છે.

૩. અર્વાચીન સાહિત્યનો પ્રધાન સ્વર-જીવનનો ઉદ્દેશ્ય—આ વ્યાખ્યાનમાં પણ મુનશીની ચર્ચાભાષક Theory છે.

૪. રસાસ્વાદનો અધિકાર—આ વ્યાખ્યાન ખરેખર અભ્યાસપૂર્ણ છે. સહૃદય વાચકોને એના રસાસ્વાદનો અધિકાર છે. (૫) માનવતાના આપદર્શનો, (૬) મૂલ્ય પરિવર્તન-તત્કાલિન વિષય ચર્ચાનું વ્યાખ્યાન, (૭) સુવર્ણ યુગનાં સર્જન.

આમ આ સાતે વ્યાખ્યાનો વાંચતી વખતે આપણને આનંદ આવે એવી શૈલી છે.

Gujarat and its literature—દેશનો ઇતિહાસ જાણવાથી જેમ રાષ્ટ્ર માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ સાહિત્યનો ઇતિહાસ પણ લખાવો જોઈએ, જેથી સાહિત્ય-સેવકોને પ્રેરણા મળે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં ઘણાં અંગ અણખેડાં છે તેમાં આ પ્રમાણ વિવેચનાત્મક ઇતિહાસ પણ હજી લખાઈ ત્યારે ખરો. અંગ્રેજી સાહિત્યના તો ત્રણ ચાર પ્રમાણભૂત ઇતિહાસો છે, ત્યારે આપણે એવો એક પ્રમાણભૂત ગ્રંથ બતાવીને મમર યષ્ઠ શકીએ એમ નથી.

ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રથમ ઇતિહાસ લખવાનો પ્રયત્ન શ્રી. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીએ કર્યો અને ગુજરાતને Milestones અને Further Milestones મળ્યાં. સ્વારપછી શ્રી. મુનશીનું Gujarat and its literature એ બીજું પુસ્તક છે. શરૂઆતનાં ૬૦ પાનાં નરસિંહ મહેતા પહેલાના ગુજરાતી સાહિત્ય માટે શક્યાં છે. (ગુજરાતી સાહિત્ય એટલે ગુજરાતી ભાષામાં નહિ-પણ ગુજરાતી ભેખે લખેલા પ્રથે-પછી સંસ્કૃતમાં હોય કે પ્રાકૃતમાં) આ વિભાગમાં શ્રી. મુનશીનું વિશાળ વાચન જણાઇ આવે છે.

બીજો વિભાગ નરસિંહ મહેતાથી શરૂ કરી દ્વારામ સુધીનો છે. આ વિભાગ ખૂબ નિષ્પક્ષપાતપણે લખાયો છે અને સાહિત્યનાં અભ્યાસીઓને માર્ગદર્શક થઈ પડે તેમ છે.

ત્રીજો વિભાગ નર્મદ-દલપતથી ૧૪ ની સાલ સુધીનો છે. આ વિભાગમાં શ્રી. મુનશી તટસ્થ નથી રહી શકતા. (સમકાલીન ભેખોનાં વિવેચન માટે તટસ્થ રહેવું અશક્ય તો નહિ હોય ને!) એ એ તટસ્થ રહી શક્યા હોત તો ગુજરાતને એક સુદર પ્રંથ મળત.

શ્રી. મુનશીનો અંગ્રેજી ભાષા ઉપરનો કાબુ આશ્ચર્યમુગ્ધ કરી દે, એવો છે. વાચકને એમ ન લાગે કે આ ગુજરાતી ભેખકનું લખેલું પુસ્તક હશે, એવી તો એની નૈસર્ગિક અને સરલ શૈલી અને વાક્યરચના છે.

આ પ્રંથ લખીને શ્રી. મુનશીએ ગુજરાતી સાહિત્યની સ્તુત્ય સેવા કરી છે.

જીવનચરિત્રો

જીવનચરિત્રનું સાહિત્ય ગુજરાતમાં ઘણું અલ્પ છે. પ્રમાણભૂત જીવનચરિત્ર લખનારે એ યાદ રાખવું જોઈએ કે તેણે મિત્રા પ્રથંસા તેમ જ દોષારોપણથી દૂર રહેવું જોઈએ. જે વસ્તુ સત્ય છે એને જ રજૂ કરવી જોઈએ; વાતો કે નેવંલકથાની જેમ તેમાં પોતાની કલ્પનાને વિહરવા ન દેવાય. એ કલ્પનાને વિહરવા દેવાને પરિણામે પાત્રને અન્યાય થાય છે. શ્રી. મુનશી પોતાની કલ્પનાને રોકી શક્યા નથી. આથી 'નરસિંહો-બક્ત હરિનો' કે 'નર્મદ-અર્વાચીનોમાં આવ' પ્રમાણભૂત જીવનચરિત્રો તરીકે સ્વીકારાશે નહિ.

'નરસિંહો-બક્ત હરિનો'—આમાં ગુજરાતના આદિકવિ નરસિંહનું જીવન-વૃત્તાંત આપવા પ્રયાસ કર્યો છે. શરૂઆતનાં ૬૦ પાનાં નરસિંહનો સમય નક્કી કરવાની ચર્ચામાં ગાળ્યાં છે અને કેશવ હર્ષદ કૃષ્ણ જેવા વિદ્વાનોના મતથી વેગળા જઈને નરસિંહનો સમય ૧૫૦૦ થી ૧૬૦૦ નો ઠેરવ્યો છે. આ સંશોધનમાં શ્રી. મુનશીની ભૂલ છે. 'હારમાળા' નરસિંહનું કાવ્ય છે એમ તે માનતાજ નથી અને ફરી પાછા નરસિંહનો સમય નક્કી કરતાં 'હારમાળા' માં આપેલી જ સાલનો ઉપયોગ કરે છે. (આ માસે જ 'પ્રસ્થાન'માં આ વિષય ઉપર ભેખ આવ્યો છે તે જિજ્ઞાસુઓએ જોઈ લેવો.)

પ્રથમ તો જેનું ચરિત્ર લખવું હોય તેના સમય વિષે પણ લખવું જોઈએ. ભેખક તે સમયના રાજકીય, આર્થિક અને સામાજિક ઇતિહાસથી વાકેફ હોવો જોઈએ, અને એ ઇતિહાસની પાર્શ્વભૂમિ ઉપર પોતાના પાત્રને યોગ્ય સ્થાન મળવું જોઈએ. શ્રી. મુનશી આમ કરી શક્યા નથી. એટલે નરસિંહનું પાત્ર હિમડક લાગે છે-હવામાં ટીંગાનું હોય એમ લાગે છે. કાવ્યો સાથે જીવનને સરખાવતી રસમય શૈલી છતાં આ ચરિત્ર ચરિત્ર તરીકે તો નિષ્ફળ જ લાગે છે.

“જમીને જોઈ તો જમત દીસે નહિ” એ પદ શ્રી. મુનશીને નરસૈયાના મરણ વખતનું લાગે છે, એ જૂઠું છે. એમાં સ્પષ્ટ નહિ પણ સૂક્ષ્મ અર્થ છે. જેમ જનક પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય ભોગવતાં છતાં વિદેહી હતો, તેમ નરસિંહ જમતને જોતો છતાં નહોતો જોતો. તેનું ખ્યાન તો કૃષ્ણ કનૈયામાં હતું. તે જમતને ક્યાંથી જોઈ શકે ?

નર્મદ-અર્વાચીનોમાં આદ્ય

નર્મદ જેવા ‘પ્રેમ-સૌધ’ના વિપાસક વીરનું આ જીવન ચરિત્ર છે. જેણે યુગરાતી સાહિત્યની એક એક દિશા ભવિષ્યની પ્રજા અંદે ઉઘાડી જાણી તે સાહિત્યકારનું ઋણ દરેક સાહિત્યકરે ચૂકવવું પડે શ્રી મુનશીએ આ પુસ્તક લખીને પોતાનું ઋણ ચૂકવ્યું છે. પણ જોડે-જોડેથી એમ લાગે છે કે પૂરતું ઋણ નથી ચૂકવ્યું.

x

x

x

આમાં પણ મુનશીએ નર્મદને સમર્થથી પર જિઓ નથી રાખ્યો. નર્મદનાં જમાનાનું ચિત્ર-જૂના અને નવા જમાનાના સંઘર્ષનું ચિત્ર-આપ્યા વગર નર્મદની જીવનકથા અધુરી જ રહેવાની. કેટલાક પ્રસંગો પણ ખોટા સૂઝાયા છે. નરસિંહ મહેતાનાં જીવનચરિત્રમાં શ્રી. મુનશીને પોતાની કલ્પનાનો કનકવો ચમાવવાનો અવકાશ હતો, કારણ કે તેમનું જીવન આપણે મણુતા નથી. પણ નર્મદનું જીવન તો ઉઘાડું જ છે. તેણે ‘મારી હાંકત’ લખી છે એટલે એથી વિપરીત બનાવો-રજૂ કેષ કરી શકે જ નહિ. છતાં પણ શ્રી. મુનશીએ આમાં કલ્પનાના રંગો પૂર્ણ છે અને યેલો પણ કલ્પનાત્મક વિષયને અનુરૂપ થઈ પડે એવી છે, એટલે આ જીવનચરિત્ર એ નર્મદનું ઋણ ભરપાઈ નથી કરતું.

x

x

x

‘શિશુ અને સૂખી’

“નરસૈયા” માં શ્રી. મુનશીએ કાલ્પનિકને વાસ્તવિક બનાવવાનો ઈચ્છિયો કર્યો હતો. આમાં વાસ્તવિકને કાલ્પનિક જેવું બનાવવાનો અજળ ઈચ્છિયો કર્યો છે.” (વિશ્વનાથ ભટ્ટ)

આમાં ભેષકના પ્રણયજીવનની છાંય છે. અને સુંદર, સચિર કલ્પનાના રંગોથી રંગાએલાં એક પછી એક ચિત્રો આપવાની સહિત પણ અજળ છે. એકંદરે આ પુસ્તક જીવનચરિત્રમાં નિરાણું સ્થાન માગી શકે એમ છે.

શ્રી. મુનશીની સાહિત્યસેવા

આમ શ્રી. મુનશીએ યુગરાતી સાહિત્યની અને વિવિધ સેવા કરી છે. નવલકથાઓ, નાટકો, નવલિકાઓ, ઐતિહાસિક નિર્ણયો, વિવેચન, ચરિત્ર વગેરે દરેક અંગને એમની કલમે પોંચ્યું છે. એક નવલકથાકાર અને નાટ્યકાર તરીકેની તેમની સહિત માટે ઈંધને બે મત છે જ નહિ. પણ તેમનું વિવેચન પ્રમાણુભૂત નથી લાગતું. તેમનાં થોડાંક રસદર્શનો વગેરે પુસ્તકો વહીલાતથી ભરપૂર છે. શ્રી. વિશ્વનાથ મજનલાલ ભટ્ટ યોગ્ય જ લખે છે કે :

“શ્રી. મુનશી કેવળ પ્રતિભાશાળી સર્જક જ નથી, પણ ઉદ્યોગી, અભ્યાસી ને સમર્થ વિદ્વાન પણ છે. અવબત, તેમની વિદ્વતા જેટલી વ્યાપક છે તેટલી હદી નથી, પોતાને ખપતું દોષ તેટલું વધ લઈને ઉપાડી શકે એવી સારથાલી છે, પણ સમગ્ર વિષયનું સચિત્રમાં અવલોકન કરી અચૂક નિર્ણય થઈ આવે એવી સર્વશાસ્ત્રી નથી, એટલે એમના કલ્પના જેટલી વિચારપ્રેરના દોષ છે તેટલી વિશ્વસનીયતા કે ચર્ચાતાં દોષો નથી.”

તખ્તસિંહ વહેરાલાલ પરમાર

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો વિકાસ

૧-ખાતાની ઉત્પત્તિનો ઇતિહાસ

૧. વડોદરા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયનો જન્મ કે. શ્રીમંત મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ

ના લક્ષ્મી વિલાસ રાજમહાલમાં તેમના ખાનગી ઉપયોગ માટે રાજમહાલ પુસ્તકાલય સને ૧૮૮૦ માં સ્થાપેલા રાજમહાલ પુસ્તકાલયથી થયો. આ પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકસંગ્રહ થોડો હતો, છતાં કે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને તે જ્ઞાનઝરણાના એક અતિ આનંદજનક જળાશયરૂપ હતું. તેઓ તેનો વખતોવખત ઉપયોગ કરી પોતાના બૌદ્ધિક દેહને પુષ્ટ અને પવિત્ર બનાવતા. સરસ્વતીના સાચા પુત્રની માફક તેઓ મન અને હૃદયથી જ્ઞાનદેવીની ઉપાસના કરતા. મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના વિકાસની આ પ્રથમ શ્રમિકા હતી.

આ નાનકડું પુસ્તકાલય રાજમહાલમાં હતું તે દરમિયાન, શ્રીમંતે તેના પહેલવહેલો ઉપયોગ અમલદારવર્ગને કરવા દીધેલો. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની પસંદગી પ્રમાણે થયેલા આ પુસ્તકસંગ્રહનો લાભ સ્વાભાવિક રીતે જ મોટા અમલદારો લેતા. પરંતુ પછી તો ધીરે ધીરે નાના અમલદારો પણ રાજપિતાએ ખુલ્લા મૂકેલા આ જ્ઞાનખંડરનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યા.

પરંતુ ત્યારપછી એનો જનતામાં વધુ ઉપયોગ થાય તે માટે એ પુસ્તકાલયને રાજમહાલ

માંથી ખસેડી જૂના સરકારવાડામાં લઈ જવામાં આવ્યું. સ્થળાંતર અને લોક-આગળની યોજના કરતાં આમ સ્થળાંતરથી પુસ્તકાલય વધારે પ્રિય બન્યું. અને વિશાળ સ્વરૂપમાં પ્રખરું પુસ્તકાલય બનાવવાની શ્રીમંતની ધારણા સંકળ થાય તેવું સ્થળ જૂના શહેરના મધ્યભાગમાં માંડવી પાસે મળી. આ સ્થળે જૂના વખતમાં શ્રી. મહારાજના પૂર્વજો રાજ્યોત્સવો અને કૌટુંબિક પ્રસંગોએ પ્રજા સાથે સંપર્કમાં આવતા. આમ થવાથી જૂનાં સંસ્મરણો તાજાં થયાં અને પ્રજામાંથી સંકેય એણે થયો. અસલના વખતમાં જે સ્થળેથી પ્રજાએ અનાજ, મિઠાઈ, તેમ જ મોટાં છનામો રાજવીઓના હાથે વહેંચાપલાં જોયાં હશે, તે જ સ્થળેથી રાજ્યના હિદાર હરતે પ્રજામાં જ્ઞાનદાનની લઘાણીની શરૂઆત થઈ, એ આશ્ચર્ય-કારક ફેરફાર પ્રજામાં બહુ આવકાર પામ્યો.

૩. હવે આપણે મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની વિશેષ હકીકત જાણીએ તે પહેલાં સાર્વ-સાર્વજનિક પુસ્તકાલય- જનિક પુસ્તકાલય સંબંધે કે. મહારાજ સાહેબના મનનીય પ્રવૃત્તિ વિષે કે. શ્રીમંત વિચારો જાણવા જરૂરી છે. તેઓશ્રીએ લગભગ સને ૧૯૦૧ તના વિચારો ની સાથે એક હુકમ નીચે પ્રમાણે કર્યો:

“ સામાન્ય જ્ઞાન અને થાકુ માહિતી પ્રજામાં ફેલાય એ ઉદ્દેશથી પ્રજામાં પુસ્તક-અચાર કરવો અને મહાલતા એકાદ કરખામાં અજમાયશ હાખલ એક પુસ્તકાલય સ્થાપવું. પેટલાદ લેવા આગળ વધેલા કરખામાં તે પ્રયોજની શરૂઆત નહિ કરતાં પરિણામ લેવા ખાતર વીસેક ગામની વચ્ચે આવેલા એક સાધારણ

કર્યામાં કરવી. રાજ્યાતમાં ત્યાં એક મફત પુસ્તકાલય ખોલવું અને જ્યારે ઘણા વાચકો એ પ્રમાણે લાભ લેવા માટે ત્યારે ધીમે ધીમે જૂન ફી દાખલ કરવી. વળી પુસ્તકો પણ પ્રજાની સામાન્ય શુદ્ધિ ખીલવે અને તેમને સંસ્કારી બનાવે એવાં લોકત્રિય અને બોધદાયક રાખવાં. જો આ પ્રયોગ સફળ થાય તો ખીલત કર્યાઓમાં પણ તેવી જ યોજના દાખલ કરવી. ”

વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ દાખલ કરવાના વિચારોનું ખીજ આમ રોપાયું. ડૈ. શ્રીમંતના ઉપરના વિચારોને મૂર્ત સ્વરૂપ આપવા માટે જે વળુ વર્ગો વીતી ગયાં. અને ડૈ. શ્રીમંત જ્યારે અમેરિકાના પ્રવાસે ગયેલા ત્યારે તેઓશ્રીએ ત્યાંની સાર્વજનિક પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો અભ્યાસ કરી પોતાના રાજ્યમાં આ પ્રવૃત્તિ વહેલી તકે અમલમાં આવે એ હેતુથી એક દુકમ દ્વારા રાજ્યમાં સરકયુલેટિંગ પુસ્તકાલયો કાઢવાની યોજના મંજૂર કરી તેનો અમલ કરવા તે વખતના વિદ્યાધિકારી મે. રા. રા. એ. એમ. મસાણી સાહેબને દુરમાળ્યું હતું. મે. રા. રા. વિદ્યાધિકારી સાહેબે પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા માટે નીચે પ્રમાણેની એક યોજના ધડી તેની જાહેરાત ૪-૪-૦૭ ના રોજ પ્રસિદ્ધ કરી હતી.

ડૈ. શ્રીમંતના દુકમને અનુસરી મે. રા. રા. વિદ્યાધિકારી સાહેબે ઠેકાણે ઠેકાણે વિદ્યાધિકારીની સરકયુ- સરકયુલેટિંગ લાયબ્રેરીઓ ઉઘાડવા નીચે પ્રમાણેની એક લેટિંગ લાયબ્રેરીઓ માટે યોજના ધડી. તેની જાહેરખબર તા. ૪-૪-૧૯૦૭ ના રોજ જાહેરાત પ્રસિદ્ધ કરી.

જાહેર ખબર

“ આ રાજ્યના લોકોને પોતાના જામની, હિંદુસ્તાન અને બહારના દેશોની હાલત કેવી છે તે જાણવાને વાચન પૂરું પડે તથા લોકોને વાચનનો શોખ વધે એવા સ્તુત્ય હેતુથી શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ એમણે કૃપાવંત યથ હુ. હુ. નં. એ. તા. ૨૨-૧૧-૦૬ થી ઠેકાણે ઠેકાણે સરકયુલેટિંગ લાયબ્રેરીઓ ઉઘાડવા આજ્ઞા કરેલી હોવાથી હાલ જે જામોમાં સરકારી, સાર્વજનિક, મિત્રમંડળની સંસ્થાવાળા કે એવી ઠોઠ પણ જાતની લાયબ્રેરી અથવા ઠોઠ પણ પ્રકારની પ્રજાના વાચન માટે ગોઠવણ નહિ હોય તેવા જામે સરકારમદદથી નીચેની યરતે લાયબ્રેરીઓ ઉઘાડવાની છે:

૧. આ લાયબ્રેરીઓને તે જામના નામ સાથે “ સરકયુલેટિંગ લાયબ્રેરી ” એવી સંજ્ઞા આપવી પડશે.
૨. મકાનની વ્યવસ્થા જામલોકોએ કરી લેવાની છે, એટલે સાર્વજનિક અથવા ખાનગી ગૃહસ્થના મકાનથી નબાવી લેવું પડશે.
૩. ડેડ્ડેટાક કે બિહાયતી સામાન માટે જામલોકોએ પોતાની સવડ પ્રમાણે ગોઠવણ કરવાની છે. એ બાબત સરકાર તરફથી કોઈ ખાસ મદદ મળી શકશે નહિ.
૪. લાયબ્રેરીની વ્યવસ્થા ગ્રામ્ય પંચ પેટી ઠોઠ ગૃહસ્થને અગર રફૂલમાસ્તરને કે ઠોઠ ખીજ આખરદાર ગૃહસ્થને જામલોક તરફથી સોંપવી પડશે.
૫. લાયબ્રેરીની મિલકત પર રફૂલ ખાસ્તર અને ખેલ તઘાટીની સાધારણ દેખરેખ રહેશે અને વ્યવસ્થાપકે મદાલ પંચાયતના પ્રમુખની સત્તામાં રહી કામ કરવું પડશે.
૬. આસપાસના જામના લોકો પોતાના જામ તરફથી દેટલીક રકમ આપવા રાજી દશે તો તે લઈ તેમને લાયબ્રેરીનો લાભ દેવો પડશે.

૭. લાયબ્રેરીમાં બેસીને વાંચનાર પાસેથી કોઈ પણ જાતનું લવાજમ લેવાશે નહિ; તેમ જ લેવ લઈ જનાર પાસેથી દર માસે રૂ. ૦-૦-૬ કરતાં વધારે ફી લેવાશે નહિ.

૮. પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો વગેરે ખરીદવા તથા બીજી અંતરવ્યવસ્થા ગામલોઢા પોતાની મરજી મુજબ કરવાની છે. ચર્યાતમાં સરકાર તરફથી વ્યવસ્થા બતાવવામાં આવશે.

ઉપરની શરતોએ જે ગામલોઢા સરકયુલેટિંગ લાયબ્રેરી કાઢવા ખુશી હશે તેમને નીચે પ્રમાણે સરકાર તરફથી મદદ મળશે.

(અ) વર્તમાનપત્રો, ચોપાનિયાં વગેરે મુદતખંધી પત્રો માટે ગામલોઢા જેટલી રકમ દર સાલ ભેગી કરે તેટલી રકમ હાલમાં સરકાર તરફથી મદદ હાખલ મળશે, પરંતુ દર વર્ષે રૂપીઆ ૪-૦-૦ થી વધારે મળશે નહિ.

(બ) ગામના લોઢા પુસ્તકો માટે જેટલી રકમ એકઠી કરશે તેટલી રકમ લઈ સરકાર રૂપીઆ સો સુધીની રકમનાં પુસ્તકો આપશે.

(ક) ભાષાંતર રેડારનાં પુસ્તકો સવડ પ્રમાણે મફત મળશે.

ઉપર પ્રમાણે જે લોઢા પોતાના ગામે લાયબ્રેરી ઉઘાડવા માટે ખુશી હશે તેમણે ઉપર જણાવેલી યેટા કલમ (અ) (બ) માં બતાવ્યા પ્રમાણે જેટલી રકમ ભેગી કરશે તથા મકાન અને વ્યવસ્થા રાખનાર માટે થું તજવીજ કરી છે તે જણાવી મહાત્ત પંચાયતના પ્રમુખ મારફત રિપોર્ટ કરવો એટલે ઘટિત કરવામાં આવશે.

તા. ૪ એપ્રિલ ૧૯૦૭

(સહી) એ. એમ. મસાણી

એ. વિદ્યાધિકારી.

ઉપરની યોજનાના અમલથી રાજ્યમાં સને ૧૯૦૭ ના પહેલાં વર્ષે ૧૦૦ પુસ્તકાલયો સ્થપાયાં, બીજા વર્ષે તે વધીને ૧૫૧ થયાં, ત્યારે ત્રીજા અને ચોથા વર્ષે અનુક્રમે ૧૬૬ અને ૨૨૪ થયાં હતાં. એકંદરે આ યોજના પાછળ સરકારે સને ૧૯૦૭ થી ૧૯૧૧ સુધીમાં રૂ. ૭૪૦૯૧ ખર્ચ કર્યો હતો. પ્રાંત પંચાયતોએ રૂ. ૯૬૪૯ ખર્ચો હતા અને લોઢાએ રૂ. ૨૪૧૫૦ ભેગા કર્યા હતા. કુલ એકંદરે ખર્ચ રૂ. ૯૭૮૯૦ નો થયો હતો.

ગ્રીમંતના હિદ્દેશોને પોષે અને અમલમાં મૂકે એવી એક પ્રવૃત્તિ યેટલાદ એ. વી.

સ્કુલના તે વખતના હેડમાસ્ટર અને પુસ્તકાલય ખાતાના માણ

મિત્રમંદળ પુસ્તકાલયો મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ અમીને સને ૧૯૦૬ માં

શરૂ કરેલી. શ્રી. અમીને પોતાના વાચન પરથી એમ લાગેલું

કે પુસ્તકોનું વાચન પ્રજામાં વધે તેવી કોઈ યોજના કરવાની જરૂર છે. તેમને એમ પણ લાગેલું કે સારા વિચારોનો અને ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓનો પ્રચાર કરવો હોય તો નાનાં નાનાં ગામોમાં વાચનાલયો અને પુસ્તકાલયો સ્થાપવાં જોઈએ. ગામડાંમાં આ પ્રવૃત્તિ શિક્ષકો જ ઉપાડી શકે એમ સમજી સને ૧૯૦૬ ના માર્ચમાં વડોદરા મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં અભ્યાસ કરતા શિક્ષકો સમક્ષ તેમણે એવી યોજના રજૂ કરી કે પરીક્ષા પૂરી થયે નોકરીના પ્રસંગે ગામડાંમાં શાળાના શિક્ષક તરીકે કામ કરવાને જ્યારે તેઓ જય ત્યારે પોતપોતાના ગામેથી જો તેઓ રૂપીઆ દસ વા પંદર મોકલી આપે તો તેમને રૂપીઆ વીસ વા ત્રીમનાં વર્તમાનપત્રો ને પુસ્તકોનો લાભ આપવાની જવાબદારી સ્વીકારવા હું તૈયાર છું. આ ઉપરથી વડોદરા રાજ્યમાં ૩૦ ગામોએ વાચનાલયો વા પુસ્તકાલયો બિઘડ્યાં હતાં. સને ૧૯૦૭ ના એપ્રિલમાં એટલે બીજા વર્ષે વડોદરા રાજ્યની સરકયુલેટિંગ લાયબ્રેરીની યોજના અમલમાં

ચૂકવામાં આવી. ત્યારે આ મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયો માટે શ્રી. અમીને સરકાર પાસે મદદ માગી એટલે દરેક વાયનામયને વાર્ષિક રૂ. ૧૫ અને દરેક પુસ્તકાલયને વાર્ષિક રૂ. ૨૫ ના બદલામાં રૂ. ૧૦૦ ની કિંમતનાં પુસ્તકો સરકારે આપવાનું સ્વીકાર્યું. આ યોજનાથી વડોદરા રાજ્યમાં એકંદરે ૭૫ વાયનામય અને પુસ્તકાલયો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં હતાં.

કેળવણીની આ પ્રવૃત્તિમાં સંખ્યાવૃદ્ધિ કરતાં ચાલુ સંસ્થાઓ વધારે કાર્યસાધક બનાવવી એમાં પ્રજાને વિશેષ લાભ થાય છે. ચાર વર્ષમાં જે બસો

પુસ્તકાલયોની પરિસ્થિતિ ઉપરાંત સરકારીયે લાયબ્રેરીઓ ઉઘડી હતી, તેમાંની મોટે ભાગે કેટલીક મરણુતોષ સ્થિતિમાં આવી પડેલી હતી; સાર્વજનિક ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ ખરેખર તે નિર્ણય થતી ચાલી હતી.

૧૯૦૭-૧૦

આનાં મુખ્યત્વે નીચે પ્રમાણેનાં કારણો હતાં:

૧. સરકારીયે લાયબ્રેરીઓની યોજના પ્રમાણે તેમને હમેશાને માટે એક જ વાર પુસ્તકો આપવામાં આવ્યાં હતાં; નવાં પુસ્તકો ઉમેરવાની ગોઠવણ ન હતી.

૨. પુસ્તકો સુરક્ષિત રાખવા કચાટ વગેરેની ગોઠવણ થઈ ન હતી. એટલે પુસ્તકો આમતેમ અવ્યવસ્થિત રીતે પડી રહેતાં હતાં.

૩. આ પ્રવૃત્તિને પોષવા માટે સારું જ્ઞાન અને કુશળ કાર્યશક્તિ ધરાવનાર પુસ્તકાલયક્ષત્રી સામાન્ય દેખરેખ અને દોરવણીની ઉણપ;

૪. એક વખત ઉઘાડેલા પુસ્તકાલયને ચાલુ રાખવા માટે ઉત્તરોત્તર મદદ આપવાની યોજનાનો અભાવ.

ઉપર પ્રમાણેની મહત્ત્વની ખામીઓ દૂર કરવા માટે ચાલુ પદ્ધતિમાં સંપૂર્ણ પુનર્ધટનાની ખાસ જરૂર હતી. એ પુનર્ધટના અન્ય દેશોની સાર્વજનિક પુસ્તકાલય સંસ્થાઓના અદ્યપટા કાર્યની અંગત માહિતી ધરાવનાર વ્યક્તિને હાથે ચલાવી આવશ્યકતા હતી.

કે. શ્રીમંત સયાજીરાવ (ત્રીજા) મહારાજને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ આગળ ધપાવવાની પ્રયત્ન ધૂમ્મજા હતી. તેઓશ્રીએ પોતાના ત્રીજા પ્રવાસ દરમ્યાન

શ્રીમંતનો અમેરિકાનો ખજૂ આ લોકબદ્ધ સંસ્થાઓનો વધુ અભ્યાસ કર્યો અને એક બીજો પ્રવાસ; ડબલ્યુ. કુશળ પુસ્તકાલયક્ષત્રી શોધમાં રહ્યા. વડોદરાના સદ્બાગ્યે મિ. એ. બોર્ડનની નિમણૂક ડબલ્યુ. એ. બોર્ડન જેવા ચયાયોગ્ય સંસ્થાને તેમને હાથ લાગ્યા. તેઓ અમેરિકાના ન્યુ હેવનની યુવક મંડળ સંસ્થાના પુસ્તકાલયના પુસ્તકાલયક્ષ હતા. તેમને નોકરીમાં રાખી લઈ વડોદરા

૧૯૧૦. રાજ્યમાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાનું કામ સુપ્રત કરી વડોદરા મોકલ્યા પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા અને નિયમનમાં પ્રત્યક્ષ રીતે કામ કરેલું હોવાથી તેમ જ કોલેજીઆ વિશ્વવિદ્યાલયમાં ડૉ. મેલવીય ડબલ્યુ. એ. બોર્ડનના પુસ્તકાલયશિક્ષણના પ્રથમ વર્ગના તેઓ વ્યાખ્યાતા હોવાથી આ કામ માટે બરાબર યોગ્ય હતા.

વડોદરામાં આવ્યા પછી રાજ્યમાં પુસ્તકાલય પરિસ્થિતિની તપાસ કરતાં મિ. બોર્ડનની ખાતરી થઈ કે ખરા ઉત્સાહથી કામ ચાલુ કરવામાં મોઢ

મિ. બોર્ડનનો પુસ્તકાલય પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ અને યોજના જાતનો વધો નથી. કેવળ વડોદરા શહેરમાં જ ૬ કરતાં વધારે પુસ્તકસંગ્રહો હતા. પેલેસ લાઇબ્રેરી, શ્રી સયાજી લાઇબ્રેરી અને કેટલાંક ખાતાઓની લાઇબ્રેરીઓ મળીને ૧,૫૦,૦૦૦ પુસ્તકો હતાં. રાજ્યની મુદરાઓ કે પંચાયતોની મદદથી ચાલતાં બીજાં

પુસ્તકાલયોની માહિતી પણ તેમણે મેળવી. વડોદરા પ્રાંતમાં બધાં મળી આવ્યાં પુસ્તકાલયો ૧૪, મહેસાણામાં ૧૧, નવસારીમાં ૯ અને અમરેલીમાં ૬ મળી કુલ ૪૦ પુસ્તકાલયો હતાં અને તેમાં ૪૦,૦૦૦ પુસ્તકો હતાં. આ ઉપરાંત રાજ્યના કેળવણી ખાતા તરફથી ચાલતી સરકારી સંસ્થાઓમાં લાઇબ્રેરીની સંખ્યા ૨૦૦ હતી. તેમાં બધાં મળી ૨૫૦૦૦ પુસ્તકો હતાં.

ઉપરની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ કરતાં બોર્ડને સાહેબને લાગ્યું કે વડોદરામાં સ્વતંત્ર પુસ્તકાલય ખાતું સ્થાપી તેની સાથે આ બધાં પુસ્તકાલયોને સંકલિત કરી લેવાં. આ યોજનામાં અગાઉના પ્રયોગોનો અભ્યાસ કરી મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયોની યોજનાના પ્રવર્તક શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીનની મદદ મળે એ હેતુથી કે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની સૂચનાથી વિદ્યાધિકારીએ તેમને શ્રી. બોર્ડનના મદદનીશ તરીકે નીમી આપ્યા.

મિ. બોર્ડનની યોજના પ્રમાણે સ્વતંત્ર રીતે સ્થપાયેલા આ ખાતાને નીચે પ્રમાણે કાર્ય કરવાનું હતું:

૧. વડોદરા ખાતે એક સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરી ઉઘાડવી.

૨. પુસ્તકાલય વ્યવસ્થાની કળાનું વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા માટે પુસ્તકાલય વર્ગ.

૩. વર્તમાનપત્રોમાંથી નોંધ લેવા યોગ્ય હકીકતો એકઠી કરવા એક 'સમાચાર ખાતું' ખોલવું.

૪. જુદા જુદા તાલુકાનાં પુસ્તકાલયો વ્યવસ્થિત કરવાં, અને મુખ્યત્વે કરીને પોતપોતાના ગામમાં પોતાનું સ્વતંત્ર પુસ્તકાલય ઉઘાડવાની ઇચ્છા અને વૃત્તિ લોકમાં ઉત્પન્ન કરવાં.

૫. હયાતી ધરાવતાં પુસ્તકાલયોને વધારે દૃઢ બનાવવાં અને નવાં જરૂર જણાય ત્યાં નવાં ઉઘાડવાં.

૬. શાળાઓ, પુસ્તકાલયો અને મંડળોમાં રાજ્યનાં કરતાં પુસ્તકાલયો મોકલવાં.

૭. ખાસ વિષયોનાં વાંચવાલાયક પુસ્તકોની અને ખાસ વર્ગના માણસો માટે પુસ્તકોની સર્વસાધારણ યાદીઓ તૈયાર કરવામાં સાહિત્યપ્રેમી પુરુષો સાથે સહકાર સાધવો.

ઉપરની કાર્યસિદ્ધિ માટે મિ. બોર્ડને એ અગત્યની યોજનાઓ રજૂ કરી હતી. તેનો સાર આ નીચે આપવામાં આવે છે:

વડોદરાના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયથી માંડીને દરેક નાના ગામડા સુધીના દરેક પુસ્તકાલયની

સંપૂર્ણ રચના કરવા માટે મિ. બોર્ડને વીસ લાખ રૂપિયાની

પ્રથમ યોજના રકમ "ખરી રીતે રૂ. ૨૦,૬૦,૮૬૬ ની" દસ વર્ષમાં

ખર્ચવા માટે શ્રીમંત સરકાર પાસે માગણી કરી. આ દસ

વર્ષને અંતે, અને તમામ પુસ્તકાલયો સંગીન પાયા પર મુકાઇ ગયા પછી આ યોજનાના

વાર્ષિક નિભાવ માટે રૂ. ૧,૨૦,૦૦૦ ની વધારાની રકમ માગવામાં આવી. આ યોજનામાં

નીચે પ્રમાણે માંગણીઓ કરવામાં આવી હતી: (૧) વડોદરામાં સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીનું યોગ્ય

મકાન બાંધવા માટે ૭ લાખ રૂપિયા; ચાર લાખ મકાન માટે અને એ લાખ પુસ્તકો

મૂકવાના ઘોડા તથા અન્ય સાહિત્ય માટે; (૨) પહેલા વર્ગના ખર્ચ કર્યા પુસ્તકાલયોનો

પુસ્તકસંગ્રહ સંપૂર્ણ કરવા પુસ્તકોની ભેટ આપવા માટે - રૂ. ૮૬૦૦૦ તથા સદર પુસ્ત-

કાલયોને મકાન બાંધવામાં મદદ કરવા રૂ. ૧૪,૨૦૦ અને તેમના નિભાવ માટે વાર્ષિક

મદદ આપવા રૂ. ૩૦૦૦; (૩) નવસારી, અમરેલી અને મહેસાણામાં ૨૦,૦૦૦ પુસ્તકો

રહી શકે તેવાં સુંદર મકાનવાળાં ત્રણ પ્રાંત પુસ્તકાલયો રચવા એક લાખની રકમ, અને

તેના નિભાવ માટે વાર્ષિક રૂ. ૨૦૦૦. ત્રણ વર્ષમાં વડોદરા સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીનું મકાન તથા

પછી સદર યોજનાનો આ ભાગ અમલમાં મૂકવો; (૪) ૨૭ નાનાં કર્યા પુસ્તકાલયોને

આપવાનાં પુસ્તકો માટે રૂ. ૩૦,૦૦૦, નિભાવ ખર્ચ માટે વાર્ષિક રૂ. ૫૦૦૦; (૫) ૧૦૦૦ માણસ ઉપરાંતની વસ્તીવાળાં ૩૮૭ ગામેમાં પુસ્તકાલયો સ્થાપન કરવા માટે અને તેમને માટે નાનાં મકાનો બાંધવા તથા દરેકને આશરે ૫૦૦ પુસ્તકોનો સંગ્રહ બેટ આપવા વગેરે ખાતે રૂ. ૨૫,૦૦,૦૦૦, જેમાંના રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦ પુસ્તકો માટે અને રૂ. ૭૦,૦૦૦ મકાનફંડ ખાતે; આ ઉપરાંત રૂ. ૧૦,૦૦૦ નિભાવફંડ ખાતે આધ્યા હતા.

જેકે આ યોજના સામાન્ય રીતે પસંદ તો પડી, પરંતુ જે વર્ષે આ યોજના રજૂ

કરવામાં આવી હતી તે વર્ષે નાણાંની તાણ હોવાથી જુદી

બીજી યોજના જુદી જરૂરીઆતોના પ્રમાણમાં તેના વિવિધ ભાગ પાડી

નાખવામાં આવ્યા. તેથી સને ૧૯૧૨ ના ઑગસ્ટ મહિનામાં

ફક્ત કર્યા પુસ્તકાલયો જ પ્રમુખ ધ્યાનમાં લઈ એક નવીન ઓછી ખર્ચાળ યોજના બિ. બોર્ડને રજૂ કરી. આ યોજના એકાએક રજૂ કરવાનું ખાસ કારણ એ હતું કે જે કર્યા પુસ્તકાલયની ખીલવણી થોડા જ વખત ઉપર પસાર થયેલા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય સ્થાપવાના નિયમો અનુસાર સ્વાભાવિક રીતે જ થવા દેવામાં આવે તો કાળક્રમે બધા કર્યામાં પુસ્તકાલય અને પુસ્તકાલયોનાં મકાનો તૈયાર તો થઈ જાય, પરંતુ તેમાં ઘણો વખત લાગે, અને કેટલાંક પુસ્તકાલયો માટે તો અતિથય લાંબો સમય થઈ જાય. છતાં એવી હતી કે આ નિયમોની નૈસર્ગિક અસર ઝડપથી થાય અને કાળક્રમે જે સ્થિતિ પર તેઓ આખરે પહોંચી શકે તે સ્થિતિમાં અત્યારથી જ તેઓ મુકામ એટલે ભવિષ્યના જમાનાને જે ફાયદો મળવાનો હોય તે જ લાભ ચાલુ જમાનાને મળે. આ ઉપરાંત વળી જે ઘણાખરા કર્યાના વતનીઓ તેમ જ પંચાયતો મકાનો માટેનો તેમનો દિસો એકદમ આપી દે તો તેમની મદદ આપવાની શક્તિ શરૂઆતમાં જ લગભગ શાંત પડી જાય, તેથી તેમને માટે જરૂરનાં પુસ્તકો ખરીદ કરી બેટ આપવાનું સરકારે માથે લેવું, એવી સલાહ આપવામાં આવી હતી. દરેક પ્રાંતના કર્યા પુસ્તકાલયોની જુદી જુદી જરૂરીઆતો કાળજીપૂર્વક ધ્યાનમાં લેતાં મકાનો અને પુસ્તકો માટે રૂ. ૧,૩૯,૩૪૬ ની જરૂર છે, એમ જણાયું. આ રકમમાંથી ચાર વર્ષના સામટા સરકારના દિસા તરીકે રૂ. ૭૭,૮૭૦ ની મોટી રકમ એટલે દર વર્ષે રૂ. ૧૯,૪૬૭ ની રકમ નક્કી કરવામાં આવી હતી. પુસ્તકખરીદીનો ખર્ચ બધો અથવા થોડે અંશે સરકારે માથે લેવો: અને તેને માટે રૂ. ૪૯,૬૬૬-૧૦-૮ ની રકમ સરકારે જુદી કાઢવી. એ ઉપરાંત વાર્ષિક નિભાવખર્ચ ખાતે પણ સરકારનો દિસો રૂ. ૧૦,૭૦૦ નો આવે. સરકારે આ આખી યોજના સ્વીકારી એટલે પહેલા વર્ષ માટે પુસ્તકો અને મકાનો માટે રૂ. ૨૦,૦૦૦ ની મંજૂરી આપી: અને પછીનાં વર્ષો માટે દર વર્ષના અંદાજપત્રમાં તેટલી જ રકમ દાખલ કરવા દેવાનું મંજૂર કરવામાં આવ્યું. આ સંબંધમાં રાજ્યને ખાસ મનરૂ થવા જેવી હડીકત એ છે કે ચારે પ્રાંત પંચાયતોને પણ આ યોજના બધું જ પસંદ પડી, અને તેમણે પોતપોતાને ફાળો શુદ્ધીથી આપવાનું સ્વીકાર્યું. પરિણામે આ યોજના એટલી ઝડપથી આગળ વધી કે સને ૧૯૧૨-૧૩ માં ૨૫ નવાં પુસ્તકાલયો ઉધડયાથી કુલ સંખ્યા ૩૪ ની થઈ. અને તેમાંનાં ૧૧ પુસ્તકાલયોએ મકાન માટે પણ માગણી રજૂ કરી. સને ૧૯૧૬-૧૭ માં એટલે પાંચ વર્ષની આખરે તમામ બેંતાળીસે પ્રાંત અને કર્યા પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકોનો સારો જથ્થો એકઠો થવા ઉપરાંત પુસ્તકો રાખવા પોતાનાં સ્વતંત્ર મકાનો પણ તેમને મળી ગયાં. આ છ વર્ષમાં માત્ર પુસ્તકાલયોની પ્રગતિ પણ સંતોષકારક થઈ, કેમકે તેમની સંખ્યા ૩૨૫ થી વધીને ૪૯૪ ની થઈ હતી. આ પ્રમાણે પુસ્તકાલય ખાતાની શરૂઆતની કારકિર્દી હતી.

૨. પુસ્તકાલય ખાતાની હાલની વ્યવસ્થા

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ઉપર પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક સાહેબની સીધી દેખરેખ રહે છે. સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો ઉપર પણ દેખરેખ રાખવાનું મુખ્ય વિભાગ કાર્ય તેમના તરફથી શરૂ થાય છે. એટલે પુસ્તકાલય ખાતાના બે મુખ્ય વિભાગો પડે છે:

(૧) મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય.

(૨) સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં નીચે પ્રમાણે મુખ્ય ભાગો છે: (૧) આપ-લે-વિભાગ, (૨) અંગ્રેજી, મરાઠી, ગુજરાતી અને હિન્દીના અધ્યયન વિભાગો, મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય (૩) મહિલા પુસ્તકાલય, (૪) બાળવિભાગ, (૫) પુસ્તક મેળવણી શાખા, (૬) પુસ્તક આંધણી શાખા, (૭) વાચનાલય અને કાપડી સંગ્રહ વિભાગ, (૮) મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય કચેરી.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખામાં બે વિભાગ છે: (૧) સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનો સાર્વજનિક પુસ્તકાલય વહિવટ વિભાગ અને (૨) ફરતા પુસ્તકાલય વિભાગ. શાખા

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની દેખરેખ રાખવાના કાર્યમાં જુદા જુદા વિભાગોના પુસ્તકાલયો નીમવામાં આવ્યા છે. અને તે બધા પર મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપકની સીધી દેખરેખ હોય છે; જ્યારે સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખાનું કાર્ય કાળજીથી થાય તે માટે વ્યવસ્થાપકને એક મદદનીશ આપવામાં આવ્યા છે. ફરતા પુસ્તકાલયોની વ્યવસ્થા માટે એક અધ્યક્ષકની નિમણૂક કરવામાં આવી છે. ફરતા પુસ્તકાલયો અને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો પર સીધી દેખરેખ મદદનીશ વ્યવસ્થાપકની રહે છે અને તેઓ વ્યવસ્થાપકની વખતોવખત સલાહ અને દોરવણી પ્રમાણે કાર્ય કરે છે.

હવે આપણે દરેક વિભાગની હાલની સ્થિતિ વિષે એક પછી એક વિભાગ લઇ નોંધ કરીશું.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના આપ-લે-વિભાગના મકાનના ભાગો પુષ્કળ હવા અન્વાણવાળા, વાયકોને સ્થિર લાગે તેવા સ્વચ્છ અને વિશાળ છે. મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયનો પુસ્તકો ગોઠવવાના ઘોડા લોખંડના છે અને પુસ્તકો ગોઠવવાના આપ-લે વિભાગ મોટા ઝોરડાના બધા માળો કાચથી જડેલા છે, જેથી પુસ્તકોમાં જીવંત પ્રવેશ કરી નુકસાન થવાનો સંભવ બહુ ઓછો છે. વાચકો માટે પુસ્તકોના ઘોડા હંમેશાં ખુલ્લા રહે છે.

આવી સાર્વજનિક સંસ્થાઓમાં પુસ્તકો આપ-લે કરવાના પ્રસંગે ન્યાય ખુલ્લા ઘોડાઓ હોય છે ત્યાં પુસ્તકો ચોગવાનો સંભવ વધુ રહે છે. આને માટે અને તેટલી કાળજી રાખવા પ્રયાસો થાય છે અને એક માણસ અંદર દાખલ થઇ એક જ માણસ નીકળી શકે તેવી રીતના Lambert's wickets (flapsmitters) રાખવામાં આવ્યા છે. અને તેના

પર બન્ને બાજુના બે કારકુનો પાસેનો કાચુ રહે છે, એટલે બંને ત્યાં સુધી પુસ્તકો ખોલાવતો સંભવ એણે છે. પરંતુ કવચિત કવચિત પુસ્તકોનાં પાનાં ફાડી જવાના તથા નાનાં પુસ્તકો ખોલાઈ જવાના પ્રસંગો પણ બને; પણ તે માટે શુભેચ્છા સોધવાનું કામ ઘણું કઠિન છે. આ વિભાગમાં હાલ...પુસ્તકો છે. દર વર્ષે લગભગ દશ હજાર રૂપિયાનાં પુસ્તકો ખરીદવા તજવીજ ચાલુ છે. જે પુસ્તકની માગણી વધારે હોય તેની એક કરતાં વધારે પ્રતો પણ ખરીદવામાં આવે છે. સદર વિભાગમાં વાચક તરીકે દાખલ થવા માટે સરકારી નોકર હશે તો તે રૂ. ૫૫ અને તે ઉપરાંત કમાતો હશે તો પોતે યજ્ઞ બે પુસ્તકો ઘેર વાંચવા લખ જઈ શકે છે. ખાનગી હસમેામાં તેની સ્થાવર મિલ્કત હોવાનો દાખલો રજૂ કર્યેથી વકીલ હોય તો સનંદની ખાત્રી કરાવે, અને આયપતવેરો બરનાર આયપતવેરો ભરે છે તેની ખાતરી કરવાનાં સાધનો રજૂ કરે તો તે પણ પુસ્તકો વાંચવા ઘેર લખ જઈ શકે છે. એ સિવાયનાં પ્રત્યેક વાચકે ઉપરના પૈકીનો જમીન આપવો પડે છે.

ઉપર પ્રમાણેની સવલતો પ્રમાણે વાચકથી જમીન આપવાનું બની ન શકે તો રૂ. ૧૫) અંદાજે પંદર અનામત મૂકવાથી પણ પુસ્તકો વાંચવાં ઘેર લખ જઈ શકે છે. પુસ્તકો પંદર દિવસ સુધી રાખી શકાય છે. પુસ્તક ખોલાય તો તેનાં નાણાં અગર પુસ્તક પૂરું પાડવું પડે છે, અને ઉધરાણી માટે જે ખર્ચ થયું હોય તે તેને બરતુ પડે છે. પુસ્તકાલયમાં પુસ્તક આપ-લે કરવાના સપય દરમિયાન શાન્તિથી પોતાની ઝીંજે બાજુએ મૂકી અંદર જવાનું હોય છે. અસ્વચ્છ કે બીભત્સ વર્તન કરનારને તુર્ત પુસ્તકાલયમાંથી દૂર કરવામાં આવે છે. આ વિભાગની વ્યવસ્થા માટે નીચે પ્રમાણે મહેકમ છે:-એક મંચપાલ, બે ફલ-કાનુયાયી, બે કારકુન, ત્રણ સિપાઈ. સદર વિભાગનો સમય સવારના ૮-૩૦ થી ૧૦-૩૦ અને સાંજના ૪-૩૦ થી ૬-૩૦ નો હોય છે. આ વિભાગના તમામ નોકરોએ અડધી કલાક પહેલાં સવારે અને બપોરે હાજર થઈ પુસ્તકો વ્યવસ્થિત કરવાનાં હોય છે. તથા પોતાનું દફતરનું કામ કરવાનું હોય છે. પુસ્તકાલયના આપ-લેના સમયમાં વાચકને પ્રત્યેક રીતે મદદરૂપ થઈ પડવાની દરેકની ફરજ છે. પુસ્તકાલયના જમણા ભાગ પર અંદર દાખલ થવાના ભાગ આગળ કર્તાવારી કાર્ડ તથા ફેટલોગ હોય છે. તેમાંથી પોતાને જેમણું પુસ્તક વાચક કર્તા જણાવે હોય તો જેમણે વર્ગીકૃત નંબર પ્રમાણે ઘોડા પરથી સહેલાઈથી મેળવી શકે છે. પરંતુ તેના ઉપયોગ સામાન્ય વાચકો કરતા નથી.

વાચકને પુસ્તક પ્રથમ મેળવતા પહેલાં-શું તજવીજ કરવાની છે તે જણાવવું અસંભવ નથી. પોતે વાચક થવા માટે નમૂનાની અરજીમાં નામ નોંધી જરૂર હોય તો જમીનનું નામ પણ નોંધી, અરજ આપ-લે વિભાગના મંચપાલને આપવાની હોય છે. અરજ બે કે ત્રણ દિવસમાં મંજૂર કરી તેના નામનાં બે પાકીટ બનાવવામાં આવે છે. અને તે વાચકને આપવામાં આવે છે. આ બે પાકીટ જ્યારે તે પુસ્તકો લઈ જાય ત્યારે કારકુનને રજૂ કરવાનાં હોય છે, જેમાં તે પુસ્તકનું કાર્ડ વાચકની સહી સાથેનું રાખી મૂકવામાં આવે છે. અને પંદર દિવસમાં તે રજૂ ન કરે તો તે પાકીટ ઉપરથી તેના, ઉપર ઉપરથી કરવામાં આવે છે. અને પુસ્તક પરત મેળવવા તજવીજ ચાલુ છે. (અપૂર્ણ)

બજેટની મૂંઝવણ

(દ્વિતી વાર્તા)

માસ્તરની સુવાસ ગામમાં સારી હતી. થોડું ધણું વૈદ્ય પણ જાણે અને સાબળાંદિ અસુરસવાર ગામમાં ઘેર જમને પણ દવાદાર કે ઉપચાર ચિંધે; જરૂર પડતાં પોતે જાતે સારવારમાં બેસી જાય, અને તત્કાળ પૂરતી ફાટી કે એવી દવા પણ રાખે. દવાની પાછ પણ બેવી એ પાપ સમજે.

છોકરાનું શુદ્ધરાત્રી બહુતર પૂરું થયું હતું, અને શહેરની બોર્ડિંગમાં માશી દાખલ કરવા અરજી કરી હતી. એ મહિનો પૂરો થવા આવ્યો હતો ને અંગ્રેજ નિશાળ બિઘડવાની તૈયારી પણ હતી. પણ બોર્ડિંગમાં જમને જોયું તો અરજીનો થોડકો અને માશી રાખવાની સગવડ પરિમિત હતી. કમિટિવાળા સભ્યોને ઘેર એકાંતરો જમ વિનંતિ પણ કરી ચૂક્યો, પણ કોઈ માળાપ વંગરના, કોઈ વિધવાના છોકરા કે કોઈ દૂર રહેવાવાળાનો અરજવાળાનો અગ્રહણ ગણાય એમ જણ્યું. વળી આ રહ્યો એક હેડમાસ્તરનો છોકરો. છેવટે, ધણી મહેનતને અંતે બોર્ડિંગમાં અર્ધો માશી મંજૂર થયું. ફંડમાંથી થોડી ચોપડીઓ મળી. એક જાળખીતાએ એ આપી; એકાદ એ વિના ચલાવી લેવાનું હતું, એકાદ કટકે કટકે નોટસ્ટુકમાં ઉતારી ચલાવી લેવું એમ નક્કી કરી છોકરાને અંગ્રેજીમાં દાખલ કર્યો. સાગવગથી રફલશી તો માશી થઈ. છોકરો હોંશિયાર હતો તેથી પછી રફલશી માટે બિવિધમાં ચિંતા નહિ રહે એવી તેની ખાતરી હતી.

માસ્તરને પમાર મળતો ખાસસા રૂપિયા છવીસ. ઘરમાં એ માણસો પોતે, એક વિધવા બહેન, ત્રણ છોકરા ને એક નાની છોકરી. મોટા છોકરાને બણાવવાનો પાંચ રૂપિયાનો માસિક ખર્ચ વધ્યો. બજેટમાં ક્યાંયથી કાપફૂપ થઈ શકે તેમ ન હતું. છોકરો અંગ્રેજી બહુ ન ઊતરે ત્યાંસુધી એય માણસે ચાની બાધા લીધી. બહેનને તો આ વિના ચાલે તેમ નહોતું; પણ ભાષબોજાઈ ન હ્યે તો તેનાથી પણ કેમ પીવાય ? થોડા દિવસ માથું દુખ્યું, પણ પછી તો ટેવ પડી ગઈ. અને છોકરાઓને તો ચાની ટેવ જ ક્યાં હતી !

* *

જુલાઈ મહિનો આવ્યો ને છોકરાને વ્યાકરણ લેવા દશ આના તે મોકલી શક્યો ત્યારે છોકરાને બહુ આનંદ થયો. ઑગસ્ટ મહિનો આવ્યો ને જવા પણ આવ્યો. ગામના પુસ્તકાલયનો વહીવટ શાળા હસ્તક હતો. બજેટ થયું ન હતું. એ માટે તે પટેલને ત્યાં આટા ખાતો હતો, પણ પટેલના હાથમાં હજી જોઈએ તેવું સાધન આવ્યું ન હતું. ચારપાંચ માસ પહેલાં લગ્નમાં એક એ રૂપિયા ને ચુંદડીમાં આઠ પાર આના આવેલા, પણ જરાગર ચાદ ન હતું ને પટેલનો હાથ પણ બીડમાં હતો. દર વખતે હેડમાસ્તરનો પોતાનો એક અને આસિસ્ટન્ટના આઠ આના સૌથી પહેલા ફાળમાં ભરાતા. આ વખતે આસિસ્ટન્ટેય રજા ઉપર ગયો હતો. જળી ગયેલા ધોતિયાને હાલ એકાદ એ ચીંગડા વધુ લગાવી, એકાદ એ માસ પછી અદાર આનાનો ધોતીજોટો લેવો એમ નક્કી કરી, માસ્તરે તો રૂપિયા ભર્યો. પટેલ પાસે જઈ, રૂપિયા મોડો આપજો, પણ તમારા ભયો વિના ફાળો આગળ ચાલશે નહિ, એમ વિનંતિ

કનતાં પટેલે પણ રૂપિયો લખી આપ્યો. રાત્રે પટેલની ડેલીએ વધુ ફાળા માટે બોલાવવા એમ હતું. તે દિવસે કોઈ માંદાને જ્યેષ્ઠ જતાં ભારતરને જરા મોકું થયું, અને ડેલીએ પહોંચતાં ચોપાટની રમત શરૂ થઈ ગઈ હતી. પટેલે ભારતરને આવકાર આપ્યો, પણ પછીના કલાક બે કલાક તો સોગડીને ગાંડી ડાહી કરવામાં કંપાંચે ચાલ્યા ગયા. રમતમાં ક્ષતિ ન પહોંચાડવાના હેતુથી ‘જયજય ત્યારે, ફરી મળીશું’ કહી ભારતરે વિદાય લીધી. બીજે દિવસે પટેલને ત્યાં મહેમાન આવ્યા, તે બે ચાર દિવસ રોકાયા પછી કાણુને કામે આવ્યું પટેલને ગામતરું ! તેમાં ત્રણચાર દિ’ ભાંગે ગયા. ગામથી ઘોડીએ ચડી પટેલ પાછા ફરતા હતા, ને ભારતર ફરવા જતા હતા. પટેલે હસતા હસતા નમસ્કાર ઝીઝી, પોતાની મેજે જ યાદ કર્યું :

“ ભારતર, ઓથું આપણે આને જરૂર કરી નાખવું છે હો ! . માણું અંજળી જ આવવું નથી. ” પણ પરગામથી ચાલ્યા આવતા પટેલને ખબર ન હતી કે ફોજદાર સાહેબ ખેતરના આવીને બેઠા છે, ને તેની રાહ બેઠા રહ્યા છે. સરકારી કામ ને વળી ગામમાં જુગાર રમાય છે તેવો બયંકર ગુન્ડો. તેથી તપાસ કરવામાં પટેલને સાચ દેવો પડ્યો. આખરે પટેલની કુનેદથી ગામને કાંઈ તુકસાન થયા વિના, ત્રણ ચાર દિવસ પછી ફોજદાર સાહેબ હસતે મોઢે વિદાય થયા ત્યારે પટેલને નિર્ગત વળી.

આને હવે ઠીક યોગ છે, એમ ભારતરને લાગ્યું ને પટેલને મળી તે વખતસર ડેલીએ પહોંચ્યો ત્યાં પટેલ તો સંધ્યા-ટાણાના સર્પ ગયા હતા, અને ડેલીએ ન જગાડવાતું પસાયતાંને સૂચવી ગયા હતા. પણ એક રૂપિયો રોકડો પસાયતાંને આપી રાખ્યો હતો અને ભારતર આવે સારે આપવા જણાવ્યું હતું. હાથ બીડમાં હતો, છતાં પટેલે રૂપિયો વણમાગ્યો આપ્યો હતો, તેથી ભારતરને વિચાર તો થયો : “ બહે સૂના; પટેલનોય કાંઈ વાંક છે ! કેટલાય તો ઉગ્ગરશ હશે ! જુગાર રમે ઠાક ને ચિંતા પટેલને ! ”

બળેટની સુખ ચારાં બધ તેની બીક હતી. પટેલની લાગવમતો લાભ પછી થેયું. પેતે ચાય તેટલું તો જરૂર આને કરવું એના નિશ્ચયથી ભારતર આમળ વધ્યા.

* * *

નૃથ્ય ગરીબ પણ સ્ત્રમજી હતો. વળી તેના દીકરાની દવા પણ આ મહિને ભારતરે કરી હતી ને ઠાકર મદારાને સાફ કરી દીધું હતું. ભારતર સાહેબ આવતાં ઘરનાં બંને માથુસ રાજ રાજ થયાં. “ સ્ત્રા’ય માટે આ મૂકને. ” “ ના. નૃથ્યબાઈ, મારે બાધા છે. ” આમ તેમ બીજી ત્રીજી વાતો કરીને પુસ્તકાલય માટે ફાળાની વાત કાઢી. શોકમદદ ઉપર સરદારમદદ, પંચાયતમદદ ને ગ્રામપંચાયતમદદ પણ મળે છે, ને એકગણું દાન ત્રણચારગણું પુણ્ય સાંપડે છે, તે વિગત સમજવી. ‘ ભારતર, જરા બેડાને તો ’ કહેનાકને નૃથ્ય બદાર મળે ને પાંચ દસ ધર ફરી પાછો આવ્યો ને ચાર આની ધરી : ‘ વળી મોસમમાં કાંક જરૂર આપીય ’ ભારતરને નાની પણ તોફાલી બોલ્લી થઈ, એમ લાગ્યું.

બે-ત્રણ ઠેકાણે કોઈ ઘેર મળ્યું નહિ. એક ઠેકાણેથી ‘ છાપું ’ પટેલની ડેલીએ જ રાખી મૂકે છે, ને બીજાને વાંગવા મળતું નથી ‘ એમ જવાબ મળ્યો. એકે કહ્યું : ‘ બાપાને પૂરીને વાન. ’ બીજાએ વળી જણાવ્યું : ‘ મગાને કહી દઈશ. જુઓને ભારતર. દેવે આ

તો થરડા થયા. કારભાર છોકરો કરે છે.' શામાને ત્યાંથી બેઝાની મળ્યા. ગમે વખતે તેણે વળી ક્યાં કાંઈજ આપ્યું હતું ? પટેલને ય ના પાડી દીધી હતી ! ધના પાસેથી ચાર આના ધાર્યો હતો ત્યાંથી આઠ આના મળ્યા. ગઘ મોસમમાં તેનો દીકરો ગામમાં છતાં મોસાળ ગયો છે એમ જણાવતાં આંખખીંચામણ કરવાં પડ્યાં હતાં.

ભગો સહુથી વધુ વાચનમાં રસ લે છે. નિશાળના ટાઇમમાં ય આવીને ચોપડી માટે પત્તર ખાંડે છે. તેનો તો રૂપિયો જ લેવો જોઈએ. પણ ભગો થેર જ ક્યાં હતો ? પાદરડી વાડીએ હોવાના ઊડતા ખખર મળ્યા. વાડી તો આ નિશાળની પછવાડે જ છે. દૂરથી વાડીના મકાને જોવાસ ને અજવાસ જોયો, પણ અચાનક દીવો વધરાઈ ગયો હોય અને સઘળું ચૂપચાપ હોય તેમ થઈ ગયું. કોઈ સામું આવતું જણાયું.

ખેંખારીને અવાજ આગ્યો: “ કોણ છે એકા ? ”

“ કોણ, ભગો ? ”

“ હું મારતર. ”

“ હો સાહેબ છે ? મેં જાણ્યું કે આ વળી આજેય પાછું.....હીક, હીક. શું વાડી રાતને વખતે પાવન કરી ? ”

“ આ લાઇબ્રેરીનું કાંઈક આ વખતે કરવું પડશે ને ? ”

“ હા, હા. એમાં શું ? મારો રૂપીઓ નોંધી લ્યોને ! ”

મારતર રાજ થયા. ભગે આંખ મીચકારી પાછું કહ્યું: “ વખતે દુડી લાગી જશે તો બે દધસ, ચામેને મારા ભાઈ ! તમે જને પંધાર્યો છો, ને વળી લાઇબ્રેરીનું કામ છે. ” અંધારામાં મારતરે આંખનો ધસારો કે ચળંગાટ કશું જોયું નહિ. “ જો હાથમાં આવશે તો કાંઈ જ આપી જઈશ; નહિ તો સાહેબ, તમે આપી દેજો ને. તમારી સાથે તો રોજનું રહ્યું. હીક, રામ રામ. ”

કોલેજિયનો અને સાહિત્ય

કોલેજિયનો કશુંક લખવા પ્રેરાય છે ખરા, પણ યોગ્ય શિક્ષારૂચનના અભાવે તે છેવટે સરળ અને સસ્તી બનાવી મૂકેલી દૂંકી વાર્તાની જ ઉપાસના આદરે છે. કરી ગતાગમ વિના એ લખવા બેસી નય છે, અને એકાદી દૂંકી વાર્તા લખી નાખે છે. તુરત જ તેમની સમીપે કવિતાઓ અને દૂંકી વાર્તાઓનો ઢગ ખડકાય છે; તેમાંથી થોડી પસંદ થાય છે અને બીજીને માટે જગ્યા નથી એ કારણે પાછી અપાય છે. પણ કૃતિમાં આવેલી નળખાઇનાં કારણે બતાવવાની તરફી લાગ્યે જ કોઈ સમજાવી અધ્યાપક લે છે; ને કે બધાય ‘ કોન્ક્રીટ્યુશન તદ્દન દમ વખરું છે ’ એવા અભિપ્રાય તો કોઈ કોઈ વાર ઉચ્ચારતા હોય છે !

આ દમ વખરુંનાં લખાણોમાં શું હોય છે ? તેમાં સરસાને સુમનતા પ્રેમને આલેખતી વાર્તા હોય છે; કાં તો કોલેજમાં જ શિક્ષણ લેતી કોઈ આલોક વિદ્યાર્થિનીને કેન્દ્રસ્થ બનાવીને લખેલો ‘સ્કેચ’ હોય છે; કાં તો કોઈ કોલેજિયનના ભગ્નપ્રેમને નિરૂપતી નવલિકા પણ હોય છે. કોઈ જીવાન વાસ્તવિકતાના રંગે રંગાયેલો હોય કે ન હોય, ગામડાનું જીવન જોયું હોય કે ન હોય, પણ રૂડો પટેલ અને રાણીવહુની વાર્તા લખવા માટે તે મેઘાણીના ચેંધડામાં પગ ઘાલવાનાં ફાંફાં મારવાનો !

એ લેખોના ખડકલામાં જવલેજ ગોઈમાં પોતાની ભત્રી સંકોડી બેઠેલા કોઈ સન્નતરો એકાદ વિવેચનલેખ નજરે પડશે. આમ યોગ્ય માર્ગદર્શનને અભાવે તેમની તાકાત કુટેલા વાસણમાં રેડાઈને વેડફાઈ નય છે. ઘણા ય યુવાનો ભાવનાશીલ હોય છે, પણ તેમની એ ભાવનાને સ્વચ્છ બનાવનારી અભ્યાસ-રુચિ પ્રેરનાર કોઈ હોતું નથી.

[૪૫-૪૬ના “પ્રવળધુ”માં “અનલ”]

ભારતરને યથુ: “ દીક યથુ’ કે વખત લાગ્યો નહિ, ને પત્તી ગયું. બગોચ માત્રો દીક છે. આવા વરસમાં બે તે હોય ? એક જ દીક ગણાય. ”

ચોરાથી આગળ પોપટ વાણિયાની ખડકી હતી, ત્યાં જન્મ ભારતરે ‘ જયશ્રીકૃષ્ણ ’ ક્યાં. ગામના, નિશાળના, ઘરના અને બહુવા ગયો છે તે છોકરાના ખચરખચર રોકે પૂછ્યા. ભારતરે લાયબ્રેરીની વાત કરી.

“ બહુ સારી સેવા કરો છો, ભારતર સાહેબ ! પણ જીએને, છોકરો મુંબઈ બણે છે તેનું તમારા સમ, ત્રણસો રૂપિયા ખરચ છે. ને જન્માનોય તમે બણો છો ને ? પેલા ગણા સાથે આ હમણું જ તમે હિસાબ કરવા આવ્યા હતા ત્યારે કેટલા રૂપિયા કાઢી નાખવા પડ્યા હતા ? પહેલાંનો તો જન્માનો જ જુદો હતો. અમારી વાણિયાની તો કહણાઈ છે. તમને ના પાડતાં ય શરમ આવે-મારા પંડયના સમ ! ! પણ એમ કરજોને, રામાનો ને કાળાનો હિસાબ કરવા આવો ત્યારે, જીએ, બરુ’ હોય તે કાળામાં બરી દેજો. ગારદેવ, તમારી અમીનજર હશે તો બે પાંચ રૂપિયા ભારે નહિ પડે. ”

ભારતરનું મોં બેવાઈ ગયું, ને ઉઠ્યા: ‘ મ્હા પીધા વિના તો નહિ જ જવા દઉં ’ એમ શેઠનો દુરામદ હતો, ભારતરે રજા લીધી. ‘ મોકના હિસાબ થતી વખતે તેની પડખે રહી મરાવી નાખું ત્યારે શેઠ પાંચ રૂપિયા લાયબ્રેરીમાં નાખે ! તેના કરતાં લાયબ્રેરી ન ચલાવવી એ શું ખોટું ? ’ ભારતરે સ્વગત વિચાર્યું ને ધીમે પગલે ઘરબેગા થયા.

* * *

બીજા દિવસે પાછું એનું એ. માવાએ કહ્યું: ‘ ભારતર ! તમે અમુક જ તમારી પસંદગીનાં છાપાં મંગાવો છો તે અમારે શું કામ આવે ? ‘ રંગીલી રંમભૂમિ ’ કે એનું તેવું મંગાવો તો અમે પૈસા આપીએ. ’ બીજાએ કહ્યું: ‘ તમે મારા છોકરાને ઉપલા વર્ગમાં ચડાવ્યો કેમ નહિ ? ’ તેવો જ બીજાને બળ્યો: ‘ મહેતાજી, મારા છોકરાને નપાસ શું કામ કયો ? હું શેણે કાંઈ આપું ? ’ એક જણાએ કાલે આવવાનું કહી તેના પડોશીએ ઘરવાળાને શીખવી રાખ્યું: ‘ ઘેર નથી એમ કહેજો. ’ ઔર, એક આદમી મળી ગયો, ને વાત કહેતાં જ ચાર આની કાઢી દીધી. ‘ બહી સિગારેટ ચામાં જતી બચી ’ દેનારે વિચાર્યું.

ભારતરને યાદ આવ્યું કે ‘ ધના સુતારના દીકરા કરચનભાઈ કંટ્રાકટર મુંબઈથી આવ્યા છે, ને તેને મળું તો દીક. બહુ ઉદાર ને ખર્ચોળ આણસ ગણાય છે. કાલે રવિવાર છે તે સવારે વાત. ’ રનાનસંધ્યાથી પરવારી ભારતર કરચનભાઈને ત્યાં ગયા. ભાઈ હજી ઉઠ્યા નહોતા; પણ ભારતર સાહેબ આવ્યાનું જાણતાં આજસ મરડી બેઠા થયા. કેમળા જેમ તેમ કરી બેઠા ને બે કપ ચા આપ્યો. ભારતરે ના કહી ત્યારે ‘ હજીયે સાહેબ, વેદિયા રજા છે ! ’ કહ્યું; ચાને બદલે નારતો આપ્યો.

“ જીએ કરચનભાઈ, આપણી લાયબ્રેરીનું બ્લેટ મોકલવું છે. ને કે આપણું છે તો પુસ્તકાલય, પણ આપણે તો માંડ વાચનાત્રણનું અંદાજપત્રક કરી ચકીએ છીએ. આપણો પ્રાંત ગરીબ છે, ને તેમાં વળી દુકાળ છે. આ બગચાગતે ઉનાળે, ત્યારે શીમ કાળાધન ને ચનસાન પડી હોય તો કાલો પળ ક્યાંથી સારો યાય ? મુન્શીનાં મામડાં જીએ તો સો તેરી ત્રણસો, ને પચાસ મામપંચાતના મળી સાગત્રણસોનું બ્લેટ કરે છે. આટલી જ વસ્તીનાં ત્યાંનાં મામોમાં પુસ્તકાલયને સુંદર મકાન પણ હોય છે. ”

“ તે ભારતર એમ કરો. આપણે પણ મકાન કરાવીએ. તમારી નિશાળની પાછળની જમીન પડતર છે, તે સારી ગણાય કે નહિ ? ”

“ અતિ સુંદર ! ખૂબ સરસ વિચાર ! ” ભારતરનું હૈયું હર્ષથી હીલોળે ચડ્યું. તેનાં મનઃચક્ષુ સમીપ ત્રણ હગ્ગરનું સુંદર નવું મકાન તરવરી ઉઠ્યું. ધના ભગતનો દીકરો સુપાત્ર જાગ્યો ખરો. તે કુળને તારશે-આપતું નામ અમર કરશે એમ ભારતરને લાગ્યું.

“ તો તમે પ્લાન બનાવીને મોકલજો. અથવા, એમ જ કરજો ને, તમે આઠમઝારા કે દીવાળીએ તો ચોક્કસ મુંબઈ આવજો. ફાળો કરી દેખજો. ”

“ ફાળો તો ફાળો. એક હગ્ગર કાયમફૂડના ને એક હગ્ગર લોકમદદના જોઈએ. સરકાર પંચાયતમદદ મળી મકાન આલીશાન થાય ત્રણ હગ્ગરનું, ને કાયમફૂડ પડ્યું રહે નિભાવ માટે. ”

“ ઠીક છે, મહેતાજી સાહેબ ! ચિંતા કરો માં. જોયું જશે. અમે ઘણા ફાળામાં ભરીએ છીએ. એકાદ નાટકનો ખેલ ધરમાદે રાખી લેશું, પછી જોયું જશે. ”

“ ભાઈ, ત્યારે દીવાળીએ જરૂર આવું. પટેલને ય તોડતો આવું. ”

“ હા, હા, આવજોને. મહેનત કરશું. ક્યાં તમારા ઘરનું કામ છે ? પણ હું લખું ત્યાર પછી નીકળજો, ભારતર. ”

“ ઈશ્વર તમને કોડ વરસના કરે, ને આપણી આશા ફળે. પણ અત્યારે તો જલ્દ તંગ છીએ. આ બન્ટમાં કાંઈક આપો તો આ વરસ નબી જાય. ”

“ જુઓ સાહેબ, રૂપિયો બે રૂપિયા આવું તેમાં મારી શોભા નહિ. ખાલી નામ બગડે. આવી નાની વાતો શું કરો છો, ભારતર ? આપણને તો મકાનમાં રસ છે. ”

પરંતુ ખરી વાત તો એ હતી કે ભાઈ મુંબઈથી પધાયા ત્યારે ખૂબ ઉડાવ્યું, ને હવે સહકુડુંબ પિધાવવું છે તેથી મુંબઈથી મનીઆર્ડર મંગાવવું પડેલ છે, ને તે આવ્યા પછી જ જવાય તેમ હતું.

મિત્રીનાં પત્ની અરધપરધ લાજ કાઢી ઝાર સીધું લઈ બહાર આવ્યાં : “ આ છેલ્લી સુવાવડમાં ભારતરે જ હિંગારી છે, ઈ તમને વાત કેતાંય જૂઠી ગઈ હતી ” એમ કહી સીધું ધડ્યું.

“ કરશનભાઈ, હું કાંઈ...કાંઈ સીધું...”

“ હ્યો હ્યો ભારતર, તમે અમારા પૂજ્ય છો. તમારાથી ના તો ન જ કહેવાય. ”

“ પણ ભાઈ, આ વરસ વિષમ છે, ગામ ભાંગતું જાય છે, ને જે કાંઈ નહિ આપો તો બન્ટ નહિ થાય હો ! ”

“ ઠીક ત્યારે, ભારતર, મારું વચન છે કે ગયા પછી બધું બધું તો અહવાડીએ જરૂર કાંઈક રકમ મોકલીશ. ”

સીધું કીધાનો સંકેત અનુભવતા ભારતર બહાર નીકળ્યા. “ પણ ન લીધું હોત તોયે કરશન કાંઈ અત્યારે ફાળામાં તો આપવાનો નહોતો જ. કાલે તો તે જાય છે. અહવાડિયામાં પાંચપચીસ રૂપિયા આવશે ખરા. ”

બન્ટને તેટલું મોડું કરવું એજ ઠીક લાગ્યું. આસિરન્ટ પણ હવે આવી ગયા હતા, તેમણે સાલાખાદ આઠ આના ખુદીથી આપ્યા. કરમશી પટેલ પાસે એવ જણ જઈ

આવ્યા. દુકાળ તેને નડે તેમ ન હતું. તેણે કહ્યું: “ હું આઠ આના આપું તેના કરતાં આ દમણાં ‘દગમ’ આવવાની છે તેની પાસેથી કલદાર રૂપિયો અમારી દમણ. એમાં મુંઝવ છે શું?” બીજે બે-ચાર ઠેકાણે પણ જઈ આવ્યા.

અઠવાડિયું થયું, બે થયાં; બન્નેટ મોકલવા માટેનાં લખાણ ને યાદીપત્રો મહાત્મ-મંડળમાંથી આવી રહ્યાં હતાં. માંડ રૂ. ૪-૧૪-૦ ફાળામાં ભરાયા હતા. તેમાંય ભગાતો રૂપિયો રોકડો નહોતો આવ્યો. આવી જશે, એમ કહ્યું છે ને તમે આપી દેશો. માસ્તરનો પગાર આવ્યો તેજ દિવસે મનીઝોર્ડર રૂ. ૫) નું કરી દીધું. ‘જોયું જશે’ કહી ધટતા બે આના પણ પોતે જ મોકલી દીધા. ‘કમ પાક’ વરસ છે તેથી કાયમ ફંડની મુક્તિ માગવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું. બન્નેટ ગયું ત્યારે માસ્તરનો શ્વાસ હેડો બેડો.

* *

બન્નેટ મંજૂર થકને આવી ગયું. સાથે એક બીજે તુમાર પણ હતો:

‘તમે સચિત્ર રામાયણ કમી કરવાનું જણાવ્યું, પરંતુ મે. મહાત્મ રાજાધિકારી સાહેબના અભિપ્રાય ઉપરથી જણાય છે કે હિન્દુ પુસ્તક મે. વહીવટદાર સાહેબ વાંચવા વ્રથ ગયેલા તે તેમણે સંસ્થાના પ્રમુખ ગામ પટેલ સાથે પાણું મોકલેલ છે. તેના અધિકારીનું કહેવું અમારું રાખવાનું કાંઈ કારણ નથી, તેથી મહાત્મ અધિકારીના અભિપ્રાય મુજબ પુસ્તકની કિંમત રૂ. એક તથા બે આના ટપાલખર્ચ મળી એક રૂપિયો બે આના પુસ્તકાલયમાં જમા કરી આ તરફ જણાવવું. પુસ્તક કમી કરવાનું નામંદર.’

માસ્તરે પટેલને લખાણ દેખાડ્યું. “ માણું ચોપડી વહીવટદાર પાસેથી આવી તો નથી. આ વખતે હું જરૂર લઈ આવીશ. માળા પટાવાળા રાખી શેતા દશે. ને માસ્તર, તમારા સાહેબ પરીક્ષા શેવા આવે છે ત્યારે સાચવતા નહિ હો. ’

ભગાના કહેવાથી માસ્તરે ગાંઠનો રૂપિયો ભરેલ તે આવે ત્યારે માસ્તર ઘોતીભેટો શેવાની રાદ જોઈ રહ્યા હતા. તેમાં વળા ધરમાં મુલાવડ આવે તેમ હતી તેથી આ વખતે ધરમાં કાંઈક વધુ ખર્ચ ચવાનો હતો. ડોકરને યોડિંગના ખર્ચ માટે કેમ મોકલવું તેના વિચાર થતા હતા ત્યાં આ પુસ્તકની કિંમત ભરવાનું આવ્યું. બોજો બધો નેક હમાનદાર સરસ્વતીનો પૂજારી મુંઝાઈ પડ્યો. ભેકકની સામે જ પૂકા ઉપર ચોડેલી રવળ ગોતીભાઈ અમીનની છત્રી ગોઠવેલી હતી. તેના ટ્રેરણાબર્માં ચખ્ખો યાદ આવ્યા તેનાં કેટલાંક મૂત્રો કાનમાં શુંજ રહ્યાં ને માસ્તર શાંત થયા.

એસિસ્ટન્ટ શેડરમાં ગયા ત્યારે મહાત્મ પુસ્તકાલય મંડળમાં આ વાત કરી. તેણે વડોદરે લખ્યું, ને ‘સચિત્ર રામાયણ’ માંડી વાળવાની મંજૂરી મળી હતી.

* *

મુલામતને અંગે શેડરમાંથી માલ ઉધાર મળી ગયો હતો. એટલે માસ્તરનું મન શાંતિમાં હતું. શ્રી. મોતીભાઈની પ્રતિમા તેને દિનરાત જ્ઞાનપ્રચારનો સંદેશ મુજાની રહી. દીવાળી નજીક આવતી હતી. ફાળા માટે ધરના ગાડીભાડે પણ મુંઝાઈ જવું એ વિચારથી કરચળ કંટાકટરને કાગળો લખ્યા છે. ને આજકાલ જવાબની આશા માસ્તર રાખી રહ્યા છે.

પ્રતાપરાય ગિરધારલાલ મહેતા

હિંદુનું પત્રકારિત્વ : (એક વિહંગાવલોકન)

૯૫૨ાથી તથા ચોક્કસપણે જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવામાં વર્તમાનપત્રો મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. વર્તમાનપત્ર વસ્તુનું સર્જન તેમ જ નાશ કરે છે. રાષ્ટ્રવળનું તે સર્જક તથા વિનાશક છે. ધરીરૂપી વર્તમાનપત્રની આસપાસ આખું વિશ્વ ફરે છે. જગતના ' જીવન 'ની અંદર વર્તમાનપત્રો કેંદ્રીય સ્થાન ભોગવે છે. ચાલુ જમાનો વર્તમાનપત્રોનો છે. નજીકના ભાવિમાં પણ કંઈ ફેરફાર થાય તેવું દેખાતું નથી.

હિંદમાં વર્તમાનપત્ર ચલાવનારાઓ કાં તો સ્વનિષ્ઠ હોય છે અથવા તો તેમના સિદ્ધાંતોના પ્રચારાર્થે તેઓ તેમ કરે છે. અસંખ્ય દાખલાઓમાં આ બન્નેનું સંમિશ્રણ હોય છે. આથી આપણે એવા નિર્ણય પર આવીએ છીએ કે વેપારી દષ્ટિગિંદુ એ હિંદી પત્રકારિત્વનો પાયો નથી. વર્તમાનપત્ર ચલાવનારાઓનો મુખ્ય હેતુ ' નફો ' નથી; ગમે તેમ, તે તેમનો હેતુ હોવો ન જોઈએ.

વર્તમાનપત્રની ઔદિસના તંત્રીવિભાગ, વ્યવસ્થાવિભાગ, એવા વિભાગો પાડી નાખવાથી પત્રનું સ્વરૂપ ધંધાદારી થઈ શકતું નથી. પત્રનું વૈજ્ઞાનિક રીતે ઉત્પાદન થાય તે હસી કાઢવા જેવું નથી. સિદ્ધાંતદીન પત્રકારિત્વ સિવાય, વિભાગોને રચાવી કરવા તેમાં કંઈ શુન્દો નથી.

હિંદમાં સમાચાર પૂરા પાડનારી અગ્રગણ્ય સંસ્થાઓ, એસોસિએટેડ પ્રેસ ઑફ ઇન્ડિયા તથા યુનાઇટેડ પ્રેસ ઑફ ઇન્ડિયા છે. પહેલી સંસ્થાની સ્થાપના સ્વ. મિ. કે. સી. રૌલે કરી હતી. અત્યારે તે રૂટર્સ સાથે અંગત રીતે સંકળાયેલી છે.

રૂટર્સની મુખ્ય ઑફિસ લંડન ખાતે છે. અખર ખખરપત્રી સ્વ. મિ. જ્યુલિયસ રૂટરે તેની સ્થાપના કરી હતી. તેના અત્યારના પ્રમુખ સર સેમ્યુઅલ રોટરી એમ. પી. છે. તેણે હમણાં જ જણાવ્યું હતું કે ' અખર પૂરા પાડવા માટે આખા જગતમાં સંગવડવાળી પ્રિન્ટિંગ સંસ્થા માત્ર રૂટર્સની જ છે. ' હિંદમાં પરદેશના ધણાખરા અખર આ સંસ્થા દ્વારા જ આવે છે.

જો સંજોગો અનુકૂળ હોય તો વર્તમાનપત્રો અગત્યનાં સ્થાનોએ તથા વિશિષ્ટ ત્રિપથો માટે ખાસ અખરપત્રીઓની નિમણૂક કરે છે. ધણી વે વખત ન નિમાયેલ વ્યક્તિઓ તરફથી વર્તમાનપત્રોને અખર પૂરા પાડવામાં આવે છે તથા મતપ્રદર્શન કરવામાં આવે છે. ખીનતારી સંદેશાથી, ટપાલ તથા તાર મારફત તેમ જ ખાસ દૂત મારફત અખરો પૂરા પાડવામાં આવે છે. ટેલીગ્રાફ દાખલ થતાં તે આવકારદાયક સુધારો છે.

હિંદમાં આધુનિક વર્તમાનપત્રોનો પાયો અંગ્રેજ પત્રોએ નાખ્યો હતો. ઈ. સ. ૧૭૮૦ ના જન્યુઆરીના ચોથા અઠવાડિયામાં ' બેંગાલ ગેઝેટ ' પ્રગટ થયું. મિ. જેમ્સ ઑગસ્ટસ લિટ્ટી નામના યુરોપીઅને તેની સ્થાપના કરી હતી અને તેના તંત્રી પણ તે જ હતા. પરંતુ તે સમયના રાજ્યવહીવટ તથા કાયદા સાથે તેને યર્ષણ થયું, તેને કેદ કરવામાં આવતાં છાપું બંધ પડ્યું. લિટ્ટીનું ગેઝેટ બંધ પડતાં ખીન ' ટેલિગ્રાફ ' પત્રો નીકળ્યાં. તેમાં ' ઇન્ડિયન ગેઝેટ ' ' ધી બેંગાલ હેરલ્ડ ' ' ધી મદ્રાસ કરિયર ' નો સમાવેશ થતો હતો.

આ સમય દરમિયાન પત્રકારિત્વની હિંદમાં સ્થાપના થઈ ચૂકી હતી. સમય જતાં હિંદના દરેક ભાગમાં પત્રોનો ફેલાવો થયો. છેવટ 'ધી ઇન્ડિયન એજેટ' તથા 'બંગાલ હેરલ્ડ' 'ઇન્ડિયન ડેઇલી ન્યુઝ' સાથે જોડાઈ ગયાં.

અંગ્રેજી પત્રોનો મોટો ભાગ દરરોજ પ્રગટ થાય છે. આ દૈનિકોનો મોટો ભાગ સચિન અઠવાડિક કે વધારા પ્રગટ કરે છે. ટાઇમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા તરફથી પ્રગટ થતું 'ધી ઇન્ડિયન વીકલી' અને 'હિંદુસ્તાન સ્ટાન્ડર્ડ'ની રવિવારની આવૃત્તિનો 'મેગેઝીન વિભાગ' આના દાખલા છે. અઠવાડિયામાં એક કે બે વખત પ્રગટ થતાં ઘણાં પત્રોનાં નામ આપી શકાય. ખીજાં પત્રોની સંખ્યા પણ ઓછી નથી.

હિંદનાં ઘણાં પત્રો તથા માસિકોને જગતનાં શ્રેષ્ઠ પત્રોની હરોળમાં મૂકી શકાય તેમ છે. અંગ્રેજી પત્રકારિત્વે બતાવી આપ્યું છે કે એક 'હિંદી પણ પરદેશી ભાષા પર સહેલાઈથી પ્રભુત્વ મેળવી શકે છે.'

હિંદની ભાષામાં શરૂઆતનાં વર્તમાનપત્રો બંગાળીમાં 'સમાચાર દર્પણ' તથા ગુજરાતીમાં 'મુંબઈ સમાચાર' હતાં. 'મુંબઈ સમાચાર' તો હજુ ચાલે છે. અંગ્રેજીની માફક ગુજરાતી ભાષાનાં પત્રોમાં પણ દૈનિક (રવિવારની આવૃત્તિ સાથે કે સિવાય), દ્વિસાપ્તાહિક, સાપ્તાહિક, પાક્ષિક, માસિક તથા ખીજાં સામયિકોનો સમાવેશ થાય છે.

હિંદી ભાષાનાં પત્રો આખા દેશમાં જાણીતાં છે. જે કે ખરી રીતે તો ઉત્તર તથા મધ્ય-ભાગોમાં તે વધારે આગળ પડતા છે. હિંદુ પત્રોનો પ્રચાર પંજાબ, દિલ્હી, સરહદ પ્રાંતો અને ખીજાં સ્થળોમાં છે. બન્ને ભાષાઓ 'હિંદુસ્તાની' ભાષાને વેગ આપતી હોય એક-ખીજાનું કાર્યપૂરક છે.

પ્રાંતોની હિંદની ભાષાઓએ પત્રકારિત્વના વિકાસમાં ખૂબ મદદ કરી છે. બંગાળી, મરાઠી, તામિલ, તેલુગુ, મલયાલમ, ગુજરાતી, કાનડી, સિંધી, ગુરુખી તથા પ્રસુ ભાષાઓ આપેલ ફાળો ચિરંમરણીય છે. આ ભાષામાં નીકળતાં પત્રો સરસ હોય શકે છે તેનો દાખલો કલકત્તાના 'આનંદ બજાર પત્રિકા', કલકત્તાના 'બસુભતિ', પૂનાના 'કેસરી', મદ્રાસના 'સ્વદેશમિત્રમ્' અને ખીજાં ઘણાં પત્રોથી મળી શકે છે.

રાજકીય નેતાઓ અને કાર્યકર્તાઓએ પત્રકાર તરીકે જે ભાગ ભજવ્યો છે તેનો અહીં સહેજ ઉલ્લેખ કરીશું. સર શીરોઝરાઈ મહેતા, સર સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી તથા શ્રી. ગિપીનથંદ્ર પાલે તેમના જીવન દરમિયાન પત્રકારિત્વમાં સુંદર ફાળો આપ્યો હતો. સ્વ. ગોખલેએ 'સર્વન્ટ ઑફ ઇન્ડિયા' પ્રગટ કર્યું. તે સમયના સુપ્રસિદ્ધ નેતા બાલ ગંગાધર તિલકે અંગ્રેજીમાં 'ધી મરાઠા' તથા મરાઠીમાં 'કેસરી' ચલાવ્યાં. મૌબાના મદમદઅલીએ 'દમદમ' તથા 'કોમરેડ' ચલાવ્યાં. સ્વરાજ પક્ષના નેતા શ્રી. સી. આર. દાસે સુભાષચંદ્ર બોઝના સદકારથી 'ફોરવર્ડ' ચલાવ્યું. પંજાબી આગેવાન સ્વ. લાલા લજપતરાયે 'પીપલ'ની સ્થાપના કરી. સ્વરાજપક્ષના આગેવાન સ્વ. બી. એ. રંગસ્વામી આયંગર થોડો વખત 'હિંદુ'ના તંત્રી હતા. ગાંધીજી 'યંગ ઇન્ડિયા' સાથે જોડાયા. પાછળથી તે પત્ર 'હરિજન'ને સ્થાન આપ્યું. રાજકીય નેતાઓ તંત્રી હોવાના ખીજા પણ ઘણા દાખલાઓ છે. મિ. જી. સુબ્રમનિયા આયર, મિસિસ એની મિસન્ટ, મિ. એસ. કરુણાંબી આયંગર,

શ્રી. જવાહરલાલ નહેરૂ, રાષ્ટ્ર ઓન. ચિનિવાસ શાસ્ત્રી, ડૉ. સર સી. વાય. ચિંતામણિ, મિ. સત્યજીવન બક્ષી અને પ્રો. એન. સી. રંગાને તેમાં ગણ્યાની સકાય.

રાજકીય જીવનને અપાયેલ અગત્યને લઈ તાજેતરમાં સંખ્યાબંધ રાજકીય પત્રો નીકળ્યાં છે.

૧૯૩૯ ના આગરતમાં હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના બધા રાજકીય પક્ષોને પોતાનાં મુખપત્રો-સાપ્તાહિકો-હતાં. ગાંધીવાદના સ્થાપક ગાંધીવાદનાં સિદ્ધાંતોનો 'હરિજન' દ્વારા પ્રચાર કર્યો. શ્રી. મુભાષયંદ્ર બોસ્કે 'ફોરવર્ડ બ્લોક' તુ' તંત્રીપદ લીધું. 'ધી નેશનલ કન્ટ્રે' તે જ નામતું પત્ર કાઢ્યું, મિ. એમ. એન. રૉયે 'ઇન્ડિયન કન્ટ્રી' તુ' તંત્રીપદ લીધું. મહાસભાના સમાજવાદી આગેવાનોએ પોતાના પક્ષના મુખપત્ર તરીકે સંઘર્ષણ કાઢ્યું.

પહેલાં ત્રણ પત્રોએ અત્યારે પ્રકાશન બંધ રાખ્યું છે. 'ફોરવર્ડ બ્લોક' બંધ પડ્યા પહેલાં તેનું તંત્રીપદ મિસિસ લીલા રૉય ચલાવતાં હતાં.

માત્ર રાજકીય પ્રશ્નોની ચર્ચા કરતાં પત્રોની શરૂઆત એમ બતાવે છે કે હિંદમાં વર્તમાનપત્રોનાત્ વાંચકોનો મોટો ભાગ રાજકારણમાં જ રસ લે છે. આનો અર્થ એ નથી થતો કે બીજાં પ્રજાકીય પત્રોએ રાજકીય વિચારોના વિકાસમાં આછો ભાગ લીધો છે. તેમના ક્ષણને નહિવત્ ગણવામાં આવેલું કૃત્તન ગણાઈયું. રાજકીય પત્રોની તો પ્રજાકીય પત્રોના કાર્યને ટેકો આપવા માટે જરૂર છે. વિશિષ્ટ પ્રકારનાં બીજાં પત્રો માટે આ હકીકત તેટલી જ સત્ય છે.

હિંદનાં પત્રો રાજકારણ, અર્થશાસ્ત્ર, કળા, વિજ્ઞાન, વેપાર, ખેતીવાડી, શિક્ષણ-જગત તથા બીજી ઘણી બાબતો વિશે ખબર પૂરી પાડે છે. દૂરકામાં પત્રકારિત્વ 'સમયનું પ્રતિબિંબ' છે.

પત્રો તૈયાર કરવામાં આધુનિક યંત્રોનો ઉપયોગ સામાન્ય નથી. ઘણાં પત્રોનું છાપકામ તથા દેખાવ બહુ સરસ હોય છે. હિંદીઓ કુશળ તંત્રીઓ, મદદનીશ તંત્રીઓ, લેખકો તથા ખબરપત્રીઓ હોવાનું માન ધરાવી શકે છે. ચિત્રો તથા કાટૂંનોનો વધતો જતો ઉપયોગ ઉત્સાહપ્રેરક છે. મોટા ભાગનાં પત્રોનો બાહ્ય દેખાવ કંગાળ હોવાની વાત ખરી છે. પરંતુ તેનું કારણ આર્થિક તંગી હોય છે, નહિ કે શુદ્ધિનો અભાવ.

ખબરોને દાખી દેવાનું તથા ખરી ખબરોને વિકૃત સ્વરૂપ આપવાનું શૈયનીય વલણ કેટલાંક પત્રોમાં હોય છે. કેટલાક પત્રકારો સિદ્ધાંતો કે કારણો માટે લેશ માત્ર દરકાર કરતા નથી. આગેવાનોને ઉતારી પાડવામાં તેઓ જરા પણ પાછા હસતા નથી આમ છતાં હિંદી પત્રોનું સાદું સન્માન જળવાય છે.

વર્તમાનપત્રનું સંચાલન શીખવનારી સંસ્થાઓની હિંદમાં ઉણપ છે. સફળ પત્રકારિત્વ 'ડીપ્લોમા' પર નિર્ભર ન હોવાનો અમે સ્વીકાર કરીએ છીએ. આકાશના તારાઓની માફક પત્રકારો પોતાની મેળે પ્રકાશે છે. પરંતુ જિગતા પત્રકારોની યોગ્ય પસંદગી કરવામાં મદદમાર થવા માટે એને લગતી શાળાઓ ઉઘાડવામાં આવે તો ઉપયોગી થઈ પડશે. આ રીતે શાળાઓની જરૂર અનિવાર્ય છે.

છાટાલાલ માનમિંગ કામદાર.

મહિલા પુસ્તકાલયની ઉદ્ઘાટનક્રિયાનો સમારંભ

તા. ૪-૮-૪૧ ના સોમવારે સવારે ૯ વાગે વિસનગરમાં શ્રી શાન્તાબાઈ મહિલા પુસ્તકાલયના મહાનમાં તેની ઉદ્ઘાટનક્રિયા અ. સી. હીરાલક્ષ્મીબેન પ્રાણુલાલ નાણાવરીના શુભ દરતે કરાવવાનો સમારંભ ડૉ. મીસ લીમ્બેના પ્રમુખપણા નીચે યોજાયો હતો. મહાનને ધન પતાકાથી શણગારવામાં આવ્યું હતું. સ્ત્રીઓએ સારા પ્રભાણમાં હાજરી આપી હતી.

શરૂઆતમાં બાળાઓએ ધધિરપ્રાર્થના કરી હતી. અને પ્રાસંગિક કાવ્ય સંગીત સાથે ગાવામાં આવ્યું હતું. તે પછી શ્રી ચંપાબેનની દરખાસ્તથી અને શ્રી કાન્તાબેન અને સી. મધુબેનના અનુમોદનથી શ્રેડી ડૉ. મીસ લીમ્બેએ પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું. ત્યારબાદ સી. વસુમતીબેન બનીએ ઉદ્ઘાટનક્રિયા કરવા વિનંતિનું બાપણ કયું હતું, જેમાં પુસ્તકાલયના આંધકામની વિગતો જણાવી હતી.

બાદ અ. સી. હીરાલક્ષ્મીબેને આંદીનું તાણું ઉઘાડી દ્વિપુદ્યું મૂક્યું. બાપણ આવ્યું હતું, જેમાં શ્રી. મદાસુખબાઈને ધન્યવાદ આપી જણાવ્યું કે જ્ઞાન સમુદ્રે દાન નથી. અને તેમાં સ્ત્રીઓને જ્ઞાન આપવું એ દેશકલ્પનતિની સાચી ચાવી છે. તેથી આ મહિલા પુસ્તકાલય માટે બહેનો તો શેડીઓનો આભાર માને જ; પરંતુ વિસનગરની સમગ્ર જનતા તેમની ઝાણી છે એ જૂઠવા સરખું નથી.

બીજી નોંધવા યોગ્ય બાબત એ છે કે આ મહિલા પુસ્તકાલય રવ. સી. શાન્તાબેન મદાસુખબાઈની સ્મૃતિને જીવંત રાખે છે. એ બહેન વિસનગરનાં એક સંસ્કારી, લોકપ્રિય અને સેવાબાવી અગ્રણી બહેન હતાં. શેડ મદાસુખબાઈના સામાજિક, પ્રજાકોષ, ધાર્મિક અને સાહિત્યપ્રવૃત્તિનાં કાર્યોમાં એ તેમનાં સાચાં સહકર્મચારિણી અને જીવનસાથી હતાં. એ આદર્શ શિક્ષણી, ઉત્તમ માતા અને ધર્મપ્રેમા તથા સેવાપરાયણ મહિલાને આ પ્રસંગે આપણે સન્માનભરી અંજલિ આપીએ એ યોગ્ય જ છે. એવાં મુશુદ્ધ મહિલાનું સ્મરક આથી વધારે બીજું કયું હોઈ શકે ? મારી આપ સીને વિનંતિ છે કે આજે આ પ્રસંગે એ સન્માનીના મહાશયોનું સ્મરણ કરીએ અને આ મહિલા પુસ્તકાલયનો ખૂબ ખૂબ ઉપયોગ કરી તેની સ્થાપનાનો હેતુ સુંદર રીતે સફળ કરીએ.

બાદ, શેડ શ્રી. મદાસુખબાઈનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છી તેઓ સેવામય જીવન જીવે અને આવાં અનેક યશસ્વી સત્કાર્યો કરીને સમાજની આશિષ મેળવતા રહે એવી બાવના વ્યક્ત કરી હતી.

તે પછી સી. મધુબેન, શ્રી સુભદ્રાબેન, શ્રી માણેકબેન તથા ક. મધુબેને પ્રાસંગિક બોધદાયક અને અસરકારક બાપણો કર્યાં હતાં. ત્યારબાદ પ્રમુખ ડૉ. મીસ લીમ્બેએ ઉપસંહારનું બાપણ કરતાં જણાવ્યું કે, પાટણમાં જે ને ઈઈં યથાસક્તિ કામ કયું છે એ જ્ઞાનમાં લઈ અને અજેના મહિલા મંડળના તેમજ આ પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થાપક સમિતિના પ્રમુખ નીમી છે. તે માટે હું બેનોનો આભાર માનું છું. અને તે કામ જેની રીતે દક્ષ વરસથી

[અનુસંધાન પ. ૪૧૧ને છે]

૧ રથૂલિભદ્ર (કામવિજેતા)—કતીઃ જયભિષ્મ (દેસાઈ, બાલાભાઈ વીરચંદ); પ્રકાશકઃ સારાભાઈ મણિલાલ નવાળ; નાગજીભૂદરની પોળ, અમદાવાદ; ૧૯૪૦; ૪૬ કાઉન ૧૬ પેઝ પૃષ્ઠ ૧૪+૪+૩૯૧; રંગીન સચિત્ર આલ્પાદનવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

જૈન પ્રાચીન સાહિત્યોદ્ધાર ગ્રંથાવલિનું આ ૧૬ મું પુસ્તક છે. એના સંચાલક અમદાવાદવાળા સારાભાઈ મ. નવાળ છે. આમાં જૈન ધર્મવિદ્વદ્ રથૂલિભદ્રનું ચરિત્ર વાર્તા દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. વાર્તા તરફ સમાજની અભિરુચિ વિશેષ હોવાથી આવા મહાન પુરુષનું ચરિત્ર વાર્તા તરીકે ધણા ઉત્સાહપૂર્વક લોકો વાંચશે એ નિર્વિવાદ છે. રથૂલિભદ્રને કામવિજેતા કલા છે તે શા કારણથી એ વાર્તાને છેવટે સમગ્રશે. કાશા નામની રાજનર્તિકાને ત્યાં પડ્યા પાંચથી રહ્યા છતાં એ કામવિજેતા તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. વાર્તાનો સમય ભારતના બાગ્પોદયકાળનો છે. મહાઅઘાત્ય શકટાળનો એ પુત્ર, પિતાની અનિચ્છા છતાં પણ વેશ્યાને ત્યાં વર્ષો સુધી રહે અને સત્તાનો અગ્નિ ભેમાંથી એકેને પ્રગળા ન શકે ! એક વેળાનો પતિત જીવાન થોડી ક્ષણોમાં સર્પની કાંચળા માફક બધું ફગાવી મહાન તપસ્વી અને મુનિઓમાં મહાન બની શકે અને સર્વવેત્તા શુરુદેવ એને બરાબર ઓળખી પુનઃ તેજ વેશ્યાને ત્યાં જવાની રજા આપે અને એ જ તપસ્વીએ વેશ્યાને પણ ધર્મ તરફ દોરી જાય, એ એની મહાન શક્તિ અને કામવિજેતાના ગિરદને યુક્ત જ છે. એનાં ભાઈ બહેનો પણ આદર્શરૂપ હતાં જ, પિતા પણ આદર્શ પિતા તરીકેની ફરજ સાથે બાળકોને પણ સ્વતંત્રતા આપવામાં પાછી પાની કરતા નથી. એમને છોકરા છોકરીઓમાં વિશ્વાસ છે. કાશા પણ સામાન્ય વેશ્યા નથી. જાત જાતના ભોગવિલાસો વચ્ચે રહેવા છતાં રથૂલી-ભદ્ર સિવાય બીજા કોઈ તરફ દષ્ટિ પણ કોરાએ કરી નથી અને એ દષ્ટિ પણ

[અનુસંધાન પૃ. ૪૬૦નું]

એ પાટણ મહિલા મંડળમાં અને મહિલા પુસ્તકાલયમાં સેવાભાવથી કરેલું છે તેવી રીતે આ વિસનગરની બંને સંસ્થાઓની સેવા કરી બેનોને આગળ વધારવા પ્રયત્ન કરીશ. જાણીને ખુશી થશે કે આ મહિલા પુસ્તકાલયને અ. સો. હીરાલક્ષ્મીબેન તરફથી રૂ. ૧૦૧)ની બેટ આપવા જણાવ્યું છે. ત્યાર બાદ શ્રી છવીબેને સૌ બેનોનો આભાર માન્યો હતો. તે પછી આ પ્રસંગ માટે ખાસ પધારેલા પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક રા. ઉમેદભાઈએ આનંદ પ્રદર્શિત કરી આ મહિલા પુસ્તકાલયને સરકાર તરફથી નેટલી મદદ મળી શકશે તેટલી આપવા માટે ખુશી પ્રદર્શિત કરી હતી. અને સંસ્થાને પોતાની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ રાજસ્થાન શ્રીયુત મહાસુખમાઈના સહકારથી આગળ ધપાવશે. અને અ. સૌ. શાન્તાબેનને યોગ્ય અંજલિ આ સંસ્થાની પ્રગતિદારા આપશે. ત્યારબાદ કુચકાર યર્થ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

[૪૬૧]

આખરે તો સ્થૂલિભદ્ર દ્વારા આધ્યાત્મિક શ્રેય તરફ જ વળી જાય છે. સાધુ પુરુષોમાં અમણી, પિતા, બેનો અને ભાઈઓ તરફ સતત માનની અને સ્નેહદષ્ટિથી જોનાર સ્થૂલિભદ્ર આખરે ગુરુદેવની કૃપાથી તેમ જ પોતાની એકનિષ્ઠાની ભક્તિ આખરે ભક્તિની પરાકાષ્ટાએ પહોંચી એનો દુરમન એવો પરચિ પછુ એની ગાથા ગાતો યથ જાય છે. પાટલીપુત્રના મહારાજા નંદના અત્યાચારથી વિરુદ્ધ બનેલા અને અપમાનિત વિષ્ણુશુભ, મૌર્યવંશના ચંદ્રશુભને લડવા ઉરકેરી પાટલીપુત્રને ઘેરો ધાલે છે. રાજ્યમહેલમાં વિષકન્યાનો પ્રયોગ ચાલુ કરી રાજા નંદ ચંદ્રશુભ જોડે સંધિ કરે છે અને ચંદ્રશુભના કહેવા પ્રમાણે રથમાં રત્ન માણેક વગેરે જવાહીરો સહિત ગ્રમ્ય લઈ નગર છોડી જાય છે. પુત્રી રથમાંથી બિતરી પિતાને કહી ચંદ્રશુભ ઉપરના પ્રેમથી તેને શરણે જાય છે અને પોતાને પત્ની તરીકે અંગીકાર કરવા વિનવે છે. વિષ્ણુશુભના આદેશથી આ રાજ્યમહેલમાં સ્વીકાર થાય છે અને જૂના અને નવા રાજ્યવંશનું પુનઃમિલન થવાથી ગ્રમ્ય પછુ આનંદમાં નાચી ઉડે છે. આ પુસ્તકમાં વીરરસ, શૃંગાર, વૈરાગ્ય વગેરે રસોનાં સુંદર વર્ણનો કરી જમાવટ પછુ સારી યથ છે. પુસ્તક વાંચવા માંડ્યા પછી સ્થૂલિભદ્ર તેમજ અન્ય પાત્રોની જમાવટથી પૂરું કયો સિવાય છોડવું ગમે એવું નથી. પુસ્તક દરેક વાંચવા લાયક તથા બોધ દેવા લાયક છે. આવાં ચરિત્રનાં પુસ્તકો જેમ વધારે વંચાય તેમ ધર્મ અને આત્મસંયમ તરફ લોકોની દૃષ્ટિ વધારે વળે; એટલે દરેક દરેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક હોવું જોઈએ એટલું જ નહિ પરંતુ લોકો સમક્ષ ધરી એ જેમ બને તેમ વિશેષ વંચાય એવી નીતિ રાખવી જોઈએ.

પુસ્તકનાં રૂપરંગ, બાંધણી, છપાઈ, બીજાં વગેરે સુંદર અને ચોખ્ખા છે.

૨ સોરઠી સોમનાથ - કવિઃ-કવિ ભવાનીશંકર નૃસિંહરામ; સંપાદકઃ દયારામકર કવિ; પ્રકાશક ચંદુલાલ લ. વોરા, કલ્યાણ પ્રકાશન મંદિર, રમકડા મારકીટ; અમદાવાદ, ૧૯૪૧; કાઠિન ૧૬ પેઠ કદ; સોરઠી સોમનાથના ભગ્ય રંગીન ચિત્રવાળા આગ્રહાદન સહિત સચિત્ર પાકું પૂઠું; પૃષ્ઠ ૧૨ + ૨૨૪; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

આ પુસ્તકમાં બાઈ ચંદુલાલે, ઇ. સ. ૧૦૨૪ ની સુલતાન ગિઝનીની પ્રભાસના સોમનાથ મહાદેવ પરની યાદાઈનો ઐતિહાસિક અહેવાલ નવલકથારૂપે રવ. ભવાનીશંકર કવિએ લખેલો તે તેમના ચિદંત્રી દયારામકરે સંપાદિત કરેલો, પ્રસિદ્ધ કથો છે.

ઈસ્લામનો વ્યવહારકુશળ આંગ્રજાજા કેમ્બ્રિજ ઇસ્ટ વિન્સેસ્ટરનું જૂનું દેવળ શયુગારવામાં એ સમયે રાકાયો હતો તેના જ સરખો ઇમારતોનો ભભો બતાવવાનો અભિલાષ સેવતા સુલતાન મહમુદે ધર્મને ઝડૂતે તે સમયે મદિમાવાન અને રચનાત્મક દષ્ટિએ અતિસુંદર એવું સોમનાથનું દેવળ તોડવા વિચાર કર્યો અને ગિઝનીમાં મદાન ફોજ તૈયાર કરી દિંદુરયાનમાં આવી અજમેરના રાજા અજમરદેવને સંધિ કરવા કહેણ મોકલ્યું; પરંતુ તેણે રસ્તો આપવા ના કહી અને લડવા તૈયાર થયો. પહેલે દિવસે એ કાગ્યો અને એની જિત યથ પરંતુ અસંખ્ય એવા સુસજ્જ લશ્કરે આગળ એ ફાતી રાક્યો નહિ અને બીજી લડાઈમાં એનો પરાજય થઈ એ મરાયો. અજમેર સુસજ્જમાનોએ લૂંટણ અને રાણી સતી યથ. ત્યાં અણુહીલવાડ પાટણ જતાં ત્યાંના ચામુંડરાય નગણા અને સુરત હોવાથી ત્યાં પછુ મદમુદ કાગ્યો અને ત્યાંથી સીધો સોમનાથ પર જઈ

ત્યાંના રાજપૂત લડવૈયાઓને જેર કરી સોમનાથનું દેવળ તોડી ત્યાંની લૂંટ ગીઝની મોઠલી અને ત્યાં થોડો સમય રહી 'ગંદાબ'ના રાજવીએ રસ્તો આપવા ના કહી હતી તેથી તે તરફ ગયો. બીમદેવ, વલ્લભસેન વગેરે ત્યાં લડવા ગયા પરંતુ મહમુદના અધાગ બળ આગળ તેઓ ફાળ્યા નહિ અને એ રાજ્ય પણ પડ્યું. ત્યાંથી મહમુદે પાટણ માટે વલ્લભસેન કે દુલ્લભસેનને નીમવો તે નક્કી કરવામાં બંને પક્ષનું સાંભળી, દુલ્લભસેન નમી પડ્યો અને વલ્લભ મહમુદને નમ્યો નહિ તેથી દુલ્લભસેનને ગાદી મળી. તેણે વલ્લભસેનને પકડાવી અંત આણી વજર જેડે મસલત કરી મહમુદને વીનવ્યો પરંતુ વલ્લભ પકડાયો ખરો પરંતુ તેને છેતરી કેદખાનામાં પૂર્યો. બચકર યાતનાઓ ભોગવાવવા મનસુખો કર્યો પરંતુ પ્રજા સામે યશ અને દુલ્લભસેનને જીવતા સુધી બંદીખાનામાં રહેવું પડ્યું. મહમુદ ગીઝની જમ પ્રજાનું બહુ માન પામ્યો. પછી એનું રાજ્ય કેવી રીતે ચલાવતો હતો તે વર્ણવ્યું છે. તેમાં એને ગરીબોનો બેલી તરોકે વર્ણવ્યો છે. જે ત્રણ પ્રસંગો એના ન્યાય અને પ્રજાવત્સલતાના સારા વર્ણવ્યા છે. આમાં અન્ય પાત્રો કરતાં મહમુદનું પાત્ર જ વધારે ચમકી ઊઠે છે. બીમદેવ વગેરે મહાન છતાં વાર્તાદારા મહમુદનું ચરિત્ર આલેખવા પ્રયત્ન થયો છે. રા. મુનશીના કરતાં આ વાર્તાનું વસ્તુ એકનું એક છતાં જીવું જ ગણાય છે. સોમનાથનો નાશ વર્ણવવા કરતાં આમાં મહમુદના પાત્ર તરફ વધારે ધ્યાન અપાયું હોય એમ લાગે છે. મહમુદને જેવો ખરાબ હિંદમાં ચિતરાયો છે તેવો તે નહોતો પરંતુ દિલસોજ, શરો, ગરીબનો બેલી, સંકટ સમયે ધીરજવાન, અલ્લાહનો સુસ્ત બક્ત હતો એવું ખતાવ્યું છે. ફિરુક્કીનો પ્રસંગ એ મહમદવિરોધનો પ્રસંગ છે. સોનામહોરને બદલે રૂપામાહોર આપવા નક્કો કર્યોથી રાતોરાત નાસી જઈ પત્રદારા પોતાનું વક્તવ્ય મહમુદને સમજાવી એ મહાન કવિ ચાલ્યો ગયો. શાહનાથ તૈયાર થઈ ગયું પરંતુ મહમુદને પત્રથી જાન આવ્યું અને આખરે એ સોનામહોરો જ્યારે ફિરુક્કીને મોઠલી ત્યારે એ દુનિયા છોડી ગયો હતો અને એની છોકરીએ ઘણી આનાકાની સાથે એ સોનામહોરો સ્વીકારી પોતાના ગામમાં એનાથી એક સુંદર જળાશય 'તુશ' નામનું બંધાવી એની કીર્તિ ફેલાવી. છેવટમાં નવલકથાનાં મુખ્ય પાત્રોની ઓળખ કવિએ આપી છે તે વાંચવા લાયક છે.

પુસ્તક ઐતિહાસિક દષ્ટિએ વાંચવા ગમે એવું છે. નવલકથા તરોકે એ વંચાશે જ.

કાગળ, છપાઈ, બાંધણી વગેરે ઠીક છે. છૂટક મૂલ્ય જરા વિશેષ છે પરંતુ આ મોંઘવારીના કાળમાં એ ચલાવી બેવાય. સાચું પુસ્તક માફકસર કિંમતે મળે તો વિશેષ માણસો તેનો લાભ લઈ શકે અને કતીનો શ્રમ સફળ થાય.

૩ આનંદી—અનુવાદક: મંગલમ્, પ્રકાશક: નિરંજન કાર્યાલય, સંયદપુરા, સુરત; ૧૯૪૧, કાઢિન ૧૬ પેજ ૪૬, સચિત્ર રંગીન આલ્બામનવાળું સચિત્ર પાંકુ પૂઠું; પૃષ્ઠ ૨૨-૩૫; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરે લખેલી 'રાજર્ષિ' નામક બંગાળી નવલકથાનો આ અનુવાદ છે. બંગાળમાં દેવીને નામે અપાતાં હિંસાતમક બલિદાનો સામે આ પુસ્તક દ્વારા પ્રવિરે જાહેશ ઉઠાવી છે. નિમિત્તરૂપ નાની બાલિકા આનંદીને બનાવી ત્રિપુરાના રાજા

ગોવિંદભાણિકય પાસે દેવીને નામે થતી હિંસા બંધ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાય છે. આફ્રિકાને નદીકિનારે રક્તસરિતા દેખી કમકમાડી આવે છે. ત્યાંથી ઘેર જતાં તાવ ચઢે છે અને તે લેનમાં દેખાવ ગ્રેષ્ઠ રહી ચમકે છે અને ડાઘ સાફ કરવા પોતાના બાઈને આમંત્રે છે. મહારાજ હાજર હોઈ તેવું હૃદય ઢ્રવે છે અને હિંસા બંધ કરવા પ્રતિજ્ઞા લે છે. જીવનેશ્વરીનો રઘુપતિ મહારાજ દેવીના ચુસ્ત હિમાયતી તરીકે સામે પડે છે. આનંદીના અવસાનથી રાગની પ્રતિજ્ઞા દૃઢ થાય છે અને રઘુપતિ નહિ શ્રાવવાથી એના નખળાં મનના બાઈને ઉરકરી ખંડ કરાવે છે. ગોવિંદભાણિકય રાજધાની છોડે છે. પોતાના પાલક પુત્ર અને મહારાજના ગુણપૂજક જયસિંહને પણ ઉરકરે છે. મોગલ સમ્રાટ શાહજહાંના પુત્ર સૂગ સાથે મળી જઈ રાજદ્રોહ કરે છે. વિજયગઢના વૃદ્ધ કિલ્લેદારને ફસાવી તેનો વિશ્વાસઘાત કરે છે, પુરોહિત તરીકે એ હિંસાનો આગ્રહી છે એ સિદ્ધ કરી બતાવે છે. પરંતુ સમય જતાં એનું પરિવર્તન થાય છે અને પશ્ચાત્તાપ કરે છે, જે દેવીને માટે તેને આગ્રહ હતો તેના પર એને તિરસ્કાર આવે છે અને આખરે ‘અહિંસા પરમે ક્ષમઃ’ એ સનાતન સત્યનો તે ભક્ત બની જાય છે. રાજ ગોવિંદ ભાણિકય ફરી રાજ્ય સંભાળી હિંસાનો પ્રતિજ્ઞા કરે છે. રઘુપતિ મહારાજ દાનવ બને છે અને મહારાજ ગોવિંદભાણિકય સત્વગુણી પ્રકારી નીકળી દેવ બને છે. દેવ દાનવનું યુદ્ધ જામે છે. રાજ ગોવિંદભાણિકય મુશીબતો વેડી થોડો સમય રખડી આખરે પોતાનું રાજ પાછું મેળવે છે અને એ રીતે અહિંસાદાત્તનો જય થાય છે. એટલે કવિવરનો નવલકથા લખવાનો મૂળ હેતુ સિદ્ધ થાય છે. આવાં પુસ્તકો વાંચવા લોકોને ખૂબ ગમશે. જૈન તેમ જ જૈનેતર બધાને આકર્ષશે જ. ભાષા વગેરે સારાં છે. પાત્રલેખન પણ સુંદર છે.

મહાભાજના અહિંસાના સિદ્ધાન્તને પોષતી આ નવલકથા આ કાળે ખૂબ આકર્ષક થશે. ૩૫ રંગ, ભાષા, છપાઈ, બંધામણ વગેરે સુંદર છે.

૪ જીવનરસ—સંપાદક: ધૈર્યચન્દ્ર ૨. ભુલ; પ્રકાશક: સ્વામી બેખક મંડળ, લાડી, (લાડીઆવાડ); ૧૯૪૦; બોર્ડનું પૃષ્ઠ: કાઢિન ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૪૫૧૬૦; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

લાડીથી પ્રસિદ્ધ થતી ગૃહપુસ્તકાલય ગ્રંથમાળાના બીજા વર્ષનું આ પહેલું પુસ્તક છે. સંપાદક જીવનસરિતાના જુદા જુદા પ્રસંગોને સ્પર્શતા દુઃખદ પ્રસંગોપર જુદા જુદા લેખકોએ લખેલી સામાજિક કઠોરતા દર્શાવતી વાર્તાઓ આમાં સંગ્રહી છે. કુલ જુદા જુદા ૧૮ લેખકોએ લખેલી ૨૦ વાર્તાઓ આમાં છે. બે લેખકોની બે વાર્તાઓ છે. વકીલ, હૃદય, ચલ, પતિતા, દિવ્ય મિલન, ગ્રેમમાં દંભ વગેરે વાર્તા આસ વાંચવા લાયક છે. દરેક સમાજમાં જોવામાં આવતી ત્રુટિઓ, દંભો વગેરે આમાં ચીતર્યા છે. વાર્તાઓ ટૂંકી છે. એટલે કંટાળો આવે એવું નથી. આવાં પુસ્તકો વાંચવાથી વાંચકો કુનિયાતી આંડીઘૂંટીઓ અને ત્રુટિઓ જોળખતા થઈ શકે અને તે સામે મોરચા માંડી શકે. એવી સ્થિતિમાં આવી પડેલાં બનતી મદદ પણ કરી શકે. સિંખ્યાની વાર્તા ખરેખર હૃદયદ્રાવક છે. સિંખ્યાનું કૃત્ય ન્યાયની રીતિએ જોતાં યોગ્ય હતું. માણસ ગમે એટલો દબાયલો કે ગરીબ હોય છતાં હૃદયહારની કઠોરતાથી મમળનું સમતોલપણ ગુમાવી ન કરવાનું કરી બેસે છે. ગુસ્સાનોના ઉપર (આફ્રિકાના વતનીઓ તરફ) આરબ વેપારીઓ દેવો જીલ્લમ કરે છે તેવું આ દર્શાવે છે.

વાંતી તરીકે અને ખાસ કરીને ટૂંકી વાર્તા તરીકે લોકોને પસંદ પડશે.

૫ હેમચંદ્રાચાર્ય—કતી-ધૂમકેતુ, પ્રકાશક: મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી, ત્રાંબા કાંટા, મુંબઈ નં. ૩; ૧૯૪૦; સચિત્ર રંગીન આલ્બાઇનસ્ટ્રાઇપ આચાર્યશ્રીની ભવ્ય પ્રતિભાવાળું પાકું પૂઠું; કાઢિન ૧૬ પેજ ૩૬; પૃષ્ઠ ૨૦+૨૩૪; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

શ્રી આત્માનંદ જન્મ શતાબ્દિ સ્મારક ગ્રંથમાળાનું આ ચોથું પુસ્તક છે. ગુજરાતને પોતાની અસ્મિતાનું, ગુર્જરાવાસીનું, ગુર્જર ગૌરવનું જ્ઞાન અર્પનાર કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રજીનું આ ચરિત્ર બહુ અભ્યાસપૂર્વક, સંશોધનપૂર્વક અને નિષ્ઠાપાત્ર રીતે આલેખાયું છે. બાઇ ધૂમકેતુએ પુસ્તકોમાંથી જુદે જુદે સ્થળેથી હકીકત મેળવી તેને ચોકઠામાં બંધ બેસાડી, આધારપૂર્વક અને જુદા જુદા પૌર્વાત્ય તેમજ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો અને સંશોધકોના અવતરણો સહિત આ પુસ્તક પ્રગટ કરી આત્માનંદ જૈન સ્મારક સમિતિની તેમજ જૈન અને જૈનેતર બધાની અપૂર્વ સેવા બજાવી છે. બાઇ ધૂમકેતુએ એમની અગાધ શક્તિ, એમની સંસ્કારિતા, એમનો મહિમા, એમનું અગાધ જ્ઞાન વગેરે બહુ જ ખૂબીપૂર્વક આ પુસ્તકમાં જણાવ્યા છે. ગુજરાત ઉપર તો આચાર્યશ્રીનું ઋણુ ન ચૂકવાય એવું છે જ. તેથી જ થોડાં વર્ષ ઉપર પાટણમાં હેમચંદ્રાચાર્ય જયંતી શ્રી. કનૈયાલાલ સુનશીના પ્રમુખપદે ધામધૂમથી ઉજવાઇ એક સંશોધન મંદિર પણ ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું હતું. બાઇ ધૂમકેતુએ પુસ્તકમાં એમના વિષે લખેલું છે તેટલું જ જો વાંચીએ તો આચાર્યશ્રી કેવા મહાન પ્રતિભાશાળી હતા તેનો કાંઈક ખ્યાલ આપણને આવશે.

અભ્યાસક્રમે, સંશોધકોએ તેમ જ વિજ્ઞાસુઓએ આ પુસ્તક ખાસ અભ્યાસપૂર્વક વાંચવું જોઈએ. અને કાર્ય કરવામાં એમનો આદર્શ દષ્ટિ સમીપ રાખવો જોઈએ.

પુસ્તકના કાગળ, રૂપરંગ, છપાઈ, બાંધણી વગેરે સુંદર છે.

૬ મોહિની—કતી: ભોગીન્દ્રરાવ રતનલાલ દિવેટીઆ; પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કંપની, કેશવબાગ, મિન્સેસ રફ્રીટ, મુંબાઈ નં. ૨. આરુત્તિ બીજ, ૧૯૪૦; કાઢિન ૧૬ પેજ ૩૬; રંગીન આલ્બાઇનવાળું સચિત્ર પાકું પૂઠું; પૃષ્ઠ ૧૭ + ૮૮૮, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

વિરાટ ગ્રંથાવલિનું આ ૩૪ મું પુસ્તક છે. ૨૧. બાઇ ભોગીન્દ્રરાવ સામાજિક સુધારણાના હિમાયતી હોઇ તેમણે વાલીઓ દ્વારા પોતાનાં મંતવ્યો પ્રચાર બરથે પ્રજા સમક્ષ રજુ કર્યાં હતાં. તેમાંનું આ દારૂનિષેધનો પ્રચાર કરતું, પુસ્તક હૃદયદ્રાવક વર્ણન અને ચિતાર સાથે બહાર પાડ્યું છે. પ્રખ્યાત આગ્રહ કથાકાર મિસિસ હેન્ની વુડના 'ડેર્મિસ-ગરી હાઉસ 'નું આ આંખણ સમાજને અનુકૂળ યથ પડે એવું રૂપાંતર છે. એમાં બાઇ ભોગીન્દ્રરાવની નિરીક્ષણશક્તિ, તેમની માહિતી તથા એ બધી દૂર કરવાની તેમની તમન્ના જણાઇ આવે છે. મહાપાનથી કેવું દુઃખદ અને ઠણું પરિણામ આવે છે અને કુટુંબની કેવી પાપમાલી થાય છે તે આમાં વર્ણવ્યું છે. સુધા અને વસંતરાવ અને મોહિની એ બન્ને યુગલોમાં જુદો જુદો ઓછોના માનસની કસોટી છે. સુધા મહાપાન વિરોધી અને મોહિની સંસ્કારવશાત્ મહાપાનની હિમાયતી; સુધાનાં બે મોટાં છોકરાં માની માફક મહાપાન વિરોધમાં દલામઢી અને નાનો વામન મોહિનીના સંસર્ગથી દારૂડીઓ, મોહિનીનાં પોતાનાં છોકરાં પણ એટલાંજ દારૂડીઓ અને સુખી કુટુંબ દારૂની બદીથી કેવું દુઃખદ સ્થિતિમાં આવી પડે છે તે બહુ સુંદર રીતે બતાવ્યું છે. દારૂથી કેવી ખરાબી થાય છે તે સુધાના

મૃત્યુના પ્રસંગથી તેમજ અન્ય પ્રસંગોથી બતાવ્યું છે. આખરે મોહિની પોતાની ભૂલ બુઝે છે અને પોતાના જ્યેષ્ઠ આરમાન પુત્ર જયંત અને પુત્રી ભદ્રા આગળ પોતાની ભૂલ કબૂલી દાર્શનિકોં પણુ લે છે. ક્યાં સુધાના સમયનો વસંતરાવનો શાંત અને આનંદી સુખમય સંસાર અને ક્યાં મોહિનીના સમયનો તોફાની, ક્રુષ્ણ અને કંટાળાભર્યો સંસાર. રધુનું પાત્ર પણ નિમકહલાલી કેવી હોય અને દાર્ ક્રેષુ પરિણામ લાવે છે એ બતાવે છે. મુખાષ્ટની મોહિની, ત્યાંની લાલચો અને નીતિનો ભોષ એ બધું વામન અને બાણનાં પાત્રો દ્વારા દર્શાવ્યું છે.

જયંત, ભદ્રા, વગેરે પાત્રો ઉચ્ચ ક્ષેત્રોનાં છે. વસંતરાવ નબળા મનનો અને અતિ વિશ્વાસુ હોવાથી મોહિની સ્વતંત્ર રીતે વર્તે છે અને ઘરની પાયમાલી કરી નાખે છે. મોહિની સ્વતંત્ર વિચારની અને દાર્ માફકસર લેવાના વિચારની છે. આખરે એને પણુ જયંત સમક્ષ પોતાની ભૂલ કબૂલ કરવી પડે છે.

આ પુસ્તકની ત્રીજી આવૃત્તિ થઇ છે એ જ એની લોકપ્રિયતા બતાવે છે. પ્રથમ આવૃત્તિ ૨૫ વર્ષ ઉપર પ્રસિદ્ધ થઇ હતી.

ના. ચં. દીવાનજી

૭. સાહિત્ય અને વિવેચન ભાગ ૨:— લેખક: દી. બ. કેશવલાલ ૬. ધ્રુવ, પ્રકાશક: ગુજરાત વનીકયુલર સોસાયટી-અમદાવાદ. કિંમત: એક રૂપિયા.

સોસાયટીએ પ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાનોના અહીં તહીં વેશયલા લેખો વ્યવસ્થિત રીતે સંકલિત કરી પ્રસિદ્ધ કરવાની જે પ્રયા પાડી છે તે પરમ પ્રશંસનીય છે. એ યોજનાને અંગે દી. બ. કે. હ. ધ્રુવનો કિંમતી લેખસંગ્રહ “ સાહિત્ય અને વિવેચન-ભાગ ૧ ” મઝે વર્ષે આપણને મળ્યો હતો, અને આ વર્ષે એનો બીજો ભાગ મેળવવા આપણે ભાગ્યશાળી થયા છીએ.

દી. બ. કેશવલાલભાઈ એટલે વિદ્વાનોના વિપુલ ભંડાર. સાક્ષરશ્રી ગોવર્ધનરામ પછી બીજી જ સાહિત્યપરિષદના પ્રમુખપદના એઓ અધિકારી થયા, એ એમનું ઉન્નત સ્થાન દર્શાવે છે. પ્રાચ્ય વિદ્યાના એઓ ધુરંધર પંડિત હતા, અને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ આદિ ભાષાઓનો એમનો અભ્યાસ સૂક્ષ્મ અને તલસ્પર્શી હતો. એ પુરાતત્ત્વવેત્તાની વેધક આંખ દૂર દૂરના શ્વેતકળ ઉપર ફરી વળતી અને ગઢ કાલના બનાવો વાંચતી હોય તેમ સેંકડો વર્ષોનો પુરાણો ઇતિહાસ ઉલેક્ષતી. આજીવન ધૂળધોવાનો ધંધો સ્વીકારી ગુજરાતના ગામ-ગામ આઘડીને કે નગરની ગુજરીમાં રખડીને એમણે ધૂળમાં દટાવ્યાં અનેક કિંમતી રત્નોને પ્રકાશમાં આણ્યાં છે. આવા સમર્થ સાક્ષરની અસાધારણ વિદ્વાતાં નીચેડરૂપ આ છૂટા છૂટા લેખોને પુસ્તકાકારે પ્રચિત કરવાની સોસાયટીની સેવા વિદ્યાર્થીઓને અને અભ્યાસીઓને પરમ આશીર્વાદ સમાન છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં ગુજરાતી ભાષાશાસ્ત્ર, ગુજરાતી ભાષા-સાહિત્ય અને છંદ:શાસ્ત્ર ઉપરના લેખો લેવામાં આવ્યા છે. અને એ વિષયો દી. બ. કેશવલાલભાઈના પ્રિય વિષયો હોઇ પુસ્તક અત્યંત આધારભૂત અને ઉપયોગી બન્યું છે. આમાંના પદ્ધત્યનાના પ્રકાર, સાહિત્યપરિષદના પ્રમુખ તરીકેનું ભાષણ, વામુબાપાર વગેરે લેખો બી. એ. અને એમ. એ.

ના અભ્યાસક્રમમાં નિયુક્ત થતા હોષ એ મેળવવામાં વિદ્યાર્થીનેઓને મુશ્કેલી નડતી, એ આ પુસ્તકથી દૂર થઈ છે. અને હવે આ આખું પુસ્તક એમ. એ. ના ઉચ્ચ અભ્યાસીઓને માટે પાઠ્ય બનાવવાની સરળતા થઈ છે.

શ્રી. કેશવલાલભાઈની શૈલી સર્વન અને મિત્રાક્ષરી છે. એક શબ્દથી અર્થ સરતા હોય તો એઓ ઠી બે શબ્દ મૂકે નહિ. એટલે ૩૫૦ પાનાના આ પુસ્તકમાં 'પુષ્પિતા ઘાચમ્' વદનાર હોષ વાચરપતિથી સાતસો પાનામાં ન સમાય એટલે સંભાર બરેલો છે. 'આર્યવાણીનો વિકાસ'માં વેદના અતિસંસ્કૃતથી માંડીને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ સુધીનો વાણીનો વિકાસ સંક્ષેપમાં વર્ણવ્યો છે. વિસ્તૃત ભાષાશાસ્ત્રને નક્કર મુકીમાં સમાવતો સ્તનખચિત સુવર્ણાલંકારસભો એમનો વાગ્બ્યાપાર આજે થે એ વિષયમાં અમૂલ્ય અને આધારભૂત છે.

ભાષા અને સાહિત્યના વિભાગમાં શ્રી. કેશવલાલભાઈના અવિરત અધ્યયન, મનન અને પરિશીલનના નિષ્કર્ષરૂપ અને એ મહાન સંશોધકની તપશ્ચર્યાના પરિપાકરૂપ શ્રેષ્ઠો સંગ્રહો છે. બીજી સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખ તરીકેનું એમનું વ્યાખ્યાન એ પ્રકારના સાહિત્યમાં અનોખી ભાત પાડે છે. મુઘાવબોવ, ઔકિતિક, ગદ્યક્યાસંગ્રહ અને કાન્ડકદે પ્રત્યંધ પરના શ્રેષ્ઠો દ્વારા જૂની ગુજરાતીના એ સિદ્ધહરત સાક્ષર પોતાનું વિરલ વચરવ દર્શાવે છે, અને માકંડેયપુરાણનું કટુત્વ અને પ્રેમાનન્દના જીવનના પાંચ પ્રસ્તાવનાં જ્વલંત તેજથી એ પ્રેમાનન્દીય પંડિત પોતાના પ્રિય કવિ ઉપર અજબ 'સર્વજ્ઞાપટ' ફેંકે છે. નાગર બ્રાહ્મણો વિષેનો માહિતીપૂર્ણ શ્રેષ્ઠ પણ સંશોધનનો મુંદર નમુનો પૂરો પાડે છે.

'પદ્યરચનાની ઐતિહાસિક વાંચના' કરનાર એ પ્રખર વિદ્વાનનું હંદઃશાસ્ત્રનું નૈપુણ્ય તો નોખું જ છે. એમની નિષ્ણાત કલમે લખાયેલા એ વિષયના ઉભય શ્રેષ્ઠોની ઉપયોગિતા અને મહત્તા નોટલી આંખીએ એટલી ઓછી છે.

કેશવલાલભાઈ આવા અપ્રતિમ સાક્ષર હોવા છતાં સૌજન્ય અને નિરભિમાનતાની મૂર્તિ સમા હતા. કવિ સંમેલનના પ્રમુખ તરીકેનું વ્યાખ્યાન અને સન્માનસન્મારંભનો એમનો પ્રત્યુત્તર એમની એ સહજ નમ્રતાની સાક્ષી આપે છે.

પુસ્તકને અંતે આપેલી વિસ્તૃત શબ્દસૂચિથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં સરસ ઉમેરો થયો છે. કેશવલાલભાઈનું સ્થાન સદાયનું ખાલી છે. આ પુસ્તકથી એમની ખોટ કંઈક અંશે પુરાશે એવી આશા સાથે અમે ગુજરાતીના ઉચ્ચ અભ્યાસીઓને આ અમૂલ્ય બંડારનાં દર્શને આમંત્રીએ છીએ, અને એ બંડાર ઉઘાડી આપનાર સુપ્રસિદ્ધ સોસાયટીને અનેક અભિનન્દન આપીએ છીએ.

(પ્રો.) ચ. શં. પટેલ

૮ ખાલકુંજના બીજા પાઠો—પ્રકાશક: કનુભાઈ પટેલ, આલેસંપાદક: ખાલકુંજ ભારત વિદ્યાલય; કરાડી પૃ. ૯૮, પૃ. ૬૬ કાગળનું. કિં. ૦-૬-૦; પરદેશ ૧ શિલિંગ આવૃત્તિ ૧ સચિત.

૯. બાલકુન્જના ત્રાજા પાઠો—પ્રકાશક: હિંદુ પ્રમાણે. પૃ. ૮૦, પૃ. ૬૦ કામળતું, કિંમત ૦-૫-૦.

‘ ભારત વિદ્યાલય કરાડી ’નાં બાળકોના ‘ બાલકુન્જ ’ હસ્તલિખિત માસિકમાંથી આ સંગ્રહ તૈયાર કર્યો છે. સ્વ. વિદ્યાર્થી શુભાનંદુ આ સંગ્રહ સાથે નામ જોડ્યું છે.

વિદ્યાર્થીઓએ વિદ્યાર્થીની દષ્ટિથી લખેલા આ લેખો ખરેખર વિદ્યાર્થીમાનસ સમજવા માટે અભ્યાસ યોગ્ય છે.

મોટાઓ વિદ્યાર્થીઓ માટે લખે એ કરતાં વિદ્યાર્થીઓ પોતા માટે કેવું લખે તે આમાંથી સમજશે.

આમાંના ઘણા લેખો વિચારભર્યા પણ છે. અમને તો યાદ છે કે શિક્ષકોનો-સુધારનારા-ઓનો-હસ્તસ્પર્શ થયા વગર મૂળ ભાષામાં જ વિદ્યાર્થીની કલમથી લખાયેલા જેવા ને તેવા જ લેખો હોત તો વધુ સુંદર થાત.

વિદ્યાર્થી બાલકુન્જનોના ધોરણ સાથે એમની વય લખાઈ હોત તો વધુ ઠીક પડત. જુદી જુદી ઢબે વિષયોને રજુ કરવામાં આવ્યા છે. બાળકોએ તમામ વિષયોનો સ્પર્શ કરી પોતાના જ શબ્દોમાં આલેખ્યા છે. છાપકામ, કામળ વગેરે જેવાં જોડાંએ તેવાં યોગ્ય છે. મોટાઓને પણ આમાંથી ઘણું બહુવાનું મળશે.

‘ દ્રષ્ટા ’

૧૦ શ્રી મનુસ્મૃતિ—ભાષાંતરકર્તા: શાસ્ત્રી શંકરદત્ત પાર્વતીશંકર, સંપાદક: અને પ્રકાશક: બિંદુ-અખંડાનંદ. કલિન કલનાં ૫૪ ૩૨+૬૦૮, બોર્ડપટીનું આચ્છાદનવાળું પૃ. ૬, મૂલ્ય રૂ. સવાળે.

મનુસ્મૃતિ એ હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રોમાં અગત્યનું સ્થાન ધરાવનાર ગ્રંથ છે. એ ધર્મગ્રંથને આપે હિંદુઓની ધારાધોરીરૂપ કહી શકાય. એમાં હિંદુસમાજે પાળવાના જુદી જુદી બાબતોને લગતા વિધિ-નિષેધો આપેલા છે. ચારે વર્ણોના શા શા ધર્મ છે, તેમણે એકબીજા સાથે કેવી રીતે વર્તવું, તેમ જ પાપ માટે શું પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે—આ તેમ જ આવી કેટલીક અન્ય બાબતોને લગતાં સરળ સૂચનો સ્મૃતિકાર મનુ મહારાજે આપ્યાં છે. એમાં જગતની ઉત્પત્તિથી લઈને પ્રજાચારી, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસીના વિવિધ ધર્મો—આચારોનું વિવરણ આપેલું છે. ઉપરાંત સમાજસાસ્ત્રમાં ન્યાય અંગેનાં નીતિસૂત્રોનો પણ સમાવેશ કરી અંતિમ આધ્યાત્મિક જ્ઞાન પણ આ ગ્રંથમાં છે જ.

સેંકડો વર્ષો પૂર્વે રચાયેલા આ ગ્રંથનાં સૂત્રો, જોડે બિતરી અભ્યાસ કરનારને, આજે પણ એટલા જ ઉપયોગી જણાય તેવાં છે.

મૂળ સંસ્કૃતનું આ ગુજરાતી ભાષાંતર છે. આ ભાષાંતર અગાઉ, મનુસ્મૃતિનાં અન્ય ભાષાંતરો બહાર પાડવામાં આવ્યાં હતાં. આમાં સ્લોઝો સહિત ભાષાંતર અપાયેલું છે, જ્યારે અગાઉ પ્રસિદ્ધ થયેલ કોઈ કોઈએ નીચે કેટલીક ટિપ્પણીઓ આપી વિશેષ સ્પષ્ટતા કરાવું પણ બહુમાં છે. આવા સ્પષ્ટતા અને સમજૂતી દર્શાવતાં ટિપ્પણી સ્લોઝોના ભાષાંતર સાથે અપાયાં હોત તો ગામડાગાં વસતી જનતા એનો વધુ લાભ લેવા પ્રેરાત.

સ્વામીશ્રી અખંડાનંદજીએ આ પુસ્તક, આને જે ગુજરાતી ભાષામાં મળવું દુર્લભ યર્થ પડ્યું છે તેવે વખતે કાગળની મોંઝવારી છતાં માત્ર સવાળે રૂપિયાની કિંમતે બહાર પાડ્યું છે, તે જનતા પરના તેમના અનેક ઉપકારોમાં વધુ ઉમેરો કરે છે.

ચારે વર્ણાશ્રમોના ધર્મન્યાયના સરળ સિદ્ધાંતો સરખું આ પુસ્તક ખરીદી શકે તેવાં તમામ પુસ્તકાલયો પોતાને ત્યાં જરૂર વસાવે.

૧૧ ભક્તિતત્ત્વ—લેખક: સ્વામી જ્ઞાનનંદ, તથા જયંતીલાલ મંગળજી ઓઝા, રામકૃષ્ણ આશ્રમ, રાજકોટ. કાલિન કદનાં પૃષ્ઠ ૮ + ૨૪૬, સાદુ પૃહું, મૂલ્ય રૂ. એક.

હિંદુસ્થાનનાં કેટલાંક શહેરોમાં સ્થપાયેલાં રામકૃષ્ણ આશ્રમો દેશની વિવિધ સેવાઓ કરે છે. રાજકોટ ખાતેની આ શાખાએ આધ્યાત્મિક સાહિત્યપ્રચારનું કામ પણ હાથ ધર્યું છે. એના પરિણામરૂપ આ પુસ્તક તૈયાર કરાયું છે.

ભક્તિયોગને લગતાં કેટલાંક પુસ્તકો પરથી એ સર્વના નિષ્કોશરૂપ આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. ભક્તિપરાયણ વાચકોને એમાંથી ભક્તિવિષયક તરતોનો સાર મળી આવશે. ભક્તિવિષય ઉપરાંત, કેટલાંક ભક્તચરિત્રો પણ આપ્યાં છે. છેલ્લે સંસ્કૃત, અંગ્રેજી, ગુજરાતી પ્રાર્થનાઓ અને કુરાને શરીફાની આપતો પણ આપી છે. એટલે સર્વ ધર્મના સમન્વયપૂર્વક ભક્તિયોગનું ઠીક નિરૂપણ કરાયું છે.

૧૨ શ્રી રામકૃષ્ણ લીલાપ્રસંગ ભા. ૧-૨—ભાષાન્તરકર્તા: હરિશંકર ન. પંડ્યા, પ્રકાશક, ૪૬ ઉપર પ્રભાણે. ભા. ૧ લાનું મૂલ્ય ૦-૮-૦ ખીંગનું એક રૂપિયો. સં. ૧૯૮૬

પરમહંસ રામકૃષ્ણદેવના એક શિષ્ય સ્વામી શારદાનંદે પાંચ વિભાગમાં તૈયાર કરેલા અંથ પરથી આ જીવનવૃત્તાંત યોગ્યેણું છે. પરમહંસદેવને યદ્ય ગયે આને ધણું વધી યદ્ય જવા છતાં તેમના સદુપદેશરૂપે તેઓ આને અનેક સ્થળે પૂજ્ય છે. એમનું વિસ્તૃત જીવન જાણવા માટે આ બન્ને ભાગોમાંથી ધણી માહિતી મળી આવે તેમ છે.

૧૩ ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવનાં સદ્વચનો—ભા. ક.:—કેવલરામ માવજી દવે; પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે. ૩મી આઠ પેજી પૃષ્ઠ ૧૬+૩૫૬, પાકું પૃહું, મૂલ્ય લખ્યું નથી.

ઉપરનાં બન્ને જીવનચરિત્રનાં પુસ્તકો ઉપરાંત પરમહંસ રામકૃષ્ણદેવના જીવનપ્રસંગો દરમિયાન તેમણે જુદા જુદા જે સ્વાર્ભાવિક સદુપદેશો આપેલા, અને જે શ્રી. મ.એ નોંધી લીધેલા તે જ્ઞાનપ્રદ ઉપદેશોનો આમાં સંગ્રહ છે. આનું સદુપદેશોનું પુસ્તક સરતુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી “શ્રી રામકૃષ્ણ કથામૃત” નામથી બહાર પડ્યું છે. એ પુસ્તક પણ ઉપયુક્ત મહાશયના સર્જન પરથી જ તૈયાર થયેલું જણાયું છે.

૧૪ શ્રી રામકૃષ્ણદેવનું ટૂંક જીવનચરિત્ર તથા ઉપદેશ—પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે. સાદુ પૃહું, મૂલ્ય ૦-૪-૦, કાલિન કદનાં પૃષ્ઠ ૪+૭૬.

આ પુસ્તક શ્રી રામકૃષ્ણ રાતાબ્દી પ્રસંગે પ્રકટ કરવામાં આવેલું. જેઓ મેઘનું જીવનચરિત્ર ન મેળવી કે વાંચી શકે તેમ હોય તેમને માટે આ ટૂંક વૃત્તાંત ઠીક ઉપયોગી યર્થ પડશે.

૧૫ જીવનપ્રવાહ—લેખક અને પ્રકાશક: હર્ષિભાઈ દેસાઈભાઈ પટેલ, પ્રકાશક: જીવાભાઈ દેસાઈભાઈ પટેલ, નાવલી (વાયા આણંદ). કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૮૮, બોર્ડ પટીનું સાદું પૂઠું, મૂલ્ય રા. એક.

લેખકે વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં લખેલું આ પુસ્તક છે; પોતાના તરંગમાં આવ્યું તે આમાં લખી નાખ્યું છે. વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં વેહેલી વિદ્યાર્થીઓ અને જાણે સંસારનાં દુઃખોથી કંઈ વિરાગી હોય-કંટાળી ગયેલા હોય તેવા મનોમંથનમાંથી આ પુસ્તક ઉદ્ભવ્યું લાગે છે. જો કે કેટલેક સ્થળે વાચકને કંઈક વિચારવા જેવું પણ મળે તેવું છે. લેખકે પુસ્તક લખી નાખીને તરત જ છાપાવાની ઉતાવળ કરી છે તે યોગ્ય નથી કહ્યું.

૧૬ યૌગિક જીવન—લેખક: શ્રી. હરિભાઈ નારાયણભાઈ પટેલ, અમરેલી. કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૬+૮૮, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૬-૦.

લેખક વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાના એક અધિકારી છે. પોતાના વ્યવસાય ઉપરાંત દરેકને પોતાને પ્રિય કંઈક હોય છે. અને તેનો તે વખતોવખત આસ્વાદ લે છે.

લેખકને યોગના પ્રયોગોમાં-શારીરિક માનસિક તંદુરસ્તી કેળવવામાં રસ આવ્યો. એ વિષયના ગુરુ શોધ્યા અને એને લગતું જ્ઞાન મેળવી પ્રયોગ કર્યાં. એ પ્રયોગોનું તારતમ્ય આ પુસ્તકમાં લેખકે આપ્યું છે. યોગનાં સમસ્ત અંગોનું આમાં વિવરણ નથી, છતાં યોગ-પ્રવેશ ઇચ્છનારને કેટલીક પ્રાથમિક માહિતી તો જરૂર એમાંથી મળી આવશે. અને યોગની પ્રતિષ્ઠાઓ તો કેાઈ યોગ્ય ગુરુ પાસેથી જાણી સમજી જાડો અભ્યાસ મેળવીને જ કરવી જોઈએ.

૧૭ ત્રણ પગલાં—લેખક: સોપાન, પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ, પો. બો. નં. ૭૩, અમદાવાદ. કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૩૬૨, પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રા. એ.

શ્રી. સોપાન આપણા સાહિત્યમાં સામાજિક વાતોહાર તરીકે આજે સારા જાણીતા છે. તેમણે આપણા સમાજને સ્પર્શતી લખેલી કેટલીક ટૂંકી વાર્તાઓ અને સત્ય કથાઓનો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. પહેલી વાર્તા " ત્રણ પગલાં " પરથી પુસ્તકનું નામ આપવામાં આવ્યું છે. એમાં એક ગ્રેમીનાં એના પ્રેમપંથમાં બંદેલાં ત્રણ પગલાંનું સુસ્વિપૂર્ણ ચિત્રણ છે. અન્ય વાર્તાઓ પણ વાર્તાકલાના રસિકોને ગમી જાય તેવી છે.

૧૮ સત્ય કબીર શબ્દામૃત અથવા ગુજરાતી શબ્દાવલી—પ્રકટકર્તા: મહંત શ્રી. બાલકદાસજી, કબીર ધર્મ વર્ધક કાર્યોલય, શિયાળાગ, વડોદરા; કાઢિન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૬ + ૨૯૨ + (સ્વરોદયસારનાં) ૩૨, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય રા. સવા. ૧૯૩૮

કબીર ધર્મ વર્ધક કાર્યોલય તરફથી શ્રી કબીર સાહેબના સંપ્રદાયને લગતું કેટલુંક સાહિત્ય પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે. તે પૈકી આ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓને તેમ જ પ્રતરજનોને આધ્યાત્મિક જ્ઞાનાર્થે આપે એવી શબ્દામૃત-સુધાર્પ વાણી સંપ્રદાયેલી છે. કબીરસાહેબની વાણીમાં રસ લેનાર અને આનંદ મેળવવા ઇચ્છનારને એ ઉપયોગી નીવડશે.

૧૯ કબીરસુધા અથવા રેખતા જૂહના—સંપાદક, પ્રકાશક ઉપર અજાણે. દુસ્તકેપ સોળપેજી કદનાં પૃષ્ઠ ૨૮+૨૯૬+૧૨.

કબીર વાણીમાં સુખ્યત્વે રેખતા-જૂહના એમના બકતો-પ્રશંસકોને વધુ-પ્રિય હોયને

કેટલાકને તો એ જ્ઞાનદાયક પદો કંઠમં પશુ હોય છે. એ રેખતા-જૂલનાનો આ નાનો પણ ઉપયોગી પુસ્તકમાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. કબીર સાહેબના સાહિત્યમાં રસ ધરાવનાર સૌ કોઈને આ બોધ અતિ ઉપયોગી માલમ પડશે.

૨૦ The Glimpses of the Life and Light of Saheb Kabir and Dhanl Dharma Das—લેખક: સ્વા. વનમાલી, બી. એ. એલ. એલ. બી. પ્રકાશક ઉપર મુજબ.

કબીર સાહેબનું જન્મતના સંતોની હરોળમાં પણ વિશિષ્ટ સ્થાન છે અને દુનિયાના અન્ય દેશોના ધર્મ અને સંસ્કૃતિના પૂજારીઓને કબીર સાહેબ સંબંધે કંઈક જાણવાનું મળે એ હેતુથી શ્રી અરવિંદના અનુયાયી આ લેખકે કબીર સાહેબ અને ધની ધર્મદાસજીના જીવન અને તેમના ઓજારવી પ્રસંગો આ પુસ્તકમાં આલેખ્યા છે. ગુજરાતી કે હિંદી નહિ જાણનારાઓને કબીર સાહેબ સંબંધે જાણવા જોગ માહિતી આ પુસ્તકમાંથી મળી આવશે. કરતા પુસ્તકાલયો ખરીદી શકે.

ઉપરનાં પુસ્તકો ઉપરાંત નીચેની પુસ્તકો પણ એ સંગ્રહાલયના અનુયાયીઓને ઉપયોગી થાય તેવી છે. સદ્યુરુ કબીર સાહેબ ઔર ઉનકે સિક્કાંત (હિંદી), **Tisa Yantra of Kabir Saheb**, સંખ્યાપાઠ, સદ્યુરુ કબીર ભજનાવલિ, કબીર સાહેબની સાખીઓ, તીસાન્ત્ર ગુજરાતી.

મહિલાલ પ્ર. વ્યાસ

સામયિકો

૧ શ્રી કાર્પાસ ગુજરાતી સભા ત્રૈમાસિક—જન્યુઆરી-માર્ચ ૧૯૪૧, પુ. ૫, અ. ૪. સંપાદક તથા પ્રકાશક: અંબાલાલ જુલાખીરામ જાની, બી. એ. ૩૬૫, શ્રી. કા. ગુ. સભા મંદિર, મુંબાઈ નં. ૪ વાર્ષિક લગભગ રૂ. ૩. છટક અંકની કિંમત ૧૨ આના.

આ ત્રૈમાસિક હવે બહુ નિયમિત રીતે પ્રસિદ્ધ થાય છે. બાઈશ્રી અંબાલાલની ચિવ-ટાઈ તેમજ તેમના પ્રયાસને આ નિયમિતતા આભારી છે. આ સભાનું સમસ્ત કામ એમણે મંત્રી થયા પછી બહુ વ્યવસ્થિત કર્યું છે.

સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં અત્યંત ઉપયોગી એવા બાઈ કેશવરામ કા. શાસ્ત્રીનો 'લિંગ્વિસ્ટિક સર્વે ઓફ ઇન્ડિયા'ના લેખક સર જ્યોર્જ એ. ગ્રિયર્સને ને ૧૧ ગ્રંથો હિંદની ભાષાઓ પર લખ્યા છે તેમાં ૯ મા ગ્રંથમાં રાજસ્થાની ઉપરાંત ગુજરાતી ભાષાની માહિતી આપવામાં આવી છે. તેમાંથી 'ગુજરાતી' ભાષા સંબંધી હકીકતો આ અનુવાદ છે. આ લેખક અંગ્રેજી ભાષાથી અનભિજ ગુજરાતીના રસજોને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. એવા એક બે લેખમાં પણ ત્રૈમાસિકની સાહિત્યસેવા અને તેની ઉપયોગિતા સિદ્ધ થાય છે. એ ઉપરાંત ચિતોડની ગજલ અને સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસવાળો મુનિશ્રી કાન્તિસાગરજીનો લેખ, 'મુંબાઈના મહાજનો' નામના બાઈ ડુંગરશી સંપત્તોના ૧૦ મો લેખ, મુંબાઈના રેડીમનો નામના પારસી જ્ઞાનદાનની સવિસ્તર હકીકતવાળો લેખ, બાઈ બોગીલાલ સડેસરાનો 'કર્પૂર મંજરી' નામના

સંશોધિત કાવ્યનો ઉપોદ્ધાત, બાઈ નુરુદ્દીનહુસેન કાજીનો ' સાતસો વર્ષ પૂર્વનો શિલાલેખ (ભરૂચ શહેરના પૂર્વમાં બહારની ઉંઘાઈની ઘાટ પાસે નદીકિનારે ઢાટની રાંગમાં જોવામાં આવતો); ઉપરાંત ' ગુજરાતી ભાષાની ઉત્ક્રાન્તિ, કેટલાક ચિન્તન મુદ્દાઓ (શ્રી જેયરદાસ દોશીના ચર્ચાપત્રનો ઉત્તર), બાઈ ક્રાન્તિલાલ વ્યાસનો લેખ; પુરાતત્ત્વની દૃષ્ટિએ ગુજરાતના પ્રાચીન ધર્મોવાળું ડૉ. હસમુખલાલ ધીરજલાલ સાંકળીઆનું વ્યાખ્યાન (સમય ૩૦૦ થી ઇ. સ. ૧૩૦૦ સુધી, ઉપરાંત પુસ્તકોની સમાલોચના વગેરે બહુ ઉત્તમ રસસામગ્રીથી ભરપૂર આ હળદાર અંક સાહિત્યસંશોધનમાં અગત્યની ભરતી કરે છે.

કોલેજીઓ, ગુજરાતીના અધ્યાપકો તેમ જ અભ્યાસકો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરેને બહુ ઉપયોગી આ ત્રિમાસિક છે.

૨ બુદ્ધિપ્રકાશ—પુ. ૮૭ અ. ૪ પુ. ૮૮. અ. ૧-૨. ૧૯૪૦ તથા ૧૯૪૧ તંત્રી પ્રકાશક: શુ. વ. સોસાઈટી તરફથી રસિકલાલ છો. પરીખ, આ. સેક્રેટરી. અમદાવાદ. વા. લવાનમ રૂ. ૧-૮-૦

સદર ત્રિમાસિકના ત્રણ અંકો જોતાં ગુજરાતી સાહિત્ય, ઇતિહાસ તેમ જ અભ્યાસો ઉપર અજવાળું પાડતા વિદ્વાન લેખકોના લેખોથી ભરપૂર દેખાય છે. સંશોધનના લેખોને શુ. ડૉ. સભા ત્રિમાસિક માફક આ ત્રિમાસિક પણ સંશોધકો, ભાષાવિશારદો, ભાષાના અભ્યાસકો, વિદ્યાર્થીઓ તથા તત્ત્વજ્ઞોને બહુજ ઉપયોગી થઈ પડ્યું છે. ગુજરાતને લગતા લેખો ગુજરાતનો ઐતિહાસિક તેમ જ સાહિત્યકસામગ્રી દીક પ્રમાણમાં પ્રજા સમક્ષ ધરવામાં આવે છે. 'દરિયાપારના હિંદીઓ'ને લગતા બાઈ કુંગરશી સંપત્તનો લેખ, 'પ્રાચીન હિંદમાં તાંબુ'વાળો ડૉ. એન. એમ. ચાહનો લેખ, 'આલમગીર અને ગુજરાત'વાળો મૉ. અબુ ઝફર નદવીનો લેખ, ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર સંસ્કૃત સાહિત્યની અસરવાળો બાઈ રતિલાલ મો. ત્રિવેદીનો લેખ, પ્રો. બળવંતરાય કોઠારનો 'આનન્દવર્ધનના ધ્વન્યાલોક'માંના કેટલાક દાખલાવાળો લેખ, કાલિદાસની વનરપતિવાળો બાઈ બાપાલાલ મ. વૈષ્ણના લેખો, 'શેષ સા'દી ચિરાગી' વાળો બાઈ છોટુભાઈ નાયકનો લેખ, 'બે કેલાસ'વાળો બાઈ અંબાલાલ પુરાણીનો લેખ, 'વીર શૈવ કન્નડ સાહિત્યમાં કુમારપાળ'વાળો બાઈ શં. ગો. સાખરચેકરનો લેખ, બાઈ ગિરિજાપ્રસાદ જોશીનો જુનામઢના દિવાન અમરજીવાળો લેખ, 'નઝીર નિશાપુરી'વાળો બાઈ છોટુભાઈ નાયકનો લેખ, દેવ્ય પ્રાકૃત અને તેનાં શબ્દોનાં મૂલ્ય સંબંધી પં. જેયરદાસ દોશીનો લેખ. 'સર્જનમાં આનંદનું તત્ત્વ' વાળો અધ્યાપક મનસુખલાલ જવેરીનો લેખ વગેરે ભાષા, વિજ્ઞાન, સાહિત્ય, ચરિત્ર વગેરે વિષયોને લગતા અભ્યાસપૂર્ણ અને સંશોધનની દૃષ્ટિએ લખાયેલા લેખોથી ત્રિમાસિકનું મૂલ્ય એકદમ ઉંચું જ રહે છે. ઉત્તરોત્તર ઇતિહાસ, સંભાળ, ભાષા અને સાહિત્ય તેમ જ વિજ્ઞાન પર પ્રકાશ પાડનારા લેખો જ દરે ત્રિમાસિકમાં આવે છે. ગુજરાતી આવ્રમની અપૂર્વ સેવા શુ. વ. સોસાઈટી આ ત્રિમાસિક દ્વારા કરી રહી છે.

રાત્નપર્ના કર્યા અને પ્રાંત પુસ્તકાલયો તેમ જ મકાનવાળાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો બુદ્ધિપ્રકાશ તેમ જ શ્રી ડૉ. શુ. સભા ત્રિમાસિક જરૂર ખરીદે. રજીસ્ટર યંત્રેમાં વડોદરા રાત્નપર્ના પુસ્તકાલયોમાં 'બુદ્ધિપ્રકાશ' તો ગળ્ય છે જ અને ડૉ. શુ. સ. ત્રિમાસિક તેમજ ગુજરાત સંશોધક

મંડળતું મુખ્યથી પ્રસિદ્ધ થતું ત્રૈમાસિક એ મધ્યાંજ મેઢાં પુસ્તકાલયોમાં આવવાં એમએ.

બુદ્ધિપ્રકાશના પ્રવૃત્ત અંકોમાં આ ઉપરાંત 'વિવેચન સુકુર', 'જય સોમનાથ', 'ચૌલાદેવી' અને 'ગુજરાતનો મધ્યકાલિન રાજપૂત ઇતિહાસ, વિભાગ ૨ જો,' વગેરે પુસ્તકોની વિસ્તૃત અભ્યાસપૂર્ણ સમાલોચના ઉપરાંત વિદ્યાવિસ્તાર વ્યાખ્યાનમાળાનાં ૧૯૩૯-૪૦ તથા ૧૯૪૦-૪૧ નાં ત્રણ વ્યાખ્યાનોમાં ૧ 'ગુજરાતી કવિતામાં વાસ્તવવાદ'—રતિલાલ ત્રિવેદી, ૨ 'કલાપી'—ભાઈ ત્રિભુવનદાસ લુહાર, 'ઉપસંહાર'—ભાઈ નવલરામ ત્રિવેદી અને ૩. 'ગુજરાતીમાં ઐતિહાસિક નવલકથા—ભાઈ ચુનીલાલ શાહનો—પણ સંપૂર્ણ આપવામાં આવ્યાં છે. વિદ્યાપીઠના ગુજરાતીના વિદ્યાર્થીઓ, વિદ્યાર્થીનીઓને આ લેખો બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. અધ્યાપકોને પણ ધણુંજ નવું જાણવાનું, શીખવવાનું જડશે.

ના. ચં. દીવાનજી

૩ "કલ્યાણ" ભાગવતાંક—સંપાદક અને પ્રકાશક: શ્રી. હનુમાનપ્રસાદજી પોદાર, ગીતા પ્રેસ, ગોરખપુર. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫-૩-૦.

છેલ્લાં પંદર વર્ષે થયાં "કલ્યાણ" માસિક હિંદી વાચક જનતાને ઉત્તમ ધાર્મિક વાચન આપી રહ્યું છે. એના દરેક નવા વર્ષે જુદા જુદા ધર્મશાસ્ત્રોને લગતા દળદાર ખાસ અંકો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. તદનુસાર આ અગાઉ ગીતાંક, ગીતાતત્ત્વાંક, ભગવતમાંક, સાધનાંક વગેરે વગેરે વિષયોને સ્પર્શતા ખાસ અંકો અપાઈ ગયા છે. આ વર્ષે "શ્રીમદ્ ભાગવતાંક" ખાસ અંક તરીકે આપ્યો છે.

આ ખાસ અંકમાં શરૂઆતમાં ભાગવતને લગતા જુદા જુદા લેખકોના લેખો આપવા ઉપરાંત આખા શ્રીમદ્ ભાગવતનું હિંદી ભાષાન્તર આપ્યું છે અને તે પછીના પૂરવણી અંકોમાં શ્રીમદ્ ભાગવતના મૂળ શ્લોકો ઉપરાંત અન્ય લેખો આપવાની યોજનાની જાહેરાત કરી છે.

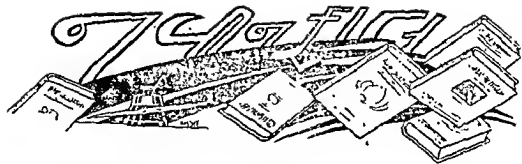
સાચેજ, ભાગવત ગ્રંથ આપણાં હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રોમાં સર્વ જાતિ-વર્ણોને માટે ભક્તિપ્રેરક ગ્રંથ છે; એમાં વિદ્વાનોની વિદ્વત્તા ભરે રહી, પરંતુ એની ખાસ વિશિષ્ટતા તો એની આમજનતામાં ભક્તિપ્રેરકતા છે. આવા ગ્રંથને હિંદી વાચક જનતાના શ્રેયાર્થે પ્રકટ કરવાનું રત્નત્વ પગલું કલ્યાણ કાર્યોલયે ભર્યું છે અને તેને અમે સહર્ષ આવકરીએ છીએ.

આજની આટલી મોંઘવારીના વખતમાં, માત્ર રૂ. ૫-૩-૦ ના વાર્ષિક લવાજમમાં આવે દળદાર ગ્રંથ ગ્રાહકોને ભેટ આપવા માટે અભિનંદન.

૪ સરસ્વતી—(ગુજરાતી ત્રૈમાસિક) તંત્રી: શ્રી. હનુમતી ત્રિવેદી; પ્રકાશક: કુંવરજી કેશવજી; ઠંઠી પ્રેસ, ચીંચયોકલી, મુખ્ય ૧૨. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ત્રણ

છેલ્લા કેટલાક માસ થયાં "સરસ્વતી" માસિક સ્ત્રીજનતાના પ્રશ્નોની ઠીક છણાવટ કરે છે. એમાં આપણા જાણીતા સાહિત્યકારો મસ્તકશીર, શ્રી. પાદરાયજી, મૂળજીભાઈ શાહ, શકુન્ત રાવળ વગેરે લેખકોની કલમે સ્ત્રીપ્રશ્નોને લગતા લેખો, વાર્તાઓ વગેરે આવે છે: આટલા અફ ધવાજમમાં આ સ્ત્રીમાસિક સરસ લેખી શકાય.

[અનુસંધાન ૫. ૪૭૫ને છેટે]

ગુજરાત વ્યાયામપ્રચારક મંડળ-કરાડી તરફનાં

- ૧ રમતોના નિયમો : ગુ. બા. પ્ર મંડળ, મૂલ્ય ૧-૦-૦
- ૨ સાદી રમતો અને રમતસંચાલન : લેખક: શ્રી. ચિત્રુભાઈ પુ. શાહ, બી. એ. મૂલ્ય રા. ૧-૦-૦
- ૩ વ્યાસન : સંપાદક: શ્રી. મણિભાઈ પટેલ, મૂલ્ય ૦-૪-૦
- ૪ મલખમ : સંપાદક: ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૨-૦
- ૫ મગદળા : " " મૂલ્ય ૦-૮-૦
- ૬ ઢંઢ અને બેઠક : " " મૂલ્ય ૦-૧-૬
- ૭ લાલા-લાઠી : " " મૂલ્ય ૦-૩-૦
- ૮ બનેટ અને ફરશુ : સંપાદક: " મૂલ્ય ૦-૧-૬
- ૯ જમૈયા, પટા અને તલવાર : સંપાદક: ઉપરપ્રમાણે મૂલ્ય ૦-૨-૬
- ૧૦ લેઝીમ : સંપાદક: ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૨-૦

અન્ય સજ્જનો તરફથી

- ૧૧ ખેડૂત કર્જ નિયમન નિષ્પંધ : લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી. વિ. બ. વાકડે, સાવલી મહાલ ન્યાયાધીશ, સાવલી (વડોદરા) મૂલ્ય ૨-૦-૦
- ૧૨ શોખવટથી વાત કરજો : બા. ૧બો. લેખક: શ્રી. દિનેશ દાકોર, પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, બદ્ર, અમદાવાદ. મૂલ્ય ૦-૪-૦
- ૧૩ શ્રી મનુસ્મૃતિ : બા. ૬. ચંદરદત્ત પાર્વતીચંદર શાસ્ત્રી, પ્રકાશક: ભિક્ષુ-અખંડાનંદ, સરણુ સાહિત્ય વર્ષિક કાર્યાલય, બદ્ર, અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂ. સવાબે.
- ૧૪ એને ચરણે : લેખિકા અને પ્રકાશિકા: કપિલા દાકોર, અંદી નિલા, ગામહેલી, મુંબઈ ૭. મૂલ્ય ૦-૧૦-૦
- ૧૫ અક્ષરોનું કિસ્મત : કર્તા અને પ્રકાશક: કેશભાઈ ક. મહેતા, ફેરો આર્ટીસ્ટ; માંડવી રોડ, વડોદરા. મૂલ્ય રા. ૨-૦-૦

ગૂર્જર અંધરતન કાર્યાલય, ગાંધી રોડ-અમદાવાદ તરફનાં

- ૧૬ રાણા પ્રતાપ : (પ્રાચીન આરતિ) અનુવાદક: ઝવેરચંદ મેઘાણી, મૂલ્ય રા. રોડ.
- ૧૭ થી ૩૬ વિદ્યાર્થી વાચનમાળા : એણી ૧૯૬૧: (આરતિ ત્રીજી) (૧) શ્રીરામ, (૨) શ્રીકૃષ્ણ, (૩) ભગવાન હુદ, (૪) ભગવાન મહાવીર, (૫) વીર દત્તમાન, (૬) ભગીરથ

બીજા, (૭) સતી દમયંતી, (૮) કચ-દેવયાની, (૯) સમ્રાટ અંશોક, (૧૦) ચક્રવર્તી ચંદ્રગુપ્ત, (૧૧) રાજા ભર્તૃહરિ, (૧૨) સંત દુષ્કારામ, (૧૩) ભક્ત સૂરદાસ, (૧૪) નરસિંહ મહેતા, (૧૫) મીરાંબાઈ, (૧૬) સહજાનંદ સ્વામી, (૧૭) દયાનંદ સરસ્વતી, (૧૮) લોકમાન્ય ટિળક, (૧૯) મહાત્મા ગાંધી, (૨૦) રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

શ્રીરામકૃષ્ણ આશ્રમ—રાજકોટ તરફનાં

૩૭ શ્રીરામકૃષ્ણલીલાપ્રસંગ, ભા. ૧-૨ : મૂળ લેખક: સ્વા. શારદાનંદ; ભાષાંતરકર્તા: શ્રી. હરિશંકર ન. પંચા; મૂલ્ય પહેલાનું ૦-૮-૦, બીજાનું એક રૂપિયા.

૩૮ ભક્તિતત્ત્વ : લેખક: સ્વામી જ્ઞાનનંદ અને શ્રી. જયંતીલાલ મંગળજી ઝોઝા; મૂલ્ય રૂ. એક.

૩૯ ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસનાં સદ્વચન : ભા. ૬, કેવલરામ માવજી દવે; મૂલ્ય લખ્યું નથી.

૪૦ શ્રીરામકૃષ્ણદેવનું દૂંક જીવનચરિત્ર તથા ઉપદેશ : મૂલ્ય ૦-૪-૦

૪૧ શ્રીરામકૃષ્ણ ઉપદેશ : સં. સ્વામી જ્ઞાનનંદજી, મૂલ્ય ૦-૪-૦

કબીર ધર્મવર્ધક કાર્યાલય-શિયાબાગ, વડોદરાનાં

૪૨ સંત્યકબીર શબ્દામૃત અથવા ગુજરાતી શબ્દાવલી : સંપાદક: મહંત શ્રી. બાલકૃષ્ણ સાહેબ, મૂલ્ય ૧-૪-૦

૪૩ કબીર-સુધા અથવા રેખતા-ગૂંજના : સંપાદક ઉપર પ્રભાણે, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

૪૪ કબીરભજનાવલી : સંપાદક: ઉપર પ્રભાણે, મૂલ્ય ૦-૪-૦

૪૫ Sahab Kabir and Dhanl Dharmadas : by S. Banimali, મૂલ્ય રૂ. એક.

૪૬ રાગમંજુષા : કલાકાર: કુમાર શ્રી મંગલસિંહજી, કલાપીનગર-લાડી, કાઠિયાવાડ. મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦

[અનુસંધાન પૃ. ૪૫૩નું]

૫ ઉત્થાન—(વર્ષ ૧ : અંક ૧) તંત્રી : સ્વામીશ્રી સ્વયંભોતિ તીર્થ, જ્ઞાન-સાધન આશ્રમ, છોટાઉદેપુર, (પૂર્વ ગુજરાત) વાર્ષિક મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

સ્વામી રામતીર્થના શિષ્યાનુશિષ્ય સ્વા. સ્વયંભોતિતીર્થના સંપાદન હેઠળ પ્રકટ થતાં “ઉત્થાન”નો આ પ્રથમ અંક છે. સંપાદક સ્વા. સ્વયંભોતિતીર્થે સ્વામી રામના સદુપદેશને સારી રીતે પચાવ્યા હોવાનું કહે છે. અને તેમણે આજ સુધીમાં ગુજરાતીમાં ઉતારેલાં સ્વામી રામનાં સર્જનો ને સસ્તુ સાહિત્ય કાર્યોત્થ દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલાં તે ગુર્જર જનતાને આપ્યાં છે.

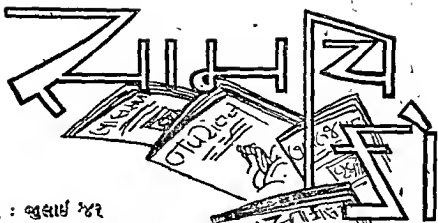
આ “ઉત્થાન” ગાસિક દ્વારા સ્વામી રામતીર્થના સદુપદેશો આપવાની યોજના છે, ઉપરાંત આધ્યાત્મિક જ્ઞાનપ્રદ લેખો પણ આપવાની યોજના હોવાનું કહે છે.

આ પ્રથમ અંકમાં ઉત્થાન શીર્ષક લેખ ઉપરાંત સ્વામી રામતીર્થનું દૂંક જીવન વૃત્તાંત પણ અપાયેલું છે. એ ઉપરાંત અન્ય લેખો પણ છે. આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનાં ઇચ્છુકોને એમાંથી ઠીક ઠીક જ્ઞાનસામગ્રી મળશે.

મણિલાલ ધ. વ્યાસ

માસિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	તારીખ
ભાઈ	૧૧	૧-૨-૩	એપ્રિલ-મે-જુન	૧-૭-૪૧.
કિશોર	૬	૪	ડિસેમ્બર '૪૦	૧૮-૬-૪૧
કુમાર	૧૮	૭	જુલાઈ	૨૭-૭-૪૧
ખેતીવાડીવિજ્ઞાન	૨૬	૧૦	ઓગસ્ટ	૧-૮-૪૧
માંડીવ	૧૬	૩	ઓગસ્ટ	૧-૮-૪૧
ગુણસુન્દરી	૧૮	૧૨	ઓગસ્ટ	૧-૮-૪૧
ગ્રામજીવન	૧૨	૧	ઓગસ્ટ	૧-૮-૪૧
ધરયાળા	૧	૧૨	જુલાઈ	૧૭-૭-૪૧
ચરોતર	૧૧	૭	જુલાઈ	૧૬-૭-૪૧
ચિત્રમય જંગલ	૨૭	૫	ઓગસ્ટ	૩-૮-૪૧.
નવચેતન	૨૦	૫	ઓગસ્ટ	૩-૮-૪૧
નવરચના	૫	૧-૨-૩	એપ્રિલ-મે-જુન	૨૧-૬-૪૧
પાટીદાર	૧૮	૧૦	આવૃત્તિ	૨૬-૭-૪૧
પ્રસ્થાન	૧૬	૫-૬	ફાગણ-ચૈત્ર	૨૪-૭-૪૧
શ્રી કાર્પસ ગુ. સભા ત્રિમાસિક	૫	૩	જાન્યુ-માર્ચ.	૩-૫-૪૧
બાલજગત	૩	૩૨	ઓગસ્ટ	૧-૮-૪૧
બાલજીવન	૨૧	૧૦	ઓગસ્ટ	૭-૮-૪૧
બાલમિત્ર	૨૧	૧	ઓગસ્ટ	૩-૮-૪૧
બાલસંખ્યા	૫	૨	ઓગસ્ટ	૧-૮-૪૧
બાળક	૧૯	૮	ઓગસ્ટ	૧-૮-૪૧
બુદ્ધિપ્રકાશ ત્રિમાસિક	૮૮	૧	એપ્રિલ-જુન	૩-૭-૪૧
યુવક	૧૧	૮	ઓગસ્ટ	૬-૮-૪૧
રેખા	૨	૮	એપ્રિલ	૨૮-૩-૪૧
વૈદ્યકદંપતક	૪૬	૭	જુલાઈ	૭-૮-૪૧
વ્યાયામ	૨૬	૧૦	જુલાઈ	૧૬-૭-૪૧
ચારદા	૩૪	૪	જુલાઈ	૧૫-૭-૪૧
શિક્ષણ અને સાહિત્ય	૨	૧૧	ઓગસ્ટ	૧-૮-૪૧
શિક્ષણ પત્રિકા	૧૬	૪	ઓગસ્ટ	૨૨-૭-૪૧
સુવાસ	૪	૪-૫	અપાઠ	૧૨-૮-૪૧
સૌરાષ્ટ્રશિક્ષક	૧૪	૧	જુલાઈ-ઓગસ્ટ	૧૨-૮-૪૧
શ્રીબોધ	૮૫	૮	એપ્રિલથી જુલાઈ	૨૨-૭-૪૧
રક્ષાવિટવીર	૧૧	૭	ઓગસ્ટ	૩-૮-૪૧
			જુલાઈ	૧૫-૭-૪૧

કુમાર : બુલાઈ ૪૪૨

કેસર : આજે જગતની જીએ
ચડેલા જર્મનીના ત્રીસ વર્ષ પર્ષત
એક ચક્રે રાજ્ય કરી જનાર રાજકર્તાની
જીવનકથા આ બેખમાં છે. એના
પાછલા ત્રેવીસ વર્ષ કેવા અધકારમાં
રહી વિરક્તપણે અને શાંતિપૂર્વક
એણે વીતાવેલાં તેનો સરસ ચિતાર
ઉત્તમ કથાશૈલીએ આપ્યો છે.

છેલ્લો પાઠ : વિદાય વેળાના
દિવસો કેવા વસમા હોય છે અને
તે પશુ જ્યારે દેશમાં નવીન પરિ-
વર્તન થાય છે તે કાળે-જૂના વખતથી
આત્મા આવતાને બદલે નવું જ તંત્ર
દાખલ થાય છે ત્યારે-એ પરિવર્તન અનુભવ-
નાર અને વિદાય વેદનારની શી સ્થિતિ થાય
છે તેનું કરુણચિત્ર બેખકે આ વાર્તામાં દોર્યું છે.

કેલસો અને તેની ખાણો : એક જ
વસ્તુ-કાર્ખાનમાંથી ઉત્પન્ન થનાર હીરો, ગ્રેફા-
ઇટ અને કોલસાને લગતી માહિતી આ બેખમાં
છે. એ કોલસો કેટકેટલી રીતે જગતના નિત્ય-
જીવનમાં ઉપયોગી થઈ પડે છે તે તથા તેની
ખાણોને લગતી વિગતો પશુ આ બેખમાં છે.
એ સામાન્ય બળતણ ઉપરાંત કાચી ધાતુમાંથી
પાકી ધાતુ શોધવાના કામમાં ખાસ ઉપયોગી
છે. એની શુદ્ધ છાપવાની થાહી, કાળો વાર્નિશ
વગેરે બનાવવામાં વપરાય છે. ગળણીકામમાં
પશુ વપરાય છે, આવી રીતે કોલસો અનેક
રીતે ઉપયોગી છે.

ચિત્રમય જગત : ઑગસ્ટ : ૧૯૪૧

સાહસિક દેવતા દેવો હોય ? : અમેરિકાના એક નવાણીઆ પ્રદેશમાં એક દુનિયા નેરના મહદનીશે એક મહાજલા નદીના નીરને પર્વત ઠારી કેવી રીતે એ પ્રદેશમાં આવ્યા તેના સાહસભર્યા જીવસંદોસટની કથા છે. આવા સાહસિકોમાં હરોષ કામ પાર પાડવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા કામ કરી રહી હોય છે. (આ લેખ સામયિક દોહન વિભાગમાં આવ્યો છે.)

બીજા કાયજર વિલ્હેલ્મ : હિપર જણાવેલ “કુમાર”માં આપેલા જર્મન સમાટ ફેસરની એ લેખ કરતાં વધુ વિસ્તૃત જીવનકથા આ લેખમાં આપી છે. ફેસર વિશે વધુ વિગત જાણવા ઇચ્છનારે આ લેખ પણ જોઈ જવા જેવો છે.

આરબોની દુનિયા : ધરાનના અખાતથી તે આટલાંટિક મહાસાગર સુધી એ દુનિયા ફેલાયેલી છે. એમાં સામાન્યપણે ધરાન, રશિયા, ઇરાક, અરબસ્તાન, ઇજીપ્ત, લીબિયા, ટ્યુનીશિયા, અલ્જીરિયા ને મોરોક્કોનો સમાવેશ થાય છે. એ દુનિયાને લગતી પ્રાચીન અને અર્વાચીન માહિતી અને મહત્તા આ લેખમાં છે.

રશિયા : આજના યુરોપીય યુદ્ધકાળે જન્મતની ન્યાં દષ્ટિ મંગાઈ છે તે રશિયાને લગતી ભૌગોલિક અને રાજકીય હકીકત આ લેખમાં છે.

શુશુમ્બદરી : ઑગસ્ટ : ૧૯૪૧

હુધ માઈદેલા : એ ફ્રાન્સની એક જળવાખોર વીરગિના હતી. એણે એના આવાધીય સમક્ષ પોતે ક્રાન્તિકારી હોવાનું છતાં ઠાકીને કહેલું; અને પરિણામે એને દેશનિકાલની સગ્ન મળી. દેશવરો ભોગવતાં પણ એણે લેખિની, વાણી અને ધનદુકનો ઉપયોગ કર્યો. એનું રોમાંચક જીવન જાણવા માટે આ લેખ વાંચો.

રશિયાની એક નિરક્ષર સ્ત્રી : સોવિયેટ રશિયામાં એક કાળે નિરક્ષરતા દેશવ્યાપી હતી. તેને દૂર કરવા ત્યાં જન્મ્યર આદોષનો ચાલેલો. એ દરમિયાન એક અમલદારની પત્ની જાણવા પ્રત્યે તિરસ્કાર દર્શાવનારી છતાં કેવી રીતે જાણવા પ્રતિ પ્રેરાઈ તે આ જીવનકથામાં છે. (આ લેખ પણ સામયિક દોહન વિભાગમાં આવ્યો છે.)

નવચેતન : ઑગસ્ટ : ૧૯૪૧

સેવાચામતી યાત્રાએ : આને સેવાચામ ગાંધીજીના નિવાસને કારણે હિંદુ-જન્મતમરણ એક આકર્ષણસ્થાન થઈ પડ્યું છે. ત્યાંનું નિત્યજીવન તેમજ ત્યાંની જાણવાનેમ કેટલીક દ્રષ્ટીકોનો આ લેખમાં છે.

ખ્રિસ્તની વૅર ઑફિસ : દુરમન સામે આને ખ્રિસ્તને સફળતાપૂર્વક ઝૂંઝી રહ્યું છે તેનો યથા કહે છે કે, આ વૅર ઑફિસને છે. લગાઈ શરૂ થયા પહેલાં પણ આ વૅર ઑફિસ હતી, પરંતુ લગાઈ શરૂ થયા પછી તેનું કામ અને વિસ્તાર તેમ જ જવાબદારી અનેકવર્ણી વધી ગયાં છે. એનું સંચાલન કેવા પ્રકારે ચાલી રહ્યું છે તેને લગતી જાણવાનેમ વિગતો માટે આ લેખ વાંચો.

લીબીઆ : આફ્રિકા ખાતે તાજેતરમાં ખેડાયેલા સંગ્રામસ્થાન લીબીઆને લગતી હકીકત એના ઇતિહાસ, વિસ્તાર-વરતી, ખેતી, હિલોગે, રસ્તાઓ, વેપાર તેમજ એના રજુ-ક્ષેત્રને લગતી વિગતો આ લેખમાં આપી છે.

હિંદના આર્થિક ક્ષેત્રમાં ગુજરાતીઓ : આ લેખમાળા જુન અંકથી આગળ વધે છે. આ વખતે મુંબઈના આર્થિક ક્ષેત્રમાં ગુજરાતીઓએ કેવાં અને કેટલાં ફાળો આપ્યા છે તે આ લેખ દર્શાવે છે.

આ લેખો સિવાય ધરાક અથવા એસોપોટેમિયા, પેટ્રોલિયમ વિષે જાણવા બેસું, એ લેખો પણ માહિતીભર્યા છે.

ગુવક : એપ્રિલ : ૧૯૪૧

સાહિત્ય, જ્ઞાન અને છબી : કવિવર ટાગોરે સાહિત્ય, સંમીત અને ચિત્રકલાના વિવેચકોને ઉદ્દેશી આ લેખ લખ્યો છે. એમનાં વિવેચનો એ વાંચે છે, પણ કહે છે કે, સમજ શકતા નથી. હેલ્થે એઓ પોતે કહે છે: સાહિત્ય, મીત અને છબીની મારફતે મેં મારા આનંદને અભિવ્યક્ત કર્યો છે. આજે સાંજે છું કે તમને પણ એમાંથી આનંદ મળ્યો છે, એટલે મને યાચ છે કે. મારી મહેનત વ્યર્થ ગણ નથી.

ધર્મભાવના જ માનવીને પશુજગતથી નોખે પાડે છે : જગવિખ્યાત દિલ્હી તત્ત્વજ્ઞાની સર રાધાકૃષ્ણને અમદાવાદ ખાતે આપેલા આ વ્યાખ્યાનમાં ધર્મભાવનાની મહત્તા દર્શાવી છે.

પંતબેદારી રજુનિતસિંહ : હિંદુઓમાં એના કાળે પંતબેદારીનું જિગ્ગ પામનાર અને અંગ્રેજો પણ જોતી મહેરબાની માગતા એ વીરની જીવનકથા આ લેખમાં છે.

વ્યાયામની દીક્ષા : ગયા વર્ષે ભાદરણ ખાતે ઓળખ વ્યાયામ વર્ગ વખતે તાલીમ લેવા આવેલાંઓ સમક્ષ શ્રી. છોટુભાઈ પુરાણીએ આપેલું ભાષણ આ લેખમાં ઉતાર્યું છે.

પ્રસ્થાન : ફ્રાગણ-ચૈત્ર : ૧૯૮૭

પ્રસ્થાનત્રયી શા માટે ? આ કુનવી જીવનના ચકાવામાંથી નીકળી જઈ મેક્ષ પ્રતિ પ્રયાણ કરનાર માટે ભાણું શું ? એ માટે પ્રસ્થાનત્રયી-દસ ઉપનિષદ, બ્રહ્મસૂત્ર અને ભગવદ્ગીતા કહેવાય છે. આ પ્રસ્થાનત્રયી, કુનિયાદારી ધર છોડી મેક્ષ તરફ પ્રયાણ કરવા માટે ઉપયોગી ભાથારૂપ આ નજી અંગે જ શા માટે ? એને લગતું વિવરણ આ લેખ આપે છે.

નરસિંહ મહેતાનો સમય અને શ્રી. સુનશી : " નરસિંહ મહેતાનો સમય " નિર્ણય વિષે વિદ્વાનોમાં અગાઉ ચર્ચા ચાલેલી અને કેટલાકોએ પ્રમાણભૂત અથવા કિંવદંતીના આધારે એનો સમય નક્કી કરેલો. શ્રી. સુનશીએ પણ અમુક નિર્ણય કર્યો. આ લેખકે શ્રી. સુનશીની દલીલોના કેટલાક ઉત્તરો આ લેખમાં આપ્યા છે.

ફિયામાં સ્વર્ગ લેવાની આશા રાખી નહોતી : " યજ્ઞકર્તા એટલું સોલું નથી "

એ કહેવત પ્રમાણે લેખકે, આજે દરેક વ્યક્તિમાં વ્યક્તિતા રચિયાના જિંડાણમાં એની અંતઃ-સ્થિતિ કેવી છે તેનું દિવ્દશન કરાવ્યું છે.

શારદા : જુલાઈ : ૧૪૨

લોકસાહિત્ય : આ લેખમાં લેખકે, લોકસાહિત્યનો વ્યાખ્યાપરિચય આપ્યો છે. જેમકે-લોકસાહિત્યમાં ભાષાકેર હોય, પણ ભાવકેર ન હોય, શબ્દરચનાની ઝડઝમટ જુદી જુદી હોય, પણ રસ એકસરખો હોય ને શબ્દશરીર નોખાં નોખાં લાગે, પણ આત્માનાં ગુંજન એક હોય એવું લોકસાહિત્ય જગતની સર્વ પ્રજાઓનાં પ્રજાશરીરને નવપલ્લવિત બનાવે છે.

હિંસા કે અહિંસા : શ્રી રામે, પોતાના કારણે પ્રાણ આપનાર જટાયુના મરણ-કાળે લીધેલી પ્રતિજ્ઞા-આતતાયીના નાશની પ્રતિજ્ઞાનું રહસ્ય આ લેખમાં 'ખતાવ્યું' છે. એ વિષે લેખક કહે છે:

"નજરોનજર આતતાયીનાં ટોળાં લહેરથી ફરતાં હોય, મર્યાદા મૂકી અન્યાય પડકાર કરતો હોય, પાડોશમાંથી અખળાઓનાં હરણ ચતાં હોય, અને તેની લાજ હુતાતી હોય, હવે પ્રકારે આતતાયીપણની પરીક્ષામાં પાસ થએલા નરરાક્ષસો છાતી કાઢીને ગર્જતા હોય આવા દુષ્ટ પ્રસંગે માથુસ એકલી રિલસ્ટ્રીની વાતો કરતો હોય તે અજુકજુ છે."

કંથકોદના પ્રવાસે : કચ્છના કીર્તિમુકુટ સરખા ગણાતા આ કુંગરાળ પ્રદેશન પ્રવાસનું વર્ણન વાંચવા જેવું છે. એ પ્રદેશને લગતી કેટલીક જાણવા જેમ માહિતી આ લેખમાં છે.

કેટલાંક સ્મૃત્ય હાસ્યપ્રસંગો : જરા હસાવી જાય તેવા શ્રી, ઓમીઆ જેવીન લખેલા પ્રસંગો આમાં ઉતાર્યા છે.

લાલ ઘંચ : એ પણ એક હાસ્યપ્રધાન લેખ છે. કંઈ ધંધો ન મળતાં મરીબી ભોમવતો એક ધાજણ એક જૂતા પુસ્તકને સમરાવી ડોળ કરી કેવી રીતે કામ કાઢી બે છે તેનો હાસ્ય રમૂજ હિપજવે તેવો આ લેખ છે.

લોકકહેવતો : આપણી ભાષામાં અનેક કહેવતો પ્રચલિત છે. એવી દોઢસો કહેવતો આ લેખમાં સંગ્રહાઈ છે. આ સિવાય આખો અંક લોકસાહિત્ય અંક હોવાથી લેખસામગ્રી ઠીક સમૃદ્ધ છે.

શિક્ષણ અને સાહિત્ય : ઑગસ્ટ : ૧૯૪૧

સંકટગ્રસ્ત સંસ્કૃતિ : આજે ભારે યુરોપમાં યુદ્ધ સળગી રહ્યું છે તે વખતે પાશ્ચાત્ય દેશોની આજની પરિસ્થિતિ સાથે પૂર્વના દેશોની સરખામણી આ લેખમાં આપી છે. તેમાં પૂર્વના દેશોમાં હિન્દુસ્તાનની સંસ્કૃતિનો કેવો ખંડ પડેલી રાજકર્તાઓ દ્વારા થયો છે તેનું હૃદય શિત્ર કવિવરે આ લેખમાં આપ્યું છે.

એક શિક્ષકની નજરે : આજનું સાહિત્ય : આ લેખ આજ અંકમાં પહેલા પૃષ્ઠ પર છપાયો છે તે અવસ્ય વાંચો.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પૃથારદાર પ્રાંત તેમ જ માનદ મહાલ પ્રચારકોએ નીચેનાં સ્થળોની સુલાકાત લખ્યાંની પુસ્તકાલય વા. વાચનલયની સંરચાઓ તપાસી છે, અને દફતરી કામની અવ્યરથા દૂર કરી છે તેમ જ પુસ્તકોના વર્ગીકરણ વજેરેની કામગીરી અગતી તત્સંબંધી જરૂરી સૂચના સમગ્રતઃ આપી છે; તથા પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામેએ પુસ્તકાલય ખોલવા સંબંધી પ્રચારકાર્ય કયું છે:—

૧. અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક રા. ભાઈશંકર ટી. ઠાકર : માહે જીન જીલાઈમાં—
ધારી મહાલનાં (૧) ગોવિંદપુર, (૨) દલખાણીઆ, (૩) કુમડા (વાચના.), (૪) ખીચા, (૫) ઝર, (૬) ચલાલા સા. પુ. (૭) ચલાલા બા. પુ. (૮) કેરાળા, (૯) પાણીઆ (વા.), અમરેલી મહાલનાં (૧૦) ગાવડ, (૧૧) વાંકિયા, (૧૨) ખાલાપુર, (૧૩) મોટા મંડારીઆ, (૧૪) સણોસરા, (૧૫) જળીઆ, (૧૬) કમીગઢ, (૧૭) ઢોલરવા, (૧૮) રંગપુર, (૧૯) માળીલા, (૨૦) કેરીઆયાડ, (૨૧) ચાડીઆ. (૨૨) સાજીઆવદર, (૨૩) દેવરાજીઆ, (૨૪) તરવડા (વા.), (૨૫) મેડી (વા.), (૨૬) સરંભડા, (૨૭) વિઠ્ઠલપુર (૨૮) ચાંપાયળ (વા.), (૨૯) કુતેપુર (વા.) (૩૦) ઈશ્વરીઆ, (૩૧) વરસડા, (૩૨) નાના માચીઆળા, (૩૩) મોટા માચીઆળા, (૩૪) નાના આંકડીઆ, (૩૫) લાલાવદર, (૩૬) કેરીઆ, (૩૭) પીઠવાળળા, (૩૮) તરકતળાવ, (૩૯) રાજસ્થળી (વા.), (૪૦) દેવળીઆ, (૪૧) ચક્રગઢ, (૪૨) ગોખરવાળા, (૪૩) ચાંદમઢ, (૪૪) સોતારીઆ; હામનગર મહાલનાં (૪૫) રામડા, (૪૬) હાંસા, (૪૭) મુકેશીઆ, (૪૮) દહીયરા, (૪૯) કાંચરડી, (૫૦) નારણગઢ, (૫૧) આંખરડી, (૫૨) પાડરશીઆ, (૫૩) કામેલ, (૫૪) રૂયાવટી, (૫૫) ગણેશગઢ, (૫૬) રાખપુર.

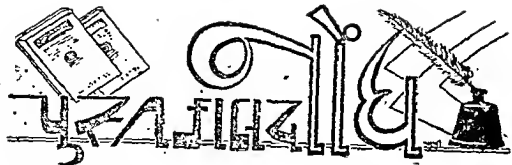
૨. નવસારી પ્રાંત પ્રચારક રા. છગનભાઈ મથુરભાઈ પટેલ : માહે જીન-જીલાઈમાં નવસારી મહાલનાં (૧) દેલવાડા, (૨) અલુરા, (૩) મીરગપુર, (૪) છીજીમ, (૫) કડોલી, (૬) સાંગરા. (૭) તવડી, (૮) વીરાવળ, (૯) છાપરા; ગણદેવી મહાલનાં (૧૦) ધનોરી, (૧૧) પાયરી, (૧૨) વડસાંગળ, (૧૩) માહા, (૧૪) દેવધા, (૧૫) દેસરા, (૧૬) ધકવાડા, (૧૭) વલોમી, (૧૮) તલીઆરા, (૧૯) ગંગોટ, (૨૦) ધમડાળા, (૨૧) તળોદ, (૨૨) દેવસર, (૨૩) તોરણગામ, (૨૪) નાંદરખા, (૨૫) કેસલી, (૨૬) અંબેટા, (૨૭) અજરાઈ, (૨૮) ખખવાડા, (૨૯) માણકપુર, (૩૦) સોનવાડી, (૩૧) ગડત.

તપાસણી દરમ્યાન પ્રચારકોએ જે જે ખામીઓ ખતાવી હોય તે તે સુધારી લેવા, તથા જે સૂચના સમગ્રતઃ આપી હોય તેનો યોગ્ય રીતે અમલ કરવા જે તે ખંતી ભાઈઓને ખાસ બલામણ !

ના. નં. ચોકસી

સહમંત્રી

વ. રા. પુ. મંડળ

વડોદરા રાજ્ય

પુસ્તકાલયોને મળેલી મદદ

સા. પુ. દામનગરને ૨) મુંબઈના મહેતા ઝવેરચંદ નરસેરામ, ૨) દામનગરના ભાયાણી મણિલાલ માધવજી, ૨) સા. વીરચંદ ભગવાનજી તરફથી.

સા. પુ. મેઘી (તા. કરગણ) ને ૮) પા. નેદાભાઈ મયુરભાઈ-વીરપુર, ૨૫; પા. પુરુષોત્તમ ગજાગભાઈ-ધાવટ, ૨૫) પા. દરુભાઈ જીજ્ઞાસા-સામગ્રા, ૨૫) પા. માધવભાઈ લક્ષ્મભાઈ દીવેર તરફથી.

સા. પુ. સમસાખાદ (તા. વડોદરા) ને ૧૧) છટોલાના પા. ડાહ્યાભાઈ ત્રિભોવન-દાસ, ૧૫) મેઘીના પા. ઈશ્વરભાઈ મૂળજીભાઈ, ખુરશી નં. ૨ એમ ગામના પા. હમન-ભાઈ મયુરભાઈ તરફથી તથા ખાનપુર (તા. ડોભાઈ) ના પાટણનાડિયા શંકરભાઈ ભાઈજી-ભાઈ તરફથી ખુરશી નં. ૧.

શાસ્ત્રનાયનની પરીક્ષા—(૧) વડોદરા મહાલ પુ. મંડળ તરફથી વિદ્યાર્થીઓ માટેની શિષ્ટ વાચન પરીક્ષા ગઈ તા. ૨૯-૬-૪૧ ના રોજ લેવાઈ હતી. “ મોતીભાઈ અમીન ” પુસ્તકાલયે માટે મુકદ્દર કરાઈ હતી. મહાલનાં વરણામા, સેવાસી, દંડરથ અને સંકરદા શાળાના ૯૦ વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધો હતો. કુલ ૫૬ ઉત્તીર્ણ થયા. દરેક શાળા-માંથી આગળ આવનાર વિદ્યાર્થીઓને કુલ રૂ. ૪ નાં ધનામ આપવામાં આવ્યાં હતાં.

(૨) વીસનગર મહાલ પુ. મંડળ તરફે વિદ્યાર્થીઓની ચિ. વા. પરીક્ષા ગયા મે માસમાં લેવાતાં તેમાં વાલમ ઠાંસા, કડા, યુંજ, ગોઠવા તથા રાલીસજી શાળાના વિદ્યાર્થી-ઓએ ભાગ લીધો હતો. પહેલું ધનામ વાલમ યુ. શાળાના વિદ્યાર્થીને મળ્યું છે.

સા. પુ. વરણામા (તા. વડોદરા) ની વાર્ષિક સભા—મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયની વાર્ષિક સભા તા. ૫-૮-૪૧ ના રોજ મળી હતી. જેમાં મંત્રી યી. ચિમનભાઈ દ. અમીને ચતુર્થ વર્ષનું નિવેદન તથા વિગતવાર હિસાબ રજુ કરતાં પસાર થયાં હતાં.

બાદ નીચેના હસન થયા હતા:

- (૧) નવા વર્ષનું બજેટ રૂ. ૨૨૫) સવાતજીસાનું, (૨) આલુઆલુનાં* ગામઠાં-ના પુસ્તકાલય-વાચનાલયોને મદદ કરવામાં રૂ. ૫૦) પચાસ મુખી અર્થ કરવા
- (૩) સ્વાધ્યાય મંડળ ઝાંઘમાં રૂ. એકસો ભરી એ હિંદી પ્રકાશન સંસ્થાના કાયમના સભ્ય થવા, (૪) હાલમ દંડમાંથી પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળના રોડ ખરીદવા,
- (૫) વડોદરા મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવાનું આમંત્રણ આપવાના તથા
- (૬) વ્યવસ્થાપક મંડળની મુટણી—જેમાં પ્રમુખશ્રી દાહ્યાભાઈ પ્રાગભાઈ, મંત્રીઓ યી. ચિમનભાઈ દ. અમીન તથા શ્રી. વલ્લભભાઈ આદ્યાભાઈ તેમજ વ્યવસ્થાપક સભ્યો સુદાયા હતા.

* રાજ્યનાં અન્ય કંબો પુસ્તકાલયો આ દાખલો દે તેો રૂ. ૨૫૦ રૂ. ૨૫૦

જે પછી પુસ્તકાલય હિતની અને વાચનપ્રચાર અંગેની ઠેટલીક ચર્ચા કરી સભા વિસર્જન થઈ હતી.

સુધારો—(૧) ગયા અંકના સામયિક દોહન વિભાગમાં મૌ. ઓખેદુલ્લાનું ચરિત્ર અપાયું છે તેના બેખંડ તરીકે થી. ઝવેરચંદ મેઘાણીનું નામ આપ્યું છે. તેના બેખંડ બાદ મેઘાણી નહિ પરંતુ “ફૂલછાયા”ના એક પ્રતિનિધિ છે.

(૨) જુલાઈ માસના “પુસ્તકાલય” સાથે જોડાયેલાં પુ. સ. સ. મંડળના સચિ-પત્રમાં “સ્રીશંકિત” કાપીલયનાં ૮૦ પુસ્તકોના સેટની કિંમત રૂ. ૨૫) જપાઈ છે તેને બદલે રૂ. ૩૫) સુધારી લેવા. એની કુલ કિંમત ૨૯-૭-૦ છે.

લવાજમ વધ્યું છે—“વૈદ્યકદંપતરુ” માસિકનું લવાજમ જે અત્યારસુધી રાજ્યના પુસ્તકાલયો માટે રૂ. ૩-૦-૦ ને બદલે ૨-૪-૦ હતું તે હાલના સંજોગોને લીધે ૧૯૪૨ ના વર્ષથી રૂ. ૩-૦-૦ રખાયું છે.

૧૦ રાં ૧૦ પું મંડળ

૨૦ મી પરીક્ષાનું પરિણામ—જુલાઈ માસની ૨૧ મી તારીખે લેવાયેલી શિષ્ટ-વાચનની પરીક્ષામાં ઉમેદવારો ઠીક પ્રમાણમાં જોડેલાં હોવાનું જણાય છે. પરિણામ સપ્ટેમ્બર અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

જાગતાં જૂથ મંડળો—જે જૂથ મંડળો તરફથી વાર્ષિક સભા ભરાયાના સમાચાર રા. પુ. મંડળ તરફ અત્યાર સુધીમાં આવ્યા છે, તે નીચે પ્રમાણે:—

(૧) ડેસર, (૨) બચાર, (૩) વેણુપુરા (તા. ચાણુરમાં), (૪) વેમાર (તા. સાવલી), (૫) સોખડી રાધુ (તા. પાદરા), (૬) વાલમ (તા. વીસનગર).

ખીજાં જૂથ મંડળોના મંત્રી બાઈઓને પોતપોતાના અહેવાલ તરત જ મોકલી આપવાની તથા ઠરેલી તારીખે જોગની સભા ઠાઈ કારણસર ન ભરાઈ શકી હોય તેમને હવે પણ વહેલામાં વહેલી તકે ભરી દઈને તેમ કરવાની ખાસ બલામણુ કરવામાં આવે છે.

મહાસ મંડળોની સભાઓ—ચાલુ માસની તા. ૧૭ મીને રવિવારનો દિવસ મહાસ પુ. મંડળોના સભાસદ બાઈઓ યાદ રાખી પોતપોતાના મહાસ મંડળની વાર્ષિક સભાને ફતેહમંદ બનાવે એ ઇચ્છનીય. મહાસ મંડળની સભામાં ખીજા જરૂરી પ્રશ્નો ઉપરાંત મહાસ માટે માનદ પ્રચારક નીમવાનો પ્રશ્ન વિચારામ્ન સેવાભાવી યોગ્ય ઇસમની બલામણુ કાર્ય એ ખાસ જરૂરી. સભાના કામકાજના તેમજ વાર્ષિક અહેવાલ અને હિસાબ જાણું તેમ જ પ્રસિદ્ધિ અર્થે રા. પુ. મં. તરફ અચૂક મોકલી અપાય.

પ્રાંત મંડળોની સભાઓ—સાલાનુયાદ આ વર્ષની પ્રાંત પું મંડળોની વાર્ષિક સભાઓમાં પણ રા. પુ. મંડળ તરફનો એક પ્રતિનિધિ તેમ જ પુસ્તકાલય ખાતાના અધિ-કારી સાહેબ હાજર રહેવાના હોવાથી જુદા જુદા પ્રાંતની વાર્ષિક સભાઓ માટે નીચે પ્રમાણેની તારીખો નક્કી કરી પ્રાંત મંડળોને જણાવવામાં આવ્યું છે:—

(૧) નવસારી પ્રાંત માટે તા. ૭-૯-૪૨, (૨) મહેસાણા પ્રાંત માટે તા. ૧૪-૯-૪૧, (૩) અમરેલી પ્રાંત માટે તા. ૨૧-૯-૪૧ અને (૪) વડોદરા પ્રાંત માટે તા. ૨૮-૯-૪૧.

આ સંબંધમાં જરૂરી પરિપત્ર જે તે પ્રાંત મંડળ તરફથી લાગતાવળગતા સર્વ ઠાકને મળશે જ. તે ઠરેલી તારીખ ખ્યાતમાં રાખી પોતપોતાની પ્રાંતની સભામાં બિલટબેર હાજર રહેવા મંડળના સર્વ સભાસદોને વિરુદ્ધિ.

સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના આશ્રય નીચે વિદ્યાવિસ્તાર વ્યાખ્યાનમાળામાં પ્રો. બળવંતરાય ક. દાદારની “ નવી કવિતા ” વિષેની વ્યાખ્યાનમાળાનું પ્રથમ વ્યાખ્યાન ગંધ તા. ૨૮. મીના રોજ અમદાવાદના પ્રેમાભાઈ હોલમાં બેઠી વિદ્યાબહેનના પ્રમુખપદે હતું.

*

વડોદરા ગુજરાતી સાહિત્ય સભાની વાર્ષિક સભા સભા ગર્ભ તા. ૨૭ મીના રોજ સાક્ષરશ્રી. રમણલાલ દેસાઈના પ્રમુખ પદે મળી હતી. રજત મહોત્સવ ઉજવવાનું, શ્રી. મનુભાઈ ધનામી નિર્ણયનું ધનામ શ્રી. પરંતપને આપવાનાં કામો ચર્ચા હતાં.

*

આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ ધરાવનાર બાણીતા વિદ્વાન અને બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટીના ચાન્સેલર સર રાધાકૃષ્ણને ગંધ તા. ૩૧ મીના રોજ અમદાવાદ મુકામે “ હિન્દુ સંસ્કૃતિ ” અને “ હિન્દુ ધર્મભાવના ” ને લગતાં બે વ્યાખ્યાનો આપ્યા હતાં.

*

આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ ધરાવનાર બહાષ વક્તા શ્રી. શિરીન ફાઝલે ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના આશ્રય હેઠળ “ સુધારા પર ધર્મની અસર (Effect of religion on civilization) એ વિષય પર ગંધ તા. ૩ જુના રોજ એક વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. તે જ પ્રમાણે વડોદરા ખાતે કલાબવન માં પણ એક વ્યાખ્યાન યોજાયું હતું.

*

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના પ્રખર ભાષ્ય દાઃ રવ. તિલક મહારાજની એકવીમગી સંવત્સરી ગંધ તા. ૧ લીએ દિંદોરમાં ઉજવાઈ હતી.

*

મુરતની નર્મદ સાહિત્યસભા તરફથી લેવાતી સાહિત્યની પરીક્ષા માટે આ વર્ષે નવાં કેન્દ્રો ગોધરા અને આગ્રા ખાતે જોડવામાં આવ્યાં છે.

*

અખિલ હિંદ લેખક મંડળના પ્રમુખ શ્રી. સી. વામ. ચિંતામણિના અવસાનથી ખાલી પડેલું તે પ્રમુખપદ બાણીતા ગુજરાતી સાક્ષર શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીએ સ્વીકાર્યું છે.

*

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી જુદા-જુદા વિષયો પર ધનામી નિબંધો માગવામાં આવ્યા છે. એ વિષેની વિગતવાર માહિતી શુ. વ. સો. ની ઓફિસેથી મળી સકશે.

*

જગતકવિ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું ગંધ તા. ૭ મીએ અવસાન થયું. હિંદી સંસ્કૃતિનો એક મહાન ચમકતો સિતારો ખરી પડ્યો. પ્રજા, સદ્ગતના આત્માને શાંતિ પ્રદાન કરો. (ટૂંક જીવન માટે જુઓ સામયિક દોહન વિભાગમાં.)

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના આગામી અધિવેશનની તારીખો ૪-૫ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૧ (સંવત ૧૯૬૭ ના આસો સુદ ૧૪-૧૫) શનિ-રવી નક્ષી થઈ છે. તેનો કાર્યક્રમ નક્કી કરવાનું રચાનિક કરોબારી મંડળને સોંપાયું છે.

નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે વિભાગો રાખવાનું ફરાવવામાં આવ્યું છે અને વિભાગવાર ચુંટાયેલા પ્રમુખોની યાદી જાહેર કરવાની મંત્રીઓને સત્તા આપવામાં આવી છે. તે મુજબ નીચેની જાહેરાત થઈ છે:—

સાહિત્ય : શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ. એમ. એ.

ઇતિહાસ—પુરાતત્ત્વ પ્રો. પ્રોફેસર એમ. એ.

તત્ત્વજ્ઞાન : શ્રી. રસિકલાલ પરીખ સમાજશાસ્ત્ર અને અર્થશાસ્ત્ર : શ્રી. મણિપ્રસાદ બા. નાણાવરી.

કલા : શ્રી. નાનાલાલ સી. મહેતા, આઇ. સી. એસ.

જાપાણશાસ્ત્ર : શ્રી. વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદી એમ. એ.

પત્રકારત્વ : શ્રી. યુનીલાલ વ. શાહ વિજ્ઞાન : શ્રી. કપિલરામ વઘીય

એક રંજન સમિતિ પણ નિમાઈ છે.

પુસ્તકો મોકલ્યાની માહિતી (જુલાઈ '૪૧)

ચાલી નં. ૮ : સંખ્યા ૨૧૪ : કુલ ૧૧૧૧

પેટલાદ--મહિલા સોજના, પત્રોલ, બાલ. પુ.
પેટલાદ, કલોલી.

ભાદરણ--રણોલી.

પાદરા--પીંપળી, સોદરા, રાજુપુરા, શિહોર,
ધાયજ.

વડોદરા--કરોડીઆ.

કરજણ--વલણ, કલા લતીપુર ટીંબી, મેસરાડ,
કલોણ, ચોરજી, કણલા, સાંપા, લીલોડ.

કલોઈ--મંડાળા, નડા, કુંદલા, નાના ફોડ-
ળીઆ, મેનપુરા.

શિનોર--ટીંબરવા.

સંખેડા--ઝરવણ, માંજરોલ.

દહેગામ--સોનારડા, ધણપ, ધારીસણા.

આતરસુઆ--વડાલી, કાણીએલ, દેવકરણના
કુંવાડા, ઝંડા, આંબેલ.

કડી--ખાવડ, રાજપુર, થોળ.

કલોલ--કુંડાસણ, સોજ, અણવા, વડાવ-
સ્વામી, ભાલોલ, સરકવ.

વિજાપુર--વડાસણ, માલોસણ, મુંદરાસણ,
વિહાર.

વિસનગર--ચલોટા, મુંસી, રાજગઢ, વડુ,
નેતલવાસણા, તરબ, બાસણા, ભાલક,
લાછડી, કડા, બાકરપુર, રંગાકુમ, ધામ-
ણવા, ગોઠવા, ખંડોરણ, ભાન્ડુ, કુવાસણા,
કાંસા, હિલપુર, પાલડી.

મહેસાણા--તાવડીઆ, પાલાવાસણા, સમિત્રા,
આમજ, હાડવી, ખેરવા, ખદલપુર,
બામોસણ, મોરીઆવી.

સિદ્ધપુર--કરજણ, કુંવારા, મુળજણ, વડ-
વાડા, નાગવાસણા, વિરોળ ડાભી સમોડા,
હિપેરા, ભાંખર, મહિલા પુ. સિદ્ધપુર,
હાજુપુર, મકતુપુર.

ખેરાળુ--કરખટીઆ, બહાદરપુર.

પાટણ--સરવા, મોડિત્રી, મોરસણ, કોંબુવા,
મહિલા પુ. પાટણ, આંબાપુર, માતપુર
કંથરાવી પળી, કણી, મેસર, માતપુર,
મહમદપુરા, બાલ. પુ. પાટણ, સંખારી,
વાગડોદ, સરિયદ, રતી.

ચાણુરમા--જીતોડા, નેતપુર, ખાંબેલ, ટાકોદી,
રૂપપુર, સરસાવ, મુંદેરા, ગોરાદ, ખોરસમ,
ડોડીવાડા, વસાઈ, ચડાસણા, ઇસ્લામપુર,
ફીંચાલ.

નવસારી--ચોપડા, દેલવાડા, જાપરા, મીરજ-
પુર, દાંતી, કાળીઆવાડી, પડધા, તવડી.

ગણદેવી--ભાઠા, માણેકપુર, પાથરી.

પલસાણા--આરસડી, ધામડોદણુઆ, તુંડી,
તાંતીથેયા, કરજણ, અસ્તાન, સોયાણી,
ધામડોદણેના, સાંકી, દસ્તાન, એના.

કામરેજ--હલધર, કોસગાડી સીમાડા, કોસ-
માડા, જાંબેલ, આસ્તા, ધેરજણપારડી,
વેળંગ, વલણ, પરચ, ખાનપુરા

મહુવા--મહુવરીઆ, કરચેલીઆ, સાંબા,
ખામણીઆ, કુંગરી, વહેવલ.

માંગરોલ--લીમોદરા, નંદાવ

અમરેલી--મોટા મંડવડા, ચાંદગઢ, દેવળી-
આ, મોટા મંડારીઆ, કેરાળા, મેડી.
નાના મંડારીઆ, ખીજડીઆ ખારી,
ટીંબલા, કેરીઆયાડ, રાજસ્યલી, લાલા-
વદર, ગોખરવાળા, સોનારીઆ, નાના
આંકડોઆ, જળીઆ, ખીજડીઆ રાંદ-
ડોઆ, કમ્બરીઆ દહીડા.

દામનગર--કાંચરડી, નાના રાજકોટ, ખીજ-
ડોઆ, ગણેશગઢ, કાંસા, નારણગઢ,
પાડરશીંગા.

ધારી--ખીઆ, દલખાણીઆ, ઝર, દંતલા.

ખાંભા--ઝીકોમાળ, ભાડ, તાંતણીઆ,
પીંપળવા, ઇગોરાળા.

કોડીનાર--અરજેજ, માલગામ, અડવી,
નેલણ, પાંચપીંપળવા, કાજ, સરખડી.

આખામંડળ--કલ્યાણપુરા.

રતનપુર--નવાગામ, શાહપુર, મોણપુર, શિયા-
નગર, રતનપુર.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

[શિષ્ટ વાચનની પરોક્ષા ૨૦ મી: તા. ૨૦-૭-૪૧]

(સમય ૭૧ થી ૧૦૧ : સૂચના રાખેલા સુલખ) .

પ્રશ્નપત્ર

મારું ગામડું

[સૂચના:—૧ લો અને ૮ મો સવાલ ફરજિયાત હોય જોઈ ગમે તે છ મળી કુલ ૮ સવાલના જવાબ લખવા.]

- ૧ આ પુસ્તકના બેખકતું નામ જણાવી તેમની શક્ય તેટલી ઓળખ કરાવો.
- ૨ ' ગામતું એટલે કોણનું નહિ ' એ નિયમ પૂરવાર કરનારાં બે દર્શાવ લખો.
- ૩ પછાત વર્ગના ખેડૂતની ખેતીમાં બરકત ન આવવાનાં કારણો ચર્ચો.
- ૪ ગામડાની હાટડી, હાટડીદારની ચૂસણનીતિ તથા તે સંબંધી ગ્રામજનતાના વિચાર અને વર્તન વર્ણવો.

૫ ' ગામડાની ડેળવણીનો પ્રશ્ન ' તેમ જ ' ગામડાનો ભારતર ' એ સંબંધી બેખકના વિચાર જણાવો.

૬ હરિજન પ્રશ્ન અંગે આપણા ગ્રામસેવક સામે ઊભો થયેલ વિરોધ અને તેનું આખરી પરિણામ જણાવો.

૭ ખેડૂતની દેવાદાર સ્થિતિનાં કારણ અને પરિણામ દર્શાવી તેના તાત્કાલિક ઉપાય તરીકે શું થક શકે તે લખો.

૮ દૂંઠ તોંધ લખો:—

(૧) 'રોપ લાવો' (૨) 'ભારતર શબ્દની અર્થકરતા' (૩) બાણિયો (૪) ખમડામજર.

૯ શીય માટે જનરાપદતિનો પ્રચાર આપ્યા દેશમાં કરવાની આવશ્યકતા સંબંધી બેખકની દલીલો સમજાવી તે પર તમારા વિચાર છૂટથી દર્શાવો.

૧૦ ગામડાગામના સર્વસામાન્ય રોગો જણાવી તેમનાં કારણો અને નિવારણના ઉપાયો વિશે જણાવતા હો તે લખો.

૧૧ ગ્રામસેવકનો લાયકાત વિશે રવિશંકર મહારાજનો મત વર્ણવી આપણા આ સેવકના દૈનિક જીવનનો સામાન્ય ક્રમ આલેખો.

૧૨ માસરા ગામ માટે સરકાર તરફે હાથ ધરાવતી ગ્રામઉદારની યોજનાનો ખ્યાલ આપી એનો આખરી અંતિમ ને તે પરથી મળતો બોધ લખો.

૧૩ આ તમારૂં વ્યસન બાજત બેખકના વિચાર દર્શાવી તે પર તમારો અભિપ્રાય પાલુ લખો.

૧૪ નીચેના પંક્તિ દરમોઢ બે પ્રશ્નો વિશે જણાવતા હો તે લખો:—

(૧) બવાઢ અને રામઢીલા (૨) ' સારો ' (૩) ધરઢંઢાસ (૪) દરખો.

૧૫ ગામડાના ધનધૂતા વેપારીઓ ખેડૂતની અસહાય હાલતનો પૂરેપૂરો લાભ મેલી રીતે લે છે એ દાખલા આપી સમજાવો.

૧૬ ગ્રામ-જીવનમાં ' જ્ઞાસા પદતિ ' વિશે જણાવતા હો તે લખો.

૧૭ ' ગામડાના ધરભરાજ 'નાં કદ્દામ વર્ણવો.

સામયિક દોહન

રશિયાની એક નિરક્ષર સ્ત્રી

ચોડા વખત પહેલાં બેનિનગ્રેડમાં બિલકુલ વાંચી ન શકે એવી એક સ્ત્રીને હું ઓળખતો હતો.

સોવિયેટ અમલદાર તરીકે એનો પતિ મહત્વનું રયાન ધરાવતો હતો. એ ચપળ, સમાજવાદ માટે ઉત્સાહી અને પોતાના કામમાં પાવરધો હતો, ખૂબ હોશિયાર પણ હતો. એ સામાન્ય ગામડામાંથી આવ્યો હતો. એને ઉચ્ચ શિક્ષણ તો બિલકુલ મળ્યું નહોતું તોપણ પોતાના પ્રયત્નોથી એ ઘણું ઘણું શીખ્યો હતો. ના, એટલું જ નહિ પણ મોટી મોટી સભાઓમાં એ બાપણે પણ આપી શકતો અને દરેક પ્રકારના નિષ્ણાતો અને વૈજ્ઞાનિકો સાથે ચુદ્ધિપૂર્વકની સફળ ચર્ચાઓ પણ કરતો.

પણ એની સ્ત્રી પેલેધિયા ન તો વાંચી શકતી કે ન લખી શકતી. જો કે બંને સાથે જ શહેરમાં આવ્યાં હતાં તોપણ એ કંઈ જ શીખી નહોતી. અરે, એની પોતાની સહી કરતાં પણ એને નહોતું આવડતું.

અને આથી એનો પતિ મુંઝાતો. શું કરવું એ એને નહોતું સમજતું. અને ખાસ કરીને તો એ આખો દિવસ કામમાં રહેતો એટલે પોતાની સ્ત્રીને શીખવવાનો સમય પણ નહોતો મેળવી શકતો.

એ વારંવાર એને કહેતો: “કાઈ પણ રીતે તું વાંચતાં કેમ નથી શીખતી? તારું નામ લખતાં તો શીખ. તને ખરર છે ને કે હવે તો આપણે દેશ સદીઓના અધારામાંથી અને જંગલિયતમાંથી બહાર આવે છે? હવે તો આપણે બધેથી જ અજ્ઞાનતા અને નિરક્ષરતાનો નાશ કરીએ છીએ; અને તું ખેતીવાડી ખાતાના એક મોટા અમલદારની પત્ની! એને જ લખતાં કે વાંચતાં ન આવડે!! આથી મને કેટલી મૂઝવણ થાય છે એનો તને ખ્યાલ પણ નહિ આવે?”

પણ પેલેધિયાએ તો માત્ર હાથ હસાવી કહ્યું:

“અહો, દિવાન, આવી નકામી નકામી બાળતો માટે શું કામ મુંઝાય છે? હવે વળી વાંચતાં શીખવામાં હું મારો વખત શું કામ બગાડું? હું નાની હતી ત્યારે તો શીખી નહિ અને હવે આ ઉંમરે મારી આંગળીઓ ઓછી વળવાની હતી? હવે હું કંઈ કહ્યો ઓછો ઘૂંટો શકવાની હતી? મારે શું કામ શીખવું? એ તો નાનાં છોકરાં માટે છે. હું હવે જીંદગી પૂરી કરવા આવી. એ તો વચર શીખે જ પૂરી ચૂંચ જવાની.”

એના પતિએ એક નિસાસો નાખીને કહેલું: “અરે... પેલેધિયા.”

ભારતના જ્યોત્સિર્ધર : કવિવર ટાગોર

ટાગોર કુટુંબની મહત્તા

બંગાળના અગ્રગણ્ય સુધારક અને જમીનદાર બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં સને ૧૮૬૧ ના મે મહિનાની ૬મી તારીખે, કલકત્તામાં કવિવર રવીન્દ્રનાથનો જન્મ થયો હતો. સાત માઇઓ અને પાંચ બહેનોમાં તેઓ સહુથી નાના હતા અને બચપણમાં જ 'માતાનું' અવસાન થવાથી તેમનાં સૌથી મોટાં બાબીએ તેમને માતાના જેટલા જ વહાલથી ઉછેરીને મોટા કર્યા હતા. તેમના પિતામહ શ્રી. દારદાનાથ ટાગોર અને પિતા મહર્ષિ દેવેન્દ્રનાથ ટાગોર સંસ્કૃત અને ફારસી ભાષાના પ્રખર વિદ્વાનો હતા. તેમના પિતામહ તો વિદ્વાન અને ધનવાન હોવા ઉપરાંત સુધારક પણ હતા. ધલો સમાજની રચાપના કરનાર રાજ સમમોહન રાયના તેઓ પરમ મિત્ર હતા. ટાગોર કુટુંબે હિંદને રવિબાણુ જેવા કવિશિરોમણિ, મગનેન્દ્ર અને અવનીન્દ્ર જેવા નાગાંકિત ચિત્રકારો અને દિનેન્દ્ર જેવા તત્ત્વજ્ઞાનીની ભેટ કરી છે. કવિવરના પિતા દેવેન્દ્રનાથ ટાગોર મહાવિદ્વાન અને ઋષિ સમ હતા. તેમનાં નિઃસ્વાર્થદત્તિ, વેદજ્ઞાન અને બીજા ગુણોથી બોધે તેમને મહર્ષિને નામે ઓળખતા.

સમૃદ્ધ વારસો

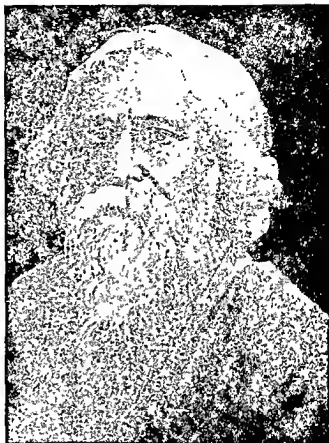
આમ રવિબાણુને વિદ્વતા, કલા પ્રત્યેની અભિરુચિ અને બીજા એવા સદ્ગુણો તો વારસામાં જ મળ્યા હતા. નાનપણથી જ સૃષ્ટિસૌન્દર્યના શોખીન અને કલ્પનાસામ્રાજ્યમાં વિહાર કરનારા હતા; પણ નાનપણમાં એમને એટલી છૂટ મળતી નહિ. ધરના મોકરોની તાબેદારીમાં રહેવું પડતું તેથી તેમને ત્રાસ છૂટતો. આથી એમના મોટા માઇઓ નિશાળે જતા તેમની સાથે ત્યાં જવાની તેઓ હક પડકતા, જે પરથી તેમને બણાવવા આવતા એક વૃદ્ધ શિક્ષકે તેમને કહેલું કે: “ રવિ, તું આજે નિશાળે જવા માટે રડે છે ! પરંતુ ખાજળથી નિશાળમાંથી છૂટકારો લેવા માટે રડવા એસીય. ” અને બન્યું પણ તેમ જ નિશાળમાં થતી કડક શિક્ષા અને શિક્ષકોના ત્રાસજનક વર્તન તેમ જ ધમકાઈ તેઓ થોડાક સમયમાં જ કંટાળી ગયા અને ત્યાંથી છૂટવા કાંઈ મારવા લાગ્યા.

‘ ઠાઠ ’ પણ પહેલે નંબરે !

વર્ગમાં કંઈ રસ પડતો નહિ એટલે તેઓ ધ્યાન આપતા નહિ અને છેલ્લે નંબરે બેસી રહેતા, જેથી શિક્ષક તેમને ‘ ઠાઠ ’ વિદ્યાર્થી ગણી કંઈ પણ પૂછતા નહિ. છતાં પણ તેમની યાદચકિત અને બુદ્ધિ એટલાં તીવ્ર હતાં કે જ્યારે શ્રી. મધુસૂદન વિદ્યાનાયરપતિએ ‘ જંબાહી ’ ભાષાની પરીક્ષા લીધી ત્યારે તે પહેલે નંબરે પાસ થયા. શિક્ષકોએ આથી વાંધા લીધો અને બીજા વાર પરીક્ષા લેવડાવી, પણ તેમાંય એ તો પ્રથમ જ આગ્યા. ટિયુ-વયમાં તેઓ ધણી દહીલા અને અતડા રહેતા. સાચા અને ત્યાંના અભ્યાસ તરફ તેમને કંટાળો હતો. આથી એમના મોટા બાઈને નિરાશ થઇ હતી. એક વખત તેમને ઉદ્દેશીને તેમની મોટી બહેને એમ પણ કહેલું કે “ રવિ, તું મોટા ખાણુસ થમસ એમ અમને લાગે છે, પણ તું અમારી આશા નિરાશામાં ફેરવીય. ” સાચાના સમય-દરમ્યાન કેટલીય વાર તે શિક્ષકની નજર સુઠાવી બાગી જતા અને પાચેની ઝાડીમાં બરાઈ જતા.

કવિતાનો છંદ

તેઓ દશ વર્ષના હતા ત્યારે એક વાર તેમના મોટા ભાઈ જ્યોતિન્દ્ર તેઓ અંગ્રેજી શાળામાં ભણતા હતા તેમને તેમના શિક્ષકે એક કવિતાનો છંદ શીખવ્યો, એ છંદ તેમણે ઘેર આવીને રવિબાણુને બતાવ્યો. બસ, એ વખતથી રવિબાણુને કવિતા કરવાનું મન થયું અને છંદ લાગ્યો. શરૂઆતમાં તેમણે સમજ્યા વિના સંસ્કૃત શબ્દોનો ઉપયોગ કરીને કવિતાઓ બનાવવા માંડી. એ કાળનાં તેમનાં કાવ્યોમાં ' અમર ', ' મારો ખાગ ', ' આંખાનું ઝાડ ', ' પુરાતન કાળનું વૃક્ષ ' વગેરે છે. તેમનાં મોટા ભાઈ બાણુ સુશિક્ષિત સન્નારી હતાં અને ખંભાળી ભાષાનો તેમનો અભ્યાસ જીંડો હતો. તેમની પ્રતિભાની અસર નાના રવિ ઉપર પડી હતી.

ઋષિ અને દ્રષ્ટા : કવિવર ટાગોર

વિલાયતમાં

તેમના મોટા ભાઈ અને પિતાની ઈચ્છા તેમને વિલાયત મોકલોને બેરીસ્ટર બનાવવાની હતી તેથી તેમને વિલાયત મોકલ્યા. શરૂઆતમાં તેઓ ત્યાં જમીને બાયટનની શાળામાં દાખલ થયા. પણ બેરિસ્ટરના અભ્યાસ માટે લંડનની કોઈ શાળામાં દાખલ થવું વધારે સારું છે, એવી તેમના ભાઈના શિક્ષક શ્રી. તારકજીની સલાહથી તેઓ બાયટન છોડીને લંડન ગયા અને ત્યાં બેટીનનો અભ્યાસ કર્યો. એવામાં શ્રી. અક્ષયકુમાર ચોધરી સાથે તેમને ઝોળખાણ થઈ અને તેમની મદદથી તેમણે અંગ્રેજી વાઙ્મયનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. એ પછી અંગ્રેજી સંગીતે તેમનું ધ્યાન ખેંચ્યું અને તેમણે એનો પણ અભ્યાસ આરંભ્યો. આમ બેરીસ્ટરીનાં પુસ્તકોએ કળાટમાં જ હવા ખાવા માંડી. છેવટે બેરીસ્ટર થયા વિના જ એ વિલાયતથી પાછા આવ્યા અને ફરીથી એ માટે તેમના મોટા ભાઈએ તેમને વિલાયત ન જવા દીધા. તેમની પહેલી કવિતા ' બાનુસિંગ ' ઉપનામથી ' જ્ઞાનાંકુર ' માસિકમાં છપાઈ હતી અને તેમનું પહેલું નાટક " વાલ્મીકિની પ્રતિભા " ૧૪ મે વર્ષે પ્રકટ થયું હતું. એ પછી તેમનાં જ કુટુંબીજનો તરફથી પ્રકટ થતા ' ભારતી ' નામક માસિક દ્વારા સાહિત્ય-સેવા શરૂ કરી.

૨૪ મે વર્ષે પિતાની જગીરનો વહીવટ સંભાળવા તેમણે કલકત્તા છોડીને ગામડાંમાં

રહેવા માંગ્યું અને ત્યાં કુદરતની શીળી અને ગ્રેરજાબરી છાંયમાં રહીને એમણે સાહિત્ય સર્જનના કાર્યને આગળ ધપાવ્યું.

‘ શાંતિનિકેતન ’ની સ્થાપના

સને ૧૯૦૧ માં તેમની ચાળીસ વર્ષની ઉંમરે તેમણે શાંતિનિકેતનમાં (બોધપુર) વિશ્વભારતી વિદ્યાલયની સ્થાપના કરી, જે એની સ્થાપના પછી ૨૦ વર્ષે આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્કૃતિ, કલા, સાહિત્ય અને વિદ્યાના સર્વોચ્ચ સંપૂર્ણ કેન્દ્રમાં ફેરવાઈ ગઈ છે; અને ત્યારથી એનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ એ કવિવરના જીવનનું મુખ્ય કાર્ય બન્યું હતું. દેશપરદેશના વિદ્વાનોનો જ્ઞાનલાભ લેવા ત્યાં દુનિયાના ઘણા દેશોના વિદ્યાર્થીઓ પ્રતિવર્ષ આવે છે; ખરી રીતે તો બિન્ન બિન્ન દેશો સાથે દિંદુસ્તાનને જોડનારી એ સાંસ્કૃતિક શૃંગાર છે. શાંતિનિકેતન માટે સવિજ્ઞાનુએ પુણ્ય સ્વાર્થયાગ કર્યો છે.

‘ ગીતાંજલિ ’ અને ‘ નોબેલ પ્રાઈઝ ’

સને ૧૯૧૨ માં તેમણે ઈંગ્લેન્ડની મુખાકાત લીધી અને તેમના કેટલાક જંગમ પ્રયોનો અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કર્યો. આ અનુવાદોએ તેમને આંતરરાષ્ટ્રીય કીર્તિ અપાવી અને તેમના “ગીતાંજલિ” નામના કાવ્યગ્રંથ માટે તેમને બીજા ૪ વર્ષે એટલે સન ૧૯૧૩ માં સાહિત્ય માટેનું નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવ્યું. તેમની સાહિત્યવિષય અને સામાજિક સેવાઓની કદર તરીકે સરકારે તેમને ‘ નાઈટહુડ ’ એનાયત કર્યું હતું. પણ સને ૧૯૧૬ માં અશ્રુતસરના જલિયાવાલા બાગમાં જનરલ ડાયરે કરેલી નિહોળી કદમના વિરોધમાં તેમણે એ ઇલાખને ફાળી દીધી હતો.

આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્કૃતિના દર્શનાર્થે તેમણે યુરોપના તેમ જ અમેરિકા અને પૂર્વના દેશોનો વિશાળ પ્રવાસ ખેડ્યો હતો, તેમની રસિયા અને અમેરિકાની મુલાકાતો તો યાદગાર છે. દિંદીઓ વિરુદ્ધ પરદેશોમાં કરવામાં આવતા દ્વેષી અને ગ્રેરી પ્રચારને એનાથી મુખ્ય ફટકો વાગ્યો છે, ધરાનના શાદ રિઝાયાદ પહેલવીના ખાસ આમંત્રણથી તેમણે ધરાનનો પ્રવાસ પણ ખેડ્યો હતો.

સાહિત્ય કૃતિઓનો વિસ્તાર

તેમણે ૧૨૫ ઉપરાંત સાહિત્યકથા લખી જંગમ સાહિત્યને સમૃદ્ધ કર્યું છે. સાહિત્યના એકેય અંગને તેમણે સ્પર્શ કર્યો નથી એમ નથી. દરેક ક્ષેત્રમાં તેઓએ સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે. દિન્દત્ત અગ્રગણ્ય કવિ. સાહિત્યકાર ઉપરાંત તેઓ કલાકાર અને અભિનેતા પણ હતા. જંગમમાં તેમના ૪૬ કાવ્યકથાઓ, લગભગ ૩૯ નાટ્યો, દૂર વાર્તાઓ અને નવલકથાઓના ૧૯ ગ્રંથો, સાહિત્ય, કલા મર્મ અને જીવન વિષયો પરના નિબંધોના ૫૦ સંગ્રહો અને લગભગ ૩૦૦૦ કાવ્યો પ્રકટ થયા છે.

અંગ્રેજી ઉપરાંત દિન્દુસ્તાનની બીજી પ્રાંતિક ભાષાઓમાં પણ તેમનાં પુરાણી યોગદાંધ અનુવદો પ્રકટ થયા છે. સં. ૧૯૨૨ પછી તેમણે સમ્રાજ્યમાં રસ લેવાનું જ નહોતું હતું, છતાં પણ જંગમના નવલકથાઓની મુક્તિની સગવડમાં તેમણે અગમગમ લીધી

વીસમી સદીના ભગીરથ : ટોરેન્સ

માધ્યોના માધ્યો સુધી એ પ્રદેશમાં ખીણ નિર્જનતા સિવાય ખીણું કાંઈ જ નજરે નહોતું દેખાતું. બળી ગયેલા ઘાસનું એ મોટું મેદાન જમીન ઉપર વિજાવેલી શેતરંજ જેવું સપાટ છે. એમાં નથી કયાંય જમીનની ધડી. વિધવિધ પ્રકારની ખેતી માટે એના જેવો લાયક મુલક ખીજે શોધવો કે મળવો મુશ્કેલ થઈ પડે એવો એ પ્રદેશ છે.

ભૂસ્તરશાસ્ત્રીઓએ પણ એ મુલક તપાસ્યો હતો, એના પેટાળમાં કાંતસાના મોટા-મોટા થરો હતા. કયાંક કયાંક કાચું બોદું પણ છે. ખેતીને માટે એ મુલક લાયક હતો અને છતાં માણસજાતને યાદ આવે ત્યારથી એ મુલક સદંતર વેરાન હતો. એમાં નહોતી ખેતી થતી, નહોતી નહેર ખોદાતી, એમાં માણસના વસવાટ નહોતા, એમાં ઘાસ પણ નહોતું પાકતું. એનું કારણ એ હતું કે માધ્યોના માધ્યો સુધી ફેલાયેલા એ વેરાન પ્રદેશમાં કયાંય પાણીનું ટીપું પણ નહોતું.

*

એ મુલકનું નામ અનકપાધરીની ખીણ. યુનાઈટેડ રેટ્ટસના કોલોરાડો નામના સંસ્થાનની દક્ષિણમાં આવેલા આમહોયા વિકટ અને માધ્યોના માધ્યો સર્પાકારે લંબાયેલા કોલોરાડોના પહાડની ખીણ બાજુએ એ પ્રદેશ આવ્યો હતો. એમાં કાંઈ માણસે કાંઈ દિવસ વસવાટ ક્યો કાંઈએ સાંભળ્યો કે જાણ્યો નહોતો.

ખોર્શિંગો ખોદીને એમાં પાતાળમાંથી પાણી કાઢવાના અનેક ખરયાળ અખતરાઓ તો કંઈક જાણે કરી જોયા હતા; પરંતુ ત્યાં તો પાતાળમાંથી પાણી નહોતું. ફાં, વાવ,

[અનુસંધાન પૃ. ૪૬૨નું]

હતો અને એ સંબંધની સરકારની નીતિનો હ્રા વિરોધ ક્યો હતો. થોડા જ મહિનાઓ પહેલાં ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી તરફનું બહુમાન એમને ચરણે ભેટ ધરાયું હતું અને હિંદની સમવાયી અદાલતના વડા ન્યાયમૂર્તિ સર મોરીસ ગ્વાયરને હસ્તે ઓક્સફર્ડ ડાક્ટરેટની મહામૂલી અને અપ્રાપ્ય પદવી એમને એનાયત થઈ હતી.

ગાંધીજી પ્રત્યે પ્રેમભાવ અને રાષ્ટ્રભક્તિ

કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનો મહાત્મા ગાંધીજી પ્રત્યેનો પ્રેમભાવ છેલ્લાં થોડાંક વર્ષોમાં હિંદુસ્તાને જોયો અને અનુભવ્યો છે. રાષ્ટ્રીય આદર્શો માટેનો એમનો આગ્રહ અનન્ય હતો. વૈભવમાં મનભર આજોટલા હોવા છતાં દરિદ્ર હિંદનાં બાંકુઓ માટેનો એમનો પ્રેમ એમનાં કાળો અને ઇતર સાહિત્યમાં કયાં નથી નીતરતો? આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધો, વિશ્વ-બંધુત્વની હ્રદય ભાવના અને અતિશય હિદાર દિલ, એમની વિવિધ પ્રવૃત્તિ-એ બધું જ જોમ પૂરનારું હતું. એમની રાષ્ટ્રભક્તિએ જગાવેલો પ્રકોપ હિંદે હજી હમણાં જ, તેમણે મિસ રેયબોનને આપેલા સણસણતા જવાબમાં જોયો છે. હિંદ અને ચીનના સંબંધોને વધુ નિકટ બનાવવાની તીવ્ર આકાંક્ષા શાંતિનિકેતનમાં “ ચીન બવન ” સ્થાપીને એમણે પાર પાડી છે. અવસાન સમયે તેમની ઉંમર ૮૦ વર્ષની હતી.

(તા. ૧૦-૮-૪૧ ના “ પ્રજાબંધુ ” માંથી)

વરસાદનાં પાણી ઝીલવાનાં તળાવ, બોરિંગ વગેરે અનેકાનેક તરફીઓ પછી પણ ત્યારે પાણી કોઇ રીતે પ્રાપ્ત થઇ શક્યું નહિ ત્યારે એ મુલકને અસાધ્ય ગણી કાઢવામાં આવ્યો. અમેરિકનો એ મુલકને ઈશ્વર તરફથી ભુલાઇ ગયેલા મુલકના નામથી ઓળખવા લાગ્યા. પાણી મેળવવા માટેના છેલ્લામાં છેલ્લા અખતરાને પણ પચીસ વર્ષ થઇ ગયાં. પહાડોની ફરતી દિવાલોની વચમાં ખીણ જેવા એ પ્રદેશનો વિસ્તાર અગિયાર હજાર ચોરસમાઇલનો હતો.

*

આમ છતાં કોલોરાડોના આખા જિલ્લા કુંગરને પેલે પાર એક મહાનદી નામે ગનીસન દર વર્ષે કરોડો ગેલન પાણી ખારા સમુદ્રમાં ઠાલવતી હતી. ત્રણથી પાંચ હજાર ફીટની જાંઘવાળા અને ઓછામાં ઓછા બાર માઇલની બેઠકવાળા એ કુંગરની ખીણ બાજુએ જળધોધો વાટે પછડાતી-જાડાં જાડાં કોતરોમાં પછડાતી આ ખૂબ જાડી અને ખૂબ સાંકડી નદી હતી. તે આ ઈશ્વરે તરછોડેલા મુલકથી નજીક છતાં એ મુલકના ઉપયોગ પૂરતી તો જાણે કે પરલોકમાં વહેતી સ્વર્ગગંગા સમી જ હતી. એક બાજુ આ નદીનાં પાણી દરિયામાં ઠંઠવાતાં; ખીણ બાજુ આ મુલક વેરાન અને તરરયો પડ્યો હતો.

*

ઈ. સ. ૧૮૬૮ ની સાલમાં એક દિવસે પૃથ્વીના પ્રવાસે નીકળેલો એક ફ્રેંચ મુસાફર આ મશહૂર વેરાનને જોવાને આવ્યો. એ ઇજનેર નહોતો, ખેડૂત નહોતો. એ તો હતો મોજીશો રંગીશો જુવાન. શ્રીમંત પણ નહોતો. મજૂરી કરતા જવું, પૈસા કમાતા જવા, તે દુનિયાનો પ્રવાસ કરતા જવો એ એની મુરાદ હતી. એવો આ ફ્રેંચ જુવાન આ વેરાન મુલકમાં વચમાં જોતો હતો. જુગ જુગની તરસ એ એ ફ્રેંચ જુવાનના અંતરમાં બોલી. એ મુલક જોઇને એ લીલા પ્રદેશમાં પાછો આવ્યો. એણે અમેરિકાના જળસંઘ ખાતાના વડા ઇજનેરને એક તાર કપી: ‘ યુરોપમાં આશ્પસના પહાડો કોતરીને આગગાડી જાય છે, એ વાત તમે જાણતા હશો એ જ રીતે ગનીસન નદીને તમે અનંકપાધરીની ખીણમાં ન લાવી શકો ? ’ તાર કરીને ફ્રેંચ મુસાફર તો પોતાને માર્ગે પડ્યો.

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના જલસંઘ ખાતાના મુખ્ય ઇજનેર ત્યારે ફેલોઝ નામે હતો. એણે તાર વાંચ્યો, તાર વાંચીને એ દરયો. ‘ બિયારો કોષ્ટક ભરો માણસ લાગે છે કે પહાડ કોતરીને આગગાડી જાય, પણ કોષ્ટ નદી લઇ જવાય ! એણે ઉપકાર સાથે એ તાર પોતાના તાબાના એક ઇજનેરને આપ્યો. ‘ દુનિયામાં માણસ પણ કેવાં વિચિત્ર સ્વપ્ન સેવે છે ! ’ ફેલોઝે ટીકા કરી.

*

પરંતુ એ સદાયક ઇજનેર ટોરેન્સ, ઇજનેરી આલમમાં એક સ્વપ્નદ્રષ્ટા હતો, તાર વાંચતાં વાંચતાં જળને માટે અનંતકાળથી યૂગી ઝીસ નાખતા એ મુલકનું ચિત્ર એની આંખ આગળ હજાર ખડું થયું. ટોરેન્સ લખે છે: ‘ તાર વાંચતાં વાંચતાં મારી આંખો ધીમાઇ ગઇ અને અંતકાળે પાણીને માટે તરફડતા એક ડોસાના સ્વપ્ને એ મુલકનું ચિત્ર મારી આંખ આગળ નાચવા લાગ્યું. ’ જળની મૂક જૂગનો ટોરેન્સના અંતરમાં પ્રતિચ્છદ પડ્યો:

‘ શા માટે નહિ ? ’ એણે પોતાના ઉપરી અમલદારની રમ્મ માગી. રમ્મ મેળવીને ટોરેન્સ પુરાણા પૂર્વઘ્રોહા છોડીને નવી આંખે એ મુલકને જોવા નીકળ્યો. સવાલ એ હતો કે ગતીસન નદીને પહાડમાંથી અનકંપાધરીની ખીણમાં વાળી શકાય એમ છે કે નહિ, એને માટે સૌથી પહેલાં ગતીસન નદી જોવી જોઈએ.

*

ગતીસન નદી એ ધોર નદી છે. કોલોરાડોના કુંગરમાંથી નીકળીને કુંગરની ઉત્તર બાજુએ ધસાધ ધસાધને એ આગળ વધે છે. એનો પ્રવાહ જળધોધની હારમાળા જેવો છે. પછડાતી જાય, જમીન ખોદતી જાય, જોડી અને વધારે જોડી સાંકડી બનતી જતી એ નદી પાગલ બનેલા હાથીની જેમ આગળ દોડે છે. નદીનો આદિથી અંત સુધીનો પ્રવાહ કોઈએ જોવાની તપાસવાની હજી સુધી હાથ નહોતી બીડી.

અનકંપાધરીની ખીણની બરાબર સર્માંતરે નદી જોડાં અને વધારે જોડાં કોતરોમાં ધૂસી જાય છે, ને ખીણની હદ પૂરી થયા પછી માધંબો ને માધંબો દૂર કુંગરની ખીણ બાજુએ એ પાછી સપાટ ભૂમિ ઉપર જાણે કે પાતાળમાંથી પ્રગટે છે. એટલે અનકંપાધરીની ખીણમાં જો એનાં પાણી વાળવાં હોય તો એ કોતરો જ તપાસવાં જોઈએ. એ કોતરોની બેય બાજુના જોયા ને જોયા થતા જાય છે ને વચમાં તોફાને ચઢેલા મહાભુજંગ જેવી નદી સાંકડી ને સાંકડી બની જમીન ખોદતી સર્પોદારે વહે છે. જેમ જેમ નદી આગળ વધે છે, તેમ તેમ કોતરો જોડાં ને વિકટ બને છે. આખરે ‘ બ્લેક કેન્યોન ’ (‘ કાણું કોતર ’) નામનું ભીષણ કોતર આવે છે. અહીં નદીનાં પાણીની બેય બાજુ ત્રણ ત્રણ હજાર શીટ જેટલા જોયા કુંગરો છે. નદીનો પ્રવાહ માત્ર અઠ્ઠાવીસ શીટ પડેલો છે. સૂર્યનો પ્રકાશ નદીનાં પાણી ઉપર કોઈ દિવસ કોઈ વખતે નથી આવી શકતો. એ કોતરમાં નદી કેમ વહે છે એ કોઈ આજ દિન સુધી નહોતું જાણતું.

*

ટોરેન્સને લાગી ગયું કે જો નદી વાળવી હોય તો આ કોતરમાંથી વાળવી પડશે. કોતર ઠેવું છે એ કોઈ નહોતું જાણતું, ને પોતે નહોતો જાણતો. એણે ટેનવાસની એક હોડી બનાવી. નદીના પ્રવાહની સાથેસાથ ‘ બ્લેક કેન્યોન ’-કાળા કોતરમાં દાખલ થવાનો એણે નિર્ધાર કર્યો. એમ નક્કી થયું કે ટોરેન્સ નદીનાં પાણી સાથે તે જાય, ને કોતરની ધાર ઉપર કેટલાંક માણસો ચાલે. પોતે સલામત છે એમ જણાવવા માટે ટોરેન્સે બે બે ચાર ચાર કલાકે રિવોલ્વરના અવાજે કરવા. આમ દસ દિવસ વીતી ગયા. પરંતુ ટોરેન્સની રવાનગી પછી ન તો એકેય રિવોલ્વરનો અવાજ સંભળાયો, ન તો એ જીવતો છે એનો બીજો કોઈ પુરાવો મળ્યો. કાળા કોતરમાં ટોરેન્સનું અવસાન જ થયું, એમ માની લીધું. દસ દિવસ પછી ફેલોએ ફ્રેન્ચ મુસાફરના તાર ઉપર શેરો કર્યો: ‘ અશક્ય. આ તપાસમાં અમે એક ચાલાક ધનનેરે ખોયો. ’ બીજા વીસ દિવસ પણ એ વાત ઉપર વહી ગયા.

*

ત્યારે ટોરેન્સનું શું થયું ? અકલ્પ્ય એવાં નદીનાં તાંડવાનો સામનો કરતો

એ ધીમે ધીમે આગળ વધતો હતો. નીચે ચોવીસે કલાક ધોર અંધારું હતું, ને એ અંધારામાં નદીનાં પાણી કાળી શાહી જેવાં દેખાતાં હતાં. કોતરની ભેય બાજુ સાથે પાણી ઠેકાણે ઠેકાણે અફળાતાં, ને એ પછડાટના કુવારા વીસ વીસ શીટની ઉંચાઈએ ઊડીને ચોપાસ વેરાતાં. ટોરેન્સનું શરીર સદાયે પાણીથી ભીંજાયેલું જ રહેવા લાગ્યું. પાણી એટલું તો ગાજતું હતું કે પોતે છોડેલી રિવેલ્વરનો અવાજ પોતે પણ નહોતો સાંભળી શકતો.

પણ જ સાવધાનીથી એ નદીના પ્રવાહના કિનારે લીસા લીસા ખડકો ઉપર એક હાથ ટેકવીને અને બીજો હાથ કેનવાસની હોડી ઉપર ટેકવીને આગળ વધતો હતો. ઠાંક વાર માથે સૂર્ય દેખાતો ને નીચે ઉજળું અજવાળું ચતું, ત્યારે એ આસપાસની જગ્યા જોઈ લેતો, એની કાચીપાટી છબીઓ પાડતો પહેલે દિવસે એ અધી માઇલ ચાલી શક્યો. બીજો દિવસે એક માઇલ સુધી આગળ વધી શક્યો; એટલે એ વિકટ માર્ગ હતો અને નદી તો વધારે સાંકડી વધારે તોફાની બનતી જતી હતી. બાપને ઘેરથી નારી છૂટી મનમોજથી પ્રિયતમની શોધમાં જમતી ઠાંક જનજરમાન છૂટેલું યુવતી જેવી એ ફકાયાજ હતી, અનામ દશામાં આ રીતે ટોરેન્સ ચૌદ માઇલ આગળ વધ્યો, ત્યાં નદીને એક ધોર અંધારી શુક્રમાં પેસી જતી એણે જોયું.

*

અનંતકાળથી કુંગરોની ધારોમાંથી પડતા ખડકો નદીના ભેય ઠાંકો ઉપર ખડકાઉ ગયા હતા. નીચે એક માત્ર આઠ શીટ પહોળું સાંકડું મુખ હતું ને એમાં નદી ધોર ધૂધવાટા સાથે તોફાને ચડેલા કેદીની અનિચ્છા જેમ જાણે જેલમાં પુરાતી હતી. ટોરેન્સને મારે પણ એ મોતની શુક્રમાં પેસવા સિવાય બીજો માર્ગ ન હતો. કાળા ધોર અંધકારમાં એ નદીના પ્રવાહ સાથે આગળ વધ્યો. આઠ માઇલ લાંબી એ શુક્રને પેલે પાર આગતા બંબાની સૂંઢમાંથી પાણી છૂટે એમ નદી શુક્રની સામી બાજુએ આપખળે ફેંકાઈને પથ્થરના તળિયા સાથે ફેંકાતી હતી. એ કારખી ગોફણમાંથી ફેંકાયેલા ટોરેન્સ નદીની બેખડ ઉપર ફેંકાયો. પછડાટથી બેખાન બની ગયો. બાર કલાકે જ્યારે એને શુદ્ધિ આવી ત્યારે એણે નદીને, આગળ કોતરોમાંથી પ્રમાણમાં શાંતિથી વહી જતી જોયું. કોતર પહોળાં હતાં ને માથે આરમાનતપતાં સૂર્યનાં તેજ રેલાતાં હતાં.

*

બીજાની દૃષ્ટિએ તો કોતર ત્યાંયે વિકટ હતાં. પરંતુ ટોરેન્સની દૃષ્ટિએ એ આસાન હતાં. ભેય બાજુ બેખડો લગભગ દોઢ ફૂટ શીટ ઊંચી હતી, પરંતુ મહામુશીબતે ઉપર ચડાય એમ હતું. અઢીવીસ દિવસનો બૂખ્યો યોગેશો ને અંજેઅંગ ચરદીની કળતરથી પીડિતો ટોરેન્સ જે જગ્યાએ નદીનો પ્રવાહ બંબાની સૂંઢમાંથી ફેંકાતા પાણીની જેમ ફેંકાતો હતો તે જગ્યાને “ગમગીનીના ઘોઘ”નું ઉપનામ આપીને બેખડો ચડવા લાગ્યો. ત્રણ દિવસે એ બેખડોની ટોચે પહોંચી શક્યો. એવું જીવલેણ સાદસ પૂરું થયું. એણે ફેલોઝને સમાચાર મોકલાવ્યા કે પોતે નદીમાંથી જીવતા બહાર નીકળ્યો છે ને નદીના રાફનો એ પૂરેપૂરો નકશો બનાવી શકશે.

ટોરેન્સે નદીના પ્રવાહનો નકશો બનાવ્યો. અનકંપાધરીની ખીણના મેદાનની પણ

તપાસ કરવામાં આવી ને જમીનની ઉંચાઇ ને સપાટીનાં માપ લેવાયાં. આ બધા ઉપરથી એમ નક્કી થયું કે જે જગ્યાએ નદી મોતની ગુફામાં પેસે છે ત્યાંથી જ એને વાળી શકાય.

*

માનવીનું સાહસ પૂરું થયું ને પછી તો માનવીની કરામત આવી. નદીને વાળવી એમ નક્કી થયું કુંગરની બેય બાજુથી નાળ ખોદવાનું સુકરર થયું. ' મોતની ગુફા ' આગળ માણસો, મજૂરો, યંત્રો વગેરે મોકલવા માટે પહાડમાંથી એનો બાજુ ઉપર ધીમે ધીમે ઢાળ પડતો ત્રણસો માઇલ લાંબો રસ્તો કરવામાં આવ્યો. પહાડની બેય બાજુ જોરા-વર ડ્રીલરવ કામે લગાડવામાં આવી. જે જગ્યાએથી નાળ કોતરવાની હતી એ જગ્યાએ પહાડની ખેંદક છ માઇલની હતી. દર ગંઢિનાના અઢીસો શીટને હિસાબે આ છ માઇલની ' ટનલ ' (ગુફા) કેતરતાં ખાસ્સાં દસ વર્ષ લાગ્યાં.

ગુફા કોરવા જેટલું સુસ્કેલ નદિ પરંતુ ખીજ દિશામાં એટલી જ કાબેલિયત માગનાર એક ખીજું કામ પણ આ મહાન યોજના પરત્વે કરવાનું હતું. અનકંપાધરીની ખીજમાં ગનીસન નદીને પ્રવાહ માટે માર્ગ આપવાનું એ કામ હતું. નદીને જેમ બને તેમ પહાડ તરફ નમતી રાખીને એકસો માઇલ દૂર વહેતી કોલોરાડો નામની નદી સાથે મિલાવી દેવાની હતી. સાથોસાથ અનકંપાધરીની ખીજમાં દૂરદૂરના ને નજીકના નજીક મુલકમાં બધેય પહોંચી વળે એ માટેની નાની મોટી નહેરો ખોદવાની હતી. એક બાજુ પહાડ કોતરાતો હતો, ખીજ બાજુ આ કામ પણ ચલુ હતું. અગિયાર વર્ષે બધું કામ પૂરું થયું.

*

ઈ. સ. ૧૯૦૯ ની સાલમાં અમેરિકાના પ્રમુખ ટાફ્ટે એક બટન દાખ્યું અને એ નાના બટનથી વેગમાં મુકાયેલા પ્રયંત વિજ્ઞાનિક બળે માપખંધ તૈયાર કરવામાં આવેલા એક લાખ ટન વજનના એક બડકને મોતની ગુફા ઉપરથી એને માટે તૈયાર કરવામાં આવેલા લોખંડના ઢાળ પડતા રસ્તા ઉપર ગળગળ્યો. બડક બરાબર બેસી ગયો. મોતની ગુફા બંધ થઈ ગઈ, ને નદીનાં પાણી બરાઈ બરાઈને એને માટે કોરવામાં આવેલી ટનલમાં પેહાં, તે છ માઇલ લાંબી ટનલમાં ચમને જુગ જુગના તરસા મુલકની તરસ છીપાવવા અનકંપાધરીના મુલકમાં દાખલ થયા અને એને માટે તૈયાર રાખવામાં આવેલા નવા પ્રવાહમાર્ગ વાટે કોલોરાડો નદીને ભેટવા ચાલ્યાં. ખોદવામાં આવેલી નહેરો વાટે આખાય મુલકમાં ફેલાયાં અને તરસી ધરતીની તરસ છીપી.

આખી દુનિયામાં જળપ્રાપ્તિને-ધરીગેજનને માટે આના જેવું ખીજું કોઈ કામ નથી થયું. પહાડી કોતરો વાટે દરિયામાં નિરર્થક વહી જતી નદીનો આખોય પ્રવાહ વાળવાનો અને એનો ખેતી વગેરેના કામમાં પૂરો ઉપયોગ કરવાનો અખતરો હજી ખીજે કયાંય નથી થયો. આજે ૩૦ વર્ષ પછી અખાય અમેરિકામાં અનકંપાધરીની ખીજ જેવા ક્ષણરૂપ ને રસાળ મુલક ખીજે કોઈ નથી. આજ એ મુલક અમેરિકાના બગીચા તરીકે ઓળખાય છે, તે થયાર્થ છે.

[ઝાગર '૪૧ ના " ચિત્રમય જંગલ "માંથી.]

ધર્મભાવનાની મહત્તા

હિંદુ સ્ત્રીના જેવી સ્થિતિ

ધર્મની દશા આજે હિંદુ સ્ત્રી જેવી થઈ ગઈ છે. એ જેમ પતિને કશું અધિકાર કરતો વારી ન શકે, ઠપકો ન આપી શકે, એ જ રીતે ધર્મ આજે એના નામે માનવતા પર ઊતરતા સંતાપને નથી વારી શકતો, નથી એ માટે ઠપકો આપી શકતો. અને હિંદુ સ્ત્રી જેમ પતિના અધિકાર કાર્યને બહાલ રાખે છે, તેમ ધર્મ પણ એ સંતાપને મંજૂરી આપી દે છે. માયા, કર્મફલ વગેરે જેવા સ્વમાનવાતક શબ્દો આપણે યોગ્ય કાઢ્યા છે ને નથી શોધણુ સામે આપણને માથું ઊંચકવા દેતા, નથી સ્વસુધારણા માટે કરી તક આપતા. ધર્મને નામે ઊભી થયેલી આ નજરબંદી નિવારવાની આપણી નૈતિક અને વીરોચિત ફરજ છે.

નૈતિક આનંદની તૃષ્ણા

આપણે કહીએ છીએ કે વૈજ્ઞાનિક માનસ શ્રદ્ધાનું શરણ ન સ્વીકારી શકે, છતાં શ્રદ્ધા વિના આપણે ચલાવી શકતા નથી. માનવજીવનનું આ એક અયુક્તાભાસી સત્ય છે. માણસને નૈતિક આનંદ માટે ને તૃષ્ણા રહે છે એ એની શ્રદ્ધાભરી શોધક વૃત્તિને લઈને જ. એટલે ધર્મનાં આવરણો દૂર કરીને જોઈએ તો તેનું એવું સ્વરૂપ આપણને હાથ લાગે છે જે માનવજીવનથી સદા ઓતપ્રોત રહ્યું છે. માણસ પશુજગતથી જુદો પડે છે, કારણ એને સતત પ્રશ્ન ઊઠ્યા કરે છે: ‘હું શા માટે મરું છું?’ ને પ્રશ્ન પશુજગતમાં કદી નથી ઊઠતો.

ગૌતમ બુદ્ધને એક રોગી, એક વૃદ્ધ અને એક મૃતને જોઈને ઊઠેલા પ્રશ્નોએ જ સંસ્કૃતિ પર વિચાર કરવા પ્રેયી હતી, એ એક અનિવાર્ય વાસ્તવિકતા છે.

સાચા માનવગૌરવની પ્રતિષ્ઠા

માનવમાં નૈતિક અને ભૌતિક બંને આજે સમતોલ ન રહ્યાં હોઈ વિષમ બની ગયાં છે, જેને લઈને એણે શાંતિ, સંગઠન, સંઘતિ અને સુખ ગુમાવ્યાં છે. આપણને બુદ્ધિ મળી છે તો તે પૂરેપૂરી કેળવવી જોઈએ અને આંતરિક પાશવ અધિકારનો એ વડે નાશ કરી સાચું માનવગૌરવ સ્થાપવું જોઈએ. એને બદલે આપણે વ્યક્તિગત, જાતીય કે રાષ્ટ્રીય અહંતાને વશ થઈ શાંતિની શોધ આદરીએ છીએ. એવી સ્વાર્થી શાંતિ જોઈતી હોય તો તો મોર્ફિયા જેવા કેશી પદાર્થો પણ થોડા વખત માટે આપી શકે. આપણે શંકા હિંસાથીએ છીએ તેમ તેના નિવારણ માટે પણ મથવું જોઈએ.

વિજ્ઞાનની આપણે આજે આટલી પ્રતિષ્ઠા કરીએ છીએ છતાં એવા કેટલાયે બનાવો છે—જાખલા તરીકે તાન્ત્રીકરતો જ ગુજરાતનો રેલવેસ્ટેશન, ધરતીકંપો વગેરે—કે જેના પર વિજ્ઞાન માણસને કશો કાબુ નથી આપી શકતું. આપણે વિજ્ઞાનની મદદથી ખાલા ને રક્ષાથીએ! માફક ઘેર ઘેર રેડીઓ સેટ્સ કે મોટરો વસાવતા થઈએ છતાં એથી આપણે માનવના હૃદયમાંની આસુરી વૃત્તિ-ઈર્ષ્યા, લોભ, વેર વગેરે નાબુદ કરી માનવ માનવ વચ્ચેના સંબંધનું પાવિત્ર્ય સ્થાપી શકીશું? x

—સર રાધાકૃષ્ણન,

આવતા માસની કાર્યદિશા

- ૧ મહાલ મંડળો અને પ્રાંત મંડળોની સલાઓ ભરો.
- ૨ વાર્ષિક નિવેદનો ખાતા તરફ ન મોકલ્યાં હોય તો સત્વર મોકલી આપો.
- ૩ પ્રૌઢ શિક્ષણવર્ગમાં અક્ષરજ્ઞાન મેળવેલાં બાઇબહેનોને તમારા પુસ્તકાલયના વાચકો બનાવો.
- ૪ નવા વર્ષનાં અંદાજો બાકી હોય તો તૈયાર કરો અને ખાતાની થયેલી સૂચનાઓનો અમલ કરો. બૂથ બજેટોની ચોજનાનો અમલ કરવા બનતી તજવીજ કરો.
- ૫ પુસ્તકાલયમાં સ્વચ્છતા જાળવો અને નવીન સુલાખિતો તૈયાર કરી-કરાવી પુસ્તકાલયમાં યોગ્ય સ્થળે મૂકો.
- ૬ જે પુસ્તકાલયોને તેમનાં વાર્ષિક નિવેદનો છપાવવા જણાવ્યું છે, તેઓ વેળાસર નિવેદનો ચાલુ માસમાં છપાવી અમારા તરફ નોંધ માટે મોકલે.
- ૭ પુસ્તકાલયથી તમારા ગામને શું શું લાભો થયા તેની નોંધ કરશો ? અને “ પુસ્તકાલય ” માસિકમાં મોકલશો ?

વડોદરા,
તા. ૬-૮-૪૧ }

ઉ. એ. પટેલ
મહદ. વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતું

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નંબર ૩૬ સન ૧૯૪૦-૪૧

વિષય

“ વંદે માતરમ્ ” દૈનિક પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કર્યા બાબત

ગુજરાતી દૈનિક “ વંદે માતરમ્ ” મુખાધથી બહાર પડે છે તેનું વાર્ષિક લવાજમ

રૂ. ૨૪-૦-૦ ચોવીસ છે; પરંતુ રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે બનતી રાહત આપવા તેનું

લવાજમ રૂ. ૨૨-૦-૦ બાવીસ રાખવામાં આવ્યું છે. સમગ્ર આ પત્ર રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો

માટે મંજૂર કરવામાં આવે છે. પત્રના તંત્રીનું સસ્નામ્નિ: નાસિક એમ્પર્સ, ફ્રીઅર રોડ,

કોટ, મુખાધ છે તે સર્વ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓની બધુ માટે જણાવવામાં આવે છે.

વડોદરા } પુ. મિ. શાહ ઉ. મો. પટેલ

તા. ૨૬-૭-૪૧ } મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નંબર ૧ સન ૧૯૪૧-૪૨

વિષય

ફરતાં પુસ્તકાલયોની પેટીઓ હાલમાં ન મોકલવા બાબત

આ રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયો, શાળાઓ અને ખાનગી સંસ્થાઓના વ્યવસ્થા

પકેને જણાવવાનું કે હાલમાં ફરતાં પુસ્તકાલય શાખાનાં ગુજરાત

પેટીઓ માટે માગણી પુસ્તકોની મેળવણી તેમજ કાર્ડ કેટલોગ વગેરે તૈયાર કરવાનું

ન કરવા બાબત કામ શરૂ કર્યું હોવાથી આ વિભાગનાં પુસ્તકો વગેરે

ઓક્ટોબર ૧૯૪૧ આખર સુધી બહાર મોકલી શકાય તે

નથી તેની નોંધ લેશે.

ધણી ખરાં નવીન પુસ્તકાલયોમાં પહેલાંની પેટી વાચનાલયની પેટીઓ છે તે

આ સુદૃઢમાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયો પોતાના વાચકો માટે ભેજતાં વધુ પુસ્તકો નજીકન

મેળવવા બાબત મોટાં પુસ્તકાલયોમાંથી મેળવવા તજવીજ કરશે એવી આશા છે

જૂથનાં સ્થળે આવેલાં તમામ ગ્રામ તથા કરુણા પુસ્તકાલયોને વિનંતિ કરવામાં આ

છે કે પોતાની નજીકનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો કે વાચનાલયોના

ગ્રામ તથા કરુણા પુસ્તકાલયો તે સ્થળના મંત્રીઓની જવાબદારી ઉપર માગણી આવે

લયોએ કરવાની તજવીજ તેમને પોતાનાં પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો આપવા તજવીજ કરશે.

આવાં પુસ્તકો જે તે જૂથવાર નિદાન દોઢ માસમાં પરત

કરવાની જવાબદારી મંગાવનાર પર રહેશે.

મરાઠી તેમજ અંગ્રેજી પુસ્તકો અને માગણી કરેથી સવડ અનુસાર મોકલવા

મરાઠી તથા અંગ્રેજી તજવીજ થશે.

પુસ્તકો મળવા બાબત ઉપર પ્રભાણે તજવીજ કરવા લાગતા વળગતાને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

વડોદરા, } એ. મા. પટેલ ઉ. મો. પટેલ

તા. ૮-૮-૪૧ } મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

જાહેરાત નં. ૧ સને ૧૯૪૧-૪૨

સને ૧૯૪૦-૪૧માં મકાનો ખાતે અપાયેલી સરકાર-પંચાયત મદદની વિગત

અ. નં.	ગામનું નામ	લોકમદદ	સરકારમદદ	પંચાયતમદદ	" શેરા "
૧	નડા તા. ડોમોધ		૧૮-૯-૮		મકાન બંધાતાં ખર્ચમાં વધારે થયેલા તેના ત્રીજા ભાગના.
૨	દશરથ તા. વડોદરા	૦-૦-૦	૧૫૪-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	લોકમદદના રૂપીઆ ૧૦૦૦-૦-૦ તથા સરકાર મદદના રૂ. ૮૪૩-૦-૦ સને ૧૯૩૬-૪૦ માં વડોદરા પ્રાંત પંચાયતમાં જરૂર કરાવવામાં આપ્યા છે.
૩	ગંબીરા તા. બાદરજી	૬૮-૦-૦	૬૮-૦-૦	૬૮-૦-૦	મકાનના કમ્પાઉન્ડ માટે.
૪	ભૂતી જીયરડી તા. કરજી	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧૪૩-૧૫-૧૧	લોકમદદ - સરકારમદદ દરેકના રૂ. ૬૦૦-૦-૦ તથા પંચાયતમદદના રૂ. ૪૫૬-૦-૦ સને ૧૯૩૬-૪૦ માં વડોદરા પ્રાંત પંચાયતમાં જરૂર કરાવવામાં આપ્યા છે.
૫	ડોમોલ તા. પેટલાદ	૦ ૦-૦	૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	સરકારમદદ તથા લોકમદદ વડોદરા પ્રાંત પંચાયતમાં સને ૧૯૩૬-૪૦ માં જમા કરવામાં આવેલી છે.
૬	રજી તા. પાદરા	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧૦૧૦-૦-૦	સદર સદર
૭	મેધી તા. કરજી	૨૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧૬-૫-૧	મકાનના વંદા અંગે અદા કરવામાં આપ્યા. સરકારમદદ સને ૧૯૪૧-૪૨ માં આપવામાં આવશે.
		૧૧૮-૦-૦	૨૭૩-૯-૮	૪૨૧૧-૪-૧૧	

૮	પાંચોટ તા. મહેસાણા	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧૯૨-૬-૨	લોકમદદ તથા સરકાર- મદદના દરેકના રૂ. ૬૫૦-૦-૦ તથા પંચાયત મદદના રૂ. ૫૫૭-૯-૧૦ સને ૧૯૩૬-૪૦ માં મહે- સાણા પ્રાંત પંચાયતમાં જામા કરાવવામાં આવેલા છે.
૯	રૂપાલ તા. કલોલ	૧૦૦૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	
૧૦	પલિયડ તા. કલોલ	૧૦૦૦-૧-૦	૧૬૬-૬-૪	૧૦૦૦-૦-૦	બાકીની સરકાર સને ૧૯૪૧-૪૨, અદા કરવામાં આવ
૧૧	હસંડ તા. કલોલ	૬૦૦-૧૨-૦	૦ ૦-૦	૬૦૦-૦-૦	સરકારમદદ ૨ ૧૯૪૧-૪૨ માં જ કરવામાં આવશે.
		૨૬૦૦-૧૩-૦	૧૧૬૬-૬-૪	૨૬૬૨-૬-૨	
૧૨	આરતા, તા. કામરેજ	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	સરકારમદદ તથા લો મદદ સને ૧૯૩૮ ૩૯ તથા સને ૧૯૩૯ ૪૦ માં નવસારી પ્રાં પંચાયતમાં જામા રાવવામાં આવી છે
		૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧૦૦૦-૦-૦	
	કુલ એકંદર	૨૭૧૮-૧૩-૦	૧૪૪૦-૦-૦	૬૯૫૩-૧૧-૧	

જાહેરાત અંક ૨ સન '૪૧-૪૨

સને ૧૯૪૦-૪૧ માં ખોલવામાં આવેલાં નવીન ૫૦ ગ્રામપુસ્તકાલયોની યાદી

૧	વિશ્વોલી	તા. પેટલાદ	૨૬	રંગાકુઈ	તા. વિસનગર
૨	કેલનપુર	તા. વડોદરા	૨૭	મહમદપુરા	તા. પાટણ
૩	કાજલપુર (પોર)	" "	૨૮	એંદલા	" "
૪	અકોટા	" "	૨૯	ફતી	" "
૫	તાંદળગ	" "	૩૦	આંબજીઆસણ	તા. મહેસાણા
૬	કાજલપુર (સાંકદરાં)	" "	૩૧	સામેત્રા	" "
૭	મહમદપુરા	તા. પાદરા	૩૨	તાવડીઆ	" "
૮	બોલા	" "	૩૩	ખાલાવાસણ	" "
૯	શિહોર	" "	૩૪	મહેસાણા પો. હેડક્વાર્ટસ	તા. મહેસાણા
૧૦	કણુલા	તા. કરગજી	૩૫	વાંસા	" "
૧૧	ચોરલુજ	" "	૩૬	વલવાડા	તા. મહુવા
૧૨	વઝેસર	તા. સાવલી	૩૭	બીલખડી	" "
૧૩	લાંમડાપુરા	" "	૩૮	ખામણીઆ	" "
૧૪	ઝરવણ	તા. સંખેડા	૩૯	કુંગરી	" "
૧૫	ઝાળ	" "	૪૦	ખારતાડ	" "
૧૬	ગોલાગામડી	" "	૪૧	મહુવરીઆ	" "
૧૭	હરેશ્વર	" "	૪૨	વહેવલ	" "
૧૮	સિહોરા	તા. આતરસંખા	૪૩	શેખપુર	" "
૧૯	ધડીઆ	" "	૪૪	હિમરા	" "
૨૦	ધણપ	તા. દહેગામ	૪૫	ખરવાણ	" "
૨૧	ગુંદરાસણ	તા. વિજપુર	૪૬	પાડી	તા. વ્યારા
૨૨	નવારામપુર	" "	૪૭	કેશશી	તા. ગણુદેવી
૨૩	સફુયળા	તા. વિસનગર	૪૮	દેવસર	" "
૨૪	ધામણવા	" "	૪૯	નાંદરખા	" "
૨૫	બાકરપુર	" "	૫૦	તણીઆરા	" "

વડોદરા રાજ્યનાં સાવજનિક પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયોની

અનુક્રમ નંબર	મહાલનું નામ	ગ્રામેની સંખ્યા	મહાલવાર સાળાવાળાં ગામ	કરખા પુસ્તકાલયોની વિગત	
				કરખા પુસ્તકાલયની સંખ્યા	અપાયેલી મદદ
૧	૨	૩	૪	૫	૬
	વડોદરા પ્રાંત				
૧	પેટલાદ	૭૩	૭૨	૭	૧૪૧૦-૦-૦
૨	ભાદરજી	૩૧	૨૭	૧	૨૫૦-૦-૦
૩	વડોદરા	૧૧૬	૭૮	૧	૫૦૦-૦-૦
૪	પાદરા	૮૨	૭૨	૧	૨૪૦-૦-૦
૫	કરજી	૯૮	૭૮	૧	૨૦૧-૦-૦
૬	ડબાઈ	૯૭	૪૮	૧	૦-૦-૦
૭	ચિનોર	૪૫	૩૯	૧	૨૦૦-૦-૦
૮	સાવલી	૭૨	૩૪	૧	૧૬૦-૦-૦
૯	વાધોડીઆ	૭૧	૨૮	૧	૨૦૦-૦-૦
૧૦	સુખેડા	૧૩૦	૪૯	૨	૪૦૫-૮-૦
૧૧	તિલકવાડા	૩૪	૮	૧	૧૦૦-૦-૦
	કુલ	૮૫૨	૫૩૩	૧૮	૩૬૬૫-૮-૦
	મહેસાણા પ્રાંત				
૧૨	દેડેમામ	૯૬	૪૧	૧	૨૨૫-૦-૦
૧૩	આતરસુઆ	૪૦	૧૮	૧	૧૨૫-૦-૦
૧૪	હડી	૧૨૧	૫૪	૧	૨૫૦-૦-૦
૧૫	કથોલ	૯૧	૫૧	૧	૨૪૯-૦-૦
૧૬	વિજાપુર	૮૭	૬૪	૨	૩૭૫-૦-૦
૧૭	વિસનમર	૫૬	૪૦	૧	૨૨૫-૦-૦
૧૮	મહેસાણા	૮૪	૫૭	૧	૪૦૦-૦-૦
૧૯	સિદ્ધપુર	૮૧	૪૪	૨	૪૫૦-૮-૦
૨૦	બેરાજી	૯૧	૪૪	૨	૪૪૦-૦-૦
૨૧	પાદજી	૧૪૦	૪૩	૧	૧૮૦-૮-૦
૨૨	ચાણુરમા	૧૧૩	૫૪	૨	૪૨૫-૦-૦
૨૩	હારીજ	૩૮	૭	૦	૦-૦-૦
	કુલ	૧૦૩૮	૫૧૭	૧૫	૩૩૩૫-૦-૦

નવસારી પ્રાંત					
૨૪	નવસારી	૬૧	૪૩	૧	૫૦૦-૦-૦
૨૫	ગણદેવી	૩૦	૨૩	૨	૫૦૦-૦-૦
૨૬	પલસાણા	૫૨	૩૦	૧	૨૫૦-૦-૦
૨૭	કામરેજ	૭૨	૪૨	૧	૧૬૫-૫-૦
૨૮	મહુવા	૬૯	૪૦	૦	૦-૦-૦
૨૯	ભાંગરોળ	૧૩૨	૨૦	૦	૦-૦-૦
૩૦	સોનગઢ	૨૨૧	૯	૧	૧૩૫-૦-૦
૩૧	વ્યારા	૧૫૨	૩૪	૧	૨૦૦-૦-૦
કુલ		૭૮૯	૨૪૧	૭	૧૭૮૦-૫-૦
અમરેલી પ્રાંત					
૩૨	અમરેલી	૫૯	૪૯	૧	૫૦૦-૦-૦
૩૩	દામનગર	૨૬	૨૦	૨	૨૦૦-૦-૦
૩૪	ધારી	૫૭	૨૨	૧	૧૭૦-૦-૦
૩૫	ખાંભા	૩૧	૮	૦	૦-૦-૦
૩૬	કોડીનાર	૬૪	૨૫	૧	૧૫૦-૦-૦
૩૭	રતનપુરા	૮	૬	૦	૦-૦-૦
૩૮	બીમકદા	૧	૬	૦	૦-૦-૦
૩૯	ઝોખામંડળ	૪૪	૧૨	૨	૫૪૫-૦-૦
કુલ		૨૯૦	૧૪૩	૬	૧૫૬૫-૦-૦
કુલ એકંદર		૨૯૬૯	૧૪૩૪	૪૬	૧૦૩૪૫-૧૩-૦

તારીજ—કુલ ગામ ૨૯૬૯, શાળાવાળાં ગામ ૧૪૩૪, પુસ્તકાલયવાળાં ગામ ૧૩૧૬, પેટી-વાળા ગામ વાંચનાલય ૧૫૨, મદદ બેનાર ગામ વાંચનાલયો ૯૯, પ્રાંત પુસ્તકાલય ૪, કર્ણા પુસ્તકાલય ૪૨, મહિલા પુસ્તકાલય ૧૮, ખાલ પુસ્તકાલય ૧૨, ગ્રામ પુસ્તકાલય ૧૨૭૦, કર્ણા વાંચનાલય ૪, સ્વતંત્ર મકાનવાળાં પુસ્તકાલયોની સંખ્યા ૧૭૫ છે. ૧૭ ગામોએ (૫ મહિલા + ૧૨ ગ્રામ પુસ્તકાલયો) મકાનો બંધાવાનાં છે.

ટીપ્પણી—શાળાવાળાં ગામ સને ૧૯૩૮-૩૯ ની જુલાઈ આખર સુધીનાં લેવામાં આવેલાં છે. મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય અને તેના અંજેના મહિલા પુસ્તકાલય તેમ જ ખાલ પુસ્તકાલયની ગણતરી આ સંખ્યામાં ગણવામાં આવી નથી. શ્રી જયસિંહરાવ પુસ્તકાલયને પ્રાંત પુસ્તકાલયમાં ગણ્યું છે.

૪૪	૪૧	૦	૧	૦+૧+૧	૯૪૩-૦-૦
૨૩	૨૦	૦	૧	૦+૦+૦	૩૧૪-૦-૦
૩૦	૨૫	૨	૧	૦+૦+૦	૪૩૩-૦-૦
૪૩	૩૯	૦	૧	૦+૦+૦	૮૮૧-૮-૦
૨૭	૨૫	૧૪	૪	૦+૦+૦	૧૦૦-૦-૦
૨૧	૧૮	૧	૧	૦+૦+૦	૧૩૨-૧૨-૦
૨	૦	૫	૦	૦+૦+૦	૦-૦-૦
૧૩	૧૧	૨૧	૭	૦+૧+૦	૨૨૨-૦-૦
૨૦૩	૧૭૯	૪૧	૧૬	૦+૨+૧	૪૦૭૬-૪-૦
૩૯	૩૮	૯	૯	૦+૧+૧	૭૧૧-૦-૦
૧૯	૧૮	૦	૦	૦+૦+૦	૧૬૧-૮-૦
૧૬	૧૫	૫	૪	૦+૦+૧	૨૭૩-૦-૦
૬	૬	૨	૨	૦+૦+૦	૯૯-૮-૦
૧૮	૧૬	૬	૫	૦+૦+૦	૨૩૧-૮-૦
૭	૫	૦	૦	૦+૦+૦	૯૭-૮-૦
૧	૧	૦	૦	૦+૦+૦	૩૦-૦-૦
૯	૮	૧	૦	૦+૨+૧	૩૦૧-૮-૦
૧૧૫	૧૦૭	૨૩	૨૦	૦+૩+૩	૧૯૦૫-૮-૦
૧૨૭૦	૧૧૬૦	૧૫૨	૯૯	૪+૧૮+૧૨	૨૩૨૪૮-૦-૦

ટીપ્પણી:—લોકમહદની હકીકત:—

- (૧) કસ્યા પુસ્તકાલયોના નિભાવ માટે અંદાજમાં બતાવેલી રકમ રૂ. ૧૬૨૧૩-૦-૦
 - (૨) ગ્રામ પુસ્તકાલયો-મહિલા પુસ્તકાલયો ગ્રામ પુસ્તકાલયો-વાચનાલયો માટે રૂ. ૨૩૯૪૮-૦-૦
 - (૩) ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મકાનો માટે રૂ. ૨૭૧૮-૧૩-૦
 - (૪) નવીન ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ સરકારમહદનાં પુસ્તકો મેળવવા માટે લોકમહદના ઉભા કર્યા તે રૂ. ૧૨૫૦-૦-૦
- કુલ રૂ. ૪૪૧૨૯-૧૩-૦

વડોદરા
તા. ૮-૮-૪૧

કૃ. મો. શાહ

ઉ. મો. પટેલ
મહદનીશ વ્યવસ્થાપક
પુસ્તકાલય ખાતે, વડોદરા રાજ્ય

૮ હતેપુર	૫-૮-૦	કેડીનાર મહાલ	૨ પીપળવા	૧૦-૮-૦
૯ માલવણ	૪-૮-૦	૧. અડવી		૧૫-૮-૦
૧૦ મેડી	૪-૮-૦	૨ દેવલપુર		
૧૧ રાજસ્થાની	૫-૮-૦	૩ પીપળી		
	૨૪૯-૮-૦	૪ માલગામ		
ઝાંખામંડળ મહાલ		૫ માલસરમ		
૧ બેટ મહિલા	૫૦-૦-૦			
૨ દારકાં મહિલા	૭૫-૦-૦			
૩ દારકાં બાળ	૨૫-૦-૦			
	૧૫૦-૦-૦	ખાંભા મહાલ		
		૧ ઝીડીઆળી		
વડોદરા,				
તા. ૮-૮-૪૧				

સૂચના નં. ૨ સન ૧૯૪૧-૪૨

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે બકામણ કરવામાં આવેલાં સામયિકો

ક્રમાંક	નામ	પ્રકાર	વાર્ષિક લવા-જમ રૂપિયા	ટીકાણું
૧	વકીલ	માસિક	૬-૦-૦	આ માસિક કર્યા પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કરવામાં આવે છે. અખાલાલ મોતીલાલ ઠાકર, કાયદા દીકાકાર કચેરી, ન્યાય મંદિર પાછળ, વડોદરા.
૨	ઉત્થાન	માસિક	૩-૮-૦	પ્રબંધક, ઉત્થાન; શાંત સાધન આશ્રમ, છોટા હિંદુપુર.
૩	નયસૌરાષ્ટ્ર	અઠવાડિક	૪-૮-૦	રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોને પચીસ ટકા ઓછેથી મળશે. તંત્રી : નય સૌરાષ્ટ્ર કાયોલય, સરસ્વતી સદન-રાજકોટ.
૪	દીપક (હિંદી)	માસિક	૨-૮-૦	સંપાદક, દીપક; સાહિત્ય સદન, અમોદર.

વડોદરા
તા. ૮-૮-૪૧

ઓ. મા. પટેલ
અધ્યાપક-હરતા પુસ્તકાલય શાખા

ઉ. મા. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૧ સને ૧૯૪૧-૪૨

૫૬

ક્ર. નં.	વર્ષ	માગણી કરનાર ના લખાણની તારીખ	ભલામણ માટે માગણી કરનારનું નામ અને ઠેકાણું	પુસ્તકનું નામ	કર્તા અથવા પ્રકાશકનું નામ અને ઠેકાણું	વર્ષ	કદ	પૃષ્ઠ	આંશીક ભાલો	કિંમત
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૧	ગ		શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રોજીઠા	શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેય	ડા. ય પ્રભાણી	૧૯૩૦-૩૨	૦	૧૫૨	પાક	૦-૪-૦
૨	ગ		"	શ્રી રામકૃષ્ણ પરમ-હસર્તા સહવચન :	દેવે કેવળરામ ભાવજી (બા. કર્તા)	૧૯૧૩	૮	૩૫૬	"	૧-૦-૦
૩	ક	૧૭-૭-૪૧	મીરજી પુશરો એન્ડ કુર્મી (પબ્લી.) જામનગર	તત્ત્વપ્રકાશ	ડા. ય પ્રભાણી	૧૯૪૧	૮	૩૩૫	"	૨-૦-૦
૪	ક	૭-૫-૪૧	મહારાજ માણિકલાલ જ. સુરત	દેવી પુષ્પરત્નભાળા	"	૧૯૩૩-૧૬	૦	૧૭૬	રોપર	૧-૦-૦
૫	ક		શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રોજીઠા	ભક્તિતત્ત્વ	"	૧૯૩૮-૪૨	૦	૨૬૪	પાક	૦-૧૦-૦
૬	ક	૯-૮-૪૧	સ્વાધ્યાય મંડળ, ગુજરાત શાખા, વડોદરા.	ચંબુવેંદ સંહિતા	"	૧૯૪૧-૧૬	૦	૧૮૩	રોપર	૦-૧૨-૦
૭	ક	૭-૫-૪૧	મહારાજ માણિકલાલ જ. સુરત	ૐ શ્રી જ્ઞાનસ્યોદય	"	૧૯૨૨	૮	૨૧૨	પાક	૨-૧૦-૦
૮	ક	"	"	શ્રી જ્ઞાન સ્યોદય પૂર્વાર્ધ બા. ૧ લો	"	૧૯૨૩	૮	૨૩૩	બોર્ડ	૨-૦-૦

ક્ર	ક્ર	મદદારજી માણેદલાલ જી. સુરત	શ્રી માનસુર્યોદય ઉત્તરામ બા. રોડ	મા. ય પ્રભાણે	૧૯૨૩	૮૦	૧૯૪૧	પેપર ૧૨-૦-૦
૧૦	ક	"	"	"	૧૯૩૧	૧૨૦	૨૭૨	"
૧૧	"	"	"	"	૧૯૩૨	૧૬૦	૧૦૬	" ૦-૧૦-૦
૧૨	ચ	ડૉ. કેપુચર દોરાબજી જીલ્લા નવસારી.	જીલ્લા નવસારી.	"	૧૯૪૧	૧૨૦	૪૮	"
૧૩	ચ	મીરાં ખુશરો એન્ડ કો. જામનગર.	ખાળઉછેર	"	૧૯૪૧	૧૬૦	૧૬૧	" ૦-૧-૦
૧૪	ય	પટેલ મનલાલ ભુદર- ભાઈ, (પતીલ) અંકેશ્વર	પ્રભાત નર્મદા	"	૧૯૪૦	૮૦	૧૫૨	" ૨-૦-૦
૧૫	ય (અ.)	કચર અંબાલાલ વિ. (પ્રકા.) વડોદરા	ફૂલવાડી	"	૧૯૪૧	૧૨૦	૩૮	" ૦-૪-૦
૧૬	ય	દેસાઈ નેહાગીર મા. નવસારી.	રસખારા	"	૧૯૪૧	૧૨૦	૨૨૮	બોર્ડ ૧-૦-૦
૧૭	ય	પંડ્યા અંબાલાલ નાગરદાસ, બાવનગર	ઉછળતો યુર	"	૧૯૪૦	૧૨૦	૧૬૭	પેપર ૧-૪-૦
૧૮	ય		ધરતી વક્ર	ભારતી સાહિત્યમંડળ, અમદાવાદ	૧૯૪૧	૧૬૦		બોર્ડ

૧૯	ચ (અ.)	વસાવડા હિન્દ વીરેપારશે	જાંબુની ગળે	કો. ૪ પ્રમાણે	૧૯૪૧/૧૨ ૦	૯૪	રૂપ૨	૦-૮-૦
૨૦	ચ	શાહ અળભાઇ પી. વડોદરા	નિરેવ	"	૧૯૪૧/૧૬ ૦	૧૫૨	પાક	૧-૮-૦
૨૧	ચ	રામચુરા ગોકુલદાસ	નવલખ સોરઠ	"	૧૯૪૦/૧૬ ૦	૧૬૦	ભોડ	૧-૮-૦
૨૨	ચ	દારકાદાસ વડોદરા	લખેશરી	"	૧૯૪૧/૧૬ ૦		ભોડ	૨-૮-૦
૨૩	દ	પટેલ હિન્દરભાઈ દેસાઇભાઈ આણંદ	જીવનપ્રવાહ	"	૧૯૪૧/૧૨ ૦	૧૮૮	"	૧-૦-૦
૨૪	લ	શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ	સંન્યાસીનું ગીત	"	૧૬ ૦	૧૨	રૂપ૨	૦-૧-૦
૨૫	દા	"	મા ચારદા	"	૧૯૪૦/૧૨ ૦	૫૬	"	૦-૩-૦
૨૬	દા	"	શ્રી રામકૃષ્ણદેવનું દેવું જીવનચરિત્ર તથા ઉપદેશ	"	૧૯૩૭/૧૨ ૦	૭૬	"	૦-૪-૦
૨૭	દા	"	શ્રી રામકૃષ્ણ લીલા પ્રસંગ ભા. ૧ લે.	"	૧૯૩૦/૧૬ ૦	૧૫૧	ભોડ	૦-૫-૦
૨૮	દા	"	શ્રી રામકૃષ્ણ લીલા પ્રસંગ ભા. ૨ નો પુરાણીપ્રગા	"	૧૯૩૧/૧૬ ૦	૪૬૨	"	૦-૧૦-૦
૨૯	ક	જયવંતરાય કિંમતલાલ ભદે, સુ. સરખેજ અમદાવાદ		"	૧૬ ૦	૨૮૮		૧-૪-૦
૩૦	ક	"	અવતારવાદ	"	૩૨ ૦			

વડોદરા, }
તા. ૬-૮-૪૧

કો. આ. પટેલ
મદદનીશ અવસ્થાપક

૧	ઉંઝા મહિલા તા. સિદ્ધપુર	મુંબાઈના શેડી જગમોદનદાસ	૨૦૦૦	૨૦૦૦	૧૫-૧૨-૩૭
૨	સિદ્ધપુર મહિલા	સિદ્ધપુરના રા. રા. શેઠ મગનલાલ પ્રભુદાસ	૨૦૦૦	૨૦૦૦	૬-૮-૩૮
૩	ગવાડા તા. વિળપુર	ગવાડાની બાઈ મોતી	૧૬૦૦	૧૦૦૦	૪-૪-૩૬
૪	વિળપુર મહિલા	વિળપુરના શેઠ વિઠ્ઠલભાઈ રથુ- છોડભાઈ ઝવેરી	૨૦૦૦	૨૦૦૦	૮-૪-૩૬
૫	પાંચોટ તા. મહેસાણા	ગામમદદ	૬૫૦	૬૫૦	૨૨-૨-૪૦
૬	રૂપાલ તા. કલોલ	મદંત કમળદાસજી કેશવદાસજી	૧૦૦૦	૧૦૦૦	૧૮-૭-૪૧
૭	પલીઆડ તા. કલોલ	લોકમદદ	૧૦૦૦-૧-૦	૧૦૦૦-૧-૦	"
૮	પસંડ તા. કલોલ	"	૬૦૦-૧૨-૦	૬૦૦-૧૨-૦	"

ટીપ:—શેરયા તા. કલોલ પુસ્તકાલયના વંદાના કામે ગામમદદ, સરકારમદદ અને પ્રાંત

ટીપ:—એકંકર સને ૧૯૪૦-૪૧ ની સાલમાં ત્રણ પુસ્તકાલયોને મહાન માટે મદદ આપી હતી.

પ્રાંત

૨૦૦૦	૧૫-૧૨-૩૭	૨૦૦૦	૧૫-૧૨-૩૭	મકાનની સામગ્રી પસંદ થયેલી છે. આરો, મુધરાઈ કચેરીનું મકાન વગેરેનું વળતર આપી ખરીદવા સંબંધી વાંધો ઊભા થયો છે એટલે જમીન મળતાં મુધી કામ થઈ શકશે નહિ.
૨૦૦૦	૧-૮-૩૮	૨૦૦૦	૨૮-૫-૩૯	જમીન પસંદગીનું કામ ચાલે છે. પણ વળતર થકુ આપવું પડતું હોવાથી ખીન્ને યોગ્ય વિચાર થવા રા. વહીવટદાર સા. ને જણાવ્યું છે.
૧૦૦૦	૧૪-૨-૩૯	૧૦૦૦	૨૩-૫-૩૯	જમીન કબજે મળી છે; ચાલુ સાથે કામ થશે.
૨૦૦૦	૨૩-૩-૩૯	૨૦૦૦	૯-૯-૩૯	મકાન પૂરું થવા આવ્યું છે.
૬૫૦	૨૨-૨-૪૦	૫૫૭-૯-૧૦	૧૩-૫-૪૦	જમીન કબજે મળી છે; ચાલુ સાથે કામ શરૂ થશે.
૧૦૦૦	૧૧-૭-૪૧	૧૦૦૦	૧૫-૨-૪૧	જમીન પસંદ થઈ છે ને કબજે મળ્યો છે. ચાલુ સાથે કામ થશે.
૧૬૬-૬-૪૧	૧૧-૭-૪૧	૧૦૦	૧૫-૨-૪૧	જમીનની પસંદગી થઈ છે. ચાલુ સાથે કામ થશે.
—	—	૬૦૦	૧૫-૨-૪૧	સદર

પંચાયત મદદ રા. ૮૦૦) જમા થઈ છે. જગ્યા મોકલસ થયેલો કામ શરૂ થશે.

અને સાલ દરમિયાન ૧૨ મકાનો બંધાયા છે અને બાકીનાં મકાનોની હકીકત ઉપર દર્શાવેલો છે.

ઉ. મો પટેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

બહિરાત અંક ૬ સને ૧૯૪૧-૪૨

સને ૧૯૪૦-૪૧ માં અપાયેલી પંચાયતમદદની પ્રાંત ૧૨ વિગત

અ.નં.	આવૃત	વડોદરા પ્રાંત	મહિસાબા પ્રાંત	નવસારી પ્રાંત	અમરેલી પ્રાંત	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	૪૨૫૫ પ્રસ્તકાલયોના નિભાવ માટે	૩૪૬૭-૦-૦	૧૪૪૧-૮-૦	૩૦૦-૦-૦	૮૨૫-૧૨-૦	૬૦૩૪-૪-૦
૨	ગ્રામ પ્રસ્તકાલયોના-વાચનાલયો મહિસા તથા બાળ પ્રસ્તકાલયોના નિભાવ માટે	૬૮૧૫૫-૮-૦	૬૮૦૫-૪-૦	૩૪૪૬-૪-૦	૧૬૦૪-૦-૦	૧૧૦૧૧-૦-૦
૩	સને ૧૯૪૦-૪૧ માં કિષોરોનાં નવીન પ્રસ્તકાલયોના નિભાવ માટે	૩૯૯-૦-૦	૪૫૦-૦-૦	૩૬૫-૦-૦	૦-૦-૦	૧૨૧૪-૦-૦
૪	પ્રસ્તકાલયોને મકાનમદદ	૩૨૬૧-૪-૧૧	૨૬૯૨-૬-૨	૧૦૦૦-૦-૦	૦-૦-૦	૬૯૫૩-૧૧-૧
૫	વડોદરા રાજ્ય પ્રસ્તકાલય મંડળ	૪૫૨-૦-૦	૪૩૩-૦-૦	૧૯૦-૦-૦	૧૨૫-૦-૦	૧૨૦૦-૦-૦
	કુલ એકંદર	૧૬૭૩૪-૧૨-૧૧	૧૧૮૨૨-૨-૨	૫૩૦૧-૪-૦	૨૫૫૪-૧૨-૦	૩૬૪૧૨-૧૫-૧

અંક ૭નીસ હમ્મર ચારસો બાર રૂપીઆ પંદર આના એક પાઈ.

વડોદરા ના. ૮-૮-૪૧

ક. જા. શાહ

કે. સી. પટેલ
મદદનીસ અમલદાર

૩૩.

મહિરાત ચમક ૭ સને ૧૯૪૧-૪૨

સને ૧૯૪૬-૪૧ માં અપાયેલી સરકારમદદની પ્રાંતવાર વિગત

અ.નં.	ખાખત	વડોદરા પ્રાંત	મહેસાણા પ્રાંત	નવસારી પ્રાંત	અમરેલી પ્રાંત	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	કસબા પુસ્તકાલયોને નિભાવ માટે	૩૬૬૫-૮-૦	૩૩૩૫-૦-૦	૧૭૮૦-૫-૦	૧૫૬૫-૦-૦	૧૦૩૪૫-૧૩-૦ + ૧૨૮-૧૨-૦ + ૭૧-૦-૦ કુલ ૧૦૫૪૬-૮-૦
૨	ગ્રામ પુસ્તકાલયો-વાચનાલયો, મહિલા તથા બાળ પુસ્તકાલયોના નિભાવ માટે	૯૧૫૫-૮-૦	૭૨૬૧-૧૨-૦	૩૭૧૧-૪-૦	૧૯૦૫-૮-૦	૨૨૦૩૪-૦-૦ + ૫૩૭-૮-૦ કુલ ૨૨૫૭૧-૮-૦
૩	નવીન ઉચારોલાં પુસ્તકાલયોને નિભાવવા માટે	૩૯૯-૦-૦	૪૫૦-૦-૦	૩૬૫-૦-૦	૦-૦-૦	૧૨૧૪-૦-૦
૪	નવીન ઉચારોલાં પુસ્તકાલયોને પુસ્તક પ્રાપ્તિ માટે	૧૨૭૪-૦-૦	૧૩૪૯-૦-૦	૧૧૨૪-૧૨-૧	૦-૦-૦	૩૭૪૭-૧૨-૧
૫	પુસ્તકાલયોને મકાનમદદ	૨૭૩-૯-૮	૧૧૬૬-૬-૪	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૧૪૪૦-૦-૦
૬	વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ	૪૫૨-૦-૦	૪૩૩-૦-૦	૧૯૦-૦-૦	૧૨૫-૦-૦	૧૨૦૦-૦-૦
	કલ એકંદર	૧૫૨૧૯-૯-૮	૧૩૯૯૫-૨-૪	૭૧૭૧-૫-૧	૩૫૯૫-૮-૦	૪૦૭૨૨-૧૩-૧

અને ચાલીસજનર સાતસો બાવીસ રૂપીઆ તેર આનાં એક પાઈ.

વડોદરા
તા. ૮-૮-૪૧

કે. એ. શાહ

ઉ. એ. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નંબર ૩ સન ૧૯૪૧-૪૨

વિષય

વ્યાયામ જ્ઞાનકોશ સંબંધિની યોજના

વડોદરામાં વ્યાયામની પ્રવૃત્તિને આગળ ધપાવવા શ્રીમંતે આજ્ઞાસાહેબ દ. મજુમદ સાહેબ તરફથી અવિરત પ્રયાસો થાય છે તે સૌને સુવિદિત છે વ્યાયામ જ્ઞાનકોષની તેમના પ્રોત્સાહનથી જ 'વ્યાયામ' નામનું એક માસિક પદ્ય યોજના ચાલુ છે. રાજ્યનાં કેટલાંક સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં તે આવકાર પશુ મળે છે. તેમના તરફથી મરાઠી ભાષામાં વ્યાયામ જ્ઞાનકોશના પાંચ ખંડો પ્રસિદ્ધ થયા છે. આ ખંડોમાં નીચે પ્રમાણે માહિતી આપેલી છે:

પહેલો ખંડ:—વ્યાયામનો પ્રાચીન તથા અર્વાચીન ઇતિહાસ, નાનાં આજ્ઞકોના વ્યાયામ રમતો, મોટા વિદ્યાર્થીઓના વ્યક્તિ, બેડી તથા સમૂહમાં રમી શકાય તેવી દેશી વિદેશ રમતો અને દાવ તથા કન્યાઓ અને સ્ત્રીઓને રમવા લાયક રમતો અને ખેલ (પૃષ્ઠ ૪૩૬ ચિત્ર ૩૬૮)

બીજો ખંડ:—ધનુર્વેદ, મહાવિદ્યાશાસ્ત્ર, જુદાં જુદાં હથિયારો અને તેની કુસ્તી, સાક્રમારી ડાગદારી અને શિકારવિદ્યા. (પૃષ્ઠ ૫૦૮ ચિત્ર ૭૬૧)

ત્રીજો ખંડ:—દેશી કસરતો—મહાખમશાસ્ત્ર અને તેના અનેક દાંવો તથા કસરતો (પૃષ્ઠ ૪૪૬ ચિત્રો ૧૨૦૦)

ચોથો ખંડ:—દેશી મહેનત, સંધ્યવ્યાયામ, સૂર્યનમસ્કાર, દંડબેઠક, ચાલવું, દોડવું, લાડી બેઝીમ, યોગાસના વગેરે.

પાંચમો ખંડ:—સ્વાસ્થ્યવિચાર, આહારવિહાર અને આરોગ્યશરીરવિજ્ઞાન, આરોગ્યશર તેથી સ્વાસ્થ્યવિષયક લેખો (પૃષ્ઠ ૫૬૨ ચિત્રો ૨૨૬)

આ હિપરાંત હવે પછી બીજા પાંચ ખંડોમાં બાકી રહેલા વ્યાયામને લગતા વિષયો માહિતી આપવા ઇચ્છે છે. આ ખંડોમાં જે માહિતી મરાઠીમાં આપેલી છે તેને ગુજરાત ભાષામાં રજૂ કરવામાં આવે તો ગુજરાતમાં વ્યાયામપ્રવૃત્તિની જે શુભ શરૂઆત થઈ તેને સારો વેગ મળશે એમ તેમને લાગવાથી તેનો ગુજરાતી તરજુમો તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરવા તજવીજ કરી છે. ગુજરાતી ખંડોમાં ગુજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળે જે નિર્ધાર કર્યા છે તે પશુ જુદી જુદી રમતો અને ખેલોમાં દોરવણી માટે મુકવામાં આવ્યા છે આ ખંડોમાં આપેલાં ચિત્રો માટે પશુ સંપાદકે પુષ્કળ શ્રમ લીધો છે અને તે દ્વારા રમત કેમ રમવી, વ્યૂહ કેમ ગોઠવવા વગેરે સારી સમજ આપી છે.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ અને નિવૃત્ત નાયબ દિવાન રા. બ. ગોવિંદભાઈ સાહેબે પણ નીચે પ્રમાણે અભિપ્રાય આપ્યો છે:—
 યોજના સંબંધે વડો. “ શ્રીમંત આજ્ઞાસાહેબ સુજસુદારે પ્રાચીન તથા અર્વાચીન પદ્ધતિના વ્યાયામશાસ્ત્રનો એક સર્વસંગ્રહ મરાઠી ભાષામાં તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરવાની મહેલ કરી છે. વ્યાયામ જ્ઞાનકોશનો લાભ યુજરાતી વાચકોને મળે એ શુભ ઉદ્દેશથી તેનું યુજરાતી ભાષાંતર પ્રસિદ્ધ કરવાની યોજના તેમણે હાલમાં કરી છે એ જાણી હું ઘણો ખુશી થયો છું. આ કોશમાં અનેક પ્રકરના વ્યાયામવિષયો પર રસમય વર્ણન આપી જે તે કસરત કાયદાકારક રીતે શી રીતે કરવી, કેટલી કરવી વગેરેનું વર્ણન સાદી અને સહેલી ભાષામાં આપેલું છે.

“ વ્યાયામ જેવા પ્રગતી ઉન્નતિ માટે ખાસ અગત્યના વિષયો ઉપર “ વ્યાયામ જ્ઞાનકોશ ” પ્રસિદ્ધ થાય એ આપણું સદ્ભાગ્ય છે. ”

આવું પ્રકાશન જે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો વસાવે તો તે જનતાની ઉન્નતિની મોટી જરૂરીઆત પૂરી પાડશે અને શિક્ષક, યુવક યુવતી અને જ્ઞાનકોશની ખરીદી પ્રોત્સાહને પણ તેમાંથી ધણું જાણવાનું, શીખવાનું અને અમલમાં મૂકવાનું જ્ઞાન મળશે. સદર કોશના સંપાદક તરફથી કોશ ખરીદવા માટે નીચે પ્રમાણેની સવલતો મળવાની છે:

(૧) વ્યાયામ, માસિકના ગ્રાહકને દરેક પ્રતના પાંચ રૂપિયા.

(૨) વ્યાયામ જ્ઞાનકોશના કાયમના ગ્રાહક ચવા ઇચ્છનાર દરેક વ્યક્તિ કે સંસ્થાને માટે દરેક પ્રતના રૂપિયા છ.

(૩) ઇંતર છૂટક ગ્રાહકને રૂપિયા સાત.

ઉપર પ્રમાણેની યોજના વંચાણમાં લઈ જે પુસ્તકાલય સમિતિને આવા પ્રયત્ની આવશ્યકતા હોય અને જેમને પોતાના પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકો ખાતે પુસ્તકાલય સમિતિ પૂરતી રકમ હોય તે આવું પ્રકાશન પોતાનું કરવા ચૂકશે નહિ. આશા છે કે પુસ્તકપસંદગી વખતે આ યોજનાનો વિચાર તમામ મહાનવાણાં પુસ્તકાલયો તો ખાસ કરશે.

ખાળકેા તેમજ મોટાઓ-સહુને એકસરખું આનંદ આપનાર
ચિત્રો જોવાનું દૂરથીન, ચિત્રોનાં કાર્ડ અને રમતો

હિંદુસ્થાન, લંકા, બ્રહ્મદેશ, જાવા, આફ્રિકા, યુરોપ વગેરે દુનિયાના તમામ ભાગોના
દેખાવોનાં; હાથી, વાઘ અને બીજાં જંગલી અને ભાતભાતનાં પ્રાણીઓનાં
તથા કુદરતના દેખાવોનાં રંગીન તેમ જ સાદાં

ચિત્ર કાર્ડ

૧૦૦ કાર્ડની કિંમત રૂ. ૪૨-૦-૦ છૂટક દરેકના રૂપિયા ૦-૮-૦.

સ્ટિરિઓસ્કોપ દૂરથીન નંગ ૧ ના રૂ. ૫-૦-૦.

એક સ્ટિરિઓસ્કોપ તથા ૧૦ કાર્ડના સેટના રૂપિયા ૧૦-૦-૦.

૧૦ પૉકેટ સ્ટીરિઓસ્કોપનાં કાર્ડજ કાર્ડના સેટની કિં. રૂ. ૨-૮-૦.

મોબેક્સ (Building boxes)

નં. ૦૦, નં. ૧

૪-૦-૦, ૬-૦-૦

નં. ૧

નં. ૧ A

૧૦-૦-૦

૧૫-૦-૦

૨૧-૦-૦

સ્વ. શ્રી. અમીન સાહેબની

ત્રિરંગી તસ્વીર (ફોટોચિત્ર)

સ્વર્ગસ્થના એક અપ્રકટ ફોટો-ચિત્ર પરથી ત્રિરંગી લેલચિત્ર તૈયાર કરાવી

૧૫" x ૨૦"ની સાઈઝમાં ઉપલી તસ્વીર પ્રકટ કરવામાં આવી છે.

એની કિંમત માત્ર ૦-૬-૦ છે.

એજ ફોટો માઉન્ટ કરાવેલાના ૦-૮-૦ છે.

અને માઉન્ટ સાથે સારી ફ્રેમમાં મઢાવેલા તૈયારનો રૂ. ૧-૨-૦ છે.

મઢેલા ફોટો બહારગામ મોકલી શકાતા નથી.

મહાલ મંડળ મારફત મંગાવવાથી પોસ્ટેજ ખર્ચમાં ફાયદો થશે.

મંડળમાંથી મંગાવનારે ૦-૫-૦ પોસ્ટેજ મોકલવું.

તમારા પુસ્તકાલયમાં આ અમર આત્માની તસ્વીર આજેજ
વસાવો અને એમની યાદગીરી કાયમ કરો.

આજેજ લખો:- પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

ચા. યો. નં. ૧૦, રાવપુરા, વડોદરા.

સાહિત્ય અને સમાજનું સર્વાંગ સુંદર સંસ્કારી માસિક

સરસ્વતી

(દરેક અગ્રણ્ય મહિનાની
પંદરમી તારીખે બહાર પડે છે.)

દરેક પુત્ર-પુત્રીએ એ વાંચવું જ રહ્યું
દરેક બંધુ-ભગિનિએ એ સંઘરવું રહ્યું
ઘણાય માતા-પિતા એના અભ્યાસ કરે છે
ઘણાય ભાઈ-બહેનો એના કામથી ગ્રાહક છે
તમે શા માટે નહિ ?

ત્રણ રૂપીઆના તફત નહવા લવાજમમાં તમારું પોતાનું
એ 'સરસ્વતી' દર માસે ભરચક વાંચન આપે છે.
ગુજરાતના બાણીતા લેખકો એના શણગાર સજે છે
આત્મલાઘા કરી ખોટાં બજારમાં ફૂંકવાની જરૂરત જ શી છે ?
કોઈપણ અંક વાંચો—તમે કામથી ગ્રાહક થશો જ.
નમુનાનો અંક મફત મોકલવામાં આવે છે.

સરસ્વતી કાર્યાલય

ટેલીફોન નંબર ૪૨૨૭૫]

[ચીંચપોકલી, મુંબઈ ૧૨

વાર્ષિક લવાજમ : હિંદમાં રૂ. ત્રણ : બહાર રૂ. ચાર : આફ્રિકા શિ. સાત

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ-રાજકોટ તરફથી પ્રકાશિત પુસ્તકો :

પુસ્તકનું નામ	મૂલ્ય
(૧) શ્રી રામકૃષ્ણ લીલા પ્રસંગ ભાગ ૧	૦-૮-૦
(૨) " " ભાગ ૨	૧-૦-૦
(૩) ભક્તિ તત્ત્વ (પાક પૂઠું)	૧-૦-૦
(૪) શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસનાં સદ્વચનો	૧-૧૨-૦
(૫) શ્રી રામકૃષ્ણદેવદાસ દ્વારા જીવનચરિત્ર	૦-૪-૦
(૬) શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૦-૪-૦
(૭) મા શારદા	૦-૩-૦
(૮) સંન્યાસીનું ગીત	૦-૧-૧

૫-૦-૦

ઉપરનાં આરોપ્ય પુસ્તકો એકસાથે ખરીદનારને રૂ. ૪-૪-૦ થી આપવાની
ચોજના થઈ છે.

શ્રી રામકૃષ્ણ મઠ અને મિશન તરફથી બહાર પાડેલાં બીજાં પુસ્તકો તથા શ્રી. રામકૃષ્ણ
પરમહંસદેવ અને સ્વામી વિવેકાનંદના ફોટાઓ પણ મૂળ કિંમતે મળશે.

લખો :—શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ, રાજકોટ (કાઠિયાવાડ)

વિજ્ઞાને આપણા રોજના જીવનમાં શું કર્યું છે
તેની રસમય હકીકત તમારે જાણવી છે ?

તો

ડૉ. રમણિક ત્રિવેદી તથા બા. પ્ર. કોઠારીનું

જીવન અને વિજ્ઞાન

કિં. ૧-૩-૦

પહેલી જ તકે તમારા પુસ્તકાલય બજેટમાં દાખલ
કરી લખો:—

પુસ્તકાલય સં. સં. મંડળ, લિં.

રાવપુરા, વડોદરા.

ખાસ લાભ

અમૂલ્ય તક

ખાસ ઘટાડેલી કિંમતનાં પુસ્તકો

મૂળ કિંમત ઘટાડેલી કિંમત

૧ વગર દોઢાનો વૈદ્ય (ધરમયુ ઉપચારોનું પુસ્તક)	૨-૦-૦	૦-૧૧-૦
૨ પ્રભાત પ્રાર્થનામાળા (વિવિધ પ્રાર્થનાઓનો સંગ્રહ)	૨-૦-૦	૦-૧૧-૦
૩ વૃદ્ધાવસ્થામાં તંદુરસ્તી (વૃદ્ધોએ શરીર સાચવવાના ઉપાયો)	૧-૮	૦-૮-૦
૪ વહુને શિખામણ (ત્રીઓ માટે આરોગ્યસંગ્રહ)	૧-૦-૦	૦-૫-૦
૫ હઠયોગ (યોગી રામચરકના ગ્રંથના આધારે)	૧-૪-૦	૦-૭-૦

આ પાંચેય પુસ્તકોના આખા સેટની મૂળ કિંમત રૂ. ૭-૧૨-૦ થાય છે, છતાં
પ્રચારને ખાતર તે માત્ર રૂ. ૨-૧૦-૦ માં મળશે. પોસ્ટેજ ખર્ચ અલગ.
આવી અમૂલ્ય તક રહે શુભાવતા.

લખો:—પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ. રાવપુરા
વડોદરા.

અમારી સોલ એજન્સીનાં પુસ્તકો.

દાદાચિવડાની દશ વાર્તાઓ

(આવૃત્તિ ૨ છ) ૧-૮-૦

કુળદીપક શ્રી. રાયચુરા ૧-૮-૦

કૃત્યગીતો " ૦-૧૨-૦

કુંહાની રમઝટ " ૧-૮-૦

કાઠિયાવાડની લોકવાર્તા બા. રમે ૧-૮-૦

દાદાચિવડાનું હાસ્યદ્વંદ્વર, ૧-૮-૦

સસમંદિર " ૧-૦-૦

સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ, ૨-૦-૦

રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ, ૧-૮-૦

રસિયાના રાસ " ૧-૦-૦

પ્રેમલીલા-ભાગ ૧ લો " ૧-૪-૦

ગાંધીયુગની વાર્તાઓ " ૦-૧૨-૦

મહીપાળદેવ " ૨-૮-૦

દાદાચિવડાનો દાયરો " ૧-૮-૦

રાયચુરાની રસકથા " ૧-૮-૦

સોરઠી લોકવાર્તાઓ " ૧-૧૨-૦

" " ભાગ બીજો " ૧-૮-૦

સોરઠપતિ " ૧-૮-૦

સોરઠરાણી " ૧-૮-૦

સોમનાથની સખાતે " ૧-૮-૦

નગાધિરાજ " ૧-૮-૦

છવનસંભારણું (શારદા મહેતા) ૨-૮-૦

ખેતીની જમીનના ટુકડા પડી જતા

અટકાવવાને અને પડી ગયેલાને

એકત્ર કરવાને વડોદરા રાજ્યમાં

થયેલી તજવીજ (G. H. Desai) ૧-૦-૦

લખો:—

પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકનો સાથી ૧-૦-૦

વડોદરામાં આળીસ વર્ષ (ગુજરાતી) ૧-૦-૦

" " (અંગ્રેજી) ૧-૦-૦

ગુજરાતથી ટાઈપીસ્ટ:ગંગાબેન પટેલ ૧-૪-૦

બાપાનની કેળવણી ૦-૮-૦

પટેલચોથી ૦-૩-૦

જાતકકથાઓ અંદ્રશંકર ભટ્ટ ૦-૧૦-૦

રામસિંહ રોઠાં " ૦-૬-૦

હિરોદાસ કેલમ્બસ " ૦-૬-૦

પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો " ૦-૬-૦

કુમાર વીરસેન બા. ૩ " ૦-૬-૦

વિજ્ઞાનસૃષ્ટિ ૨. એ. સોમપુરા ૧-૦-૦

યોગિક સાધન અરવિંદ ઘોષ ૦-૮-૦

Mother America S. Bose ૬-૦-૦

કપીર સાહેબનું બીજક બા. ૧-૨ ૩-૦-૦

બળવાખોર પિતાની તસ્વીર ૨-૮-૦

છવન અને વિજ્ઞાન. ૧-૩-૦

(ડૉ. ત્રિવેદી અને કોમારી)

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ.

૧૫. બો. નં. ૧૦, રાવપુરા—વડોદરા.

ખાસ ઘડાડેલી કિંમતે આપવાનાં છે

માત્ર જુજ પ્રતો સિલક છે

પાછળથી નહિ મળે માટે આજે જ મંગાવીને વસાવો

મૂળ કિંમત	પુસ્તકનું નામ	શેવાની કિંમત	મૂળ કિંમત	પુસ્તકનું નામ	શેવાની કિંમત
રૂ. આ.		રૂ. આ.	રૂ. આ.		રૂ. આ.
૭-૦	૮૦૦૦ ગુજરાતી પુસ્તકોની વર્ગીકૃત નામાવલી ભા. ૧ ભો	૫-૪	૧-૮	વીર ગાર્દીલક	૧-૦
૫-૦	૪૦૦૦ ગુજરાતી પુસ્તકોની વર્ગીકૃત નામાવલી ભા. ૨ ભો	૩-૧૨	૦-૧૪	માનસશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ શિક્ષણ	૦-૭
૩-૦	વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકલય પ્રવૃત્તિ	૧-૮	૧-૫	રોગ અને આરોગ્ય	૦-૧૦
૦-૧૪	કસરત અને આરોગ્ય	૦-૭	૦-૧૩	માટીનો પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ	૦-૬
૦-૩	નળદમયંતી	૦-૨	૦-૧૧	શિક્ષણનો શાસ્ત્રાર્થ	૦-૫
૧-૧	પ્રગતિને પથે	૦-૮	૦-૧૨	હિંદના ઇતિહાસની વાતો	૦-૬
૦-૧૧	ભૂરચના	૦-૫	૦-૮	હાડપિંજર	૦-૪
૧-૧	વિદ્યાશાળા	૦-૮	૦-૫	પરિમલ	૦-૩
૦-૬	સિંહ	૦-૩	૦-૧૨	વીરકથાઓ	૦-૮
૦-૧૪	આહારશાસ્ત્ર	૦-૭	૨-૦	ફૂલછાબ	૦-૧૦
૦-૧૪	બાળકેળવણી	૦-૭	૧-૦	અ. સૌ. કુમારી	૦-૧૦
૦-૧૨	તારાશાસ્ત્ર	૦-૬	૦-૧૦	મદનમંદિર	૦-૬
૦-૬	રામાયણ રહસ્ય	૦-૩	૧-૮	વૈયાસિક ન્યાયમાળા	૦-૧૨
૦-૬	શ્રેષ્ઠ સંલાહકાર ભા. ૨ ભો	૦-૩	૧-૨	મોન્ટેસરી પદ્ધતિનો આત્મા	૦-૬
૦-૧૧	મધુમક્ષિકા અને ભ્રમર	૦-૫	૦-૫	આર્યોની ઓળખાણ	૦-૨
૦-૧૪	ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંગીતનો ઇતિહાસ	૦-૭	૧-૧૨	જુકર ટી. વૉશિંગ્ટન	૧-૦
૦-૧૩	કેટલાક રોગો—ભા. ૩ ભો	૦-૬	૧-૮	બાલવિજ્ઞાન ભાગ ૩ ભો	૧-૪
			૨-૦	અર્વાચીન સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો	૧-૦
			1-8	Flowers of Life	1-0

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. રાવપુરા, વડોદરા

તમે જેની ઘણા વખતથી રાહ જોતા હતા તે

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ કૃત નવો પુસ્તકો

ક્ષિતિજ (ઉત્તરાર્ધ)

શુન્દેશ્વર ભતો વિષે લખાયેલી અનેક
પંચોના સુંદર અભિપ્રાયો જોઈએલી
હૃદયંગમ નવલકથા

આ મહિને જાહેર પડે છે

મૂલ્ય રૂપિયા અઢી

હૃદય વિભૂતિ

૨-૮-૦

કેલેજ જીવનને સ્પર્શ કરતી ૧૬૪૦ માં
જાહેર પડેલી અને કેલેજઅનોખાં જૂનાં
વખણાયેલી નવી નવલકથા

આમજીવનને લગતા અનેક અપ્નોની શ્રેષ્ઠ
ઉદાહરણો કોઈપણ આમ પુસ્તકાલયમાં વસા-
વવા લાયક ઉપયોગી લેખોનો અનન્ય અન્ય

શોભના

૩૧. ૨-૮-૦

ગ્રામોન્નતિ

રૂપિયા બે

ઉપરનાં આરેય પુસ્તકો શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈની નવી કૃતિઓ છે.
તે ઉપરાંત નીચેનાં પુસ્તકોની નવી આવૃત્તિઓ નીકળતી જાય છે, ન હોય તો વસાવી લો.

નવલકથાઓ

નવલિકાઓ

૧ જયંત	૨-૦-૦
૨ સિરીષ	૨-૮-૦
૩ કોટિલા	૨-૮-૦
૪ હૃદયનાથ	૨-૮-૦
૫ રનેહયજ્ઞ	૨-૮-૦
૬ દિવ્ય અશુ	૨-૮-૦
૭ ગ્રામજીવન ૧	૨-૮-૦
૮ " ૨	૨-૮-૦
૯ " ૩	૨-૮-૦
૧૦ " ૪	૩-૦-૦
૧૧ ભારેલો અગ્નિ	૩-૦-૦
૧૨ ખંસરી	૨-૮-૦
૧૩ પત્રલાલસા	૨-૮-૦
૧૪ દગ	૨-૮-૦
૧૫ ક્ષિતિજ (પૂર્વાર્ધ)	૨-૮-૦

૧૬ પંદજ	૨-૮-૦
૧૭ ઝાકળ	૨-૮-૦

કાવ્યસમ્મલ્લ

૧૮ નિહારિકા	૨-૦-૦
-------------	-------

નાટકો

૧૯ શંકિત હૃદય અને સંયુક્તા	૨-૮-૦
૨૦ અંજની	૨-૮-૦
૨૧ પરી અને રાજકુમાર	૧-૮-૦
(સામાજિક નાટકો)	

સાહિત્યવિષયક લેખો

૨૨ જીવન અને સાહિત્ય ૧	૨-૮-૦
૨૩ " " ૨	૨-૮-૦

વિચારમંથન

૨૪ સુવર્ણરંગ	૩-૦-૦
--------------	-------

મળવાળું આર આર. શેઠની કંપની : બુકસેલર્સ : પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
જાણીતું સ્થળ મુંબઈ ૨.

દુનિયાભરના સિદ્ધહસ્ત લેખકોનાં જ પુસ્તકો આપતી

સંસ્કાર ગ્રંથાવલિ

સને ૧૯૩૫ થી ૧૯૩૯ સુધીનાં ૫ વર્ષમાં ૨૦ પુસ્તકો અપાયાં છે. તે ઉપરથી આપ જોઈ શકશો કે ઉત્તમ લેખકોનાં જ પુસ્તકો આ ગ્રંથાવલિમાં અપાયાં છે.

સંસ્કાર ગ્રંથાવલિનાં પ્રકાશનો

- ૧ ભારેલો અગ્નિ ૨ વ. દેસાઈ ૩-૦-૦
- ૨ ભૈરવી શરદબાણ ૨-૮-૦
- ૩ કુમુદિની ટાગોર ૩-૦-૦
- ૪ પંકજ ૨. વ. દેસાઈ ૨-૮-૦
- ૫ સાવકી મા શરદબાણ ૨-૮-૦
- ૬ પ્રેમાશ્રમ-૧ પ્રેમચંદ્ર ૩-૦-૦
- ૭ પ્રેમાશ્રમ-૨ " ૨-૮-૦
- ૮ વિપ્રદાસ શરદબાણ ૩-૦-૦
- ૯ ઠગ (આયેશા) ૨. વ. દેસાઈ ૨-૮-૦
- ૧૦ અનુરાધા, બીદીદી શરદબાણ ૩-૦-૦
દેરાણી નેકાણી અને નારીતું મૂલ્ય
- ૧૧ ચરિત્રહીન " ૩-૮-૦
- ૧૨ શુભદા " ૨-૦-૦
- ૧૩ પ્રભાતકિરણ પ્રભાતકુમાર ૨-૮-૦
- ૧૪ નવીના (શિવપ્રજ્ઞ) મુખોપાધ્યાય
પૂ. ઉ. સાથે શરદબાણ ૩-૦-૦
- ૧૫ ક્ષિતિજ (પૂર્વાર્ધ) ૨. વ. દેસાઈ ૨-૮-૦
- ૧૬ દંભી દુનિયા અગ્નિ ૩-૦-૦
- ૧૭ દરિદ્ર નારાયણ-૧ આચાર્ય ૨-૮-૦
- ૧૮ દરિદ્ર નારાયણ-૨ " ૩-૦-૦
- ૧૯ બીડલાં દ્વાર મેઘાણી ૨-૦-૦
- ૨૦ શોભના ૨. વ. દેસાઈ ૨-૮-૦
- ૨૧ થી ૨૪ પુસ્તકો માટે જુઓ પહેલું પાનું

વિરાટ ગ્રંથાવલિ

આ ગ્રંથાવલિ મરજિયાત છે. તેનાં પુસ્તકોમાંથી અમારી સંસ્કાર ગ્રંથાવલિના આદ્ય ચતુરારે કોઈપણ મનપસંદ પુસ્તક પોણી કિંમતે મળે છે.
૧૯૩૫ થી ૧૯૩૯ સુધીનાં પાંચ વર્ષમાં ૨૫ પુસ્તકો બહાર પાયાં છે.

- ૧ સ્વર્ગ અને પૃથ્વી સ્નેહરશ્મિ ૨-૦-૦
- ૨ જીવનયાત્રા શરદબાણ ૧-૪-૦
- ૩ રવિકિરણ ટાગોર ૩-૦-૦
- ૪ લગ્નબંધન દિવેદીઆ ૨-૦-૦
- ૫ જીવન અને સાહિત્ય-૧ ૨ વ. દેસાઈ ૨-૮-૦
- ૬ સવર્ણરજ ૨. વ. દેસાઈ ૩-૦-૦
- ૭ ઘેરાતાં વાદળ આચાર્ય ૨-૦-૦
- ૮ પુરાતન જ્યોત મેઘાણી ૧-૮-૦
- ૯ વહેતી ગંગા આચાર્ય ૨-૦-૦
- ૧૦ બિંધા અશ્વમા ઘ. યુ. માધી ૨-૮-૦
- ૧૧ દત્તા શરદબાણ ૨-૮-૦
- ૧૨ નારીહૃદય કલાપી ૧-૮-૦
- ૧૩ અખનપતિ રમાકાંત ગોતમ ૨-૮-૦
- ૧૪ લતા અને બીજ વાતો ગુ. શ્રોકર ૧-૮-૦
- ૧૫ જીવન અને સાહિત્ય-૨ ૨ વ. દેસાઈ ૨-૮-૦
- ૧૬ પરી અને રાજકુમાર (સામાજિક કથાઓ) ૨. વ. દેસાઈ ૧-૮-૦
- ૧૭ સોરઠી ગાથા મધુર ૨-૦-૦
- ૧૮ રૂપજીવિની શ્રીકાંત દલાલ ૨-૮-૦
- ૧૯ પ્રેમયાત્રા રમાકાંત ગોતમ ૨-૮-૦
- ૨૦ જળસમાધિ આચાર્ય ૩-૦-૦
- ૨૧ અંજની ૨. વ. દેસાઈ ૨-૦-૦
- ૨૨ અપૂર્વ-ભારતી (પરેદાબી ૧-૨) શરદબાણ ૩-૮-૦
- ૨૩ કોલેજઅન દિવેદીઆ ૨-૦-૦
- ૨૪ ફૂગેશનદિની બંધિમણ ૨-૦-૦
- ૨૫ કપાલકુંડલા "

૨૬ થી ૩૦ પુસ્તકો માટે જુઓ પહેલું પાનું
૩૧ થી ૩૫ પુસ્તકો માટે જુઓ બીજું પાનું

આ બધાં જ પુસ્તકો ૨૫ ટકા કમીશનથી મેળવવા માટે સંસ્કાર ગ્રંથાવલિના આદ્યક બને

આજેજ
લગ્નો

* આર. આર. શેઠની કંપની *

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
મુંબઈ-૨

શરદ્યાબુ

ફંદા

અત્યાર સુધીમાં બહાર પડેલાં ચુજરાતી બાષાતરોની સંપૂર્ણ યાદી નીચે આપી છે. તેના અનુવાદકો પણ તેની સામે જ લખ્યા છે. આમાંનાં ઘણાં ખરાં પુસ્તકો અમારી સંસ્કાર તથા વિરાટ પ્રથાવલિમાં આવી જાય છે. તે આપ જોઈ શકો છો.

નામ	અનુવાદક	કિંમત
૧ પરજિતા	નગીનદાસ પારેખ	૦-૮-૦
૨ પદ્મીસમાજ	"	૧-૪-૦
૩ છબી	ગોપાળદાસ છ. પટેલ	૧-૦-૦
૪ ચંદ્રનાથ	નગીનદાસ પારેખ	૦-૧૪-૦
૫ સ્વામી	રમણલાલ સોની	૧-૪-૦
૬ કાશીનાથ	"	૧-૮-૦
૭ દેવદાસ	'જયભિખુ' : ર. દી. દેસાઈ	૧-૦-૦
૮ ભૈરવી }	{ કિસનસિંહ ચાવડા	૨-૮-૦
૯ જીવનયાત્રા }	{ અને રમણલાલ સોની	૧-૪-૦
૧૦ સાવકી મા	રમણલાલ સોની	૨-૮-૦
૧૧ વિપ્રદાસ	"	૩-૦-૦
૧૨ દત્તા	ભોગીલાલ ગાંધી	૨-૦-૦
૧૩ શુભદા	રમણલાલ સોની	૨-૦-૦
૧૪ અનુરાધા-બીદીદી, દેરાણીજીદાણી અને નારીનું મૂલ્ય	"	૩-૦-૦
૧૫ નવીના (શિષ્યપ્રશ્ન પૂર્વાર્ધ-ઉત્તરાર્ધ સાથે)	"	૩-૦-૦
૧૬ શ્રીકાંત ભા. ૧-૨	"	૩-૦-૦
૧૭ શ્રીકાંત ભા. ૩	સુશીલ	૨-૦-૦
૧૮ શ્રીકાંત ભા. ૪	"	૨-૦-૦
૧૯ શુદ્ધદાહ	ભોગીલાલ ગાંધી	૩-૦-૦
૨૦ ચરિત્રહીન (પૃષ્ઠ ૬૪૦)	"	૩-૮-૦
૨૧ અપૂર્વ-સારતી (પથેર દાળી ભા. ૧-૨)	બચુભાઈ શુક્લ	૩-૮-૦
૨૨ વિરાજવહુ	મહાદેવ દેસાઈ	૦-૧૦-૦
૨૩ ત્રણ વાર્તાઓ	"	૦-૧૨-૦
૨૪ નવવિધાન	કિસનસિંહ ચાવડા	૦-૬-૦
૨૫ હેમા બહેન	"	૦-૫-૦
૨૬ અરક્ષણીયા	"	૦-૬-૦
૨૭ નવી વહુ	બચુભાઈ શુક્લ	૩-૮-૦

આને જ લખો :-

આર. આર. શેઠની ફંડેન્ટી

બુકસેલર્સ
પબ્લિકેશન્સ

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
મુંબઈ-૨

૧૯૪૦-૪૧ માં બહાર પડેલાં સિદ્ધહસ્ત લેખકોનાં પુસ્તકો

શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી કૃત નવી નવલકથા
જેની એક વર્ષમાં જ ખીજી આવૃત્તિ બહાર
પડી.છે. મૂલ્ય રૂ. ૦.૭૫.

શ્રી. સુદરમ કૃત આ વર્ષે નવલિકાસાહિત્યમાં
શ્રેષ્ઠ ગણાયેલા વાર્તાસંગ્રહ

શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી કૃત સામાજિક નવલ-
કથાઓમાં જેનું રચાન મોખરે આવ્યું છે તે

શ્રી. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર કૃત ખૂબ વખણાયેલી
નવલકથાઓનાં બે નવાં ભાષાંતરો આ વર્ષે
અમારા તરફથી બહાર પડ્યાં છે.

આજ લેખકનાં ગયે વર્ષે બહાર પડેલ બે
પુસ્તકો હજી સુધી વસાવ્યાં ન હોય તો
વસાવવાનું ચૂકશે નહિ.

શ્રી. શરદાબાણુ કૃત નવાં પુસ્તકો

શ્રી. અંબવદન મહેતા કૃત રજવાડી નવલકથા

જય સોમનાથ

પિયાસી

રૂ. ૨-૮-૦

તુળસી-ક્યારો ૨-૮-૦

વહુરાણી વિભા ૨-૦-૦

રાજર્ષિ ૨-૮-૦

ચાર અધ્યાય અને માલંચ ૧-૧૨-૦

લાવણ્ય ૧-૧૨-૦

દુર્ગા ૨-૮-૦

નવી વહુ ૩-૮-૦

ખમા બાપુ ૨-૩-૦

: પ્રકાશક :

આર. આર. શેઠની કંપની : પ્રિન્સિપલ : મુંબઈ ૨

“નવજીવન”નાં પુસ્તકો

ગાંધીજીનાં પુસ્તકો

આત્મકથા (સત્યના પ્રયોગો) પા. ૬૮૫+૧૬ ગુજરાતી લિપિમાં	૧-૦-૦
નાગરી લિપિમાં	૦-૧૪-૦

ગાંધીજીની જીવનકથાના બેડે ભાગ આ નવી આવૃત્તિમાં પાકા પૃષ્ઠાના એક પુસ્તકરૂપે સાત ચિત્રો સાથે.

ધર્મમંથન ગાંધીજીના ધર્મવિષયક લેખોનો સંગ્રહ. પા. ૧૬+૪૯૫	૦-૧૨-૦
--	--------

વ્યાપક ધર્મભાવના પા. ૧૨+૫૬૬	૦-૧૪-૦
-----------------------------	--------

ગાંધીજીના ‘ધર્મમંથન’ નામના પુસ્તકની પૂર્તિરૂપે આ પુસ્તક છે. એક પુસ્તકે મળીને ગાંધીજીના ધર્મવિષયક વિચારો અને તેમની વ્યાપક ધર્મભાવનાનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ કરે છે.

ખરી કેળવણી ગાંધીજીના કેળવણીવિષયક લેખોનો સંગ્રહ.	૦-૧૨-૦
---	--------

કેળવણીનો કોયડો ગાંધીજીના ‘ખરી કેળવણી’ના નામના પુસ્તકની પૂર્તિ	૧-૦-૦
---	-------

અહિંસા બીજી આવૃત્તિ. પા. ૩૩૬+૧૦	૦-૮-૦
---------------------------------	-------

અહિંસાધર્મ તથા તેના વૈયક્તિક, સામાજિક, અને રાજકીય જીવનમાં ઉપયોગની ચર્ચા કરતાં ગાંધીજીના લેખોનો સંગ્રહ.

વર્ણવ્યવસ્થા પા. ૨૦૭+૧૬	૦-૬-૦
-------------------------	-------

વર્ણ અને શ્રાતિ તથા આપણા કુરિવાજોની ચર્ચા કરતા ગાંધીજીના લેખોનો સંગ્રહ

ગોસેવા બીજી આવૃત્તિ પા. ૧૮૩+૧૨	૦-૫-૦
--------------------------------	-------

સાગી ગોરક્ષ અને ગોસેવા વિષેના ગાંધીજીના લેખોનો સંગ્રહ

સંપૂર્ણ દારૂનિષેધઃ દારૂનિષેધને લગતા ગાંધીજી-રામજી વગેરેના લેખોનો સંગ્રહ	૦-૮-૦
---	-------

સેા ટકા સ્વદેશી	૧-૪-૦
-----------------	-------

સ્વદેશી તથા ખાદી અને ગ્રામોદ્યોગની ગીમાંસા કરતા લેખોનો સંગ્રહ.

દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ ભાગ. ૧-૨ (નવી આવૃત્તિ)	૧-૧૨-૦
--	--------

શ્રી. મહાદેવ દેસાઈનાં પુસ્તકો

બારડોલી સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ પા. ૩૮૯ કાચું પૃષ્ઠ	૦-૧૨-૦
--	--------

ખાદીનું પૃષ્ઠ	૧-૧૨-૦
---------------	--------

ને સત્યાગ્રહથી, નિરાશ થયેલા બારતવાર્ષીમાં આમગ્રામની શક્તિ ઉપર વિશ્વાસ જાગ્યો, તે સત્યાગ્રહ શા માટે આદરણીય અને ચલાવ્યો, તેનું વિવરણ આમાં મળશે.

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ.

સત્યાગ્રહની મર્યાદા

પા. ૩૧+૩૦૩ ૧-૪-૦

લોર્ડ મોરલીના 'On Compromise' નામના અંગ્રિજી ગ્રંથનો

ગુજરાતી અનુવાદ, થી. રાજગોપાલાચાર્યની પ્રસ્તાવના સાથે.

વિરાજવહુ બંગાળી નવલકથાકાર શરચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની કથાનો અનુવાદ. ૦-૧૦-૦

ત્રણ વાર્તાઓ શરચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની ત્રણ રસિક કથાનો અનુવાદ. ૦-૧૨-૦

સંત ક્રાંતિસ ૦-૩-૦

કાકા કાલેલકરનાં પુસ્તકો

કાલેલકરના લેખો રોયલ સાર્કિઝનાં પા. ૭૪૭ ૩-૦-૦

આચાર્ય કાકાસાહેબના, ૧૯૨૪ સુધી લખાયેલા, વિવિધ

વિષયોની ચર્ચા કરતા લેખોનો સંગ્રહ.

જીવનનો આનંદ કલા-અને કુદરત-વિષયક લેખોનો સંગ્રહ. ૧-૮-૦

જીવનસંસ્કૃતિ સામાજિક અને સંસ્કૃતિવિષયક લેખોનો સંગ્રહ. ૨-૮-૦

જીવનભારતી સાહિત્યવિષયક લેખોનો સંગ્રહ. ૨-૮-૦

સ્મરણયાત્રા બીજી આવૃત્તિ પા. ૨૬૧+૧૬ ૧-૮-૦

લેખકના ૬ થી ૧૮ વર્ષની ઉંમર સુધીના-આલજીવનના પ્રસંગોનું
કથારસિક વર્ણન.

લોકભાતા બીજી આવૃત્તિ પા. ૧૨૪+૧૮ ૦-૪-૦

ભારતવર્ષની નદીઓનું રસિક વર્ણન. (બે ચિત્ર સાથે)

આતરાતી દીવાલો ટિપ્પણ સાથેની સુધારાવધારાવાળી ત્રીજી આવૃત્તિ. ૦-૬-૦

હિમાલયનો પ્રવાસ છઠી આવૃત્તિ, ટિપ્પણ સાથે. ૧-૦-૦

લેખકે કરેલા હિમાલયના પ્રવાસનું અને આર્યસંસ્કૃતિ અર્થનું વર્ણન.

જીવતા તહેવારો સુધારાવધારાવાળી બીજી આવૃત્તિ. ૦-૧૨-૦

આપણા તહેવારોનું ધાર્મિક અને સામાજિક રહસ્ય શું છે તથા
તેમને શાખામાં કે કુટુંબમાં કેમ ઊજવવા જોઈએ, તેનું વિગત-
વાર વર્ણન આપતું પુસ્તક.

બ્રહ્મદેશનો પ્રવાસ બીજી આવૃત્તિ ૦-૩-૦

સદ્બોધશતક ભટ્ટકરનાં સુપ્રસિદ્ધ શ્લોકોમાંથી ચૂંટી કાઢેલા શ્લોકો સાથેનો

સંગ્રહ. ટિપ્પણ સાથે. (છપાય છે.)

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ

શ્રી. કિશોરલાલ ધ. મશરૂવાળાનાં પુસ્તકો

જીવનશોધન	ત્રીજી આવૃત્તિ	પા. ૪૦૦+૩૦	૧-૪-૦
વિદાય વેળાએ	બીજી આવૃત્તિ		૦-૮-૦
સીરિયાના મહાકવિ, જ્ઞાની અને ચિત્રકાર ખલિલ ગિબ્રાનીની સર્વશ્રેષ્ઠ કૃતિ 'ધ પ્રોફેટ'નો અનુવાદ.			
ગાંધીવિચારદોહન	ત્રીજી આવૃત્તિ		૦-૮-૦
ગાંધીજીના વિચારોને, વિષયવાર ખંડ પાડી, રજૂ કરતું પુસ્તક.			
નામાનાં તરવો	લેખકો : કિં. ધં. મશરૂવાળા, જેહાન્નાલ ગાંધી		૨-૮-૦
પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં આજની જીવિતાઓને ધ્યાનમાં લઈને દેશી નામાની પદ્ધતિને વિકસિત કરવામાં આવી છે.			
કેળવણીના પાયા	ત્રીજી આવૃત્તિ-કેળવણીવિષયક નિર્મધો.		૧-૦-૦
ઊંઘઈનું જીવન	મોરિસ મેટરલિંક્ના The White Ant નામના બોધક પુસ્તકનો અનુવાદ.		૦-૧૦-૦
ગીતામન્થન	સામાન્ય જનસમુદાયને શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના રહસ્યનો બોધ કરાવતું પુસ્તક.		૧-૪-૦
ગીતાંધ્વનિ	બીજી આવૃત્તિ-ગીતાનું સમન્વેષકી ભાષાંતર.		૦-૧-૬
સહજાનંદ સ્વામી	સ્વામીજીના જીવનચરિત્ર ઉપરાંત સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયનો પરિચય આપતું પુસ્તક.		૦-૧૦-૦
ઈશુ ખ્રિસ્ત	બીજી આવૃત્તિ		૦-૬-૦
રામ અને કૃષ્ણ	"		૦-૮-૦
બુદ્ધ અને મહાવીર	"		૦-૬-૦
સી-પુરુષ-મર્યાદા	"		૦-૫-૦
સત્યમય જીવન	"		૦-૧૦-૦
લોર્ડ મોરલીના 'ઓન કોન્સોમાર્સ'—સત્યાગ્રહની મર્યાદા—ને આધારે એક સ્વતંત્ર નિર્મધ.			
વાદમીકિતો જય			૦-૬-૦

શ્રી. નરહરિ પરીખનાં પુસ્તકો

નવલમ્થાવલિ			૨-૦-૦
સહગત શ્રી. નવલરામનાં 'નવલમ્થાવલિ' નામનાં ચાર પુસ્તકો-માંથી પસંદ કરેલા લેખોનો સંગ્રહ. સંપાદકના વિસ્તૃત નિર્મધ સહિત.			
ત્યારે કરીશું શું ?	બીજી આવૃત્તિ	પા. ૧૨+૪૩૨	૧-૦-૦
ટોલ્સ્ટોયના What Then Must We Do નામના સુપ્રસિદ્ધ પુસ્તકનો (ટિપ્પણો સાથે) અનુવાદ.			

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ

બાલસાહિત્ય

૧ મિત્રોરી પંહાડ (રમણલાલ શાહ)	૦-૩-૦
૨ પા પા પગલી,,	૦-૬-૦
૩-૪ દેશદેશની વીરકથાઓ ,,	
[સચિત્ર] ભાગ ૧-૨	૧-૧૨-૦
૫-૬ દેશદેશની અદ્ભુત વાતો ,,	
[સચિત્ર] ભાગ ૧-૨	૧-૧૦-૦
૭-૮ બાળકોનું મહાભારત ,,	
ભાગ ૧-૨ સચિત્ર	૧-૧૨-૦
૯ રેખિન્સન ક્રોડો	૧-૪-૦
૧૦ ડોનકવીક્રોડ	૦-૮-૦
૧૧ સંવાદ કુંભુમ	૦-૮-૦
૧૨ બાળબલ કથોઓ	૦-૮-૦
૧૩ કાગળ પત્રો [ત્રીજી આવૃત્તિ]	૦-૩-૦
૧૪ રાષ્ટ્રધ્વજ	૦-૪-૦
૧૫ બહારવટિયો મીરખાં	૦-૫-૦
૧૬ ખેડૂતનો શિકારી	૦-૩-૦
૧૭ આપણે પાપે	૦-૨-૬
૧૮ યુવારો	૦-૩-૦
૧૯ સમર્પણની કથાઓ [દાગોર]	૦-૬-૦
૨૦ અંશુકિયાભાષ [ભાગ બીજો]	૦-૩-૦

ગુર્જરબાલકઅંથાવલિ (સચિત્ર)

[પહેલા વર્ષનાં પુસ્તકો]

૨૧ કીર્તિકથાઓ [ચોથી આવૃત્તિ]	૦-૨-૬
૨૨ હીરામોતી [ત્રીજી આવૃત્તિ]	૦-૩-૦
૨૩ શુભચુલ	૦-૨-૬
૨૪ દન દન દન ,,	૦-૨-૬
૨૫ ક્યારે સમજ્યું ? ,,	૦-૩-૦
૨૬ ટોલટોલની નીતિકથાઓ ,,	૦-૩-૦
૨૭ વરતો અને ઉખાણાં ,,	૦-૨-૬
૨૮ વેરાપક્ષાં ફૂલ	૦-૩-૦
૨૯ રમજીતો રાગદંડ ,,	૦-૩-૦
૩૦ પ્રશ્નપેટી ,,	૦-૩-૦

૩૧ ગણિતગમ્મત ,,	૦-૨-૬
૩૨ હસતું મોં ,,	૦-૩-૦
૩૩ પ્રાણીવર્ણન ,,	૦-૪-૦
૩૪ બાળકોની રમતો ,,	૦-૩-૦
૩૫ ધરતીકંપ ,,	૦-૩-૦
૩૬ ચાર સુંદર સંવાદો	૦-૩-૦
૩૭ જાપાનનો જ્વાળામુખી	૦-૩-૦
૩૮ ચાંદો સુરજ ,,	૦-૪-૦
૩૯ જંગલમાં રખડતાં ,,	૦-૪-૦
૪૦ જ્ઞાનગંગા ,,	૦-૩-૦

બીજું વર્ષ

૪૧ અંતરનાં અજવાળાં [બીજીવાર]	૦-૫-૦
૪૨ કૃતરાની કદાશી ,,	૦-૮-૦
૪૩ ગરવી ગુજરાત ,,	૦-૫-૦
૪૪ જગતના જંગલમાંથી ,,	૦-૫-૦
૪૫ કીર્તિમંદિર ,,	૦-૬-૦
૪૬ વાઘની ખોડમાં ,,	૦-૬-૦
૪૭ વિદ્યાવિનોદ ,,	૦-૫-૦
૪૮ નાનકડી વાતો ,,	૦-૬-૦
૪૯ કથાગીતો	૦-૬-૦
૫૦ વાનર પુરાણ	૦-૬-૦
૫૧ જનપદ	૦-૧૨-૦

ત્રીજું વર્ષ

૫૨ ચાંદની	૦-૪-૦
૫૩ શિકારકથાઓ	૦-૮-૦
૫૪ રમકડાં	૦-૬-૦
૫૫ અન્ય જગત	૦-૬-૦
૫૬ પક્ષી મિત્રો	૦-૫-૦
૫૭ લુલ્હીદાસ	૦-૩-૦
૫૮ ચાંદો ગામડામાં	૦-૪-૦
૫૯ મુમનસૌરભ	૦-૫-૦
૬૦ વિમાનની વાતો	૦-૬-૦
૬૧ અમરયાત્રા ધામે (છપાય છે)	

ગુર્જર અંથરત્ન કાર્યાલયનાં પ્રકાશનો

સામાજિક સાહિત્ય

૬૨ ધૂત્રશિખા	૧-૪-૦
૬૩ અંગાર	૧-૪-૦
૬૪ ચા-ધર [નવલિકાઓ]	૧-૦-૦
૬૫ તિલોત્તમા [સામાજિક]	૦-૬-૦
૬૬ વિસર્જન [ટાગોર]	૦-૬-૦
૬૭ આકાશનાં પુષ્પો [ગગનવિહારી મહેતા]	૧-૮-૦
૬૮ પરિણીતા [શરદ્દાશુ]	૦-૮-૦
૬૯ પક્ષીસમાજ "	૧-૪-૦
૭૦ છબી "	૧-૪-૦
૭૧ ચંદ્રનાથ "	૦-૧૪-૦
૭૨ સ્વામી "	૧-૪-૦
૭૩ કાશીનાથ "	૧-૮-૦
૭૪ શ્રીકાન્ત ભા. ૧-૨	૩-૦-૦
૭૫ શ્રીકાન્ત ભા. ત્રીજો	૨-૦-૦
૭૬ શ્રીકાન્ત ભા. ચોથો	૨-૦-૦
૭૭ મુદ્દાદ	૩-૦-૦
૭૮ દેવદાસ	૧-૦-૦
૭૯ શરદ્દાશુની બાળ વાર્તા	૧-૮-૦
૮૦ વેણીનાં ફૂલ [ગિદ્દાણી]	૦-૮-૦
૮૧ કિલ્લોલ "	૦-૮-૦
૮૨ પ્રગતિશીલ જાપાન	૧-૦-૦
૮૩ નિરંજન [મેઘાણી]	૨-૦-૦
૮૪ સોરઠ, તારાં વહેતાં પાણી "	૨-૮-૦
૮૫ કંકાવટી : મંડળ પહેલું	૦-૮-૦
૮૬ " " બીજું	૦-૧૪-૦
૮૭ અપરાધી "	૨-૮-૦
૮૮ શાહેજાં "	૧-૦-૦
૮૯ રાણેા પ્રતાપ (નવી આવૃત્તિ)	૧-૮-૦
૯૦ એકતારી (ભગ્નસંગ્રહ)	૧-૦-૦
૯૧ વેવિશાળ	૧-૪-૦
૯૨ ચૂંદડી ભા. પહેલો	૦-૧૦-૦
૯૩ " બીજો	૦-૧૨-૦
૯૪ લોક સાહિત્ય	૨-૦-૦
૯૫ રસધાર ભાગ ત્રીજો	૨-૦-૦

૯૬ રઘિયાણી રાત ભાગ બીજો	૭ પાપ છે
૯૭ હરીન્દ્રનાં એ નાટકો.	૦-૭-૦
૯૮ કર્મભૂમિ ભા. ૧ [સચિત્ર]	૨-૦-૦
૯૯ કર્મભૂમિ ભા. ૨ "	૨-૮-૦
૧૦૦ સંગીતમર્મદર્શિકા	૦-૬-૦
૧૦૧ સંગીતવિનોદ	૦-૧૦-૦
૧૦૨ વિદ્યાર્થી અને યુવકોને	૦-૪-૦
૧૦૩ સાચું જીવન [ટાલ્કરટોય]	૦-૧૦-૦

રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય

૧૦૪ મીઠાવેરો ભા. ૧-૨	૦-૩-૦
૧૦૫-૬ રંગદેવનો દુર્ગા [દક્ષિણ આફ્રિકાનો પ્રશ્ન] એ ભાગમાં [સચિત્ર]	૫-૦-૦
૧૦૭-૧૧૦ આખરી ફેંસલો ભા. ૧-૨-૩-૪	
[મહાત્માજી] પાકું પૂકું	૧-૪-૦
કાચું પૂકું	૫-૦-૦
૧૧૧ સંપૂર્ણ દારૂનિષેધ	૦-૮-૦
૧૧૨ હરિજન ભાગવત પાકું	૧-૦-૦
૧૧૩ તરુણ ભારત [વીર લાલાજી]	૧-૧૨-૦
૧૧૪ હિંદુસ્તાનના વેપાર ઉદ્યોગનો નાશ (નથી)	૦-૮-૦
૧૧૫ એવકું પાપ યાને હિંદુસ્તાનની પાપમાત્રી [ગોપાળદાસ પટેલ]	૦-૬-૦
૧૧૬ જંગાળો બેહાલ "	૦-૭-૦
૧૧૭ સ્વરાજ્યનાં ગીતો	૦-૧૦-૦
૧૧૮ નવયુવાન મુખાંપ	૦-૮-૦

જૈન સાહિત્ય

૧૧૯ આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમ (પં. મુખલાલજી)	૦-૬-૦
૧૨૦ ભગવાન મહાવીરનાં દશ ઉપાસકો	૦-૮-૦
૧૨૧ સામાયિકના પ્રયોગો [પં.લાલજી]	૦-૫-૦

ગુર્જર અંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધી રસ્તો અમદાવાદ

૨૩૧ જ્યોતિ વ્યાખ્યાનો	૨-૪-૦
૨૩૨ પાતાળપ્રવેશ	૦-૧૦-૦
૨૩૩ સાહસિકોની સંધિ	૧-૪-૦
૨૩૪ ખગ્ગનાની શોધમાં	૦-૧૨-૦
૨૩૫ ભારતના મહાન વૈજ્ઞાનિકો સચિત્ર	૩-૦-૦

બાલ સાહિત્ય

૧ એક હોતો છેકરો [વાર્તા]	
ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ	૦-૬-૦
૨ ટ્રોટસ્કી [જીવનકથા]	૦-૬-૦
૩-૪-૫ રાત્રી રુસ ભાગ ૧-૨-૩	
[રશિયન ક્રાંતિની વાર્તા]	૨-૪-૦
૬ આવતી કાલે (રમણલાલ સોની વગેરે)	૦-૬-૦
૭ હિંદ કયે રસ્તે? (પં. જવાહરલાલ)	૦-૨-૦
૮ નરવીર	૦-૩-૦
૯ ચિંતનની વેદી પર	૦-૩-૦
૧૦ કલ્પનું કોળી	૦-૫-૬

ક્રાંતિકારી સાહિત્ય

૧૧ રશિયન નારી	૦-૧૦-૦
૧૨ માનસ વિજ્ઞાનનો દષ્ટિકોણ	૧-૪-૦
૧૩ લાલ મોરચા	૧-૦-૦
૧૪ લેનિન [નીરુ દેસાઈ]	૧-૮-૦
૧૫ સમાજવાદ શા માટે!	
(જયપ્રકાશ નારાયણ)	૧-૦-૦
૧૬ લાલ પડખાયા	૧-૦-૦
૧૭ ખેડૂતોની સમસ્યા	૧-૦-૦
૧૮ સોવિયટ સમાજ	૨-૦-૦
૧૯ ક્રાંતિને કિનારે	૨-૦-૦
૨૦ શહીદી (ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ)	૧-૪-૦
૨૧ અમ્મા (ભોગીલાલ ગાંધી)	૨-૦-૦
૨૨ અમે પિંજરનાં પંખી	
(નીરુ દેસાઈ)	૧-૪-૦

[વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલયો માટે મંજુર થયેલ છે.]

સી-જીવનમાં ગૃહસ્થકીર્તિના સંસ્કાર પુરતું સ્ત્રીઓ માટે નવું માસિક

સ્ત્રી-જીવન

(બાલવિભાગ સાથે)

સંપાદક:—મનુભાઈ જોધાણી.

* મહાકવિશ્રી ન્હાનાલાલ, શ્રી. ધૂમકેતુ, શ્રી. આચાર્ય અને ગુજરાતના નાજીતા લેખક ભાઈ-બહેનના રાસ, ગરબા, વાર્તા, જીવનચરિત્રો, નિબંધ, આલુવાનાં ઉપરાંત સ્ત્રીઓને ધરગથ્ય ઉપયોગી થઈ પડે તેવા સ્ત્રીઓના રોજોની ચિદ્રિસા ને ધરગથ્ય ઉપાય, રસોઈ, ધર, ડોશીમાનું વૈદ્ય, મોસમનાં સાક્રમાણ, બરન-ચૂંથણ, ઉપરાંત કળેગના પત્રો વગેરે વિષયો આવે છે. આસો માસનો ખાસ ગરબા અંક નિકળે છે.

* નોંધ, સમાચાર અને ચર્ચામાં સ્ત્રીજાતની સંપૂર્ણ માહિતી આપવામાં આવે છે.

* બાળકોને માટે ખાસ માસિક સાથે જોડવામાં આવેલ છે. અને તેનું સંપાદન શ્રી રમણલાલ સોની કરે છે.

ગુજરાતના નાજીતા લેખકની નવલકથા વાર્ષિક ગ્રાહકોને ભેટ તરીકે આપવામાં આવે છે.

નવું વસ્ત્ર કારતકથી રાફ થાય છે.

દેશમાં ૪-૦-૦ ગ્રહદેશ ૪-૮-૦ પરદેશ ૫-૪-૦ (આઠ શીર્ષાંગ)

વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયો માટે લવાગમ ૩-૧-૦

ગ્રાહક થવા લગ્નો—ગુજર અંતરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો-અમદાવાદ.

આંગણીને ટેરવે ગણી શંકાય તેવા

નવલિકાકારો ને નવલકથાકારોમાં રાષ્ટ્રીય શાયરનું

ખિરદ મેળવનાર શ્રી. મેઘાણીનું નામ આદર પામે છે

વર્તમાન જગતમાં એમની નવલકથાઓએ વિશિષ્ટ સ્થાન મેળવ્યું છે

શ્રી મેઘાણીના ગ્રંથો

લાયબ્રેરીઓ અને ઈનામ આપવાનાં પુસ્તકો માટે પણ અમારું શિરનામું લખી લેા.

શ્રી. મેઘાણીની નવલકથાઓએ

નવી જ દૃષ્ટિ આપી છે.

નિરંજન : જેનાથી શ્રી મેઘાણીના વિરોધીઓ પણ તાબૂથી

પામ્યા : એ કોલેજીયલન, આજનાં યુવક-યુવતી અને

પ્રેક્ષકોનાં હૃદયને વાચા આપતી નવલકથા. ૨-૦-૦

સોરઠ, તારાં વહેતાં પાણી : સોરઠની જવાબદારી ભરી

ગર્ભ કાઢતી સાચે સાચી ધટનાઓ ઉપર વધુએમી

નવલકથા. નવી આવૃત્તિ ૨-૮-૦

અપરાધી : આ તે બાપાંતર કે નવી નવલકથા ? એક મદાન.

અંગ્રેજી નવલકથાનું આદર્શ રૂપાંતર ૨-૮-૦

વેવિશાળ : એક નાના એવા પ્રસંગને ચર્ચાંતી અતિ સુંદર

નવલકથા. દરેક પાત્ર જાણે તમારું પરિચિત જ છે.

૧-૪-૦

કિલ્લોલ : જાણબોધ ગીતોનો સંગ્રહ. ૦-૮-૦

શાહજહાં : શ્રી કિલ્લોલના રોયનાં સર્વોચ્ચ સુંદર નાટકોનો

અનુવાદ. ૧-૦-૦

કંઠાવટી : ૧-૨ ઓછો માટે પ્રતસાહિત્ય. ૧-૧-૦

વેણીનાં ફુલ : કન્યાઓ માટેનાં ગીતો. ૦-૮-૦

લોકસાહિત્ય : [ધરતીનું ધાવણ]

લોકસાહિત્યની તરફથી સમીક્ષા કરતો સુંદર પ્રથમ.

કિં. ૨-૦-૦.

ચુંદડી [જનગીતોનો સંગ્રહ] ૦-૧૦-૦

એકતારો : જનનની પદ્ધતિનાં ગીતો ૧-૦-૦

અન્ય લેખકોનાં નવાં

પુસ્તકો

નવાં વિવેચનો

પ્રો. નવલરામ જ. ત્રિવેદી

છપાય છે

રાણો પ્રતાપ

દિનેન્દ્રલાલરાય અનુ.

મેઘાણી ૧-૮-૦

[પાંચમી આવૃત્તિ]

રસધાર ભાગ ત્રીજો

(મેઘાણી) ત્રીજી આવૃત્તિ

૨-૦-૦

વિદ્યાર્થી વાંચનમાળા

નવી સચિત્ર આવૃત્તિ

પહેલી શ્રેણી ૨-૦-૦

વિદ્યાર્થી વાંચનમાળા

દસમી શ્રેણી સચિત્ર

૨-૦-૦

• આ મશહૂર નવલકથાનવેશની
અનેક નવલકથાઓએ ગૂજરાતી અવતાર
ધારણ કરી ગૂજરાતના નવલ-સાહિત્યમાં
નવો યુગ સ્થાપ્યો છે.

એમની તમામ નવલકથાઓ
મેળવવા બીજે જવાની જરૂર નથી.
પત્ર લખી સૂચિપત્ર માગો.

શરદખાણુનું સાહિત્ય

શરદખાણુના સેટ માટે લખો : ગૂજર અંધરતન કાર્યોલય : ગાંધીસ્તો-અમદાવાદ

શરદખાણુનો સેટ

[જેની બીજી આવૃત્તિઓ પણ મઈ ચૂકી છે]

પરિણીતા : કૌમુદીકાર કહે છે કે પરિણીતા એટલે સર્વોચ્ચ
સુંદર નાનકડી સ્ત્રી. ૦-૮-૦

પક્ષીસમાજ : આરંભજીવન પર વેધક પ્રકાશ પાડતી એક
સુંદર નવલકથા. ૧-૪-૦

છબી : આપણને આપણાં જ દિલદહ કહેતી હોય તેવી
દિલચસ્પ વાર્તાઓ. ૧-૪-૦

ચંદ્રનાથ : માનવતા ને કુટિલતા : એમાંથી કોનો વિજય ?
આ રહસ્યનું આંતર ખોલતી સુંદર નવલકથા ૦-૧૪-૦

સ્વામી : એક અનોખા ગાનવપ્રેમની કથા. ૧-૪-૦

દાશીનાથ : કેવળ લગ્નની જ ચચો નહિ, પણ દંપતી-
જીવનની મર્મવેધક દિલસૂચી રજૂ કરતી છ દૂંદ્રી
વાર્તાઓ. ૧-૮-૦

શરદખાણુની બાળવાતો : બધાને કંઈ આપ્યું પણ આજ-
કોને શું ? આના જવાબમાં શરદખાણુ પોતાની બાલ-
વયની વાતો રજૂ કરે છે. પાને પાને ચિત્રો સાથે
સંપૂર્ણ સચિત્ર-જીવનચરિત્ર. ૧-૮-૦

શુદ્ધદાહ : પ્રેમત્રિકાણુની નવલકથા. ૩-૦-૦

શરદખાણુની સર્વોત્તમ
કૃતિ

શ્રીકાન્ત બા. ૧ થી ૪

૭-૦-૦

કુનિયાની અનેક ભાષાઓમાં
જેનો અનુવાદ થયો છે, મશ-
હૂર ફ્રેંચ લેખક રોમેરોલાં જે
વાંચીને કહે છે :

“શરદચંદ્ર પ્રથમ પંક્તિના
નવલકથાકાર છે.”

દેવદાસ

આ નવલકથાનું એક એક
પૃષ્ઠે રૂવાં ખાડાં કરે છે. શર-
દખાણુએ એમાં કેટલુંય જીવન-
સત્ય મેળવી આ નવલકથા રમી
છે. દેવદાસ પાછળ તો આજે
જનતા પાગલ બની છે. એ
દેવદાસની સુંદર નવલકથા.

કિંમત ૧-૦-૦

તમામ ભાતના સાહિત્ય
માટે અંગ્રેજોને પૂછો

ભારતી સાહિત્ય સંઘ

પો. બો. નં. ૭૩ : અમદાવાદ

૦ પો. બો. નં. ૯૭૮ : મુંબઈ

અમારા હેતુ

સમાજ, ધર્મ અને રાષ્ટ્રની આજે નવચલતા થઈ રહી છે તેમાં અદ્યપણે પણ ઉપયોગી થઈ શકે તેવું સાહિત્ય સંદેશી અને આકર્ષક રીતે છતાં સરતા મુદ્દે આપવાનો અમારો હેતુ છે. કેવળ મનોરંજન માટે અમારાં પ્રકાશનો નથી. કોઈમાં જે વાચનમૂળ ભણી છે એનો ઉપયોગ હજી એ દ્વારા સમાજને મૂંઝવતા કટ પ્રશ્નો એમના ખ્યાલમાં લાવવાનો અમારો પ્રયત્ન છે. આમ જીવનપદ-તરમાં જે વિચારોની જરૂર પડે છે તે વિચારો નવલકથા, વાર્તા, સાહસકથા, જીવનચરિત્ર, પ્રવાસવર્ણન, પત્ર, નાટક ઇત્યાદિ રૂપમાં સંદેશી અને રસિક રીતે મૂકવાનો અમારો પ્રયત્ન છે.

સાહિત્ય તો આજે દગલાળધે પ્રગટ થઈ રહ્યું છે. વાચક-વાંચવા ઇચ્છા કરનાર-વિચારવાનું એટલું જ કે એવું વાચન લે વિવેકપૂર્વક થાય તો અમૃત છે, નહિ તો જીવનને હજીનારું એ ડર છે.

અમારાં પ્રકાશનો

• કૂદીવાળાં પુસ્તકો ઉત્તર વિભાગના કેળવણીખાતાએ મંજૂર કર્યાં છે નવલકથાઓ.

૧ સંજીવની-ચે. સોપાન ... ૨-૦-૦	૧૨ ભગવાત કે'લે ભા. ૧-ચે. સોપાન ૨-૦-૦
રાષ્ટ્રીય નવલકથા.	૧૩ ,, ,, ભા. ૨- ,, ૨-૦-૦
૨ પથારી વધે પછી-
ચે. રા. ના. પાકક ... ૧-૪-૦	નહેરુજીવનની સમસ્યાઓ.
આવૃત્તીકાલનાં જીવનોની કથા.	૧૪ પથેર પાંચાલી-
ચે. નિર્મલિભૂપણ બંદોપાધ્યાય ... ૨-૦-૦
૩ પ્રાચલિત ભાગ ૧-ચે. સોપાન... ૨-૦-૦	નાનાં બાળકોની કહેલુ કથા.
૪ દરિયા-પ્રશ્નોને અર્થથી પહેલી નવલકથા.
૨- ... ૨-૦-૦	૧૫ જીવનનું જેર-ચે. દરજીવન સોમૈયા ૨-૦-૦
૫ એ પત્ની કેમની ?
અનુ. યરેશ ઠ. યુક્લ ... ૨-૦-૦	રોમના બુલાયેલ ઇતિહાસને જીવતો કરી કથા.
નારીજીવનની અનુપમ કથા.	૧૬ પતન અને પ્રાચલિત-
અનુ. વિશ્વનાથ મ. ભટ્ટ ... ૨-૦-૦
૬ આવૃત્તીકાલ-ચે. રા. ના. પાકક ... ૨-૦-૦	પતન પામીને એકા થતા આત્મની વેદના.
અદિ'સક સ્વાર્ત'યયુક્તી વાર્તા.	૧૭ અઢંદાર-અનુ. દરજીવન સોમૈયા .. ૧-૦-૦
૭ મંગલમુતિ-ચે. સોપાન ... ૨-૦-૦	સાધ્વીઓના મહાજીવનની કથા.
વિધવાજીવનની કથા.	૧૮ પશ્ચિમને સમરાંખણે-
... ૧-૦-૦
૮ દોનમુવ-ચે. વિ. સ. ખડિર ... ૨-૦-૦	ગથા મહાધુક્તી કથા.
કલા અને જીવનનો મેળ સાધતી નવલકથા	૧૯ વિરાટ ભગે છે ત્યારે-
ચે. ગુણવંતરાય આચાર્ય ... ૧-૦-૦
૯ ધરતી-અનુ. નિ. દેસાઈ ... ૧-૦-૦	વનરાજના સમયની ઐતિહાસિક નવલ.
ગેડુ જીવનનું યથાર્થ ચિત્ર	૨૦ ધરતી વહુ-અનુ. લાગુબેન મહેતા ૧-૦-૦
૧૦ જાહેન અને મુક્તિ-ચે. દર્શક ... ૨-૦-૦	બંગાળના સમાજજીવનની કથા.
૧૮૫૩ના રામાંચક ઇતિહાસને મૂર્ત કરતી કથા.	
૧૧ ભગવાનો તાત-ચે. રા. ના. પાકક ૨-૦-૦	
ધરતીના એકનારની કથા.	

વાર્તાઓ

- ૧ અંતરની વ્યથા છે. સોપાન ... ૧-૪-૦
- સૈનિકજીવનની પાંચ વાર્તાઓ.
- ૨ અખંડ જ્યોત છે સોપાન ... ૧-૮-૦
- પ્રેમજીવનની વાર્તાઓ.
- ૩ ઝાંઝવાનાં જળ છે. સોપાન ... ૧-૪-૦
- જનજીવનની વાર્તાઓ.
- ૪ ધૂપદાની છે. વિનોદ બટ્ટ ... ૧-૪-૦
- સંસારજીવનની વાર્તાઓ.
- ૫ મહાક્ષિણુ છે. વિનોદ બટ્ટ ... ૧-૮-૦
- દુઃખી વાર્તાઓનો સંગ્રહ.
- ૬ પશ્ચિમની કલાકૃતિઓ
- છે રામચંદ્ર શુક્લ ... ૧-૪-૦
- પરસાદિત્યનું સૌંદર્ય ખતાવતી વાર્તાઓ.
- ૭ જીવનસંસ્થિતા ... ૧-૪-૦
- ઉત્તમ વાર્તાઓનો સંગ્રહ.
- ૮ જણ પગલાં છે. સોપાન ... ૨-૮-૦
- જીવનનાં પ્રતિબિંબ પાડતી દુઃખી વાર્તાઓ.
- ૯ અંતરની વાતો છે. સોપાન ... ૧-૮-૦
- જીવાન દેશને વસાવતી ત્રણ સૈનિકકથા.

જીવનસંસ્થિતા

- ૧ શુરેતરફ દેખાણ છે. કાંતિલાલ શાહ
- દુર્ગિના તારણદારની કથા. ... ૧-૮-૦
- ૨ મહાન મુસાફર છે. મળસંકર બટ્ટ
- શોધક પ્રવાસીઓની જીવનરેખા ... ૧-૪-૦
- ૩ વૈજ્ઞાનિક જગત છે. ચંદ્રશાહ બટ્ટ
- મહાન વૈજ્ઞાનિકોનાં જીવન ... ૧-૪-૦
- ચિંતન
- ૪ સાહિત્ય અને પ્રગતિ ... ૨-૮-૦
- ગુજરાતજાતના લેખકોનો સાહિત્યસંધ
- ૫ 'સત્યાજન' છે. નગીનદાસ પારેખ
- ૧૮૫૭ના બળવાનો ઇતિહાસ ... ૧-૮-૦
- ૬ લગન-એક સમસ્યા છે. સોપાન
- લગનપ્રથમ ઉપર પત્રો (બીજી આવૃત્તિ) ૧-૪-૦
- ૭ રાજકોટ-સત્યાગ્રહ-છે. રા. ના. પાઠી
- રાજકોટના સત્યાગ્રહકર્તાની કથા ... ૦-૪-૦
- ૮ ગુલામીની શૃંગારી ... ૨-૮-૦
- છે. ધનવંત ઓઝા ; દિવસ રાજપ્રધાન
- ૯ સો વર્ષ જીવવાની કળા ૧-૮-૦
- છે. ડૉ. જશદાસ નાન્દી
- ચતાયુ ધવાનો અદ્ભુત માર્ગ

આરોગ્ય

ગીથેનાં ૧ થી ૨૧ પુસ્તકો શ્રી. રમણલાલ એન્જિનિયરનાં લખેલાં છે

*૧ દર્દો, દવાઓ અને દાકતરો	૧-૪-૦	*૧૧ ભોરાકની પસંદગી	૦-૪-૦
*૨ અપચાનાં સહેલાં ઉપાયો	૦-૪-૦	*૧૨ કસરત, મહેનત અને રમત	૦-૪-૦
*૩ શરદી અને સર્જેખમ	૦-૬-૦	*૧૩ જલોપચાર ભા. ૨	૦-૪-૦
*૪ વજન શી રીતે વધારવું ?	૦-૪-૦	*૧૪ કલેલના રોગો	૦-૬-૦
*૫ કંબળિયાત	૦-૪-૦	૧૫ વેકિસનેશન કે સેનિટાઇઝ ૧	૦-૬-૦
*૬ આંખોનું આરોગ્ય	૦-૪-૦	*૧૬ લાંબું શ્વાસી અને લાંબું જીવો	૦-૬-૦
*૭ નિસર્ગોપચાર ભા. ૧	૧-૦-૦	*૧૭ નિસર્ગોપચાર ભા. ૨	૨-૪-૦
*૮ આંકડાં ભોરાક	૦-૪-૦	૧૮ નિસર્ગોપચાર અને ઉચ્ચ રોગો	} ૧-૦-૦
*૯ જલોપચાર ભા. ૧	૦-૪-૦	૧૯ મીઠું	
*૧૦ પહેલું શુભ	૦-૪-૦	૨૦ દાંતનાં દર્દો	
		૨૧ દવા, પ્રકાશ અને વાતાવરણ	

૨૨ ઉપવાસ : કેમ અને કયા રીતે? - છે. દરજીવન સોમેશ ૧-૪-૦

૨૩ શરીરરચનાનું રહસ્ય - છે. શ્રી ધનવંત ઓઝા ૧-૪-૦

ભારતી સાહિત્ય સંઘ : પો. બો. નં. ૭૩ : અમદાવાદ - પો. બો. નં. ૯૭૮ : કોટ, મુંબઈ

- ૦૧ શંકરાચાર્ય—એ, હરજીવન સોમેયા
શંકરાચાર્યનું સરળ જીવનચરિત્ર ૦-૨-૧
- ૦૨ નાનાં છોકરાં—એ, 'વાહદત'
દેખી બાલવાર્તાઓ ૦-૧-૬
- ૦૩ રંગરમ્બ વાદળિયાં—એ, સુન્દરમ્
બાલગીતોનો સંગ્રહ ૦-૨-૦
- ૦૪ અવાસપત્રો—એ, રા. ના. પાઠક
રસદાયી પ્રવાસવર્ણન ૦-૪-૦
- ૦૫ આપણાં બાંકુઓ—એ, કેમુશાહ
સંબંધજીવનની દેખી વાર્તાઓ ૦-૮-૦
- ૦૬ હજીય અને સાંજરે છે—એ, ગિજુભાઈ
નાનપણનાં સંભારણાં ૦-૩-૦

- ૦૭ કલગી—એ, સોમાસાહ બાવચાર
દેખી વાર્તાઓ ૦-૫-૦
- ૦૮ છીપલાં—એ, મોહન કંકર
બાલગીતો ૦-૪-૦
- ૦૯ ભરહરિયે—એ, હરજીવન સોમેયા
દરિયાની સાદસકયા ૦-૮-૦
- ૧૦ વીર જવાહરલાલ—એ, લાલુબેન
પં, જવાહરલાલજીનો પરિચય ૦-૮-૦
- ૧૧-૧૨ સૌની વાતો બા. ૧-૨
બાળકો માટે વાર્તાસંગ્રહ ૦-૧૦-૦
- ૧૩ દરિયાના મામતો—એ, 'વાહદત'
દરિયાની સાદસકયા ૦-૪-૦

અમારાં માસિકા

સાહિત્ય અને સંસ્કારનું માસિક

ભિર્મિ

તંત્રી : મોહનલાલ મહેતા (સોપાન)

" 'ભિર્મિ' નું ફરી દર્શન થયું અને તેના પ્રત્યે આકર્ષણ વધુ, કેમકે એમાં સાહિત્ય સાથે રાષ્ટ્રીયતા અને પ્રજાજીવનની મીમાંસાનાં તત્ત્વો ઉમેરેલાં દેખાયાં કોઈપણ નિષ્પત્તિશીલકે કેવું દેખાય છે એ જોવા કરતાં એની પાછળ કેવું મંડળ કામ કરે છે એ જોવું વધારે મહત્ત્વનું છે; મને એ મંડળ રાષ્ટ્રપ્રેમી, તત્ત્વનિષ્ઠ, મહેનતુ અને સંપીલું લાગ્યું. 'ભિર્મિ' માટે હું ધણી આશાઓ સેવતો થયો છું. "

કાકાભાઈબા કાલેલકર

ફરેક માસની ૧૦મી તારીખે પ્રગટ થશે.
વર્ષ એપ્રિલથી માર્ચ સુધીનું ગણાય છે.

લવાજમ

દેશમાં બ્રહ્મદેશમાં પરદેશમાં

૫-૦-૦ ૫-૮-૦ ૬-૮-૦

હુદક તથા નમૂનાની નકલના

૦-૮-૦

સામાન્ય જનતાનું સચિત્ર માસિક

નવરચના

તંત્રી : મોહનલાલ મહેતા (સોપાન)

આ પ્રકારનું જુજરાતમાં આ એક જ માસિક છે. એનું સરતાપણું પણ અનોક છે. દર મહિને ૪૦ પાનાનું વાચન આપતું આ માસિક વર્તાઓ, લેખો, જીવનચરિત્રો, પ્રવાસવર્ણનો, 'આપણી આસપાસ', 'સંસાર-ચક્ર' ઇત્યાદિ નિયમિત અને સચિત્ર આપે છે. મધ્યમ વર્ગનાં કુટુંબો માટે આની તોલે આવે એવું એક પણ માસિક નથી એવો વિદ્વાનો તથા સામાન્ય લેખકોનો અભિપ્રાય છે. દર વર્ષે ૨૦૦ પાનાનું સુંદર બેટપુસ્તક પણ મળે છે. કોઈ પણ માસથી એક વર્ષ માટે ગ્રાહક થઈ શકાય છે.

આકૃષ્ટ વર્ષનું બેટપુસ્તક

થરની વહુ

[સામાજિક નવલકથા]

દેશમાં બ્રહ્મદેશમાં પરદેશમાં

૨-૮-૦ ૩-૦-૦ ૪-૦-૦

હુદક તથા નમૂનાની નકલના

૦-૩-૦

ભારતી સાહિત્ય સંઘ : પો. બો. નં. ૭૩ : અમદાવાદ-પો. બો. નં. ૬૭૮ : કોટ, મુંબઈ

થોડાંક ઉપયોગી પુસ્તકો

સુખ્યત્વે કિંદની અને સામાન્ય રીતે વિશ્વની
આવનની માહિતી આપતું પહેલું જ પુસ્તક

વિશ્વદર્શન

(૧૯૪૧-૪૨)

સંપાદક

છાતાલાલ માનસિંગ ઠામહાર, બી. એ.
૫૦૦ પાનાં. દિરંગી લેકેટ. ચાર રૂપિયા

જ

ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થયેલ આ પહેલા
આકરમંચ (Reference Book) ની પહેલી
આવૃત્તિ ખલાસ થઈ ગયેલ. છેલ્લા દોઢ વર્ષથી
એની નકલ મળી શકતી નહોતી. નવી આવૃત્તિ
તૈયાર થઈ રહેલા આવી છે. ચાલુ માસમાં
એ બહાર પડી જશે.

કિંદ અને વિશ્વનું સમગ્ર રીતે જ્ઞાન
આપતું આ પુસ્તક તમારા પુસ્તકાલય માટે
પસંદ કરવાનું ન બૂલશે.

તમે જૂમિતિ બણી ગયા હશે.
જુઓળ-બજોળ પણ રીખી ગયા હશે.
ગણિત-બીજગણિત પણ
તમે જાણતા જ હશે,

પણ

મહાન શોધખોળ કરીને એ વિષયોને
જગત સમક્ષ મૂકનાર વિજ્ઞાનીઓ કાણ હતા
અને એ શોધો પાછળ એમણે એમનાં જીવન
કવી રીતે નિયોજ્યાં હશે એ તમે જાણ્યે જ
નહોં હશે.

વૈજ્ઞાનિક જગત

તમને એ શોધકોનાં જીવનચરિત્રો પીરસે
છે. શોધો કરવી એ સામાન્ય માણસનું કામ
નથી-અવ્યયિનાં જેલ નથી-એ તમે આ વાંચીને
જરૂર કબૂલ કરશો. જરૂર મંગાવજો.

દે. ચંદ્રભાઈ બટ

૧-૪-૦

તમે નામ વાંચશો અને તરત જ આ
આવી જશે કે આ પુસ્તકમાં શું બહુ

મહાન મુસાફરો

લેખક : મુજરાંકર મો. ભટ્ટ
પાકું પૃ. ૬૦. દિરંગી લેકેટ. દોઢ રૂપિયે
આ દોર્ષ કિટકટીવ નવલકથા છે એ
ન માનશો. આ તો છે જીવ્યા કરતાં જો
બહુ ગણી દુનિયાનાં ખેડનાર મુસાફરો
જીવનચરિત્રો. આ પુસ્તક વાંચતાં એ મુશ્કેલીઓમાં જાણે સાથે જ ન જતા હો એ
તમે અનુભવશો.

ધામતી પલં બકની નવલકથા 'Good
Earth' નું રૂપાંતર ગુજરાતનાં દુબળાંઓ
નાં અને ખેડુનાં જીવનરૂપે અહીં ઉતાર્યું.

ધરતી

અનુ. : નિરુ દેસાઈ

૧-૮-૦

મહાશંદ્રના પ્રસિદ્ધ નવલકથાકાર
શ્રી. વિ. સ. આંકેરે દ્વારા

દોન ધ્રુવ

અનુ. : હરજીવન સોમૈયા
૨-૦-૦

કલો અને જીવનનાં મેળ સાધતી
આ નવલકથા તમે અવશ્ય વાંચાવજો.

સમાજમાં જે આજે પણ કુતકારાઈ રહી છે
અને અપશુકનિયાળ ગણાય છે તે

મંગલમૂર્તિ

લે. : સોપાન

૨-૦-૦

વિધવાજીવનની કથા, તમે જરૂર
તમારા પુસ્તકાલયમાં વસાવો.

[અમારાં પ્રકાશનોનું સૂચિપત્ર મંગાવો]

ભારતી સાહિત્ય સંઘ : પો. બો. નં. ૭૩ : અમદાવાદ-પો. બો. નં. ૯૭૮, કોટ : સુખ્ય

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાનાં પ્રમાણપત્રો

૧. આ પુસ્તક વડોદરા ગત્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓમાં પંનામ અને પુસ્તકાલય ખાતાએ પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર કર્યું છે.

૨. આ પુસ્તક મુંબઈ ઈલાકાના સરકારી કેળવણી ખાતાએ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શૃંગોની વિદ્યાર્થીઓની લાયકેરીઓ માટે મંજૂર કર્યું છે.

૩. આ પુસ્તકની ૨૫ (પચીસ) નકલો વડોદરાના પ્રાચ્ય વિદ્યા મંદિર અને ૧૧ (અગીઆર) નકલો અમદાવાદની ગુજરાત વર્તીકપુસ્તક સંસ્થાપત્રીએ ઉત્તેજન માટે ખરીદી છે.

૪. આ પુસ્તકના પહેલા ભાગને આજુ-દ-માં મળેલ બીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદે માર્ગ પુસ્તકોમાં ગણ્યો છે.

૫. આ પુસ્તક માટે જુનમાં ભરાયેલ કમ્પ દુનર ઉલોમ પ્રદર્શનમાંથી પ્રમાણપત્ર (Certificate) મળ્યું છે.

૬. આ પુસ્તકની ઉત્તમતા માટે અનેક સુપ્રમિદ્ધ સામયિક પત્રોએ મારામાં મારા અભિપ્રાયો આપ્યા છે.

વધુ ખાત્રી માટે અભિપ્રાયોની પત્રિકા મફત મંગાવો !

ગણુ રૂપિયાનાં કિંમતનું વિવિધ હુન્નરોથી ભરપૂર
પુસ્તક મફત ભેટ મેળવો !

“ નકાકારક હુન્નરો ” બામ ત્રીજામાં છાપવા સાર છેજો અને પ્રયોગો લખી ગ્રાહકો.

વેપાર, કૌશલ્ય, કારીગરી અને સ્વાસ્થ્યના પૈસા કમાવાની નજરે બંધકાર છેજો.

હુન્નર, લેણ, વેપાર, વેદ અને ધર્મચ્યુ રૂપિયાગરી વસ્તુઓ જનાવવાની સાચી માદિનીના પ્રમાણસર પ્રયોગો

અગરો, કિંમતી ગરો અને પોતાના વારેતરો વિશે રૂપિયાગરીના આકાશો સાથે અનુભવશિદ્ધ છેજો

કિંમતી, લખવાની અને રૂપિયાગરી વસ્તુઓના તેલ, અતર, અર્ક, સત, સરકા, સુવધુ, દારૂગદ, ગુણના, ચરફી, અથાણા અને રૂપિયાગરી વસ્તુઓ જનાવવાની સાચી માદિનીના પ્રમાણસર વિવિધતા છેજો.

કેથી કિંમતનાં નાના લાવચરોથી ચાલવા કલેનોથી અજવાળે સંપૂર્ણ માદિની.

તથાજે લખી મોઢેલ એક પછુ દેખ કે પ્રયોગ આ પુસ્તકમાં છપાયે તે તેની એક નકલ તપને મેર જેમાં મફત ભેટ મળયે. વધુ નકલ એકથી દયે તે પોણી કિંમત વેચાતી ગળે. દપાલખર્ચે ભૂદ.

તે કપરાંત તે લેખને આ પુસ્તકમાં દુકાી લાદેદખખખર છપાવવી દયે તે મફત છપાયે ! આ પુસ્તકમાં તમારી જાહેરખખર છપાવી વેપાર વધારો.

વ્યવસ્થાપક :— **શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તકમાળા,** પોસ્ટ સીનુગરા (અંતર-કચ્છ)

ઘેર ખેઠાં પૈસા કમાવા
આજે જ મંગાવો !

કમ્પ વેપારી મંકળના પ્રમુખ
શ્રી. હુંગરશી ધરમશી સંપટના
“ આમુખ ” સાથે

નકાકારક હુન્નરો

ભાગ ૧-૨

નિષ્ણાતો અને અનુભવીઓએ
લખેલા વિવિધ લરોસાપાત્ર
હુન્નરોથી ભરપૂર પુસ્તક.

૫૧૦ પાનાં, ઉમદા ઐનીક કાગળ,
શાસ્ત્રીય શુદ્ધ મુદ્રર છપાઈ અને
આકર્ષક ગેટ-અપ છતાં

કિંમત : માત્ર ૪ (ચાર) રૂપિયા.
(વી. પી. થી દપાલખર્ચે ૧૦ જાના ભૂદ.)
મંગાવવા માટે લખો :

શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તકમાળા

પોસ્ટ સીનુગરા (અંતર-કચ્છ).

ગ્રંથપાળોની મુંઝવણ દૂળ છે

નાનાં સામોનાં ગ્રંથપાળોને ગાંડીવ (બાળપણવાડિક) લેવાની ઘણી ઇચ્છા હોવા છતાં શાળામાં લવાજમનો સમાવેશ બજેટમાં થઈ શકતો નથી તેથી ગાંડીવ લેવાનું નહિ. એવા બાળકોની સૂચના પરથી ગાંડીવને માસિક તરીકે પણ પૂર પાડવા અમે ગોઠવણ કરી છે. દરેક મહિનાનો પહેલો અંક માસિક ગોઠવણને મોકલાશે. આ રીતની માસિક આવૃત્તિનું લવાજમ વાર્ષિક રૂ. ૩૫૦ રહેશે.

**ગ્રંથપાળ બાળકો, આવતા બજેટમાં
ગાંડીવને જરૂર દાખલ કરશો.**

પંખવાડિક તરીકે ૫) થી અથવા માસિક તરીકે ૩) થી
સ્વ. ગિલ્ડલાઈએ ગાંડીવને ૫૫ ગુજરાતમાં સર્વત્ર તે બબ
ગુજરાતના સર્વશ્રેષ્ઠ બાળપત્ર ૫૫ લોકપ્રિય બન્યું છે અને
તરીકે બિરદાવ્યું છે. ૫૫ પ્રશંસા પામ્યું છે.

હાસ્યસંપ્રદાઈ જ્યોતીન્દ્ર દવે કૃત

રંગ તરંગ

પ્રકટ થઈ ચૂક્યું છે. ચાર ભાગ.
દરેક ભાગની કિંમત સવા રૂપિયો.

ગાંડીવ બાલોદ્યાનમાળા	૮૮ પુસ્તકો	૨૭ -૨-
ગાંડીવ કુમારમાળા	૧૬ પુસ્તકો	૧૨-૧૨-
આલો બજવીએ	૧૨ ભાગ	૭-૮-

ગાંડીવનો સંપૂર્ણ સેટ

૧૧૯૨

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

પરત ડાલિયા

ઃ વાર્ષિક લવાનમ :

દેશમાં શ. ૩-૮-૦

૪૨૨૨ શ. ૫-૦-૦

છુટક નકલ શ. ૦-૧-૦

વંચીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનભ
અધિરાત મલારાઈકર વ્યાસ

ઃ સ્વચ્છતાપક :

વાયલભાઈ નારણભાઈ અમીન બી. કૌમ
મંત્રી, પ્ર. સ. સ. મં. વિ. રાવપુરા, વડોદરા.

અનુક્રમશિકા

વિષય

લેખક

પૃષ્ઠાંક

આગામી સાહિત્ય પરિષદ...	...	—તંત્રીરથાનેથી	૪૯૯
શ્રી. મેઘાણી: સાહિત્યનો માતરિશ્વ	...	શ્રી. પ્રો. ચંદ્રકાન્ત મહેતા	૫૦૨
પુસ્તકાલયો અને પુસ્તકો પર યોગ્યભારો	...	શ્રી. છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર	૫૧૦
વ. રા. ની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો વિકાસ (ચાલુ)	...	શ્રી. હમેદમાદ મો. પટેલ...	...	૫૧૫
અભિલાષ (કાવ્ય)	...	શ્રી. ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર	...	૫૨૪
સાહિત્ય દિવસમાં— (ટૂંકી વાતી)	...	શ્રી. પ્રતાપરાય જિ. મહેતા	...	૫૨૫
ગ્રંથ (કાવ્ય)	...	શ્રી. 'કમરીન' જોષી	...	૫૩૦
પુસ્તકપરિચય	...	શ્રી. ના. ચં. દીવાનજી, શ્રી. 'દ્રશ', રે. જી. જોષી, 'ના. નં.' શ્રી. મ. પ્ર. વ્યાસ	૫૩૧	
પુસ્તકાલયોની તૃપ્તિ...	૫૪૪
નવીન કાલ	૫૪૫
પુસ્તકાલય નોંધ...	૫૪૬
સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ	૫૪૬-૨
વર્ગીકૃત નામાવલિ પૂરવણી અંક ૪૯	૫૪૬-૫
પુસ્તકાલય ખાતાની સચના નં. ૪...	૫૪૬-૬
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. નો ૧૭ મો વાર્ષિક રિપોર્ટ	૫૪૭*

સ્વયંસંકલ્પના કારણે આ અંકે સામયિકોમાંથી શું વાંચ્યો તથા સામયિક
હોદ્દન વિભાગ આપી શકાયા નથી, તે માટે વાચકો દરશુજર કરશે.

* આ પૃષ્ઠો પુનઃ ખાતાની સચનાનાં પૃષ્ઠો પણ અપાયાં છે.

સાહિત્ય વૃદ્ધિમાં 'ધી હુદાણામિત પ્રિ.' પ્રેસમાં અંબાલાલ વિ. ઠાકરે
સ. સ. મંડળ લિ. ને માટે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું. તા. ૧૫-૯-૪૧

દેશપરદેશમાં છોકરા
અને છોકરીઓમાં સારા
વાચનનો શોખ ઉત્પન્ન
કરીને પોષી રજી છે.
યુવાન પણ અમલ્યુ સ્ત્રી-
વર્ગને વાંચતાં શીખવા
ક્ષણવાવી શક્ય છે.
ગુજરાતનાં હજારો
સ્ત્રીઓ અને બાળકોમાં
સાહિત્ય, સંગીત અને
કળાના સંસ્કારોનાં ખીજ
વાવી રજી છે.

ત્રિરંગી સુંદર ચિત્રો, ગીતો, વાર્તા, સંવાદ, વિનોદ, પ્રવાસ અને સાહસનાં વર્ણનોથી
ભરપૂર દર મહિને નિયમિત રીતે બહાર પડતું.

—બાલમિત્ર માસિક—

હજી તમારા કુટુંબમાં નથી આવતું ?

પ્રતિદિન ગ્રાહકોની સંખ્યા વધતી જાય છે એજ બતાવે છે કે જે બાળક 'બાલમિત્ર'
વચિ છે તે ગ્રાહક બનવા વડીલોને વિનવે છે. આજે જ તમારા બાળકનું નામ ગ્રાહક તરીકે
નોંધાવો. ઓગસ્ટ માસથી 'બાલમિત્ર' નું ૨૦મું વર્ષ શરૂ થયું છે. ઓગસ્ટથી કે જન્યુઆરી-
થી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૪ પરદેશ માટે વાર્ષિક શિલિંગ ૮
લખો:—૦૫૫૨૫૫૫૫, 'બાલમિત્ર' કાર્યાલય—ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદ

શ્રી. મૂળજીભાઈ પી. શાહનાં પુસ્તકો

મૂલ્ય

રાસસંગ્રહો :	૧ રણરસિયાના રાસ [પ્રવેશક: શ્રી. મંજુલાલ મજમુન્દાર]	રૂ. ૦-૬-૦
	૨ રાસનિકુન્જ [પ્રવેશક: શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ]	„ ૦-૮-૦
	૩ ફૂલવેણી [„ શ્રી. શારદાબહેન મહેતા]	„ ૦-૧૦-૦
	૪ રાસપદ્ય [„ મહાકવિ શ્રી ન્હાનાલાલ]	„ ૧-૦-૦
	૫ રાસકૌમુદી [ગુજરાતજ્ઞોના રાસ-ગરબા એ વિસ્તૃત લેખ સાથે]	„ ૧-૦-૦
ખંડકાવ્યો :	૬ સ્મૃતિનિકુન્જ	„ ૦-૮-૦
નાટકો :	૭ યુગદર્શન	„ ૧-૦-૦
	૮ મંછા ભૂત	„ ૦-૮-૦
નવલકથાઓ :	૯ નિરંજના [પ્રવેશક: શ્રી રમણલાલ વ. દેસાઈ]	„ ૨-૦-૦
	૧૦ વસુધરા [માતૃજીવનની નવલકથા]	„ ૨-૦-૦
	૧૧ ત્રિનેત્ર [આદર્શ જીવનની કથા]	„ ૧-૮-૦
પ્રવાસ :	૧૨ આખુનો પ્રવાસ	„ ૦-૪-૦

મળવાનું ઠેકાણું : એમ. પી. શાહની કું. રાવપુરા : વડોદરા

છેલ્લામાં છેલ્લા તાર સમાચારો સાથેનું એક જ સસ્તું

દૈનિક પત્ર સેવક

જે પુસ્તકાલયો વધુ ખર્ચ કરવાની શક્તિ ધરાવતાં ન હોય છતાં દૈનિક
સમાચારપત્રની ખાહેશ રાખતાં હોય તેમને માટે
આ એકજ સસ્તું દૈનિક પત્ર છે.

એતું વાર્ષિક લવાજમ :

રૂ. ૧૫) છે; પરંતુ ગ્રા. પુ. માટે માત્ર રૂ. ૯) છે.
આછી રકમમાં દૈનિક પત્ર મેળવવા માટે આ અખબાર અજોડ સાધન છે.
આજેજ લખો— 'સેવક' કાર્યાલય, સારંગપુર
અમદાવાદ

ગુજરાત કાઠિયાવાડનું માનીતું મહાન દૈનિક

“સંદેશ”

આતું મહાન લાભ અને
દેશના સમાચારો આપવા-
માં સૌથી મોખરે છે

આપને—ત્યાંના પુસ્તકાલયમાં ગુજરાત-કાઠિયાવાડનું
પ્રથમ અને અગ્રગણ્ય દૈનિક “સંદેશ” આવે છે ?

આપ જાણો છો કે—?

* ‘સંદેશ’ સત્તર વર્ષથી મહાગુજરાતની સેવા બજાવે છે.

* ‘ટેલિ પ્રિન્ટર’ મશીન દ્વારા જગતના છેલ્લા સમાચારો ઝપાટાખંધ અને સૌથી પહેલાં
‘સંદેશ’ દ્વારા મળી શકે છે.

* દેશ-વિદેશના છેલ્લા વ્યાપારી જગતના બનાવો અને બાવો માટે ‘સંદેશ’ સૌથી મોખરે છે.

‘સંદેશ’નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૮-૦-૦ લગભગને ‘સંદેશ’નો

ખાસ ફળદાર અને સચિત્ર દીપોત્સવી અંક લેટ મળશે.

આપ ‘સંદેશ’ના ગ્રાહક બની નિયમિત રીતે તેનો લાભ લેવા આજેજ
આપના પુસ્તકાલયોના બજેટમાં ‘સંદેશ’નું નામ ચૂકવાતું બલશે નહિ.

મેનેજર— “સંદેશ” અમદાવાદ

—ગુજરાતના * તરુણ * સૈનિકોનું * સંસ્કારપત્ર—

સ્કાઉટ-વીર તમે જાણો છો ?

બાલવીર તથા વીરબાળાઓ અને યુવાનોનું મુખપત્ર

શાળાના શિક્ષકો તથા વિદ્યાર્થીઓને અંતિઉપયોગી માસિક નવા કદમાં અને નવા રૂપરંગમાં : રાજીસાવનાથી ભરેલા લેખો, કાવ્યો, પર્યાટન-વર્ણનો, વ્યાયામ અને સ્કાઉટીંગનું શિક્ષણ, રમતો અને શૌર્યકથાઓ વગેરેથી ભરેલું :- છતાં

વરસના ફક્ત રૂપિયા બે લવાજમ :

મ. ઓ. શી મોકલી આજે જ ગ્રાહક થાઓ.

નમુનાનો અંક બીજાવો

‘વીર’ કાર્યાલય : નવા હહેરા બ રૂ ચ

તમારી લાયબ્રેરી સંસ્થામાં બાળકોને સ્થાન છે ?

ગુજરાતનાં બાલકાં માટે ૧૯ વરસથી સ્વતંત્ર, મુંદર ને સચિત્ર બાલમાસિક પ્રગટ થાય છે.

[તંત્રી : લીખાભાઈ વ્યાસ]

બા
ળ
ક

: જાન્યુઆરી ૧૯૪૦ થી નવોજ ફેરફાર :

: બાળકોને રુચિકર એવું સચિત્ર વાચન :

: બાલમાસિકોમાં સસ્તામાં સસ્તું :

: દીવાળી ઉપર ખાસ અંકની બેટ :

‘બાળક’ પત્રને એકે એક લાયબ્રેરી સાચી રીતે અપનાવી શકે, કેમકે તે સાચેજ

બાલમાસિક છે. લવાજમ : ફક્ત રૂપિયા બે :

લેખો—‘બાળક’ કાર્યાલય—રાવપરા, વડોદરા.

બાળકોનું પ્રથમ કક્ષાનું માસિક

આપના બજેટમાં સ્થાન આપવા
આજ પાંચમા વરસે વિનાંત કરીએ છીએ.

*

‘બાલસખા’ બાળકોનું સર્વાંગ મુંઢર માસિક છે. હુંક સમયમાં જ
એણે આગળ પડતું સ્થાન મેળવી લીધું છે અને ગુજરાતના બાલસાહિત્યને
નવો ઝોક આપ્યો છે. આટલા હુંક સમયમાં આવું માન કોઈને મળ્યું નથી.

આવું માસિક આપે વસાવવું જ નોઈએ.

‘બાલસખા’ લેખ્યસંદર્ભો, ગોઠવણી, ફેર્માચ, જીવીનતા, નિયંત્રિતતા
એ બધામાં અનોક છે. એના લેખો નાનાંઓ સાથે મોટાં પણ રસથી વાંચે છે
ને કંઈ ને કંઈ મેળવે છે.

*

ગામઠાંનાં પુસ્તકાલયો મારે તો આવું માસિક
એ અર્થ મારે છે એટલે ખાસ જરૂરનું છે.

એક જ વરસ ‘બાલસખા’ને બજેટમાં સમાવી જુઓ.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો મારે લવાજમ રૂ. ૨-૧૩-૦

‘બાલસખા’ કાર્યાલય : અમદાવાદ

ખેતી વિકાસ

(ખેડૂતોનું માસિક)

જમીન, પાક, ટેરકેર, ફળાડ, ગ્રામઉદ્યોગો, ખેડૂતોની મહિનાવાર કામગીરી, હવામાન, ગામડાના પ્રશ્નો વગેરે ખેડૂતોને બહુજ ઉપયોગી વિષયો પર અનુભવ-સિદ્ધ માહિતી આપતું આ માસિક ખૂબજ લોકપ્રિય થઈ રહ્યું છે. પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓએ ઉત્તમ અભિપ્રાય આપેલા છે. કાઠિયાવાડ ગુજરાતનાં લગભગ બધાં રાજ્યો ‘ખેતીવિકાસ’ મંગાવે છે. પોતાનાં પુસ્તકાલયો માટે વડોદરા રાજ્યે નં. ૧૧૬૩ ૪૦-૪૧ થી આ માસિક મંજૂર કર્યું છે.

વાર્ષિક લવાજમ ૧-૮-૦ રૂ. દોઢ રૂ. ટપાલ ખર્ચ સહિત.

લખો:-સેક્રેટરી, ‘ખેતીવિકાસ’ જામનગર, (કાઠિયાવાડ)

‘ મ હા ગુ જ રા ત ’

મહાગુજરાતનાં પત્રોમાં મોખરે અને બૃહદ ગુજરાતનાં શિષ્ટ અને સંસ્કારી સાપ્તાહિકોની પહેલી હરોળમાં બેસે છે.

કારણ

- રાજકારણ
- સાહિત્ય
- અર્થશાસ્ત્ર
- સમાજદર્શન
- સિનેમા
- સંસાર રંગો ઇ.

ઉપરાંત ‘જન્મ-ભૂમિ’ અને ‘બહુરૂપી’ શબ્દ-રચના ઉચ્છ્રિયાઓના સ્વચ્છ ઉદ્દેશો અને ફ-લીલો નિયમિત મ સિદ્ધ થાય છે

માનવજીવનના ઉત્કર્ષ માટે જરૂરી એવા દરેક વિષયોની સુરપટ છણાવટ કરવા સાથે સ્વચ્છ ‘આર્ગંદર્શન’ કરાવે છે.

વડોદરા રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર થયેલું છે.

મહાગુજરાત સિંધમાં વસતા ત્રણ લાખ જેટલા ગુજરાતીઓનું સુપ્રસિદ્ધ મુખપત્ર (સાપ્તાહિક)

એનો કાષ્ટપણ એક અંક લુઓ અને તમે ચાલક થવા લલચારો. વાર્ષિક લવાજમ વિદ્યમાં રૂ. ૪ —પરદેશ શિલિંગ ૧૦

જાહેરાતના ભાવ તથા નમુનાની મફત નકલ માટે લખો :

મેનેજર:- સિંધ ન્યુઝપેપર્સ પ્રેસ,

હંસનઅલી એફેન્દી રોડ, કરાંચી

[એન્ટો ન દોય તેવા સ્થળોના ન્યુઝપેપર એન્ટોએ પત્રવ્યવહાર કરવો.]

❀ બે સુંદર માસિકો ❀

પુસ્તકો

૧૬ વર્ષથી ચાલતું **પ્રસ્થાન**

પ્રસ્થાન બે ટૂંકી વાર્તા
રાજકારણના લેખો
જીવનચરિત્રો
પ્રસ્થાન યુરોપનાં જનાઓ
પ્રસ્થાન જુદી જુદી લેખમાળાઓ
૬૨ મહીને આપે છે.

દરેક પુસ્તકાલયમાં હોવું જોઈએ

લવાજમ : કર્મ્યા પુસ્તકાલય ૫-૦-૦; આમ પુસ્તકાલય ૪-૮-૦

કિશોર

વિદ્યાર્થીઓ

માટેનું

સચિત્ર માસિક

જીવનના અણખમાં
જીવનઘડતરની દૃષ્ટિએ
અનુપમ માસિક છે.

કિશોર

લવાજમ :

કર્મ્યા પુસ્તકાલય ૪-૩-૦ પ્રોદશિક્ષણ પ્રચારકાલય
આમ પુસ્તકાલય ૩-૧૨-૦ અંગે ઉપયોગી માસિક છે.

કિશોર માસિક અને જૂન ગમી ગયું છે. એટલું બધું ગમ્યું છે કે વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોનું બુલેટ મંજુર કરવાની અને તક મળી હોત તો રાજ્યનાં બધાં પુસ્તકાલયોમાં કિશોર દાખલ કરી દીધું હોત. —સ્વ. મોતીભાઈ અમીન.

પ્રસ્થાન કાર્યાલય રાયખડ અમદાવાદ

લગ્નવિધાયક

લગ્નપ્રપંચ	૩-૮-૦
લગ્નસુખ	૧-૪-૦
લગ્ન કે પ્રપંચ	૦-૮-૦
પ્રેમનો દંબ	૧-૪-૦
શ્રી અને પુરુષ	૧-૦-૦
નવો અવતાર	૫-૪-૦
(ત્રણ ભાગ)	

રવીન્દ્રનાથ ટાગોર કૃત

ધર-આદિરે	૨-૦-૦
ચતુરંગ	૧-૪-૦
નોકા ફૂળી	૨-૮-૦

રશિયન સાહિત્ય

ક્રાન્તિકારની	
આત્મકથા	૨-૮-૦
રશિયાનું ઘડતર	૨-૦-૦
જૂખમરાનો ઉપાય	૨-૦-૦
ક્રાન્તિ	૦-૬-૦
ક્રાન્તિકારી લગ્ન	૦-૩-૦
વતન રશિયામાં ઓઢિયું	૦-૮-૦
બોલ્શેવિકમ	૦-૬-૦
સામ્યવાદ-સર્વોદય	૦-૬-૦

વૈદક

ધરગથ્ય વૈદક	૨-૦-૦
દિનચર્યા	૧-૮-૦
આપણો આદાર	૦-૬-૦

(સચિપત્ર મંગાવો)

આખો સેટ વસાવો

પ્રાણવાન કુમાર સાહિત્ય વર્તમાન યુગના વિધાયકો

લે. : શારદાપ્રસાદ વર્મા.

એડિસન, માર્કોની, પાસ્ટર, ક્યુરી, લિસ્ટર કેસટન, સ્ટીફન્સન, વિદ્યાર દ્રોણ, રોઝ વગેરેએ કેટલી જહેમતો વેઠી, માનવકલ્યાણ અર્થે 'શુ' 'શુ' 'ક્યુ' તે દર્શાવતી સંપૂર્ણ પ્રેરક સચિત્ર દશ છબનકથા. કિં. દશ આના

થો ડાં સં ર સ પુરત કે

કાવ્યકળા લે. પ્રો. મોહનલાલ દવે	૧-૮-૦૦	ફારમ-લહરી ૧થી ૧૨ (પાઝી),	૨-૧૨-૦૦
સાહિત્યકળા	૧-૦-૦૦	" ૧થી ૧૨ (છટી),	૨-૪-૬
સંવાદો પ્રો. વ્યોમેશચંદ્ર પાઠકજી	૧-૦-૦૦	અમર મહાજનો	૦-૧૨-૦૦
વલેમી	૦-૮-૦૦	મુસોલિનો	૦-૨-૬
પરાગ	૧-૦-૦૦	કમાલ-આતા તુક	૦-૫-૬
વર્તી જીલિયટ,	૧-૦-૦૦	ગીતાની વ્યાખ્યા (શ્રી અરવિંદ)	૦-૮-૦૦
તેજછાયા (કાવ્યો),	૧-૪-૦૦	લાવનાસૂષિ (પ્રો. ત્રિવેદી)	૦-૧૦-૦૦
નવા યુગની સો શારદાપ્રસાદ વર્મા	૦-૧૨-૦૦	પ્રાચીનત્ત મોરિસ મેટરલિક	૦-૪-૦૦
વનવનની વેલી	૦-૧૨-૦૦	આકાશનાં કૂલ (જ્યોત્સ્ના શુક્લ)	૦-૧૨-૦૦

લખો:-યુગાંતર કાર્યાલય, ગોપીપુરા-સુરત.

રોગમૂક્ત રહેવાનું સુખ્ય સાધન ! !

ઋતુઓમાં થતા ફેરફારો અને ખાનપાનના દોષથી હરેક રોગ થાય છે.
ઋતુઓના ફેરફારો અને ખાનપાનના શુભદોષના જ્ઞાનથી રોગમૂક્ત રહી શકાય છે.
આ જાતનું જ્ઞાન મેળવવું હોય તો જરૂર વાંચો

ઋતુ સામ્રાજ્ય

સ્વ.૦ વૈદ્યરાજ જટારકરસાહેબ લખેલા લેખોના સંગ્રહ અને વધારામાં
નવું સાહિત્ય આપવામાં આવેલું છે.
આ પુસ્તકમાં ઋતુના ફેરફારો, તે વખતની ચેતવણી અને ઉપાયો આપવામાં આવેલા છે.
રોગ થયા પછી દવાઓ ખાવા કરતાં નિરોગી રહેવા માટે આવા પુસ્તકો વાંચી
વર્તન રાખવાની ખાસ જરૂર છે.

આ પુસ્તક વૈદ્યકલ્પતરૂ માસિકના ગ્રાહકોને ભેટ આપવામાં આવે છે.
માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩). ભેટની કિંમત રૂ. ૧)

ગુજરાત ફાર્મસી ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

કાલખાદેવી રોડ, મુંબાઈ; * ચૌટાપુલ, સુરત.

પુસ્તકાલય મંત્રીઓ નીચેની વિગતો લક્ષમાં રાખે

બાલજીવન

- (૧) ગુજરાતી ભાષાનું ૨૨ વર્ષથી પ્રકટ થતું સૌથી પ્રથમ ૬ થી ૧૬ વર્ષ લગીન બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું સુંદર રંગદાર અને ઉપયોગી માસિક છે.
- (૨) બાળકો રંગ અને ચિત્રોનાં ખૂબ શોખીન હોય છે. માસિકનાં સંખ્યાબંધ પાનાં દિવંગી સુદલ્ભી માત્ર 'બાલજીવન' જ શોધાવી શકે છે. ગોંધ કિંમતનાં આદેશો ઉપર છાપેલાં એકરંગી અને પ્લૉરંગી ૩૦ થી વધુ આપા પાનાંનાં ચિત્રો માત્ર 'બાલજીવન' જ આપી શકે છે.
- (૩) ૧૨ અંકોમાં મળી ૬૦૦ થી વધુ પાનાનું નક્કર અને ચિત્રયુક્ત વાચન આપે છે; એટલે 'બાલજીવન' બાળકોના ખીલ કોઇપણ પત્ર કરતાં સુંદર, ઉપયોગી અને હોકાગ્રિય હોવા ઉપરાંત સૌથી વધારે સસ્તું છે.
- (૪) ૧૨ અંકોમાં ૧ દિવાળી અંક, ૧ બાળક અંક અને એક ખીલે ખાસ અંક મળી ૩ અંકો યાત્રા અંકો તરીકે વિશેષ પાનાં ને ચિત્રો સહિત અપાય છે.
- (૫) અને એ વધુ ઉપરાંત વ્યક્તિ ૬૬૦ પાનાંની જસ્ટ'ઇઝ ચિત્રોવાળી રંગદાર સુંદર લેટરોપરી રપાલખય' પણ લીધા સિવાય દર વર્ષે લેટ અપાય છે.
- (૬) 'બાલજીવન'નું લગભગ રૂ. ૩ છે. પણ પુસ્તકાલયો માટે માત્ર રૂ. ૨.૫૦ છે. એમાં રૂ. ૧ ની કિંમતની લેટરોપરી મફત મળે તે બાદ કદો તો માત્ર રૂ. ૧.૫૦ માં તમને જે વાચનસામગ્રી મળે છે તે જાણે છે.

માટે જ

'બાલજીવન' ગુજરાતી ભાષાના કોઇપણ બાળકોના પત્ર કરતાં વધારે ફેલાવો પામેલું છે
બાલજીવન કાર્યાલય - વડોદરા

નમૂનો અંક મંગાવો. તરત જ વિના મૂલ્યે મોકલવામાં આવશે.

બાળકોનું સચિત્ર માસિક બાલ જગત

: તંત્રીઓ :

સોમાભાઈ ભાવસાર : દિનેશ ઠાકોર

ત્રીજા વર્ષમાં પ્રવેશી રહ્યા છે.

એમાં દર મહિને વાર્તાઓ,
કવિતાઓ, જીવનચરિત્રો, બાલપાઠો,
પ્રવાસવર્ણનો, વગેરે વિવિધ
વાનગીઓ ખીરસાય છે.

લવાજમ

દેશમાં	પરદેશમાં
૩-૦-૦	૪-૮-૦

દરેક માસની પહેલી તારીખે ધડિયાળના

ઠોરા જેમ હાજર થાય છે.

તમારી લાયબ્રેરીમાં તે નથી આવતું ?

તો આજે જ લખો.

આપણી બાળ અંથમાળા
ચોળના—

વાર્ષિક રૂ. ૨-૦-૦ ના

લવાજમે નવ પુસ્તકો ધેર ખેઠાં
પહોંચાડવામાં આવે છે.

દર ચાર માસે ત્રણ પુસ્તકોનું
મૂલ્ય પ્રગટ થશે.

છૂટક દરેક પુસ્તકની કિંમત
૦-૪-૦ રહેશે.

આજે જ લખો.

એના વિના તમારી લાયબ્રેરી અધૂરી ગણાશે.

તમારી લાયબ્રેરીમાં

મુદ્દલદમી અન્યમાળાનાં પુસ્તકો નથી ?

ન હોય તો

બજેટ કરતી વખતે નીચેનાં પુસ્તકો

ચાહ સમજો:

પહેલું વર્ષ

૧ તરંગિણી ૦-૮-૦	૪ કપળાકાકી ૧-૪-૦
૨ જળિની ૦-૮-૦	૫ કવિવર ટાગોર ૦-૧૨-૦
૩ રાસનસિની ૧-૦-૦	૬ જીવંતજ્વાલા ૦-૮-૦

૭ મંદારમાળા ૦-૧૨-૦

બીજું વર્ષ

૧ આશા ૧-૦-૦	૪ રાસરંગના ૧-૦-૦
૨ પ્રીતમની ધ્યાસ ૧-૦-૦	૫ આજકાલ ૧-૦-૦
૩ આનંદબત્રીસી ૧-૪-૦	૬ એકાકી ૦-૧૨-૦

ત્રીજું વર્ષ

૧ વલ્કલ ૦-૧૨-૦	૩ દિગંત ૧-૪-૦
૨ દલ ૧-૧૨-૦	૪ અનુરાધા ૨-૦-૦
- ૫ યોગી કોથુ ? ૧-૦-૦

ચોથું વર્ષ

૧ હિમા ૧-૪-૦	૩ નિર્મળા ૧-૪-૦
૨ શોભા ૨-૧૨-૦	૪ જીવનનિર્મોલ ૨-૦-૦

પાંચમું વર્ષ

૧ સ્વાધ્યાય ૧-૦-૦	૩ સુમંગી ૨-૮-૦
૨ કલ્યાણને માર્ગે ૧-૧૨-૦	૪ ગંગાનાં તીર ૨-૮-૦

છઠ્ઠું વર્ષ

૧ બહેન ૩-૮-૦	૨ કવિવરનું ખૂન ૨-૪-૦

છૂટક પ્રકાશન

૧ ચોખવટથી વાત કરજો	૦-૪-૦
૨ યુનન (બાળગીતોનો સંગ્રહ)	૦-૫-૦

: સરનામું :

નવચેતન સાહિત્ય મંદિર : ૨૪૫૬ : લાઠ્ર : અમદાવાદ

દરેક દરેક લાયબ્રેરીએ આ ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક થવું જોઈએ

ક્ર રામચુરા ગ્રંથમાળા ક્ર

શ્રી. રામચુરા ગોલ્ડન જ્યુબિલી પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ

તરફથી

આ ગ્રંથમાળા શરૂ થાય છે. એક વર્ષમાં લગભગ

આઠસોથી હજાર પાનાની ચાર રસમરી નવલકથાઓ.

(૧) પ્રેમલીલા ભાગ ૨ જો (૨) સ્નેહપૂર્ણા ભાગ ૨ જો (૩) રાજા (૪) ખેડુત

પ્રેમલીલા ભાગ ૨ જો અને સ્નેહપૂર્ણા ભાગ ૨ જો એ બે પુસ્તકોની તો હજારો ભાષાબદોનો રાહ જોઈ રહ્યાં છે. સ્નેહપૂર્ણા ભાગ બીજો ક્યારે પ્રગટ થાય છે, એની પૂછપરછ બહુ મોટા પ્રમાણમાં થાય છે.

રાજા અને ખેડુત એ બે શ્રી. રામચુરાની મૌલિક નવલકથાઓ છે. આ બે નવલકથાઓ નવલકથાના સાહિત્યમાં ભાત પાડનારી બનશે.

પિતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે એ શ્રી. રામચુરાની નવલકથાઓની વિશિષ્ટતા છે.

દરેક નવલકથા સુપ્રસિદ્ધ ચિત્રકારોનાં ચિત્રોથી સચિત્ર બનશે.

: રૂપરંગની આકર્ષકતા : મુંદર છપાઈ :

: કલાલયુગ ગાર્બન્ડીંગ : અને ઉત્તમ વસ્તુ :

મહાશુજાતને આ રામચુરા ગ્રંથમાળા આ રીતે દર વર્ષે ચાર પુસ્તકો આપે એવી આ નવી યોજના છે.

વાર્ષિક લવાજમ.

દેશમાં

પ્રદેશમાં

પરદેશ.

રૂા. ૪-૦-૦

૪-૮-૦

૫-૦-૦

એ ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક તરીકે તમારા નામ સાથે રૂપિયા ચારનો મની-ઓર્ડર આજે જ કરો.

વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીઓમાં સહુથી વધુ વંચાતું માસિક પત્ર

‘શા રદા’

તમારી લાયબ્રેરીમાં આવતું જ હશે.

ત આવતું હોય તો આ વર્ષે જરૂર એના ગ્રાહક થાઓ.

વ્યવસ્થાપક :

રામચુરા ગ્રંથમાળા

લીમડાપોળ, રાવપુરા—વડોદરા.

પ્રખ્યાત લેખકોનાં નવાં પુસ્તકો
અંગ્રેજીમાં શ્રી. નિરૂપમાદેવી કૃત

બહેન	૩-૮-૦
પતિપત્ની	૨-૦-૦
અન્નપૂર્ણાદેવ મંદિર	૨-૦-૦
કવિવર રાગરકૃત	
વિભાવરી	૨-૮-૦
ભાભી	૨-૮-૦
ભાઈ બહેન	૨-
માધવી	૨-૮-૦

અકિમચંદ ચરોપાખ્યાય કૃત

કૃષ્ણકાન્તવું વીલ	૨-૮-૦
કુર્ગેશનંદિની	૩-૦-૦
રાજમોહન	૧-૮-૦

સાહિત્યસમ્રાટ શરદબાપુ કૃત

કમલિની	૩-૦-૦
રેણી મા	૩-૮-૦
ચરિત્રહીન	૩-૮-૦
જ્ઞાનદા	૨-૮-૦
શેષપ્રસ્ન	૩-૦-૦
પથેર દાખી ૧-૨	૪-૮-૦
અલકા	૨-૦-૦
શુભદા	૨-૮-૦
બીહીદી	૧-૧૨-૦

દરેક લાયબ્રેરીઓમાં આ ત્રણે
હાસ્યરસિક પુસ્તકો હોવાં જોઈએ.
રા. બેકારનાં હાસ્યરસિક ત્રણ
અમૂલ્ય પુસ્તકો

રમતા રામ

પાકું પૂઠું : મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦
સચિત્ર નેકેટ (વી. પી. ખર્ચ જુદું)
રા. બેકારનું છેલ્લામાં છેલ્લું પ્રગટ થયેલ
આ પુસ્તક નાના, મોટા, બી, પુરુષ, બાળકો-
વગેરે સર્વા વયસ્કોએ વાંચી શકે છે. પાને
પાને હાસ્યરસના કુવારા હોય છે.

હું રાજા હોઉં તો ?

પાકું પૂઠું : મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦
સચિત્ર નેકેટ (વી. પી. ખર્ચ જુદું)
તમે શેઠ હશે, નોકર હશે, માલિક હશે,
મજૂર હશે કે માછ પશુ હશે; પરંતુ જો
તમોને માછ એકાએક રાજા બનાવી દે તો
તમો શું શું કરો ? તે શ્રી. બેકાર ખડખડાટ
હસાવનારી કલમથી તમોને સમજાવે છે.

અક્કલના ઇમારદાર

મજબૂત પૂઠું : મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦
સચિત્ર નેકેટ (વી. પી. ખર્ચ જુદું)
કર્પાસ અક્કલના ઇમારત સાબિત્યા છે ?
રા. બેકાર તમારી સમક્ષ હાસ્યરસિક શૈલીમાં
આવા અકકલના ઇમારદારો રજૂ કરે છે. આ
પુસ્તક વાંચીને પૈટ પકડીને હસો.
ત્રણે પુસ્તકો એક સાથે મંગાવનારને
ફક્ત રૂપિયા પાંચથી (વી. પી. ખર્ચ જુદું)
મણી મોકલવામાં આવશે.

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય જુકસેલ્સ સુરત
વન્ડીસર્સ

મોક્ષમાર્ગના જિજ્ઞાસુઓ માટે અતિઉપયોગી જ્ઞાન અને ભક્તિરસથી ભરપૂર

ભજનોનાં ઉત્તમ પુસ્તકો

ગુજરાત અને ઠાઠીઆવાડમાં બોલીતા અને માનીતા શ્રી નિરાંત મહારાજ કે જેઓએ સંસ્કૃત ભાષાથી અસાત એવા પ્રાકૃત સુસુક્ષ્મો માટે સરળ લોકભાષામાં જ્ઞાનની ગંગા વહાવી છે એ શ્રી નિરાંત મહારાજનાં ભજનોના સંગ્રહ આજેજ ખરીદો.

શ્રી નિરાંત કાવ્ય મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

શ્રી નિરાંત મહારાજે, વહાવેલી જ્ઞાનગંગાના પ્રવાહને સુરક્ષિત બાળવી રાખનાર મહારાજશ્રીના શિષ્યો અને અનુશિષ્યોનાં જ્ઞાન અને ભક્તિયુક્ત અપ્રસિદ્ધ ભજનોના સંગ્રહનું તદ્દન તાત્ત્વ જ પ્રકાશન.

શ્રી ગુરુમુખવાણી કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

વેદાન્તનાં વિષયોને શ્રીઓ પણ સારી રીતે સમજી શકે એવી રીતે પદરચનામાં રજૂ કરતું પુસ્તક

શ્રી દિવ્ય ગિરામૃત કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ ઘડાડેલી કિં. રૂ. ૦-૧૨-૦

શુરુભક્તિની હિમાયત કરતું પદાત્મક પુસ્તક

શ્રી ગોપાલ કાવ્ય કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

શુરુભક્તિ વડે યતા લાભોનું વિવરણ કરતી સ્વાનુભવયુક્ત ભજનોની
'શ્રી ગોપાલ કાવ્ય'ના અનુસંધાનરૂપ પુસ્તિકા

શ્રી ભક્તિરસામૃત કિંમત રૂ. ૦-૬-૦

તા. ક. :- ગોપાલકાવ્ય પુસ્તક ખરીદનારને 'શ્રી ભક્તિરસામૃત' પુસ્તિકા ભેટ આપવામાં આવશે.

લખો:- પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. રાવપુરા
૧૩૧૬૨૧

જ્ઞાન યોગીનો શાળાગાર

શ્રી. ઈશ્વરલાલ વીમાવાળા કૃત

નીચેનાં પુસ્તકો દરેક જ્ઞાનયોગીમાં હોવાં જોઈએ.

સીલી સાહસકથાઓ

ઉપરાંત

પ્રજ્ઞાંડનો ભેદ-૧ ચીનની મુસાફરી

આ પુસ્તકમાં ડાક્ટર પ્રતાપરાય અને તેના સાત્રાત બહાદુરસિંહ ગુપ્ત રીતે ચીનનાં વિશ્વ ધારણ કરીને તથા એક ગુપ્ત જ્ઞાનમંડળમાં જાય છે અને બધાં નક સંકટો અને જોખમ વચ્ચે થઈને તેઓ આ જ્ઞાનનું એક પુસ્તક ચોરી લાવે છે. તેનો હેતુ દુનિયા રસિક અને પ્રેરક છે. ૩-૮-૦

પ્રજ્ઞાંડનો ભેદ-૨ પારસમણિની શોધ

આમાં એજ ડાક્ટર પ્રતાપરાય અને બહાદુરસિંહ આફ્રિકાના રણપ્રદેશમાં મુસાફરી કરે છે અને પારસ-દ્રવ્યની એક ખીણમાં ઉતરે છે, તેમને પારસનો પરિચય થાય છે. અને કેટલું કેટલું લાઇ આવે છે તે તો પુસ્તક વાંચનાથી જ સમજાય. ૨-૦-૦

પ્રજ્ઞાંડનો ભેદ ૩- મોતની મુસાફરી

આમાં ડા. પ્રતાપરાયને જાહેર આખી પૃથ્વી એક મોતના સમુદ્રમાં થઈ પ્રવાસ કરે છે તે વખતે પ્રાણીમાનનો નાશ થાય છે. વળી તે બધાં ચાલ્યાં સજીવન ફેરી રીતે થાય છે તે હેવાલ અત્યંત રસિક છે. ૧-૦-૦

પ્રજ્ઞાંડનો ભેદ-૪ ઐરાવતની આરાધના

આમાં ડા. પ્રતાપરાય અને બહાદુરસિંહ સાત સંદના હાથીને મદાત કરવા આફ્રિકા ઉપડે છે...

જંક ૨ લો તથા ખીજો મળી ૪-૮-૦

આજે જ આર્ડર મોકલો :

શ્રી શ કિત કાર્યાલય : કુળાંપીઠ : સુરત

અર્ધાંગના	રૂ. ૦૧
ખાંચણાં	૦૮
માસિક ધર્મ	૦૭
ગોરમાનાં ગીતો	૦૭
મેડમ ડેમીડા	૦૧૧

વિષયસૂચક

રૂ. ૧૧

નામ વગરની નવલકથા

રૂ. ૧૧

વીર તારા (બે ભાગ સાથે)

રૂ. ૨૧

સાચાં સહોદર

રૂ. ૧૧

વીર રોઝ

રૂ. ૧

દર રવિવારે પ્રકટ થતું વડોદરા રાજ્યનું રાષ્ટ્રીય અઠવાડિક

ભારત

લેટ પુસ્તક સાથે

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૮-૦

તમારા પુસ્તકાલયમાં “ભારત” ન આવતું હોય તો બજેટમાં
એનો અચૂક સમાવેશ કરજો.

લખો : “ભારત” ઑફિસ, ઘવર સામે, વડોદરા.

સાહિત્ય અને સમાજનું સર્વાંગ સુંદર સંસ્કારી માસિક

સરસ્વતી

(દરેક અગ્રણ મહિનાની
પંદરમી તારીખે બહાર પડે છે.)

દરેક પુત્ર-પુત્રીએ એ વાંચવું જ રહ્યું
દરેક બંધુ-ભગિનીએ એ સંઘર્ષરું રહ્યું
ઘણાય માતા-પિતા એનો અભ્યાસ કરે છે
ઘણાય ભાઈ-બહેનો એના કાયમી ગ્રાહક છે
તમે શા માટે નહિ ?

ત્રણ રૂપીઆના તફત નહવા લવાજમમાં તમારું પોતાનું
એ ‘સરસ્વતી’ દર માસે ભરચક વાંચન આપે છે.
ગુજરાતના બાણીતા લેખકો એના શણગાર સજે છે
આત્મસાક્ષ કરી ખોટાં બધાં દુઃખવાની જરૂરત જ રી છે !
કોઈપણ અંક વાંચો—તમે કાયમી ગ્રાહક થશો જ.
નમુનાનો અંક મફત મોકલવામાં આવે છે.

સરસ્વતી કાર્યાલય

ટેલિફોન નંબર ૪૨૨૭૫]

[ઓફિસ કલ્લી, મુંબઈ ૧૨

વાર્ષિક લવાજમ : હિંદમાં રૂ. ત્રણ : બહાર રૂ. ચાર : આફ્રિકા શિ. સાત

ગુજરાત મિત્ર

— દૈનિક —

સસ્તે દરે સર્વોત્તમ વાચન પૂરું પાડે છે.

વડોદરા રાજ્યની
લાયબ્રેરીઓ માટે ખાસ
વાર્ષિક લવાજમ :
રૂ. ૬-૮-૦

સોમવાર સિવાય 'દરરોજ
સવારે પ્રગટ થાય છે

❦

યુદ્ધની છેલ્લી ખબરો, છેલ્લામાં
છેલ્લા ભાવ, દેશ પરદેશની નવા-
જૂની સસ્તે દરે જાણવાનું આ
પત્ર એક અંગ્રેજ અને
અનન્ય સાધન છે.

ગુજરાત મિત્ર

— સાપ્તાહિક —

છેલ્લાં ૭૮ વર્ષ થયાં દર રવિવારે નિયમિત પ્રગટ થાય છે.

વડોદરા રાજ્યની
લાયબ્રેરીઓ માટે ખાસ
વાર્ષિક લવાજમ :
રૂ. ૪-૦-૦

દેશ પરદેશના ચૂંટી કાઢેલા
સમાચારો, રસિક ને જોષપ્રદ
વાર્તા, હળવા લેખો ઉપરાંત
જીજ્ઞા અનેક વિષયોનું વાચન
દર અઠવાડિયે અપાય છે.

વ્યવસ્થાપક : ગુજરાત મિત્ર હારીજ મંડીલ, ચાકબજાર, સુરત.

ૐ નારાયણ

પરમહંસ સ્વામી શ્રી રામતીર્થના ઉપદેશસ્વરૂપ
મહાગુજરાતની ધાર્મિક સંસ્કારી પ્રજાનું

ધાર્મિક માસિક

ઉત્થાન

: તંત્રી :
સ્વામી
સ્વયંબોધિતી તીર્થ

ધર્મ અને સંસ્કારનાં સિંચન કરતાં, વિદ્વાન સંન્યાસીગણુ અને
ગુજરાતના પ્રખર લેખકોથી લખાયેલાં, દર મહિને પૃષ્ઠ ૯૬
વરસ દહાડે પૃષ્ઠ ૧૨૦૦,

છતાં

વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૩-૮-૦ પોસ્ટજ સાથે.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે રૂ. ૩)

લવાજમ સત્વરે મોકલી ગ્રાહક તરીકે નામ નોંધાવી લ્યો.

પહેલો અંક જુલાઈ ૧૯૪૧ થી જાહેર પડી ચૂક્યો છે

ગમે ત્યારે ગ્રાહક થનારને વર્ષના બધા અંકો મોકલવામાં આવે છે.

લખો— પ્રબન્ધક 'ઉત્થાન'

જ્ઞાનસાધન આશ્રમ, શુ. દોડા—ઉદયપુર

(૧૯-ગુજરાત)

ગુજરાતનું અનોખું અઠવાડીક હિંદુસ્તાન અને પ્રજામિત્ર

(સ્થાપના ૧૯૧૨)

સચોટ માર્ગદર્શન આપતું, ઉદ્દામ રાજકારણી સાહિત્ય પીરસતું, રાજકારણની શાસ્ત્રીય
અર્થાં કરતું, કલા અને સાહિત્યનું પ્રગતિવાદી ધોરણ રજુ કરતું એકજ અઠવાડીક

દર રવિવારે નિયમિત બહાર પડે છે

છુટક નકલ દોઢ આને

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫)

આ ઉપરાંત

આટલી જુજ કિંમતમાં “ હિંદુસ્તાન ” તમારી સેવામાં રજુ કરશે:—

(૧) દેશ પરદેશના છેલ્લા સમાચારો	(૨) હળવા નિબંધો
(૩) નવલિકાઓ, હાસ્યલેખો	(૪) વિજ્ઞાન-કથાઓ અને રમુજ કઠ્ઠાચિત્રો
(૫) ઇસ્લામી આલમના છેલ્લા બખરો	(૬) દેશપરદેશના છેલ્લા બખરબાવો.

લખો:— હિંદુસ્તાન ન્યુસ પેપર્સ લિમિટેડ,

. ૨૧, દલાલ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઇ.

વિજ્ઞાને આપણા રોજના જીવનમાં શું કર્યું છે

તેની રસમય હકીકત તમારે જાણવી છે ?

તો

ડૉ. રમણિક ત્રિવેદી તથા બા. પ્ર. કોઠારીનું

જીવન અને વિજ્ઞાન

ક્રિ. ૧-૩-૦

પહેલી જ તક તમારા પુસ્તકાલય બજેટમાં ફાળવ
કરી લખો:—

પુસ્તકાલય સં. સં. મંડળ, લિં.

રાવપુરા, વડોદરા.

વડોદરા રાજ્યની દરેક લાયબ્રેરીએ વસાવવાયોગ્ય

નવાં પુસ્તકો

સ્થામહી	નિરુપમાદેવી	૩-૦-૦	સાહિત્યી	૨-૦-૦
માધવી	ટાગોર	૧-૪-૦	સુનીતા શ્રોફ એમ. એ.	૦-૧૨-૦
આનંદી	ટાગોર કૃત	૨-૮-૦	લીલાદેવી	૨-૮-૦
નાના કડનવીસ રમણલાલ વ. દેસાઈ		૧-૦-૦	સોનેરી સંકુક	૩-૦-૦
પતિપત્ની	નિરુપમાદેવી	૨-૦-૦	સરદેશ ચાપતાન	૩-૦-૦
કમલિની	શરદખાણુ વિ.	૩-૦-૦	મેદી જમસુસ	૨-૦-૦
માર્ગ જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર		૧-૧૨-૦	ડીટેકટીવ દેવેન્દ્રનાં અદ્વૈત પરાક્રમે	૩-૮-૦
ગાનદા	શરદખાણુ કૃત	૨-૮-૦	જીવનું હાડપિંજર	૨-૦-૦
અલકા	"	૨-૦-૦	બ્યાપારી નામું	૪-૦-૦
રેણુની મા	"	૩-૮-૦	બ્યાપારી હિસાબ	૨-૦-૦
પથેરદાખી ભાગ ૧-૨	"	૪-૮-૦	બીજનેસ ગાઇડ યાને વેપારી બોમ્બે	૩-૦-૦
ચરિત્રહીન	"	૩-૮-૦	એલ ઇન્ડિઆ મરચન્ટસ ડીરેક્ટરી	૨-૦-૦
શુભદા	"	૨-૮-૦	વરેનું સંગીત	૦-૮-૦
શેષશ્રવ્ય	"	૩-૦-૦	રામજીનો ખજાનો	૦-૮-૦
બડી દીદી	"	૧-૧૨-૦	રસમય કહાણીઓ	૦-૬-૦
રાજમોહન	બંકિમ બાણુ કૃત	૧-૮-૦	સહેલી વાતો	૦-૪-૦
કૃષ્ણકાંતનું વીલ	"	૨-૮-૦	અટકચાળી વાંદરા	૦-૬-૦
રાજકુમારી	"	૨-૮-૦	ગાવાક ચોર	૦-૫-૦
કુંગેશનંદિની	"	૩-૦-૦	મૂર્ખા મંડળ	૦-૩-૦
હું રાજ હોઉં તો ? એકાંત કૃત		૨-૦-૦	ચાલો ગાઇએ	૦-૬-૦
અક્ષલના ઇન્જરદાર	"	૧-૮-૦	બાલજીસરી	૦-૬-૦
રમતા રામ	"	૨-૦-૦	અચુકડો જિંદગી	૦-૨-૬
માર્ગ માસીઆ વિનોદ કૃત		૨-૮-૦	હસતાં બાળ	૦-૫-૦
ટાંકીઝ ગાઇડ		૨-૮-૦	જગતની મહાન જ્યોતિઓ	૦-૫-૦
અભિનવ સંગીત		૧-૪-૦	બહાર દેસા	૦-૩-૦
મૃત્યુ અને પરશોક નારાયણસ્વામી		૩-૦-૦	દુધવાળી	૦-૮-૦
રાસરજની		૧-૧૨-૦	વાંદરાનો ન્યાય	૦-૮-૦
રાસનંદિની		૦-૮-૦	કિશોર વાર્તાવલિ	૦-૬-૦
મારી નાંધપોથી જ્યોતીર્દ્ર દવે		૧-૮-૦	પીર પંખા	૦-૬-૦
ધંધીર ઇન્સાફ ટાંક્સટોપ		૧-૮-૦	બગ્ય ભારત	૦-૬-૦
બાઇજહેન કવિવર ટાગોરકૃત		૨-૮-૦	દારયધારા	૦-૬-૦
બાબી	"	૨-૮-૦	પ્રમંથધારા	૦-૬-૦
વિલાવરી	"	૨-૮-૦	સત્ય કથાઓ	૦-૬-૦
અલપણીનું મંદિર નિરુપમાદેવી કૃત		૨-૦-૦	નાનકડો કનુ	૦-૩-૦
બહેન	"	૩-૮-૦	વિનુભાઈ ને કથાજહેન	૦-૩-૦
કામસં & ઇન્ડસ્ટ્રીઝ		૧૦-૦-૦		
કુન્નર હિલોગ અને બ્યાપાર		૧૦-૦-૦		

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ

૧૪૦ પ્રોન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબધ ૨.

રાષ્ટ્રકવિ શ્રી. ખખરદાર

ગુણ સાહિત્ય પરિષદના આગામી અધિવેશનના વરણેતા પ્રમુખ

સાહિત્યવાળા સ્વામી શ્રી. અખંડાનંદજી અને નવજીવન પ્રકાશન મંદિરે સસ્તાં પુસ્તકો આમજનતાને પૂરાં પાડ્યાના તાજા હાખલા છે. આ બાગત આજે ખાસ વિચારણા માગે છે. આચારાજીએ, પરિષદનું આ સંમેલન આ દિશામાં કંઈક સક્રિય પગલું ઉપાડ્યો.

અમે આજે જ્યારે, મહાસલાવાદી સરકારના પ્રયાસો અને વરોડરા રાજ્યના

અનેક હાથે વપરાતાં હોવાથી ઘણું મોઠું વખતે એના મોટા ભાગને હાથ આવે છે. જનતાને આપણા મેઘાણી, ધૂમ-કેતુ, રમણલાલ દેસાઈ જેવા લેખકો વાંચવા જોઈએ છે, પરંતુ આર્થિક પરિસ્થિતિથી તેમને તે મુલભ થઈ શકતા નથી.

એ પુસ્તકો આજે એવા પ્રકાશકોના હાથમાં જઈ પડેલાં છે, કે જેઓ એ લેખકોનાં સર્જનોને લોકલોચ્ય બનાવવા જેટલાં સસ્તાં કરવામાં કદાચ આગળ ન પધુ આવે. આ સંબંધે સાહિત્ય પરિષદમાં પધારનાર વિદ્વાનોએ વિચારણા ચલાવી શામજનતાને જાણીતા લેખકોનાં પુસ્તકો સસ્તી કિંમતે મળી શકે તેવી યોજના ઘડવી જોઈએ. આ બાબતમાં સસ્તું

આગામી સાહિત્ય પરિષદ

—ત્રીન્ધાનેથી

આગામી સાહિત્ય પરિષદ—ચૌદમું અધિવેશન મુખ્ય નજીક અંધેરી મુકામે ઓક્ટોબર માસની તા. ૪-૫ (શનિ-રવિ) ના રોજ જાણીતા રાષ્ટ્રકવિ શ્રી. ખખર-દારના પ્રમુખપદે મળનાર છે. આ પરિષદ, આવા અતુલની સાહિત્યકરના પ્રમુખપદે સાંગોપાંગ પાર ઊતરશે, એ નિઃશંક છે. આ પ્રસંગે પરિષદના સૂત્રવાહકો સમક્ષ એને અંગેની એક ખાસ કાર્યદિધા સંબંધે અમારું અદ્ય મંતવ્ય રજૂ કરીએ છીએ.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ધારે તો ગુજરાતી સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં પુષ્કળ કામ કરી શકે. આજે આપણું સાહિત્ય દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામતું રહ્યું છે છતાં જોઈએ તેવું સમૃદ્ધ તો નથી જ થયું, એમ દિલગીરી સાથે કહેવું પડે. આપણા સાહિત્યમાં આજે કેટલોક એવો કચરો પણ ખડકાઈ રહ્યો છે કે જે એને એટલેથી અટકાવવામાં નહિ આવે તો તેનાં પરિણામો, પાછળથી ગુજરાતી જનતા માટે વિપરીત આવે તો ના ન કહેવાય.

આવા નકામા કચરો આડે સાહિત્યનાં ઉત્તમ સર્જનો જનતાના અંતર્ભાવ સુધી પહોંચી શકતાં નથી. આપણે ત્યાં કેટલુંક હળવું અને બીજાં સાહિત્ય શિષ્ટ સાહિત્ય માટે જનતાનાં દ્વાર આગળ અવરોધરૂપે ખડાં હોય છે. આ વિષે સાહિત્ય પરિષદે કંઈક વિચાર કરો સક્રિય પગલાં લેવાં જરૂરી છે.

બીજા બાબત, આપણા ગણ્યમાન્ય લેખકોનાં પુસ્તકો, એની બારે કિંમતોને કારણે આમ જનતાના સુધી જઈ શકતાં નથી; લોકો એટલું મૂંઝવે આપવાને અશક્તિમાન હોવાથી ખરીદતાં અચકાય છે, ત્યારે પુસ્તકાલયોમાં જતાં એ પુસ્તકો

રાષ્ટ્રકવિ શ્રી. અખરહાર

ગ્રંથ સાહિત્ય પરિવહના આગામી અધિવેશનના વક્તા પ્રમુખ

સાહિત્યવાળા સ્વામી શ્રી. અખંદાનંદજી અને નવજીવન પ્રકાશન મંદિરે સરતાં પુસ્તકો આમજનતાને પૂર્ણ પાડયાના તાબા હાખલા છે. આ બાગત આજે ખાસ વિચારણા માગે છે. આશા રાખીએ, પરિવહનું આ સંમેલન આ દિશામાં કંઈક સક્રિય પગલું ઉપાડશે.

અનેક હાથે વપરાતાં હોવાથી ઘણે મોટે વખતે એના મોટા ભાગને હાથ આવે છે. જનતાને આપણા મેધાણી, ધૂમ-કેતુ, રમણલાલ દેસાઈ જેવા લેખકો વાંચવા ભેઈએ છે, પરંતુ આર્થિક પરિસ્થિતિથી તેમને તે મુલક થઈ શકતા નથી.

એ પુસ્તકો આજે એવા પ્રકાશકોના હાથમાં જઈ પડેલાં છે, કે જેઓ એ લેખકોનાં સર્જનોને લોકસોગ્ય બનાવવા જેટલાં સસ્તાં કરવામાં કદાચ આગળ ન પડે આવે. આ સંબંધે સાહિત્ય પરિવહમાં પ્રધારનાર વિદ્વાનોએ વિચારણા ચલાવી શ્રામજનતાને જાણીતા લેખકોનાં પુસ્તકો સરતી કિંમતે મળી શકે તેવી યોજના ઘડવી ભેઈએ. આ બાગતમાં સસ્તું

આજે આજે જ્યારે, મહાસભાવાદી સરકારના પ્રયાસે અને વરોદરા સંસ્થાના

કેળવણી ખાતાના પ્રયાસોથી ગામડાંઓમાં પ્રૌઢશિક્ષણ પ્રચાર યોજના અસ્તિત્વમાં આવી છે અને તેનો કેટલેક સ્થળે લાભ લેવાયો છે તે જોતાં, એ યોજનાને પરિપૂર્ણ કરવા, એ નવા અક્ષરજ્ઞાન પામેલા પ્રૌઢને આગળનું ક્રમિક વાચન મળે તે માટેના પ્રયત્નો પણ આ પરિષદે યોજવાની અનિવાર્ય અગત્ય ઊભી થઈ છે.

પરિષદમાં ઉત્તમોત્તમ લેખકો સંમિલિત થશે, તે પ્રસંગે આવી પ્રૌઢશિક્ષણ-પુસ્તકમાળાની યોજના જે વિચારણે અને તેનો અમલ થશે તો નવા અક્ષરજ્ઞાન પામેલા પ્રૌઢને તેમનું વાચન આમળ વધારવામાં ઠીક સહાય મળી રહેશે. પરિણામે એક નવો જ વાચકવર્ગ આપણે ત્યાં ઊભો થશે, જે આપણા સાહિત્યવિકાસ-પ્રચારમાં સારો એવો ફાળો આપશે.

આજે આ નવા શીખેલા પ્રૌઢ, પુસ્તકાલયના ગ્રંથપાલ પાસે, વધુ વાચન માગતા પણ હશે, પરંતુ તેમના બરનું સાહિત્ય તેમની પાસે નહિ હોતાં તેઓ લાચારીથી ના પાડતા હશે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદે, હવે માત્ર વિદ્વાનોના વાઠામાંથી આગળ વધી ગ્રામ જનતાને ઉપયોગી-લોકસોગ્ય સાહિત્ય તરફ પણ વળતું ઘટે. આજે ગામડાના પ્રજનો જ્યાં ત્યાં ચર્ચાય છે, નાગરિક ધર્મોની છણાવટ થાય છે તેવે પ્રસંગે આ પરિષદે એ દિશામાં જરૂરી પગલું ભરી આમજનતાના આશીર્વાદો લેવાનું પણ નહિ જ ચૂકે.

આજે રાખીએ, આગામી સાહિત્ય પરિષદ પ્રૌઢના ક્રમિક વાચન માટે ઘટતી યોજના વિચારી તેનો સત્વર અમલ થાય તેવી તજવીજ કરશે.

પરિષદ માટે નિર્ણયો

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું ચૌદમું સંમેલન અંધેરી મુકામે તા. ૪-૫ ઓક્ટોબરના રોજ કવિ શ્રી. ખજરદારના પ્રમુખપદે મળનાર છે. તેને અંગેના વિભાગીય પ્રમુખોની યાદી મળ્યા અંકે અપાઈ હતી. એ પૈકી નિર્ણય સમિતિના પ્રમુખ તરફથી (૧) સાહિત્ય, (૨) ઇતિહાસ-પુરાતત્ત્વ, (૩) તત્ત્વજ્ઞાન, (૪) સમાજશાસ્ત્ર અને અર્થશાસ્ત્ર, (૫) ઠંઠા, (૬) ભાષાશાસ્ત્ર, (૭) પત્રકારિત્વ, (૮) વિજ્ઞાન-એ વિષયો પર જે તે વિષયના મુખ્યકારોને નિર્ણયો મોકલવા વિનંતિ કરાઈ છે.

નિર્ણયો મોકલવાનું સ્થળ :—

મંત્રી, નિર્ણય સમિતિ, ગુ. સાહિત્ય પરિષદ સંમેલન,

ભારતીય વિદ્યામંડળ, અંધેરી (મુંબઈ).

શ્રી. મેઘાણી : સાહિત્યના માતરિશ્વ*.

શ્રી. મેઘાણીના નામોચ્ચાર સાથે મારી દષ્ટિ સમક્ષ અનેક રચનાથી, સુગંધ અને દુર્ગંધ બધુંજ લક્ષ આવતો માતરિશ્વ (વાયુ-પવન) ખડો થાય છે. કવિતા અને નવલિકા. નવલકથા અને નાટિકા, મધ્યકાલીન લોકસાહિત્યનું સંશોધન અને સંતકાલીને સાહિત્યનું વિવેચન, અનુવાદ અને સંયોજન વગેરે ક્ષેત્રોમાંથી—અને એ બધાની એકાદ એ નહિ પણ સંખ્યાબંધ કૃતિઓ—આપણા જીવનની ફારમ અને ફિદાઈ, ઉદ્દાસ અને દર્દ, એ માતરિશ્વ લાવે છે. અને એ સધળા ક્ષેત્રોમાં, ચંચુપાત નહિ, પ્રવેશ નહિ, પરંતુ ડાકનેધ ઈધી અપાવે એવું ઝોરવાન્વિત પદ પ્રાપ્ત કરવામાં જ શ્રી. મેઘાણીની, એમની જ ઠલી શકાય એવી વિશિષ્ટતા છે. બીજા બધાં સાહિત્યિક ધોરણોને જતાં કરીએ, અને માત્ર સંખ્યાદષ્ટિએ જ એમની મૂલવણી આંકીએ તોયે એમની સંપાદિત, અનુવાદિત, મૌલિક ગ્રન્થસંખ્યા પચાસ જેટલી થાય છે, તો એ દષ્ટિએ પણ સમકાલીનોમાં ન્હાનાલાલથી દ્વિતીય સ્થાન એમનું છે. હવે એમની સાહિત્યપ્રવૃત્તિનાં વિધવિધ ક્ષેત્રો પર ભ્રમણી નજર નાખીએ.

શ્રી. મેઘાણી

વીરકવિતા

નવલકથાકાર તરીકે કે નવલિકાકાર તરીકે જનતા એમને પિછાને કે ન પિછાને પરંતુ કવિ તરીકે 'રાષ્ટ્રીય શાયર'નું ખિરક પામી ચૂકેલા, 'કોઇનો લાઠકવાયો'ના વીરકવિને સૌ ડાઈ અવશ્ય પિછાને છે. એમની કવિતા આ યુગની સાચી પ્રતિનિધિ ઠલી શકાય. કાવ્યની પ્રેરણા એમને આ યુગદેવ જ આપે છે અને તેથી જ એમણે એમનાં કાવ્યસંગ્રહનું 'યુગવંદના' એવું સૂચક નામ રાખ્યું છે. 'કસુંબજ રંગ' જેવાં વીરરસનો કેદ ચલાવે એવાં; 'ફૂલો આણે' જેવાં નયોં વાસ્તવિક; 'કવિ તને કેમ ગમે' જેવાં હૃદયભ્રમપ્રધાન; 'ફૂલવાળો' 'ખાંસીખામાં' 'બીડી વાળનારીનું' ગીત 'કેલોનું' કલ્પાંત' જેવાં નયોં વાસ્તવવાદી; 'વૈશાળે દાવાનળ' 'જોતરાદા વાયરા બીડો' જેવાં રિત્તવપ્રેરક; 'સાગર રાણા' કે 'ચાચના' જેવાં કલ્પનાગીતો; 'કોઇનો લાઠકવાયો' જેવાં સુમધુર; 'તરણોનું' મનોરાજ્ય' જેવાં વેગીલાં; 'કોણુ ગારો' જેવાં છંદોભવ્યતાવાળાં; 'છેસો કરોરો' 'અદીડી આગનાં જોલવનારાં' કે 'વિદાય' જેવાં પ્રાસંગિક ગીતો; 'કેમ કરે કાયદો ને' કે 'સંજોની વણુઝાર' જેવાં તીવ્ર કટાક્ષભર્યાં; એમ શ્રી. મેઘાણીનો કદમસૃષ્ટિ વરણ તેમ જ રચનાપરત્વે મનોહારી વૈવિધ્યમય છે. એમણે જાનોટો, ખંડકાળો, મુક્તકો જેવાં કાવ્યરચણોનો સ્પર્શ કયો નથી; સંસ્કૃત છંદો, 'તંદુર તદ્દનિતકે' 'અભિસાર' જેવાં કાવ્યોમાં અપવાદરૂપે જ મળે છે. ચારણી છંદો કે લોકગીતોના ઢાળોનો ઉપયોગ કરી—એમના બીજા કાવ્યસંગ્રહનું નામ 'એકતારો' પણ કાવ્યોના ઢાળોની વા બાજાકારની દષ્ટિએ સાંકેતિક

બેખી શકાય-સંખીત અને કવિતા, પૃથ્વી અને ગેયતા, યતિસ્વાતંત્ર્ય આર્થ યતિ ને પ્રાસંઅનુપ્રાસ, જેવી માયાકૃતમાંથી એઓ લીમરી ગયા છે. આથી આજની કવિતા બાહ્યસ્વરૂપ પરત્વે પ્રે. ઠાકેરને અનુસરે છે, એ વિધાનમાં શ્રી. મેઘાણી અપવાદરૂપ છે. રસપરત્વે કૃષ્ણ કનૈયાની ખંસી, તારલિયા, (કવિ તને કેમ ગમે) કવિતા લાડકડા મલયાનિધ (ઓતરાતા વાયરા લીડો) ને બહિષ્કૃત કરવાનું કહેનાર કવિએ સાચે જ પુષ્પધન્વાના શરને બદલે વિષ્ણવની બાંગ પુકારી છે, ખીડીઓ વાળનારીનાં દુઃખ ક્યાં છે, પોતાનાં રહાંસણાં હાડને ન ખેંચવાની અને કવિ તથા બેખકોને પોતાને ન વેચવાની પીડિતને મુખે આર્દ્ર વિનંતિ કરાવી છે (“મને વેચશે મા”:-એકતારો). એમાં જૂઠા જૂઠા કવિજનગાયા હોળીના છંટકાવ નથી, પણ સજગતા કાગળનું દર્શન છે. વળી વિષ્ણવનો દાવાનળ સર્વંતોમુખી બને તે માટે તેઓ વૈરાખી દાવાનળને આમંત્રી ગરીબોના જીવનમાં જે અદ્યાદ્ય પણ સંતોષ છે તેને જઘાવી દેવા માગે છે. જ્યેષ્ઠમાં જામેલી શેવાળને દૂર કરવા ‘ ઓતરાતા વાયરા ’ ને ઉઠાડે છે. બન્ને અંધાધૂંધી થાય, ચોર ધાડપાકુ લૂંટાલૂંટ ચલાવે, ‘કુલેરી કુંપળો’ છુંદાય તો એ એઓ ઓતરાતા વાયરાને વિનાશ કરવાનું કહે છે.

આમ એમની કવિતાનો વીરરસ બીપણ માગીતુસારી છે. આપણા યુગના બધા જ મહાપ્રસંગો - મગતસિંહ રાજગુરુ આદિની કાંસી, ગાંધીજીનું ગોળમેજીમાં પ્રયાણ અને ત્યાંથી આગમન, કેમ્પેસેનો સુવર્ણ મહોત્સવ, સુબ્બની શરાબખંધીનો દિન, રાજકોટ અનશનનાં પારણાં, એમના હૃદયને વશોવી એમાંથી કાવ્યનવનીત પ્રગટાવે છે. ‘ કોષ્ટો લાડકવાયો ’ ને મળેલી અમેઝ બેકપ્રિયતા, આજની કવિતા જનતા સુધી પહોંચી નથી શકતી, એવા આક્ષેપનો સજળ પ્રતિકાર કરે છે. ‘ ઉદસો કટોરો ’ એ કાવ્યમાં પોતાની મનોવેદના યથોચિતઃ વ્યક્ત થઇ છે, એવું ગાંધીજીનું પ્રમાણપત્ર મેળવી, પરલક્ષી કવિતા આશ્રેષ્ઠ પાત્રના હૃદયમાં પ્રવેશ કરી, એના ગાનસતુ અને હિરમાવેને હૃમ્હ નિરૂપવાની એમની વિરલ શક્તિનું અનુપમ દર્શન છે. અને આત્મલક્ષી કવિતા તો એમણે લખી છે જ ક્યાં ? રાષ્ટ્રવ્યાપી મહાન પ્રશ્નોમાં, ત્રિશટ રાષ્ટ્રદેવ સમક્ષ, યુગદેવતા સમક્ષ, પોતાના અણુસમા હૃદયને એમણે મહત્ત્વ આપ્યું જ નથી, અને એ રીતે પણ આપણે આ કવિ આત્મલક્ષી કવિતાની સામે રૂસણાં લઇ આપણા બધા જ સમકાલીન કવિઓમાં જુદો તરો આવે છે. ને કદપના એઓ કરી શકતા નથી એમ કહેશે માં. ‘ સાગરરાણી ’ કાવ્યની હૃદયંગમ સુમધુર કદપના તમને જૂઠા દેશરો. ત્યારે ? ત્યારે શું ? એઓ કદપના કરી શકે એની પ્રતીતિ કરાવી, કદપના કરવી નથી એમ જાહેર કયું છે. કારણ કે કદપના એ દંબ છે, એમ એઓ માને છે. એઓ બન્ને માને કે એમની કવિતા યુગજીવી હોય, પરંતુ એમની કવિતા એમની ઉપરનિર્દિષ્ટ વિશિષ્ટ ગુણાવલિને લીધે લીધેજીવી રહેવા જ સરખાય છે.

ત્રણે કાળના નવલકથાકાર

‘ સમરાંગણ ’, ‘ યુગરાતનો જય ’ ‘ રા’ મંગાજિયો ’ અને ‘ સોરઠ તારાં બહેતાં પાણી ’ એ ગઇ કાલની; ‘ વસુધરાનાં વડાનાં દવડાં ’, ‘ ઘુણશીકથારે ’ ‘ વેવિશાળ ’

અને ' નેરો ઓફિસની બારી ' એ આજની, તો ' નિરંજન ' અને ' ખીડેલાં દ્વાર ' એ આવતી કાલની, એમ મેઘાણી પોતાનાં નવલના કાળ માટે ત્રણે કાળમાં ધૂમ્યાં છે. ' નિરંજન ' અને ' ખીડેલાં દ્વાર ' એ આવતી કાલની નવલકથા છે, એમ શ્રી. મેઘાણી કદાચ ન સ્વીકારે તો પણ સહચારી લગ્ન (*Companionate Marriage*) કે અનિત ને પ્રભા જેવાં પાત્રો અશક્ય છે, એમ કહેવા કરતાં એ વસ્તુ આવતી કાલની છે એમ કહેવું વધુ સહામતીભર્યું છે. ' સમરાંગણ' અને ' રા' ગંગાજળિયો ' એ બંનેમાં કાલોચિત વાતાવરણ એઓ જમાવી શક્યા છે, એટલું જ નહિ પરંતુ પાત્રના ધંતરમાં અને એના ઉદાસમાં પણ એઓ ઇતિહાસને વફાદાર રહ્યા છે. જો કે એ બંનેમાં એમને વધુ સફળતા તો સમરાંગણમાં જ મળી છે; કારણ કે અનેક ચમત્કારોથી ભરેલી, તથા માત્ર જોખનની ઉન્મત્તતા વિશે એક ગીત સાંભળવાથી પોતાના સ્પર્શથી રક્તપિત્તિયાના રોગને દૂર કરનાર પવિત્ર રાગનું મન કામગ્વાકુળ બની કૂટકી જાય એવી એવી શિથિલ અને અપ્રતીતિકર પ્રસંગોજનતાને લીધે, ' રા' ગંગાજળિયો ' સમરાંગણ કરતાં ઊતરતી ડોટીની કૃતિ છે. આમ છતાં સ્વાભાવિક સંવાદ, અને રચનાકાળોરૂપ વાતાવરણ, સુરેખ અને સ્પષ્ટ પાત્ર-ચિત્રણ અને રસનિરૂપણ એ દૃષ્ટિએ તો બંને નવલકથા એમને હિન્દુ રથાન અપાવે છે. *

ઐતિહાસિક તથા અર્ધઐતિહાસિક નવલકથા પૃથ્વી, ' સોરઠ તંત્રી વહેતાં પાણી ' એ વાતાવરણપ્રધાન જનકથા પર આવીએ. નવલકથાના ઉત્તરાર્ધમાં પિતાકી પર લેખકે પોતાનું લક્ષ કેન્દ્રિત કર્યું હોવા છતાં, એને જનકથા એટલા માટે કહી છે કે, અનેક લાક્ષણિક પાત્રાવલિમાં બધાને સરખું મહત્ત્વ અપાયું છે. વાતોપવાદમાં સર્વે પાત્રો, સૌરાષ્ટ્રના ગયા જમાનાની આપણને પિછાન કરાવે છે, એટલે એમાં પ્રાધાન્ય અપાયું છે સૌરાષ્ટ્રની નષ્ટ પામતી સંસ્કૃતિને, કે જેનાં વહેતાં પાણીને આ અંધરૂં પાળ બાંધી એમણે રાજી રાખ્યાં છે. પણ સાચું છે કે આ વાતાવરણપ્રધાન (*Atmosphere Novel*) આટલી બધી રસપ્રદ રીતે આલેખાઈ છે તેનું કારણ કે એ આત્મકથાત્મક છે, સ્વાતુભવરંગે રંગાઈ છે. [આ રીતે આ નવલ, કંઈક અંશે વાતાવરણપ્રધાન કહી શકાય એવી આત્મકથાત્મક શ્રી. મુનશીની ' સ્વપ્નદષ્ટા 'નું સ્મરણ કરાવે છે.]

આજની અને આવતી કાલની નવલની વિચારણા કરતાં એટલું તો સ્પષ્ટ લાગે છે કે, કવિતાનો ક્રાંતિવાદી મેઘાણી અહીં પણ જડે છે. એનાં પાત્રો બંડોપાર છે. નિરંજન માટે જીન્ડી આકર્ષણ હોવા છતાં એ સાહચર્ય માટે યોગ્ય નથી એમ માની, કોઈ આધેડ જોડે સગવડબધો સહચારી લગ્ન કરતી સુનીલા, મોટા શેઠે મુખલાલને એ લગ્નસંબંધ

● ઐતિહાસિક નવલકથામાં ઇતકથાનો ઉપયોગ યદ્યપિ શકે કે કેમ અને યદ્યપિ શકતો હોય તો તે કેટલે બરો, એ પ્રશ્ન રા' ગંગાજળિયો વાંચતાં ઉપરિચિત થાય છે. મારા મંતવ્ય પ્રમાણે, ઐતિહાસિક નવલકથાકાર, ઐતિહાસિક સત્યથી વિપરીત હોય એવી ઇતકથાનો ઉપયોગ ન જ કરી શકે, કારણ કે એથી ઇતિહાસની વસ્તુ તથા પાત્રોને અન્યાય થાય છે, એટલું જ નહિ હિન્દુ આપણી દૃષ્ટિ જ અશાસ્ત્રીય બની જાય છે. અને સત્ય ઇતકથા કરતાં ઇતિહાસમાં વિશેષ પ્રમાણમાં છે એમ તો મો કોઈ કબજો. અને સાદિત્ય માત્ર સત્યથી પરાંગમુખ ન જ હોવું જોઈએ, એ શ્રી. પાંડના મંતવ્ય જોડે હું અનુમત છું. (—લેખક)

માટે અયોગ્ય ઠરાવેા હોવા છતાં, પ્રતિષ્ઠાના ઇચ્છારૂપ મોટા કાકાની વિરુદ્ધ જઈ ગામડીઆ સુખલાલને પરણીતા સંતોષે ઉર્દે સુશીલા, પરણ્યા પતિને મૂકી, વ્યકિતવાતંત્ર્યની હિમાયતી ભારકર જેડે ભાગી જનાર કંચનઃ એ બધાં આજ્ઞા પાત્રો છે. એઓને પરંપરાગત રૂઢિ નથી આડે આવતી, સમાજનાં ગંધનો નથી નડતાંઃ સૌ કોઈ મનસ્વી થઈ પોતાના મનનું ધારુ કરે છે. એ રીતે જોતાં શ્રી. મેઘાણીએ તરુણેાનું મનોરાજ્ય એમની નવલમાં યથોપતઃ ચીતર્યું છે, એમ અવશ્ય કહી શકાય. આ યોવનસહજ સાહસથી ઊભરાતાં પાત્રો એમણે સહાનુભૂતિપૂર્વક ચીતર્યાં છે જ, પરંતુ આ બધાં શ્રીપાત્રો જ છે, એ લક્ષમાં રાખવાનું છે, અને એ રીતે જોતાં શ્રી. મેઘાણીનાં શ્રીપાત્રો ચરદ્યાશુ કે શ્રી. મુનશીના જેવાં જ્વલંત લાગે છે. એમણે એમની આ નવલોમાં જે પ્રશ્નો હણ્યા છેઃ જીન્દગી આકર્ષણના, સમજીન્દગી આકર્ષણના, અયોગ્ય જાતીય સંબંધથી થતી માનસિક વિકૃતિનાં (નિરંજન), શિક્ષિત પરિણિત દંપતીના કંકાસ, ગાળાભાળી દારા નવી લગ્નપ્રણાલિની નિષ્ફળતાના (દુળસીકયારો), અનાયાચમ ખવડાવવાની ના પાડે છે તેથી કૂતરીને ધાવતા તેજુના બાળક દારા સમાજનરચનાની બીધણતના (વસુધરાનાં વહાલાં દવડાં), નિષ્કુર અને ચંત્રવત્ ચાલતી શાસનપ્રણાલિનાં દુષ્પરિણામોના (જેલ ઑફિસની બારી), ગમે તેવા વિપ્લવવાદી કે અલ્પજન વિચારોને પીગળાવી નાખે એવા નારીના નારીત્વના (વેવિશાળ, દુલસીકયારો), એ બધાં આપણી આગુબાણુ રોજબરોજ ઉપરિચિત થતાં, છતાં છતી આંખે જોઈ જાણી નથી શકતા એવા સળગતા વાસ્તવિક પ્રશ્નો છે, કે જેમની તરફ આંખમીચામણાં ક્યેં ચાલે એમ નથી. આમ છતાં લેખક પક્ષીય બની જતા નથી, અને બહુલા વાસ્તવિકતાની ભાંધ સાચવી રાખે છે; એટલુંજ નહિ, પરંતુ પોતાને જે કહેવું હોય તે પ્રસંગો દારા પ્રસંગે પાત્રના વર્તન દારા તથા પાત્રોની ઉક્તિ દારા જ લેખક કહે છે. કથાય ખુલ્લો પ્રચાર-કે જે પ્રલોભનોમાંથી બલભલા લેખકો પણ બચી શકતા નથી-છે જ નહિ. લેખક કથાય જણાતા નથી. પાત્રો પોતાની જાતે જ વિહરતાં હોય એમ લાગે છે. ને એમની દષ્ટિ કેટલી વાસ્તવપ્રાદી અને ઔદાર્યસમન્વિત છે તેની પ્રતીતિ એમનાં પાત્રો દરાવે છે. કંચનના સધળા દોષોને સહી લેતાં આગલી પેઢીના પ્રતિનિધિ સોમેશ્વર અને બદા (દુળસીકયારો), ખોટી પ્રતિષ્ઠા ખાતર અનેક કાવત્રાં કરતાં મોટા શેઠની સામે જાગરમાન, સુશીલાને ધર્મકાયમાં સધળા સહાય આપતી મનોહારી બામૂ (વેવિશાળ): એ બધાં ગઈ પેઢીની ઉજળા બાગુનાં પ્રતીકો છે.

‘દુળસીકયારો’માં આજના યુવાન માનસને કદાચ ન રૂએ એવી, સંયુક્ત કુટુંબની મીઠાશ અને માધુરી એમણે બતાવી છે તો ‘વેવિશાળ’માં સંયુક્ત કુટુંબની ઠાળી બાગુ પણ એમણે ક્યાં નથી દર્શાવી ? યુવાનોમાં પણ ભારકર જેવા ધૂણા જન્મે એવા યુવાનો ક્યાં નથી ચીતર્યા ? વાસ્તવતાની સાથે, એમની નવલોમાં પ્રસંગોચીનતા અને સંવાદ એટલાં બધાં કલાયુક્ત, વાસ્તવિક અને અકૃત્રિમ હોય છે, રસનો પકડ એટલી બધી સફળ હોય છે, કે ૧૯૪૦ના સમીક્ષક શ્રી. વિશ્વનાથએ વેવિશાળ માટે કહ્યું છે કે “વાસ્તવિકતામાં ધૂમકેટુની નવલકથાને આ ચડી મળે.”

એમની નવલકથાની બીજી લાક્ષણિકતા આત્મેહ્ય માનસચિત્રણ છે. માનસિક ક્રિયાપ્રક્રિયા સૂક્ષ્મ મનોભાવો, એઓ સચોટનાથી દર્શાવી શકે છે. સુખલાલ પરગુજરાનું બાલ અનિષ્ટ આચરણ

જોઈને સુશીલા આંતરમનપર (Subconscious Mind) યથેલી અસર, સુનીલા અને નિરં-
જનનું માનસચિત્રણ, જેલ આદિસની ખારીમાંનો ફાંસીએ ચઢતો અનવર, ફાંસીએથી છૂટ્યા
છતાં જેને આનન્દ થતો નથી એવો બીજા, કે પત્નીએ નાતરે નહિ જ જાય એવું અભય આપેલું
તે ઉત્સાહથી નવ વર્ષની જેલ ભોગવતો હરખો ટેક-એ જધાતું માનસચિત્રણ એટલું તો
સૂચક છે, કે એ ભોંકાને ખરર પડે કે મેઘાણીએ એમના માનસને વાણીદેહ આપ્યો છે
તો ગાંધીજી જેવું જ મેઘાણીને એઓ પ્રમાણપત્ર આપે. એમની નવલોમાં બાણજગતને
જેટલું મદત્વ અપાય છે, તેટલું જ પાત્રોની આંતરસૃષ્ટિને પણ મદત્વ અપાય છે.

તે આમ છતાં એમની નવલો દોષયુક્ત છે એ તો કાણું કહે ? કંચન જેવી સ્ત્રીને
દેવુ બા કહીને બોલાવે એટલે એવું હૃદયપરિવર્તન થાય. એ પ્રસંગ પાત્રના માનસપરિ-
વર્તન માટે નિર્બળ છે. વાત્સલ્યપ્રેમના આર્દ્ર હોશ ગમે તેવા સંગતકારો નવી રીતે રજૂ
કરવા અયુક્ત અને અનિચ્છનીય છે. સુશીલાને સુખલાલ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ જન્મે, પરંતુ એ
સહાનુભૂતિ લગનપરિણામી અને છે તે સંભવિત નથી લાગતું; તેથી અપ્રતીતિ કરતા આવે છે.
વસ્ત્રધરાનાં વહાલાં દવલાંની પાત્રસૃષ્ટિ પૌરાણિક કાળના દેવ અને દાનવ જેવી બે વિભાગોમાં
વહેંચાઈ જતી હોવામાં છે. નિરંજનની શૈલી વધુપડતી કચનપ્રધાન બની જવાથી રસિક-
તાને થોડે અંશે બાધક નીવડે છે. પણ આ બધું હોવા છતાં એમનો શૈલ્યપેશ એટલો બધો
બળવાન છે કે આવા દોષો તો એમાં કયાંય લુપ્ત થઈ જાય.

દગાડતા નવલિકાકાર

શ્રી. મેઘાણીની નવલિકાઓના બે સંગ્રહોનાં નામ ચિતાના અંગારા છે તથા એમની
નવલિકાઓને દગાડતી કહી નથી. પરંતુ, એમાં જે વસ્તુ અને તેનું નિરૂપણ છે તે આપણને
આંચકા આપે એવું, અગ્નિગ્રાહી લાગે અને આપણને જેવી સંવેદના થાય તેવી સંવેદના-
તો અનુભવ કરાવનાર છે. નવલકથાના લેખન પૂર્વે શ્રી. મેઘાણીએ નવલિકાલેખનનો
આરંભ કરેલો, પરંતુ એમને નવલકથાકાર તરીકે અહીં પ્રથમ રચન આપ્યું છે તે એટલા જ
માટે કે, એમની નવલિકાઓ કરતાં નવલો જ આજે ગુજરાતમાં વિશેષ પ્રમાણમાં વ્યાપ
છે. ચિતાના અંગારા લાગ ૧-૨, આપણા ઉપરમાં, ધૂપછાયા-એટલા એમનાં મૌલિક
નવલિકાસંગ્રહો. નવલકથામાં એઓ કલાકારને સમુચિત એવું તાતરથ્ય જાળવી રાક્યા છે
તેટલું નવલિકામાં જાળવી રાક્યા નથી; લેખક પક્ષીલ બની ગયા છે. વસ્ત્રધરાનાં વહાલાં
દવલાંની જેમ અહીં વડીલોની સૃષ્ટિ એ રાહસી સૃષ્ટિ બની ગઈ છે. સુવાતો એ સૃષ્ટિના ભોગ
બને છે. પ્રસંગલેખનમાં અને પાત્રનિરૂપણમાં ઘેરા રંગો પુરાયા છે. આમ છતાં આનો અર્થ
એવો નથી કે એમની નવલિકાસૃષ્ટિ એટલે અવાસ્તવિક સૃષ્ટિ. જેમાં આપણું સાચું લોક-
જીવન પ્રતિબિંબિત થયું છે તે આપણા લોકસાદિત્યે સાચ અને સાસરિયાના વડે પં-
ગુજરતા ત્રાસનાં લોકબંધ દષ્ટાંતો આપ્યાં છે. માત્ર એટલું જ કે દૂર સમાજને કે વડીલોને
શ્રી. મેઘાણીએ હૃદયર ચીતવ્યું છે. એમની નવલિકાઓમાં પ્રેમનો નહિ પરંતુ બીજો એક
ત્રિભાણુ બને છે: શોષક, શોષિત અને શોષક વા શોષણસહાયક. આપણું ઉપરનું જ રૂપક
વાપરીએ તો, દગાડનાર, દગાડવામાં મદદ કરનાર અને દાઝનાર. 'કાનજી શેઠ', મંગળા
દેરાન કરતો સમાજ, વડેમ અને અગાનમસ્ત ધીરજલાલનાં સગાંઓ જે મંગળા મરણ

કારણભૂત અને છે. ભદ્રાનો પતિ, કિશોરની માતા એ સઘળાં આગને છે; સાસુના ત્રાસે મરતી કિશોરની પત્ની, (ચિતાના અંગારા,) પાનકેર ડોશી (ધૂપછાયા), મંગળા, મંછા-એ સઘળાં જ્વલંત આગનાં ભોગ છે; જ્યારે કિશોર, ધીરજલાલ, ટ્રેફિસર, ઉદ્દગિત, ભદ્રાનો ભાઇ અને ત-એ બધાં આગમાં નાખનાર છે.

આમ એમની નવલિકાઓમાં ત્રિવેણી રચાય છે. આ નવલિકાઓમાં એમનો લોકસાહિત્યનો અભ્યાસ વસ્તુ પરત્વે એમને પ્રેરણાદાયી થયો હશે એમ કહી શકાય. કારણ કે આપણાં લોકગીતોમાં સામાજિક ત્રાસનાં દર્શાવેલાં શોષણ મળે છે. એમની નવલિકા-સૃષ્ટિમાં જે બંડખોર અને વિપ્લવવાદી પાત્રસૃષ્ટિ જડે છે તેનાં ખીજ અહીં ન હોય એમ તો કેમ અને ? પોતાની વહુને પોતાની માતા પાસે મરાવી નાખનાર કિશોરને મોડી મોડી સાન આપતાં એ બંડખોર અને છે; પતિના ત્રાસથી કંટાળી સત્યાગ્રહી બનેલી ભદ્રા, પતિનું વેર ભાઈ તથા આપ પર લાઇ પોતાની આઝાદી વ્યક્ત કરે છે; વિધવા મંગળા સમાજની વિરુદ્ધ થઈ સમાજને ઠોકરે મારી સંદાયિવ ટપાલીને પરણે છે; મુક્તા તો પતિને લપડાઈ લગાવે એવી સ્વતંત્ર મિત્રજી પહેલેથી જ છે. આમ સાહસપ્રિય અને જીવનની સામે બંડ બંધાવતાં યુવાનો-વિશેષ કરીને યુવતીઓ-અહીં સારા પ્રમાણમાં હાજર છે. આથી જ, સમાજના જીવનનો ભોગ બનતાં, વડીલશાહી સામે અધર્મતા એમનાં પાત્રો હોવા છતાં કરુણાંત નવલિકાઓ પ્રમાણમાં થોડી છે. એ રીતે એમની નવલિકાઓમાં કેવળ સાચી પરિચિતિનું દર્શન જ નથી, કિંતુ એ પરિચિતિમાંથી ઊગરવાનો ઉપાય પણ એમણે દર્શાવ્યો છે. અને તે બંડ. ' પુરાણના દાર ' પરમાં જેવી રમણીય અસર ઉપજાવતી, પતિની શોગ્ય સહચારિણી તરીકે અગ્નિપથે પોતાનું કર્તવ્ય બજાવતી કોળણ પથ એમનું ચિરંજીવ પાત્ર રહેશે. એમાં પણ પોલીસરૂપી કુષ્ટ પાત્ર તો હાજર છે જ. એ રીતે પણ ચીબડાં વેચનાર કોળી, કોળણ અને દાદાગીરી કરતા પોલીસો એમ ત્રિગુણાત્મક સૃષ્ટિ હોવા છતાં અહીં ઘેરા રંગો પૂરવાનો લેખકને અવકાશ મળ્યો છે. ' પાનકેર ડોશી 'ની કરુણ કથા પણ હૃદયને રપસી જાય છે. આમ એમની નવલિકાઓમાં પોતાના ભોગ બનાવતી સમાજની કે વડીલશાહીની જાળથી આપણને એઓ દઝાડે છે.

લોકસાહિત્યના સંશોધક અને વિવેચક

શ્રી. મેઘાણી સૌથી પ્રથમ ગુજરાત-કારીઆવાડમાં જન્મીતા થયા હોય, તો લોક-સાહિત્યના ઉદ્ધારક તરીકે. લોકગીતોના ગાયક તરીકે ગ્રામજનતા સાથેના નિકટનો સંપર્ક સાધી શિષ્યવૃત્તિથી તેઓની પાસે જઈ, એમણે એ અમરચર, અક્ષરજ્ઞાનવિહોણા માનવીઓના મર્યાદિત વર્ણવમાં પુરાયલી ભારતીને અંધર્ય કરી એ બંધ વહેણને સ્વચ્છદે વહેતાં કર્યો છે, અને એમની આ સેવાને માટે ગુજરાત એમનું સદાસર્વદાનું ઋણી રહેશે. એમની આ સેવાની હિંદબરમાં કદર થઈ છે, અને ગુજરાતી લોકસાહિત્યના નિષ્ણાત તરીકે રાજસ્થાની લોકકથાઓના સંપાદકો, પ્રસ્તાવનામાં એમનો બાવ-ભર્યો ઉલ્લેખ કરે છે. અને હમણું જ ચાન્તિનિકેતને લોકસાહિત્યવિષયક બાપણો આપવા એમને આમંત્રી, એમની મુરોચ્ય કદર કરી હતી. સદ્ભાગ્યે ગુરુદેવને પણ મેઘાણીને કંઠે લોકગીતની માંધુરી સાંભળવાનો લાભ મળ્યો. ' ઝતુગીતો ' અને ' લોકગીતો ' હાલરડાં અને ગરબીઓ, લગ્નગીતો અને મુક્તકો, વ્રતકથાઓ અને કથાગીતો, એમના

બોઠસાહિત્યના પ્રત્યેક પ્રકારનું સંશોધન કરી, વ્યવસ્થિત રીતે ઝાણું સંપાદન કરી, રઢી-આળી રાતના ત્રણ ભાગો, ચુંદડી અને કંઠાવટી, સૌરાષ્ટ્રની રસધારની વીરતાપ્રધાન કથાઓ, સોરઠી બહારવટીઆઓ વગેરે અનેક અંથો એમણે પ્રકટ કર્યા છે. બોઠસાહિત્ય કેટકેટલો ખંત, કેટકેટલી જાહેરતા, કેવી અખંડ અને અનંત રસસાધના માગી લે છે તેના પુરાવા છે. એમણે માત્ર સંપાદનકાર્ય જ કર્યું નથી, પણ બોઠસાહિત્યની શાસ્ત્રીય ચર્ચા અને તેનું મધુર બાનીમાં રસદર્શન પણ ઉપરનિર્દિષ્ટ અંથોની પ્રરતાવનામાં કરાવ્યું છે, અને એ પ્રરતાવનાઓ 'બોઠસાહિત્ય' એ સીપંક તથા થોડા સમય પૂર્વે અંથરથ થઇ છે. એમાં એમની બોઠસાહિત્યના સંશોધન માટે જોઈતી સર્વ સામગ્રી છે. સૌરાષ્ટ્રની ધરતી માટે-વતન માટે અવિરત પ્રેમ, બોઠજીવનનાં સઘળાં પાસંતો રસપૂર્વક કરેલો અભ્યાસ, આમ જનતા સાથેનો નિઠરનો સમભાવપૂર્વક સંપર્ક; ચિરંતન સિદ્ધિ, સૂક્ષ્મ સૌંદર્યપરખની વૃત્તિ છે. પોતે પસંદ કરેલા સાહિત્યક્ષેત્રનું અંતથી ઉત્સાહથી અને પ્રેમથી રહસ્ય ઉઠાવવાની એમની રીતિ છે. એ અંથમાં એમણે બોઠગીતના અનેક પ્રકારોની અભ્યાસપૂર્ણ અને રસલક્ષી ચર્ચા કરી છે. આશ્ચર્ય વિષયની જોડે શ્રી. મેઘાણી એટલા તદ્દાકાર થઈ જાય છે કે, વિષયમાં જોડી જીતેલી બુદ્ધિ પર જીર્ણો પ્રયંત આવેગ ફરી વળે છે, અને વિવેચન કરતાં કરતાં એ આવેગ એમની પાસે ગલકવિતા રચાવે છે. આના દૃષ્ટાન્ત તરીકે ચુંદડીનો પ્રવેશક મૂંઝી શકાય. બાપા અને કપનાનું લાક્ષિત્ય, બાનીની મધુરપ-એ સઘળું તમને ઉલ્લસિત કરી મૂકે છે. એક દૃષ્ટાંત લખ્યો: દિવસ અને રાત્રિના મિલનમાં સંધ્યા અને ઉપા શો ભાગ બજવે છે તે દર્શાવતાં એઓ કહે છે:

" કલ્પદેવો ભાવતરની વચ્ચે એ જીભી રહેનારી ડાહી દાઢરી અને બહુરંગી ઉપા સંધ્યા-રાત્રિના વિગ્રહને પોતાની ચુંદડી એકે સંતાડી રાખે છે. ધીરે-ધીરે-ધીરે જાણે દિવસની પાંખો રાત્રીનાધને રાત્રિની પાંખમાં સંતાપ છે. ધીરે-ધીરે, ધીરે-ધીરે-ધીરે જાણે બાળક માતાની બાની ગોદમાં લપાય છે. ધીરે-ધીરે-ધીરે જાણે પ્રિયતમ પ્રિયાના જીવજાણમાં લપાય છે. ધીરેથી જાણે એક પીગળાને અન્યમાં ઓતપ્રોત થાય છે. એ જાણે યુદ્ધ નથી, મિલન છે; પરિવર્તન નથી, એકાત્મ્ય છે; જય પરાજય નથી, અન્યોન્ય અધીનતા છે; મૃત્યુ નથી, પ્રાણમાં પ્રાણનું નિમજ્જન છે; આંચકો નથી આલિંગન છે. " ઉત્પ્રેક્ષા આને અનુપમ ગદ્ય બનાવે છે. વળી, એમની બોઠગીતની ભક્તિ માત્ર યુજરાત કાઠીઆવાડના સાંકડા સીમાડામાં જ નથી પુરાઈ રહી, પણ પ્રાંતપ્રાંતના, દેશેદેશના બોઠગીતોના એઓ પ્રખર અભ્યાસી છે. અને 'બોઠગીતોની ખાંધણી' અને 'વાત્સલ્યના સૂરો' એમના વિશાળ અને તલસ્પર્શી અભ્યાસની પિઠાન કરવશો. આમ મેઘાણીએ બીજી કશી સેવા ન કરી હોત ને આટલું બોઠસાહિત્યનું સંશોધન-વિવેચન જ કર્યું હોત તેણે યુજરાત કાઠીઆવાડ એમનું આશીર્વાદ રહેત.

વિવેચક પત્રકાર

'સૌરાષ્ટ્ર' અને 'ફૂલછાજ' સાથેનો મેઘાણીનો સંબંધ એટલો બધો ગાઢ છે, એ નામો સાથે એમનો એવો અવિનાશી સંબંધ છે, કે કરાંચી સાહિત્ય પરિષદે, પત્રકારત્વ વિભાગના પ્રમુખ તરીકે એમની વરણી કરેલી. પણ એમને, પત્રકારત્વનું ગિરદ ન ગમ્યું હોય તેથી એમણે એ પદનો અસ્વીકાર કરેલો, એટલે 'ફૂલછાજ'ના તંત્રી વર્ગીયી

હોવા છતાં, 'સૌરાષ્ટ્ર'નું પીઠબળ હોવા છતાં, એમને પત્રકાર કહી આપણે એમને નહિ કુભવીએ. માત્ર એઓ બહે ન સ્વીકારે, પરંતુ જનતાએ એમની પત્રકાર તરીકેની કારકિર્દીને પત્રકારત્વ વિભાગના પ્રમુખપદ આપવા નેટલી જ્વલંત અને ઉચ્ચ ગણી છે, એટલું જ કહી એમને વિવેચક તરીકે ઓળખીએ. (એમનું) 'કલમ અને કિતાબ' એટલે 'યુજરાતી સાહિત્ય' વિવેચનનું અઠવાડીક' એમ કહીએ તો પણ ચાલે. કલમ-કિતાબકાર તરીકે આપણા વિવેચનક્ષેત્રમાં વર્ષો સુધી એમણે લાડીકું, લોકપ્રિય અને ધર્મી ઉપગમે એવું પદ ભોગવ્યું. કોષના પણ વિવેચનને બહોળામાં બહોળો વાચકવર્ગ મળ્યો હોય તો તે શ્રી. મેઘાણીના જ. વિવેચનના એમના સિદ્ધાંતો સાચા હતા, પરંતુ માપ સાચું હોવા છતાં, મેઘાણી સ્વભાવે જ ભૂમિપ્રધાન હોવાને લીધે, વિવેચનમાં જે તાટસ્થ્ય જોઈએ તે લાગણીવિવશતા એમનામાંથી હરી જતી. આમ કવિ મેઘાણી વિવેચકની આડે આવતો. આમ છતાં એમનાં વિવેચનો નીડર, નિષ્પક્ષપાતી અને કોષપણુ વાદ્યી પર હતાં. અને ગમે તેવો મહાન સાહિત્યકાર હોય છતાં, પોતાને જે લાગે તે ચરમ વિના એઓ દર્શાવતા, અને દોષદર્શનમાં અને ખામી-નિષ્પણમાં લખ્યપ્રતિષ્ઠ લેખક પર રહેમ નજર રાખતા નહિ. પ્રો. ઠાકોરનું 'મ્હારાં સોનેટ પરનું એમનું' વિવેચન, શ્રી. સુન્દરમતી બોલકી અને નાગરિકા, શ્રી. ઉમાશંકરનું 'પારકાં જર્ણાં', શ્રી. ચન્દ્રવદનનું 'મૂંગી સ્ત્રી', શ્રી. મુનશીનું 'યુ. વ. સો. માં આપેલું' ભારતીય ઇતિહાસ-વિષયક બાપણુ: એ બધી કૃતિઓનાં કડક વિવેચનો ઉપસા વિધાનના તથ્યની પ્રતીતિ કરાવશે. એઓ, માત્ર અન્યવિવેચન જ નહિ પરંતુ, સાહિત્યના સિદ્ધાંતોની પણ ચર્ચા કરતા, અને ચર્ચા આમંત્રતા. એથી, 'કલમ કિતાબ'નું 'પાનું' જાણે સાહિત્યિક ચર્ચા મંડળ હોય, (Library Club) હોય એવું રસિક બન્યું હર્ષ. યુજરાતી સાહિત્યના વિવેચનમાં જનતાને વધુ રસ લેતી કરવામાં મેઘાણીનો ફાળો અવિસ્મરણીય છે.

અનુવાદ અને સંયોજન

દિનેન્દ્ર રૌપનાં-પ્રતાપ અને શાહજહાન, અષ્ટન સૌંદર્યની નવલકથાઓ Samuel the Saker પરથી 'સત્યની શોધમાં', Hall Canoni Master of Man પરથી અપરાધી, સૌંદર્યની Love's Pilgrimage પરથી બીડેલાં દાર, Victor Hugo ના Laughing Men પરથી વ્રજધરાનાં વદાલાં દવમાં, ચમચિનો પરથી 'પક્ષકારા' અને 'પ્રતિભાઓ' એમ એમણે. પરસાહિત્યની ઓઝમ પણ આપણને અર્પી છે, જે કે. એમાં એમને દિનેન્દ્ર રૌપનાં નાટકો સિવાય જોઈએ તેવી સફળતાં નથી મળી, છતાં, વેશાન્તર કરવામાં તો એઓ સફળ તીવડયા છે, અને, એ વિદેશી પાત્રો યુજરાતી સ્થળ-કાળને અનુરૂપ થાય છે, એ અયુજરાતી નથી લાગતાં એ કૌશલ માટે પણ એમને ધન્યવાદ ધરે છે. આપણે તો શ્રી. મેઘાણીના મૌલિક સર્જન વિષે જ રસ ધરાવતા હોઈ, આ પ્રકારના ઉલ્લેખથી જ સંતોષ માનીશું.

આમ આપણા જીવનની અંધારી અને બિજળી, જીવનની ગંદકી અને સૌરભ, પૂર્ણતા અને ઓછપ, એ સધળું એના સાચા સ્વરૂપમાં-એમાં અયુક્તિઓ બહે હોય, ઘેરા રંગો છો પુરાયા હોય તો પણ, પેલા કોષ અંગ્રેજ વિવેચકની જેમ એનો અચાવ કરીએ કે Only truth can be exaggerated-રમૂ કરતા એ માતરિશ્વાને, એમણે આતરાદ વાચરને કહ્યું છે તે જ શબ્દોમાં કહીશું કે,

બીડયા દરવાજાની લોગળ લાંગાને તમે

પૂરપાટ ઘોડલે છડો.

(મૈ.) ચન્દ્રકાન્ત મહેતા

પુસ્તકાલયો અને પુસ્તકો પર બોમ્બમારો.

દુશ્મનોએ વર્તમાન સુદ્ધ દરમિયાન ઈંગ્લેન્ડના લુદા લુદા ભાગો પર ચલાવેલા બોમ્બમારોથી પુસ્તકાલયો પણ બચવા પામ્યાં ન હતાં. આ લેખમાં ઈંગ્લેન્ડનાં લુદાં લુદાં સ્થળોનાં પુસ્તકાલયોને થયેલા નુકસાનના દેવાલ આપ્યા છે તે પરથી વાચક જોઈ શકશે કે, દુશ્મનોએ આવી સંસ્કાર-જનક પ્રવૃત્તિને પણ ભારે નુકસાન પહોંચાડવામાં પાછી પાની કરી નથી. આટલું છતાં ત્યાંની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ તેવું કામ કેવું પૂર્વવત ચાલુ કરી દેવાના પ્રયત્નો કરે છે તે પણ લાલ્લવા મંજે છે.—ત'ત્રી..

(૧)

બ્રિટિશ્વિદ્યાલય વિશે લખતાં એચ. એમ. કેશમેર જણાવે છે કે બ્રિટિશ્વિદ્યાલય પર સખત બોમ્બમારો થયા છતાં, પાંચ લાખથી વધારે સંદર્ભ ગ્રંથો (Reference Books) વાળા મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયને માત્ર બારીઓના કાચ તૂટવા સિવાય કંઈ નુકસાન થયું નથી. રાત્રે ચોક્કી કરનારાઓએ સંખ્યાબંધ દાહક બોમ્બોને ફારો નાખ્યા હતા, આ ચોક્કીઆતોમાં ત્રણ પમારદાર માણસો તથા બે સ્વયંસેવકો હતા.

મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયનું ભોંયતળિયું ઘણું જ મજબૂત છે. મકાનમાં આમ ભુકાવવાનાં પૂરતાં સાધનો છે. આ દૃષ્ટિથી કમિટીએ ખૂબ વિચારણા બાદ, પુસ્તકાલયની વધારે કિંમતી વસ્તુઓને ભોંયતળિયે લઈ જવાનું નક્કી કર્યું.

દાહક બોમ્બોથી થતા નજીવા નુકસાનને બાદ કરતાં, ફક્ત બે સાખા પુસ્તકાલયોને ગંભીર નુકસાન થયું છે. તૂટી ગયેલ બારીઓ તથા નુકસાનવાળાં છાપરાં છતાં આમાંની એક હજુ ખુલ્લી રાખવામાં આવે છે. બીજા પુસ્તકાલયનું છાપરું આમથી તારાજ થઈ મહેલ હોઈ તેને કામચલાઉ છાપરું બાંધી આપવામાં આવ્યું છે. અને અત્યાર પહેલાં તે ખુલી ગયું છે.

અનુભવથી એમ જણાયું છે કે સાંજના અંધારપટના સમય પછી બહુ જ યોગ્ય ભોંકો પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ કરવા આવે છે અને તે પ્રમાણે બંધ કરવાના સમયમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે. ઉનાળામાં રાતના નવથી, શિયાળાના મધ્યભાગમાં તે સમય દલાઈ ઘટાડીને સાંજના ૬ નો કરવામાં આવ્યો હતો. માર્ચની ૨૪ સુધીમાં દલાઈ દલાઈ વધારીને પાંચે નવનો સમય કરવામાં આવ્યો છે. જોહા સમયને લઈને જેઓ કાગરી આપી ન શકે તેવાઓની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા રવિવારે બંધોરના બેથી સાડાચાર સુધી પુસ્તકાલય ખુલ્લું રાખવામાં આવે છે.

બ્રિસ્ટલ વિશે લખતાં મિ. જેમ્સ રૉસ લખે છે કે, છેલ્લા ખતર મળ્યા પછી બ્રિસ્ટલ પર અનેક પ્રસંગોએ હુમલા થયા છે અને અમારાં કેટલાંક પુસ્તકાલયોને કીક નુકસાન થયું છે. જન્યુઆરીના દરવામાં મધ્યસ્થ રેફરન્સ પુસ્તકાલયની છાપરાની બત્તીઓ દાહક બોમ્બમારોથી નાશ પામી હતી. તેજ દરવામાં બેઝમિન્ટર પુસ્તકાલયને સખત નુક-
૫૧૦]

સાન પહોંચ્યું હતું. પુસ્તકો વાંચવા આપવાના તથા બાળવિભાગના છાપરાનાં નળિયાં ખતીઓ વગેરેનો નાશ થયો હતો. અગ્નિ તથા પાણીથી બીજા દક્ષતરોને પણ તુકસાન થયું હતું. કાટમાલ કાઢીને સમારકામ માટે આન એકજ દિવસ પુસ્તકાલય બંધ રાખવામાં આવ્યું હતું. અત્યારે પુસ્તકો આપવા-લેવાનું કામ પૂરઝેસમાં ચાલી રહ્યું છે.

બન્યુઆરીમાં એક બીજી શાખા સદંતર નાશ પામી હતી. પુસ્તકો, ફર્નિચર કે દક્ષતરનું નાગનિશાન પણ મળી શકે તેમ નથી.

મારે કિંમતની તથા આકર્ષક બાહ્ય આપતી મિલકતનો નાશ થવાથી આવકમાં થતું તુકસાન ખૂબ ગંભીર છે. પુસ્તકાલયના ખર્ચનો ૧૯૪૦-૪૧ નો અડસટો બ્યારે કમિટી પાસે આવશે ત્યારે શું પરિસ્થિતિ થશે તે કહેવું અસંભવિત છે. જે કે સેવાના કાર્ય-પ્રદેશમાં ખૂબ કાપકુપ થશે તે દેખીતું છે. હું ધારું છું કે આવા મુશ્કેલ સમયમાં, ખાસ તુકસાન પામેલ વિસ્તારોમાં લગાડ પહેલાંનું ધોરણ જળવાઈ રહેશે તેવી આશા રાખવી તે વધારે પડતું છે.

ચેલ્સી વિશે લખતાં સિડની કર્પી લખે છે કે ‘સપ્ટેમ્બરમાં તે ચિરમરણીય સવાર પછી અમારા, પુસ્તકાલયનાં પગથિયાં ઝડપથી વહેતા ઝરા જેવાં જણાતાં હતાં. અમારા પુસ્તકો વાંચવા આપવાનો વિભાગ સરોવર જેવો હતો અને અમારો કિંમતી સંદર્ભ ગ્રંથોનો વિભાગ, હા વિનાશ! અરે દાહક બોમ્બો! મધ્યમાં અમારો બન્ય હુમટ પડ્યો હતો!! તેના ચુરેચુરા થઈ ગયા હતા. પાસે જ કિંમતી પુસ્તકોનો સંગ્રહ પડ્યો હતો. પુસ્તક બંડારની પાછળનાં ભાગમાં બળી ગયેલ, ધૂમાડાથી ભરપૂર બધું અસ્તવ્યસ્ત પડ્યું હતું. અહીં તહીં, કયાંક પુસ્તકોનો ઘોડો ભ્રમી, હતો તો તેમાંનાં પુસ્તકો હાથ અડકતાં જ રાખ બની દગલો વળી જતાં હતાં.

પુસ્તકાલયના ઇતિહાસમાં અજોડ બનાવો ત્યાર બાદ બન્યા. કંઈ પણ કિંમતી બીજ વલુશોધો ન રહી જાય તે માટે આખો સ્ટાફ દૈનિક નિશ્ચયી હતો. અમે પકું પકું થતી સીડીનાં પગથિયાં પર ચડતા હતા અથવા તો છુપા ખજાનાની શોધમાં પાવડા લપ્પને મંડી પડ્યા હતાં. અને આમ છતાં ગૃહવાચનના સેવાકાર્યમાં, ક્ષતિ આવી નહિ. તે દિવસે સવારના દશ વાગ્યે અમે સહીસલામત રહેલાં પુસ્તકોને પોલિટેકનિકના કામચલાઉ ઘરમાં અસેડયાં અને તરત જ કામચલાઉ સેવાકાર્ય શરૂ કરી દીધું. તેના ખૂબ લાભ લેવામાં આવ્યો હતો.

બચાવી લીધેલાં હજારો પુસ્તકોને સૂકવવાનું કાર્ય ખરેખર દુષ્કર હતું. પરંતુ કોલસાની આગથી, તેલના સ્તંભથી અને અન્ય મુક્તિથી, ખાલી પડેલાં મકાનોમાં પુસ્તકો પાથરીને તથા સખત મહેનતથી અમે વ્યવસ્થા કરી શક્યા છીએ. છાપરું હવે લગભગ ફરીથી તૈયાર થયું હોવાથી અમે ફરીથી હતા તેવા થઈ જઈશું.

કોવેન્ટ્રી વિશે લખતાં ઇ. આર્સ્ટીન ટિન્ટન લખે છે કે:

૧૪-૧૫ નવેમ્બરના બચકર દવાઈ હુમલા દરમિયાન, ગ્રુસન (મધ્યસ્થ) પુસ્તકાલયનાં મકાનનો બધો ભાગ, મુખ્યત્વે કરીને અગ્નિથી સાફ થઈ ગયો. ફક્ત આકર ગ્રંથોનો મુખ્ય વિભાગ બચી ગયો પરંતુ તેને પણ ખૂબ તુકસાન થયું હતું. પુસ્તકો, રેકડો, કેટલોગો તથા સરસામાન બધાનો સદંતર નાશ થયો છે. હુમલા પછીના દિવસે દરમિયાન આકર-ગ્રંથોને બચાવી લીધા છે. તેની સંખ્યા વીસથી ત્રીસ હજારની છે.

ઉપરાંત એક શાખા પુસ્તકાલયને નાશ થયો છે. જે કે તેમાંનાં ઘણાં ખર્ચાં પુસ્તકોને બચાવી લેવામાં આવ્યાં છે. ખીજાં ત્રણ પુસ્તકાલયોને બહુ જ થોડું-આરીઓના કાચ તૂટી જવા, છાપરાને નુકસાન-નુકસાન થયું છે.

હેમ્પસ્ટેડ—અહીંની સેન્ટ્રલ રેફરન્સ લાઇબ્રેરી તથા જનરલ બુક્સ્ટોરને ઑક્ટોબરમાં નુકસાન થયું. શાખા પુસ્તકાલયને ત્યાર પહેલાં થોડા દિવસે નુકસાન થયું હતું. કીટસ હાઉસને પણ નુકસાન થયું છે.

રેફરન્સ લાઇબ્રેરીના મકાનને ખૂબ જ નુકસાન થયું છે. ઉપલા માળેથી ચોપડીઓના થોડા તથા ફર્નિચર નીચેનાં પુસ્તકો પર પડ્યાં અને તેના ભુલ્લા ઉડાવી દીધા. આ ખાતું ખાસ કરીને સાહિત્ય અને કળામાં વિશિષ્ટતા ધરાવતું હતું. 'હેન્ડી મોર્લી સ્મારક પુસ્તકાલય'નાં ઘણાં ખર્ચાં વહેલાં છપાયેલ અંગ્રેજી તથા પરબાષાનાં પુસ્તકોનો નાશ થયો છે. વર્ષોની મહેનત વડે કરેલ કાર્ય થોડા કલાકમાં ધૂળમાં મળી ગયું છે. જે કે પાછળથી ઘણાં ખર્ચાં અગત્યનાં પુસ્તકોને બચાવી લેવામાં આવ્યાં છે, છતાં 'રેફરન્સ પુસ્તકાલય' માટે હેમ્પસ્ટેડ ફરીથી જાણીતું થવા પહેલાં વર્ષો વીતી જશે.

દાહક બોમ્બો, ખાલી કરાવતું તથા ખીજી મુશ્કેલીઓ છતાં હેમ્પસ્ટેડમાં હજુ પાંચ પુસ્તકાલયો છે, પણ અફસોસ ! અત્યારે તો સેન્ટ્રલ રેફરન્સ લાઇબ્રેરી નથી.

માન્ચેસ્ટર 'લિટ અને શીલ'નો તથા પચાસ હમ્બર પુસ્તકોવાળા તેના પુસ્તકાલયનો સહનર નાશ, તેજ ગંભીર નુકસાન મળી શકાય. આ બનાવ પછી 'પુસ્તકાલયના અવશેષ તરીકે બાર બેઝાં પુસ્તકો એ અભરાઈ પર દેખાતાં હતાં.

બ્લોન્ડ રીટાઈમાં આવેલ આ ધરમાં માન્ચેસ્ટર પુસ્તકાલય તથા ફિન્સેસોફિકલ સોસાયટી ૧૮૦૪ થી આવેલ હતાં. પુસ્તકાલય ઉપરાંત તેમાં ડાહ્યન જુલ અને સર આર્થર એક ન્યૂનના અવશેષોનું સંગ્રહસ્થાન તેમાં હતું. પુસ્તકાલયની ખાસ વિશિષ્ટતા, માળાનાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ હતો.

ચહેરનાં ખીજાં પુસ્તકાલયોમાં માત્ર જાહેર પુસ્તકાલય પ્રધાને અસર પહોંચી છે. એક પ્રાંતિક પુસ્તકાલયને સીધી ચોટ લાગતાં, તે લગભગ અદૃશ્ય થઈ ગયું. ફક્ત આગળે દિવસે આવેલાં નવાં પુસ્તકોનાં પાસંબોજ બચી ગયાં. 'ખીજાં' ચાર પુસ્તકાલયોને નુકસાન પહોંચતાં અઠવાડિયા સુધી બંધ રાખવાં પડ્યાં હતાં.

આ બધી મુશ્કેલીઓ તથા વધારે સમય કામ કરવા છતાં આગલા વર્ષના આ વખત કરતાં વધારે પુસ્તકો 'ધરતુ' કરવામાં આવ્યાં હતાં. દાખલા તરીકે, નવેમ્બર માસમાં, શુભવાચન પુસ્તકાલયમાંથી ૪૨૨,૧૧૩ પુસ્તકો વાંચવા માટે આપવામાં આવ્યાં હતાં. ગયા વર્ષે તે સંખ્યા ૩૭૨,૯૬૩ ની હતી. ડિસેમ્બરમાં વધારે હુમલા તથા એક પુસ્તકાલયના દફતરનો નાશ થવા છતાં ૧૯૩૬ ના ડિસેમ્બર કરતાં ૧૨,૦૦૦ વધારે પુસ્તકો વાંચવા માટે ગયાં હતાં. ખાસ વધારે તો નાનાં પુસ્તકાલયોમાં છે. બંધ કરવાના સમયમાં પણ ફેરફાર થયેલ છે. જન્યુઆરીમાં મધ્યસ્થ પુસ્તકાલયનો સમય ફ વાગ્યાનો તથા પ્રાંતિક પુસ્તકાલયો અને તેની શાખાઓનો સમય ફ-૩૦ વાગ્યાનો છે...એમ ખુશીથી કહી શકાય કે માન્ચેસ્ટરમાં આટલાં પુસ્તકો કદી વંચ્યાં નહોતાં.

આંધળા માટેનું રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલય-ઉત્તરની શાખા-ડિસેમ્બરની એક રાત્રે ફેટલાક દાહક બોમ્બ પુસ્તકાલયના છાપરા પર પડ્યા ને પુસ્તકાલયને સળગાવી મૂક્યું. શુભવાચનના

ઔરહાનો સદંતર નાશ થયો. તેમાં લગભગ ૩૦૦ વગર બાંધેલ બેલ પુસ્તકો હતાં. પુસ્તકોના કાયમી બંડાર તરફ ફેલાતી આગને અટકાવવામાં આવી હતી. એટલે બહુ જ થોડાં પુસ્તકો બચી ગયાં. પણ પાણીથી મોટી સંખ્યાનાં પુસ્તકોનો નાશ થયો. ચાર કલાક સુધી મકાન પર પાણીનો મારો ચાલ્યો હતો. મિ. જે. એ. ટેમ્પલર નામના ગૃહસ્થે એક અઠવાડિયા માટે પોતાનો ખાલી 'શેડમ' વાપરવા આપ્યો. તેમાં લાઇબ્રેરીના કાર્યકર્તાઓ તથા સ્વયંસેવકો સેંકડો નુકસાન પામેલ પુસ્તકો લઈ ગયા હતા અને ત્યાં તેને સૂકવ્યાં હતાં.

ફરીડર ખાતાના નાશને અંગે રટાકે પર આંધળા ફ્રીડરોના માણસો ઘેર કામ કરતા હતા. ઘેર કામ કરનારા બધાને હમેશ માફક કામ મળતું હતું, જે કે પુસ્તકોનો નાશ થવાથી પહેલાં તો બધાને કામ પૂરું પાડવાનું મુશ્કેલ જણાતું હતું. ફક્ત બે દિવસની દીલ પછી વાચકોને પુસ્તકો આપવાનું કાર્ય જારી કરવામાં આવ્યું હતું.

પોર્ટસ્મથ લાઇબ્રેરી આરંભમાં લગભગ ત્રણ અઠવાડિયા સુધી પુસ્તકાલયના ઉપયોગમાં બારે ઓટ આવી હતી. આ સમય દરમિયાન 'અંધારપીછેડા'નાં સાધનોની સગવડ કરવામાં આવતાં, હમેશના સમયને જારી કરવાનું શક્ય બન્યું હતું. પુસ્તકો લઈ જવાની સંખ્યા આગળ હતી તે કરતાં પણ વધી. હમેશની પ્રવૃત્તિઓ ઉપરાંત પુસ્તકાલયે નામદાર શહેનશાહના લસ્કરને પણ મદદ કરી છે અને તે મદદની કદર થયાનો પૂરતો પુરાવો છે. લડાયક તોફારીમાં રહેલા માણસોને અન્ય વાંચકો જેટલા જ હલ્લો આપવામાં આવ્યો છે. પોર્ટસ્મથે સર્વ પ્રકારના હુમલાઓનો અનુભવ કર્યો છે, છતાં પુસ્તકાલયના ઉપયોગમાં બહુ હખલ થઈ નથી. એ તો કુદરતી છે કે વખતોવખત એકાદ પુસ્તકાલયને નાશનું નુકસાન થાય. બોમ્બમારોથી તેમના કાર્ય પર પણ અસર થાય પરંતુ થોડા કલાકો પછી, કોઈવાર થોડા દિવસો પછી પુસ્તકાલયને ઉધાડું રાખવાનું શક્ય બન્યું છે. અંધારપીછેડો તથા બોમ્બમારોને અંગે રાત્રે નવને બદલે સાત વાગ્યે પુસ્તકાલય બંધ કરવાનું ઠીક લાગ્યું છે. થોડા સમય માટે તો તે છ વાગ્યે બંધ કરવામાં આવતું હતું. જેમ સાંજના વધારે પ્રકાશ રહેશે તેમ તેને મોડું બંધ કરવાનું થશે.

પોર્ટસ્મથ પર થયેલ તાન્તેરના હલ્લાને અંગે એકાદ બે પુસ્તકાલયો પર કામચલાઉ અસર થઈ હતી, પણ થોડા સમયમાં બધું પાછું વ્યવસ્થિત બની ગયું હતું. એક શાખા પુસ્તકાલય અધૂરું બંધાઈ જતાં તેને બંધ કરવું પડ્યું હતું, પણ ત્રણ અઠવાડિયાથી ઓછા સમયમાં બીજા અધીનો ઉપયોગ જારી કરવામાં આવ્યો હતો.

ફ્રાન્કનના હલ્લાને અંગે લગભગ વાંચ હજાર પુસ્તકોનો નાશ થયો છે, પરંતુ બીજા નુકસાનની સરખામણીમાં, આટલા થોડા નુકસાન માટે તથા સેવાકાર્યમાં આટલી થોડી અંતરાય માટે પુસ્તકાલયો મુત્તરકબાદી લઈ શકે છે. *

(૨)

લંડનના સુપ્રસિદ્ધ પ્રકાશકો જ્યોન્ એલન અને અન્વિન લિમિટેડના માગીદાર મિ. રોન્લિ અન્વિન 'સ્પેક્ટેટર'માં એક લેખ લખતાં લખકર બોમ્બમારોને અંગે પુસ્તકોનાં બંધાને કેટલું નુકસાન ખમવું પડ્યું છે તે બતાવે છે. તે લખે છે કે વધારે શોકપ્રિય પુસ્તકો, ગદ્ય લગાઈ કરતાં વધારે કરકસરથી છાપી શકાય તેમ છે. તેમના જ શબ્દોમાં કહીએ તો

“ નાઝી બોક્ષ આપણી પાસેથી વધારે બોકપ્રિય પુસ્તકો જૂંટવી બેશે તેવા હવે ભય નથી. કેમકે પૂરતી માત્ર હોય તો નાઝીઓ નાશ કરી શકે તેના કરતાં વધારે ઝડપથી પુસ્તકો છાપી શકાશે. પરંતુ અફસોસ માત્ર એટલો જ છે કે વિદ્વાત્તાલ્પર્યા પુસ્તકોની માત્રા ઓછી હોય છે એટલે તેને ફરીથી છાપવાનું પાયાય તેમ નથી. મારો જ દાખલો આપું તો, જ્યારે સ્ટૉક ખત્રાસ થશે ત્યારે મારાં ઓછામાં ઓછાં એક હજાર પુસ્તકો ફરીથી છપાશે નહિ. હું જેમાં હિત ધરાવું છું તેવાં નાશ પામેલાં ચૌદ લાખ પુસ્તકોમાંનું સ્થાન બહુ જ થોડા પ્રમાણમાં પુસ્તકો ભરે. પરંતુ જેમનાં પ્રસિદ્ધ થયેલ અગર અગ્રમટ પુસ્તકો નાશ પામ્યાં છે તેવા પ્રકાશકો સત્વર બીજાં પુસ્તકો બહાર પાડશે. અને કેટલાક દાખલાઓમાં, તેમ થયું પણ છે. ”

આગળ ચોલતાં મિ. અન્વિન જેને તુકસાન થયું છે તેવા પ્રકાશકોના નામની યાદી આપવાનો યત્ન કરે છે.

“ બાઇન્ડરોને ત્યાં જેનો મોટો સ્ટૉક નાશ પામેલ છે તેવાઓની યાદી નીચે મુજબ છે: કેસલ્સ અને ગોલાન્ઝ, જ્યૉન્ઝ એલન અને અન્વિન, જહોન લેઇન, ધી બોડલીહેડ. બે મોટા ગોદાંમમાં જમીનથી છેક ઉપર સુધી પુસ્તકો ભર્યાં હતાં તેના નાશ થવાથી બીજા પ્રકાશકોનો પણ વારો આવ્યો. પખવાડિયા પહેલાં થોડા માઇલ દૂર આવેલ પુસ્તકો બાંધવાના કારખાના પર ભોળ પડ્યા હતા, પરંતુ બાંધેલાં પુસ્તકો હાંકીને ત્વરાથી ત્યાંથી ખસેડવામાં આવતાં પ્રકાશકોને નહિ જેવું તુકસાન સહન કરવું પડ્યું. હું બાઇન્ડરોને તેમના સહભાગ્ય માટે મુખ્યારક્ષાથી આપતો હતો, પરંતુ તેમ કરવામાં હું વધારે પડતી ઉતાવળ કરતો હતો ! તે જ વખતે મોટા સ્ટૉકનું તુકસાન ભોગવનાર પ્રકાશકોમાં બેઇલિયર, ટિન્ડલ એન્ડ કૉક્સ, ડકવર્થ, હેરેષ અને વર્નર લૉરી હતા. ”

પરંતુ હજી વધારે ખરાબ પરિણામ આવવાનું હતું, ‘ પેટરોનરટર રૉ ’ ભૌગોલિક દૃષ્ટિથી પ્રકાશનના મુખ્ય ધામ તરીકે ક્યારેની બૃધ-પડી હતી. તે ત્યાંથી પશ્ચિમ તરફ કોવેન્ટ ગાડન અને બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ તરફ ગયું હતું, પરંતુ તેમ છતાં ધણી પ્રકાશન સંસ્થાઓ ત્યાં રહી હતી.

“ આજે તે ‘ રૉ ’ (Row)નું દૃશ્ય કષ્ટાનંદન છે. ‘ જૉરિક લેન ’ના છેડે જ્યાં બ્લેકવૂડ, લોંગમેન્સ, નેલ્સન અને હચિન્સનની પ્રકાશન સંસ્થાઓ આવેલી છે ત્યાંથી માંડીને નજર પડે ત્યાંસુધી જેતાં અગ્નિએ મકાનોનો નાશ કર્યો. ‘ સ્ટેશનર્સ હૉલ ’ને તથા પણ વધારે તુકસાન થયું છે અને પ્રકાશકોના મંડળને પોતાનું સ્થાન જલદીથી ખાલી કરવું પડ્યું છે. અગ્રગણ્ય નૃત્યામૃદ વેચનાર છુકસેલરો સિમ્પકિન માર્શલ અને તેમનો ન સરખાવી શકાય તેટલો સ્ટૉક-આળાસ લાખ પુસ્તકોનો સંદતર નાશ થયો છે અને આ રીતે ધંધાનો એક મહાન સ્તંભ તૂટી પડ્યો છે. ”

ત્યાંથી નજીકમાં રહેતા નીચેના બીજા પ્રકાશકોનાં મકાનો તારાજ થયાં છે તેમનાં નામ નીચે મુજબ છે: કોલિન્સ, વૉડલૉક, એયર અને સ્પોટિસવૂડ, અને જિહોટર. છૂટક છુકસેલરોની લાંબી યાદી ઉપરાંત બીજા ઘણા છુકસેલરોમાં લોંગમેન્સને વધારેમાં વધારે તુકસાન થયું છે. કેમકે જે રાત્રે તેમના મકાનનો નાશ થયો તેજ રાત્રે કેટલાક માઇલ દૂર આવેલ તેમની વખાર પર પણ હલ્લો થવાથી નાશ થયો હતો. આ વખારમાં તેમનો મોટો સ્ટૉક હતો.

છાંદાલાલ મનસિંગ કામદાર

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો વિકાસ [ચાલુ]

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય

પુસ્તકાલયમાં પુસ્તક પસંદ કરવા માટે ભાષાવાર સમિતિઓ નીમવામાં આવેલી છે.

પુસ્તકાલયના જુદા જુદા વિભાગના અધ્યક્ષો આ

પુસ્તક પસંદગી

સમિતિઓના મંત્રી તરીકે કામ કરે છે. તેઓ જુદાં જુદાં સામયિકોમાં આવતા અભિપ્રાયો, તેમ જ પ્રકાશન સંસ્થાઓ

અને મોટી પુસ્તકવિકેતા પેદીઓ તરફથી આવતી પુસ્તકમૂલ્યો વાંચી-જઈ પોતેપોતાના વિભાગો માટે જરૂરનાં પુસ્તકોની યાદીઓ તૈયાર કરે છે. સમિતિના સભ્યો એ યાદીઓ સંબંધે રૂબરૂમાં ચર્ચા કરી અમર ભેખી, મેત આપી પોતાની સંમતિ જતાવે છે. આ રીતે પુસ્તકયાદીઓ મંજૂર થયા પછીથી જ પુસ્તકો ખરીદાય છે. હાલમાં જ આ સમિતિઓ ઉપરાંત એક મધ્યમ સમિતિ નીમવામાં આવેલી છે, જે ઉપર જણાવેલી સમિતિઓ એ મધ્ય સમિતિની પેટા સમિતિઓ ગણાશે. પુસ્તક ખરીદવા માટે છેવટેની મંજૂરી મધ્ય સમિતિની રહેશે. આ સંગ્રહમાં ખરીદાતાં પુસ્તકો માટે હજુર મધ્યવર્તી કચેરીનું પુસ્તકાલય, હજુર પોલિટીકલ કચેરીનું પુસ્તકાલય અને મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય એ ત્રણેય પોતપોતાને લગતી દિશાનાં જ પુસ્તકો ખરીદવા પર ભાર મૂક્યો છે, જેથી કેટલાંક પુસ્તકો ખેવડાવા પાંચે નહિ, સાંભાન્ય લોકોએજ પુસ્તકોને મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં ખરીદવામાં આવશે, જ્યારે રાજનૈત્ર અને રાજકારોઆરને લગતાં નિવેદનો, વાર્ષિક અહેવાલો કે ઇતર પુસ્તકો હજુર મધ્યવર્તી કચેરીના પુસ્તકાલયમાં તેમ જ રાજનીતિને લગતાં ખીમ મહસ્ત્વનાં પુસ્તકો પોલિટીકલ શાખાના પુસ્તકાલયમાં ખરીદાશે. નવીન નિમાયલી મધ્યમ સમિતિના સંભાસદો નીચે પ્રમાણે છે:

(૧) મે. રા. રા. સત્યવત મુકરજ સાહેબ (પ્રમુખ) (૪) મે. રા. રા. પ્રકાશન અધિકારી સાહેબ

(૨) મે. રા. રા. વિદ્યાધિકારી સાહેબ (૫) મે. રા. રા. મેનેજર, હજુર પોલિટીકલ

(૩) મે. રા. રા. પી. સી. રોમાન્સ કચેરી

વડોદરા કોલેજના અંગ્રેજ વિષયના (૬) મે. રા. રા. પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવ-

શ્રેયાનુ અધ્યાપક સ્થાપક સાહેબ (મંત્રી)

ઉપરની સમિતિ જે પુસ્તકો ખરીદવાના હશે તેને સંમતિ આપશે અને એવી યાદીઓ વખતોવખત આગાપત્રિકામાં પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી પ્રસિદ્ધ થશે.

આ સમિતિએ કેટલીક પ્રકાશન સંસ્થાઓ જેનું મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય કાયમી આદક નોંધાયું છે તેને આવકારી લીધી છે. તેવી સંસ્થાઓની યાદી નીચે પ્રમાણે છે:

(૧) સયાજી સાહિત્ય માળા—વડોદરા, (૨) સયાજી ખાલગાન માળા—વડોદરા,

(૩) સરસ્વ સાહિત્ય વર્ષિક કાર્યકલ્પ—અમદાવાદ, (૪) ભારત ગૌરવ અંધમાલા—મુંબાઈ,

(૫) સરસ વાહગમય રતનમાળા—પુના, (૬) નવભારત અંધમાળા—નાગપુર, (૭) સરસ

અંથમાળા—૫૬૨પુર, (૮) The Book Society—London, (૯) The Crime Club—London, (૧૦) The Evening Standard—London, (૧૧) The National Book Council—London, (૧૨) The Right Book Club—London.

આ ઉપરાંત (૧૩) ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી, અમદાવાદ, પોતાનાં પ્રકાશનોની તમામ પ્રતો આ પુસ્તકાલયને ભેટ તરીકે મોકલે છે.

સામાન્ય લોકભોગ્ય ધત્તર પુસ્તકો ખરીદવામાં તેની કેટલી પ્રતો લેવી તે વ્યવસ્થાપન સાહેબ નક્કી કરે છે. સામાન્યતઃ એક પુસ્તકની છ પ્રતથી બાર પ્રત સુધી તેની ઉપયોગિતા મુજબ લેવામાં આવે છે.

પુસ્તકો ખરીદવાની મંજૂરી મેળવ્યા બાદ પુસ્તકો ન્યાંથી સહેલાઈથી અને વધુ સસ્તાં મળતાં હોય ત્યાંથી ખરીદવાં એમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે. પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં આવે એટલે જ તે અંથપાલ તરફ મોકલવામાં આવે છે; અંથપાલ તે મામણી પ્રભાણે આવ્યું છે કે કેમ તેની ખાતરી કરે છે, અને ખાતરી થઈ બાદ નોંધવહીએ ચલાવે છે. પછી પુસ્તક પર નોંધઅંક નાખે છે. જે પુસ્તકનાં પાનાં અધુરું હોય, ફાટેલું હોય અથવા ધત્તર રીતે ખામીવાળું હોય તો તે જોના તરફથી આવ્યું હોય તેને પરત કરવામાં આવે છે. પુસ્તક કયા વિષયનું છે તે અંથપાલ પુસ્તક જોઈ નક્કી કરે છે. અને તેનો વર્ગીકૃત સંજ્ઞા તથા નંબર નક્કી કરે છે. અને તેનું કાર્યવાહી કાર્ડ બનાવે છે. પુસ્તકના પૃષ્ઠભાગે અધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના નામની છાપેલી કાપલી ચોટી તે પર વર્ગીકૃત સંજ્ઞા તથા નંબર નાખવામાં આવે છે. પુસ્તકના અધ્યપૃષ્ઠની પાછળ પુસ્તકનાં કાર્યોથી ક્યારે ખરીદવું, તેની થી કિંમત બેઠી, સામાન્ય નોંધવહીનો નંબર તથા વર્ગીકૃત નંબર અને સંજ્ઞા તથા જે તે અધ્યયન વિભાગનું હોય તો તેનો સિલ્કો પણ મારે છે. પુસ્તક સહેલાઈથી જાણી શકાય અથવા પૂરું ફાટી જવાથી નંબર સહેલાઈથી મેળવી શકાય તે માટે ૧૦૧ પાન પર નોંધવહીનો અંક તથા વર્ગીકૃત અંક નાખવામાં આવે છે. પુસ્તકના પૃષ્ઠાના છેવટના ભાગની અંદરની બાજુએ એક કોથળા ચોટવામાં આવે છે. અને એ કોથળામાં વાચકની સહી લેવાનું પુસ્તકનું કાર્ડ બનાવી મૂકવામાં આવે છે. અને કોથળા પર સામાન્ય નોંધવહીનો નંબર તથા વર્ગીકૃત નંબર નાખવામાં આવે છે. પુસ્તકના છેલ્લા પાનની પાછળ પુસ્તક વાંચવા ક્યારે ગયું તેની તારીખ નાખવા માટે એક કાપલી ચોટવામાં આવે છે. આ વિધિ થયા બાદ પુસ્તકો મૂકવાના શેલ્ફની ઘોડાઓ ઉપર મુકાયેલાં પુસ્તકોની મેળવણી માટે રાખવામાં આવેલી શેલ્ફરીપ (Shelf-clip) બરવામાં આવે છે. ઉપર પ્રભાણે વિધિ થયા બાદ પુસ્તકો જે તે વર્ગના ઘોડા પર ભાષા વાર મૂકવામાં આવે છે.

પુસ્તકવિધિ કયાં બાદ તેને મૂકવાની વ્યવસ્થા કેવી છે તે જાણવાની જરૂર છે. આવ્યું પુસ્તકાલય મુક્તદાર પદ્ધતિનું છે. એટલે મુક્તદાર પુસ્તકો મૂકવાના ઘોડા પદ્ધતિનાં સાવજનિક પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકો મૂકવા માટે જે વ્યવસ્થા રાખવામાં આવે તે જાણવી જરૂરી છે. હવામાં

ઊડતાં રજકણે, ઊધામ અને તેવાં બીજાં પુસ્તકવિનાશક જંતુઓ, તેમ જ અગ્નિથી પુસ્તકોનું સંરક્ષણ થાય તેવી ખાસ વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ. આ બધી બાબતોના વિચાર કરીને જ શ્રીમંત સરકારે હાલના પુસ્તકાલયનો આપ-બે વિભાગ તેમ જ પુસ્તકો માટેના બોર્ડી ધોડાઓનો ઓરડો બંધાવ્યો છે. આખા હિંદમાં પુસ્તકો મૂકવાના ઓરડાની આવી સુંદર અને સુવ્યવસ્થિત રચના નથી. આ ઓરડાની લંબાઈ ૬૫'૪૭'૬" હોઈ તેના ચાર માળ છે. દરેક માળને કાચથી જડવામાં આવેલા છે. અને કાચના માળ પર હરી ફરી સકાય છે. એટલે પુસ્તકો મૂકવાના કોષ ખડને અગ્નિનો ભય નથી. વળી બહારનાં રજકણો ઊડી પુસ્તકો ઉપર બહુ ચોંટે નહિ, તેમ જ આજુબાજુનું દસ્ય આકર્ષક રહે તે હેતુથી ઓરડાની ત્રણેય બાજુએ એક નાનો સરખો બાગ બનાવવામાં આવ્યો છે. કોકોના અવર-જવરથી ઊડતી ધૂળ સાફસફ રાખવા તથા પુસ્તકો વ્યવસ્થિત કરવા માટે ખાસ તોફરોની તેમજ વેક્યુમ ક્લીનરની (Vacuum Cleaner) સવડ રાખવામાં આવી છે.

પુસ્તકાલયનો આપ-બે વિભાગ બાળકોની અતુકૃળતા ખાતર ભોંયતળીએ જ રાખવામાં

આવેલો છે. આ વિભાગમાં એકંદરે ૫૮,૮૭૨ પુસ્તકો છે.

પુસ્તકો અને વાચ-સરેરાશ લગભગ ૫૦૩ પુસ્તકો રોજ ઘરે વાંચવા આપવામાં

કોની સંખ્યા આવે છે અને લગભગ ૨૫૦ નેટલા વાચકો રોજ પુસ્તકો

વાંચવા લાઇ જાય છે. પુસ્તકાલયમાં એકંદરે વાચકો લગભગ

પાંચ હજાર નેટલા હોય છે. એટલે એ ઉપરથી એમ અંતુમાંનું થાય છે કે એક જ વાચક પુસ્તકાલયમાં વર્ષમાં નિહાન દશેક વખત પુસ્તક આપ લે કરવા માટે આવતા હશે. ઉર્દૂ તથા હિન્દી પુસ્તકોના વિભાગોમાં પુસ્તકો ઓછા છે; કારણ, તેની બાગણી થોડી હોય છે અને વાચકો પૂરતા હોતા નથી.

અધ્યયન સંગ્રહમાં અંગ્રેજી, ગુજરાતી અને મરાઠી એમ ત્રણ મુખ્ય વિભાગો રાખ-

વામાં આવ્યાં છે. ઉર્દૂ તથા હિન્દીમાં ખાસ કોશ નેવાં જ

(૨) અધ્યયન સંગ્રહ પુસ્તકો રાખવામાં આવ્યાં છે. દરેક વિભાગ માટે એક એક

સ્વતંત્ર ગ્રંથપાલ રોડલા છે. તેઓ હમેશાં આ વિભાગોમાં

આવતા બાળકોની જરૂરીઆત તરફ લક્ષ આપવા તૈયાર રહે છે.

અંગ્રેજી વિભાગમાં ખાસ કરીને વિદ્યાર્થીઓનાં વિદ્યાપત્રો વાર્ષિક ગ્રંથો, નાનકામ કોષો, શબ્દકોષો, સામાન્ય જ્ઞાનના મહેત્વના ગ્રંથો, ઇતિહાસગ્રંથો, એશિયાને લગતી શોધખોળો સંબંધી ગ્રંથો, કંઠા ગ્રંથો, જાતીય જ્ઞાનના ગ્રંથો, પુસ્તકાલય શાસ્ત્રને લગતા ગ્રંથો વગેરે હોય છે.

આ પુસ્તકાલય અર્વાચીન હોઈ તવાં ઘણાં જૂનાં યુરોપીય સાહિત્યનાં પુસ્તકો ન હોઈ શકે એ સ્વાભાવિક છે. છતાં ૧૪૯૮ માં છપાયેલા “ ગાલ્ડન લીન્ડ ” ના બાષાન્તરનું એક પાતું છે. વળી આ પુસ્તકસંગ્રહમાં કેટલાંક મહાન પુસ્તકોની નાની નાની આશ્ચર્યકારક આવૃત્તિઓ છે. દાખલા તરીકે શેકસ્પીઅરની તમામ કૃતિઓ, કુરાન, ગીતા, મન્દાવસ્તા, પ્રસિદ્ધ ખગોળશાસ્ત્રી ગેલીલીઓના પત્રો, વગેરે.

ગુજરાતી તથા મરાઠી અધ્યયન વિભાગો સને ૧૯૨૭ માં આજ લાગવાથી ઘણું

તુકસાનમાં આવી પડેલા. આ સંગ્રહો અદ્યતન બનાવવાની આપણા કૈલાસવાસી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની ખાસ ઇચ્છા હતી. અને તેથી જ બંને બાપાના સ્વતંત્ર ગ્રંથપાલો રાખી બંને બાપામાં પ્રસિદ્ધ થતા તમામ ગ્રંથોનો સંગ્રહ કરવા તેઓશ્રીએ આજ્ઞા કરેલી. પુસ્તકો ખાતે મળતી રકમમાંથી આ બંને વિભાગો સમૃદ્ધ અને અદ્યતન બનાવવા પૂરતી તજવીજ કરવામાં આવેલી છે અને જરૂરી પ્રસંગે શ્રીમંત સરકાર પાસે વધારાની રકમ મેળવીને પણ પુસ્તકો ખરીદ્યાં છે. સંશોધનની દૃષ્ટિએ બવિધ્યમાં ઉપયોગી યમ્મ પડે તેવાં સામાયિકોના અઠો બધાવી સંગ્રહ કરવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત દુષપ્રાપ્ય અને જેની ખીજ પ્રત મળતી નથી એવાં પુસ્તકો પણ આ વિભાગમાં રાખવામાં આવે છે.

એકંદરે બધાં વિભાગોમાં યમ્મ અધ્યયન સંગ્રહમાં દાલ ૬૬૬૪૭ પુસ્તકો છે. આ વિભાગના વાચકો માટે સંસ્થામાં જ વાંચવાની સવડ એક અધ્યયન વિભાગનો વિશાળ ખંડમાં કરવામાં આવેલી છે. આ ખંડ અંગ્રેજી વાચન ખંડ. વિભાગના ગ્રંથપાલની દેખરેખ નીચે છે. નજીકમાં જ મે. વ્યવસ્થાપક સાહેબનો ઓરડો છે. સાહિત્ય અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં અનેરો ફાળો આપનાર વ્યક્તિઓના ફોટા, તૈલચિત્રો, તેમ જ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો વિકાસ બતાવનારા નકશાઓ આ ઓરડામાં રાખવામાં આવેલા છે. એક બાજુ હમેશાં જરૂર પડે તેવા અંગ્રેજી સંદર્ભગ્રંથો ગોઠવાયેલા હોય છે. બ્યારે બાકીનાં પુસ્તકો શોખંડી ઘોડાઓ પર રાખવામાં આવેલાં છે. વાંચકોને ખેસવા માટે બત્રીસ પુરસીઓ અને વાચનને અનુકૂળ પડે તેવાં મેજા રાખવામાં આવેલાં છે. ઓરડામાં સંપૂર્ણ હંવા ઉગ્રસ હોઈ વાચકને શાન્તિથી પોતાનું સંશોધનકાર્ય કે અભ્યાસ કરી શકેવાની પૂરતી અનુકૂળતા છે. આ ખંડ આપ-લે વિભાગના ઉપરના ભાગમાં પહેલે મળ્યે છે. શુભરાત્રી અને મરાઠી અધ્યયન વિભાગનાં પુસ્તકો નવીન બનાવેલા શોખંડી ઘોડાના ઓરડામાં જ છે. વાંચકને લાંબી પુસ્તક મેળવી વાચનખંડમાં ખેસી વાંચવાની છૂટ હોય છે.

આ વિભાગો સામાન્યતઃ ઠચેરીઓના સમય પ્રમાણે જ ચાલુ હોય છે. ચોખાસાં, સમય ચિયાળામાં તે ૧૨ થી ૫ સુધી ખુલાં હોય છે, બ્યારે બિનાળામાં ૬-૩૦ થી ૧૧-૩૦ સુધી ખુલ્લા હોય છે.

જે વાચક આપ-લે વિભાગમાં નોંધાયો હોય તે વ્યવસ્થાપક સાહેબની પરવાનગી મેળવી આ વિભાગમાં વાંચવા ખેસી શકે છે. પરંતુ જે કોઈ ખાસ વિષયનો અભ્યાસ કરનારને પુસ્તકો ઘેર લઈ જવાં હોય તો તેને વ્યવસ્થાપક સાહેબને લેખી ચરજ દરી અધ્યયન

વિભાગ માટે નામ નોંધાવવું પડે છે. આ પરવાનગી ખાસ સંયોગોમાં જ આપવામાં આવે છે. સંશોધન કરનાર વ્યક્તિઓ, વિદ્યવિદ્યાલયની બી. એ. બી. એનર્સ, અગર તેથી ઉચ્ચ પદવી માટે અભ્યાસ અંગે જે તે વિષયના મુખ્ય અધ્યાપકની ભલામણ હોય તેવા વિદ્યાર્થીઓ, સંસ્થા કે ખાતાના અધિકારીઓ જેમણે પોતાની સંસ્થા કે ખાતાના બારીક અભ્યાસ કે ઉપયોગ માટે ખાસ પુસ્તકો જોઈએ તો તેમને જ ઘેર પુસ્તકો લઈ જવાની પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

આ ઉપરાંત વેપારીઓ, ખાનગી પેઢીઓ, સંસ્થાઓ વગેરે તરફથી પૂછપરછ થાય તો તે પશુ અધ્યયન વિભાગના અધ્યક્ષો જનતા તંત્રોએ તેમનાં જીકેસો શોધી આપે છે.

સરેરાશ રોજ પચાસ વ્યક્તિઓ આ સંગ્રહના જુદા જુદા વિભાગોનો ઉપયોગ કરે છે. આ સંખ્યા દિવસે દિવસે વધતી જાય છે એ સંતોષજનક છે.

ન્યારે મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની પુનર્વ્યવસ્થા રાજમહાલ પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો પ્રાપ્ત થયાં પછી કરવામાં આવી ત્યારે ત્રણ અગ્રંથપાત્રો પશુ

(૩) મહિલા પુસ્તકાલયની પુસ્તકાલયને વ્યવસ્થિત કરવા માટે રોકેલાં હતાં. આ વખતે સ્થાપનાનો પૂર્વેતિહાસ મેટલીક સ્ત્રીઓ પુસ્તકાલયની અવારનાર મુલાકાત લેતી.

હિંદુસ્તાનમાં મોટે ભાગે સ્ત્રીઓ જાહેરમાં પુરુષો સાથે સાથે જતાં આવતાં હોય તેવી સંસ્થાઓમાં લાભ લેતાં સંકોચાતી. અને પડાપદ્ધતિથી તેમના જાહેરજીવનમાં થોડો ધણો વિક્ષેપ આવતો; અને એટલા માટે સ્ત્રીઓ માટે ઇલાયદા ગોઠવણ રાખવાની જરૂર પડતી. સને ૧૯૦૭ માં શહેરના અનુકૂળ લક્ષ્મી સ્ત્રીઓ માટે એક પુસ્તકાલય ખોલવામાં આવેલું. તેનું કામ સંતોષકારક રીતે ચાલતું અને સ્ત્રીઅધ્યાપક તેમાં કામ કરતાં. ૧૯૧૩ ના આરંભમાં આ પુસ્તકાલયને કાયમનું મંજૂર કરવા બહારપશુ થઈ. તે પહેલાં મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાંથી કરતા પુસ્તકાલયો દ્વારા જ્યાં શહેરની સ્ત્રીઓ સામાજિક કાર્યો માટે ભેગાં મળતી ત્યાં પુસ્તકો, દ્રશ્ય ચિત્રો વગેરે પહોંચાડી તેમને પુસ્તકાલય તરફ આકર્ષવા પ્રયત્નો પશુ શરૂ થયાં હતાં આ યોજના પ્રિય થઈ પડી. ત્યાર બાદ સચિત્ર માસિકો વગેરે પશુ ત્યાં મોકલવામાં આવતાં. એટલે શહેરમાં જે મહિલા પુસ્તકાલયને કાયમની મંજૂરી માટે વિચારણા ચાલતી તેને મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય સાથે જોડી દેવા વિચારવામાં આવ્યું. સ્ત્રીઅધ્યાપન પાઠશાળામાં “શ્રી ચિમનાબાઈ મહિલા મંડળ” સ્થાપ્યું; ત્યાં પશુ પુસ્તકની પેટીઓ, ચિત્રો, રમતો વગેરે સાધનો પહોંચતાં કરી શહેરની સ્ત્રીઓને વાચન તરફ આંકિરણી ઉત્તેજન કરવા પૂરતા પ્રયાસો ચાલ્યા. શરૂઆતનું કાર્ય આમ ચાલ્યા બાદ સ્ત્રીઓની સંખ્યા વાચકો તરીકે વધતી જતી હોવાથી બાલમંદિરને લગોલગ એક સ્ત્રી વાચનાલયનો જુદો આરંભ નહીં કરવામાં આવ્યો અને સને ૧૯૧૬-૧૭ થી મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં મહિલા પુસ્તકાલય જુદું પાડવામાં આવ્યું.

હાલમાં મહિલા પુસ્તકાલયમાં ૭૮૦૯ પુસ્તકો છે. વર્તમાનપત્રોની સંખ્યા ૧૮ છે.

સરેરાશ રોજ જતીસ પુસ્તકો વાંચવા લેર લઈ જાય છે અને મહિલા પુસ્તકાલયની વાચનાલયમાં સરેરાશ ત્રીસ વાચકો દરરોજ આવે છે. આ માટે સ્થિતિ સ્વતંત્ર સ્ત્રીઅધ્યાપક રોકવામાં આવેલા છે, અને તે મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના હાલના મકાનના દક્ષિણ ભાગના ભાગમાં આવેલા છે.

સમયના વહેણ અને શિક્ષણના ફેલાવા સાથે સાથે હવે મહિલાઓમાં પશુ વિશેષ જાગૃતિ આવી છે. વડોદરા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના આપ-એ વિભાગમાં પુરુષો સાથે સાથે ઉચ્ચ અભ્યાસ કરતી જાહેનો પોતે પસંદ કરી પુસ્તકો લઈ જાય છે. વળી મહિલા પુસ્તકાલય તરફથી શહેરના મહિલા મંડળને પુસ્તકો પહોંચાડવાની યોજના ચાલુ છે; અને તે દ્વારા પશુ તેમને પૂરતો લાભ મળે છે.

મહિલા પુસ્તકાલયના વાચક બનવા માટે મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના આપ-લે વિભાગ માટે જે નિયમો નક્કી કર્યા છે તે જ નિયમો આ પુસ્તકાલયના વાચક બનવા માટેની વિધિ વાચકોને પણ લાગુ કરવામાં આવેલા છે.

આદર્શ બાલમંદિર એ ખરેખર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું પારણું છે. બાળકોને શાળાવાચન ઉપરાંત મનોરંજન સાથે સ્વયં વિશેષ વાચન (૪) બાલમંદિર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું પારણું બાળક પુસ્તકાલયના આ વિભાગને ઉપયોગ કરતાં શીખી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના ભવિષ્યના સભ્ય કે વાચક થવાનું પસંદ કરશે. સંસ્થા તરફ તેની અભિરુચિ કેળવાશે. દરેક પુસ્તકાલય અંગે આ વિભાગ હોવો જ જોઈએ, એમ સ્વીકારાયું છે.

બાળકમાં રહેલી નૈસર્ગિક વૃત્તિઓને યોગ્ય સંસ્કરણ મળે એ હેતુથી આવું એક બાલમંદિર કેલાસવાસી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની ખાસ ઇચ્છાનુસાર મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના અંગે ઊઘાડવામાં આવ્યું છે. પુસ્તકાલયમાં એકલાં પુસ્તકો જ હોય તો બાળકોને ખાસ આનંદ નહિ પડે, એ દૃષ્ટિએ તેમની રમતો તરફની વૃત્તિને ખ્યાલ કરીને આ વિભાગની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી; અને રમતો, ચિત્રપોથીઓ, દ્રશ્યચિત્રો, દુરખીનો, વંગેરેથી આ વિભાગને સમૃદ્ધ કરવામાં આવ્યો હતો. અને આથી જ આ વિભાગને બાલપુસ્તકાલય નહિ પણ બાલમંદિર એવું યથોચિત નામ આપવામાં આવ્યું છે. શરૂઆતમાં દેશી ભાષામાં ઉચ્ચ ઠોડીનું બાળવાચનને લગતું સાહિત્ય નહિ હોવાના કારણે અંગ્રેજી સાહિત્ય ખરીદવામાં આવેલું, જેથી હાઇસ્કૂલમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓ આવી તેનો વિશેષ લાભ લેતા. હવે તો મરાઠી અને ગુજરાતી ભાષામાં પૂરતું બાલસાહિત્ય હોવાથી પ્રાયશઃ શાળાનાં બાળકો અને માધ્યમિક શાળાના નીચલા વર્ગોના બાળકો તેનો લાભ સારી રીતે લઈ શકે છે.

ઉપરનો શુભ હેતુ પાર પડે અને બાળકો સ્વયંવિકાસનાં સાધનો દ્વારા આનંદ સાથે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તે હેતુથી રમતોમાં મોટે ભાગે ક્રિયાત્મક રમતો વધુ પસંદ કરવામાં આવેલી છે. તેમ જ તેઓ સકે-લાઇથી આ વિભાગ અંગેનાં સાધનોનો ઉપયોગ કરી શકે તેવાં ઉપરકર સાધનો પણ વસાવવામાં આવ્યાં. મેજ ઉપર મૂકી રમવાની જુદી જુદી રમતો, કોન્ડરગાર્ટન બક્ષીસો, પેસ્ટેશીન દ્વારા જુદી જુદી આકૃતિઓ બનાવવાનાં સાધનો, મકાનો બનાવવાની રમતો, નિરાન તાકવાની રમતો પઝલ બોક્સીઝ, વગેરે ધણી દેશી તેમ જ પરદેશી રમતો ખરીદવામાં આવી.

આ ઉપરાંત બાળકો વાંચી અને સમજી શકે તેવાં ગુજરાતી, મરાઠી, માસિકો પણ આ પુસ્તકાલય વિભાગ અંગે ખાસ મંગાવવામાં આવે છે. પુસ્તક વિભાગમાં જુદી જુદી ઉંમરના બાળકોને વાંચી શકાય તેવાં પુસ્તકો પણ સારા પ્રમાણમાં વસાવવામાં આવે છે.

આ પુસ્તકાલયને મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના મકાનના મેડા ઉપર ઉત્તર બાજુમાં અધ્યયન વિભાગ સાથે રાખવામાં આવ્યો છે. વિદ્યાર્થીઓને આ સ્થળ અને સમય ઓરડામાં અવરજવર કરવા માટે સ્વતંત્ર રસ્તા રાખવામાં આવ્યો છે. આ વિભાગ હમેશાં બારથી પાંચ સુધી ઉનાળા સિવાય ખુલ્લો રહે છે, જ્યારે ઉનાળામાં તે ૮ થી ૧૧ સુધી ખુલ્લો હોય છે. આ ઓરડા બાજુએ આનંદ આપે તેવાં રમુજ સાધનો તથા ભોંત ઉપર કુદરતી આનંદકારી કલાત્મક દ્રશ્યો ખાસ ચિત્રકારો પાસે દોરાવી શણગારેલો છે.

આ વિભાગ બહુ જ કાળજીપૂર્વક ચલાવવાનો હોવાથી પ્રથમથી જ અંચપાલ માટે સંપૂર્ણ લાયકાતવાળા ઈસમની નિમણૂક કરવી આવશ્યક જણાઈ છે. બાળકો સાથે કામ કરવાનું હોવાથી અંચપાલ તરીકે ઓરંચપાલની જ જરૂર સ્વીકારાઈ છે. તેમની લાયકાત ખાસ કરીને મેટ્રિક ઉપરાંતનો અભ્યાસ હોવો જોઈએ.

અંચપાલ અને વિદ્યાર્થીઓ

એમ તે વખતે ઠરેલું. શરૂઆતમાં મે. બોર્ડન સાહેબે ઊધારેલા અંચપાલો માટે શિક્ષણ આપવાના વર્ગમાં તાલીમ લીધેલાં બહેન આનંદીબાઈ પ્રધાન દાંડ આ સંસ્થાના અંચપાલ તરીકે કામ કરે છે. શાન્ત, બાળસ્વભાવનો, ઊંડો અભ્યાસ, અને બાળકને માર્ગદર્શન કરવામાં ધીર સ્વભાવ, એ એમના ખાસ ગુણો છે. દેશવિદેશના મહાનપુરો પુસ્તકાલયના આ વિભાગને જોઈ બાળકોની નિદોષ રમતમમત તેમજ વાચનક્રિયાઓની બારોબાર પ્રશંસા કરે છે તે મોટે ભાગે આ બહેનની કાર્પસમતાને જ આભારી છે. નવીન આવનાર બાળકને રમતની માહિતી આપવી, તેને કેવું પુસ્તક વાંચવા અમરો તે પૂછવું અને વિચારવું, તેમજ મંદિરમાં નિયમિત આવતાં બીજાં બાળકો સાથે તેને જોડી કેવું, વગેરે અનેક વિષય પ્રવૃત્તિઓથી તેઓ પોતાના સમયમાં રોકાયેલાં હોય છે. આ ઉપરાંત પુસ્તકાલયના આ વિભાગનાં પુસ્તકો અને રમતોનું સાહિત્ય યોગ્ય રીતે નોંધવડીઓમાં નોંધી પુસ્તકોના વર્ગીકરણનું કામ પણ તેઓ કરે છે.

આ વિભાગમાં માત્ર આઠથી ચૌદ વર્ષ સુધીનાં જ બાળકોને આવવા દેવામાં આવે છે. લગભગ રોજ ૧૫૦ જેટલા વિદ્યાર્થીઓ બાલમંદિરનો લાભ લે છે. બાળકો રમતોનો છૂટથી ઉપયોગ કરવાથી રમતો ઘણી જલદી નકામી થઈ જાય છે. બાલવિભાગમાં તમામ પુસ્તકો કાચી બાંધણીનાં હોઈ તેને બંધાવીને જ મૂકવામાં આવે છે. આ વિભાગમાં રમતો અને પુસ્તકો ખાતે થઈ દર વર્ષે રૂપિયા પાંચસો જેટલો ખર્ચ થાય છે. પુસ્તકો ઠોષ ઘેર વાંચવા લઈ જઈ મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના જ વાચકોના નિયમે પ્રમાણે જ અહીં પણ તળવીજ થાય છે.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય અંગે એક વાચનાલય વિભાગ પણ ચલાવવામાં આવે છે. આ વિભાગ સ્વતંત્ર અંચપાલની દેખરેખ નીચે મૂકવામાં આવ્યો છે.

(૫) વાચનાલય છે. એક કારકુન અને ત્રણ સિપાઈઓ આ વિભાગના અંચપાલના તાબા નીચે મૂકવામાં આવ્યા છે.

વાચનાલયમાં દર વર્ષે બે હજાર રૂપિયા વર્તમાનપત્રો માસિકો પાછળ ખર્ચાય છે. પુસ્તકો ખાતે ખર્ચાતી રકમનો તે ચોથો ભાગ છે. કર્યા પુસ્તકાલયો પોતે કેવળ વર્તમાન-

પત્રો પાછળ અઢળક ખર્ચ કરે છે તેમણે ધડા દેવા સરખો છે. અહીં દેશ વિદેશનાં વર્તમાનપત્રો ઉપરાંત હિંદનાં મુખ્ય દૈનિકો, સાપ્તાહિકો, તેમ જ યુગરાત્રી, મરાઠી, હિંદી, બંગાલી વગેરે ભાષાનાં મુખ્ય દૈનિકો, સાપ્તાહિકો, માસિકો, દ્વિમાસિકો, ત્રિમાસિકો, વાર્ષિક અંકો વગેરે ખરીદવામાં આવે છે. લગભગ બેસો જેટલાં વાંચકો રોજ વાચનાલયમાં આવે છે. શહેરનો વિસ્તાર વધવા સાથે હવે આ પુસ્તકાલયને પહેલાં મધ્યસ્થ ગણાવું તે એક બાબતે પડવા લાગ્યું છે. આ માટે ઘેર બેઠાં માસિક ધેર મેળવવા માટે તેમ જ તેના હિસાબ વગેરે જુદા રાખવાના મહેનતાણના ખર્ચ પોટે માસિક રૂપિયો એક આપવાનો હોય છે. આવા પચીસથી ત્રીસ સભાસદો યથા છે. કરગા પુસ્તકાલયોએ આ બાબતમાં પણ ધડા દેવાં જેવાં છે. તેમના નિયમમાં ચોક્કસ ઉલ્લેખ હોય છે કે પુસ્તકાલયમાંથી દૈનિક સાપ્તાહિક કે માસિક પુસ્તકાલયના સમયબહાર ઘેર વાંચવાં અમૂક અમૂક વર્ગના સભ્યોને મળશે. પણ કોણુ લઈ જશે લાવશે તે માટે તેમાં રચના નથી. તે માટે સ્વતંત્ર ખર્ચ પડેલો જોઈએ. પુસ્તકાલય આવી ખર્ચ પાડી શકે નહિ, પણ વ્યવસ્થાપક સમિતિઓ હજી વ્યક્તિહિત જાણે છે અને સમગ્ર સંસ્થાનું હિત જોતાં નથી. જેથી તેમને નોકરોનો મોટો ખર્ચ વેઠવો પડે છે. સભાસદોએ પોતાની સ્થિતિ, મોભો, લોકલાગણી અને વાચનના શોખને લઈને પુસ્તકાલયમાં પોતાની અમૂક વર્ગના સભાસદ તરીકે નોંધાવે છે. એટલે આવા વિચિત્ર પ્રકારના ખર્ચને અંમર એક કરતી વધારે પ્રતો જે આ વિભાગમાં ખરીદાય છે તે માટે દરેક સાર્વજનિક પુસ્તકાલયની સંસ્થાએ ખાસ વિચાર કરવો ધોર છે.

વાચનાલય વિભાગના અંચપાલે આ વિભાગમાં આવતાં ચોપાનિયાં તથા વાચકોની સર્વશત ઉપર લક્ષ આપવાનું હોય છે. વળી વાંચકો પેટા જોછી-બુદ્ધિવાળા અગર હરીકાષ્ઠમાં ભાગ લેવાની વૃત્તિવાળા આ વિભાગમાં આવી છૂપી રીતે વર્તમાનપત્રો કે સામયિકોમાંથી આવી માહિતી ફાડી લઈ જાય છે તેમજ કેટલીક વખત સારાં દસ્થો, ફોટા ફાડી લઈ જવાની વૃત્તિવાળા પણ ધસમો આવે છે. તેમ જ યથા પામે તે માટે સિપાઈઓ મારફત પૂરતી તકેદારી રાખે છે. છતાં આ કાર્યમાં પાવરધો થયેલા ભોમો કવચિત્ સુક્તિ-અસુક્તિથી પોતાનું કાર્ય કરી જવા પ્રયાસો કરે છે. મોટાં પુસ્તકાલયોમાં પણ આ મુશ્કેલી છે. સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનાં સંચાલકોને પણ આ પ્રશ્ન મૂંઝવણ કરતારો છે. પ્રશ્નની સામાન્ય વૃત્તિ જેમ જેમ જળવાશે તેમ તેમ આ બાબતમાં સુધારો થઈ શકે.

વાચનાલય વિભાગના અંચપાલે પોતાના આ કાર્ય ઉપરાંત હિંદનાં દૈનિક પત્રોમાં જુદા જુદા વિષયો સંબંધે આવતા લેખોનું વાચન કરી તેમાંથી અગત્યના લેખોનો સંગ્રહ દર અઠવાડિયે તૈયાર કરી મે. વ્યવસ્થાપક સાહેબ મારફત હજીરે કચેરી તરફ મોકલવાનાં હોય છે. આ માટે શી રીતે કાર્ય કરવું તેનો સ્વતંત્ર નિયમ થયેલો છે.

પુસ્તકોની મેળવણી કરવાનું કાર્ય પણ ન્યાં મુક્તદાર પદ્ધતિ છે ત્યાં અતિ મુશ્કેલ છે.

(૬) પુસ્તક મેળવણી વિભાગ આ માટે સ્વતંત્ર મહેકમ ધણું વયોથી રોકવામાં આવેલું છે. તેનું કાર્ય દર વર્ષે મેળવણી કરવાની જે કાપડીઓ બનાવેલી હોય તે સાથે ઘોડાઓ પર જઈ પુસ્તકો મેળવવાનાં હોય છે. ઘોડા પર ન હોય તેવાં પુસ્તકોની યાદી યાય છે. વળી ઘોડા પર

હોય પણ ક્વચિત્ જૂનાં પુસ્તકોની મેળવણીની કાપલી તૈયાર ન હોય તો તેની પણ નોંધ કરાય છે. જે પુસ્તકો ખૂટતાં આવે તે માટે આ વિભાગના કારકુનો આપ-બે વિભાગમાં જમ્મ તપાસ કરી વાંચવા ગયાં હોય તે જુદાં પાઠે છે અને ત્યારબાદ કચેરીમાં જુદા જુદા વિભાગમાં ગયાં હોય તો તે, અધ્યયન વિભાગમાં મૂક્યાં હોય તો તે, અગર ઇતર કોષ રીતે અવગણવળ મૂકાઇ ગયાં હોય તો તેની શોધ કપી પછી, છેવટે જે ખૂટે તેની યાદી તૈયાર કરે છે. અને તે પુસ્તકાલયમાંથી ખોવાઇ ગયેલાં પુસ્તકો મળ્યા છે. અને તેની ઘટિત તબવીજ કરવામાં આવે છે. હવે આ વિભાગનું મહેકમ બંધ કરી આપ-બે વિભાગના મહેકમથી કામ લેવા શ્રીમંત સરકારનો હુકમ થયો છે. આપ-બે વિભાગના મહેકમે હમેશાં પુસ્તકાલયના જાહેરજનતામાં આપ-બેનું કરવાનું કાર્ય કરતા પહેલાં અને પછી એક એક કલાક પુસ્તક મેળવણી કરવાનું કાર્ય કરવાનું હોય છે. આ નવીન અખતરો છે. બીજા નોકરો કરતાં આ શાખાના માણસોને વિશેષ કામ કરવાનું હોય છે. એટલે તે કેવી રીતે વર્ષે દરમ્યાન કામ કરે છે તે જોયા સિવાય આ કાર્ય કેવું થશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય જેવા મોટા પુસ્તકાલયમાં વાચકો ધણા હોવાથી, એકજ પુસ્તક વર્ષે દરમ્યાન એક વખત વચાવા જવાથી, તેમ જ દેશી

(૭) પુસ્તક-બાંધણી

બાપાનાં પુસ્તકોની બાંધણી સારી નહિ હોવાના કારણે, પુસ્તકો ધણાં ફાટી જાય છે. આ માટે સ્વતંત્ર પુસ્તક બાંધણી વિભાગ રાખવો આવશ્યક જણાવાથી ઉધાડવામાં આવેલો છે. આ વિભાગમાં જે પુસ્તક બાંધણી કરનારા અને એક સિપાઈ છે. આ વિભાગને જરૂરી કાપડ, કાગળ વગેરે જોઈતું સાહિત્ય પુસ્તકાલય ખાતુ ખરીદે છે, લગભગ દર વર્ષે પુસ્તકો આ સંસ્થામાં બંધાય છે આ ઉપરાંત પણ કોષ કોષ વખત શ્રીમંત સરકાર પાસેથી વધુ રકમ માગીને પુસ્તકો શ્રી ચિમનાબાઈ સ્ત્રી ઉદ્યોગાલયમાંથી બંધાવવામાં આવે છે.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયનો પુનર્વ્યવસ્થાનો પ્રશ્ન જ્યારે હાથમાં લેવાયેલો ત્યારે અંચપાલો

(૮) પુસ્તકાલય શિક્ષણ

અને બીજા મદદનીશોને આધુનિક દળના પુસ્તકાલય સંચાલનની સંપૂર્ણ તાલિમ આપવી જોઈએ એ સ્વીકારાયલું. તે દૃષ્ટિથી શ્રી. બોર્ડને સાહેબે એક વર્ગ ઉધાડેલો. તેમાં વડોદરાના પુસ્તકાલયના કાર્યકરો તથા હિંદના બીજા ઇસમોને પણ સ્થાન મળતું. આ રીતે આપણા કેન્દ્રસંવાસી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે “ હિંદુસ્તાનની આધુનિક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના અગ્રેસર ” તરીકે મળ્યાયા. શ્રી. બોર્ડને વડોદરામાં દૂક મુદત માટે રહેવાનું થવાથી તેમ જ જે અભ્યાસ શીખવવામાં આવતો તે હિન્દુ કોલિના જ ઇસમો અહંસુ કરી શકે તેમ હોવાથી, તેવા ઇસમો વર્ગ ચલાવવા પૂરતા નહિ મળવાથી તે વર્ગ બંધ કરવામાં આવ્યો. પરંતુ પુસ્તકાલયશાસ્ત્રમાં તજ્ઞ પુરુષોની જ વ્યવસ્થાપક તરીકે નિમણૂક થતી હોવાથી હજીએ છુટક છુટક આવનાર હિન્દુ શિક્ષણ પામેલા ઇમેદવારોને મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં અભ્યાસ, ચર્ચા અને પ્રત્યક્ષ કાર્ય કરાવી તરબેજ કરવાની યોજના ચાલુ છે. આવા ઇમેદવારોએ બ્રિટિશ હિંદ કે બીજા દેશી રાજ્યના હોય તો નેકનામદાર દિવાન સાહેબની મારફત પરવાનગી મેળવી આવવાનું હોય છે.

આવા ઉમેદવારો માટે અભ્યાસક્રમ મોટે ભાગે લંડન યુનિવર્સિટીના પુસ્તકાલય શિક્ષણના અભ્યાસક્રમને મળતો હોય તેને લગતાં તમામ પુસ્તકો આ પુસ્તકાલયમાં વસાવવામાં આવેલાં છે. તેમાં પુસ્તકાલયના સામાન્ય વહીવટ, કારોબાર, પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ, ભાષાનો અભ્યાસ, દેશવિદેશની અર્થતંત્રીન મહાન પુસ્તકાલયો સંબંધી માહિતી, તેમ જ ગ્રામ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો અમેરિકા અને ઇંગ્લેન્ડમાં થયેલો વિકાસ, દિંદની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વગેરે હોય છે. વડોદરામાં આવનાર ઉમેદવારને ડ્યુઈ, ઈરટીસ, વગેરેની વર્ગીકરણ પદ્ધતિ ઉપરાંત બોર્ડન વર્ગીકરણ પદ્ધતિ પણ જાણવાની ખાસ અવગતતા હોય છે. તેમ જ મુક્તદાર પદ્ધતિના પુસ્તકાલયે પુસ્તકો માટે કેવી અને કેટલી કાળજી રાખવાની હોય છે તે પણ જાણવા મળે છે.

કેવળ ગુજરાતી કે મરાઠી જ જાણનાર અંધપાલને ઉપરનું શિક્ષણ મળી શકે તે હેતુથી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ પાસે જરૂરી ગુજરાતી અભ્યાસ વર્ગો: પુસ્તકો તૈયાર કરાવી વડોદરા રાજ્યનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોના ગ્રામવિસ્તાર માટે અંધપાલ તરીકે કામ કરનારાઓને તે મંડળ દ્વારા મદદનીશ વ્યવસ્થાપકની દેખરેખ નીચે ત્રણથી ચાર દિવસના વર્ગો ઉઘાડવામાં આવે છે. આ માટે અભ્યાસક્રમ બહુ જ સામાન્ય હોય છે. વર્ગીકરણ કેમ કરવું, પુસ્તકવિધિ કેમ કરવી, પુસ્તકો નકામાં થાય, ચોરાઈ જાય, પરત ન આવે વગેરે માટે શું શું કરવું. પુસ્તકાલયદિન કેમ ઉજવવા, અંદાજ કેમ તૈયાર કરવા, દિસાખ કેમ રખવા, પુસ્તકાલયો દ્વારા સમાજસેવા કેમ કરવી વગેરે માહિતિ અપાય છે. (અપૂર્ણ)

ઉમેદલાઈ મા. પટેલ

અભિલાષ

સંતો મહંતોનો મુખદ જ્યાં સંગ અમને સાંપડે,
સંતોષ સેવા શોધતાને ભાવતાં ભોજન જડે;
શુભવર્થ અંધાલય બને, સદ્ગુણની લહાણી કરી,
રંક કે ધનવાન પાસે, વિશ્વની વાતો ધરી.
ખીલતાં મધુર આ જ્ઞાનવાડી, પુષ્પ પરિમલ આવતી;
ભાવનાનાં ભવ્ય ભાયાં એ મુગંધી ભાવતી,
અમ ગામના અંધાલયોને, સર્વદા વિકસાવશું;
મા ચારદના સેવકો, સદ્ગુણ લેવા આવશું.

ઉમાપુર,

ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર

સાહાત્રાણ દિવસમાં—

(દ્વિતી પાત્રો)

ખૂબ શ્રીકાંત રોજ પુસ્તકાલયમાં જાય; અનેક માણસોને અને મોટામોટા વિદ્યા-ચાંચોને મનપસંદ પુસ્તકો ઘેર લઈ જતા જુએ, અને તેમની સાથે ટગર ટગર જોઈ રહે. તેને વાંચવાનો ખુબ શોખ હતો. ઘેર જે કાંઈ પુસ્તકો તેના સ્વર્ગસ્થ પિતાએ તેને માટે વસાવવા શરૂઆત કરી હતી, તે તે દિવસો થયા પૂરા થઈ ગયા હતાં. આ વાચને તેનામાં જ્ઞાન માટે જોડી પિપાસા જગાડી હતી, પણ જેને આપું વંચાવી પરિપૂર્ણ કરવા ઉત્કટ ઇચ્છા હતી તે પિતા તે તેની ભાવના ફોડે તે પહેલાં વિદેહ થયા હતા. દોસ્તો પાસેથી માગી માગી જે ‘મળ્યું’ તે વાંચ્યું. પણ જેમ જેમ વાચન વધતું ગયું, તેમ તેમ એની વાચનશૂળ તૃપ્ત થવાને અદબે ઉત્તરોત્તર વધતી જ ગઈ. મિહાઈની કુકાન પાસે બિમા રહી, બીજાને ખરીદતાં કે ખાતાં જોતાં મોંમાં પાણી આવે, પણ પાસે પૈસો ન હોઈ ખરીદી ન શકે તેવી સ્થિતિ આ બાળકની હતી. ઘણા દિવસથી વિચાર તો કરતો હતો. એક વાર હિંમત કરી અંથપાલ પાસે જઈ થોથરાતા થોથરાતા પુસ્તકો માટે વિનંતિ કરી. ભાઈ જવાબ મળ્યો કે ‘તું હજી ચોપડીઓ જેવા થયો નથી.’ આવો ઉત્તર સાંભળી એની આંખમાં ઝળઝળિયાં આવી ગયાં. અંથપાલને ક્યા આવી.

“ તું માસિક લવાજમ ભરી શકે તેમ છે ? ” અંથપાલે પૂછ્યું.

બાળક હિંમતભાવે અંથપાલ સામું જોઈ રહ્યો. માતા પણ મરી ગઈ હતી. જદ્દ ડોશી ઘરનું કેવી રીતે ચલાવતી હતી તેવું તેને ખાન હતું. પિતાજી થોડાં પુસ્તકો, થોડું દેવું અને કેટલીક ભાવનાઓ મૂકી અકાળે દેવ થયા હતા. અંથપાલે મોં પરના ભાવો પરખી લીધા.

“ ઠીક ત્યારે. કોઈની જામીનગીરી લાવે તો પુસ્તક મફત વાંચવા મળશે. બે આ ફોર્મ. ”

“ કોની આગ્રહ ? ”

“ કોઈ અમલદાર, વકીલ, શાહુકાર કે શિક્ષકની યાદે. ”

અમલદારો અગમ્ય હોય છે, વકીલો અસ્પર્શ્ય હોય છે, શાહુકારો આવી બાળતમાં નિર્દોષ રહે છે. શિક્ષક પાસે તે દોડી ગયો. તે હોંશીઆર વિદ્યાર્થી હતો. શિક્ષકનો તે પ્રિયપાત્ર હતો.

“ લાયબ્રેરીનાં પુસ્તકો વાંચી અભ્યાસ બગાડવાની મારી સલાહ નથી. લાયબ્રેરી પુસ્તકોનું વ્યસન લગાડે છે. ” શિક્ષકે કહ્યું.

શ્રીકાંત જાણતો હતો કે યત્કિંચિત્ છતર વાચનના પરિણામે તો તેનામાં સામાન્ય જ્ઞાન વિશેષ હતું. તેની અસરથી મગજ વધુ કેળવાયું હતું. અભ્યાસમાં બિલકો ફાયદો થયો હતો, પણ તે નિરાશ ન થયો. તેના એક મિત્ર શુણ્વંતના મામા વકીલ હતા તેની પાસે શુણ્વંતને તેડીને ગયો, ને ફોર્મ ધર્યું.

“ આમાં તો જવાબદારી અમારા ઉપર આવી જાય છે, શું શું જવાબદારી આવે છે તે તો લાયબ્રેરીનાં નિયમ-નિયમ વાંચવાથી ખરેખર પડે; છાપેલું અધારણુ લાવજો. ” લાયબ્રેરીના કાયદાનું કોઈ પુસ્તક છાપેલું તો હતું નહિ. પુસ્તકાલયના પ્રવેશપત્રને જીવની પેઠે દક્ષતરમાં તે સાચવતો હતો. તેને ‘યાદ આવ્યું’ કે ‘તેના એક લાઈબ્રેરીયન નવલરામના પિતા-રાજદક્ષતરમાં કારકુન કે એલું’ કંઈ હતો. નવલને ઘેર તે ધણી વાર જતો. તેને અભ્યાસમાં મદદ પણ કરતો. તેના પિતા બધા માણસ હતા, તેની પાસે ગયો, ને વાત કરી. નવલને શ્રીકાંતે રોજ શીખવવા આવવું, એમ વાત થઈ. ફોર્મ ઉપર તેના પિતાએ સહી કરી આપી. ખૂબ આનંદથી તે પુસ્તકાલયના અંચપાલ પાસે દોડી ગયો.

“ મારા નાના દોસ્ત, હે આ “ કોલેજીયાન. ” વાંચજો, વિચારજો, સારું યાદ રાખજો, ને જીવનમાં ઉતારજો. ”

જે દિવસમાં તે પૂરી થઈ. પછી ‘હિતોપદેશ’ મળ્યું. તે પછી ‘બાલ પંચતંત્ર’ નો વારો આવ્યો. ‘સરળ રામાયણ’ વાંચતાં રામના બહુકાર દિવસરાત તેના કાનમાં વાગવા માંડ્યા. ‘મહાભારત’નું ‘કર્ણ’નું પાત્ર એને જાણી ગમ્યું.

* * *

અંચપાલ કેવો સારો હતો ? શું વાંચવું તેની પસંદગી તે ધણીને કરી આપતો. કોઈ પુસ્તક કોઈ માટે તો નંબર જાણવાની દરકાર કયો વિના જ અમુક કબાડ પાસે આવી જાય ને હાથ નાખે, ને પુસ્તક નીકળે. મોટા ધણીમાંથી ઘેરને બચાડી નેમ જાળખી કાઢે તેમ તે જાળખી કાઢતો. સદાય હસતો, મીઠાબોલો, આવનારને આદર દેતો, જનારને હારથથી વિદાય દેતો. વાચકોમાં તેનું ‘સારું’ માન હતું. પોતે ઉંમર લાયક હતો છતાં નાના મોટા દરેકને તે માનથી બોલાવતો. કોઈ કપડો આપવું તે તે ગળી જતો. કોઈ ફરિયાદ લાવવું તો તેનો ધ્યાન કરતો. માટે તેને તે સલાહ દેતો. નિરાશને ઘેર બેઠાં પણ પુસ્તકો પૂરાં પાડતો. શ્રીકાંતને આ અંચપાલના દરેક વર્તન પાછળ તેની શુભ ભાવનાનાં દર્શન યતાં. આવો પરાપકાર કરવાનું બાગ્ય તેને કોઈ વાર પ્રાપ્ત થાય તો ? નવલરામને તે ધણી વાર કહેતો કે તે મોટો યાચ ને આવો કે આથી પણ વધુ સુંદર અંચપાલ બને તો કેવું ‘સારું’ ?

અંચપાલના પેલા શબ્દો તેના કાનમાં હંમેશાં શું છ રણ હતા: ‘વાંચજો, વિચારજો, સારું યાદ રાખજો ને જીવનમાં ઉતારજો.’

મેટ્રીકમાં તે ધણે સારે નંબરે ઉત્તીર્ણ થયો, ને તેને શિષ્યવૃત્તિ મળી. કૉલેજમાં પણ તે પ્રોફેસરોનો પ્રાનીતો થયો, અને અભ્યાસમાં અને છતર વ્યાજતોમાં સારી રીતે રસ લેતો થયો. કૉલેજના *સાનિકર્મા Collegian's Dream નામની તેની કવિતાઓ પ્રિન્સિપાલ બહુ ખુશી થયા. તેને બોલાવ્યો ને અભિનંદન આપ્યું. કૉલેજની લાયબ્રેરીનો તે મંત્રી બન્યો. વાંચવા કરતાં તેની વ્યવસ્થામાં વ્યતનતા ને અદ્યતનતા લાવવા તેણે વધુ કાશીય કરી.

તેનું જ્ઞાનતેજ જોઈ પ્રિન્સિપાલે તેને માટે I. C. S. ની ભલામણ કરી, અને તે અભ્યાસાર્થે ઇંગ્લેંડ ઉપડી ગયો.

I. C. S. ની છેલ્લી પરીક્ષામાં પ્રથમ પદે આવી તે હિંદુસ્તાન આવી પહોંચ્યો, તે પહેલાંના બંગાળનાં એક પરગણામાં એસિસ્ટન્ટ કમિશનર તરીકે તેની નિમણૂક થઈ ચૂકી હતી. દેશમાં તેનાં પિતામહી તો ‘અનંતપદ પામી ગયાં’ હતાં, અને બીજું કોઈ ખાસ આકર્ષણ ન હતું, તેથી મુંબઈથી સીધો હોદ્દો સંભાળવા પહોંચી ગયો. અનેકવિધ સુધારા વંધારા કરી, પ્રજાની પ્રીતિ મેળવી, અનેક સારાં કાર્યો તેણે કર્યાં. ત્રણેક વર્ષ બાદ કામ પ્રસંગે તે મુંબઈ ગયો હતો, ને ‘વતનમાં એક વાર જઈ આવું’ એવી ભાવના સેવતા હતો, ત્યાં તેને અખર મળ્યા કે તેની તેના વતનમાં જ બદલી થઈ છે. સામાન પરખાયો રવાના કરવાનો તાર કરી તે વતન જઈ પહોંચ્યો.

એ જ રોજન, એ જ સડક, એ જ જૂથો, એ જ વાતાવરણ. થોડાંએક બંગલા ને મકાનો વધ્યાં હતાં, ગામમાં ધરેકંદ્રીક આવી હતી. ડાક બંગલામાં સામાન મૂકયે; નાહી ઘોષ, સાદાં વસ્ત્રો પહેરી બહાર નીકળ્યો. સીધો નવલરામને ત્યાં ગયો. સાંજનો વખત હતો. કોઈ મુવાન સ્ત્રી, સીમમાંથી આવેલી ગાયને બાંધતી હતી.

“ નવલભાઈ છે કે ? ”

“ પધારો. તેઓ હજી રાજદક્ષિણે પાછા આવ્યા નથી; હમણાં આવશે. ”

“ હું પછી આવીશ. આવે ત્યારે કહેજો કે મહેમાન આવ્યા હતા, ને લાઇબ્રેરીમાં ગયા છે, ત્યાં રાહ જોરો. ”

“ આખું નામ ? ”

“ સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરી શ્રીકૃત બહાર નીકળી ગયો. લાંબો ઝરમો, ધોતિયું, સુધડ વાળથી ઓપવું ઉપાડું માથું, ચરમાની પાછળથી પથ દીપતી તેજસ્વી આંખો, પ્રભાવશાળી ચહેરો અને હસતા વદનવાળો—સાદાઈની મૂર્તિસમો પરદેશી જેવો દેખાતો આ વિચિત્ર મહેમાન કોણુ હશે તેની કલ્પના લલિતાથી થઈ નહિ. મધુરીને પાછળ દોડાવી, ‘ મહેમાન ને વહેલા જમવા પધારવાનો સંદેશો મોકલ્યો. ’

પુસ્તકાલયનું મકાન નવું થયું હતું. ફર્નિચર નવું વસ્તુ હતું. પુસ્તકોમાં જે વૃદ્ધિ થઈ જણાતી હતી અને અંધપાલ કોઈ નવા હતા. જૂનો અંધપાલ તેના વખતમાં તો વૃદ્ધ હતો જ. તે નિવૃત્ત થયો હશે, અથવા તો દેવ પથુ કાં થયો ન હોય ? તે તેને મળવા આવ્યો હતો. ન મળી શકાયાથી તેને આઘાત થયો.

“ મને ‘ Inside Asia ’ આવે. ”

“ સાહેબને ત્યાં ગયેલ છે. ”

“ Mother India ? ”

“ નથી. જોવાઈ ગયું છે. ”

“ Unhappy India આપો. ”

“ મહેરજાન, નંબર જોતીને વાત કરો. અમને શું વાદ હોય ? ”

“ ‘આર્યવીરો’ આપો ! ” એક વિદ્યાર્થીએ માગણી કરી.

“ હ નથી. તેને જદરે બીજું આપે. જાંય, જો બાંય, આને ‘આર્યભિષક’ આપો ? ”

“ મારે ભિષક નથી જોઈતો; મારે તો જીવનચરિત્ર..... ”

“ અરે ! ધણી આર્યભિષક જ લઈ જાય છે. હું વધુ ડાહ્યો નીકળ્યો. ચાલ, આ ‘આર્યસમાજ’ લઈ જ; તેમાં ધણી ચિત્રો છે. ”

એક જણે આવીને ફરિયાદ રજૂ કરી: “ આજનું Times ટેબલ ઉપર નથી. ”

“ તે અમે શું કરીએ ? ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબને ત્યાં ગયેલું ને તેમને અચાનક ફિટ્ટી-કટમાં જવાનું થયું તે લેતા ગયા હશે. કાલનું વાંચો. ”

“ ગિ. લાયબ્રેરીઅન, કંઈક તો વિચારો. કાલનું હાપું આને શું કામનું ? ”

“ તે હું શું કરું ? લઈ જનાર અમલદાર છે, ને કમિટિના મેમ્બર છે. ”

“ તમારી સૂચનાઓ આપો. ”

“ પાનાં થઈ રહ્યાં છે. ”

વાચક બળડતો ચાલ્યો ગયો. મંથપાલે સ્વગત છતાં પણ આજુબાજુના સંબંધો તેના અવાજે કહ્યું: ‘ માળા-મરતિયા ! ’

“ મને ‘શાકુંતલ’ આપો. ” એકે માગણી કરી.

“ નથી ” દુઃખે જવાબ મળ્યો.

“ આ યાદીમાં તો એક વાર જોયું હતું. ”

શ્રીકાંત બોલી ઉઠ્યો: “ આહસો ને ત્રોતિર નંબર. સંસ્કૃતના કપાટમાં છે. જુઓ, પેલું દેખાય. ”

મંથપાલ શ્રીકાંત સામું જોઈ રહ્યો. “ સાહેબ, તમને કોણ પૂછે છે ? અમને ખબર નહિ હોય ? પણ આણે શી નથી દીધી. ”

“ આ નોકર ‘કુમાર’ દાયમાંથી ખૂંચવી જાય છે. ”

લાયબ્રેરીઅનને નજર બીજે ફેરવવી પડી. “ પુસ્તકાલયના મંત્રીનો ફકમ છે, કે વિદ્યાર્થીઓને સચિત્ર માસિકો ન દેવાં. એ બોધો ચિત્રો ઠાડી જાય છે. ”

આ વ્યવસ્થાથી શ્રીકાંત વિચારમાં પડ્યો. હેતુ દષ્ટકામાં સંસ્થાનો કેવો અદ્યુત વિકાસ થયો હતો, એ જણવા-જાણવા-તે ઇન્તેજાર હતો, પણ અફસોસ ! અહીં તો ‘પીછેઠઠ’ જોઈ. ‘ મંત્રી સાહેબ, હજી ટાઈમ નથી થયો છતાં મારા દાયમાંથી હાપું ખૂંચવી જાય છે. ’ ‘ સાહેબ, પુરણીમાં બદ્દ માંકડ છે. ’ ‘ મહેરજાન, મેં પૈસા પરમ દિવસે આપ્યા છે, પણ હજી પાવતી નથી આપતા. ’

શ્રીકાંતે જોયું કે નવલરામભાઈ આવ્યા છે, ને તે મંત્રીજી છે. તેણે જાણને યાંત કહ્યો. તેમણે મંથપાલ સામે જોઈ કહ્યું: “ નારાયણ, આપણા કોઈ મહેમાન આવ્યા છે ને ? ”

“ મહેમાન ? ના જી. અહીં તો કોઈ આવ્યું નથી. ” ત્યાં તો નવલરામની નજર શ્રીકાંત ઉપર પડી. તેને આશ્ચર્ય થયું. તેણે દોડી જઈ, નીચા વળી સલામ કરી. શ્રીકાંતે હાથ દીધો. હસ્તમિલન થયું.

“ કાણુ, આપ પધાર્યા છો ? આપ ? ખજર આપ્યા વિના ? છાપામાં આવે જ વાંચ્યું ત્યાં તો..... ”

શ્રીકાંતે નાકે આંગળી મૂકી મૌન રહેવા સૂચવ્યું. અંથપાલને થયું કે ‘ આ કોઈ મોટા માણસ છે, ને અપમાન થઈ ગયું. ’

નવલભાઈથી હજી ન રહેવાયું. “ પધારો, પધારો. મને ઘેરથી ખજર પડી કે કોઈ મહેમાન આવ્યા છે. આ તો સુદામાને ઘેર કૃષ્ણજી ! હજી પણ કોઈ કોઈ માણસોમાં સત્યયુગ છે ખરો. ” તે મળગળો થઈ ગયો હતો.

ફરી શ્રીકાંતે મૌન રહેવા નયનોથી સમજાવ્યું; ને હાથ પકડી નવલરામને બહાર લઈ ગયા.

* *

પૂરગણાનો એસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર પોતાને ઘેર આવ્યો હતો, એ વાત સર્વથા સત્ય હતી, છતાં સ્વપ્ન જેવી બાસતી હતી. હા, શ્રીકાંત તેનો સહાધ્યાયી ને સાથી હતો, પરંતુ અત્યારે તો તે આ પ્રાંતનો સર્વશ્રેષ્ઠ અમલદાર હતો. કલ્પનામાંય ન આવે તેવી સાદાઈ, સમ્મતા, વિવેક અને પ્રેમ તેનામાં જોયાં. નવલરામની આંખોથી પ્રેમાશ્રુ ગળ્યાં હતાં.

ઘેર જાને નિરાંતે બેઠા. જૂના મિત્રોને, સ્વજનોને, પરિચિતોને યાદ કર્યાં. ખારતેર વર્ષમાં ધણું પરિવર્તન થઈ ગયું હતું. પિતામહીએ તેનો કેમ ઉછેર કર્યો હતો, તે યાદ આવતાં અશ્રુ ખરી પડ્યાં. જૂના ભારતરોમાં કોઈની બદલી થઈ હતી, કોઈ નિવૃત્ત થયા હતા, કોઈ ત્યાં જ હતા. યુજીવંત છાપાનો તંત્રી બન્યો હતો, રસિક વેપાર કરતો હતો, જીસએ ધડિયાળ ફોનોગ્રાફ રિપેરનું કામ લીધું હતું, કાનજી વકીલ, પ્રેમજી કંટ્રાક્ટર અને નથુ વેદ બન્યો હતો. જૂના અંથપાલની પત્ની કોઈનાં કપડાં સીવી પૂર કરતી હતી. દીકરી તો પરણાવેલી હતી.

જે ગઢ ઉપર તેઓ ફરવા જતા, તે છુટાઈ ગયો હતો. ચાર માઇલ દૂર જે મંદિરમાં તેઓ ધણી વાર પાટીઓ કરતા તે બિરભાર હાલતમાં હતું. કપૂરચંદ શેઠ પાયમાલ થઈ ગયા હતા. ગામમાં વણકરનો ધંધો નાશ પામતો જતો હતો. આવા તો ધણા ધણા ફેરફારો થઈ ગયા હતા.

દરમિયાન લલિતા તો ઘેલી થઈ, બોજનની અનેકવિધ વાનીઓ પ્રેમથી બનાવી રહી હતી. વિદુરને ત્યાં ભગવાન પધાર્યાને તેને આનંદ હતો.

પુસ્તકાલયની વાત લંબાણથી ચર્ચાઈ. આ સંસ્થા તેને અત્યંત પ્રિય હતી. તે માનતો હતો કે આ સંસ્થાએ તેનો વિકાસ કર્યો હતો. જૂના અંથપાલને મળી પોતાનો ભાવ પ્રકટ કરવા તેની ઉત્કટ ઇચ્છા હતી, પણ આજે તે જંગલમાં ન હતો. નવલભાઈને યાદ આવ્યું ને કહ્યું: “ આપ તો એક દિવસ સુયોગ્ય અંથપાલ બનવા ઇચ્છા સેવતા હતા; પણ આજે તો આપ રાજપદે બેસી ગયાં ! ”

“ નવલભાષ, મારો એ જૂનો મોઢ હજી કાયમ જ છે. તમે સંસ્થાના મંત્રી છો. મને હજી અંદો કોઈ ઓળખતું નથી. પહેલી તારીખના બપોર પછી ચાર્જ લેવો છે. તે પહેલાંના સાંઝાત્રણ દિવસ મને અંધપાત્ર બનવા દેવાની વિનંતિ છે. તે દરમિયાન હું કોણ છું તેની માહિતી કોઈને ન આપવી, એ જ માત્ર મારો નાનકડો શરત છે. આ અરસામાં જેટલું બને તેટલું ખર્ચ મને કરવા દેવાનું પણ મંજૂર રાખવું પડશે. ”

ધડીબર તો માની ન ચકાય તેવી એ વાત હતી. કોઈ કવિ, રાજ પ્રસન્ન થતાં સાંઝાત્રણ દિવસની ગાદી માગ્યાની વાતો તેણે સાંભળી હતી, પણ રાજપદે વિરાગનાર કોઈએ આવું બિખારીપદ માખું ન હતું.

“ હું રાજ ક્યાં છું ? પ્રગતો એક અદનો સેવક છું. જે રીતે સેવા થઈ શકે તે કરવાનો મારો ધર્મ ગણાય. ”

તો ય નવલરામને ગળે આ વાત નહોતી ઊતરતી. તેના મનમાં ઠબેકટરપદનું રાજધી જરાય ઊતરતું સ્થાન ન હતું. તો પણ શ્રીકાંતની તીવ્ર ઇચ્છા જોઈ તેણે મન મનાવ્યું : “ ગુપ્તવેશે રાજઓ દિનચર્યા કે રાત્રિચર્યા કરો, પ્રગતના સુખદુઃખની સ્વયંમેવ બાળ કાઢતા. ”

બોજનને અંતે નવલરામે અંધપાત્ર અને બીજા નોકરોને બોલાવ્યા : “ નારાયણ, આ મારા એક મિત્ર છે : કહો મોટા ભાઈ છે. દેશવિદેશનાં પુસ્તકાલયોનો તેમને વિશાળ અનુભવ છે. ત્રણ ચાર દિવસ તમને તેઓ મદદ કરશે. બહુ સમર્થ માણસ છે, મોટા લેખક છે, પૈસાદાર પણ છે. ” (અપૂર્ણ)

અંત

: ધનાશ્રી :

અંત પરિવ્રજા પરમાણુ, મનવા અંત પરિવ્રજા પરમાણુ. (ધ્રુવ)
કારણ ? તારણ સપ્ત-સિન્ધુના, એકજ અંત મુકાન. મનવા
અંત મુકોમળ કર ઇશ્વરનો, જમ-અન્ધિ નિર્વાણ. મનવા
ઓધ-તિમિરાક્ષંત પ્રજાળકે, ઇંતર ન ઠો' એ સમાન. મનવા
જ્ઞાન વિમલ રસ-જ્યોત વિનાનો, માનવહેઠ ન કામ. મનવા
રત્ન ચિન્તામણિ-જ્ઞાન નિરંતર, મળે ન અન્ય ઠો' કામ. મનવા
પ્રભકૃપાએ પર ઉપકારે, હરનિશ વહે અવિરામ. મનવા
જ્ઞાન-નિકુલ દુઢે વિકસાવે, એજ જીવન રસલ્હાણ. મનવા
અજય અદ્વૈત-“અંત”, જ્ઞાનમંદિરનું, પરમ પુનિત મુખધામ. મનવા

પૂર પિર

૧. ઘરની વહુ—મૂળ બેખક: પ્રભાવતીદેવી સરસ્વતી, અનુવાદક: લાલુખડેન મહેતા; પ્રકાશક: લક્ષ્મીદાસ પુરોત્તમદાસ ગાંધી, ભારતી સાહિત્ય સંઘ, ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ; ૧૯૪૧; કાગિન ૧૬ પેજ; કાચું પૂઠું; પૃષ્ઠ ૧૯૮; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦; પાકું પૂઠું રૂ. ૧-૮-૦.

ભારતી પ્રકાશનનું આ ૮૭ મું પુસ્તક 'તવરચના'ના પાંચમા ભેટ પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે. એક સ્ત્રીબેખિકાએ એનો મૂળ જંગાળી પુસ્તકમાંથી અનુવાદ કર્યો છે. એમાં જંગાળી સમાજનો ચિતાર આપ્યો છે.

આમાં આવતાં રંજન, રમા, અતૂલા, માયા એ પાત્રો ખાસ ખૂબીપૂર્વક આલેખાયાં છે. ધનિકોની તુમાખી કેવી હોય છે તે તથા સંભોગવચાત્ હૃદયપલટો થતાં તેનું બધું સ્વરૂપ તેમજ વિચાર પલટાઈ જાય છે તે, અંતકાળે અપાતા ઉપદેશથી સમજાય છે. પાશ્ચાત્ય દેશોમાં અહીંના યુવાનો કેવા વિદ્વાસી થઈ જાય છે તે અતૂલાના નાના ભાઈના દૃષ્ટાંતથી સિદ્ધ થાય છે. લગ્ન એ કરાર કે કંટાળ નથી, એ આ વાતો દ્વારા અતૂલા પાસે પૂરવાર કરાવ્યું છે. એ સંબંધ અવિચ્છિન્ન છે અને છૂટાછેડા થિંચી કોમ માટે યોગ્ય નથી, એ વાચકે ખાસ ધ્યાનપૂર્વક એમાંથી સમજવાનું છે. રમા અને અચ્ચના એ આર્થ પત્નીઓને આદર્શ રૂપ છે. રંજન અંબણ પરંતુ સંસ્કારી માતાને હાથે કેળવાયેલો પુરુષ છે. સ્વરૂપવાન, સુદૃઢ, ખડતલ અને સેવાભાવી છે. ગમે તેવાં સંકટો કે અડચણો સામે જરાજર ખાય બીડે છે અને સમાજની દુષ્ટ રીતિઓને જરા પણ મચક આપતો નથી.

કાગળ, વાતોનું વસ્તુ, રૂપરંગ ઠીક છે. વાતો તરીકે ઉપદેશાત્મક તથા આનંદદાયક છે.

૨. ઉછળતાં-પૂર:—કર્તા તથા પ્રકાશક: અંબાશંકર નાગરદાસ પંડ્યા, કોળિયાક, બાવનગર; ૧૯૪૦; કાગિન ૧૬ પેજ ૬૬; કાચું પૂઠું, પૃષ્ઠ ૧૨+૧૬૭; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦, પાકું પૂઠું રૂ. ૧-૮-૦.

આ નવલિકામાં કર્તાએ વરને ઘૂંચે રૂપીઆ આપવાના રિવાજ પર સખ્ત પ્રહાર કર્યો છે. કન્યા આપવા ઉપરાંત વરને કન્યાના પિતાની આર્થિક રિયતિ પરત્વે રોકત તેમ જ બીજો અવેજ આપવાની પ્રથાથી તેનાં સારાં માઠાં કેવું પરિણામ આવે છે તે જોવા વિચારવાનું એમને મળેલું. નોકરી અંગે દશબાર વર્ષ કોમ રજવાડામાં રહેલા ત્યાં આ પ્રસંગ એમની ધ્યાનમાં આવ્યો અને એમણે કથાધારા રૂપે કંકડે કંકડે 'ચુન્નરાતી' સાપ્તાહિકમાં પ્રસિદ્ધ કરાવેલી તે હવે પુસ્તકરૂપે એમણે જ પ્રસિદ્ધ કરી છે. પોતાનાં કુટુંબમાં વંડિલેલો ધૂંળના રૂપીઆ આપવા સંબંધમાં પડેલી અડચણોને લીધે, ઇન્દુ એ પ્રથા સ્થિતિમાંથી દૂર કરવાનું બીકું ઝડપે છે અને સ્થિતિ તેને એ માટે સ્થિતિહાર ચૂકવા તૈયાર થઈ સમા બરે છે. તે સમામાં અચાનક પલટો થઈ ઇન્દુ એ સમામાં એ પ્રથા વિરુદ્ધ દાખલા દલીલ સાથે વિવેચન

કરી યુવકયુવતીનું જન્મર આકર્ષણ કરે છે અને ગાંતિયાઓ છાનામાના સભામાંથી ચાલી જતાં નવયુવકો અને યુવતીઓ એ પ્રથા પર પ્રહાર કરે છે અને બધાં એ પ્રથા નાબૂદ કરવા કમર કસી પ્રતિજ્ઞા કરે છે. એ પ્રધાને લીધે કેટલાં કુટુંબો દુઃખી થાય છે તેમ જ માતાપિતા ને પુત્રીઓને પરણાવતાં કેટલું સંકટ સદન કરવું પડે છે અને વિમાસણો ભોગવવી પડે છે તે રમણિકલાલ તથા કેશવલાલ અને તેમની પત્નીઓ દ્વારા બેખાંડે બહુ સુંદર રીતે સમજાવ્યું છે. સરજી ક્ષત્ર અને પ્રભુદાસ કાકા જેવાં પાત્રો દ્વારા જૂનવાણી ભોલો આ નવા પ્રવાહ સામે કેવા મોરચા મારે છે અને કેટલી ટકરો ઝીંબે છે તેમજ કાવાદાવા કરી મુંઝાવણો માળાપોને કુમળી કન્યાઓ ખીજવરને પૈસાની લાલચે પરણાવવા જેવાં ઉરડે છે તે પણ સરસ બતાવ્યું છે. કિશોરીના પાત્ર દ્વારા પુરુષ ઉપર મોહી પડી આ જૂનવાણી પ્રથા સામે નવયુવતીઓ આધુનિક સમયમાં જેવું માથું ઊંચકે છે અને સફળ મદદ તેમ જ અનુકૂળતા મળતાં પોતાનું ધાયું જેવી સફળતાથી ગેજવી શકે છે તે પણ બહુ સ્પષ્ટ થયું છે. માધુ જન્માનામાં પણ આવા કુરિવાળો ધણી ગાંતિઓમાં મોજૂદ છે અને તેથી કન્યાના માળાપની જેવી કફેડી સ્થિતિ થાય છે તે સુવિદિત છે જ, કુંવારી કન્યાઓ કાં તો ખીજવરો વરે છે અથવા તો આપઘાત પણ કરે છે. વિધુર નવનીતલાલને એની સરજીદોષ ગત સ્ત્રીનું વિસ્મરણ કરાવી કુંવારી કન્યા સાથે પરણાવવા જેવા કાવાદાવા કરે છે અને તેનું બહુ કરવાના કંબને કેટલી દહે લઈ જાય છે તે નવનીતરાયના વિધુર સંસારના ચિત્રથી બરાબર બતાવ્યું છે. ગાંતિઓના કુરિવાળો સામે આવો પ્રચાર કરવાની ખાસ જરૂર છે. એથી ગાંતિજનો એવા કુટુંબ સિવાળે પ્રત્યક્ષ જોઈ વાંચી તેની સામે થવા પ્રેરાય છે.

૩. જીવો દાંડ—બેખાંડ: પનાલાલ પટેલ, પ્રકાશક: 'ગતિ' અને રેખા 'કાર્ણક' પિપ્પસ બેંક બિલ્ડિંગ, અમદાવાદ; ૧૯૪૧; કાઉન ૧૬ પેજ ૪૬નાં પૃષ્ઠ ૧૫૪; કાચું સચિત્ર પૃષ્ઠ; મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦

'ગતિ' પ્રથમાજાના ૨ જ વર્ષનું આ ચોથું પુસ્તક છે. એમાં ૧. 'ધૂમાડો' ૨. 'કંઠદો' અને ૩. 'જીવો દાંડ' એમ જીવનની જુદી જુદી દિશા ઉપર પ્રકાશ પાડતી ત્રણ ટૂંકી વાર્તાઓનો સમાવેશ થયેલો છે. 'ધૂમાડો'માં યુવકો સ્ત્રીઓ તરફ જેવા મોહથી આકર્ષાય છે અને પોતાના કાર્યમાં પણ તેમનું જ પ્રતિબિંબ જોઈ માત્ર દમતી નહરતો જેવો જોટો ખ્યાલ બાંધી તેમાં જ રચ્યા પચ્યા રહે છે અને બાનભૂષા થઈ મિત્રો વચ્ચે આમળ જેવા દારૂચારપદ બને છે અને આખરે પોતાની આટા જેવી ધૂળ મળે છે તે ખૂબીથી વર્ણવ્યું છે. કુંજની દયા જોવા જેવી થાય છે. ધીર એને બનાવે છે, અને કુંજ તેને છેતરી સુતલાના જ વિચારમાં સમય મળે તેની વાટ જોતો ઊભો રહે છે અને આખરે તે પરણી રહી છે એ જોતાં નિરાશ થઈ ચાલ્યો જાય છે.

બીજી વાર્તા 'કંઠદો'માં ધનિક ભોલો વરને ખરીદી ધરજમાઈ બનાવી તેના તરફ જેવા બેદરકાર રહે છે અને સ્ત્રી ધણી તરફ જેવી અતડી અને મગરૂર રહે છે તે દિનું અને મીનાક્ષીનાં પાત્રો દ્વારા કતાંએ સમજાવ્યું છે. મથુરદાસ મામા જેવા જૂનવાણી વડિલો પ્રમે તે પ્રયત્ને યુવકોને ભોળવી સામા ગરજવાન ધનિક પાસેથી જેવી રીતે વિશેષ લાભ અપાવેલો એ જ ભાંગેડોનો ધંધો કરતા દર્શાવ્યા છે. સરખાતમાં દિનુની સ્થિતિ જોઈ આપણને એની દયા આવે છે. પરંતુ મામાના અવગ્રહન પણ અને તેમની સિખામણ પ્રમાણે ચાલવાથી

દીનુની સ્થિતિ કેવી પલટાઈ ગય છે અને મીનાદેવી કેવી સરળ અને પતિભક્તિપરાયણ થાય છે અને પોતાનો વિલાસી અને હરહરનો સ્વભાવ છોડી કેવી ધરમણુ અને પતિની મરજી સાચવનારી થાય છે તે આમાં બહુ સરસ રીતે દર્શાવ્યું છે.

“ જીવા દાંડ ’માં ગામડામાં પટેલ, તલાટીઓ વગેરે સરકારી અમલદારો સરકારી ધારા માટે કેવો ત્રાસ વર્તાવે છે તથા ગામના સત્તાધીશો, ગરીબ લોકો ઉપર કેવો હુકમ ભોગવી તેમને ત્રાસ આપી મૂકત કામ કરાવી લે છે અને વાણીઆઓ મોંઝાઝાં વ્યાજ લઈ લુચ્ચાઈ કરી તેમનું સર્વસ્વ કેવી રીતે હઝમ કરી ગય છે તેથી છેવટે જીવો દાંડ જીવ પર આવી મતાદારના ઘરને આમ લગાડતાં, પટેલ મતાદાર કેવા નરમ થેંસ જેવા બની તેની ખુશમત કરતા થઈ ગય છે અને જીવનના બધીથી કાંઠેર જેવા નિર્દય આદમીઓ છોકરાં પરણાવવાના તેમ જ અન્ય અર્થના પ્રસંગોએ જીવમ કરી ગરીબ રેયત પાસે કેવી રીતે દમીને પૈસા કરાવે છે તે તથા જીવાની બેરીકરાઈ ને તેના ત્રાસથી પોતાનું કામ પડતું ચૂકી માંદગીનું બહાનું કાઢી કેવા પલાયન કરી ગય છે તે વર્ણવ્યું છે.

ત્રણે વાતો ઉપદેશાત્મક અને મનનીય છે; ગામલોકોની કફોડી સ્થિતિનો બરાબર ખ્યાલ આપે છે; અને સેવાભાવી તેમ જ દયાળુ વ્યક્તિઓ દ્વારા આ સ્થિતિ સામે મોરચા માંડવા પ્રેરે એવી છે. લોકો રસપૂર્વક વાંચશે અને મનન કરશે જ. પોતાની ‘ખરી સ્થિતિ’ જ્ઞાન એ રીતે મેળવશે અને બનતા લગી એવાથી ચેતતા રહેશે.

કામળ, આંધણી, છપાઈ પસંદ કરવા લાયક નથી. આ વસ્તુ તરફ લક્ષ આપતાં મૂલ્ય કાંઈક વિશેષ કહેવાય.

૪. વસુંધરા—લેખક: શ્રી. મૂળજીભાઈ પીતામ્બરદાસ શાહ; પ્રકાશક: શ્રી. રામચંદ્ર અણુપતરામ ભટ્ટ, માલિક અને તંત્રી ‘ભારત’, રાવપુરા, વડોદરા, ૧૯૪૦; કાઉન ૧૬ પૈજી ૬૬; ત્રિરંગી સચિત્ર કાર્યું પૂકું; ૫૦૬ ૧૮૪; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

‘ભારત’ સાપ્તાહિક પત્રની ૧૯૪૦ ની એટના પુસ્તક તરીકે આ સામાજિક નવલકથા પ્રસિદ્ધ થઈ છે. ભાઈ મૂળજીભાઈ જાણીતા રાસકવિ છે. એમને રાસ લખવાનો બહુ શોખ છે. એમણે રાસનાં પુસ્તકો લખ્યાં છે. જીવનની ત્રુટિઓ તથા ખાડા આભોચી-આનો નિર્દેશ કરતી આ વાતો ઉપદેશાત્મક છે. સ્વચ્છંદ જીવનની કેવી હાડમારીઓ તેમ જ વિપત્તિઓનો પરિચય થાય છે તે રમાકાન્ત, ત્રિભોચન, સોહિણી અને રોહિણીનાં પાત્રો દ્વારા અંત્રે જણાવ્યું છે. વસુંધરાના પાત્ર દ્વારા સંયમી નારી સત્યને પથે ચાલી ગમે એવી મુશ્કેલી સામે બાય બીડી પોતાનો ટેક કેવી રીતે રાખે છે અને પુત્રને આખરે કેવું શુભ માર્ગે વાળી શકે છે તેમ જ છેવટે પતિને પાછો મેળવી સેવાવૃત્તિ દ્વારા બાળકોમાં કેવા સંસ્કારો આપે છે તે બહુ સ્પષ્ટ રીતે સમજાય છે. કુખનો માર્યો ત્રિભોચન પ્રતિકૂળ સંભોગને લીધે તેમ જ મિત્રના દ્વેષથી કેવો બેહાલ બને છે છતાં પૂર્વસંસ્કારોનો ઉદય થતાં ખરાબ સોજતમાં પથ્ય કેવો ઉપકારી થઈ શકે છે વગેરે કીક વર્ણવ્યું છે. પૈસાપાત્ર સ્વેચ્છાચારી પુરુષો સંયમ નહિ પાળી શકતાં કેવું અધમ જીવન જીવે છે અને પોતાનું તથા પોતાના કુટુંબનું કેવું અનિષ્ટ કરે છે તે રમાકાન્તના પાત્ર દ્વારા બતાવ્યું છે. વિલાસી સોહિણી પથ્ય સ્વચ્છંદથી તર્તી આખરે પુત્રી. મારફત કેટલું કુખ ખમે છે તથા પોતાનું દ્રવ્ય શુભ કાર્યમાં

પોતાનાં ઉમદા દિલ પૂરવાર કરે છે. જ્યન્ત સરલા તથા તેનાં બે છોકરાંને પોતાની પાસે રાખી તેની બરદાસ્ત કરે છે. અને આખરે સંપત્તરાયની મિલકતનો ભોગવટો કરતાં દેશસેવા કરવાનું ચૂકતો નથી.

પુસ્તકનું વસ્તુ ઉમદા છે. વિચારો ઉદાત્ત છે. દેશદાઝથી સેવા કરવા પ્રેરાય છે અને ઉન્નતિના ઉપાયો દર્શાવે છે. પૈસા પાછળ લોકો કેવા ખુવાર થાય છે અને પૈસા માટે કેવા કાવાદાવા તથા કાળાંધોળાં કરવા પ્રેરાય છે તે બહુ સરસ રીતે એઓ સમજાવી શક્યા છે.

નાટિકા છતાં પુસ્તક બોધક, અભ્યાસપૂર્ણ અને દેશદાઝથી ભરેલું છે.

૭. ધર્મ અને સમાજ પુ. ૨ ભુ—કતી: નીલકંઠ, રમણભાઈ મહીપતરામ; પ્રકાશક: ગુજરાત વર્ના. સોસાયટી, બદ્ર, અમદાવાદ; ૧૯૪૫; કાઢિન ૧૬ પેજ ૪૬; પાકું પૂકું; પૃષ્ઠ ૮૪૩૬૫; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

૨૯. સર રમણભાઈ રમારક ગ્રંથભાળાના આ ૪ થા પુસ્તકમાં સર રમણભાઈએ, અમદાવાદ પ્રાર્થના સમાજ, સંસાર સુધારા સમાજમાં આપેલાં ભાષણો, લેખો તેમ જ સંસાર સુધારા પરિષદો, આર્યન બ્રધરહુડ કોન્ફરન્સ વગેરેના અહેવાલો તથા ભાષણો આપ્યાં છે. મોટે ભાગે એમનાં પોતાનાં જ ભાષણો અને લેખો છે. દરેક લેખ તથા ભાષણની નીચે તે ક્યારે અને ક્યાં આપવામાં આવ્યું છે તે જણાવ્યું છે. સર રમણભાઈ પ્રાર્થના સમાજ, બ્રધરહુડ સમાજ, સંસાર સુધારા સમાજ, વિધવાશ્રમ વગેરે કાર્યોમાં અગ્રભાગ ભજવતા હતા. ધાર્મિક ભાષણો અને લેખોમાં ૧૫ લેખો છે અને સામાજિક લેખોમાં ૮ લેખો છે. 'જગતમાંનું નીતિમય શાસન' એક બે ઠેકાણે એટલે પાનાં ૭-૪૧ અને પાનાં ૨૪૧-૨૭૧ ઉપર બેવડાગો છે 'પત્નીપ્રેમ અને પરસોક,' ઈશ્વરનું કવિત્વ, મનુષ્યની દિવ્યતા, સંકટ સમયે ઈશ્વરધામનું દર્શન, ઉચ્ચ સંકલ્પોની સત્યતા, ઈશ્વરેચ્છા, બાહ્ય સમાજનો ઉદ્દેશ અને પદ્ધતિ, કર્તવ્યની પદ્ધતિ, સત્યનું આયુષ્ય, અનુભવરૂપ ધર્મ વગેરે લેખો ખાસ વાંચવા તથા મનન કરવા યોગ્ય છે. એના ઉપરથી દરેક વ્યક્તિને પોતાનો ધર્મ નક્કી કરવામાં સરળતા થશે. જો કે આમાં તો સાર્વાત્રિક ધર્મનું નિરૂપણ કરવામાં પ્રાર્થના સમાજના સિદ્ધાન્તોનું પ્રતિપાદન થયું છે, પરંતુ વિચારવા લાયક તો બધાને છે જ. માર્ગદર્શક પણ થઈ પડશે.

૮. શ્યામલી:—નિરૂપમાદેવીકૃત-અનુવાદક: ભોગીલાલ ગાંધી, પ્રકાશક: નંદલાલ મોહનલાલ હક્કર, એન. એમ. હક્કરની કુંપની મુંબઈ નં. ૨; ૧૯૪૧; કાઢિન ૧૬ પેજ ૪૬; સુંદર સચિત્ર આચ્છાદનવાળું પાકું પૂકું; પૃષ્ઠ ૨૭૬; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

નિરૂપમાદેવી કૃત જંગલી નવલકથાનો આ અનુવાદ પ્રસિદ્ધ થાય છે. એ જંગલી લેખિકાનાં અન્ય પુસ્તકો ગુજરાતી ભાવામાં આ પહેલાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં છે એટલે એની તરફ ગુજરાતી વાચકોનો પ્રેમ છે. એ સિદ્ધ થાય છે. પુસ્તકનું વસ્તુ ઉચ્ચ આશયવાળું હોઈને મુખ્ય પાત્ર મૂક અને અધીર છે.

આ પુસ્તકમાં કુદરતનું વર્ણન, મેઘ સમયનું આકાશનું તેમ જ નદીતીરનું દ્રશ્ય વગેરે ધણું સરસ છે. મૂંગા અને બહેરા માણસો પણ કુદરત તરફ આપણી માફક ખેંચાય છે અને એકતાન થઈ શકે છે, એ શ્યામલીના પાત્ર દ્વારા અહીં બતાવ્યું છે. અનિલનું પાત્ર

કર્તવ્યપરાયણ, ધર્મિયર પર અચળ શ્રદ્ધા રાખનાર તેમ જ આવી પહેલું નિભાવી લેવા તથા પોતાની દરજ પૂરેપૂરી બળવવા કેવા સંકટો સામે અમૂલ્ય છે તે બહુ રસપ્રદ અને આનંદ-દાયક છે. એના તરફ આપણી માનલાગણી પ્રેરાય છે.

પુસ્તકની છપાઇ, બાંધણી, કાગળ, બાષા વગેરે સુંદર છે. લોકો ને ખૂબ જ ગમશે. ઉત્તેજન પશુ મળશે જ. અપંગ તરફની આપણી જવાબદારી અને દરજતું બાન કરાવે એવું આ પુસ્તક છે.

મિત્ર કેવા હોય, પ્રેમ એ શી વસ્તુ છે તેમ જ દરજ કેવી હોય વગેરે સિશિર, રેવા વગેરે પાત્રો દ્વારા બહુ સરસ રીતે પ્રતિપાદન કર્યું છે.

૯. માધવી—બાષા-તરકતા: મંગલમ્; પ્રકાશક: જે. એન. પટેલ, નિરંજન કાર્યાલય, સૈયદપુરા, સુરત; ૧૯૪૧; ૬૬ ઉપર પ્રમાણે; રંગીન ચિત્રવાળા આમ્બાદન સહિત પાકું પૂઠું; ૫૪૬ ૧૨૦; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની મૂળ જંગમળી વાર્તાઓનું આ ભાષાન્તર ભાઈ મંગલમ્ પાસે કરાવી સુરત સૈયદપુરાના નિરંજન કાર્યાલય તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. એમાં પાંચ સામાજિક ટૂંકી વાર્તાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. વાર્તા જંગમળી સમાજને લગતી છે એ ખરું, પરંતુ એ રિયલિટી યુગ્યતામાં પશુ છે જ. 'માધવી'માં એક પત્ની છતાં તેના મંદવાડમાં દાકતરની જ છોકરી જોડે પ્રેમમાં પડવાનો પ્રસંગ રજનીકાન્ત જાગીરદારને મુખે કર્તા કહેવાડાં છે. પત્નીનું આખરે અવસાન થાય છે, પરંતુ મનોરમાને દુખાને એ ચમકે છે. માનવીની ચંચળતાનો આ નમૂનો. 'શ્યામા'માં એક ઘોડા વેચવા આવેલો 'સોદાગર નિર્જન ખંડિત શિવાલયમાં ઊતરેલો છે. રરતામાં લૂંટારાઓએ એને લૂંટી લીધો છે. એ અરસામાં રાજખજનામાં ચોરો થાય છે અને દૈવવશાત્ કિશોર સોદાગરના ઉપર ચોરીનો આરોપ મૂકી રહ્યો એને પકડી જાય છે. શ્યામા પોતાના મકાનના અંધા-માંથી જોઈ કિશોરની નિર્દોષતા એને જણાતાં એને છોડાવવા તજવીજ કરે છે અને આખરે લાંચ આપી છોડાવી લઈ નાવમાં બેસી નાસી જાય છે. કિશોર એનો છૂટકારો કેવી રીતે થયો તે જાણી એને તિરરકારે છે અને આખરે બન્ને નાસી છૂટે છે. અને છેવટે શ્યામા જંગલમાં નાસી જાય છે. એ દરમ્ય કઠણ છે. 'પ્રભા'માં પુત્રી પિતાના પૈસાને લોભે પોતાના ચારિત્ર્યને કલંક લગાડતાં અટકાવે છે. આમાં લેખકે પૈસા માટે વર્તમાનપત્ર દ્વારા કેવી ગાળાગાળી કરે છે તે દર્શાવ્યું છે. 'નલિની' એ પુસ્તકની મોટામાં મોટી વાર્તા છે. એમાં આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ સાધવા માટે સંન્યાસ બેનારા સંન્યાસ ગ્રહણ કર્યો પછી પશુ શિષ્યોની મિલકત સ્વીકારે છે અને તેને પૈસે તાગડધિન્ના બીજા બક્તોને કરાવે છે. શિષ્યની પત્નીને પોતાની ભક્ત બનાવવા અનેક રીતે લલચાવે છે.

આ વાર્તાઓ ઉપરથી કવિવરની અવલોકનશક્તિ, સૂક્ષ્મ દષ્ટિ તથા આલેખનકળાનો આપણને પરિચય થાય છે. પુસ્તકાલયોના વાચકોને આમાંથી જંગમળી સમાજવ્યવસ્થા સંબંધી માહિતી જરૂર મળશે. અને તેમાંથી ઘણું જાણવા, જોવા તથા સમજી યોગ્ય સુધારા પોતાના સમાજમાં કરવાની પ્રેરણા મળશે.

૧૦. વિદ્યાર્થી વાચનમાળા શ્રેણી પહેલી: પુ. ૧ થી ૨૦:—લેખકો: ધીરજીલાલ ટો. શાહ, પુષ્પ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૭, ૧૦, ૧૧, ૧૩, ૧૪. રમણલાલ નાનાલાલ શાહ, પુષ્પ ૬, ૯; ચંદ્રશંકર મણિશંકર ભટ્ટ પુ. ૧૨; બાલ્લાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ પુ. ૧૫, ૨૦; મનુભાઈ જોષાણી પુ. ૧૬, રમણલાલ પી. સોની; પુ. ૮, ૧૭, ૧૮, ૧૯. પ્રકાશક: ગૂર્જર અંધરતન કાર્યોલય અમદાવાદ, કિં. પુ. ૨૦ ૦-૩-૦, પુ. ૧, ૩, ૯, ૧૪, ૧૯ પ્રત્યેકની કિં. ૦-૨-૦. આખી શ્રેણી સમિત્ર કિં. ૨-૦-૦.

નવીન સંસ્કરણ પામેલી આ વિદ્યાર્થી વાચનમાળાની પ્રથમ શ્રેણીમાં (૧) શ્રી રામ, (૨) શ્રી કૃષ્ણ, (૩) ભગવાન શુદ્ધ. (૪) ભગવાન મહાવીર, (૫) વીર હનુમાન, (૬) ભગવીર બીષ્મ, (૭) સતી દમયંતી, (૮) કન્ય દેવયાંતી, (૯) સંત્રાટ અશોક, (૧૦) ચક્રવર્તી ચંદ્રયુત, (૧૧) રાજા ભટ્ટહરિ, (૧૨) સંત વ્રકારામ, (૧૩) ભક્ત સુરદાસ, (૧૪) નરસિંહ મહેતા, (૧૫) મીરાંબાઈ, (૧૬) શ્રી સહજાનંદ સ્વામી, (૧૭) શ્રી દયાનંદ સરસ્વતી, (૧૮) લોકમાન્ય તિલક, (૧૯) મહાત્મા ગાંધી, (૨૦) શ્રી રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર—એ પુસ્તિકાઓ છે. પ્રકાશન સંસ્થાએ એક જ પ્રકારનાં પૂર્ણ છાપી સંસ્કરણ પાછળ નજરો ખર્ચ કરી સંતોષ માન્યો છે.

આવી ચરિત્રમાળાની બાપા સામાન્ય કોટીની-ગામડીઆ સમજી શકે તેવી સરળ હોવી જોઈએ. ખરો સુધારો તો કેટલાક હકીકતથી લદાયલા લેખનમાં કરવો પડે છે.

પુસ્તકાલયોએ સર્વે જીવનચરિત્રોના સાહિત્યમાં ઉમેરણ કરવાનું હોય ત્યારે આ માળાને યાદ કરવી ધટે.

૧૧. પન્નાકુમારી—લેખકો: માધવરાવ બારકરરાવ ઠેણીક, કુ. જ્યોત્સ્ના મોતીલાલ ઠાકોર બી. એ. સંપાદક: રમણલાલ નાનાલાલ શાહ; પ્રકાશક: બાલજીવન કાર્યોલય, વડોદરા. પુ. ૬૬, પૂઠું બાડ કાગળનું, મૂલ્ય ૦-૬-૦.

બાલજીવન કિશોર સાહિત્યમાળા પુ. ૨ તરીકે આ પુસ્તક બહાર પડ્યું છે. એમાં જે બાલનાટકો સંગ્રહાયાં છે.

કિશોર સાહિત્યને નામે બાલનાટકો શા માટે અપાવાં જોઈએ? કિશોરમાળાને સાનુકૂળ થઈ પડે તેવું યુક્ત સાહિત્ય આપણે ત્યાં છે.

ભારતના કિશોરો કયાં સુધી બાલસાહિત્યના પોતા પોરાકથી પોપણ મેળવશે?

(૧) આમાં પન્નાકુમારી અને મનરંજના આ બે બાલનાટકો છે. પન્ના અને દુર્વાસા શાપની સામાન્ય તથા નાટકીય દબે લખાઈ છે.

બંને નાટકો રંગભૂમિ ઉપર ઠેઠાં લાગશે તે તો અનુભવે સમજાય. વાંચવા ખાતર બંને નાટકો ઠીક છે.

૧૨. બાવલાનાં પરાક્રમો—લેખિકા: હંસાબહેન મહેતા. પ્રકાશક: શિષ્ટ સાહિત્ય કાર્યોલય, વિજ્યાવાડી મોટા આંકડીઆ (કાઠિયાવાડ). પુ. ૧૩૧, પૂઠું પાકું, મૂલ્ય ૧-૯-૦, આદિત્રી ત્રીજી.

સુપ્રસિદ્ધ ઇટાલિયન વાર્તા 'પીનોકીઓનાં પરાક્રમો'નો સુંદર અનુવાદ લેખિકા બહેને કર્યો છે. બાળકોને તે ખૂબ ગમ્યો છે. પુસ્તકનું છાપકામ સ્પર્શની પહેલી નજરે જ ગમી જાય તેવાં છે.

શામળ સુતારે ઘડેલો હાંગલો-ખાવલો ચોરો સાથે કુટાતો કુટાતો પરીને ત્યાં પહોંચે છે. ત્યાંથી કેદમાં પુરાતાં નિરાશાભર્યા દહાડા ગુજરતો ગદંબ અને મગરમચ્છના પેટમાં પહોંચે છે. આખરે કેટલીય મુશ્કેલીઓ પછી ખાવલો એના પિતાને મળે છે, ખૂબ આનંદ થાય છે. વગેરે હકીકત વાંચો ત્યારે જ ખ્યાલ આવે.

અમે હંસાબહેનને ખાલસાહિત્યનાં દગલાખંધ પુસ્તકોનું લેખનકાર્ય કરવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

૧૩. અભયકુંભારની કથાઓ: ભાગ ૨ જો—લેખક-પ્રકાશક : વિ. હ. અભયકુંભાર, મારકર બિલ્ડિંગ, ચોથે માળે, ખેતવાડી ૧૧ મી ગલી, સુબાઈ નં. ૪: પૃ. ૯૫, પૂઠું જડા કાગળનું, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦.

આમાં કુલ ૨૪ વાર્તાઓ છે. ગોરા સાહેબનો નોકર, ગંડરી, મેમ સા'બ, મરઘાની ફૂલીબાઈ, મોરસચોર વાંચવી ગમે તેવી હોઈ મળતી છે.

લેખકે વસ્તુચૂંચણી અને વાર્તામેળ પાછળ હીક પ્રયાસ કર્યો છે.

શહેરનાં બાળકોને કેટલીક વારો ખૂબ ગમશે, જ્યારે ગામડાનાં બાળકોને મોટરાંની મદદ લેવી પડશે. એકંદરે કથાઓ ખરીદવા જેવી ખરી.

‘દ્રષ્ટા’

૧૪. “ તમારાં નામ તથા તેના અક્ષરોનું કિસ્મત ”—કતી અને પ્રકાશક: રા. કેડીબાઈ ફ. મહેતા, વડોદરા. પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨

નવ પ્રકોનો ૧ થી ૯ અંક સાથે સંજ્ઞા કહી રચાયેલું, આ અંકચોર ‘દાક્ષ અંગ્રેજી પુસ્તકો દ્વારા આપણને ઉપલબ્ધ થયું છે. પરંતુ પાશ્ચાત્ય ગ્રંથોની માત્ર નકસબ ન કરતાં, આપણા સમાજને ઉપયોગી થાય તેવી રીતે, ધણા અભ્યાસ અને અનુભવને અંતે આ પુસ્તક લખાયું છે.

ગુજરાતી ભાષામાં આ વિષયનું કોઈ પુસ્તક જોવામાં નથી, જેથી લેખકે આડંમર રહિત સરળ અને દરેકને સમગ્રય તેવી ગુજરાતી ભાષામાં, ઉદાહરણોસહ આ પુસ્તક બહાર પાડ્યું છે.

પુસ્તકમાં નામના દરેક અક્ષરનો નવ નવ વર્ણનો દશાકાલ કહી ઉદાહરણ સાથે સમગ્રવવા કરેલો પ્રયાસ સ્પષ્ટ છે.

માત્ર ચાહુ નામ ઉપરથી જ પોતાનું સ્કૂલ ભવિષ્ય દરેક માણસ જાણી શકે છે, એવી યોજના આ પુસ્તકની વિશેષતા છે. રેવભાવ, ગુણદોષ, મહત્વનાં વર્ષો, રોગો અને તેના ઉપાયો, રંગોની પસંદગી વગેરે ઘણા ઉપયોગી વિષયો ઉપર પ્રકાશ પાડવું આ પુસ્તક વિદ્વાન તેમ જ સામાન્ય જનસમાજને પણ ઉપયોગી થઈ પડે તેવું છે.

જેઠાલાલ રેવાશંકર જોશી.

ન્યોતિષ અધ્યાપક, શ્રી રા. સં. મહાવિદ્યાલય, વડોદરા.

૧૫. સંગીત પાઠાવલિ—લેખક: ત્રિપુરાશંકર રામશંકર ત્રિપાઠી; સંગીત શિક્ષક—અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટી, અમદાવાદ. સાફ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦.

આ “સંગીત પાઠાવલિ” ભા. ૧માં લેખકે એમની લઘુ વયમાં શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ પ્રમાણે રાગનાં સ્વરૂપો, લક્ષણગીતોની સ્વકૃત કૃતિ, તેમ જ રાગનાં નોટશતો સુવ્યવસ્થિત તાલમાં-યોજ્યાં છે.

આ પાઠાવલિ શરૂઆતના વિદ્યાર્થીઓને સંગીત શીખવામાં વધારે અનુકૂળ થઈ પડે તેવી છે. આમાં શાસ્ત્રીય માહિતી, તાલબદ્ધ અલંકારો તથા સ્વરજ્ઞાન માટે સ્વરના પાઠ તાલબદ્ધ યોજ્યા છે, તેમ જ સરળ ભાષામાં નોટશત કાવ્યના ભાવ સાથે, કેટલાક પ્રભુની પ્રાર્થનારૂપે ભાવનામય રચ્યા છે, જેથી ભાવમય સંગીતનો પણ એમાં સમાવેશ છે.

ટૂંકમાં, લેખકે, શાસ્ત્રીય માહિતીનાં ગીતો સાથે સાથે કેટલાંક લોકપ્રિય ગીતો, તેમ જ ગરબા જોડ્યા છે, જેથી વર્ગીકલુદ્ધર કાષ્ઠનલના અભ્યાસક્રમમાં પણ ઉપયોગી થઈ પડશે.

૧૧. સોરઠ તારાં વહેતાં પાણી—લેખક: ઝવેરચંદ કા. જોધાણી; પ્રકાશક: ગૂર્જર ટ્રાંચરન કાર્યાલય; ખીજી આવૃત્તિ ૧૯૪૧; કાલિન ૧૬ પેજ, પૃષ્ઠ ૩૮૨; પાકું પૃષ્ઠ; કિં. રૂ. ૨-૮-૦.

ચાર વર્ષે ફરી આ પુસ્તકની ખીજી આવૃત્તિ બહાર પડી છે, એ એની લોકપ્રિયતાની એક સાબિતી જ ગણાય.

સોરઠના મધ્યયુગી જમાનાના વહેણને સહજ રૂપથી અર્વાચીન યુગના વહેણમાં વાચકને કુદાવી લઈ જવું આ વાતી-પુસ્તકનું વસ્તુમૂલ્યન સાચા સોરઠનું દર્શન કરાવે છે. સોરઠની નેકોટક તેમ જ અમલદારશાહીના તોરનો ખ્યાલ આ પુસ્તકના આરંભનાં પૃષ્ઠોમાં મળે છે. ‘વચસો ભાગ અર્વાચીન ન્યાયપદ્ધતિની જાહેરમાં જઠગાતા જતા સોરઠી જીવનનો ખ્યાલ આપે છે, ત્યારે હેવટનાં પૃષ્ઠોમાં રજૂ થયેલી ખીનાઓ વાંચતાં આ જ લેખકના ‘સત્યની શોધ’ નામનું પુસ્તક સાંભરી આવે છે. પ્રાત્રલેખન સુંદર છે. પિનાકિનના મુખ્ય પાત્ર ઉપરાંત સુરેન્દ્રદેવ, બંદુકધારી શેઠ અને રૂપારણનાં પાત્રો પણ વાચકનાં વખાણ ભાગી લે તેવાં છે. વહેતી વાણીમાં ‘લખાયકું’ આ પુસ્તક વહેતા સોરઠી સમાજના અભ્યાસીને અનેક રીતે ઉપયોગી થઈ પડે. એવું હોષ વાતીશીખીને. એકાએક પૂરું કરીને જ હેઠે મૂકે એવી રસિક છતાં પિતાપુત્રી સાથે ખેસી વાંચી શકે એવી નિર્દોષ સામગ્રી ધરાવે છે. પુસ્તકાલયો ખુશીથી વસાવી શકે.

૧૭. રંભા—લેખક: જોડાલાલ નારાયણ ત્રિવેદી; પ્રકાશક: મનુભાઈ એલ. જોધાણી; સોલ એજન્ટસ, ગૂ. ટ્ર. ૨. કાર્યાલય, અમદાવાદ; પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૪૧; સોળપેજ કાલિન ૫. ૧૫૦; પાકું પૃષ્ઠ; કિં. રૂ. ૧-૪-૦.

‘પ્રણય ખાતર બલિદાન’નો ઉચ્ચ આદર્શ રજૂ કરતી આ નાનકડી નવલકથા વાર્તાસિદ્ધાંતો ચાહ મેળવશે. વસ્તુમૂલ્યન અને પાત્રવિધાન સરસ છે. વાતીના વણાટમાં હિંદના ઉદ્ધાર માટે હિંસા વિરુદ્ધ અહિંસાની સરસાઈ પણ લેખકે ઠીક સિદ્ધ કરી દેખાડી છે. ‘રંભા’ એ વાતીની નાયિકા હોષ તેના નામ પરથી પુસ્તકનું નામ રખાયું છે.

૧૮. ત્રિનેત્ર—લેખક: મૂળજીભાઈ પીતામ્હરદાસ શાહ; પ્રકાશક: ચિમનલાલ મગનલાલ ડાંકટર, વડોદરા; પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૪૧; કાલિન સોળપેજ ૫. ૨૫૨; કાચું પૃષ્ઠ; કિં. રૂ. ૧-૮-૦, પાકું પૃષ્ઠ રૂ. ૧-૮-૦.

‘ નવયુગરાત ’ના સન ૧૯૪૧ ના બેટ પુસ્તક તરીકે વહેંચાયેલા આ પુસ્તકનું વસ્તુચક્ર શિષ્ટતાની દૃષ્ટિએ વાંધાપાત્ર ગણાય એવું છે. અસલ ધાટીની વાતોઓમાં જેમ દેશવેરી પામેલો કોઈ રાજકુમાર જ્યાં જ્યાં ત્યાં ત્યાં રાજકુમારીઓ અને રૂપસુંદરીઓનાં દિલ જીતી લઈને એકપછી એકને પરણતો જાય, તેમ આ વાતોમાં વાંતોનાયક ત્રિનેત્રને ગોમતી, કૂલ્યાળા, જસવંતી, મોહિતી, વિનોદિની વગેરે તેના પર આશંક પડેલી સ્ત્રીઓ સાથે નિકટતા સેવતો છતાં પોતાના આદર્શની ખુમારીમાં તે દરેકને પોતાની બહેન બનાવતો ચિતર્યો છે. એમાંના કેટલાક પ્રસંગોમાં તો એ સ્ત્રીઓના પતિઓને પોતાના પતિ તરીકેના હક્ક ત્રિનેત્રને ચરણે સ્વપ્રીયથી સમર્પી દેવાની અધમ માગણી કરતા પણ બતાવાયા છે, જે ખાસ વાંધાપાત્ર છે. વળી છ છ વર્ષ જેટલા લાંબા આશ્રમજીવન અને માંધીજી જેવા યુગપુરુષના નિકટ સહવાસનો લાભ મળ્યા છતાં ત્રિનેત્રનો બાપ ગમે તેવી છોકરી સાથે ત્રિનેત્રને પરણાવી દે અને માત્ર લોકવર્ધન પરથી જ ત્રિનેત્રને ધરતી બહાર કાઢી મૂકે ને તે પછી માંધીજી કે તેમના આશ્રમ જોડે ત્રિનેત્રને કે તેના બાપને જાણે કંઈજ લેવાદેવા ન હોય એમ ચિતરવામાં આવે એ, તેમજ ત્રિનેત્ર જેવો આશ્રમજીવનમાં ઊછરેલો આદર્શવાદી યુવક વાત-વાતમાં પરસ્પરીનો સ્પર્શ કરવા ને આંખો હલોવા પ્રેરણા એકાંત સેવનો છતાં અણીશુદ્ધ રહે એ તેમજ કૂલ્યાળા જેવી હિંદુ કન્યા પોતે યજ્ઞને લગ્નની માંગણી કરે ને તે માટે હલીલો કરે એ ધટનોઓ અવાસ્તવ્યતા કિંવા અસંભાવ્યતાના દોષવાળા પણ ગણાય. આદર્શ અલગત હિમ્મત છે, પણ ત્રિનેત્રને તે જે રીતે જીવી બતાવતો ચિતરાયો છે તે રીત યુવાનો માટે ભાંગ્યે અનુકરણીય લેખી શકાય. અનુકરણ કરવા જતાં હિતને બદલે દોષ જ યવાના સંભવ વધારે છે. આવી જાતનું ખાસ કંઈ પણ બોધ કે પ્રેરણા ન મળે તેવું વસ્તુવિધાન સંસ્કારી વાચકોના કરકમળમાં મૂકવામાં શો કાયદો ? આ પહેલાંનું બેટપુસ્તક ‘ પ્રાયશ્ચિત ’ પણ એવુંજ ધૂણાપાત્ર વસ્તુવિધાનવાળું ગણાયું છે. ‘ નવયુગરાત ’ના સંસ્કારી તંત્રી પાસે તો પ્રેરણાદાયી શિષ્ટ પ્રકાશનોની જ અપેક્ષા યુગરાત રાખે.

૧૯. ઈશ્વરનું ખૂન - લેખક: શ્રી. દિવ્યાનંદ ; પ્રકાશક: નવચેતન સાહિત્ય

મંદિર, અમદાવાદ; પ્રથમાવૃત્તિ સન ૧૯૪૧; પૃ. ૨૭૨; પાકું પૂઠું; કિં. ૨-૪-૦; કાચું પૂઠું રૂ. ૨-૦-૦

નવચેતન પ્રકાશનના ૩૫ મા અને ગૃહલક્ષ્મી ગ્રંથમાળાના ૨૯ મા પુણ્ય તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલું આ પુસ્તક ત્રિઅંકી નાટકનું હોય તેને જનવવા, રૂપાંતરિત કરવા કે ભાષાંતર કરવા વગેરેના તમામ હકો લેખકે સ્વાધીન રાખ્યા છે. ‘ ઈશ્વરનું ખૂન ’ એટલે ઈશ્વર નામના માણસનું કે પ્રજનનું ખૂન નહિ, પણ પ્રજનના નામે પ્રગર્ભતા વિવિધ પાપો કે ને પાપલીલાઓ, તથા વિશ્વપ્રકૃતિનું વિસ્મરણ અને માનવતાનો વિનાશ એ જ ‘ ઈશ્વરનું ખૂન ’ છે, એમ આ નાટક દ્વારા લેખકે પ્રતિપાદન કર્યું છે. યદુવમાં નામનો એક વિધવાપુત્ર યોગ્ય કેળવણી અને અનુભવ મેળવી સંન્યાસીના સહવાસે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે અને મહારાજશ્રેય આમજનતામાં પૂનઃ કેલેજનું સ્વચ્છંદો ને ધર્મડી જીવન જીવનાર વિદ્યાર્થી-વિદ્યાર્થિનીઓ પર પણ કેવો કાચુ જમાવી શકે છે અને તેમને પોતે આંકેલા દેશસેવા અને માનવસેવાના માર્ગે કેવા ચઢાવી દે છે તેનો ખ્યાલ મળે છે. છતાં વિષયનિષ્પણ અને પાત્રલેખનની દૃષ્ટિએ આ નાટક લોકરોગ્ય નીવડી શકે કે

કેમ એની શંકા રહે છે. જોડણીની અશુદ્ધતા, યોગ્ય વિરામચિહ્નોની ઉપેક્ષા તથા ‘હરણી જેવી ભુદ્ધિજન્યને શિખા ખનાવી’ પૃ. ૧૪૦; ‘વાણીને પ્રખળ અર્પે છે’ અને ‘તાદ્રમય-ભક્તિ’ પૃ. ૧૯૧; અને ‘અનાથ તરૂવર સુંદરી’ પૃ. ૨૧૬-જેવા અનેક ખોટા શબ્દપ્રયોગોથી રસક્ષતિમાં વધારો થાય છે.

‘ના. નં.’

૨૦. રાગમંજુષા—ચિત્રકાર અને પ્રકાશક: કુમાર શ્રી. મંગલસિંહજી, મુ. લાડી (કાઠિયાવાડ). મૂલ્ય રૂ. પાંચ.

રાગવંશમાં કવચિત મળી આવતો સાહિત્ય અને સંગીતકલાનો સુમેળ લાડીના કુમાર શ્રી. મંગલસિંહજીને મળ્યો છે. તેઓ એક અંચા કલામર્મી હોખને કલાત્મક ચિત્રાતું સુરેખ ચિત્રણ કરે છે. એમની પીંછીનો પરિચય ગુજરાતને અત્યાર અગાઉ કેટલાંક સામયિકોમાંથી મળેલો છે. આને એ જ ચિત્રકારની પીંછીએ તૈયાર થયેલાં સંગીત અને ચિત્રકલાનો સુમેળ સાધતાં સંગીતના આઠ રાગોનાં આઠ સુંદર કલાત્મક ત્રિરંગી ચિત્રો પ્રવાસી પ્રેક્ષની સુધઃ છપાઈ સાથેનાં પ્રસિદ્ધ થયાં છે. એ ચિત્રોના આલ્પમર્મમાં સંગીતના જુદા જુદા રાગો-જેવા કે-ભૈરવ, ટોડી, હિંડોલ, મલ્હાર, શ્રીરાગ, બાજેશ્રી, બિહાગ અને માલકાવ-રાગોનો સજીવ સાક્ષાત્કાર કરાવતાં હોય તેવાં સુંદર ચિત્રો અપાયાં છે.

આને આ રાગચિત્રોનો-જે તે રાગોનો-કાવ્યમય પરિચય શ્રી. લલિતજી અને એ સાથે રાગોની વિશિષ્ટતાસૂચક સમજૂતીઓ શ્રી. હરકાન્ત શુંકલનો વિવેચનબેખ અપાયા છે તે એ કલા સંબંધે જાણવા જિજ્ઞાસા ધરાવનારને ઉપયોગી નીવડે તેવા છે. આપણે ધ્રુવિજીએ, કુમાર શ્રી. મંગલસિંહજી એમની આ નૈસર્ગિક કલાનો વધુ ને વધુ પરિચય વખતોવખત જનતાને આપતા રહે.

૨૧ ચિત્રસાધના—કલાકાર: શ્રી. રસિકલાલ પરીખ, પ્રકાશક: કુમાર કાર્યોલય, રાયપુર, અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂ. ત્રણ.

ગુજરાતમાં ચિત્રકલા પ્રત્યે જીવાનોને કુમાર દ્વારા આકર્ષનાર શ્રી. રવિભાઈ રાવળે, એક કલાશાળા અમદાવાદમાં ઉઘાડી અને ગુજરાતના ચિત્રકલાપ્રેમી જીવાનોને એની તાલિમ લેવા પ્રેયો. એ કલા પ્રતિ આકર્ષનાર એ કલાશાળાના જુદા જુદા ચિત્રકારોનો પરિચય અવારનવાર “કુમાર” માસિકમાં આવતાં ચિત્રોએ આપ્યો છે. એવો એક પરિચય આ ચિત્ર-સંપુટથી મળે છે. એ કલાશાળાના એક ચિત્રકાર શ્રી. રસિકલાલ પરીખની મુખ્યત્વે લોકજીવનનો પરિચય કરાવતી વીસ કલાત્મક ત્રિરંગી ચિત્રકૃતિઓ આમાં અપાઈ છે. ઉપરાંત એકરંગી ચિત્રો પણ ઠીક પ્રમાણમાં અપાયાં છે. આ બધાં ચિત્રો પરથી બાઈ રસિકલાલ પરીખની ચિત્રસાધનાનો ઠીક પરિચય પ્રાપ્ત થાય છે. દરેક ચિત્ર નીચે તેનો ટૂંક પરિચય પણ અપાયો છે.

આપણે ત્યાં મકાનોના ખંડોમાં ગમે તેવાં ઢેલેન્ડરોનાં વા છતર ચિત્રો ટાંગીએ બીએ, તેના કરતાં આવી કલાત્મક ચિત્રકૃતિઓ ટાંગવાની વૃત્તિ કેળવીએ તો આપોઆપ આપણે ત્યાં આવનારાઓનું આવી કલા પ્રતિ આકર્ષણ વધતું જ રહે. અને એ રીતે કલાની બાબતમાં પાછળ ગણાતા આપણે એમાં વધુ રસ લેતા થઈએ.

મકાનવાળાં પુસ્તકાલયો આવાં ચિત્રસંપુટો જરૂર પોતાને ત્યાં વસાવી વાચકોને આવી ચિત્રકલાપ્રતિ આકર્ષવા પ્રયત્ન કરે.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

સામયિકો

૧. શ્રી કાર્પાસ ગુજરાતી સભા:—‘ત્રૈમાસિક’ પુ. ૬ ટું અં. ૧, એપ્રિલ-ગુન ૧૯૪૧; સંપાદક અને પ્રકાશક: અંબાલાલ શુદાખીરામ જાની, ૩૬૫, શ્રી કા. ગુ સમા મંદિર, મુંબાઈ નં. ૪ વા. લવાજમ રૂ. ૩-૮-૦ સચિત્ર.

આ અંકમાં કુલ ૧૨ લેખો—સમાલોચના, સામયિક દોહન, પુસ્તક પહોંચ વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. લેખો અભ્યાસપૂર્ણ પ્રેરક અને મનનીય છે. ગુજરાતનો પ્રાગ્વ-દ્વલ્લીય ઇતિહાસના સાધનોવાળો ભાષ પ્રદ્વાદ દીવાનજીનો લેખ, એમની રૂ. ૧૦૦૦ નો ગુજરાતના ઇતિહાસના સંશોધન માટેની દેણગીની પૂરવણીરૂપે છે. આન. શેઠશ્રી મોરારજી ગોકળદાસવાળો ભાષ કુંગરશી સંપતનો લેખ (ભાષ સંપત પણ પ્રખર અભ્યાસક અને સંશોધક તરીકે પ્રખ્યાત છે), મુસ્લિમ ગુના કેટલાક શિક્ષાલેખો, ચૌલુક્ય વંશનો ઇતિહાસ લેખ ૨ જે, કપૂર મંજરિ (પત્રિકા ૩ ૭), પુરાતત્ત્વની દૃષ્ટિએ ગુજરાતના પ્રાચીન ધર્મો-વાળો ભાષ હસમુખલાલ સાંકળીઆનો લેખ, ગુજરાતની રાનીપરજવાળો ભાષ મણિલાલ દ્વિવેદીનો લેખ, ભાષ રંજિતલાલ પંડ્યાનો કાવ્યદાને લગતો લેખ તેમજ ગુજરાતના પ્રાચીન ઇતિહાસ પર પ્રકાશ પાડે એવા ભાષ હમામુદ્દીન દરગાહવાળો તથા ભાષ દુર્ગાચંદર શાસ્ત્રીના લેખો વગેરે સંશોધકો અને અભ્યાસકોને ખાસ માહિતી આપે તેવા અને તેમના કાર્યમાં ઉપયોગી અને મદદગાર થઈ પડે એવા છે. ગયા વર્ષની વિષયોતુકમણિકા પણ આ અંકમાં આપવામાં આવી છે. એકંદરે આ અંક ત્રૈમાસિકને યોગ્ય છે. અને સારી સાહિત્ય-સામગ્રી પૂરી પાડે છે.

૨. માનસી:—વર્ષ ૬, ગ્રંથાંક ૧ લો: માર્ચ ૧૯૪૧. સંપાદક વિજયરાય કલ્યાણરાય વૈદ, દરજી મહોદ્ધો, નાનપુરા સુરત; પ્રકાશનસ્થાન ભાવનગર; લવાજમ વાર્ષિક રૂ. ૫-૦-૦.

આ અંકમાં ૬ લેખો, ૪ સમાલોચના તથા ખ્રીજ ચાર પરચુરણ લેખો જેમાં સામજિક કોલેજ ભાવનગરના સાહિત્ય પ્રદર્શનના પરિચયનો સમાવેશ થાય છે તેનો સમાવેશ થયો છે. (ભાષ સુરેશ દીક્ષિતનો ‘પદ્મનાભ’ કવિ અને કાવ્ય) ‘કાન્હડે પ્રબંધ’ના કતી વિશે લેખ, ‘વેલણ’ રસવાળો ભાષ હીરાલાલ કાપડીઆનો લેખ, નર્મકવિતાનું મોટું પુસ્તક (ઉત્તરો) તેમજ વાસરિકા અને ‘છંદોગ્ય’ માંથી ચાલુ સરસ્વતિ કંઠાભરણ વગેરે મનનીય અને સંશોધક દૃષ્ટિએ લખાયેલા અભ્યાસપૂર્ણ લેખો છે. સમાલોચના પણ વિસ્તૃત અને સૂક્ષ્મ રીતે કરેલી છે. ભાષ સમલાલ મોદીવાળો ગુજરાતનો ‘અઘતન ઇતિહાસ’નો લેખ, ભાષ માંકડનો ‘આચાર્ય, આનંદચંદરનું કા. ત. ચિંતન’ ચન્દ્રકાન્ત મહેતાની ‘ઝાંખી રેખાઓમાં નર્મદ-આવોચ્છીનોનો આલેખ’વાળો લેખ વગેરે ખાસ વાંચવાલાયક છે. એકંદરે આ અંક ત્રૈમાસિકની કૃતિ ટકાવી રાખે એવો છે જ. સંપાદકનું ‘વાસરિકા’ પણ ખાસ વાંચવા લાયક છે.

ના. ચં. દીવાનજી

૩. આરામ (જન્મભાષા અંક)—સંપાદક: શ્રી. લક્ષ્મીપ્રસાદ જ. આચાર્ય, સરસ્વતી બુવન, સારંગપુર, અમદાવાદ, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

મુખ્યત્વે હળવું તેમજ કેટલીકવાર વિશિષ્ટ વાયન આપતું આ અદવાડીક કેટલાક પ્રસંગોએ એના ખાસ અઠો પ્રકટ કરે છે. આ એનો, જન્મભટ્ટમીના ટાંકણે અહાર પડેલો શ્રીકૃષ્ણાંક છે. એમાં શ્રીકૃષ્ણના જીવનને લગતા—શ્રીકૃષ્ણના જીવનને સમગ્રવતા લેજો ઉપરાંત કેટલીક વાતોઓ, રહેયો પણ અપાયા છે. હળવું વાયન આપતાં સામયિકો આવું વિશિષ્ટ વાયન આપતાં થાય તો જનતાની શિષ્ટવાયન પ્રતિની અભિરુચિ સહેને કેળવાય. કેટલાંક ત્રિંગો ચિત્રો પણ આપ્યાં છે.

૪. નૂતન વ્યાયામ—તંત્રીઓ અને પ્રકાશક: વાસુદેવ ભટ્ટ અને બાણુ પટેલ; ખાડીઆ, સર ચિત્રભાષ રોડ, અંબદાવાદ. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨

ગુજરાતમાં હમણાં હમણાં વ્યાયામપ્રવૃત્તિ ઠીક પ્રમાણમાં વૃદ્ધિ પામતી જાય છે. આપણે ત્યાં એક “વ્યાયામે” માસિક આવે છે તે પોતાથી બનતી વ્યાયામવિષયક સામગ્રી આપતું રહે છે, છતાં આ પ્રવૃત્તિ અંગે જેટલું વિશેષ સાહિત્ય આપણા જીવનોમાં પ્રચાર પામે એ ઇચ્છનીય છે. સંચાલકોનો પ્રયાસ વધાવી લેવા જેવો છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨) આજના કાગળની મોંઘવારીના વખતમાં અદ્ય જ લેખાવ.

મણિલાલ પ્ર. વ્યાસ

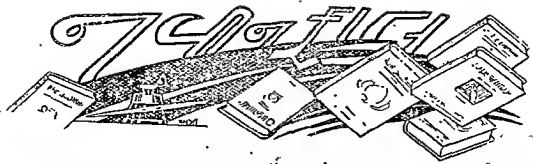
પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પુનારદાર પ્રાંત તેમ જ માનદ મહાલ પ્રચારકોએ નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ લાંની પુસ્તકાલય વા વાચનાલયની સંરચાઓ તપાસી છે, અને દરેકરી કામની અવસ્થા ફરે કરી છે તેમ જ પુસ્તકોના વર્ગીકરણ વગેરેની કામગીરી અગતી તત્સંબંધી જરૂરી સૂચના સમજૂત આપી છે; તથા પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામોએ પુસ્તકાલય ખોલવા સંબંધી પ્રચાર કાર્ય કર્યું છે:—

૧. વડોદરા-નવસારી પ્રાંત પ્રચારક રા. છગનભાઈ મથુરભાઈ પટેલ: માહે આંગસ્ટમાં વડોદરા મહાલનાં (૧) અમોટા, (૨) તાંદળજ, (૩) કેવનપુર, (૪) પોર; પાદરા મહાલનાં (૫) કણ્ઠક, ૬) અમોળ, (૭) માસર, (૮) કુરાક, (૯) ગામેદા, (૧૦) બ્રાહ્મણવસી, (૧૧) ગવાસદ, (૧૨) લોલા, (૧૩) મુવાલ, (૧૪) ચિત્રાક, (૧૫) મળતણ; (૧૬) તિથેર, (૧૭) દુધનાડા, (૧૮) કરખડી, (૧૯) ચોકારી, (૨૦) ડાકા, (૨૧) મુજપુર, (૨૨) નરસીપુરા, (૨૩) કરણાકુવા, (૨૪) વડ, (૨૫) વિશ્રામપુરા, (૨૬) ચાણસદ, (૨૭) પાટોદ, (૨૮) દરાપુરા.

૨. સાવલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. છગનલાલ સોમૈયર લેરી:— માહે આંગસ્ટમાં:—(૧) મુવાલ, (૨) ગોદા.

747

(૧) નવજીવન પ્રકાશન મંદિર તરફનાં પુસ્તકો

૧ હિમાલયનો પ્રવાસ : (૬ હી આવૃત્તિ) લેખક: શ્રી. દત્તાત્રેય બાલકૃષ્ણ કાલેલકર, મૂલ્ય એક રૂપિયા.

૨ સો ટકા સ્વદેશી : જુદા જુદા લેખકો; મૂલ્ય રૂ. સવા

૩ મહાવીરની કથા : સંપાદક : ગોપાલદાસ જીવાભાઈ પટેલ, મૂલ્ય રૂ. અઢી.

(૨) ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યોલય તરફનાં

૪ વિદ્યાર્થી વાચનમાળા : શ્રેણી ૧ લી: સંપાદક: ધીરજીલાલ ટાકરશી શાહ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૫ રાણા પ્રતાપ : અનુવાદક: ઝવેરચંદ મેઘાણી, મૂલ્ય રૂ. દોઢ.

(૩) અન્ય સર્જનો તરફનાં

૬ ક્ષિતિજ : (ઉત્તરાધ) લેખક: શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ, પ્રકાશક: આર. આર. શેઠની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

૭ બાવલાનાં પંશક્રમે : લેખિકા : સૌ. હંસા મહેતા, પ્રકાશક: શિષ્ટ સાહિત્ય મંડાર, મોટા આંકડીઆ, કાઠિયાવાડ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૬-૦

૮ પન્નાકુમારી : સંપાદક: શ્રી. રમણલાલ નાનાલાલ શાહ, બાલજીવન. કાર્યોલય, વડોદરા. મૂલ્ય ૦-૬-૦

૯ અભયકુમારની વાતો: ભા. ૨ જો : લેખક: અને પ્રકાશક: શ્રી. અભયકુમાર, મારકર બિલ્ડિંગ, ૪થે માળે, ખેતવાડી, મુંબઈ ૪, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

૧૦ ચાંદમુખ : મૂળલેખક: શરદબાબુ, અનુવાદક: શ્રી. રમણલાલ સોની, પ્રકાશક: એન. એમ. હક્કરની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨, મૂલ્ય રૂ. અઢી

૧૧ રથામલી : મૂળલેખિકા: નિરૂપમાદેવી; અનુ: ભોગીલાલ ગાંધી, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે.

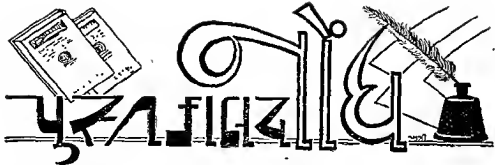
૧૨ માધવી : મૂળલેખક: કવિવર ટાગોર, અનુવાદક: મંગલમ, પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

૧૩ પ્રતાપી પૂર્વજો : લેખક: શ્રી. કુંગરશી ધરમશી સંપટ, પ્રકાશક: આનંદ કાર્યોલય, બાવનગર, મૂલ્ય રૂ. અઢી.

૧૪ ચૈકું : લેખક: શ્રી. હિરતન લટકારી; પ્રકાશક: બાલચક્રિત ગ્રંથાવલિ, મોડાસા, એ. પી. રેલવે, મૂલ્ય ૦-૫-૦

૧૫ ચિત્રસાધના : (ચિત્રસંપુટ) કલાકાર: શ્રી. રસિકલાલ પરીખ, પ્રકાશક: કુમાર કાર્યોલય, રાયપુર, અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂ. ૩)

૧૬ સંગીત પાઠાવલિ : લેખક અને પ્રકાશક: ત્રિપુરાચંદર રામચંદર ત્રિપાડી, શાહપુર; અમદાવાદ. મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

વડોદરા રાજ્ય

શિક્ષકજનકે અવસાન—પાટણ મહાલમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો વિશેષ વિસ્તાર કરવામાં સક્રિય કાળો નોંધાવનાર અને વડોદરા રાજ્ય પુ. મં. ના બ્ય. મં. ના સભ્ય શ્રી. મણિલાલ માધવલાલ દવેનું ગયા માસમાં અવસાન થયું.

સદગત પાટણ ટ્રેનિંગ કૉલેજના ભૂતપૂર્વ સ્વ. પ્રિન્સિપાલ ડૉ. પંડ્યાની સેવાપ્રેરણાઓ પાને પાટણની પ્રજાના એક અનન્ય સેવાવ્રતધારી બન્યા હતા. શિક્ષકની નોકરી કરવા સાથે જનસેવાનાં તેમણે અનેક કાર્યો કર્યા છે. તેમાં પશુ ડૉ. પંડ્યા અભ્યાસગૃહ માટેની તેમની સેવાઓ વિશિષ્ટ પ્રકારની હતી. સ્વર્ગસ્થ શિક્ષણબ્યવસાય સ્વીકારેલો હતો એટલે તેને આતુષંગિક પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એમની સેવાઓથી કેમ વંચિત રહી શકે ? પરિણામે પાટણ મહાલની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ તેમના પ્રયાસોને પરિણામે ઠીક પ્રમાણમાં પાંગરી-વિકસી હતી.

એમના અવસાનથી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિએ એક પ્રખર સેવક ગુમાવ્યો છે. એ વિભાગમાં એમની ખોટ ન પુરાય તેવી છે. પ્રજા, સદગતના આત્માને પરમશાન્તિ પ્રદાન કરે.

બાલસાહિત્ય સર્જકોને વિનંતિ—દિવાળી બાદ જોડા (તા. શિવપુર)માં વડોદરા રાજ્ય પ્રાથમિક શિક્ષક પરિષદ મળનાર છે. તેમાં બાલશિક્ષણનું તેમ જ ઈતર બાલસાહિત્યનું પ્રદર્શન પણ રાખવામાં આવ્યું છે. તેમાં તદ્વિષયક સર્જનો મોકલી આપવા પરિષદના સ્વગાતમંત્રીએ સર્જકોને વિનંતિ કરી છે.

લવાજમોમાં ફેરફાર—નીચેનાં વર્તમાનપત્રોનાં લવાજમોમાં ફેરફાર થયો છે તેની નોંધ લેવા પુસ્તકાલયોના અંથપાલોને વિનંતિ છે:

ઉત્થાન (માસિક)	રૂ. ૩-૮-૦ ને બદલે રૂ. ૩-૦-૦
ગુજરાત સમાચાર (દૈનિકના)	રૂ. ૨૧-૦-૦
પ્રજાપંથુ (અઠવાડિક)	૫-૪-૦
માતૃભૂમિ (દૈનિક)	૨૪-૦-૦

૧૦ રાં ૦ પુ ૦ મંડળ

પરીક્ષાનું પરિણામ—શિષ્ટ વાચનની ૨૦ માં પરીક્ષાનું પરિણામ ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરાવી શકાયું નથી. ઝોકટોબર અંકમાં જરૂર પ્રસિદ્ધ થશે.

જાગતાં ગ્રંથમંડળો—(ગયા માસથી ચાલુ)—વડોદરાપ્રાંત: (૭) બાદરણ (૮) આસોજ તા. વડોદરા (૯) દરાપુરા (૧૦) વેળપુર (૧૧) રણુ (૧૨) કોસિન્દ્રા તા. સંજેડા (૧૩) વસો (૧૪) મકરપુરા (૧૫) વરણુઆ (૧૬) સોખડા (૧૭) દશરથ (૧૮) ચિનોર ૫૪૬]

(૧૯) પેટલાદ (૨૦) સોજના; મહેસાણા પ્રાંત: (૨૧) પલિયડ (૨૨) ઉનાઉ (૨૩) કંબોઈ (૨૪) કમોળા (૨૫) બોઠરવાડા (૨૬) દેણુપ (૨૭) સંડેર (૨૮) વામજ (૨૯) ઠડી, (૩૦) નારદીપુર. નવસારી પ્રાંત: (૩૧) નવસારી (૩૨) ગણદેવી (૩૩) ગડત (૩૪) અંબેડા (૩૫) ધમડાછા (૩૬) પલસાણા:

મહાલ મંડળોની સભાઓ—તા. ૧૭-૮-૪૧ ના રોજ ભરવા દરેલી મહાલ પુ. મંડળોની સભાઓ નીચેના મહાલોની ભરાઈ ગઈ છે, તેમના અહેવાલના જરૂરી સાર હવે પછી:—(૧) વડોદરા (૨) શિનેર (૩) સાવલી (૪) ડભોઈ (૫) વાયોડીઆ (૬) પેટલાદ (૭) ભાદરણ (૮) ઠરજણ (૯) ચાણુરમા (૧૦) ઠડી (૧૧) વિળપુર (૧૨) કમોલ (૧૩) સિદ્ધપુર (૧૪) વિસનગર (૧૫) ખેરાળુ (૧૬) ગણદેવી (૧૭) પલસાણા (૧૮) માંગરોળ (૧૯) દામનગર: અહેવાલ હિસાબ જેમણે હજી ન મોકલી આપ્યા હોય તેમને તેમ કરવા વિનંતિ.

પ્રાંત મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ—જાહેર થયા પ્રમાણે નવસારી તથા મહેસાણા પ્રાંત મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ ચાલુ માસની તા. ૭ મી તથા ૧૪ મીએ અનુક્રમે ભરાઈ ગઈ છે, અને અમરેલી તથા વડોદરા પ્રાંત મંડળોની તેમ જ રાજ્ય પુ. મંડળની સભાઓ અનુક્રમે તા. ૨૧ મી અને ૨૮ મીએ ભરાશે. લાગતા વળગતાઓને જાણર રહેવા વિનંતિ. બધાયના અહેવાલો ઓક્ટોબર અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

જા. ખ. માં મુદ્દારો—અન્યત્ર છપાયેલી શ્રી. મૂળજીભાઈ પી. શાહનાં પુસ્તકોની જા. ખ. માં મુદ્દાખ ખાતે પુસ્તકો મળવાનું સ્થળ નીચે પ્રમાણે ઉમેરીને વાંચવું;

જીવનલાલ એન્ડ સન્સ બુક્સેલર્સ;

મિન્સેસ રટ્ટીટ, મુંબઈ ૨

સાહિત્ય સભા તરફથી થતી સાહિત્યની સમીક્ષા

ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી દર વર્ષે કરાવાતી ગુજરાતી સાહિત્યની સમીક્ષા માટે આ વર્ષે થયેલી વ્યવસ્થામાં નીચે મુજબનો ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે:

વિભાગો:—ખીન્ને વિભાગ જેમાં (૧) નિર્મલ, (૨) વિવેચન, (૩) જીવનચરિત્ર, (૪) ધર્મતત્ત્વજ્ઞાન, (૫) ઇતિહાસ-પુરાતત્ત્વ, (૬) ભાષાશાસ્ત્ર, (૭) કેળવણી, (૮) બાલ-સાહિત્ય અને (૯) પ્રવાસ: આ વિષયોનો સમાવેશ થાય છે, તે માટે સમીક્ષક શ્રી. યશવંત શુક્લ અમદાવાદથી મુંબઈ રહેવા ગયેલા હોવાથી તેમનું નવું સરનામું શ્રી. યશવંત શુક્લ, ગિદ્દુન્સ એકેડેમી, મેથ્યુ રોડ, ગિરમામ, મુંબઈ નં. ૪ છે.

લક્ષમાં લેજો:—ત્રીન્ને વિભાગ: જેમાં વિજ્ઞાનની બધી શાખાઓનો સમાવેશ થાય છે તેના સમીક્ષક શ્રી. વિજયલાલ કે. મુવનો સ્વર્ગવાસ થવાથી તેમની જગ્યાએ શ્રી. ધનજીભાઈ ફરીરભાઈને નીમવામાં આવ્યા છે. તેમનું સરનામું કલ્યાણ સોસાયટી, એલિસબીજ, અમદાવાદ છે.

જેખંડે તથા પ્રકાશકોને ઉપરનો ફેરફાર લક્ષમાં રેવા વિનંતિ છે.

સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ

વડોદરા સાહિત્ય સભાએ એની રજત-
જયંતિ ઉજવવા નક્કી કર્યું છે અને એ
પ્રસંગે શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી તથા રિઝર્વ
એન્કના ડેપુટી ગવર્નર શ્રી. અણિલાલ ખી.
નાણાવટીને આમંત્રણ આપવા કર્યું છે.

*

વડોદરાના શ્રી. રામદાસ વ્યાયામશાળામાં
શ્રી ગણેશોત્સવ પ્રસંગે જાણીતા ગુજરાતી
સાક્ષરો પ્રો. ચતુરભાઈ પટેલ અને શ્રી. રામ-
ચુરાએ અનુક્રમે “રમણશાયર મેધાણી” અને
“લોકસાહિત્યમાં વીરરસ” એ વિષય પર
વ્યાખ્યાનો આપ્યાં હતાં.

*

જાણીતા વેદગ્રંથ પં. શ્રીપાદ દામોદર
સાતવળેકરે ‘વૈદિક સંસ્કૃતિ’ એ વિષય
પર ગઈ તા. ૨૮ મીના રોજ એક વ્યાખ્યાન
વડોદરાના જ્યુનિલી ખાગમાં યોજાયું હતું.

*

મુંબઈ યુનિવર્સિટી તરફથી યોજાતાં
ગુજરાતી સાહિત્યને લગતાં કંકર વસનજી
માધવજી વ્યાખ્યાનમાળાને લગતાં વ્યાખ્યાનો
ગઈ તા. ૨૫, ૨૭, ૨૮, ૨૯ અને ૩૦ ના
રોજ આ વર્ષે વડોદરાના જાણીતા સાક્ષર
શ્રી. રમણલાલ દેસાઈએ આપ્યાં હતાં. એ
માટે નીચેના વિષયો હતા. (૧) ગુજરાતી
સાહિત્યની પશ્ચાદ્ભૂમિકા, (૨) મુસ્લીમ યુગના
અંતઃસુધીની ગુજરાતની સિદ્ધિ, (૩) અર્ધગ્રામીણ
ગુજરાતી સાહિત્યના પ્રતિનિધિ તરીકે ન્હાના-
લાલ; (૪) રાસનિરૂપણ, (૫) વારતવવાદ
અને સાહિત્ય.

*

મુંબઈ ખાતેથી સાહિત્ય સંસદનો જન્મ-
જયંતિ ઉત્સવ હંસરાજ પ્રાગજી કાકરશી
કન્યાશાળાના સુંદરબાઈ હોલમાં શ્રી. લીલા-
વતી મુનશીના પ્રમુખપદે ઉજવાયો હતો.

*

મુરત ખાતે નર્મદ સાહિત્ય સભાનો
વાર્ષિકોત્સવ ગઈ તા. ૨૪ મીના રોજ જાણીતા
હાસ્યલેખક શ્રી. ધનસુખલાલ મહેતાના પ્રમુખ-
પદે ઉજવાયો હતો.

*

કરાંચીના શ્રી. શોરદા મંદિર તરફથી
આવતા ડિસેમ્બર માસમાં એક મહાનસન
ઉજવવામાં આવનાર છે. તેના સાહિત્ય વિભા-
ગમાં છેલ્લા પાંચ વર્ષનાં આપણાં સામયિકો
પ્રદર્શન યોજનાર છે.

*

વડોદરામાં શ્રી. કૃષ્ણ જયંતિ ને. ના
દીવાન સા. ના પ્રમુખપદે ન્યાયમંદિર હોલમાં
ઉજવાઈ હતી. જે પ્રસંગે જુદાજુદા હિંદુ-
મુસ્લીમ વક્તાઓએ શ્રીકૃષ્ણના જીવન સંબંધે
પ્રવચનો કર્યાં હતાં.

*

પર્યુષણપર્વ વ્યાખ્યાનમાળાનાં વ્યાખ્યા-
નો અમદાવાદમાં પ્રતિવર્ષ મુજબ ગઈ
તા. ૧૯મીથી પર્યુષણના દિવસે દરમિયાન
યોજાયાં હતાં. તેમાં જાણીતા ગુજરાતી
સાક્ષરો શ્રી. મેધાણી, પં. લાલન, ગુજરાત
વિદ્યાપીઠવાળા શ્રી. મગનભાઈ દેસાઈ, પ્રો.
અનંતરાય રાવળ અને જાણીતા ચિત્રકાર
શ્રી. રવિશંકર રાવળનાં વ્યાખ્યાનો હતાં.

*

જાણીતા ગુજરાતી કળાકાર અને
ગુજરાતમાં ચિત્રકળાના પ્રખર પ્રચારક
શ્રી. રવિશંકર રાવળને કવિવર ટાગોરના
શાન્તિનિકેતનમાં કલાવિષયક વ્યાખ્યાનો
માટે આમંત્રણ આપ્યું છે.

*

ગુજરાતી ગ્રામીણ સાહિત્યના જાણીતા
અભ્યાસી શ્રી. ભોગીલાલ સાંડેસરાએ ઓલ
ઇન્ડિયા રેડીઓનાં મુંબઈ મથકેથી ગુજરાત-
નાં ઐતિહાસિક સંશોધનને લગતું એક
ભાષણ આપ્યું હતું.

*

ગાંધીવ માસિકના તંત્રી શ્રી. નટવર
વીખાવાળાએ ગઈ તા. ૨૮ મીના રોજ
વડોદરા પુરુષ અધ્યાપન પાઠશાળાનાં વકતૃત્વ
સભા સમક્ષ “ગુજરાતી બાલસાહિત્યનો
વિકાસ અને વહેણ” એ વિષય પર કેટલોક
પ્રકાશ પાડ્યો હતો.

વર્ગીકૃત નામાવલિ પુરવણી અંક ૪૯

(એપ્રિલ ૧૯૪૧ થી આણુ)

આ ૨૯૭૩ બેપી, જીવરામ (સંપાદક)
૧૦.૧૨ બાલસાહિત્ય - સર્વસંગ્રહ
ભા. ૧ લો પુરવણી.
૧૯૪૧; રૂ. ૦-૧૨-૦

ફ ૫૭૩ ક્રાઈસ્ટિયન ગુજરાતી સભા, મુંબઈ
૪ ત્રિમાસિક પુ. ૪ થુ
૧૯૩૯-૪૦; રૂ. ૩-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૦
૮૦ ૧૯૩૩; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૧
૮૧ ૧૯૩૪; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૨
૮૨ ૧૯૩૫; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૩
૮૩ ૧૯૩૬; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૪
૮૪ ૧૯૩૭; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૫
૮૫ ૧૯૩૮; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૬
૮૬ ૧૯૩૯; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૭
૮૭ ૧૯૪૦; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૮ મું.
૮૮ ૧૯૪૧; રૂ. ૧-૮-૦

ક ૨૩૪૧૧ ગાંધી, મનિલાલ મ.
૧૨ આધ્યાત્મિક પદવાન
૧૯૪૧;

ક ૨૩૭૯૨ દેવે, કેવળરામ માવજી (ભા. ક.).
૭૩ ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણ પરમ-
હંસદેવનાં સદ્વચનો.
૧૯૧૩;

ક ૬૮૨૪૫ મહંત શ્રી બાલકૃષ્ણસજી (પ્રકા.)
૬૪ સત્ય કૃષ્ણીર શબ્દામૃત અથવા
ગુજરાતી શબ્દાવલો
૧૯૩૮; રૂ. ૧-૪-૦

ક ૫૧૦૧૪ પટેલ, હરિભાઈ નારણભાઈ
૭૬ યૌગિક જીવન
૧૯૪૧; રૂ. ૮-૬-૦

ક ૫૩૮૮ પંડ્યા, હરિશંકર ન. (ભા. ક.)
૭૬ (શ્રી) રામકૃષ્ણ લોલાપ્રસંગ
૨ ભાગ
સં. ૧૯૮૬; રૂ. ૧-૮-૦

ક ૫૬૭ પુરાણી, અંબાલાલ બાળકૃષ્ણ (સં.)
૧૧ (શ્રી) અરવિંદ દર્શન
૧૯૪૧; રૂ. ૦-૧૦-૦

ક ૫૬૭ પુરાણી, અંબાલાલ બાળકૃષ્ણ (સં.)
૬૬ સૂત્રાવલિ
૧૯૪૧; રૂ. ૦-૪-૦

ક ૬૨૨૬ ભટ્ટા, નારણદાસ પુનઝી
૬૨ ભક્તિપ્રકાશ ભા. ૧-૨
૧૯૪૧; રૂ. ૧-૮-૦
[૫૪૬-૩

વર્ગીકૃત નામાવલિ પુરવણી અંક ૪૯

(એપ્રિલ ૧૯૪૧ થી ચાલુ)

આ ૨૯૭૩ બેબી, જીવરામ (સંપાદક)
૧૦.૧૨ બાલસાહિત્ય - સર્વસંગ્રહ
ભા ૧ લો. પુરવણી.
૧૯૪૧; રૂ. ૦-૧૨-૦

ફ ૫૭૩ શામસુનુજ્જીવ સભા, મુંબઈ
૪ ત્રૈમાસિક પુ. ૪ થું
૧૯૩૯-૪૦; રૂ. ૩-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૦
૮૦ ૧૯૩૩; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૧
૮૧ ૧૯૩૪; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૨
૮૨ ૧૯૩૫; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૩
૮૩ ૧૯૩૬; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૪
૮૪ ૧૯૩૭; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૫
૮૫ ૧૯૩૮; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૬
૮૬ ૧૯૩૯; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૭
૮૭ ૧૯૪૦; રૂ. ૧-૮-૦

ફ ૬૧૨ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૮૮ થું
૮૮ ૧૯૪૧; રૂ. ૧-૮-૦

ક ૨૩૪૧૧ ગાંધી, કાન્તિલાલ મ.
૧૨ આધ્યાત્મિક પદવાનન
૧૯૪૧;

ક ૩૭૬૨ દેવે, કેવળરામ માવજી (ભા. ક.)
૭૩ ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણ પરમ-
હંસદેવનાં સદ્વચનો
૧૯૧૩;

ક ૬૮૨૪૫ મહંત શ્રી બાલકદાસજી (પ્રકા.)
૮૪ સત્ય કમ્પીર શબ્દામૃત અથવા
ગુજરાતી શબ્દાવલી
૧૯૩૮; રૂ. ૧-૪-૦

ક ૫૧૦૧૪ પટેલ, હરિભાઈ નારણભાઈ
૭૬ યોગિક જીવન
૧૯૪૧; રૂ. ૧-૬-૦

ક ૫૩૮૮ પંડ્યા, હરિશંકર ન. (ભા. ક.)
૭૬ (શ્રી) રામકૃષ્ણ લીલાપ્રસંગ
૨ ભાગ
સં. ૧૯૮૬; રૂ. ૧-૮-૦

ક ૫૬૭ પુરાણી, અંબાલાલ બાગકૃષ્ણ (સં)
૧૧ (શ્રી) અરવિંદ દર્શને
૧૯૪૧; રૂ. ૦-૧૦-૦

ક ૫૬૭ પુરાણી, અંબાલાલ બાગકૃષ્ણ (સં)
૬૬ સુત્રાવલિ
૧૯૪૧; રૂ. ૦-૪-૦

ક ૬૨૨૬ ભટ્ટ, નારણરામ પુનંજી
૧૨ ભક્તિપ્રકાશ ભા. ૧-૨
૧૯૪૧; રૂ. ૧-૮-૦
[૫૪૬-૩

ક્ર. ૮૮૬૭ શાસ્ત્રી, શંકરદાસ પાર્વતીશંકર (અનુ.) ૬૭ મનુ સ્મૃતિ ૧૯૪૧; રૂ. ૨-૪-૦	મ. ૮૫૬૪૫ બ્યાસ, ભાનુભાઈ ર. ૧૦ અજંપાની માધુરી ૧૯૪૧;
ક્ર. ૯૮૧૨૭ રવામી, જાપાનન્દ અને ઓઝા જ.મં. ૬૨ ભક્તિતત્વ ૧૯૪૧; રૂ. ૧-૦-૦	મ. ૯૧૬૩ શુક્લ, જ્યોત્સ્નાબહેન ૧૨ આકાશના કૂલ ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૧૨-૦
ક્ર. ૪૭૫૯ નાન્દી, જાદાશંકર ૯૭ સો વર્ષ જીવવાની કળા ૧૯૪૧; રૂ. ૧-૮-૦	ચર ૩૨૮૭૬ ઠાકોર, દિનેશ ૬૧ ખોલીઓ મત (અં) ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૪-૦
જા. ૨૬૩૭૬ ભેષાણી, મનુભાઈ ૨૭ જનપદ ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૧૨-૦	ચર ૩૬૬૬૩ ત્રિવેદી, શિવપ્રસાદ ૯૬ સુરભી (આ. બા. પ્ર. ૫-૬) (અં) ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૪-૦
ત. ૭૫૪૫૮ યાચિક, જયંતકુમાર ૨૧ કૌમ્પોઝીટર ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૮-૦	ચર ૬૧૨૮ શુક્લ, ધૈર્યચન્દ્ર ર. ૨૮ જીવનરસ ૧૯૪૦; રૂ. ૧-૪-૦
૧. ૨૧૯ ખગરદાર, અરદેશર ફરામજી ૬૨ બજનિકા ૧૯૪૧; રૂ. ૨-૦-૦	ચર ૬૨૦૪ ઓકર, ગુલાબદાસ ૮૦ વસુંધરા અને ખીજવાતો ૧૯૪૦; રૂ. ૨-૩-૦
ચ. ૬૮૨૪૫ મહંત, શ્રી બાલકદાસજી (પ્રકા.) ૧૬૧ કબીરસુધા અથવા રેખતા જીલના ૧૯૩૨;	ચર ૬૬૧૪૫ મંજલમ (બા. ક) ૭૧ માધવી (રવિબાણ કૃત) ૧૯૪૧; રૂ. ૨-૦-૦
ચ. ૮૬૫૬૪ શમી, ગોપાળરામ ગુરૂદેવશંકર ૨૪ ગુરુસુખવાણી ૧૯૪૧; રૂ. ૧-૪-૦	ચર ૯૭૦ સેતલવાડ, સૌ. વિમળા સુનીલાલ ૮૧ વિતુ અને કલાબહેન (અં) ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૩-૦
મ. ૨૧૯ ખગરદાર, અરદેશર ફરામજી ૬૫.૩ ભારતનો ટંકાર ૧૯૪૧; રૂ. ૧-૦-૦	ચર ૯૭૦ સેતલવાડ, સૌ. વિમળા સુનીલાલ ૪૭ નાનકડો કનુ (અં) ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૩-૦
મ. ૪૨૫૪૫ દેસાઈ, જેઠાંગીર માલુકજી ૭૬ રસધારા ૧૯૪૧; રૂ. ૧-૦-૦	ચ. ૪૩૦૭૭ જયભિખુ ૯૭ રથૂલિબદ્ર (કામવિજેતા) (જૈન.પ્રા.સા.પ્ર. પુ. ૧૬) ૧૯૪૦; રૂ. ૨-૮-૦

ચપ ૯૭૫૪ સોપાન ૩૫	તથુ પગલાં ૧૯૪૧; રૂ. ૨-૦-૦
ચપ ૯૭૫૪ સોપાન ૨૮.૧	નગતા રેન્જે (પૂર્વાર્ધ) (ભા. પ્ર. ૬૦) ૧૯૩૯; રૂ. ૧-૧૨-૦
ચપ ૯૭૪૨ શાસ્ત્રી, અરવિંદનમંદાશંકર (અનુ.) ૭૬	રાજકુલારી (અંકિતમંદ્રકૃત) ૧૯૪૧; રૂ. ૨-૮-૦
ચપ ૯૬૦૨ સીરતી ૫૧	પદાનનું વેર અને બીજી વાતો ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૫-૦
ચપ ૨૩૫ ગાંધી, ભોગીલાલ બી. (અનુ.) ૬૩	સ્થામલી (નિરૂપમાદેવીકૃત) ૧૯૪૧; રૂ. ૩-૦-૦
ચપ ૪૦૬ દીવેટીઆ, ભોગીન્દ્રરાવ ર. ૭૫	મોહિની (આટલિ ૨ જી) ૧૯૪૦; રૂ. ૩-૦-૦
ચપ ૬૬૧૪૫ મંગલમ ૧૨	આનંદી ૧૯૪૧; રૂ. ૨-૮-૦
ચપ ૭૭૦ રાયચુરા, ગોકુલદાસ દારકાદાસ ૭૮	લખેશરી. ૧૯૪૧; રૂ. ૨-૮-૦
ચપ ૧૭૫ કવિ, ભવાનીશંકર ત્રીસંહરામ ૯૭	સોરડી સોમનાથ (ક. પ્ર. ૨) ૧૯૪૧; રૂ. ૨-૦-૦
ર ૩૯૦૩૧ દેવે, જ્યોતીન્દ્ર હરિહરશંકર ૭૬	રંગતરંગ ભા. ૧-૪ ૧૯૪૧; રૂ. ૧-૪-૦ (વેરક)
ર ૪૫૬ ધૂમ્રેતુ (ગૌ. ગો. જોશી) ૫૫	પાનગોળિટ ૧૯૪૧; રૂ. ૧-૮-૦
ર ૪૬૧ કુવ, કેશવલાલ હર્ષદરાય ૯૫૨	સાહિત્ય અને વિવેચન • ભા. ૨ જો ૧૯૪૦; રૂ. ૧-૦-૦
ર ૯૫૮ વડોદરા સાહિત્ય સભા (સં.) ૮૭૨	કવિ સામળ ૧૯૪૦; રૂ. ૨-૦-૦
ર ૯૯૩૨ શાહ, કેશવલાલ લ. ૨૦	કીર્તિમંદિર ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૬-૦
જા ૨૩૮૭ વિમાવાળા, ધ્રુવરલાલ ૮૨૩૫	વિમાની ગીતાબાઈ ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૨-૦
જા ૨૭૮૯ દેસાઈ, મહાદેવ હરિભાઈ (અનુ.) ૪૩૪	મ્હારી જીવનકથા (જવાહર- લાલ નહેરૂ) ૧૯૩૭; રૂ. ૩-૦-૦
જા ૨૭૮૦ મહેતા, લાલુખડેન ૭૦૩૧૧	વીર જવાહરલાલ (સં) ૧૯૪૧, રૂ. ૦-૪-૦
જા ૭૬૭૭ રામકૃષ્ણ આશ્રમ, રાજગોટ (પ્રકા.) ૭૬	(શ્રી) રામકૃષ્ણ દેવનું ટૂંક જીવનચરિત્ર તથા ઉપદેશ ૧૯૪૧; રૂ. ૦-૪-૦
જા ૬૬૬ ચોક્સી, મોહનલાલ દીપચંદ ૨૬૬૫૭	હેમચંદ્રાચાર્ય (આ. જ. સ. સ્મા. ઝ. ૪) ૧૯૪૦; રૂ. ૧-૮-૦

આવતા માસની કાર્યદિશા

- ૧ અંદાજે સાથે પુસ્તકોની જેવડી યાદીઓ જરૂર મોકલશે.
- ૨ અંદાજે ટકાવારીના ધોરણે જ સ્વીકારશે; માટે તે પ્રમાણે મોકલશે.
- ૩ ઑક્ટોબરમાં ત્રિમાસી પત્રકો પુસ્તકાલયના અંથપાલો મોકલવા ચૂકે નહિ.
- ૪ થોડું લાંબેલા પ્રૌઢો માટે વાચન ખરીદવા અંદાજમાં ખાસ સવક કરો. તેમજ બાળકો માટેના વાચનની યાદી ચાલુ માસની સૂચનામાં જુઓ.

વડોદરા,
તા. ૧૦-૯-૪૧

}

ઉ. મો. પટેલ
મહદ. વ્યવસ્થાપક

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૪ સન ૧૯૪૧-૪૨

વિષય

બાલવાચન માટે વર્ગવાર પુસ્તક યાદીઓ

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોની તપાસણીમાં જણાયું છે કે ચૌદ વર્ષની નીચેની ઉંમરનાં બાળકો જેઓ નિદાન ગુજરાતી વર્ગ ૭ સુધી અભ્યાસ કરનારાં અગર માધ્યમિક શાળાના ધોરણ ૩ અંગ્રેજીમાં બહુનારાં હોય છે તેમને વાંચવા યોગ્ય પુસ્તકો અંથપાલો આપી શકતા નથી. અને તેથી તેમની વાચન તરફ અભિરુચિ થતી અટકે છે.

અંથપાલોએ પ્રથમ પુસ્તકો જેમ જવાં જેમજે. વર્ગવાર આવી યાદીઓ પોતે થઇ કરવી જેમજે અને એ પુસ્તકો વિદ્યાર્થીઓને વાંચવા મળે તેવા પ્રયત્ન તમામ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો કરે એ આવશ્યક છે.

એકાદ મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ, વડોદરા મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ તથા રા. મહાલ શાળાધિકારી સં. ની સમિતિમાં પણ આ હકીકત ચર્ચાઈ હતી. રા. શહેર શાળાધિકારી સાહેબે આ બાબતમાં મરાઠી પુસ્તકોની વર્ગવાર યાદી મોકલવા વચન આપ્યું છે.

મારા અનુભવ પ્રમાણે અને મારા શિક્ષક મિત્રોના અનુભવ પરથી તથા શાળાઓના અભ્યાસક્રમને અનુલક્ષી ગુજરાતી પુસ્તકોની ધતર વાચનની યાદી વર્ગવાર તૈયાર કરી છે. આમાં અપૂર્ણતા પણ હશે, તો તે કામ કરનાર ભાષ્યો પોતે વિચારશે અને ધટિત ફરફાર પોતા માટે કરી લેશે. મે. રા. રા. વિદ્યાધિકારી સાહેબ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી તથા વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલયની વડોદરા મુકોમે મરાયેલી પરિષદમાં નિમાયેલી સમિતિએ જે પુસ્તકોની યાદીઓ વિશેષ વાચન તરીકે કરેલી છે તે પણ મેં જેમજે. આ ઉપરાંત બીજાં અનેક પુસ્તકો જેમજે, યોગ્ય વિચાર કરી શિષ્ટ સાહિત્ય તરફ વિદ્યાર્થીનું ધ્યાન વળે એ હેતુથી આ વર્ગવાર યાદી તૈયાર કરી છે. આમાં જુદી જુદી વાંચનભાળાઓનાં પુસ્તકોનો સમાવેશ કર્યો નથી; કારણ, તેનો વર્ગ નમૂદ જ થયેલો હોય છે.

શાળાના શિક્ષકો જો આ યાદી પ્રમાણે વિશેષ વાચનના સમયમાં, તથા રજના દિવસોમાં, બાળકોને મનગમતું વાચન આપશે તો આને ગામડામાં ને ખામીબરેલું વાચન જણાય છે તે દર યવા ચોક્કસ પગલાં મંડાશે. બાળકો એ આપણા ભાવી નાગરિકો છે, એ આપણે ભૂલવું ન જોઈએ.

આ યાદીમાં ફેરફારને અવકાશ છે. અતિમંદ છુદ્ધિવાળું બાળક વર્ગ માટે નમૂદ થયેલું પુસ્તક વાંચી શકશે નહિ. તીવ્ર છુદ્ધિવાળું બાળક ઉપલા વર્ગનું પુસ્તક પણ વાંચી શકશે. એક જ પુસ્તકમાં ફેટલીક વાતો એવી છે કે તે ઉપલા વર્ગમાં પણ વાંચવા આપી શકાય. નેવી કે રદીઆળી રાત, બાલવિદ્યાન, બોર પટેલ, ચાલો બજવીએ, વિદ્યાનિકા, સખરસ, કિશોર ચરિત્રમાળા, દોરસ લકરી વગેરે.

આશા છે કે આનો ઉપયોગ શિક્ષકો શાળામાં સારો કરશે અને પોતાના પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકો સંવંદ પ્રમાણે વસાવશે.

વર્ગ ૧

વાચનશિક્ષણ

લેખક વા. પ્રકાશક

પુસ્તકનું નામ

૧ નવી બાળપોથી

ગંગુબાઈ પટવર્ધન

૨ નંતન બાળપોથી

શં. સો. પટેલ

૩ " " ની પૂરવણી

" "

૪ નિસરણી પગથીઆ

નેચંદ. તલકશી એન્ડ સન્સ; મુંબઈ

૧ થી ૬ (છટા છટા)

૫ નાની પોથી

ગૂ. ઝં. કાવોલય, અમદાવાદ

૬ વાંચવાની મજા ૧ થી

મૂળબાઈ ભક્ત, બાલમંદિર નડિયાદ

૬૨ ભાગ (છટા)

૭ ચાલુચુગાડી

નવજીવન પ્ર. મંદિર, અંમદાવાદ

૮ શબ્દપોથી

રસલભાઈ ન. વહોરા

૯ નાના નાના પોઠો

સોમીભાઈ પટેલ, સુણાવ

૧૦ છીપોલીઆ

ચ. એ. સોસાયટી, આણંદ

૧૧ વાચનપ્રવેશ બા. ૧-૨

રતિલાલ અધ્ધર્યુ, અમદાવાદ

વર્ગ ૨

(૧) વાંતેઆ

પુસ્તકનું નામ

લેખક વા. પ્રકાશક

૧ હું રાખ થયો

મૂળબાઈ ભક્ત, બાલમંદિર નડિયાદ

૨ ખોવાયેલો રાજકુમાર

" "

૩ સહેલી વાતો

બાલજીવન કા. વડોદરા

૪ વાતોમંબરી

છોટુભાઈ પટેલ, અમદાવાદ

૫ નવી ધસપનીતિ

ને. ત. એન્ડ સન્સ, મુંબઈ

૬ બચુકડો ઉદર

એન. એમ. હક્કરની કું. મુંબઈ

૭ હંસાકુમારી

" "

૮ વિનુભાઈ

" "

(૨) કાવ્ય

- ૧ રંગ રંગ વાણીમાં
- ૨ ગાવાની મન
- ૩ ચાંદા પોણી

ભા. સા. સંઘ, અમદાવાદ

ચૂળજીભાઈભક્ત, બાલમંદિર, નડિયાદ

મેસર્સ મં. જ્યેન્ડ સન્સ, સુરત

વર્ગે ૩

(૧) વાર્તા

ભા. સા. સંઘ, અમદાવાદ

ન. સા. મંદિર, અમદાવાદ

આલવિનોદ કા. મુંબઈ

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

" " " "

૧ કલશી

૨ કાસમ ચાઉસ

૩ કલમની પોંછીથી

૪ વડવાસઝા

૫ નાની મોટી વાતો ભા. ૧-૨

૬ અલકા

૭ બેલવાળા

૮ રાવજી

૯ કાગમંત્રી

૧૦ મેનાવતી

૧૧ અમથારામ

૧૨ દેસરી સિંઘ

૧૩ જાદુજી નરમજી

૧૪ સિપાઈ દાદા

૧૫ તોપાનો ડીપુડો

૧૬ એક હોતા ફૂતરો

૧૭ બરડી પૂરી

૧૮ દુરીના બજામાં

૧૯ ગાંડીવ કાચોલય, સુરત

૨૦ ગાંડીવ કાચોલય, સુરત

૨૧ ગાંડીવ કાચોલય, સુરત

૨૨ ગાંડીવ કાચોલય, સુરત

૨૩ ગાંડીવ કાચોલય, સુરત

૨૪ ગાંડીવ કાચોલય, સુરત

૨૫ ગાંડીવ કાચોલય, સુરત

૧૪ બાળવાતોઝા ભા. ૧-૨ આર. આર. શેઠની કે. મુંબઈ

૧૫ સટરપટર વાતો.

વિજ્ઞાન

૧ રાતનો રાખ

૨ ફળકથા ભા. ૧-૨

૩ વિજ્ઞાનના સરળ પાઠો

ભાગ ૧-૨

કાવ્ય-ગીતો

અશોક પ્ર. મં. વડોદરા

" "

સ્ત્રીશક્તિ કાચોલય, સુરત

ગાંડીવ કાચોલય, સુરત

જયુ દાણી,

ગાંડીવ કાચોલય, સુરત

વસુમતિબહેન, વડોદરા

ઈતર સાહિત્ય

સોમભાઈ ભાવસાર, અમદાવાદ

મનુભાઈ જોધાણી

ગાંડીવ કાચોલય, સુરત

આલવિનોદ કા. મલાડ, મુંબઈ

ગુ. ગ્રંથરત્ન કા. અમદાવાદ

આપણી બાલકાચોલય, ભરૂચ

પુસ્તકાલય, સ. સ. મંડળ

હુલાબામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

હુલાબામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

હુલાબામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

૧ ગામડામાં ગયો'તો

૨ ગામડાનું ગોરવ

૩ નવનીત

૪ બાલપાઠો

૫ બાળકોની રમતો

૬ ગામડામાં

૭ બાલકોનું પાઠો.

૮ કલવાડી

વર્ગ ૪
ધર્મ-નીતિ

- ૧ જાતકકથાઓ
- ૨ તિળલા યુગલા
- ૩ બાળમેની વાતો
- ૪ પ્રાચીન પુરાણની બાળ-
બોધક વાર્તાઓ મહેતા, ચારદાબેન, સુરત
પ દિતોપદેશની વાતો
- ૬ પંચતંત્રની વાર્તાઓ

બા. ૧-૨ ચંદ્રચંદર મ. બદ, વડોદરા.
બા. ૧-૨

(૨) વિદ્યાન

- ૧ ચતુર કદાળાઓ
- ૨ દ્રુદા અને પતંગિયા
- ૩ વસંત આવી
- ૪ ચાંદો સુરેન
- ૫ વાતરપુરાણ
- ૬ ગણિતગમ્ભત
- ૭ વિદ્યાનતા સરણ પાડો

બા. ૩-૪
ગાંડીવ કાર્યાલય, સુરત
(૩) કાવ્યગીતો

- ૧ કથાગીતો
- ૨ પ્રાચીનો

- ૩ ગીતગમ્ભત
- ૪ કાદાં ઘેલાં
- ૫ દુવાનો
- ૬ દ્રુદાણી
- ૭ પતંગિયા
- ૮ બાલલોકગીત સંગ્રહ

બા. ૧-૨ આર. આર. શેઠની કું. સુખ
૯ વાતો ને બિણાણી
૧૦ ગુંબન
૧૧ ગરબી ગુચ

- ૧ ચાર સુંદર સંવાદો
- ૨ ત્રિયાલિં ત્રિયાલિં
- ૩ પન્નાકુમારી

(૫) વાર્તા

- ૧ અવળચડો
- ૨ અછલ કથાઓ
- ૩ કીર્તિકથાઓ
- ૪ ખાટી મીઠી બાળવાતો
- ૫ ગદિયાનાં પરાક્રમે
- ૬ છ મૂર્ખાઓ
- ૭ દોઢાલા
- ૮ નાની મોટી વાતો
- ૯ પંડિતજી

- ગાંડીવ કાર્યાલય, સુરત
- ના. ઇ. પટેલ, સુખ
- ગૂ. મં. રત્ન કા. અમદાવાદ
- મન્નસુદાર પ્રીતમલાલ,
- જસુ દાણી,

બા. ૧-૨ આર. આર. શેઠની કું. સુખ
સોમાભાઈ ભાવસાર, અમદા.
કૃષ્ણવજ્રી ખાતુ, વડોદરા.
૪ સંવાદો

- ૫ મંથરત્ન કા. અમદાવાદ
- ગાંડીવ કાર્યાલય, સુરત
- બાલજીવન કાર્યાલય,

(૫) વાર્તા
અશોક પ્ર. મંદિર, વડોદરા
ગાંડીવ કાર્યાલય, સુરત
ગૂ. મંથરત્ન કા. અમદાવાદ
નવયુગ પુ. ભંડાર, રાજકોટ
આર. આર. શેઠની કું. સુખ
સાદ, ર. ના. વડોદરા.
અશોક પ્ર. મંદિર, વડોદરા
ના. ઇ. પટેલ, સુખ

૧ વિદ્યાર્થીવા. માળા બા. ૧

થી ૧૦ (વ. ૧ થી ૭ સુધી

અલંકૃતતા પ્રમાણે) ન્યેતિ કામોલ્લસ્ય

૨ બાળકાગરી ગાંડીવ કામોલ્લસ્ય, સુરત

૩ અંગાળી બિરબલ

૪ ટન ટન ટન ટન

૫ છાંદા રેન્ને માખાપ ગૂ. મં. કામોલ્લસ્ય અમદાવાદ

૬ આપણાં બાંહેડો આર. આર. રોહની કું. મુંબઈ

૭ ગ્રામજીવનની પાઠમાળા ભારતી સા. સંઘ, અમદાવાદ

૮ વિદ્યાપીઠ વાચનમાળા કૃષ્ણવલ્લી ખાતું, વડોદરા

૯ મોરનાં પીછાં પુસ્તક ત્રીજું નવજીવન કા. અમદાવાદ

૧૦ ગાંડીવ કામોલ્લસ્ય, સુરત

લવનચરિત્રો

૧ આપણા મહારાજ સ. બાળમોન માળા, વડોદરા

૨ ગાંધીજી નવજીવન કા. અમદાવાદ

વર્ગ ૫ તથા (અંગ્રેજી ધોરણ ૧ લું)

ધર્મનીતિ

૧ બાળમોનું મહાભારત.

સા. ૧-૨ શાક, ૨, ના. વડોદરા

૨ છુદ્દ ભગવાનની વાર્તાઓ શ્રી. સ. બા. જ્ઞાનમાળા

૩ બાલભાગવત શ્રી. મંજુલાદેવી પંડ્યા, સુરત

૪ બાલભારત

૫ બાલરામાયણ

૧૦ રથુ સરદાર ગાંડીવ કામોલ્લસ્ય, સુરત

૧૧ લખંધરિયાં અશોક પ્ર. મંદિર, વડોદરા

૧૨ લાલિયો ગાંડીવ કામોલ્લસ્ય, સુરત

૧૩ મોતીના દાણા

૧૪ રિક્કો ટીકડો

૧૫ સોનાકામરી

૧૬ જાદુજ દાર

૧૭ ધૂપસળી

૧૮ અમર પટેલની વાતો વર્ગ

૧૯ રથીફ સુધી બા. ૧ થી ૧૬ ગાંડીવ કામોલ્લસ્ય સુરત

૨૦ વાલજીવન કામોલ્લસ્ય, વડોદરા

૨૧ આલો ખાચર અને

બીજી વાતો નેચર્ફ ત. એન્ડ કં. મુંબઈ

૨૨ રથુરાજ અને બીજી વાતો

૨૩ રાજઆતા રૂપકુંદરી

૨૪ સાત વારની કથા

૨૫ બાળવાતો બા. ૩-૪-૫ આર. આર. રોહની કું. મુંબઈ

૨૬ સુરથી નવચેતન સા. મં. અમદાવાદ

૨૭ રોસીઆની વાતો આર. આર. રોહની કું. મુંબઈ

૨૮ દાદાજીની વાતો

૨૯ લોલિયો મત નવચેતન સા. મં. અમદાવાદ

૩૦ લોખવટથી વાત કરતો દિનેશ કામર

૩૧ ભરદરિયો ભારતી સા. સંઘ અમદાવાદ

સંવાદ નાટકો

- ૬ જપ બજરંગ ગાંડીવ કાયોલય, સુરત
- ૭ પ્રાચીન પુરાણની બાળ-
ભોધક વાર્તાઓ મહેતા ચારદાળેન સુરત
- ૮ સાચો શ્રમજીવી નવજીવન પ્ર. અમદાવાદ
- ૯ નીતિશિક્ષણ રૂઝવણી ખાતું, વડોદરા
- ૧ યતુર કરોળીઓ આર.આર. શેઠની કું. મુંબઈ
- ૨ જીવજંતુ " " "
- ૩ વિદ્યાનના સરણ પાઠો બા. ૩-૪
- ૪ પ્રાણીવર્ણન ગુ. પ્રં. કાયોલય, અમદાવાદ
- ૫ છક છક માડી વાડીઆ, આદરજ દી.
- ૬ વિદ્યાનવિકાર અશોક પ્રં. મંદિર, વડોદરા
- ૭ વિદ્યાન વિતાદ " " "
- ૮ આરોગ્યવિરે સામાન્ય જ્ઞાન ગાંધીજી
- ૯ બાળવિદ્યાન બા. ૩ નો પુ. સં. સ મંડળ
- ૧ રતીઆણી રાત બા. ૧-૨-૩ મેઘાણી
- ૨ બાળ યોગગીત સંગ્રહ આર. આર. શેઠની કું.
- ૩ વાતો અને ઊંખાણાં ગુ. પ્રં. કાયોલય, અમદાવાદ
- ૪ કિશોર્ય અવેરવંદ મેઘાણી
- ૫ રાસપૂર્ણિમા જગીઅતરામ ન. અમલુ
- ૬ કચ્છીતો ગો. કા. રાયચુરા
- ૭ ગ્રામ ભજન મંડળી નવજીવન કા. અમદાવાદ

- ૧ અંતરનાં અજવાળાં ગુ. પ્રં. કાયોલય, અમદાવાદ
- ૨ ચાંચો ભજવીએ બા. ૧-૨-૫ ગાંડીવ કાયોલય, સુરત
- ૩ બાળસંવાદ અને નાટકો વિકલદાસ આ. ભાવનગર
- ૪ બાળકાવ્યમાળા વાર્તા " "
- ૧ આપણા પાપે ગુ. પ્રં. ૨ કા. અમદાવાદ
- ૨ દેશદેશની અદ્ભુત વાતો " "
- ૩ હસપુ મોં " ગાંડીવ કાયોલય, સુરત
- ૪ ચલદની " ગાંડીવ કાયોલય, સુરત
- ૫ બંધાર પટેલની વાતો બા. ૧ થી ૧૦
- ૬ બાપુજી અને બીજી વાતો આર. આર. શેઠની કું. મુંબઈ
- ૭ વેળો વારો " " "
- ૮ જોખમાંની ચતુરાઈ ગાંડીવ કાયોલય સુરત
- ૯ બાળવાર્તાવલી બા. ૫ મો આર. આર. શેઠની કું. મુંબઈ
- ૧૦ કુરબાનીની કથાઓ " " "
- ૧૧ દાદાજીની વાતો " " "
- ૧૨ ડોસીમાની વાતો " " "
- ૧૩ જાંજીની ગળે " " "
- ૧૪ બાવલાનાં પરાક્રમો હાંસ મહેતા, મુંબઈ
- ૧૫ સિંધ્યાદ શેઠ ચ. એ. સો. આણંદ
- ૧૬ ગોળી બારની સુસાદરી હંસ મહેતા, મુંબઈ

હતિહાસ-ભૂગણ

- ૧ બ્રહ્મદેશનો પ્રવાસ નવજીવન પ્ર. મંદિર
- ૨ શેકવાંતો કાશ કાશલકર
- ૩ હિમાલયનો પ્રવાસ
- ૪ હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભા નવજીવન પ્ર. અમદાવાદ
- ૫ તવારીખની તેજ છાયા જવાહર નહેરૂ
- ૬ હિંદુસ્તાનનો રાજદારભાર ડૉ. ગ્રા. મ. વડોદરા
- ૭ સંવાદો-પત્રો, નાટક વગેરે મેઘાણી
- ૮ રાણો પ્રતાપ અંબુભાઈ, ભરૂચ
- ૯ અંબુભાઈના પત્રો આગમી
- ૧૦ ચાલો ભલ્લીઓ ૫-૧૦ આંજીવ સા. મંદિર, સુરત
- ૧૧ જવાહરના પત્રો યુગાન્તર કાર્યોલય, સુરત
- ૧૨ અમર મહાજનો યુગાન્તર કાર્યોલય, સુરત
- ૧૩ કિશોરચરિત્ર માળા યુગાન્તર કાર્યોલય, સુરત
- ૧૪ ૧ વિદેશી મહાજનો ચ. ઓ. સોસાયટી આજુબંધ
- ૧૫ ૧ વીર દુર્ગોદાસ સ. સા. વ. કા.

વડોદરા }
તા. ૩-૬-૪૧

- ૪ વિદ્યાનતા દર્શાવો, ભા. ૧-૨ આર. આર. શેઠની કંપની, મુંબાઈ
- ૫ વીર ગોરક્ષિંદ પુ. સ. સં. મં. લિ.
- ૬ સ્વામી વિવેકાનંદનું જીવનચરિત્ર સ. સા. વ. કા. અમદાવાદ
- ૭ અશોકચરિત્ર સયાંજી બાલગાન માળા
- ૮ આત્મકથા નવજીવન પ્ર. મંદિર
- ૯ નરવીર લાલાજી મેઘાણી
- ૧૦ આપવીતી ધર્મોનંદ કોસાંબી
- ૧૧ છુક ટી. વૉશિંગ્ટન પુ. સ. સ. મં. લિ.
- ૧૨ કુમારી હેલન રમણભાઈ વોરા
- ૧૩ મહાવીર અને છુક કિશોરલાલ મશરૂવાળા
- ૧૪ સહજનંદ સ્વામી
- ૧૫ ઇજ્જતનો ઉદ્ધારક
- ૧૬ આદર્શ ચરિત્ર સંગ્રહ સ. સા. વ. કા.
- ૧૭ ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે નવજીવન પ્ર. મંદિર
- ૧૮ મહાન સુસાધરો બારતી સા. સંધ અમદાવાદ
- ૧૯ પ્રસુ ખિસ્ત્રી કિશોરલાલ મશરૂવાળા
- ૨૦ નરસેરી નેચોલીઅન ધૂમકેતુ

ઉ. મો. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સને ૧૯૪૦-૪૧

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડ, વડોદરા.

(વડોદરા રાજ્યની સહકારી મંડળોમાં સંબંધી સંવત ૧૯૭૦ના નિર્ણય છઠ્ઠાની કલમ ૬ અન્વયે તા. ૩૧-૩-૨૪ને રોજ નોંધવામાં આવ્યું છે.)

મુકરર કરેલું ભંડોળ	રૂા.	૫૦,૦૦૦-૦-૦
ભરાવવા કાઢેલું ભંડોળ	રૂા.	૫૦,૦૦૦-૦-૦
ભરાયલું ભંડોળ	રૂા.	૩૫,૩૨૫-૦-૦
વસૂલ આવેલું ભંડોળ	રૂા.	૩૫,૩૨૫-૦-૦
રિઝર્વ ફંડ	રૂા.	૯,૪૭૫-૦-૦

મંડળનું નોંધેલું સરનામું
રાવપુરા, વડોદરા.

સાધારણ સભાના પ્રમુખ

રા. રા. મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ, વડોદરા

ઉપપ્રમુખ

રા. રા. નાનાલાલ નાથાલાલ શાહ, એચ. એ.

પ્રિન્સિપાલ, એચ. વી. શ્રોફ મેમોરીઅલ હાઈસ્કૂલ, વડોદરા

વ્યયસ્થાપક મંડળના સભાસદો

રા. રા. ચુનીલાલ પુરુષોત્તમદાસ શાહ, બી. એ. એલએલ. બી. વડોદરા (અધ્યક્ષ)

રા. રા. નટવરલાલ ગિરધરલાલ શાહ, મંત્રી, સા. પુ. શિનોર

રા. રા. ચિમનભાઈ મૂળજીભાઈ અમીન, પ્રતિનિધિ, સા. પુ. વસો

રા. રા. ચિમનભાઈ હરિલાઈ અમીન, મંત્રી, સા. પુ. વરણામા

રા. રા. બાળાશંકર ગંગાશંકર ઉપાધ્યાય, પ્રતિનિધિ, સા. પુ. બીલ

રા. રા. વલ્લભભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ, પ્રતિનિધિ, સા. પુ. સાધી

રા. રા. નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી, વડોદરા

રા. રા. શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ, રનાતક, વડોદરા

રા. રા. રાવજીભાઈ જોરાભાઈ પટેલ, ઈટોલા

મંત્રી

રા. રા. વાઘજીભાઈ નારજીભાઈ અમીન, બી. કૉમ, વડોદરા

ઑડિટર

મેસર્સ આપાજી અમીન એન્ડ કંપની, રજિસ્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટસ, મુંબઈ

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ સિ. નો સને ૧૯૪૦-૪૧ નો

સત્તરમો વાર્ષિક રિપોર્ટ

સદગૃહસ્થો,

તા. ૩૧ મી જુલાઈ સને ૧૯૪૧ ના રોજ પૂરા થતા આ મંડળના સત્તરમા વર્ષના કામકાજનો હેવાલ તથા હિસાબનું સરવાલુ અને તા. ૧-૮-૪૦ થી તા. ૩૧-૭-૪૧ સુધીના બાર માસનો નફાતોટાનો હિસાબ ઓડિટરના દાખલા સાથે વ્યવસ્થાપકો આપની સમક્ષ રજૂ કરે છે.

(૧) સમાચારો:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં વ્યવસ્થાપક મંડળની આઠ સમાચારો મળી હતી, અને એક સમાનું કામ કરતા કામગીરી કરીને કરવામાં આવ્યું હતું.

(૨) શેર બાબત:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં ૧૫ નવીન સભાસદો આપણા મંડળમાં જોડાયા છે, અને ૧ સભાસદ શેર નામફેર થવાથી કમી થયા છે. એટલે વર્ષ આખરે સભાસદોની કુલ સંખ્યા ૫૩૯ની છે, અને નવીન સભાસદોએ ખરીદેલા શેર ૩૭ અને જૂના સભાસદોએ નવીન ખરીદેલા શેર ૧૦૧ ઉમેરતાં બરાબેલા શેરની કુલ સંખ્યા ૧૪૧૩ની છે, અને તે પૈકી શેર ફોંફ રૂ. ૨૫)ની કિંમતની તમામ રકમ વસુલ આવેલી છે.

(૩) પુસ્તક વેચાણ:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં મંડળે ગયા વર્ષની મારફત રાજ્યનાં તેમજ અન્ય સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને અને જનતાને પુસ્તકો પૂરા પાડવાનું કામ કર્યું હતું. તે અંગે રૂ. ૪૪૨૫૮-૧૩-૧૦ નાં પુસ્તકોની તથા છત્તર સાહિત્યની ખરીદી કરી છે અને રૂ. ૨૮૪૦૦-૯-૬નું વેચાણ કર્યું છે.

(૪) પત્રો-માસિકોનું લવાજમ ભર્યા બાબત:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં મંડળે ગ્રામ પુસ્તકાલયો વતી જે તે વર્તમાનપત્રો તથા માસિકોનું લવાજમ ભરવાનું કામ કર્યું છે. આ વર્ષે ૭૫ કરજા પુસ્તકાલયોએ પણ પહેલાંની જેમ તે કામ મંડળને સોંપ્યું હતું. ઉપરાંત, વડોદરા રાજ્ય બહારનાં ૭ પુસ્તકાલયો અને ૫ ગ્રાનવર્ધક વાંચનાલયો તેમજ હિંદુસ્તાન બહારનાં આફ્રિકાનાં પુસ્તકાલયો, બીજી સંસ્થાઓ અને વ્યક્તિઓ મળી આશરે ૪૦ ગ્રાહકો વતી પણ લવાજમ ભરવાનું કામ કર્યું છે. વર્ષ દરમિયાન રૂ. ૪૩૭૬૭-૧૧-૦નું કુલ લવાજમ મંડળ મારફતે ભરાયેલું છે.

(૫) ગ્રામ પુસ્તકાલયના કાયમ ફંડ બાબત:—

નિવેદનવાળા વર્ષ આખરે ગ્રામ પુસ્તકાલયોની કાયમફંડની રકમ મંડળમાં થાપણ તરીકે મુકાયેલી રૂ. ૧૯૬૭૫૫-૧૩-૯ ની છે. સામાન્ય રીતે બીજા ટેકાણે મૂકેલી પોતાની થાપણ ઉપાડી લઈને મંડળમાં જમા મૂકવાની ગ્રામ પુસ્તકાલયોની વૃત્તિ વધતી જાય છે. થાપણો ઉપર મંડળ તરફથી ફોંફ દેફો વ્યાજ આપવામાં આવ્યું છે.

(૬) મંડળને સોંપાયેલાં ટ્રસ્ટ ફંડો બાબત:—

નિવેદનવાળા વર્ષમાં મંડળને એક નવીન ટ્રસ્ટ ફંડ રૂ. ૧૦૧-૦-૦ નું મળેલું છે. એટલે વર્ષ આખરે ટ્રસ્ટ ફંડોની સંખ્યા ૪૦ કુલ રૂ. ૧૯૧૨૦-૯-૭ ની થાય છે. તેમાં નહિ ખર્ચાયેલું વ્યાજ રૂ. ૨૪૧-૧૫-૧૧ ઉમેરતાં ટ્રસ્ટ ફંડો ખાતે રૂ. ૧૯૩૬૨-૯-૬ બાકી જમા રહે છે.

(૭) ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ બાબત:—

સને ૧૯૩૮ ના વર્ષમાં બ્રિટિશ રાજ્યની ખેડા ડિસ્ટ્રિક્ટ સેન્ટ્રલ ડે. આપરેટિવ બેંક લિ. નડીઆદની કાચી પડી હતી અને મુંબઈ સરકારના હુકમથી તેનું કામકાજ બંધ થયું છે. આ બેંકમાં મંડળના નામે દરેક રૂ. ૫૦)નો એવા ૨૦ શેર આપ્યું છે; જેનું રોકડ રોકાયું રૂ. ૧૦૦૦-૦-૦ છે. તે ઉપરાંત બાંધી મુદતની થાપણ ખાતે રૂ. ૧૩૦૦) બાકી રહેલા છે, એટલે આ બેંકમાં મંડળની કુલ રકમ રૂ. ૨૩૦૦) કેટલેક અંશે જોખમાયત્રી છે. આ રકમ શક્ય લહેણા ખાતે સરવાયામાં બતાવી છે.

મંડળનાં ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ ખાતે ધલાત પડે છતાં મંડળની સદ્દરતા જોખમાય નહિ તે માટે ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ રિસર્વ ફંડ નામનું જુદું ખાતું ખોલી તે ખાતે બની શકે ત્યારે નફામાંથી રકમ જમા કરવામાં આવે છે. નિવેદનવાળા વર્ષ આખરે આ ખાતે રૂ. ૪૯૦૦-૦-૦ જમા છે.

(૮) પુસ્તક પ્રકાશન સંબંધી હકીકત:—

મંડળે પ્રકાશિત કરેલાં ૬૯ પુસ્તકો પૈકી ૨૯ પુસ્તકોની બધી પ્રતો વેચાઈ ગઈ છે. ૩૮ પુસ્તકોની પ્રતો જે નિવેદનવાળા વર્ષ આખરે શિલ્ક છે તે વેચવા માટે જાહેર કરેલી કિંમતે રૂ. ૪૯૪૫-૧-૩ની થાય છે; જ્યારે પુસ્તક પ્રકાશન ખાતે મંડળના રૂ. ૧૮૭૪-૧૧-૩ રોકાયેલા રહે છે. આ રોકાયેલી રકમ ઉપર સને ૧૯૩૮ થી વ્યાજ ગણવું બંધ કરેલું છે.

(૯) “પુસ્તકાલય” માસિક બાબત:—

પુસ્તકાલય માસિકનું ૧૫ મું વર્ષ ડિસેમ્બર ૧૯૪૦ આખરે પૂરું થયું હતું. તા. ૧-૧-૧૯૪૦ થી તા. ૩૧-૧૨-૧૯૪૦ સુધીના બાર માસમાં લવાજમ ખાતે રૂ. ૪૫૭૩-૭-૦ અને જાહેરખબર ખાતે રૂ. ૬૨૯-૪-૦ મળી કુલ રૂ. ૫૨૦૨-૧૧-૦ જમા મળ્યા હતા. કાગળ, છપામણ, પગાર, પોસ્ટેજ, ગ્રામ પુસ્તકાલયોને મદદ વગેરે સાથે ખર્ચની કુલ રકમ રૂ. ૩૯૮૬-૦-૯ છે; એટલે વર્ષ આખરે માસિક ખાતે રૂ. ૧૨૧૬-૧૦-૩ બચત થાય છે, જેમાં પાછલાં વર્ષોની બચત રૂ. ૪૫૨૨-૩-૧ તથા વ્યાજના ઉત્પન્નના રૂ. ૩૬-૩-૩ અને પુસ્તક વેચાણના રૂ. ૬-૧-૬ ઉમેરતાં માસિક ખાતે કુલ બચત રૂ. ૫૭૮૧-૨-૧ થાય છે. “પુસ્તકાલય” માસિકના ઉત્પન્ન ખર્ચનો હિસાબ (તા. ૧-૧-૪૦ થી ૩૧-૧૨-૪૦ સુધીનો) પ્રલાયદો આ સાથે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. “પુસ્તકાલય” માસિકમાં દર માસે પુસ્તકાલય ખાતા તરફનાં સ્થળના, સરકારી ખાતા તરફે ઠાપણ પ્રકારનું ખર્ચ પોડવા સિવાય બેવડાય છે. સામાન્ય રીતે બાર ફર્માં જેટલી મેટર દર સાત બેવાતી હતી. સને ૧૯૪૦ માં ૨૧૧૧ ફર્માં મેટર ખાતા તરફનાં ઠાપવામાં આવ્યું છે.

“ પુસ્તકાલય ” માસિક ખાતેથી વર્ષ દરમિયાન થયેલી ખચતમાંથી માસિકના તંત્રીને એક માસના પગારના બોનસના રૂ. ૫૦) આપવા વ્યવસ્થાપકો આપને બહામણુ કરે છે. (૧૦) સરકારી બુકડેપોના ઇન્જનરો બાબત:—

સરકારી બુકડેપોના ઇન્જનરોની પાંચ વર્ષની મુદત તા. ૩૧-૧૦-૪૦ ના રોજ પૂરી થઈ હતી. નવીન ટેન્ડર મંડળે ભરી મોકલ્યું હતું, પણ તે મંજૂર થયું નહોતું, જેથી તે વિભાગ વર્ષ દરમિયાન ખંધ થયેલો છે.

આ ઇન્જનરોની જામીનગીરી પેટે રૂ. ૪૮૮૩૭-૧૪-૫ ની રોકડ રકમ બેંક ઓફ બરોડા લિ. વડોદરામાં ૧૬૬ ટકાની બ્યાન્કે મે. રા. રૂ. વિશ્વાધિકારી સાહેબના નામે મંડળે જમા મૂકેલી હતી તે તમામ રકમ મંડળને વસૂલ મળી ગઈ છે.

બુકડેપો વિભાગના હિસાબો આ સાથે ઇલાવદા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે, નિવેદન-વાળા વર્ષમાં ઇન્જનરોની મુદત ત્રણ માસ પહોંચતી હતી, તે દરમિયાન બુકડેપો અંગે વડોદરામાં એક મુખ્ય કોઠાર તથા રાજ્યનાં મોટાં ગામોની શાળાઓમાં ૫૩ તથા શાળા બહાર બહારમાં ૨૭ પેટાકોઠાર આલુ રાખેલા હતા. મુદતની અંદર ખરીદી રૂ. ૧૩૭૨૮-૪-૯ ની કરેલી હતી, અને વેચાણ રૂ. ૧૯૬૩૪-૧૫-૧ નું થયું હતું. વળી ડેપોનો શિલકો સામાન રૂ. ૬૦૧-૦-૦ થી વેચવામાં આવ્યો હતો. આ સાથે ડેપોનો ચોખ્ખો નફો રૂ. ૩૬૨-૧૪-૬ નો થયો છે. તેમાં આગણાં પોજીપાંચ વર્ષનો નફો રૂ. ૫૩૬૧-૧૫-૮, ઉમેરતાં રૂ. ૫૭૨૪-૧૪-૬ નફાતોટા ખાતે કુલ જમા થયા છે.

સરકારી બુકડેપો વિભાગના નફામાંથી તે વિભાગના છૂટા થયેલા નોકરોને અર્ધા માસના પગારના બોનસના રૂ. ૩૫ આપવા વ્યવસ્થાપકો આપને બહામણુ કરે છે.

બોનસની રકમ બાદ જતાં ડેપોના નફા ખાતે રૂ. ૫૬૮૯-૧૪-૬ જમા રહે છે. તેની વ્યવસ્થા નીચે મુજબ કરવા વ્યવસ્થાપકો આપને બહામણુ કરે છે:—

(૧) મંડળના રિઝર્વ ફંડ ખાતે લઈ જવા (જે હવે રૂ. ૧૦૯૨૫-૦૦-૦ થશે.) ૧૪૫૦-૦૦-૦

(૨) મંડળના મકાન ફંડ ખાતે લઈ જવા. ૪૨૩૯-૧૪-૬

૫૬૮૯-૧૪-૬

(૧૧) હિસાબ:—

આ સાથેના નફાતોટાના ૬૨૬૬માં જણાવ્યા મુજબ નિવેદનવાળા વર્ષમાં મંડળે રૂ. ૩૮૬૨-૨-૧૧ નો ચોક્કસ કર્યો છે, તે તથા ગઈ સાલના નફા ખાતે વધેલા રૂ. ૧૨૯-૧૧-૬ મળી કુલ રૂ. ૩૯૯૧-૧૪-૫ નફો થાય છે તેની વ્યવસ્થા નીચે મુજબ કરવા વ્યવસ્થાપકો આપને બહામણુ કરે છે:—

(૧) રિઝર્વ ફંડ ખાતે લઈ જવા (જે હવે રૂ. ૧૧૯૦૦-૦૦-૦ થશે) ૯૭૫-૦૦-૦

(૨) સમારકામને શરૂ પાંચ ટકા લેખે ડિવિડન્ડ વહેંચવા. ૧૬૭૨-૧૪-૦

(૩) નોકરોને એક માસનો પગાર બોનસ તરીકે આપવા. ૩૨૩-૦૦-૦

(૪) મકાન ફંડ ખાતે લઈ જવા (જે હવે રૂ. ૫૦૦૦-૦૦-૦ થશે) ૭૬૦-૧-૬

(૫) આવતા વર્ષના નફાતોટા ખાતે લઈ જવા. ૨૬૦-૧૪-૧૧

રૂ. આ. પા.

૬૭૫-૦૦-૦

૧૬૭૨-૧૪-૦

૩૨૩-૦૦-૦

૭૬૦-૧-૬

૨૬૦-૧૪-૧૧

૩૯૯૧-૧૪-૫

(૧૨) નિમણૂક:—

(૧) મંડળના વ્યવસ્થાપકો પૈકી (૧) શ્રી. ચિમનભાઈ મૂળજીભાઈ અમીન, પ્રતિનિધિ સા. પુ. વસો, (૨) શ્રી. બાળાશંકર ગંગાશંકર ઉપાધ્યાય, પ્રતિનિધિ સા. પુ. બીજ, અને (૩) શ્રી. નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી-વડોદરા એ ત્રણ વ્યવસ્થાપકો ચાલુ સામે નિયમ મુજબ નિવૃત્ત થાય છે. નિવૃત્ત થતા વ્યવસ્થાપકો ફરો સુઝાવાને પાત્ર છે અને તે માટે તે ખુશી છે. ઉપર મુજબ પુરતકાલ્યોના મંત્રીઓ વા પ્રતિનિધિઓની એ જગા અને વ્યક્તિગત સભાસદની એક જગા, એ રીતે ત્રણ જગા પૂરવાની થાય છે. તે પૂરવા આપને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

(૨) નવા વર્ષના ઑડિટર નીમવા તથા તેમનું લવાજમ નક્કી કરવા વ્યવસ્થાપકો આપને વિનંતિ કરે છે.

(૧૩) મંડળ માટે પોતાનું મકાન બાંધવા યા ખરીદવા બાબત:—

હાલ દર વર્ષે મકાનભાડા ખાતે રૂ. ૪૬૮-૦-૦ મંડળ ખર્ચ કરે છે અને છતાં જોઈએ તેટલી સગવડ ભાડાના મકાનમાં મળતી નથી. મંડળનાં પોતાનાં નાણાં દોઢથી ત્રણ ટકાના વ્યાજે બહાર રોકવાં પડે છે અને સાડાં વ્યાજ ઉપજતું નથી; જેથી અનુકૂળ જગો મેળવી મંડળનું પોતાનું મકાન બાંધવા યા ખરીદવા માટે પચીસ હજાર રૂપીઆ સુધીનું ખર્ચ કરવાની સત્તા વ્યવસ્થાપક મંડળને આપવા વ્યવસ્થાપકો આપને બલામણુ કરે છે.

(૧૪) સ્વ. મોતીભાઈ ન. અમીન સ્મારક વાચનાલય:—

વડોદરાનું જ્યુબિલી બાગ વાચનાલય જેને સ્વ. મોતીભાઈ ન. અમીનની યાદગીરીમાં મંડળે ચલાવવાનું કરાવ્યું છે, તેની સને ૧૯૪૧ના વર્ષની લોકમદદ તરીકે અગાઉ મુજબ રૂ. ૬૦ મેસર્સ છગનલાલ નરોત્તમદાસ ઝવેરી, સુજાઈ, તરફથી મળ્યા હતા તે બદલ તેમનો આભાર ખાનવામાં આવે છે. સરકાર પંચાયત મદદ કર્યાના વાંચનાલયોને આપવાનું ધોરણ હવે બંધ થયું છે, જેથી તે ખાતેથી મદદ મળી નથી.

વડોદરા,
તા. ૮-૯-૪૧ }

વા. ના. અમીન
મંત્રી

સુનીલાલ પુ. શાહ (અધ્યક્ષ)
ચીમનભાઈ હ. અમીન
ચીમનભાઈ સુ. અમીન
રાવજીભાઈ ભેરાભાઈ પટેલ
વલ્લભભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ
શંકરભાઈ સો. પટેલ
વ્યવસ્થાપક મંડળના સભાસદો

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી

તારીખ ૩૧ માહે જુલાઈ સને ૧૯૪૧ ના રોજ

ભંડોળ અને દેવું

૧ ભંડોળ:—

સત્તાધારી યાપણુ:—૨૦૦૦ શેર દરેક રૂ. ૨૫)નો

૫૦૦૦૦-૦-૦

ભરાવવા કાઢેલી યાપણુ:—

૫૦૦૦૦-૦-૦

ભરાવેલી યાપણુ:—૧૪૧૩ શેર દરેક રૂ. ૨૫)નો

૩૫૩૨૫-૦-૦

વસુલ માગેલી યાપણુ:—૧૪૧૩ શેરના દરેકના
રૂ. ૨૫) પ્રમાણે

૩૫૩૨૫-૦-૦

૨ રિઝર્વ ફંડ—

ગયા વર્ષના સરવાલામાં જણાવ્યા પ્રમાણે

૮૭૭૦-૦-૦

ઉમેરો ગયા વર્ષના નફાની વહેંચણી પૈકીના

સાધારણ સમાના દરાવ પ્રમાણે

૭૦૫-૦-૦

૮૪૭૫-૦-૦

૨A ઇનવેસ્ટમેન્ટ્સ રિઝર્વ:—

ગયા વર્ષના સરવાલામાં જણાવ્યા પ્રમાણે

૪૧૭૮-૪-૨

ઉમેરો ગયા વર્ષના નફાની વહેંચણી પૈકીના

સાધારણ સમાના દરાવ પ્રમાણે

૪૨૧-૧૧-૧૦

૪૬૦૦-૦-૦

૨B નફાની વહેંચણી સરખી રાખવાનું ફંડ

ગયા વર્ષના સરવાલામાં જણાવ્યા પ્રમાણે

૧૪૦૦-૦-૦

૧૪૦૦-૦-૦

૩ નોંધ સહાયક ફંડ:—

૫૭૬-૨-૩

૪ દેવું:—(વગર તારણનું)

૧ યાપણુ:—મુદતખંધી ખાતે (વ્યાજબી)

૧૯૬૭૫૫-૧૩-૬

૨ પરચુરણ દેવું (વગર વ્યાજબી)

૧ ગ્રા. પુ. ની ખરીદ પેટે એડવાન્સ

૧ પુસ્તકો માટે ૧૭૬૦-૧૦-૬

૨ બજેટની ખચત ૭૧૮-૬-૩

૩ બજેટ માટે લોકમદદ ૧૮૨૮-૧૨-૪

૨ છતર માલિકો તરફથી જમા ૪૪૮૦-૩-૬

૩ છુકોસેલરોના જમા ૫૮૦૮-૧૧-૩

૪ ચાલુ વર્ષના ખર્ચ પેટે

આપવાના બાકી ૧૫૨-૧-૦

૫ શેર માટે ડીપોઝીટ ૨૬-૦-૦

૧૧૭૭૪-૧૩-૪

૫ માગણી નહી થયેલું ડિવિડન્ડ:—

૩૩૭-૦-૬

૬ પુસ્તકાલય માલિક:—

૭૭૭૦-૧૧-૧૦

મંડળ લિ. નોટાદરા

મંડળના દેવા તથા લેણાનું સરવાળું

મિલકત અને લેણું	રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.
૧ શિદ્દી સામાન:—		
૩૧-૭-૪૦ સુધીની પડતર કિંમત	૫૪૧૭-૧૧-૬	
બાદ ધસારો પાછો	૩૭૪૧- ૪-૬	
	૧૬૭૬- ૮-૦	
ઉમેરો ચાલુ સાધનો વધારો	૨૩- ૨-૦	
	૧૬૯૯-૧૦-૦	
બાદ ચાલુ સાથે શિદ્દી સામાન ખાતેથી	૧૦૦- ૦-૦	
વેચેલી વસ્તુઓના	૧૫૯૯-૧૦-૦	
	૨૦૦- ૦-૦	૧૩૯૯-૧૦-૦
બાદ ચાલુ સાધનો ધસારો		
૨ માલ સ્ટોકમાં:— મંત્રીએ સર્ટિફિકેટ કરેલી		
યાદી મુજબ પુરતો વિ. પડતર કિંમતે		૮૨૧૩-૧૫-૦
૨A પ્રકાશન ખાતાનાં પુરતો (પડતર કિંમતમાંથી)		
વેચાણના બાદ જતી)		૧૮૭૪-૧૧-૩
૩ લેણું:— (સદર) પુરતકાગ્રે અને અન્ય		
ગ્રાહકો પાસે બાકી		૧૯૨૧- ૧-૧૦
૪ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ:— (પડતર આવથી)		
* અરોડા સો. ડો. બેંક લિ. ના ૫૦૦ શેર દરેક		
રૂ. ૫૦) નો ભરાયેલા રૂ. ૮૭-૮-૦	૬૮૭૫૦- ૮-૦	
* મહેસાણા પ્રાંત સહકારી બેંક લિ. ના ૪૦		
શેર દરેક રૂ. ૨૫) નો ભરાયેલા રૂ. ૧૫)	૬૦૦- ૦-૦	
પેટલાદ સહકારી બેંક લિ. ના ૧૨૦ શેર		
દરેક રૂ. ૧૦) નો	૧૨૦૦- ૦-૦	
અમરેલી ખેતીવાડી પેટી લિ. ના ૧૦૦ શેર		
દરેક રૂ. ૧૦) નો	૧૦૦૦- ૦-૦	
* વડોદરા ડો. લે. મો. બેંક લિ. ના ૪૦ શેર		
દરેક રૂ. ૫૦) નો ભરાયેલા રૂ. ૨૫)	૧૦૦૦- ૦-૦	૨૨૫૫૦- ૦-૦
અ બોમ્બે ડો. ઇ. સો. લિ. ના ડિબેન્ચર્સ.		
રૂ. ૬૮૦૦ નાં (૫૦૦૦) નાં	૫૦૦૦- ૦-૦	
વડોદરા ડો. લે. મો. બેંક લિ. નાં ડિબેન્ચર્સ		
૪૮૦૦ નાં (૫૦૦૦) નાં	૫૦૦૦- ૦-૦	
* નવસારી ડો. લે. મો. બેંક લિ. ના ડિબેન્ચર્સ		
૪૮૦૦ નાં (૫૦૦૦) નાં	૩૩૪૫- ૦-૦	

* કંટિન્યુઅલ લાયબિલિટી ડો. ઓપરેટીવ બેંકોનાં શેર ઉપર તથા ડિબેન્ચર્સ ઉપર વસુલ માગેલી નહિ તેવી કોલની રકમ રૂ. ૯૩૧૫-૦-૦

૭ ટ્રસ્ટ ફંડો ખાતે:—

૩૧-૭-૪૦ ના બાકી

સ્થાયી ટ્રસ્ટ ફંડોના

૧૮૫૦૨-૯-૭

ચાલુ ટ્રસ્ટ ફંડોના

૫૩૭-૦-૦

ઉમેરો ચાલુ વર્ષનો વધારો (સ્થાયી ટ્રસ્ટ ફંડોના)

૧૯૦૩૯-૯-૭

૧૦૧-૦-૦

ઉમેરો નહિ ખર્ચાએલું બચાવ

૨૪૧-૧૫-૧૧

બાદ ચાલુ ટ્રસ્ટ ફંડમાંથી ખર્ચાયા

૧૯૩૮૨-૯-૬

૨૦-૦-૦

૧૯૩૬૨-૯-૬

૮ નફા તોટા ખાતે:—

અ બુકડેપો વિભાગનો ૧-૧૧-૩૫ થી ૩૧-૧૦-

૪૦ સુધીનો પાંચ વર્ષનો નફો

બ સને ૧૯૩૯-૪૦ ના નફા તોટાની બાકી

૨૬૨૦-૭-૪

બાદ વહેંચણીના સાધારણ સભાના ઠરાવ મુજબ

૧ રિઝર્વ ફંડ ખાતે ૭૦૫-૦-૦

૨ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ રિઝર્વ ખાતે ૪૨૧-૧૧-૧૦

૩ ડિવિડન્ડ ખાતે ૧૩૪૪-૦-૦

૪ નોટરોના બોનસ ખાતે ૩૨૦-૦-૦

૨૭૬૦-૧૧-૧૦

૧૨૬-૧૧-૬

ઉમેરો નફાતોટાના હિસાબમાં જણાવેલો

ચોખ્ખો નફો

૩૮૬૨-૨-૧૧

૨૬૬૧-૧૪-૫

૩૦૦૩૯૪-૦-૧

ઓડિટરના રિપોર્ટ

અમે મંડળનું સરવાયું તેને લગતા ચોખ્ખા અને વાઉચરો સાથે તપાસી જોયું છે, અને જોષતા સધળા ખુલાસા અને માહિતી અમને મળ્યાં છે. અમે આથી નિવેદન કરીએ છીએ કે આ સરવાયું મંડળના ચોખ્ખામાં ખતાવ્યા પ્રમાણે અને અમને મળેલા ખુલાસા અને માહિતી અનુસાર તા. ૩૧મી જુલાઈ ૧૯૪૧ એ મંડળની સ્થિતિનો સાચો અને યથાર્થ હેવાલ રજુ કરે છે અને તે કાયદાનુસાર જનાવેલું છે. વિશેષ જણાવવાનું કે મંડળના સરવાયામાં ખતાવેલાં સધળા ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ અમે જાતે તપાસી ખાત્રી કરી છે, આ સાથે રજુ કરેલું સરકારી બુકડેપો વિભાગનું સરવાયું પણ અમે તપાસી જોયું છે અને તે બરાબર છે. વડેલરા તા. ૪-૯-૪૧

Sd./ Apajl Amin & Co.
Registered Accountants
Auditors.

મરાઠ સે. કો. લે. મો. બેંક લિ.નાં ડિબેન્ચર્સ ૩૬૬ ટકાનાં કુલ રૂ. ૫૦૦૦) નાં ખરોડા કો. ઓ. ઇ. સો. લિ. મહેસાણાનાં ડિબેન્ચર્સ ૪ ટકાનાં કુલ રૂ. ૫૦૦)	૫૦૦૦- ૦-૦ ૫૦૦- ૦-૦	૧૮૮૩૫- ૦-૦
સેવિંગ્સ:— બેંક ઓફ ખરોડા લિ. ૧૬૬ ટકો સે. બેંક ઓફ ઇન્ડિયા લિ. મુંબઈ ૧૧૧ ટકો પો. ઓ. સેવિંગ્સ બેંક ૧૧૧ ટકો	૪૬૦૫- ૩-૯ ૪૮૯૯- ૨-૭ ૬૭૦૦- ૩-૪	૧૯૨૦૪- ૬-૮
મુદતબંધી:— વડોદરા કો. લે. મો. બેંક લિ. ૨૧૧ ટકો ધી બેંક ઓફ ખરોડા લિ. ૧૧૧૧ ટકો સેવિંગ્સ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા લિ. મુંબઈ કેશ સર્ટિફિકેટ ૨૧૧ ટકો પાંચ વર્ષના પો. ઓ. કેશ સર્ટિફિકેટ ૨૧૧ ટકો ખરોડા સહકારી મંડળી ૨૧૧ ટકો	૫૦૦૦૦- ૦-૦ ૭૫૦૦૦- ૦-૦ ૨૪૧૧૫- ૦-૦ ૮૮૧૨- ૮-૦ ૫૦૦૦- ૦-૦	૧૬૨૬૨૭- ૮-૦
સરકારી લોનામાં રોકાણ:— ક ત્રણ ટકાની ૫૧-૫૪ ની ગવર્નમેન્ટ બોન દાર્શનિક રૂ. ૨૫૦૦૦) આજના બજાર ભાવે રૂ. ૯૯-૧૪-૦ ગઈ સાલના સરવાલા- માં જણાવ્યા પ્રમાણે રૂ. ૯૬-૧૨-૦ પ્રમાણે ૬ લહેણ થયેલું બાબ		૨૪૧૮૭- ૮-૦ ૩૫૧૧- ૧-૩
૫ શકમંદ લહેણ:— બેંક ડિ. સે. કો. બેંક લિ. (૬૩૫માં) ના ૨૦ શેર દરેક રૂ. ૫૦) નો બેંક ડિ. સે. કો. બેંક લિ. (૬૩૫માં) થાપણ	૧૦૦૦- ૦-૦ ૧૩૦૦- ૦-૦	૨૩૦૦- ૦-૦
૬ ટ્રસ્ટ ફંડોનું ઇન્વેસ્ટમેન્ટ:— ૩૬૬ ટકાની ગવર્નમેન્ટ બોન દાર્શનિક કિંમત રૂ. ૧૫૦૦૦ ખરિદ કિંમત પુ. સ. સ. મં. લિ. ના શેર નં. ૧૫૬ દરેક રૂ. ૨૫) નો	૧૪૩૭૬- ૬-૦ ૩૬૭૫- ૦-૦	૧૮૩૫૧- ૬-૦
૭ પુસ્તકાલય માસિકનું ઇન્વેસ્ટમેન્ટ:— સે. બેંક ઓફ ઇન્ડિયા લિ.નાં કેશ સર્ટિફિકેટ ૨૬૬ ટકો		૨૩૬૨- ૩-૦
૮ શિલક:— બેંક ઓફ ખરોડા લિ. વડોદરા ચાલુ ખાતે ૬૬ ટકો સે. બેંક ઓફ ઇન્ડિયા લિ. મુંબઈ ચાલુ ખાતે ૬૬ ટકો નેશનલ સીટી બેંક ઓફ ન્યુયોર્ક ચાલુ ખાતે ૬૬ ટકો રોકડ હાથ ઉપર	૫૫૬૧-૧૪-૬ ૬૩૧૪- ૮-૭ ૭૬૬- ૩-૧૦ ૧૦૬-૧૧-૨	૧૨૭૫૫- ૬-૧ ૩૦૦૩૬૪- ૦-૧

વડોદરા } વા. ના. અમીન
તા. ૮-૬-૪૧ } મંત્રી

ચુનીલાલ પુ. શાહ (અધ્યક્ષ)
ચીમનભાઈ હ. અમીન
ચીમનભાઈ મૂ. અમીન
રાવજીભાઈ જોરાભાઈ પટેલ
વલ્લભભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ
શંકરભાઈ સો. પટેલ
વ્યવસ્થાપક મંડળના સભાસદો

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિં વડોદરા

૧-૮-૪૦ થી ૩૧-૭-૪૧ સુધીનો નફા-તોટોના હિસાબ

ઉત્પન્ન	રૂ. આ. પા.	ખર્ચ	રૂ. આ. પા.
ડ્યુપ્લિકેટ શેર સર્ટિફિકેટ શી	૧-૦-૦	પગાર	૩૬૩૨-૫-૦
દાખલ શી	૧૫-૦-૦	ચોરેજ	૩૭૬-૨-૦
શેર નામફેર શી	૧૧-૮-૦	છપામણ	૨૨૬-૨-૦
પત્રો-માસિકોના કમિશનના	૨૦૩૭-૧-૦	કંટિનન્ટ	૨૯૨-૧૧-૩
પુસ્તક વેચાણમાં મળેલો નફો	૫૦૧૬-૧૦-૫	શિક્ષકી સામાનનો વસારો	૨૦૦-૦-૦
વ્યાજનું ઉત્પન્ન:-		મકાનભાડું	૪૬૮-૦-૦
રોકડું મળેલું	૧૮૮૧-૧૧-૭	કલેક્ટરીક ચાલું	૧૬-૧૩-૬
લહેણું થયેલું	૩૫૧૧-૧-૩	ઓડિટ શી	૫૦-૦-૦
		સુસાધરી ખર્ચ	૧૬-૧-૬
		આગના વીમાનું પ્રિમિયમ	૧૮૭-૮-૦
		બાહેરખર્ચ	૬-૧૩-૦
			૫૨૨૮-૮-૩
		ચાપણો ઉપર આપેલું વ્યાજ	૨૭૮૬-૫-૧
			૮૭૧૪-૧૩-૪
		નફો	૩૮૬૨-૨-૧૧
	૧૨૫૭૭-૦-૩		૧૨૫૭૭-૦-૩

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિં વડોદરા

ટ્રેડિંગ એકાઉન્ટ તા. ૧-૮-૪૦ થી ૩૧-૭-૪૧ સુધીનો

૧-૮-૪૦ ના રોજ માલ સ્ટોકમાં	રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.
ઉમેરો ૩૧-૭-૪૧ સુધીની ખરીદી	૭૩૩૬-૦-૩	
	૪૪૨૫૮-૧૩-૧૦	
	૫૧૫૯૪-૧૪-૧	
૩૧-૭-૪૧ સુધીનું વેચાણ		૪૮૪૦૦-૬-૬
૩૧-૭-૪૧ ના રોજ માલ સ્ટોકમાં		૮૨૧૩-૧૫-૦
પુસ્તક વેચાણમાં રહેલો ચોખ્ખો નફો	૫૦૧૬-૧૦-૫	
	૫૬૬૧૪-૮-૬	૫૬૬૧૪-૮-૬

વડોદરા તા. ૪-૬-૪૧

ઉપરનો નફાતોટોના હિસાબ તપાસ્યો છે અને તે ખરાબ છે.

Sd. / Apaji Amin & Co.
Registered Accountants,
Auditors.

તા. ૧-૮-૪૦ થી ૩૧-૭-૪૧ સુધીનો નફોનો હિસાબ (સરકારી બુકેચો વિભાગ)

૧૯૪૧]

ડ. સ. સ. મંડળ લિમિટેડનો સત્તરમો વા. રિપોર્ટ

૫૫૭

ઉત્પન્ન	શ. આ. પા.	ખર્ચ	શ. આ. પા.	શ. આ. પા.
૧ પુસ્તક વેચાણનું કમિશન	૨૮૭-૩-૭	પગાર	૩૨૫-૦-૦	
૨ વ્યાજનું ઉત્પન્ન	૧૨-૧૨-૦	ભાડું	૪૫-૦-૦	
૩ લોકડી સામાનના વેચાણના	૬૦૧-૦-૦	પોસ્ટેજ	૨૮-૧-૬	
		કન્ડીન્ટ	૩-૭-૦	
		વટાવ	૦-૧૪-૩	
		રેલવેનો, જકાત, મજૂરી પેઢિયા વિ. ના.	૧૨૮-૧૪-૯	
		પરચુરણ ખર્ચ	૬-૧૧-૩	
		નફો.		૫૩૮-૦-૯
				૩૬૨-૧૪-૧૦
				૬૦૦-૧૫-૭

પુસ્તકાલય સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા (સરકારી છુટકડો વિભાગ)
તા. ૩૧-૭-૪૧ ના રોજ દેવા લેણાનું સરવાળું.

રકુ.	રે. આ. પા.	રે. આ. પા.	રે. આ. પા.
૧ નફાતોટા ખાતે બાકી બાદ બોનસ	૫૪૪૬-૧૫-૮		૫૭૨૪-૧૪-૬
સને ૧૯૩૬-૪૦નું	૮૫-૦-૦		
ઉમેરો નફાતોટાના હિસાબમાં જણાવેલા ચેકબો નફો	૫૩૬૧-૧૫-૮		
	૩૬૨-૧૪-૧૦	૫૭૨૪-૧૪-૬	૫૭૨૪-૧૪-૬

પુસ્તકાલય સહકારી મંડળ લિ. (સરકારી છુટકડો વિભાગ)
ટ્રુડિંગ એકાઉન્ટ તા. ૧-૮-૪૦ થી તા. ૩૧-૧૦-૪૦ સુધી.

તા. ૧-૮-૪૦ ના રોજ પુસ્તકો સ્ટોકમાં ઉમેરો તા. ૩૧-૧૦-૪૦ સુધીની ખરીદ	૫૬૧૯- ૬-૯		
	૧૩૭૨૮- ૪-૯		
	૧૪૩૪૭-૧૧-૬		૧૯૬૩૪-૧૫-૧
તા. ૩૧-૧૦-૪૦ સુધીનું વેચાણ			૦- ૦-૦
તા. ૩૧-૧૦-૪૦ ના રોજ પુસ્તકો શિલક પુસ્તક વેચાણમાં રહેલા ચેકબો નફો	૨૮૭- ૩-૭		
	૧૪૬૩૪-૧૫-૧		૧૯૬૩૪-૧૫-૧

ઉપરનું છુટકડો વિભાગનું સરવાળું અને નફાતોટાનો હિસાબ અમેએ તપાસ્યો છે અને તે બરાબર છે.

Sd./ Apaji Amin & Co.
Registered Accountants
Auditors.

વડોદરા, તા. ૪-૯-૪૧

“ પુસ્તકાલય ” માસિકના હિસાબ સને ૧૯૪૦ ના (વર્ષ ૧૫ માનો)

ઉત્પન્ન		
લવાજમ ૧૮૨૮૧૧ માહકતું તથા છૂટક વેચાણના જાહેરખબરના	૪૫૭૩-૭-૦ ૬૨૬-૪-૦	
અર્થ		
ઉપામણી આતે		૧૮૦૮-૧-૦
અંક ૧ : ૧૫૭૫; અંક ૨, ૩, ૪ : ૧૬૦૦;		
અંક ૫ : ૧૫૫૦; અંક ૬, ૭, ૮ : ૧૬૦૦;		
અંક ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨ : ૧૫૨૫		
(ફોર્મ હટાડા મેટરના+૨૧૧ સકર્ષણના, તથા ૧૫ જ. ખ. ના મળી)		
કાગળના વપરાશ આતે		૧૮૮૭-૧૧-૩
પોસ્ટેજ અર્થ આતે		૪૦૦-૦-૦
સંપાદન તથા પ્રતીક અર્થ આતે		૪૩-૩-૦
આમ પુસ્તકાલયોને મદદ આતે		૧૭૮-૦-૦
તંત્રોતો પગાર તથા બેનસ આતે		૬૫૦-૦-૦
નર, જકાત, મજૂરી આતે		૨૭-૧-૬
અચત		૧૨૧૬-૧૦-૩
	૫૨૦૨-૧૧-૦	૫૨૦૨-૧૧-૦
તારીજ		
૧૪ મા વર્ષ આખર સુધીની અચત	૪૫૨૨-૩-૧	
ઉમેરો ૧૫ મા વર્ષની અચત	૧૨૧૬-૧૦-૩	
પુસ્તક વેચાણ (જાપાનની કેગવણી) ના	૬-૧-૬	
બાજુનું ઉત્પન્ન	૩૬-૩-૩	
૧૬૪૧ ના લવાજમના	૩૫-૦-૦	
જાહેરખબરના આવવાના બાકી		૮૪-૭-૩
કાગળ શિલક (ગ્રેઝ રીમ ૬૬ + પૂઠાના રીમ ૬૧ + ૨૬ રીમ ૨)		૮૧૬-૮-૦
સેન્ટ્રલ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયાનાં ડેપોઝિટારીશીપનાં રોકાણ		૨૩૬૨-૩-૦
મુદ્દત રૂ. ૨૩૧૮-૧૨-૦ + બાજુ રૂ. ૪૩-૭-૦		
શિલક		૨૪૫૨-૧૫-૧૦
	૫૮૧૬-૨-૧	૫૮૧૬-૨-૧

૩૧-૭-૪૦ સુધીના સોળમા વર્ષના મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં જાહેર કરેલા

સભાસદોની યાદીના અનુસંધાનમાં

૧૯૪૦-૪૧ ના વર્ષમાં

નવીન દાખલ થયેલા સભાસદોની યાદી

સભાસદ નંબર	નામ	ચેરસંખ્યા
૫૪૪	સા. પુ. નવી જયરાડી તા. કરંજલુ	૪
૫૪૫	સા. પુ. શરપુર ટીંબી તા. કરંજલુ	૯
૫૪૬	સા. પુ. કુલુધેર તા. પાટણ	૪
૫૪૭	સા. પુ. સમીઆળા તા. વડોદરા	૧
૫૪૮	સા. પુ. સાંગમા તા. પાટણ	૧
૫૪૯	સા. પુ. પીંપળ તા. ચાણુરમા	૪
૫૫૦	સા. પુ. સમૌ તા. વિજયપુર	૧
૫૫૧	રા. રા. કાન્તિલાલ ભાઈલાલભાઈ પટેલના વાલી જીવજીલાલ પરાગભાઈ મુ. રારોડ તા. કરંજલુ	૧
૫૫૨	સા. પુ. જોપુર તા. વિજયપુર	૨
૫૫૩	સા. પુ. ભાવડા તા. દહેમામ	૧
૫૫૪	સા. પુ. સીમળી તા. કરંજલુ	૨
૫૫૫	સા. પુ. અણુવા તા. દેસોલ	૨
૫૫૬	રા. રા. ધીરજલાલ જીવજીભાઈ ભટ્ટા મુ. ધામજી તા. નવસારી	૪
૫૫૭	સા. પુ. સીરવા તા. વડોદરા	૧
૫૫૮	રા. રા. બાણુભાઈ મનનલાલ મુ. વડોદરા	૧

પુસ્તકાલય સં સં મંડળ લિંને મળેલાં ટ્રસ્ટ ફંડો

(સન ૧૯૪૦-૪૧ માં)

ટ્રસ્ટ ફંડ ૪૦ મું રૂા. ૧૦૧૮૦*

રા. રા. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના મંત્રી,

સુ. વડોદરા.

સવિનય જણાવવાનું કે પિંહીજ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના હિતાર્થે રૂા. ૧૦૧-૦-૦ અંકે રૂપિયા એકસોએક પુરા ટ્રસ્ટ ફંડ તરીકે નીચેની શરતોએ સોંપીએ છીએ તે સ્વીકારી આભારી ઠરશે.

શરતો

૧. આ ટ્રસ્ટ ફંડ “ સ્વ. પટેલ દાદાભાઈ અંબાલાલ રુમારક પિંહીજ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ ” એ નામથી ઓળખાશે.
૨. મૂળ રકમ કાયમ રાખી તેનું વ્યાજ પિંહીજ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ ખાતે ખર્ચવા દર વર્ષે પુસ્તકાલયના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.
૩. આ ફંડની રકમ ઠીક ઠીકની ગવર્નમેન્ટ બેંકમાં રોકવી.
૪. મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આ ફંડનો હિસાબ બહાર પાડવો.
૫. આ ફંડનો મૂળ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી ટ્રસ્ટની શરતોમાં ખાસ જરૂરના પ્રસંગે ફેરફાર કરવાની સત્તા મંડળને આપવામાં આવે છે.

પિંહીજ
તા. ૨૮-૫-૪૧

(સહી) મગનભાઈ અંબાલાલ
મુખ્ય સાર્વજનિક પુસ્તકાલય,
સુ. પિંહીજ તા. પેટલાદ.

જરૂરી સુધારો

પુ. સં. સ. મંડળ લિ. વડોદરાના પેટા નિયમો સને ૧૯૪૯ માં નવેસર છપાવી પ્રસિદ્ધ થયાં તે છાપતાં થયેલી શ્રુત સુધારાં બાબત:

કલમ નં. ૪૪ માં એક આખી લીટી છાપવાની રહી ગયેલી એમ તપાસ કરતાં માલુમ પડવાથી અસત્ય મૂળ કલમ નવેસર છાપી પેટાનિયમોમાં ઠાપલી ચોઢવામાં આવી છે. તે નીચે મુજબ:—

૪૪. “ આ મંડળ બંધ થાય તો શેરની વસુલ થયેલી રકમ સભાસદોને પાછી આપતાં બાકી રહેલી મંડળની જમા બાબતની ચોખ્ખી મિલકત તથા રિઝર્વફંડ સભાસદોમાં વહેંચી નહિ આપતાં વડોદરા રાજ્યના ધારાધોરણ અને નિયમોને આધીન રહી પુસ્તકાલયોના હિતની કોઈ બાબતમાં ખર્ચવામાં આવશે અને તેનો ઠરાવ સાધારણ સભા કરશે.

* સદરહુ ટ્રસ્ટ ફંડ નં. ૪૦ મું વ્ય. મંડળના ઠરાવ નં. ૭૨ તા. ૨૦-૬-૪૧ થી સ્વીકારવામાં આવ્યું છે.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી

ટ્રસ્ટફંડોનો હિસાબ

અનુક્રમ નંબર	ટ્રસ્ટ ફંડનું નામ	ટ્રસ્ટ ફંડ આપનારનું નામ	ટ્રસ્ટ ફંડ સ્વી- કાર્યોની તારીખ	રકમ રૂ.
૧	૨	૩	૪	૫
૧	દીવાળીઆ રમારક માનપ્રચારક ટ્રસ્ટ ફંડ	રા. માણેકલાલ કિશોરભાઈ પટેલ, પિંડીબ	૪-૩-૨૮	૧૫૧
૨	રહેલ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટ ફંડ	રા. તુલસીભાઈ બકારભાઈ અમીન, બાદરથ	૧૪-૬-૨૦	૧૦૧
૩	વટાદરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટ ફંડ	" "	૩૦-૮-૩૧	૧૦૧
૪	શ્રી. સયાજીરાવ ગાયકવાડ ટ્રસ્ટ ફંડ	પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના એક હિભાવતી	૨૦-૮-૩૧	૫૦૧
૫	ખત્રી વલ્લભદાસ જમનાદાસ મૂળજી ટ્રસ્ટ ફંડ	રા. નટવરલાલ ગિરધરલાલ શાહ, શિનોર	૩૦-૮-૩૧	૧૨૬
૬	ઝારોળા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટ ફંડ	રા. મનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ, બાદરથ	૨૭-૧૨-૩૧	૧૦૧
૭	સ્વ. ધનીબહેન બકત રમારક ટ્રસ્ટ ફંડ	રા. જુહાભાઈ પરસોતમભાઈ બગત, ધામથ	૨૭-૩-૩૨	૧૦૧
૮	સ્વ. લખાભાઈ ગોવિંદભાઈ બકત રમારક ફંડ	રા. ભગાભાઈ ગોવન, ધામથ	૩૧-૭-૩૨	૧૦૧
૯	શ્રી બોર્ડન રમારક ટ્રસ્ટ ફંડ	મંત્રીઓ, બોર્ડન રમારક ફંડ	૩૦-૭-૩૩	૧૦૦૧ +૧૪૧૧
૧૦	કરજથ તાલુકાના ૧૦ ગામના પુસ્તકાલયો ખોલવા સાર મદદ આપવાનું ટ્રસ્ટ ફંડ	રા. સુનીલાલ પુરોષોત્તમદાસ શાહ, કરજથ	૨૮-૧-૩૪	૧૦૦
૧૧	નાની નરોલી તા. માંગરોળ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિ- ભાવ ફંડ	મંત્રી, સા. પ્ર. નાની નરોલી	૨૬-૭-૩૪	૩૨૧૨+ ૨૩-૧૩-૭

મંડળ લિ. વડોદરા

તા. ૩૧-૭-૪૧ સુધીનો

કયાં રોકેલી છે.	આજ સુધીનું ઉપજેલું બ્યાન્ડ રૂ.	ખર્ચાયા રૂ.	બાકી ખર્ચવાના રૂ.	બ્યાન્ડની રકમનો શું ઉપયોગ કરેલો?
૬	૭	૮	૯	૧૦
પુ. સ. સ. મં- ડળના ૬ શેરોમાં	૯૩-૩-૦	૯૩-૦-૦	૦-૦-૦	પીદીજ સા. પુ. ને મોકલી આપવી.
પુ. સ. સ. મં- ડળના ૪ શેરોમાં	૪૭-૨-૦	૪૨-૧૦-૦	૪-૮-૦	પુસ્તકો ખરીદી રહેલ સા. પુ. ને ભેટ આપવાં.
„	૪૧-૧૦-૦	૪૧-૧૦-૦	૦-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદી વડોદરા સા. પુ. ને ભેટ આપવાં.
મં. ના ૨૦ શેરોમાં	૨૦૮-૨-૦	૨૦૮-૨-૦	૦-૦-૦	વડોદરા રાજ્ય પુ. પરિષદ મંડળને આપવી.
પુ. સ. સ. મંડ- ળના ૨૫ શેરોમાં	૨૬૦-૨-૬	૧૭૮-૧૦-૬	૮૨-૮-૦	શિનાર, સંખેડા અને તિલકવાડા તાલુકાનાં સા. પુ. ને મદદ કરવા
પુ. સ. સ. મંડ- ળના ૪ શેરોમાં	૪૦-૨-૦	૪૦-૨-૦	૦-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદીને ઝારોળા સા. પુ. ને ભેટ આપવાં.
„	૩૯-૨-૦	૩૯-૨-૦	૦-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદીને ધામજી સા. પુ. ને ભેટ આપવાં.
„	૩૬-૧૦-૦	૩૬-૧૦-૦	૦-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદીને ઝોરણા સા. પુ. ને ભેટ આપવાં.
પુ. સ. સ. મં- ડળના ૪૦ શેરોમાં	૩૧૦-૦-૦	૨૯૫-૪-૦	૧૪-૧૨-૦	વડોદરા રાજ્યનાં પછાત ગામોમાં નવીન બોર્ડન રમારક સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાની મદદ કરવા
રૂ. ૧૦૦) પુરા ખર્ચો ગયા છે.	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦	કરજી તાલુકાનાં પુસ્તકાલયોને મદદ કરવા (મુદ્દલ રકમનો ઉપ- યોગ કરેલો)
૩૩% ટકાની ગવનમેન્ટ લોન	૮૭૨-૧૩-૮	૮૭૨-૧૩-૮	૦-૦-૦	નાની નરોલી સા. પુ. ના મંત્રીને મોકલવી.

ક્રમ નંબર	દ્રુષ્ટકર્તા નામ.	દ્રુષ્ટકર્તા આપનારનું નામ	દ્રુષ્ટકર્તા સ્વી- કાયોની તારીખ	રકમ રા.
૧	૨	૩	૪	૫
૨૬	કુરાલ તા. પાદરા સાવજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ	મંત્રી સા. પુસ્તકાલય કુરાલ તા. પાદરા	૧૦-૧૦-૩૭	૪૦૦
૨૭	ડેરાલી સાવજનિક પુસ્તકા- લય નિભાવ ફંડ	મંત્રી સા. પુસ્તકાલય ડેરાલી તા. કરજણ	૧૦-૧૦-૩૭	૧૦૧
૨૮	મોભા સાવજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ	મંત્રી સા. પુસ્તકાલય મોભા તા. પાદરા	૧૦-૧૦-૩૭	૬૦૦
૨૮	સૌ. દિવળીબાઈ મગનલાલ જોશી ટ્રસ્ટ ફંડ (બાકરોલતા. પેટલાદ સા. પુ. માટેનું)	મગનલાલ પ્રિયરલાલ જોશી બાકરોલ	૨૬-૧૧-૩૭	૧૦૧
૩૦	બાકરોલ તા. પેટલાદ સા. પુ. નિભાવ ફંડ	મંત્રી સા. પુસ્તકાલય બાકરોલ તા. પેટલાદ	૩૧-૧૨-૩૭	૮૦૦
૩૧	શ્રી. હરગોવિંદ શ્યામજી પાઠક સ્મારક ટ્રસ્ટ ફંડ (બાલ પુસ્તકાલય ચલાયા માટેનું)	મુળચંદ્ર ગોરીચંદ્ર ભટ્ટ પ્રતાપરાય ગિરધરલાલ મહેતા, મંત્રીશ્રી, હરગો- વિંદ શ્યામજી પાઠક સ્મારક સમિતિ	૩૧-૧૨-૩૭	૧૧૦૦
૩૨	આમચક સા. પુ. નિભાવ ફંડ	મંત્રી સા. પુસ્તકાલય આમચક તા. મહુવા	૨૬-૧-૩૮	૩૦૦
૩૩	બાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક ફંડ	ધ્યાસંકર બા. શુક્લ, મંત્રી બાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક સમિતિ, સુરત	૮-૮-૩૭	૫૧૭
૩૪	સ્વ. રણજીડભાઈ ચિવાભાઈ પટેલ સ્મારક ફંડ	હરમાનભાઈ ચિવાભાઈ પટેલ ડેમોલ	૧૬-૧૧-૩૮	૩૦૦
૩૫	સ્વ. ડાહીજીવેન સ્મારક ટ્રસ્ટ- ફંડ ધામણ	મકનભાઈ લખાભાઈ	૧૬-૧૧-૩૮	૧૦૧
૩૬	સ્વ. ગિરધરલાલ ત્રંબકલાલ સ્મારક ટ્રસ્ટ ફંડ	મંત્રી સા. પુ. ફોર્ટ સોનગઢ	૧૬-૧૧-૩૮	૧૦૧
૩૭	ધનજીભાઈ મંચેરજી સ્મારક ટ્રસ્ટ ફંડ ફોર્ટ સોનગઢ	મંત્રી સા. પુ. ફોર્ટ સોનગઢ	૧૬-૧૧-૩૮	૧૦૧
૩૮	નરથુભાઈ વીરભાઈ સ્મારક ફંડ સા. પુ. પિસાઈ તા. ડાંગા નિભાવ ફંડ	રા. બેચરભાઈ નરથુભાઈ	૩૧-૩-૪૦	૧૦૧
૩૯	સ્વ. રામભોર તે હરિભાઈ નારજી ભક્તના પત્ની સ્મારક ટ્રસ્ટ ફંડ-ધામણ	રા. ભક્તિભાઈ કાળાભાઈ રતનજી-ધામણ	૩૧-૭-૪૦	૧૦૧
૪૦	સ્વ. પટેલ ડાંગાભાઈ અંબા- લાલ સ્મારક પિંડીજ સા. પુ. નિભાવ ફંડ	પ્રમુખ સા. પુ. પિંડીજ	૨૦-૬-૪૧	૧૦૧

કયાં રોકેલી છે ?	જાળ સુધીનું ઉપજેલું વ્યાજ રૂ.	ખંચીયા રૂ.	બાકી, ખર્ચવાના રૂ.	વ્યાજની રકમનો શું ઉપયોગ કરવો ?
૬	૭	૮	૯	૧૦
૩૩% ટકાની ગવર્નમેન્ટ બોન	૫૬-૦-૦	૫૬-૦-૦	૦-૦-૦	કુરાલ સા. પુ. ને મોકલી આપવી.
"	૧૨-૪-૦	૧૨-૪-૦	૦-૦-૦	ડેરોલી સા. પુ. ને મોકલી આપવી.
"	૭૩-૮-૦	૭૩-૮-૦	૦-૦-૦	મોખા સા. પુ. ને મોકલી આપવી.
પુ. સ. સ. મં. લિ. ના ૪ શેરોમાં	૧૩-૦-૦	૧૩-૦-૦	૦-૦-૦	બાકરોલ સા. પુ. ને મોકલી આપવી.
૩૩% ટકાની ગવર્નમેન્ટ બોન	૬૮-૦-૦	૬૮-૦-૦	૦-૦-૦	બાકરોલ સા. પુ. ને મોકલી આપવી.
"	૧૩૪-૧૨-૦	૧૩૪-૧૨-૦	૦-૦-૦	ચલાલા સા. પુ. ને બજેટ બનાવવા મોકલી આપવી.
"	૩૬-૧૨-૦	૩૬-૧૨-૦	૦-૦-૦	આમચક સા. પુ. ને મોકલી આપવી.
મુદ્દલ કાયમ	૨૧-૫-૦	૦-૦-૦	૩૧-૫-૦	ભાષણાલ વિવેનાથ વ્યાસ સ્મારક અંથમાળા શરૂ કરવી.
૩૩% ટકાની બોન	૨૬-૪-૦	૨૬-૪-૦	૦-૦-૦	ડેમોલ સા. પુ. ને મોકલી આપવી.
પુ. સ. સ. મં. લિ. ના ૩ શેરોમાં	૮-૧૦-૦	૮-૧૦-૦	૦-૦-૦	ધામણ સાં. પુ. ને મોકલી આપવી.
૩૩% ટકાની બોન	૮-૧૨-૦	૮-૧૨-૦	૦-૦-૦	ફોર્ટ સોનગઢ સા. પુ. ને મોકલી આપવી.
"	૮-૧૨-૦	૮-૧૨-૦	૦-૦-૦	" "
પુ. સ. સ. મં. લિ. ના ૪ શેરોમાં	૧-૧૪-૦	૧-૧૪-૦	૦-૦-૦	સા. પુ. પિસાઇને મોકલી આપવી.
"	૧-૮-૦	૧-૮-૦	૦-૦-૦	સા. પુ. ધામણને બજેટ બનાવવા આપવી.
૩૩%ની બોનમાં	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦	સા. પુ. પિહીજને મોકલી આપવી.

ગણદેવી મહાલ

અંબેડા	૭૫-૧-૦	દેસરા	૧૫૨-૦-૧૧	વડસાંગલ	૧૦-૧૩-૧
અખવાડા	૪૦૬-૪-૧	ધકવાડા	૪૦-૭-૭	પાટી	૫-૪-૩
*ગડત	૭૧૪-૮-૨	*ધમગાછા	૧૮૦૬-૭-૨	*સોનવાડી	૭૦-૨-૬
ગંગોર	૧૦૪-૧૨-૧૦	પાયરી	૧૩૮-૧૩-૩	બાહા	૨૦-૭-૫
તળોદ, કળીઆ	૧૦૩-૭-૦	(૪) માણેકપુર	૧૨૧-૦-૩	દેવસર	૭-૧૦-૬
તોરણગામ	૨૧૭-૧-૭	માસા	૨૨૪-૧-૩	તલીઆરા	૨૫-૦-૬
દેવધા	૧૬૪-૪-૭	*વસોટી	૩૬૬-૭-૩		

નવસારી મહાલ

અધુરા	૬૭-૧-૧૧	દેલવાડા	૧૬૭-૧૨-૧૧	મીરજાપુર	૩૬-૩-૧૦
*આમલી	૨૧૨-૭-૨	*નડોદ	૪૩-૧-૧૧	વડોલી	૭૫-૬-૭
આમડપુર	૧૦૦-૧-૬	નીમળાષ્ટ	૨૬-૫-૩	*વીરાવળ	૨૮૪-૭-૫
*ઉમરાટ	૬-૧-૩	પરજળુ	૪૩૪-૬-૮	વેગલપુર	૧૧૭-૧૩-૬
(૪)કરખટ	૧૬-૭-૧૧	પોપડા	૧૧૩-૩-૬	સાગરા	૧૪-૫-૦
કસ્યાપાર	૧૬૭-૦-૫	ભોરસી	૮૬-૬-૩	(૨)સંદલપુર	૪૬૮-૨-૪
કડોલી	૩૧૫-૧૧-૪	બાહા	૮૪-૭-૩	(૩)ધામણ મ.	
કાળાકાછા	૧૮૨-૨-૭	બીનાર	૧૦૮-૬-૪	ડું. ફં.	૧૬૮-૧૩-૮
કાલાસણા	૪૩૨-૧૩-૫	*મહુવર	૬૩-૫-૬	નવસારી રેશન વા.	૬૩-૪-૧
છાપરા	૬૨-૨-૪	માંગરાળ	૬૬-૧૦-૨	આસણા	૪૧-૧-૮
ડાબેલ	૧૦૬-૧-૨	માણેકપુર	૪૪-૬-૨	*પડધા	૧૭૮-૬-૭
દાંતી	૭૭-૪-૩				

પલસાણા મહાલ

અરતાન	૨૩૬-૮-૧૦	ખરવાસા	૧૧૨-૧૪-૦	*નિયોળ	૨૨૧-૦-૬
અંતોલી	૧૫૮-૧-૨	ગાંધીપુર	૫૬૮-૧-૦	બલેશ્વર	૮૬-૮-૨
છેટાળવા	૧૦૮-૧૩-૬	ધલુડા	૭-૦-૧	બાબેન	૨૪૪-૭-૬
(૩૦)ઉમરાખ	૭૭૬-૧૮-૧૦	ચલયાણુ	૧૫૦-૬-૫	બારસડી	૧૧૩-૭-૦
(૩) એના	૩૧૦-૧૮-૭	તળોદરા	૪૪-૨-૩	સોયાણી	૧૪૬-૧૩-૧૧
કડોદરા	૫૬-૩-૮	ઘુડી	૧૨૫-૧૦-૮	વણેસાપિસાદ	૧૮૬-૬-૧૦
કરણુ	૪૮-૪-૧૦	ધામડોદ એના	૧૪૬-૬-૦	સાંકી	૪-૩-૪
ગંગાધરા	૬૬-૧૨-૧	હુંમ્મા	૧૩૦-૧૨-૬	વંઝોળાઆ	૮-૩-૨

મહુવા મહાલ

ઓઝ્ય	૦-૧૨-૭	કરચેલિયા	૪૧૫-૧૫-૨	કુરેલ	૨૧૬-૮-૭
*આમચક	૧૮૧-૭-૭	કાવીદા	૪૮-૧૩-૫	ગાંધીઆ	૨૩-૪-૧
*આમરાલી	૭૭-૨-૧૧	*કાન્દી	૩૭-૧-૧	ગુણસવેલ	૬૩-૧૨-૨
ધોળીકુઈ	૪૭-૧૧-૫	કાસ	૧૪૧-૫-૧૦	બીલખડી	૧૫-૪-૨
વહેવલ	૧૬-૮-૩	સાંખા	૧૫-૭-૩	ધડામ	૧૧૨-૦-૧૧
હુંગરી	૪-૬-૬	અંધાની	૫-૮-૦		

નિહાલી	૨૧-૨-૬	વલવાડા	૫-૧૪-૨	ખામણીઆ	૫-૫-૧૧
ખુટવાંડા	૩૦-૬-૦	વિલણપુર	૯૪-૧-૦	ખારતાડ	૧૯-૧-૫
મહુવા	૩૫-૧૩-૨	હળદવા	૧૧-૬-૧	શેખપુર	૫૫-૧૦-૫

મોંગરોગ મહાલ

આંકડોદ	૨૨-૪-૮	(૪)નાની નરોલી	૩૫-૩-૬	સિમોદરા	૭૭-૩-૩
કંટવા	૧૧૧-૬-૬	મેસાલી	૨૧૮-૧૩-૬	શિયાળજ	૫-૧૧-૦
કુંવારદા	૧૩-૭-૭	લીડીઆદ	૫-૧૫-૫	ખોરીદરા	૧૬-૧૪-૯
કોસાડી	૫૨-૮-૧	લીમોદરા	૩૪-૧૨-૮	હુહારા	૪-૧-૩
ગીજરમ	૧૧૦-૯-૧૧	લીંબાડા	૬૨-૧૧-૬	*દીણોદ	૧૩-૫-૭
તરસાડી	૪૪-૬-૨	સરદા	૧૪૭-૭-૬		

વ્યારા મહાલ

કટાસવાણ	૮-૧૨-૬	પદમ કુંગરી	૬-૯-૩	ખેડકુવા દુર	૮-૦-૩
*કપુરા	૫૮૦-૮-૫	ખેડચીત	૪૪-૪-૮	જેશિંગપોર	૧-૮-૭
આખીઆ	૫-૧૫-૬	ખોરખડી	૧૦-૧૦-૪	વાંસકુર્ષ	૮૭-૮-૧
ખુટાડીઆ	૨૩-૩-૦	અંધારવાડી દુર	૨૨-૬-૬	ખાનપુર	૧-૮-૭
ગડત	૫૭-૧૧-૪	સરા	૭-૮-૫	કાંજણ	૩૯-૩-૧
કલકવા	૫૪-૦-૩	સાંકળી	૫-૪-૬	ધાટ	૮-૧૩-૪
કુંજકુષ	૩૧-૨-૦	રૂપવાડા	૧૧૧-૧૫-૮	ચીખલવાવ	૫-૪-૭
કોલવણ	૧૪૧-૦-૧૧	કપુરા મ. કુ. ફંડ	૨૪૯-૧૪-૧૧	પાટી	૨૫-૭-૬
				ધાણી	૮-૦-૩

સોનગઢ મહાલ

ટાકરવા	૭-૬-૨	સોનગઢ	૩૪૧૨-૧૧-૦	ખરસી	૫-૧૦-૮
સિંગપુર	૨૬-૬-૫	ધમોડી	૬-૧૦-૭	ડોસવાડા	૨૭-૧૦-૩

આતરસુઆ પેટા મહાલ

આતરસુઆ	૮૪-૧૪-૭	ખારીઆ	૯૨-૦-૩	ધડીઆ	૫-૭-૫
કનીપુર	૨૨૭-૧૨-૬	વ્યાસ વાસણા	૩૨૫-૧૩-૮	સંદેસર	૮-૧૧-૪
(૮)કાણીએલ	૪૨-૧૧-૦	સીડોરા	૧૮-૬-૪	કમાલખંધ વાસણા	૨૭-૧-૦
ગરોડ	૨૦-૮-૭	હીલોલ	૧૫૨-૦-૫	વડાલી	૨૫-૧૦-૩
દેવકરણના મુવાડા	૬૮-૧૫-૫				

કડી મહાલ

અગોળ	૧૨૨-૫-૯	કાસવા	૫૩-૬-૭	નાની કંડી	૧૦-૯-૯
આફુંદરા	૬૦-૧૦-૭	કુંડાલ	૯૧-૮-૩	ગલોદરા	૩૬-૫-૧
આદરજ મેડા	૧૦૩-૧-૪	*ખાવડ	૧૪૮-૧-૩	ચારોલ	૭૮-૧૦-૨
*કપાણપુરા	૧૩૩૯-૩-૨	ખોરજના દોડ	૭૬-૧૧-૧૧	(૫) ખુટાસણ	૧૦૯-૩-૫
કણ્ઝરી	૮૫-૪-૧૦	(૨)કડી(મ.કુ.કે)	૧૫૬-૮-૦	*કરણ	૧૫૫-૬-૩
કેશસણ	૧૧૧-૧૪-૫	કેશલ	૪૭-૯-૫	*ધોળ	૪૦૯-૬-૭

(૪) કુણધેર	૧૧૪૦-૦-૮	મીડી વાવડી	૭૮-૧૩-૫	સરવા	૨૪-૭-૬
ખીમીઆણા	૬૦-૧-૧	કણી	૫૨-૮-૨	ભોરસણ	૩૬-૧૨-૭
ચારૂપ	૫૬-૧૫-૧૦	ડાબડી	૨૧-૪-૭	દુધારામપુરા	૪૭-૧૪-૧
ખારી વાવડી	૨૨-૧૪-૩	બીલવણ	૧૫-૧૫-૬	વિમલવાસણા	૪૨-૦-૧૦
ચંદુમણી	૩૬-૧૫-૦	અધાર	૨૬-૧૩-૧૧	વાગડોદ	૧૦-૧૦-૧
પાટણ બાલ પુ.	૧૮૦-૭-૨	સમોડા	૪૫-૦-૬	મહમદપુર	૨૫-૩-૬

મહેસાણા મહાલ

*આખળ	૧૩૪-૦-૫	પાલોદર	૧૧૭-૧૪-૦	લોચ	૨૨૧-૮-૭
આપાપુરા	૪૬-૭-૭	*ખલોલ	૮-૧૨-૧	વડરમા	૧૬૧-૦-૮
ધડા	૬૯-૬-૬	ખામોસણા	૧૭૧-૧૦-૩	સાલડી	૧૭૨-૧૦-૧
જોરણુંગ	૧૯૦-૧૨-૬	ભાલકીઆ	૧૯૨-૧૦-૭	સીડોસણ	૩૫-૧-૧૧
દેવરાસણ	૧૩-૭-૯	માકણજ	૫૭-૧૪-૨	હાડવી	૫૬-૨-૭
દેલા	૫-૨-૩	મુદરડા	૧૭-૯-૮	આંબલીઆસણ	૯-૩-૧૧
પઢારીઆ	૧૨૧-૧૧-૧૦	મેઠિ	૧૪૧-૧૦-૯	સાંગણપુર	૨૦-૧૨-૬
પુનાસણા	૬-૬-૬	લાખવડ	૭૪-૪-૫	દેદીઆસણ	૭-૫-૮
ધનપુરા	૭-૧૦-૯	ચરાકુ	૫૧-૫-૪	ખદલપુર	૨૦-૭-૧૧
ધધિસણ	૨૭-૧૩-૧૧	(૨) લાંધણજ	૧૭-૨-૫	પાતા વાસણા	૫૦-૬-૬
નવી શેઠાવી	૪-૦-૬	મીઠા	૧૧-૦-૧૦	સામેત્રા	૨૫-૪-૩

વિજાપુર મહાલ

ખણસા	૪૭-૦-૫	(૨) ભાવસોર	૩૪-૮-૫	રણાસણ	૧૪૩-૧૧-૦
*અંબોડ	૮૫-૮-૬	ભોર	૧૭૧-૬-૮	લાકરોડા	૪૭-૫-૩
*આમલોડ	૧૪૩૮-૧૨-૧૧	મહાદેવપુરા	૫૫-૭-૮	(૬) બોદા	૫૨૩-૧-૯
આંગેલ	૫૬૧-૧૩-૮	ગવાડા	૧૧૭૮-૦-૪	(૯) વડાસણા	૧૦-૮-૧૦
ઉપખલ	૯૭-૧-૬	ગુંદરાસણ	૧-૭-૮	રણસીપુર	૫૬-૦-૬
ગેલીસણા	૫૦-૨-૯	ગેરીતા	૧૨૦-૩-૩	રિંદોલ	૧૯૦-૮-૮
*કોલવડા	૬૪૧-૪-૩	*ગોઝારીઆ	૨૦૦-૭-૭	હરણાહોડા	૧૦-૫-૯
ખરણા	૧૧૭-૧-૦	ચડાસણ	૭૭-૮-૩	ડાબલા	૨૧૨-૧૨-૫
પેઠામલો	૮૬-૧૨-૧૦	(૨) નેપુર	૨૦-૬-૧૦	દમાવાડીઆ	૪૦૦-૧૩-૦
પુધરા	૨૨૦-૧૫-૧૦	*જાલ	૨૬૨-૧૪-૧૦	દેલવાડા	૧૦૪-૧-૮
ફણ	૮૭-૧૫-૩	(૨) ટીટાદણ	૦-૦-૭	દેવડા	૧૫૭-૭-૬
નવાપુરોડા	૭૨-૬-૭	મકુડી	૫૨-૧૫-૧૦	પામોલ	૨૧૨-૧૫-૮
બામણવા	૧૨૨-૧૪-૪	ભાદી	૩૪-૩-૨	પારસા	૭૧-૫-૭
બીલીઆ	૧૦૬-૭-૮	*માણિકપુર	૩૮૦-૧૦-૧૧	*પીલવાલ	૧૯૫-૧૩-૪
*ખાંભોદરા	૬૫-૭-૯	માલોસણ	૧૯૪-૦-૦	નવા રામપુરા	૨૫-૦-૬

*વસંધ	૫૭-૪-૪	*સમા	૮૭-૨-૧	હીરપુરા	૧૧૫-૧૦-૨
, એ.વી.રૂઢલ વાં.	૧૦૪-૧૨-૨	સરદારપુર	૩૯-૮-૭	પડુસમા	૧૩૧-૧૩-૭
*વિકાર	૮૪-૪-૧	સંધુપુર નવા	૮૩-૧-૩	મોરવડ	૪૧-૦-૬
તાતોસણ	૩૯-૫-૩	સંદરપુર નવા	૫૨-૧-૧	*ખરોડ	૫૦-૧૪-૧
વેડા	૧૧૭-૫-૧૦	સોખડા	૧૧૬-૫-૧૦	ધનપુરા	૪૩-૧-૫
				ખમરામપુરા	૩-૦-૫

વિસનગર મહાલ

ઉદલપુર	૨૦૪-૦-૭	ધાધરેટ	૫૨-૫-૧૧	રાજમઢ	૪૩-૦-૧
*કમાણા	૨૮૨-૧૫-૭	*જોતસવાસણા	૪૨૨-૧૨-૭	ગણેશપુરા	૪૧-૫-૯
ડંસારામુકું	૯૪-૧૦-૨	*તરભ	૧૧૧-૭-૦	લાહંડી	૧૮૨-૮-૦
*કાંસા	૭૮૯-૧૨-૯	દવાડા	૮૭-૧૫-૬	મગરોડા	૮૨-૧૪-૧
કુવાસણા	૧૨૪-૪-૬	દદિયાળ	૮૧-૭-૮	*વાલમ	
*ખંડોરણ	૭૧-૧-૯	*રેણુપ	૪૮૩-૮-૯	મઠ ડુઠ ફુંડ	૧૦-૯-૧૦
ખરવડા	૧૦૮-૨-૨	મોઢરવાડા	૬૬-૧૦-૦	સદુધેળા	૬-૫-૯
ખરસદા	૬૩-૯-૬	પાલંડી	૭૮-૧૦-૬	વડુ	૬૫-૧૧-૪
ગુળ	૧૭૦-૧૧-૧૧	બાસણા	૬૮-૦-૩	સવાલા	૭-૪-૨
ચિત્રોડા મોટા	૧૬-૧૦-૪	સેવાશીઆ	૧૦૩-૯-૪	ખદલપુર	૫૨-૧૨-૧૦
શુસી	૩૧-૪-૦	ધામણવા	૪-૧૦-૫	ખાઢરપુરા	૪-૨-૪
સોલુસણા	૨૬-૮-૧૦	થયોટા	૬૬-૭-૧૧	પુદંગામ	૬-૯-૨
રંગાકુઈ	૨૭-૧-૪	*બાલક	૨૫૪-૪-૧૪	રાણીસણા	૧૦-૦-૪

સિદ્ધપુર મહાલ

અમૂઢ	૩૯-૧૨-૯	મહેરવાડા	૯૫-૮-૧	ભાંખર	૧૮-૧૦-૧૦
*ઉનાવા	૧૬૮૦-૧-૪	મુંડાણા	૨૪-૨-૧	રામપુર (ઉડા)	૪-૭-૧૧
ઉમેરા	૧૬૭-૦-૭	વરવાડા	૮૦-૪-૯	શુણાવ	૧૨૯-૧૦-૪
એડોર	૩૦૩-૮-૧૦	સુખણપુર	૩૩-૦-૨	મઢપુર	૧૩૯-૧૨-૬
ડાકોસી	૧૮-૬-૨	વણામલા	૧૬-૧૧-૬	મેથેળ	૩૦-૧૧-૧૦
મામવાડા	૧૦-૮-૭	નામવાસણા	૨૫-૧૨-૨	વિશોળ	૧૦૭-૪-૯
*કુંડાવ	૫૧૯-૧૩-૮	ડંદયાણા	૧૪૧-૨-૯	સીહી	૨૨૪-૧૧-૧૧
ડાભી	૫૫-૦-૧૧	ડહોડા	૨૫૨-૬-૩	સેઢાણા	૩૭-૧૪-૮
ડોંડરાલ	૩૬-૧૪-૧	ડાંખળી	૨૦૧-૨-૧૦	સુણક	૧૦૮-૧૧-૫
*દાસજ	૨૪૨-૧૧-૨	ગાંગવાસણ	૩૯-૧૨-૭	હાજપુર	૧૦૮-૪-૭
ખટાસણા	૬૧-૧૨-૧	ચંડાળજ	૪૧-૦-૩	સમેડા	૦-૦-૧૦
હરણપુર	૫-૬-૩	જગનનાથપુરા	૭૪-૪-૯	રસુતપુર	૫-૩-૧
દેશળી	૧૯-૧૩-૯	વનાંસણ	૮-૪-૩	રણછોડપુર	૩૯-૦-૧૧
કુંવારા	૧૨૫-૧૧-૯	બિલિયા	૯૨-૩-૬	આ.યુ.વા.સિદ્ધપુર	૦-૧-૪
મેયાણા	૩૭-૧૫-૯	*બાણાણવાડા	૪૮૯-૧૪-૩		

હારીજ પેશામહાલ

જમણપુર	૪૫-૧૪-૬	કુનાવાડા	૭૬-૧-૫	વાંસા	૪૪-૩-૧૧
જશીપુર	૬-૧૧-૬	ખોરતવાડા	૧૨૨-૧૪-૭	*હારીજ	૩૮૧-૧૦-૦
પીપલાણા	૬-૩-૩	*અંડીઆ	૫૮-૭-૮		

કરજણ મહાલ

*અટાલી	૮૨-૧૩-૨	ગંધારા	૨૨૨-૧૩-૫	વિરજઈ	૧૪૭-૨-૦
અબરા	૫૩-૧૧-૬	ચોરંદા	૪૬૩-૧૨-૪	(૨૦) વેમારડી	૧૧૩-૦-૨
*વિરદ	૧૭૦-૨-૯	છંછવા	૨૬૭-૯-૮	લીલોડ	૬૫-૩-૪
ઉમજ	૮૦-૮-૫	(૪) જૂની જીયરડી	૨૬-૮-૫	સણીઆદ	૧૩૬-૬-૧
કિયા	૧૨-૧૨-૨	નવી જીયરડી	૧૫૦-૪-૧૧	સંભોષ	૧૦૧-૧૦-૧૧
કલા	૧૪૪-૧૩-૪	તેમવા	૪૬-૯-૬	સામરા	૪૧-૭-૧૦
*કંડારી	૨૮૧-૩-૧	દેલવાડા	૮૬-૬-૧૦	સારીંગ	૧૦૨-૧-૮
મ. કુ. કંડ	૨૭-૦-૭	પિંગલવાડા	૯૫-૯-૪	સાંસરોદ	૪૨-૧૪-૮
કચારીઆ	૨૦૫-૧૪-૧	ફતેપુર	૫૬-૯-૫	સાદરણા	૧૯૩-૯-૫
કહોણા	૮૯-૩-૮	૧૫ જયાર	૯૨-૧૦-૧૧	સાંપા	૭૪-૯-૭
(૪૦) કરજણ	૯૯-૧૪-૧	(૬) બરયાણા	૭૬-૫-૭	(૪) સુરવાડા	૭૦-૧૧-૭
કાસમપુર	૭૦-૧-૮	(૮) બરયાણી	૫૫-૦-૩	(૨) દાંડોદ	૨૪૦-૦-૬
*કુરાઈ	૩૨-૩-૧	માંગરોલ	૧૧૫-૮-૩	સણાપુરા	૨૦૬-૧૫-૨
(૨) કોડીઆ	૧૮૬-૧૪-૩	માત્રોજ	૯૬-૯-૮	સગડોળ	૦-૪-૧૧
કોરલ	૧૯૭-૦-૭	મિયાગામ	૧૭૭-૬-૩	નિયાળીઆ	૪૦-૦-૮
અણસુ	૧૫૯-૯-૫	લાઠોદરા	૩૨-૧૪-૦	સામર	૨૫-૧૨-૦
*કોલીઆદ	૨૯૨-૧૦-૫	મેચી	૭૪૧-૮-૬	લગદરવા	૨૭-૨-૪
ધામણગ	૨૮-૩-૬	મેસરાડ	૯૨-૧૦-૮	લતીપુર દીપી	૩૨-૭-૪
ખાંધા	૪૦૫-૧૦-૯	(૨) દેરાલી	૨૨-૮-૧	(૪) દેધાણ	૧૧૦-૧૧-૧
*ગણપતપુરા	૨૬૧-૧૦-૪	રોપા	૨૬-૮-૧૦	(૨) રણપુર	૮૦-૦-૦

કસોઈ ગાહાલ

અકોટી	૨૯-૧૩-૧	*કુંડેલા	૪૧૩-૬-૧૦	નારીઆ	૧૫૪-૩-૯
અમરેશ્વર	૧૦૪-૨-૯	કુંવરવાડા	૭૮-૩-૮	પલાસવાડા	૨૪૫-૬-૯
અંતોલી	૬૪-૦-૪	ગામડી	૬૬-૧૩-૮	(૩) પુનીઆદ	૮૦-૮-૪
કરજોટ	૧૧૦-૧૩-૧	છત્રાલ	૧૬૭-૩-૨	કરતીકૃષ	૧૯૮-૧૪-૧
પુડા	૩૨-૮-૭	*જૂની માંગરોળ	૩૦૨-૧-૩	બહેરામપુરા	૨૮-૧૨-૨
કરાળી	૭૮-૫-૧	જીવાતલાવડી	૫૪-૪-૦	બાણુજ	૩૧-૧-૨
કડમરા	૧૨૨-૧-૯	ટોધાર	૪૬-૭-૯	*ખોરીઆદ	૧૩૭-૧-૪
કોરવણ	૫૪૦-૧૨-૧૧	(૩) યુવાની	૨૯૩-૫-૨	બીમપુરા	૨૬-૧૪-૬
કોરવણીઆપુરા	૧૩-૬-૫	*ધમેત્રી	૧૬૪-૯-૧૦	*બીલાપુર	૨૩૦-૬-૯
*કુકડ	૧૪૮-૧૫-૦	નડા	૧૩૦૨-૧૧-૬		

મેનપુર	૩૦૨-૪-૦	વામદપુર	૧૨-૧૨-૫	*સિતપુર	૩૪૫-૧૫-૫
મંડાળા	૧૧૮૮-૬-૩	*વણાદરા	૨૦૫-૧૩-૬	સુઘતાનપુરા	૧૫-૧૩-૪
માવલી	૭૭-૧૦-૬	વસાઇ	૪૬-૬-૨	(૮)નાના ફાઇળીઆ	૧૩૩-૩-૬
રાજલી	૨૨૧-૦-૪	બારા	૨૬૧-૧૨-૭	કરમાલ	૨૭-૭-૨
વડગ	૩૪૩-૮-૬	સાંઠા	૨૬૦-૭-૨	સમરોરપુરા	૩૨-૩-૧૧
*વઢવાણા	૧૦૮-૩-૦	સીમળીઆ	૪૧-૬-૧		

તિલકવાડા મહાલ

આમરોલી	૫૨૪-૨-૧૧	(૧૮) કરનાળા	૧૮૪-૧૫-૬	ખુજેઠા	૨૭-૧૨-૧
--------	----------	-------------	----------	--------	---------

પાદરા મહાલ

અમોળ	૧૪૩-૧૨-૬	તાજપુરા	૧૪૮-૧૩-૧	ભાણપુર	૩૨-૧૧-૮
*અંબાડા	૧૫૩-૧૩-૮	તિથેર	૨૦૭-૪-૬	લતીપુરા	૩૪૦-૧૩-૨
*આમળા	૬૫૦-૧-૬	નરસીપુરા	૩૧-૪-૫	વડલા	૧૦૬-૮-૬
ઉમરાયા	૧૧૨-૧૨-૦	*દરાપુરા	૧૯૩૧-૬-૧૦	*વડુ	૩૩૬-૨-૬
ઠણુજી	૩૪૬-૧૨-૨	દણોલી	૩૪-૬-૧૧	વણુજી	૨૧૪-૬-૧૧
કરણાકવા	૫૬-૮-૫	*ધવાડા	૫૬૬-૮-૧૧	*વીરપુર	૬૧-૦-૬
કરખડી	૧૩૮૧-૫-૪	*પાદરા બોડિંગ		વિશ્રામપુર	૫૩-૧-૬
„ મ. દુ. ફંડ	૧૪-૫-૬	હાઉસ વા.	૩૮-૧૧-૧૦	સાણુપુર	૨૫૮-૧૫-૮
કલ્યાણકુક	૧૮-૦-૧	(૨) પાટા	૫૦-૨-૭	*સરસવણી	૪૩૧-૬-૮
કાંઠા	૫૨-૧૫-૧	*પાદરા	૩૧૮-૧૩-૪	*સાદરા	૬૨-૧૧-૧
કુરાલ	૧૨૬-૨-૭	„ મ. દુ. ફંડ	૬૪૫-૧૦-૨	*સાધી	૭૮૬-૭-૮
કોટણા	૫૨-૧-૦	*પીપળા	૮૩-૧-૧૧	સાંપલા	૮૮-૬-૪
*ગવસદ	૭૦૨-૧૪-૨	ભોજ	૧૬૪-૩-૧૦	*સેગકવા	૩૭૫-૨-૧
„ મ. દુ. ફંડ	૩૪-૬-૩	મહુવડ	૧-૪-૧૧	*સોમખા ખુર્દ	૨૪૮-૧૧-૦
ગામેઠા	૫૦-૮-૮	*માસર	૭૦૬-૧૧-૬	સોમખારાકુ	૭૪-૩-૧
*ગોરીઆ	૩૧૪-૧૨-૩	*મુજપુર	૧૨૭૬-૧૩-૬	હુસેપુર	૬૬-૨-૬
*ધાયજ	૩૮૧-૨-૦	(૨)મુવાલ	૨૨૧-૦-૩	*રણુ	૬૩૩-૧૪-૭
*આણસદ	૪૮૨-૧૨-૫	મોભા	૪૩૨-૬-૬	*સાંગમા	૪૨-૩-૧૦
ચિત્રાલ	૩૧૩-૬-૧૦	પોંડાપા	૬૪-૧૦-૨	(૪) હુણા	૮૬-૧-૧૦
જલાલપુર	૩૧૪-૧૨-૧	મદારી	૩૦-૬-૧૦	દરાપુરા મ. દુ.	
(૪) ડાંકા	૧૬૪-૧૩-૫	ખાઠણવસી	૧૮-૪-૩	ફંડ	૭૮-૬-૧૦
*ડાભાસા	૧૧૧૭-૧-૧૦	રાજુપુરા	૧૮૦-૧૩-૧	સાંઠા	૧૦-૪-૧
સાદડ	૨૬-૨-૦	આંતી	૫-૦-૧૦		

પેટલાડ મહાલ

અગાસ	૨૪-૨-૧	*કાવીકા	૧૨૦૫-૦-૩	પાડગોલ	૧૬૧-૧૩-૦
અરડી	૫૬-૫-૦	કોઠાવી	૧૦-૧૪-૫	*પીહીજી મ. દુ.	
દણીઆ	૨૬-૮-૦	*પલાણા	૩૫૧-૧૦-૭	ફંડ	૪૪-૪-૨
*કેશોલી	૧૦૮-૮-૦	„ મ. દુ. ફંડ	૮૬-૧૦-૧	પેટલી	૧૬૩-૪-૮
ગંગાપુરા	૧૮-૬-૨	પથોલ	૨૬૬-૧૪-૧	વિશ્વોલી	૩૦-૩-૮
*દંતાલી	૪૪૭-૪-૭				

*ખાધણી	૪૧૮-૧૫-૬	*મહેળાવ	૧૨૩૬-૩-૫.	ચલેંડી	૧૦૩-૨-૦
ખાલી-ટા	૩૨-૨-૯	*માલાવાડ	૨૪૧-૧૮-૦	*ધર્મજન મ. પુ.	૫૮૬-૬-૩
ખાંટવા	૧૬-૧૫-૭	મોગરી	૭૯૫-૦-૮	*નવાગામ	૧૨૮૮-૪-૩
*બડકદ	૩૪૬-૧૪-૫	મોરડ	૮૫-૪-૨	*વિશ્રામપુરા	૧૪-૧૩-૧
ભાદીએલ	૧૧-૧૨-૧૦	*રામોલ	૪૬-૧૪-૮	વિરોલ	૧૦૭-૭-૬
ભાળેલ	૩-૩-૭	,, મ. દુ. ફંદ	૭-૪-૯	*માણુજ	૩૨૬-૭-૧
મધરોલ	૧૮૨-૯-૧૧	રામોદડી	૧૨-૧૨-૧	ખામણોલી	૭૪-૧૦-૧
(૮)આકરોલ	૨૫૩-૩-૯	રૂણુ	૦-૧૦-૮	*સંજવા	૨૯૦-૧૫-૧
*કાસર	૩૫૭-૦-૮	રૂણુજ	૧૪૧-૭-૭	સાંસિદ	૨૧-૫-૧
ખણુસોલ	૧૭-૪-૧	વટાવ	૬૮-૨-૩	સિહોલ	૭૭૧-૦-૧
*ગાડા	૧૦૪-૧૧-૫	પચરાણીઆ	૧૮-૬-૯	*સીમરડા	૨૪૧-૫-૧
ધુટેલી	૫૦-૩-૧	શેખડી	૫૩-૬-૨	સુંદરણા	૧૪-૧૩-૧
જોળ	૩૨-૮-૮	*ડોમોલ	૨૬૧-૧૪-૧	લીંખાલી	૨૬-૧૦-૦
ડોમોલ	૨૪૨-૩-૧૦	ત્રંખોવાડ	૧૮-૧૫-૩	બંડેરજ	૩૭-૪-૦
મલાતજ	૨૫૬-૪-૭	સુંદરા	૩૦-૦-૭-		

ભાદરજી મહાલ

કણુજ	૧૧૮-૧૪-૪	*ઝારોળા	૭૪૬-૬-૧	*ફેલ	૧૧૦૪-૪-૦
કિંખમેડ	૨૧૬-૫-૧૧	,, મ. દુ. ફંદ	૨-૫-૪	,, મ. દુ. ફંદ	૬૭-૧૨-૧
કોસિંદ્રા	૩૦૪-૨-૩	*પીંખળી	૨૬૩-૧-૧૧	લાલપુરા	૧૦૯-૩-૦
*ગંબીરા	૮૭૭-૧૧-૭	*ખામણુગામ	૧૫૭૭-૧૩-૫	*વટાદરા	૧૬૨-૨-૦
ચમારા	૧૮૦-૪-૨	*ભાદરજી ખા. પુ.	૭૦૮-૬-૧	વાસણા	૭૩-૧૪-૦
ચુવા	૨૧૬-૧-૩	સુંદરજી	૨૧૭-૭-૩	ખામણુગામ-	
*જલુધ	૯૯-૫-૫	શેરડી મોટી	૨૫-૧૨-૦	મ. દુ. ફંદ	૨૪-૧૫-૦
કોસિંદ્રા મ. દુ.		રણોલી મ. દુ.		*વાલવોડ	૮૨૩-૨-૦
ફંદ	૧૫-૮-૪	ફંદ	૩૯૮-૧૨-૭	*પીંખળાજ	૧૪૨-૧-૦
જોશીકુવા	૪૩૨-૭-૭	*મલસણ	૪૦૦-૦-૦	*જલોળ	૧૬૮-૧૩-૦

વડોદરા મહાલ

અઢોટા	૫-૯-૪	ધનિયાવી	૧૧-૧૧-૩	*કોયલી	૩૨૭-૦-૦
અટલાદરા	૩૬-૧૫-૮	ધનોરા	૧૧-૭-૨	માણુજ	૫૦-૦-૦
આખોડ	૨૩૭-૯-૫	*પદમલા	૪૮૧-૧૧-૪	*મેઘાકુષ્ઠ	૧૩૧-૧૫-૦
(૨)અઢોટીઆ	૪૨૨-૮-૩	અહ્મદપુરા	૩-૧૪-૧૧	રાયપુરા	૧૭-૩-૦
ખીલ	૨૦૪૬-૧૦-૯	*કિંડોરા	૨૩૧-૭-૪	*રણોલી	૧૭૯૫-૬-૦
ખાનપુરા	૬૫-૧૦-૧	જાટીઆમેદાદ	૭-૦-૭	રમણુગામડી	૧૨૩-૪-૦
જોડુળપુરા	૪૭-૯-૭	(૩)કરચીઆ	૪૮-૫-૬	રવાદ	૨૪૫-૧-૦
ગોરવા	૨૯૦-૧૦-૬	કલાલી	૩૫૦-૯-૮	વડલા	૪૧-૧-૦
જોસિંદ્રા	૧૦-૯-૯	કાયાપુરા	૧૩૦-૯-૬	વેખાલી	૫-૧-૦
દુમાડ	૬૬-૧૨-૫	કેલનપુર	૫-૫-૩	વડસર	૯૫-૬-૦
મોતિયાપુરા	૫-૦-૫			*શીરવા	૧૦૭-૦-૦

કરોળીઆ	૩-૧૦-૬	*સમીઆવા	૮૮-૬-૭	સેરખી	૨૨૨-૬-૯
આપડ	૧૩૦-૦-૨	(૨) સલાડ	૧૭૫-૧૫-૬	*સેવાસી	૧૧૩૪-૨-૮
*છાણી	૧૯૧૪-૧૦-૨	સુંદરપુરા	૪૬-૮-૬	*સોખડા	૭૬૮-૧૩-૬
જાંબુવા	૨૭૪-૧૨-૧૦	પાતળવેણી	૧૪૫-૧૫-૧	સોનારકુખ	૫૨-૧૨-૮
તતારપુરા	૧૧૦-૧-૧૧	કાજલપુર (પોર)	૧-૬-૭	સેવદવાસણા	૭૫-૨-૧૧
તરસાળી	૧૯૫-૦-૨	બાજવા	૧૨૫-૬-૭	*સાંકરદા	૧૩૩-૦-૧
દશરથ	૭૩૦-૯-૮	*ખીલ		શહાપુરા	૬-૧૨-૮
દામાપુરા	૩૩-૮-૧	મ. દુ. ફુંડ	૩૧૩-૭-૪	હરણી	૮૮-૪-૧૦
વડસલા	૧૩૩-૮-૮	મહાપુરા	૨૮-૧૨-૪	*અણખી	૧૯૮-૦-૨
*વરણામા	૫૦૭-૧૨-૭	*મકરપુરા	૩૪૩-૧૨-૯	સમસાખાદ	૧૫૪-૧૫-૫
,, મ. દુ. ફું.	૫૧૧-૫-૭	મારેહા	૫-૧૦-૨	અંપાડ	૨-૦-૪
વાસણાકોતરીઆ	૨૬૩-૧૧-૩	મીઝપુર	૯૭-૬-૧૧	લાલજીપુર	૨૦-૪-૩
*સમા	૭૨-૭-૩				

વાઘાડીઆ મહાલ

કુમેટા	૧૨-૧૦-૬	રવાઘ	૩૫૧-૧૫-૭	(૪૦)વાઘાડીઆ	
ગમદરા	૩૩-૭-૭	શંકરપુરા	૫૨-૨-૬	મઝ દુઝ ફુંડ	૧૭૭-૧૧-૧૦
(૯) જરોદ	૧૮૪-૧૩-૧૧	રાઠકુખ	૬-૮-૧૦	*કરમાલીઆપુરા	૩૪-૧૪-૬
કાશીપુરા	૯૧-૩-૧૧	આસોજ	૩૨-૭-૮	શુગલપુર	૯-૩-૬
દાંડીઆપુરા	૯૧-૭-૧	લીલોરા	૩-૦-૫	સાંગાડોઘ	૩૨-૭-૦

શિનોર મહાલ

અચીસરા	૧૫૭-૬-૨	તેરસા	૪૮-૦-૧	માલેથા	૮૨-૧૧-૦
*અખાલો	૧૫૫-૨-૭	દામનગર	૫૯-૮-૧૦	(૨)વણીઆદ	૭૬-૧૫-૯
કણુનેહા	૯૮-૧૩-૧૦	દામાપુરા	૧૨૨-૩-૫	*વરખડ	૧૩૧-૨-૭
નાના કરાળા	૯૨-૧૫-૮	દરીઆપુરા	૭૧-૭-૧૧	સિરોળા	૯૧-૧૧-૧૧
(૩)મોટા કરાળા	૧૭૦-૧-૪-૯	પુનીઆદ	૧૭-૬-૧૧	*સીમળી	૧૪-૪-૨
*કુકસ	૧૭૮-૨-૬	ફાફળીઆમોટા	૩૫૮-૧-૬	*સાહસી	૭૨૩-૦-૩
*છાણબોધ	૭૬-૭-૬	બરકાલ	૮૩૫-૦-૩	સેગવા	૧૪૪-૬-૯
*કાંઠડ	૫૩૭-૬-૧૧	બાવળીઆ	૮૨-૫-૨	મીઠોળ	૧૬-૬-૦
દીંગલોદ	૬૪-૧૪-૯	*માઝપુર	૨૫-૧૦-૧૧	*તેનતળાવ	૧૭૬-૨-૮
*દીંગરવા	૪૦૪-૮-૩	માલસર	૧૦૦૮-૪-૧	નાના હખીપુરા	૭૮-૬-૨
તરવા	૨૦૨-૧૨-૧૦	*માંજરોળ	૫૮-૨-૧૧	*ઉતરાજ	૩૮૫-૬-૭
ખીયલી	૧૦-૦-૦	માંડવા	૪૬-૧૦-૬		

સંખેદા મહાલ

અદલાદપુરા	૪૨-૧૧-૧૦	બોડેલી	૧૦૪-૭-૭	માલપુર	૮૧-૯-૭
અરીહા	૯૧-૯-૧	ફાફટ	૨૬-૦-૭	ગુંડેર	૪-૮-૫
આનંદપુરા	૧૦-૨-૦	બાટપુર	૮૨૨-૦-૨	*ગુંડીઆ	૮૮-૨-૬
કસુંખીઆ	૩૯૨-૧૫-૧૧	મગનપુરા	૮-૯-૭	પીહા	૪૬-૪-૧૦
*કાવીહા	૧૧૬-૬-૦	માઠણી	૧૧૯-૮-૦	લોદીઆ	૨૬-૪-૩
ખુનવાડ	૧૯૯-૧૫-૧	માલુ	૭૬-૧૧-૨	ગરડા	૫૭-૪-૪
ફટા	૮૪-૫-૪	માંજરોળ	૨૩૫-૧-૬		

૪૦	મોન્ટીસેરી પદ્ધતિનો આત્મા	૨૧૪	૧-૨-૦	૨૪૦-૧૨-૦	૧૧૨-૧૩-૯
૪૧	તારાશાસ્ત્ર	૨૧૯	૦-૧૨-૦	૧૬૪-૪-૦	૭૭-૦-૦
૪૨	રામાયણરહસ્ય	૧૪૬	૦-૬-૦	૫૪-૧૨-૦	૨૫-૧૦-૯
૪૪	હાડપિંજર	૧૮૫	૦-૮-૦	૯૨-૮-૦	૪૩-૫-૯
૪૬	વીર ગાર્દીસ: ૨ જી આવૃત્તિ	૭૮૬	૧-૮-૦	૧૧૭૯-૦-૦	૭૩૬-૧૪-૦
૪૭	આર્યોની ઝોળખાણુ	૨૧૧	૦-૫-૦	૬૫-૧૫-૦	૨૪-૧૧-૯
૪૯	વાર્તાનાં પુસ્તકોનો પરિચય ભા. ૨જો	૮૬	૦-૮-૦	૪૩-૦-૦	૪૦-૫-૦
૫૧	પરિમલ	૫૩૭	૦-૫-૦	૧૬૭-૧૩-૦	૯૪-૬-૬
૫૨	બાલવિગ્નાન ભા. ૩જો	૨૨૧	૧-૮-૦	૩૩૧-૮-૦	૨૫૮-૧૫-૯
૫૬	વીરકથાઓ	૫૪	૦-૧૨-૦	૪૦-૮-૦	૨૫-૫-૦
૫૭	અર્વાચીન સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો	૧૬૨	૨-૦-૦	૩૨૪-૦-૦	૧૫૧-૧૪-૦
૫૮	વીર અભિમન્યુ	૩	૦-૬-૦	૧-૨-૦	૦-૧૧-૩
૬૦	૪૦૦૦ પુસ્તકોની વર્ગીકૃત નામાવલી	૪૭૩	૫-૦-૦	૨૧૬૫-૦-૦	૧૦૧૪-૧૩-૬
૬૧	પુ. પ્રવૃત્તિ ભાષણો ને લેખો ભા. ૧જો	૧૧૦	૧-૮-૦	૧૬૫-૦-૦	૧૦૩-૨-૦
૬૪	છુકર ટી. વૉશિંગ્ટન	૨૨૪	૧-૧૨-૦	૩૯૨-૦-૦	૧૯૬-૦-૦
૬૫	પુ. પ્રવૃત્તિ ભાષણો ને લેખો ભા. ૨જો	૪	૧-૮-૦	૬-૦-૦	૪-૦-૦
૬૬	અમીન સાહેબના ફાટા માઉન્ટેડ	૮૧	૦-૮-૦		૪૦-૮-૦
૬૮	બાલકુંજના પાઠો	૧૬૦	૦-૪-૦	૪૦-૦-૦	૩૨-૧૩-૦
૬૯	સારી રીતભાત	૭૭૮	૦-૪-૦	૧૯૪-૮-૦	૧૫૯-૯-૦

નોટિસ

આથી ખચર આપવામાં આવે છે કે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડના સભાસદોની સત્તરમી વાર્ષિક સાધારણ સભા રાવપુરા, વડોદરામાં આવેલી મંડળની રજીસ્ટર્ડ ઓફિસમાં રવિવાર તા. ૧૨ મી. ઓક્ટોબર સને ૧૯૪૧ ના રોજ અપોરના દોઢ વાગે નીચેનાં કામો કરવા મળશે:—

૧. તા. ૧-૮-૪૦ થી તા. ૩૧-૭-૪૧ સુધીના ૧૨ માસનો વ્યવસ્થાપક મંડળનો રિપોર્ટ તથા ઓડિટરે તપાસેલો હિસાબ મંજૂર કરવા.
૨. નફાની વહેંચણી જાહેર કરવા.
- ૩ નવા વર્ષ માટે પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, ઓડિટર તથા વ્યવસ્થાપક મંડળના હોદ્દો છોડતા વ્રણ વ્યવસ્થાપકોને બદલે બીજાઓને નીમવા અગર તેમને ફરીથી ચૂંટી કાઢવા.
૪. નવા વર્ષની આવક તથા ખર્ચનું અંદાજપત્ર મંજૂર કરવા.
૫. મંડળ માટે પોતાનું મકાન ખાંધવા યા ખરીદવા ખાત.
૬. પ્રમુખ તરફથી સભામાં બીજું જે કામ રમૂ થાય તે કરવા.

સર્વ સભાસદોને વખતસર સભામાં પધારવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

તા. ૮-૯-૪૧ }
વડોદરા.

વ્યવસ્થાપક મંડળની આગાધી
વા. ના. અમીન
મંત્રી.

ટીપ :—વ્ય. મંડળમાં ખાલી પડેલી જગાઓ માટે ઉમેદવારી કરવા ઇચ્છનાર સભાસદો પોતાની બેખી ઉમેદવારી સાધારણ સભાની તારીખ પહેલાં સાત દિવસ અગાઉ મંડળની ઓફિસે મોકલવી જોઈશે. આવા ઉમેદવાર કામ પુસ્તકાલયના મંત્રી વા પ્રતિનિધિ તરીકે ઉમેદવારી કરવા માગતા હોય તો તે પુસ્તકાલયના મંત્રી વા પ્રતિનિધિ તરીકે તેમને સ્વીકાર્યા જઈલે તો તે પુસ્તકાલયનો કરાવ પોતાની ઉમેદવારી સાથે મોકલવો જોઈશે, અને જો તે સ્વતંત્ર રીતે ઉમેદવારી કરતા હોય તો તેમની ઉમેદવારીને બીજા એક સભાસદનું બેખી અનુમોદન સદર ઉમેદવારી સાથે મોકલવું જોઈશે.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, કવિવર ટાગોર, શરદ્દાખુ, નિરુપમાદેવી વિ.
લોકપ્રિય લેખકોનાં

છેલ્લાં નવાં બહાર પડેલાં પંદર પુસ્તકો

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

(૧) નાના કુટુંબીસ ૧-૦-૦
(શ્રી. દેસાઈનું નવું પુસ્તક)

(૨) મારું જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર ૧-૧૨-૦
શ્રી. દેસાઈ અનુવાદિત હેત્રી
દેડનું જીવનચરિત્ર

શરદ્દાખુ

(૧) આંદ્રુખ ૨-૮-૦
(શ્રી. રમણલાલ સોની અનુવાદિત
છેલ્લી નવી સળંગ નવલકથા)

(૨) કમલિની ૩-૦-૦
(શરદ્દાખુ સાથે બાર બંગાળી
સાક્ષરોએ લખેલી સળંગ નવલકથા)

(૩) જયશ્રી ૩-૦-૦
(શરદ્દાખુ સાથે બીજા લોકપ્રિય
લેખકોએ લખેલ સળંગ નવલકથા)

શ્રી. રમણલાલ સોની કૃત

(૧) કથામગલ ૧-૪-૦
(ઉપનિષદ ને ભાગવતમાંની સુંદર
રસમય કથાઓ)

કવિવર ટાગોર

(૧) માધવી ૧-૪-૦

(૨) આનંદી ૨-૮-૦

(૩) વિલાવરી ૨-૮-૦

(૪) ભાલી ૨-૮-૦

(૫) લાઇબ્રેન ૨-૮-૦

નિરુપમાદેવી

(૧) શ્યામલી ૩-૦-૦
(શ્રી. ભોગીલાલ ગાંધી અનુવાદિત
સળંગ નવલકથા)

(૨) પતિપત્ની ૨-૦-૦
(શ્રી. રમણલાલ ગાંધી અનુવાદિત
હૃદયભેદક વાર્તા)

(૩) બહેન ૩-૮-૦
(નિરુપમાદેવીની વખણાયેલી
અત્યુત્તમ નવલકથા)

(૪) અન્નપૂર્ણાતું મંદિર ૨-૦-૦
(જે સળંગ નવલકથા દ્વારા ગુજરાતે
નિરુપમાદેવીને પિછાન્યા છે)

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

જુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨.

પુસ્તકાલયોને નમૂનો મફત

૪૧ વર્ષનું જીવન અને જાણીતું તદ્દન નવી લખાણું અઠવાલિક પેપર

ગુજરાતી પંચ

ગાંધી રોડ

અમદાવાદ.

દર રવિવારે પ્રગટ થાય છે.

સ્થાનિક : રૂ. ૩)

પરદેશ રૂ. ૯)

હિંદમાં : રૂ. ૪)

છુટક નકલ ૦-૧-૦

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાલીએ સરેરાશ ૪૦ પાનનું રસમય વિવિધ વિષયોનું વાચન આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

નિષ્પક્ષ વિચારો જાહેર કરતું હોવાથી બહોળો નિયમિત વાચકવર્ગ ધરાવે છે.

ગુજરાતી પંચ

ચાલુ તથા ટુંકી વાર્તાઓ, - પંચજીની પોથી તથા સાહિત્ય, વેપાર ઉદ્યોગ, સિનેમા, ફીલ્મ વગેરે વિષયો મુખ્યવર્ણિત તથા સંકલિત રીતે રજૂ કરે છે.

નમૂનાનો અંક- મફત મંગાવી ખાતી કરો.

લખો : મેનેજર, ગુજરાતી પંચ ઓફીસ, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

વાંચો

અને

વંચાવો

વડોદરા રાજ્યના ડેવળજી ખાતાંએ ચાળા તથા સાવર્નનિક પુસ્તકાલયમાં રોખના ખરીદવા મંજૂરી આપી છે, પુસ્તકાલય ખાતાંએ ખાસ બજામણ કરી છે, ગુજરાતનાં જાહેર વર્તમાનપત્રો અને વિદ્વાનોએ જેની પ્રશંસા કરી છે, તેવાં પુસ્તકો:—

(૧) ઉત્ક્રાંતિકા યાને વર્ણુધર્મસમીક્ષા

રૂ. ૧-૮-૦

સમર્થ વિવેચનકાર વિષ્ણુપ્રસાદ ર. મજુરદાર ભલામણ કરતાં કહે છે:— ' * * કવિના નિર્મળ હૃદયે સર્વે જીવં પુસ્તક છે. લોકો જ્યાં આવાસીકો થયે છે, અને જ્યાં કવિતા આડીમાં લલકારે છે, તે જગતો આવાં પુસ્તકો વાંચતા થાય તે સારું. સત્તાતની તથા સુધારક બંનેએ નેક જગ્યા જેવું છે. '

(૨) માર્ટિન લ્યુથર

રૂ. ૦-૧૦-૦

પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મનો સ્થાપક, પોપ પ્રત્યેનો હઝોદક, એકલધર્મ ધાર્મિક સત્તાનો પ્રખર યતુ, ગરીબનો બેલી, અનાથનો સાચો માર્ગ સંદાયક, જનતાનો સાચો સંદેશવાદક યુરોપનો પ્રખર ધર્મસંશોધક, પુરુષપ્રયત્નના નમૂનારૂપ-એકલમહત્વ.

વિવેચનવિસામના સમીક્ષક પ્રો. મજુરદાર યુ. દેસાઈ વિષયની નવીનતા સ્વીકારે છે, આપખોનો ધર્મવિષયક નિબંધ નોંધપાત્ર ગણે છે. યસ્ત્રિવિષયની આનુષંગિક માહિતી ઉપોદ્ધવાતમાં આપ્યાં કહે છે.

(સામટાં મંગાવે તેને સારું કમીશન)

ગામઝાની પ્રજામાં આ પુસ્તકોનું પારાયણ કરી શિક્ષકો અને ગ્રંથપાત્રો નવયુગના ઉપદેશકોનું સ્થાન સાચક કરી શકે છે. મુખ્ય શિક્ષકોને કંટીજનું માંથી ખરીદવા અધિકાર છે. લખો:—

અમરેલી (પોસ્ટ)

વિદ્યારામ વસનજી ત્રિવેદી

કાંઠિયાવાડ

' યુરોપના શિક્ષણ સુધારકો, કેમિથો-કેનુર ' વગેરેના લેખક

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ-રાજકોટ તરફથી પ્રકાશિત પુસ્તકો

પુસ્તકનું નામ	મૂલ્ય
(૧) શ્રી રામકૃષ્ણ લીલા પ્રસંગ ભાગ ૧	૦-૮-૦
(૨) " " ભાગ ૨	૧-૦-૦
(૩) ભક્તિ તત્ત્વ (પાકું પૂઠું)	૧-૦-૦
(૪) શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસનાં સદ્વચનો	૧-૧૨-૦
(૫) શ્રી રામકૃષ્ણદેવનું દ્રેષ જીવનચરિત્ર	૦-૪-૦
(૬) શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૦-૪-૦
(૭) મા શારદા	૦-૩-૦
(૮) સંન્યાસીનું ગાંત	૦-૧-૦
	૫-૦-૦

ઉપરનાં આદેય પુસ્તકો એકસાથે ખરીદનારને રૂ. ૪-૪-૦ થી આપવાની યોજના થઈ છે.

શ્રી રામકૃષ્ણ મઠ અને મિશન તરફથી બહાર પાડેલાં બીજાં પુસ્તકો તથા શ્રી, રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવ અને સ્વામી વિવેકાનંદના ફોટોઓ પણ મૂળ કિંમતે મળશે.

લખો :- શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ, રાજકોટ (-કાઠિયાવાડ)

ખાસ લાભ

અમૂલ્ય તક

ખાસ ઘટાડેલી કિંમતનાં પુસ્તકો

મૂળ કિંમત ઘટાડેલી કિંમત

- ૧ વગર દોકડાનો વૈદ્ય (ધરમચંદ્ર ઉપચારોનું પુસ્તક) ૨-૦-૦ ૦-૧૧-૦
- ૨ પ્રભાત પ્રાર્થનામાળા (વિવિધ પ્રાર્થનાઓનો સંગ્રહ) ૨-૦-૦ ૦-૧૧-૦
- ૩ વૃદ્ધાવસ્થામાં તંદુરસ્તી (વૃદ્ધોએ સરીર સાચવવાનાં ઉપાયો) ૧-૮ ૦-૮-૦
- ૪ વહુને શિખામણ (બીજા માટે આરોગ્યસંગ્રહ) ૧-૦-૦ ૦-૫-૦
- ૫ હઠયોગ (યોગી રામચરકના ગ્રંથના આધારે) ૧-૪-૦ ૦-૭-૦

આ પાંચેય પુસ્તકોના આખા સેટની મૂળ કિંમત રૂ. ૭-૧૨-૦ થાય છે, છતાં

માત્ર રૂ. ૨-૧૦-૦ માં મળશે. પોસ્ટેજ ખર્ચ અલગ.

આવી અમૂલ્ય તક રજે ગુમાવતાં.

લખો - પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ. રાવપુરા વડોદરા.

તમે વાંચો છો ?

ગરવી ગુર્જર ભાષાનું

રસ વાણી વહાવતું

શિષ્ટ સાપ્તાહિક

જયભારત

જનતાનું

નીકર સાપ્તાહિક

તંત્રી

શ્રી. રમણીકલાલ સરેયા

જેના યાને યાને :-

- * સાહિત્યનાં રસઝરણાં વહે છે.
- * સમાજના દલ ઉઘાડાય છે.
- * આઝાદીની અમૃતવાણી વહે છે.
- * સ્ત્રીજગતની સમસ્યા ચર્ચાય છે.
- * સ્ત્રીજગતના અવલોકન વહે છે.
- * આંતરરાષ્ટ્રીય ચર્ચાઓ જરૂર છે.
- * હિટેકટીવ ચાલુ અને ટુંકી વાર્તાઓ વગેરે નજરે પડે છે.

છુટક નકલ

કીંમત ૧ આનો ફક્ત
વાર્ષિક આહવાને દિવાળી
અંક ભેટ

નમુનાની કોપી માટે ૧ આનાની ટીકીટ મોકલો.

વધુ માટે લખો:-

જાહેરાત માટે

સર્વશ્રેષ્ઠ

સાધન

*

મધ્યમ દર

ધી મેનેજર

“ જયભારત ”

૨૩, હમામ સ્ટ્રીટ, કોટ-મુંબઈ.

સમાચાર સાપ્તા-
હિકના કદ જેવડું
જ ૨૦ પાનાનું
એક આનાવાણું
એક જ
સાપ્તાહિક.

જયભારત જરૂર વાંચો

સત્યાગ્રહની મર્યાદા

પા. ૩૧+૩૦૩ ૧-૪-૦

લોર્ડ મેરલીના 'On Compromise' નામના અંગ્રેજી ગ્રંથનો

ગુજરાતી અનુવાદ, થી. રામજોષાધ્યાયાર્થની પ્રસ્તાવના સાથે.

વિરાજવલ્લુ બંગાળી નવલકથાકાર શરચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની કથાનો અનુવાદ. ૦-૧૦-૦

નણુ વાર્તાઓ શરચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની ત્રણ સસિક કથાનો અનુવાદ. ૦-૧૨-૦

સંત ક્રાંસિસ ૦-૩-૦

કાકા કાલેલકરનાં પુસ્તકો

કાલેલકરના લેખો

રોમલ સાર્થકનાં પા. ૭૪૭

૩-૦-૦

આચાર્ય કાકાસાહેબના, ૧૯૨૪ મુઘી લંખાયેલા, વિવિધ

વિષયોની ચર્ચા કરતા લેખોનો સંગ્રહ.

જીવનનો આનંદ કલા-અને કુદરત-વિષયક લેખોનો સંગ્રહ. ૧-૮-૦

જીવનસંસ્કૃતિ સામાજિક અને સંસ્કૃતિવિષયક લેખોનો સંગ્રહ. ૨-૮-૦

જીવનભારતી સાહિત્યવિષયક લેખોનો સંગ્રહ. ૨-૮-૦

સ્મરણપાત્ર ખીજી આવૃત્તિ - પા. ૨૬૧+૧૬ ૧-૮-૦

લેખકના ૬ થી ૧૮ વર્ષની ઉંમર મુઘીના-આલજીવનના પ્રસંગોનું

કલારસિક વર્ણન.

લોકમાતા ખીજી આવૃત્તિ પા. ૧૨૪+૧૮ ૦-૪-૦

ભારતવર્ષની નદીઓનું રસિક વર્ણન. (બે ચિત્ર સાથે)

ગ્રાતરાતી દીવાલો ટિપ્પણ સાથેની મુદારાવધારાવાળી ખીજી આવૃત્તિ. ૦-૬-૦

હિમાલયનો પ્રવાસ છઠી આવૃત્તિ, ટિપ્પણ સાથે. ૧-૦-૦

લેખકે કરેલા હિમાલયના પ્રવાસનું અને આર્યસંસ્કૃતિ ચર્ચાનું વર્ણન.

જીવતા તહેવારો મુદારાવધારાવાળી ખીજી આવૃત્તિ. ૦-૧૨-૦

આપણા તહેવારોનું ધાર્મિક અને સામાજિક રહસ્ય ગું છે તથા

તેમને શાળામાં કે કુટુંબમાં કેમ ઊજવવા જોઈએ, તેનું વિગત-

વાર વર્ણન આપતું પુસ્તક.

બ્રહ્મદેશનો પ્રવાસ ખીજી આવૃત્તિ ૦-૩-૦

સદ્ગોષ્ઠશતક ભવૃદરિનાં સુપ્રસિદ્ધ શતકોમાંથી ચૂંટી કાઢેલા શ્લોકો સાથેનો

સંગ્રહ. ટિપ્પણ સાથે. (છપાય છે.)

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય ગાંધી રસ્તો :: અમદાવાદ

શ્રી. કિશોરલાલ ધ. મશરવાળાનાં પુસ્તકો

જીવનશોધન	ત્રીજી આવૃત્તિ	પા. ૪૦૦+૩૦	૧-૪-૦
વિદાય વેળાએ,	બીજી આવૃત્તિ		૦-૮-૦
સીરિયાના મહાકવિ, નાની અને ચિત્રકાર ખલિલ જિબ્રાનની સર્વશ્રેષ્ઠ કૃતિ 'ધ પ્રોફેટ'નો અનુવાદ.			
ગાંધીવિચારદોહન	ત્રીજી આવૃત્તિ		૦-૮-૦
ગાંધીજીના વિચારોને, વિષયવાર ખંડ પાડી, રમૂ કરતું પુસ્તક.			
નામાનાં તત્ત્વો	લેખકો : કિ. ધ. મશરવાળા, જેઠાલાલ ગાંધી		૨-૮-૦
પ્રચલિત પુસ્તકમાં આવતી જરૂરિયાતોને ધ્યાનમાં લઈને દેશી નામાની પદ્ધતિને વિકસિત કરવામાં આવી છે.			
કેળવણીના પાયા	ત્રીજી આવૃત્તિ-કેળવણીવિષયક નિમ્નધો.		૧-૦-૦
હિઘર્ષણ જીવન	મેરિસ મેટરલિકના The White Ant નામના બોધક		૦-૧૦-૦
પુસ્તકનો અનુવાદ.			
ગીતામંથન	સામાન્ય જનસમુદાયને શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના રહસ્યનો બોધ કરાવતું પુસ્તક.		૧-૪-૦
ગીતાધ્યનિ	બીજી આવૃત્તિ-ગીતાનું સમગ્રશ્રેણી ભાષાંતર.		૦-૧-૬
સહજાનંદ સ્વામી	સ્વામીજીના જીવનચરિત્ર ઉપરાંત સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયનો પરિચય આપતું પુસ્તક.		૦-૧૦-૦
ઈશુ ખ્રિસ્ત	બીજી આવૃત્તિ		૦-૬-૦
રામ અને કૃષ્ણ	"		૦-૮-૦
બુદ્ધ અને મહાવીર	"		૦-૬-૦
સ્રી-પુરુષ-મર્યાદા	"		૦-૫-૦
સત્યમય જીવન	"		૦-૧૦-૦
લોડ મોરલીના 'ઓન કોમ્પ્રોમાઈઝ'—સત્યાગ્રહની મર્યાદા—ને આધારે એક સ્વતંત્ર નિમ્નધ.			
વાલ્મીકિનો જય			૦-૬-૦

શ્રી. નરહરિ પરીખનાં પુસ્તકો

નવલમંથાવલિ			૨-૦-૦
સહજત શ્રી. નવલરામનાં 'નવલમંથાવલિ' નામનાં ચાર પુસ્તકો-માંથી પસંદ કરેલા લેખોનો સંગ્રહ. સંપાદકના વિસ્તૃત નિમ્નધ સહિત.			
ત્યારે કરીશું શું ?	બીજી આવૃત્તિ	પા. ૧૨+૪૩૨	૧-૦-૦
ટોલ્સ્ટોયના What Then Must We Do નામના સુપ્રસિદ્ધ પુસ્તકનો (ટિપ્પણી સાથે) અનુવાદ.			

ગુર્જર અંધરતન કાર્યાલય ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ

સાહાયવૃત્તિ

પા. ૪૮+૪૧૦

૧-૪-૦

મિન્સ કોપોટ્રકિન ફ્રેન્ચ Mutual Aid નામના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથનો અનુવાદ. એમાં શ્રેષ્ઠકે પ્રાણીજીવન અને મનુષ્યજીવનમાંથી દર્શાવેલો આપી, પરસ્પર સાહાય્ય એ વિદ્યાસનું મુખ્ય તત્ત્વ છે એ સિદ્ધ કર્યું છે.

જાતે મજૂરી કરનારાઓને

ખીજી આવૃત્તિ

૦-૩-૦

જાતમહેનતનું મહત્ત્વ ને જોરવ દર્શાવતા ટોસ્કોચના નિબંધનો અનુવાદ. ખેડૂતો અને મજૂરોના ઉદ્ધારનો મહાગિં ટોસ્કોચે બતાવેલો માર્ગ આ નાનકડા નિબંધમાંથી મળી રહે છે.

યંત્રની મર્યાદા

૦-૧૪-૦

યંત્રના ઉપયોગમાં લાભ જેટલાભ શા છે તે વિચારી તેની મર્યાદા નક્કી કરવાનો પ્રયત્ન આમાં કરવામાં આવ્યો છે.

શ્રામયંત્રાયતનો કાયદો

પ્રસ્તાવના તથા ટિપ્પણો સાથે

૦-૪-૦

”

”

”

પાક પૂરું

૦-૬-૦

શ્રામયંત્રાયતના કાયદાને લગતા નિયમો

૦-૨-૦

કન્યાને પત્રો

ખીજી આવૃત્તિ

૦-૬-૦

પ્રાચીન સાહિત્ય શ્રી. રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર અનુ. મહાદેવ દેસાઈ : નરહરિ પરીખ ૦-૭-૦

શ્રી. જીગતરામ દવેનાં પુસ્તકો.

ગાંધીજી

સુધારેલી ચોથી આવૃત્તિ

૦-૪-૦

આ પુસ્તકમાં જાળકો સમજી શકે એવી લાક્ષણિક શૈલીથી ગાંધીજીનું જીવનચરિત્ર આલેખવામાં આવ્યું છે.

ભારતસેવક ગોખલે

સ્વ. ગોખલેજીનું જીવનચરિત્ર.

૧-૮-૦

લોકચોથી

પ્રૌઢશિક્ષણને માટેનું પ્રાથમિક પાઠ્યપુસ્તક.

૦-૧-૦

ખેડૂતોનો શિકારી

૦-૩-૦

આ પુસ્તકમાં ‘ખેડૂતોનો શિકારી’ અને ‘મધ્યમસરની ચાલ’ નામનાં બે અતિશય રસિક અને બોધપ્રદ મઘનિબંધક નાટકોનો સમાવેશ થાય છે.

શ્રામસજનમંડળી

ખીજી આવૃત્તિ

૦-૨-૦

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ

કેટલાંક ચૂંટી કાઢેલાં પુસ્તકો

અપંગની પ્રતિભા	બીજી આવૃત્તિ અનુવાદક : મગનભાઈ દેસાઈ	૦-૧૨-૦
અમેરિકાની અધઃઅધિર વિદ્યુધી બાઈ હેલન કેસર કૃત The Story of My Life નો અનુવાદ.		
નેકિલ અને હાઈડ	(મહાદેવભાઈની પ્રસ્તાવના સાથે)	૦-૬-૦
આર. એલ. સ્ટીવન્સન નામના સુપ્રસિદ્ધ અંગ્રેજ સાહિત્યકારની 'નેકિલ એન્ડ હાઈડ' નામની કૃતિનો અનુવાદ.		
આચાર્ય કૃપાલાનીના લેખો	સંપાં મગનભાઈ દેસાઈ	૨-૦-૦
આબાદ હિંદુસ્તાન !	સંપાં ગોપાલદાસ પટેલ	૧-૦-૦
હિંદુસ્તાનની ગરીબાઈ	સંપાં ગોપાલદાસ પટેલ	૦-૧૪-૦
શ્રીમદ્ભાગવત	શ્રી ભાગવત મહાપુરાણનો છાયાનુવાદ.	૧-૮-૦
આપવીતી	અધ્યાપક ધર્મોદય કોસંબી	૧-૪-૦
ગાંધીજીની સાધના	લે. રાવજીભાઈ પટેલ.	૧-૪-૦
સત્યાગ્રહી ગેરીસન	સંકલનકાર ચૂનીલાલ બારોટ	૧-૦-૦
અમેરિકાની ગુલામીની પ્રયા નાબૂદ કરવા તેની સામે સતન અહિંસક યુદ્ધ ચલાવનાર અમેરિકન સત્યાગ્રહીનું જીવનવૃત્તાંત.		
મરુકુંજ	મયુરાદાસ ત્રીકમજી	૦-૮-૦
ક્ષયરોગ પર લખેલો આ ગ્રંથ તેના અંગેના પુસ્તકોના વાચન, અનુભવ અને નિરીક્ષણનું પરિણામ છે.		
આખરી ફેંસલો	(ચાર ભાગમાં) ગાંધીજી	૬-૪-૦
સ. ૧૯૩૦ ની દાંડીકૂચથી માંડીને સ. ૧૯૩૨માં ગોળમેજીમાંથી આવ્યા પછી ગાંધીજી પકડાયા હાંસુધીનો હિંદુસ્તાને આદરેલી આખરી લડતનો સંપૂર્ણ ઇતિહાસ.		
ગુજરાતમાં સંગીતનું પુનરુજ્જીવન		૧-૪-૦
પં. ખરેખરા સંગીતવિષયક લેખો અને આખ્યાનોનો સંગ્રહ		
મારી વ્યાપક કેળવણી	અનુ. ચંદુભાઈ ર. પટેલ.	૧-૪-૦
બ્રૂકર ટી. વોશિંગ્ટનની 'My Larger Education' નામની બોધક અને રસપૂર્ણ આત્મકથાનો અનુવાદ.		
વનસ્પતિની સૃષ્ટિ	ગોદુલ્લદાસ ખીમજી	૩-૦-૦

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યોલય ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ

ગુજર્ અંથરત્ન કાર્યાલયનાં પ્રકાશનો

બાલસાહિત્ય

૧ બિહોરી પહાડ (રમણલાલ શાહ)	૦-૩-૦
૨ પા પા પગલી,,	૦-૬-૦
૩-૪ દેશદેશની વીરકથાઓ	,,
[સચિત્ર] ભાગ ૧-૨	૧-૧૨-૦
૫-૬ દેશદેશની અહમુત વાતો,,	,,
[સચિત્ર] ભાગ ૧-૨	૧-૧૦-૦
૭-૮ બાળકોનું મહાભારત	,,
ભાગ ૧-૨ સચિત્ર	૧-૧૨-૦
૯ રોબિન્સન ક્રૂઝો	૧-૪-૦
૧૦ ડોનકવીક્રોડ	૦-૮-૦
૧૧ સંવાદ કુસુમ	૦-૮-૦
૧૨ બાળબલ કથાઓ	૦-૮-૦
૧૩ કાગળ પત્રો [ત્રીજી આવૃત્તિ]	૦-૩-૦
૧૪ રાષ્ટ્રધ્વજ	૦-૪-૦
૧૫ બહારવટિયો ભીરખાં	૦-૫-૦
૧૬ ખેડૂતનો શિકારી	૦-૩-૦
૧૭ આપણે પાપે	૦-૨-૬
૧૮ કુવારો	૦-૩-૦
૧૯ સમર્પણની કથાઓ [દાગેર]	૦-૬-૦
૨૦ અંગુઠિયાભાષ [ભાગ બીજો]	૦-૩-૦

ગુજર્શખાલમથાવલિ (સચિત્ર)

[પહેલા વર્ષનાં પુસ્તકો]

૨૧ કીર્તિકથાઓ [ચોથી આવૃત્તિ]	૦-૨-૬
૨૨ હીરામોતી [ત્રીજી આવૃત્તિ]	૦-૩-૦
૨૩ યુદ્ધયુદ્ધ	૦-૨-૬
૨૪ ટન ટન ટન	૦-૨-૬
૨૫ ક્યારે સમજશું?	૦-૩-૦
૨૬ ટોલરેન્સની નીતિકથાઓ	૦-૩-૦
૨૭ વસ્તો અને ઉપાધ્યાં	૦-૨-૬
૨૮ વેરાવલાં ફૂલ	૦-૩-૦
૨૯ રજળતો રાજહંસ	૦-૩-૦
૩૦ પ્રજાપેદી	૦-૩-૦

૩૧ ગણિતગમ્મત	,,	૦-૨-૬
૩૨ હસતું મોં	,,	૦-૩-૦
૩૩ પ્રાણીવર્ણન	,,	૦-૪-૦
૩૪ બાળકોની રમતો	,,	૦-૩-૦
૩૫ ધરતીકંપ	,,	૦-૩-૦
૩૬ ચાર સુંદર સંવાદો	,,	૦-૩-૦
૩૭ જનપાનનો જવાબામુખી	,,	૦-૩-૦
૩૮ ચાંદો સુરજ	,,	૦-૪-૦
૩૯ જંગલમાં રખડતાં	,,	૦-૪-૦
૪૦ જ્ઞાનમંગા	,,	૦-૩-૦

બીજું વર્ષ

૪૧ અંતરનાં અજવાળાં [બીજીવાર]	૦-૫-૦
૪૨ ફૂતરાની કલાકૃતિ	,, ૦-૮-૦
૪૩ ગરવી ગુજરાત	,, ૦-૭-૦
૪૪ જગતના જંગલમાંથી	,, ૦-૫-૦
૪૫ કીર્તિમંદિર	,, ૦-૬-૦
૪૬ વાઘની ઓડમાં	,, ૦-૬-૦
૪૭ વિજ્ઞાનવિનોદ	,, ૦-૫-૦
૪૮ નાનકડો વાતો	,, ૦-૬-૦
૪૯ કથાગીતો	,, ૦-૬-૦
૫૦ વાનર પુરાણ	,, ૦-૬-૦
૫૧ જનપદ	,, ૦-૧૨-૦

ત્રીજું વર્ષ

૫૨ આંદની	,,	૦-૪-૦
૫૩ શિકારકથાઓ	,,	૦-૮-૦
૫૪ રમકડાં	,,	૦-૬-૦
૫૫ જન્ય જગત	,,	૦-૬-૦
૫૬ પદ્મિ મિત્રો	,,	૦-૫-૦
૫૭ પુલકીદાસ	,,	૦-૩-૦
૫૮ આલો ગામડામાં	,,	૦-૪-૦
૫૯ સુમનસીરમ	,,	૦-૫-૦
૬૦ વિમાનની વાતો	,,	૦-૭-૦
૬૧ અમરયાત્રા ધામો (છપાય છે)	,,	,,

ગુજર્ અંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલયનાં પ્રકાશનો

સામાજિક સાહિત્ય

૬૨ ધૂમશિખા	૧-૪-૦
૬૩ અંગાર	૧-૪-૦
૬૪ ચાન્દર [નવસિદ્ધાઓ]	૧-૦-૦
૬૫ તિલોત્તમા [સામાજિક]	૦-૬-૦
૬૬ વિસર્ગન [દાગેર]	૦-૬-૦
૬૭ આકાશનાં પુષ્પો [ગગનવિહારી મહેતા]	૧-૮-૦
૬૮ પરિણીતા [ચરદાશુ]	૦-૮-૦
૬૯ પદ્મીસમાજ	૧-૪-૦
૭૦ છબી	૧-૪-૦
૭૧ ચંદનાથ	૦-૧૪-૦
૭૨ સ્વામી	૧-૪-૦
૭૩ કાશીનાથ	૧-૮-૦
૭૪ શ્રીકાન્ત બા. ૧-૨	૨-૦-૦
૭૫ શ્રીકાન્ત બા. ત્રીજો	૨-૦-૦
૭૬ શ્રીકાન્ત બા. ચોથો	૨-૦-૦
૭૭ શુદ્ધદાસ	૩-૦-૦
૭૮ દેવદાસ	૧-૦-૦
૭૯ શરદાશુની બાળ વાતો	૧-૮-૦
૮૦ વેણીનાં ફૂલ [મેઘાણી]	૦-૮-૦
૮૧ કિશોર	૦-૮-૦
૮૨ પ્રગતિશીલ જનપાન	૧-૦-૦
૮૩ નિરંજન [મેઘાણી]	૨-૦-૦
૮૪ સોરઠ, તારાં વહેતાં પાણી	૨-૮-૦
૮૫ કંકાવટી : મંડળ પહેલું	૦-૮-૦
૮૬ " " બીજું	૦-૧૪-૦
૮૭ અપરાધી	૨-૮-૦
૮૮ સાદેજદાં	૧-૦-૦
૮૯ રાણે પ્રતાપ (નવી આઝાદી)	૧-૮-૦
૯૦ એકતારો (ભગનસંપ્રદ)	૧-૦-૦
૯૧ વેવિરાળ	૧-૪-૦
૯૨ ચૂંદડી બા. પહેલો	૦-૧૦-૦
૯૩ " બીજો	૦-૧૨-૦
૯૪ શોક સાહિત્ય	૨-૦-૦
૯૫ રસપાર બાગ ત્રીજો	૨-૦-૦

૯૬ રઠિયાળી રાત બાગ બીજો	૭૫૫-૦
૯૭ હરીન્દનાં બે નાટકો	૦-૭-૦
૯૮ કર્મભૂમિ બા. ૧ [સચિત્ર]	૨-૦-૦
૯૯ કર્મભૂમિ બા. ૨	૨-૮-૦
૧૦૦ સંગીતભાગ્યદર્શિકા	૦-૬-૦
૧૦૧ સંગીતવિનોદ	૦-૧૦-૦
૧૦૨ વિદ્યાર્થી અને કુવકોને	૦-૪-૦
૧૦૩ સાચું જીવન [ટાક્સટોય]	૦-૧૦-૦

રાષ્ટ્રિય સાહિત્ય

૧૦૪ મીઠાવેરો બા. ૧-૨	૦-૩-૦
૧૦૫-૬ રંગદેવનો દુર્ગ [દક્ષિણ આફ્રિકાનો પ્રશ્ન] બે ભાગમાં [સચિત્ર]	૫-૦-૦
૧૦૭-૧૧૦ આખરી ફેંસલો બા. ૧-૨-૩-૪	
[મહાત્માજી] પાકું પૂકું	૬-૪-૦
કાચું પૂકું	૫-૦-૦
૧૧૧ સંપૂર્ણ દારૂનિષેધ	૦-૮-૦
૧૧૨ હરિજન ભાગવત પાકું	૧-૦-૦
૧૧૩ તરણુ ભારત [વીર લાલાજી]	૧-૧૨-૦
૧૧૪ હિંદુસ્તાનના વેપાર ઉદ્યોગનો નાશ (નથી)	૦-૮-૦
૧૧૫ બેવકુ પાપ યાને હિંદુસ્તાનની પાયમાલી [ગોપાળદાસ પટેલ]	૦-૬-૦
૧૧૬ અંગાળા બેઠાસ	૦-૭-૦
૧૧૭ સ્વરાજ્યનાં ગીતો	૦-૧૦-૦
૧૧૮ નવયુવાન મુબાપ	૦-૮-૦

જૈન સાહિત્ય

૧૧૯ આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમ (પં. સુખલાલજી)	૦-૬-૦
૧૨૦ ભગવાન મહાતીરના દશ ઉપાસકો	૦-૮-૦
૧૨૧ સામાયિકના પ્રયોગો [પં.લાલજી]	૦-૫-૦

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધી રસ્તો અમદાવાદ

ગુજ્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલયનાં તથા સોલ એજન્સીનાં પ્રકાશનો

૧૨૨ સોળ સતી [ધીરજલાલ ધ. શાહ]	૧-૪-૦	૧૪૬ તણખા-૩	૧-૪-૦
૧૨૩ હેમચંદ્રાચાર્ય	૦-૮-૦	૧૪૭ તણખા-૪	૨-૦-૦
૧૨૪ ચા-ધર (ધૂમકેતુ, મેઘાણી, આચાર્ય વગેરે ગૂજરાતના સુપ્રસિદ્ધ લેખકો)	૧-૮-૦	૧૪૮ પ્રદીપ	૧-૮-૦
વગેરેની ઐતિહાસિક કુંડી વાર્તાઓ		૧૪૯ અવશેષ	૧-૪-૦
૧૨૫ નીતિશાસ્ત્રપ્રવેશ (વામન મ. જોશી એમ.એ.)	૩-૮-૦	ગદ્યકૃતિઓ	
૧૨૬ સુશીલાનો દેવ	૨-૪-૦	૧૫૦ રત્નકણ [નવી આવૃત્તિ છપાય છે]	૧-૪-૦
૧૨૭ ગોદાન ભા. ૧ પ્રેમચંદ્ર	૨-૮-૦	૧૫૧ જલમિદુ	૧-૮-૦
૧૨૮ ગોદાન ભાગ બીજો	૨-૮-૦	૧૫૨ સર્જન અને ચિંતન	૧-૮-૦
૧૨૯ શા માટે અંધન?	૧-૪-૦	૧૫૩ પડખા [બાલનાટકો]	૦-૫-૦
૧૩૦ મુક્તિદાર (૨. દલાલ)	૧-૪-૦	૧૫૪ બીલકુમાર એક્સલ્પ	૦-૫-૦
૧૩૧ કાળિયાર અને બીજા પ્રાણીકથાઓ (મનુભાઈ જોશી)	૧-૪-૦	૧૫૫ જ્ઞાનગોષ્ઠિ [વ્યંગકૃતિ]	૧-૮-૦
૧૩૨ કેતકીનાં પુષ્પો (નવલરામ ત્રિવેદી)	૧-૮-૦	છવનચરિત્રો	
૧૩૩ કલકિત (અપ્પન સિંઘલ)	૧-૪-૦	૧૫૬ પરશુરામ	૦-૨-૦
૧૩૪ શયતાન (ડાઈરોય)	૧-૦-૦	૧૫૭ નેપોલિયન	૦-૨-૦
૧૩૫ પુત્રજન્મ (આચાર્ય)	૨-૮-૦	૧૫૮ હેમચંદ્રાચાર્ય	૧-૮-૦
૧૩૬ માનવદેહ મંદિર સચિત્ર	૧-૪-૦	મવાસવર્ણન	
૧૩૭ માનવીનું આરોગ્ય	૧-૦-૦	૧૫૯ પગદંડી	૧-૮-૦
૧૩૮ વિદ્યાર્થી વાચનમાળા સચિત્ર નવી આવૃત્તિ ભાગ ૧ થી ૧૦ દરેકના	૨-૦-૦	બે આનામાળા	
ધૂમકેતુનાં યુસ્તકો		૧૬૦ રત્નપૂતાણી ને બીજા વારો	૦-૨-૦
નવલકથાઓ		૧૬૧ લખમી ને બીજા વારો	૦-૨-૦
૧૩૯ રાગસુગદ	૨-૦-૦	૧૬૨ ગોવિંદનું ખેતર ને બીજા વારો	૦-૨-૦
૧૪૦ મહિલા	૨-૮-૦	મોઠ શિક્ષણ	
૧૪૧ અજિતા	૨-૮-૦	૧૬૩ નાની પોથી	૦-૧-૦
૧૪૨ પરાજય	૨-૮-૦	૧૬૪ પહેલી, બીજા ને ત્રીજા	૦-૪-૧
૧૪૩ ચીલાદેવી	૨-૮-૦	૧૬૫ શિકાર (આવડા)	૧-૮-૦
નવલિકા-સંમહો		૧૬૬ શૌર્યનાં તેજ (મેઘાણી)	૧-૮-૦
૧૪૪ તણખા-૧ [પાંચમી આવૃત્તિ]	૧-૮-૦	૧૬૭ માયાબાજી ને બીજા વારો	૦-૬-૦
૧૪૫ તણખા-૨	૧-૮-૦	૧૬૮ છવનનાં દર્દ	૧-૪-૦
		૧૬૯ આ. કૃપલાનીના લેખો	૨-૦-૦
		૧૭૦ સંસ્કૃતિનાં વ્યેથુ	૧-૧૨-૦
		૧૭૧ સ્વરવિદાર ભાગ બીજો	૧-૪-૦
		[રા. વિ. પાઠક]	
		૧૭૨ શેવનાં કાવ્યો	૨-૦-૦

ગુજ્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધી રસ્તો અમદાવાદ

ગુજ્જર ગ્રંથરત્ન-કાર્યાલયનાં પ્રકાશનો

૧૭૩ વિવેચના	૨-૮-૦	૨૦૦ હિંદનાં વિદ્યાપીઠો	
૧૭૪ અર્ચન : કાવ્ય સંગ્રહ	૨-૦-૦	[રતિલાલ ત્રિવેદી]	૧-૮-૦
૧૭૫ મહાસભાના પ્રમુખો	૧-૦-૦	૨૦૧ કીર્તિસ્તંભ	
૧૭૬ સ્વપ્નની છાયા	૧-૪-૦	[મગનલાલ શ્રદ્ધાભટ્ટ]	૧-૦-૦
૧૭૭ મુમુક્ષુ (જોધાણી)	૦-૧૨-૦	૨૦૨ પશિકનાં પુષ્પો	૧-૦-૦
૧૭૮ બાલવાડી [જો. દીવેટિયા]	૦-૮-૦	૨૦૩ વિલ્કેમ ટેલ	
૧૭૯ નવરંગી બાળકો	૦-૪-૦	[નરસિંહભાઈ પટેલ]	૨-૦-૦
૧૮૦ આ. કલેક્ટર	૨-૮-૦	૨૦૪ નૈવેદ્ય [ટાગોર]	૦-૮-૦
૧૮૧ રાસમાલિની	૧-૪-૦	૨૦૫ આફ્રિકાના પત્રો	૦-૬-૦
૧૮૨ રૂપાની ગાય [નાટકો]	૦-૮-૦	૨૦૬ રૂઢિનાં કલંક [લાંબી નવલકથા]	૨-૮-૦
૧૮૩ સાચાનું દાન	૦-૮-૦	૨૦૭ પ્રતિજ્ઞા [નાટક]	૦-૬-૦
૧૮૪ દિલારામ [અનુ. માણેકલાલ જોશી]	૧-૮-૦	૨૦૮ મુઝી યમ્મે સોપારી	૦-૪-૦
૧૮૫ પ્રેમજન્યોતિ	૧-૮-૦	૨૦૯ દૃષ્ટાંત શતક	૦-૧૦-૦
૧૮૬ પ્રસન્નમુર્તિ [શ્રી. મોહનલાલ ધામી] પાકું પૂકું	૧-૧૨-૦	૨૧૦ ભારતીય સ્વરાત્મ્ય	૨-૮-૦
૧૮૭ કાળની ચક્ષી	૧-૦-૦	૨૧૧ તરનાં ફૂલ [ધનશંકર ત્રિપાઠી]	૧-૦-૦
૧૮૮ પરિચારિકા	૧-૪-૦	૨૧૨ ધર્મ અને ધર્મનાયક	૦-૬-૦
૧૮૯ જીવનસંગીત : સચિત્ર [ડો. હરિપ્રસાદ દેસાઈ]	૨-૦-૦	૨૧૩ આઝાદીનો જંગ	૧-૮-૦
૧૯૦ બોવાયેલા તારો [કીકુભાઈ દેસાઈ]	૧-૮-૦	૨૧૪ ડોલનું નાવ	૧-૮-૦
૧૯૧ દેવકથાઓ	૦-૬-૦	૨૧૫ કચ્છની લોકકથાઓ	૧-૮-૦
૧૯૨ નર્મદનું ગદ્ય મંદિર	૨-૮-૦	૨૧૬ સોની કુન્નર પ્રકાશ	૨-૮-૦
૧૯૩ ગુજરાતનું પાટનગર [રત્નમણિરાવ ભીમરાવ ચિત્ર સહિત]	૬-૦-૦	૨૧૭ સાહિત્ય (ટાગોર)	૧-૮-૦
૧૯૪ નર્મદનું મંદિર-પદ્ય	૧-૮-૦	૨૧૮ રશિયાના પત્રો [ટાગોર]	૧-૦-૦
૧૯૫ ખંભાતનો ઈતિહાસ	૪-૮-૦	૨૧૯ આત્માનાં આંસુ	૦-૩-૦
૧૯૬ ૩૩-૩૪ નું અંચર્ય વાઙ્મય	૦-૧૨-૦	૨૨૦ તારણુદાર	૧-૪-૦
૧૯૭ ૩૪-૩૫નું અંચર્ય વાઙ્મય	૦-૧૨-૦	૨૨૧ દીપમાળા: દૂધી વાર્તાઓ	૧-૪-૦
૧૯૮ ૩૫નું અંચર્ય વાઙ્મય	૦-૧૨-૦	૨૨૨ સંક્ષિપ્ત કરણધેલો	૦-૮-૦
૧૯૯ જોહર [ધીરજલાલ ધ. શાહ]	૦-૬-૦	૨૨૩ ચૂરનું હૃદય	૦-૫-૦
		૨૨૪ લીંગલો [નાટક]	૦-૧૨-૦
		૨૨૫ સુંદર વાતો [ગિણુભાઈ]	૦-૬-૦
		૨૨૬ ભેર	૦-૬-૦
		૨૨૭ રૂપકથા ભાગ ૧-૨	૦-૮-૦
		૨૨૮ બાલ વાંચનમાળાનાં ૭ પુસ્તકો	૦-૧૨-૦
		૨૨૯ રંગા (જોધાલાલ ત્રિવેદી)	૧-૪-૦
		૨૩૦ રણપંક્કા [સચિત્ર]	૨-૦-૦

ગુજ્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ

૨૩૧ ન્યાતિ વ્યાખ્યાનો	૨-૪-૦	કાંતિકારી સાહિત્ય	
૨૩૨ પાતાળપ્રવેશ	૦-૧૦-૦		
૨૩૩ સાહસિકોની સૃષ્ટિ	૧-૪-૦	૧૧ રશિયન નારી	૦-૧૦-૦
૨૩૪ ખનનનાની શોધમાં	૦-૧૨-૦	૧૨ માનસ વિજ્ઞાનનો દૃષ્ટિકોણ	૧-૪-૦
૨૩૫ ભારતના મહાન વૈજ્ઞાનિકો સચિત્ર ૩-૦-૦		૧૩ લાલ મોરચા	૧-૦-૦
વ્યાલ સાહિત્ય		૧૪ લેનિન [નીરુ દેસાઈ]	૧-૮-૦
૧ એક હોતો છોકરો [વાર્તા]		૧૫ સમાજવાદ-શા માટે !	
ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ	૦-૬-૦	(નવપ્રકાશ નારાયણ)	૧-૦-૦
૨ ટ્રાટસ્કી [જીવનકથા]	૦-૬-૦	૧૬ લાલ પગલાવા	૧-૦-૦
૩-૪-૫ રાત્રી રુસ ભાગ ૧-૨-૩		૧૭ ખેડૂતોની સમસ્યા	૧-૦-૦
[રશિયન કાંતિની વાર્તા]	૨-૪-૦	૧૮ સોવિયટ સમાજ	૨-૦-૦
૬ આપત્તી કાસે (રમણલાલ સોની વગેરે)	૦-૬-૦	૧૯ કાંતિને કિનારે	૨-૦-૦
૭ કિંક ક્યે રસ્તે? (પં. જવાહરલાલ)	૦-૨-૦	૨૦ ચીલીદી (ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ)	૧-૪-૦
૮ નરવીર	૦-૩-૦	૨૧ અગ્નિ (ગોપીલાલ ગોંધી)	૨-૦-૦
૯ ચિંતનની વેદી પર	૦-૩-૦	૨૨ અગ્નિ ચિંતનનાં પંખી	
૧૦ કક્ષતું કોંગો	૦-૫-૬	(નીરુ દેસાઈ)	૧-૪-૦

[વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલયો માટે મંજુર થયેલ છે.]
સ્ત્રી-જીવનમાં ગૃહસ્થાશ્રમના સંસ્કાર પુરવું સ્ત્રીઓ માટે નવું માસિક

સ્ત્રી-જીવન

(ખાલસિલાગ સાથે)
સંપાદક:-મનુભાઈ ભેદાણી.

* મહાકવિત્રી ન્હાનાલાલ, શ્રી. ધૂમકેતુ, શ્રી. આચાર્ય અને ગુજરાતના જાણીતા લેખક ભાઈ-બહેનના રાસ, ગરબા, વાર્તા, જીવનચરિત્રો, નિબંધ, આલુવાનાં ઉપરાંત સ્ત્રીઓને ધરમથુ ઉપયોગી થઈ પડે તેવા સ્ત્રીઓના રોજની ચિકિત્સા ને ધરમથુ ઉપાય, રસોઈ-ધર, હેલ્થીમાનું વૈદ્ય, મોસમનાં શાકભાજી, ભરત-ચુંદણ, ઉપરાંત કળેશના પત્રો વગેરે વિષયો આવે છે. આસો માર્ચનો ખાસ ગરબા અંક નિકળે છે.

* નોંધ, સમાચાર અને ચર્ચામાં સ્ત્રીજીવનની સંપૂર્ણ માહિતી આપવામાં આવે છે.

* બાળકોને માટે ખાસ માસિક સાથે જોડવામાં આવેલ છે. અને તેનું સંપાદન શ્રી રમણલાલ સોની કરે છે.

ગુજરાતના જાણીતા લેખકની નવલકથા વાર્ષિક ગ્રાહકોને લેટ તરીકે આપવામાં આવે છે.

નવું વરસ કારતકથી શરૂ થાય છે.

દેશમાં ૪-૦-૦ બહારદેશ ૪-૮-૦ પરદેશ ૫-૮-૦ (આઠ શીલીંગ)

વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયો માટે લગભગ ૩-૨-૦

ગ્રાહક અથવા લખો-ગુર્જર અંચરતન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો-અમદાવાદ.

આંગણીને ટેરવે ગાણી શકાય તેવા

નવલિકાકારો ને નવલકથાકારોમાં રાષ્ટ્રીય શાયરનું

ખિરુદ્ધ મેળવનાર શ્રી. મેઘાણીનું નામ આદર પામે છે

વર્તમાન જગતમાં એમની નવલકથાઓએ વિશિષ્ટ સ્થાન મેળવ્યું છે

શ્રી મેઘાણીના ગ્રંથો

લાયબ્રેરીઓ અને ઈનામ આપવાનાં પુસ્તકો માટે પણ અમારું શિરનામું લખી લેા.

શ્રી. મેઘાણીની નવલકથાઓએ

નવી જ દૃષ્ટિ આપી છે.

નિરંજન : જેનાથી શ્રી મેઘાણીના વિરોધીઓ પણ તાબૂથી

પામ્યા : એ કેહેજીવન, આજનાં યુવક-યુવતી અને

ગ્રૈફેસરનાં જીવનને વાચ્યા આપતી નવલકથા. ૨-૦-૦

સોરઠ, તારાં વહેતાં પાણી : સોરઠની જવાંમદી બરી

અર્ધ ઠાકની સાથે સાચી ધટનાઓ ઉપર વણાયેલી

નવલકથા. નવી આવૃત્તિ ૨-૮-૦

અપરાધી : આ તે ભાષાંતર કે નવી નવલકથા ? એક મહાન

અંગ્રેજી નવલકથાનું આદર્શ રૂપાંતર ૨-૮-૦

વેવિશાળ : એક નાના એવા પ્રસંગને ચર્ચતી અતિ સુંદર

નવલકથા. દરેક પાત્ર જાણે તમારું પ્રગ્નિત જ છે.

૧-૪-૦

કિલ્લોલ : બાલજોગ્ય ગીતોનો સંગ્રહ.

૦-૮-૦

શાહજહાં : શ્રી દિનેન્દ્રલાલ રોયનાં સર્વોચ્ચ સુંદર નાટકોના

અનુવાદ. ૧-૦-૦

કંઠાવટી : ૧-૨ સ્ત્રીઓ માટે વ્રતસાહિત્ય.

૧-૧-૦

વેણીનાં ફુલ : કન્યાઓ માટેનાં ગીતો.

૦-૮-૦

લોકસાહિત્ય : [ધરતીનું ધાવણ]

લોકસાહિત્યની તત્ત્વપદ્ધતિ સમીક્ષા કરતો સુંદર ગ્રંથ.

કિ. ૨-૦-૦

ચુંદડી [જગનગીતોનો સંગ્રહ]

૦-૧-૦-૦

એકતારો : બજનની પદ્ધતિનાં ગીતો

૧-૦-૦

અન્ય લેખકોનાં નવાં

પુસ્તકો

નવાં વિવેચનો

પ્રો. નવલરામ જ. ત્રિવેદી

છપાય છે

રાણો અતાપ

દિનેન્દ્રલાલરાય અનુ.

મેઘાણી ૧-૮-૦

[પાંચમી આવૃત્તિ]

રસધાર લાગે ત્રીજો

(મેઘાણી) ત્રીજી આવૃત્તિ

૨-૦-૦

વિદ્યાર્થી વાંચનમાળા

નવી સચિત્ર આવૃત્તિ

પહેલી શ્રેણી ૨-૦-૦

વિદ્યાર્થી વાંચનમાળા

દસમી શ્રેણી સચિત્ર

૨-૦-૦